

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје
Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје

Гоце Цветановски

МАКЕДОНСКИ ЕТИМОЛОШКИ РЕЧНИК

Том 1 (А–Ж)

СКОПЈЕ, 2025

МАКЕДОНСКИ ЕТИМОЛОШКИ РЕЧНИК

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“ – СКОПЈЕ
L'INSTITUT DE LANGUE MACÉDONIENNE "KRSTE MISIRKOV" – SKOPJE

Гоце Цветановски

МАКЕДОНСКИ ЕТИМОЛОШКИ
РЕЧНИК

Том 1 (А–Ж)

СКОПЈЕ

2025

Рецензенти

д-р Николај П. Антропов, Минск (Белорусија)

акад. Марјан Марковиќ, МАНУ

Ова издание е резултат од работата на националниот проект „Етимолошки речник на македонскиот јазик“, финансиран од Министерството за образование и наука.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

811.163.3'374.4(038)

ЦВЕТАНОВСКИ, Гоце

Македонски етимолошки речник. Т. 1 (А–Ж) / Гоце Цветановски. -
Скопје : Институт за македонски јазик "Крсте Мисирков" при Универзитет
"Св. Кирил и Методиј", 2025. -648 стр. ; 25 см

ISBN 978-608-220-104-7

а) Македонски јазик -- Речници, етимолошки

COBISS.MK-ID 67529221

*НА МОЈАТА СОПРУГА ЛИДИЈА И
НА МОЈОТ СИН МАТЕЈ*

ПРЕДГОВОР

Почитувани читатели,

Пред вас е првиот том од „Македонскиот етимолошки речник, А–Ж“ во издание на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје. Тој е составен дел на проектот од национално значење „Етимолошки речник на македонскиот јазик“, одобрен од Министерството за наука и образование со Решение на министерката проф. д-р Весна Јаневска.

Чувството на одговорност кон сопствениот народ и неговиот јазик, како и кон општествениот момент, е основниот поттик за еден вака голем потфат во толку краток временски период (од донесувањето на Одлуката на Советот на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ за одобрување на проектот „Етимолошки речник на македонскиот јазик“ со потпроектот „Македонски етимолошки речник“ на 4.2.2022 г. и моето назначување како главен истражувач досега се поминати неполни три години, а од објавувањето на Решението на Министерството за образование и наука неполна година). Не смеам да ги изоставам и надворешните фактори што го диктираат темпото на работа на двата типа етимолошки речници на македонскиот јазик, односно морам да го споменам и фактот што определени средини имаат негаторски однос кон јазичниот идентитет на македонскиот народ.

Македонскиот етимолошки речник е обид да се компензира недостатокот од ваков тип речници во македонистиката, што реално по 70 години постоење на Институтот за македонски јазик е можеби краток рок за ваква тешка и одговорна задача, но предолг рок за општеството и воопшто за веќе стабилизираниот стандарден македонски јазик. Имајќи го на ум и едното и другото, одлучив дека е добро да се почне со еден по обем среден етимолошки речник кој, според првичната замисла, би требало да има до 10 илјади одредници распределени во 5 тома, а со оглед на тоа што во МЕР најчесто ќе бидат дадени и зборовите што се во деривациска, семантичка и етимолошка релација со заглавниот збор, тогаш опфатот на лексиката би бил до 50 илјади зборови. Овој речник е наменет и за стручната и за пошироката јавност и во себе ги содржи сите научни критериуми во кои предност има лексиката од македонскиот стандарден јазик, односно етимолошки е толкуван основниот зборовен фонд. Големите број исклучоци во поглед на интернационализмите, дијалектизмите, архаизмите, неологизмите и разговорната лексика го прават овој речник популарен, бидејќи ваквите исклучоци се во служба на намената, односно што поголем број корисници да најдат соодветни информации за етимологијата на бараниот збор. Токму тука се согледува неговата популарност, а од друга страна речникот е научен затоа што во неговата структурна градба се користат методите и законитостите на споредбената и исто-

риската лингвистика, со што македонскиот јазик се споредува со другите словенски и индоевропски јазици, односно мојата цел е зборовите од македонскиот јазик во МЕР да се толкуваат на таков начин што ќе покажат колку се поврзани со зборовите на другите јазици.

Во оваа пригода сакам да им искажам благодарност на рецензентите д-р Николај Антропов од Белорусија и акад. Марјан Марковиќ од МАНУ за укажаните сугестии. Посебно му благодарам на првиот рецензент, независниот научен истражувач д-р Николај Антропов, долгогодишен член и поранешен претседател на Етимолошката комисија при Меѓународниот славистички комитет, за несебичната помош што ми ја укажа во текот на сите фази при изготвувањето на МЕР. Се разбира дека им изразувам благодарност и на моите колешки и колеги и на сите вработени во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ за несебичната поддршка во текот на овие три години, а овде сакам да ја споменам проф. д-р Катица Трајкова од Одделението за историја на македонскиот јазик, која ми овозможи непречено користење на литературата и изворите од картотеката. Им благодарам и на д-р Александра Гецовска и д-р Македонка Додевска за помошта при техничкото средување на Речникот, посебно во делот на средување на библиографските податоци. Исто така, благодарност упатувам до сите мои колеги надвор од матичната институција, до моите роднини, пријатели итн.

Искрена благодарност и до вработените од Министерството за образование и наука, посебно до министерката за образование и наука проф. д-р Весна Јаневска, која покажа огромно разбирање за потребите на науката и целосно го поддржа овој проект од национален интерес за целото македонско општество.

На крајот, но по значење и важност прво, најискрено и најтопло му се заблагодарувам на моето пошироко и потесно семејство за безрезервната поддршка. На мојата сопруга Лидија Цветановска ѝ благодарам за неизмерната грижа и љубов, истовремено најдлабоко ѝ се извинувам за сите пропуштени мигови во овие три години, бидејќи таа беше столбот на семејството и го понесе целиот товар, а на моето најсакано дете Матеј му се извинувам за сите ускратени преградки, прошетки, разговори, за бесконечното чекање да се вратам од работа во доцните ноќни часови само за да ми каже: „Добра ноќ тато, те сакам!“

Со излегувањето на првиот том од „Македонскиот етимолошки речник, т. А–Ж“ македонскиот јазик веќе нема да биде еден од ретките јазици на балканските простори што нема свој етимолошки речник.

Авторот

ВОВЕД

За етимологијата како наука и нејзините почетоци е пишувано многу, уште во античко време, кога самиот збор *ἐτυμολογία* бил изведен од грчките корени *ἔτυμος*, што значи ‘вистинит’ или ‘автентичен’ и *λόγος*, што се преведува како ‘збор’ или ‘израз’, односно зборот етимологија би се толкувал како ‘вистинито, точно проучување на зборовите’.

Во современите европски јазици овој збор доживеал ренесанса преку латинскиот збор *etymologia*, а како посебна лингвистичка дисциплина етимологијата почнала да се обликува дури во почетокот на XIX век и директно е врзана со појавата на историската и компаративната лингвистика. Оттогаш па до денес, етимологијата поминала низ неколку фази: на почетокот таа била фокусирана исклучиво на надворешната формална сличност на споредените зборови, потоа била ориентирана кон фонетиката и апсолутизацијата на гласовните закони, во подоцнежниот развој предмет на интерес била морфонологијата и зборообразувањето, па сè до последната фаза, каде што таа е ориентирана кон семантиката.

Етимолошките речници се неопходен елемент за целосен опис на еден јазик (покрај описните и историските речници, граматиката и правописот). Повеќето европски јазици денес имаат етимолошки речници, не само обемни, големи, повеќетомни, туку и концизни, популарни, еднотомни. Во однос на словенските лингвистички истражувања, етимологијата почнала да се развива дури во втората половина на XX век, а како значајни центри во словенскиот лингвистички свет се наведуваат: Краков, Брно, Софија, Љубљана, Минск, Киев и Белград, но најголемиот центар бил и останал Москва. Во тој контекст, македонската етимолошка наука има огромна задача да ги прикаже резултатите од повеќедецениското истражување на одделни автори кои дале огромен придонес во создавањето предуслови за еден солиден етимолошки речник на македонскиот јазик.

Идејата за создавање на еден ваков етимолошки речник на македонскиот јазик, според академик Петар Хр. Илиевски, зела голем замав во 70-тите и 80-тите години на XX век, но за жал не се реализирала.

Во однос на етимолошките податоци што можат да се сретнат во нашата историографија, ќе забележиме дека уште во XVI век е направен еден речник на костурскиот говор, а во 1802 г. во Венеција е испечатен и „Четиријазичникот“ на Даниил. Македонски речнички материјал оставија и Константин Петкович и Рајко Жинзифов. Обемна граѓа има и во Зборникот на браќата Миладиновци (каде што има мал македонско-хрватски речник), како и во дејноста на сите наши преродбеници. За нас посебен интерес претставуваат делата на Ѓорѓија Пулевски (*Речник оџ четири језика и Славјанско-македонска оџишџа исџорија*), како и речничкиот материјал на Константин М. Петкович од XIX век, каде што ги забележуваме првите обиди на планот на етимологијата. По Втората светска војна и по формирањето на националните македонски институции започ-

нува систематско проучување на македонскиот јазик, па во тој дух се трудовите посветени на етимологијата, од кои посебно се важни трудовите на Анастас Таховски: *Грчки зборови во македонскиот народен говор. Прилог кон етимолошкиот речник на македонскиот јазик* (Скопје, 1951), Љ. Басотова: *Латинизмиите во македонскиот јазик* – докторска дисертација (Скопје, 1993), Мито Аргировски: *Грцизмиите во македонскиот јазик* (Скопје, 1998), Оливера Јашар-Настева: *Турскиите лексички елементи во македонскиот јазик* (Скопје, 2001), Мирјана Алексоска-Чкатроска: *Романизмиите во македонскиот јазик. Прилог кон етимолошкиите истражувања за македонскиот јазик* (Скопје, 2010), Нина Чундева: *Русизмиите во македонскиот литературен јазик* (Скопје, 2017) итн.

Уште во XIX век, кога во Европа се гради концептот за нацијата и припадноста кон определена национална држава, во многу трудови, од различни автори со различни (како научни, така и општествено-политички) ставови и гледишта, предмет на интерес е состојбата со македонскиот јазик, народ, идентитет...

Фактот што соседните народи веќе оформиле свои национални држави, преку кои го штителе својот национален интерес, го става македонскиот јазик во нерамноправна положба и во поглед на научните истражувања. Многумина автори, припадници на соседните држави, во своите лингвистички истражувања и теории ја промовираат националната стратегија на својата држава. Така, Македонија и македонскиот народ и јазик стануваат поприште на борбата за присвојување. Полемика се води за докажување на припадноста на македонските дијалекти кон еден или друг соседен јазик. Но јазичните факти се неумоливи, па дел од научниците забележуваат дека се работи за посебен јазичен дијасистем. Ова особено се засилува со истражувањата што ги спроведуваат лингвисти кои не се оптоварени од дневната политика на сопствената држава, како на пр. Вајан, Вајганд, Вејк, Драганов, де Бреј, Малецки, Голомб и многу други. Всушност, за сите јазици треба да се согледа сличноста на материјален, функционален и структурен план. Во однос на македонскиот јазик, ова е важно зашто споредбено тој се определува како јужнословенски (на материјален и на функционален план), но и како балкански (на структурен план). Структурната блискост се јавува најчесто под дејство на супстрат. Поимот супстрат и поимот прајазик се спротивставени еден на друг. Имено, под прајазик се подразбира материјално (а на тоа се надоврзува и функционалното) заедничко потекло, односно станува збор за хипотетички јазик од кој произлегле сродните јазици, а супстратот се должи на јазичниот сојуз. Во таа насока, македонскиот јазичен дијасистем се определува и како словенски и како балкански.

Зборовниот состав на македонскиот јазик низ призмата на МЕР

Прилично тешко може да се даде определба на зборот како јазичен елемент, иако лесно можеме да наведеме безброј примери за него. Тој е една од основните јазични единици. Сите обиди за дефинирање на зборот започнуваат со констатацијата дека има многу различни дефиниции и дека е тешко да се определи која од нив е најсоодветна. Тоа не е необично, бидејќи зборот се јавува како единица во морфологијата, зборообразувањето, лексикологијата, синтаксата, етимологијата и другите сродни дисциплини, а во секоја од нив зборот се дефинира од перспектива на неговата улога во таа научна дисциплина. Од аспект на етимологијата зборот претставува јазична единица која има своја историја, исто како и човекот, односно човекот и зборот се во меѓусебна релација. И како што човекот е во различни релации со другите луѓе така и зборот воспоставува релации со други зборови (кои можат да бидат синхрониски и дијахрониски), односно некој збор може да биде „татко“, „дедо“ или „прадедо“ на друг збор, но може да биде и некој близок или далечен роднина на друг збор. Поинаку кажано, етимологијата се занимава со потеклото на зборот и неговиот развоен пат, односно етимолозите се обидуваат да го реконструираат минатото на зборовите – кога тие влегле во определен јазик, кој е нивниот извор и како нивната форма и значење се измениле со текот на времето.

Стремежот на МЕР е да бидат опфатени сите слоеви од македонскиот зборовен состав: 1. прасловенски и јужнословенски лексички слој кој, впрочем, е и основата на современиот македонски јазик; 2. грцизми; 3. романизми (во кои ги вклучивме: а) балканскиот латински јазик, б) ароманскиот, в) италијанскиот и г) францускиот; 4. турцизми; 5. албанизми; 6. лексички слој од балканскиот супстрат; 7. интернационална лексика и 8. имитативен лексички слој (зборови од детскиот јазик и ономотопеја).

Концепција на МЕР

Концепцијата на секој речник зависи, пред сè, од тоа за кого е наменет. Според основната типологија на етимолошките речници, заснована на профилот на нивните корисници, се разликуваат три вида речници: популарен (наменет за пошироката јавност), научен (наменет за експерти) и научнопопуларен (наменет и за експерти и за лаици). МЕР е конципиран како научнопопуларен речник, наменет и за стручната и за пошироката јавност. Во МЕР предност има лексиката на македонскиот стандарден јазик, но како што покажува и овој прв том (А–Ж) ќе бидат вклучени бројни исклучоци за да можат корисниците кои не се специјалисти да се информираат за многу зборови кои се нивен предмет на интерес (според оваа карактеристика МЕР е популарен). Неговиот научен карактер се огледа во методологијата, односно во потпирањето на законитоста во компаративната и историска лингвистика при толкувањето и согледува-

њето на македонскиот јазик во однос на другите словенски и индо-европски јазици.

Во словенската етимолошка лексикографија постои значителна разновидност во обемот на постојните речници, во концепцијата, како и во поглед на нивната намена. Што се однесува до обемот, МЕР првенствено се фокусира на етимолошкиот третман на основниот лексички фонд, со одредени отстапувања. Свесен за фактот дека не постои објективен научен принцип за избор на лексеми што треба да се вклучат во речник од ваков тип, јас како автор на првиот том на МЕР тргнав од основниот критериум – фреквенцијата на употреба на даден збор.

Организација и состав на одредниците во МЕР

Секој речник има своја макро и микроструктура. Макроструктурата се однесува на меѓусебната организација и поврзаност на одредниците, додека пак, микроструктурата се однесува на составот на самите одредници. Во рамките на одредницата се утврдува составот, градбата и распоредот на составните елементи.

Во МЕР секоја одредница има заглавие коешто се состои од заглавен збор (кој, всушност, претставува хиперлема без акцент, без граматички ознаки), потоа се дава основната форма со граматички квалификатори и доколку е потребно се означува и акцентот. Во зависност од тоа за која зборовна група станува збор, по основната форма се пишува квалификаторот и тоа, кај: именките *m.* (машки род), *f.* (женски род), *n.* (среден род), а потоа следува формата во множина и квалификаторот *pl.*, а во случај да се работи само за единска форма, тогаш по основната форма се дава определена форма со ознака (*sg.*), понекогаш со објаснување „само“ или „обично“; придавките *adj.*, при што се додава и членуваната форма во машки род, доколку е неменлива се додава квалификаторот (*indecl.*); заменките *pron.*; прилозите *adv.*; глаголите ќе бидат претставени со презентските форми во трето лице еднина и трето лице множина, по што ќе следуваат квалификаторите за вид: (свршен) *pf.* или (несвршен) *imprf.*; броевите *num.*; предлозите *prep.*; сврзниците *conj.*; извиците *interj.*; партикулите *part.* Во МЕР како заглавни зборови ќе бидат третирали и префиксите (префиксоидите) *pref.* и суфиксите *suf.*

Заглавниот збор ќе биде посебно изделен со задебелени букви, а редоследот е по азбучен ред. По него следува основната форма на зборот во курзив, квалификаторите, толкувањето ставено во полунаводници (‘’). Ако заглавниот збор има изведенки или е во деривациска, семантичка или етимолошка врска со други зборови, тогаш тие се даваат со формулацијата **Во релација со:** ▲ ▼, при што знакот ▲ означува деривациско-семантички однос, а знакот ▼ ја означува етимолошката врска.

Во рамките на самата одредница се наведени само некои продуктивни изведенки, а посебна одредница добиваат оние изведенки кај кои има поместување во значењето или кои претставуваат калки од другите јазици.

Иако сме свесни за тоа дека проширувањето на списокот на деривати го обременува текстот, со оглед на тоа што МЕР е прв етимолошки речник на македонскиот јазик се потрудивме да дадеме што е можно поголем број директни изведенки, но и зборови што се во деривациски однос со заглавниот збор (за кои може, но и не мора да постои посебна одредница), било да е тоа на прасловенско ниво, или пак подоцнежен развој во македонскиот јазичен систем. Ваквиот принцип го задржавме и кај туѓите зборови, особено кај интернационалната лексика, при што од посебно значење е наведување на етимолошката релација (поконкретно, на пример дека зборовите **армија**, **арматура** и **аларм** кои ја изгубиле семантичката блискост имаат заеднички етимон).

Потоа, со знакот ■ се означува етимолошката интерпретација и се даваат споредбите со другите јазици. Ако се работи за збор од словенско потекло се дава реконструираната прасловенска форма пред која се става знакот *, доколку е можно се реконструира и балтословенскиот збор, па се оди до праиндоевропскиот извор. Кога станува збор за високохипотетичен облик се ставаат две ѕвездички (**) пред него. Во случаите со зборовите од туѓо потекло, се утврдува јазикот од каде потекнува зборот, но и јазикот преку кој е дојден зборот во македонскиот јазик. Во случаи кога имаме хомонимија, но и хомографија во речничката форма тогаш наведените зборови ќе бидат означени со арапски броеви (пр.: **a¹**, **a²**, **a³**).

Етимолошките толкувања зависат од сигурноста на авторскиот исказ, а во некои случаи можат да бидат субјективни. Кога се работи за спорна етимологија, се употребуваат изразите од типот веројатно, најверојатно и можно. Изразот нејасно се употребува во случаи кога авторот не може да даде конкретно објаснување за етимологијата на зборот. Во случаи кога не постои етимолошко толкување е дадена само хипотеза. Во некои примери етимологијата на зборот е дискутабилна и затоа е невозможно да се даде само едно етимолошко толкување. Имено, во такви случаи се наведени повеќе толкувања што ги нуди етимолошката наука. На таков начин авторот на корисниците им дава до знаење дека зборот не е објаснет до крај.

Во МЕР ќе бидат опфатени и т.н. звукоподражателни (имитативни) зборови какви што се детските зборови и оноματοпеите. Тоа се зборови што се користат за отсликување на определени звуци или ситуации, а кои немаат заеднички извор, туку во секој јазик тие се настанати самостојно.

Литературата што е користена или цитирана е дадена на крајот од одредницата во заоблени загради при што се користи или скратеница на трудот (ако има повеќе од еден автор), или пак само презимето на авторот (ако станува збор за еден автор).

Записите од споредбениот словенски материјал ќе бидат запишани во нивното изворно писмо, грчките примери ќе бидат запишани со алфабет, записите од јазиците што употребуваат латиница ќе бидат наведени со латинично писмо, а сите други јазици кои не користат кирилско или латинично писмо ќе бидат транскрибирани со латинично писмо.

Во оваа пригода нагласуваме дека како основен извор за лексичкиот фонд обработен во МЕР е користен Толковниот речник на македонскиот јазик. т. 1 (А–Ж), во издание на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ (ТРМЈ), од каде што се преземени толкувањата (со минимални корекции во значењата и граматичките квалификатори), во помал обем е користен Речникот на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања (РМЈ), но и картотеката на Одделението за дијалектологија при Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје. За извесни лексеми се користени и монографиите во издание на ИМЈ, МАНУ итн., кои опфаќаат дијалектна лексика, како и огромен број научни студии, статии, расправи од домашни и странски автори.

Знаци и симболи

- * – непотврден, реконструиран облик;
- ** – високохипотетичен облик;
- > – преминало во;
- < – потекнува од;
- ▲ – деривациска и/или семантичка врска;
- ▼ – етимолошка врска
- – етимолошки суд, етимолошка дискусија и споредба со други јазици.

Скратеници за јазици и дијалекти

Напомена:

Некои скратеници отстапуваат од правилата за скратување во *Правоиџисоџи на македонскиоџи сџиџандарџен јазик*, но тие се исклучиво за намената на овој речник и се строго утврдени. Нивната примена е со единствена цел да го олесни читањето на текстот, јасно да ги разликува поимите употребени во речникот и да се избегне честото повторување на исти зборови и фрази. Во листата на скратеници се користат и префиксни ознаки (с-, ст-, ср-, н-, мл-, з-, и- итн.) кои не функционираат самостојно, туку исклучиво во состав со називи на јазици и јазични групи (на пр. стсл., сргрч., нгрч.). Сите скратеници се употребени доследно во рамките на речникот и се толкуваат исклучиво во значењето наведено во овој список.

авар.	аварски	ест.	естонски
авест.	авестиски	з-	западно
австр.	австриски	зсл.	западнословенски
азерб.	азербеџански	и-	источно
акад.	акадски	ие.	индоевропски
алб.	албански	илир.	илирски
амер.-англ.	американски англиски	инд.	индиски
англ.	англиски	индоиран.	индо-ирански
англсакс.	англосаксонски	иран.	ирански
ант.-мак.	антички македонски	ирс.	ирски
арамеј.	арамејски	исл.	источнословенски
арап.	арапски	исланд.	исландски
аром.	аромански	истриот.	истриотски
ат.	атички	итал.	италијански
бав.	баварски	италс.	италски
балт.	балтиски	јаван.	јавански
баск.	баскиски	јакут.	јакутски
блр.	белоруски	јон.	јонски
блтсл.	балтословенски	јсл.	јужнословенски
брет.	бретонски	казаш.	казашки
буг.	бугарски	карп.	карпатски
вгерм.	високогермански	кат.	каталонски
вед.	ведски	каш.	кашупски
велш.	велшки	келт.	келтски
венец.	венецијански	кин.	кинески
венет.	венетски	кирг.	киргиски
влат.	вулгарнолатински	копт.	коптски
гал.	галски	крим.-тат.	кримскотатарски
галором.	галоромански	лат.	латински
гег.	гегиски	латв.	латвиски
герм.	германски	литв.	литвански
глуж.	горнолужички	ломб.	ломбардски
гот.	готски	лув.	лувиски
грч.	грчки	луж.	лужички
груз.	грузиски	мак.	македонски
далм.-ром.	далматоромански	малај.	малајски
дгерм.	долногермански	мегл.-ром.	мегленоромански
длат.	доцнолатински	мик.	микенски
длуж.	долнолужички	мл-	младо
дор.	дорски	млет.	млетачки
егип.	египетски	монг.	монголски
еол.	еолски	мор.	моравски
ерм.	ерменски	н-	ново

нгрч.	новогрчки	стгрч.	старогрчки
норв.	норвешки	стинд.	староиндиски
норд.	нордиски	стиран.	староирански
нперс.	новоперсиски	стирс.	староирски
осет.	осетиски	стнорд.	старонордиски
осман.	османски	стперс.	староперсиски
пгерм.	прагермански	стпол.	старополски
перс.	персиски	стпрус.	старопруски
пие.	праиндоевропски	струс.	староруски
пкелт.	пракелтски	стсакс.	старосаксонски
пол.	полски	стсл.	старословенски
полап.	полапски	сттур.	старотурски
помер.	померански	стукр.	староукраински
порт.	португалски	стфр.	старофранцуски
прованс.	провансалски	стхол.	старохоландски
псем.	прасемитски	стчеш.	старочешки
псл.	прасловенски	тамил.	тамилски
ром.	романски	тат.	татарски
ромс.	ромски	тоск.	тоскиски
рус.	руски	тоскан.	тоскански
рус.-цсл.	рускоцрковнословенски	тох.	тохарски
сем.	семитски	тур.	турски
сирис.	сириски	ујг.	ујгурски
ситал.	северноиталијански	укр.	украински
сканд.	скандинавски	умбр.	умбриски
скит.	скитски	унг.	унгарски
скрт.	санскритски	фин.	фински
слн.	словенечки	фр.	француски
слов.	словенски	фран.	франкски
словин.	словински	фриг.	фригиски
слч.	словачки	фриз.	фризиски
согд.	согдиски	хебр.	хебрејски
ср-	средно	хол.	холандски
срвгерм.	средновисокогермански	хрв.	хрватски
сргрч.	средногрчки	цг.	црногорски
сркин.	среднокинески	цсл.	црковнословенски
срлат.	среднолатински	чаг.	чагајски
срп.	српски	чеш.	чешки
срперс.	средноперсиски	чуваш.	чувашки
ст-	старо	швед.	шведски
стангл.	староанглиски	шкот.	шкотски
стблр.	старобелоруски	шп.	шпански
ствгерм.	старовисокогермански		

Скратеници за граматички и други квалификатори

A	акузатив	inf.	инфинитив
abstr.	апстрактен	interj.	извик
act.	актив, активен	interrogat.	прашален збор
adj.	придавка	intr.	интранзитивен
adv.	прилог	ling.	лингвистика
agr.	агрономија	liter.	литературно
aor.	аорист	m.	машки род
arch.	архаично	mat.	математика
astron.	астрономија	meteo.	метеорологија
augm.	аугментатив	milit.	воен, војнички
biol.	биологија	mod.	модален збор
bot.	ботаника	N	номинатив
chem.	хемија	n.	среден род
coll. pl.	збирна множина	neol.	неологизам
colloq.	разговорно	nom. coll.	збирна именка
comp.	компаратив	num.	број
conj.	сврзник	ornit.	орнитологија
count. pl.	избројана множина	part.	партикула
culin.	кулинарство	pejor.	пејоротивно
D	датив	pf.	свршен вид
decl.	променлив	phon.	фонетика
dem.	деминутив	pl.	множина
dial.	дијалектно	pl. t.	plurale tantum
diplom.	дипломатија	poet.	поезија, поетски
encl.	енклитика	pref.	префикс, префиксоид
etnol.	етнологија	prep.	предлог
f.	женски род	pron.	заменка
fig.	преносно значење	s.v.	под одредница
fit.	фитонимија	s.vv.	под одредници
fut.	футур	sg.	еднина
G	генитив	sg. t.	singulare tantum
geogr.	географија	slang	сленг
geol.	геологија	suf.	суфикс
gram.	граматика	sup.	суперлатив
hist.	историја	tehn.	техника
hyp.	хипокористик	top.	топонимија, топоним
I	инструментал	tr.	транзитивен
impf.	несвршен вид	Voc.	вокатив
impt.	императив	vulg.	вулгарен, вулгарно
indecl.	неменлив збор	zool.	зоологија
indef.	неопределен		

A

a¹ *a* conj.; адверсативен, корелативен, дисјунктивен и темпорален сврзник.

■ Од псл. сврзник и прилог **a*; опшtosловенски во адверсативна (ретко копулативна) функција, сп. стсл. *a*, буг. *a*, срп. *a*, хрв. *a*, цг. *a*, слн. *a*, слч. *a*, чеш. *a*, глуж. *a*, длуж. *a*, пол. *a*, рус. *a*, укр. *a*, блр. *a*, полап. *a*, во наведените функции. Една од можните претпоставки е дека псл. **a* најверојатно се развило од пие. **ōd(t)/ēd(t)* што претставува аблатив од заменката **e-/o-*; сп. и стинд. *āt* ‘потоа, и’, како и авест. *āat*; за литв. не може да се утврди дали е прасродно или пак е позајмено од словенските јазици. Но, показната замена од коренот **e-* нема аблатив едн. **od* во ниеден засведочен ие. јазик, па според тоа тезата за заменското потекло на сврзникот *a* се смета за неверодостојна. Формално идентичниот извик *a* (в. **a³**) по правило сесмета за посебна експресивна единица без сигурно заедничко потекло со сврзникот. (Аникин 1: 59; БЕР 1: 1; EPCJ 1: 33; ЭССЯ 1: 33–34; ПЕРСЈ 1: 1; ERHJ 1: 1; Skok 1: 1; ESSJ 2: 27–30; Bezlaj 1: 1; Snoj 2016: 33; Kralík 33).

a² *a* part.; за воведување нова мисла што директно не се надоврзува на претходно кажаното; на почеток на реторско прашање.

Во релација со: ▼ **a¹**

■ Како партикула, *a* претставува функционална употреба на формално идентичната единица со сврзникот *a*; за етимологијата; в. **a¹**.

a³ *a* interj., сп.: *aj*., за повикување, привлекување внимание, негодување, прашање и сл. Неретко и како *a – a* за одрекување или продолжено *aaa...* за изразување чудење, неверување.

■ Од псл. **a!/*a?*; буг. *a*, срп. *a*, хрв. *a*, слн. *a*, слч. *a*, чеш. *a*, пол. *a*, рус. *a*, укр. *a*, блр. *a* за изразување чудење, неверување, одрекување, прашање и сл. Извикот *a* е балтословенски, сп. литв. *à/â!* покрај *ô!* Паралели постојат и во други ие. јазици: стинд. *ā*, грч. *ᾗ*, лат. *ā(h)*; малку е веројатно заедничкото потекло со сврзникот *a*, освен, можеби, *a – a* со разделно и временско значење (во мак. и буг.), каде што постои варијанта и со *j-*: *ja – ja* со паралела во турскиот јазик. Подлабока етимологија не е сигурно потврдена, можно е потекло од пие. извик **ō*, но исто така може да се работи и за експресивни деривати во различни јазици, што е многу поверојатно. (Аникин 1: 60; EPCJ 1: 33–34; Skok 1: 1; ESSJ 2: 25–27; Bezlaj 1: 1; Snoj 2016: 33; ERHJ 1: 1).

a⁴ *a* pref., за изразување негација на основниот збор, најчесто именка или придавка.

■ Овој префикс, кој се јавува во многу европски јазици, доаѓа од грч. префикси *ἀ-*, *ἄν-* со кои се изразува негација на основниот збор. Грч. префикс *ἀ-* доаѓа од пие. негативен префикс **n̥-* (сродно со лат. *in-*, скрт. *a-*, ерм. *an-*, англ. *un-*, алб. *e-*), што е превојна празнина на негацијата **ne*, в. **не**. Формата *ἄν-* се појавува кога следи ларингален глас и самогласка, односно во отворен слог од формата *n̥HV-*; слично на *νη-*, *νᾱ-* и *νω-*, кои се рефлекси со затворени слогови на соодветните форми *n̥h₁C-*, *n̥h₂C-*, *n̥h₃C-*. (ERHJ 1:1; Snoj 1; Snoj 2016: 33; Beekes 2010: 1; Kralík 33).

аба *аба* f., *аби* pl.; ‘груба волнена ткаенина; горна облека од груба волнена ткаенина’.

Во релација со: ▲ абација, абациски, абацество

■ Позајмено од тур. *aba* ‘груба волнена ткаенина; наметка’; сп. буг. *abà*, срп. *àba*, хрв. *àba*, слн. *àba*, пол. (dial.) *haba*, укр. *gabá*, рус. *abá*, стблр. *gabяный* ‘што е направен од дебела ткаенина’ (< стблр. *gaba*), ром. (*h*)*abá*, аром. *abá*, алб. *abá*, *abë*, нгрч. *αμπάς*. Според Tietze (1: 198–199) тур. *aba* е заемка од арап. *‘abā* ‘широка волнена облека, наметка’; Eren (1999: 1) го прикажува истиот етимолошки развој. Од тур. *abacı* е именката *абација* ‘занајчија што крои и шије алишта од аба (грубо платно)’. Според Јашар-Настева (2001: 207) голем број именки што во турскиот јазик завршуваат на *-ci*, *-ci*, *-ci*, *-ci* (но и др. суфикси), во македонскиот се прошируваат со *-ија*: *абација* < *abacı*. (Аникин 1: 61; БЕР 1: 1; Јашар-Настева 2001: 34, 78, 176, 206, 207; EPCJ 1: 34; Bezljaj 1: 1; Tietze 1: 198–199; Eren 1999: 1).

абажур *абажур* m., *абажури* pl.; ‘штит на ламба што ја ублажува светлината; прозорец со решеткави штици што го засолнуваат погледот однадвор’.

■ Позајмено од фр. *abat-jour* ‘она што ја ублажува („крши“) светлината’, сложенка од *abattre* ‘удира, урива, крши’ и *jour* ‘ден; светлина’; сп. буг. *абажур*, срп. *абажур*, алб. *abazhúr*, грч. *αβλαζούρ*, ром. *abajúr*, тур. *abajur*. Во францускиот јазик, според TLFi (s.v. *abat-jour*), првично означува архитектонски елемент (дрвена или метална конструкција со штици, поставена пред прозорец или отвор, за заштита од директна светлина и поглед), а подоцна значењето се стеснува и специјализира за предмет поставен на светилка со иста функција – ублажување

и насочување на светлината. Токму оваа вторична, предметна смисла е доминантна во јазиците примачи, вклучително и во македонскиот. (Аникин 1: 62–63; БЕР 1: 1; TLFi, s.v. *abat-jour*).

абдал *абдал* m., *абдали* pl.; ‘човек со ограничени умствени способности; будала; глупак’;

Во релација со: ▲ абдалак, абдалски ▼ будала

■ Позајмено од тур. *abdal*, од арап. *‘abdāl* ‘заменик; свет човек; член на суфиски ред’, од *badal* ‘замена’; сп. буг. *абдál(ин)*, срп. *абдál*, алб. *avdáll*, грч. *αμπτάλης/απτάλικος*. Во турскиот јазик зборот рано стапува во семантичка и формална контаминација со *aptal* ‘глупав, прост’, што придонесло за развојот на денешното пејоративно значење и во балканските јазици. Првично *abdal* означувал припадник на хетеродоксните суфиски редови во Анадолија (13 в.), често аскет, скитник или просјак дервиш. Семантичката еволуција следи пат типичен за вакви религиозно-експресивни називи: ‘свет човек’ > ‘чуден, неразбирлив’ > ‘наивен’ > ‘глупав’, со семантички развојен пат сличен како англ. *silly*. (Аникин 1: 69; БЕР 1: 1; Јашар-Настева 2001: 34, 49, 107; EPCJ 1: 38; Skok 1: 2; Škaljić 66; Nişanyan, s.vv. *abdal*, *aptal*).

абер *абер* m., *абери* pl.; ‘вест, порака, информација од неког или за нешто; поим, сознание, претстава’.

Во релација со: ▲ аберија, аберица

■ Позајмено од тур. *haber* ‘вест, порака, известување’, од арап. *ḥabar* ‘вест, известување, раскажување’. Балкански турцизам, сп. буг. (*x*)*абѐр*, срп. *áбер*, алб. *habér*, грч. *ἡαπάρι*, *ἡαпѐри*, ром. *habár*. Во македонскиот јазик значењето ‘поим, сознание’ е ограничено главно на фразеологизмот *абер нема*, калка од тур. *haberim yok*, кој е засведо-

чен и во други балкански јазици. Арапската именка *ḥabar* припаѓа на коренот *ḥ-b-r* ‘известува, соопштува, знае’, со широко развиена деривациона парадигма во класичниот и современиот арапски јазик. Тур. *haber* е стара заемка од арапскиот, добро документирана уште во османлискиот период, а потоа зборот се шири во балканските јазици. За историјата на турскиот облик и османлиската просторност в. Tietze 3: 336; Nişanyan s.v. *haber*. (Јашар-Настева 2001: 106, 136, 158, 187; EPCJ 1: 39–40; Skok 1: 646; Tietze 3: 336; Nişanyan, s.v. *haber*).

абецеда *abećeǵa* f. (sg.); ‘утврден редослед на буквите во латиницата; основни знаења од областа на некоја научна дисциплина или вештина’.

Во релација со: ▲ абецеден, абецедар

■ Создадено од имињата на првите 4 букви во латиницата *a, be, ce, de* по примерот на ствгерм. *ābēcēdē*, ствгерм. *Abecede*, денес *Abc* ‘азбука’; подоцна лат. *abecedārium* ‘азбука’; сп. буг. *abe-цeǵa*, срп. *abećeǵa*, хрв. *abecéda*, алб. *abëcë*, ром. *abecedă*; сп. и рус. *abe-цáдло*, блр. *abeцáдла* (< пол. *abecadlo*, *abiecadlo*, *obiecadlo* < стпол. *obieca-do*). Семантички, исто е мотивирано *alfabet*, коешто е позајмено преку европските јазици од грч. ἀλφάβητος, составено од имињата на првите две букви во грчката азбука; на ист начин е образувано и *азбука*, изведено од имињата на првите две букви (прво во глаголицата, а потоа и во кирилицата) од старословенскиот јазик. (Аникин 1: 69, s.v. *abeцáдло*; Аникин 1: 110–111, s.v. *азбука*; ЭСБМ 1: 47; ПЕРСЈ 1: 4–5, s.v. *азбука*; Skok 1: 3; Gluhak 113; Kralik 33; ERNJ 1: 1; Snoj 2016: 33; Kluge s.v. *Abc*).

аби (се) *аби (се)* impf., *абаи̯ (се)*; ‘троши со употреба, намалува острина, прави нешто да биде тапо’; (се ~) се троши, станува тап’.

Во релација со: ▲ абеење

■ Веројатно е од словенско потекло, псл. **xabati/*xabiti*, при што псл. **xabiti* се смета за каузатив на **-iti*, а псл. **xabati* најверојатно е итератив од незасведочените ***xabti/**xobti*; сп. буг. *хабѣ*; срп. *ха̋бати*, *ха̋буми*. Skok (1: 645–646) го споменува *hābati* со повеќе значења, но сепак без конкретно решение, исто како и Bezlaž (1: 189). Во EPCJ (1: 37) *ābati ce* < псл. **xabati* се поврзува со *абуми* < псл. **xabiti*, а таквата можност се доведува во релација со нивната заедничка семантика на одрекување, негирање и најверојатно станува збор за ист глаголски корен; сп. стсл. *ха̋бити* ‘отфрла’, ~ сж ‘се чува, се пазѣ’, слн. *hābati (se)*, покрај *hābiti (se)* ‘чува (се), брани (се), штити (се)’, рус. *нохобитъ* ‘расипува’, укр. *охобити* ‘расипува’, чеш. *ochabiti* ‘губи сила’ итн. Етимологијата е нејасна, ие. сродство не е еднозначно утврдено. Некои етимолози го поврзуваат со пие. корен **khabh-/*khobh-*, лат. *hebes*, грч. *χωφός* ‘глув; тап’, а други го поврзуваат со литв. *skóbas* ‘кисел’, *skóbtī* ‘станува кисел’. Во ЭССЯ (8: 7–8, 9), без македонската паралела, се наведува дека псл. **xabiti* е каузатив на **-iti*, кој е во релација со **xabati*, но и со глаголите во кои се наоѓа коренот **хуб-* (**хубати*, **хубити*, **хубнѣти*). При тоа, паралелно со формите и значењата на **xapati*, **gabati*, **capati*, не се исклучува можноста за образување на **-ati*, како итератив на незасведочениот глагол ***xabti*, или ***xobti*, со натамошна пие. реконструкција **ksābhō*, итератив од **(s)kabhō*; сп. стисл. *skemma* ‘повредува, нанесува повреда’, а по-

натаму и со литв. *skōbti* ‘струже, ре-же, длаби’, *skōbti* ‘станува кисел’, а овие паралели овозможуваат сродство и со псл. **skob-* и неговите деривати. Според мислењето на Derksen (2008: 201), ова е еден од случаите каде што словенското **x-* одговара на балтското *sk-*. Според него литв. *skōbti* ‘станува кисел’ не е сродно со *skōbti* ‘длаби, кине’. Значењето ‘заплenuва, грабнува’, кое е потврдено и за **xabiti* и за **xabati*, асоцира на **capati*, **gabati* и **xapati* и најверојатно е секундарно. (EPCJ 1: 37, s.v. абати се, 41–42; ЭССЯ 8: 7–8, 9; Фасмер 4: 214; Bezlaž 1: 189; Derksen 2008: 201; Skok 1: 645–646; ESJS 10: 576).

абонос *абонос* m., *абониси* pl.; ‘црно, скапоцено дрво од Индија кое во вода се стврднува, *Diospyros ebenum*’.

Во релација со: ▲ абоносов

■ Позајмено од тур. *abanoz* ‘абонос’; сп. буг. абанос, срп. абонос и абонос, алб. *abanóz*, нгрч. *αμπανόζι*, ром. *abanós*, аром. *abanózi*. Во новогрчкиот јазик обликот *αμπανόζи* е директно преземен од турскиот јазик, додека стгрч. *ἔβενο* најверојатно е заемка од стегип. *hbnj* (вокалите не се познати), што го прифаќа и Beekes (2010: 389). Во европските јазици зборот е распространет преку лат. *(h)ebenus/(h)ebānus* од стгрч. *ἔβενο*; сп. герм. *Ebenholz*, англ. *ebony*, фр. *ébène*, шп. *ébano*. (БЕР 1: 1; EPCJ 1: 42; Skok 1: 4; Škalić 68; Snoj 133; Beekes 2010: 389).

абраш *абраш* m., *абраши* pl.; ‘рус човек со бенки на лицето; коњ со бели влакна под опашката или на лицето’.

Во релација со: ▲ абрашест, абрашлив, абрашлија

■ Позајмено од тур. *abraş* ‘пегав, со дамки; коњ со бели дамки’; сп. буг. абраш, срп. абраш, алб. *abrásh*, ром. *abráş*, аром. *abráşii*. Според Tietze (1:

217) тур. *abraş* е заемка од арап. *abraş* ‘пегав, дамкав; со бели дамки на кожата (особено кај луѓе и животни)’, изведено од коренот *b-r-ş* ‘појавување бели дамки, леукодерма’. Семантиката ‘рус човек со бенки’ и ‘пегав коњ’ во балканските јазици претставува директно продолжување на турската значенска структура. (Јашар-Настева 2001: 34, 48, 109; EPCJ 1: 43; Skok 1: 4; Tietze 1: 217).

абре (и **а бре**) *абре* interj. и part.; обично во колоквијална употреба во апелативна функција, обраќање до познато лице во неутрална конотација, но може и да има навредлив призвук до непознато лице.

Во релација со: ▼ а³, бре

■ Од извикот *а* (в. а³) и *бре*, што е веројатно преку тур. *bre*, но можно е и непосредно од византиски грчки *βρε*, развиен фонетски, од стгрч. *μρε* < *μωρέ* (во коине *ωρέ*), вокативната форма на *μωρός*; сп. буг. *бре*, срп. *бре*, алб. *bre*, грч. *βρε*, *ре*, тур. *bre*, ром. *bre*. Натамошна подлабока етимологија е неизвесна, но можно е од скрт. *mūrā*, ‘досаден, глупав’. Постои хипотеза дека во албанскиот јазик е веројатно во прашање кратка форма на пие. **bhrāter-* ‘брат’; сп. илирски *bra*, стсл. *bratъ*, стпрус. *brāti*, стнорд. *brođir* ‘брат’; в. **бре**.

ава *ава* f., *аваѿа* (sg.); ‘воздух; поднебје, клима; време (како метеоролошка појава)’.

■ Позајмено од тур. *hava* ‘воздух; време, клима’, кое е заемка од арап. *hawā* ‘воздух, атмосфера; празен простор’, изведено од коренот *h-w-y* ‘дува, се движи во воздух’. Според Tietze (3: 422–423, s.vv. *hava* I–IV), зборот во тур. јазик има значење ‘гасови погодни за дишење; воздух над човечката висина’, а потоа се развива и за ‘ме-

теоролешки состојби, време', со дополнителни значења како 'празнина, ништожност, невозможност да се добие нешто', 'песна, мелодија' и 'желба, страст, љубов, похота', при што во метафорична употреба се однесува и на расположение, атмосфера, амбиент, со идиоматски изрази како *hava koğ, hava cıva, havadan sudan*. Македонската форма *ава* е без почетното *h-*, што е регуларна појава кај турцизмите во македонскиот јазик; сп. буг. *xavà*, срп. *xàva*. (Јашар-Настева 2001: 34, 187; Младенов 664; Skok 1: 661; Tietze 3: 422–423, s.vv. *hava* I–IV).

аван *аван* m., *авани* pl.; 'сад, обично метален, за толчење кафе, црн пипер, слануток и др.; направа за режење (сечење) тутун'.

Во релација со: ▲ *аванче*

■ Позајмено од тур. *havan* 'аван, толчник', заемка од арап. *hawān* 'аван, толчник', со исто значење. Зборот е широко распространет како балкански турцизам во јужнословенските и соседните балкански јазици; сп. буг. *xavān*, срп. (*x*)*āvan*, алб. *havān*, ром. *havān*, аром. *hāvāne*, *avāne*, нгрч. *χαβάν*. Македонската форма *аван* покажува регуларно отпаѓање на почетното *h-* кај турцизмите. (Јашар-Настева 2001: 35, 68, 187; Давкова-Горгиева 2009: 81, 84; Младенов 664; ЕРСЈ 1: 46, s.v. *аван*¹; ПЕРСЈ 1: 1; Skok 1: 661; Škaljić 332; Tietze 3: 425; Eren 174).

авантура *аванџура* f., *аванџури* pl.; 'возбудливо, необично доживување, несекојдневна случка; несигурен, ризичен потфат, со непредвидливи последици'.

Во релација со: ▲ *авантуризам*, *авантурист*, *авантуристка*, *авантуристички*

■ Позајмено од фр. *aventure* < влат. *adventūra* < длат. *adventūrus*, изведено од лат. *adventus* 'доаѓање, пристигну-

вање, населување', од глаголот *advenīre* 'дојде; се случи (неочекувано)'. Првичното значење 'она што ќе дојде, што ќе се случи' во романските јазици се развива во 'случка со неизвесен исход', а потоа и во 'возбудливо, ризично доживување'. Зборот е интернационализиран во европските јазици; сп. англ. *adventure*, пол. *awantura*, рус. *авантюра*, срп. *авантюра*. Од фр. *aventuriste* е и *аванџурист*. (БЕР 1: 2; ERHJ 1: 33; Snoj 2016: 55; FEW, s.v. *adventura*; TLFi, s.v. *aventure*; OED, s.v. *adventure*).

август *авџусѝ* m. (sg., indecl.); 'осмиот месец во годината; житар';

Во релација со: ▲ *августовски*

■ Од лат. име на месецот *augustus*, кое е дадено според римскиот император Октавијан Август (овој месец порано се нарекувал *sextilis* 'шести') преку византиски грчки Αὐγουστος, сп. стсл. *авгоустъ*, буг. *август*, срп. *август*, рус. *август*, а задругите словенски јазици или непосредно од лат. *augustus* или преку герм. *August*; сп. срп. *август*, хрв. *август*, слн. *avgûst*, слч. *august*, пол. *august*. Во дел од словенските јазици задржани се старите словенски именувања: хрв. *kòlovôz*, пол. *sierpień*, чеш. *srpen*. Од *agnomen Augustus* 'пречесен, величествен', титула во Римската Империја, можеби од лат. **augos* 'зголемување', од пие. основа **aug-*, 'зголемување'; или латински *avis* 'птица', од пие. **awi-* 'птица' и латински *garrire* 'брбори', од пие. основа **gar-/ger-*, 'плаче'. (Аникин 1: 79–80; Фасмер 1: 58; 3: 610; БЕР 1: 2; ЕРСЈ 1: 48; ПЕРСЈ 1: 1–2; Skok 1: 75; Snoj 2016: 55; ERHJ 1: 31).

авет *авейѝ* m., *авейѝи* pl. (dial.); 'зол дух, митолошко суштество од словенската митологија'.

Во релација со: ▲аветински

■ Етимологијата на овој збор не е јасна. Досега не е предложена ниту една убедлива етимологија. Во ЕРСЈ (1: 50–52) за срп. *āvēt* се дава една од неколкуте можни претпоставки, а тоа е дека доколку *x-* не е плод на хиперкорекција (непотврдено) и ако се тргне од семантиката ‘осушен, исушен’, (*x*)*авет* (во македонските дијалекти нема потврда со *x-*) може да се спореди со псл. **xavotъnъjъ*; сп. укр. (dial.) *xāvētnы (lēc)* ‘стара, исушена шума’, блр. *xavūtnae (xovūtnoe)* ‘суви дрвја, грмушки’, рус. дијал. *xaūt* ‘исечени дрва’, при што Трубачов (ЭССЯ 8: 23) ја реконструира сложената придавка **xavo-тъnъjъ* од **xava* ‘сува гранка’ и **tęti, tьno* ‘сече’, при тоа за *xaūt* укажува на можна реконструкција од партиципската основа **xavot-*, но непосредна потврда за глаголска основа на **xav-* нема. Традиционалната српска и хрватска етимологија го врзува со **avętъ*, непроширена партиципска основа од **aviti* без протеза *j-*, како во стсл. прилог *avъ* ‘јавно, отворено’, што Трубачов го сведува на **avi-vid-* ‘оној што се појавува, може да се види на јаве’, притоа не ја исклучува можноста за префиксна сложенка **a-vid-*. Даничиќ (ARj 1: 123) е на мислење дека е од арап. *hauālet* ‘привидение’, што Skok (1: 77–78) со право го отфрла, укажувајќи на неспоивост на *i-*основата со тезата за (османски) турцизам. Според Škaljić (1966: 106), исто и во ERHJ (1: 33), овој збор е од тур. *āfet* ‘несреќа; митолошко суштество во облик на крилат лав’, перс. *āfet* < од арап. *āft* ‘несреќа, чудо’. (ЕРСЈ 1: 50–52; ЭССЯ 1: 23, 94; ПЕРСЈ 1: 2–3; ARj 1: 123; ERHJ 1: 33; Skok 1: 77–78; Škaljić 106).

авио- *авио-* p[ref.]; прва компонента во сложени зборови ‘што се однесува на авион; авионски’.

Во релација со: ▼авион

■ Позајмен од европските јазици, овој префикс е апстрахиран од *авион*, што е од коренот кој е во лат. *avis* ‘птица’. (БЕР 1: 2; TLFi s.v. *avio-*; OED s.v. *avio-*).

авион *авион* m., *авиони* pl.; ‘метална направа за летање што ја движи мотор, а се одржува во воздух со помош на крила; аероплан’.

Во релација со: ▲авионски

■ Позајмено од фр. *avion*; сп. шп. *avión*, хрв. *avion*, срп. *авион*, буг. *авион*, ром. *avión*. Фр. *avion* е неологизам од крајот на 19 век, изведен од лат. *avis* ‘птица’, со наставката *-on*, карактеристична за технички називи. Називот се поврзува со експерименталните летала на Clément Ader, кои биле означувани како *Avion*. Зборот како интернационализам брзо се проширува во повеќе европски јазици и во македонскиот се утврдува во првата половина на 20 век, при што постепено го потиснува постариот назив *аероплан*. Од истата латинска основа *avis* ‘птица’ е изведен и фр. збор *aviation* ‘летање, воздухопловство’, а потоа овој термин од научно-техничката лексика се шири и во другите јазици, па и во мак. *авијација* ‘воздухопловство; средства за летање, за движење по воздух (авиони, хеликоптери и сл.)’; сп. итал. *aviazione*, англ. *aviation*, буг. *авиација*, срп. *авијација*, рус. *авиация*. (ПЕРСЈ 1: 3; Gluhak 119; ERHJ 1: 33; Snoj 2016: 55; TLFi, s.vv. *avion*, *aviation*; OED, s.v. *aviation*).

авлија *авлија* f., *авлии* pl.; ‘отворен простор како дел на куќата; ограда, сид околу куќата’.

Во релација со: ▲авлиски

■ Позајмено од тур. *avlu/avlu* ‘двор, простор поврзан со кука; ограден надворешен простор’, со балкански паралели: буг. *avlija*, срп. *avlija*, алб. *avlli*, ром. (dial.) *avlie*, аром. *avlie*. Според Tietze (1: 494), тур. *avlu* е позајмено од грч. αὐλή, но поради блискоста во формата и значењето со тур. *avlağı* и арап. *ḥawl* ‘околина’, се создадени мешани форми: *avla* и *havli*. Грч. αὐλή е стар збор, потврден уште во хомерскиот јазик со значење ‘отворен двор, простор што му припаѓа на дворот’, а во класичниот и хеленистичкиот период добива и значења ‘дворец, резиденција’. Во етимолошката литература се прифаќа сродството на грч. αὐλή со лат. *aula* ‘дворец, палата, царска сала’, при што двата збора се сметаат за заемки од предгрчки супстрат во егејската област, без сигурна ие. етимологија. Хипотезите за секундарно заемно влијание меѓу грчкиот и латинскиот јазик не ја исклучуваат можноста за заеднички предгрчки етимон. Во македонскиот јазик формата *авлија* е резултат на турскиот посреднички слој. (Јашар-Настева 2001: 37, 63; EPCJ 1: 54; ПЕРСЈ 1: 3; Škaljić 106; Skok 1: 77–78; Tietze 1: 494; Nişanyan, s.v. *avlu*; Beekes 2010: 169, s.v. αὐλή; Chantraine, s.v. αὐλή; de Vaan, s.v. *aula*).

авра *авра* f., *аври* pl. (dial., arch.); ‘еврејски храм, синагога; (fig., dial.) гласна расправија, врева’.

■ Позајмено од тур. *havra* ‘синагога; еврејска општина; место на собирање’, со балкански паралели: буг. *xàvpa* (dial.), срп. *xàvpa* ‘синагога’, алб. (dial.) ‘нешто со големи димензии; голема кука’, алб. *avrë*, ром. *hàvră*, аром. *hàvră*, нгрч. *χάβρα*. Тур. *havra* е заемка од хебр. *ḥeḇrāh* ‘здружение, заедница, општина’, изведено од коренот *ḥ-b-r* ‘врзува, здружува’, со ос-

новно значење ‘заедница на верници’, а потоа ‘зграда на заедницата, синагога’. Семантичкото проширување ‘врева, гласна расправија’ се случува уште во тур. јазик, а потоа и во македонските (особено југоисточните) и други балкански дијалекти, што се објаснува како метафоричен развој од значењето ‘место на собирање, многу луѓе’. Формата без почетно *h-* (авра) е редовен резултат на адаптација во македонските говори. (Пеев 1999 1: 62; EPCJ 1: 54–55; Skok 1: 662; Škaljić 323; Tietze 3: 427; Nişanyan, s.v. *havra*).

автентичен *автентичен*, *автентичниот* adj.; ‘вистинит, веродостоен, оригинален’.

Во релација со: ▲ автентично, автентичност, автентикација, автентичира ▼ авто-¹, автор

■ Интернационализам позајмен преку европските јазици (герм. *authentisch*, англ. *authentic*, фр. *authentique*) од лат. *authenticus* ‘вистински, сигурен, авторитетен’, од грч. αὐθεντικός ‘што произлегува од самиот извор, што има полн авторитет; сп. буг. *автентичен*, срп. *аутентичан*, алб. *autentik*, тур. *otantik*, ром. *auténtic*. Грч. αὐθεντικός е дериват од αὐθέντης ‘вршител, причинител; оној што дејствува со сопствена сила; автор, господар’, при што значенскиот развој оди од ‘оној што самиот ја извршува дејноста’ кон ‘оној што има право и моќ’, а потоа кон апстрактното ‘изворен, веродостоен’. Самата грчка основа е сложена од αὐτός ‘сам’ (в. авто-¹) и ἀνύω ‘изврши, постигне’, со подлабока ие. етимологија **senH-* ‘постигне, победи, доведе до крај’. Во европската научна и правна традиција (особено од доцната антика и средниот век) *authenticus* се користи за означување документи, текстови и сведоштва со

полн доказан и изворен карактер, што ја мотивира современата семантика на придавката и нејзините деривати (*автенишчност, автеништикација, автенишцира*). (ERNJ 1: 31; Chambers 65; Beekes 2010: 110; Kralík 55; Snoj 2016: 56).

автизам *автѝзам* m., *автѝзамоѝ* (sg.); ‘нарушување на невролошкиот развој, кое се одликува со намалена способност за социјализација и комуникација и со ограничено и повторливо однесување’.

Во релација со: ▲ автист, автистка, автистичен ▼ авто-¹

■ Интернационален збор, позајмен преку европските јазици (герм. *Autismus*, англ. *autism*, фр. *autisme*) од нлат. *autismus*, термин воведен во психијатријата литература од швајцарскиот психијатар Пол Блојлер (Paul Bleuler) на почетокот на 20 век за означување состојба на силна насоченост кон внатрешниот свет и оддалечување од надворешната реалност. Терминот е изведен од грч. αὐτός ‘сам, само’, со суф. -ισμός; сп. буг. *аутѝзм*, срп. *аутѝзам*, алб. *аутѝзм*, тур. *otizm*, ром. *autism*. Од истата основа се изведени *автѝсѝ*, *автѝсѝка* ‘лице со автизам’ и *автѝсѝичен* ‘што се однесува на автизмот или има негови обележја’. (ERNJ 1: 31; Chambers 66).

авто-¹ *авѝо-* pref.; прва компонента во сложени зборови со значење ‘сам, свој, сопствен’.

■ Грч. префикс што потекнува од заменката αὐτός ‘сам, само’. Префиксоидот *авѝо-* е широко продуктивен во меѓународната научна и општата лексика и служи за образување сложенки со значење самодејство, самостојност или внатрешна причинетост (сп. *авѝономија, авѝограф, авѝоорѝреѝ, авѝизам, авѝенишчен*). Подла-

боко, грч. αὐτός се изведува од пие. *h₂ew- ‘овој, самиот’; сп. буг. *авто-*, срп. *ауто-*, алб. *auto-*, грч. αὐτό-, тур. *oto-*, ром. *auto-*. (ERNJ 1: 31; Kralík 55; Snoj 2016: 56).

авто-² *авѝо-* pref.; ‘што се однесува на автомобил; автомобилски’.

Во релација со: ▲ автомобил

■ Позајмен од европските јазици, овој префиксоид е апстрахиран од *авѝомобил*. (ERNJ 1: 31; Snoj 2016: 56).

автор *авѝор* m., *авѝори* pl.; ‘творец, создавач на некое дело, најчесто уметничко или научно; пронаоѓач’.

Во релација со: ▲ авторка, авторов, авторски, авторство, авторизација, авторизира, авторизирање ▼ аукција, аугментатив, август

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *auteur*, герм. *Autor*) од лат. *auctor* ‘создавач, зачетник, основач’, изведено од партиципската основа *auct-* на глаголот *augeō* (*augēre*) ‘зголемува, умножува, поттикнува’, од пие. основа *h₂ewg-* ‘зголемува, засилува’; сп. буг. *автор*, срп. *аутор*, хрв. *аутор*, слн. *āvtor*, пол. *autor*, рус. *автор*, укр. *автор*, блр. *аўтор*, алб. *autór*, ром. *autór*. Во европската правна и културна традиција *auctor* развива значења поврзани со создавање, одговорност и право на сопственост врз дело, што се пренесува и во современата употреба на зборот. Во македонскиот, по модел на европските јазици, од *авѝор* се изведени и зборовите *авѝорсѝво, авѝоризација, авѝоризира*. (Аникин 1: 86; Фасмер 1: 60; ЭСБМ 1: 207; ЕСУМ 1: 44; ERN 1: 33; Kralík 55; Snoj 2016: 56–57; FEW, s.v. auctor; TLFi, s.v. auteur; OED, s.v. author; de Vaan, s.v. augeō).

ага *аѝа* m., *аѝи* pl.; ‘сопственик на земја во стара Турција; цивилна и воена титула кај муслиманите; господин, господар’.

Во релација со: ▲агалак, агин, агинка, агица, агов, агува, агување

■ Позајмено од тур. *ağa* ‘господар, господин; земјопоседник; цивилна и воена титула; постар брат’, со балкански и пошироки паралели: буг. *ağā*, срп. *aga*, алб. *agá*, нгрч. *αγάς*, ром. *ágă*, аром. *ágă*, слн. *aga*, слч. *aga*, чеш. *aga*, пол. *aga*, рус. *agá*, укр. *agá*, блр. *agá*. Тур. *ağa* е стар османлиски титуларен и социјален термин, првично со значење ‘постар брат, чичко’, потоа ‘господар, началник, сопственик’, со развиена употреба за воени и дворски чиновни (на пр. *yeniceri ağası* ‘началник на јаничарите’) и за големи земјопоседници во провинциите. Етимологијата на тур. *ağa* не е еднозначно утврдена. Според Tietze и Nişanyan, зборот најверојатно е од тур. потекло, со основно роднинско значење, при што е споредуван со сттур. и дијалектни форми *aka* ‘постар брат’ (со фонетска варијанта *ağa*), а обидите за иранска или монголска етимологија остануваат несигурни. Во балканските јазици зборот се шири како титула и социјален назив во османлискиот период, а во македонскиот развива и секундарни, стилски обележани значења (‘господарски се однесува’, ‘се кити со власт’), како во дериватите *аѓува*, *аѓување* и др. (Јашар-Настева 82, 88, 206; БЕР 1: 3; Фасмер 1: 60; Аникин 1: 87, s.v. *agá* II; EPCJ 1: 57–58; ЕСУМ 1: 44; Севортыан 1: 70–71; Skok 1: 12; Škaljić 72; Snoj 2016: 37; ERHJ 1: 4; Tietze 1: 270, s.v. *ağa*; Nişanyan, s.v. *ağa*).

агент *аѓенӣ* m., *аѓенӣи* pl.; ‘лице вработено во служба за безбедност, детектив, платен доставувач; лице што застапува некого, претставник’.

Во релација со: ▲агентка, агентски, агентура, агенс, агенција, агенциски
▼агенда, агилен, агилност, агитира,

агитатор, агитаторка, агитација, агитациски, агонија, акт, актив, акција

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *agent*, герм. *Agent*) од лат. *agens* (G *agentis*) ‘што дејствува, врши дејство’, поименчен партицип на презентот од глаголот *agō* ‘води, тера, гони, дејствува’, од пие. основа *h₂eg-* ‘води, тера’; сп. итал. *agente*, буг. *агѐнт*, срп. *агент*, рус. *агѐнт*, блр. *агент*, алб. *агјѐнт*, ром. *агѐнт*. Во европската терминологија зборот развива значења поврзани со ‘лице што дејствува по налог, посредува или застапува’, што се пренесува и во македонскиот. Од истата лат. основа, преку европските јазици, се позајмени и *агѐнс* ‘двигател, делотворно средство; (gram.) вршител на дејство’, *агѐнѝѝра* ‘мрежа на агенти; застапништво’, како и *агѐнција* ‘посредничка установа; установа за собирање и ширење вести’, веројатно преку итал. *agenzia* или фр. *agence*, изведени од *agente*. (Фасмер 1: 60; Аникин 1: 91–92; ЭСБМ 1: 72; ERHJ 1: 4; Snoj 2016: 37; de Vaan 30; FEW, s.v. *agere*; TLFi, s.v. *agent*).

агломер *аџломер* m., *аџломери* pl.; ‘инструмент, направа за мерење агли’

■ Сложен збор образуван од именката *агол* и глаголот *мери*; сп. буг. *џгло-мѐр*, срп. *џгломѐр*, рус. *угломѐр*, блр. *вугламѐр*. Образувањето е мотивирано од интернационалната техничка терминологија, како герм. *Winkelmesser* и фр. *rapporteur d’angles*, при што не станува збор за директна лексичка заемка, туку за домашна творба; в.

агол и мери.

агол *аџол* m., *аџли* pl.; ‘дел од рамнина ограничен со две полуправи што поаѓаат од иста точка; место, простор каде што се спојуваат две внатрешни страни на некој предмет, најчесто

меѓу два зида во некоја просторија, коше; (fig.) аспект, гледиште’.

Во релација со: ▲аглест, аголен

■ Од псл. **ǫgъlъ* (се реконструира и **ǫglъ*), **ǫgъlo*, **ǫgъly*; сп. стсл. жгълз, жгълз ‘агол; катче; крај’, буг. ѓгъл, срп. ѓгао, (dial.) ѓгал, нѓгао, вугал, угло п., нугло п., хрв. ѓгао, (dial.) вугал, вугел, вогел, угло, нугло, слн. ѓгел, ѓгъл, вогъл, вогел, слч., слвц. uhol, uhel ‘наклон на две допирни линии или рамнини една кон друга; површината на просторијата или просторот ограничен со два соседни зида, агол; агол на проекција, уличен агол’, стчеш. uhel ‘агол, страна’, чеш. uhel ‘агол на предмет, куќа, улица; страна на светот; пол’, глуж. nuhel, nuhlo п., длуж. nugel, стпол. węgiel, węgla п., пол. węgiel, рус. угъл, (dial.) угъл, вугъл, вугъл, углы pl., укр. вугъл, (dial.) угъл, вугъл, угъл, угъл, угъл п., вугъл п., угли pl., блр. вугал, (dial.) вугъл, вугъл, вугъл, вугел, угъл, угъл, угъл, угъл, угъл, угъл п., вуглы pl. Псл. збор од пие. корен **ang-* ‘свива, свиткува’ (се реконструира и пие. **angulo-*, **ongulo-* ‘искривен, свиткан’) кој се наоѓа и во лат. *angulus* како и во грч. ἄγκυλον. Сродно е и со ерм. *angiu*, *ankuin*, стинд. *ān-gam* ‘краен дел, член’, *angūliṣ*, *angūriṣ* ‘прст’. (ЭССЯ 40: 42–50; ЭСБМ 2: 207–208; ЕСУМ 1: 436; Brückner 609; Skok 3: 536; Snoj 2016: 465; ERHJ 2: 503).

агресија *aǧresija* f., *aǧresii* pl.; ‘непредизвикан напад за освојување или потчинување’.

Во релација со: ▲агресивен, агресивност, агресивец, агресор, агресорски ▼дигресија, прогресија

■ Интернационален збор што е позајмен преку европските јазици (сп. фр. *aggression*, англ. *aggression*, герм. *Aggression*), од лат. *aggressiō* ‘напре-

дување, пристапување’, што е изведено од лат. *aggredior* (*agredī*) ‘напредува, пристапува’, а тоа е образувано од лат. *ad-* (в. *ад¹*) и *gradior* (*gradī*) ‘оди, стапнува, чекори’; сп. **дигресија**, **прогресија**. (Snoj 2016: 37; ERHJ 1: 5; Kluge s.v. Aggression).

ад¹ *ag-* pgef.; како прва компонента во сложени зборови од туѓо (латинско или грчко) потекло.

■ Од лат. префикс *ad-* и предлог *ad* ‘до, кон’ < пие. префикс и предлог **h₂ed*; в. *до¹*. (ERHJ 1: 2).

ад² *ag* m., *agoi* (sg.); ‘пекол; подземен свет; Ад – бог на подземниот свет од грчката митологија’.

Во релација со: ▲адски

■ Од стсл. *адъ* < грч. Αἰδης ‘пекол’, G Αἰδου ‘пеколен’ (стсл. адъскъ, адъвъ). Грцизам навлезен преку христијанската терминологија; сп. буг. *Xàdes*, *ад*, срп. *Хад*, (*х*)*ад*, грч. αἰδης, ром. *iád*. Грчкиот теоним најверојатно настанал од пие. **η-wid-* ‘невидлив, невиден’. (EPCJ 1: 61; Beekes 2010: 34; Skok 1: 8; Snoj 2016: 198; ERHJ 1: 315; ESJS 45–46).

ада *aga* f., *agu* pl. (arch.); ‘речен или езерски остров’.

■ Од тур. *ada* ‘остров’, балкански турцизам и со други значења ‘остров прекриен со растенија; мочуришно земјиште’; сп. буг. *адà*, срп. *ада*, алб. *hadë*, ром. (top.) *Ada Kale*, *adalîu* ‘жител на островот’ (< тур. *adalı*). Според Tietze (1: 244) тур. *ada* ‘парче земја опкружено со вода’ е од сттур. *atag*. Во македонскиот јазик овој архаизам е зачуван или како дијалектизам или како топоним. (Јашар-Настева 58, 176; Аникин 1: 96–97; EPCJ 1:62; ПЕРСЈ 1: 3; Севортян 1: 87–88; Skok 1: 8; Škaljić 69; Tietze 1: 244; Eren 2–3).

адвокат *адвокаѝ* m., *адвокаѝи* pl.; ‘бранител, правен застапник, правник; (fig.) заштитник, закрилник’.

Во релација со: ▲адвокатка, адвокатски, адвокатче, адвокатува, адвокатување, адвокатура

■ Од лат. *advocatus* ‘правен застапник’, буквално ‘повикан’, што е партицип од перфектот на глаголот *advoco* ‘повика, довика, призва’, составен од *ad-* (в. *ад¹-*), и *vocō* (*vocāre*) ‘вика, повикува’; срп. буг. *адвокат*, срп. *адвокат*, алб. *avokat*, ром. *avocat*. Во македонскиот јазик овој збор најверојатно е навлезен од герм. *Advokat*, преку срп.-хрв. јазик, но во РПМ (1: 6) има презиме *Авукаѝов*, што укажува на тоа дека овој збор го имало и претходно во македонските дијалекти дојден преку тур. *avukat*. Од именката *адвокаѝ* е изведен и глаголот *адвокаѝува* ‘работи како адвокат, брани други пред суд; врши функција на правник, на правно лице’. (Аникин 1: 100–101; РПМ 1: 6; ЕРСЈ 1: 63–64; ПЕРСЈ 1: 3–4; Skok 1: 4; Snoj 2016: 35–36; ERHJ 1: 3).

адет *агеѝ* m., *агеѝи* pl.; ‘обичај, навика; традиција’.

■ Од тур. *adet* ‘обичај’, балкански турцизам од арапско потекло; срп. буг. *adēt*, срп. *adet*, алб. *adēt*, нгрч. *avtēt*, ром. *adēt*, *adēti*, аром. *adēte*. Tietze (1: 253) за тур. јазик наведува две варијанти *adet/adet* (< арап. ‘*ādah*’/‘*adad*’) и нагласува дека варијантата *adet* означува ‘обичај, практика’, додека пак варијантата *aded* е во значење на ‘броење, број на примероци и сл.’. (Јашар-Настева 22, 32, 84, 245; ЕРСЈ 1: 64; Skok 1: 9; Škaljić 69; Tietze 1: 253).

аждаја *аждаја* f., *аждаи* pl.; ‘змејолико чудовиште, аждер, змеј, ламја, ала’.

Во релација со: ▼аждер, аждериште, аждерски

■ Позајмено од тур. (dial.) *ajdaha* ‘змејолико чудовиште’, од персиско потекло. Skok (1: 80) и Škaljić (1966:108) како етимон ги даваат турските облици *ejdeha*, *ejdaha*. Во ЕРСЈ (1: 68) се наведува дека паѓа во очи ограниченоста на обликот без -p- на северо-западниот дел од Балканот, за разлика од очигледно подоцнежната позајмена варијанта *ажсер*. Во македонските дијалекти се среќаваат формите: *аждаа*, *аждеј*, *ажсер*. (Јашар-Настева 2001: 22, 35, 51; ЕРСЈ 1: 68; Skok 1: 80; Škaljić 108).

аждер *ажсер* m., *ажсери* pl.; ‘змејолико чудовиште, змеј, ламја, ала; тоа што е силно, лакомо и грабливо, што го плаши светот’.

Во релација со: ▲аждериште, аждерски ▼аждаја

■ Позајмено од тур. (arch.) *ajder*, покрај *ejder* ‘змејолико чудовиште’; балкански турцизам од персиско потекло, срп. буг. *аждѐр*, *аджер*, срп. *аждѐр*, ром. *ajdër*. Етимон на турскиот збор е перс. *āzdārḥā*, множина од *āzdāhā*, в. **аждаја**. Според БЕР (1: 5), овој збор е од тур. *acder*, *acderha*. Во ЕРСЈ (1: 68) се изделуваат три значења: ‘аждаја’, оттаму и ‘лакома личност’, веројатно и под влијание на глаголот *жсере* ‘јаде’ и ‘силен коњ’. Во македонскиот јазик, освен основното значење ‘змејолико чудовиште’, се забележува и (fig.) ‘лаком и граблив човек’. (Јашар-Настева 2001: 22, 35, 51; ТРМЈ 1: 16; БЕР 1: 5; ЕРСЈ 1: 68; ПЕРСЈ 1: 4; Skok 1: 80; Škaljić 108).

ажуреира *ажуреира*, *ажуреирааѝ* pf./impf.; ‘доведе, доведува до ажурна состојба, уреди, уредува’.

Во релација со: ▲ажуреирање, ажурен, ажурност ▼журнал, дежура

■ Позајмено, со посредство на срп.-хрв. *ažurirati*, од герм. *ajourieren*, што

е изведено од *ajour*, заемка од фр. *a jour* ‘моментно, во тек, буквално ‘до денес’, од фр. *jour* ‘ден’. Од истата основа е изведена и придавката *ажурен* ‘што е точен, уреден, што е навремен во извршувањето на задачите’, како и именката ажурност; сп. **журнал** и **дежура**. (Алексоска-Чкатроска 2005: 116; ERHJ 1: 34; TLFi, s.v. *ajour*).

азбука *азбука* f., *азбуки* pl.; ‘утврден ред на буквите за гласовниот систем на еден јазик (во словенските јазици што користат кирилица); знаци кои заменуваат букви’.

Во релација со: ▲ азбучен, азбучник
▼ буквар

■ Составено од називите на првите две букви на глаголското и кирилското писмо; сп. буг. *азбука*, срп. *азбука*, рус. *азбука*, укр. *азбука*, блр. *азбука*, слн. *āzbuka*, слч., чеш., пол. *azbuka*, ром. (arch.) *azbūche*. Стсл. назив е составен според моделот на грч. *ἀλφάβητος*, како и *абѣцѣда* (од germ., според лат. *abecedarium*); в. **абѣцѣда** и **алфавѣт**. (Аникин 1: 110–111; EPCJ 1: 70; ПЕРСЈ 1: 4–5; Фасмер 1: 63; Skok 1: 3; Kluge 3).

азган *азган* adj. (indecl.); ‘буен, полн со живот; разгалеи; храбар, силен; бесен, немирѣн; похотлив’.

Во релација со: ▼ аздиса, аздисан, аздисува, аздисување

■ Позајмено од тур. *azgin* ‘бесен, силовит, разуздан’, придавка изведена од глаголот *azmak*. Балкански турцизам, сп. буг. *азгѣн*, срп. *азгин*, алб. *(h)azgán*, аром. *azgín*. (Јашар-Настева 107, 109; EPCJ 1: 71; Skok 1: 80; Škaljić 107; Tietze 1: 526).

аздиса *аздиса*, *аздисааѣ* pf.; ‘побесне од избилство во нешто, се возгордее, се прави важен поради благосостојбата’.

Во релација со: ▲ аздисан, аздисува, аздисување
▼ азган

■ Балкански турцизам, од *azdı* 3. sg. перфект од глаголот *azmak* ‘побесне, стане разуздан’; сп. буг. *аздѣсам*, срп. *āzdicati*, алб. *azdisem*, аром. *azdi-sēsci*. Исто потекло како и *азган*. Со домашниот суф. -ува е изведен итеративот *аздисува* ‘беснее од избилство во нешто, се возгордее, се прави важен поради благосостојбата’. Во тур. јазик основно значење на глаголот *azmak* е ‘излезе од граница, се разлее’, а подоцна преносно ‘се разузда, подивее’; од ова преносно значење е развиено и значењето ‘побесне, стане прекумерен’, врз кое се темели македонската семантика. (EPCJ 1: 71, 72; Skok 1: 80; Škaljić 107; Tietze 1: 530, s.v. *azmak*).

азна *азна* f., *азни* pl.; ‘ризница, благајна; складиште за вредности и драгоцености’ и *азно* n., *азна* pl.; ‘богатство, благо’.

Во релација со: ▲ азнадар, азнатар, азно

■ Позајмено од *hazine*, *hazne*, балкански турцизам од арапско потекло (арап. *ḥazīnā* ‘благајна, ризница’); сп. буг. *хазна*, срп. *хазна*, ром. (arch.) *haznă*, алб. *haznë*. (Јашар-Настева 22, 32, 187; Skok 1: 662; Škaljić 323; Tietze 3: 441).

аир *аир* m., *аироѣ* (sg.); ‘срека, корист, добивка’.

Во релација со: ▲ аирлија, аирѣија

■ Од тур. *hayır*, балкански турцизам од арапско потекло (арап. *ḥayr* ‘добар; добрина’); сп. буг. *хаѣр*, срп. *(x)àup*, алб. *hair*, *ajër*, грч. *χαῖρι*, аром. *hăire*. Од тур. *hayırlı* е *аирлија* adj. (indecl.) и adv.; ‘срекен, што има срека; со срека, срекно!’. Од ист краен етимон со суф. -ѣија е именката *аирѣија* ‘тој што носи срека; што прави добрина’. (Јашар-Настева 106, 161, 233; Skok 1: 648; Škaljić 297; Tietze 3: 435–436).

ајазма *ајазма* f., *ајазми* pl.; ‘светена вода; извор при манастир или црква со чудотворна вода’.

Во релација со: ▲ ајазмо

■ Според Аргировски (1998: 59), од грч. ἀγίασμα ‘тоа што е осветено, свето’. Балкански грцизам (нгрч. ἄγιασμα, ἄγιασμός), мак. (dial.) *ájazmo*, *áezmo*, *ažijazmo*, *ážazmo*, *ážizmo*; буг. (dial.) *ajazma*, *ajazmo*, *jazmo*, срп. (dial.) *ažijazma*, *agijazma*, *ažazma*, *ajijazma* ‘осветена вода’, *ajazma* ‘лековит извор’, ром. *aghiázma* (dial.) и *aiázma*, *iázma*, аром. *ayezmó*. Формите со -*ē*- и -*ž*- го одразуваат стариот, средно-грчки изговор, додека пак оние со -*j*- новогрчкиот. Сепак, со значење ‘лековит извор’ поверојатно е со посредство на тур. *ayazma* ‘свет извор кај Грците’. Обликот *ajazma* од грч. ἀγίασμα е сфатен како множина, па оттаму е изведена еднинската форма *ajazmo*. (Аргировски 1998: 59; БЕР 1: 22; EPCJ 1: 67; Skok 1: 11; Tietze 1: 504).

aj *aj* interj.; за повикување, за одразување на различни емоционални состојби.

■ Ономатопеја, од псл. **ai*; сп. буг. *aj/ej*, срп. *aj*, хрв., слн., слч., чеш., пол. *aj*, рус., укр., блр. *aj*. Сп. и алб. *au*, грч. *ai*, тур. *au*, ром. *ai*, за изразување чудење, неверување, одрекување, прашање и сл. Некои автори упатуваат на можно турско влијание, така Skok (1: 14, 647) за срп.-хрв. говорно подрачје *aj* го сведува на *xaj* и ја разгледува можноста за турско потекло (ова е сигурно само за *aj-yj* < *xaj-xuj* од тур. *hayhuy*). Škaljić (1966: 76) претпоставува дека е од тур. *āu* извик за изразување чудење, неверување, болка, тага. Сепак, Кореџу (ESSJ 2: 41–43) во псл. **ai* согледува сложена форма, којашто е спој од примарните извици **a* + **i* и е целосно паралелна со спојот **ei*, а ја наве-

дува за да укаже на тоа како дури и таквите „живи“ извици преминуваат во функција на модални партикули. (БЕР 1: 6; EPCJ 1: 73–74; Skok 1: 14, 647; Škaljić 76; ESSJ 2: 41–43; ERHJ 1: 6; ESSJ 2: 41–43).

ајван *ајван* m., *ајвани* pl.; ‘животно, добиток; (fig.) неработник, безделник’.

Во релација со: ▲ ајвански, ајванче, ајванлак

■ Од тур. *hayvan* ‘животно, добиток’; балкански турцизам од арапско потекло *hayvān* ‘живот; животно’, сп. буг. *хайвāн*, срп. (*x*)*ajvān*, алб. *hajván*, грч. *χαϊβάρι*. (Јашар-Настева 32, 49, 107, 187; Skok 1: 11; Škaljić 301; Tietze 3: 432).

ајвар *ajvar* m., *ajvaroi* (sg.); ‘вид јадење од печени, мелени и пржени пиперки; солена икра’.

Во релација со: ▼ кавијар

■ Од тур. *hayvar* покрај *hayyar* ‘солена икра’; балкански турцизам, сп. буг. *хайвѐр*, срп. (*x*)*ajvār*, алб. *hajjár*, грч. *χαϊάρι*, аром. *hāvyēār*. Сепак, според Tietze (3 : 428) тур. *hayvar* е позајмен од грч. *χαϊάρι*. Во ПЕРСЈ (1: 5) тур. збор се вели дека е од нперс. *hāviyār*, кој заедно со осет. *kaef-jæw*, покрај *jæw-gæf*, се сведува на сперс. сложенка од **kapa*- ‘риба’ и **aija*- ‘јајаце’. Во македонскиот јазик се среќава и зборот *кавијар* но само со значење ‘солена икра’, понова заемка, исто така од турско потекло, дојдена преку европските јазици. На Балканот првичното значење на тур. *hayvar*, *hayyar* ‘солена икра’ е променето во ‘вид јадење од печени, мелени и пржени пиперки, домати и модри патлициани’ поради сличноста на семето во овој зеленчук со икрата. (EPCJ 1: 77; ПЕРСЈ 1: 5; EHRJ 1: 6; Skok 1: 650; Škaljić 301; Snoj 2016: 38; Tietze 3 : 428).

ајде *ajde* interj. и part.; со значење на заповед или покана да се изврши некое дејство; при збогување или поздрав; при изразување желба, чудење, неверување.

■ Од тур. *haydı*, покрај *hayde* со исто значење; балкански турцизам, сп. буг. *xajǎde*, срп. *ajde*, *xajǎde*, алб. *hájde*, грч. (χ)áivte, ром. *háide*, (arch.) *áide*, аром. (h)áide. Овој збор се среќава на целата македонска јазична територија со многу широка употреба, се наоѓа и во другите балкански словенски и несловенски јазици, но и пошироко, на пример, во рускиот и во полскиот јазик. Во македонскиот јазик извикот *ajde* често е засилен со партикулата *ge* за изразување на чудење, негирање, неверување: *Ajde ge, шiiо кажуваш?* Честопати се среќава и во императивна форма *ajdeǎe*, поткрепена и од турскиот јазик каде има аналогна употреба *aydın*, *aydenisiz*. (Јашар-Настева 122; ENRJ 1: 315; Skok 1: 649; Škaljić 299; Tietze 3: 346–347).

ајдук *ajduk* m., *ajduci* pl.; ‘отпадник што се борел против отоманската власт; (fig.) крадец, разбојник, отпадник од власта и законот’.

Во релација со: ▲ ајдуков, ајдукува, ајдукување, ајдучица, ајдучка, ајдучки, ајдуштво ▼ ајдут, ајдутин, ајдутка, ајдутски, ајдутство, ајдутува

■ Балкански турцизам од унгарско потекло, тур. *haydud* < унг. *hajdúk* (pl.), *hajdú* (sg.), *hajdút* (acc., sg); сп. буг. *xajǎduk*, *xajǎdutin*, срп. *xajǎduk*, *ajǎduk*, алб. *hajdút*, ром. *haidúc* и (arch.) *aidúc*. Етимологијата на унгарскиот збор е несигурна, можеби од *hajt* ‘брка, гони, придвижува’, но промената на -d- место -t- не е објаснета. Јашар-Настева (2001: 39, 187, 214) за македонските говори ги регистрира формите *ajǎui*, *ajǎuiin*, но во народната поезија и проза се среќава и *ajduk*. (Ја-

шар-Настева 39, 187, 214; ENRJ 1: 315–316; Skok 1: 649–650; Škaljić 300; Tietze 3: 431–432).

ајдучица *ajduciца* f., *ajduciци* pl.; ‘жена ајдук; вид растение со долго стебленце и со бели или жолти цветови, лековита билка, ајдучка трева’.

Во релација со: ▲ ајдук, ајдуков, ајдукува, ајдукување, ајдучка, ајдучки, ајдуштво ▼ ајдут, ајдутин, ајдутка, ајдутски, ајдутство, ајдутува

■ За првото значење ‘жена ајдук’ в. **ајдук**. За *ajduciца* како ‘лековита билка’ (во мак. дијалекти позната и како *ajduчка ѝрева*, *сиолисник*, *равнец*), називот се врзува со ајдуците кои со оваа билка ги лекувале раните. Лат. назив *Achillea millefolium* потекнува од стгрч. ἀχιλλεῖος ‘Ахилев’, според името на грчкиот митолошки херој од Тројанската војна за кој се верува дека со ова растение ги лекувал раните и *millefólium* ‘илјадалисник’ од лат. *mille* ‘илјада’ и *fólium* ‘лист’. (Јашар-Настева 208; Гецовска 2024a: 35–46).

ајкула *ajkula* f., *ajkuli* pl.; ‘голема граблива и опасна риба со издолжено вретеносто тело и полукружна голема уста на долниот дел од главата, морски пес, морско куче, *Charharias glaucus*’.

■ Позајмено преку срп. *ajkula*, (arch.) *xajkula*, хрв. *ajkula*, од рус. *акула* ‘*Charharias glaucus*’. Од рус. *акула* се блр. *аку́ла*, укр. *аку́ла*, како и буг. *аку́ла*. Рус. збор, според Аникин (1: 135), најверојатно е преку саамските јазици (*akkāla*, *akkōla* итн.) < герм. извор; сп. норв. (dial.) *haakall*, норд. *hákall*, стисл. *hákarl* ‘*Scymnus borealis*’, сложена во која првиот дел е од норв. *haa*, стисл. *hár*, оттука (преку хол. *haai*) е герм. *Hai*. Во срп.-хрв. *ajkula*, (arch.) *xajkula*, каде што х- и -j- се објаснуваат како резултат на конта-

минација со *хајриба*, полукалка на герм. *Haifisch* ‘ајкула’. (Аникин 1: 135; Фасмер 1: 67; БЕР 1: 7; ЕРСЈ 1:80; ПЕРСЈ 1: 5; Skok 1:17).

ајле *ајле* adv. (arch.); ‘прилично, доста, многу, значително’.

■ Од тур. *hayli* ‘многу, прилично, значително’; сп. и буг. *хайле*, срп. *ајле* со исто значење. Според Tietze (3: 435) тур. збор е позајмен од перс. *haylī* со исто значење. (ЕРСЈ 1: 81; Tietze 3: 435).

ајлаз *ајлаз* m., *ајлази* pl.; ‘безделник, неработник, мрзливец, скитник’.

Во релација со: ▲ајласки, ајлази, ајлазлак, ајлазува, ајлазување

■ Од тур. *haylaz* ‘безделник, неработник, мрзливец, скитник’; сп. буг. *хайлаз(ин)*, срп. *ајлаз*, аром. *haileás*, *haile-aslike*. (Јашар-Настева 107, 187, 199, 214; ЕРСЈ 1: 80–81; Skok 1: 17; Škaljić 300; Tietze 3: 435).

ака (се) *ака (се)*, *акааи* (*се*) impf.; ‘оди, шета без некаква цел и без потреба, скита; удира, мава’.

Во релација со: ▲акање, акне, акнат, акнува, акнување

■ Јсл., можеби и псл. дијалектизам **xakati*, сп. буг. *хакама* (*се*) ‘фрла; брза; стрча (се)’, *нахакам* ‘втера; напика; затегне’, *нахакан* ‘дрзок, безобразен, безобсирен’; срп. *акаати*, *акаам*, *ачем* ‘удира силно, тепа, мава; троши, аби; упропастува; работи напорно; скита, талка’; блр. (dial.) *нахакаць* ‘наштети’ во изразот *чорт нахакаў*. Не е јасен односот со лексемите со почетно *ga-* од ономотопејско потекло, кои произлегле од псл. **gakati*. (Аникин 9: 329–330; БЕР 4: 567; ЕРСЈ 1: 86–87; ЭСБМ 7: 276).

акал *акал*, m., *акалои* (sg.); ‘ум, памет’.

Во релација со: ▲акален

■ Позајмено од тур. *akıl* ‘ум, памет, разум’ од арапско потекло; сп. буг.

акъл; срп. *акъл*, (dial.) *акъл*, *вакъл*, *вакъл*. Тур. *akıl* според Tietze (1: 300) е позајмено од арап. *‘āqī* во значење ‘разумен, паметен’. (Јашар-Настева 34; БЕР 1: 8; ЕРСЈ 1: 85–86; Škaljić 79; Tietze (1: 300).

аквадукт *аквадукт* m., *аквадукти* pl. и *акведукт* m., *акведукти* pl.; ‘стар водовод, поставен врз градба во вид на мост со повеќе лакови’.

■ Од лат. *aqueductus* ‘водовод’, што е сложенка од лат. *aquae* G sg. < *aqua* ‘вода’ и од *ductus* партицип на глаголот *dūcō* (*dūcere*). (ERHJ 1: 9; Snoj 2016: 41; TLFi, s.v. aqueduc).

акламација *акламација* f., *акламации* pl.; ‘едногласно одобрување; избор без гласање, со ракоплескање и со гласно одобрување; едногласно прифаќање или одбивање некој предмет’.

Во релација со: ▲акламира ▼декламација, декламира

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *acclamation*, англ. *acclamation*), од лат. *acclāmātīō*, што е изведено од *acclāmō* (*acclāmāre*), образувано од *ad* ‘кон’ (в. ад-¹) и *clāmō* (*clāmāre*) ‘вика, повикува’. (БЕР 1: 6; TLFi, s.v. *acclamation*).

акмак *акмак* m., *акмаци* pl.; ‘глупак, будала’.

Во релација со: ▲акмачки

■ Позајмено од тур. *ahmak* ‘глупак, будала’ од арапско потекло; сп. буг. *ахмак*, срп. *амак*. Според Tietze (1: 288) тур. *ahmak* е заемка од арап. *ahmaq* ‘глупав, неразумен’, од арап. корен /*hmk*/. Овој збор влегува во балканските турцизми со навредлива содржина, сп. и ром. *астас* ‘несмасен човек’ За гласовната промена *x > k* во македонските дијалекти в. Јашар-Настева 189. (Јашар-Настева 107, 189; Skok 1: 20; Tietze 1: 288).

акне (се) *акне (се), акнаѝ (се)* pf.; ‘удри силно; турне; падне силно со тресок; се турне’.

Во релација со: ▲ акнат, акнува, акнување, ака, акање

■ Облик од свршен вид што прикажува моментно дејство; сп. буг. *хакна (се)*. Од псл. ономатопеја **hak-* со значење ‘удри/удира’. Од *акне* со суф. -ува е изведен и итеративот *акнува (се)* ‘удира силно; турка; паѓа силно со тресок; се турка’. (БЕР 4: 567; ЕРСЈ 1: 88–89).

ако¹ *ако* сопј., кондиционален, корелативен, интерогативен, концесивен и декларативен сврзник.

■ Од псл. **ako*; сп. стсл. *ако*, буг. *ак(о)*, срп. *ако*, хрв. *ако*, слн. *ако*, слч. *ак*, *акже* ‘ако’, *ако* ‘како’, глуж. *ако*, рус. (dial.) *ак*. Веројатно е дека уште во псл. период овој збор можел да биде и сврзник и прилог, но дилемата кај повеќето етимолози е дали треба да се реконструираат два изворно различни збора, односно со почетно **j-* или без него. Во голем дел од словенските јазици се јавува со почетно *j-*, сп. стсл. *јако*, рус. *јако*, чеш., пол. *јак*, *јак*, укр., блр. *јак*. Ако е почетното **j-* изворно, тогаш зборот би можел да биде поврзан со заменката од пие. *(*h*)*yo-* > псл. **jь* (стсл. и-же ‘кој’).

Формите без почетно **j-* се доведуваат во врска со сврзникот *а* (в. **а**¹), а суф. -ко, во тој случај најверојатно е одраз од пие. заменска основа **k^wo-*, в. **кој**. Според Кореšný (ESSJ 2: 44–45) етимолошки *ако* претставува тврда варијанта на *аџе*, со која често е функционален хомоним (сп., на пр., *инаку* : *иначе*). Се толкува и како секундарна нејотирана варијанта на **j-џко*. (Аникин 1: 130; БЕР 1: 6; ЕРСЈ 1: 89; ЭССЯ 1: 64–65; ПЕРСЈ 1: 5; Фасмер 3: 487; ESSJ 2: 44–45; Gluhak 114; Snoj 2016: 39).

ако² *ако* part.; ‘добро, нека’ со значење на одобрување како дополнување на исказот.

■ Вторично добиено, најверојатно како потврда на прашалното *ако?* од типот *Ако да одам?* – *Ако, оги*. в. **ако**¹.

акт *акѝ* m., *акѝи* pl.; ‘чин, дело, постапка, работа; официјален документ во администрација, судство и сл.; чин, дел од театарска претстава; слика или скулптура која претставува голо човечко тело’.

Во релација со: ▼ актер, актерка, актерски, актив, акти́ва, активен, активѝра, активѝст, актуе́лен, акција, агент, агенда, агилен, агилност, агитира, агитатор, агитаторка, агитација, агитациски, агонија

■ Од фр. *acte* ‘чин, дело, постапка, работа’ и герм. *Akt* ‘слика на голо човечко тело’ (повторно преку фр. *acte*, со исто значење во употреба од 17 в. во времето на Молиер) < лат. *ācta* ‘регистар на настани’ (множина од *āctum* ‘декрет, закон’) < *agō* ‘ставен во движење, работи, дејствува’ < *agere* ‘дејствува’; сп. буг. *акт*, срп. *акт*, алб. *акт*, ром. *акт*. (Аникин 1: 133; БЕР 1: 7; ЕСУМ 1: 57; ЭСБМ 1: 103; Фасмер 1: 66; ПЕРСЈ 1: 5–6; Snoj 2016: 39; TLFi, s.v. *acte*).

актер *акѝер* m., *акѝери* pl.; ‘лице што настапува во театарски претстави или на филм; учесник во некое дело или настан’.

Во релација со: ▲ актерка, актерски, актерство ▼ акт, актив, акти́ва, активен, активѝра, активѝст, актуе́лен, акција, агент, агенда, агилен, агилност, агитѝра, агитатор, агитаторка, агитација, агитациски, агонија

■ Од фр. *acteur* со исто значење, од лат. *actor* ‘вршител’ од *agō* ‘ставен во движење, работи, дејствува’, образувано од *act* + -or. Сродно со стгрч.

ѣктор ‘водач’ < ѣѡ ‘води, носи, пренесува’; сп. буг. *актьор*, пол. *aktor*, рус. *актёр*, укр. *актёр*, блр. *акцёр*, алб. *actór*, тур. *aktör*, ром. *actór*. Од *актёр*, со суф. -ка е изведен феминативот *актёрка*. (Алексоска-Чкатроска 2005: 193; Аникин 1: 134–135; БЕР 1: 7; Фасмер 1: 67; ЕСУМ 1: 57; ЭСБМ 1: 103; TLFi, s.v. *acteur*).

актив¹ *актѣив m.*, *актѣиви pl.*; ‘организирана група луѓе во рамките на некоја заедница или ангажирана на некоја посебна задача’.

Во релација со: ▲ активски ▼ акт, актѣва, активен, активѣра, активѣст, актуелен, акција, актер, актерка, актерски, актерство, агент, агенда, агилен, агилност, агитѣра, агитатор, агитаторка, агитација, агитациски, агонија

■ Позајмено најверојатно преку рус. *актѣив* со исто значење, од европските јазици (можеби од фр. *active*, germ. *Aktiv*); в. **актив²**. (БЕР 1: 7; ERHJ 1: 8).

актив² *актѣив m.*, *актѣивоѣ (sg.)*; ‘(gram.) работна состојба на глаголите’.

Во релација со: ▲ активен ▼ активски, акт, актѣва, активѣра, активѣст, актуелен, акција, актер, актерка, актерски, актерство, агент, агенда, агилен, агилност, агитѣра, агитатор, агитаторка, агитација, агитациски, агонија

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *Aktiv*, англ. *active*) од лат. (*verbum*) *activum* ‘работен глагол’, што е изведено од партиципската основа на лат. глагол *agō (agere)* ‘ставен во движење, работи, дејствува’. (БЕР 1: 7; ERHJ 1: 8).

активен *актѣивен*, *актѣивноѣ adj.*; ‘што дејствува, што работи, што е во служба, вреден; што е ставен во дејство’.

Во релација со: ▲ активно, активност, актив ▼ акт, актѣва, активѣра, активѣст, актуелен, акција актер, актерка, актерски, актерство, агент, агенда, агилен, агилност, агитѣра, агитатор, агитаторка, агитација, агитациски, агонија

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *aktiv*, англ. *active*, фр. *actif*) од лат. *āctīvus* ‘што работи, што дејствува’. Преку европските јазици е и именката *актѣивѣсѣи* ‘активен член на некоја група, заедница; човек што се занимава активно со политика или со некоја друга работа’; в. **акт**, **актив^{1,2}**, **активира**. (БЕР 1: 7; ПЕРСЈ 1: 6; Snopj 2016: 39; ERHJ 1: 8).

активира *актѣивѣра*, *актѣивираѣи pf./impf.*; ‘поттикне, поттикнува кон засиленост активност, дејство; преведе, преведува во активна служба, во активен работен однос; пушти, пушта, стави, става во работа, во дејство; направи, прави да се активира експлозивно тело’; (се активира) стане, станува активен, поактивен, ја засили, ја засилува својата активност; влезе, влегува во активна служба, во активен работен однос’.

Во релација со: ▲ активирање ▼ акт, актив, актива, активѣст, актуелен, акција, актер, актерка, актерски, актерство, агент, агенда, агилен, агилност, агитѣра, агитатор, агитаторка, агитација, агитациски, агонија

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *aktivieren* < фр. *activer*, што е изведено од *actif*, од лат. *āctīvus* < *actus*, минат партицип на *agō (agere)* ‘дејствува’; сп. буг. *активѣрам*, срп. *активѣрати*, алб. *aktivizōj*. (ERHJ 1: 8; TLFi, s.v. *activer*).

актуелен *актѣуелен*, *актѣуелноѣ adj.*; ‘современ; важен во сегашниот момент; вистински, фактички’; сп. буг. *актуѣлен*, срп. *ѣктуѣлан*, алб. *aktuāl*, ром. *actuāl*, тур. *aktüel*.

Во релација со: ▲ актуелност ▼ акт, актив, актива, активира, активист, активистка, активистички, активизам, акција, актер, актерка, актерски, актерство, агент, агенда, агилен, агилност, агитира, агитатор, агитаторка, агитација, агитациски, агонија

■ Позајмено преку европските јазици, од лат. *actualis* ‘современ, реален, сегашен’, кое пак, се однесува на *actus* ‘чин, дело’ што е изведено од партиципската основа на глаголот *agō* ‘дејствува, работи’ в. **акт**, **актив**^{1, 2}, **активира**. (БЕР 1: 7; ERHJ 1: 8; Snoj 2016: 39–40; TLFi, s.v. actuel).

акузатив *акузати́в* m., *акузати́вой* (sg.); gram. ‘четвртиот падеж во јазиците со деклинација, најчесто го означува предметот на глаголското дејство’.

Во релација со: ▲ акузативен

■ Книжевна заемка од лат. (*casus*) *accusativus*, што е изведено од партиципската основа на глаголот *accuse* ‘тужи, оптужи, оптужува’, составен од *ad-* ‘до’ и *causa* ‘(правна) работа, парница’. Латинскиот назив е калка од грч. (πτῶσις) αἰτιατική (aitía) ‘причина, повод’; ‘вина, тужба’. Грч. назив изворно значи ‘(падеж) кој означува причина’, но латинските граматичари го превеле со секундарното значење ‘кој означува вина’; сп. буг. *акузати́в* (винителен падеж), срп. *акузати́в*, алб. *akuzatí*, ром. *acusatí*, тур. *akuzatif*. (ERHJ 1: 8; Snoj 2016: 40; TLFi, s.v. accusatif).

аккумулятор *аккумулято́р* m., *аккумулято́ри* pl.; ‘уред во кој се натрупува и се чува (електрична) енергија’.

Во релација со: ▲ акумулаторски, акумулира, акумулирање ▼ акумулација, акумулационен, акумулациски

■ Позајмено (можеби со посредство на рус. *аккумулятор*) преку европ-

ските јазици (герм. *Akkumulator*, фр. *accumulateur*), од лат. *accumulator* ‘собирач’, што е изведено од партиципската основа на глаголот *accumulō* (*accumulāre*) ‘собира, натрупува’; сп. буг. *аккумулято́р*, срп. *аккумулято́р*, алб. *akumulatōr*, ром. *acumulatōr*; в. **акумулира**. (БЕР 1: 7; ERHJ 1: 8; Snoj 2016: 40; TLFi, s.v. accumulateur).

акумулира *акумули́ра*, *акумулираа́и* pf./impf.; ‘насобере, насобира нешто на едно место; (се акумулира) се насобира, се насобира’.

Во релација со: ▲ акумулирање, акумулатор, акумулаторски, акумулација, акумулационен, акумулациски

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *accumuler*, germ. *akkumulieren*) од лат. *accumulō* (*accumulāre*) ‘насобира, натрупува’, што е образувано од префиксот *ad-* и глаголот *cumulō* (*cumulāre*) ‘собере, собира, реди, трупа’, а тоа е изведено од *cumus* ‘куп, грамада’ < пие. **k'uh₁-mo-*; сп. грч. (arch.) *κῆμα* ‘бран, бранување’, од пгрч. **kūmā*, што е еквивалентно на *кӯм* ‘зачнува’ + *-ма*; сп. буг. *аккумулято́р*, срп. *аккумулято́ри*, *аккумулято́рати*, хрв. *akumulirati*, алб. *akumulōj*, ром. *acumulá*. Од истиот етимон е и именката *аккумуляција* ‘насобирање, натрупување; собирање разни води заради заштита од поплави или за потребите на земјоделството, индустријата и др.; дел од добивката што се остава за деловниот фонд и за инвестиции’, што е позајмена преку европските јазици (англ. *accumulation*, germ. *Akkumulation*, фр. *accumulation*), од лат. *accumulatio* ‘собирање, натрупување’, апстрактна именка изведена од глаголот *accumulō* (*accumulāre*) ‘собира, натрупува’; сп. буг. *аккумуля́ција*, срп. *аккумуля́ција*, алб. *akumulim*, ром. *acumuláre*. (ERHJ 1: 8; Snoj 2016: 40; EWD 27; de Vaan 152).

акут *акуѝ* m., *акуѝоѝ* (sg.); ‘(fon.) вид тонски акцент во стгрч. јазик кој се карактеризира со подигнување на гласот на нагласениот слог; растечка интонација на долгите слогови’.

Во релација со: ▲ акутен, акутно

■ Од латинскиот (*accentus*) *acūtus*, што буквално значи ‘остар (акцент)’, нејверојатно преку герм. *Akut*. Тоа е калка од грч. ὀξύτης изведено од οξύς ‘остар’ < пие. придавка **h₂krós*; сп. буг. *àkut*, срп. *àkút*, алб. *akút*, тур. *akut*. Од истиот етимон е и придавката *акуѝен* ‘остар, силен, брз, жесток; меѓ. што бара итно решение поради брзиот развој (на болеста); итен, неодложен’. (Snoj 2016: 40; TLFi, s.v. *acut*).

акушер *акушѐр* m., *акушѐри* pl.; ‘лекар, медицинско лице што дава помош при бременост и породување’.

Во релација со: ▲ акушерка, акушерски, акушерство, акушира

■ Од фр. *accoucheur* со исто значење, изведено од стфр. *acouchier* ‘легнува, оди во кревет’, од латински *ad-* и *collocō* (*collocāre*) ‘постави, стави’. Од *акушер* со суф. *-ка* е изведен и феминативот *акушѐрка* ‘лекарка, медицинско лице што дава помош при бременост и породување; бабица’. (БЕР 1: 7; TLFi, s.v. *accoucheur*).

акцент *акценѝ* m., *акценѝи* pl.; ‘(fon.) гласовно истакнување на определен слог или збор; (fon.) знак за обележување на нагласувањето; истакнување на нешто во споредба со нешто друго’.

Во релација со: ▲ акцентен, акцентски, акцентуација, акцентира, акцентирање, акцентираност

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *Akzent*, фр. *accent*, англ. *accent*) од лат. *accentus* што значи ‘нагласок’, што е изведено од *accinō* ‘пее некому’, составен од *ad-* и *canō* ‘пее’.

Тоа е калка од грч. προσφῶια изведено од прὸς ‘за’ + φῶι ‘песна’ + суф. *-iā*; сп. буг. *акцѐнт*, срп. *àкцен(a)t*, ром. *accént*. Од истиот етимон со суф. *-ира* е изведен глаголот *акценѝира* ‘(fon.) нагласува, изговара со поголема сила на глас одделен слог од зборот; (fon.) става, обележува акцентски знаци на одделни слогови во пишан текст; истакнува, става во прв план нешто’. (ERNJ 1: 7; Snoj 2016: 38; TLFi, s.v. *accent*).

акција *акџија* f., *акџии* pl. ‘дејство, дејност; движечка сила; воена операција; вредносна хартија како удел во капиталот на акционерско претпријатие’.

Во релација со: ▲ акциски, акциѝнен, акциѝнѐр, акциѝнѐрски, акџијаш, акџијашки ▼ акт, актер, актерка, актерски, актерство, актив, актѝва, активен, активѝра, активирање, активѝст, активѝстка, активистички, активски, агент, агенда, агитира, агитатор, агитаторка, агитација, агитациски, агонија

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *Aktion*, фр. *action*, англ. *action*), што потекнува од лат. *actiō*, апстрактна именка изведена од глаголот *agō* (*agere*) ‘води, работи’; сп. буг. *àкџија*, срп. *àкџија*, алб. *aksión*, ром. *acțiune*. Во значењето ‘вредносна хартија како удел во капиталот на акционерско претпријатие’ од герм. *Aktie* со исто значење. Именката *акциѝнѐр* ‘сопственик на акции’, е исто така, позајмена од европските јазици, најверојатно од фр. *actionnaire*; сп. герм. *Aktionär*, буг. *акциѝнѐр*, срп. *акџиѝнѐр*, алб. *aksionár*, ром. *acționár*. (БЕР 1: 7; ПЕРСЈ 1: 6; ERNJ 1: 7; Snoj 2016: 39).

ал¹ *ал* m., *алоѝ* (sg.) ‘беда, неволја, несреќа; состојба, положба’.

■ Според ЕРСЈ (1: 94–95) станува збор за контаминат на словенскиот

збор **halʼ* ‘валкан(ост), нечист’ и балканскиот турцизам *hal* ‘беда, неволја; имотна состојба’; сп. буг. *hal*, срп. *al*, алб. *hall*, ром. *hal* ‘(бедна) состојба’, аром. *hālā* состојба, ситуација (секогаш во негативна конотација); беда, несреќа’. Во мак. дијалекти се среќаваат и придавката *al’kav* ‘немарен, невнимателен, неуреден, нечист’, именката *al’kavost* ‘немарност, негрижа, неуредност’, како и глаголот *алоса (се)* ‘заболи, запустити; се умори од грижа’. Станува збор за семантичка контаминација на повеќе лексички гнезда (**xala*, **xaliti*, **xalavʼ*/**hal’avʼ*). Во балкански јазичен контекст дошло до семантичко преплетување и со фонетски слични алоглотски лексеми од несловенско потекло (грч. *χαλ(v)ῶ* и тур. *hal*). Во ЭССЯ (8: 12–13, s.v. **xala*, *халъ*) се наведуваат и слн. *hálja* ‘широк фустан, горна облека’, рус. (dial.) *хал* m. ‘предмет купен по најниска цена’, *халъ* ‘незаработени пари што се добиени од наследство или случајно’, *халъё* ‘стар фустан, партали’, блр. *халъ* f. ‘партал’; сп. **ала**. (ЭССЯ 8: 12–13; EPCJ 1: 94–95; Бјелетић 2002: 75–82).

ал² *al* adj. (indecl.) ‘светлоцрвен, алов’.

Во релација со: ▲ *ален*, *алест*, *алов*

■ Од тур. *al* ‘црвен’, балкански турцизам; сп. буг. *ал*, *ален*, срп. *а̌л*, *ален*, *алев*, алб. *all*, нгрч. *а̌лкос*. Според Севортян (1: 125–126); тур. *al* е од птур. корен **āl*, со значење ‘црвен, румен’. (EPCJ 1: 95; Севортян 1: 125–126; Bez-laj 1: 3; Skok 1: 22–23; Škaljić 80–81).

ала *ala* f., *али* pl. ‘чудовиште, ламја, аждер, змеј; (dial.) невреме’.

Во релација со: ▲ *алетина*

■ Иако традиционално овој јсл. збор се изведува од тур. *ala* ‘змија’ за кој во турскиот нема потврди, при што се

превидува каш. паралела *hala* ‘суштество или предмет со големи размери’ (EPCJ 1: 94–95; ПЕРСЈ 1: 6–7), според Бјелетиќ од псл. **xala* со семантички развој ‘стихија’ > ‘чудовиште, демон’. Јсл., можеби и псл. дијалектизам; сп. буг. (x)āла, (x)алѐтина, срп. (x)āла, халѐтина, ром. (arch., dial.) (h)ālā (за семантичкиот паралелизам на апофонските варијанти од основите **hal/šal* в. Бјелетић 2002: 75–82). Според ЭССЯ (8: 12–13) раширеното мислење дека јсл. зборови се заемки од тур. *ala* ‘змија, змеј’, сепак не го објаснува почетното **х-* во словенските зборови, а и географијата на сродните форми и значења ја намалува веродостојноста на оваа претпоставка, па така псл. **xala*, *халъ* се толкуваат како продолжение на пие. **ks-ō-l-a*. (ЭССЯ 8: 12–13; СДЭС 5: 405–407; EPCJ 1: 94–95; Бјелетић 2002: 75–82; ПЕРСЈ 1: 6–7).

алал *alal* m., (sg.); благослов, желба некому нешто да биде од корист, убаво; но и во придавска и во прилошка смисла: што носи среќа, среќно.

■ Од тур. *halal* ‘допуштен, простен’, *alal* (dial); балкански турцизам од арапско потекло, сп. буг. *халал*, срп. *а̌лал*, алб. *hallāl*, грч. *χαλᾱλ*, ром. (h)alāl. Škaljić (303–304) го наведува само современиот турски облик *helal*. Изразите *алал га (и̇и) е*, *алал чини*, се калка од тур. *halal olsun* ‘просто му било’, *halal etmek* ‘подари, прости’. Според Tietze (3: 445) тур. *halal/helāl* ‘дозволено, допуштено, простено’ е од арап. *ḥalāl* во религиско (исламско) значење ‘дозволено, простено’. (Јашар-Настева 153, 161, 187; EPCJ 1: 106; Skok 1: 651; Škaljić 303–304; Tietze 3: 445).

аларм *alárm* m., *алáрми* pl. ‘тревога; апарат за тревога’.

Во релација со: ▲алармен, алар-ми́ра, алармантен, алармантност ▼ар-мија, арматура

■ Позајмено преку фр. *alarme*, што е од итал. *allarme*; сп. герм. *Alarm*, англ. *alarm*, буг. *а̀ларма*, срп. *а̀ларм*, рус. *а́ларма*, укр. (arch.) *а́лярм*, алб. *alárm*, ром. *alármă*, тур. *alarm*. Изворно, овој збор во италијанскиот е добиен од извикот *all'arme!* што значи ‘на ору-жје!’, од лат. *arma* ‘оружје’. Од *аларм* со суф. *-ира* е изведен глаголот *алар-ми́ра* ‘дава знак за тревога, преду-предува’. (Аникин 1: 145; БЕР 1: 8; ЕСУМ 1: 63; ERHJ 1: 9; Snoj 2016: 41; TLFi, s.v. *alarme*).

алат *алай̋ m.*, *алай̋и pl.* ‘орудие или прибор за еден занает или за рачна работа; (fig., colloq.) пенис’.

Во релација со: ▲алатец, алатен, алатка, алатница, алатничар

■ Позајмено од тур. *alat*; балкански турцизам од арапско потекло, сп. буг. (dial.) *ал̀ат*, *хал̀ат*, срп. *а̀ла̋т*, (dial.) *халат*, алб. *hallát*, (dial.) *alát*, ром. *halát*, аром. *hăláte*. Тур. збор е позај-мен од арап. *ālāt* (pl.), *ālā* (sg.). Колебањето на формите со и без по-четно *h-* кај балканските јазици е по-ради тоа што и во тур. има двојни форми *alat/halat*. (Јашар-Настева 25, 34, 74, 247; БЕР 1: 8; ЕРСЈ 1: 112; ПЕРСЈ 1: 7–8; Skok 1: 25; Škaljić 85; Tietze 1: 332).

албум *албум m.*, *албуми pl.* ‘книга за чу-вање фотографии, цртежи, исечоци, поштенски марки и сл.; книга за запи-шување спомени; музичка плоча’.

Во релација со: ▲албумски

■ Позајмено од европските јазици, најверојатно од герм. *Album* < лат. *album* ‘бела плоча’, што е поименчена придавка од лат. *albus* ‘бел’ < пие. **h₂elbh-*; сп. фр. *album*, англ. *album*, буг. *албу̀м*, срп. *а̀лбум*, алб. *albúm*,

ром. *albúm*, грч. *άλμπουμ*, тур. *album*. Лат. збор првично означувал празна бела табла за пишување огласи, едик-ти, важни настани, како и имињата на сенатори и судии. Во герм. се развило значењето ‘споменар’, па ‘збирка (на имиња, слики, фотографии итн.)’, а оттаму се пренело и во другите европ-ски јазици. Значењето ‘музичка пло-ча; збирка на музички дела на носач на звук’ е преземено во 20 век од ан-глискиот јазик. (ПЕРСЈ 1: 8; ERHJ 1: 9; Snoj 2016: 41).

алва *алва f.*, *алви pl.*; ‘сладок десерт од брашно, гриз, шеќер и масло’.

Во релација со: ▲алвица, алвација, алвациски

■ Позајмено од тур. *halva/helva*; бал-кански турцизам од арапско потекло; сп. буг. *халва̀*, срп. *х̋лва*, *а̀лва*, алб. *hállvë*, грч. *χαλβάς*, ром. *halvá*. Според Tietze (3: 372) тур. *halva/helva* е заемка од арап. *ḥalwā*, што се употребува за различни видови слатки. (Јашар-Нас-тева 25, 34, 91, 176, 206, 247; Skok 1: 651; Škaljić 306; Tietze 3: 372).

алиште *алишти̋е n.*; ‘парче од облека; костум, фустан и др.’; обично во множина **алишта** (pl.) ‘облека, руба’.

Во релација со: ▲аливце, алиштенце

■ Најверојатно од псл. **xališče* ‘али-шта’ < **xalъ*; сп. стсл. *халишта*, буг. (dial.) *алище* sg. ‘облека; дебела про-стирка; прекривач’ и книж. *х̀алище* ‘дебела волнена черга за постилање или покривање’. Сродно е и со срп. *х̋а̀љина*, хрв. *hàljina*, слн. *hálja*, каш. *xalë* pl. ‘облека’, рус. *хальё* ‘стара облека’. Според Snoj (2016: 226), псл. **xāla*, **xāl'a* можеби потекнува од **ksōl(i)ah₂*, што може да биде творба од пие. корен **kes-* ‘чешлање, гребе-ње, делење’. Ако претпоставката е точна, тогаш првично значела ‘(отки-

нато) парче ткаенина, партал'. Оттука може да се развијат значењата на 'стар фустан' и 'излитена облека'. За буг. книжевна форма *халище*, можно е да се работи за контаминација на словенскиот збор со тур. *halı, kalı* 'килим'. Македонскиот збор *алишѝе* формално се поклопува и со српското *алиште* 'безвредно, слабо; лоша, слаба личност; брука, срамота'. Најверојатно српското *алиште* има врска со **ал**¹ 'беда нечистотија'. (EPCJ 1: 126; ЭССЯ 8: 12; Skok 1: 652; ERHJ 1: 317–318; Snoj 2016: 226).

алка *алка* f., *алки* pl.; 'белезица, обрач, обично од метал, за на раце, на нозе, на врат што се носи како накит; предмет во форма на затворен круг; едно парче од верига, синцир; мал обрач од ковано железо на порта; (fig.) тоа што поврзува'.

■ Од тур. *halka*, (dial.) и *alka* < арап. *ḥalqa*, балкански турцизам од арапско потекло; сп. буг. *халка*, срп. *алка*, алб. (dial.) *halkë*, ром. (dial.) *hălcă*, аром. *hălcă*, нгрч. *халка̋с* со исто значење. (Јашар-Настева 25, 74, 85, 187, 206, 208, 247; EPCJ 1: 127; ПЕРСЈ 1: 8; Skok 1: 652; Škaljić 305).

алкохол *алкохол* f., *алкохоли* pl.; 'безбојна, испарлива и запалива течност добиена со дестилација на шеќери; пијалак што содржи алкохол'.

Во релација со: ▲ алкохолен, алкохоличен, алкохоличар, алкохоличарка

■ Позајмено преку европските јазици (англ. *alcohol*, фр. *alcool*, герм. *Alkohol*). Во европските јазици навлегол преку шп. *alcohol* во изворното значење 'ситен прав', што е заемка од арап. *al-kuḥl* 'антимон, прав од антимон кој се користел за црнење на очните капаци, веѓите и трепките' (шп. изговор *al-kuḥul*). Во европските јазици понатаму се развивало значе-

њето 'прав' > 'тоа што е ситно' > 'есенција, бит, суштина'. Од нлат. синтагма *alcoholum vini* 'бит, есенција на виното' се апстрахирало современото значење 'алкохол'. (БЕР 1: 9; ERHJ 1: 11; Snoj 2016: 42; Kluge s.v. *Alkohol*; TLFi, s.v. *alcool*).

алтан *алиан* m., *алиани* pl.; 'златна пара, златник, дукат'.

Во релација со: ▲ алтанче, алтанлија

■ Од тур. *altın* и (dial., arch.) *altun* 'злато, златен'; сп. буг. *алтън*, срп. *алтѝн*, ром. (arch.) *altângic* 'хризантема', рус. *алтън* 'порано: три копејки; монета од три копејки', (dial.) *олтън* 'сребрена монета во вредност од 3 копејки или 6 пари', стукр. *алтинь*, укр. *алтън*, стблр. *алтынъ*, блр. *алтън*. Во дел од балканските јазици (словенските) се среќава со значење 'златник, златна пара', а во балканските несловенски го има како прва компонента во сложенките, сп. ром. *altînbăș* 'лековита маст', алб. *altënbăș* 'средство за депилација'. Во основа суштествуваат две можни етимологии: едната се сведува на тур. назив *altı* за бројот 'шест', а другата на тур. назив *altun* за 'злато'. Според Аникин (1: 171–172), што се однесува за рус. *алтън* несоодветно е да се отфрли барем вторичната врска со тур. *altı* 'шест'. Врската со називот за 'злато' е очигледна, па тој претпоставува дека е позајмено преку тат. *altun* 'злато; златен'; сп. сттур. *altun* 'злато, златен', пмонг. *altan* 'злато'. Тур. *altun* се толкува како сложенка од тур. *al* (< птур.**āl*) 'црвен, алов' (в. **ал**²) и *tun (ton)* 'бакар; метал'. (Аникин 1: 171–172; Јашар-Настева 32, 55, 75, 206; EPCJ1: 133; Севортян 1: 142–143; Skok 1: 26; Škaljić 91).

алтица *алѣица* f., *алѣици* pl.; ‘парче текстил со кое се закрепва skinата облека’.

Во релација со: ▼ латица

■ Во сите словенски јазици се јавува псл. облик **latica*, од **lata* + **ica*, ‘вметнато парче текстил закрепено на облеката’, освен во македонскиот јазик каде што во некои дијалекти се среќава *алѣица*, покрај *лаѣица*; сп. ром. *altîḡă* ‘украсен орнамент на раковите (везен или шиен)’. Некои етимолози сметаат дека мак. *алѣица* и *олѣица* се од псл. облици **olta*, **oltica* ‘закрпа’ < пие. корен **elh-* ‘залепува, пришива’, но според ЭССЯ (14: 49) таквото гледиште е неосновано, па мак. дијалектни форми *алѣица* и *олѣица* ги смета за деминутиви изведени со суф. **-ica* од псл. **lata*; в. **латица**. (ЭССЯ 14: 47, 49; Skok 2: 274; ERNJ 1: 540–541).

алфабет *алфабей̄* m., *алфабей̄о̄ӣ* (sg.); ‘името на грчката азбука; азбука’.

Во релација со: ▲ алфабетски

■ Од длат. *alphabētum* < грч. ἀλφάβητος, од имињата на првите две букви од грчката азбука ἄλφα (A, α) и βῆτα (B, β); сп. срп. *alfābet*, алб. *alfabét*, грч. ἀλφάβητο, αλφαβήτα, тур. *alfabe*, ром. *alfabét*. Освен називот *алфабей̄*, кој несомнено е позајмен со западноевропско посредство (сп. герм. *Alphabet* < длат. *alphabētum*, пол. *alfabet*, слн. *alfabēt*, укр. *альфабѣт*, рус. *алфавѣт*), во мак. јазик постои и *алфавиѣ̄*, (dial.) *алфавиѣ̄ӣа* ‘грчка азбука’, што е директно позајмено од грч. ἀλφάβητος, составено според хебр. образец (стхебр. ‘*ālef* и *bēt*), од називите на буквите ἄλφα ‘алфа’ и βῆτα ‘бета’, но со подоцнежниот грч. изговор на βῆта како ‘вита’; сп. буг. *alfavit*, срп.-хрв. (arch.) *alfāvit*, рус. *алфавѣт*, укр. *алфавѣт*, стукр. *алфавитъ*, блр. *алфавѣт*. (Фасмер 1: 73;

ЕСУМ 1: 63; Аникин 1: 172–173; Skok 1: 3; Snoj 2016: 41–42; Kluge, s.v. Alphabet).

алчен *алчен*, *алчнио̄ӣ* adj.; ‘што е грабжлив, што е ненаситен; лаком’.

Во релација со: ▲ алчно, алчност, лаком, лакоми (се)

■ Од псл. **olčьnъ*, партицип на претеритот, што е изведено од коренот кој е во **olkomъ*; сп. стсл. *alъčьnъ*, *alъčьnъ*, буг. *alчен*, срп. *lāчан*, хрв. *lāчан*, слн. *lāčen*, слч. *lačny*, чеш. *lačný* ‘гладен, алчен, нестрплив’, пол. (dial.) *laczny* ‘гладен, жеден’, ром. *alicnît*. Во ЭССЯ (32: 52–53) отсуствува мак. паралела, а псл. придавка **olčьnъ* се изведува со суф. **-ьnъ* од глаголот **olčiti*. При тоа, се споредува со стпрус. *alkīns* ‘трезен’ < ‘гладен’; в. **лаком**. (Аникин 1: 174; ЭССЯ 32: 52; Фасмер 1: 73; ПЯ 1: 74; Skok 2: 257; Gluhak 367; Snoj 343; Derksen 2008: 366).

ама *ама* conj. и part.; за изразување спротивност ‘а, но’; за засилување и истакнување, во таа функција и прилошки ‘баш, токму; барем’; и како извик често засилено и со *добро*.

■ Од тур. *am(m)a*, покрај *em(m)a* ‘но, па сепак’; афективен извик, партикула за засилување од арап. потекло; сп. буг. *амā*, *амі*, срп. *āма*, алб. *atā*, *та*, грч. *āmī*, *āmē*, *мā*, ром. *(a)та*, аром. *āта*, *āтеа*, *amі*, *та*. Арапската форма ‘*att* или ‘*attā* ‘но, освен тоа, сепак’ се користи за контраст или нагласување во реченицата. Овие форми во арапскиот јазик функционираат како партикули и извици за афективно засилување кои се пренеле преку турскиот јазик во балканските јазици. Балканските турцизми го задржале основното значење на контраст, спротивност и добиле и дополнителни семантички нијанси за засилување и извик. (Јашар-Настева 198,

228, 246; БЕР 1: 10; ЕРСЈ 1: 140; ПЕРСЈ 1: 9; Skok 1: 32; ESSJ 2: 52–53; Škaljić 91).

амајлија *амајлија* f., *амајли* pl.; ‘мал предмет, со запис или без запис, што се носи со себе како заштита од не-среќа, болест, уроци; талисман’.

Во релација со: ▲ амајлиски

■ Од тур. *hamaylı* ‘запис кој се носи со себе; кесе или кутија во која се става записот; ромбоиден предмет со или без запис кој се носи со себе како талисман’ < *hamaylıe* ‘награда на амалот (носачот) за завршена услуга’; балкански турцизам од арапско потекло, сп. буг. *хамайлија*, *амалија*, срп. *амјлија*, алб. *hamaili*; грч. *χαϊμαλί*, ром. *hamailiū*, *hamailâu*; сп. и укр. (dial.) *гамалија* ‘носач; роб’, кој во ЕСУМ (1: 464) се толкува како заемка од турскиот, при што завршокот *-ија* се јавил или под влијание на постарото *гамалија* ‘вид сабја’, или пак под влијание на тур. *hamaylıe* ‘награда на амалот (носачот) за завршена услуга’. Од истиот етимон е и *амал* ‘носач, слуга’ < тур. *hamal* што потекнува од арап. *ḥammāl* ‘носач на товар’. Аникин (10: 48) го наведува и рус. *гамалейка* ‘вреќа, торба’, за кое претпоставува форма **гаманейка* < *гаман* ‘торбичка или кесе, обично од кожа што се носи околу врат’, за кое констатира тур. потекло, но односот со укр. *гамалија* останува нејасен. (Јашар-Настева 34, 187; Аникин 10: 48; ЕРСЈ 1: 141; ЕСУМ 1: 464; ПЕРСЈ 1: 9; Skok 1: 653; Škaljić 357).

аман *аман* interj.; извик за изразување молба за милост, прошка, помош; како припев во народна поезија.

■ Позајмено од отомански тур. *aman* (како извик за изразување молба за милост, прошка, помош), од арап. *amān* ‘милост’; балкански турцизам,

сп. буг. *amān*, срп. *āmān*, алб. *atān*, нгрч. *amān*, ром., аром. *atān*. Аникин (1: 190, s.v. аман IV) го регистрира овој турцизам и во рускиот во значење ‘прошка, милост, помилување; се предавам, смилувај се, прости ми’ лоцирајќи го во пограничните области со Турција, Азија, за кој вели дека е од тур. (и др. извори, на пр. азерб.) *aman* < арап. *amān* ‘милост’. (Јашар-Настева 34, 36, 206; БЕР 1: 10; ЕРСЈ 1: 142; Фасмер 1: 75; Аникин 1: 190; Skok 1: 32; Tietze 1: 366–367).

амбар *амбар* m., *амбари* pl.; ‘дрвена зграда за зрнеста храна; сандак за жито и брашно’.

Во релација со: ▲ амбарче, амбарски

■ Од тур. *ambar*, *hambar*, *anbar*, *hanbar* < перс. *anbār* ‘складиште, магацин’, од *anbārīden* ‘наполни’; сп. буг. *хамбџар*, срп. *џмбџар*, алб. *hambār*, грч. *αμπάρι*, ром. *ambār*, *hambār*, аром. *ambāre*, *hāmbāre*, рус. *амбџар*, укр. *амбџар*, (dial.) *анбџар*, *винбџар*, *вџмбџар*, *инбџар*, блр. *амбџар*. Според Tietze (1: 369), тур. збор е заемка од перс. *anbār/ambār* со првично значење ‘место каде се чува жито, храна’, а потоа и ‘депо, место за складирање на товар’. (Јашар-Настева 47, 187; Аникин 1: 193–194; ЕРСЈ 1: 144; ПЕРСЈ 1: 9; Фасмер 1: 75; ЭСБМ 1: 109; Skok 1: 33; Škaljić 92–93; Tietze 1: 369).

амбасада *амбџада* f., *амбџади* pl.; ‘дипломатско претставништво на една земја во друга од највисок ранг, прв степен; зграда на тоа претставништво’.

Во релација со: ▲ амбџадор, амбџадорка, амбџадорски

■ Позајмено од фр. *ambassade* < стфр. *ambascee* (исто така и *enbassee*) ‘порака за висок функционер’ < итал. *ambasciata* < пров. *ambaissada* ‘амба-сада’ < *ambaissa* ‘порака’. Овој збор е

изведен од лат. *ambascia*, од пгерм. **ambahtiją* ‘услуга’, **ambahtaz* ‘следбеник, слуга’, од гал. **ambactos* ‘зависен, вазал’, буквално ‘оној што е испратен наоколу’, од пкелт. **ambaxtos* ‘слуга’, од пие. **h₂mb^hi-h₂eg-* ‘вози наоколу’, од **h₂mb^hi-* ‘околу’ + **h₂eg-* ‘вози, води’; сп. лат. *ambactus*, стир. *amos*, *amsach* ‘платеник, слуга’, сп. срп. *амбасáда*, алб. *ambasádë*, ром. *ambasádă*. Според ERHJ (1: 14), герм. зборови се позајмени од келтскиот (можеби од лат. *ambactus* ‘слуга, вазал’), пкелт. **ambaxto-* ‘слуга’ < пие. **h₂ntbhi-h₂eg-* ‘води околу’. Од фр. *ambassadeur* што е изведено од *ambassade* е и мак. *амбасáдор* ‘дипломатски претставник од прв степен’. Според TLFi (s.v. *ambassade*), фр. збор е заемка од итал. и стпрованс. форми. (ERHJ 1: 14; Skok 1: 34; Snoj 2016: 44; TLFi, s.v. *ambassade*).

амби- *амби-* pgef.; прва компонента во сложени зборови што означува ‘об-, о-, околу; два, двајца’.

Во релација со: ▲ амбивалентен, амбиваленција, амбиент, амбиентален, амбиција, амбициозен, амбицира

■ Интернеционален префикс што е изведен од лат. *ambo* ‘обајцата, обата’ < пие. **h₂(e)nt-b^hoH-*; в. и **амфи-**. (ERHJ 1: 14; de Vaan 37).

амбиција *амбиција* f., *амбиции* pl.; ‘силна желба да се направи, да се постигне нешто, стремез кон слава, кон успех и сл.’.

Во релација со: ▲ амбициозен, амбициозност, амбицира

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *ambition*, герм. *Ambition*, англ. *ambition*) од лат. *ambitiō*, што е изведено од партиципската основа на глаголот *ambiō* (*ambīre*) ‘обиколува’. Изворното значење на латинскиот збор е ‘обиколување на кандидатот во Рим

за да добие гласови од граѓаните на изборите’ од каде што се развило значењето ‘(нечесно) додворување’, ‘славољубие, гордољубие’, па оттаму ‘силна волја или желба да се постигне нешто’. Последново значење се раширило во европските јазици, па оттаму и во македонскиот јазик. (ERHJ 1: 14; Snoj 2016: 44; Chambers 29).

амбуланта *амбулάνѝа* f., *амбулάνѝи* pl.; ‘здравствена установа за прием на болни и за укажување лекарска помош без задржување; подвижна или полска болница.

Во релација со: ▲ амбулантен, амбулантски

■ Калка од герм. *Ambulanz* со значење ‘подвижна, полска болница’. Позајмено од фр. *ambulance*, кое настанало од лат. *ambulāns* ‘подвижен, шетачки’, партицип од глаголот *ambulō* (*ambulāre*) ‘шета’ < *amb-* < пие. **h₂elh₂-* ‘талка, шета’; сп. буг. *амбулатòрия*, срп. *амбулáнта*, алб. *ambuláncë*, ром. *ambulatòriu*. (ERHJ 1:14; Snoj 2016: 44; Kluge s.v. *ambulant*; de Vaan 38).

ами *ами* conj. и part.; за изразување спротивност ‘туку’; за засилување и истакнување, сврзнички состав на дистанција *не само...ами и*; и како партикула за изразување неверување во исказаното во наредниот исказ придружено со *како да не*; и на почетокот на реторско прашање.

■ Јашар-Настева (2001: 233) го изведува од тур. *am(m)a*, покрај *em(m)a* ‘но, па сепак’; афективен извик, партикула за засилување од арапско потекло. Аргировски (1998, 65) го изведува од нгрч. *ἀμή* < сргрч. *ἀμμή* < стгрч. *ἄν μη* со значење ‘не да, но’. Поинаку во БЕР (1: 10), од сврзникот *a* и личната замена *ми* (*dativus ethicus*), каде што заменката *ми* во свој-

ство на партикула може да влезе во состав и со други сврзници и е карактеристично во народните песни и разговорниот јазик. (Аргировски 65; Јашар-Настева 233; БЕР 1: 10).

амин амин *interj.*; означување крај на молитва со значење ‘вистина е, така е’; (*fig.*) ‘крај, готово’.

Во релација со: ▲ аминува, аминување, аминувач, аминција, аминциски
 ■ Позајмено преку грч. *ἄμην* од хебр. *’ātēn* со исто значење. Варијантата со *-и-* (амин) најчесто се среќава кај православните христијани преку сргрч. изговор, додека пак варијантата со *-е-* (амен), кај римокатолиците преку лат. изговор; сп. стсл. аминь покрај амень, буг. *амѝн*, срп. *ámѝн*, рус. *амѝнь*, укр. *амѝнь*, блр. *амѝн*, ром. *атѝн*; хрв. *átēn*, слн. *āten*, слч., чеш., пол., герм., итал., фр., англ. *amen*. Хебр. *’ātēn* е изведено од глаголот *’ātap* ‘потврди, потврдува’. (Аргировски 65; Аникин 1: 199; БЕР 1: 10; Skok 1: 35; Gluhak 115; Snoj 2016: 44; ERHJ 1:15).

амка амка, амкааѝ *impf.*; поврзано со обичај за Прочка ‘се обидува да касне малку од нешто, да го дофати со устата јајцето врзано на конец’.

Во релација со: ▲ амкање

■ Прасловенски дијалектизам **хат-(ъ)kati*; сп. буг. (*dial.*) *хѝмкам*; срп. *ѝмкати*, укр. *гѝмкати*, покрај *гѝмати* и блр. *гѝмкаць*, покрај *гѝмаць* ‘јаде’. Итератив од **хатати* ‘фаќа со уста’, во крајна линија, изведен ономотопејски од извикот *ам!* Често се користи во детскиот говор, но и во говорот на возрасните при обраќањето кон децата кога сакаат да ги нахранат, на пр. *Ајде ам, оѝвори ја усѝаѝа!* Сп. и рус. (*dial.*) *амкѝть*, *амкнутѝ*: *Кошка птич-*

ку амкнула. Во монголскиот јазик *ам* означува ‘уста, отвор на животно преку кој се внесува храна’, оттаму и изразот *ам задгаѝ* ‘зборлест, комуникативен’, буквално: ‘што многу длабоко ја отвора устата’, оттаму и именката *ам’ам* ‘длабочина’, а во казачкиот *ам* е вулгарен збор < птур. **(i)am* ‘вулва’. Во дел од мак. дијалекти е регистриран и глаголот *ламка* со исто значење како и *амка* (срп. *ламкати*, буг. *лѝмкам*), за што во БЕР (3: 298, 301) се дава поинаква етимологија. Во SP (7: 45) се дава псл. форма **gam(ъ)kati*, што се изведува од **gamati*, а во ЭССЯ (8: 17–18) се реконструира псл. **хамати* од кое, покрај претходно наведените, се вклучени и слн. *hāmati* ‘јаде, голта (од детскиот говор)’, чеш. (*dial.*) *chāmati* ‘допира’, *chāmat* ‘алчно зема, зграпчува’, како и формите со експресивно проширување *chamlat*, *chamtat* ‘брзо голта, лакомо јаде’, слч. *chamtat* ‘голта, јаде лакомо’, рус. (*dial.*) *хѝмѝть* ‘зева, се прозева’. Аникин (10: 57) ги наведува следниве форми: рус. *гѝмкѝть* ‘јаде, каснува (во обраќање кон дете)’, укр. *гѝмкѝти*, блр. *гѝмкѝць*, слч. *hamkat*, глуж. *hamkać*, пол. (*dial.*) *hamkać*, сите од псл. **гамѝkati*. (Аникин 1: 200, 10: 57; БЕР 3: 298, 301; ЕРСЈ 1: 152; ЕСУМ 1: 463; ЭССЯ 8: 17–18; ЭСБМ 3: 41; SP 7: 45).

амфи- амфи- *pref.*; прва компонента во сложени зборови што означува ‘од двете страни, двострано’.

Во релација со: ▲ амфибија, амфибиски, амфитеатар, амфитеатрален

■ Интернационален префикс што е позајмен од грч. *ἄμφι* ‘од двете страни’ < пие. **h₂(e)nt-b^{hi}*; сп. лат. *ambi-*, скрт. *abhi* ‘спроти, наспроти’. (ERHJ 1: 15; Beekes 2010: 94).

амфитеатар *амфиθεαῖον* m., *амфи-теаῖον* pl.; ‘театар или циркус кај старите Грци и Римјани со кружни или полукружни скалесто поставени седишта; сала во облик на амфитеатар’.

Во релација со: ▲амфитеатрален, амфитеатарски

■ Позајмено преку лат. *amphitheatrum* од грч. ἀμφιθέατρον, изворно ‘што има места за гледачите наоколу’, што е сложено од ἀμφι (в. **амфи-**) и θέατρον, в. **театар**. (ERHJ 1: 15; Snoj 2016: 45).

ан *ан* m., *анови* pl.; ‘гостилница со пре-ноќиште, селска и друмска меана’.

Во релација со: ▲ански, анција

■ Од тур. *han* < перс. *hān*, *hāne* ‘куќа’, балкански турцизам од персиско потекло, од перс. *chān* ‘куќа, живеалиште’; сп. буг. *хан*, срп. *xān*, алб. *han*, ром. *han*, нгрч. *хάνι*. (Јашар-Настева 36, 61, 187; Skok 1: 654; Škaljić 309; Tietze 3: 380).

ан- *ан-*, *ана-* pref.; ‘на, по, покрај’.

■ Позајмено од грч. префикс *ἀν(α)-*, *ἀν-*, *ἀνα-* < пие. **h₂en-* ‘на, горе’. (ERHJ 1:16; Beekes 2010: 97).

анализа *анализа* f., *анализи* pl.; ‘откривање факти и изведување заклучоци преку расчленување на целината на нејзините составни елементи; лабораториска постапка за утврдување на составот на некоја материја’.

Во релација со: ▲анализатор, анализира ▼аналитика, аналитичар, аналитичарка, аналитичен, аналитички

■ Позајмено преку европските јазици, germ. *Analyse*, фр. *analyse* < лат. *analysis* < стгрч. ἀνάλυσις ‘решение, растворање, распуштање’; сп. буг. *анализ*, срп. *анализа*, алб. *analizë*, грч. ἀνάλυσις, ром. *analiză*, тур. *analiz*. Грчкиот збор е изведен од глаголот ἀναλύω ‘разреша, распара, ослободи’, што е составен од префиксот ἀνά (в.

ан-, ана-) и λύω ‘разреша, ослободи’ < пие. **leh₁u-* ‘отсече, ослободи’. Од европските јазици е позајмен и глаголот *анализира* ‘изврши, врши анализа, испита, испитува, проучи, проучува нешто преку анализа’. Преку европските јазици (герм. *Analytik*, фр. *analytique*, англ. *analytics*), од стгрч. ἀναλυτικά е и именката *аналиџика* ‘вештина и метод на расчленување на поимите, судовите и на заклучоците; начин на истражување со кој се оди од последицата кон причината, од општото кон поединечното; дел од геометријата’. (Аникин 1: 208; ERHJ 1: 16; Snoj 2016: 46; Beekes 2010: 881; TLFi, s. vv. *analyse*, *analytique*).

анама *анама* f., *анами* pl.; ‘жена, сопруга; госпоѓа, дама’.

Во релација со: ▲анамка

■ Од тур. *hanım*, *hanım* ‘муслиманска госпоѓа; жена, сопруга’, балкански турцизам ‘благородничка, племенита госпоѓа’; сп. буг. *ханџма*, срп. *xānuma*, алб. *hānko*, грч. *χανούμισσα*. Според Tietze (3: 385–386) тур. *hanım* е од сртур. *chānım*, форма за обраќање кон сопругата на владетелот, со посесивна наставка во прво лице еднина, што е изведено од сттур. *chān* ‘владетел’. Мак. *анама* претставува народна адаптација со губење на почетното *h-*. (Јашар-Настева 187, 207; Skok 1: 654; Škaljić 311; Tietze 3: 385–386).

ананас *ананас* m., *ананаси* pl.; тропско растение и плод; *Ananas sativus*.

Во релација со: ▲ананасов

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *Ananas* < порт. *ananas*), што е позајмено од јужноамериканскиот индијански јазик тупи (*a*)*náná*; сп. буг. *ананас*, срп. *ананас*, алб. *ananás*, грч. *ανανάς*, ром. *ananás*, тур. *ananas*. (Аникин 1: 209; Фасмер 1: 77; Kluge s.v. *Ananas*; ERHJ 1: 16; Snoj 2016: 46).

анасон *анасон* m., *анасоноѝ* (sg.); едногодишна лековита билка со многу пријатен мирис, се употребува во народната медицина или како зачин ‘Pimpinella anisum’.

Во релација со: ▲анасонов, анасонка, анасонлија

■ Во балканските јазици е позајмено преку тур. *anason* < нгрч. ἀνάσωνι, со исто значење. Балкански турцизам од грчко потекло, сп. буг. *anasòn*, срп. *anàsòn*, ром., аром. *anasón*. Во другите словенски јазици преку европските од лат. *anīsum*, што е позајмено од стгрч. ἄνισον со исто значење; сп. рус. *anís*, блр., укр. *aníc*, хрв. *ànis*, слн. *jánež*, пол. *anyż*, чеш. *anyž*, слч. *aníz*; сп. и фр. *anis*, англ. *anise*, герм. *Anis*, итал. *anice*. Анасонот првпат се споменува на египетски папирус кој датира од околу 1500 година пр. Хр. Позајмено од егип. *ḥnṯw* ‘лековито растение’, можеби ‘анасон’. Мефутао, според Beekes (2010: 107), варијацијата v/vv, интервокалното -с- и врската со ἄνῆθον ‘копар’ докажуваат прагрчко потекло. (Јашар-Настева 37, 92, 208, 210; БЕР 1: 11; ЕРСЈ 1: 155–156; Гецовска 2024: 78; Beekes 2010: 107; Skok 1: 40; Snoj 234).

ангажира *анџажѝра*, *анџажѝрааѝ* pf./imprf.; ‘задолжи, задолжува некого за вршење некаква дејност; вложи, вложува средства, обично финансиски, во некаква работа, за некаква цел; зафати, зафака претходно, резервира’; (се ~) ‘се зафати, се зафака со некаква дејност, со некаква работа’.

Во релација со: ▲ангажирање, ангажираност, ангажман

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *engager*, герм. *engagieren*), првично значење ‘изнајмува’, изведено од фр. глагол *gager* ‘плати, плаќа’; сп. буг. *ангажѝрам*, срп. *ангажовати*, алб. *angazhój*, ром. *angajá*. Од истиот

етимон, преку европските јазици (фр. *engagement*, герм. *Engagement*) е и именката *анџажман* ‘работна обврска, задолжение’; (ERHJ 1: 17; Snoj 2016: 46; TLFi, s.v. *engager*).

ангел *анџел* m., *анџели* pl.; ‘замислено небесно крилато суштество во човечки облик; олицетворение на убавината, на добрината и на сите доблести’.

Во релација со: ▲ангелски, ангелче, ангелоса (се) ▼архангел

■ Позајмено од грч. ἄγγελος ‘замислено небесно крилато суштество во човечки облик’; сп. нгрч. ἄγγελος, стел. анџелз, буг. *àngел*, срп. *ànĥeo*, алб. *ëngjëll*, ром. *ànghel*, рус., блр., укр. *àngел*, хрв. *ânċeo*, слн. *àngel*, слч. *anjel*, чеш. *adjěl*, пол. *anioł*, аром. *ànghil*, лат. *angelus*, итал. *angelo*, фр. *ange*, герм. *Engel*, англ. *angel*. Изворот, претхристијанско значење на овој грцизам е ‘гласник’ и најверојатно е поврзан со ἄγγαρος ‘персиски планински гласник, курир’ (од каде што е и лат. *angarius*) и веројатно потекнува од некој источноазиски јазик. Во секој случај, натамошна етимологија на овој збор е неизвесна. (Аргировски 67; Аникин 1: 213–214; БЕР 1: 11; Фасмер 1: 78; ЕРСЈ 1: 165; ПЕРСЈ 1: 9–10; Фасмер 1: 78; ЕСУМ 1: 72; ЭСБМ 1: 112; Beekes 2010: 9; Skok 1: 42; Snoj 2016: 46–47; ERHJ 1: 17).

андро- *андро-* p-ref.; прв дел во сложените со значење ‘човек, маж’.

■ Интернационализам од грч. ἀνήρ (G ἀνδρός) ‘човек’ < пие. **h₂ner*.

андроид *андроѝд* m., *андроѝди* pl.; ‘вештачки човек, суштество налик на човек; оперативен систем за мобилни телефони’.

■ Позајмено од англ. *android*, што претставува неокласична сложенка од грч. ἀνήρ (G ἀνδρός) ‘човек’ < пие.

**h₂ner* ‘човек, маж’ и суф. *-oid* од грч. εἶδος ‘слика, лик, изглед’. (ERNJ 1: 17; Kluge s.v. Androide).

анегдота *анегдóѝа* f., *анегдóѝи* pl.; ‘кратка забавна сторија (обично) за познати личности’.

Во релација со: ▲анегдотен

■ Книжевен збор позајмен преку европските јазици од грч. Ἀνέκдотα ‘епизода или настан што се однесува на историска личност, но неговата вистина не е потврдена со валидни историски извори’; сп. фр. *anecdote*, англ. *anecdote*, герм. *Anekdotе*, тур. *anekdot*, рус. *анекдóт*, буг. *анекдóт*, срп. *анегдóта*, алб. *anekdotë*, ром. *anecdótă*. Изворно претставува наслов на списите на византискиот историчар Прокопиј во кои тој ги запишува обично негативните интимни епизоди од животот на царот Јустинијан и неговата околина. Грчкиот збор е поименчена придавка ἀνέκδοτος ‘необјавен’, што е образуван од ἀν- ‘не’ и од глаголот ἐκδίδωμι < ἐκ ‘из’ + δίδωμι ‘даде’. (Аникин 1: 221; Фасмер 1: 78; Snoj 2016: 46; ERNJ 1: 17).

анекс *анекс* m., *анекси* pl.; ‘додаток, прилог (на пр., на договор); додаток на главниот градежен објект, доградба’.

Во релација со: ▼анексија, анектира, анектирање, анектиран

■ Позајмено преку фр. *annexe*, од лат. *annexus* ‘додаток, прилог’, изведено од *annectō* (*annectere*), пасивен партицип на претеритот со значење ‘додаден, споен, прикачен’; сп. буг. *анéкс*, срп. *àнекс*, алб. *anëks*, ром. *anéhă*; в. **анектира**.

анектира *анектíѝра*, *анектíѝрааѝ* pf./imprf.; ‘изврши, врши анексија; насилно присоедини, присоединува туѓа територија’.

Во релација со: ▲анектирање, анектиран, анексија ▼анекс

■ Позајмено преку европските јазици (најверојатно со посредство на срп.-хрв. *anektírati* < герм. *annektieren*), од лат. *annectō* (*annectere*), пасивен партицип на претеритот со значење ‘додаден, споен, прикачен’. Лат. збор е образуван од префиксот *ad-* ‘до’ (в. **ад¹**-) и глаголот *nectō* (*nectere*) ‘врзува, спојува’; сп. буг. *анексíрам*, срп. *анектíрати*, алб. *aneksóј*, ром. *anche-tă*. Од истиот краен етимон е именката *анексија* ‘насилно присоединување на туѓа територија’ што е позајмена преку европските јазици (фр. *annexion*, герм. *Annexion*) од лат. *annexiō* ‘поврзување, спојување’; сп. буг. *анèксия*, срп. *анèксија*, алб. *aneksim*, ром. *anexăre*. (ERNJ 1: 17; Snoj 2016: 46; Kluge s.v. annectieren).

анима *анима* f., (sg.); ‘дух, душа; женската страна на личноста без оглед на полот’.

Во релација со: ▲анимален, анималност, анималист, анималистка, анималистички, аниматор, аниматорка, аниматорски, анимизам, анимира, анимирање, анимација, анимус

■ Од лат. *anima* ‘струја на воздух, ветер, воздух; здив; витален принцип; живот; душа’, понекогаш еквивалентно на *animus* ‘ум’; и двата збора од пие. **ane-* ‘дишење, удар’; сп. буг. *àнима*, срп. *àнима*, грч. *ànѝа*, ром. *înită*. Овој збор е сроден со стгрч. *ánεμος* ‘ветер’. Во латинските црковни списи од 10 в. означува ‘душа’ или внатрешно ЈАС на една личност, особено ирационалниот дел од личноста што е во контраст со рационалниот анимус. Во 20 в. овој збор е употребен како термин во Јунговата психологија и означува ‘несвесен женски аспект на една личност’. Именката *анимус* m., (sg.); ‘дух, душа, ум; рационален дел кај човекот; машката

страна на личноста во човековата потсвест без оглед на полот; интелект; живот; чувство на активно непријателство кон другиот’ е од лат. *animus* ‘дух, душа, ум’ во многу различни значења: ‘рационална душа кај човекот, интелект, свест, волја, намера, храброст, дух, сензибилитет, чувство, страст, гордост, жестокост, гнев, итн.; здив; живот’, сродно со стгрч. *ἄνεμος* ‘ветар’, од писе. **h₂enh₁mos*, номинален дериват на **h₂enh₁’* ‘дише’, тесно поврзан со *анима*, што е женска форма; сп. буг. *ánimus*, срп. *áнимус*. И научниот термин *анимизам* ‘припишување душа на растенијата и предметите; верба во постоење на натприродна сила што му дава душа на материјалниот свет’ е позајмен од европските јазици (фр. *animisme*, англ. *animism*, герм. *Animismus*, итал. *animismo*), од лат. *anima* ‘здив, дух, душа’. Според моделот на европските јазици (фр. *animal m.*, *animale f.*, герм. *animalisch*, англ. *animal*) е изведена и придавката *анимáлен*, *анимáлниоѝ* adj.; ‘што потекнува од животно; што е како кај животните, сведен на телесните потреби’, што е од лат. *animális* ‘животински’ < *animal* ‘животно; живо суштество’, што е, пак, изведено од *animus* ‘дух’ < писе. **h₂enh₁-mo-* ‘здив’. Од истиот краен етимон, преку европските јазици (англ. *animalist*, герм. *animalist*, фр. *animaliste*, порт. *animalista*) е и именката *анимáлисиѝ* ‘уметник што црта или ваја животни’. Преку европските јазици (фр. *animer*, герм. *animieren*) е и *анимáра* ‘оживее, оживува; даде, дава душа; создаде, создава цртани филмови; поттикне, поттикнува’, што е од лат. *animō* (*animāre*) ‘оживее, оживува’, што е пак изведено од лат. *anima* ‘здив, дух, душа’. Преку европските јазици (фр. *animation*, англ. *animation*), од лат. *animātiō* < *animō* (*animare*) е и именката *анимáција* ‘давање живот, оживување, давање душа; правење црта-

ни, анимирани филмови’; сп. буг. *анимáция*, срп. *анимáција*, ром. *animăție*. Преку европските јазици (англ. *animator*, герм. *Animator*) е и именката *анимáиѝор* ‘цртач, уметник што изработува цртани филмови; двигател, поттикнувач на некаква дејност’, во крајна линија од лат. *animator* ‘кој оживува, придвижува’, изведено од партиципска основа на глаголот *animō* (*animāre*) ‘оживее’; сп. буг. *анимáтор*, срп. *анимáтор*, ром. *animator*, тур. *animator*. (Snoj 2016: 47; ERHJ 1: 18; de Vaan 43; ; Kluge s.v. *animieren*; TLFi, s. vv. *animal*, *animer*, *animisme*, *animation*).

анкета *анкéѝа f.*, *анкéѝи pl.*; ‘собирање податоци преку однапред подготвени прашања чиито одговори нудат информации за определено истражување’.

Во релација со: ▲анкетен, анкетар, анкетарка, анкетира, анкетиран, анкетирање

■ Позајмено преку фр. *enquete*, од влат. **inquaesita* ‘истрага’, лат. *inquisitus* ‘кој е баран’, што е изведено од партиципска основа на глаголот *inquird*, ‘бара’; сп. герм. *Enquete*, буг. *анкéта*, срп. *анкéта*, алб. *анкétë*, ром. *anchétă*, тур. *anket*. Преку европските јазици е и глаголот *анкеѝира* ‘собере, собира податоци со помош на анкета, на прашалник’. (Алексоска-Чкатроска 2005: 172; Аникин 1: 225; ERHJ 1: 18; Snøj 2016: 47).

аномалија *аномалија f.*, *аномалии pl.*; ‘неправилност, отстапување од правилата; состојба, појава која не одговара на она што е нормално; аголот со кој се одредува положбата на некоја планета или комета кон Сонцето’.

Во релација со: ▲аномален

■ Позајмено преку европските јазици < лат. *anomalía* ‘неправилност’ од грч.

ἀνωμαλία ‘нерамност (на почвата), неедноличност, нееднаквост’, што е изведено од ἀνώμαλος ‘нерамен, нееднаков, различен’, од префиксот ἀν- и ὁμαλός ‘еднаков, рамен’, изведенка од ὅμος ‘ист, еднаков’; сп. буг. *аномалия*, срп. *аномалија*, алб. *anomalí*, ром. *anomalie*, тур. *anomali*. (ERHJ 1: 18; Beekes 2010, s.v. ἀνώμαλος; TLFi, s.v. anomalie; OED, s.v. anomaly).

анонимус *анонίμус* m., *анонимуси* pl.; ‘непотпишано лице; непознато, неафирмирано лице’.

Во релација со: ▲ анонимен, анонимка, анонимно, анонимност, анонимизира

■ Позајмено преку европските јазици < лат. *anonymus* ‘неименуван, безимен, непознат’ од грч. ἀνώνυμος ‘безимен’, што е образувано од префиксот ἀν- и коренот што е во ὄνομα ‘име’. (Аникин 1: 225; ЕСУМ 1: 75; ERHJ 1: 19).

ансамбл *ансáмбл* m., *ансáмбли* pl.; ‘заедница, целина, собир, група; уметничка група’.

■ Заемка од фр. *ensemble* < влат. **insemel*, кој е комбинација од лат. *insimul* и *semel*; сп. итал. *insieme*, кат. *ensem*, буг. *ансáмбъл*, срп. *ансáмбл*, алб. *ansámbël*, ром. *ansámbli*. (Алексоска-Чкатроска 2005: 205; БЕР 1: 12; ERHJ 1: 19; Snoj 2016: 47).

анте- *аниџе-* pref.; прв дел од сложеники со значење ‘пред, напред’.

■ Позајмено од лат. префикс *ante-* ‘пред, напред’ (сп. стгрч. *ἀντί*) < пие. **h₂enti-*, што е еднина од именката **h₂ent-* ‘лице’. (ERHJ 1: 19; de Vaan s.v. ante; TLFi s.v. anté-).

анти- *аниџ(и)-* pref.; прв дел од сложеники со значење ‘против’.

■ Позајмено од грч. префикс и предлог *ἀντί* < пие. **h₂en-* ‘спроти; лице’. (Аникин 1: 228; Фасмер 1: 79; ERHJ 1: 19; Beekes 2010, s.v. ἀντί-).

антика *аниџика* f., *аниџикаџа* (sg.); ‘стара грчко-римска култура; стар предмет со уметничка вредност; (fig.) чуден, специфичен, интересен човек’.

Во релација со: ▲ антички

■ Позајмено од фр. *antique* ‘антички, стар’, што е од лат. *antīquus* ‘поранешен, антички, стар’; сп. буг. *антика*, срп. *антика*, алб. *antikë*, грч. *antíka*, ром. *antichitate*, тур. *antic*. Според ERHJ (1:18) лат. збор најверојатно е составен од *ante* ‘пред; порано’ и коренот кој е во *oculus* ‘око’, а првичното значење на лат. придавка *antīquus* било ‘којшто гледа напред’, потоа во ‘кој е претходно, претходен’, но сепак треба да се нагласи дека *antīquus* произлегува од *ante* со суф. **-quus*, а врската со *oculus* е спекулативна, не строго етимолошки потврдена; в. **анте-**. (ERHJ 1:18; Snoj 2016: 47).

антологија *аниџолоџија* f., *аниџолоџии* pl.; ‘збирка на одбрани дела од различни автори’.

Во релација со: ▲ антологиски, антологичар, антологичарка

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *anthologie*, герм. *Anthologie*) од грч. ἀνθολογία, буквално ‘собирање цвеќе’, изведено од ἄνθος ‘цвет’ и -λογία во изворното значење ‘берење, собирање’. Современото значење ‘збирка одбрани (книжевни) текстови’ се развило преку насловот на византиската збирка епиграми Ἀνθολογία (околу 1300 г.); сп. буг. *антолџија*, срп. *антолџија*, алб. *antologji*. (Аникин 1: 233; ERHJ 1:20; Snoj 2016: 48; TLFi, s.v. anthologie).

ап *aī* m., *aī*ови pl.; ‘лек во вид на плочка, зрно; таблета’.

Во релација со: ▲ апче

■ Позајмено преку отомански тур. *hap*, од арапски *ḥabb* ‘зрно, семе’; сп. буг. *xan*, *xànche*, срп. *xān*, грч. *χάνι*, ром. *hap*. Според Tietze (3: 335), основното значење во арапскиот е ‘зрно, семе од жито’, а медицинското значење е секундарно. Ова значење се развива во осман. турски, каде што зборот се специјализирал како назив за дозиран лек. Во разговорниот јазик тур. *hap* развива и фразеолошки значења (*hapı yutmak* ‘западне во лоша состојба’). (Јашар-Настева 32, 54; Skok 1: 654; Škaljić 311; Tietze 3: 335).

апансаз *aī*ансаз adv.; ‘ненадејно, одне-надеж, неочекувано’.

■ Позајмено од тур. *apansız* ‘ненадејно’; балкански турцизам, сп. буг. *апансџз*, срп. *апансџз*, алб. *apansës*, аром. *ápansîz*. Тур. збор, според Tietze (1: 411) е образуван од експресивно-интензивниот преф. *ap-* и *ansız* ‘ненадејно, без предупредување’ (< *an* ‘момент’ + суф. *-sız* ‘без’); (Јашар-Настева 105, 118; EPCJ 1:174; Tietze 1: 411).

апарат *aī*арáī m., *aī*арáīи pl.; ‘направа, машина, орудие, уред со различна намена; установа или повеќе установи што опслужуваат некоја област од државната управа или од стопанството; објаснувања, толкувања, забелешки врз научен труд, т.е. научен апарат; група органи што вршат заедно некоја функција во организмот’.

Во релација со: ▲ апаратче, апаратура

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *Apparat*, фр. *appareil*) од лат. *apparatus* ‘опрема’, што е изведено од глаголот *apparō* ‘опреми’, образуван од префиксот *ad-* и глаголот *parō*

(*parāre*) ‘подготви’ < пис. **prh₃-o-* или **perh₃-o-*. Првичното значење е ‘подготовка, подготвување’, потоа ‘подготовка на текст, коментар, белешки на текстот’, а значењето ‘уред’ се појавува дури во 19 век; сп. буг. *aparāt*, срп. *anàpām*, алб. *aparāt*, ром. *aparāt*, тур. *aparāt*. (ПЕРСЈ 1: 10; ERHJ 1: 21; Snoj 2016: 48; Kluge s.v. *Apparat*; TLFi, s.v. *apparat*).

апаш *aī*аш m., *aī*ашии pl.; ‘крадец, разбојник, цепчија’.

Во релација со: ▲ апашиште, апашки

■ Позајмено од фр. *apache* ‘градски разбојник, крадец’, непосредно или преку герм. *Apache*; сп. буг. *апаиш*, срп. *àpāи*, алб. *apāsh*, ром. *apáš*, унг. *apacs* со исто значење. Изворно, назив за северноамериканското индијанско племе Апачи, кој во почетокот на 20 в. добива пејоративно значење како француска новинарска креација (за припадник на париското подземје), од каде што се проширува и во балканските јазици и влегува во народните говори. (Фасмер 1: 80; Аникин 1: 240–241; EPCJ 1: 175; TLFi, s.v. *apache*; FEW XXV: 63–64; OED, s.v. *Apache*).

апе *aī*е, *aī*аīи impf.; ‘каса, гризе; чеша’.

Во релација со: ▲ апење, апеж, апне, апнува, апнување

■ Од псл. **xarati*, покрај **xariti* ‘(за)-гризе, (з)граби’; сп. стсл. *хпати*, буг. *xàня*, *xàнна*, срп. *àпати*, *àпиту*, слн. *hápiti*, *hâpati*, *hâpniti*, слч. *chapať*, чеш. *chápiti*, пол. *chapać*, рус. *xáпaть*, укр. *xáпати*, *xáпнути* блр. *хапiць*, *xáпáць* *xáпнуць*. Псл. **xar-* е превод на вдолжување од **xor-* во обликот **xoriti* ‘фати, дофати’, од ономотопејско потекло и е во врска со пис. **keh₂p-* **kh₂p-* ‘прими, земе’ (лат. *capio* ‘земе, фати’). Почетното **x-* во псл. јазик

наместо очекуваното **k-*, според ERHJ (1: 317), покрај метатезата **sk-* > **ks-*, можеби упатува и на варијанта со подвижно -*s-* (пис. **skeh₂p-*), а втората можност е дека **х-* настанало од почетното **kh₂-* во обличите со превојна празнина. Според ЭССЯ (8: 18–19), во крајна линија од изведено од онома-топеја, што ја прави излишна претпоставката за germ. заемка (сп. хол. *harpen*) и нема потреба од натамошна ие. етимологија. Слични образувања има во псл. **capati* и псл. **gabati*. Од глаголот *аџе* е со суф. -*еж* е изведена именката *аџеж* ‘јадеж, непријатно чувство на кожата што тера на чешање’. (ЭССЯ 8: 118–19; EPCJ 1: 177–178; Derksen 2008: 202; ERHJ 1: 317).

апел *аџел* m., *аџели* pl.; ‘повик (за солидарност, за помош)’.

Во релација со: ▲апелира, апелирање ▼апелатив, апелативен, апелација, апелационен, апелациски

■ Позајмено од фр. *appel* ‘повик’, што е изведено од глаголот *appeler* ‘повика, повикува’ < лат. *appellāre*; сп. germ. *Appel*, англ. *appeal*, буг. *àpèl*, срп. *àпел*, алб. *apél*, ром. *apél*. Од фр. *appeler* ‘повика, повикува’ (преку germ. *appellieren* и срп.-хрв. *апелира-рати*) е позајмено и *аџелира* ‘упати, упатува повик; се обрати, се обраќа кон неког за помош, за соработка или за поткрепа’; сп. буг. *апелирам*, срп. *апелира-рати*, *апеловати*, алб. *apëlòj*, ром. *apelá*. Граматичкиот термин *аџелатив* ‘општа именка’ е исто така позајмен со посредство на европските јазици од лат. (*nomen*) *appellativum* ‘општа (именка)’ наспроти *nomen proprium* ‘сопствена именка, лично име’), што е изведено од лат. *appellō* (*appel-lāre*) ‘повика, повикува’; сп. буг. *апелатив*, срп. *àпелатив*, алб. *apelatív*, ром. *apelatív*. (Алексоска-Чка-троска 2005: 116; Аникин 1: 241; Skok

1: 48; Snoj 13; ERHJ 1: 21–22; Kluge s.v. *appellieren*; TLFi, s. vv. *appel*, *appeller*).

аплаудира *аџлаудира*, *аџлаудирааџ* impf.; ‘одобрува, поздравува со рако-плескање определен настап, постапка, говор и сл.’.

Во релација со: ▲аплаудирање, аплауз

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *applaudō* (*applaudere*) ‘плеска, одобрува’, што е образувано од *ad-* (в. ад-¹) и *plaudō* (*plaudere*) ‘удира, плеска’ < пис. **plh₂-u-* ‘длан, табан’. И именката *аџлауз* ‘ракоплескање, одобрување со ракоплескање’ е преку европските јазици (сп. germ. *Applaus*) од лат. *applausus* ‘плескање, одобрување’, што е поименчен партицип од перфектот на глаголот *applaud*; в. **експлодира**. (Фасмер 1: 81; Аникин 1: 242; ЕСУМ 1: 79, s.v. *аплодувати*; ERHJ 1: 22; de Vaan 470).

апне *аџне*, *аџнаџ* pf.; ‘касне, гризне; јаде малку’.

Во релација со: ▲апнува, апнување, апе, апење, апеж, апнува, апнување

■ Од псл. **харпџи*, што е изведено од псл. **харати*; сп. буг. *хàнна*, срп. *хàп-нути*, хрв. *hàpnuti*, слн. *hàpniti*, чеш. *chàpnouti* ‘фати, зграпчи’, пол. *chàpnąć* ‘грабне, зграпчи; удри; касне; побегне’, рус. *хàпнуть*, укр. *хàпнути*, блр. *хàпнуць*; в. **апе**. (ЭССЯ 8: 19; EPCJ 1: 177–178).

апостол *аџосџол* m., *аџосџоли* pl.; ‘ученик на Христос; зборник од дела и посланија на апостолиите; гласник, проповедник, бранител на некое учење’.

Во релација со: ▲апостолски, апостолство

■ Од грч. *ἀπόστολος* ‘кој е пратен, пратеник’, преку стсл. *апостолз*; сп. буг.

апòстол, срп. *àпостол*. Грчкиот збор *апòстолος* е новозаветен термин од стгрч. *ἀποστέλλω* ‘прати, испрати’. Се среќава во сите словенски јазици, со различно посредство (преку цсл. *апостолъ*, или преку лат. *apostolus*); сп. рус., укр. *апòстол*, блр. *анòстал*, пол. *apostol*, чеш., слч. *apoštol*, слн. *apòstol*, хрв. *àpostol*; сп. и ром. *apòstol*, аром. *apòstalu*, алб. *apòstull*. Аникин 1: 245; БЕР 1: 13; ЕРСЈ 1: 179; ПЕРСЈ 1: 10–11; Фасмер 1: 81; Skok 1: 48; ERHJ 1: 22; Snoj 2016: 49).

апостолка *а̀йосѿолка* f., *а̀йосѿолки* (обично pl.); ‘сандали слични на оние што ги носеле апостолите; обувки кои имаат дел меѓу палецот и соседниот прст’.

■ Според ЕРСЈ (1: 179–180), веројатно контаминат од *а̀йосѿол* и *йосѿола* ‘чевел’. Сандалите не спаѓаат во традиционалната народна носија, па претставата за нив се стекнувала преку црковниот живопис; стариот словенски назив не се сочувал. (ЕРСЈ 1: 179–180).

април *а̀йрил* m., (sg., indecl.); ‘четвртиот месец во годината; тревен’.

Во релација со: ▲априлски, априли-ли-ли

■ Со оглед на долгата народна традиција, каде што овој месец најчесто се нарекува *й̀тревен*, а и поради дијалектната разновидност, можеби најцелесходно е да се тргне од опшатата констатација дека мак. *а̀йрил*, во крајна линија е од лат. *Aprilis*. Аргировски (1998: 72), покрај *а̀йрил*, ја наведува и дијалектната форма од јужните мак. говори *а̀йрил*’, за кои вели дека се од сгрч. *Απρίλιος* < лат. *Aprilis*, при што не се исклучува цсл. посредство. Лат. *Aprilis* го означува вториот месец во стариот римски календар; сп. буг. *а̀прил*, срп. *àприл*, алб. *prill*,

грч. *Απρίλιος*, ром. *aprilie*. Традиционалната етимологија го дава следново толкување, од грч. коине *Απρίλιος* < **Απρίλης* < лат. *Aprilis* + *-ιος* < етрур. *Apru* < стгрч. *Αφρώ* < *Αφροδίτη*. Постојат и други претпоставки, дека е од лат. *aperio* ‘(се) отвори/отвора’ поради отворањето на цветовите, или дека лат. збор е изведен од предлогот *ab* ‘од’ < пис. *hzero*, при што изворно именката би била придавка **aperilis* со значење ‘следен, нареден’. (Аргировски 1998: 72; Аникин 1: 247; БЕР 1: 13; ЕРСЈ 1: 180; ПЕРСЈ 1: 11; Фасмер 1: 82; ЭСБМ 1: 137; Skok 1: 48; Gluhak 117; ERHJ 1: 22–23; Snoj 2016: 49).

апс *а̀йс* m. (sg., indecl.); ‘затвор’.

Во релација со: ▲ апсана, апсанција, апсанциски, апсеник, апси, апсење

■ Од тур. *hapis* < арап. *ḥabs* ‘затвор’; балкански турцизам, сп. буг. *хапѝс*, (x)*апсана*, срп. (x)*àпс*, (x)*апсàна*, *xàncumi*, хрв. (h)*àпс*, *hàpsiti*, алб. *haps*, *hapsàně*, нгрч. *χάψι*, аром. *hapse*, *hapseàne*. На домашен терен од именката *а̀йс* е изведен и глаголот *а̀йси*. (Јашар-Настева 34, 63, 182, 187; БЕР 1: 13; Skok 1: 654; Škaljić 311; ERHJ 1: 317; Tietze 3: 340).

апсолвира *а̀йсолвѿра*, *а̀йсолвѿраа̀й* pf./impf.; ‘заврши, завршува со слушање на предавањата на некој факултет; реши, ослободи’.

Во релација со: ▲апсолвирање ▼апсолвент, апсолутен, апсолутизам, апсолутистички

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *absolvieren*, англ. *absolve*) од лат. *absolvō* (*absolvere*) ‘ослободи; доврши’, што е образувано од *ab-* и *solvō* (*solvere*) ‘реши; заврши’. Во ERHJ (1: 23, s.v. *apsolvirati*) се наведува дека е од *ad-* и *solvō*, што не е издржано бидејќи *ad-solvō* би дало

assolvō (асимилација $d+s > ss$; сп. *assiduus*, *assentior*). Префиксите *ad-* (< пие. *h₂ed* ‘кон’) и *ab-* (< пие. **h₂ep-* / *h₂ap-* ‘од, далеку’) имаат различно индоевропско потекло и не стојат во етимолошка врска. Именката *ајсол-венџ* ‘студент што ги запишал и што ги заверил сите семестри и добил право да ги полага завршните испити’ е позајмена преку европските јазици (герм. *Absolvent*, англ. *absolvent*) од лат. *absolvēns* (G *absolventis*), што е активен партицип на презентот од *absolvō* (*absolvere*). Од истиот краен етимон, преку европските јазици (англ. *absolute*, germ. *absolut*) е и придавката *ајсолуџен* ‘полн, потполн, чист, совршен; независен, неограничен, безусловен’, како и именката *ајсолуџизам* ‘неограничено владеење на еден човек (или на група луѓе) без контрола и ограничување; самовластие, самодржавие’. (БЕР 1: 1; ERHJ 1: 23; de Vaan, s.vv. *ab*, *abs*, *as-*, *ā-*, *af-*, *au-*).

апстрактен *ајсџракџен*, *ајсџракџи-ниџ* adj.; ‘што потекнува од апстракција, замислен, обопштен; што постои само како поим’.

Во релација со: ▲ апстракција, апстрахира

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *abstrakt*, англ. *abstract*) од лат. *abstractus*, што е партицип на перфектот од *abstrahō* (*abstrahere*) ‘одвлече, одвои’, што е образуван од преф. *ab-* (*abs-*) ‘подалеку од’ и глаголот *trahō* (*trahere*) ‘влече’. Преку европските јазици од истиот краен етимон е и именката *ајсџракџија* ‘изделување на особини на предмети и појави со цел да се најде заедничкото, општото, суштественото’, како и глаголот *ајсџрахира* ‘оддели, одделува, издвои, издвојува; групира одделно за да се добие заклучок за нешто, оттргне, оттргнува нешто од целост’. (БЕР 1: 1; ERHJ 1: 23).

аптека *ајџека* f., *ајџеки* pl.; ‘продавница во која се подготвуваат и се продаваат лекови’.

Во релација со: ▲ аптекар, аптекарска, аптекарски, аптекарство

■ Позајмено, најверојатно преку рус. *аптека*, од germ. *Apotheke*, што е од лат. *apotheca* ‘складиште, магацин’ < стгрч. *ἀποθήκη* ‘складиште, магацин’ < *ἀποτίθημι* ‘оддалечи; стави настрана’, што е образувано од *ἀπό* ‘од; далеку’ + *τίθημι* ‘ставам; тури’; сп. буг. *аптека*, срп. *apoteka*, ром. (dial.) *apotecă*. (Аникин 1: 248–249; БЕР 1: 13; ПЕРСЈ 1: 11; Gluhak 117; Snoj 2016: 49; ERHJ 1: 22).

-ар *-ap* suf.; наставка за изведување на именки во машки род од именска основа и, обично со нив се означува професија, личност која работи нешто или животно.

Во релација со: ▲ -арка, наставка за образување на именки од женски род (*-ap* + *-ка*, пр. *џчела* – *џчелар* – *џчеларка*).

■ Од псл. **-arь* < гот. *-āreis* < пгерм. **-ārijaz*, или од лат. *-ārius*. Прасловенскиот ги позајмил од готскиот и деривациите, на пр. **mytarь* ‘даночник, собирач на данок’ и **bukařь* ‘писар, писмен човек’ и нивните основни форми (**myto* ‘плаќање, подарок’ и **buku* ‘бука; запис; документ’ со што се овозможила синхрониско-морфолошка сегментација на позајмените деноминали и на крај аналогно генерализирање на наставката **-arь* за образување други именки од именки со агенсно значење, врз основа на непозајмени номинални стебла, на пр., **kľučarь* од **kľučь*; **zidařь* од **zidь* итн. (Конески 1967: 286; Šekli 2012: 115–132; SP 2: 21–23).

арам *арам* m. (sg.) и adj. (indecl.); ‘проклетство, грев; проколнат, проклет, забранет’.

Во релација со: ▲ арамија, арамиште, арамилак, арамиски, арамиство ▼ харем

■ Од тур. *haram* < арап. *ḥarām* ‘сè што е забрането, недозволено во исламот; што е грешно, неправедно’; балкански турцизам, сп. буг. *харам*, срп. *(х)арам*, алб. *harām*, грч. *χαράμι*, ром. *(h)arām*. Во македонскиот јазик зборот *арам* го проширил семантичко поле од религиозно-правни забрани кон општо значење на проклетство, грев, нешто забрането или неприфатливо. Од исто крајно потекло е и зборот *харем* ‘простории за жените во муслиманска кука; сите жени и љубовници на еден маж во земјите каде што е дозволено многуженството’; в. **харем**. (Јашар-Настева 34, 161, 187; Аникин 1: 257; Skok 1: 656; Škaljić 312–313; ERHJ 1: 318, s.v. harem; Snoj 199; Tietze 3: 391).

арамија *арамија* m., *арамии* pl.; ‘крадец, разбојник’.

Во релација со: ▲ арамиште, арамиски, арам, арамилак, арамиство

■ Од тур. *harami* < *haram* + *i*, што според Škaljić (312–313) е арапско-персиски придавски суфикс), но според Tietze (3: 391–392) е од арап. *ḥarāmī* ‘крадец’; сп. буг. *харамия*, срп. *харамџа*. (Јашар-Настева 34, 161, 187; Skok 1: 656; Škaljić 312–313; Tietze 3: 391–392).

арамолебец *арамолебец* m., *арамолејци* pl.; ‘неработник, човек што живее на туѓа сметка’.

■ Сложенка од тур. *haram* и мак. *лебец* (*леб* + *ец*). За првата компонента од сложенката в. **арам**. Втората компонента е од псл. **xlěbъ* (+**-ьсь*); в. **леб**.

арач *арач* m., *арачи* pl.; ‘данок што се собирал во времето на турската власт од немуслиманското население’.

Во релација со: ▲ арачлија, арачник

■ Од тур. *haraç* < арап. *ḥarāğ*, балкански турцизам од арапско потекло; сп. буг. *харач*, срп. *(х)арач*, алб. *haráč*, грч. *χαράτσι*, *χαράτζи*, ром. *haráci*, аром. *haráce*. Според Tietze (3: 390) тур. збор *haraç/haraç* првично означувал ‘данок што се земал од немуслиманското население во Османското Царство’. (Јашар-Настева 34, 84, 187, 206; Skok 1: 655–656; Škaljić 312; Tietze 3: 390).

аргат *аргаџи* m., *аргаџи* pl.; ‘наеман работник; лице што работи тешка работа, лице што работи напорно и прекумерно’.

Во релација со: ▲ аргатка, аргатски, аргатин, аргатинка, аргатува

■ Од грч. *ἀργάτης* ‘работник’, народна (дијалектна) форма на грч. *ἐργάτης* ‘работник’, балкански грцизам; сп. буг. *аргат*, *аргатин*, срп. *аргат*, *аргатин*, алб. *argát*, грч. *ἀργάτης*, ром. *argát*, аром. *argát*, тур. *ırgat*. Грч. *ἀργάτης* е дијалектна варијанта на *ἐργάτης* ‘работник’, од *ἐργον* ‘работа’, што е од пие. корен **werg^(d)* ‘работи, врши’. (Аргировски 73; БЕР 1: 14; Таховски 11; EPCJ 1: 192–193; Skok 1: 59; Škaljić 349; Beekes 2010: 450, s.v. *ἐργον*).

аргумент *арџумени* m., *арџумени* pl.; ‘доказ, доказно средство, оправдување, образложение, причина’.

Во релација со: ▲ аргументација, аргументира

■ Позајмено преку европските јазици, најверојатно преку герм. *Argument*, од лат. *argumentum* ‘доказ, причина’, што е изведено од *arguō* (*arguere*) ‘расветлува, докажува’ < пие. **h₂erg^{-u}* ‘јасен, светол, бел’; сп. буг. *аргумент*,

срп. *аргумент(а)т*, рус. *аргумент*, укр. *аргумент*, блр. *аргумент*; алб. *argumént*, ром. *argument*, тур. *argüman*. Семантичкиот развој оди од ‘јасно, светло’ > ‘доказ, основание, образложение’ преку метафорично значење ‘да се направи нешто јасно’. (Аникин 1: 269; ЭСБМ 1: 146; ERHJ 1: 24; Snoj 2016: 50; de Vaan 53; TLFi s.v. argument; OED s.v. argument).

арен *арен*, *арниоѝ* adj.; ‘добар’.

Во релација со: ▲арнина, арно, арнотија

■ Придавката е изведена со помош на стсл. суфикс -ѝнз од грч. основа *χάρ* ‘благодат, убавина, милост’, балкански грцизам; сп. буг. *хàрен*, срп. (*х*)*áран*, ром. *har* (именка навлезена преку јсл. јазици), *hárníc* ‘благодарен’, аром. *háre*; сп. и нгрч. *χάρη* < стгрч. *χάρις* (асс. *χάριϛ*) и е од истиот корен како *χαίρω*. Во религиозна смисла, тој првпат бил употребен во Септуагинтата како превод на хебр. збор *hēn*. (Аргировски 73–74; EPCJ 1: 185; Skok 1: 655; Beekes 2010: 1606, s.v. *χαίρω*).

ареса *ареса* (се), *аресааѝ* (се) pf.; ‘почувствува симпатија кон неког, кон нешто; допадне’.

Во релација со: ▲арес, аресува (се), аресувачка

■ Од нгрч. *ἀρέσω* ‘ми се допаѓа’ < стгрч. *ἀρέσκει*. Евентуално од *αῖρω* со инхоативна наставка -σκει. Според Beekes (2010: 24), веројатно од дисилабичен корен **h₂reh₁-*, глаголска форма од коренот **h₂er-* ‘вклопи, поправи, состави’. (Аргировски 74; EPCJ 1: 198; Beekes 2010: 24).

аристократија *арисѝоκραιѝија* f., *арисѝоκραιѝии* pl.; ‘политичко уредување во кое владее аристократи, благородници; (fig.) привилегиран слој луѓе’.

Во релација со: ▲аристократ, аристократка, аристократски

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *aristocratie*, герм. *Aristokratie*, англ. *aristocracy*), од грч. *ἀριστοκρατία* ‘владеење на благородници’, изворно ‘владеење на најдобрите’, што е образувано од *ἄριστος* ‘најдобар’ и -*κρατία* < *κράτος* ‘моќ, власт’; в. **демократија**. (ERHJ 1: 26; Snoj 2016: 51).

армија *армија* f., *армии* pl.; ‘целокупна воена сила на една држава; воена единица составена од различни родови (корпуси, дивизии, бригади); (fig.) множество од нешто’.

Во релација со: ▲армиски ▼армира, арматура

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *armée*, герм. *Armee*, англ. *army*, рус. *áрмия*) од стфр. *armee* < срлат. *armāta* ‘вооружена сила’ < *armō* што претставува партицип на претеритот од лат. глагол *armāre* ‘опремува со оружје, вооружува; снабдува’. Овој збор е во врска со *arma* ‘оружје, опрема’ а води потекло од пие. **h₂er-to-* ‘опрема’; сп. буг. *àрмия*, срп. *àрмија*, алб. *armátë*, рус. *áрмия*, пол. *armia*, итал. *armata*, ром. *armătă*. (Фасмер 1: 87; Аникин 1: 287–288; БЕР 1: 15; ПЕРСJ 1: 11–12; Skok 1: 61, s.v. *arma*; Gluhak 117; ERHJ 1: 27; de Vaan 54; Kluge 60; TLFi, s.v. *armée*).

армира *арми́ра*, *армирааѝ* pf./impf.; ‘зајакнува, засилува, зацврстува нешто’.

Во релација со: ▲армиран, армирање, армирач, армирачки ▼армија, арматура

■ Позајмено од фр. *armer* изворно ‘наоружи’, подоцна во градежната индустрија и ‘зајакне со железо’ (можеби преку срп.-хрв. *armirati* ‘зајакне со железо’ < герм. *armieren* ‘зајакне со железо’ < фр. *armer*). Развојот на

значењето одел по овој редослед ‘наоружување’ > ‘снабдување со оружје (= железо)’ > ‘зајакнување со железо’; сп. буг. *armiрам*, срп. *armiрати*, алб. *armój*. (ERNJ 1: 27; Kluge s.v. *armieren*; TLFi, s.v. *armer*).

арпа *arīa* f., *arīaiia* (sg.); ‘нелупен ориз’.

Во релација со: ▼ арпацик

■ Од тур. *arpa* ‘јачмен’. Зборот е познат во балканските јазици, но со различни значења, сп. срп. (dial.) *арпа* ‘јачмен; нелупен ориз’, буг. (dial.) *арпа* ‘нелупен ориз’, алб. *arpë* ‘нечист (нелупен) ориз’. Тур. *arpa*, веројатно е позајмено од иранската група јазици, од пиран. **hrpās* ‘јачмен’, или можеби од тохарскиот, но и двата од пие. **h₂élb^hit*. Алтернативно од **ar-* ‘се множи, станува многу’, од каде што потекнува сттур. *arka* ‘мноштво, толпа’. Изгледа дека терминот е поврзан и со пмонг. **arbai* ‘јачмен’, можеби со вдолжување; сп. и монголски *арвай* (за етимологијата и семантиката на тур. збор в. Севортян 1: 176–177; Eren 1999: 18–19). (БЕР 1: 16; EPCJ 1: 212; Севортян 1: 125–126, 176–177; Škaljić 98; Eren 1999: 18–19).

арпацик *arīacijik* m., *arīacijici* pl.; ‘кокар, ситен кромид за расад, лут кромид со тригодишен циклус на развоток’.

Во релација со: ▲ арпациски ▼ арпа

■ Од тур. *arpacık* < *ārpaḡiq* (отомански турски), скратено од *arpacık* (*soğani*) ‘вид мал кромид со големина на јачмен’. Од *arpa* + *-cik*, балкански турцизам, сп. буг. *арпаджик*, срп. *арпацик*, ром. *arpagic* и алб. (dial.) *arпахик*; в. **арпа**. (Јашар-Настева 45; БЕР 1: 16; EPCJ 1: 213; Севортян 1: 125–126; Skok 1: 63; Škaljić 98).

артист *arīīcīstī* m., *arīīcīstīi* pl.; ‘уметник, актер’.

Во релација со: ▲ артистка, артистички

■ Позајмено преку фр. *artiste* ‘јавен изведувач, особено на песна или игра’ < итал. *artista* < длат. *artista*, од лат. *ars* (G *artis*) ‘уметност’, што е од пие. **h₂tīs* ‘вклопување, вклучување’, од коренот **h₂er-* ‘се, вклопи, се вклучи’. Сродно со стгрч. *ἀρτι* ‘толку така; само сега; точно’; сп. буг. *артист*, срп. *артист*(а), алб. *artist*, ром. *artist*, тур. *artist*. (Аникин 1: 298; БЕР 1: 16; Snoj 2016: 52; TLFi, s.v. *artiste*).

арх- *арх-* (*архаи-*, *архео-*) pref.; ‘прв, почетен; древен, стар’, како прва компонента во сложени зборови од туѓо (латинско или грчко) потекло.

■ Овој префикс е изведен од стгрч. *αρχή* ‘почеток’, што е најверојатно изведено од *ἀρχω* ‘почне, почнува, владее, наредува’, или од *ἀρχός* ‘водач’, од пие. **h₂erg^h-* ‘започне, владее, командува’. (ERNJ 1: 24–25; Beekes 2010: 145–146).

архаизам *архаизам* m., *архаизми* pl.; ‘застарен збор во ретка употреба; остатоци од културата на минатите историски периоди’.

Во релација со: ▲ архаизација, архаизира, архаизирање, архаичен, архаичност

■ Позајмено преку европските јазици (англ. *archaism*, герм. *Archaismus*), од стгрч. *ἀρχαϊσμός* ‘застарена фраза или стил’; сп. буг. *архаизъм*, срп. *архаизам*, алб. *arkaizëm*, ром. *arhaism*. Преку европските јазици е и глаголот *архаизира* ‘даде, дава поархаичен облик; направи, прави нешто да изгледа постаро’; в. **арх-**. (ERNJ 1: 25; Beekes 2010: 145, s.vv. *ἀρχή*, *ἀρχω*; TLFi s.v. *archaïsme*; OED s.v. *archaism*).

арханчен *архаичен, архаичниои* adj.; ‘стар, древен, карактеристичен за минат историски период’.

Во релација со: ▲архаичност, арханизам, арханизација, архаизира, архализирање

■ Позајмено преку европските јазици, најверојатно преку фр. *archaïque*, во крајна линија од стгрч. ἀρχαῖος ‘застарен’ < ἀρχαῖος ‘почетен, древен, стар’ < ἀρχή ‘почеток, потекло’ < ἄρχω ‘јас сум прв’; сп. буг. *архаичен*, срп. *архаичан*, алб. *arkaik*, ром. *arhăic*; в. **арх-**, **арханзам** и **архи-**. (ERNJ 1: 25; Snoj 2016: 50; Beekes 2010: 145, s.vv. ἀρχή, ἄρχω).

архангел *арханџел* m. *арханџели* pl.; ‘ангел од повисок ред, според христијанското верување’.

Во релација со: ▲архангелски ▼арангел

■ Позајмено, преку цсл. *архангелъ*, од грч. ἀρχάγγελος, изведено од арх- + ἄγγελος ‘гласник’. Интернационален грцизам од христијанската терминологија, кој во европските (но и во дел од словенските) јазици навлегол преку лат. *archangelus*; сп. буг. *архангел*, срп. *арханџео*, рус., блр., укр. *архангел*, слн. *arhángel*, слч. *archanjel*, чеш. *archanděl*, пол. *archanioł*, ром. *ar(h)ángel*, аром. *arhángil*, фр. *archange*, итал. *arcangelo*, англ. *archangel*. Во мак. дијалекти честа е варијантата *аранџел*; в. **арх-** и **ангел**. (Аргировски 1998: 72; Аникин 1: 302; БЕР 1: 16; EPCJ 1: 218–219; ERNJ 1: 26; Skok 1: 60; Beekes 2010: 145–146).

археологија *археолоџија* f., *археолоџијаша* (sg.); ‘наука што се занимава со ископување и проучување на материјалните остатоци од старите култури и цивилизации’.

Во релација со: ▲археолог, археолошки

■ Позајмено, преку европските јазици, фр. *archéologie*, герм. *Archäologie*, англ. *archaeology*, од грч. ἀρχαιολογία, буквално ‘раскажување стари приказни’, што е сложено од ἀρχαῖος ‘стар’ + -λογία; сп. буг. *археолџија*, срп. *архелџија*, алб. *arkeologji*, ром. *arheologie*, тур. *arkeoloji*. Преку европските јазици (фр. *archéologie*, герм. *Archäologie*, англ. *archaeologist*, *archeologist*), од грч. ἀρχαιολόγος е и именката *археолоџ* ‘човек што се занимава со археологија’; буг. *археолоџ*, срп. *археолог*, алб. *arkeológ*, ром. *arheológ*, тур. *arkeolog*; в. **арх-** и **-логија**. (БЕР 1: 17; ERNJ 1: 25; Beekes 2010: 145, s.vv. ἀρχή, ἄρχω; Snoj 2016: 50).

архи- *архи-* pref.; ‘прв, почетен, главен’, како прва компонента во сложени зборови од туѓо (латинско или грчко) потекло.

■ Позајмено од стгрч. префикс *архи-*, што е најверојатно во врска со ἄρχω ‘е прв, владее, наредува’, или од ἀρχός ‘водач’, од пие. *h₂ergʰ- ‘започне, владее, командува’; в. **арх-** (архаи-, архео-). (Аникин 1: 303; ЕСУМ 1: 89; ЭСБМ 1: 155; Skok 1: 60; ERNJ 1: 24–25; Beekes 2010: 145, s.vv. ἀρχή, ἄρχω).

архив *архив* m., *архиви* pl.; ‘установа каде што се примаат, се проучуваат и се чуваат стари документи’.

Во релација со: ▲архивски, архива, архивар, архиварка, архиварски, архиварство, архивира, архивирање, архивист, архивистка, архивски

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *archive*, герм. *Archiv*, англ. *archive*, рус. *архив*) од латински *archivum* < стгрч. ἀρχεῖον ‘градско собрание’, што е изведено од ἄρχω ‘владее’; сп. буг. *архив*, срп. *архив*, алб. *arkiv*, тур. *arşiv*, ром. *arhivă*. Глаголот *архивира*

‘подреди, подредува, складира и чува документи, списи, акти и слични пишани материјали во определена установа за натамошно проучување и потврдување’ е заемка (најверојатно преку срп.-хрв. *arhivirati*) од germ. *archivieren*, што е изведено од *Archiv*; сп. буг. *архивирам*, срп. *архивирати*, алб. *arkivoj*, тур. *arşivlemek*, ром. *a arhivá*; в. **арх-**, **архи-**. (БЕР 1: 17; Фасмер 1: 90; Аникин 1: 303; ERHJ 1: 24–25; Snoj 2016: 51).

архитект *архиѿекиѿ m.*, *архиѿекиѿ pl.*; ‘специјалист по архитектура’.

Во релација со: ▲ архитектурен, архитектура, архитектоника, архитектонски, архитектонство

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *architecte*, germ. *Architekt*, англ. *architect*), од лат. *architectus* < стгрч. ἀρχιτέκτων ‘главен градител’, што е образувано од ἀρχι- ‘главен’ + τέκτων ‘градител’ < пие. **te-tk'-n-*; од истиот корен е и псл. **tesàti*; сп. буг. *архитект*, *архитектор* (< рус. *архитектор*), срп. *архитект(a)*, алб. *arkitekt*, ром. *arhitect*; сп. и рус. *архитектор*, *архитект*, стукр. *архитекторъ*, укр. *архитектор*, *архитект*, блр. *архитектар*, *архитект*. Исл. форми што завршуваат на *-m*, преку germ. *Architekt* (можеби преку пол. *architekt*). Преку европските јазици (фр. *architecture*, germ. *Architektur*, англ. *architecture*), од лат. *architectūra*, е и именката *архиѿекиѿура* ‘наука за проектирање, изградба и уметничко обликување на градежни објекти; стил на градба’. (Аникин 1: 306–307; БЕР 1: 17; Фасмер 1: 91; ЕСУМ 1: 90; ЭСБМ 1: 154; ERHJ 1: 25; Snoj 2016: 50).

арч *арч m.*, *арчови pl.*; ‘издаток, трошок, расход, трошење; потрошени пари’.

Во релација со: ▲ арчелив, арчи, арчење

■ Од тур. *harc/harç* < арап. *ḥarğ* ‘трошок, издаток’; балкански турцизам од арапско потекло; сп. буг. *хàрч*, срп. *àрч*, алб. *hàrxh*, ром. *hàrgiuri*, аром. *hàrghe*, нгрч. *χαρτζιλίκι* Според Tietze (3: 395, s.vv. *harc/harç* I, *harc/harç* II, *harc/harç* III) во турскиот јазик од основното значење на *harc I* ‘издаток, трошење’ се развиле и *harc II* ‘дејство или вештина што лесно се прави; прилагодливост, способност’ и *harc III* ‘украс, малтер’. Сите три форми се изведуваат од истиот арап. етимон, при што значењето на *harc III* се добило преку метафорична употреба ‘она што се трошело или употребувало за дополнување и завршување, како украс или малтер на облека, сидови и други предмет’. (Јашар-Настева 76, 154, 187; EPCJ 1: 220; Skok 1: 656; Škaljić 312; Tietze (3: 395, s.vv. *harc/harç* I, *harc/harç* II, *harc/harç* III).

аршин *аршин m.*, *аршини pl.*; ‘стара мера за должина (помеѓу 65 и 75 сантиметри); мерка за мерење’.

■ Од тур. *arşın* ‘лакот; мерка за должина’; балкански турцизам од персиско потекло; сп. буг. *аршѿн*, срп. *àршѿн*, алб. *arshin*, *rrëshinë*, ром. *arşin*. Освен во балканските јазици, го има и во стукр. *аршинъ*, укр. *аршѿн*, стблр. *аршинъ*, блр. *аршѿн*, а според Аникин (1: 311), рус. *аршѿн* < тат. *arşun*, стукр. *аршинъ*, укр. *аршѿн* < крим.-тат. и тур. *arşun*, стблр. *аршинъ*, блр. *аршѿн* е позајмено преку рус. или укр., а од источнословенските јазици преземено е во западословенските, слч. *aršin*, чеш. *aršin* и пол. *arszyn*. Според Аникин (1: 311) тур. збор е позајмен од срперс. *arišn* ‘лакот, подлактица; мерка за должина, (околу 40 цм.)’, понатаму сп. перс. *araš*, стперс. *arašni-*, иран. **arat(θ)ni-*. Tietze (1: 440) смета дека *arşun/arşin* е проширена форма од *arış/arş* ‘стап што се

БЕР 1: 18; EPCJ 1: 225; Skok 1: 66; Škaljić 101; Mollova 1982: 61).

асли *асли* adj. и adv. (indecl.); (dial., colloq.) ‘вистински, прав’.

■ Позајмено од тур. *asli* < арап. *aşlî* ‘што е основно, суштинско; што се смета за темелно’, придавка изведена со арап. нисба-суфикс *-î* од *aşl* ‘темел, корен; принцип’, балкански турцизам од арапско потекло; сп. буг. (dial., colloq) *аслѣ* ‘навистина; всушност’, срп. *асли*, алб. *asli*, аром. *asli*. Според Tietze (1: 458–459, s.vv. *asl/asil*, *asli/asliye*), тур. *asl/asil* е именка со првично значење ‘почеток, корен, извор’ (основно значење), додека пак, *asli/asliye* се сметаат за придавски форми деривирани со соодветните суфикси *-i* и *-iye*. Подоцна се развиле и преносните значења ‘вистински, прав, соодветен, оригинален’, што се пренело во балканските јазици. (Јашар-Настева 34, 233, 246; EPCJ 1: 226–227; Skok 1: 66; Škaljić 101; Tietze 1: 458–459).

асолен *асолен*, *асолниот* adj.; (dial., colloq.) ‘добар, вреден, корисен’.

Во релација со: ▲асолно

■ Покрај формата *асолен* што е дадена во ТРМЈ (што според нас е вторично изведена од другите дијалектни форми без вокалот *о*, при што вокалот *о* може да се толкува како секундарна адаптација под влијание на поимањето на *л* како вокално, со рефлекс *ол* карактеристичен за централните македонски говори), во македонските дијалекти се среќаваат и формите *асален*, *асџен*, кои формално се поблиски до тур. *asl/asil*. Не е исклучена можноста овие дијалектни форми да стојат во врска со тур. *asil* ‘темел, корен; принцип’ (< арап. *aşl*), односно со придавката *asli* ‘основен, суштински’, но семантиката ‘до-

бар, вреден, корисен’ повеќе упатува на *hasil*. Затоа најверојатно станува збор за контаминација на значењата на два турски збора: *hasil* ‘резултат, ефект’ и *asıl/asli* ‘вистински, суштински’, односно по губењето на *х-* во мак. дијалекти овие два збора и формално се поклопиле, но и семантички се надополниле; сп. буг. *асъл* ‘точно, токму, вистина’ и *аслѣ* ‘навистина; всушност’, како и алб. *asëll* ‘вроден, изворен, точен’. (Јашар-Настева 182; БЕР 1: 18–19; EPCJ 1: 231–232; Skok 1: 66; Škaljić 317; Tietze 1: 458; Tietze 3: 408).

астал *асџал* m., *асџали* pl.; ‘маса’.

Во релација со: ▲асталче, асталски
▼стол, столица

■ Позајмено, најверојатно, преку срп. *астџал*, од унг. *asztal* (покрај *osztal*); балкански унгаризам од словенско потекло, од псл. **stolъ* < блтсл. **stalas* ‘маса’ < пие. **stāl-* ‘рамка, багажник, држач’; сп. буг. *астал*, срп. *астал*, тур. *astal*. (БЕР 1: 19; EPCJ 1: 230; ПЕРСЈ 1: 11–12; Skok 3: 332).

астма *асџма* f., *асџмаџа* (sg.); ‘вид хронично заболување што се карактеризира со отежнато дишење и задушување; задув’.

Во релација со: ▲астматичен

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *Asthma*, англ. *asthma*) од срлат. *asthma*, што е изведено од грч. *ἄσθμα* ‘тешко, кратко дишење’. Натомошната етимологија не е јасна, можеби од оноματοпејско потекло. (Аникин 1: 322; БЕР 1: 19; ERNJ 1: 29; Snoj 2016: 53; Beekes 2010: 148).

астро-, астеро- *асџро-*, *асџеро-* pref.; ‘свезда, свездест’ префикс што служи како прва компонента за образување сложени зборови од туѓо (латинско или грчко) потекло.

■ Префикс за образување сложени зборови во кои првиот дел е *астро-*, што е изведен од грч. *ἄστρον*, *ἄστήρ* ‘свезда’, од пие. **h₂stēr-* ‘свезда’. (ERHJ 1: 29; Beekes 2010: 156).

астролог *асѝролог* m., *асѝролози* pl.; ‘човек што се занимава со астрологија’.

Во релација со: ▲астрологија, астролошки

■ Позајмено преку европските јазици и лат. *astrologus*, од грч. *ἀστρολόγος* ‘свездар, астроном’, што е составено од *ἄστήρ* ‘свезда’; в. **астро-**, **астеро-** и од *λογος*, в. **-лог**, **-логија**. Од истиот етимон е и *асѝрологија* ‘верување дека според поставеноста на свездите може да се одреди човечката судбина’, позајмено преку лат. *astrologia*, од грч. *ἀστρολογία*, што е изведено од *ἀστρολόγος*. (Фасмер 1: 94; Аникин 1: 323–324; ERHJ 1: 29).

астронаут *асѝронауѝ* m., *асѝронауѝи* pl.; ‘вселенски пилот, космонаут’.

Ворелацијасо: ▲астронаутика, астронаутка, астронаутски, астронаутички

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *Astronaut*, англ. *astronaut*). Зборот е составен во 20 в. од грч. зборови *ἄστήρ* ‘свезда’, в. **астро-**, **астеро-** и од *ναύτης* ‘морнар’, в. **наутика**. Од европските јазици е и *асѝронауѝика* ‘наука и технологиии за патување во вселената’, што е изведено од *асѝронауѝи*. (Snoj 2016: 53; ERHJ 1: 29).

астроном *асѝроном* m., *асѝрономи* pl.; ‘човек што се занимава со астрономија’.

Во релација со: ▲астрономија, астрономка, астрономски

■ Позајмено преку европските јазици и лат. *astronomus* од грч. *ἀστρονόμος* (со исто значење како *ἀστρολόγος*), што е составено од *ἄστήρ* ‘свезда’, в.

астро-, **астеро-** и од *νομος*, в. **-ном**, **-номија**. Преку европските јазици е и *асѝрономија* ‘наука за небесните тела’, што е изведено од *асѝроном*. (Фасмер 1: 94; Аникин 1: 324–325).

асфалт *асфалиѝ* m., *асфалиѝи* (sg.); ‘вид црна смола добиена како производ од нафта; горниот слој на пат или улица, покриени со асфалт’.

Во релација со: ▲асфалтен, асфалтира, асфалтиран

■ Позајмено преку герм. *Asphalt* од лат. *asphaltus* < грч. *ἄσφαλτος* ‘земјена смола’, најверојатно од предгрчко потекло. (Фасмер 1: 94; Аникин 1: 325; ПЕРСЈ 1: 12; Snoj 2016: 52; Frisk 1: 174).

ат *аѝ* m., *аѝови* pl.; ‘коњ; расен, силен коњ’.

Во релација со: ▲атица

■ Од тур. *at* ‘коњ’ < птур. **at*, **āt* ‘коњ’; балкански турцизам, сп. буг. *at*, срп. *ām*, ром. (h)*at*, аром. (h)*at*, алб. *at*, нгрч. *āti*. (Јашар-Настева 47; БЕР 1: 19; ЕРСЈ 1: 232–233; Севортян 1: 197–198; Skok 1: 73; Škaljić 104).

атар *аѝар* m., *аѝари* pl.; ‘земјиште што припаѓа на некое село, место, област или општина; ограден простор’.

■ Од унг. *határ* ‘граница, грамада, куп камења’, веројатно од глаголот *hat* + *-ár* каде основниот збор значи ‘оди напред, се пробие’, во денешниот унгарски се користи зборот *hatol* со тоа значење; сп. ром. *hotár*, срп. *āmār*, хрв. (h)*ātār*, слн. *határ*, слч. *chotár*, укр. *хатár*. Поинакво толкување има Bezlaј (2: 73), кој за унгарскиот збор вели дека има јужнословенско потекло. (Аникин 1: 330; ЕРСЈ 1: 233–234; Skok 1: 73; Bezlaј 2: 73).

атер *аѝер* m., *аѝероѝи* (sg.); ‘љубов, наклонетост, добра волја; желба; мисла’.

Во релација со: ▲ атерција, атерцика

■ Од тур. *hatır* < арап. *kāfir* ‘памет, мисла’; балкански турцизам од арапско потекло; сп. буг. *хатър*, срп. *хатар*, *хатер*, алб. *hatër*, грч. *хатíри*, ром. *hatâr*, ром. *hotîr*. За мак. *аџер* паѓа во очи рефлексот на турскиот вокал *ı* > *e*, наспроти варијантите во српските дијалекти *(х)атар*, *(х)атур*, *(х)атер*, *(х)атор*. (Јашар-Настева 34, 106, 187; Skok 1: 661; Škaljić 319–320).

атлас *аџлас* m., *аџласи* pl.; ‘збирка географски, историски или друг вид карти’.

■ Позајмено од европските јазици (англ. *atlas*, герм. *Atlas*). Според ERHJ (1: 30), фламанскиот картограф Герардус Меркатор (Gerardus Mercator) бил првиот што збирката мапи ја нарекол со зборот *аџлас*. Во предговорот на својот атлас, тој пишува дека го именувал по митскиот мавритански крал Атлас, за кој се вели дека бил астроном. Затоа името нема никаква врска со грчкиот титан Атлас, кој го носи сводот на плеќите. Според Králik 54, од грч. Ἄτλας, митолошки титан во грчката митологија кој на плеќите го носел небескиот свод, поради тоа што на првата страна на збирката мапи од Герардус де Кремер (лат. Mercator) бил насликан токму овој титан. (Аникин 1: 332; БЕР 1: 20; Snoj 2016: 54; ERHJ 1: 30; Králik 54).

атлетика *аџлеџика* f., *аџлеџикаџа* (sg.); ‘гранка на спортот што опфаќа повеќе дисциплини (трчање, скокање, фрлање копје)’.

Во релација со: ▲ атлет, атлетски, атлетичар, атлетичарка, атлетичарски

■ Позајмено преку англ. *athletics*, од латински *āthlēta*, од стгрч. ἀθλητής < стгрч. ἀθλέω ‘се натпреварува за награда’ + суфиксот -τής. Од истиот краен етимон се и *аџлеџи* ‘развиен,

снажен, спортски граден маж’, *аџлеџичар* ‘спортист што се занимава со атлетика’. (Snoj 2016: 54; ERHJ 1: 30; Beekes 2010: 22).

атрибут *аџрибуџи* m., *аџрибуџи* pl.; ‘карактеристика, својство, особина, одлика; (gram.) придавска определба на именката’.

Во релација со: ▲ атрибутски, атрибутивен ▼ ад⁻¹, трибус, трибун, дистрибуција

■ Позајмено преку европските јазици, од лат. *attributum* ‘додадено, доделено, припишано’, што е партицип од глаголот *attribuō* (*attribuere*), а тоа е сложено од лат. *ad-* (в. ад⁻¹) и *tribuō* (*tribuere*) ‘дели, припишува’. Лат. *tribuō* е изведено од *tribus* ‘племе, поделба на народот’, првично ‘третина од народот’, што е изведено од коренот кој е во бројот три. (Аникин 1: 335–336; БЕР 1: 20; ERHJ 1: 30).

ау *ау!* interj.; за изразување на изненадување или на чудење.

■ Според Аникин (1: 338) спој од извиците *a* + *y*, според ERHJ (1: 30) ономотопеја. (Аникин 1: 338; ERHJ 1: 30; Snoj 2016: 54).

аугментатив *ауџменџаџи* m., *ауџменџаџи* pl.; збор со наставка која го означува како големо, зголемено тоа што го именува зборот во своето основно значење.

Во релација со: ▲ аугментативен ▼ август, аукција, аукциски

■ Позајмено од европските јазици (герм. *Augmentativ*, англ. *augmentative*). Зборот е изведен од партиципската основа на лат. *augmentō* ‘зголемен’ < *augmentum* ‘зголемување’ < *augeō* (*augēre*) ‘зголемува’; в. **аукција**. (ERHJ 1: 31).

аудио- *аудио-* pref.; ‘што се однесува на слухот; слушен’, како прва компонента во сложени зборови од туѓо потекло.

■ Овој префикс е изведен од лат. *audio*, составено од пие. корен **h₂ew-* ‘гледа, согледува’ и **d^hhl-ye/o-* ‘пренесува’. Сродно е со стгрч. αἰσθάνομαι ‘перципира’ и āśṛ ‘слуша’, скрт. *avis* ‘отворено, јавно, очигледно’. (ERNJ 1: 30).

аудиторниум *аудиџиориум* m., *аудиџиориуми* pl.; ‘сала во којашто се држат предавања, слушална; слушатели, публика’.

Во релација со: ▼ аудиција

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *auditorium* ‘слушална, училница’, што е изведено од партиципска основа на глаголот *audiō* (*audīre*); сп. буг. *аудиторија*, срп. *аудиториј*, *аудиторијум*, алб. *auditōr*, ром. *auditōriu*; в. **аудио-** и **аудиција**. (ERNJ 1: 31; TLFi s.v. auditorium).

аудиција *аудиција* f., *аудиции* pl.; ‘пробен настап на актери и пејачи пред комисија; проверување на гласовни, музички или актерски способности’.

Во релација со: ▼ аудиториум

■ Позајмено од лат. *audītio* ‘слушање, проверка’, што е апстрактна именка од глаголот *audiō* (*audīre*); сп. срп. *аудиција*, ром. *audiție*; в. **аудио-**. (ERNJ 1: 30; TLFi s.v. auditio).

аукција *аукција* f., *аукции* pl.; ‘јавна продажба со наддавање’.

Во релација со: ▲ аукциски ▼ август, аугментатив, аугментативен

■ Позајмено од европските јазици (герм. *Auktion*, англ. *auction*) од лат. *auctiō* ‘зголемување’, што е апстрактна именка изведена од глаголот *augeō* (*augēre*) ‘зголемува’ < пие. корен

**h₂ewg-* ‘расте, зголемува’; сп. буг. *аукцион*, срп. *аукција*. (ERNJ 1: 31; Snoj 2016: 55; Kluge s.v. Auktion).

афера *афера* f., *афери* pl.; ‘недозволена работа или непријатен случај што ќе дојде до очите на јавноста’.

■ Позајмено од фр. *affaire* ‘бизнис, случај’, што се развил од фразата (*avoir*) *a faire* ‘да се направи’ < лат. *ad-* + *faciō* ‘прави’. Значењето ‘бизнис, настан’ се развил во еуфемизам за ‘скандалозна романса’ и ‘скандалозен настан’; сп. буг. *афѐра*, срп. *афѐра*. (Аникин 1: 341; ERNЈ 1:4; Snoj 2016: 36; TLFi s.v. affaire).

афион *афион* m., *афиони* pl.; ‘растение од фамилијата *Papaveraceae* од родот *Papaver*; опиум од тоа растение; афионово семе, мак, *Papaver Somniferum*’.

Во релација со: ▲ афионар, афионарка, афионов, афионски ▼ опиум

■ Позајмено преку тур. *afyon* < арап. *ʿafyūn*, што е пак од стгрч. ὀπίον од ὀπός ‘сок од растение’. Балкански турцизам, сп. буг. *афиѐн*, срп. *афиѐн*, алб. *afiѐn*, нгрч. *afiѐni*, ром. *afiѐn*. Од истиот краен (грч.) етимон, но по друг пат (преку европските јазици) во поново време е и позајмен зборот *оџиум* (в. **опиум**). Во македонските дијалекти се среќаваат и називите *мак* ‘афионово семе’ и *булка* ‘див афион’ (лат. *Papaver rhoeas*). Во словенските јазици најчесто називот е *мак* од псл. **makъ* < пие. **meh₂kos*; сп. стгрч. μήκων (дорски μάκων). (Јашар-Настева 31, 37, 47; EPCJ 1: 241; Skok 1: 11; Škaljić 72).

ах *ах!* interj.; за изразување различни расположенија и чувства (болка, тага, изненадување, чудење, радост, лутина и др.).

■ Извик, наследен од псл. **ахъ*, од ономатопејско потекло; го има речиси

во сите јазици и доаѓа со сите вокали во превој: *ах, ох, ех, ух, их*. Со експресивниот и ономотопејскиот карактер се објаснува *х* и во јазиците каде што овој глас се губи. Во составот со вокал честопати се случува и замена на *х* со *ј*: *ај, ој, еј*; сп.: рус., укр. блр. *ах!*, хрв., слн. *ах!*, пол., чеш., слч. *ach!*; сп. и: герм., *ach!*, англ., фр. *ah!*, ром. *af!* итн. (Аникин 1: 343; БЕР 1: 21; ЕРСЈ 1: 242; ПЕРСЈ 1: 13; Фасмер 1: 97; Skok 1: 14; ESSJ 2: 40–41; ERHJ 1: 6; Snoj 2016: 37).

аха *аха* interj.; за изразување различни расположенија и чувства (изненадување, чудење, радост, потсмевање и др.; за искажување потврдност.

■ Извик од ономотопејско потекло; го има речиси во сите јазици. Од псл. **aha*, веројатно настанато со слевање на два самостојни елементи; в. **ах**. (ПЕРСЈ 1: 13; Snoj 2016: 37).

-ах *-ах* suf.; наставка за изведување на именки во машки род од глаголи и најчесто означува лице што го врши дејството, но може да означува и предмет со кој се врши дејството.

Во релација со: ▲-ачка, наставка за образување именки од женски род и најчесто го означува дејството, но може да го означува и лицето или предметот (*-ах- + -ка: шейа – шейачка; умира – умирачка*).

■ Од псл. *-(*a*)čъ (nomina agentis); во основа што го одразува блтсл. *-*kias*, *-*kis*, од пие. *-*k-yos*, формиран со аглутинација на *-*yos* (псл. *-*jъ*, од балтословенски *-*ias*) на елементот *-*къ*. Сроден со литв. *-kis* и латв. *-ķis*. (SP 1: 102).

ачик *ачик* adj. и adv. (indecl.); ‘отворен, јасен, бистар’.

■ Од тур. *açık* < *açmak* ‘отвори’; балкански турцизам, сп. буг. *ачиќ*, срп.

а́чик, алб. *açik*, ром. (arch.) *acíc*. (Јашар-Настева 118, 176; ЕРСЈ 1: 245; Севортыан 1: 209–210; Skok 1: 7; Škaljić 68–69).

аџамија *аџамија* m., *аџамии* pl.; ‘неискусно, младо лице’.

Во релација со: ▲аџамиски, аџа-милак

■ Од тур. *acami/acemi* < арап. *ʾağā-mīyū* < *ʾAğām* ‘Персиец; тој што не припаѓа на арапскиот народ; тој што не е вешт во арапскиот јазик; почетник’. Во турскиот јазик подоцна се развило значењето ‘невешто, неискусно лице’, оттаму и во другите јазици каде што се јавува оваа заемка; балкански турцизам, сп. буг. *аджамџа*, *аджамџа*, срп. *аџамија*, алб. *axhami*, грч. *ατζαμής*, ром. *ageamiu*, аром. *agiamilăche*. (Јашар-Настева 34, 107; ЕРСЈ 1: 248–249; Skok 1: 10–11; Škaljić 70).

аџи¹ *аџи* puf. и adj. (indecl.); ‘лице што било на свето место, кај муслиманите во Мека, кај христијаните во Ерусалим’.

Во релација со: ▲аџија, аџица, аџилак, аџиски

■ Во македонскиот антропонимски систем често го има како прва компонента во презимињата (Аџитрајков, Аџипетков, Аџи-Трајков, Аџи-Петков но и со х: Хадитрајков итн.); в. **аџија**. (Јашар-Настева 34, 187; Skok 1: 646–647; Škaljić 296).

аџи² *аџи* adj. (indecl., arch.); ‘горчлив’.

■ Од тур. *acı* ‘горчлив, остар, зачинет, лут; бол, болка’ < птур. **iāčī-g* ‘горчлив’ < **iāčī-* ‘огорчи (се)’, или од **ačī-* ‘сожалување, сочувство’. Во современите тур. јазици има тенденција на слевање на двата корена; на балканските простори забележано од Škaljić 71 како *āđžija* ‘бол; горчлив’. (Škaljić 71).

ација *aciја* m., *ации* pl.; ‘лице што било на свето место, кај муслиманите во Мека, кај христијаните во Ерусалим’.

Во релација со: ▲аци¹, ациица, ацилак, ациски

■ Од тур. *haci* < арап. *hağğ*, активен партицип од глаголот *hağğa* ‘надминува, совладува, обзема’; балкански турцизам од арапско потекло, сп. буг. *хаджѝа*, срп. *хаѝија*, алб. *haxhi*, грч. *χατζής*, ром. *hagiu*, аром. *hagí*. (Јашар-Настева 34,187; Skok 1: 646-647; Škaljić 296).

аш *аш* interj.; за нешто што е скриено, што го нема веќе, обично при обраќање на деца ‘нема’.

■ Според нас, образување од експресивен карактер, но во EPCJ (1: 250) мак. *аш* се споредува со срп. *аша*, каде што се наведува дека е од тур. *haşa* < арап. *hāšā* ‘да не даде Бог!; чувај Боже!’. Јашар-Настева (2001: 31) укажува дека *аш!* со значење ‘нема, одлета’ во македонските народни говори се употребува во детскиот говор, односно во јазикот на возрасните кога се обраќаат на децата и наведува дека е заемка од турскиот; сп. буг. *аш*, срп. (х)*аша*, алб. *hash*, *hásha*, тур. *haşa*, аром. *háşa*. (Јашар-Настева 31; EPCJ 1: 250; Skok 1: 659; Škaljić 318).

ашик¹ *ашик* m., *ашици* pl.; ‘љубов, мерак (sg.); љубовник’.

Во релација со: ▲ашикува, ашикување

■ Од тур. *âşik*, *aşk* < арап. *’âšiq*, активен партицип од *’išq* ‘љуби, води љубов’; балкански турцизам, сп. буг. *ашиќ*, срп. *ашик*, алб. *a(r)shik*, нгрч. *асѝќѝс*, *асѝќѝса*. (Аникин 1: 353; Јашар-Настева 30, 104, 176; БЕР 1: 22; EPCJ 1: 253; Skok 1: 69-70; Škaljić 102-103).

ашик² *ашик* m., *ашици* pl.; ‘коска од задното колено на животните што се користи во детска игра’.

■ Од тур. *aşık* < сттур. *aşuk* ‘глужд, коска’; сп. азерб. *aşiq*, татар. *ашык*, ујг. *oshuq*, узб. *oshiq* со исто значење. Балкански турцизам, сп. буг. *ашиќ*, срп. *ашиќ*, алб. *ashik*, ром. *arşik*, аром. *aşik*. Скок (Skok 1: 69-70) погрешно претпоставува ист етимон како и за **ашик**¹. (Јашар-Настева 99, 176; EPCJ 1:253; Севортыан 1: 216-217; Skok 1:69-70).

ашиќаре *ашиќаре* adv.; ‘јавно, очигледно’.

■ Од тур. *aşikâre* ‘отворено, јавно, очевидно’; балкански турцизам, сп. буг. *ашиќаре*, *ашиќаре*, срп. *ашиќаре*; алб. *ashiqâre*, аром. *aşikearée*. Тур. *aşikâre* е од *âşikâr* или *âşkâr* ‘познат, сигурен, очигледен’, што е од перс. *âşkârak*, со истото значење; сродно е со авест. *âviš* ‘сигурен, познат’ < пие. **aw-is-*, од коренот **h₂ew-* (**aw-*) ‘(се) чуе, (се) слушне’. (Јашар-Настева 35, 119; EPCJ 1: 253; Skok 1: 69; Škaljić 62; Nişanyan s.v. *aşikâr*).

ашлак *ашлак* m., *ашлаци* pl.; ‘неранимајко, мангуп; прост, глуп’.

Во релација со: ▲ашлачки

■ Од тур. (dial.) *aşlak* ‘прост, глупав, ограничен; слаб, слабак’; сп. буг. *ашлаќ*, срп. *ашлаќ*. Во македонскиот јазик оваа заемка е именка и се среќава во разговорниот стил, а во турските народни говори функционира како придавка и спаѓа во доменот на погрдната лексика. (Јашар-Настева 107; EPCJ 1:254-255).

ашов *ашов* m., *ашови* pl.; ‘земјоделска алатка; железна лопата’.

■ Позајмено преку срп. *ашѝв* со исто значење од унг. *ásó*, активен парти-

цип на презентот, буквално ‘копajќи’. (EPCJ 1: 255; ПЕРСЈ 1: 13; Skok 1: 71).

ашуре *ašure* n. (sg.); ‘слатка варена пченица со ореви и други зрнести плодови што се прави на истоимениот муслимански празник’.

■ Од tur. *aşure* < арап. *‘āṣūrā* ‘десетти ден’, но можно е и од перс. *āṣūrdan* ‘додавање, мешање’; сп. буг. *aşurè*, срп. *ašūre*, алб. *ashûreja*. (EPCJ 1: 256; Škaljić 104; Nişanyan s.v. *aşure*).

Б

-ба *-ba* suf.; наставка за образување именки од глаголи и во основа означува дејство со поголема предметеност отколку именките изведени со суфиксот *-ње*.

■ Од псл. **-ьба*; првично, соодветната наставка е **-ba*, со **-ь* и **-o* добиени од основните зборови на *i*- и *o*-основата. Псл. наставка е од блтсл. **-ba*, од пие. **-b^ho-*, **-b^heh₂* кај именките и придавките. Сродно е со литв. *-ýba*, *-ýbė* и латв. *-ība*. (SP 1: 61–62; Šekli 2012: 115–132).

бааги *baaḡi* и: *baeḡi*, *baja*, *bajaḡi* adv.; ‘прилично, многу; не е многу, ама пак е значително повеќе од нормалното; многу, ама не сака така да се нарече, дури се мисли и дека е повеќе од многу; божемски, како да’.

■ Од тур. *bayaḡı* < *bayakı* ‘претходен, стар’ < *bayak* + *-ı*; сродно со азерб. *bayaḡı*, казаш. *баягы* (*baǵy*) ‘ист, стар’; сп. буг. *baeḡi*; срп. *bajàgi*, алб. *bajagi*, *bajegi*. Овој збор е изведен од сттур. *baya* ‘пред, неодамна’. Семантичкиот пат е ‘пред, неодамна’ > ‘стар’ > ‘ист’ > ‘обичен’. Развојот на значењата „како, како да, божемски“ и „доволно, прилично, многу“ не е јасен. Во македонскиот народен и разговорен јазик иако од исто потекло, кај прилогот *bajaḡi* се забележува семантичка разлика во поглед на акцентот, имено ако е *bajaḡi* (со акцент на првиот слог од крајот на зборот) тогаш е со значење ‘прилично, многу’, ако акцентот е *bajaḡi* (со акцент на вториот слог од крајот на зборот) тогаш е со значење ‘божемски, како да’ и најчесто пред него стои зборот *kō* (< *коо* < *као* < *како*) в. **кобајаги**. (Јашар-Настева 117; Севортыан 2: 30–32; EPCJ 2: 81–82; ПЕРСЈ 1: 20; Škaljić 110; Tietze 1: 615–616).

баба¹ *баба* f., *баби* pl.; ‘мајка на родител; стара жена; мајка на сопругата; сопруга на дедо; (fig.) човек со слаба волја, нерешителен, неотпорен; (fig., pl.) последните три дена од месецот март; дел од воденица’.

Во релација со: ▲ бабин, бабински, бапски, бабичка, бабиче, бабиште, бабетина, бапски ▼ бабјак

■ Наследено од псл. **baba*, експресивен збор од детскиот јазик; сп. буг. *bāba*, срп. *bāba*, хрв. *bāba*, слн. *bāba*, слч. *baba*, чеш. *bāba*, пол. *baba*, рус. *bāba*, укр. *bāba*, блр. *bāba*. Во словенската традиција зборот рано се развил во термин на сродство, а потоа и во носител на бројни секундарни, метафорични и културно условени значења. Така, *баба* се јавува како назив за митологизирани и календарски појави (сп. *Баба Марџа*), како и во фолклорни персонификации поврзани со времето, плодноста и со староста. Зборот има широка метафорична употреба во зоонимијата и фитонимијата (називи за разни видови риби, ракови, полжави, растенија), како и за називи за предмети и делови од алатки и градби (на пр. камен, греда, дел од воденица), често мотивирани од формата, староста или функцијата. Во разговорната и експресивна употреба развил и пејоративни и фигуративни значења (‘слаб, нерешителен човек’). Од словенските јазици зборот е секундарно позајмен и во други балкански јазици; сп. ром. *babă*, аром. *babā*, грч. βαβά, βάβα, унг. *bába* и др. (БЕР 1: 22–23; ПЕРСЈ 1: 16; ЭССЯ 1: 105–106; Аникин 2: 23–30, s.vv. баба I–XI; ЭСБМ 1: 245–247; ЕСУМ 1: 105; СДЭС 1: 122–123; ПЯ 1: 179; Skok 1: 82–83; Gluhak 120; Derksen 2008: 32; SP 1: 169–171; Snoj 2016: 57–58; ERHJ 1: 35).

баба² *баба* и *бабо* m., *бабовци* pl.; ‘татко’.

Во релација со: ▲ бабалок ▼ бабачко, бабаџан

■ Од тур. *baba* ‘татко’; балкански турцизам, сп. буг. *баџа*, срп. (dial.) *ба́бо*, ром. *babá*, алб. *babá*, *bábë*, нгрч. *μπαπάς*. Тур. збор е резултат на ономотопеја од детскиот говор што вообичаено се наоѓа во многу јазици; сп. и перс. *bābā* < стперс. *pāpā* со исто значење. (Јашар-Настева 2001: 88; EPCJ 2: 34; Аникин 2: 30–31; Skok 1: 83; Tietze 1: 534).

бабачко *бабачко* и *баба́чко* m., *бабачковци* pl.; (dial., colloq.) ‘крупен, силен човек, човечиште’.

Во релација со: ▲ бабачка, бабачковица ▼ баба², бабалок, бабаџан

■ Од тур. *babaşko*, *babaş* ‘храбар, крупен, огромен; дете што во секој поглед личи на својот татко’; сп. буг. *баба́чко*, срп. *баба́чко*, алб. *babáşkë*. Во мак. дијалектен и разговорен јазик се развила и формата за женски род *бабачка* ‘крупна, силна жена’. Неспорно е дека основата е од тур. *baba* ‘татко’; за суфиксот *-ачко* постојат неколку тврдења: тур. *-aşko* веројатно е словенско образување врз основа на буг. турцизам *бабач*, повратно позајмен во турскиот; дека е домашно образување од тур. *baba* со суфиксот *-ачко*; односно дека е директно позајмено од турскиот јазик; сп. **бабаџан**. (Јашар-Настева 2001: 53; EPCJ 2: 30; Skok 1: 83; Tietze 1: 535).

бабаџан *бабаџан* m., *бабаџани* pl.; ‘силен и јак човек; бабачко’.

Во релација со: ▼ баба², бабачко

■ Од тур. (dial.) *babacan* ‘крупен и силен човек’; балкански турцизам, сп. буг. *бабожџан*, срп. *бабаџан*, алб. *babaxhán*, *babagján*, аром. *babağéan*. Овој збор е хибридна турско-персиска

сложенка. (Јашар-Настева 2001: 53; БЕР 1: 23; EPCJ 2: 30–31; Tietze 1: 535).

бабица *бабица* f., *бабици* pl.; ‘жена што помага при породување на друга жена и се грижи за бебето во првиот период; (dem., hip.) баба’.

Во релација со: ▼ баба¹

■ Од јсл. **babica* ‘помошничка на родилката при породување’, сп. срп. *ба́бица*, хрв. *bàbica*, слн. *bábica*, изведено од псл. глагол **babiti*, што е каузативно образување од **baba* со значење ‘возрасна, зрела жена што раѓала, што го искусила мајчинството’. Во другите словенски јазици исто значење имаат облиците изведени со помош на псл. суф. **-ьka*, сп. слч. (dial.) *babka*, чеш. (dial.) *babka*, пол. *babka*, рус. *ба́бка*, укр. *ба́бка*, блр. *ба́бка*. Двете варијанти **bab-ica* и **bab-ьka* се истовремено и хипокористици од псл. **baba*, а во сите словенски јазици овој основен збор е потврден и со значењето ‘бабица’, што пак се изведува од псл. **babiti*. Во македонскиот јазик поради совпаѓање со *баби*, множинска форма од *баба*, наместо глаголот *баби* (*се*), потврден и во цсл. *бабити* са ‘раѓа’, почесто се употребува глаголот изведен со суф. *-ува* *бабува* ‘се грижи за новороденото дете и за леунката (за бабица)’; (fig.) се грижи за болен. (EPCJ 2: 31–32; ПЕРСЈ 1: 16; ЭССЯ 1: 110; Skok 1: 82; SP 1: 172–173).

бабјак *бабјак* m., *бабјаџи* pl.; ‘двегодишна билка што расте на неплодни запустени места како плевел, висока до два метра со жолти цветови; *Verbascum phlomoides*’.

Во релација со: ▼ баба

■ Од псл. **babakъ*/**bab’akъ*/**babjakъ*, но реконструкцијата на оваа форма (особено варијантите со смекнато *b’*

или *bj*, кои се сметаат за вторични), сепак, не дава полна увереност за староста на овој дериват со суфиксот **-акъ* од **baba*. Називите на разни растенија што се изведуваат од псл. **baba* се мотивирани на различни начини (а во некои случаи се јавува и секундарна мотивираност). Деноминацијата би можела да биде мотивирана од користењето на билките во народната медицина, сп. псл. **baba* ‘бајачка, гатачка’, или пак со изгледот на фитонимот што асоцира на ‘стара жена, баба’. Најчесто станува збор за паретимолошко, секундарно потпирање на зборот *баба*, по губењето на сознанието за првобитната мотивација. Во случајот на *бабјак*, мотивацијата е најверојатно од карактеристиките на билката ‘издржлива, отпорна, жилава’ како баба. (ЭССЯ 1: 108; ЕРСЈ 2: 25–26).

бабне *бабне*, *бабнаѝ* pf.; ‘силно удри; набрекнува жила’.

Во релација со: ▲бабнење ▼баботи, боботи

■ Експресивен глагол од ономаатопејско потекло. Според ЭССЯ (2: 232–233), од псл. **bobyňeti* < **bobyňъ*, според ПЕРСЈ (1: 94–95, s.v. бѹбањ) од псл. **bobyňati*, во крајна линија од псл. основа **boby-* со ономаатопејско потекло; сп. срп. (dial.) *бубнѣти* ‘бучи, шуми, фучи’, слн. *bobnėti* ‘свекоти, оддава тап звук’, укр. (dial.) *бубніти* ‘збувне, се подуе, отече’. (Аникин 5: 17–18, 21–22; ЭССЯ 2: 232–233; ПЕРСЈ 1: 94–95, s.v. бѹбањ; SP 1: 349–350; Skok 1: 223–224).

баботи *бабоѝи*, *бабоѝаѝ* impf.; ‘силно удира, татни; гласно зборува, со висок тон’.

Во релација со: ▲баботење, бабот, баботало, баботач, баботевица ▼боботи

■ Во крајна линија од ономаатопејско потекло. Според ЭССЯ (1: 112), од псл. **babotati*, иако прасловенската старина во овој случај треба да се земе многу условно; сп. буг. *баботя* ‘бучи, брмчи’, срп. *бабатати* ‘свекоти со забите од студ, страв или грозница’, глуж. *babotać* ‘брбори, дрдо-ри’. (ЭССЯ 1: 112)

бабун¹ *бабун* m., *бабуни* pl.; ‘(dial.) човек со збрчкано лице; (hist.) богомил’.

Во релација со: ▲бабунски

■ Кога станува збор за мак. *бабун* можеби треба да се разгледаат не само толкувањата дадени во ТРМЈ (1: 73), туку и дијалектните разновидности и значења на поширокиот македонски јазичен простор (како на пр., ‘човек со збрчкано лице; старец’ во западното македонско наречје, ‘чуден, смешен човек’ во охридско-струшките говори, можеби и обликот *бабуњак* од источните говори во значење ‘неуреден човек’, како и глаголот *бабун’ат* ‘мрмори, негодува’ во битолскиот говор. Оставајќи го настрана историзмот *бабун* во значење ‘богомил, еретик’, наведените значења упатуваат на врска со псл. **babunъ* / **babonъ* / **babona* за кои етимолошките толкувања остануваат сложени и повеќесложни. SP (1: 288) документира огромен број зсл., исл. и јсл. форми со значења ‘магија’, ‘баење’, ‘привидение’, ‘празноверие’, ‘суеверни постапки’, сп. стчеш. *bobonek*, *pobonek* ‘маѓепсничство, магии’, чеш. (dial.) *bobonik* ‘маѓосник’, *bobonica* ‘маѓосница’, *baboněk* ‘страшило, привидение’ (последниов пример е според ЭССЯ 1: 111–112), слч. *babona*, *bobona* ‘маѓепсничство, магии’, пол. *zabobon* ‘маѓепсничство, магии’, рус. диал. *зобобоны* мн. ‘празни приказни’, укр. (dial.) *бабо́ны* ‘празноверие’. Поширокиот словенски матери-

јал покажува дека псл. **babonъ/*babunъ* припаѓа на експресивно-редупликативен лексички слој со значења од типот ‘магија, баење, привидение, празноверие, суеверни постапки’. Во литературата постојат две главни толкувања. Според Berneker (1: 36–37), именките се изведени од глаголска основа **baboniti/*babuniti* ‘мрмори, зборува неразбирливо, бае’. Во ЭССЯ (1: 111–112), напротив, глаголите се сметаат за вторично изведени од именската основа во **babonъ/babunъ/babona*, која се сведува на експресивно-редупликативен корен *bab-* со можни далечни врски со пие. **bha-* ‘зборува, бае’ (сп. **бае**), додека поврзувањето со *баба* ‘старица’ се оценува како секундарна народна етимологија, видлива во значењата ‘старец, човек со збрчкано лице’. Значењето ‘богомил, еретик’ е историски назив за припадник на богомилското (дуалистичко) учење, широко засведочен во средновековните словенски писмени споменици, документиран и во струс. текстови како *бабоунъ, бабоуны* pl. ‘еретици, богомили’, за кој Аникин нагласува дека е од јсл. терен. Во јужнословенската традиција зборот е добро потврден: стерп. *бабоуни* pl. ‘еретици’, срп. *бабун* ‘богомил’, буг. *бабуни* pl., *бабуни* sg., како и мак. историзам *бабун* во истото значење (Аникин 1: 38; ЭССЯ 1: 111–112; EPCJ 2: 35). Спорна е тезата на Миклошич што ја изнесува Skok (1: 84) за врската со топонимот Бабуна (планина меѓу Прилеп и Велес во централна Македонија). Терминот функционира како егзоним, односно назив даден од црковната средина, споредлива со други негативно маркирани називи за еретици во средновековната словенска терминологија. (ЭССЯ 1: 111–112; EPCJ 2: 35; Аникин 1: 38; SP 1: 288; Berneker 1: 36–37; Skok 1: 84).

бабун² *бабун* m., *бабуни* pl.; ‘вид мајмун; павијан, Papio’.

Во релација со: ▲бабунски

■ Од англ. *baboon* < фр. *babouin*, од *baboue* ‘гримаса; муцка’, од германско потекло, дијалектно *Bärpe* ‘усни; муцка’; сп. буг. *бабуин*, срп.-хрв. (arch.) *babuin* (< итал. *babbuino*), алб. *babúnë*, грч. βαβουίνος, тур. *babuin*. Именувањето *бабун* се однесува на кој било од петте видови големи, робусни и првенствено копнени мајмуни пронајдени во сувите предели на Африка и Арабија. Сите видови од родот *Papio* имаат долги муцки. (Skok 1: 83; OED s.v. baboon; TLFi s.v. babouin; Kluge s.v. Babun).

бабура *бабура* f., *бабури* pl.; ‘вид широка дебела пиперка’; *Capsicum*.

Во релација со: ▲бабурест

■ Нејасно. Најголем дел од етимолозите се на мислење дека е аугментативно-пејоративна форма, по пат на метафора, од *баба*, од псл. **baba* со суфиксот *-ура*; сп. срп. *бабура*, хрв. *bàbura*, слн. *babûra*. Во ERHJ (1: 35) за хрв. *bàbura* во значењето ‘вид широка дебела пиперка’ се наведува дека можеби е позајмено од мак. *бабура* преку македонските трговци со зеленчук. Во EPCJ (1: 37) се дава поинакво толкување, или од **bah-* ‘се дие, се надува’, или од редупликативниот корен **ba-buh-/*bъ-buh-* ‘подуен, надуен’. На оваа семантика упатуваат и паралелите со синонимите *бабушара, бабдошара, бобдошара* што се наведуваат во EPCJ (1: 37); сп. и лат. назив за пиперка *Capsicum* од *capra* ‘чаура’. Во ЭСБМ (1: 258) е регистрирано и блр. *бабура, бабурка* ‘растение’, кое се споредува со рус. *бабу́р, бабу́ра* ‘вид печурка’, *бабу́рка* ‘цветна пупка; пупка’, за кое се вели дека е несомнено од основата *баб-* но семантичката мотивација е нејасна. (EPCJ 1: 37; ЭСБМ 1: 258; ERHJ 1: 35; ESSJ 1: 113).

бавен *бавен, бавниоѝ* adj.; ‘што е пипав, што работи со мала брзина’.

Во релација со: ▲ бавно, бавност, бавеж ▼ бави

■ Од псл. **bavъnъ* < **baviti*, во крајна линија, од пие. **b^hewh₂-/*b^heh₂u-* ‘правам нешто да биде, да се појави, да постои’. Трубаčov (ЭССЯ 1: 170) смета дека оваа псл. придавка е изведена од основата на глаголот **baviti* со помош на суф. **-ъn-*; сп. буг. *бавен* ‘спор’, чеш. *bavný* ‘забавен, интересен’. (БЕР 1: 23; ЭССЯ 1: 170)

бави (се) *бави (се), баваѝ (се)* impf.; ‘прави да задоцни, задржува некого; се задржува, задоцнува, оддолжува; се занимава’.

Во релација со: ▲ бавење, бавен, бавно, бавност, бавеж, добави, забави, избави, набави, прибави

■ Од псл. **baviti (se)*; сп. буг. *бавя (се)*, срп. *бавити (се)*, слн. *báviti (se), baviť sa*, слч. чеш. *baviti (se)*, пол. *ba-wić (się)*, рус. (dial.) *бавить(ся)*, укр. *бавити (ся)*, блр. *бавіць, бавіцца*. Во суштина, станува збор за интензивно-каузативен дериват од псл. **byti* ‘прави нешто да биде, трае, задржува’ од пие. **b^hewh₂-/*b^heh₂u-* (скрт. *bhāva-yāti*, каузатив ‘создава, прави нешто да биде’). Значењето во псл. веројатно било ‘престојува, е некаде’ (интензивна смисла) или ‘произведува, направи нешто да биде’ (каузативна смисла), оттаму ‘се занимава со нешто’. Во македонскиот јазик значењето ‘се занимава (со некого, нешто)’ е најверојатно под влијание на срп. *бавити*. (EPCJ 2: 40–41; ПЕРСЈ 1: 16; ЭССЯ 1: 168–170; ЭССЯ 9: 13–14; ЭССЯ 21: 202–203; ЭССЯ 26: 95; Skok 1: 124; ERHJ 1: 47; SP 1: 197–198; ESJS 258).

бавча *бавча* f., *бавчи* pl.; ‘градина’.

Во релација со: ▲ бавчица, бавчиче, бавчалак, бавчанџија, бавчанџилак, бавчанџиство

■ Од тур. *bahçe* ‘градина’ < *bağça*; сп. буг. *бахча*, (dial.) *бафча*, срп. *баџица*, (dial.) *бáхча, бáишча, бáишча*, хрв. *báš-ta*, слн. (dial.) *bášča*, алб. *báhçe*, (dial.) *báça, báhshçe*, ром. *báhce*, аром. *báhce*, грч. *μπαξές, μπαχτσές*; сп. и рус. *бахча, бакча, бакшá, бакшá*, укр. *бахча, блр. бахча*. Тур. *bahçe* е заемка од перс. *bāğča*, дем. со наставка *-ča* од *bāg* ‘градина’. Според Аникин, перс. *bāg* во крајна линија се врзува со стперс. *bagā* ‘земјиште, парцела’, понатаму со иран. *bagā* ‘дел, удел, среќа’, со семантички развој ‘дел, удел’ > ‘земјишна парцела’ > ‘градина’. Tietze (1: 548–549) нагласува дека во тур. јазик зборот е позајмен од перс. *bağça*, а со тур. посредство зборот се шири на балканскиот јазичен ареал. (Јашар-Настева 2001: 167; БЕР 1: 36; EPCJ 2: 281–282; Аникин 2: 108–109; Skok 1: 118–119; Tietze 1: 548–549; Eren 33).

багаж *баџаж* m., *баџажоѝ* (sg.); ‘потребни работи што се носат при патување (куфери, торби); оптовареност со мислење, идеологија, претрасуди, обично во негативна смисла’.

Во релација со: ▲ багажен, багажник

■ Позајмено од фр. *bagage* < од стфр. *bagues* (pl. од *bague* ‘врзоп’), што е најверојатно изведено или од итал. *baga* ‘врзоп, сноп; пакет’, или од прованс. *baga* ‘вреќа, мев’; сп. буг. *багџаж*, срп. *багџаж*, алб. *bagázh*, тур. *bagaj*. Можно е овој збор во европските јазици (италијански и шпански, а од нив и во француски) да е преземен од отомански тур. *boğça* (< *bog*), околу 13 век; в. **бовча**. (БЕР 1: 24; EPCJ 1: 46; Аникин 2: 48; Skok 1: 84; Kralík 58; TLFi, s.v. *bagage*; OED, s.v. *baggage*; Nişanyan, s.v. *bagaj*).

багер *баџер* m., *баџери* pl.; ‘машина за копање земја, за префлување земја, песок, чакал’.

Во релација со: ▲ багерист

■ Позајмено од герм. *Bagger(maschine)*, што е сложенка чиј прв дел е изведен од глаголот *baggern* ‘копа со багер’; сп. буг. *bàger*, срп. *bàger*, рус. *bàgur*. Герм. глагол *baggern* е позајмен од хол. *baggeren*, што е деноминал од именката *bagger* ‘кал, блато’. Аникин 2: 52; БЕР 1: 24; Kluge 73; TLFi s.v. *baguer*.

багра¹ *баџра* f., *баџри* pl.; ‘боја; пурпур, руменило; (colloq.) банда, цган’.

Во релација со: ▲ багри, багрење

■ Најверојатно од **bagra*, номинализација на **bag(ъ)ръ* ‘виолетова (боја)’. Натамошната етимологија е крајно неизвесна. Некои ја доведуваат во врска со коренот **bag-*, засведочен во **bagati* ‘пали, запали оган’ + **-ръ*, во крајна линија од пие. **b^heh₃g-* ‘пали, пече, пржи’; сп. буг. *bàgra*, срп. *bàgra*, блр. *bàgra*. Интересно е да се обрати внимание на изоглосната врска на јсл. форми со блр. збор, посебно што за блр. *bàgra* тешко може да се претпостави книжевно позајмување, што за јсл. и другите исл. форми може да се констатира дека е очигледно влијанието на цсл. *bagъръ*; сп. буг. *bàgъp*, рус. *bàgor* ‘виолетов, виолетова боја’, укр. *bàgor* ‘виолетов’, (dial.) *bagрий* ‘темноцрвен’, слн. (arch.) *bàger* ‘скапоцена темноцрвена ткаенина’. Псл. **bag(ъ)ръ*, според ЕРСЈ (2: 47, 52–53), има спорно потекло; се толкува како изведенка на *-ro-* од типот **dobrъ* од **bag-* ‘гори’, што значи изворно ‘пламена боја’, или, пак, тргнувајќи од реконструкцијата **bagъръ* како заемка од некој турски јазик, во крајна линија од сттур. *bakîr* ‘бакар’. (Аникин 1: 38–39 s.v. *багра*; Фасмер 1: 99–100; ЭССЯ 2: 15–16; БЕР 1: 24–25; ЕРСЈ 2: 47, 52–53; ЭСБМ 1: 267; Skok 1: 112–113; Bezlaĵ 1: 19–20).

багра² *баџра* f., *баџри* pl.; ‘(colloq.) банда, цган’.

Во релација со: ▼ багра¹

■ За *баџра* во погрдното значење ‘банда, цган’ преку срп.-хрв. *bàgra*, *bàgra* со спорно крајно потекло. Според ЕРСЈ (1: 52–53), веројатно од исто потекло како и *баџра¹*, според Скок (Skok 1: 90) од сточарскиот термин *bàgra* ‘младо стадо што се остава за в куќи’, а во ЕРНЈ (1: 37) се дадени и двете претпоставки со извесна резерва кон нив. (ЕРСЈ 2: 52–53; Skok 1: 90; ЕРНЈ 1: 37).

багрем *баџрем* f., *баџреми* pl.; ‘листопадно дрво, со високо тенко стебло и бело-розов цвет со опоен мирис; *Robinia pseudoacacia*’.

Во релација со: ▲ багремов, багремче, багремиште, багремник, багремовина

■ Овој збор е ограничен на јсл. простор, најверојатно од постарата форма *баџрен*; сп. буг. *bàgren*, *bàgrem*; срп. *bàgrem*; од јсл. > алб. (dial.) *bagrem*. Станува збор за јсл. поименчена придавка **bag(ъ)rěнь* ‘темноцрвен, пурпурен’; сп. стсл. *bagъrěнь*, буг. *bàgрян*, срп. (arch.) *bàgren*, што според потеклото е пасивен партицип на јсл. глагол **bag(ъ)riti* ‘бои (во црвено)’. Со оглед на тоа што за дрвото ‘*Robina pseudacacia*’, донесено од Северна Америка (почетокот на 17 в.), во македонските дијалекти, освен *багрем*, се споменуваат називите *бел ѝрн*, *френски ѝрн*, *ѝиѝом драч*, *дива розачка*, *раги*, *салкѝм*, *крал*, *караличе*, *кралче* и *ѝеѝсѝх* каде што е одразено туѓото потекло на ова растение, се поставува прашањето за мотивацијата со именувањето *баџрем*. Нашиот став е дека овој назив изворно се однесувал на автохтоно растение (*Cytisus purpureus*), кое има цветови слични на багремот, а подоцна овој назив се

пренел на *Robina pseudacacia*. Во ЕРСЈ (2:54–55) се става под знак прашање семантичката врска со *баџ-рен* (< **bagrъ*) во изворното значење ‘црвен’ поради тоа што багремовиот цвет е бел а дрвото има жолтеникаво-зелена боја, па се тргнува од претпоставката за српскиот јазик дека се работи за пасивен партицип од *багри-ти* ‘потемне’, со оглед на црникавата боја на багремовата кора, но таквиот став во ПЕРСЈ (1: 17) е ревидиран. Како што споменавме претходно, во определен период на цветање на *Robina pseudacacia*, цветовите добиваат пурпурна нијанса, а можеби се работи за именување добиено од ластарите (фиданките) кои се мазни и сјајни и имаат црвеникаво-кафеава боја, а на нив има парови спирално наредени триаголни трња, кои исто така имаат црвеникаво-кафеава боја. Ако се имаат предвид и другите македонски дијалектни двокомпонентни називи како *бел трн*, *френски трн*, *питом драч*, тогаш би можело да се извлече заклучок дека трнот е битна карактеристика на ова дрво. (БЕР 1: 24–25; ЕРСЈ 2: 47, 54–55; ПЕРСЈ 1: 17; ЭССЯ 1: 130; Skok 1: 90; ERHJ 1: 37; ESJS 55–56).

багри *баџри*, *баџрайи* impf.; ‘(poet.) обои, зарумени, направи румено’.

Во релација со: ▲багрење, багра

■ Од псл. **bag(ъ)riti*, деноминален глагол од **bag(ъ)ръ* ‘пурпур, темно-црвена боја’; сп. буг. *баџря*, срп. (arch.) *баџрити*, слн. *bágriti*, чеш. (arch.) *bagřiti*, слч. *bagriť*, рус. (arch.) *багрить*, укр. *баґрити*, блр. *багрýць*; в. **багра**.(Аникин 1: 38–39; БЕР 1: 24–25; ЕРСЈ 2: 47, 52–53; SP 1: 178; ЭССЯ I: 130–131; Vasmer 1: 37–38).

бадем *бадем* m., *бадеми* pl.; ‘многугодишно шумско дрво со бел или

розов цвет и плод со јатка; плод од бадемово дрво; *Prunus amygdalus*’.

Во релација со: ▲бадемче, бадемов, бадемest, бадемка, бадемлија

■ Позајмено од тур. *badem*, што е од перс. *bādām*, *bādam* (скрт. *badama* ‘бадем’); балкански турцизам, сп. буг. *бадѐм*, срп. *ба́дем*, алб. (dial.) *badam*, *badem*, ром. *badim*. Во тур. дијалекти постои и варијанта *bayam*; сп. срп. *бајам*, хрв. *bajam*, алб. *bajame*. За перс. *bādām*, според ПЕРСЈ (1: 18) можно е и од стинд. *padma*- ‘лотос’, сп. (исто така, од тур. извор) и рус. *бадма́* ‘*Nelumbium caspicum*’, станува збор за вид лотос со јаткаст плод, на кој првично се однесувал називот, но подоцна се пренел на бадемовото дрво, кое како културно растение од Блискиот Исток се ширело по Медитеранот. Но, во стинд. постои јасен збор за лотос (*padma*-), но нема автохтон збор за бадем, со оглед на тоа што ова растение *Prunus amygdalus* не е автохтон за Индија, а се шири од Блискиот Исток и Иран кон Медитеранот, но и кон Индија по трговски и културни патишта. Односот *badama* ‘бадем’ : *padma*- ‘лотос’ е второстепенa, хипотетична етимологија. (Јашар-Настева 2001: 25, 43, 206, 208; Киш 1996: 33–34; Фасмер 1: 103 s.v. бадма́; БЕР 1: 25; ЕРСЈ 2: 66; ПЕРСЈ 1: 18; Skok 1: 87; Škaljić 110; ERHJ 1: 36; Tietze 1: 543; Eren 1999: 32).

бадијава и бадијала adv.; ‘бесплатно, под цена; залудно, напразно, попусто, без корист’.

Во релација со: ▲бадијалција

■ Позајмено од тур. *bedava* ‘бесплатно, евтино’; сп. буг. *бадева̀*, *бади(х)-ава̀*, срп. *бада̀ва̀*, хрв. *badàva*, слн. *bādava*, алб. *badihàva*, (dial.) *badjavà*, *bajdava*. Тур. *bedava* најчесто се изведува од персиски извор, при што во литературата се предлагаат повеќе

етимолошки објаснувања. Најсовремено и најприфатливо е толкувањето на Nişanyan (s.v. *bedava*), кој смета дека е заемка од перс. *bād-āvard* ‘ветрот донесе’ (израз што се користи за работи добиени бесплатно или случајно), што е сложенка од *bād* ‘ветер’ и *āvardan* ‘што носи, донесува’. Постаро и досега широко прифатено толкување (Skok 1: 87; Škaljić 1996: 110; Bezlaž 1: 7; EPCJ 2: 58–59; ERHJ 1: 36) го поврзува тур. *bedava* со отоманскиот израз *bād-i havā*, толкуван како персиско-арапска сложенка (*bād* ‘ветер’ + *havā* ‘воздух, празнина’), со основно значење ‘нешто без реална вредност’, оттука ‘бесплатно, залудно’. Алтернативно толкување дава Eren (1999: 46), според кого тур. *bedava* ‘бесплатно, без пари, без труд’ потекнува од перс. *bad-hawa* ‘лажно ветување; сè што не постои, небитие’, при што напоменува дека кај Tietze (1: 628) зборот е само наведен како персиска заемка без понатамошно етимолошко толкување. (Јашар-Настева 2001: 72, 119, 187, 189; EPCJ 2: 58–59, 139; Skok 1: 87; Škaljić 1996: 110; Bezlaž 1: 7; ERHJ 1: 36; Eren 1999: 46; Nişanyan, s.v. *bedava*; Tietze 1: 628).

бадминтон *бадминџон* m., *бадминџонои* (sg.); ‘спортска игра слична на тенис, која се игра со топче со пердуви и рекети’.

Во релација со: ▲ бадминтонски

■ Позајмено од англ. *badminton*; сп. буг. *бадминтон*, срп. *бадминтон*, рус. *бадминтџон*. Бадминтонот како спортска игра се развил од старата индиска игра *рооп* која е пренесена од англиските колонијални офицери во 1873 година од Индија и првпат се играла во дворецот Бадминтон, имот на Војводата од Бофорт во јужниот дел од Англија. (OED, s.v. *badminton*; ERHJ 1: 36; Králik 66).

Бадник *Бадник* m., *Бадникои* (sg.); ‘верски православен празник, ден спроти Божиќ’ и *бадник* m., *бадници* pl. ‘дабово дрво или дабова гранка – симбол за празникот Бадник’.

Во релација со: ▲ бадникар, бадникарски, бадников, бадниковица ▼ бдее, буди, буден

■ Според ПЕРСЈ (1: 18), мак. *бадник* е позајмено од срп. *бадњаќ*, но поверојатно е од срп. (dial.) *бадњик*, со вокализација **ъ* > *а* во коренот, а етимолошки е поврзано со глаголот *бдее*, од псл. **bъdēti* ‘бдее, останува буден’, од пие. **b^hewd^h* ‘е буден’; сп. и буг. *бѣдник*. Сомнителни се наведените примери во ПЕРСЈ (1: 18) *бѣдни вечер*, *бѣдник*, *бѣдняк* од Прилепско како „бугарски“ (најверојатно преземени од БЕР), со оглед на тоа што во централните македонски говори е регуларна замената **ъ* > *о*, **ъ* > *е*. Во современиот македонски јазик од именката *бадник* е изведена придавката *бадников*, што не е случај со другите јсл. јазици каде што од придавската форма **bъdъnjъ*, по пат на супстантивизација се изведува *бадњаќ* и секако е во врска со името на празникот (срп. *Бадњи дан*), што е превод на лат. *Vigilia (Natalis Domini)*. Од истиот пие. корен и е глаголот *буди*. Називот *Бадник* во македонската традиција има двојна, но органски поврзана референција, односно *Бадник* како празник што ги означува вечерта и денот спроти Божиќ, кои се карактеризираат со обредно бдеење, воздржаност и подготовка за Христовото раѓање и *бадник* како предмет што ја означува дабовата гранка или дрво што ритуално се сече, внесува и пали во домот. Обредниот предмет *бадник* не е самостоен назив, туку метонимска конкретизација на празникот: дабот, како симбол на сила, трајност и животна енергија, го материјализира

значењето на празникот како ноќ на бдење и очекување. (БЕР 1: 97; ЕРСЈ 2: 68–69; ПЕРСЈ 1: 18; ЭССЯ 3: 112–113; ЭССЯ 3: 114; ERHJ 36–37).

бае *бае*, *бааи* impf.; ‘шепоти таинствени зборови за лекување болен; (fig.) зборува многу, без потреба, повторува една иста работа’.

Ворелација со: ▲баење ▼бајка, басна

■ Од псл. **bajati*, *bajō*, покрај **bajiti*, *bajō*, ‘зборува, раскажува (басни), јсл. и исл. и ‘гата, прави магии’; сп. буг. *bàj*, срп. *bājati*, *bájuti* ‘зева’, хрв. *bājati*, слн. *bájati*, стчеш. *bāti*, чеш. (dial.) *bajat*, пол. *bajać*, (dial.) *baić*, длуж. *bajaś*, рус. (dial.) *бáять*, *ба́ить*, стукр. *баяти*, укр. *бáяти*, блр. *баяць*, *баіць*. Според Аникин (2: 317–318) и ПЕРСЈ (1: 20), псл. атематски глагол **ba-ti*, *ba-tь* е тематизиран со суфикс *-je-* (< пие. **-je-*) во презентот и *-ja-* во инфинитивот од пие. **b^hā* < *b^heh₂-* ‘зборува’, ‘изговара’ при што магиското значење претставува секундарна семантичка специјализација на примарното ‘говори, кажува’; сп. грч. φημί ‘зборува’, лат. *fāri* ‘зборува’, *fāta* ‘гласини, слава’, дериватот *fabula* ‘расказ, басна’, стангл. *bēatan* ‘се фали, се пофалува’ итн. Од истата основа се баење, бајка, басна, со семантички развој ‘зборува’ > ‘обреден говор’ > ‘фантастичен расказ’, како и фиг. знач. ‘празнословува’. (Аникин 2: 317–318; БЕР 1: 38; ЕРСЈ 2: 83–84; ПЕРСЈ 1: 20; ЭССЯ 1: 138–139; ЭССЯ 26: 95; Фасмер 1: 140; Skok 1: 93; Snoj 2016: 58; ERHJ 1: 38; SP 1: 182; Vaillant 3: 264–265).

баждар *баждар* m., *баждари* pl.; ‘такса за тезга на пазар; службено лице што собира такса по тезгите; службено лице што има должност да контролира мери и тегови; тој што работи во баждарница; такса за стока, обично за внесување в град на пазар’.

Во релација со: ▲баждарен, баждари, баждарина, баждарница, баждарница

■ Позајмено од отомански тур. *bajdar*, *bacdar* < перс. *bāgdār*, *bāzdār* ‘собирач на данок, цариник’; балкански турцизам, сп. буг. *баждар*, *баждарски*, *баждарница*, *баждарина*; срп. *баждар*, *баждарац*, *набаждарац*, *баждарина*, *баждарница*; алб. *bazhdār*, *baxhdār*. Според Tietze (1: 540), тур. *bacdar* ‘службеник што собира данок, царина’ е од перс. *bac-dār*, што е составено од *bac* ‘давачка’ и *-dār* ‘што држи, што има’. (Јашар-Настева 2001: 35, 85; ЕРСЈ 1: 72; ERHJ 1: 48; Tietze 1: 540).

база *база* f., *бази* pl.; ‘основа, темел, подлога; (само sg.) почеток од кој и врз кој нешто се прави, се гради и се продолжува, се развива; супстанција што се соединува со киселините и ги неутрализира градејќи сол; собирно место за концентрација на воени единици и за нивно снабдување и опслужување’.

Во релација со: ▲базичен, базира ▼бејзбол

■ Позајмено како интернационализам преку европските јазици (фр. *base*, germ. *Base*, англ. *base*), од лат. *basis* < грч. βάσις ‘стапка, чекор; основа, подножје’; сп. буг. *bāza*, срп. *bāza*, хрв. *bāza*, слн. *bāza*, алб. *bazë* итн. Грч. βάσις е апстрактна именка изведена од глаголот βαίνω ‘оди, стапува’, од пие. *g^wem-* ‘оди, доаѓа’. Семантичкиот развој ‘чекор’ > ‘стапка’ > ‘основа, подлога’ е антички и добро документиран, а специјализираните значења (во хемијата, војската) се современи, интернационални проширувања. (БЕР 1: 26; ПЕРСЈ 1: 18; Snoj 2016: 64; ERHJ 1: 46; Králik: 65; Kluge: 94; Beekes, s.v. βαίνω; OED, s.v. base).

базар *базар* m., *базари* pl.; ‘покриена ориентална чаршија; голема трговска кука во која се продава разновидна (евтина) стока’.

Во релација со: ▼пазар

■ Позајмено преку европските јазици (англ. *bazaar*, germ. *Basar*, фр. *bazar*), од отомански тур. *bazar* < перс. *bāzār* ‘пазар, трговско место; трговија’. Перс. збор преку тур. јазик навлегол многу порано во мак. народни говори како *џазар*; в. **пазар**. (БЕР 1: 26; ЕРСЈ 2: 74; ПЕРСЈ 1: 19; Snoj 2016: 65; Králik: 65; Tietze 1: 298; OED s.v. *bazar*).

базди *базди*, *баздаи* impf.; ‘шири непријатна силна миризба, реа’.

Во релација со: ▲баздење, забазди, базд, баздлив

■ Од псл. **pъzděti* ‘испушта гасови, прди; смрди’, од пие. **pesd-*, веројатно од ономатопејско потекло; сп. буг. (dial.) *бъздѣ, пъздѣ*, срп. *bāzdeti*, *bāzdejti*, хрв. *bāzdeti*, слн. *pezdēti*, пол. *bzdzieć*, чеш. *bzditi*, слч. *bzdiel’*, рус. *бздѣть*, укр. *бздіти*, (dial.) *биздіти*, *пездіти*, тука и блр. *бздзець*, спротивно на Аникин (3: 169), кој е на мислење дека во блр. јазик рефлексот **pъzděti* се чини дека е отсутен, со оглед на тоа што е заменет со глаголот *пърдзець*. Сродно со латв. *bzdēt*, литв. *bezdėti*, стгрч. βδέω, лат. *pēdō* (*pēdere*). (Фасмер 1: 163; Аникин 3: 168–169; ЕРСЈ 2: 77; ПЕРСЈ 1: 19; ЕСУМ 1: 180; Skok 1: 115–116; Bezlaž 3: 32–33; ERNJ 1: 47).

базен *базен* m., *базени* pl.; ‘област од која истечни води се влеаат во некоја друга истечна вода или во неистечни води; подрачје со рудни наслаги; вештачки издлабен простор наполнет со вода (отворен или затворен) и (обично) наменет за капење’.

Во релација со: ▲базенче ▼басен

■ Позајмено преку европските јазици, најверојатно преку фр. *bassin* ‘сад, вдлабнатина; водна површина’, од влат. *baccinum* ‘сад за вода, корито’. Потеклото на латинската форма е нејасно; во литературата најчесто се смета за галски или супстратен елемент, без сигурна етимологија. Нјачесто се доведува во врска со галороманскиот збор *bacca* ‘голем сад, лавор’, или влат. *baccin(i)um*. Преку францускиот, зборот се проширува во европските јазици и развива специјализирани значења во географијата, геологијата и градежништвото; сп. germ. *Bassin*, англ. *basin*, буг. *басѐйн*, срп. *bāzēn*, хрв. *bāzēn*, слн. *bazén*, алб. *bazén*, ром. *bazín*. Од истото крајно потекло е и *басен*, со постара и потесна употреба, главно во географско-геолошка терминологија. (БЕР 1: 35; Skok 1: 66, 244; Skok 2: 276; Snoj 2016: 65; ERNJ 47; Králik 65; Kluge, s.v. *Bassin*; TLFi, s.v. *bassin*; OED, s.v. *basin*).

базилика *базилика* m., *базлики* pl.; ‘стара христијанска црква, христијански храм со правоаголна форма и со високи столбови’.

Во релација со: ▼босилок, Васил(иј), Василица

■ Позајмено преку лат. *basilica*, од грч. βασιλική (οἰκία) ‘кралска (кука), царска зграда’, изведено од грч. βασιλικός ‘кралски’, од βασιλεύς ‘крал’. Во класичниот и хеленистичкиот период βασιλική означува јавна, репрезентативна зграда; во доцната антика терминот е преземен во христијанската архитектура за означување на специфичен тип црковна градба, при што значењето ‘црква’ е секундарно и историски условено. Потеклото на βασιλεύς е нејасно и во современата литература најчесто се смета за предгрчки (супстратен) елемент,

без сигурна индоевропска етимологија. (Snoj 2016: 65; ERNJ 1: 48; Králik 65; Frisk 1, s.v. βασιλεύς; Beekes 1: 233–234; Kluge s.v. Basilik).

баир *баир* m., *баири* pl.; ‘рид, брдо’.

Во релација со: ▲баирче, баирски

■ Позајмено од тур. *bayır* ‘брег, падина; стрмина’, балкански турцизам широко распространет во јужнословенските и балканските јазици; сп. буг. *байр*, срп. *бајр*, алб. *бајр*, ром. *бајр*, *бајур*. Тур. *bayır* е стар турски збор со значење ‘наклонет терен, падина’, се смета за автохтон тур. збор, добро засведочен и во постарите османлиски текстови. (Јашар-Настева 2001: 58; БЕР 1: 26; ЕРСЈ 2: 80; Tietze 1: 297).

бајат *бајати*, *бајатиош* adj.; ‘застојан, не е свеж (обично за храна)’.

Во релација со: ▲бајати, бајатост

■ Позајмено од тур. *bayat* ‘застојан, не е свеж’; балкански турцизам, сп. буг. *бајат*, срп. *бајат*, алб. *бајат*, аром. *băiate*, грч. μπαϊάτικός. Тур. *bayat* < ‘не е свеж, застојан’ е од арап. *bā’it* ‘оној што преноќил; стоен, стар’, изведено од коренот *but* (како и во други арапски форми од истиот тип). Поврзувањето со изворните тур. *bayat* ‘пред малку’, *Bayat* ‘божество’ според Tietze (1: 616) не е етимолошки оправдано. (Јашар-Настева 2001: 34, 109; БЕР 1: 38; ЕРСЈ 2: 83; Tietze 1: 616).

бајач *бајач* f., *бајачи* pl.; ‘гаталец, вражач, вражалец, тој што бае, гата’.

Во релација со: ▲бајачки, бајачка ▼бае, баење, бајка, басна

■ Од псл. (dial.) **bajačъ*; сп. буг. *бајач*, срп. *бајач*, слн. (dial.) *bajač*, рус. (dial.) *баяч*. Псл. **bajačъ* е дериват од глаголот **bajati* ‘бае, изговара магиски формули’, образувано со продуктивниот агентивен суфикс *-аčъ*. Во ЭССЯ

(1: 138, s.v. **bajati*) се истакнува ограничената географска дистрибуција на псл. **bajačъ*, односно дека се јавува претежно во јсл. јазици. Таа е жива и стандардно засведочена во бугарскиот и македонскиот јазик, додека во српско-хрватскиот јазичен простор и во словенечкиот е потврдена претежно дијалектно. Во исл. и зсл. јазици агентивната именка со суфикс *-аč* не се развила или рано исчезнала, иако глаголските и други номинални деривати од коренот **baj-* се широко распространети; в. бае. (БЕР 1: 38 s.v. бая; ЭССЯ 1: 138, s.v. **bajati*; ЕРСЈ 2: 81, s.v. бај, 83–84, s.v. бајати; Аникин 2: 317–318, s.v. баятъ; Skok 1: 93; ERNJ 1: 38; SP 1: 182; ESSJ 1: 138).

бајка *бајка* f., *бајки* pl.; ‘кратка поетска приказна со фантастична содржина; приказна за неверојатни искуства на вистински суштества и средби со нереални суштества; (fig.) каков било вид на претерана приказна за нешто; измислица, фантазија’.

Во релација со: ▲бајковен, бајковиден ▼бае, баење, басна, бајач, бајачка

■ Од псл. **bajьka*, секундарен номинален дериват од **bajati* ‘бае, изговара магиски, ритмичен говор’, со суфикс *-ька*; сп. срп. *бајка*, хрв. *bajka*, слн. *bajka*, слч. *bajka*, чеш. *bajka*, пол. *bajka*, рус. *ба́йка*, укр. *ба́йка*, блр. *ба́йка*. Во јужнословенските јазици и во народната традиција зборот е рано поврзан со сферата на баењето и магискиот говор. Во источнословенскиот ареал, според Аникин (2: 87), се засведочени и архаични значења од типот ‘говор, реч’, ‘поговорка, пословица’, при што значењето ‘сказна, басна, повест’ може да биде секундарно и ареално посредувано од југозапад (староукраински, старобелоруски, можеби полски). Современото книжевно значење ‘кратка

фантастична приказна’ претставува резултат на подоцнежен семантички развој и десакрализација. Како терминолошка ознака за усна книжевност, зборот *бајка* се стабилизира релативно доцна и под влијание на чешката книжевна традиција (книжевен бохемизам). Коренот **baj-* се смета за експресивна, веројатно ономотопејска основа, типична за магиско говорење. (ЭССЯ 1: 141; Аникин 2: 87; ЕРСЈ 2: 86; ЭСБМ 1: 279; ПЕРСЈ 1: 20; ERHJ 1: 38; Gluhak 122; SP 1: 183; ESSJ 1: 141; Snoj 2016: 58; Králik 59).

бајонет *бајонетѝ* m., *бајонетѝи* pl.; ‘студено оружје, нож со кој се сече и се боде, а може да се стави на цевката од пушката’.

■ Позајмено од фр. *baïonnette* (од постаро *bayonnette*), деминутив од *Bayonne* – назив на град во југозападна Франција, кој во 17 в. бил познат како центар за производство на ножеви и ладно оружје; првобитно означувал краток нож што се вметнувал директно во цевката на огненото оружје. Зборот во фр. јазик е засведочен од крајот на 17 в. и се поврзува со воената практика од времето на Луј XIV. Лексемата е интернационализам, распространет преку воената терминологија во повеќето европски и словенски јазици; сп. англ. *bayonet*, герм. *Bajonett*, итал. *baionetta*, буг. *бајонѐт*, срп. *бајонѐт*, хрв. *bajunĕt*, *bajonĕt*, слн. *bajonĕt*, слч. *bajonet*, чеш. *bajonet*, слч. *bajonĕt*, рус. *бајонѐт*, укр. *байонѐт*, блр. *байанѐт*. Етимолошки, *бајонет* претставува типичен топонимиски дериват, каде што географското име (*Bayonne*) преку францускиот јазик станува апелатив со строго специјализирано значење. (БЕР 1: 27; ЕРСЈ 2: 88; Skok 1: 94; Bezlaž 1: 9; ERHJ 1: 38; Snoj 2016:

58; Králik 59; TLFi, s.v. *baïonnette*; Kluge, s.v. *Bajonett*).

бајрак *бајрак* m., *бајраци* pl.; ‘знаме’.

Во релација со: ▲ бајраче, бајрактар, бајрактарка, бајрактарски

■ Позајмено од тур. *bayrak* ‘знаме’; балкански турцизам, сп. буг. *байрѐк*, *барѐк*, *байрѐк*; срп. *бѐрѐк*, (dial.) *барјѐчак*, *барјѐклија*, *бѐрѐк*, *бајрѐклија*; алб. *bajrāk*, *barjāk*; ром. *bairác*, (dial.) *bariac*, грч. *μπαϊράκι*. Во мак. дијалекти често и *барѐк*, *барѐкѝар*. Тур. *bayrak* ‘знаме, симбол’, се употребувал во османлиската воена и административна терминологија. Семантички, покрај основното значење ‘знаме’, зборот во историски контекст означува и османлиска административно-територијална единица (алб. *bajrak*), како и воена чета или знаме што ја симболизира; од тука се развива и фигуративната употреба ‘знак, симбол, носител на некаква идеја’. Во попголемиот дел тур. етимолошки речници овој збор најчесто се поврзува со сттур. основа *bay-* ‘богат, угледен; господар’, при што *bayrak* првобитно значел ‘знак на углед, знаме’. (Јашар-Настева 2001: 81, 206; БЕР 1: 27; ЕРСЈ 2: 206–207, 207–208; ПЕРСЈ 1: 27; Севортян 2: 33–34; ERHJ 1: 38, 44; Tietze 1: 620; Eren 44–45).

бајрам *бајрам* m., *бајрамоѝ* (sg.); ‘празник, прослава; *Бајрам* – муслимански верски празник по завршетокот на рамазанскиот пост’.

Во релација со: ▲ бајрамски, бајрамува

■ Позајмено од тур. *bayram* ‘верски празник; празник воопшто, прослава, веселба’; балкански турцизам, сп. буг. *байрѐм*, срп. *бѐрѐм*, алб. *bajrām*, грч. *μπαϊράμ(ον)*, ром. *bairām*, аром. *bairame*. Во македонскиот јазик, покрај строго религиското значење, зборот

има и поширока разговорна употреба во значење ‘голема радост, свечена прилика’, што претставува секундарна семантичка експанзија типична за заемките од празничната лексика. Тур. *bayram* е од сттур. потекло; најчесто се поврзува со глаголската основа *bay-* ‘се радува, се збогатува, е во изобилие’, при што првобитното значење се реконструира како ‘ден на радост, свеченост’. (БЕР 1: 30; ЕРСЈ 2: 88–89; ПЕРСЈ 1: 28; ЕРНЈ 1: 38; Севортыан 2: 49–51; Tietze 1: 635–636; Eren 46).

бакал *бакал* m., *бакали* pl.; ‘трговец на различни ситни производи, обично прехранбена стока’.

Во релација со: ▲ бакалин, бакалка, бакаллак, бакалница, бакалски, бакалува

■ Позајмено од тур. *bakkal* ‘трговец на мало’; балкански турцизам, сп. буг. *bakàlin*, *bakàlija*; срп. *bàkāl*, *bàkālin*, хрв. *bàkal*, *bakàlin*; слн. *bakāl*; алб. *bakàll*, *bakallëk*; грч. *μπακάλης*, ром. *băcân*, аром. *băcâl*. Според Tietze (1: 267) осман.-тур. заемка од арап. *baqqāl* ‘продавач на градинарски производи’, изведено од *baql* ‘зеленчук’, со рана фонолошка стабилизација во осман.-тур. (двојно *-kk-*) и ширење преку урбаната трговска лексика. (Јашар-Настева 2001: 34, 73, 208; БЕР 1: 27; ЕРСЈ 2: 96; Skok 1:95; Škaljić 115; Tietze 1: 267).

бакалар *бакалар* m., *бакалари* pl.; ‘вид риба од северните мориња; *Gadus morhua*’.

■ Позајмено преку срп. *bakàlār* (сп. хрв. *bakàlār*), од итал. *baccalà*, *baccalario*. Итал. збор најчесто се смета за заемка од шп. *bacalao* (сп. и порт. *bacalhau*, галиц. *bacallau*, катал. *bacallà*), а истата романска линија е потврдена и во ром. *bacaláu*. Изведувачето од хол. *bakeljauw*, *kabeljauw*

(стхол. *bakaliaw*) е помалку веројатно. Во литературата се спомнува и можно поврзување со лат. *baculum* ‘стап’, мотивирано од традиционалниот начин на сушење и складирање на рибата. (ЕРСЈ 2: 95; Skok 1: 95; Snoj 2016: 59; ЕРНЈ 1: 38; TLFi, s.v. *bacallao*; DELI, s.v. *baccalà*).

бакар *бакар* m., *бакароѝ* (sg.); ‘хемиски елемент, метал со темноцрвена боја; предмети, садови направени од бакар или обложени со бакар’.

Во релација со: ▲ бакарен, бакрен, бакардиса, бакари, бакариса, бакарисан, бакарлија, бакарник, бакарија, бакрач, бакрачи, бакрдан, бакропис, бакрорез, бакрорезец

■ Позајмено од тур. *bakır* ‘бакар’; балкански турцизам, сп. буг. *bakàp*, срп. *bàkar*, хрв. *bàkar*, слн. *bàker*, алб. *bakër*, аром. *băcîr*, *bacâr*, грч. *μπακίρι*, *μπακίρί*. Тур. *bakır* е од сттур. *bakîr*, добро посведочен во осман. период. Според Севортыан (2: 45–47) станува збор за наследена тур. лексема со рана семантичка стабилизација ‘бакар, бакарен метал’. Tietze (1: 561) ги регистрира формата и значењето како основни во осман.-тур., од каде зборот се проширил во балканските јазици преку занаетчиско-металуршката терминологија. (Јашар-Настева 2001: 21, 25, 56, 178, 206, 247; БЕР 1: 28; ЕРСЈ 2: 99–100, 109–111; ПЕРСЈ 1: 20–21; ЭССЯ 1: 131; Севортыан 2: 45–47; Snoj 2016: 59; ЕРНЈ 1: 38–39; Bezlaž 1: 9; Tietze 1: 561).

бакне *бакне*, *бакнаѝ* pf.; ‘даде бакнеж некому во знак на љубов, почит; (се ~) даде и прими бакнеж’.

Во релација со: ▲ бакнува, бакнеж, бакнирака, баци, бацува, бацување, бацувачка, бацувка ▼ баца, бацка, бацло

■ Формата *бакне* (и изведенките *бакнува*, *бакнување*, *бакнеж*) во мак. ја-

зик е подоцнежна варијанта од *баџи*, најверојатно по следниов редослед *баџи* > *баџне* > *бакне*, при што, *бакне* е само варијанта на *баџне* со што се искажува еднократно, моментно дејство. Постојат повеќе претпоставки, во БЕР (1: 37) е дадено мислење дека се работи за ономотопеја (без да се прецизира), Skok (1: 84–85) е на мислење дека коренот *bak-* е од ономотопејско потекло со варијанта *bah-* во *bahnuti* > *banuti*. EPCJ (2: 266–268) наоѓа формална врска, како што претпоставува и Skok, меѓу чакавското *baknut* ‘бакне’, буг. (dial.) *bàџам/баџам*, *bàџна/баџна* ‘баџи, бакне’ и срп.-хрв. *bàџити*, *bàџiti*, но семантички неизвесна (изворно ономотопеја за гласен удар, допир, како цмокне). Оттука, *бакне*, според нас, би се третираше како варијантно-аспектуален развој во рамките на ист ономотопејски комплекс со *баџи*.; в. **баџи**. (БЕР 1: 37; EPCJ 2: 266–268; Skok 1: 84–85).

бакрач *бакрач* m., *бакрачи* pl.; ‘бакарен котел, или воопшто котел, во долниот дел поширок, кој има рачка од железо за која се држи или се обесува; (fig.) глупости’.

Во релација со: ▼ бакар

■ Позајмено од тур. *bakraç* ‘котел, обично бакарен, со проширено дно и потесен отвор’; балкански турцизам од занаетчиската лексика; сп. буг. *bakràč*, срп. *bàkrāč*, хрв. *bàkrāč*, слн. *bakràč*, унг. *bogrács*, *bagrács*, алб. *bakràč*, грч. *μπακράτσι*, аром. *bārcáče*. Тур. *bakraç* е дериват од *bakır* ‘бакар’ со продуктивниот турски суфикс *-aç* за називи на предмети и садови, со значење ‘сад направен од бакар’. Според Севортыан (2: 47–48) зборот припаѓа на стариот осман. лексички слој поврзан со занаетството и кујнската терминологија. Tietze (1: 563–

564) ја потврдува формата *bakraç* како стандардна во осман.-тур. со значење ‘бакарен котел’, од каде што рано се проширила во балканските јазици. Кај Nişanyan, s.v. *bakraç*, се истакнува деривациската врска *bakır* > *bakraç* и се исклучува нетурско потекло. Преносното значење ‘глупости’ во македонскиот јазик е секундарно, како експресивен развој. (Јашар-Настева 2001: 68; БЕР 1: 28; EPCJ 2: 109; Skok 1: 95; Škaljić 116; Севортыан 2: 47–48; Tietze 1: 563–564; Eren 46; Nişanyan, s.v. *bakraç*).

баксуз *баксуз* m., *баксузи* pl.; ‘човек што го следи лоша среќа, кому едно по друго му се случуваат лоши работи, несреќен човек; човек што му носи несреќа на друг човек; несреќа, неволја’.

Во релација со: ▲ баксузен, баксуз-лак

■ Позајмено од тур. *bahtsız* ‘несреќен, без среќа; оној што носи несреќа; несреќа, неволја’; балкански турцизам со широка експресивна употреба, сп. буг. (dial.) *bakсъzin*, срп. *bàksuz*, хрв. *bàksuz*, алб. *baksúz*, *baksëz*. Тур. *bahtsız* е изведен од *baht* ‘среќа, судбина’ со негативниот адејективен суф. *-sız* ‘без’, со значење ‘без среќа’; *baht* е заемка од перс. *baht* ‘среќа, судбина’, поврзана со перс. глаголи *bāxtan*, *baχš-* ‘дава, доделува, споделува’. Според Севортыан (2: 50–51), зборот припаѓа на осман. лексички слој од персиско потекло, широко распространет во балканските јазици преку разговорната и експресивната лексика. Tietze (1: 637–638) ја регистрира формата *bahtsız* со значењата ‘несреќен, злосреќен; лош предзнак’, а кај Nişanyan, s.v. *bahtsız*, се истакнува продуктивноста на суф. *-sız*. (Јашар-Настева 2001: 107, 109, 161, 189; БЕР 1: 36–37; EPCJ 2: 111–112, 263; ПЕРСЈ

1: 21; Севортыан 2: 50–51; Tietze 1: 637–638; Eren 47; Nişanyan, s.v. *bahtsız*).

бактерија *бакѝерија* f., *бакѝерии* pl.; ‘микроскопски мал, едноклеточен организам’.

Во релација со: ▲ бактериски, бактериолог, бактериологија, бактериолошки

■ Збор од меѓународната научна (медицинска) терминологија, позајмен со посредство на герм. *Bakterie*, од лат. *bactĕrium* ‘стапче’ (како термин за микроорганизми од 1838 г.), од грч. βακτήριον ‘стапче’, деминутив од βάκτρον ‘стап’; сп. буг. *baktĕrija*, срп. *bàktĕrija*, хрв. *baktĕrija*, слн. *bakterija*, алб. *baktĕr*, грч. βακτήρια, тур. *bakteri*. Како и кај *баџил*, именувањето е мотивирано од формата на многу бактерии што наликуваат на стапче. (БЕР 1: 27, 37; Snoj 2016: 58–59; ERHJ 1: 35, 39; Králik 57, 59; ESSJ 1: 113; de Vaan 67).

бакииш *бакииш* m., *бакииши* pl.; ‘подарок, дар, награда за направена услуга; паричен додаток, награда што се додава кон цената на услугата’.

■ Позајмено од тур. (dial.) *bakşış*, покрај *bahşış* ‘паричен додаток, награда за услуга, дар’; балкански турцизам од персиско потекло, сп. буг. *бакииш*, срп. *bàкииш*, хрв. *bàkšiš*, слн. *bakšiš*, алб. *bakshish*, грч. μπαξίσι, μπαχτσίσι, ром. *bacşış*, аром. *bāhčîşe*. Тур. *bahşış* е заемка од перс. *bahšīš* ‘дар, награда, подарок’, изведено од перс. глагол *baχš-* ‘дава, дарува, бесплатно дава’ со апстрактниот суфикс *-īš*. Според Севортыан (2: 56–57) овој збор припаѓа на стариот осман. лексички слој од персиско потекло, со рана семантичка стабилизација ‘дар, награда’, а Tietze (1: 640–641) го бележи како широко употребуван во разговорната и адми-

нистративната сфера на осман.-тур. јазик, од каде што се проширил во балканските јазици. Кај Nişanyan (s.v. *bahşış*), се нагласува видливиот деривациски модел и персиското потекло, без посредство на други јазици. (Јашар-Настева 2001: 136, 189; БЕР 1: 28; EPCJ 2: 113; Аникин 2: 109–110; Skok 1: 95; Škaljić 118; Севортыан 2: 56–57; Tietze 1: 640–641; Eren 47; Nişanyan, s.v. *bahşış*).

бал *бал* m., *балови* pl.; ‘свечена вечерна игра само за поканети гости, обично во сала’.

Во релација со: ▲ балски, бало ▼ балет, балетан, балетанка, балерина

■ Позајмено од фр. *bal* (герм. *Ball*, англ. *ball*), именка изведена од фр. глагол *baller* ‘танцува’, од лат. *ballō* (*bāllāre*) ‘танцува’, во крајна линија од стгрч. βαλλίζω ‘танцува’. Интернационализам од културната и општествената лексика; сп. буг. *бал*, срп. *bāl*, хрв. *bâl*, слн. *bál*, алб. *bálla*, тур. *baló*. (БЕР 1: 29; Skok 1: 96; ERHJ 1: 40; Snoj 2016: 60; Králik 60; TLFi, s.v. *bal*; DELI, s.v. *ballo*).

бала *бала* f., *бали* pl.; ‘голем и цврсто стегнат врзоп, обично од платно’.

Во релација со: ▲ бале

■ Позајмено најверојатно од итал. *balla* ‘голем врзоп, стегнат товар’, преку романската трговска лексика; сп. буг. *bàla*, срп. *bâla*, хрв. *bâla*, слн. *bála*. Итал. *balla* е поврзано со фр. *balle* ‘топка, врзоп’, што го продолжува фран. *balla* ‘топка’, од нгерм. *ballan-* (сп. ствгерм. *bal*, стнорд. *bōllr*). Герм. збор се изведува од пие. корен *bhel-* / *bhol-* ‘да се надуе, отекува’, од кој се изведуваат називи за округли или набабрени предмети. Во литературата се посочува и далечната паралела со лат. *follicis* ‘мев, мешина’ и грч. φαλλός ‘машки полов орган’.

(БЕР 1: 28; Skok 1: 96; ERHJ 1: 39–40; Snoj 2016: 59–60; Králik 59; TLFi, s.v. *balle*; DELI, s.v. *balla*).

балада *balađa* f., *balađi* pl.; ‘лирско-епска песна со тажна содржина’.

Во релација со: ▲баладен, балади-чен

■ Позајмено од фр. *ballade*, од стфр. *balade*, што е од прованс. *balada* ‘песна за танцување’, изведено од глаголот *balar* ‘танцува’; сп. и длат. *ballō*, *bälläre* ‘танцува’, во релација со стгрч. βαλλίζω ‘танцува’. Првичното значење ‘песна за танцување’ постепено се пренесува во книжевниот жанр со лирско-епска и често трагична содржина; сп. буг. *balàda*, срп. *baláda*, хрв. *baláda*, слн. *baláda*, алб. *baládë*, грч. μπαλάντα, тур. *balad*. (Аникин 2: 147; Snoj 2016: 59; ERHJ 1: 39; TLFi, s.v. *ballade*; DELI, s.v. *ballata*).

балаклија *балаклија* adj. (indecl.); во изразот *йејшок балаклија* ‘петок во кој не се мрси и во кој се јаде риба’, буквално ‘рибин петок’.

■ Придавка со употреба во народно-верската терминологија, поврзана со празникот *Источен Петок*, кај народот познат како *Балаклија*. Зборот е од тур. *balıklı* ‘со риба; рибен’, придавка од *balık* ‘риба’ со суфиксот *-lı* ‘со; што има’, со значење ‘ден во кој се јаде риба’. Тур. *balık* е сттур. лексема, добро посведочена во османлискиот и современиот турски јазик и широко распространета во балканските јазици. Формата *балаклија* во македонскиот јазик претставува приспособена заемка со придавска функција, употребувана исклучиво во составот *Петок балаклија*, без понатамошна деривациска продуктивност. Турската основа *balık* се среќава и во некои дијалектни називи

на риби во македонскиот јазик, како *мерџан-балџи* за ‘охридска пастрмка’ и за ‘вид речна риба, црвеноперка’ (Кратово), што сведочи за ограничен, но реален продор на турската рибарска лексика. (Јашар-Настева 2001: 48, 96, 189; БЕР 1: 29; Skok 1: 97; Škaljić 119; Tietze 1: 570; Eren 48; Nişanyan, s.v. *balık*).

баланс *баланс* m., *баланси* pl.; ‘рамно-тежа’.

Во релација со: ▲балансира, балансирање ▼баланси, биланс, билансен, балансира, билансирање

■ Позајмено од фр. *balance* ‘рамно-тежа, вага’, сп. герм. *Balance*, англ. *balance*, буг. *balànc*, срп. *bàlanc*, алб. *balàncë*. Фр. *balance* е од влат. *bilancia* < лат. *bilanx* ‘вага со два сада’, што е составена од преф. *bi-* и *lanx* ‘сад, чинија’ (можеби заемка од медитерански супстрат). Влат. *bilancia* во македонскиот јазик влегла и со посредство на други јазици: *баланси* ‘кантар, уред за мерење’, најверојатно преку срп.-хрв. *bālānca* од млет. *balanza*; *биланс* ‘состојба на приходите и расходите во определен период’ преку герм. *Bilanz*. (Аникин 2: 126; БЕР 1: 29; Skok 1: 186; Snoj 2016: 60; ERHJ 1: 39; Kluge s.v. *Balance*, *Bilanz*; TLFi, s.v. *balance*; DELI, s.v. *bilancia*, *bilancio*; de Vaan 326).

балдаза *балдаза* f., *балдази* pl.; ‘свеска; сестра на сопругата’.

Во релација со: ▲баладоза, балдоска

■ Позајмено од тур. *baldız* ‘помлада сестра на сопругата; свеска’; сп. буг. *балдџза*, *балдџзка* и срп. *bàldуза*, *bàлдаза*. Тур. *baldız* е стар термин за сродство со значење ‘помлада сестра на жената’, добро засведочен уште во осман. период. Според Севортијан (2: 53–54) се изведува од старотур. *bala* ‘дете, младо суштество’, а истото толкување го прифаќаат и Eren и Tietze,

без потреба од поврзување со *baltur* ‘потколеница’, што во поновата литература се смета за секундарна и слабо аргументирана етимологија. Објаснувањата кои тур. *baldız* го изведуваат од *baltur* ‘потколеница’ или од претпоставено *baltız* ‘мала сестра’ (репродуцирани без критичка дискусија во дел од балканската литература) се методолошки проблематични и денес не се прифатени во турколошката етимологија: тие не нудат ниту формално-деривациска, ниту семантичка мотивација во рамките на турскиот јазик. Наспроти тоа, Севорџан (2: 53–54), Eren (36) и Tietze (1: 569) едногласно и аргументирано го поврзуваат *baldız* со старотур. *bala* ‘дете, младо суштество’, од кое е развиена поширока група сроднички термини. (Јашар-Настева 2001: 88, 245; БЕР 1: 29; ЕРСЈ 2: 126; Севорџан 2: 53–54; Eren 36; Tietze 1: 569).

балерина *балерина* f., *балерини* pl.; ‘балетска уметница, балетска танчарка’.

Во релација со: ▲балет ▼бал

■ Позајмено од итал. *ballerina*; сп. герм. *Ballerina*, фр. *ballerine*, англ. *ballerina*, буг. *балерина*, срп. *балерина*. Италијанскиот збор *ballerina* е изведен од *ballare* ‘танцува’ < лат. *ballō* (*bāllare*), што се доведува во релација со стгрч. експресивен, ономагопејски глагол βαλλίζω; в. **бал.** (Snoj 2016: 60; ERHJ 1: 40; TLFi, s.v. *ballerine*; DELI, s.v. *ballerina*).

балет *балеј* m., *балеји* pl.; ‘уметнички танц придружен со музика што прикажува симболично различни чувства и страсти; уметност на балетската игра; театарски ансамбл што изведува балет’.

Во релација со: ▲балетски, балетен, балетан, балетанка, балерина, балет-мајстор ▼бал

■ Позајмено од фр. *ballet*; сп. герм. *Ballett*, англ. *ballet*, буг. *балет*, срп.

балет. Францускиот збор *ballet* е изведен од итал. *balletto*, деминутив од *ballo* ‘танц’ < лат. *ballō* (*bāllare*) ‘танцува’; в. **бал.** (Snoj 2016: 60; ERHJ 1: 40; TLFi, s.v. *ballet*; DELI, s.v. *balletto*; Kluge, s.v. *Ballett*)

балист *балисѝ* m., *балисѝи* pl.; ‘припадник на албанска националистичка организација во Втората светска војна’.

Во релација со: ▲балистички, балистка

■ Од алб. *ballist*, изведено од името на албанската националистичка, антикомунистичка и монархистичка организација *Balli Kombëtar*, основана во 1939 година (првично *Lëvizja kombëtare e rezistencës*). Иако називот *Balli Kombëtar* најчесто се преведува како ‘Национален фронт’ (англ. *National Front*), основата *balli* е именка од алб. *ballë*, -i ‘чело’, со преносно значење ‘предница, водечка сила’, типично за политичка и воена терминологија во албанскиот јазик. (Demiraj 1997: 112–113; Fischer 1999: 27–31; Pearson 2004: 45–46).

балистика *балисѝика* f., *балисѝикајѝа* (sg.); ‘наука што ги проучува законите за движењето на проектилите’.

Во релација со: ▲балистичар, балистички

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *balistique*, герм. *Ballistik*, англ. *ballistics*); сп. и буг. *балистика*, срп. *балистика*, алб. *balistikë*. Зборот е изведен од лат. *ballista* ‘воена направа за фрлање камења’, од стгрч. βαλλίστρα, од βάλλω ‘фрлам’. (Snoj 2016: 60; Králik 60; ERHJ 1: 40; TLFi, s.v. *balistique*; DELI, s.v. *ballistica*; Kluge, s.v. *Ballistik*).

балкан *балкан* m., *балкани* (pl.) и Балкан (top., sg.); ‘планина; име на географска и политичка целина во Европа, Балкански Полуостров’.

Во релација со: ▲ балкански, Балканец, Балканка, балканец, балканка, балканче, балканизам, балканизација, балканизира, балканијада, балканистика, балканолог, балканологија, балканштина

■ Од тур. *balkan* ‘висок, шумовит планински венец’; како топоним *Balkan* е турски назив за планинскиот венец во Бугарија и источна Србија (Стара Планина), од каде што во европската географска терминологија се проширува значењето за целиот полуостров (19 век). За тур. *balkan* во турколошката литература се претпоставува поврзаност со дијалектното *balkan* ‘мочуриште, блато, влажно место’, со секундарна семантичка специјализација ‘густо пошумена, тешко проодна планина’; сп. буг. *balcàn* ‘планина’; унг. *balkán, balkány* ‘блатно место’; рус. *балкан* ‘долина; шумовито поле меѓу планини; подножје на планина’. Во македонските дијалекти *балкан* е засведочено и како општа именка со значење ‘планина’, додека употребата *Балкан* за целиот полуостров е понова, книжевна и меѓународна. (Јашар-Настева 2001: 58; БЕР 1: 29; ЕРСЈ 2: 130; Skok 1: 101; Севортыан 1: 302–303; Tietze 1: 572; Eren 36–37; Nişanyan, s.v. *balkan*).

балкон *балкон* m., *балкони* pl.; ‘изградена мала заградена тераса на куќата; издигнат и ограден дел над партерот во театар, киносала и сл.’

Во релација со: ▲ балконски, балконче

■ Позајмено од итал. *balcone*, што е аугментатив од *balco* ‘скеле, потпора’; сп. герм. *Balkon*, фр. *balcon*, англ. *balcony*, буг. *балкѝн*, срп. *бáлкѝн*, алб. *ballkón*, грч. *πλαλκόνι*, тур. *balkon*. Итал. *balco* најчесто се смета за заемка од западногермански извор; сп. ствгерм. *balco, balcho* ‘столп, потпора, греда’. Во романската и герман-

ската етимолошка литература не постои апсолутна согласност околу крајното потекло на итал. *balco*. Постарите обиди за изведување од лат. *palus* ‘кол, столб’ денес главно се напуштени како фонетски и семантички проблематични. Сепак, со поголема веројатност се прифаќа германската основа (*balco* ‘греда, потпора’), при што романските форми (*balco, balcon*) се толкуваат како рани заемки од герм. јазици во средновековниот италијански простор, од каде што зборот понатаму се шири во другите европски јазици. (БЕР 1: 29; ЕРСЈ 2: 130; ПЕРСЈ 1: 23; Skok 1: 101–102; Snoj 2016: 60; ERHJ 1: 41; Králik 60; Chambers 72; DELI, s.v. *balcone*; TLFi, s.v. *balcon*).

балон *балон* m., *балони* pl.; ‘шупливо, еластично, по форма елипсоидно, топчесто тело, исполнето со гас полесен од воздухот за да може да се крева, да се движи високо над земјата, служи за летање, посматрање, мерење и сл.; детска играчка од еластична материја што се дуе; меур воопшто, што личи на балон; голем стаклен сад за течност (обично оплетен со прачки)’.

Во релација со: ▲ балонски, балонче

■ Позајмено од фр. *ballon*, од итал. *ballone* (dial. *pallone*), аугментатив од итал. *balla* (= *palla*) ‘топка’; сп. герм. *Ballon*, англ. *balloon*, буг. *балѝн*, срп. *бáлѝн*, алб. *balonë*, грч. *πλαλόνι*, тур. *balon*. Романските форми се водат кон постара лексика од герм. потекло (сп. ствгерм. *balla* ‘топка’), но значењето ‘шупливо тело исполнето со гас полесен од воздухот’ се специјализира и се шири во европските јазици по летовите на француските браќа Монголфје во 1783 г. (БЕР 1: 29; ЕРСЈ 2: 133; ПЕРСЈ 1: 23–24; Snoj 2016: 60; ERHJ 1: 41; Kluge 86; TLFi, s.v. *ballon*; DELI, s.v. *pallone*).

балсам *балсам* m., *балсами* pl.; ‘мирислива смеса од етерични масла и смоли што се употребува како лековита маст’.

Во релација со: ▲ балсамира

■ Позајмено преку герм. *Balsam* од лат. *balsamum*; сп. буг. *balcām*, срп. *bālsam*, *bālzam*, алб. *balsám*, грч. *βάλσαμο*, тур. *balsam*. Лат. *balsamum* е преземено од стгрч. *βάλσαμον*, а грч. збор е заемка од семитски извор; сп. хебр. *bōšēṯ*, арап. *bāšām* ‘мирисливо дрво, балсамово дрво’, арамеј./сирис. *bsāmā*, *bestā* ‘мирис, парфем’. (Јашар-Настева 2001: 55; БЕР 1: 30; EPCJ 2: 131; ПЕРСЈ 1: 24; Аникин 2: 158; Snoj 2016: 60; ERHJ 1: 41; Králik 60).

балта и балтија *balīta* и *balītiya* f., *balīti*, *balīti* pl.; ‘секира’.

Во релација со: ▲ балтак, балтација, балток

■ Позајмено од тур. *balta* ‘секира’; балкански турцизам, сп. буг. *baltiya*, *балтаджия*; срп. срп. *bālta*, *bāltiŷja*, *балтиче*, *балтáрче*, *балтáрина*; ром. *balíac*, *băltăc*, *baltag*, *baltagiu*; грч. *μάλτας*. Зборот е навлезен и во други источно- и средноевропски јазици, сп. рус. *балта́*, укр. *bálta*, *балда́*, блр. *bálta*, слн. *bálta*, унг. *balta*, пол. *balta*, слч. *balta*. Во мак. дијалекти покрај *балта* и *балтија* се среќаваат и *балтак*, *балтачка*, *балтаче*, *балтила*, *балтек*, *балтијка*. Етимологијата на тур. *balta* е проблематична: најчесто се поврзува со птур. **balto* / **baldu* ‘секира’, со паралела во монг. *balta* ‘секира’, но без сигурна праформа. Севортыан (7: 100–102) укажува на широка алтајска распространетост без јасна деривациска основа. Попе (Porre 1953) и Менгес (Menges 1953) предложиле далечна споредба со акад. *pāltu/pāštu* ‘двоглава секира’, но ова толкување останува хипотетично. Eren (37–38) потврдува рана засве-

доченост во сттур. (*baltu*) и сртур. (*baldu*), првично во значење ‘боева секира’ и заклучува дека праформата не може сигурно да се реконструира. (Јашар-Настева 2001: 74, 206; EPCJ 2: 131–132; ЭСБМ 1: 297; Севортыан 7: 100–102; Skok 1: 102; Eren 37–38).

балчак *балчак* m., *балчаџи* pl.; ‘рачка на сабја’.

■ Позајмено од тур. *balçak*, (dial.) *barçak* ‘рачка на сабја, на јатаган, на меч и сл.’. Освен во македонскиот јазик, зборот е регистриран и во срп. во повеќе фонетски и дијалектни разновидности: *bálčak*, *bārčak*, *bālča*, *балчаг*, *балџак*. Тур. *balçak*/ *barçak* според Tietze (1: 568) припаѓа на стар и широко распространет лексички слој во турските и монголските јазици, но со нејасно и нерешено потекло; не може со сигурност да се изведе од внатрешни турски основи. Зборот е карактеристичен за османлиската воено-терминолошка лексика (оружје, сабјарство). За фонетската варијанта *barçak* се претпоставува регуларна алтерација *l ~ r* (сп. и други турски и алтајски паралели). (Јашар-Настева 2001: 80; EPCJ 2: 135; Севортыан 2: 52–53; Skok 1: 100; Škaljić 118; Tietze 1: 568).

бам *бам!* interj.; извик за подражавање силен звук со низок тон што трае кратко (обично од камбана, од пушка, од тапан).

Во релација со: ▲ бам-бум!

■ Експресивна звукоподражателна форма, широко распространета во словенските јазици, сп. срп., хрв. *bat*, *bat-bat*; словен. *bat*; чеш. *bat*; слч. *bat*; пол. *bat*; рус. *бам*; укр. *бам*; блр. *бам*. Формата го имитира краткиот, тап удар, или истрел и често се користи во редулицирана структура за интензификација.

бамбус *бамбус* m., *бамбуси* pl.; ‘вид тропска трска висока од 25 до 30 метри што се користи за мебел, за спортска опрема и сл.; *Vambusa agudinacea*’.

Во релација со: ▲ бамбусов

■ Позајмено преку герм. *Bambus*, од порт. *bambu*; сп. англ. *bamboo*, хол. *bamboo*, буг. *бамбук*, срп. *бамбус*, алб. *bambú*, грч. *μπαμπού*, тур. *bambu*. Крајното -s во герм. збор е преземено од порт. множински облик. Во порт. јазик зборот е заемка од јужноазиски јазици, најчесто се поврзува со дравидските јазици; сп. малај. *bambu*, тамил. *vamri*. (Snoj 2016: 60; ERHJ 1: 41; Králik 60; Kluge, s.v. *Bambus*; TLFi, s.v. *bambou*; DELI, s.v. *bambù*).

бамја *бамја* и *бамња* f., *бамји/бамњи* pl.; ‘вид зеленчук со месеста мешунка, полна со зрна; *Hibiscus esculentus*’.

■ Позајмено од тур. *bamyā*, балкански турцизам; сп. буг. *бамя*, срп. *бамја*, *бамња*, алб. *batje*, грч. *μπάμια*, ром. *bată*; сп и рус. *бамия*, укр. *бамія*, блр. *бамія*. Тур. *bamyā* е заемка од арап. *bāmīyā* ‘бамја, зеленчук од африканско потекло’. Потеклото на арапскиот збор е нејасно. (Јашар-Настева 2001: 25, 45, 206; БЕР 1: 30; EPCJ 2: 142; Аникин 2: 166; Фасмер 1: 120; Севортан 2: 27–29; ЕСУМ 1: 132; Skok 1: 104; Bezljaj 1: 10–11; Tietze 1: 275).

бан *бан* m., *бан* pl.; ‘самостоен или вазален владетел на држава’.

Во релација со: ▲ бански, бановина, банија

■ Веројатно од авар. **bajan/*bojan* со значење ‘господар, владетел’, засведочен посредно преку византиски грч. *βοάνας* (10 в., Константин Порфирогенит) ‘господар (кај Аварите)’; сп. буг. *бан*, срп. *bǎn*, хрв. *bǎn*, слн. *bán*, унг. *bán*, ром. *ban*. Потеклото на аварскиот збор е нејасно; предложени се неколку етимологии. Постои мислење

дека е од иран. *baga-* ‘бог, господар’ < пие. *bʰagós* ‘дел, удел; бог’, од корен *bʰag-* ‘дели, распределува’. Според друго толкување, дека е од сттур. *bay-* ‘богат, благороден’, со паралели во други алтајски јазици. (EPCJ 2: 142; Аникин 2: 182; Севортан 2: 27–29; Skok 1: 104–105; Bezljaj 1: 10–11; Snoj 2016: 60–61; ERHJ 1: 41; Kluge, s.v. *Ban*; Tietze 1: 575–576).

банален *банален*, *баналниот* adj.; ‘обичен, излитен, секојдневен, општ’.

Во релација со: ▲ банално, баналност, банализира, банализација

■ Позајмено од фр. *banal* < *ban-* + *-al*; сп. буг. *банален*, срп. *bàñalan*, хрв. *bàñalan*, алб. *banal*, тур. *banal*. Фр. *banal* е изведено од именката *ban* ‘феудален проглас, заповед; право на господарот да повикува на служба’, која е во врска со срлат. *bannum*, *bannus* ‘заповед, забрана, јурисдикција’, заемка од пгерм. *bannq* ‘повик, наредба, заповед’. Во литературата е предложено поврзување со пие. корен *bheh₂-* ‘зборува, кажува’, но ова останува несигурно. (БЕР 1: 30; Snoj 2016: 61; ERHJ 1: 41; Králik 2015: 61; OED, s.v. *banal*; TLF, s.v. *banal*).

банана *банана* f., *банани* pl.; ‘тропско дрво со големи лисје и со жолтеникави долгнавести плодови што се јадат; *Musa paradisiaca*, *M. sapientum*’.

■ Позајмено преку европските јазици, најверојатно преку англ. *banana*, од шп. или од порт. *banana*; сп. фр. *banane*, герм. *Banane*, буг. *банан*, срп. *банана*, алб. *banane*, грч. *μπανάνα*. Во португалскиот јазик зборот е заемка од некој африкански јазик *baanaa* (веројатно на подрачјето на Конго или Гвинеја). На европска почва зборот прв пат е регистриран во 1563 од Гарсија де Орта (*Garcia de Orta*). (БЕР 1: 31; Аникин 2: 167; Фасмер 1: 120;

Snoj 2016: 61; ERHJ 1: 42; Králik 2015: 61; EWD 1: 118; OED, s.v. banana; TLFi, s.v. banane).

банда *банда* f., *банди* pl.; ‘толпа, група, дружина што врши злосторства; оркестар (особено воен) од лимени инструменти’.

Во релација со: ▲бандација ▼бенд, бандера, бандерола

■ Во значењето ‘оркестар (особено воен) од лимени инструменти’, најверојатно е преку тур. *banda/bando*, од итал. *banda*. Зборот е широко присутен на Балканот, но и во другите словенски јазици со различно посредство (фр. *bande*, герм. *Bande* итн.). Итал. *banda* е заемка од гот. *bandwa* ‘знак, знаме’; сп. герм. *Bande*, пол. *banda*, чеш. *banda*, слч. *banda*, рус. *бáнда*, укр. *бáнда*, блр. *бáнда*, буг. *банда*, срп. *бáнда*, алб. *bandë*, грч. *μπάντα*. Семантичкиот развој одел од ‘знак’ > ‘луѓе собрани под ист знак; чета’. Значењето ‘криминална банда’ се развило во германскиот, можеби под влијание на *Bandit*, што е од друго потекло (од итал. *bandito* ‘тој што е протеран; одметник’ < итал. *bandire* ‘протера’). (Јашар-Настева 2001: 38; EPCJ 2: 149–150; Аникин 2: 167; ЕСУМ 1: 132; ЭСБМ 1: 307; Skok 1: 106; Snoj 2016: 61; ERHJ 1: 42; Králik 61; Kluge, s.v. Bande; DEI 424; DELI 111; TLFi, s.v. bande; Tietze 1: 579).

бандаж *бандаж* m., *бандажи* pl.; ‘преврска на голема рана, на скршеница и сл.; челичен обрач (шина) на тркало; метален дел од тркалото на автомобилот на кој се монтира гумата’.

Во релација со: ▲бандажира, бандажирање

■ Позајм. од фр. *bandage*, од *bander* ‘преврзува, обвива’ < стфр. *bande* ‘завој, преврска’, заемка од германско потекло (фрк. *binda* ‘приклучи, поврзе’), сродно со англ. *bind* ‘врзува’;

сп. буг. *бандаж*, срп. *бáндаж*, *бáндáжа* f., алб. *bandázh*, *bandáshë*, тур. *bandaj*. (БЕР 1: 31; Аникин 2: 168; Králik 61; TLFi, s.v. bandage; Kluge, s.v. binden).

бандера *бандера* f., *бандери* pl.; ‘столб за електрична, телеграфска и друга инсталација’.

Во релација со: ▲бандерола ▼банда, бенд

■ Според Јашар-Настева (2001: 38) со посредство на тур. (dial.) *bandera*, од итал. (венец.) *bandiera* ‘знаме’ < итал. *banda*; сп. шп. *bandera*, сиц. *bannera*, порт. *bandeira*, буг. (арх.) *бáндѐра*, срп. *бáндѐра* (в. **банда**). Зборот навлегол и во другите балкански јазици; сп. ром. *bandiëră*, аром. *bandëră*, грч. *παντιέρα*, алб. *bandjërë*, тур. *bandera*, *bandıra*, како и во словенските јазици; слн. *bandëra*, слч. *bandëra*, пол. *bandera*, рус. *бáнд(и)ѐра*, укр. *бáндѐра*, блр. *бáнд бáндѐра* (*бáндѐра*), *бáндзѐра*. Значењето ‘столб’ се развило по пат на метонимија од изворното ‘знаме’ > ‘столб за знаме’. (Јашар-Настева 2001: 38; БЕР 1: 31; EPCJ 2: 154–155; ПЕРСЈ 1: 24; Аникин 2: 171; ЭСБМ 1: 302; Skok 1: 106; TLFi, s.v. bandière; DELI, s.v. bandiera; Tietze 1: 579).

бандерола *бандерола* f., *бандероли* pl.; ‘лента од хартија со царински или даночен жиг, се обвива околу предметите што биле подложени на царинење; хартиена етикета на стоката со која се докажува дека е платен данок; пискул или гајтан на труба; лента на која виси барабанот; знаменце на копје, катарка и сл.; рекламна лента на обвивката на книга’.

Во релација со: ▲бандера ▼банда, бенд

■ Позајм. преку фр. *banderole* ‘знаменце, рамна лента со натпис’, од итал. *banderuola*, дем. од *bandiera*; сп.

порт. *bandeirola*, шп. *banderola*, англ. *banderole*, germ. *Banderole*, пол. *banderola*, рус. *бандеро́ль*, укр. *бандеро́ль*, (dial.) *бандеро́ля*, блр. *бандэро́ль*, буг. *бандеро́л*, срп. *бандеро́ла*, алб. *banderóle*, грч. *μπαντερόλα*, тур. *bandrol*. (БЕР 1: 31; Аникин 2: 171; ЕСУМ 1: 132–133; ЭСБМ 1: 302; TLFi, s.v. *banderole*; DELI, s.v. *banderuola*; Tietze 1: 579).

бандит *банди́и* m., *банди́и* pl.; ‘разбојник, друмски разбојник; арамија’.

Во релација со: ▲бандитски, бандитизам

■ Позајм. преку germ. *Bandit* од итал. *bandito* ‘тој што е протеран; одметник’, поименчен пасивен партицип од *bandire* ‘протера, прогони’; сп. буг. *bandít*, срп. *bāndít*, слн. *bandít*, слч. *bandita*, чеш. *bandita*, пол. *bandyt(a)*, рус. *банди́т*, укр. *банди́т*, блр. *бан-дзі́т*. Значењето ‘член на банда’ се развило под влијание на *банда*, што е од друго потекло. (EPCJ 2: 149–150, s.v. *банда*¹; EPCJ 2: 156, s.v. *бандити*; ПЕРСЈ 1: 24–25; Фасмер 1: 120; Аникин 2: 172; ЕСУМ 1: 133; ЭСБМ 1: 302; Skok 1: 106, s.v. *bānd*; Snoj 2016: 61; Králik 61; DELI, s.v. *bandito*; Kluge, s.v. *Bandit*).

бандори *бандори*, *бандораи́* impf.; ‘брбори, дрдори’.

Во релација со: ▲бандорење

■ Од ономотопејско потекло, иако има паралели и во други јазици; сп. срп. *bāndати*, *bāndорити* ‘брбори; зборува глупости; блада; тропа’, пол. *bańdurzyć* ‘брбори; лаже, измислува’, аром. *bāndurédzǔ* ‘брбори’. (EPCJ 2: 152; Skok 1: 106, s.v. *bānd*).

баница *баница* f., *баници* pl.; ‘вид сукано тесто’.

Во релација со: ▲баничка, баничар, баник ▼гиба, гибаница

■ Од јсл. (dial.) **gъbanica* < **gъbanъ* пасивен партицип на гл. **gъbati* ‘витка, превиткува’, во врска со начинот на подготовка (тенките кори се виткаат) и суф. **-ica*; сп. буг. *bāница*, срп. *bāница*. Почетната група **gъb-* се упростила по губењето на полувокалот во слаба позиција, со редукција на почетното *g-*. Од псл. **gъbanъ* со суфиксот **-ikъ* е образуван и зборот *баник* со исто значење; сп. укр. (dial.) *bāник* ‘пита со сирење’, слч. (dial.) *baník* ‘вид колач’. Сродно е со срп. *гѝбаница*, кое е изведено од псл. итератив со превој **gybati*. (Пеев 1970: 132; БЕР 1: 31; EPCJ 2: 160; ЭССЯ 7: 187; SP 8: 319).

банка *банка* f., *банки* pl.; ‘установа за парично и кредитно работење; зграда во која е сместена установата за работа со парични средства на граѓаните и на правните субјекти; пара со вредност од десет денари; вложените пари на сите играчи во едно делење карти при коцкањето’.

Во релација со: ▲банкин, банковен, банкар, банкарски, банкарство, банкомат, банкнота, банкнократ, банкнократија ▼банкет, банкомат, банкрот

■ Од итал. *banco* ‘клуба, тезга’ (поврзано со клупите на јавни места од кои работеле првите банкари во ренесансна Италија), од ствгерм. *banс* ‘тезга, клуба’ < пгерм. *banki-* (натамошната етимологија е нејасна). Значењето ‘банка’ се развило преку ‘тезга, маса на која менувачите и позајмувачите на пари ги вршеле трансакциите’, слично како и нгрч. *tráπεζα* ‘маса, банка’; сп. буг. *bāнка*, срп. *bāнка*, алб. *bānkë*, тур. *bank*, *banka*. (БЕР 1: 31; ПЕРСЈ 25; Аникин 2: 178; ЕСУМ 1: 134; Skok 1: 105; Gluhak 124; ERHJ 1: 42; Chambers 74; Kluge 88; TLFi, s.v. *banque*; DELI, s.v. *banca*).

банкет *банкеѝ m., банкеѝи pl.*; ‘свечен ручек или вечера во чест на некого или при некоја прослава’.

Во релација со: ▲банкетен ▼банка

■ Позајмено преку фр. *banquet* или герм. *Bankett* од итал. *banchetto*, што е деминутив од *banco* ‘клуба, маса’; сп. буг. *банкѐт*; срп. *банкѐт*; алб. *bankét*. Денешното значење ‘свечен ручек или вечера со многу гости’ се развило од ‘оброк’ < ‘јадење’ < ‘масичка’, а поради деминутивната форма на итал. збор, може да се претпостави значење ‘оброк при кој се користи масичка за сервирање’; в. **банка**. (EPCJ 2: 162–163; Skok 1: 105; Kluge 88; TLFi, s.v. banquet; DELI, s.v. banchetto).

бања¹ *бања f., бањи pl.*; ‘минерални извори со уреди за капење; капа-лиште, просторија за капење во куќа или во стан; капење во топла вода’.

Во релација со: ▲бањски, бањар, бањарка, бањач, бањачка

■ Од псл. **ban'a* ‘бања, капење; када, корито; извор со топла вода’ сп. стсл. *bania*, *banjati*, *baniti*, буг. *бања*, срп. *бања*, хрв. *bànja*, слн. *bànja*; рус. *ба́ня*, укр. *ба́ня*, блр. (dial.) *ба́ня*, чеш. *baň*, *baně*, слч. *baňa*, пол. *bania*. Заемка од лат. *balneum*, *balineum* ‘бања, место за капење’, рано позајмено од стгрч. βαλανεῖον. Обидите за поврзување со грч. βάλανος ‘желад’ се семантички неубедливи; според Beekes, грчкиот збор βαλανεῖον припаѓа на предгрчкиот лексички слој. Како заемка од словенските јазици унг. *bánya*, ром. *baie*. (BER 1: 32; EPCJ 2: 168–169; EPCJ 2: 169–170; ПЕРСЈ 1: 26; ЭССЯ 1: 151–152; Snoj 2016: 61; ERHJ 1: 42–43; Králik 61; SP 1: 189–191; ESJS 56; TLFi, s.v. balnéaire, bain; DELI, s.v. bagno; Beekes 2010: 195).

бања² *бања (ce), бањааѝ (ce) impf.*; ‘капе некого; се капе’

Во релација со: ▲бањање ▼бања¹, бањач, бањачка

■ Од псл. (јсл.) **ban'ati* ‘капе (се)’, деноминал образуван од псл. **ban'a* ‘бања; капење’; сп. буг. *ба́ня (ce)* ‘капе (се)’, срп. *ба́њати (ce)*, хрв. *bànjati (se)*, слн. *bànjati se*. Паралели се среќаваат и во другите словенски јазици, најчесто со исто значење: рус. *ба́нить (dial.)* ‘капе; пере во бања’, укр. *ба́нити (dial.)* ‘капе’, пол. *banic* (arch., dial.) ‘капе’, чеш. *baniti se* (arch., dial.) ‘се капе’. Формално и семантички глаголот ја продолжува основната именска семантика ‘бања, капење’; сп. **бања¹**. (BER 1: 32; ЭССЯ 1: 151–152; SP 1: 189–191; ПЕРСЈ 1: 26).

баобаб *баобаб, m., баобаби pl.*; ‘африканско дрво што расте во саваните; *Adansonia digitata*’.

Во релација со: ▲баобабов

■ Позајмено преку фр. *baobab* од нлат. *bahobab*, заемка од некој африкански јазик од областа на Сенегал; сп. буг. *баобаб*, срп. *ба́обаб*, алб. *baobáb*, грч. *μπαομπάμ*, тур. *baobab*. Во литературата се среќава и претпоставка за посредство од арап. фраза *abū ḥibāb* ‘татко на семињата’, сложенка од *abū* ‘татко’ и *ḥibāb* ‘семиња’ (< корен *hbb*), но оваа етимологија се смета за несигурна и народно-етимолошка. (Аникин 2: 184; ERHJ 1: 43; TLFi, s.v. baobab; DELI, s.v. baobab).

бап *бај!* interj.; за подражавање звук (обично ненадеен) што се слуша при брз пад на нешто или при удар со тап предмет.

Во релација со: ▲бапка², бапкање, бапне, бапнува, бапнување

■ Ономатопеја.

бапка¹ *бајка f., бајки pl.*; ‘гуша; подуен израсток, оток на оболено место дел од воденицата, дебело дрво што се наоѓа во водата под чаркот’.

Во релација со: ▲баба

■ Од псл. **babьka*, што се изведува од псл. **baba* со суф. *-ьka*, но во значењето ‘гуша; подуен изросток, оток на оболено место’ не се исклучува и влијанието на псл. **bar-/rarp-* со експресивна семантика ‘отекува, набабрува’; сп. срп. (dial.) *bǎpka* ‘оток, гуша’, буг. (dial.) *bǎnka* ‘подуен изросток’, словен. (dial.) *bāpka* ‘изросток’, пол. дијал. *babka* ‘оток’, чеш. дијал. *babka* ‘нешто задебелено’. Во значењето ‘дел од воденицата, дебело дрво што се наоѓа во водата под чаркот’ станува збор за, исто така, деминутив од *баба*, но со метафорична употреба. Во традиционалната материјална култура елементи што функционираат во пар се именуваат како дедо и баба; сп. срп.-хрв. *bāba* ‘дел од воденица’, словен. *bāba* ‘основен елемент во воденица’, чеш. *bába* ‘дел од мелнички механизам’, пол. *baba* ‘технички елемент во стара мелница’, укр. *баба* ‘воденички носач’. (ЭССЯ 1: 106, 108, 109, 116; Аникин 2: 35; SP 1: 169–170; EPCJ 1: 20–21).

бапка² *байка, байкааи* impf.; ‘удира некого со нешто; (се ~) се удира’.

Во релација со: ▲бапкање, бапне, бапнува ▼бап

■ Од ономотопејско потекло, од извикот *бай!*, според EPCJ (1: 173) можеби уште и псл. **bъp!* (сп. *банете-бунете!*). (EPCJ 1: 173).

бапне *байне, байнаи* pf.; ‘падне со тресок, грубо удри со тресок; грубо фрли, тресне; одеднаш влезе, одеднаш се појави; (се ~) се тресне, се удри; нагло легне, се фрли на нешто’.

Во релација со: ▲бапнува, бапнување, бапка², бапкање ▼бап

■ Од ономотопејско потекло, од извикот *бай!*

бар¹ *бар m., барови pl.*; ‘нокен локал со музика и забавна програма; бифе, мал

локал во кој се служат пијалаци, најчесто стоејќи; бифе (во креденец)’.

Во релација со: ▲барски, бармен, барменка, барменски ▼барьера, барикада

■ Позајмено од англ. *bar* ‘шанк; место за служење пијалаци; локал’, сп. герм. *Bar*, срп. *бар*, алб. *bar*, грч. *μπαρ*. Англ. збор потекнува од стфр. *barre* ‘даска, преграда, шипка’, од влат. *barra* ‘попречна шипка, гредa’, со широко распространување во романските и германските јазици; сп. фр. *bar*, итал. *barra*, шпан. *barra*, порт. *barra*, герм. *Bar*. Првично значењето се однесувало на физичка преграда или шипка што го одделува просторот на послужување од гостите, а во англисаксонската урбана култура од 18–19 в. се развива и значењето ‘просторија или локал каде што се служат пијалаци’, кое подоцна се проширува на ‘нокен локал’ со забавна функција; в. **барьера, барикада**. (БЕР 1: 32; Аникин 2: 185; Snoj 2016: 61–62; ERHJ 1: 43–44; Králik: 62–63; ODE: s.v. bar; TLF: s.v. barre; Kluge: s.v. Bar).

бар² *бар m., бара (count. pl.), бари pl.*; ‘единица за мерење на притисок, еднаква на 100 000 паскали’.

Во релација со: ▲барски, барометар, барометарски

■ Позајмено преку европските јазици (англ. *bar*, герм. *Bar*), од стгрч. *βάρος* ‘тежина, притисок’ од *βαρύς* ‘тежок’. (Snoj 2016: 61; ERHJ 1: 43; Králik 63).

бар³ *бар и बारे, барем part.*; ‘во најмала рака; макар’.

Во релација со: ▲баре, барем

■ Позајмено од тур. *barı, barım*, (dial.) *bare(m)* ‘само еднаш’; балкански турцизам од персиско потекло (перс. *bārī* ‘еднаш’ < *bār* ‘време’ + наставката *-ī*; сп. срп. *bār, बारे(m)*, буг. *бар, бър, बारे(m), бару(m)*, алб. *bári, बारे(m)*, ром. *bárem(i), bárim*, аром. *báre, bári*,

bárim, грч. *μάρειν*, *μάρειμος*, *μάρει* *μων*. (Јашар-Настева 231; EPCJ 2: 176; ПЕРСЈ 1: 26; Skok 1: 109; Snoj 2016: 61; ERHJ 1: 44; Tietze 1: 281–282).

бара¹ *бара* f., *бари* pl.; ‘застојана вода во подлабоко место на површината на земјата; локва, вир; (fig.) нешто што е топло (за течности)’.

Во релација со: ▲баричка, бариште, барски

■ Од псл. **bara* сп. буг. *bàra*, срп. *bàra*, хрв. *bàra*, слн. *bàra*, *bàrje*, чеш. (dial.) *bara*, слч. *barina*, пол. *bara*, *barzyna*, рус. *бара*. Натомошната етимологија е несигурна. Можеби од супстратно потекло, или евентуално од пие. **b^heh₂-reh₂* ‘сјаен; нешто сјајно’, од пие. **b^heh₂-* ‘свети, сјае’; сп. псл. **bolto* ‘мочуриште’, изведено од **b^hel-* ‘сјајно, бело’, како и **bēl^h* ‘мочурливо земјиште’, но кои, исто така, најверојатно потекнуваат од супстрат. Од словенските јазици во ром. *bară*, *barică*, унг. *bara*, тур. *bara*, нгрч. *μάρα*. (БЕР 1: 32; EPCJ 2: 177–179, 205; ПЕРСЈ 1: 26–27; ЭССЯ 1: 153; ERHJ 1: 43; SP 1: 191).

бара² *бара*, *барааи* impf.; ‘сака, посакува нешто од некого; му сака нешто на некого; има потреба за нешто; настојува да најде некого или нешто; (се ~) се труди, прави напор да се најде, да се осознае, да се открие себеси’.

Во релација со: ▲барање, баран, барател, барач, добара, добарува, пребара, пребарува, пребарувач

■ Овој глагол во македонскиот јазик развил такви значења што ги нема во соседните словенски и несловенски јазици, сепак останува неутврдена неговата етимологија. Има траги во буг. *барам* ‘допира, пипа, фака со рака за да најде нешто’ и во слн. (dial.) *bàrati* ‘прашува’, евентуално во пол. (dial.) *barać* ‘се бори’, па оттаму

некои етимолози го изведуваат од псл. **barati* и го изведуваат семантичкиот развој ‘се бори’ > ‘допира’ > ‘прашува’. Според други, поверојатна е споредбата со грч. *φράζομαι* ‘мисли, размислува’, *φράζω* ‘покажува, објаснува’, со претпоставка за почетното значење ‘се чувствува’ и изворното ‘фати, донесе’, што овозможува поврзување со пие. корен **b^her-* ‘носи’. Имајќи ги предвид значењата во македонските дијалекти, особено во југоисточните егејски говори, каде што кај овој глагол е забележано и значењето ‘гледа’, Чашуле (Čašule 2017: 87–88) смета дека овој глагол има супстратно потекло, го врзува со пие. **uer-* ‘воочува, внимава’, а дава паралела и со мак. глагол *вара*, *варка* ‘чува, пази, внимава’. (БЕР 1: 33; Čašule 2017: 87–88).

бараба *бараба* m./f., *бараби* pl.; ‘разбојник, арамија, никаквец, пропаднат човек’.

■ Позајмено преку срп.-хрв. *baràba*, *baràba*, од ситал. *barabba* ‘распуштен, невоспитан младич; крадец; никаквец’ (или од герм. *Baraber*). Итал. збор е најверојатно од името на новозаветниот разбојник (лат. *Barabbas*, што доаѓа од грч. Βαραββᾱς), во крајна линија од арамеј. патроним *bar-’abbā* ‘син Абин’. (EPCJ 2: 180; ЕСУМ 1: 137; Skok 1: 110; Snoj 2016: 62).

барабан *барабан* m., *барабани* pl.; ‘ударен музички инструмент со цилиндрична форма, обложен од двете страни со кожа; дел од машина, апарат во вид на цилиндер’.

Во релација со: ▲барабанче, барабанар, барабанција, барабани

■ Позајмено од рус. *барабáн* ‘тапан’; сп. буг. *барабàн*, срп. *барабáн*, ром. *barabán*, пол. *baraban*. Рускиот збор е добиен со асимилација од татар. *дара-*

бан; сп. и рус., укр. (dial.) *тараб́ан*, покрај *бараб́ан*, пол. (dial.) *taraban*; сп. и тур. *balaban* ‘голем тапан’, заемка од перс. *pahlavān* ‘храбар’. Формите *palvan*, *balwan*, *balivan*, *palḡan* ‘храбар, борач’ се вообичаени во турските јазици и се користат со значењата ‘голема личност, голема глава’, но и (fig.) ‘голем тапан’. (БЕР 1: 32; ЕРСЈ 2: 181–182; Фасмер 1: 122–123; Аникин 2: 187–188, s.v. бараб́ан I; ЕСУМ 1: 137; ЭСБМ 1: 306).

барабар *барабар* adv.; ‘заедно; еднакво, исто’.

■ Познајмено од тур. (dial.) *barabar*, варијанта на *beraber* ‘заедно; еден со друг; еднаков’, од перс. *barābar* ‘еден врз друг; во иста рамнина; еднаков’; сп. буг. *бараб̑ар*, срп. *бар̑аб̑ар*, ром. *barabár*, *bărăbár*, аром. *bára-bára*, алб. *barabár*. Кај балканските јазици заемката е од дијалектната турска форма *barabar*, а не од книжевното *beraber*, при што значењето ‘еднакво, исто’ се развива секундарно од просторната семантика ‘еден до друг’. (Јашар-Настева 2001: 119; БЕР 1: 32; ЕРСЈ 2: 182–183; Skok 1: 110; Tietze 1: 655–656).

бараж *бараж* m., *баражи* pl.; ‘брана, пречка, преграда; интензивно артилериско бомбардирање; решавачки натпревар или серија од натпревари’.

Во релација со: ▲ баражен ▼ бар¹, бариера, барикада

■ Познајмено од фр. *barrage* ‘брана, пречка’, изведено од *barrer* ‘прегради, затвори’ < *barre* ‘гред, пречка’. Во фр. јазик зборот првично означува ‘брана, преграда’, од каде што се развива и военото значење ‘интензивно артилериско бомбардирање’ (*barrage d’artillerie*), а потоа и спортското ‘решавачки натпревар или серија од натпревари’. Во македонскиот јазик

зборот е навлезен преку европските јазици, најчесто како спортски термин; сп. буг. *бар̑аж*, срп. *бар̑аж*, хрв. *bàrāž*, слн. *baráž*, алб. *barážh*, тур. *baraj*. (Алексоска-Чкатроска 2005: 265; БЕР 1: 33; TLFi, s.v. barrage; OED, s.v. barrage).

барака *барака* f., *бараки* pl.; ‘ниска зграда од штици што служи за живеење или привремено сместување’.

Во релација со: ▲ баракче

■ Познајмено од катал., шп. *baracca* ‘колиба од кал’, со различно посредство (фр. *barraque* или итал. *baracca*, или пак, преку тур. *baraka* со исто значење); сп. и англ. *barrack*, герм. *Baracke*, слч. *barak*, *barák*, чеш. *barák*, пол. *barak*, рус. *барáк*, укр. *барáк*, блр. *барáк*, буг. *бар̑ака*, срп. *бар̑ака*, алб. *barákë*, грч. *μλάρακα*. Овој збор најрано се јавил во каталонскиот со значење ‘колиба од кал со сламен покрив’ и можеби е во врска со зборот *barro* ‘кал, блато’ од влат. **barrum* ‘глина, кал’, што е од предромански супстрат на Пиринејскиот Полуостров (Иберија), веројатно од келтски; сп. срирс. *broch* ‘отпад, талог’ и гал. **barros* ‘грмушест крај’. (Алексоска-Чкатроска 2005: 414; БЕР 1: 33; ЕРСЈ 2: 184–185; Фасмер 1: 123; Аникин 2: 193; ЕСУМ 1: 138; Snoj 2016: 62; ERNJ 1: 43; Králik 62; Kluge 90).

бард *бард* m., *бардови* pl.; ‘народен поет и пејач кај старите Келти што пеел во придружба на харфа; првенец, најугледен претставник, во уметноста или во книжевноста’.

■ Познајмено, можеби преку рус. *бард*, од англ. *bard*, во крајна линија од пкелт. **bardos* ‘бард, поет’; сп. буг. *бар̑д*; срп. *бар̑д*. (БЕР 1: 33; Аникин 2: 210; ERNJ 1: 40; Králik 62).

бардак *бардак* m., *бардаци* pl.; ‘земјан или бакарен сад со рачка и дулец за вода, вино или за ракија’.

Во релација со: ▲бардаче, барде, бардакчија

■ Позајмено од тур. *bardak* ‘чаша, бокал, сад за пиење’, балкански турцизам; сп. срп. *bârdâk*, *бардâче*, *бардâчић*, *бардâчина*, *бардâклија*, буг. *бардâк* покрај *бърдък*, *бардък*, ром. *bârdâc*, алб. *bardâk*, *bardhâk*, грч. *μπαρδάκι*. Турскиот збор е изведен со наставката *-ak* од основата *bard-/bart-*, која е засведочена во повеќе турски и огузски говори во значење ‘сад за течности, бокал’, со варијантни облици (*bardak*, *barduk*, *barduk*). Потеклото на основата *bard-/bart-* е нејасно; според дел од авторите (Eren 40; Tietze 1: 587) се работи за стар турски лексички елемент, додека други ја допуштаат можноста за рана заемка од ирански јазици (сп. перс. *bard* ‘камен, тежок предмет’ – семантички несигурно). Етимологијата што го поврзува зборот со перс. *bar-dân* (Škaljić 120) треба да се отфрли. Зборот е широко распространет во балканските јазици, а во словенските јазици зборот развил богата деривација и разговорни, експресивни значења. (Јашар-Настева 2001: 35, 68; БЕР 1: 33; ЕРСЈ 2: 196–197; Фасмер 1: 126; Skok 1: 112; ERHJ 1: 44; Севортыан 2: 65–66; Škaljić 120; Eren 40; Tietze 1: 587).

барел *барел* m., *барели* pl.; ‘мерка за нафта и деривати од нафта; мерка во која се искажува цената на нафтата и според која се продава’.

Во релација со: ▼варел, варела, варуле, варулче

■ Позајмено од англ. *barrel* ‘буре; мерна единица’, изворно ‘дрвено буре’, позајмено од стфр. *baril* (варијанта *bareil*), фр. *baril* ‘буре’. Потеклото на францускиот збор најчесто се смета за келтско, иако е предложено и

предроманско супстратно потекло. Во англискиот јазик зборот првично означувал сад (буре) како мерна и транспортна единица за разни стоки, а подоцна значењето се специјализира за стандардизирана мерка за сурова нафта и нафтени деривати. Оттука *barrel* функционира како интернационализам во економскиот и трговскиот дискурс; сп. буг. *барел*, срп.-хрв. *барел*, рус. *баррель*, укр. *барель*. Во македонскиот јазик е засведочена и народната варијанта *варел*, која укажува на постаро позајмување преку грч. *βαρέλι*, *βαρέλα* ‘големо буре, бочва’ < итал. *barella*; в. **варел**. (Аргировски 1998: 83, s.v. варел; БЕР 1: 33; Аникин 2: 231; Snoj 2016: 62; Králik 62; OED, s.v. barrel; TLFi, s.v. baril).

баретка *барейќа* f., *барейќи* pl.; ‘тркалезна или аглеста капа без штит’.

Во релација со: ▲беретка

■ Позајмено од фр. *barrette* ‘мала капа’, според TLFi (s.v. *barrette*, *béret*), форма што е етимолошки и семантички поврзана со фр. *béret*; сп. англ. *beret*, герм. *Barett*, итал. *berretto*, порт. *barrete*, пол. *beret*, чеш. *baret*, слч. *baret*, словен. *baretka*, срп. *беретка*, буг. *берет*, рус. *берет*. Фр. *barrette* е преземено од итал. (dial.) *barretta* (в. DELI, s.v. *barretta*), што води кон прованс. *beret*. Називот во крајна линија се сведува на лат. *birrus* ‘краток плашт со кулавка; капа’, збор од келтско потекло. TLFi јасно ја разграничува *barrette* како деминутивна, секундарна номинација од *béret* како основна именка за тип капа, додека германскиот *Barett* ја одразува истата романска етимолошка линија (< *birrus*). (БЕР 1: 34; ЕРСЈ 2: 200; ЕСУМ 1: 174; Аникин 2: 216; Skok 1: 112; Snoj 2016: 62; Králik 62; TLFi, s.vv. *barrette*, *béret*; DELI, s.v. *barretta*; Kluge, s.v. *Barett*).

барз *барз, барзио̃и* adj.; ‘назив за коза или за овца со бели пруги по главата или по телото; назив за човек со прошарена коса, побелен во косата’.

Во релација со: ▲барзав

■ Позајмено од ром. (dial.) *barz* ‘сив, шарен (за животно)’, аром. *bárdzu* ‘светол и шарен (за коњ или маска)’, *bárzǎ* ‘бела маска’; балкански и карпатски романизам, сп. буг. *барз, барзав, бардз, бардзѝв, бардзав*; срп. *барзаст, барза, барсек, барсоша, барзѝн*; укр. (dial.) *барза* ‘црна овца со бели гради; црн јарец’. Оваа романска придавка се смета за дачки супстратен збор, или заемка од палб. **bardza* > алб. *bárdhë* ‘бел’. (БЕР 1: 34; ЕРСЈ 2: 201–202; Skok 1: 115).

бари *бари, бара̃и* impf.; ‘вари малку, до извесен степен; (се ~) се вари до извесен степен’.

Во релација со: ▲барење, обари ▼вари

■ Од псл. **bariti* (**barati*), што се изведува од **ob-variti* декомпонирано во **o-bariti*; сп. срп. *барити*, слн. (dial.) *báratì* ‘попари (за заклано животно)’, *obàra*, слч. *obariť* ‘попари’, рус. *бараток*, покрај *вараток* ‘зовриена вода’; в. **вари**. (ЕРСЈ 2: 204–205; Лома 2000: 603; Skok 3: 623).

барьера *бариера* f., *бариери* pl.; ‘брана, пречка, преграда’.

Во релација со: ▲барьерен ▼бар¹, барикада

■ Позајмено од фр. *barrière* ‘пречка, ограда, забрана’; сп. буг. *бариѐра*, срп. *баријѐра*, алб. *barrierë*, тур. *bariyer*. Фр. *barrière* е изведено од фр. *barre* ‘попречна шипка, пречка’, од влат. *barra* ‘попречна греда, шипка’. Првично значело ‘физичка преграда, ограда’, а подоцна развива и апстрактни значења ‘пречка, ограничување’, кои се широко распространети во европските јазици. Семантичкиот

развој од конкретна кон апстрактна пречка е добро документиран во француската и англиската лексикографска традиција; в. **бар¹**. (БЕР 1: 34; ЕРНЈ 1: 44; Snoj 2016: 62; Kluge s.v. *Barriere*; TLFi, s.v. *barrière*; OED, s.v. *barrier*).

барикада *барикада* f., *барикади* pl.; ‘преграда направена од разни предмети како засолниште при улична борба; изложена положба во политичка борба’.

Во релација со: ▲барикаден, барикадира ▼бар¹, барикада

■ Позајмено преку фр. *barricade* ‘привремена преграда, утврдување’, од итал. *barricata*, изведено од *barricare* ‘препречи, затвори, попречи’ < *barra* ‘попречна шипка, греда’, од влат. *barra* ‘попречна шипка’; сп. буг. *барикада*, срп. *барикада*, алб. *barrikadë*, тур. *barikat*. Првично значењето се однесувало на физичка преграда или импровизирано утврдување направено од греди, буриња или други предмети, особено во урбани воени и бунтовнички контексти (француската традиција од 16–17 век). Подоцна, во европските јазици се развива и преносното, апстрактно значење ‘позиција, линија на отпор или спротивставување’, особено во политички и идеолошки дискурс. Семантичкиот развој од конкретна физичка преграда кон апстрактна општествена или политичка поделба е паралелен со оној кај сродните лексеми од истото етимолошко јадро; в. **бар¹**, **барьера**. (БЕР 1: 34; Аникин 2: 232; Фасмер 1: 128; ЕРНЈ 1: 44; Snoj 2016: 62; Kluge s.v. *Barrikade*).

баритон *баритон* m., *баритони* pl.; ‘машки глас меѓу бас и тенор, длабок тенор или висок бас; пејач со таков глас’.

Во релација со: ▲баритонски

■ Позајмено од итал. *baritono*; сп. герм. *Bariton*, фр. *baryton*, англ. *baritone*, шпан. *baritono*, порт. *baritono*, буг. *баритон*, срп. *баритон*, алб. *baritón*, тур. *bariton*. Италијанскиот збор е музиколошки термин оформен врз основа на длат. *barytonus* ‘со длабок глас’, што води кон стрч. *βαρύτονος* ‘со тежок, длабок тон’, сложенка од *βαρύς* ‘тежок’ и *τόνος* ‘тон, звук, напнатост’. Грч. *βαρύ-* е од пие. **g^{werh}z- / *b^{her}-* ‘тежок, тежина’, а *τόνος* е од пие. корен **ten-* ‘затегнува, напнува’. (БЕР 1: 34; Snoj 2016: 62; ERHJ 1: 44; Králik 63; Kluge s.v. *Bariton*; Beekes 2010: s.vv. *βαρύς, τόνος*; DELI, s.v. *baritono*; OED, s.v. *baritone*; TLFi, s.v. *baryton*).

барок *барок* m., *бароко̀и* (sg.); ‘стил во европската уметност (архитектурата, вајарството, сликарството, декоративната уметност, литературата) од крајот на 16 до средината на 18 век, чии главни карактеристики се претеран декоративен раскош и патетичност во пишувањето’.

Во релација со: ▲ барокен, барочен

■ Позајмено преку фр. *baroque* (првично ‘бисер со неправилна форма’) од порт. *barroco* ‘неправилен бисер’, сродно со шп. *barruesco* и итал. *barocco*, со неизвесно крајно потекло; сп. англ. *baroque*, герм. *Barock*, пол. *barok*, рус. *барок*, буг. *барок*, срп. *барок*, алб. *barók*, грч. *μπαρόк*, тур. *barok*. Во романската етимолошка традиција се издвојуваат две главни објаснувачки линии, семантичко-метафоричка, според која значењето ‘неправилен бисер’ се пренесува врз ‘неправилен, претеран, бизарен стил’ во уметноста и интелектуално-културна, која го поврзува зборот со логичкиот термин *Baroco* од схоластичката логика (мнемоничка формула за силогистичка фигура), што во 16–17 век добива пејоративна

вредност ‘прекумерно сложено, извештачено’. (БЕР 1: 34; ERHJ 1: 45; Snoj 2016: 63; Králik 63; DELI, s.v. *barocco*; TLFi, s.v. *baroque*; OED, s.v. *baroque*).

барон *барон* m., *барони* pl.; ‘благородничка титула пониска по ранг од грофовската’.

Во релација со: ▲ баронски, баронеса, бароница, баронство

■ Позајмено од фр. *baron* ‘слободен човек; феудалец, благородник’; сп. герм. *Baron*, англ. *baron*, буг. *барон*, срп. *барон*, алб. *barón*, грч. *βαρόνος*, тур. *baron*. Фр. збор е преземен од германска средина и најчесто се поврзува со пгерм. *baro* ‘човек, маж’, со континуанти во ствгерм. *baro* ‘човек, борец’ и сродни форми со значење ‘слободен човек, воин’. Во средновековната латинска и романска употреба *baro / baron* првично означувал ‘човек, следбеник, војник’, особено во феудален контекст (‘вазал, придружник на владетел’), а дури подоцна значењето се стеснува и се терминологира како наследна благородничка титула. Во западноевропската традиција постоеле и обиди за келтско толкување (сп. ирс. *bar* ‘човек’), но германската етимологија денес се смета за поиздржана. Семантичкиот развој ‘човек, воин’ > ‘феудален следбеник’ > ‘висок благородник’ е добро документиран во француските, германските и англиските историски извори. (БЕР 1: 34; Snoj 2016: 63; ERHJ 1: 45; Králik 63; Kluge, s.v. *Baron*; OED, s.v. *baron*; TLFi, s.v. *baron*).

барут *бару̀и* m., *бару̀ио̀и* (sg.); ‘експлозивна материја за полнење муниција за огнено оружје’.

Во релација со: ▲ барутен, барутана, барутница, барутчија

■ Позајмено од тур. *barut*, *barud*, покрај *barut*; балкански турцизам од грч. потекло, сп. буг. *барут*, *барутчија*, срп. *барут*, *барутана*, ром. (arch.) *barút*, *barutănă*, аром. *bărúte*, алб. *barút*, *baruthanë*, грч. *μπαρούτι*. Според Tietze (1: 594) тур. *barud/barut* е преземено од грч. *πυρίτης* (*líthos*) ‘огнен камен, пирит’, од *πῦρ* ‘оган’ и *λίθος* ‘камен’, при што првично се означувал минерал што искри, а подоцна материја за палење и експлозија. Семантичкиот развој оди од ‘камен што дава оган’ > ‘материја за палење’ > ‘експлозивен прав (барут)’. (Јашар-Настева 2001: 80; БЕР 1: 34; ЕРСЈ 2: 216–217; ПЕРСЈ 1: 28; Skok 1: 114; ERHJ 1: 45; Tietze 1: 594).

бархет *бахей* m., *бархейош* (sg.); ‘вид памучна ткаенина со ленена основа’.

Во релација со: ▲ бархетен ▼ порхет

■ Позајмено од постариот герм. облик *Barchet* (денес: *Barchent*) < срвгерм. *barchât*, назив за дебела памучна или мешана ткаенина, особено распространета во јужногерманската и алпската текстилна традиција; сп. срп. *бархет*, буг. *бархѐт*, алб. *barhet*, грч. *μπαρχέτι*. Герм. форма е преземена од срлат. *barracanus*; сп. итал. (hist.) *baracane/baracanno*, фр. (hist.) *barracan*, англ. (hist.) *barracan*, чеш. *barchet*, *barchent* (ретко), пол. *barchan*, рус. (hist., dial.) *бархán*, укр. *бархán*, *бархám*, стблр. *бархатъ*, блр. *бархат*. Лат. *barracanus*, назив за груба волнена или памучна ткаенина, потекнува од арап. *barrakān* ‘вид наметка, груба ткаенина’. Во европските јазици називот се шири преку италијанско-германските трговски врски и со текот на времето се специјализира за означување на конкретен тип памучна ткаенина со ленена основа. Семантичкиот развој оди од ‘општ назив за груба ткаенина или наметка’ > ‘тер-

мин за специфичен текстилен производ во европската занаетчиска и индустриска традиција’. Од истиот краен етимон е и зборот *йорхей* (со срп.-хрв. посредство). (Аникин 2: 235, s. vv. бархан, бархат; БЕР 1: 34; ЕСУМ 1: 146; ЭСБМ 1: 319; Skok 1: 110, s.v. *barakān*).

бас¹ *бас* m., *басови* pl.; ‘најдлабокиот машински глас; пејач со таков глас; инструмент што дава длабоки тонови’.

Во релација со: ▲ басист

■ Како музички термин се оформил во италијанската музичка средина, од каде што се проширил во другите европски јазици; од итал. *basso* ‘низок, длабок’, изведено од срлат. *bassus* ‘низок, длабок, дебел’; сп. фр. *basse*, англ. *bass*, герм. *Bass*, алб. *bas*, грч. *μπάσσο*, тур. *basso*, буг. *бас*, срп. *бас*, хрв. *bas*, словен. *bas*, словач. *bas*, чеш. *bas*, пол. *bas*, рус. *бас*, укр. *бас*, блр. *бас*. Првично означува ниска физичка положба или големина, а потоа метафорично и акустичка длабочина, што е основа за развојот на музичкото значење. За мак. *бас*, можно е посредство преку фр. *basse* ‘длабок глас, ниска звучност’, за кое Аникин претпоставува дека е или од итал. *basso* или директно изведување од лат. *bassus*. (БЕР 1: 35; Аникин 2: 240–241; ЕСУМ 1: 146; Snoj 2016: 63; ERHJ 1: 45; Králik 63).

бас² *бас* (dial.) m., *басови* pl.; ‘облог’.

■ Позајмено (можеби преку алб. *bast*), од тур. *bahis* ‘дебата; натпревар со зборови; облог’, од арап. *baht* ‘баранье, истражување, расправа’; сп. алб. *të vëmë* (*të zëmë*, *të lidhim*) *bast*, буквално: ‘да се фатиме на бас’, буг. *бас* ‘облог’. (БЕР 1: 35; Цветановски 2010: 152; Tietze 1: 264).

басамак *басамак* (dial.) m., *басамаџи* pl.; ‘скала, лествица; скалило на скала’.

■ Позајмено од тур. *basamak* ‘скало, лествица; стапка, етапа’; сп. буг. (dial.) *basamák*, срп. *basamak*, *băsamak*, алб. *basamák*, ром. *basamác*. Тур. *basamak* се изведува од глаг. корен *bas-* ‘стапнува, гази’ со имен. суфикс *-mak*, со кој се образуваат конкретни именки од глаголи (сп. *art-mak*). Според Tietze (1: 596) медијалното /a/ е секундарно (сп. *kaçamak*, *tutamak*). Изворното значење во тур. е ‘место, нешто на кое се стапнува’, оттука ‘скало’. (Јашар-Настева 2001: 65; БЕР 1: 35; ЕРСЈ 2: 220; Tietze 1: 596).

баскет *баскеџи* m., *баскеџи* pl.; ‘топка за кошарка; кошарка на еден кош’.

■ Позајмено од англ. *basket*, скратена форма од *basketball*; сп. буг. *bàskem*, *bàskembol*, срп. *bàskem*, алб. *basket-boll*, грч. *μπάσκετ*, тур. *basket*, *basketbol*. Англ. *basketball* е сложенка од *basket* ‘кош’ од неизвесно потекло и *ball* ‘топка’, од германско потекло (< ствгерм. *balla* ‘топка’). Како спортски термин се оформил во англоамериканската средина, а потоа се проширил во европските јазици. (БЕР 1: 35; Snoj 2016: 63; Králik 63; OED, s. vv. *basket*, *basketball*).

басма *басма* f., *басми* pl.; ‘вид шарена памучна ткаенина’.

Во релација со: ▲ басмичка, басмар, басмарка, басмен

■ Позајмено од тур. *basma* ‘печатена памучна ткаенина, платно со отпечатен украс’; балкански турцизам; сп. буг. *basma*, *басмаджия*, срп. *bàsma*, *bàsмо*, *басмаџија*, *basamџија*, ром. *basma*, аром. *băsmă*, алб. *básmë*. Се среќава и во исл. јазици; сп. рус. *basma*, укр. *bàsma*. Изведено од тур. гл. *basmak* ‘притиска, притиснува;

печати (со клише, калап)’, од турската коренска основа *bas-* ‘притисне, гази’, со продуктивниот именски суфикс *-ma*; првично означува ‘она што е отпечатено, притиснато’, од каде и значењето ‘платно со отпечатен орнамент’. (Јашар-Настева 2001: 79; Фасмер 1: 131; Аникин 2: 251; БЕР 1: 35; ЕРСЈ 2: 225; ЕСУМ 1: 148; Škaljić 121–122; Skok 1: 117, s.v. *baskija*; Boretzky 1976: 22, 149; Tietze 1: 285, 287).

басна *басна* f., *басни* pl.; ‘кратка творба со поучна содржина, во која луѓето и нивните карактеристики обично се претставени преку животни, растенија или предмети; измислица, неверојатна приказна’.

Во релација со: ▲ баснар, баснарица, баснарка, басничка, баснописец, баснословен, баснотворец ▼ бае, бајка

■ Иако во ТРМЈ како примарно е дадено значењето ‘кратка поучна приказна’, а потоа и народното (дијалектното и разговорното) ‘измислица, неверојатна приказна’, од историско-семантичка гледна точка примарно е второто, зашто токму од него може да се определи статусот и потеклото на оваа лексема, особено ако се има предвид фактот што во мак. дијалекти е регистрирана и формата со *-м*, обично во мн. *басми* ‘измислици; неверојатни приказни’ (пр. *не кажувај басми!*), често во народниот јазик и со значење ‘баење, т.е. изговарање магиски формули при некој обред’, што во основа е претпоставената псл. изворна семантика. Мак. *басна* е од псл. *basnъ* ‘кажување, говор, приказна; магиски зборови’, именка изведена од глаголот *bajati* ‘кажува, раскажува; бае’ со суфикс *-snъ*, од пие. *b^heh₂-* ‘зборува, кажува’. Овој псл. збор во словенските јазици развива двојна семантика: ‘измислена, поучна приказна’, од каде книжев-

ното значење ‘басна’, и ‘магиски, бајачки зборови’, зачувано во дијалектите и во поврзани лексеми; сп. буг. *bàsня*, (dial.) *bàsма*, срп. *bàsна*, *bàsма*, хрв. *bàsna*, словен. *bàsen*, чеш. *bàseň*, слч. *bàseň*, пол. *baśń*, рус. *bàsня*, (arch.) *баснь*, стукр. *басня*, блр. *bàsня*, стблр. *баснь*. Книжевното значење ‘кратка поучна приказна’ во македонскиот јазик е под влијание на источнословенската и јужнословенската книжевна традиција и се смета за бохемизам. (БЕР 1: 35; ЕРСЈ 2: 226; ПЕРСЈ 1: 28; Аникин 2: 252–253; ЭССЯ 1: 161–162; SP 1: 193; ESJS 57; Snoj 2016: 63; ERNJ 1: 45; Králik 63).

бастиион *бастиион* m., *бастииони* pl.; ‘издаден дел од бедем на тврдина; кула на тврдина; добро чувано место, потпора во одбраната на некоја позиција’.

Во релација со: ▲ бастиионски

■ Позајмено од фр. *bastion* ‘испакнат одбранбен дел на тврдина’, изведено со романскиот суфикс *-on* од срфр. *bastille* ‘утврдување, мала тврдина’, од стфр. *bastel*, *bastille* ‘утврдување; утврдена кула; привремено одбранбено утврдување’; сп. англ. *bastion*, герм. *Bastion*, итал. *bastione*, рус. *бастион*, буг. *бастидн*, срп. *бастидн*, хрв. *bastion*, алб. *bastion*. Фр. *bastion* е од германско потекло и се поврзува со нгерм. **bast-* ‘врзува, плете; гради со снопови’. (Аникин 2: 256; Фасмер 1: 132; БЕР 1: 35; TLFi, s.v. bastion; DELI, s.v. bastione; Kluge, s.v. Bastion; OED, s.v. bastion).

бастун *бастун* m., *бастуни* pl. и *бастум* m., *бастуми* pl.; ‘специјално изработен стап со свиткана рачка за потпирање при одење’.

Во релација со: ▲ бастунче, бастумче

■ Позајмено преку тур. *baston* ‘стап, потпирач’, односно преку нгрч. *πλασ-*

τοῦν ‘бастун, стап’; сп. буг. *бастун*, срп. *bàстун*, алб. *bastún*. И тур. *baston* и грч. *πλαστοῦν* водат кон романски извор (венец. *baston* ‘стап, прачка’, итал. *bastone* со исто значење) < длат. *bastum/basto* ‘стап, прачка’, веројатно со старо медитеранско (предлатинско) потекло. Во македонскиот јазик, покрај формата *бастун*, се среќава и варијантата *бастум*. (Јашар-Настева 2001: 38; БЕР 1: 35; ЕРСЈ 2: 230; Eren 41; Tietze 1: 288; DELI, s.v. bastone; DEX, s.v. baston; TLFi, s.v. bâton).

батак¹ *байтак* m., *байтаци* pl.; ‘кал; бла-то, мочуриште, кално место; безизлезност, хаос; расипан човек, никаквец’.

Во релација со: ▲ батаклив, батакчија, батакчилак

■ Позајмено од тур. *batak* ‘блато, мочуриште, кално место’, изведенка од тур. гл. *batmak* ‘тоне, потопа, пропадне’, со натамошен семантички развој ‘безизлезна состојба, долгови; сп. и буг. *батàк* ‘блато, кал’, *батакчиà* ‘човек што не си ги плаќа долговите, што тоне во долгови’, срп. *ба-так* ‘блато, мочуриште, кално место; расипан човек’. Преносното значење ‘расипан човек, никаквец’ во турскиот, понатаму и во другите јазици претставува вторична семантичка метафора, мотивирана од основното значење ‘кал, мочуриште’ како место во кое се пропаѓа и од кое нема излез. (Јашар-Настева 2001: 58; БЕР 1: 36; ЕРСЈ 2: 235; Skok 1: 121–122; Tietze 1: 610–611).

батак² *байтак* m. (dial., colloq.), *байтаци* pl.; ‘копан (обично кај птици)’.

Во релација со: ▲ батаче

■ По потекло словенски збор, од псл. **bътъкъ* ‘подебел (задебелен) крај (на дрво)’, изведено од **bътъ* со суф. **-ъкъ*, но формата *байтак* во македонскиот јазик не е регуларен наследен

рефлекс, туку претставува понова заемка од срп. *bātak*. Оттука, и покрај псл. етимологија, *баѿѿак* функционира како секундарен србизам, ограничен на дијалектна и колоквијална употреба. За семантичкиот развој, сп. англ. *butt* ‘бут, задник’, ‘поголем или подебел крај на нешто (на пр., *свински буѿѿ*)’, ‘подебелиот крај или рачка на алат или оружје’ итн. Псл. **bъtъkъ* се сведува на пие. глаголска придавка **bhūtó-* од **bhu(H₂)-* ‘настанува, никнува’ > псл. **byti*. Меѓу **bъtъ* ‘тоа што никнало, настанало, се појавило’ и **batъ* / **bъtъ* ‘тоа со што се удира’ тешко е доследно да се разграничат облиците и значењета во словенските јазици. (EPCJ 2: 233–234; ПЕРСЈ 1: 29; ЭССЯ 3: 141, s.v. **butъ* II; Skok 1: 120–121; ERHJ 1: 46; SP 1: 466, s.v. *butъ*).

батал *баѿѿал* adj. (indecl.); ‘запуштен, неприбран, неуреден, запоставен’.

Во релација со: ▲ батали, баталува

■ Од тур. *batal* ‘безвреден, неупотреблив; огромен’, покрај тур. *battal* ‘расипан, уништен, напуштен’ од арап. *baṭṭāl*, што е изведено од коренот *bṭl* ‘празен, суверен, неважечки’; балкански турцизам, сп. буг. *batāl* ‘запуштен’, срп. *bāmāl* ‘расипан; запуштен’, алб. *batáll* ‘необработен’, ром. *batál* ‘скопен овен, жарец’, аром. *bātalcu* ‘крупен, голем’, нгрч. *μπατάλικος* ‘(пре)дебел, тром, грд’. (Јашар-Настева 2001: 34, 109; БЕР 1: 36; EPCJ 2: 235–236; Skok 1: 122; Tietze 1: 614).

баталјон *баѿѿалјон* m., *баѿѿалјони* pl.; ‘воена единица составена од две до четири чети’.

Во релација со: ▲ баталјонски ▼ батерија

■ Позајмено преку фр. *bataillon*, од итал. *battaglione* < *battaglia* чиешто

постаро значење е ‘воена единица’ од длат. *battālia* ‘борба, битка’, варијанта на *battuālia* ‘борба на гладијатори’, од лат. *battuere* ‘бие (се), војува’; сп. англ. *battalion*, germ. *Bataillon*, ром. *bataliόν*, алб. *bataliόν*, пол. *batalion*, буг. *батаљѿн*, срп. *батаљѿн*, рус. *батаљѿн*, укр. *батаљѿѿн*. Лат. *battuere* е експресивен глагол со значење ‘удира со повторливи движења, тепа’ и најчесто се поврзува со пие. корен **b^heh₂u-/*b^heu-* ‘удира, турка, нанесеува удар’. (БЕР 1: 36; EPCJ 2: 239; Skok 1: 122–123; Snoj 2016: 64; Králik 64; TLFi s.v. *bataillon*; DELI s.v. *battaglia*; de Vaan, s.v. *battuere*).

бате *баѿѿе* n. (hip.), *баѿѿевци* pl.; ‘постар брат’.

Во релација со: ▲ бато, батко ▼ брат

■ Од псл. **batę* < **batъ*, во словенските јазици ретка деминутивна форма **batъ* + **-ę*, за која се врзуваат две значења ‘постар брат или кој било постар маж’ и ‘татко’; сп. буг. *bāte*, (dial.) *bācho*, срп. *bāta*, укр. *bāтя*, *bāтьо* ‘татко’, рус. *bāтя* ‘татко’, блр. *bāця* ‘татко’, слч. *baťa* ‘постар маж во роднинска врска; чичко, вујко’. Постојат повеќе гледишта, дека е од иранско потекло **pHtā* ‘татко’, дека е позајмено од сттур. *bāša* ‘постар роднина’, дека е од балканско супстратно потекло, веројатно сродно со албанскиот *bacë* ‘обраќање кон постар роднина од почит’, ром. *baci* ‘бач, главен овчар’ итн. Се чини како најубедлива претпоставката дека е хипокористик од псл. **brātъ* или **brātъ*, сп. и унг. *bátya* ‘голем брат’, ром. *bade* ‘(arch.) постар брат; постар човек; (pejor.) слабо образован човек од село’. Трубачов (ЭССЯ 1: 164) го одделува **bat’a* од **brat(r)ъ* и го врзува со пие. **ph₂ter-* ‘татко’, но со оглед на значењата во македонските дијалекти, а и

во голем дел од јужнословенските и западословенските јазици, сепак се работи за помлади образувања од *брајѝ*. Во мак. дијалекти се среќава и формата *бајѝо* (hip., Voc.) ‘постар брат’; в. **батко** и **брат**. (Киш 2010: 213-218; Стоевска-Денчова 2009: 66-67; БЕР 1: 36; ЭССЯ 1: 164).

батерија *бајѝерија* f., *бајѝерии* pl.; ‘спој на неколку галвански елементи или на акумулатори заради добивање на поголема електромоторна сила или на поголема јачина на струјата; цебна електрична светилка; борбена и тактичка единица во артилеријата (обично од 3 до 6 топа)’.

Во релација со: ▲батериски ▼баталјон

■ Позајмено преку англ. *battery* ‘артилериска единица; низа поврзани електрични елементи’, од фр. *batterie* ‘удирање; артилериска позиција, низа топови’, изведено од *battre* ‘бие, удира, тепа’, од длат. *battere* ‘бие (се), удира, тепа’ < лат. *battuere* ‘бие (се), удира, војува’; сп. буг. *батѝрија*, срп. *батѝрија*, алб. *bateri*, грч. *μπαταρία*, пол. *bateria*, рус. *батаре́я*, укр. *батаре́я*. Фр. *batterie* првично значи ‘удирање, биење’, а од 15 век и ‘група топови што дејствуваат заедно’, при што семантичкиот развој е мотивиран од идејата за концентрирано, повторливо дејство; итал. *batteria* (паралелно развиено од *battere*) ја потврдува истата воена семантика. Во англискиот, овој термин добива дополнително специјализирано значење ‘низа уреди што дејствуваат заедно’, од каде што во 19 век се развива техничкото значење ‘низа споени галвански или акумулаторски келии’, кое потоа се интернационализира и се шири во другите европски јазици. (БЕР 1: 36; ERHJ 1: 46; Skok 1: 122–123; Snoj 2016: 64; Králik 64; TLFi s.v. *batterie*; DELI s.vv. *battere*, *batteria*; de Vaan, s.v. *battuō*).

батиса (arch.) *бајѝиса*, *бајѝисаај* pf.; ‘потоне, пропадне, упадне’.

Во релација со: ▲батисува, батисување

■ Изведено од тур. *batmak* ‘потоне, се удави; пропадне; западне (сонцето)’, поточно од *batti* 3 sg. pf., со суф. *-isa* (од грчко потекло), балкански турцизам; сп. буг. *батѝс(в)ам*, срп. *батѝсати*, алб. *batis*. Тур. *batmak* е со широка семантика: ‘физички да потоне, да се нурне’, но и преносно ‘да пропадне, да осиромаша, да западне во неволја’, како и космичко ‘да зајде (сонцето)’, што ја објаснува лесната семантичка интеграција во балканските јазици со значење ‘ненадејно пропаѓање, упаѓање’. Глаголот е изведен од турската глаголска основа *bat-*, која во тур. јазици е старо наследство со значење ‘тоне, исчезнува под површина’, добро документирано и во други туркиски јазици (тат. *batu* ‘потоне; пропадне’, кирг. *bat-* ‘потоне; западне (сонцето)’ итн. Освен *батиса*, во мак. јазик постои и несвршениот глагол *батисува*, што е секундарно развиен во рамките на македонскиот аспектуален систем. (Јашар-Настева 2001: 170; БЕР 1: 36; EPCJ 2: 246; Севортыан 2: 78–80; Skok 1: 121–122; Tietze 1: 610, s.v. *bat-*).

батист *бајѝисѝ* m., батистот (sg.); ‘вид многуfino и густо ткаено платно’.

Во релација со: ▲батистен

■ Позајмено од фр. *batiste* < *batishe*, што е изведенка од фр. *battre* ‘бие, тепа, чука (коноп, лен)’, од лат. *batt(u)ere* ‘бие, тепа’; сп. буг. *батѝсма*, срп. *батѝсм*, слч. *batist*, чеш. *batist*, пол. *batyst*, рус. *батѝсм*, укр. *батѝсм*, блр. *баты́см*. Околу потеклото и значењето на овој збор постои мислење дека е во врска со името на францускиот ткајач Баптист од Камбре, кој започнал со производство на

овој вид стоки околу 1300 година, а личното име е изведено од лат. *baptista* ‘крстител’ (како атрибут на Св. Јован Крстител), што пак е преземено од грч. βαπτιστής ‘крстител’ < βαπτίζω ‘крсти’ < βάπτω ‘потопи, потопува’, или пак од неговата употреба при бришење на главите на децата по крштевањето. Сепак, оваа претпоставка од повеќето етимолози се отфрла како нереална. (БЕР 1: 36; Фасмер 1: 134; Аникин 2: 270; ЕСУМ 1: 1; EWD 1: 132).

батко *бајџко* m. (hip.), *бајџковци* pl.; ‘постар брат’.

Во релација со: ▲ бате, бато ▼ брат

■ Од псл. **batъko* < **batъ*. Во македонските дијалекти односот помал брат или сестра кон постар брат освен со називот *бајџко* се изразува уште со називите: *бајџе*, *бајџенце*, *бацко*, *баце* ‘помал девер’, *баче* и *бале*, коишто уште повеќе се емоционално маркирани. Од аспект на деривацијата извесно влијание има и карактерот на суфиксот *-ко* во јужнословенските јазици кој, за разлика од западнословенските и источнословенските, има друга функција, односно овој суфикс го изгубил примарното деминутивно значење. (Киш 2010: 213-218; Стоевска-Денчова 2009: 66-67; БЕР 1: 36; ЭССЯ 1: 164; Králik 64).

бау *бау*, interj.; извик за подражавање истрел и сл.; (*бау-бау!*) за плашење на децата; самото измислено плашило со кое ги плашат децата.

■ Од онматопејско потекло; интернационален извик, кој во различни јазици во основа служи за подражавање на истрел од огнено оружје, за подражавање на ласжот на кучето, како и за експресивност при обраќањето кон деца (за да се уплашат); сп. буг. *бау*, *бау-бау* ‘за подражавање кучешки ласж’, срп. *bau*, *bau-bau*

‘извик за плашење деца; за подражавање на топовско пукање’, хрв. *bau*, *bau-bau* ‘извик за плашење деца; за подражавање на топовско пукање’, алб. *bau*, *bau-bau* ‘извик за плашење’, germ. *Bau-bau*, итал. *bau bau* ‘извик за подражавање кучешки ласж’. (ЕРСЈ 2: 257; Skok 1: 123).

баци *баџи*, *баџаџи* pf.; ‘бакне некого; (се ~) се бакне со некого’.

Во релација со: ▲ бацува, бацување, бацувачка, бацувка, бакне, бакнеж, бакнирака ▼ баца, бацка, бацло

■ Од експресивно-онматопејско потекло, мотивирано од имитативна основа што го одразува звукот и артикулацијата при допир на усните (бакнување). Оваа основа е широко распространета во европските јазици како експресивна, без нужно заеднички прајазичен корен. Паралели од ист тип се: germ. *Buss* ‘бакнеж’, *bussen* ‘бакнува’, англ. *buss* ‘бакнеж, бакнува’ (кај кои етимолозите експлицитно нагласуваат онматопејска / експресивна мотивација, а не редовно наследување; в. Kluge s.v. *Buss*; OED s.v. *buss*); литв. *bučiūoti* ‘се бакнува’, латв. *buča* ‘бакнеж’, што исто така се вклучуваат во експресивниот тип со лабијален почеток *b-* (в. ЭССЯ 1: 119). Одделно од ова, во латински и романски се развива лексички стабилизирана линија од лат. *bāsium* ‘бакнеж’, збор со јасна книжевна традиција, кој не се изведува сигурно од пие. корен, туку најчесто се смета за експресивен или разговорен латинизам со непросирно потекло (de Vaan 2008 s.v. *bāsium*). Од *bāsium* произлегуваат романските форми итал. *bacio*, фр. *baiser*, шпан. *besar* и др. (сп. DELI s.v. *bacio*; TLFi s.v. *baiser*). Оваа романска линија не е директен извор за мак. *баџи*, туку претставува типолошка и фонетско-

експресивна паралела, што покажува дека бакнувањето како дејство често се именува со имитативни, лабијално-шумни форми. Мак. *баџи* (и изведената имперфективна *баџува*) се смета за постара и понародна во однос на *бакне* (*бакнува*), која е семантички понеутрална и книжевно стабилизирана; в. **бакне**. (БЕР 1: 70; EPCJ 2: 266; ЭССЯ 1: 119; ERHJ 1: 35–36; de Vaan 2008 s.v. *bāsiu*; Kluge–Seebold s.v. Buss; OED s.v. buss; DELI s.v. *bacio*; TLFi s.v. *baiser*).

бацил *баџил* m., *баџили* pl.; ‘патогена бактерија во облик на стапче, предизвикувач на некои болести’.

Во релација со: ▲ бацилен, бацило-носител

■ Позајмено преку germ. *Bazille* од лат. *bacillus* (*bacillum*) ‘стапче’, деминутив од *baculum* ‘стап, прачка’. Називот го вовел германскиот научник Фердинанд Јулиус Кон (Ferdinand Julius Kohn) во 1872 г. како дел од меѓународната научна (медицинска) терминологија. Именувањето е мотивирано од стапчестата форма на микроорганизмите. Лат. *baculum* е збор со нејасна етимологија во латинскиот и нема сигурна пие. основа. (БЕР 1: 37; Snoj 2016: 58; ERHJ 1: 35; de Vaan s.v. *baculum*, *bacillus*).

бач *бач* m., *бачови* pl.; ‘старешина на бачило, најстар овчар на бачило’.

Во релација со: ▲ бачевина, бачина, бачило, бачилар, бачило, бачилски, бачува

■ Карпатско-балкански сточарски термин со нејасно потекло; сп. срп. *баџ*, буг. *бач*, слч. *bač*, пол. *bacz*, ром. *baci*, алб. *baç*, *bacho*, унг. *bacs*, *bacsa*, *bacso*. Според Алексоска-Чкатроска (2005: 96) „како најстар балканизам влегува во заедничкиот супстрат на албанскиот и романскиот јазик од

каде подоцна се инфилтрира во другите балкански јазици.“ Можеби преку **боач* (сп. *бан* < *боан* < *бојан*), од сттур. (аварска) титула **baγači*, веројатно од стиран. потекло, од истиот ие. корен како *боџ*, *боџаџи*; сп. срперс. *b(a)g* ‘господин’; исл. и зсл. збор **bogaś* ‘богат’ можно е да ја одразува истата иран. предлошка, наклонет на словенскиот суфикс *-аџ. Според Голомб (1959: 19–50) најверојатно станува збор за едно од јсл. образувања на типот **batja*, **batjъ* од основното словенско *bata*, *bato* што претставува една галовна детска форма на општословенското *bratrъ*. Skok (1: 85) е на мислење дека е од трачко потекло. Овие објаснувања, меѓутоа, остануваат хипотетични и не се општоприфатени. (Алексоска-Чкатроска 2005: 96; Голомб 1959: 19–50; БЕР 1: 37; EPCJ 2: 268; Skok 1: 85).

баџа *баџа* f., *баџи* pl.; ‘оџак, димник; прозорче на покрив од кука’.

Во релација со: ▲ бачичка, бачиче, бачин

■ Од тур. *baca* ‘отвор за чад, светлина итн.’; балкански турцизам, сп. буг. *баџа*, срп. *баџа*, алб. *bāxhë*, грч. *μάντσα*. Тур. *baca* е од перс. *bāca* ‘голем прозорец’, изворно *bādcāh* ‘прозорец’, што е сложено од *bād* ‘ветар, воздух’ и *cah* ‘место’. (Јашар-Настева 2001: 64, 192; EPCJ 2: 273–274; Skok 1: 88; Eren 31; Tietze 1: 539).

бацанак *баџанак* m., *баџанаџи* pl.; ‘маж на свеската, роднинска врска помеѓу сопрузите на сестри’.

Во релација со: ▲ бацанак

■ Од тур. *bacanak* ‘маж на свеската, роднинска врска помеѓу сопрузите на сестри’; балкански турцизам, сп. буг. *баџанак*, срп. *баџанак*, алб. *baxhānāk*, грч. *μπατζανάκις*, мегл.-ром. *băgănăc*, *băginăc*, аром. *bîginăc*. Тур. *baca-*

nak е дериват од *bacı* ‘сестра’ со роднинскиот суфикс *-nak/-ak*, типичен за означување сроднички односи; *bacı* е стар турски збор со значење ‘(постара) сестра’, широко засведочен во тур. јазици. (Јашар-Настева 88, 245; EPCJ 2: 274; Skok 1: 88; Севортыан 2: 24–25; Eren 31; Tietze 1: 539).

баш¹ *baş* adv.; ‘токму на тоа место; токму во тоа време, тогаш; всушност’.

■ Најверојатно станува збор за контактна појава, односно семантичко вкрстување на континуантите на псл. **bъсь* ‘сосем, потполно, сосема’ и деиктичка прилошка употреба на тур. *baş* со значење ‘таму, онде’, засведочена во балканските јазици, но проблематична по потекло и неизводлива од основното турско значење ‘глава; врв; главен’, поради што не може да се смета за турцизам (в. **баш³**). Формалната и семантичката блискост на двата елемента на јужнословенски терен овозможила заемно влијание и проширување на значењата во насока на деиктичко-прагматичкото ‘токму; баш тогаш / таму; навистина; всушност’, при што словенската основа играла водечка улога, а турскиот модел имал секундарно засилувачко дејство. (Јашар-Настева 2001: 164, 170, 220, 233; БЕР 1: 37; EPCJ 2: 261, 276; ПЕРСЈ 1: 31; ЭССЯ 3: 139–140; ERHJ 1: 45–46; SP 1: 464; ESJS 90; ESSJ 2: 90–91; Tietze 1: 605, *baş* VI).

баш² *baş*- pref., прв дел од полусложенка со значење ‘прв, главен, најдобар, најважен, првокласен’

Во релација со: ▲ башбакан, башибозук, башместо, башпријател, башчауш

■ Од тур. *baş* ‘глава; врв; главен; водач; прв’ < сттур. *baş* ‘глава’; сп. буг. *баиш*-, срп. *баиш*-, алб. *bash*-, ром. *baş*, грч. *μιάσ*-. Тур. *baş* е стар и

општотурски збор со примарно телесно значење ‘глава’, од кое уште рано се развиваат метафоричните значења ‘врв, горен дел’, ‘почеток’, ‘главен, водач, најважен’, при што во османлискиот турски станува исклучително продуктивен како прва компонента во сложени и полусложени зборови со административно, воено и општествено-хиерархиско значење (*başbakan*, *başibozuk*, *başçavuş* и сл.). Оваа употреба како префикс е директно пренесена во македонскиот и другите балкански јазици без посредство на словенски елемент и без семантичка трансформација, при што *баиш*- функционира како јасен показател за ‘првостепеност, главност, надреденост’. (Јашар-Настева 2001: 164, 170, 220, 233; БЕР 1: 37; Tietze 1: 605; Nişanyan, s.v. *baş*).

башка *baška* adj. (indecl.) и adv.; ‘друг, посебен; посебно, одделно’.

Во релација со: ▼ баш³

■ Од тур. *başka* ‘посебно, одделно, одвоено’ < сртур. *başka* или *başğa*, што е изведено од сттур. *baş* ‘глава’ + сттур. суфикс *-ka*; балкански турцизам, сп. буг. *баишкà*, срп. *баишка*, ром. *bâșca*. Во западнопреспанскиот говор зборот *баишка* ‘заедно’ е во врска со алб. *bâshkë* (< палб. **baskā*, што е од пие. корен **bask-* ‘сноп’; сродно со антички мак. *βάσκιος* ‘сноп’, лат. *fascis* ‘врзоп, сноп’), кој има различно потекло од тур. збор *башка*. (Јашар-Настева 2001: 119; БЕР 1: 37; EPCJ 2: 279–280; Севортыан 2: 92–93; Цветановски 2010: 149; Skok 1: 119; Tietze 1: 291).

бдее *бдее*, *бдеаи* impf.; ‘не спие, ја поминува ноќта без сон; внимава, чува, се грижи за неког, за нешто’.

Во релација со: ▲ бдеење, бдение, бденија, бдејач, бдејачка ▼ буди

бег¹ *beḡ m., beḡovi pl.*; ‘бегство, бегане, забрзано движење, движење на некаде со трчање’.

Во релација со: ▲ бегство ▼ бега

■ Наследено од псл. *bēgъ ‘бегство, бегане’, поствербал од глаголот *bēgti ‘побегне, се оддалечи со трчање’; сп. буг. *бяг*, срп. *bēg, bījeg*, хрв. *bijēg*, слн. *beg*, чеш. *běh*, пол. *bieg*, блр. *бег*, рус. *бег*, укр. *біг*. Од истата глаголка основа е изведен и секундарниот итератив *bēgati ‘бега, е во бегство’, како и паралелната архаична интранзитивна форма *bēžati ‘е во трк, во бегство’. Псл. *bēgti е од пие. корен *b^heg^h-/*b^heg^h- ‘бега, трча, се движи брзо; избегнува’, со балто-словенски и пошироки индоевропски паралели; в. **бега**.

бег² *beḡ m., beḡovi pl.*; ‘благородничка титула, титула на феудален земјопоседник или на заповедник во Турското Царство’.

Во релација со: ▲ бегов, бегинка, беглак, беглик, беглербег, бегликчија, беговина, беговица, бегува, бежица

■ Од тур. (dial., arch.) *beg*, покрај *beḡ, bey* ‘господин, началник’, во крајна линија од сттур. *beg* ‘главен, човек со титула’; сп. буг. *бег, бей*, срп. *bēg*, алб. *beg, bej, bek*, грч. *μλέης, βέης*, ром. *bēi*, унг. *béu*, рус. *бей*. Постојат различни теории за натамошната етимологија на зборот. Според една од нив, тур. збор можеби е од пиран. *bagáh, од пиндоиран. *b^hagás ‘бог’. Меѓутоа, деривацијата од иранскиот јазик е неси-гурна и можеби се работи за изворно турски збор. Според Tietze (1: 633–634), формата *beḡ* е основна и постара, додека *bey* е секундарна фонетска варијанта, развиена во осман. период, а двојноста *beḡ ~ bey* се објаснува како внатрешна турска варијација, а не како резултат на заемка. Иранската етимологија е можна, но недоволно докажана и поврзувањето

со *b^hagás почива повеќе на семантичка аналогност (‘господар, владетел’) отколку на строги фонолошки кореспонденции. Nişanyan (s.v. bey) исто така истакнува дека зборот е широко распространет во сите тур. јазици и дека не постои сигурен доказ за заемка од ирански, па затоа го третира како изворно турски титуларен термин со можна, но непотврдена иранска паралела. (Јашар-Настева 2001: 20, 31, 82, 199; EPCJ 3: 21; Аникин 3: 22; ЕСУМ 1: 164; ERHJ 1: 49; Tietze 633–634; Nişanyan s.v. bey).

бега *beḡa, beḡaaiḡ impf.*; ‘се оддалечува со трчање; се истава, се губи, одбегнува; напушта, заминува, си оди, се иселува, изостанува; без знаење на родителите се мажи, оди по момче без дозвола од родителите; брзо поминува, исчезнува’.

Во релација со: ▲ бегане, бег¹, бегство, бегалец, бегалка, бегалко, бегалски, бегалство, беганица, беганка, бегач, бегол, бегум ▼ бежанец, бежанка, бежански

■ Од псл. *bēgati/*bēžati impf., *bēgti/*bēgṇoti pf., од пие. *b^heg^h- ‘бега’; сп. стсл. *бѣгати, бѣжати*, буг. *бягам*, срп. *б(ј)ежати, б(ј)егати*, хрв. *bjèžati, bjègati*, слн. *bežāti, bēgati*, слч. *bežat, behat*, чеш. *bežeti, běhati*, пол. *bieżeć, biegać*, глуж. *bēžec, běhać*, длуж. *bě-žaś, běgaś*, рус. *бѣжать, бѣгать*, укр. *бігати, бігти*, блр. *бѣгаць, бѣгчы*. Формата *bēgati е секундарен итератив од *bēgti, покрај архаичната интранзитивна форма *bēžati ‘е во трк, во бегство’. Од истиот пие. корен *b^heg^h- се и литв. *bēgti* ‘бега, трча’, латв. *bēgt* ‘бега’, стинд. *bhājati* ‘се оддалечува, избегнува’, авест. *bay-* ‘бега’, што упатува на старо значење ‘брзо оддалечување, избегнување’. (Аникин 3: 21–22, 23; ЭССЯ 2: 60–61; Snoj 2016: 68; ERHJ 1: 55, 62; Králík 65, 66; SP 1: 227).

бегол *беџол, беџлиои* adj.; ‘што е направен набрзина, без задржување и задлабочување; површен; краткотраен’.

Во релација со: ▲ бегло ▼ бега

■ Книжевна заемка од рус. *беглый* (можеби и со посредство на буг. *бегъл*), што е од псл. **bēglъ*, изворно минат партицип од **bēgti/*bēgnoti* + **-lъ*, придавка со значење ‘избрзан, површен (што е направен брзо и површно)’; сп. блр. *беглы*, укр. *біглий*, пол. *biegły*. Во рускиот јазик придавката *беглый* е стар книжевен збор со првично конкретно значење ‘што е во бегство, побегнат’ (*беглый крестьянин* ‘побегнат селанец’), директно мотивирано од глаголот *бежать/бегать*. Од тоа конкретно значење рано се развива секундарна метафорична семантика ‘брз, направен без задржување’, особено во книжевната и научната употреба (*беглый взгляд* ‘површен поглед’, *беглое чтение* ‘брзо, површно (незадлабочено) читање’). Токму оваа вторична семантика е преземена во македонскиот како *беџол*, без значењето ‘побегнат’, што покажува селективно заемање од рускиот книжевен регистар, а не од разговорниот. (Фасмер 1: 140–141; Аникин 3: 23–24; ЭССЯ 3: 184–185; в. **бега**.)

беда *бедa* f., *беди* pl.; ‘немање доволно средства за живот; зло што може да го снајде човек, неволја, напаст, голема мака, несреќа’.

Во релација со: ▲ беден, бедник, бедничка, бедно, бедотија ▼ беди

■ Од псл. **bēda*, од апстрактумот **b^houǵ^heh₂-*, што е изведен од пие. корен **b^heyd^h-* ‘обврзува; принудува, тера’; сп. стсл. *бѣда*, *бѣдынъ*, буг. *бедà*, срп. *бѣда*, *бијѣда*, хрв. *bijéda*, слн. *bēda*, слч. *bieda*, чеш. *bida* ‘сиромаштија, мизерија’, *bēda* ‘тешкотија’, пол. *bieda* ‘сиромаштија’, *biada* ‘тешкотија’, блр. *бяда́*, рус. *беда́*, укр. *біда́*.

Изворното значење на пие. **b^heyd^h-* било ‘(општествена) обврска’ (сп. и алб. *bësë* ‘заклетва’), па оттаму се развило значењето ‘зависност од друга личност, принуда’, а потоа во словенските јазици ‘несреќа’. Мислењата за псл. именка **bēda* се поделени, едни ја толкуваат како поствербал од псл. **bēditi*, **bēdʹo*, додека пак други го изведуваат глаголот од именката. Сродно со литв. *bėda*, латв. *bēda* ‘несреќа, вина’, но и со литв. *bādas* ‘глад’, па според некои, можеби се работи за заемки во балтиските јазици од словенските. Во секој случај, конвергенцијата на двата извора не може да се исклучи. Од истата основа е изведена и придавката **bēdъnъ* ‘што е во беда, сиромашен, несреќен’; сп. стсл. *бѣдынъ*, буг. *бѣден*, срп. *бѣдан*, хрв. *bjèdan*, слн. *bēden*, чеш. *bídny*, слч. *biedny*, пол. *biedny*, блр. *бядны́*, рус. *бѣдный*, укр. *бідний*, со првично значење ‘што се наоѓа во состојба на беда’, а потоа и ‘сиромашен; достоин за сожалување’. (БЕР 1: 39; EPCJ 3: 34–36; ПЕРСЈ 1: 33; Аникин 3: 28–29; ЭСБМ 1: 341; ЕСУМ 1: 192; ЭССЯ 31: 48–51; ЭССЯ 26: 99; Snoj 2016: 65; ERNJ 1: 55; Bezlaž. 1: 15; Králik 66; SP 1: 222; ESJS 562; Derksen 2008: 38–39).

бедем *бедem* m., *бедemi* pl.; ‘висок, дебел сид, насип околу тврдина, гради др.; заштита, одбрана од нешто’.

■ Од тур. *beden* ‘тврдина, кула, замок’, балкански турцизам од арап. *badan* < *bdn* ‘човечко тело без екстремитетите и главата, торзо; кратка кошула или оклоп без ракави’. Во мак. и во другите балкански јазици се развило само првото значење, како што е и во турскиот; сп. буг. *беден*, срп. *бѣдем/бѣдем* и (arch.) *бѣден*, алб. *bedén*, грч. *μπεδένι*, ром. *bedén*. Замеаната на *-н* > *-м* е веројатно по пат на

асимилација спрема *б-*, исто како и во *баџрем* (од постарата форма *баџрен*). Во турските етимолошки речници *beden* ‘сид, бедем, утврдување’ се толкува како именка, при што преносот од значењето ‘тело, труп’ кон ‘масивна заштитна градба’ се објаснува метафорички; арапското потекло е неспорно, а балканската распространетост ја одразува османлиската воено-административна терминологија. (БЕР 1: 39; ЕРСЈ 3: 33; ПЕРСЈ 1: 33; ЕРНЈ 1: 49; Tietze 1: 302; Nişanyan s.v. *beden*).

беди *беди*, *бедати* impf.; ‘обвинува, клевети’.

Во релација со: ▲бедење ▼беда, беден, бедник, бедничка, бедно

■ Веројатно од псл. **bēditi* (*sę*), кој во значењето ‘доведе до несреќа, неволја, сиромаштија’ очигледно е дериват од псл. **bēda*, а во значењето ‘принудува, убедува’ е каузатив од пие. **b^hēyd^h*- ‘обврзува; принудува, убедува’; сп. стсл. бѣдити, ‘присилува, поттикнува; убедува’ буг. *бедя* ‘обвинува, клевети, убедува, поттикнува’, срп. *béditi*, *bijéditi*, рус. *bédítъ*, укр. *bídíti* ‘пцуе, навредува’, слч. *biedit*, чеш. *bídit*, *bědit*, пол. *biedzić*; со некои од значењата веројатно од алтернативно потекло. Точна паралела во значењето ‘принудува, убедува’ има во гот. *baidjan* ‘принудува’ < пие. **b^hoyd^h*, посведочено во стгрч. πείθωμαι ‘убедува, прогонува’. Трубаčov (ЭССЯ 2: 56–57, 92–93) смета дека е **bēditi* ‘порази, принуди’ од **bēda*, а дека е секундарно **bisti*/**biditi* > **bēditi* ‘убеди, поттикнуе’. Според Аникин, не е исклучено дека псл. *bēditi* е резултат на контакминација на две сродни, но различни основи, **boid*- (< пие. **bheidh*- ‘принудува, убедува’) и **bēd*- (< пие. **bhēdh*- ‘притеснува, мачи’), што би

го објаснило значенското раздвојување меѓу ‘принудува, убедува’ и ‘причинува беда, штета’. (БЕР 1: 39; ЕРСЈ 3: 34; ПЕРСЈ 1: 33; ЭССЯ 2: 56–57, 92–93; Derksen 2008: 38–39).

бедро *бедро* n., *бедра* pl.; ‘надворешниот горен дел од бутот, од коленото до трупот’.

Во релација со: ▲бедрен

■ Од псл. **bedro* (**bedra*); сп. стсл. бѣдра, буг. *бедро*, срп. *бедро*, хрв. *bèdro*, слн. *bédro*, слч. *bedro*, чеш. *bedra* (pl.), пол. *biodro*, блр. *бядрó*, рус. *бедрó*, укр. *бедрó*. Натомошната етимологија е неизвесна. Постојат повеќе гледишта за крајната етимологија на овој псл. збор, како на пр., дека е од блтсл. корен **bed*- (литв. *bėsti* ‘боде’, латв. *best* ‘копа’) < пие. **b^hed^h*-, покрај **b^hod^h*- (псл. **bod-ti*, в. *боде*), а ако се појде од основната семантика на појасот на кој се носи нешто прикачено, **bedro* би можело да биде дисимилирано од **berdro* < пие. **b^her-d^hrom*, nomen instrumenti од **b^her*- ‘носи’, при што грч. φέρ(ε)τρον ‘носила’ би можело да биде (потполна) паралела, зависно од тоа дали станува збор за пие. суфикс **-tro*- или **-d^hro*- > **-θρο*-, како во ἄρ-θρον ‘зглоб’ од **ar*- ‘спојува’. Според Аникин (3: 32–33), псл. **bedro* n., *bedra* f. ‘бедро’ најверојатно е супстантивизиран придавски облик, изведен со суфикс *-r*- од коренот **bed*-/**bod*- ‘боде, удира’, што има типолошки паралели (сп. нем. *Bein* ‘горен дел од ногата’ ~ пие. *bhei*- ‘удира’), при што обидите за изведување од лат. *femur* или од сложени пие. инструментални форми се фонетски и семантички проблематични; исто така се разгледуваат, но со резерва, можни врски со балт. форми за ‘јама, вдлабнатина’, кои според некои автори се семантички слабо убедливи. (БЕР 1: 39; Фасмер 1: 143; ЕРСЈ 3: 40–

42, ПЕРСЈ 1: 34; Аникин 3: 32–33; ЭССЯ 2: 179; ЕСУМ 1: 112; ЭСБМ 1: 437; SP 1: 199–200; Gluhak 127; Derksen 2008: 35; SP 1: 199; ESSJ 1: 175; Snoj 2016: 66; ERNJ 1: 49; Králik 66).

беж беж adj. (indecl.) и *бежов, бежовиош* adj.; ‘бледокафеава боја’.

Во релација со: ▲ бежов

■ Од фр. *beige* ‘мечно бело, бледо-кафеава боја’ со нејасна етимологија; овој збор е интернационализам, сп. англ. *beige*, герм. *Beige*, итал. *beige*, шп. *beige*, буг. *беж, бежов*, срп. *беж*, рус. *беж, бежевый*. Малку е веројатно дека е од итал. *(bat)bagia* ‘памук’, а другата претпоставка е дека можеби има врска со лат. *Baeticus*, од каде што потекнува името на една поранешна шпанска покраина Бетика (денешна Андалузија), позната по производството на волна. (БЕР 1: 39; ПЕРСЈ 1: 34; Аникин 3: 34; ЕСУМ 1: 161, 315; Snoj 2016: 69; Snoj 2016: 69; ERNJ 1: 53; TLFi, s.v. beige).

без¹ без ргаер.; ‘отсуство, немање, недостиг, лишеност или изземање на нешто’.

■ Од псл. **bez* ‘без, освен’ (предлог/префикс), со секундарна варијанта **bezъ*, која, во секој случај, не е етимолошки примарна; сп. буг. *без*; срп. *без*, блр. *без*, рус. *без*, укр. *без*, хрв. *bez*, слн. *brez*, слч. *bez*, чеш. *bez*, пол. *bez*, глуж. *bjez*, длуж. *bžez*; со блиски паралели во балт. јазици, сп. прус. *bhe* ‘без’, литв. *bė*, латв. *bez* (со секундарно -z). Најверојатно е сложенка од **be* ‘без, надвор’ со елемент **-z*, споредлив со **-z* во псл. **iz*, **or-z*, **per-z*, **vъ-z*. Помалку сигурна е споредбата со стинд. *bahiñ* ‘надвор’, додека пак, перс. *bē* ‘без’ е иранска форма од **apa* и не претставува директна генетска паралела. (БЕР 1: 39–40; ЕРСЈ 3: 46–48; ПЕРСЈ 1: 35; Аникин 3: 38;

ЭССЯ 2: 7–13; ERNJ 1: 52; SP 1: 218–219; ESJS 59–60; Derksen 2008: 2015: 84).

без² *без-* pref.; префикс за образување именки и придавки, а поретко прилози и глаголи, со значење ‘отсуство, немање, недостиг на нешто што е именувано во основата или лишеност од нешто’.

■ Од истата основа како и предлогот **без¹**, од псл. **bez*. Префиксот *без-* е широко продуктивен во словенските јазици, посебно во цсл., при што често учествува во сложенки што претставуваат семантички и структурни калки на грчки образувања со *á(v)-privativum*, како на пр. *безбожен* (< *ἄθεος*), *безбрачен* (< *ἄγαμος*), *безвластие* (< *ἀναρχία*), *безгласен* (< *ἄφωνος*), *безгрешен* (< *ἀναμάρτητος*), *бесмртен* (< *ἀθάνατος*) итн. Во современите словенски јазици дел од овие сложенки се книжевни словенизми (со сигурно цсл. влијание), додека пак, кај некои образувања треба да се смета и на посредното влијание од француски и германски модели; (за подлабоката етимологија и за стручната литература в. **без¹**).

безбеден безбеден, безбедниош adj.; ‘што е надвор од некаква опасност’.

Во релација со: ▲ безбедно, безбедност, безбедносен

■ Од рус. (книж.) *безбедный*; сп. срп. *бездбедан*, буг. (arch.) *безбеден*, морфолошки од префиксот *без-* + именката *беда* + суфиксот *-ен*. Самиот збор во рускиот јазик не е народен, туку книжевен словенизам, од стсл. *bezъbъdnъ*, придавка на **-bъnъ* изведена од псл. **bez-* и псл. **beda*, како калка спрема грч. *ἄκινδυνος*. (ЕРСЈ 3: 49; Skok 1: 148).

бездна *бездна* f., *бездни* pl.; ‘длабочина без дно, во која не може да се види дното, бескрајна длабочина; амбис; (fig.); пропаст, несреќа’.

Во релација со: ▲ без⁻², дно, ▼ без⁻¹, дно, изданок

■ Префиксална сложенка заснована на предлошката синтагма **bez(b) dъna*; сп. стсл. *bezъdna*, буг. *bězдна*, слч. *bez(e)dna*, блр. *bězдна*, рус. *bězдна*, укр. *bězдна* (в. **без¹**, **дно**). Извор на словенските форми е псл. *bezdb(b)na* ‘бездна’, субстантивизирана придавка во женски род, со паралели *bezdb(b)нъ* m. и *bezdbbno* n. (стпол. *bezden*, укр. диал. *běзно*). Во словенските јазици засведочени се и рефлексии на адјективите *bezdb(b)нъ*, -a, -o и *bezdb(b)нънъ*, -a, -o; сп. стукр. *bъздный*, рус. *бездонный* (покрај *бездённый*), како и дериватите *бездонник*, *бездонница* ‘непроодливо мочуриште; бездна’. Псл. основата *bezdb(b)n-* е широко застапена и во топонимијата и микротопонимијата (сп. мак. *Бездна* – Скопско, *Бездна* – притока на Волга, укр. *Бездна*, блр. *Бэзна* и др.), што сведочи за нејзина длабока старост; формата е состав од предлог (префиксот) *bez* и *dъ(b)no* / *dъ(b)нъ* ‘дно’, со блиски балт. паралели (латв. *bezdibens*, литв. *bedùgnė*), при што псл. **bezdb(b)na* првично означувала елементи на рамничарскиот релјеф како непроодни места и мочуришта, а подоцнежните апстрактни и библиски значења (‘амбис’, ‘пекол’, ‘неизмерност’) се секундарни, но според Аникин не се исклучува и влијание од грч. ἄβυσσος врз цсл. *bezъdna* и неговите словенски корелати. Во мак. дијалекти за бележана е и придавката *бездон* adj. < псл. *bezdbnъ(nъ)* adj. (БЕР 1: 40; ЕРСЈ 3: 50–52, 53; ПЕРСЈ 1: 36; Аникин 3: 43–44; ЭССЯ 2: 21–24; ERHJ 1: 52; SP 1: 219–220; ESJS 160).

безимен *безимен*, *безимениоѝ* adj.; ‘што е без свое име, неименуван; непотпишан, неизвесен, незнаен’.

Во релација со: ▲ безименост

■ Морфолошки од префиксот *bez-* + именката *име* + суфиксот *-ен*; сп. стсл. *bezименьнъ*, буг. *bězименен*, срп. *běзимен*, хрв. *bězimen*, слн. *brezimen*, слч. *bezimenny*, чеш. *bezejimenny*, пол. *bezimienny*, рус. *безымённый*, *безымянный*, блр. *безымённы*, укр. *безіменний*. Хипотетички, можно е да се изведе од псл. **bezimеньнъ*, иако примерите во словенските јазици укажуваат на книжевно потекло (што би можело да оди во прилог на претпоставката дека стсл. *bezименьнъ* е калка од грч. ἀνόνομος). (Аникин 3: 51; ЭССЯ 2: 28; ERHJ 1: 53).

безобразен *безобразен*, *безобразноѝ* adj.; ‘што е без образ, што не се срами од своите постапки, бесрамен, непристоен; безочен, дрзок, насилан’.

Во релација со: ▲ безобразно, безобразност, безобразие, безобразник

■ Од цсл. *bezобразнъ* ‘безобразен; срамен’; сп. буг. *bezобраѝен*, срп. *bezобразан*, рус. *безобразный*, што е од исто, црковнословенско потекло. Оваа придавка во цсл. е образувана од *bez* и *образъ* како калка спрема грч. ἄμορφος ‘безличен, грд’ и грч. ἀσχημὼν ‘непристоен’. (ЕРСЈ 3: 58–59; ПЕРСЈ 1: 36; ERHJ 1: 53).

бекне *бекне*, *бекнаѝ* pf.; за овца, јагне ‘испушти карактеристичен глас; изустити, прозбори (обично во негација)’.

Во релација со: ▲ бекнува, бекнување ▼ бе¹, блее

■ Од псл. **bēknōti* / **beknōti* pf. < **bēkati* / **bekati* impf., перфективна глаголска форма на *-nōti* од **bekati*, во крајна линија, од оноματοпејско потекло, од извикот *бе-е-е!* Рефлекс на пие. **beh₁-* ‘блее’; сп. срп. *békнути*,

хрв. *béknuti*, слн. *békniti* и имперфектните форми од псл. **bekati* > срп. *békati*, хрв. *békati*, слн. *békati*, чеш. *bekati*, рус. (dial.) *békать*, укр. *békamu*. (EPCJ 3: 66; ЭССЯ 1: 183–184; Skok 1: 129; SP 1: 199, 201–202).

бел *бел*, *белиош* adj.; ‘што има боја на снег, на млеко и сл.; што е со светла боја наспроти тоа што е темно; што е побелен’.

Во релација со: ▲беличок ▼белее, бели, белец, белка, белич, белило, белина, белвица

■ Од псл. **bělъ*, од пие. **b^helh-* ‘бел’; сп. стсл. *bълъ*, буг. *бял*, срп. *бѣо*, *бијел*, *био*, хрв. *bijel*, слн. *bél*, слч. *biely*, чеш. *bílý*, пол. *biały*, рус. *бѣлый*, блр. *бѣлы*, укр. *білий*; сп. и ром. (dial.) *bāl*. Сродно со литв. *bālas* ‘растение Anemone’, ретко ‘бел’, и латв. *bāls* ‘блед’. Оваа придавка уште во псл. период има широк опсег на значења (како, на пр., синтагми кои означуваат дневна светлина – *бел ден* < псл. **bělъjъ dьнь*, оттаму и *обелогени*, или на пр., *бел свѣш* < псл. **bělъ(jъ) světъ*, оттаму и *белосвѣшски*. Придавката се користи и да означи бела, светла боја, наспроти црна, темна во описот на надворешниот изглед на луѓето (*белец* : *црнец*), на животните (*белич*, *белчо*, *белка*, *белвица*), на растенијата (*бел дабец*, *бел смил*, *бела џишка*), потоа кај прехранбените производи (*бел леб*, *бело месо*), во црковниот календар (*бела* или *сироушна недела*), во градежништвото (*бела црква*, *бел ѓрад*, оттаму и како топоними *Бела Црква*, *Белѓрад*). Од овие основни значења произлегле некои метафорични значења, како на пр., ‘безопасен, благопријатен’ итн. (БЕР 1: 107; EPCJ 3: 147–151, 155–156; ПЕРСЈ 1: 38; ЭССЯ 2: 79–81; ЭСБМ 1: 344; Snoj 2016: 66; ERNJ 1: 55; Králik 69; SP 1: 238; ESJS 61; Derksen 2008: 40).

белвица *белвица* f., *белвици* pl.; ‘вид ситна слатководна риба со бели, седефести крлушки; ендемски вид локализиран во Охридско Езеро, лат. *Salmothymus ohridanus*, *Acantholingua ohridana*’.

Во релација со: ▲белвиче, белвичка ▼бел

■ Од псл. **bělъ*; сп. буг. *бѣл(е)вица*, *бѣл(о)вица* ‘риба *Perca lucio-perca*’, ‘вид слива, белица’, ‘вид шумска јагода’, срп. (dial.) *бѣлва* ‘риба *Alburnus alburnus*’, *белвица* ‘риба *Alburnus alburnus*’, ‘вид слива’, *беовица* ‘вид слатководна бела риба’, алб. *belbicë*. Зборот е јужнословенски, но гласовниот развој не е доволно јасен. (БЕР 1: 108; EPCJ 3: 82; Skok 1: 153).

белег *белег* m., *белези* pl.; ‘природен или вештачки знак за распознавање; трага, лузна од нешто’.

Во релација со: ▲бележи, белечник, белешка, забележи, забележува, забелешка

■ Од псл. (јсл.) **bělěgъ*, во крајна линија, од сттур. *bel-* ‘означи’; сп. буг. *бѣлег*, срп. *бѣлег*, *биѣег*, хрв. *biljeg*, рус. *белѣг*, унг. *belyeg*. Станува збор за рано позајмување во словенските јазици од некој старотурски извор, за што сведочи ареалот во алтајската јазична група; сп. чагат. *bilgü*, ујг. *bälgü*, тат. *bilgə*, монг. *bälgä*. Во современиот турски јазик глаголот е *bilmek* ‘знае’, а од неговиот негиран партицип на имперфектот *bilmez* води потекло и мак. *билмез* ‘глупак, незнајко’. (Јашар-Настева 2001: 20; БЕР 1: 41; EPCJ 3: 83–87; Фасмер 1: 147; Аникин 3: 64–65; Skok 1: 50; ERNJ 1: 57; Bezlaј 1: 16).

бележи *бележи*, *бележаи* pf./impf.; ‘става белег, ознака; запишува; (само во 3л.) постига, покажува’.

Во релација со: ▲белег, бележење, добележи, добележува, забележи, за-

бележува, избележи, избележува, набележи, набележува, прибележи, прибележува, обележи, обележува, одбележи, одбележува, прибележи, прибележува, бележит, бележник, белешка, забелешка, обележје

■ Од јсл. *belěžiti*, деноминален глагол од *belěgъ* ‘белег, ознака’; сп. срп. *belěжити*, буг. *belēja*, слн. *belěžiti*. Именките *белешка*, *забелешка* и сл. се поствербални образувања од *бележи*. (БЕР 1: 41, s.v. белег; ЕРСЈ 2: 90–91).

белезица *белезица* f., *белезици* pl.; ‘накит за раце; белезици (само pl.) окови на раце, лисици’.

Во релација со: ▲ белгезија, белезија

■ Од тур. *bilezik* < сттур. *bilāzīk*; сп. буг. *белезік*, *белезіци* (pl.) и (dial.) *белезници* (pl.); срп. *белѐнзука*, *белѐнзуке* (pl.) и *белѐнзуци* (pl.), алб. *belezik*, ром. *belezic*. Кај срп.-хрв. форми проблем претставува гласот -n-, за кое Skok (1: 136) смета дека е секундарно вметнато пред денталот, но постои и мислење дека тоа укажува на изворна тур. форма со -n-; сп. и алб. *belenxike*, *bellenxike*, *belenzikë* (Аникин 3: 66). Според Eren (53) тур. *bilezik* ‘алка што се носи како украс на зглобот’, а во тур. дијалекти се среќава и како *kol bağı*. Тур. збор се толкува како изведенка од *bilek* ‘зглоб’ + *yüzük* ‘прстен; алка’, иако во турколошката литература има и резерва кон ваквото мислење (в. Tietze 1: 711). Овој збор, во значењето ‘окови на раце’ во современиот македонски јазик е потиснат од зборот *лисици*. Во мак. дијалекти се среќава и формата со -џ- *белеџија* во значењето ‘украс што се носи на раката’, при што, појавата на гласот џ во *белеџија*, во дел од македонските говори, веројатно упатува на вкрстување на формите јсл. **bělěgъ* ‘знак’ и тур. *bilezik* ‘алка’. Како варијанта на *белезица* во мак. дијалекти се среќава и *белезија* во значењето ‘накит за раце’, а овој збор во мак. јазик е по-

тиснат од турцизмот *алка* (в. **алка**). Според Eren (53), монг. форми *bilüçüg*, *bilisüg*, *bülüçüg* се позајмени од тур. *bilezik*. За унг. *bilincs*, како и за буг. *белџџ* Eren (53) е на мислење дека се постари заемки од некој туркиски јазик. (Цветановски 2010: 143; БЕР 1: 41; ЕРСЈ 3: 92–93; Фасмер 1: 164; Аникин 3: 66; Севортјан 2: 143–145; Skok 1: 136; Eren 53; Tietze 1: 711).

бели *бели*, *белай* impf.; ‘прави нешто да стане бело; мачка, премачкува со нешто бело; лупи, симнува кора’.

Во релација со: ▲ белење, белее, белеење, добели, добелее, забели, забелее, избели, избелее, набели, набелее, побели, побелее, обели, обелее, разбели, разбелее ▼ бел, забел

■ Од псл. **bēliti*, што е деноминал од псл. **bělъ*; сп. стсл. *бѣлѣти*, буг. *бѣля*, срп. *бѣлѣти*, *бијѣлѣти*, хрв. *bijēliti*, слн. *běliti*, *beliti*, слч. *bieliti*, чеш. *běliti*, *biliti*, пол. *bielić*, рус. *белѣть*, укр. *біліти*, блр. *бяліць*; в. **бел**. (БЕР 1: 42; ЕРСЈ 3: 102–105; ЕСУМ 1: 196; ЭССЯ 2: 67; Skok 1: 154; SP 1: 231–232).

белило *белило* n., *белила* pl.; ‘козметичко средство за белење лице; хемиско средство за белење при перење и при варосување’.

Во релација со: ▲ белее, бели, белина ▼ бел

■ Од псл. **bēlidlo*, именка образувана од основата на глаголот **běl-iti* + суф. **-dlo*, од пие. **b^hel-* + **-tlom/*-d^hlom*; сп. буг. *бѣлило*, срп. *бѣлило*, *бјѣлило*, хрв. *bjelilo*, слн. *belilo*, слч. *bielidlo*, чеш. *bēlidlo*, пол. *bielidło*, рус. *белѣла* (pl.), укр. *біліло*, блр. *бялілы*; в. **бел**. (ЭССЯ 2: 65–66; ЕРСЈ 3: 97–98; Аникин 3: 71; Skok 1: 153; SP 1: 230).

белина *белина* f., *белини* pl.; ‘обележје на тоа што е бело; простор без печатен текст на страница од книга, весник’.

Во релација со: ▲белинка, белее, бели ▼бел

■ Од псл. **bēlina* < **bēlъ* + **-ina* со различни семантички конкретизаци; сп. буг. *белина*, срп. *белина*, *бјелина*, хрв. *bjelina*, слн. *belina*, чеш. *bělina*, рус. *белина*, укр. *біліна*. (EPCJ 3: 99; ЭССЯ 2: 66–67; ERHJ 1: 61; SP 1: 231).

бело- *бело-* *pref.*; префикс за образување сложени зборови, при што како прва компонента се јавува придавката *бел*.

■ **в. бел.**

белоглав *белоглав*, *белоглавиош* *adj.*; ‘што има бела, седа коса; што има коса без пигмент; вид орел’.

Во релација со: ▲белоглавец ▼бел, глава

■ Од псл. **bēlogolvъ*, сп. буг. *бело-глав*, срп. *б(ј)елоглав*, хрв. *bjeloglav* (*bjeloglav*), слн. *beloglav*, слч. *bielohlavý*, чеш. *bělohavý*, пол. *białogłowy*, *białogłowa* f. ‘жена, невеста’, рус. *белоголовый*, *белоголовая* ‘билка *Ptar-mica cartilaginea*, *белоголов* ‘билки *Erigeron acris* L., *Nigella damascena*; вид бобинки’, укр. *білоголовий*, блр. *белоголовы*. (EPCJ 3: 115; ЭССЯ 2: 69–70; ЭСБМ 1: 343; Skok 1: 154; Borys 2007: 114–144; SP 1: 233).

белоушка *белоушка* f., *белоушки* pl.; ‘водна, неотровна змија со бела дамка зад ушите, лат. *Natrix natrix*; овца што има бели уши’.

Во релација со: ▲бело- ▼бел

■ Сложенка од псл. **bēlъ* ‘бел’ и **ožъ* ‘(неотровна) змија’, што според ЭССЯ (40: 124) е образувано од *bēlъ* + *ožъкъ*; сп. и срп. *б(ј)елџушка*. Придавката **bēlъ* како прв дел од сложенката би можел да го содржи значењето ‘безопасен, неотровен’ или можеби ‘блатен, мочуриштен’, бидејќи неговите деривати во словенските јазици

означуваат блато, мочуриште, а вториот дел од сложенката, по безвучувањето *ж* > *ш* пред *к*, се потпрел на *уво*, делумно и под влијание на двете светли дамки што ги има белоушката на главата (EPCJ 2: 124–125); сп. и *белоушка* и *белушка* како назив за овца со бели уши. (EPCJ 2: 124–125; ПЕРС 1: 37; ЭССЯ 40: 124; ERHJ 1: 62).

беља *беља* f., *бели* (*бељи*) pl. поретко (dial.) *белaj* m.; (colloq., dial.) ‘зло, несреќа, штета’.

Во релација со: ▲бељација

■ Позајмено од тур. *belā*, од арапски *balā* ‘несреќа’; балкански турцизам; сп. буг. *беља*; срп. *bělāj*, (dial.) *běljāj*, *беља*, алб. *belā*; грч. *μπελάς*. (Јашар-Настева 2001: 34, 102, 106, 206; Tietze 1: 640).

бенд *бенд* m., *бендови* pl.; ‘помала инструментална група, мал оркестар’.

Во релација со: ▼банда

■ Позајмено преку англ. *band* ‘група музичари; оркестар’, во современото значење развиено во англискиот јазик во 19 век, најпрвин за воени дувачки оркестри (*military band*), а подоцна и за други музички состави; англ. *band* потекнува од стфр. *bande* ‘чета, дружина, одред’; сп. фр. *band(e)*, герм. *Band*, швед. *band*, итал. *band*, шп. *band*, ром. *band*, алб. *bandë*, грч. *μλάντα*, тур. *band*, буг. *бенд*, срп. *bënd*, хрв. *bënd*, слн. *bend*, слч. *band*, чеш. *band*, пол. *band*, рус. *бенд*, укр. *бенд*, блр. *бэнд*; в. **банда**. (OED, s.v. *band*, n., meanings 13–15).

бендиса *бендиса*, *бендисааш* *impf.*; ‘се допадне некому; се допадне некому нешто; (се ~) се допадне сам себеси; се допадне еден на друг’.

Во релација со: ▲бендисува, бендисување, бендисан, самобендисан, самобендисаност

■ Изведено од аористната форма на тур. глагол *beğenmek* ‘допадне, допаѓа’ со помош на наставката *-уса* (од грч. потекло); сп. буг. *бенди́свам*, (dial.) *бегенди́свам*. Тур. глагол е од сртур. *begen-* (< сттур. *bēken-* ‘владее, вреднува, цени’), што е во врска со сттур. именка *beg* ‘бег’. (Јашар-Настева 2001: 111, 172, 184; БЕР 1: 42; Tietze 2: 305).

бенефит *бенефи́и* m., *бенефи́и* pl.; ‘полза, корист’.

Во релација со: ▼ бенефис, бенефиција, бенефицира, бенефициран

■ Позајмено од англ. *benefit*, *benefite*, во крајна линија од лат. *benefaciō* (*benefacere*), што е изведено од лат. *bene* ‘добро’ и *faciō* (*facere*) ‘прави’, оттаму и *benefactum* ‘добро дело’, *benefactor* ‘добродетел’. Во мак. јазик е регистриран и зборот *бенефис* ‘претстава во корист на некој артист’, кој најверојатно е примен преку рус. *бенефис* или буг. *бенефис*, од фр. *bénéfice*, наследено од стфр. *benefice* (потврдено од 1198 година), што е изведено од лат. *beneficium* ‘профит, заработка, корист, предност’. Зборот *бенефис* означува специфичен театарски и концертен обичај, широко распространет во европската културна традиција од XIX век, особено во француската, руската и средноевропската сцена, при што една изведба или серија изведби била наменета како материјална и симболична поддршка на истакнат уметник (актер, пејач, диригент), често по повод јубилеј, пензионирање или исклучителен уметнички придонес; во тој контекст значењето е потесно и институционално различно од општото ‘корист, полза’ кај *бенефи́и* и *бенефиција*. Зборот *бенефиција* е позајмен преку европските јазици (англ. *benefice*, фр. *benefice*) од лат. *beneficium* < *beneficus*. (Аникин 3: 95; Фасмер 1: 150; Králik 67; ЭСБМ 1: 344).

бензин *бензин* m., *бензини* pl.; ‘течен, безбоен нафтен дериват што се употребува како погонско гориво’.

Во релација со: ▲ бензински

■ Интернационален збор од герм. *Benzin*, термин што го создал герм. хемичар Е. Мичерлих (Eilhard Mitscherlich) во 1833 година, врз основа на називот *Benzoe-Säure* ‘бензоева киселина’. *Benzoe* е назив на смолата од дрвото бензоа, а името на тоа дрво доаѓа од шп. *benjuí* позајмен од арап. *lubān ḡāwī* ‘јавански мирис’, при што првиот слог е погрешно протолкуван како член (граматичка категорија во романските јазици). Смолата на дрвото бензоа се користела како парфем и била увезена од Ориентот. (БЕР 1: 42; Аникин 3: 96; ПЕРСЈ 1: 38; Snoj 2016: 66–67; ERHJ 1: 50; Králik 67).

бениген *бени́ген*, *бени́жниош* adj.; ‘што се лечи, што заздравува, не го доведува животот во опасност’.

Во релација со: ▲ бенигност

■ Од од лат. *benignus* ‘љубезен, добар’, што е составено од лат. *bonus* ‘добар’ и *gignere* ‘роди’. Во медицината овој термин се користи како спротивен на *малиген*. (Snoj 2016: 67; ERHJ 1: 50; Králik 67).

бенка *бенка* f., *бенки* pl. и (colloq.) *бемка*, *бемки*; ‘мало темно петно, пигментен израсток на кожата на човекот во големина на зрно леќа; дамка; овца со црни петна по главата’.

Во релација со: ▲ бенкалија, бенкичав, бенкичка

■ Од тур. *ben* (како и дем. форма *benek*) ‘пигментен израсток на кожата на човекот, особено на лицето, дамка; точка, крукче на платно’, што е од сттур. *beñ* или *теñ* ‘жито, зрно жито’ од перс. потекло; сп. буг. *бѐнка*, срп. (dial.) *бѐн*, хрв. (dial.) *bѐн*. Според Tietze (1: 649) тур. збор припаѓа на иранскиот лексички слој, со семан-

тички развој‘зрно > мала точка > кожен белег’. Во мак. дијалекти се среќава и варијантата *бемка* (*бемкав*, *бемкаси*), со асимилација на *н* > *м* пред *к*. (Јашар-Настева 2001: 86; БЕР 1: 42; ЕРСЈ 3: 138; Eren 47; Севортыан 7: 51–53; Tietze 1: 649).

бербат *бербаи* adj. (indecl.); ‘нечист, валкан’.

Во релација со: ▲бербатен, бербати, избербати, бербатлак

■ Од тур. *berbat*, од отомански тур. *berbād*, од перс. *bar bād dādan* ‘уништи, разруши’, буквално ‘фрли во ветер’; сп. буг. *берба̀т*, срп. *бѐрба̀т*, алб. *berbāt*, *bërbāt*. Кај Tietze (1: 657) значењето во осман. турски е потврдено како ‘пропаднат, мизерен, несреќен; морално или физички деградиран’, од каде што во балканските јазици се развива секундарното, конкретизирано значење ‘валкан, нечист, запуштен’, со јасна семантичка еволуција од ‘уништен, пропаднат’ > ‘запуштен, недостоен’ > ‘валкан’. Тур. збор е иранизам, широко распространет во разговорниот и жаргонскиот регистар, особено со пејоративна експресивност. (Јашар-Настева 2001: 35; ЕРСЈ 3: 159; Tietze 1: 657).

бербер *бербер* m., *бербери* pl.; ‘лице што се занимава со бричење и потстрижување на лица од машки пол’.

Во релација со: ▲берберче, берберски, берберин, берберница, берберство

■ Позајмено преку тур. *berber*, од венец. *barbièr* (итал. *barbiere*), што е изведено од *barba* ‘брада’; сп. срп. *бѐрбер(ин)*, буг. *бербѐр(ин)*, алб. *ber-bër*, аром. *birbër*, *barbër*, ром. *bârbiër*. Според Tietze (1: 657), тур. *berber* е заемка од итал. *barbiere*, со посредство на венецијанскиот трговски и занаетчиски лексички слој, при што

зборот е рано адаптиран во осман. турски како занаетчиски назив со развиена деривација и фразеологија во турскиот (на пр. *bir gün padişah hasta olub berber çağırıldı; berberlikten çıkmış gibi*), притоа, тој нагласува дека станува збор за романска заемка, од итал. *barba* ‘брада’ + суф. *-iere*. (Јашар-Настева 2001: 38, 73; БЕР 1: 44; ЕРСЈ 3: 159–160; Skok 1: 111; Tietze 1: 317).

бере *бере*, *бераи* impf.; ‘собира плодови, растенија или делови од нив (со кинење, со тресење, со корнење); собира, збира, содржи; собира пари, штеди; (се ~) се собира, се здружува на едно место’.

Во релација со: ▲берење, берач, берба, добере, збере, избере, набере, побере, прибере, пробере ▼бира, бирач, збира, збирач, избира, брак, бreme, збор, зборува, собор, собира

■ Наследено од псл. **bьrati* ‘бере, зема, собира’, со широка семантика ‘фаќа со рака, зема, присвојува, собира (плодови, даноци), прима, започнува’, со рефлексив **bьrati se* ‘се фаќа, се зафаќа, започнува, се собира, се здружува’, од пие. корен **bʰer-* ‘носи, пренесува; изнесува, раѓа’; сп. стсл. *бьрати*, срп. *бра̀ти*, буг. *берà*, хрв. *brāti*, слн. *brāti*, слч. *brat*, чеш. *brāti*, пол. *brać*, глуж. *brać*, длуж. *braś*, блр. *браць*, рус. *брать*, укр. *бра́ти*. Кај источнословенските јазици глаголот развива исклучително широка семантика ‘фаќа со раце, зема, присвојува’, ‘прима, добива’, ‘собира, акумулира’, ‘зема данок; наплатува’, ‘започнува дејство’ (сп. рус. *браться за дело*), ‘се појавува, настанува’ (сп. рус. *откуда что берётся*), како и ‘се жени’ (сп. рус. *браться*). Во старите текстови (11–14 в.) најјасно се издвојуваат значењата ‘собира’ и ‘зема, наплатува’. На јсл. терен доминира значе-

њето ‘собира, кине, жнее, бере плодови’, но се задржуваат и постари семантички слоеви ‘зема, присвојува’, како и рефлексивни значења ‘се собира, се здружува, започнува’. Во дијалекти се среќаваат и специјализирани значења како ‘вади со корнење (лен, коноп)’, ‘везе, ткае орнамент’, што се толкуваат како секундарни развој од значењето ‘фаќа, собира’. Според Аникин (4: 171–174), псл. **bьrati* (**bьrъ*, **beretъ*) припаѓа на стар пие. глаголски тип со презентска основа **b^her-/b^her-e-*, при што словенските личноглаголски форми го зачувуваат вокализмот на презентската основа. Инфинитивот **bьrati* се толкува или како аналошка форма според претеритната основа **bьra-*, или како секундарна вокализација на првобитниот нулти степен **b^hь-*. Изворното пие. значење ‘носи’ е јасно потврдено со паралели во лат. *ferō* ‘носи’, грч. *φέρω* ‘носи’, стинд. *bharati* ‘носи, носи со себе’, авест. *baraiti* ‘носи’, гот. *bairan* ‘носи’, стир. *berid* ‘носи’, како и во балтиските јазици. Семантичкиот развој во словенските јазици се реконструира како ‘носи’ > ‘донесе’ > ‘земе’ > ‘собере’, при што значењето ‘собира’ се стабилизира особено во контексти на земјоделска и економска активност. Балтиските паралели (литв. *beŕti* ‘сипе, расфрла’, ‘покрива’, ‘покрива со плод’, латв. *bērt* ‘сипе, истура’) покажуваат сроден, но семантички поместен развој, каде што доминира значењето на расфрлање или истурање на акумулираното, што се толкува како различна специјализација на истата ие. основа. Со истиот корен се поврзани и деривати од типот *бреме*, *бремена*, *берба*, како и фразеолошки и семантички паралелизми што ја одразуваат старинската врска меѓу ‘носење’, ‘акумулација’ и ‘плодност’. (БЕР 1:

42–44; ЭССЯ 3: 162–163; Аникин 4: 171–174; Фасмер 1: 159; ПЕРСЈ 1: 79–80; SP 1: 485–487; Skok 1: 201; Snoj 2016: 67; Gluhak 147; ERHJ 1: 80; Králik 80; Derksen 2008: 73; de Vaan 2008: 214).

берза *берза* f., *берзи* pl.; ‘институција за организиран промет на хартии од вредност (акции и обврзници), пари и други услуги, според определени правила, обично преку посредници.’

Во релација со: ▲ берзански

■ Значењето ‘берза’ во современа смисла првично се врзува со хол. семејство Ван дер Бурсе (Van der Beurse/Beurze), пред чијашто палата во градот Бриж (во денешна Белгија) се собирале трговците; сп. англ. *bourse*, ром. *bûrsă*, перс. *burs*, тур. *burs*, рус. *бурса*, срп. *бѐрза*, хрв. *bûrza*. Ова семејство е од млетачко потекло, а изворно презимето било *Della Borsa*, од итал. *borsa* ‘торба за чување пари’. Во европските јазици овој збор во современото значење навлегол преку герм. *Börse*, што е позајмено од хол. *beurs*, од фр. *bourse*, од длат. *bursa* ‘мешина’ (првичното значење ‘животинска кожа’ во средновековниот латински се проширило во ‘мешина’ > ‘чанта изработена од кожа, кожена чанта’ > ‘чанта за чување пари’ > ‘паричник’), во крајна линија од стрч. *βύρσα* ‘одрана кожа на животно, мешина’ од непознато потекло. (Snoj 2016: 67; ERHJ 1: 97–98; Králik 88; Kluge, s.v. *Börse*; TLFi, s.v. *bourse*; DELI, s.v. *borsa*; REW, s.v. *bursa*).

берикет *берикет̃* m., *берикет̃ио̃* (sg.); ‘род, плод, благодат’.

Во релација со: ▲ берикетче, берикетен, берикетлија

■ Од тур. *bereket*, од арап. *baraka(t)*; балкански турцизам, сп. срп. *бер̃и̃ћем*, *бер̃е̃ћем*, буг. *беpeкẽт*, алб. *bereqet̃*, (dial.) *beriqet̃*, аром. *birikete*, пом. *bere-*

chéti, нгрч. *мѣрикѣти*. Kaj Tietze (1: 659–660) тур. *bereket* е јасно идентификуван како арапска заемка, без семантичка или етимолошка врска со тур. *bermek* ‘дава, зема’. Арап. *baraka* потекнува од семитската основа *brk* со примарно значење ‘клекнува, се наведнува’, од каде секундарно ‘благослов’, ‘осветена моќ што донесува изобилство’; сп. арамеј. *bārākā/bārāktā* ‘благослов; молитва со клекнување’, хебр. *bārākhāh* ‘благослов’, изведено од *berek* ‘колело’. (Јашар-Настева 2001: 21, 34, 47, 105; БЕР 1: 44; EPCJ 4: 167–169; Skok 1: 139; Tietze 1: 659–660).

бес *bes* m., *бесови* pl.; ‘гнев, лутина, ја-рост; беснило; страст, поама; зло-дух, ѓавол’.

Во релација со: ▲ бесен, беснее, бес-нило, беснотија, збесне, побесне

■ Од псл. **bēsъ*; сп. стсл. *бѣсъ* ‘демон, злодух’, буг. *бяс*, срп. *бѣс*, хрв. *bijēs*, слн. *bēs*, слч. *bes*, чеш. *běs*, пол. *bies*, рус. *бес*, блр. *бес*, укр. *біс*. Натамошната етимологија е несигурна. Зборот *бес* во значење на ‘демон’ веројатно не е домашен во сите словенски јазици и е плод од влијанието на црковно-словенскиот, а за пол. *bies* место очекуваното *bias* (за што сведочи топонимот *Biasowice*), веројатно е влијание од рускиот, па оттаму во SP (1: 244–245) е и претпоставката дека со значење ‘гнев’ станува збор за пост-вербал од **bēsiti*. Во народната демонологија претставата за бес се развила под влијание на книжевната (црковна) традиција, поврзувајќи го со ѓаволот (за верувањата кај Словените и нивното сфаќање на бесот в. СДЭС 1: 164–166. (БЕР 1: 109; EPCJ 3: 172–174; ПЕРСЈ 1: 39–40; ЭССЯ 1: 89; ЭССЯ 2: 88–91; ЭССЯ 26: 102; СДЭС 1: 164–166; Snoj 2016: 67; ERNJ 1: 56; Králik 68; SP 1: 243–245; ESJS 1: 61–62; Derksen 2008: 2015: 76).

беса *besa* f., *бесаиѝа* (sg.); ‘чесен збор, даден збор што се смета за светост во традиционалната култура на Албанците; ветување’.

Во релација со: ▲ бесалија

■ Од алб. *bēsë* ‘заклетва, чесен збор, завет; доверба, верување (во некого); (arch.) примирје меѓу два клана во крвна одмазда’; срп. *бѣса*, аром. *bēsā*, грч. *мѣсса*, *мѣссе*, тур. *besa*. Алб. *bēsë* ‘заклетва, чесен збор, завет; доверба, верување (во некого); (arch.) примирје меѓу два клана во услови на крвна одмазда’ е клучен поим во традиционалното албанско обичајно право, при што *bēsë* означува морално и правно обврзувачка гаранција на чест и безбедност. Алб. *bēsë* е изведено од глаг. *besoj* ‘верувам’, од палб. основа **bes-* < пис. **bʰeydʰ-* ‘верува, има доверба’; сп. стинд. *bhēdāyati* ‘има доверба’, авест. *baēda-* ‘вера’, лат. *fīdēs* ‘вера, доверба’, што е од истиот корен со различен развој. (EPCJ 3: 174–175; Skok 1: 140; Orel 1998: 38–39;).

беседа *beseđa* f., *beseđi* pl.; ‘говор при свечен собир, посебно подготвена реч; проповед’.

Во релација со: ▲ беседи, беседење, беседник, беседништво

■ Од псл. **besēda*, што е најверојатно образувано од **bez(ъ)* во значење ‘надвор’ и коренот од глаголот **sēdēti* ‘седи’; сп. буг. *bescēda*; срп. *bēceda*, хрв. *bēsjeđa*, слн. *besēda*, чеш. *beseda*, слч. *beseda*, пол. *biesiada*, блр. *бясѣда*, укр. *бѣсида*, рус. *bescēda*. Од словенските јазици во ром. (dial.) *beseádă*, унг. *beszéd*, алб. *bisēdë*. Етимолозите се согласни за вториот дел на зборот дека е од коренот на глаголот **sēd-*, но разногласноста е околу првиот елемент, односно дали е **bez-sēda* ‘седење надвор’, дали е **be-sēda* или пак е словенско ново образување (в. EPCJ 3: 177–179, како и Лома 2008a: 208–

213). Аникин, врз основа на обемниот дијалектен и историски материјал, истакнува дека **besēda* првобитно означувала конкретен социјален чин – ‘заедничко седење, собир за разговор’, од каде секундарно се развиле апстрактните значења ‘разговор’, ‘говор’, ‘реч’, при што почетниот елемент не може сигурно да се идентификува како продуктивен префикс **bez-*, ниту пак убедливо да се објасни со ие. паралели; затоа сложенката **be-sēda* останува семантички мотивирана, но формално нецелосно разјаснета. Дел од авторите сметаат дека потрагата по строга ие. етимологија за **besēda* е безуспешна и дека станува збор за рано словенско образување врз основа на социјално-културна реалност (заедничко седење и разговор), со понатамошна семантичка апстракција. (Аникин 3: 145–146; Фасмер 1: 160; БЕР 1: 44; ЕРСЈ 3: 177–179, Лома 2008а: 208–213; ПЕРСЈ 1: 40; ЭССЯ 1: 211–213; Snoj 2016: 67; ERHJ 1: 51; Králik 68; ESJS 59; SP 1: 215–216).

беси *беси*, *бесаи̯* impf.; ‘врзува, закачува нешто да виси; одземе живот со бесење; (се ~) си го одземе животот со бесење; (се ~) губи време, бесцелно се задржува некаде’.

Во релација со: ▲бесење, бесилка, бесило, обеси ▼виси

■ Со декомпозиција од *обеси* (стсл. *obvēsiti*), од псл. **obvēsiti* ‘обеси’, што е составен од **ob-* и **vēsiti*, каузатив од **vīsēti*, што значи дека првичното значење би било **‘предизвика нешто да виси’*; сп. буг. *бѐся*, срп. *бѐсити*; в. **обеси**, **виси**. (БЕР 1: 44–45; ЕРСЈ 3: 180; ЭССЯ 31: 22–25; Skok 3: 596).

бесмртен *бесмрѣен*, *бесмрѣнио̯и̯* adj.; ‘што е без смрт, што не умира; што живее во сеќавањето на потомството, што има трајна вредност’.

Во релација со: ▲бесмртник, бесмртност, обесмрти

■ Сложенка од *без-* и *смрѣи̯*; сп. буг. *безсмѣртен*; срп. *бѐсмртан*, блр. *бесмярѣтны*, рус. *бессмѣртный*, укр. *безсмѣртний*; в. **без-** и **смрт**. Во ERHJ (1: 51) се наведува дека хрв. *běsmrtan* е калка спрема лат. *immortalis*, што донекаде е оправдано поради контактната културолошка (религиска) зона, но за мак. *бесмрѣен* поверојатно е рус. влијание, што пак се поврзува со стсл. црковна традиција, каде што ваквиот тип калки се изведуваат од грч. предлошка, во случајов, како калка на грч. *ἀθάνατος*. (Аникин 3: 38–39, s.v. без, без-; ERHJ 1: 51).

беснее *беснее*, *беснеа̯и̯* impf.; ‘лудува, води распуштен, распашан живот; врши терор, погроми и сл.; се пројавува со сета своја сила’.

Во релација со: ▲беснеење, бесен, беснило, беснотија, збесне, разбесне ▼бес

■ Од псл. (dial.) **bēs̥nēti* ‘беснее’, што е изведен од псл. придавка **bēs̥nъ* (> бесен), кој на јсл. терен (вклучувајќи го и слч.), го потиснал псл. глагол **bēsiti* во истите значења; сп. буг. *беснѐя*, срп. *бѐснети*, (dial.) *беснѣти*, слн. *besnēti*, слч. *besniet’*. Според ЕРСЈ (3: 182–183), станува збор за релативно подоцнежнo образување како резултат на мешање на типовите *-iti* и *-ēti*. (ЕРСЈ 3: 182–183; ЭССЯ 2: 91; ПЕРСЈ 1: 39–40, s.v. бѐс).

беспокој *бесѣокој* m., *бесѣокојо̯и̯* (sg.); ‘состојба на немир, неспокој’.

Во релација со: ▲беспокојство, беспокоен, беспокои, беспокојува ▼покој, упокои, упокојува, спокој, почине, починка, починува, почива, почивалиште

■ Книжевен збор образуван од *без-* и *ѣокој* (под цсл. и рус. влијание), од

псл. **bez-* + **pokojь* ‘одмор; мир’ (**po-* + **kojь*) од пие. **k^woih₁-o-* < **k^wih₁-* ‘одмор, починка, почивка; мир’; в. **покој** и **почине**, **почива**.

бестрага *besīraḡa* adv.; ‘непознато каде, во неврат’.

■ Сложенка од *без-* и *īraḡa*, поточно од синтагмата *без īraḡa*; сп. буг. (arch., dial.) *bèstraga*, срп. *běstrāga*; в. **без-** и **трага**. (EPCJ 3: 186–187; Skok 1: 396).

бетер *beīter* adv. и adj. (indecl.); ‘полош; полошо, повеќе’.

■ Од тур. *beter* ‘полош’, бакански турцизам; сп. срп. *бѣтер*, *бѣтѣрнѣји*, *бѣтернѣк*, буг. *betèp*, алб. *beterr*. Според Tietze (1: 674) тур. збор е заемка од перс. *badtar* ‘полош’, образувана од *bad* ‘лош’ и компаративниот суфикс *-tar*. Во осман. и современиот турски зборот функционира и како придавка ‘полош’ и како прилог ‘уште полошо’, со широко семантичко поле: ‘полош, послаб, понеповолен, жесток, поинтензивен’. Tietze бележи и фигуративни и експресивни употреби, често во разговорен и книжевен стил, како и секундарни семантички развој (‘мрачен, тежок’, ‘неповолен исход’ и сл.), при што *beter* стои во јасна опозиција со *iyi* ‘добар’. (Јашар-Настева 2001: 35, 109; БЕР 1: 45; Tietze 1: 674).

бетон *beīon* m., *beīonoī* (sg.); ‘градежен материјал, смеса од цемент, песок и вода’.

Во релација со: ▲бетонски, бетонче, бетонира, бетониран, бетонирање, бетономешалка

■ Позајмено преку западноевропските јазици (можеби преку герм. *Beton* од фр. *béton*); сп. срп. *бетон*, хрв. *betòn*, слн. *betón*, буг. *бетон*, рус. *бетон*, укр. *бетон*, блр. *бетон*, пол. *beton*, чеш. *betón*, слч. *betón*, алб. *betón*, грч.

μπέτον, тур. *beton*. Фр. збор е изведен од лат. *bitūmen* ‘природен асфалт, смолиста минерална материја’ (в. **битумен**). Современото техничко значење се стабилизира во 19 век со развојот на индустрискиот цемент. (БЕР 1: 45; ПЕРСЈ 1: 41; Snoj 2016: 68; ERHJ 1: 52; Králik 68; Kluge 116; de Vaan 72–73; TLFi, s.v. *béton*).

бекар *bekar* m., *bekari* pl.; ‘неженет човек, момче, ерген’.

Во релација со: ▲бекарче, бекарски, бекарство, бекарува, бекарштина

■ Од тур. *bekâr* ‘момче, неженет човек’; балкански турцизам, сп. буг. *бекјар(ин)*, срп. *běhār*, алб. *beqâr*, ром. *bechêr*, аром. *bichiar*, грч. *μπεκίρις*. Тур. *bekâr* според Skok (1: 130) е од арапско потекло, но според Tietze (1: 638), тур. збор е од перс. *ba-kâr* ‘подготвен за работа; работник’, сложен од преф. *ba-* и *kâr* ‘работа’. Според Nişanyan (s.v. *bekâr*) тур. збор настапнал со семантичко и формално вкрстување на две позајмени лексеми: од арап. *bikr* ‘девствен, првороден; млад, неженет’ и од перс. *bikâr* ‘без работа, незафатен, празен’, при што во осман. турски значењето се стабилизирило како ‘неженет, слободен (од семејни обврски)’. Во осман. административен и правен јазик *bekâr* се употребува и во значење ‘лице без семејство, самец’. (Јашар-Настева 2001: 34, 35, 168; БЕР 1: 41; Skok 1: 130; Tietze 1: 638; Nişanyan, s.v. *bekâr*).

беџ *bej* m., *bejovi* pl.; ‘значка, обележје’.

■ Позајмено од англ. *badge* ‘значка, обележје, амблем’; сп. фр. *badge*, рус. *бедж*, срп. *беџ*, буг. *бедж*. Англ. збор е потврден во срангл. како *bage*, *bagge* (14 в.), преземено од стфр. *bage*, со нејасно потекло. Во етимолошката литература се предлага поврзување со герм. зборови од типот

на пгерм. **baugaz* ‘прстен, обрач’ (сп. стсакс. *bāg, bōg* ‘прстен, украс’), но OED (s.v. *badge*) ја оценува оваа врска како несигурна и недоволно докажана. Романско или латинско потекло не е уверливо потврдено. (OED, s.v. *badge*; TLFi, s.v. *badge*).

бешамел *бешамел* m., *бешамелои* (sg.); ‘бел сос од млеко, путер и брашно’.

■ Од фр. *béchamel* ‘бел сос од млеко, путер и брашно’; гастрономски интернационален термин, сп. англ. *bechamel*, итал. *besciamella*, шп. *bechamel*, алб. *beshamël*, грч. *μλεσάμελ*, срп. *bešamel*, буг. *bešamel*. Овој сос пред да го добие името на францускиот благородник и мецена Луј де Бешамел (Louis de Béchamel, marquis de Nointel) бил познат под името бел сос, но подоцна рецептот за овој сос бил изменет и подобрен од готвачот Франсоа Пјер де Ла Варен (François Pierre de La Varenne), кој го нарекол во чест на својот господар, маркизот де Бешамел. (Snoj 2016: Králik 68; ERHJ 1: 49; TLFi, s.v. *béchamel*).

бешика *бешика* f. (colloq.), *бешики* pl.; ‘мочен меур; дел на телото под појасот’.

■ Преку срп. *бешика*, од лат. *vēsīca* ‘мочен меур’; балкански романизам од лат. потекло, сп. срп. *бешика*, алб. *fshikë, pshikë, mëshikë*, ром. *bășică*, (dial.) *beșică*. Во мак. дијалекти, поточно во Кукушко, се среќава формата *бишџџа* со значење ‘мочен меур’, што е потврда дека станува збор за латинизам, а не за турцизам (од тур. *beşik* ‘колепка, лулка’; во мак. јужни говори е регистрирана формата *бишиќ* со значење ‘колепка, лулка’). (Јашар-Настева 2001: 207; EPCJ 3: 210–211; ПЕРСЈ 1: 41; Skok 1: 141–142).

би¹ *би* (3 sg.). pf.; ‘стана, се случи’.

Во релација со: ▼ *e²* (сум, си, е; сме, сте, се; биди, бидете; бев, беше, бев-

ме, бевте, беа; бидејќи; бил, била, било; биле)

■ Од псл. **by* < **bystъ*, перфективна форма на аористот за 2. и 3. л. sg. од **byti*; в. *e²*.

би² *би* (3 sg.). pf.; ‘бие, тепа’ – аористна форма.

Во релација со: ▼ бие

■ Аористна форма од *бие*, од псл. **biti* ‘бие, тепа, удира’; в. **бие**.

би³ *би* part.; за образување можен начин (потенцијал).

Во релација со: ▼ *e²* (сум, си, е; сме, сте, се; биди, бидете; бев, беше, бевме, бевте, беа; бидејќи; бил, била, било; биле)

■ Од псл. **by* < **byti*, глаголска форма што во македонскиот јазик се граматикализирала како партикула за образување потенцијал; в. *e²*.

би-⁴ *би-* p. pref.; префикс за образување сложенки, како прва компонента со значење ‘два’.

Во релација со: ▲ ди-

■ Интернационализам позајмен од лат. префикс *bī-*, што се развил од пие. **dwi-*; сп. скрт. *dvi-*, *vi-* ‘раз-’, грч. *δι-* ‘два’. Од истиот корен како и во лат. *duo* ‘два’. (ERHJ 1: 53).

биатлон *биатлон* m., *биатлонои* (sg.); ‘зимска олимписки дисциплина со натпревар во две различни дисциплини (скијање на долги растојанија и стрелање со пушка’).

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *biathlon*, англ. *biathlon*, герм. *Biathlon*), што е неокласична сложенка од лат. *bī-* и грч. *ἄθλον* ‘награда’ или *ἄθλος* ‘натпревар’ (стгрч. *ἀθλέω* ‘се натпреварува за награда’). Терминот е оформен во францускиот спортски јазик во 20 век и оттаму е интернационализиран; в. **би-⁴** и **атлетика**. (ERHJ 1: 54; Snoj 2016: 69; TLFi s.v. *biathlon*; OED s.v. *biathlon*).

бибер *бибер* m., *биберои* (sg.); ‘тропско растение од фамилијата *Piperaceae* чиито зрнести плодови се користат како зачин’.

Во релација со: ▲ биберче, забибери, збибери ▼ пипер, феферон

■ Позајмено преку срп. *бибер* од отомански тур. *biber*, *büber* < перс. *bābārī* < стинд. *pīpparī*; сп. скрт. *pīppalī*, грч. *πίπερι*, *πιπεριά* < стгрч. *πέπερι*, лат. *piper*, аром. *piper*, рус. *пéрец* (чёрный), укр. (пéрець чорний), гер. *Pfeffer*. Зборот *бибер* во македонскиот јазик спаѓа во разговорната лексика, со оглед на тоа што во македонските одмна постојат синтагмите *ал љијер*, *црвен љијер* а се однесува на зачин што се добива од сува црвена пиперка, па со подоцнежното навлегување на зачинот *Piper nigrum* се образувал и називот *црн љијер*, разговорно *бибер*. (БЕР 5: 246–248; ЕРСЈ 2: 220–221; ПЕРСЈ 1: 41–42; ЕРНЈ 1: 54).

Библија *Библија* f., *Библијаи* (sg.); ‘збирка од стари канонски текстови кај Евреите и христијаните во два дела: Стар завет и Нов завет; Свето писмо’.

Во релација со: ▲ библиски

■ Позајмено од длат. *Biblia*, што е од грч. *βιβλία*, буквално ‘книшка, книже’, множина од *βιβλίον* ‘книшки, книжиња’, деминутив од *βιβλος*, *βύβλος* ‘папирусов лист’, а подоцна и ‘папирус, хартија, книга, писмо’. (БЕР 1: 45; ЕРСЈ 3: 222; ПЕРСЈ 1: 42; Фасмер 1: 164; Skok 1: 145; Snoj 2016: 70; ЕРНЈ 1: 54; Králik 69).

библио- *библио-* pref.; префикс за образување сложени, како прва компонента со значење ‘книга’.

Во релација со: ▲ библиограф, библиографка, библиографија, библиографски, библиотека, библиотечен, библиотекар, библиотекарка, библиотекарски, библиотекарство ▼ Библија

■ Интернационализам што е изведен од грч. *βιβλίον*, ‘книшки, книжиња’, деминутив од *βιβλος*, *βύβλος* ‘папирусов лист’. (БЕР 1: 45).

библиографија *библиографија* f., *библиографии* pl.; ‘список на објавени дела од определена област или на објавени трудови од определен автор; (само sg.) наука за систематски опис на библиографските податоци; дел од труд, статија, со опис на користена литература’.

Во релација со: ▲ библио-, библиограф, библиографка, библиографски

■ Позајмено од европските јазици (фр. *bibliographie*, герм. *Bibliographie*, англ. *bibliography*), од грч. *βιβλιογραφία*, што е сложеница од *βιβλίον* (в. **библио-** и **Библија**) и *γραφία* (в. **-граф**, **-графија**). Во современа смисла, овој збор со значењето ‘попис на објавени дела од определена област или на објавени трудови од определен автор’ почнал да се употребува од 17 в., а во антиката грч. збор *βιβλιογραφία* значел ‘пишување книги’. Преку европските јазици (фр. *bibliographe*, герм. *Bibliograph*, англ. *bibliographer*), од грч. *βιβλιογράφος* ‘тој што пишува книги, писар’ е и макед. *библиограф*. (Snoj 2016: 70; ЕРНЈ 1: 54; Králik 69).

библиотека *библиотека* f., *библиотеки* pl.; ‘збирка книги; установа, зграда или просторија каде што се чуваат и читаат книги; орман во кој се чуваат книги; серија книги од определен вид издадени како целина’.

Во релација со: ▲ библио-, библиотекар, библиотекарка, библиотекарски, библиотекарство, библиотечен

■ Позајмено од европските јазици (фр. *bibliothèque*, герм. *Bibliothek*), од лат. *bibliotheca*, што е од грч. *βιβλιοθήκη* ‘збирка на книги, книжарница’, сложеница од *βιβλίον* (в. **библио-** и **Библија**) и *θήκη* ‘орман, складиште’;

сп. и **аптека** каде што втората компонента е од истиот етимон (изведенка од грч. глагол τίθημι ‘стави’). Преку европските јазици (фр. *bibliothécaire*, germ. *Bibliothekar*) од лат. *bibliothecarius*, што е изведено од *bibliotheca*, е и мак. *библиотекар*. (ПЕРСЈ 1: 42; Skok 1: 145, s.v., biblija; Snoj 2016: 70; ERHJ 1: 54).

бива *бива, бивааи* (dial.) impf.; ‘се слуша, станува; може, можно е’.

Во релација со: ▲бидува, добива ▼e² (сум, си, е; сме, сте, се; биди, бидете; бев, беше, бевме, бевте, беа; бидејќи; бил, била, било; биле)

■ Наследено од псл. **buvati*, итератив од псл. **byti*, од пие. **b^huH-* ‘расте, стане, постои’. Сродно со литв. (dial.) *buvóti* ‘биде, сум’; сп. стсл. *бывати*, буг. *búvam*, срп. *búvati*, слн. *bívati*, слч. *bývat’*, чеш. *bývati*, пол. *bywać*, рус. *быва́ть*, укр. *бува́ти*, блр. *быва́ць*. (БЕР 1: 46; ЕРСЈ 3: 224; ЭССЯ 3: 155, 157–158; Аникин 5: 270–271; Skok 1: 158–161 Snoj 2016: 74; ERHJ 1: 61; SP 1: 482, 484–485; ESSJ 2: 110–118; Derksen 2008: 72).

бивол *бивол m., биволи pl.*; ‘преживар од родот на говедата со црна кожа и јаки рогови’; буг. *бивол*; срп. *биво*; алб. *buall*; грч. *βούβαλος*; тур. *bufalo*.

Во релација со: ▲биволче, биволица, биволски, биволар, биволарка, биволарски

■ Од псл. **buvolъ* < влат. **būvalus* < лат. *būbalus* < стгрч. *βούβαλος* ‘вид африканска газела’. Мислењата на етимолозите за грч. *βούβαλος* се поделени: дека е со нејасна етимологија, но можеби на формата на зборот влијаело народното етимолошко поврзување со *βούς* ‘говеда’; дека во лат. е изведен токму од овој грч. збор но со значење ‘бивол’ е потврден дури по 600 г. по Хр. кога ова животно, по

потекло од Индија, е донесено во Италија; дека е од истиот пие. корен **g^wow-s* ‘говеда, крава’; сп. скрт. *gāú*, перс. *gāv*, стгрч. *βούς*, латински *bos*, фр. *boeuf*, пгерм. **kōus* > англ. *cow* ‘говеда’ (пие. */*g^w/* во стгрч. редовно преминува во /b/). Имајќи ги предвид повеќето гледишта, ние мислиме дека *бивол* е подоцнежна псл. заемка од влат. **būvalus*/**būfalus*, се разбира, потпирајќи се на псл. збор **volъ*. Оваа подоцнежна варијанта на влат. **būfalus* е раширена во европските јазици; сп. итал. *bufalo*, оттаму во англ. *buffalo*, фр. *buffle*, а фр. збор бил извор за герм. *Buffel*. Кај источните Словени овој збор е целосно преосмислен во духот на народната етимологија, т.е. дека е **biųvolъ* изведено од **biųъ* ‘див’ + **volъ* ‘вол’; сп. стсл. *быволъ*, буг. *búvol*, срп. *búvō*, хрв. *bívō*, слн. *bívol*, слч. *byvol*, чеш. *buvol*, пол. *bawół*, рус. *буйвол*, струс. *боуволы pl.*, *быволь* ‘биволов’, блр. *буйвал*, стблр. *буволь*, укр. *буйвол*, стукр. *бувол*; од јсл. во ром. *bívol*, аром. *bívil*, унг. *bivaly*. (ЭССЯ 3: 158–159; Аникин 5: 78–79; БЕР 1: 46; ЕРСЈ 3: 224–226; SP 1: 485; Snoj 2016: 74; ERHJ 1: 61; Beekes 2010: 229).

бигамија *биџамија f., биџамијаиа (sg.)*; ‘брачна заедница на еден маж со две жени’.

Во релација со: ▲бигамен, бигамист ■ Позајмено преку европските јазици (фр. *bigamie*, герм. *Bigamie*, англ. *bigamy*), од срлат. *bigamia*, што е изведено од лат. *bigamous* ‘оженет со две жени’, хибридна сложенка од лат. префикс *bi-* ‘дво-’ и грч. *γαμέω* ‘се жени’ < пие. **g^{em}-*. (ERHJ 1: 55; Králik 70; Chambers 93).

бигор *биџор m., биџорои (sg.)*; ‘шуплив варовит камен што се создава во извори и слапови; талог што се фаќа

за садот со вода богата со калциум карбонат; мака, страдање’.

Во релација со: ▲ бигорен, бигорлив, бигорливост, бигориште, бигороса

■ Во досегашната етимолошка литература најчесто се констатира дека е потеклото на овој збор нејасно, претежно ограничен на јсл. терен, сп. срп. *биџар*, буг. *биџор*, но и алб. *bigórr*, ром. *Bigăr* (top.), аром. *gigór* (*gi-* < *bi-*), слч. *bigar* (најверојатно преку романскиот). Skok (1: 47) го споредува со алб. *bigórr* ‘вид карпеста формација’ и смета дека е веројатно од балкански супстрат. Се чини дека е најприфатлива претпоставката дека се работи за балкански супстратен збор, а во EPCJ (3: 227–229) се констатира дека неговата предбалканска предлошка можеби е посредно потврдена во античкиот хидроним *Begorritis* (езеро во Егејска Македонија). Споредбите со литв. *bigas* ‘мал, распадат’ и со рус. *бизать* ‘суши, исуши’ не се издржани. Според Çabej (2: 228, 489–490), алб. *bigórr*, врз основа на лингвистичката географија, е од мак. *биџор*, а не од срп. *биџар*. (БЕР 1: 46; EPCJ 3: 227–229; Skok 1: 47; Çabej 2: 228, 489–490).

биде *биде*, *бидаи* pf.; како самостоен полнозначен глагол ретко, само со формите за идно време се доближува до значењата ‘стане, се случи, има’.

Во релација со: ▲ бидне, збидне ▼ е² (сум, си, е; сме, сте, се; биди, бидете; бев, беше, бевме, бевте, беа; бидејќи; бил, била, било; биле)

■ Свршен вид од глаголот *сум*; од истиот пие. корен **b^hũ-* (од кој е изведен и псл. **byti*) со дентално проширување и назален инфикс **b^hũ-n-d(h)-* > псл. **bōdō*; сп. мак. *бидам* (1 sg.), *биде* (3 sg.), стсл. *бѣдѣ*, буг. *бѣда*, срп. *бѣдѣм*, хрв. *būdēm*, слн. *bōdem*, *bōm*, слч. *budem*, чеш. *budu*, пол. *będe*,

рус. *бѣду*, укр. *бѣду*, блр. *бѣду*, со модално или футурско значење. Според Трубачов (ЭССЯ 2: 233–234), посебнота на оваа форма во глаголската парадигма (еден вид перфективен презент во улога на идно време) и, што е најважно, недоволната јасност во етимолошка смисла, овозможува псл. **bōdō* да се третира како независна лексичка единица, подоцна суплетивно граматикализирана како идно време на глаголот **byti*. (ЭССЯ 2: 233–234; Аникин 5: 53–54; БЕР 1: 96; Фасмер 1: 231; EPCJ 3: 228; SP 1: 351–352).

бие *бие*, *бијаи* impf.; ‘тепа, удира; пука; удира, шутира топка; чука, отчукува, пулсира; свони; удира (за ветер, сонце); војува; (се ~) се тепа, се удира’.

Во релација со: ▲ биене, биен, биеница ▼ битка бој, бич

■ Од псл. **biti*, **bьjō* ‘удира, тепа’, од пие. **b^heyH-* (ERNJ 1: 60), односно од **b^hiH-* (Derksen 2008: 41), **b^heiH-* (EPCJ 3: 329–339; ПЕРСЈ 1: 46–47) ‘удри, се удри’; сп. стсл. *бити*, буг. *бија*, срп. *бити*, хрв. *bíti*, слн. *bíti*, слч. *bit*, чеш. *bíti*, пол. *bić*, глуж. *bić*, длуж. *biś*, блр. *биць*, рус. *бить*, укр. *біти*. Псл. форма се сведува на пие. корен **b^hejə-* ‘бие, удира’, сп. стирс. *benim* ‘сече, удира’, гот. **beitan* ‘каснува’. Во словенските јазици се развива широка секундарна семантика: ‘тепа’, ‘се бори’, ‘напредува со сила’, ‘удира ритмично’ (срце, дожд). Соодветни паралели има во латв. *bīt* ‘турка, удира’, литв. *budyti* ‘побудува, поттикнува’. (ЭССЯ 2: 99–100; Аникин 3: 214–215; EPCJ 3: 329–339; ПЕРСЈ 1: 46–47; Skok 1: 161–163; SP 1: 251–252; Derksen 2008: 41; ERNJ 1: 60).

бижутерија *бижуџерија* f., *бижуџерија* (sg.); ‘накит од евтени мате-

ријали што заменува скапоцен; продавница за накит’.

■ Позајмено од фр. *bijouterie* < *bijou* ‘парче накит’ (+ *-erie*, со вметнато *-t-*), што е позајмено од бретонски *bizoi*, *bizow* ‘прстен’, од *biz* ‘прст’; сп. буг. *бижутерија*, *бижу* ‘скапоцен камен’, срп. *бижутерија*, рус. *бижутэрия*, *бижутерия* алб. *bizhuteri*. (Snoj 2016: 74; Králik 72; TLFi, s.v. *bijouterie*; OED, s.v. *bijouterie*).

бизарен *бизарен*, *бизарниоѝ* adj.; ‘необичен, чуден’.

Во релација со: ▲бизарно, бизарност

■ Позајмено од фр. *bizarre* ‘чуден, необичен’ што е преземено од итал. *bizzarro*, изворно ‘лут, бесен’ што е изведено од итал. *bizza* ‘гневност, импулсивност’; сп. англ. *bizarre*, герм. *bizarr*, срп. *биџаран*, хрв. *bizāran*, слч. *bizarný*. (ERHJ 1: 61; Králik 71; TLFi, s.v. *bizarre*; OED, s.v. *bizarre*; DELI, s.v. *bizarre*).

бизмут *бизмуѝ* m., *бизмуѝоѝ* (sg.); ‘метал, обично служи за градење легури’.

■ Позајмено од европските јазици, можеби преку фр. *bismuth* < герм. *Wismut*; сп. англ. *bismuth*, рус. *висмут*, буг. *бисмут*, срп. *бизмут*, алб. *bismút*, грч. *βισμουθιο*. Во научната традиција зборот е латинизиран како нлат. *busemutum/bisemutum* (варијантни форми), при што латинските облици не се изворни, туку секундарни научни адаптации на германскиот назив. Потеклото на герм. збор е нејасно; толкувањата дека е сложенка од *weiße Masse* ‘бела маса’ се смета за народна или секундарна етимологија, или пак дека е изведено според името на областа во Германија *Wiesen* и глаголот *muten* ‘копа (вади) руда’ (БЕР 1: 50), не се општоприфатени во современата германска етимолошка лите-

ратура. (БЕР 1: 50; Kluge, s.v. *Wismut*; TLFi, s.v. *bismuth*; OED, s.v. *bismuth*).

бизнис *бизнис* m., (colloq.) *бизниси* pl.; ‘работа, деловност, ангажираност во некоја дејност што донесува економска корист; трговска или друга дејност што носи добра заработувачка’.

Во релација со: ▲бизнисмен, бизнисменка, бизнисменски

■ Позајмено од англ. *business* ‘дејност што носи заработувачка, работа, деловност, ангажираност; фирма, компанија’; сп. фр. *business*, итал. *business*, шп. *bisnes*, буг. *бизнес*, срп. *бизнис*, алб. *biznës*, ром. *bişniţă*, рус. *бизнес*, пол. *biznes*, слч. *biznis*. Англ. *business* е изведен од *busy* ‘зафатен, ангажиран’, со наставката *-ness* за образување апстрактни именки, првично со значење ‘состојба на зафатеност, дејствување’, а подоцна специјализиран во економско-стопанска смисла ‘организирана дејност, трговија, претпријатие’. Придавката *busy* потекнува од стангл. *bisig* ‘зафатен, трудољубив’, од нгерм. **bisigaz* ‘активен, ангажиран’ (сп. стсакс. *bisig*, стфриз. *besich*, срвгерм. *basic*). Интернационализацијата на зборот се одвива кон крајот на 19 в. преку англискиот економски и трговски дискурс, при што формата и значењето се директно преземени во повеќе европски јазици, најчесто без морфолошка адаптација. (Králik 71; OED, s.v. *business*; TLFi, s.v. *business*).

бизон *бизон* m., *бизони* pl.; ‘преживар од родот на диви говеда, особено развиен и обрастен во предниот дел на телото, со куси нозе’.

Во релација со: ▲бизонски, бизонче

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *Bison* фр. *bison*), од лат. *bisōn* (*visōn*); сп. стпрус. *wis-sambrs* ‘бизон’; сп. срп. *бизѝн*, буг. *бизѝн*, рус. *бизѝн*.

Лат. назив е преземен од некој германски извор и традиционално се поврзува со пгерм. **wisundaz* ‘вид европски бизон’. Натамошното потекло е нејасно. Се претпоставува врска со пие. **wes-* ‘пасе, се храни’, но ова толкување останува хипотетично. Латинскиот облик преку научната терминологија навлегол во европските јазици на почетокот од 19 век како термин за американскиот и европскиот бизон. (БЕР 1: 46; Snoj 2016: 74; ERHJ 1: 61; Králik 71; Kluge s. vv. Bison, Wisent; OED, s.v. bison; TLFi, s.v. bison).

бик *бик* m., *бикови* pl.; ‘нескопено говедо што најчесто служи за приплод; (fig.) многу силен, јак и отпорен човек; (astrol.) зодијачко сосвездие, зодијачки знак од 21 април до 20 мај’.

Во релација со: ▲ биковски, бикче

■ Од псл. **bykъ*, натамошната етимологија е нејасна, но најверојатно од ономотопејско потекло; сп. стсл. *bъикъ*, буг. *бик*, срп. *би́к*, хрв. *bîk*, слн. *bîk*, слч. *bŭk*, чеш. *bŭk*, пол. *byk*, струс. *быкъ*, рус. *бык*, укр. *бик*, блр. *бык*. Во литературата најчесто се прифаќа ономотопејско толкување, при што *bykъ* се смета за поствербал од **bykati*/**byčati*; сп. буг. (dial.) *би́ча* ‘рика; удира, турка, оборува, забива’, *би́кам* ‘оборува, ничкосува’, чеш. *bykati* ‘рика, мука’, рус. *быча́ть* ‘зуге, брмчи (за пчела)’, (dial.) *бы́каться* ‘боде (се)’. Семантички и фонетски се споредува со балт. ономотопејски форми: лит. *biŭkauti* ‘рика (за стока)’, можеби и латв. *bucēt* ‘грми’, како и со келтски паралели, велш. *bugad* ‘дувне, издува’. Обидите за директно поврзување со индоевропски корен со значење ‘говедео’ или ‘машко животно’ не се сметаат за убедливи; зборот се оценува како стар словенски експресив со звукоподражателна мотивација,

што добро ја објаснува и развиената фигуративна употреба (‘силен, тврдоглав човек’) и секундарните деривати. (БЕР 1: 47; ЭССЯ 3: 146–148; EPCJ 3: 241–245; ПЕРСЈ 1: 42; Snoj 2016: 71; ERHJ 1: 56; Králik 89; SP 1: 471–474).

биланс *биланс* m., *баланси* pl.; ‘состојба на приходите и расходите за определен период; краен исход, резултат од нешто’.

Во релација со: ▲ билансен, билансира, билансирање ▼ баланса, баланс

■ Позајмено преку герм. *Bilanz*, од итал. *bilancia* < лат. *bilanx*. Семантичката диференцијација меѓу *баланс* ‘рамнотежа’ и *биланс* ‘сметководствен резултат’ е секундарна и се должи на различните посреднички јазици (фр. наспроти герм.) и на термилошката кодификација во економијата и правото; в. **баланс**. (Kluge, s.v. Bilanz; TLFi, s.v. bilan; DELI, s.v. bilancio).

билатерален *билаџерален, билаџералниош* adj.; ‘што се воспоставува меѓу две страни’.

Во релација со: ▲ билатерала

■ Позајмено од европските јазици (англ. *bilateral*, герм. *bilateral*) и претставува нова сложенка од лат. *bi-* ‘дво-’ (в. **би**⁴) и *lateralis* ‘што е отстрана, страничен, бочен’ < лат. *latus* (G *lateris*) ‘страна’. Терминот е документиран во францускиот и англискиот научно-административен јазик со значење ‘qui concerne deux côtés / deux parties’, од каде е интернационализиран. (ERHJ 1: 56; TLFi, s.v. bilatéral; OED, s.v. bilateral).

билбил *билбил* и *биљбиљ* m., *билбили, биљбили* pl.; ‘мала преселна птица што пее убаво, славеј; Luscinia megarhynchos’.

Во релација со: ▲ билбилче, биљбиче

■ Позајмено преку тур. *bülbül* ‘славеј’; сп. срп. *булбул*, *бумбул*, *буљбуљ*, алб. *bilbil*, грч. *μπιρμπίλι*. Тур. збор според Tietze (1: 828) и Skok (1: 233) е од перс. *bulbul*, но според Nişanyan (s.v. *bülbül*) и Škaljić (153) од арап. *bulbul*, што е изведен од коренот *blbl* од ономотопејско потекло, каков што е и арап. глагол *balbala* ‘што прави, произведува звук бл-бл’. (Јашар-Настева 2001: 50, 181, 186; Skok 1: 233; Škaljić 153; Tietze 1: 828; Nişanyan (s.v. *bülbül*).

билет *билеѝ m.*, *билеѝи pl.*; ‘карта за превоз; влезна карта, влезница’.

Во релација со: ▲ билетче, билетар, билетарка, билетарница

■ Позајмено од европските јазици (можеби преку буг. *билѐт* < рус. *билѐт*), од фр. *billet* < стфр. *billette* од срлат. *bulla* со нејасно потекло; сп. герм. *Billet*, итал. *biglietto*, алб. *bilëtë*, срп. *билѐт*. Лат. *bulla* ‘печат, пломба, официјален знак’ има семантички развој ‘запечатен документ, писмена дозвола, пропусница’, ‘писмо, кратка порака’, а подоцна ‘карта за влез или превоз’. Во европските јазици зборот се шири од францускиот административен и воен јазик ‘дозвола за престој, упатување војници’, а потоа се специјализира во значењето ‘влезница, патна карта’; сп. англ. *billet* ‘писмена наредба; сместување војници’. (БЕР 1: 47; EPCJ 3: 252; Králik 70; TLFi, s.v. *billet*; OED, s.v. *billet*; Tietze 1: 344).

билјард *билјарџ m.*, *билјарџоѝ (sg.)*; ‘игра со топчиња од слонова коска и со долг стап (так) што се игра врз специјална маса; Маса покриена со зелена чоја, наменета за таква игра’.

Во релација со: ▲ билјарден

■ Позајмено преку англ. *billiard* од фр. (*jeu de*) *billard* ‘(игра) билијард’ < стфр. *billart* ‘билијарски стап’, што е изведено од *bille* ‘стап, палка’; сп.

герм. *Billard*, срп. *билѝјар*, алб. *bilárdo*. Првично називот се однесувал на стапот, а дури подоцна значењето се пренело на самата игра и на масата за игра. (БЕР 1: 48; EPCJ 3: 259; Králik 70; ERHJ 1: 56; TLFi, s.v. *billard*; OED, s.v. *billiard*).

билтен *билиѝен m.*, *билиѝени pl.*; ‘официјален извештај за некоја актуелна состојба што е во интерес на јавноста; назив за некои повремени или постojани публикации со определена содржина и за потесен круг читатели’.

■ Позајмено од фр. *bulletin* ‘соопштение; печат’, што е изведено од срлат. *bulla* ‘печат’, изворното значење би било ‘проглас потврден со печат’. сп. англ. *bulletin*, герм. *Bulletin*, итал. *bollettino*, шп. *boletín*, порт. *boletim*, хол. *bulletin*; буг. *бюлетѝн*, срп. *билтѝен*, хрв. *biltèn*, слн. *biltén*, пол. *biuletyn*, рус. *бюлетѝнь*. Во повеќето европски јазици зборот се користи како административно-информативен термин за службени соопштенија, известувања и периодични публикации. (Snoj 2016: 71; ERHJ 1: 57; Kluge s.v. *Bulletin*; TLFi, s.v. *bulletin*; OED, s.v. *bulletin*).

билингвизам *билингѝвизам m.*, *билингѝвизмоѝ (sg.)*; ‘употреба на два јазика од страна на еден говорител или во една заедница, двојазичност’.

Во релација со: ▲ билингвистички, билингвален, билингвалност

■ Позајмено од фр. *bilinguisme*, што е изведено од лат. *bilinguis* ‘двојазичен’ < лат. *bi-* ‘дво-’ (в. би-⁴) и *lingua* ‘јазик’; сп. англ. *bilingualism*, герм. *Bilingualismus*, итал. *bilinguismo*, шп. *bilingüismo*, порт. *bilinguismo*, хол. *bilingualisme*, рус. *билингвѝзм*, пол. *bilingwizm*, чеш. *bilingvismus*, слч. *bilingvizmus*, срп. *билингвѝзам*, хрв. *bilingvizam*, буг. *билингвѝзѝм*, алб. *bilinguizëm*; в. лингвист. (ERHJ 1: 56;

Králík 70; TLFi, s.v. bilinguisme; OED, s.v. bilingualism).

билион *билион* m., *билиони* pl.; ‘број што изразува вредност од милион милиони; многу голема сума, многу голем број’.

Во релација со: ▲ билионски

■ Позајмено од фр. *billion*, што е сложено од лат. *bi-* ‘дво-’ (в. **би**-⁴) и од вториот дел на зборот *милион*, со значење ‘милион милиони’; сп. и герм. *Billion*, срп. *билиџн*, хрв. *bilijūn*. Фр. збор е научен математички термин кој се проширил во европските јазици; сп. англ. *billion* (со различна вредност во т.н. кратка скала), герм. *Billion*, итал. *bilione*, шп. *billón*, порт. *bilhão*, нгрч. δισεκατομμύριο (калка по значење), срп. *билиџн*, хрв. *bilijūn*, словен. *bilijón*, пол. *bilion*, рус. *билион*, буг. *билиџн*. Во европската традиција постои разграничување меѓу долгата и кратката бројна скала, што влијаело врз семантиката на терминот во одделни јазици. (Цветановски 2009а: 63–68; Snoj 2016: 71; ERHJ 1: 56; Králík 70; TLFi, s.v. billion; OED, s.v. billion).

билје *билје* n., *билјеџио* (n. coll.); ‘општ назив за билки, тревки; билки и тревки со лековита моќ’.

Во релација со: ▲ билјар, билјарка, билјарски, билјарство, билка, билкар, билкарство

■ Од псл. **byľje*, збирна именка изведена од псл. **byľ* ‘билка’ и наставката за збирна множина **-ьje*, што е пак изведено од коренот **by-* на глаголот **byti*; сп. стсл. *vъликъ*, буг. *биле*, срп. *билџе*, блр. *былѣ*, рус. *быльѣ*, укр. *билля*, хрв. *bilje*, слн. *bilje*, слч. *bylie*, чеш. *bylí*. Пие. корен **b^huh₂-* од кој потекнува и псл. **byti*, не значел само ‘esse’, туку и ‘постои; расте’, па оттаму во некои јазици од тој корен се изведени именки што значат ‘бил-

ка, билје’; сп. грч. φυτόν. (БЕР 1: 48; ЭССЯ 3: 149–150; ЕРСЈ 3: 260–263; ПЕРСЈ 1: 43; Snoj 2016: 71; SP 1: 475; ESJS 88).

билка *билка* f., *билки* pl.; ‘тревка, растение со лековита или со магиска моќ; лек’.

Во релација со: ▲ билкар, билкарка, билкарство, билјар, билјарка, билјарски, билјарство

■ Од псл. **byľka*, **byľka* ‘билка’ (од **byľ* и наставката **-ьka*), што е изведено од истиот корен кој е и во *билје* (**by-* во глаголот **byti* во изворното значење ‘расте, успева’); сп. буг. *билка*, срп. *билка*, слн. *bilka* ‘стебленце’, слч. *byľka* ‘стебленце’, рус. (dial.) *былка* ‘тревка, стебленце, гранче’, укр. (dial.) *білка* ‘надземен дел на компирот’, *білка* ‘стебло на дрво’; в. **билје**. (БЕР 1: 48; ЭССЯ 3: 149; ЕРСЈ 3: 262–263; ПЕРСЈ 1: 43; SP 1: 475;).

бим *бим!* interj.; извик за подражавање краткотраен звук со висок тон.

Во релација со: ▲ бам!, бум!

■ Ономотопеја.

бина¹ *бина* f., *бини* pl.; ‘зграда, кука’.

■ Позајмено од тур. *bina*, балкански турцизам, сп. буг. *бинџа*, срп. *бина*, алб. *biná*, ром. *biná*, аром. *bináe*, грч. μινιάς. Според Tietze (1: 717) тур. *bina* е позајмено од арап. *binā* ‘градба, конструкција’. Арапскиот *binā* е именка изведена од глаголот *banā* ‘гради’. (Јашар-Настева 2001: 34, 62; БЕР 1: 48; ЕРСЈ 3: 267–268; Skok 1: 151; Tietze 1: 717).

бина² *бина* f., *бини* pl.; ‘посебно уреден простор на кој се изведуваат театарски претстави, културно-уметнички програми и сл.’.

■ Позајмено, преку срп. *бина*, хрв. *бина* ‘сцена’, од герм. *Bühne* ‘сцена, скели’, од срвгерм. *büene* ‘дрвена сце-

на, платформа, палуба, таван' со натамошна неизвесна етимологија; сп. срп. *bina*, хрв. *bina*, кашуп. *bina*, ром. (dial., arch.) *bină*. (Kluge, s.v. Bühne; Pokorny 1: 174, s.v. *bhud-m(e)n*).

бинарен *бинарен*, *бинарниот* adj.; 'што се состои од два дела, две целини, двоен'.

Во релација со: ▲ бинарно, бинарност, бинаризација

■ Позајмено од длат. *bīnārius* 'што се состои од два члена, двочлен', што е изведено од лат. *bīnī* 'по два, по двајца, пар'; сп. англ. *binary*, срп. *bīnār-nij*, хрв. *bīnārni*, слч. *binárny*. (ERHJ 1: 57; Králik 70; TLFi, s.v. *binair*; OED, s.v. *binary*; Chambers 94).

био- *био-* pref.; префикс за образување сложенки, обично термини од различни науки што ги означуваат односите со живата природа.

Во релација со: ▲ биограф, биографија, биографски, биодиверзитет, биоенергија, биолог, биологија, биомаса, биометрија, биометриски, биопсија, биоразградлив, биоритам, биосфера, биотоп, биофизика, биофизичар, биохемија, биохемичар.

■ Позајмено од грч. βίος 'живот' < пие. **g^wih₃wo-* 'жив'. Како префиксоид био- се користи уште во античкиот грчки јазик во состав на сложенки со значење поврзано со животот и живите суштества, а во современите европски јазици се реактивира и масовно се проширува преку научната и терминологската лексика од 19 век, на почетокот во биологијата и медицината, а подоцна и како продуктивен интернационален елемент, често независен од непосредната класична морфологија и употребуван и во публицистички и разговорен регистар со општо значење 'органски, природен, поврзан со живот'. (ERHJ 1: 58; Králik 71; Beekes

2010: 269–270; Chantraine, s.v. βίος; OED, s.v. *bio-*; TLFi, s.v. *bio-*).

биографија *биографија* f., *биографиин* pl.; 'опис на животот на некоја личност; документ што ја опишува кариерата на кандидатот којшто конкурира за некоја позиција'.

Во релација со: ▲ биограф, биографски

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *biographie*, герм. *Biographie*, англ. *biography*), од византиски грч. βιογραφία, што е сложено од βίος (в. **био-**) и -γραφία (в. **-граф**, **-графија**). Преку европските јазици (фр. *biographe*, герм. *Biograph*, англ. *biographer*) е и мак. *биограф*. (Snoj 2016: 72; ERHJ 1: 58; TLFi, s.v. *biographie*; OED, s.v. *biography*).

биологија *биологија* f., *биологијаин* (sg.); 'наука за живата природа, за законитостите во развојот на живиот свет; наставен предмет; учебник'.

Во релација со: ▲ биолог, биолошки

■ Позајмено од европските јазици (фр. *biologie*, герм. *Biologie*, англ. *biology*), што е сложена од βίος (в. **био-**) и -λογία (в. **-лог**, **-логија**). Терминот се оформил во европската научна традиција кон крајот на 18 и почетокот на 19 век како назив за самостојна природна наука; сп. итал. *biologia*, шп. *biología*, хол. *biologie*, дан. *biologi*, буг. *биологија*, срп. *биологија*, хрв. *biologija*, слн. *biológija*, рус. *биологи́я*. Преку европските јазици (герм. *Biologe*, фр. *biologiste*, англ. *biologist*) е и мак. *биолог*. (Snoj 2016: 72; ERHJ 1: 58; TLFi, s.v. *biologie*; OED, s.v. *biology*).

бира *бира*, *бираам* impf.; 'прави избор'.

Во релација со: ▲ бирање, биралиште, бирач, бирачка, збира, избира, набира, обира, собира ▼ бере, берење, берач, берба, добере, збере, избере,

набере, побере, прибере, пробере, брак, бreme, збор, зборува, собор, со-бира

■ Од псл. **birati*, дуративно-итератив-на форма од псл. глагол **bьrati*; сп. буг. *бѣрам*, срп. *бѣрати*, хрв. *birati*, пол. *bierać*, рус. *бирать*; в. **бере**. (БЕР 1: 42–44, s.v. *berà*; ЭССЯ 2: 97; Аникин 3: 192–193; ЕРСЈ 1: 279; ERHJ 1: 58; Skok 1: 201; Gluhak 131; SP 1: 250).

би́ро *би́ро* n., *би́роа* pl.; ‘одделение на претпријатие, установа; раководно тело; работна маса’.

Во релација со: ▲ бирократ, биро-кратка, бирократија, бирократизам, бирократизира, бирократизација

■ Позајмено од фр. *bureau* ‘уред’, изворно ‘груба ткаенина’ < длат. *burra* ‘издрпана, неуредна облека’, а семантичкиот развој од ‘ткаенина’ до ‘уред’ би можел да оди вака: ‘ткаенина’ > ‘маса покриена со ткаенина’ > ‘маса за пишување’ > ‘работна маса’ > ‘уред, работна соба’. Во француската средновековна практика масите покриени со ткаенина служеле и за проверка на автентичноста на кованите пари, што дополнително го зацврстило значењето ‘службена маса, уред’. Зборот е широко интернационализиран во европските јазици; сп. герм. *Büro*, англ. *bureau*, буг. *бюрò*, срп. *бѣрò*, алб. *byrò*, ром. *biróu*. (БЕР 1: 106; Snoj 2016: 72; ERHJ 1: 58; Králik 89; Kluge s.v. *Buro*; Beekes 2010: 216; TLFi, s.v. *bureau*; OED, s.v. *bureau*).

бирократија *бирократија* f., *бирократија* (sg.); ‘систем и начин на управување, на владеење на чиновничкиот апарат; административен апарат во државните установи и во стопанските организации што се поставува над вистинските носители на репродуктивниот труд; (colloq.) чиновнички апарат; (colloq.) претерано, бесмислено администрирање’.

Во релација со: ▲ бирократ, биро-кратија, бирократизам, бирократизира

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *bureaucratie*, герм. *Bürokratie*, англ. *bureaucracy*). Сложенка образувана во францускиот јазик од *bureau* ‘канцеларија, уред’ (в. **би́ро**) и *-cratie* ‘власт, владеење’ < грч. *κράτος* ‘моќ, власт’, по образец на *aristocratie*, *democratie* и сл. Терминот го создал францускиот економист Винсент де Гурне (Vincent de Gournay), а подоцна е интернационализиран во европските јазици. (Snoj 2016: 72; ERHJ 1: 58; TLFi, s.v. *bureaucratie*; Kluge s.v. *Bürokratie*; OED, s.v. *bureaucracy*).

бис *бис!* interj.; ‘уште еднаш, повторно’; извик со кој се изразува желба за повторување на некоја точка од културна програма.

Во релација со: ▼ би-⁴

■ Позајмено од итал. *bis* < лат. *bis* ‘двапати’, од пие. *dwi-s* ‘двапати, двојно’; интерјекцијата се проширила во европските јазици како театарско-концертен извик за повторување на изведба; сп. фр. *bis*, англ. *bis*, герм. *bis*, срп. *бѣс*, буг. *бис*, алб. *bis*, ром. *bis*; (в. би-⁴). (Snoj 2016: 72; ERHJ 1: 59; TLFi, s.v. *bis*; OED, s.v. *bis*).

биса́ги *биса́ги* f., *биса́ги* (pl. t.); ‘спонени две торби што се носат преку рамо или се префрлаат преку коњ или магаре; диса́ги’.

Во релација со: ▼ диса́ги

■ Позајмено од некој романски извор, во крајна линија од лат. *bisaccium* ‘двојна вреќа’; сп. итал. *bisaccia*, (dial.) *bisuog*, аром. *biságã*, грч. *βισάκι*, буг. *bisàgi*, срп. *bisage*, хрв. *bisage*, слн. *bisága*, *besága*, слч. *bisaha*, укр. *бесаги*, *бесáги*. Овој сложен збор е составен од лат. *bis* ‘два пати, двојно’ и лат. *saccus* ‘вреќа’. (ЕРСЈ 3: 304–305; Skok 1: 156 s.v. *bisaci*; Snoj 2016: 72–73).

бисер *бисер* m., *бисери* pl.; ‘бело, блестяво, скапоцено зрно создадено во внатрешноста на одреден вид школки; вид накит; нешто многу убаво’.

Во релација со: ▲ бисерче, бисерен, бисеров, бисерка, бисерлија, бисерница

■ Овој збор е посведочен само во јсл. јазици, од псл. (dial.) **bisъrbъ*, **biserъ*, **bisъrbъ*, веројатно рана заемка од арап. *busr* ‘бисер’, но со посредство на некој тур. јазик (птур. **büsrä*) или можеби од протобугарскиот јазик; сп. стсл. *бисеръ*, *бисъръ*, *бисръ*, буг. *biser*, срп. *biser*. Зборот се ширел од југ кон север, во слн. *biser* е примен релативно доцна наспроти *pêrla*, во рус. *бисер* е од цсл. потекло наспроти *жёмчуг*. (БЕР 1: 49; Фасмер 1: 168; EPCJ 3: 306–308; ПЕРСЈ 1: 44; Skok 1: 157; Gluhak 131; ERHJ 1: 59; ESJS 63; Snoj 2016: 73).

бисквит *бисквиѝ* m., *бисквиѝи* pl.; ‘тенки, тврди колачи од брашно, шеќер и јајца’.

Во релација со: ▲ бисквитен

■ Позајмено од фр. *biscuit* < влат. **biscoctus* ‘двојно печено’, што е сложено од *bis* ‘двапати, двојно’ (в. **бис**) и *coctus*, партицип од глаголот *coquiō* (*coquere*) ‘пече, готви’; сп. англ. *biscuit*, шп. *bizcocho*, итал. *biscotto*, алб. *biskuit*, буг. *бисквѝта*, срп. *бисквѝт*. (БЕР 1: 50; Snoj 2016: 73; ERHJ 1: 59; Chambers 95; TLFi, s.v. *biscuit*; OED, s.v. *biscuit*).

бискуп *бискуѝ* m., *бискуѝи* pl.; ‘(relig.) католичко свештено лице што управува со бискупија’.

Во релација со: ▲ бискупов, бискупија, бискупски

■ Од лат. *episcopus* ‘надзорник, надгледувач’, според Skok (1: 157) и EPCJ (3: 309–310), со посредство на балканскиот вулгарен латинитет, од стгрч. *ἐπίσκοπος* ‘надгледувач’, што е

сложено од *ἐπίσκοπέω* ‘чувам над’, од *ἐπί* ‘над, преку’ + *σκοπέω* ‘испитува, надгледува’ (в. и **епископ**); сп. срп. *biskup*, хрв. *biskup*, слч. *biskup*, чеш. *biskup*, пол. *biskup*, рус. (од XIV в.) *бѝскуп*, блр. *бѝскуп*, укр. *бѝскуп* (dial.) *бѝскуп*, сите во значење ‘католички епископ’. Од исто потекло е и изведенката *бискуѝија* ‘(relig.) црковна област со која управува бискуп’. (EPCJ 3: 309–310; Skok 1: 157; ERHJ 1: 59; Králik 71; Kluge s.v. *Bischof*; OED, s.v. *bishop*).

биста *бистѝа* f., *бистѝи* pl.; ‘вајарско дело што го претставува човечкото тело до појас’.

■ Позајмено преку фр. *buste* од итал. *busto* < лат. *bustum* ‘надгробен споменик; гроб’, изворно ‘место каде што телата на умрените се спалувале и закопувале’; сп. герм. *Büste*, шп. *busto*, ром. *bust*, срп. *bѝста*, буг. *бѝст*, алб. *bust*. Лат. збор настанал како резултат на погрешно разделување на партиципот на перфектот од глаголот *ambūrō* (*ambūrere*) ‘спали, спалува’ како *am-bustus* место *amb-ustus*. (ERHJ 1: 59; Králik 88; TLFi, s.v. *buste*; OED, s.v. *bust*).

бистар *бистѝар*, *бистѝариоѝ* adj.; ‘што е просирен и чист; јасен, блестяв, сјаен; што сфаќа лесно и брзо; што гледа јасно’.

Во релација со: ▲ бистри, бистрина, бистрица, бистро, бистрота, бистротија

■ Наследено од псл. **bystrъ* ‘брз’; сп. стсл. *въстръ*, ‘брз, прониклив’, буг. *бѝстръ*, срп. *бѝстар*, хрв. *bistar*, слн. *bister*, слч. *bystry*, чеш. *bystry*, пол. *bystry*, глуж. *bystry*, блр. *бѝстры*, рус. *бѝстрый*, укр. *бѝстрий*. Од јсл. (мак.) во алб. *bistër* ‘кисел, јак’ и во нгрч. (dial.) *μπίστρο* ‘брз’ (Леринско), *μπίστρος* ‘остар (за вид); паметен’ Крит. Иако според Трубачов (ЭССЯ 3: 153–

154) овој псл. збор нема соодветни паралели во другите ие. јазици, според Berneker (1: 113) потеклото на овој збор треба да се бара во пие. **bhys-ro-*, **bhūs-ro-*, што го поврзува со герм. јазици со основно значење ‘фрлање напред’; сп. стнорд. *bysia* ‘извира моќно, со голема сила’. Ваквата претпоставка не е општоприфатена. Во EPCJ (3: 312–317), исто и ПЕРСЈ (1: 44–45), се предлага ново етимолошко толкување, според кое примарна би била спорадично засведочената варијанта со *-r-* (**brystrъ*), што се изведува од **brysati* ‘брише, чисти’, но и ова толкување е хипотетично. (ЭССЯ 3: 153–154; Фасмер 1: 259–260; БЕР 1: 50; EPCJ 3: 312–317; ПЕРСЈ 1: 44–45; Аникин 5: 284–285; Skok 1: 157–158; Snoj 2016: 73; ERHJ 1: 59; Berneker 1: 113; Bezlaž 1: 22; SP 1: 480–481; ESJS 88; Derksen 2008: 71).

бистри *бистѝри*, *бистѝраѝ* impf.; ‘прави нешто да биде бистро; прави нешто да биде чисто, ведро; (се ~) станува бистар, се разбиструва (за течност); (се ~) станува јасен, светол’.

Во релација со: ▲ бистар, бистрина, бистрица, бистро, бистрота, бистротија

■ Наследено од псл. **bystriti*, изведено од **bystrъ*; сп. буг. *biŕmtrja* ‘прочистува, разјаснува’, срп. *biŕmputи*, хрв. *bīstriti*, слн. *bistrīti*, слч. *bystrit’*, чеш. *bystriti*, пол. *bystryć*, рус. (dial.) *бѝстрпуть* ‘прави побрз, појасен’, укр. *би́стрпуть*. Семантичкиот развој од ‘прави брзо, изострува’ кон ‘прочистува, разјаснува’ е паралелен со оној кај придавката **bystrъ*; в. **бистар**. (ЭССЯ 3: 153–154; Фасмер 1: 259–260; БЕР 1: 50; Skok 1: 157–158; Bezlaž 1: 22; SP 1: 480–481; ESJS 88).

бит¹ *биѝ* m., *биѝоѝ* (sg.); ‘општите животни услови, обичаи и традиции на еден народ’.

Во релација со: ▲ битов, битие, битен, битисува²

■ Книжевна заемка од рус. *быт* (< псл. **bytъ*); сп. буг. *бѝт* (< рус. *быт*), слч. *byt* m. ‘дом, живеалиште, стан’, стчеш. *bit* m. и f. ‘битие, постоење, суштина’, *byt* m. ‘живот; место на живеење, живеалиште; суштина, битие’, чеш. *byt* m. ‘живеалиште, дом; битие, постоење, живот’, (dial.) ‘време’, пол. *byt*, струс. *бытъ*, рус. *быт* ‘животни навики, општ начин на живеење’, (arch.) ‘имот’, (dial.) ‘начин, начин на дејствување; хармонија; време’, укр. (arch.) *бытъ* ‘состојба, имот, домаќинство, начин на живот’, блр. *быт* ‘животни навики, општ начин на живеење’. (БЕР 1: 50; ЭССЯ 3: 156; Фасмер 1: 260; Аникин 5: 286–287; Králik 71; ERHJ 1: 60; SP 1: 483).

бит² *биѝ* m., *биѝа*, *биѝови* (pl.); ‘основна единица за количество податоци (информација)’.

Во релација со: ▲ килобит, мегабит, терабит

■ Позајмено од англ. *bit*, што е образувано со скратување на синтагмата *binary digit* ‘бинарна ознака’. Бит е единица за количина на податоци којашто може да има само две вредности: 0 (нула) и 1 (еден). Зборот го создал американскиот математичар Џон Туки (John W. Tukey), а на самиот облик на зборот влијаел и англ. хомоним *bit* ‘парче, делче’. (ERHJ 1: 60; Králik 71; Kluge s.v. Bit; Chambers 96; OED, s.v. bit).

битанга *биѝанѝа* (colloq.) f./m., *биѝанѝи* (pl.); ‘никаквец’.

■ Позајмено преку срп. *biŕmānga* ‘скитник, безделник’ од унг. *bitang* ‘плен, пљачка; парична казна, откупнина; скитник; вонбрачно дете; безвредник’. Унгарскиот збор потекнува од срвгерм. *biutunge* ‘плен, пљачка’;

сп. буг. (dial.) *bitànga*, *bitàнка*, *bitàнко*, ром. (dial.) *bitang*, *bitong*, *bitanc*, слч. (dial.) *bitang(a)*, укр. (dial.) *bitàнга*. (БЕР 1: 50; ЕРСЈ 3: 319–321; ПЕРСЈ 1: 45; Skok 1: 158; Gluhak 131; ERHJ 1: 60).

битие *биѿиѿе* п., *биѿиѿија* пл.; ‘тоа што живее, суштество; живот, суштествување’.

Во релација со: ▲бит¹, битов, битен, битисува²

■ Наследено од стсл. *бѣтитѣ*, *бѣтитѣ*, од псл. **byti*, што е изведено од **byti* + **-ѣје*. (ЕРСЈ 3:343–344; ПЕРСЈ 1: 48; ЭССЯ 3: 156–157; ERHJ 1: 55; SP 1: 484, 483).

битиса (arch.) *биѿиѿиса*, *биѿиѿисаѿи* pf.; ‘заврши, скончи’.

Во релација со: ▲битисува¹, битисан

■ Од тур. *bitti* (3. sg. pf. од *bitmek*) ‘исчезне, заврши’; сп. срп. *biticati*, аром. *bitisire*, *bitire*, алб. *bitis*. (ЕРСЈ 3: 339–340; ПЕРСЈ 1: 47; Skok 1: 163).

битисува¹ (arch.) *биѿиѿисува*, *биѿиѿисуваѿи* impf.; ‘завршува, исчезнува’.

Во релација со: ▲битиса, битисан

■ Од турцизмот *биѿиѿиса*, што пак е од тур. *bitti* (3. sg. pf. од *bitmek*) ‘исчезне, заврши’; в. **битиса**. (Јашар-Настева 2001: 111; ЕРСЈ 3: 339–340; ПЕРСЈ 1: 47; Skok 1: 163).

битисува² *биѿиѿисува*, *биѿиѿисуваѿи* impf.; ‘живее, егзистира’.

Во релација со: ▲бит, битие

■ Од *биѿиѿе*, што пак е во врска со псл. **byti*. Иако во народниот јазик постоел зборот *биѿиѿисува¹* со значењето ‘завршува, исчезнува’, што пак несомнено е дериват од *биѿиѿиса* (< тур. *bitti* < *bitmek*), сепак хомонимот *биѿиѿисува²* со значењето ‘живее, егзистира’ се јавил преку книжевноста, кој може да се смета и за контаминат од турцизмот *биѿиѿиса* и домашниот

збор *биѿиѿе*, со оглед на тоа што *биѿиѿиса* како свршен глагол може да го покрие значењето ‘заврши, скончи со живот’, в. **битиса** и **битие**.

битка *биѿѿка* f., *биѿѿки* пл.; ‘вооружен судир меѓу две војски; борба воопшто, за надмоќ, за превласт’.

Во релација со: ▲бие ▼бој, бич

■ Од псл. **bitka* < **biti*, сп. буг. *bitka*, срп. *bitka*, слн. *bitka*, чеш. *bitka*, пол. *bitka*, слч. *bitka* ‘борба, бој; тепачка’. Би можело да се каже дека овој псл. збор е изведен од инфинитивната основа на гл. **bi-ti* + **-tka*, како варијанта од **-tva* < пие. **bheitu-*; сп. буг. *bitwa*, срп. *bitwa*, слн. *bitwa*, слч. *bitwa*, чеш. *bitwa*, пол. *bitwa*, глуж. *bitwa*, длуж. *bitwa*, рус. *bitwa*, укр. *bitwa*, блр. *bitwa*. Ставот на Skok (1: 162) дека би можело *bitka* да е деминутив од *bitwa*, не е издржан. (ЕРСЈ 3: 340–341; ЭССЯ 2: 100–102; ЭСБМ 1: 353–354 ПЕРСЈ 1: 47; Snoj 2016: 73; ERHJ 1: 60–61; SP 1: 252; Skok 1: 162).

битумен *биѿѿумен* м., *биѿѿуменоѿи* (sg.); ‘смола што се добива како резултат на распаѓањето на животински и растителни остатоци (петролеј, нафта, асфалт); вештачки продукт (смола од камен јаглен)’.

Во релација со: ▲битуменски

■ Позајмено преку европските јазици, најверојатно преку герм. *Bitumen* (сп. и фр. *bitume*, англ. *bitumen*), од лат. *bitumen* ‘смола, катран, природен асфалт’, со старо значење ‘леплива, запалива минерална материја’. Лат. збор традиционално се поврзува со пие. корен **g^uet-* ‘смола, леплива материја’, кој е широко застапен во ие. јазиците во називи за смоли, катрани и сродни супстанции; сп. лит. *giotas* ‘смола’, стинд. *jātu-* ‘смола’. Зборот во научната и техничката терминологија се утврдува во европ-

ските јазици кон крајот на 18 и почетокот на 19 век, при што се разликува природен битумен од индустриски добиени смолести материи. (БЕР 1: 45; ПЕРСЈ 1: 41; Аникин 1: 325; Snoj 2016: 68, 73; ERHJ 1: 52, 61; Králik 68; Kluge, s.v. Bitumen; OED, s.v. bitumen; TLFi, s.v. bitum).

бифе *бифе* n., *бифеа* pl.; ‘мала гостилница или просторија во која се пие, најчесто стоејќи; орман или дел од орман во кој се држат пијалаци’.

Во релација со: ▲ бифедија, бифе-дика

■ Позајмено од фр. *buffet* ‘креденец; масичка за храна; (slang) стомак’, засведочено во 1150 г., со изворните значењата ‘мала маса, масичка’, од стфр. *bufet*, со нејасна етимологија; сп. англ. *buffet*, герм. *Buffet* (*Büfett*, *Büfet*, *Büffet*, *Büfee*, *Büffee*) шп. *bufete*, чеш. *bufet*, слч. *bufet*, пол. *bufet*, рус. *буфѐт*, блр. *буфѐт*, укр. *буфѐт*, срп. *буђђ*. (Snoj 2016: 71; TLFi, s.v. buffet; OED, s.v. buffet).

бифтек *бифђтек* m., *бифђтеци* pl.; ‘парче говедско месо од задниот дел на грбот, покрај ’рбетот’.

■ Позајмено преку фр. *bifteck*, од англ. *beefsteak* ‘парче говедско месо’; сп. срп. *буђтек*, буг. *буђтѐк*, алб. *biftѐk*, ром. *biftѐc*, грч. *μπιђѐки* тур. *biftѐk*. (Snoj 2016: 71; Králik 70; TLFi, s.v. bifteck; OED, s.v. beefsteak).

бич *бич* m., *бичеви* pl.; ‘плетена врвца од кожа, прицврстена за дрвена прачка што служи за терање добиток; казна, несреќа, зло’.

Во релација со: ▲ бичува, бичување ▼ бие, битка, бој

■ Од псл. **bičь*, што е изведено од основата што е во **biti* + **čь*; сп. стсл. *вичь*, буг. *бич*, срп. *биђ*, рус. *бич*, укр. *бич*, блр. *бич*, хрв. *bič*, слн. *bič*, слч.

bič, чеш. *bič*, пол. *bicz*; од словенските јазици во герм. *Peitsche* (и повратно во пол. *pejcz*), ром. *bici*. (ЭССЯ 2: 94; ЕРСЈ 3: 348–350; ПЕРСЈ 1: 49; Skok 1: 145, 162; ERHJ 1: 54; SP 1: 247; Derksen 2008: 41).

бичи *бичи*, *бичађ* pf.; ‘сече, реже трупци за штици, греди и сл.’.

Во релација со: ▲ бичење, бичкија, бичкиција, бичкицилница

■ Од тур. *biçmek* ‘сече, реже’, можеби преку *бичкија* ‘рачна пила од дрвена рамка и челичен лист со остри запци на долниот раб’ од тур. *biçki* ‘пила’; сп. срп. *биђчити*, буг. *биђча*; в. **бичкија**. (Јашар-Настева 2001: 74; БЕР 1: 51; ЕРСЈ 3: 351; Севортян 2: 158–161; Eren 50; Tietze 1: 331).

бичкија *бичкија* f., *бичкии* pl.; ‘рачна пила од дрвена рамка и челичен лист со остри запци на долниот раб’.

Во релација со: ▲ бичи, бичење, бичкиција, бичкицилница

■ Од тур. *biçki* ‘пила’, балкански турцизам; сп. срп. *биђкија*, буг. *бичкиђ*, ром. *beschie*, *bischie*, *baschie*. Тур. збор е изведен од сттур. *biçgi* ‘алатка за сечење’, што е од основата на сттур. глагол *biç-*. (Јашар-Настева 2001: 74, 207; БЕР 1: 51; ЕРСЈ 3: 351; Севортян 2: 158–161; Eren 50; Tietze 1: 685).

бичува *бичува*, *бичуваађ* impf.; ‘удира, тепа со бич; остро критикува’.

Во релација со: ▲ бичување, бич ▼ бие, бој, битка

■ Изведено од *бич* + суфиксот *-ува*, можеби уште од псл. **bičevati*, што е деноминал од псл. **bičь* (< **biti* + **čь*), сп. буг. (arch.) *бичувам*, срп. *бичѐвати*, слн. *bičevati*, слч. *bičovati*, чеш. *bičovati*, пол. *biczować*, рус. *бичевать*, укр. *бичувати*, блр. *бичавать*; в. **бич**. (ЭССЯ 2: 94; ЕРСЈ 3: 348–350; ПЕРСЈ 1: 49; Skok 1: 145, 162; ERHJ 1: 54; SP 1: 247; Derksen 2008: 41).

благ *блаџ, блаџиоџ* adj.; ‘што е со сладок вкус; добар, мирен; што слабо, во мала мера го изразува своето основно својство’.

Во релација со: ▲благичок, благо, блажина ▼благајна, балајник, балајничка, балајнички

■ Од псл. **bolgъ(jь)* ‘добар’; сп. стсл. *благъ*, ‘добар’, буг. *благ*; срп. *blâg*, хрв. *blâg*; слн. *blâg*, слч. *blahý*, чеш. *blahý*, пол. *blogi*, блр. *благі*, рус. *благóй*, *бологóй*, укр. *благі́й*. Натомшна етимологија е неизвесна, иако некои етимолози заедно со именката **bolgo* (мак. *благо*) ‘добро, благосостојба’ ги доведуваат во врска со пие. корен **b^hel-* ‘блеска’; сп. скрт. *bhârgas* ‘блесок’, срвнем. *blanch* ‘бел, сјаен’, што претпоставува семантички развој ‘сјаен’ > ‘добар’ > ‘благ, угоден (духовно)’, но и ‘богат (материјално)’. Во исл. јазици се посведочени само ликови со метатеза на ликвидите, кои се преземени од цсл. *благъин* (блр. *благі*, рус. *благóй*, укр. *благі́й*), но рус. *бологóй*, како и струс. *болого* сведочи за псл. старина на придавката; в. **благо**¹. (БЕР 1: 52–53; Аникин 3: 222–223; ЭССЯ 2: 174; ЕРСЈ 4: 19–27; ПЕРСЈ 1: 49–50; Snoj 2016: 74; ERHJ 1: 62; Králik 72; SP 1: 306–307; ESJS 64–65).

благајна *блаџајна* f., *блаџајни* pl.; ‘орман во кој се чуваат пари, хартии од вредност, каса; канцеларија или одделение на претпријатие или установа каде што се врши уплата и исплата на парични средства’.

Во релација со: ▲балајник, балајничка, балајнички ▼благо

■ Збор со недоволно јасно образување. Во ERHJ (1: 62) се изведува од *blago* (в. **благо**¹), од псл. **bolgo*, номинализација на **bolgъ* + -o. ЕРСЈ (4: 31–32) укажува на нејасноста на образувањето и разгледува повеќе

можни мотивации, без сигурно решение. Во мак. случај можеби станува збор за срп.-хрв. влијание; сп. срп. *blâgâjna*, хрв. *blâgâjna*, слн. *blagâjna*; сп. и герм. *Schatzkammer*. (ЕРСЈ 4: 31–32; ПЕРСЈ 1: 49–50; Snoj 2016: 74; ERHJ 1: 62).

благо¹ *блаџо* n., *блаџа* pl.; ‘слатко, густо сварено овошје со многу шеќер (sg.); општ назив за секое јадење приготвено со шеќер; пари, злато, разни скапоцености; духовно богатство, вредност (fig.); материјално богатство, богатството што го дава земјата, морето и сл. (fig.)’.

Во релација со: ▲благ, благичок, блажина ▼благајна, балајник, балајничка, балајнички

■ Од псл. **bolgo*, номинализација на **bolgъ* + -o; сп. стсл. *благъ*, буг. *blâgo*, срп. *blâgo*, хрв. *blâgo*, слн. *blagó*, слч. *blaho*, чеш. *blaho*, пол. *blogo*, струс. *болого*, рус.-цсл. *благо*, укр. *блáго* (< цсл. *благъ*), рус. *бóлого*. Основно значење во словенските јазици е ‘добар’, а оттаму се развиваат значењата ‘угоден; љубезен’ и ‘имотен, богат’. Според Аникин (3: 222–223), рус. *блáго* ‘добро, благосостојба; она што дава просперитет’, укр. *блáго* ‘добрина, среќа’, е од цсл. потекло (на што укажува фрикативот *g* во старата рус. ортографска норма), потоа го наведува мислењето на Черных (1: 92), кое заедно со буг. *blâgo* ‘добро, благослов, среќа; богатство; недвижен имот; слатко’ од псл. **bolgo* ‘добро, среќа, успех’, јсл. ‘богатство, имот; слатко’, псл. **bolgъ(jь)* ‘добар’ > (‘среќен, мил, милостив’), јсл. ‘мек, кроток, сладок’. На писмената историја на зборот повлијаело грч. *τὸ ἀγαθόν*. Исл. континуанти на псл. **bolg-* се малубројни, што придонело за адаптација на цсл. основи *благ-* и *блаж-* во разговорниот рус. јазик.

Според Аникин псл. **bolgo* е супстан- тивизирана форма во среден род од придавката **bolgъ(jь)*, слично рус. *добро́* од *до́бр(ый)* < псл. **dobrъ(jь)*. Јсл. имиња од типот *Благој*, *Блажен* се калки од грч. Μακάριος ‘блажен’. Како што нагласува Аникин (3: 222–223) натамошните врски на псл. **bolg-* со другите ие. јазици се недо- волно јасни. Обично се споредува со стинд. *bhárgaḥ* n., *bhárga-* m. ‘блесок’, литв. *bálganas*, *bálganas*, латв. *bal- gans* ‘бледникав; белузлав’; сп. тох. А, Б *pālk-* ‘свети, гори’ < пие. **b^helg-* ‘блеска, сјае’, при што претпоставе- ниот развој на значењето во слов. како во пол. *światny* ‘одличен’ < ‘сја- ен, светол’. Во ЭССЯ (2: 173) псл. **bolg-* се споредува со авест. *bərə- jāyeiti* ‘поздравува, оддава почит’, но само ако се сведува на пие. **b^helg^h-* а не на пие. **b^herg^h-* ‘пази, чува’. (Ани- кин 3: 222–225, s.vv. благо I, благо II; ЭССЯ 2: 173; Фасмер 1: 170, 188; Чер- ных 1: 92; EPCJ 4: 36–40; ЕСУМ 1: 203; ERHJ 1: 62; Skok 1: 167, s.v. blâg; SP 1: 305, 306–307; Pokorny 1: 124–125).

благо-² *бла̇го-* p.ref.; прв дел од сло- женки со значење ‘добар, пријатен, мил’.

■ в **благо¹**.

благодар *бла̇годари*, *бла̇годарай̇* pf./ impf.; ‘изрази, изразува благодарност, признателност за сторено добро’.

Во релација со: ▲благодареење, бла- годарејќи, благодарен, благодарение, благодарница, благодарност, благо- дарствен

■ Книжевен збор, под цсл. влијание (стсл. благодарити, -рж ‘благодари’) и рус. *благодарить*. Стсл. збор се јавува како калка од грч. εὐχαριστεῖν ‘е бла- годарен’, што е сложено од εὐ- ‘доб- ро-’ и χάρις ‘услуга, благодарност’; сп. буг. *благодаря (се)*, срп. *благо-*

дарити, слч. *blahodariť* (од рус.), рус. *благодарить*, рус.-цсл. *благодарити* ‘прави добро; благодари’. (Аникин 3: 228; Фасмер 1: 170; EPCJ 4: 50–53; ПЕРСЈ 1: 51–52; Skok 1: 167, s.v. blâg; ESJSS 1: 64).

благодат *бла̇годай̇*, *бла̇годай̇оу̇* m. и *бла̇годай̇и̇а* f., *бла̇годай̇и* pl.; ‘(relig.) благослов, милост што се бара од Бога; општо добро за човекот, благо- состојба, среќа’.

Во релација со: ▲благодатен, бла- годатно

■ Од стсл. благодать ‘милост’, што е секундарен во однос на благодѣть и претставува негово рано преобли- кување под влијание на глаголот дати. Стсл. збор благодѣть е сложена од придавката благъ и глаголот дѣти ‘чини, прави’, а според некои етимол- лози, е калка од грч. εὐεργεσία; сп. стсл. благодѣть, благодать, буг. *бла- годат*, срп. *благодат*. (Аникин 3: 227; EPCJ 1: 200; EPCJ 4: 53–57; ПЕРСЈ 1: 52; Skok 1: 167, 655, s.vv. blâg, hâr¹; ERHJ 1: 62; ESJSS 1: 64).

благороден *бла̇гороген*, *бла̇городниоу̇* adj.; ‘што има високи морални свој- ства; што е од висок род; што дава богат род, што е од висококвалитетна сорта’.

Во релација со: ▲благородие, благо- родство, благородник, благородничка, благородништво

■ Од стсл. благородънъ ‘благороден, племенит’, калка од грч. εὐγενής, што е сложено од εὐ- ‘добро-’ + γενος ‘род, потомство’ + суф. -ής, од γίγνομαι ‘стане’; сп. буг. *благороден* ‘благоро- ден, племенит; морален, самопожрт- вуван’, срп. *благородан* ‘племенит, душевен, хуман’, слн. (arch.) *blago- róden*, рус. *благородный*. (EPCJ 4: 63–64; (Аникин 3: 230–231; Skok 1: 167).

благослов *блаґослов* m., *блаґослови* pl.; ‘зборови што изразуваат добри желби со повикување на божја милост, придружени со крстење, прекрстување; изразување желба до неког за нешто добро, за среќа, здравје, успех и сл.; изразување согласност, одобрување од родител или близок човек за нешто крупно, важно во животот (за брак и др.)’.

Во релација со: ▲ благословен, благослови, благословува

■ Сложенка од *блаґ* < псл. **bolgъ* ‘добар’ и од коренот што се наоѓа во **slovo* (в. **слово**). Според ERNJ (1: 63) станува збор за калка спрема лат. *benedictio* или грч. εὐλογία. Во мак. јазик неспорно е псл. влијание, но широка употреба во народните говори покажува дека овој збор целосно се интегрирал во системот многу одамна; сп. стсл. *благословѣннѣ*, *благословиѣ*, буг. *благослòв*, срп. *бл̆гослов*, хрв. *bl̆goslov*. (EPCJ 4: 65–71, 63–65; ПЕРСЈ 1: 52–53; Аникин 3: 231–232; ERNJ 1: 63).

благослови *блаґослови*, *блаґословай̆* pf.; ‘даде благослов; (relig.) со обред (најчесто црковен) искаже молба за божја милост и помош’.

Во релација со: ▲ благословува, благословување, благослов, благословија

■ Наследено од стсл. *благословити* ‘благослови, благословува; благодари, восхвали, восхвалува, прослави, прославува’, калка од грч. εὐλογεῖν, што е сложено од εὖ- ‘добро-’ и λόγος ‘збор’; сп. буг. *благослòвѣ(м)*, срп. *благослòвити*, слн. *blagosloviti*, рус. *благослови́ть*, рус. (цсл.) *благослови́ти* ‘повика/повикува Божја милост’, укр. *благослови́ти*. Во стсл. јазик глаголот има поширок семантички опсег ‘благодари, восхвали’, кој постепено се стеснува кон религиозното значење. (Аникин 3: 231–232; Фасмер 1:

171; EPCJ 4: 65–71, 63–65 s.vv. благословити, благосилѣти; ПЕРСЈ 1: 52–53; ЕСУМ 1: 204; ЭСБМ 1: 355; Skok 1: 168, s.v. *blag*; Snoj 2016: 75).

благост *блаґосѣ* f., *блаґосѣи* pl.; ‘блажина, слаткост; добрина’.

Во релација со: ▲ благо¹, благота, блажина

■ Од псл. **bolgostъ*, сп. стсл. *благость* ‘добрина, милост’, буг. *bl̆gost* ‘добрина, ‘пријатност, уживање’, срп. *bl̆gost* ‘слаткост, добрина, племенитост, кроткост, угодност, пријатност’, слн. *bl̆gost* ‘добрина’, (arch.) ‘среќа’, чеш. *blahost* ‘благосостојба’, длуч. *blogosc* ‘среќа’, пол. *blogość* ‘блаженство’, струс. *благость* ‘добрина, милосрдност, милост’, стблр. *благость* ‘милосрдност, добродушност’, стукр. *благость* ‘добрина, милосрдност, милост’. (ЭССЯ 2: 173; EPCJ 4: 73–74; ЕСУМ 1: 203 s.v. *блага*; SP I: 305–306; ERNJ 1: 63).

блада *блага*, *благааѝ* impf.; ‘изговара нејасни зборови, зборува неразбирливо (обично во состојба на сон или бунило); зборува бесмислици’.

Во релација со: ▲ бладање ▼ блуд, блуден, блуди, блудник, блудница, блуднич, блудство, блудствува

■ Од псл. **blōditi* што, според некои етимолози, е каузативно-итеративен глагол од псл. **blēsti* и во тој случај од пие. **b^hlend^h-* ‘стане нејасен, мрачен’; сп. стсл. *бл̆ждити* ‘зборува неразбирливо, застранува (од пат), блуднич’, буг. (dial.) *бл̆д̆д̆а*, *бл̆д̆д̆аѝ* ‘заstrанува, талка, скита’, *бл̆д̆дам* ‘зборува во сон, блада’, срп. *бл̆д̆дити (се)*, *бл̆д̆д̆(ј)ети (се)*, ‘талка; греши; се залажува; блуднич’, хрв. *bl̆diti* ‘талка; греши; се залажува; блуднич’, чеш. *blouditi* ‘се загуби (по патот), талка; греши’, пол. *bl̆d̆zić* ‘греши; се загуби; талка’, рус. *бл̆д̆ит̆ь* ‘талка, скита;

блудничи’, блр. *блудзіць* ‘талка, скита; блудничи’, укр. *блудіти* ‘талка, скита; блудничи, греши’. Колебањата кај етимолозите се дали е архаичен фактитив од **blęsti* ‘греши, се збуни’, или пак, е деноминал од **blqđь* ‘заблуда’. На јсл. терен се чини дека само во македонскиот јазик, во коренот на зборот **blqđ-*, има семантичко разграничување на формите со *-a-* (*блада*, *бладање* ‘зборува неразбирливо во сон или во бунило’) и со *-y-* (*блудничи*, *блудствува*, *блуд*, *блуден*, *блудник* ‘врши полови, неморални дејства, се оддава на разврат’, *заблудува*, *заблуда* ‘заstrанува од пат (физички или морално), што според нас, е книжевна заемка од цсл. потекло; во БЕР (1: 53) за *бладам* ‘зборува во сон’ потврдата е од Прилеп (македонски централни *a*-говори, токму по развојот на **q > a*); в. *блуд*, *блуди*. (БЕР 1: 53; ЕРСЈ 4: 181–184 s.vv. *блудити* (се)¹, *блудити* (се)²; ЭССЯ 2: 125–126; Аникин 3: 267–268; Skok 1: 173–174; SP 1: 270–271; ERNJ 1: 67; Derksen 2008: 47).

блажен *блажен*, *блажениоѝ* adj.; ‘што е исполнет со чувство на голема среќа, на големо задоволство; што изразува чувство на среќа, радост, блаженство’.

Во релација со: ▲ *блажено*, *блаженост*, *блаженство*

■ Од стсл. *блаженъ* ‘блажен, среќен, честит’, што е пасивен партицип од *блажити*, калка од грч. *μακαρίζειν*; сп. грч. *μάκαρ*, *μακάριος* ‘блажен’ и лат. *beātus* ‘среќен’, при што кај стсл. придавка *блаженъ*, освен основното значење ‘добар’ се јавуваат и значењата ‘среќен’, ‘благословен’, ‘благодотворен’. (ЕРСЈ 4: 80–81, 82–85; ПЕРСЈ 1: 53; Аникин 3: 233–235; Snoj 2016: 75; ERNJ 1: 64).

блаженство *блаженсѝво* n., *блаженсѝва* pl.; ‘состојба на голема радост, среќа; место каде што владее само радост и среќа, рај, царство небесно; (relig.) збир заповеди (или препораки) на Исус Христос изречени во *Беседаѝа на ѓораѝа* и *Беседаѝа на рамницаѝа* претставени во евангелијата според Матеј и според Лука; (relig., sg.) составен дел од титулата на црковен поглавар’.

Во релација со: ▲ *блажен*

■ Од стсл. *блаженъство* ‘блаженство, среќа’, деадјектив од *блаженъ* > *блажен*, со суфиксот **-ьство*, што е калка од гр. *μακαριότης* од *μακάριος* ‘блажен, среќен’; сп. буг. *блажѝенство*, срп. *блажѝенство*, рус. *блажѝенство*, укр. *блажѝенство*, стблр. *блажѝенство*. (ЕРСЈ 4: 85; Аникин 3: 234–235; ЕСУМ 1: 203; ERNJ 1: 64).

блажи *блажи*, *блажаѝ* impf.; ‘има благ, сладок вкус; се заслади; изеде нешто благо, слатки; прави нешто да биде благо, смалува острина, лутина и сл.; мрси’.

Во релација со: ▲ *блажење*, *благ*, *благо*¹, *благост*, *блажина*, *заблажи*, *облажи*, *разблажи* ▼ *блажен*, *блажено*, *блаженство*

■ Од псл. **bolžiti*, *bolžq*, сп. стсл. *блажити* ‘восхвалува, велича, прославува’, буг. *блажѝ* (се) ‘мрси во време на пост’, (dial.) *блажѝ* ‘дава мрсна храна’, ‘има пријатен, сладок вкус (за храна)’, срп. *блажѝити* ‘прави нешто да биде благо, ублажува; пријатно, благотворно дејствува (на нешто); исполни со блаженство (душа, срце); успокојува, смирува (некого)’, слн. *blážiti* ‘смирува, олеснува; оплемењува; прави среќен’, слч. *blažit* ‘прави некого среќен, блажен’, чеш. *blažiti* ‘придизвика благосостојба, радост’, рус. (цсл.) *блажѝити* ‘восхвалува, велича, прославува’, ‘покажува мило-

срдие', рус. *блажить* 'велича, въздигнува', стблр. *блажити* 'восхвалува, прославува', 'покажува милосрдие', стукр. *блажити* 'восхвалува, прославува', 'покажува милосрдие, добрина'. Псл. глагол **bolžiti* е изведен од придавката **bolgъ(jъ)* > благ, со суфиксот **-iti*. Префиксираниите облици од типот *разблажи (се)* 'разреди (се)', според ЕРСЈ 4: (86–93) се изведуваат од псл. **orz-volžiti*. Во ЭССЯ (32: 256–257) е реконструиран глаголот **orz-bolžiti (se)* 'разводни' за кој се претпоставува врска со коренот **volg-*, покрај регуларниот **orzvolžiti (se)* (ЭССЯ 35: 186). Според ЕРСЈ 4: (86–93) станува збор за вкрстување на две псл. основи **bolg-* 'благ' и **volg-* 'влага, влажен' со декомпозиција на **obvolžiti* '(овлажи) навлажи' > **obolžiti*, а оттаму и *облажи* во значење 'омрси', па според тоа, етимолошки е подоследно да се упатува на два хомонимни глаголи (*блажи*¹ од псл. **bolg-* 'благ' и *блажи*² од псл. **volg-* 'влага, влажен'), иако Skok (1: 167, s.v. *blāg*) глаголот *блажи* 'carnes edere' го изведува од придавката *благ*. (БЕР 1: 53; ЕРСЈ 4: 86–93; ЭССЯ 32: 256–257; ЭССЯ 35: 186; Skok 1: 167, s.v. *blāg*).

бламажа *бламажа* f., *бламажаѿа* (sg.); 'срамота'.

Во релација со: ▲бламира, бламирање

■ Позајмено од герм. *Blamage* (< *blamieren* + *-age*), збор создаден во герм. јазик од француски елементи (*blāme* и суфиксот *-age*), па според тоа станува збор за псевдогалицизам, односно заемка која формално изгледа француска, но е образувана во герм. јазик; сп. срп. *blāmāж* m., *blāmāжа* f., чеш. *blamáž*, слч. *blamáž*, пол. *blamaż*. (ЕРСЈ 4: 105; Kluge 128 s.v. *blamieren*).

бламира *бламира*, *бламирааѿ* pf./impf.; 'осрамоти, осрамотува некого, предизвика, предизвикувачуство на срам; (се ~) се осрамоти, се осрамотува'.

Во релација со: ▲бламирање ▲бламажа

■ Позајмено од герм. *blamieren* 'срамоти, посрамоти; се срамоти, се посрамоти', од фр. *blāmer*, од стфр. *blasmer*, од длат. *blastēmāre*, варијанта на лат. *blasphēmāre* 'укорува, обвинува', што е преземено од грч. βλασφημέω 'зборува лошо (за некого), озборува'; сп. буг. *блaмiрам*, срп. *блaмiрати*, слч. *blatovat' sa*. (ЕРСЈ 4: 105–106; Snoj 2016: 75; Kluge, s.v. *blamieren*; Beekes 2010: 217; TLFi s.v. *blāmer*; OED s.v. *blame*).

бланкет *бланкеѿ* m., *бланкеѿи* pl.; 'формулар, образец за разни потреби'.

Во релација со: ▲бланко

■ Позајмено, преку срп. *blānkēt*, хрв. *blānkēt*, од герм. *Blankett* < *blank* 'сјаен, чист, белузлав', што е создадено според фр. истозначна синтагма *carte blanche*, буквално 'бел (неисполнет) лист'. Во фр. постои и зборот *blanquette* со повеќе значења што се семантички поврзани со 'бел': 'пенливо бело вино направено од бело грозје; вид летна бела круша; првата чиста дестилација на бренди; вид чорба од бело месо' што е изведенка од прованс. *blanqueto*, деминутив од *blanc* 'бело', изведено, преку раниот средновековен латински *blancus*, од фран. **blank* 'блескав, бел, сјаен', од пгерм. **blankaz* 'чист, сјаен', во крајна линија од пие. **b^hleig-* 'блешти, блеска, свети'. (Аникин 3: 240; Králik 68, 72; Kluge, s.v. *Blankett*, *blank*; TLFi, s.v. *blanc*, *blanquette*; OED, s.v. *blank*, *blanket*).

бланко *бланко* adj. (indecl.) и adv.; 'неиспишан, непополнет (обично во

изрази: бланко-кредит, бланко-меница, бланко-потпис’).

Во релација со: ▲ бланкет

■ Позајмено преку срп. *blǎnko*, хрв. *blǎnko*, од germ. *blanko* ‘неиспишан, непополнет’. Герм. збор е вкрстување на две сродни линии: од една страна germ. *blank* ‘сјаен, чист, бел’, од нгерм. **blankaz* ‘чист, сјаен’, а од друга страна итал. *bianco* од влат. *blancus* ‘бел; неиспишан’, што е, исто така, заемка од нгерм. **blankaz*. Семантичкиот развој ‘бел’ > ‘празен, неиспишан’ е добро засведочен и во романските и во германските јазици; сп. фр. *blanc* ‘бел; празен’, англ. *blank*, germ. *blank*, срп.-хрв. *blanko* : *bjanko*. (БЕР 1: 54; ЕРСЈ 4: 108; Králik 68, 72; Kluge s.vv. blank, blanko).

блантав *бланиѿав, бланиѿавиѿи* adj.; ‘храна, пијалак без одреден вкус; безвреден, слаб’.

Во релација со: ▲ блантавост

Во ЕРСЈ 4: (108–109) се наведува дека е веројатно од ром. *blând* ‘благ, питом; мек; нежен’ < лат. *blandus* ‘мил, пријатен’ со неизвесна крајна етимологија; сп. срп. *blǎntav* ‘безвкусен, блуткав; гаден, одвратен’, буг. *blánav* ‘безвкусен; безопасен; питом, добар; што зборува и работи споро’, *bljánav, бленáв* ‘безвкусен’. Оваа етимологија наведена во ЕРСЈ е сомнителна и спорна. Поинаку во БЕР (1: 54, s.v. *бланиа*²), каде што придавските форми *blánav, бленáв, блjánav* се изведуваат од *бланиа*² ‘блутковина, безвкусност’, а ова пак се доведува во врска со билката *блян* ‘*Hyoscyamus niger*’, со претпоставено првично значење ‘опиен, замајан’. (БЕР 1: 54; ЕРСЈ 4: 108–109).

бланшира *бланиѿира, бланиѿираѿи* pf./impf.; ‘обелува, кратко проврие; бојоса коса со козметички препарат да изгледа бела’.

Во релација со: ▲ бланширање

■ Позајмено од фр. *blanchir*, што е наследено од стфр. *blanchir*, од влат. **blancire*, што е во врска со фран. **blank* од нгерм. **blankaz* ‘чист, сјаен’. (Snoj 2016: 75; TLFi s.v. *blanchir*).

блато *бланио* n., *бланиа* pl.; ‘кална местност, мочурлив предел’.

Во релација со: ▲ блатски, блатен, блатиште

■ Позајмено преку стсл. *блато*, од псл. **bolto*; сп. буг. *blàto*, срп. *blàto*, хрв. *blàto*, слн. *blàto*, слч. *blato*, чеш. *bláto*, пол. *bloto*, глуж. *blóto*, длуж. *bloto*, рус. *блато, болóто*, блр. *балóта*, укр. *болóто*; сродно со литв. *báltas* ‘бел’, *bala* ‘блато, мочуриште’, латв. *baļts* ‘бел’. Семантичката врска помеѓу ‘бел’ и ‘мочуриште, кал’ не е очигледна, но е потврдена во многу јазици. Освен споменатиот литвански збор, исто така, на пр., стпол. *biel* ‘кал, мочуриште’ < **bēľ* ‘бел’. Ова веројатно се должи на широкото присуство на барска трева наречена памучна трева (родот *Eriophorum*), чиешто бели меки главички на семињата од неа се појавуваат на површината, или според бојата на исушената глина што добива светла (бела) нијанса, во зависност од почвата. Иако формално и семантички може да се изведе од пие. **b^helh-* ‘бел’, сродна врска има во алб. *baltë* ‘кал’, во ром. *baltă* ‘кал, мочуриште’, како и во грч. *βάλτος* ‘мочуриште’, во етимолошката наука често се смета за илирски супстратен збор (или од друг, неидентификуван јазик на супстрат; сп. псл. **bala* ‘блато’), поради фактот што повеќето сродници се ограничени на Балканскиот Полуостров или неговата околнина. Меѓутоа, тоа може да биде и рано позајмување од Словените; индиректните докази покажуваат дека словенската метатеза на

ликвидите и плеофонијата се случиле по ширењето на Словените на Балканот и дека зборот мора да се изговарал како **balta* или **bolto* приближно кон крајот на 8 в. по Хр. (БЕР 1: 54; ЕРСЈ 4: 111–117; ПЕРСЈ 1: 53; Аникин 4: 31–33; ЭССЯ 2: 179–182, 178–179; Snoj 2016: 75; ERNJ 1: 63; Králik 72; SP 1: 311–312, 308–309; ESJS 65–66; Derksen 2008: 53–54; Derksen 2008: 2015: 80).

блед *блед, бледиоѝ* adj.; ‘што нема природна боја, што е без руменило на лице, кожа, усни и сл.; што е слабо изразен, недоволно сјаен, што не е јасен’.

Во релација со: ▲ бледо, бледост, бледен, бледи, бледило, бледнее, бледнеење, бледникав, бледникавост

■ Од псл. **blědъ*, од блтсл. **blaidas*, од пие. **b^hloyd-o-s* < **b^hleyd* ‘блед, со светла боја’, што произлегува од коренот **bhel-* (> псл. **bēlъ* ‘бел’); сродно со литв. *blaīvas* ‘белузлав, синкаст, прозрачен’, нгерм. **blaitaz* ‘бледост’, алб. *blehurë, bleronj* ‘станува зелен, позеленува’; сп. стсл. блѣдъ, буг. *блед*, срп. *блѣд, блѣјед*, хрв. *bljéd*, слн. *blêd*, слч. *bledý*, чеш. *bledý*, пол. *blady*, рус. *блѣдный*, (dial.) *бледо́й, блѣдый*, укр. *блі́дій*, блр. *блѣды, бяды́*. Во БЕР (1: 54–55) е регистриран дериват *бледица* ‘туберкулоза’, а со оглед на тоа што изворот е од Крива Паланка, станува јасно дека се работи за североисточните македонски говори. Стоевска-Денчова не регистрира таков збор, но затоа пак го наведува *сушица* ‘туберкулоза’ регистриран во с. Габар. (Стоевска-Денчова 2004: 133; БЕР 1: 54–55; ЕРСЈ 4: 122–124; ПЕРСЈ 1: 54; Аникин 3: 243–244; ЭССЯ 2: 111–112; Snoj 2016: 76; ERNJ 1: 65; Králik 65, 72; SP 1: 260; ESJS 66; Derksen 2008: 42–43; Derksen 2008: 2015: 92).

бледен *бледен, бледниоѝ* adj.; ‘што нема природна боја, што е без руменило на лице, кожа, усни и сл.; што е слабо изразен, недоволно сјаен, што не е јасен’.

Во релација со: ▲ блед, бледо, бледост, бледи, бледило, бледнее, бледнеење, бледникав, бледникавост

■ Од псл. **blědъnъ(jъ)*, придавка изведена со помош на суф. **-ъn-* од постарата форма **blědъ*; сп. буг. *блѣден*, срп. *блѣдан, блјѣдан*, хрв. *bljèdan*, слн. *blēden*, рус. *блѣдный*, укр. *блі́дний*, блр. *блѣдны*; в. **блед**.

бледо- *бледо-* pref.; прв дел од сложенки со значење ‘блед’.

■ в **блед**.

бледнее *бледнее, бледнеаѝ* impf.; ‘станува блед, губи природна боја, руменило; губи сјај; (fig.) се губи, станува неизразит’.

Во релација со: ▲ бледнеење, бледи ▼ блед

■ Од псл. *blědъnѣti*, сп. буг. *бледнѣа*, слн. *blednѣti*, пол. *blednieć*, рус. *блѣднѣть*, укр. *блі́дні́ти*, блр. *бляднѣць*. Псл. глагол е изведен од псл. придвка *blědъnъ* со помош на суфиксот **-ѣti*. Најверојатно станува збор за независни и секундарни образувања од псл. **blědъ*; в. **блед**.

бледи *бледи, блегаѝ* impf.; ‘станува блед, губи природна боја, руменило; губи сјај; (fig.) се губи, станува неизразит’.

Во релација со: ▲ бледнее ▼ блед

■ Овој глагол е или каузатив од псл. **blědѣti*, *blědѣjo*, или деадјектив од *блед* (< псл. **blědъ*) со каузативно значење; в. **блед, бледнее**.

блее *блее, блеаѝ* impf.; ‘испушта карактеристичен глас (за овца, јагне).

Во релација со: ▲ блеење, блека, блекне, бека, бекне ▼ бе¹

■ Несомнено ономатопеја којашто има поклопување во сите словенски јазици, но и во други јазици, а би можело да се изведе од псл. **blejati*/**blē-jati* (токму поради ономатопејскиот карактер на овие образувања не може да се разгледува односот на вокалите на планот на регуларната апофонија), од пие. **b^hleh₁-* ‘блее, плаче’, сп. цсл. блѣти, буг. блѣя, срп. блѣјати, хрв. блѣјати, чеш. (arch.) bleti, блр. бляіць, рус. блѣять, укр. блѣяти, бліяти. Може да се спореди и со латв. blēt, како и со лат. fleō (flēre) ‘плаче’. (БЕР 1: 5; 6ЭССЯ 2: 107–108; Аникин 3: 250; ЕРСЈ 4: 128–132; ПЕРСЈ 1: 54; ERHJ 1: 65; Králík 73; SP 1: 260–261, 256).

бленда *бленда* f., *бленди* pl.; ‘уред со кој се регулира количеството светлина што доаѓа низ објективот на фотографскиот апарат, микроскопот или рендгенскиот апарат’.

Во релација со: ▼блендира

■ Позајмено од герм. *Blende* од глаголот *blenden* ‘заслепува’, од свргерм. *blenden*, од нгерм. **blandijana* ‘замати, направи нешто да биде матно; измеша’, што е од пие. **b^hlend^h-* ‘замати, направи непросирно’; сродно со хол. *blenden*, стангл. *blendan*. Во мак. разговорен јазик постои глаголот *блендира* со основно значење ‘предупредува со помош на светло (обично во сообраќајот)’, од изворното значење ‘заслепува’, кое честопати се поистоветува со *блиндира* ‘заштити, заштити со челичен оклоп (обично автомобил, воз, врата и сл.), па оттука како резултат на народната етимологија се јавуваат и примери „блендирана врата“, наместо „блиндирана врата“. (Фасмер 1: 173; Аникин 3: 247; Аникин 3: 257, sv. блінда; Kluge, s.v. Blende, blenden; Pfeifer, s.v. blenden).

блеска *блеска*, *блескааѝ* impf.; ‘силно сјае, силно свети, одразува силна светлина, силен сјај; (fig.) прави впечаток, се истакнува со добри својства’.

Во релација со: ▲блескање, блесок, блескав, блесне, блести, блешти, блескоти, блескот, блескотен ▼болсне, болска

■ Од псл. **blěskati*, деноминал од псл. именка **blěskъ*, што е помен actionis од глаголот **blěskēti* > **blěščati* ‘блеска, блешти’; в. **блесок**. (ЕРСЈ 4: 140–143, 149–151; ПЕРСЈ 1: 55–56; ЭССЯ 2: 113–114; ЭССЯ 2: 130–131; Аникин 3: 247–248; ERHJ 1: 65; Králík 74; SP 1: 261).

блесне *блесне*, *блеснаѝ* pf.; ‘наеднаш испушти силна светлина; силно светне; (fig.) наеднаш се открие, се прояви со нешто’.

Во релација со: ▲блеснува, блеснување, блесок, блеска, блескав, блести, блешти, блескоти, блескот, блескотен ▼болсне, болска

■ При реконструкција на псл. форми на глаголите на **-nqti* со кои се означува еднократност, моментност на дејството, според Трубачов (ЭССЯ 2: 130–131), најсоодветно е да се третира основата со вокален степен на редукција **blěsk-*, па според тоа, *блесне* би требало да е изведено од псл. **blěsknqti*, но според ПЕРСЈ (1: 55–56), срп. блѣснѹти (респективно и мак. *блесне*) е од псл. **blěsknqti*, што се толкува како деноминал од псл. именка **blěskъ*; в. **блесок** и **блеска**. (ЕРСЈ 4: 140–143, 149–151; ПЕРСЈ 1: 55–56; ЭССЯ 2: 113–114; ЭССЯ 2: 130–131; Аникин 3: 247–248; ERHJ 1: 65; Králík 74; SP 1: 261).

блесок *блесок* m., *блесоци* pl.; ‘силен, заслепувачки сјај, силен отсјај; раскош, убавина, сјај’.

Во релација со: ▲ блеска, блескав, блесне, блести, блешти, блескоти, блескот, блескотен ▼ болсне, болска

■ Од псл. **blěskъ*, што е поствербал (со превој *oi > ě*) од псл. **blъsk- ěti > *blъščati*, а од именката се изведени деноминалите **blěskati*, **blěskĕti*, како и псл. **blěsknŋti*; сп. цсл. блѣскъ, буг. блѣскъ, срп. блѣсак, блѣјесак, хрв. блјѣсак, блјѣсак, слн. blěsk, blěsk, слч. blesk, чеш. blesk, пол. blask, рус. блеск, блр. бласк, укр. (dial.) бласк, блиск, блиск; од слов. во ром. bleasc. Сродно е со латв. blaiskums, blaizgums ‘петно, дамка’, а и со литв. blizgas од каде алтернативната форма **blъskъ* (< **bliskas*). Врските со другите зборови за ‘молња’ во другите јазици (герм. Blitz, лат. fulgur) гласовно не се можни. Овој збор е во етимолошка врска со **bliskati*/**blistati*, од пие. корен **bʰleyg-* ‘блешти, блеска’. (БЕР 1: 55; EPCJ 4: 140–143, 149–151; ПЕРСЈ 1: 55–56; Аникин 3: 247–248; ЭССЯ 2: 113–114; ERHJ 1: 65, 67; Králík 72; SP 1: 261).

блеф *блеф* m., *блефови* pl.; ‘измама преку преувеличување или лажно претставување на вистинската состојба’.

Во релација со: ▲ блеферски, блефира

■ Позајмено преку европските јазици (герм. Bluff, фр. bluff, англ. bluff, рус. блеф), во крајна линија од хол. bluf ‘измама’, што е изведено од глаголот bluffen од непознато потекло; сп. буг. блѣф, срп. блѣф, алб. bllof, грч. μπλόφα, унг. blöff со исто значење. Од блеф + -ира е изведен и глаголот блефира ‘прави блеф, измамува, залажува’. (БЕР 1: 58; EPCJ 4: 149–150; Snoj 2016: 76).

блех- *блех-* pref. (indecl.); префиксоид, како прва компонента во полусловојенки од типот блех-музика, блех-оркестар, со значење ‘лим, плех’

Во релација со: ▼ плех

■ Позајмено веројатно преку срп. блѣх или преку буг. блех, блях, од рус. бляха < пол. blacha, што е од герм. Blech ‘плех, лим’; в. плех. (БЕР 1: 56; Фасм. 1: 180; Аникин 3: 280; ЕСУМ 1: 216).

ближен *ближен*, *ближниот* adj.; ‘тој што е во блиски роднински или пријателски односи; близок’.

Во релација со: ▲ ближи, зближи, зближува, доближи, доближува, наближи, наближува, приближи, приближува ▼ близок, близина, близински, блискост, близу, блиску

■ Од псл. **bližъnъ(jь)*, придавка изведена со помош на суф. -ъn- од формите на псл. **bliže*, според тоа, формите со -z- се секундарни. Значењето ‘близок човек, човек во однос на другите луѓе’ е неспорно семантичка калка спрема грч. πλησίος, па според тоа, може да се сметаат за книжевни со цсл. влијание; сп. стсл. влижънии, влижънь, буг. ближен, срп. ближњи, ближњи (само comp. и sup.), слн. bližnji, слч. bližný, чеш. bližní, глуж. bližny, длуж. blizny, пол. bliźni, рус. ближний, укр. ближній, блр. бліжні. Псл. **bližъjъ* е компаратив од **bližъ* ‘близок’, а од компаративната основа **bližj-* се изведени различни зборови, како што е и деноминалниот глагол **bližiti* (> ближи). (БЕР 1: 56; Аникин 3: 250–251; EPCJ 156–157; ЭССЯ 1: 124; ЭССЯ 2: 124; ERHJ 1: 66; SP 1: 266).

ближи (се) *ближи (се)*, *ближайи (се)* impf.; ‘се приближува просторно; се приближува временски’.

Во релација со: ▲ зближи, зближува, доближи, доближува, наближи, наближува, приближи, приближува, ближен ▼ близок, близина, близински, блискост, близу, блиску близок,

близина, близински, блискост, близу, блиску

■ Од псл. **blizjiti (se)*, *blizjō (se)* > **bližiti (se)*, *bližō (se)*, што е каузатив на **-iti* изведен од компаративот **blizъjъ*; сп. срп. *blížjiti (ce)*, слч. *bližit' sa*, глуж. *bližić (so)*, длуж. *bližys (se)*, пол. (arch.) *bliżyć (się)*, рус. (dial.) *ближиться*, укр. (dial.) *бліжити(ся)*, блр. (dial.) *бліжыць, бліжыцца*, сите со значење 'ближи (се)'. (EPCJ 4: 154–156; ЭССЯ 2:123–124; SP 1: 263–264).

близина *близина f.*, *близина̃а (sg.)*; 'мало растојание меѓу две точки, предмети во просторот; мала оддалеченост од неког, од нешто'.

Во релација со: ▲близински, близок, блискост, близу, блиску ▼ближен, ближи

■ Од псл. **blizina*, сп. срп. *blizina*, буг. *близина*, слн. *blizina*, рус. *близина*, блр. (dial.) *блізіня*, укр. *близина*, (dial.) *блізіня*. (EPCJ 4: 164–165; Skok 1: 173; SP 1: 268; ERHJ 1: 66).

близнак *близнак m.*, *близнаци pl.*; 'машко дете од (обично) две деца родени при едно породување; човек или животно со голема сличност; (само pl.) зодијачко созвездие; зодијачки знак од 21 мај до 21 јуни'.

Во релација со: ▲близначе, близначка, близначки, близни (се)

■ Од псл. **blizъnъ + *-akъ*, што е пак изведено од **blizъ* 'близу'; во еден дел од словенските јазици формите се образуваат со суфиксот **(j)akъ*, во друг дел се изведуваат со помош на суфиксот **-ъсь* (**blizъnъ + *-ъсь*), додека пак, во некои словенски јазици, формите претставуваат контаминација помеѓу двете верзии; сп. буг. *близнак*, (dial.) *близнѐц*, срп. *близнац*, *блізнац*, (dial.) *близнак*, *близанац*, хрв. *blizanaц*, слн. *bliznâk*, слч. *bliženec*,

(dial.) *blizniak*, *bližniak*, чеш. *blížnec*, *bliženec*, пол. *blizniak*, блр. *блізнюк*, рус. *близнѐц*, (dial.) *близняк*, укр. *близніок*. (БЕР 1: 56; EPCJ 4: 159–162; ЭССЯ 2: 123; Аникин 3: 253; ERHJ 1: 66; Králik 73; SP 1: 266–267; ESJS 68).

близни (се) *близни (се)*, *близна̃и (се)* impf.; 'раѓа близнаци'.

Во релација со: ▲близнење, близнак, близначе, близначка, близначки

■ Од псл. **blizniti*, *blizn' q*, што е деноминал од **bliznъ* 'близнак'; сп. стсл. *близнити са*, буг. *близня*, срп. *блізнити (се)*, укр. *близніти*, сите со значење 'роди/раѓа близнаци'. (БЕР 1: 56, s.v. *близнак*; EPCJ 4: 168–169; SP 1: 266).

близок *близок*, *блискио̃и adj.*; 'што се наоѓа на мала оддалеченост; што не е временски оддалечен; што е во тесна роднинска, пријателска и друга врска; сроден, сличен, приближен, еквивалентен'.

Во релација со: ▲близост, близина, близински, блискост, близу, блиску ▼ближен, ближи

■ Од псл. **blizъkъ < *blizъ + *-ъkъ*; сп. буг. *блізък*, срп. *блізак*, хрв. *blizak*, слн. *blizek*, слч. *blizky*, чеш. *blizky*, пол. *bliski*, глуж. *bliski*, длуж. *blizki*, блр. *блізкі*, рус. *блізкий*, укр. *блізький*. (БЕР 1: 56 s.v. *блізу*; EPCJ 4: 159; ЭССЯ 2: 122; SP 1: 269; Králik 73).

близу *adv.*; 'на мало растојание, во близина; за кратко време, наскоро скоро, околу, тукуречи'.

Во релација со: ▲блиску, близина, близински, блискост ▼ближен, ближи

■ Од псл. **blizu* (G **blizъ*), што е петрифициран локатив на придавката во еднина од и-основа **blizъ*; сп. стсл. *близоу*, буг. *блізу*, срп. *блізу*, слн. *bli-*

zu, стпол. *blizu*, струс. *близоу*, рус. (dial.) *близу*, блр. *блізу*. Од истата псл. основа **bliz-* е изведен и прилогот *блиску*, при што финалното -у можеби е по анологија на *близу*, односно прилогот *блиску* е од псл. придавка **blizъкъ(bj)*, при што по губењето на **-ъ-* во слаба позиција, се случило едначење по звучност. (БЕР 1: 56; EPCJ 4: 155–157, 151–154; ПЕРС 1: 56; ЭССЯ 2: 122; Аникин 3: 251–252; ERHJ 1: 66; SP 1: 267–269; ESJS 68).

блика *блика*, *бликааѝ* impf.; ‘тече, истекува, се разлива силно, во големо количество; се изразува, се пројавува со голема сила, во голема мера’.

Во релација со: ▲бликање, бликне, бликнува, блик, изблик

■ Веројатно од псл. (јсл.) **blykati*, **blyxati* (SP 1: 274) и Skok (1: 172). Трубачов (ЭССЯ 2: 135–136) мак. *блика* го наведува кај **bl'ixati/*bl'u-kati*, а овие облици ги толкува како експресивни изведенки од презентската основа **bl'u-*, со проширување -х- и -к-. Според БЕР (1: 57) и Bezlaž (1: 27) од псл. **blyjo*. Од псл. перфективен глагол **blyknoti* е мак. *бликне*, *бликнаѝ* pf.; ‘шурне, потече силно, избобилно; силно избие; се пројави наеднаш’. (БЕР 1: 57; EPCJ 4: 172–173, s.v. *бліјати*; Skok 1: 172; ЭССЯ 2: 135–136; SP 1: 274).

блиндира *блиндира*, *блиндирааѝ* pf./impf.; ‘заштити, заштитиува со челичен оклоп (обично автомобил, воз, врата)’.

Во релација со: ▲блиндирање, блиндиран

■ Од фр. *blinder* ‘блиндира’, можеби со буг. или срп. посредство; сп. буг. *блиндирам*, срп. *блиндирати*, слн. *blindirati*. Станува збор за книжевна заемка, заснована на француската граfiја, а не на изговорот (*блиндира* место очекуваното **блендира*, кое го има во

разговорниот јазик, но со друго значење ‘известува со помош на светло’ < ‘заслепува’). (EPCJ 4: 173–174; ЭСБМ 1: 360; Аникин 3: 257).

блиска *блиска*, *блискааѝ* impf.; ‘се излева силно’.

Во релација со: ▲блискање, блика, бликне, бликнува, блик

■ Веројатно варијанта од **bl'uzgati*, со безвучно -ск- (за односот **-zg-* : **-sk-*, сп. псл. **bryzgati* : **bryskati*), суфиксно проширување на презентската основа **bl'-u-*, која според Трубачов (ЭССЯ 2: 139) има ономатопејски карактер и не се доведува во врска со литв. *bliauzgóti* ‘вреви, шумоли’, латв. *blauzgēt* ‘вреви, шумоли’ и стрч. *φλύζω* ‘извира, блика’. Ако ги земеме предвид македонските гл. форми *ѝлиска*, *ѝлуска*, *ѝлеска*, тогаш можно е иницијалното *б-* да е резултат на народната етимологија, но и вкрстување со значењето на *блика*. Од истата псл. основа е изведен и перфективот *блисне* ‘истури, излее одеднаш’; в. **блика**. (ЭССЯ 2: 139; EPCJ 4: 174–176, s.v. *блистати* (се); SP 1: 263; ЭССЯ 2: 116–117; Derksen 2008: 44; ESJS 67–68).

блиц *блиц* m., *блицеви* pl.; ‘блесок, краткотрајно силно светло; додаток кон фотографскиот апарат за осветлување при снимање во мрак’.

■ Позајмено од герм. *Blitz* ‘молња, силен блесок’, од срвгерм. *blitze*, *blieze* ‘молња’, изведено од глаголот *bliczen* ‘светка, блеска’, од ствгерм. *blöechazzen*; сп. герм. *Blick*, од истата основа. (Kluge 85, s.v. *Blitz*; OED s.v. *blitz*; TLFi s.v. *blitz*).

блок *блок* m., *блокови* pl.; ‘големо, масивно парче од нешто (камен, метал, мраз); целина, низа од згради или друг вид градежни објекти; подврзани листови (чисти или со отпечатен текст) што можат лесно да се одвојат;

картонски корици со листови за цртање; сојуз на држави, партии, воени организации; жив сид на играчи што ја спречува акцијата на противникот; централен дел од мотор со внатрешно согорување; целина од поврзани активности’.

Во релација со: ▲блоковски, блокче, блокира, блокирање, блокада, блокажа

■ Позајмено од герм. *Block* ‘големо, масивно парче од нешто; необработена маса, блок’, а за дел од поновите значење преку фр. *bloc* или англ. *block*; сп. буг. *блок*, срп. *блџк*, рус. *блок*, укр. *блок*, блр. *блок*, слн. *blōk*, слч. *blok*, чеш. *blok*, пол. *blok*. Изворното значење на герм. збор е ‘трупце, греда’ ствгерм. *bloh*, *bloc* и е во врска со *Balken* ‘греда’, којашто преку ствгерм. *bolko* ‘штица (за утовар и истовар)’ се сведува на пгерм. основа **bulkan-* најчесто поврзувана со пие. **b^helg^h-* / **b^hlg^h-* ‘отекува, нараснува; маса’. Англ. *block* етимолошки се поклопува со герм. *Block*, но патот на позајмување во англ. е преку стфр. *bloc* од холандски или долногермански извор. (БЕР 1: 57; ЕРСЈ 4: 175–176; ПЕРСЈ 1: 57; Аникин 3: 261; Snoj 2016: 77; ERHJ 1: 66; Králik 73; Kluge, s.v. *Block*; TLFi, s.v. *bloc*; OED, s.v. *block* Chambers 100).

блокада *блокада* f., *блокади* pl.; ‘целосно опколување на некое место, област со вооружена сила; затворање на премин или пат за сообраќај; изолација, затворање на една земја во економските, трговските и др. односи заради вршење политички притисок’.

Во релација со: ▲блокажа, блок, блокче, блоковски, блокира, блокирање

■ Позајмено од герм. *Blockade* ‘блокада’, што е изведено од герм. глагол *blockieren* со првично значење ‘затвори улица, премин’, а оттука значе-

њето се воопштило; сп. буг. *блокада*, срп. *блокáда*, слн. *blokáda*, слч. *blokáda*, чеш. *blokáda*, пол. *blokada*, рус. *блока́да*, укр. *блока́да*, блр. *блака́да*. Аникин (3: 261) за рус. *блока́да* допушта позајмување од неколку извори: герм. *Blockade* и хол. *blokkade*, англ. *blockade*, швед. *blockade*, пол. *blokada* (< герм. *Blockade*), при што нагласува дека деталите за појавувањето на зборот не се јасни. Можно е да се појавило во германските јазици (герм., англ.) според образецот на фр. зборови на *-ade*, (или) од фр. (dial.) **blocade*, но можна е и деривација на англ. *blockade* од глаголот *to block* ‘заградува, блокира’. (Аникин 3: 261; Snoj 2016: 77; ERHJ 1: 67; Králik 73; Kluge, s.v. *Blockade*; TLFi, s.v. *blocus*, *blocus maritime*; OED, s.v. *blockade*).

блокира *блокира*, *блокираа̃* pf./impf.; ‘направи, прави блокада, опколи, опколува, запре, запира нешто преку блокада; забрани, забранува, спречи, спречува исплата’.

Во релација со: ▲блокирање, блок, блокче, блоковски, блокада, блокажа

■ Позајмено, можеби со посредство на срп. *блокирати*, хрв. *blokirati*, преку герм. *blockieren* ‘блокира’, што е од од фр. *bloquer* < *blocus* ‘бастион’ (од сферата на воената терминологија); сп. буг. *блокирам*, слн. *blokîrati*, слч. *blokovat*, чеш. *blokovat*, пол. *blokować*, блр. *блакірава́ць*, рус. *блоки́ровать*, укр. *блокува́ти*. (Snoj 2016: 77; ERHJ 1: 67; Králik 73; Kluge s.v. *blockieren*; TLFi, s.v. *bloquer*; OED, s.vv. *block V*, *blockage*).

блуд *блуд* m., *блудо̃и̃* (sg.); ‘полово дејство што е осудено од средината, распуштеност’.

Во релација со: ▲блуден, блуди, блудник, блудница, блуднич, блудство, блудствува ▼блада

■ Од стсл. *blādz*, што е од псл. **blōdъ*, ‘свртување од правецот, заблуда, грешка’; сп. буг. *blud*, срп. *blūd*, хрв. *blūd*, слн. *blōd* ‘заблуда, грешка, сладострастие’, слч. *blud* ‘заблуда, ерес’, чеш. *blud* ‘заблуда, грешка’, *bloud* ‘глупак’, пол. *bląd* ‘заблуда, грешка’, рус. *блуд*, блр. *блуд*, укр. *блуд*. Според ПЕРСЈ (1: 58) псл. **blōdъ* е поствербал со *o*-превој од псл. **blēsti*, **blēdъ* ‘(за)талка; зборува нејасно’, покрај **blōditi*, **blōdēti* ‘греша’ (од пие. **b^hlend^h-*) и има полна формална паралела во литв. *blañdas* ‘дремка, сонливост; затемнување на свеста’ од литв. *blēstis*, *blīstis* ‘смрачува (се), мати (се), станува нејасен’, латв. *blēnst* ‘слабо гледа’, а понатаму е сродно со герм., англ. *blind* ‘слеп’. Коренот изворно означувал ‘смалена моќ на запазување’, па оттаму произлегло ‘неснаоѓање, грешење, заблуда’, а во значење на ‘морално застранување, сексуален разврат’ претставува еуфемистички опис кој се јавува како книжевна црта во стсл. јазик по канонскиот период. Преку црковнословенскиот јазик тоа значење се раширило во јсл. и исл. книжевни јазици, а гласот *-u-* во мак. *блуд* и буг. *блуд* укажува на рус.-цсл. заемка. Од слов. јазици во унг. *bolond* ‘глупак, будала’, ром. *bolând* ‘луд, налудничав, будалест’; в. **блуди** и **блуднични**. (БЕР 1: 53, 57; ЕРСЈ 4: 181–183; ПЕРСЈ 1: 58; ЭССЯ 2: 126–127; Аникин 3: 266–268; ERHJ 1: 67; Králik 73; SP 1: 271–272; ESJS 67).

блуден *блуден, блудниош* adj.; ‘што се оддава на блуд; што има својство на блуд, што поттикнува на блуд; што го згрешил правилниот пат, што заблудел’.

Во релација со: ▲ блудно, блудност, блуд, блуди, блудник, блудница, блуднични, блудство, блудствува ▼ блада

■ Од стсл. *blādzmъ*, што е од псл. **blōdъnъ*, од **blōdъ* + **-ъnъ* < пие. **b^hlend^h-*; сп. буг. *blūden*, срп. *blūdan*, хрв. *blūdan*, слн. *blōden*, слч. *bludny*, чеш. *bludny*, пол. *blędny*, рус. *блудный*, укр. *блудний*, блр. *блудны*. Од словенските јазици (поточно од рус.) во фин. *lutka* ‘промискуитетна жена’; в. **блуд**.

блуди *блуди, блудаи* impf.; ‘талка, скита, лута; се насочува, преминува без да се сосредоточи од еден на друг предмет (за очи, поглед, мисла)’.

Во релација со: ▲ блудење, блуд, блуди, блуден, блудно, блудност, блудник, блудница, блуднични, блудство, блудствува ▼ блада

■ Од псл. **blēsti*, **blēdъ* ‘(за)талка; зборува нејасно’, покрај **blōditi*, **blōdēti* ‘греша’ (од пие. **b^hlend^h-*); в. **блада**, **блуд**. (ЕРСЈ 4: 183–186; ПЕРСЈ 1: 58–59; Аникин 3: 267–268; ЭССЯ 2: 125–126; ЭССЯ 16: 167; ERHJ 1: 67; SP 1: 270–271; ESJS 67).

блуе *блуе, блујаи* impf.; ‘повраќа, ја исфрла храната назад од желудникот; исфрла од себе нешто нагло и во големо количество (за вулкан, оружје); (се ~) повраќа’.

Во релација со: ▲ блуење, блуовина, блуеница, блујавица

■ Од псл. **bl’vati*, *bl’ujъ*, покрај **bl’uti*; сп. стсл. *blъвати*, *blъж*, срп. *blъвати*, буг. *blъвам*, (dial.) *blювам*, *blюя*, слн. *bljuvāti*, *bljevāti*, *bljūti*, слч. *bl’uvat*, чеш. *blíti*, *bliji*, пол. *bluć*, блр. *blюваць*, рус. *блевать*, укр. *блювати*, *блюти*. Псл. глагол најчесто се споредува со литв. *bliūuti* ‘блее, мука; вика’, како и со гр. *φλύειν* ‘врие’, лат. *fluō* ‘тече’ < пие. *b^hleuH-* ‘прелива (се), излева (се)’, но некои етимолози, на пр., Трубаčov (ЭССЯ 2: 140–141) ја отфрлаат споредбата со наведените литв., лат. и грч. форми, сметајќи дека

само грч. и лат. зборови имаат врска со пие. **b^hleuH-* ‘прелива (се)’, а кај балтиските форми се работи за оно-матопејска основа **bl-eu-*, додека псл. **bl'vati* е парно образување со епентетско **l'* спрема псл. **pl'vati*. Но Аникин (3: 242–243) изразува сомнеж кон таквата етимологија, односно според него малку е веројатно сфаќањето за **l'*- како епентетско во словенските лексеми и споредбата со псл. **pl'vati*. Блискоста меѓу овие два псл. збора е очигледна, но тоа не е гаранција за етимолошко сродство. (EPCJ 4: 188–193; ПЕРСЈ 1: 59; Аникин 3: 242–243; ЭССЯ 2: 140–141, 136; SP 1: 276–277; ESJS 69–70; Derksen 2008: 46).

блуз *блуз* m., *блузои* (sg.); ‘стил во музиката, песни, музика со меланхоличен призвук, карактеристичен за американските Црнци’.

■ Позајмено од англ. *blues*, музичка форма од афроамериканско потекло, која генерално се одликува со блуз структура со осум или дванаесет тактови и ја користи скалата на блузот; сп. порт. *blues*, шп. *blues*, итал. *blues*, фр. *blues*, унг. *blues*, буг. *блус*, срп. *блџ*. (Snoj 2016: 78; Králik 73).

блуза *блуза* f., *блузи* pl.; ‘горен дел од женска облека, направен од тенок материјал или плетен; дел од униформа’.

Во релација со: ▲ блузичка, блуска

■ Позајмено, во крајна линија, од фр. *blouse* ‘работничка или селска облека’; сп. герм. *Bluse*, англ. *blouse*, итал. *blusa*, рус. *блџа*, чеш. *blůza*, пол. *bluza*, буг. *блуза*, срп. *блуза*, тур. *bluz*. Потеклото на фр. збор е нејасно. (EPCJ 4: 184–185; ПЕРСЈ 1: 59; БЕР 1: 57; Аникин 3: 268; Фасмер 1: 177–178; Snoj 2016: 78; ERHJ 1: 67; Králik 73; Kluge 135).

бљудо (arch.) *бљудо* n., *бљуда* pl.; ‘чинија’.

■ Од псл. **bl'udo* n., **bl'uda* f., **bl'udъ* m., ‘сад, чинија’; сп. стсл. *бљудо*, буг. *бљѹдо*, срп. *бљѹдо*, глуж. *blido*, длуж. *blido*, блр. *бљѹда*, рус. *блюдѹ*, укр. *блюдѹ*. Рано позајмување од пгерм. **beudaz*; сп. гот. *biuþs*, *biudis* ‘маса’, стангл. *bēod* ‘маса’. Од слов. јазици во алб. *blude* f. pl., ром. *blid*. Во мак. дијалекти е регистриран и зборот *бљуг* во значење ‘тркалезна штица на која се меси или се јаде’. (EPCJ 4: 197; ЭССЯ 2: 132–134; Skok 1: 174–175; SP 1: 277–278; ESJS 69).

боа *боа* f., *боу* pl.; ‘змиски цар, *Boa constrictor*’.

■ Позајмено од фр. *boa*, од лат. *boa* ‘голема змија’; сп. англ. *boa*, итал. *boa*, рус. *бѹа*, срп. *бѹа*, буг. *бѹа*. Овој збор во латинскиот првпат е споменат од Плиниј и има непознато потекло, а народната етимологија го поврзала со стгрч. *βοῦς* ‘вол’. (БЕР 1: 59; TLFi s.v. *boa*; OED s.v. *boa*; Kluge s.v. *Boa*).

боб¹ *боб* m., *бобои* (sg.); ‘(dial.) грав’.

Во релација со: ▼ бобинка

■ Од псл. **bobъ* од блтсл. **bab-a/aʔ*, од пие. **b^hab^h-* или **b^hob^h-* ‘грав’; сп. буг. *боб*, срп. *бѹб*, хрв. *bòb*, слн. *bòb*, слч. *bob*, чеш. *bob*, глуж. *bob*, длуж. *bob*, пол. *bób*, блр. *боб*, рус. *боб*, укр. *біб*. Сродно со стпрус. *babo*, лат. *faba*, пгерм. **baunō* (од каде англ. *bean*). Неизвесно е дали и алб. *bathë* и стгрч. *φάκος* ‘леќа’, кои упатуваат на корен **bhak^h-*, етимолошки припаѓаат овде. Од словенските јазици пренесено и во унг. *bab*, ром. *bob*. Според Аникин (3: 282–283) од псл. **bobъ* (G *boba* или *bobu*), o- или u-основа, при што е очигледно дека овој псл. збор претрпел промена на родот. Соодветни паралели има во прус. *babo* f., лат. *faba* f., од пие. **b^hab^hā*, **b^habo-* најве-

ројатно со редупликација. Не е исклучена врската со литв. *pirà*, латв. *piра*, но да се гледа во нив како и во прус. топоним *Pirkaут* и сл., индиректно укажување дека прус. *babo* е позајмување од словенските јазици не е издржано. Толкувањето во ЭССЯ (2: 148–149) за врската на псл. **bobъ* со „полисемантичката“ звукоподражателна основа **bab-* (како и **bob-*, **bop-*, **rap-*, **rop-*) според Аникин треба да се смета за одделна етимолошка перспектива. Во секој случај, не е исклучено називот **bobъ* да е од прединдоевропски супстрат. (ПЕРСЈ 1: 60; ЭССЯ 2: 148–149; Аникин 3: 282–283; ЭСБМ 1: 244; СДЭС 1: 201; Snoj 2016: 78; ERHJ 1: 68; Králik 73; SP 1: 291–292).

боб² *боб* m., *бобойи* (sg.); ‘санка за лизгање со повеќе места со два пара лизгалки од кои предниот е подвижен и служи за управување’.

■ Од англ. *bob* од срангл. *bobben* ‘тресе, се ниша, удира’; сп. шкот. *bob* ‘означува, танцува како бубачка’, исл. *borra* ‘мафта горе-долу’ со нејасно потекло. Овој збор е добиен од *bobsled* или *bobsleigh* ‘боб санка’, а називот е веројатно добиен од глаголот *bob* ‘се лула, се ниша напред-назад’, техника со која се зголемува брзината на санката; сп. буг. *боб*, срп. *бџб*, алб. *bob*, грч. *μολμλ*, тур. *bob*. (Snoj 2016: 78; ERHJ 1: 68; Chambers 103; OED, s.v. bob).

боботи *бобойи*, *бобойаи* impf.; ‘силно удира, татни; гласно зборува, со висок тон’.

Во релација со: ▲ боботење ▼ баботи
■ в. баботи.

бовча *бовча* f., *бовчи* pl.; ‘врзоп со предмети, обично алишта, шамија, чаршаф, скутник и сл.; скутник, прегач’.

Во релација со: ▲ бовче, бовчиче, бовчичка, бовчуле, бовчалак

■ Позајмено од тур. *bohça* ‘облека’; сп. буг. *бохча*, срп. *бџча*, *бџича*. Овој збор во тур. е изведен од сттур. *boğ* ‘врзоп, сноп’ со турската наставка *-ça*. Перс. *boğçe* и арап. *būḡca* (со исто значење) се позајмени од турскиот јазик. Според Eren (1999: 56–57) неточно е толкувањето кај Škaljić (1966: 149) дека тур. збор е од персиско потекло. Според Nişanyan (s.v. *bohça*) најверојатно и итал. *bagascia* и шп. *bagaje/bagasa* (со исто значење) се преземени непосредно од турскиот или преку арапскиот јазик околу 13 век. Во мак. дијалекти се среќава и варијантата *бофча*. (Јашар-Настева 2001: 35, 70, 93; БЕР 1: 70; ПЕРСЈ 1: 74; Skok 1: 193; Škaljić 1966: 149; Eren 56–57; Nişanyan, s.v. *bohça*).

бог *боџ* m., *боџови* pl.; ‘(Бог, само sg.) создател и господар на светот во монотеистичките религии; во митологијата – бесмртно натприродно суштество, олицетворение на природните сили или на дел од природата и од животот; тој, таа што има голема моќ, власт, влијание’.

Во релација со: ▲ богиња, божица, божји, божество, божествен, боже, боженце, Божик (Божиќ), божилак
▼ богат, богати, богатство, богаташ

■ Од псл. **bogъ*, но натамошната реконструкција на пие. корен **b^hH/Vg-* ‘удел, богатство’ е неизвесна (ERHJ 1: 70); сп. буг. *бог*, срп. *бџг*, хрв. *bôg*, слн. *bôg*, слч. *boh*, пол. *bóg*, чеш. *bůh*, рус. *бог*, укр. *біг*, *бџга*, блр. *бог*. Многумина етимолози сметаат дека е заемка од иранските јазици (можеби скитскиот), каде што сродните зборови значат ‘богатство, удел’ и го врзуваат со пие. корен **b^heh₂g-* ‘дели’; сп. скрт. *bhaga* ‘среќа, благосостојба, просперитет’, авест.

baga, ‘дели, сподели’; дублет на **banь*. Меѓутоа, не е исклучена и можноста дека овој збор е наследен, а дека иранските јазици семантички повлијаеле. Зороастризмот, новата религија на Иранците, ги демонизирала првобитните пагански божества (сп. скрт. *deva* ‘бог’ : авест. *daēuša* ‘демон’). Истите религиозни промени најверојатно се случиле и во псл. јазик при контактите со иранската група јазици, па изворното **deiwoš* (или сл.) за ‘бог’ било заменето со **bogь*. Промената на значењето на иранска почва би била ‘богатство’ > ‘давател на богатство’ > ‘бог’. Може да се заклучи дека кај Словените во псл. период нема доволно траги за присуство на пие. **dieu-s*, **deiuo-s* ‘врховно божество’ (сп. лат. *deus*, *dīus*), па уште многу рано почнал да се користи псл. збор **bogь* ‘врховно божество’, кој од една страна е близок по форма и (очигледно по иновациското) значење со стперс. *baga-*, а од друга страна е тесно поврзан со доволно продуктивната стара лексика која го открива изворното значење ‘богатство’ (**bogatь*, **ubogь*), а преку неа и со ие. лексика што означува ‘дели, дел, удел, дава дел’. Токму затоа кај етимолозите до ден-денес превладуваат две мислења кога е во прашање овој збор: 1. изворно псл. потекло и 2. заемка од иранските јазици. (БЕР 1: 60; ЭССЯ 2: 161–163; Аникин 3: 291–294; ПЕРСЈ 1: 61; Snoj 2016: 79; ERHJ 1: 70; Králik 75; SP 1: 296; ESJS 70–71; Derksen 2008: 50).

богат *боџаѝ, боџаѝиоѝ* adj.; ‘кој има големи материјални блага, што има голем имот, пари; што не е беден; што го има или што има во големо количество, со многу елементи; што има големи духовни вредности, многу добри обележја’.

Во релација со: ▲ побогат, најбогат, богато, богаташ, богаташка, богаташки, богатство, богатеє, богатеєње, богати, богатење, богатник, богатница ▼ бог

■ Од псл. **bogatь(jь)*, од **bogь* + **-atь*; сп. стсл. *богатъ*, буг. *боџат*, срп. *боџат*, хрв. *bogat*, слн. *bogàt*, слч. *bohaty*, чеш. *bohatý*, пол. *bogaty*, блр. *баџаты*, рус. *богáтый*, укр. *баџа́тий*; сп. уште и литв. *bagótas*, ром. *bogat*; в. **бог**. (БЕР 1: 61; Аникин 3: 295–296; ЭССЯ 2: 158; ПЕРСЈ 1: 62; ERHJ 1: 70; Snoj 2016: 79; Králik 75; SP 1: 295; ESJS 70; Vaillant 4: 464).

богатеє *боџаѝеє (се), боџаѝеаѝ (се)* impf.; ‘станува сè побогат’.

Во релација со: ▲ богатеєње, богат, богати ▼ бог

■ Од псл. **bogatěti* ‘богатеє’, што е изведено од **bogatь* + **-ěti*; сп. стсл. *богатѣти*, буг. *боџатѣа*, срп. *боџат(j)ети*, хрв. *bogatjeti*, слн. *bogatěti*, стчеш. *bohatěti*, пол. *bogacieć*, блр. *баџаѝѣць*, рус. *богáтеѣть*, укр. *баџа́тїти*; в. **богат**. (БЕР 1: 61, s.v. *боџат*; ЭССЯ 2: 157; SP 1: 295).

богати *боџаѝи, боџаѝаѝ* impf.; ‘прави да биде богат; (се ~) станува богат’; буг. *боџатя*, срп. *боџатити*, .

Во релација со: ▲ богатење, богат, богатеє ▼ бог

■ Од псл. **bogatiti (se)* ‘богати (се)’, што е изведено од **bogatь* + **-iti*; сп. стсл. *богатити*, *богатити са*, буг. *боџатя*, срп. *боџатити*, хрв. *bogatiti*, слн. *bogátiti*, стчеш. *bohatiti*, пол. *bogacić*, рус. *богáтїть*, укр. *баџа́тїтися*, блр. *баџаѝїць*; в. **богат**. (ЭССЯ 2: 157; SP 1: 295; ERHJ 1: 70).

богатство *боџаѝсѝиво* n., *боџаѝсѝива* pl.; ‘големо количество материјални добра што некој ги поседува; природни

добра, руди, шуми и сл.; изобилство на духовни блага, добра и особини’.

Во релација со: ▲богат, богатее, богати ▼бог

■ Од псл. **bogatyſtvo*, од **bogàť* + **-ſtvo*; сп. стсл. богатѣство, буг. *bo-gàtſtvo*; срп. *bo-gàtſtvo*, хрв. *bogàtſtvo*, слн. *bogàſtvo*, слч. *bohatſtvo*, чеш. *bohatſtví*, пол. *bogactwo*, глуж. *bohatſtvo*, длуж. *bogatſtwo*, *bogastwo*, рус. *богáтство*, укр. *багáтство*, блр. *багáцтва*. (ЭССЯ 2: 158; БЕР 1: 61, s.v. богàť; ERHJ 1: 70; SP 1: 296–297; Аникин 3: 295–296, s.v. бог).

бод *бог* m., *богови* pl., бода (count. pl.); ‘поен, единица со која се означува степенот на успешност при натпреварување; поен, единица за проценување вредност на нешто; убод со игла или со друг шилест предмет; техника на везење, на шиене’.

Во релација со: ▲боде, бодење, бодлив, бодликов, бодлест, бодеж, бодило, бодина, бодинаница, убод, бодлец, боцка, бодира, бодува, бодовен

■ Од псл. **bodŷ*, од пие. **b^hed^hh₂* ‘боцкање, копање’. Овој збор е изведен од псл. глагол **bosti*, *bodŷ*; сп. буг. *bod*, срп. *bōd*, хрв. *bōd*, слч. *bod*, чеш. *bod*. Според ЭССЯ (2: 154), псл. **bodŷ* е именка со стар -o- вокализам во коренот, во сооднос со **bosti*, *bodŷ*, кај кој можело да се обопшти секундарен вокализам, за што сведочат (во извесна мера) литв. *bādas* ‘глад’, латв. *bads* ‘глад’ (очигледно од првобитното ‘боцкање, болки (во стомакот)’). Слично е со стпрус. *boadis* ‘убод’. Во значењето ‘поен, единица со која се означува степенот на успешност при натпреварување’ зборот претставува калка од лат. *punctus*, а за значењето ‘техника на везење, на шиене’ сп. герм. *Stich*, од *stechen* ‘боде’. (ЭССЯ 2: 154; ERHJ 1: 69; Králik 74).

бодар *бодар*, *бодриоѝ* adj.; ‘што е многу витален, исполнет со енергија’.

Во релација со: ▲бодрост, бодро, бодри, бодрење ▼блее, буди

■ Од псл. **bŷdrŷ(jŷ)* ‘буден, весел’, од пие. **b^hud^hros* < **b^hewd^h* ‘остане буден’, литв. *budrŷs* ‘буден’. Овој збор во псл., по своите структурни признаци е придавка изведена од глаголот **bŷdēti* ‘остане буден’; сп. стсл. *bzdrŷ*, *bzdrŷn*, *bzdrŷnŷ*, буг. *bōdŷr*; срп. *bādar* и *bōdar*, хрв. *bādar*, *bōdar*, слн. *bōder*, слч. *bodŷŷ*, чеш. *bodŷŷ*, блр. *бадзѐры*, укр. *бадьóрий*, *bōdрий*, рус. *бóдрый*. Според многумина етимолози, во голем дел од словенските јазици, овој збор е заемка од рус. *бодрый*. Во дел од словенските јазици се јавуваат дублети во коренот на зборот. (БЕР 1: 62; ЕРСЈ 2: 62–63; ПЕРСЈ 1: 64; Аникин 3: 209–210; ЭССЯ 3: 111–112; Snoj 2016: 78; ERHJ 1: 69; Králik 75; SP 1: 461; ESJS 90).

боде *боде*, *богаѝ* impf.; ‘со шилест предмет пробива нешто; притиска, удира со шилест предмет (мамузи); се пројавува како бодеж некаде во телото; (се ~) користи остар предмет и вади од телото; (се ~) склон е кон бодење’.

Во релација со: ▲бодење, бодлив, бодликов, бодлест, бодеж, бодило, бодина, бодинаница, убод, бодлец, боцка ▼бодира, бодува, бодовен

■ Од псл. **bosti* (*se*), **bodŷ* (*se*), во крајна линија се доведува во врска со пие. **bhed-* ‘боцка, копа’; сп. стсл. *boſti*, *bođŷ*, буг. *bodà*, срп. *bōctи*, слн. *bōſti*, стчеш. *bōſti*, пол. *bósć*, рус. *бо-дaть*, *бocтíу*, укр. *бocтíу*, блр. *бacцí*. Сродно е со литв. *bēsti*, *badŷti*, латв. *best*, *badīt*, понатаму и со лат. *fodiō* (*fodere*) ‘копа’; (ЭССЯ 2: 222–223; БЕР 1: 61–62; Аникин 4: 108–109; ПЕРСЈ 1: 73–74; SP 1: 339–340; Skok 191–192; ESJS 74).

бодеж *бодеж* m., *бодежи* pl.; ‘остро сечило, ладно оружје, нож; остра краткотрајна болка како удар со нож’.

Во релација со: ▲бод, боде, бодење, бодлив, бодликов, бодлест, бодило, бодина, бодинаница, убод, бодлец, боцка, бодира, бодува, бодовен

■ Од псл. **bodežъ*, само на јсл. терен; сп. буг. *bodež*, срп. *bódež*, хрв. *bódež*, слн. *bôdež*, што е изведено од коренот на глаголот **bosti*. Суфиксот **-ežъ* покажува дека изворното значење било апстрактно. (ПЕРСЈ 1: 64; Аникин 4: 108–109; ЭССЯ 2: 222–223; Skok 191–192; ERNJ 1: 69; SP 1: 339–340; ESJS 74).

бодри *бодри*, *бодрай* impf.; ‘поттикнува на некаква позитивна активност’.

Во релација со: ▲бодрење, бодар

■ Изведено од бодар; в. **бодар**.

боем *боем* m., *боеми* pl.; ‘човек што живее неконвенционално, од редовите на интелектуалците (поети, сликари, уметници), што живее безгрижен и неуреден живот’.

Во релација со: ▲боемски

Позајмено од фр. *bohème*, што е од срлат. *bohemus* ‘Бохемец, бохемски’. Во Средниот век зборот се однесувал и на Ромите и на нивниот начин на живот, за кои во Франција се сметало дека се по потекло од Бохемија (историска покраина на подрачјето на денешна Чешка). За ширењето на терминот во европските јазци придонесла и операта „La Bohème“ од Џакомо Пучини (Giacomo Puccini), во којашто е опишан животот на уметниците во Париз од 19 век. (Snoj 2016: 79; ERNJ 1: 70; Kluge s.v. Bohème; TLFi s.v. bohème).

боен *боен*, *бојниот* adj.; ‘што се однесува на бој, битка, војна’.

Во релација со: ▲бој¹, боиште, бојник ▼бие, битка, бич

■ Од псл. **bojъ*, што е изведено од **bojъ* ‘битка, борба’, од пие. **bʰouh₂ós* < **bʰeuh₂-* ‘удри, прободете’; сп. буг. *bóen*, срп. *bójni*, хрв. *bójni*, слн. *bójen*, *bójni*, пол. *bojny*, рус. (dial.) *бойный*, блр. (dial.) *бойны*, укр. (dial.) *бойни*; в. **бој**.

боенка *боенка* f., *боенки* pl.; ‘книшка со пртежи за боење’.

Во релација со: ▲бои, боја, боичка, боица, бојоса, бојосува, бојадиса, бојадисува

■ Изведено од *бои*; в. **бон**, **боја**. За начинот на образување сп. *чиџанка*, *црџанка* итн.

божанка *божанка* f., *божанки* pl.; ‘едногодишна билка со големи црвени цветови од фамилијата афиони; *Papaver rhoeas*’.

Во релација со: ▼божур

■ Изведено од основата којашто е во *бож-* од бог. Подоцнежнo јсл. образување, како и *божур*; сп. мак. (dial.) *божа*, *божана*, *божинка*, *божурика*, *божирика*, *божичка*, *божур*, *божураџа*, *божурајка*, *божуриџа*, *божурка*, *божурок*, буг. (dial.) *боџа*; в. **божур**, **божурига**, **божурика**. (Киш 1980: 251–274).

Божик и **Божик** *Божик* и *Божик* m., (sg.); ‘Раѓањето Христово, голем христијански празник’.

Во релација со: ▲божикен, божиќен ▲бог

■ Во SP (1: 344) се наведуваат и двете мак. форми (Божик и Божик), кои, исто како и срп. *Божик*, буг. (dial.) *Божик*, се изведуваат од псл. **božitъ* < **bogъ* + **-itъ* (деминутивна наставка); сп. буг. *bóжичко* (dem. од Бог), слн. *božič* (dem. од Бог). Во ЭССЯ (2: 228, s.v. **božitъ*), мак. форми се изоставени, а за псл. **božitъ* се вели дека е образување од **bog* со суф. **-itъ* (патроним со укажување на

потеклото). Во ПЕРСЈ (1: 65) мак. форма *Божик*, како и буг (dial.) *Божич* експлицитно се наведени како заемки од срп. *Божих*. Таму се дава и поширока културолошка претстава, па, ако е изворното патронимиско значење ‘Син Божји = Христос’, тогаш зборот е од времето на примањето на христијанството и првично се однесувал на Христос како Синот Божји, подоцна генерализирано како име за празникот Раѓање Христово (*Божих*, *Вожић*, *Божик*, *Божик*, *Божич*) кај јужните Словени, но ако се допушти претхристијанско потекло на празникот и неговиот назив, тогаш изворното значење би можело да биде ‘мал, млад бог’, во врска со претставата за раѓањето на „новото“ Сонце, односно поврзано со зимската кратоденица; сп. слн. *Božič* ‘празник на Христовото раѓање’, стчеш. *Božic*, стпол. *Božus*, длуч. *Božysk* (dem.) ‘син Божји’; в. **бог**. Кај дел од македонските лингвисти постои мислење дека примарна била формата *Бож-ик*, во која суфиксот *-ик* служи да ја поименчи придавката од некоја синтагма, на пр. *Божји ден* или *Божји човек* и дека понатаму, гласот *-к* од *-ик* под влијание на самогласката *-и-* преминува во *-ќ* (т.е. дека гласот *-к* се палатализирал). Сепак, се чини дека ваквото тврдење е претенциозно, особено ако се има предвид општиот процес на затврднување на консонантите во најголемиот дел од мак. дијалекти, како и ареалната дистрибуција (при што забележливо е дека варијантата *Божик* е далеку поширена), поголема основа има да се претпостави дека е постара формата *Божик*, а поради непродуктивноста на суф. *-ик* во мак. дијалекти, било природно да се замени со *-ик*, можеби и по аналогија со *Бадник*. (ПЕРСЈ 1: 65; ЭССЯ 2: 228; Skok 1: 179–180; Snoj 2016: 83; ERHJ 1: 77; SP 1: 344).

божица *божица* f., *божици* pl.; ‘женско божество’.

Во релација со: ▲богиња▼бог

■ Од псл. **božica*, што е изведено од **bogъ* + **-ica*; сп. срп. *божица*, хрв. *božica*, слн. *božica*, укр. (dial.) *божичця*. Со оглед на широката распространетост на **boginy* во словенските јазици, времето на настанување на **božica* е проблематично. (ПЕРСЈ 1: 65; ЭССЯ 2: 228; ERHJ 1: 77; Skok 1: 179–180; SP 1: 344).

божји *божји*, *божјиоѝ* adj.; ‘што му припаѓа, што се однесува на Бога; оддаден на Бога; за потсилување на значењето на именката со која стои’.

Во релација со: ▼бог

■ Од псл. **božьjъ*, што е изведено од **bogъ* + **-ьjъ*; сп. срп. *божји*, (dial.) *божји*, *божи*, хрв. *božji*, слн. *božji*, рус. *божий*, пол. *boży*. (ЭССЯ 2: 228; ERHJ 1: 78).

божур *божур* m., *божури* pl.; ‘декоративна билка со прекрасни цветови, најчесто црвени, со назабени крупни листови’; *Raeonia officinalis*.

Во релација со: ▲божуров, божанка (dial., fit.), божа (dial., fit.), божурига (fit.), божурика (fit.)▼бог

■ Најверојатно изведено од основата која е во псл. **bogъ*; сп. буг. *божур*, срп. *бòжyр*, хрв. *bòžūr*, слн. *božūr*; сп. и алб. *bozhūr*, унг. *bazsarózsa* и ром. *bujór*. Во мак. дијалекти се среќава и називот *божурика*, *божуриџа*, но се однесува на растението *Papaver rhoeas* L., познато и како *булка*, *божанка*, додека пак во буг. дијалекти називот *божур* може да се однесува и на родот *Raeonia* и на родот *Papaver*, што можеби е уште една потврда за врска-та со псл. именка **bogъ*, која пак упатува на митолошката важност на божуровиот цвет во словенската паганска митологија и фолклорот на

јужните Словени. Според ПЕРСЈ (1: 65) овој фитоним настанал од атрибутивната синтагма јсл. **božьja ruža*, а неговото значење се објаснува со тоа што божурот цвета во периодот околу христијанскиот празник Духови (Дуовден), кој во балканскиот фолклор се наслоил на римскиот пагански празник во спомен на мртвите, именуван како *Rosalia* > стсл. *roṡsalina*. (Киш 1980: 251–274; БЕР 1: 63; ПЕРСЈ 1: 65; ЭССЯ 2: 228; ЕСУМ 1: 281; Аникин 3: 316; ERHJ 1: 78).

божурига и божурика *божуриџа/божурика* f., *божуриџи/божурики* pl.; ‘едногодишно плевелно растение во фамилијата на афиони, со голем црвен цвет што се состои од 4 ливчиња кои на дното се обоени со црна дамка; булка, божанка’; *Paraver rhoeas* L.

Во релација со: ▲ божур ▼ бог

■ Изведено од *божур*, иако постојат и други етимолошки објаснувања. Според Киш (1980: 255) постарото значење на називот *божур* се врзува со ‘*Raeonia*’ и со него регионално е опфатен целиот Балкански Полуостров, додека пак, поновото значење на називот *божур* ‘*Paraver rhoeas*’, регистрирано во македонските и во албанските говори се претставува како иновација од поново време и оттаму потребата за семантичка дистинкција довела до нови деривати од основата *божур*–: *божуриџа*, *божурика*, *божураџа*, *божурка*, *божурајка*; в. **божур**. (Киш 1980: 251–274).

боз *боз* m., *бозје* collect. pl.; ‘грмушка или помало дрво со бели цветови со силен пријатен мирис и црни ситни плодови со црвеномодар сок; бозел, *Sambucus*’.

Во релација со: ▲ бозов ▼ бозел

■ Нема општоприфатена етимологија. Една од најчестите претпоставки е дека е од псл. **bъzъ*, од пие. **b^heh₂gʷos* ‘бука’. Оттаму е изведена и псл. при-

давка **bъzovъ*; сп. буг. *бъз*, (dial.) *баз*, *боз*, *бòзай*, *бòзгел*, *бòзик*, *бòзил*, *бòзъл*, *бъзел*, *бъза*, срп. *бáзга*, (dial.) *bâz*, *bôz*, *бáза*, хрв. *bàzga*, (dial.) *bâz*, *báza*, слн. *běz*, (dial.) *bèzg*, *bezëg*, слч. *baza*, (dial.) *beza*, чеш. *bez*, *beza*, пол. *bez*, рус. *бузинá*, (dial.) *буз*, *базá*, укр. *боз*, *буз*, *бузинá*, *бузók* ‘јоргован’, блр. *бузінá*; сп. и унг. *bodza*, ром. *boz*, *bozie*. Во мак. дијалекти се среќава и називот *бозгел*, покрај *бозел*, каде што обликот со -џ- се објаснува со вкрстување со ономотопејската основа **bъzg-*, покрај **bъz-* ‘свири, пишти’. (Киш 1996: 77; БЕР 2: 97; ЭССЯ 3: 144–145; ЕРСЈ 2: 76; SP 1: 469–470; Skok 1: 125).

боза *боза* f., *бозаџа* (sg.); ‘ориентален, безалкохолен, матен пијалак од квасец и пченкарно брашно’.

Во релација со: ▲ бозица, бозација, бозацилак, бозацилница

■ Позајмено од тур. *boza* ‘лесен пијалак направен од просо’; балкански турцизам, сп. буг. *бòзà*, *бузà*, срп. *бó-за*, *бу́за*, алб. *bózë*, нгрч. *млóџа*, ром. *bóză*. Овој збор е посведочен и во унг. *boza*, пол. *buza*, рус. *бузá*, укр. *бузá*, блр. *бузá*. Тур. збор е сроден со перс. *būza* или *buḡsum* со истото значење. Врската меѓу перс. и тур. збор е нејасна. Според Eren (1999: 60), тур. збор е изведен од основата *boz-* ‘светла боја на почва’ (за етимологијата и семантиката в. подетално таму), но според Tietze (1: 774–775) тур. *boza* ‘лесен пијалак направен од просо’ е позајмен од перс. *būza* ‘просо’. (Јашар-Настева 2001: 25, 35; БЕР 1: 63; ПЕРСЈ 1: 66; Аникин 5: 62–63; Севортян 2: 173–175; Фасмер 1: 232; ЕСУМ 1: 281; ЭСБМ 1: 402; Skok 1: 246; Eren 1999: 60; Tietze 1: 774–775).

боздоган *боздоџан* m., *боздоџани* pl.; ‘средновековно ладно оружје, железна топка со боцки и со куса рачка погодна за фрлање и удирање на противникот’.

■ Од осман. тур. *bozdoğan* со исто значење; балкански турцизам, сп. буг. *bozdugan*, срп. *buzdovān*, пол. *buzdygan*, ром. *buzdugán*, унг. *buzogány*. Според Tietze (1: 775) тур. збор е изведен од сттур. основа *buz-* ‘расипе, уништи’. (БЕР 1: 63; ПЕРСЈ 1: 97–98; ЕСУМ 1: 281; Лома 2013: 104–105; Skok 1: 246; Skok 2: 78; Tietze (1: 775).

бои¹ *бои* (се), *бојаи* (се) impf.; ‘се плаши’.

Во релација со: ▲бојазлив, бојазливост ▼битка, бич

■ Наследено од псл. **bojati*, од пие. **b^{hey}h₂* ‘се плаши; е исплашен’, што според некои етимолози (ПЕРСЈ 1: 66–67; Аникин 4: 135–137) не мора да е истиот пие. корен **b^{hey}H-*, каков што е во псл. **biti* ‘удира, бие’; сродно со литв. *bijóti(s)* ‘се плаши’, *bajùs* ‘страшен’, латв. *bijāt*, *bijātiēs* ‘се плаши’, стпрус. *biātwei* ‘се плаши’, скрт. *bháyate*, ствгерм. *bibēn* ‘се тресе’. Според дел од етимолозите (в. ERNJ 1: 71–72) во слов. јазици презентската основа настанала од пие. основа на перфектот **b^{hou}H-*; сп. стсл. боџати са, буг. *boя се*, срп. *boјати се*, слн. *báti se*, (dial.) *boјáti se*, слч. *bat’ sa*, чеш. *báti se*, пол. *bać się*, рус. *бо́яться*, укр. *бо́ятися*, блр. *бая́цца*. (БЕР 1: 71; ПЕРСЈ 1: 66–67; ЭССЯ 2: 163–164; Аникин 4: 135–137; Skok 1: 183; SP 1: 297–298; ESJS; 71–72; ERNJ 1: 71–72; Snoj 2016: 79; Králik 64).

бои² *бои*, *бојаи* impf.; ‘прави да биде во друга боја, бојосува’.

Во релација со: ▲боење, боја, боичка, боица, бојоса, бојосува, бојадиса, бојадисува, бојаџија, бојаџика, бојаџилак, бојаџиство, бојаџилница

■ Изведено од *боја*, што е од тур. *boya*; в. **боја**.

бој¹ *бој* m., *боеви* pl.; ‘битка, вооружен судир; расправија, тепачка’.

Во релација со: ▲боиште, боен ▼битка, бич

■ Од псл. **bojъ*, што е именка изведена од глаголот **biti*; сп. стсл. бои, буг. *бой*, срп. *boј*, слн. *bòj*, слч. *boj*, чеш. *boj*, пол. *bój*, блр. *бой*, рус. *бой*, укр. *би́й*. Од истата основа е изведено и *боишѝе* ‘место каде што се бие битка; бојно поле’. (ПЕРСЈ 1: 66; Аникин 3: 318–319; ЭССЯ 2: 167–168; Skok 1: 162; Snoj 2016: 79; ERNJ 1: 71; Králik 75; SP 1: 299–300; Derksen 2008: 51).

бој² *бој* m., *боеви* pl.; ‘висина, раст’.

Во релација со: ▲бојлија

■ Од тур. *boy* ‘става; раст, големина; возраст’; сп. буг. *бой*, *бойи́я*, срп. *boј*, *boјлија*. Тур. *boy* ‘става, раст, висина; должина; племе, народ’, е од сттур. *bod/bodug* ‘вертикална должина, раст; тело; племе, народ’. Според Tietze (1: 769–770) тур. збор развил семантичка полисемија ‘физичка става, раст’: ‘род, племе, народ’, добро потврдена уште во старотурскиот период. Истата семантичка врска се среќава и во други јазици (сп. арап. *ḡawm* ‘става, фигура; племе, народ’). (Јашар-Настева 2001: 53, 155; Tietze 1: 769–770).

боја *боја* f., *бои* pl.; ‘впечатокот што го остава на очите обоеноста на предметот; материјал со кој се бои, бојосува; обележје на народ, знаме; изглед на кожата, посебно на лицето, тен, изглед, надворешност; впечаток што го прави на слухот тонот, израз што се појавува во гласот, звукот, карактеристика на гласот; политичко и класно, идејно обележје, идеен став, убедување, уверување, мислење; стилски изразни обележја на уметничко дело’.

Во релација со: ▲боица, боичка, бои², бојоса, бојосува, бојадиса, боја-

дисува, бојација, бојацика, бојацилак, бојациство, бојацилница

■ Од тур. *boya*, од сттур. *boduğ* ‘боја’, што е изведенка од *bodu-* ‘слика’; сп. буг. *боја*, срп. *боја*, алб. *bójë*, ром. *boiá*, нгрч. *μλογιά*. Тур. *boya* е документирано уште во османлискиот период и се изведува од глаголската основа *bodu-* ‘бои, нанесува боја’, со семантички развој ‘давање боја, обоеност’. Кај Tietze (1: 770) се разгледува и метафоричното значење ‘надворешен изглед, впечаток’, што одговара на дел од значењата во македонскиот. (Јашар-Настева 2001: 25, 56, 96, 193, 247; БЕР 1: 71; ПЕРСЈ 1: 66; Skok 1: 182; Snoj 2016: 79; ERHJ 1: 71; Tietze 1: 770).

бојазлив *бојазлив, бојазливиоѝ* adj.; ‘што се плаши, плашлив’.

Во релација со: ▲бојазливост ▼бои¹

■ Од псл. **bojazylivъ*, што е изведено од **bojazнь* + суф. **-livъ*; сп. буг. *боязлив*, срп. *боја́жлив*, слн. *bojazljív*, слч. *bojazlivý*, пол. *bojaźliwy*, рус. *боязли́вый*, блр. *баязлівы*. Псл. **bojazнь* е изведено од псл. **bojati se* ‘се плаши’ со суф. **-ьнь*. (ЭССЯ 2: 165; Фасмер 1: 203; Аникин 4: 131; SP 1: 298; ERHJ 1: 72; Derksen 2008: 50; SP 1: 298).

бојкот *бојкоѝ* m., *бојкоѝи* pl.; ‘прекин на врските, отфрлање или исклучување на некоја општествена група или поединец, најчесто како средство за притисок во политичка или во економска борба’.

Во релација со: ▲бојкотира, бојкотирање, бојкотиран

■ Позајмено од англ. *boycott*, што е пак поврзано со презимето на капетанот Чарлс Бојкот (Charles C. Boycott), застапник на ирските земјопоседници, кој одбил да ја спроведе аграрната реформа во Ирска и со тоа ги налутил неговите закупници Ирци.

Тие, во 1880 г. на мирен начин се побуниле против него и неговото семејство, одбивајќи секаков контакт по што тој морал да се пресели во Англија. Од именката *бојкоѝ* со суф. *-ира* е изведен и глаголот *бојкоѝира* ‘прави бојкот’. (Snoj 2016: 80; ERHJ 1: 72; Králik 76; OED, s.v. *boycott*).

бојлер *бојлер* m., *бојлери* pl.; ‘затворен, метален казан за греење вода’.

Во релација со: ▲бојлерче

■ Позајмено од англ. *boiler*, што е изведено од англ. *boil* ‘вари, врие, зоврие’ < стфр. *bolir* < лат. *bullio*, изведенка од *bulla* ‘меур на вода’; сп. герм. *Boiler*, итал. *boiler, bollitore*, буг. *бойлер*, срп. *бојлер*, алб. *bojler*. (БЕР 1: 64; ПЕРСЈ 1: 67; ERHJ 1: 72; Snoj 2016: 80; Králik 76; Kluge 138).

бојник *бојник* m., *бојници* pl.; ‘слатководна риба, вид крап, *Chondrostoma nasus*; (arch.) војник’.

Во релација со: ▲бојница, боен ▼бој¹

■ Изведено од основата на псл. придавка **bojътъ* + *-икъ*; сп. буг. *бoйник* ‘птица *Philomachus pugnax*’, ‘вид риба’, срп. *бојник* ‘војник, воин, борец’, слн. *bojnik* ‘војник, воин, борец’, сп. и ром. заемка *boiște* ‘рибарско место’. (ЭССЯ 2: 169; ERHJ 1: 72).

бок *бок* m., *бокови* pl.; ‘страна’.

Во релација со: ▲бочен, бочно

■ Од псл. **bokъ* ‘страна’; сп. буг. *бок*, срп. *бо̀к*, хрв. *bòk*, слн. *bòk*, слч. *bok*, чеш. *bok*, пол. *bok*, блр. *бок*, рус. *бок*, укр. *бік*. Натомошната етимологија е несигурна. Со оглед на тоа што во слов. јазици основното значење е ‘страна’, а вторично ‘дел од тело’ се чини дека е неуверлива претпоставката за врската меѓу псл. **bokъ* со лат. *baculum*, стгрч. *βάκτρον*, пкелт. **bak-kos* ‘кука’. Друга претпоставка, за којашто сметаме дека е семантички

неуверлива, дека е псл. **bokъ* заемка од пгерм. **bakan* ‘задна страна, грб’ (со неизвесна етимологија и без ие. паралели). (БЕР 64; ПЕРСЈ 1: 67; ERHJ 1: 69, 72–73; Snoj 2016: 80; Аникин 3: 320–322; ЭССЯ 2: 151,170; Skok 1: 183–184; SP 1: 300–301).

бокал *бокал* m., *бокали* pl.; ‘сад за вода или вино’.

Во релација со: ▲бокалче

■ Позајмено од итал. *boccale* < срлат. *baucāle(m)* < грч. βαυκάλιον ‘сад со тесно грло’, деминутив од βαύκαλις ‘сад за ладење вино или вода’; сп. фр. *bocal*, рус. *бока́л*, укр. *бока́л*, блр. *бакáл*, буг. *бџкел*, *бџкъл*, срп. *бока́л*, слн. *bokáł*, пол. *bokal*, *bukal*. (БЕР 1: 98; Аникин 3: 322–323; ПЕРСЈ 1: 67; Skok 1: 184, 232; Snoj 2016: 80; Kluge 710).

бокс¹ *бокс* m., *боксови* pl.; ‘удар со тупаница; (sg.) борба со тупаници меѓу двајца противници во ринг, со специјални ракавици и со определени правила’.

Во релација со: ▲боксира, боксер, боксерка, боксерски, боксерки, боксува

■ Позајмено од англ. *box* со првично значење ‘удар, тупаница’, што е засведочено уште во 14 в. и нема општо-прифатена етимологија, а во 19 в. се јавува и како име на спорт, од каде што овој збор се раширил во сите европски јазици; сп. герм. *Box*, фр. *boxe*, рус. *бокс*, срп. *бо́кс*, слн. *bòks*. Во 18 в. во англ. јазик е засведочен називот за спортист *boxer*, а преку герм. *Boxer* во 20 в. има и значење на ‘раса на кучиња’ (која се карактеризира со борбеност). Глаголот *боксува* ‘удира некого со тупаници; се занимава со бокс’ е изведен со помош на домашниот суф. -ува од именката *бокс*, наспроти *боксира* што е изведен

со туѓиот суф. -ира. (БЕР 1: 64; Snoj 2016: 80; ERHJ 1: 73; Králik 78; OED s.vv. *box*, *boxing*; TLFi s.v. *boxe*).

бокс² *бокс* m., *боксови* pl.; ‘преградено место во некој објект со одредена намена; кутија’.

■ Позајмено од англ. *box* < влат. *buxis*, *buxit* ‘зеленика (шимшир); предмети од зеленика (шимшир)’ < грч. πυξίς < πύξος ‘ковчег од зеленика (шимшир)’. Неизвесно е дали латинскиот збор е позајмен од грчкиот, или пак, можеби и двата збора се позајмени од некој трет извор. Значењето во европските јазици настанало од преносното латинско значење ‘предмети од зеленика (шимшир)’. (БЕР 1: 64; Аникин 3: 324; ПЕРСЈ 1: 68; Snoj 2016: 80; ERHJ 1: 73; Kluge 143; OED s.v. *box* n.¹; TLFi s.v. *box*).

бокс³ *бокс* m., *боксои* (sg.); ‘посебно обработена телешка кожа за обувки’.

■ Позајмено од англ. *box calf*, или герм. *Boxkalf*, што е составено од *box* според презимето на англискиот трговец Џозеф Бокс (Joseph Box) и *calf* ‘теле; телешка кожа’. (БЕР 1: 63; OED s.v. *box-calf*).

боксит *боксит* m., *бокситои* (sg.); ‘руда од која се добива алуминиум’.

Во релација со: ▲бокситен

■ Позајмено од европските јазици (фр. *bauxite*, герм. *Bauxit*, англ. *bauxite*). Името на рудата е добиено според називот на местото Бокс (Baux, денес Baux-de-Provence) во јужна Франција каде што е пронајдена во 1821 г. од фр. геолог Пјер Бертие (Pierre Berthier). (ERHJ 1: 73; TLFi s.v. *bauxite*; OED s.v. *bauxite*; Kluge s.v. *Bauxit*).

боктиса *бокѝиса*, *бокѝисаиѝ* pf. (arch., colloq.); ‘додеа, досади’.

Во релација со: ▲боктисува, боктисување, збоктиса

■ Можеби од тур. форма за минато време *bıktı* (3 sg.) < *bıktmak* ‘се засити, се умори, му стане преку глава, му здосади’ и грч. наставка *-usa*. Тур. глагол е од сттур. основа **bük-* ‘се измори’, или **bȫk-* ‘се засити’. Останува нејасно како тур. вокал *i* преминал во *o* во македонската форма.

болва *болва* f., *болви* pl.; ‘ситен инсект со нозе прилагодени за скокање, без крилја, кој живее како паразит по луѓето и животните, *Pulex irritans*’.

Во релација со: ▲ болвлив

■ Од псл. **bl̥xā*, од пие. **b^hlews-* или **plews-* ‘болва’; сп. буг. *бълха*, срп. *бува*, *буха*, слн. *bólha*, слч. *blcha*, чеш. *blecha*, пол. *pchła*, блр. *блхá*, рус. *блoхá*, укр. *блoхá*; сп. и литв. *blusa*, латв. *blusa*, грч. *ψύλλα*. Во мак. дијалекти се среќаваат многу фонетски варијанти на псл. **bl̥xā* (*бл̥ва*, *бáлва*, *блáва*, *бáа*, *буа*, *буха* итн.), а мак. стандарден збор е преземен од западното мак. наречје, поточно од централните *a*-говори, каде што е регуларна замената на *-л-* (псл. **-l̥-*) во *-ол-* (како во *волк*, *солза*, *йолжав* итн.), како што е и регуларна замената на гласот *-х-* (псл. **-x-*) во *-в-* (како во *бев*, *бевме*, *сув*, *сува* итн.). (БЕР 1: 99; ЭССЯ 2: 129; Skok 1: 229; Gluhak 155; SP 1: 273; ERHJ 1: 94).

боледува *боледува*, *боледуваа̃* impf.; ‘болен е, е во состојба на болест’.

Во релација со: ▲ боледување, болешлив, болезлив, болешлив, болезнен, болен, болеснички, болест, болешлив, болештина, боли, болка, болник, болникав ▼ болница, болничар, болничарка, болничен, болнички

■ Изведено од **bol̥ēti* ‘боли’ како вторично суфиксално образување, исто како што е и *болува*; в. **боли**.

болезлив *болезлив*, *болезливио̃* adj.; ‘што е често болен; што има изглед на

болен; што е со меко срце, сожалив, премногу чувствителен’.

Во релација со: ▲ болезливост, болешлив, болешлив, болезнен, болен, болеснички, болест, болешлив, болештина, боли, болка, болник, болникав ▼ болница, болничар, болничарка, болничен, болнички

■ Од псл. **bolēzn̥* и суфиксот *-(l)iv* < **-liv̥*, што е изведено од псл. **bol̥ēti*; в. **боли**.

болен *болен*, *болнио̃* adj.; ‘што боледува, што го боли нешто; за дел од телото опфатен од болест; што боли, што предизвикува, што изразува болка; што личи, потсетува на нешто болно’.

Во релација со: ▲ болна, болезлив, болешлив, болешлив, болезнен, болен, болеснички, болест, болешлив, болештина, боли, болка, болник, болникав ▼ болница, болничар, болничарка, болничен, болнички

■ Според ЭССЯ (2: 195) од псл. **bol’ьнѣ(jь)*, а според SP (1: 315) од псл. **bol’ьнѣ*; сп. стсл. *больнѣ*, *-ни*, буг. *бòлен*, срп. *бòлан*, слн. *bolân*, *bólen*, слч. *bol’ny*, стчеш. *bolný*, чеш. *bolný*, пол. *bólno*, струс. *больныи*, рус.-цсл. *больныи*, рус. *больной*, стукр. *болный*, укр. *бóлний*. Според ЭССЯ (2: 195) псл. **bol’ьнѣ(jь)* е изведено со суф. **-ьн-* од основата на именката **bol’ь* или од основата на глаголот **bol’ēti* в. **боли**. (БЕР 1: 65; ЭССЯ 2: 195; SP 1: 315).

болест *болес̃* f., *болес̃и* pl.; ‘нарушување на нормалните животни функции на организмот’.

Во релација со: ▲ боледува, болува, болешлив, болезлив, болезнен, болен, болеснички, болешлив, болештина, боли, болка, болник, болникав ▼ болница, болничар, болничарка, болничен, болнички

■ Според ЭССЯ (2: 186–187) од псл. **bol'estь*, што е изведено од **bol'ь*, но можна е и псл. реконструкција **bolestь* од **bolь* (ERNJ 1: 73–74); сп. буг. *бóлест*, срп. *бòлѣст*, слн. *bolēst*, пол. *boleść*, рус. (dial.) *болѣсть*; в. **болка**, **боли**. (ЭССЯ 2: 186–187; SP I: 302; ERNJ 1: 73–74).

боли *боли*, *болаи̯* impf.; (само во 3 л. со кратка заменска форма: *ме*, *ѡе*, *ѡо*, *не*, *боли*) ‘чувствува болка’.

Во релација со: ▲болење, боледува, болува, болежлив, болезлив, болешлив, болезнен, болен, болеснички, болест, болешлив, болештина, боли, болка, болник, болникав ▼болница, болничар, болничарка, болничен, болнички

■ Изведено од **bolēti* (SP 1: 304), **bol'ēti* (ЭССЯ 2: 187–189); сп. стсл. волѣти, буг. *боля*, *болѣя*, срп. *бòлети*, *бòлѣти*, слн. *bolēti*, слч. *boliet'*, чеш. *boleti*, пол. *boleć*, рус. *болѣть*, укр. *боліти*, блр. *балéць*; од слов. јазици во ром. *boli*. Псл. збор нема веродостојни ие. паралели. Најчесто се споредува со герм. **balwa-* ‘зол’, што е во стангл. *bealo*, гот. *balwa^o*, *balwjan* ‘зоставува, мачи’. Алтернативно толкување наведува Трубачов (ЭССЯ 2: 187–188), според кое се работи за деноминал од псл. компаратив **bol'ьъ* > **bol'ēti* ‘јакне, засилува, подобрува’, па семантички би се толкувало преку псл. **orz-bol'ēti se* ‘раслабе (ослабе)’ > ‘разболе (се)’. (БЕР 1: 65; ЭССЯ 2: 187–189, 195; Аникин 4: 14–15; Snoj 2016: 80; ERNJ 1: 73; SP 1: 304, 315).

боливач *боливач* m., *боливачо̯и̯* (sg.); ‘едногодишна лековита билка со сиен бел цвет и пријатна миризба; *Matricaria chamomilla*’.

■ Називот *боливач* по својата структура би требало да упатува на словенска лексика и би можело да се

тргне од две деривации од *болва* < псл. **blъxà*, или од *болиоч* (за кое може да се претпостави првобитен двокомпонентен состав **боли очи* или **бели очи*), но може да е и заемка (можеби од турскиот или ароманскиот), којашто при адаптирањето претрпела силно влијание од народната етимологија (Киш 2010: 117–119). Аналоген назив се среќава во аром. *bolici̯y̯ reine marguerite* ‘*Chrysanthemum leucanthemum*’. Слични називи се буг. *болики* ‘шалган’ и буг. *боливач* (Papaḡagi 281). *Боливачо̯и̯* ако е изведен од псл. **blъxà*, тогаш може да се најде аналогича на срп. *бувија трава*, *бухина трава*, *трава од бува* ‘*Matricaria chamomilla*’, *бѹвāч*, *бѹхāч*, *бѹвара*, *бѹварица* ‘*Pyrethrum cinerariaefolium* Vis., *бѹхарица*, рус. *блoхoмop* ‘*Pyrethrum roseum* Bieb. (Skok 1: 229). Сп. уште буг. *бубāч* ‘боливач, балхавче’ *Erigeron acer* (БЕР 1: 85, 99), слн. *bolšinec* ‘*Plantago psyllium*, рус. *блoшник*, алб. *bar i pleshtash* ‘*Chrysanthemum cinerariaeolium*’, тип. *bitotu* ‘*Pedicularis*’. На деривацијата од *болва* ѝ се спротивставуваат ареалните факти; во ареалите на лексемата *боливач* се среќаваат народни разновидности на именката *болва*: *бāлва*, *бāва*, *бāа*, *бāја*, *бāла* и *боа*, а во разновидностите на *боливач* тие отсутствуваат од основата. Може да се забележи дека морфемата *бол(и)- бул(и)-* е константна, додека при вториот елемент *-в-ач* интервокалното *-в-* се пази и во регионите каде што тоа, како особеност на говорот, се губи. (Киш 2010: 117–119; БЕР 1: 85, 99; Papaḡagi 281; Skok 1: 22).

болид *болид* m., *болиди* pl.; ‘голем метеор што паѓа на земјата во вид на сјајна топка видливо и дење; тркачки автомобил’.

■ Позајмено од фр. *bolide*, изворно ‘метеор’, од лат. *bolis* (G *bolidis*) ‘вид метеор во облик на стрела’, што е позајмено од грч. βολίς (G βολίδος) ‘проектил’, изведенка од βάλλω ‘фрла’; сп. буг. *bolíð*, срп. *bòlīð*, рус. *bolíð*. (ERHJ 1: 74; TLFi s.v. *bolide*; OED s.v. *bolide*).

болјар *болјар* m., *болјари* pl.; ‘феудален земјопоседник, припадник на пови-сокиот слој на феудалната класа во Русија и во некои други земји; голе-мец, великан’.

Во релација со: ▲болјарка, болјар-ски

■ Позајмено преку рус. *боярин*, *болярин* од стсл. *боѡаринъ*, посведочено со различни варијанти во грч. како βουλε, βοιλας, βοηλας, βουληα, βοιλᾶς, βοιλᾶς од пбуг. потекло; сп. буг. *болярин*, срп. *bòlḃar*, слн. *boljār*, укр. *боярин*, блр. *бајрын*. Овој збор нај-често се смета за стара заемка од не-кој тур. јазик (дунавско-бугарски), но етимологијата е спорна. Според една раширена хипотеза, зборот се поврзу-ва со тур. *baj* ‘богат, знаменит’ + *ār* ‘човек’, додека според друга, се поаѓа од тур. титули од типот *boila* ‘благо-родник’. Аникин (4: 133–134) ја от-фрла можноста за словенска деривација (од **bojъ* и сл.). (БЕР 1: 66; Аникин 4: 133–134; Фасмер 1: 203–204; ЕСУМ 1: 241).

болка *болка* f., *боли* pl.; ‘чувство пре-дизвикано од болест, од телесно и ду-ховно страдање; болест’.

Во релација со: ▲боли, боледува, болува, болежлив, болезлив, болеш-лив, болезнен, болен, болеснички, бо-лест, болешлив, болештина, болник, болникав ▼болница, болничар, бол-ничарка, болничен, болнички

■ Според ЭСБМ (1: 368) од псл. **bolьka*, што е изведено од псл. глагол

bolēti*, но обично се толкува како из-веденка од псл. **bōlь*, со помош на суф. **-ьka*, или од **bol'a*, деминутив од **bōlь*, што е поствербал од **bolēti*; сп. буг. *bòлка*, *бол*, срп. *ból*, блр. *бољ*, *бóлька* ‘болка, рана’, рус. *боль*, укр. *бiль*, слн. *bòl*, слч. *bol*, чеш. *bol*, пол. *bol*. Натамошната ие. етимологија е несигурна, а најблиски паралели се наоѓаат во герм. јазици (стангл. *bealo*, гот. *balwa*^o, *balwjan* ‘злоставува, мачи’ < пгерм. **balwa-* ‘зол’); в. **боли. (БЕР 1: 56; ПЕРСЈ 1: 68–69, s.v. *бòлети*; ЭСБМ 1: 368; ЭССЯ 2: 191–192; Аникин 4: 37–38, s.v. *боль* I).

болница *болница* f., *болници* pl.; ‘уста-нова за сместување и стручно леку-вање на болни’.

Во релација со: ▲болничар, болни-чарка, болничен, болнички ▼боли, боледува, болува, болежлив, болез-лив, болешлив, болезнен, болен, бо-леснички, болест, болешлив, бо-лештина, болник, болникав

■ Изведено од *болен*; сп. буг. *bòлница*, срп. *bóлница*, рус. *больни́ца*, блр. *ба́льни́ца*; в. **болен**, **боли**. Во ЭССЯ (2: 194) се нагласува дека во значењето ‘установа за сместување и стручно лекување на болни’ се работи за меѓу-словенско книжевно позајмување, а дека за мак. (dial.) *болница* ‘болна жена’ се реконструира псл. **bol’ьnica*. (ЭССЯ 2: 194).

болничар *болничар* m., *болничари* pl.; ‘човек што работи околу болните во болница; што се грижи за болен’.

Во релација со: ▲болничарски, бол-ничарка, болничен, болнички ▼боли, боледува, болува, болежлив, болез-лив, болешлив, болезнен, болен, бо-леснички, болест, болешлив, бо-лештина, болник, болникав

■ Изведено од *болница*, што е од *болен*; сп. буг. *болничар*, срп. *bóлничар*, слн. *bòlničar*; в. **болница**, **болен**, **боли**.

болска *болска, болскааѝ* impf.; ‘молска, сека’ (за молскавица); ‘свети силно, со силен сјај’.

Во релација со: ▲ болскање, болскав, болскот, болскоти, болсне, болснува ▼ блесок, блескав, блесне, блести, блешти, блескоти, блескот, блескотен
 ■ Иако Трубачов (ЭССЯ 2: 116–117) смета дека е мак. *болска* изведено од псл. **bliskati/*blistati* (sę), сепак сметаме дека е вторично изведување од *болсне*; в. **болсне, блесне, блеска, блесок**. (ЭССЯ 2: 116–117).

болсне *болсне, болснаѝ* pf.; ‘молсне, светне’ (за молскавица); ‘силно светне, испушти силен сјај’.

Во релација со: ▲ болснува, болска, болскав, болскот, болскоти ▼ блесок, блескав, блесне, блести, блешти, блескоти, блескот, блескотен

■ Изведено од псл. **blysknęti*. При реконструкцијата на псл. форми од таа основа, кај глаголите што означуваат еднократно дејство (*-nęti*), најсоодветна основа е со редуциран степен на коренов вокализам (**blysk-*), а другите превои во коренот (**blisk-*, **blęsk-*, **blysk-*) се објаснуваат како граматичка индукција. (ЭССЯ 2: 116–117; Snoj 2016: 81).

болува *болува, болувааѝ* impf.; ‘болен е, е во состојба на болест’.

Во релација со: ▲ болување, боледува, болежлив, болезлив, болешлив, болезнен, болен, болеснички, болест, болешлив, болештина, боли, болка, болник, болникав ▼ болница, болничар, болничарка, болничен, болнички

■ Изведено од **bolęti* ‘боли’ како вторично суфиксално образување, исто како што е и *боледува*; в. **боли**.

бомба *бомба* f., *бомби* pl.; ‘метално тело, предмет исполнет со експлозив, наменет за уништување објекти и

жива сила; (fig.) нешто извонредно, сензационално, успешно’.

Во релација со: ▲ бомбардер, бомбардира, бомбаш

■ Позајмено од итал. *bomba*. Итал. збор се проширил во многу европски јазици (герм. *Bombe*, фр. *bombe*, англ. *bomb*, шп. *bomba*, алб. *bómbë*, ром. *bómbă*, рус. *бóмба*, буг. *бòмба*, срп. *бòмба*, унг. *bomba*), па непосредниот извор на позајмување е тешко да се утврди. Итал. *bomba* е изведено од лат. *bombus* < грч. βόμβος од онома-топејско потекло. Во мак. дијалекти се среќава и *бумбе, бумба*. (БЕР 1: 66; Аникин 4: 47–49; ПЕРСЈ 1: 69; Skok 1: 187; Snoj 2016: 81; ERHJ 1: 74; Králik 76; Kluge 138–139).

бомбардира *бомбардира, бомбардирааѝ* impf./pf.; ‘исфрли, исфрла бомби од авион, врши бомбардирање; нападне, напаѓа, засипе’.

Во релација со: ▲ бомбардирање, бомба, бомбаш, бомбардер

■ Позајмено од европските јазици, (најверојатно со срп.-хрв. посредство) преку герм. *bombardieren* од фр. *bombarder*, што е изведено од *bombarde* ‘воена машина’, изведенка од лат. *bombus*; в. **бомба**. (ПЕРСЈ 1: 69–70, s.v. бòмба; ERHJ 1: 74–75; Kluge s. v. *Bombe*).

бомбастичен *бомбастичен, бомбастичниоѝ* adj.; ‘претерано накитен, патетичен, страствен говор’.

Во релација со: ▲ бомбастичност

■ Позајмено преку герм. *bombastisch*, од англ. *bombastic* ‘претерано накитен (за стил)’ < англ. *bombast* ‘ватиран (за облека)’ < стфр. *bombace* < лат. *bombax* ‘памук’; сп. буг. *бомбастичен*, срп. *бомбастичан*, алб. *bombastik*. (ПЕРСЈ 1: 69–70, s.v. бòмба; Snoj 2016: 81; Králik 76).

бон *бон* m., *бонови* pl.; ‘паричен знак; печатени маркици со кои се одредува количина на некој паричен износ, обично поради рационализација на потрошувачката на одреден производ’.

Во релација со: ▲ бонче ▼ бонус

■ Позајмено од фр. *bon* (сп. и герм. *Bon*), што е поименчена придавка од лат. *bonus*; сп. буг. *бон*, срп. *бџн*, алб. *bon*. Изворно зборот означувал дека при плаќањето обврзникот ја прифаќа замената, можеби во изразот како *bon pour...* ‘добро за...’ со назнака за паричниот износ. (БЕР 1: 66; ПЕРСЈ 1: 70; Аникин 4: 50–51; Snoj 2016: 81; ERHJ 1: 75; Kluge s. v. bonus).

бонбона *бонбона* f., *бонбони* pl.; ‘ситен сладок производ од стопен ароматизиран шеќер или од чоколада и др.’.

Во релација со: ▲ бонбонче, бонбониера, бонбонција ▼ бон, бонус

■ Во мак. јазик постои и варијанта *бонбон*, што како и *бонбона* е позајмено од фр. *bonbon* ‘бонбона’; сп. герм. *Bonbon*, буг. *бонбџн*, срп. *бџм-бџн*, *бомбџна*, хрв. *bombon*, алб. *bon-bón*. Во францускиот јазик зборот настанал во детскиот говор со удвојување на прилогот *bon* ‘добро’ од лат. *bonus*; в. **бон**, **бонус**. (ПЕРСЈ 1: 70; Аникин 4: 49, 51; Snoj 2016: 81; ERHJ 1: 75; Kluge s. v. bonus).

бонбониера *бонбониера* f., *бонбониери* pl.; ‘убаво спакувана кутија со бонбони, обично чоколадни; продавница за бонбони и чоколади’.

Во релација со: ▲ бонбона, бонбонција ▼ бон, бонус

■ Позајмено од фр. *bonbonniere* ‘кутија со бонбони’, што е изведено од *bonbon*; в. **бонбона**. (Аникин 4: 51; ERHJ 1: 75).

бонсаи *бонсаи* n., *бонсаиџо* sg.; ‘јапонско минијатурно дрво’.

■ Позајмено преку англ. *bonsai* ‘дрво или растение што е минијатуризирано со засадување во мало саксија, со ограничување на неговите корени и со внимателно кастрење; уметност на садење и одгледување дрвја или растенија на таков начин’, што е изведено од јап. *bonsai* < сркин. *bwon* ‘сад, чинија’ + *tsoj* ‘засади, засадува’. (Snoj 2016: 81; Králik 77).

бонтон *бонџон* m., *бонџоноџи* (sg.); ‘правила за убаво однесување’.

■ Позајмено од фр. *bon ton* ‘добар вкус, добар стил’, што е сложено од *bon* ‘добар’ и *ton* ‘начин’. (Аникин 4: 54; ERHJ 1: 75; Králik 77).

бонус *бонус* m., *бонуси* pl.; ‘еднократна награда за добра работа или за постигнување одредени цели; премија’.

Во релација со: ▲ бонусен ▼ бон

■ Позајмено од англ. *bonus* ‘премија’, што е од лат. *bonus*, *bonum* ‘добар, добро’; сп. буг. *бџнус*, срп. *бџнус*. Значењето ‘додаток, награда’ се развило во берзанскиот жаргон; в. **бон**. (ERHJ 1: 75; Kluge s. v. bonus; de Vaan 73)

бор¹ *бор* m., *борови* pl.; ‘високо зимзелено иглолисно дрво; Pinus’.

Во релација со: ▲ борче, боров, боровина, боровиште, боровник ▼ боровинка, боровница

■ Од псл. **borъ* (и-основа) ‘(борова) шума’; сп. буг. *бор*, срп. *бџр*, слн. *bôr*, слч. *bor*, чеш. *bor*, пол. *bór*, блр. *бор*, рус. *бор*, укр. *бџр*. Најблиски паралели можат да се изведат од пгерм. **barwa-*; сп. стангл. *bearu* ‘шума’, стисланд. *bǫrr* ‘борова игличка’, што пак упатува на пие. корен **bher(s)-* ‘остар’ и би се однесувал првенствено на четинарски шуми какви што имало во прататковината на Словените и Германите. (Киш 1996: 49–51; Аникин 4: 56–57; ЭССЯ 2: 210–211; ЭССЯ 2: 217; Snoj 2016: 82; ERHJ 1: 75; Králik 77; Orel 1: 131; SP 1: 329).

бор² бор m., *бороѝ* (sg.); ‘хемиски елемент; В’.

■ Позајмено од европските јазици, најверојатно од герм. *Bor*, или фр. *boré*; сп. буг. *бор*, срп. *бѐр*, алб. *bor*. Во европските јазици зборот е создаден спрема срлат. *borax*, што е позајмено од арап. *būraq*, од перс. *būrah*. (Snoj 2016: 82; ERHJ 1: 75; Králik 77).

борави *борави, бораваѝ* impf.; ‘меша, обично храна при приготвување; чувствува мачнина во стомакот, му се повраќа; (sooloq.) престојува, е некаде’.

Во релација со: ▲ боравење, боравалка, боравенка, боравица ▼ заборави, заборава, заборава

■ Нејасна етимологија со извесни паралели во буг. *борàвѝ* ‘работи, се занимава со нешто’ срп. *бѐравити* ‘поминува (време), престојува (некаде); боледува, страда’, хрв. *bòraviti* ‘престојува (некаде, на некое место)’. Ако се тргне од изведениот префиксиран глагол *заборави* ‘заметне, зафрли, затури, изгуби (нешто)’ со паралели во наведените јазици каде што префиксот *за-* има исто значење како и во *замешне*, тогаш може да се претпостави дека првичното значење би било ‘престојува, е некаде’ (интензивна смисла) или ‘се занимава со нешто’ < ‘произведува, направи нешто да биде’ (каузативна смисла). Иако за срп. *бѐравити* и хрв. *bòraviti*, како и за буг. *борàвѝ* се претпоставува дека е изведено од **boriti* (sg) по аналогија со **baviti* (sg), со поместување на семантиката од ‘борити се око чега / *boriti se oko čega*’ > ‘настојати око чега / *nastojati oko čega*’ > ‘боравити, бивати на неком месту / *boraviti, bivati na nekom mjestu*’ (во срп. и хрв.) и ‘употребявам, исползвам, служи си (с какво)’ (во буг.), сепак останува дилемата дали е мак. *борави*, (dial.) *борлави, зборлави*, со значењето ‘чув-

ствува мачнина во стомакот, му се повраќа’ можеби од ономатопејско потекло. Значењето ‘престојува, е некаде’ е под влијание на срп. *бѐравити*. Едно сосема поинакво толкување изнесува Лома (2000: 608), каде што за срп. (dial.) *бѐравити* во значење ‘болува, боледува, страда’ дава можна реконструкција **obъxvoraviti* ‘оболи, разболе’, деноминал од **xvoravъ* > чеш., слч. *chvoravъ* ‘болен’ (ЭССЯ 8: 128, s.v. **xvorati*). Според него, останува дилемата дали срп. глагол *бѐравити* со своите книжевни значења бил ист глагол со семантички развој ‘лежи болен’ > ‘почива’ > ‘престојува, се занимава’ (*заборави*, оттаму како рус. *забыть* од **byti*) или станува збор за хомоним. (БЕР 1: 67–68; ПЕРСЈ 1: 71; ЭССЯ 2: 195–197; ЭССЯ 8: 128, s.v. **xvorati*; Лома 2000: 608; SP 1: 317; Skok 1: 188–189; Vaillant 4: 257).

боранија *боранија* f., *боранијаѝа* (sg.); ‘вид зеленчук, зелен, млад грав во мешунка; јадење приготвено со боранија; (fig.) мали, безначајни луѓе’.

Во релација со: ▲ бораничка

■ Позајмено од тур. *borani*, *burani* ‘јадење од зеленчук и ориз’; сп. буг. *буранѝа, буренѝа*, срп. *борàнија*, алб. *burani(ja)*, аром. *burané*, грч. *μλουρανίς*. Тур. збор е од арап. *būrāniyyā*, *būrānī* ‘јадење направено од зеленчук и ориз’, наречено така според името Бурана, жена на калифот Ал-Мамун. Подоцна, во мак. и срп. јазик со ова име се именувал зеленчукот *Phaseolus vulgaris* што е донесен од Америка, додека во другите балкански јазици означува јадење од различен зеленчук. (Јашар-Настева 2001: 34, 45, 90; БЕР 1: 67–68; ПЕРСЈ 1: 71; ЭССЯ 2: 195–197; Лома 2000: 608; Skok 1: 188–189; SP 1: 317; Vaillant 4: 257).

борач *борач* m., *борачи* pl.; ‘спортист што се занимава со борење’.

Во релација со: ▲ борачки ▼ бори се

■ Изведено со суфиксот *-ач* од глаголот *бори се*; в. **бори се**.

борба *борба* f., *борби* pl.; ‘упорно дејствување, умствен и физички напор за совладување на некакви пречки, за постигање определена цел; судир, ривалство, натпревар меѓу противници за постигање победа, надмоќ, првенство; вооружен судир меѓу две воени единици или војски’.

Во релација со: ▲ борбен, борбеност ▼ бори се

■ Изведенка од *бори се*, со суфиксот *-ба*, од јсл. **borъba*, од псл. **borti se* + **ъba*; сп. буг. *борба*, срп. *бòрба*, слн. *bôrba*, рус. *борьба́*, укр. (arch.) *борба́*. Зборот е изворно јужнословенски, со оглед на тоа што во источнословенските јазици овој збор го нема во народните говори, што значи дека е примен по книжевен пат од јсл. јазици, а слч. *borba*, чеш. (ретко) *borba*, се русизми. (БЕР 1: 69; Аникин 4: 103; ПЕРСЈ 1: 71; ЭССЯ 2: 218–219; ERNJ 1: 76; SP 1: 337; Skok 1: 81, 189–190; Bezljaj 1: 34; Králik 77; Vaillant 4: 378).

борд *борд* m., *бордови* pl.; ‘раководство, комисија, комора’.

Во релација со: ▼ бордел

■ Заемка од англ. *board*, што е изведено од срангл. *bord* < стангл. *bord* < пгерм. **burda* ‘табла; штица; маса’, од пие. **bʰerdh-* ‘сече’. Значењето ‘совет’, односно ‘раководство, комисија, комора’ е по метонимиски пат, исто како што е и значењето ‘храна’. (TLFi, s.v. board; OED, s.v. board).

бордел *бордел* m., *бордели* pl.; ‘јавна кука’.

Во релација со: ▼ борд

■ Заемка од фр. *bordel*, што е од итал. *bordello* ‘мал дом, куќичка’, од срлат.

bordellum ‘мала колиба’, од фран. **borda*, што пак, во крајна линија е од пгерм. **burda* ‘табла; штица; маса’, а изворното значење би било ‘колиба, кука, дом од штици’. Од ист етимон е и англ. *bord*, *board* ‘штица, табла, маса’. Во значењето ‘јавна кука’, во другите јазици најчесто е или од фр. *bordel* или со посредство на герм. *Bordell*; сп. унг. *bordély*, чеш. *bordel*, слч. *bordel*, пол. *burdel*, (dial.) *bordel*, рус. *бòрдéль*, укр. *бòрдéль*, срп. *bòрдел* ‘јавна кука’, алб. *bordél*, ром. *bordél*. Буг. (dial.) *бòрдéль* со значење ‘неуредна кука; колиба’ е преку ром. *bordéi* ‘соба вкопана (половина) во земја и покриена со земја, слама или трска’ од итал. *bordello* ‘куќичка; мала кука изградена од даски’, буг. (dial.) *бòрдéй* ‘трошна кукарка’ е од итал. *bordello*. Се чини дека овие бугарски дијалектни зборови, како и срп. *бòрдељ* ‘колиба’ (стари романизми), се најблиску до изворното значење на етимонот, а во однос на значењето, сп. и укр. (dial.) *бòрдéй*, *бòрдéй* ‘бордел’, но и ‘вкопана колиба во земја; цигански шатор’ од ром. *bordéi*, оттаму и рус. (dial.) *бòрдéй* со истите значења. (БЕР 1: 68; ПЕРСЈ 1: 72; Фасмер 1: 183; Аникин 4: 64; ЕСУМ 1: 141; Skok 1: 239; Snoj 2016: 82; Králik 77; EWU 1: 126).

бордо *бордо* adj. (indecl.); ‘темноцрвена боја’.

■ Од фр. *bordeaux*, буквално ‘што ја има бојата на виното *bordeaux*’; сп. англ. *bordeaux*, итал. *bordeaux*, слч. *bordó*, *bordový*, рус. *бордо́*, укр. *бордо́*, блр. *баpдо́*, срп. *bòрдо*, сите со значење ‘темноцрвен’. Фр. збор е добиен според областа Бордо (Bordeaux) во јужна Франција, каде што има таква сорта грозје од којашто се добива познатото фр. вино *bordeaux* со темноцрвена боја. Фр. топоним *Bordeaux*

се изведува од предримското *Burdigala* од непознато крајно потекло. (БЕР 1: 68; Фасмер 1: 244; Аникин 4: 65; ПЕРСЈ 1: 72; ЭСБМ 1: 313; Králik 77; TLFi, s.v. *bordeaux*).

бордура *бордура* f., *бордури* pl.; ‘украшен раб, шара по раб на ткаенина’.

■ Позајмено од фр. *bordure* ‘надворешен раб на нешто; бордура; подножје на едро, раб на тротоар’, што е изведено од *bord* ‘граница, раб’; сп. англ. *bordure*, итал. *bordura*, рус. *бордюр*, блр. *бардзюр*, укр. *бордюр*, срп. *бордура*. Францускиот збор се доведува во врска со лат. *bordus*, *bordum* ‘раб, граница’, што е од германско потекло (сп. фран. *bord* ‘раб, страна’). (Фасмер 1: 193; Аникин 4: 66; БЕР 1: 68; ЭСБМ 1: 313; TLFi, s.v. *bordure*; DEX s.v. *bordurā*).

борец *борец* m., *борци* pl.; ‘учесник во борба’.

Во релација со: ▲ боречки ▼ бори се

■ Од псл. **borъсь*, што е изведено од псл. **borti* (сѣ), **boriti* (сѣ); сп. стсл. *ворѣць*, буг. *борѣц*, срп. *борац*, слн. *bôrec*, слч. *borec*, чеш. *borec*, рус. *борѣц*, укр. *борѣць*, блр. *барѣц*; в. **бори се**. (ЭССЯ 2: 219; Аникин 4: 67, s.v. *борѣц* I).

бори се *бори се*, *бораѣ се* impf.; ‘прави физички напор да победи, да надвие неког во борба еден со друг; се труди, упорно работи да постигне некоја цел (да добие или да искорени нешто); учествува во борба, во некаква дејност, движење; се застапува за свои ставови во расправа, спор; прави напор да совлада нешто во себе (желба, чувство, мисла)’.

Во релација со: ▲ борење, борач, борачки, боралиште, борилиште, борец, соборец, поборник, борба, борбен,

борбеност, избори, обори, собори ▼ брани (се)

■ Од псл. **boriti* (сѣ), **borjo* (сѣ); сп. цсл. *ворити* ‘војува (против неког, нешто)’, *ворити са*, буг. *бѡря*, срп. *бѡрѣти се*, слн. *boriti se*, слч. *borit' sa*, рус. (dial.) *бѡрѣться*, што е каузатив-интензив од глаголот **borti* ‘поттикнува, сили, охрабрува неког, се бори’. Првобитната инфинитивна основа на псл. **borti* (сѣ), што во стсл. е *брати*, *ворѣж* (се) ‘се бори’, на јсл. почва е заменета со презентската за да се избегне хомонимијата со псл. **bъrati* ‘бере’. Со псл. **borti* формално се поклопува, но со поинаква семантика, литв. *bárti*, *barù* ‘пшце’, *bártis* ‘се кара’ латв. *bārti*, сродно и со ствгерм. *berjan*, лат. *feriō* (*ferīre*) ‘тепа, удира’ < пие. корен **b^herH-* / **b^horH-* ‘удира, рани’. Од истиот корен е и *брани* (се). (ПЕРСЈ 1: 72; Аникин 4: 67, 91–93; ЭССЯ 2: 203–204; Skok 1: 189–190; ERHJ 1: 75; Králik 77; SP 1: 323; ESJS 73; Derksen 2008: 57–58; Derksen 2008: 2015: 81–82; de Vaan 235–236; Vaillant 3: 298).

бормашина *бормашина* f., *бормашины* pl.; ‘електрична или рачна дупчалка’.

Во релација со: ▼ борд

■ Заемка од герм. *Bohrmaschine*, што е сложено од *bohren* ‘дупчи’ < стгерм. *borōn* < пгерм. **burōnq* од пие. **b^herH-* ‘длаби; цепа; сече; трие; пробива; удира’ и *Maschine* ‘машина’ < фр. *machine* < лат. *māchina* ‘машина, алат’, сп. буг. *бѡрмашина*, срп. *бормашина*, рус. *бормашина* ‘дупчалка како стоматолошки инструмент’. (БЕР 1: 68; Kluge s.vv. *bohren*, *Bohrmaschine*)

боров *боров*, *боровиош* adj.; ‘што е од бор’.

Во релација со: ▲ боровина, боровинка, боровиште, боровник, боровница ▼ бор¹.

■ Според ЭССЯ (2: 210–211) од псл. **borovъ(jь)*, според SP (1: 329) од псл. **borovъ*, што е изведено од **borъ*; сп. буг. *bórov*, срп. *bòrov*, слн. *bórov*, пол. *borowu*, рус. *боровой* ‘шумски’; в. бор¹. (ЭССЯ 2: 210–211; SP 1: 329).

борч *борч* m., *борчови* pl.; ‘долг, тоа што некој некому му должи’.

Во релација со: ▲ борчи, борчлија

■ Од тур. *borç/borc*, балкански турцизам; сп. буг. *борч*, срп. *bòрч*, *bòрчлија*. Тур. збор, според Tietze (1: 762), е најверојатно заемка од согдискиот збор *purç* ‘позајми, даде (некому нешто)’, сродно со авест. *pərəti-š* ‘позајмува’, изведено од основата на авест. и стперс. глагол *par-* ‘плати, плаќа’; сп. скрт. *pūrtá* и ермен. *bard* заемка од стперс., со исто значење. (Јашар-Настева 2001: 105; БЕР 1: 69; Tietze 1: 762).

бос *бос*, *босиоѝ* adj.; ‘што е без чорапи или обувки; за животно што се потковува – без потковици; (fig.) недоволно подготвен или информиран во некоја струка’.

Во релација со: ▲ бисичок, босоног, босота, босотија.

■ Од псл. **bosъ(jь)*, од пие. **b^hoso-* ‘гол; бос’; сп. буг. *бос*, срп. *bòс*, слн. *bòs*, слч. *bosý*, чеш. *bosý*, пол. *bosy*, блр. *bóсы*, рус. *босой*, укр. *бóсий*, блр. *bóсы*. Сродно со литв. *bāsas* ‘бос; непоткован (за коњ)’, литв. *bass*, герм. **bazá-* ‘гол’. И во блтсл. значењето ‘гол’ е изворно, за што сведочи сложената придавка псл. **bosonogъ* ‘со голи нозе, стопала’, литв. *basanāgis* ‘непоткован’. (БЕР 1: 69; ПЕРСЈ 1: 72–73; Аникин 4: 106–107; ЭССЯ 2: 223–224; Skok 1: 191; Snoj 2016: 82; Králik 78; SP 1: 340; ESJS 74; Kroonen 2013: 56).

босилек и **босилок** *босилек*, *босилок* m., *босилекоѝ*, *босилокоѝ* (sg.); ‘едногодишно растение со ситни цветчиња и пријатен мирис; *Ocimum basilicum*’.

Во релација со: ▲ босилков, босилковина ▼ базилика

■ Од лат. *basilicum*, што е позајмено од грч. βασιλικόν буквално ‘кралска (билка); кралско (цвеќе)’; сп. буг. *босѝлек*, (dial.) *босѝляк*, *босѝлок*, срп. *bòсиљак*, (dial.) *bòсиок*, слн. (dial.) *bosiljek*. Како име на зачин, зборот е интернационализиран преку итал. *basilico*, сп. герм. *Basilik*, слн. *bazilika*. Станува збор за јсл. романизам што е преземен непосредно по доаѓањето на Словените на Балканот, на што укажува развојот *ā > o* и *ī > ъ*, а и почетното *б-* во јсл. форми го исклучува директно позајмување од грчкиот, какво што има во имињата *Васил*, *Василиј*, *Василко*, *Васе*, *Василка*, *Васа*, *Васка*. Нејасно е зошто во грч. јазик билката се нарекува ‘кралска’; според едни дека е поради убавиот мирис, а според други дека е поради големата осетливост при одгледувањето затоа што му е потребно многу сонце и редовно полевање. (БЕР 1: 69; ПЕРСЈ 1: 73; Гецовска 2024: 140–142; ERNJ 1: 76; Skok 1: 116; Snoj 2016: 65; Králik 65).

боска *боска* f., *боски* pl.; ‘млечна жлезда, дојка, града, цицка кај жена; цицка од вимето кај крава’.

■ Во мак. дијалекти постојат формите *боска*, *боски* (pl.) и *биска*, *буски* (pl.) со значење ‘цицка, града, дојка’. Во топонимијата се среќава *Боска* ‘име на врв, огранок на Беласица’ при што името е добиено според формата (Пеев 1: 150), а постојат и двокомпонентни фитоними во кои како втора компонента се јавува *боска* (поретко со подоцнежната варијанта *боцка*): *козји боски*, *кравји боцки*. Ако се

тргне од претпоставката дека е основата **bos-* од псл. гл. **bosti* со девербализација изведена со суфиксот *-*ьka*, тогаш најверојатно се работи за метафора ‘нешто што е зашилено, што боде’, можеби по аналогија со **сьсѣka* од **сьсàti* + *-*ьka*, или пак, во контаминација со *цицка*, од **cicьka* (< **cicьkь* < **cicь*), **cicьka* (< **cica*), од ономатопејско потекло. Ако пак коренот е **bъz-* (во *боска*), **byz-* (во *биска*) ‘виме’, тогаш може да се работи за супстратен збор, со паралела во грч. βυζί ‘дојка, боска’ (од визант. грч. βυζιον < βυζάνω ‘дои’) што може да се врзе со пие. **b^huH-* ‘набавува, заоблува’, сродно и со англ. *bosom*, germ. *Busen* ‘гради’, најверојатно и со лат. *bussa* ‘образ’, алб. *buzë*, ром. *buză* ‘усна’. Формата *боцка*, која изворно значи ‘шилест изросток кај некои билки и животни’ го проширила своето значење во ‘дојка, виме’ како подоцнежна варијанта на *боска*. (Пеев 1: 150; БЕР 1: 70, s.v. бoцka).

бостан *босѿан* m., *босѿани* pl.; ‘нива, место насадено со бостан; општ назив за дињи и лубеници’.

Во релација со: ▲ бостанец, бостански, бостаниште, бостанџија, бостанџиски

■ Од тур. *bostan* ‘градина; нива каде што се одгледуваат лубеници и дињи’, балкански турцизам; сп. буг. *bostàn*, срп. *bòstan*, алб. *bostán*, ром. *bostán*, нгрч. *μποστάνι*. Според Tietze (1: 766), тур. *bostan* е заемка од перс. сложенка *bo-stān*, *bū-stān* ‘миризливо место’, *bū* ‘мирис, убав мирис’ + *-stān* /*-istān* ‘место’ оттаму и ‘градина, овоштарник’. (Јашар-Настева 2001: 35, 45, 100, 247; БЕР 1: 69; ПЕРСЈ 1: 73; ЭСИЯ 2: 144; Аникин 4: 107–108, 315; Skok 1: 191; Tietze 1: 766).

ботаника *боѿаника* f., *боѿаникаѿи* (sg.); ‘украсен раб, шара по раб на ткаенина’.

Во релација со: ▲ ботанички, ботаничар, ботаничарка, ботаничарски

■ Позајмено преку европските јазици од меѓународната научна терминологија; сп. germ. *Botanik*, фр. *botanique*, итал. *botanica*, буг. *ботаника*, срп. *ботаника*, рус. *ботаника*. Називот (лат. *botanica*) е создаден во поново време, со помош на суфиксот за образување на називи од научните дисциплини *-ica* (мак. *-ика*), врз основа на грч. βοτάνη ‘растение, трева, билка’. (БЕР 1: 69; Аникин 4: 114–115; Snoj 2016: 83; ERNJ 1: 77; Králik 78; Ogel 1: 137).

боца *боца* f., *боци* pl.; ‘сад под притисок со вентил во кој се чува гас’

Во релација со: ▲ боцичка ▼ бочва

■ Позајмено, можеби преку срп. *боца*, од венец. *bozza*, што е исто како и итал. *boccia*, изведенка од лат. *buttis*; сп. слн. (dial.) *boca*, хрв. *bōca*, срп. *бōца*, буг. *бōца*, аром. *boḡā*, нгрч. *μπότζα*, в. *бочва*. (БЕР 1: 70; ПЕРСЈ 1: 74; Skok 1: 177; ERNJ 1: 68; Bezljaj 1: 29).

боцка¹ *боцка*, *боцкааѿи* impf.; ‘боде, притискајќи со нешто остро; за растение, за животно што има боцки или за предмет со кој се боде, предизвикува болка од бодење; бреца; (се ~) се боде’.

Во релација со: ▲ боцкање, боцне, боцнува, боцка, боцкав, боцкач, боцлив ▼ боде, бодлив, бодликав, бодлест, бодеж, бодило, бодина, бодинаница, убод, бодлец, боцка, бодира, бодува, бодовен

■ Според ПЕРСЈ (1: 74) од јсл. **bodь-sati*, што е палатализирана варијанта на псл. итератив/деминутив **bodьkati* ‘боцка’, според ERNJ (1: 69) од **bodьskati*, од псл. **bosti* (**bodq*); сп. буг. *бōцкам*, срп. *бōцкати*, слн. *bōdcati*

‘штрчи, никне (за коса, трева)’, (arch.) *bôdskati* ‘боцка, пецка’. (БЕР 1: 70; ПЕРСЈ 1: 74; ЭССЯ 2: 156; Аникин 4: 126; ERHJ 1: 69; Králik 74; SP 1: 294).

боцка² *боцка* f., *боцки* pl.; ‘тврд шилест изросток кај некои билки и животни; тврд шилест предмет, самостоен или како цел од нешто’.

Во релација со: ▲ боцкалка, боцкав, боцкач, боцлив ▼ боцка¹

■ Од гл. *боцка*, што е изведен од јсл. **bodъskati*; в. **боцка¹**.

боцне *боцне, боцнаиѝ* pf.; ‘пробие во нешто со шилест предмет; предизвика остра болка, бодеж; (fig.) брецне; (се ~) се набоде’.

Во релација со: ▲ боцнува, боцнување, боцка¹ ▼ боде

■ Изведено од основата *боц-*, со суф. *-не* за изведуваче перфективни глаголи, во крајна линија од јсл. **bosti* (**bodъ*); в. **боцка¹**.

бочва *бочва* f., *бочви* pl.; ‘голем дрвен сад со два газера стегнат со обрачи во кој се чуваат течности, најчесто вино; големо буре’

Во релација со: ▲ бочвест, бочве, бочвиче, бочвичка, бочвиште, бочвар, бочварски, бочварница, бочварство ▼ боца

■ Настанало од јсл. **bъči*, **bъčъve* ‘голема (дрвена) боца, бочва’; сп. стсл. *bъчъвъ*, *bъчъва*, буг. *bъчъва*, срп. *bъчъва*, слн. *bâčva*, *bâčev*, чеш. *bečva*, што е рана заемка од влат. **būtīa*, покрај *būtītis* ‘боца’, веројатно во врска со грч. βυτίνη ‘заоблен сад со тесно грло’. Уште во јсл. е изведена деминутивната форма **bъčъka*; сп. мак. *бочка*, буг. (dial.) *bôчка*, срп. *bъчка*, хрв. *bъчка*, слн. *bečka*, слч. *bočka*, (dial.) *bečka*, *bačka*, пол. *beczka*, рус. *бóчка*, укр. *бóчка*, блр. *бóчка*. (БЕР 1: 105; ЕРСЈ 2: 270; ЭССЯ 3: 107; ERHJ 1: 36).

бочвар *бочвар* m., *бочвари* pl.; ‘тој што изработува бочви’.

Во релација со: ▲ бочвар, бочварски, бочварница, бочварство, бочва, бочвест, бочве, бочвиче, бочвичка, бочвиште ▼ боца.

■ Настанало од јсл. **bъčъvarъ*, што е изведено од **bъčъv-*; сп. буг. *bъчъвар*, срп. *bъчъвар*, слн. *bečvár*; в. **бочва**.

бочен *бочен, бочниоѝ* adj.; ‘страничен’.

Во релација со: ▲ бочно ▼ бок.

■ Настанало од јсл. **bočъnъ(jъ)*, што е изведено од **bokъ*; сп. буг. (dial.) *bôчен*, срп. *bôчнѝ*, пол. *boczny*; в. **бок**.

бош *бош* adj. (indecl.); ‘празен, несодржаен, јалов’.

■ Од тур. *boş* ‘празен’; балкански турцизам, сп. буг. *бош*, срп. *bôш*, алб. *bosh*. Тур. збор потекнува од сттур. *boş* во изворното значење ‘празен; слободен’. (БЕР 1: 71; Tietze 1: 766).

брав *брав* m., *брави* pl.; ‘овен; скопен, чукал овен; општ назив за овци и кози’.

Во релација со: ▲ бравче, бравски

■ Од јсл. збирна именка **borъvъ* ‘кастрирана ситна стока и домашни животни’; сп. стсл. *бравъ* ‘ситна стока’, буг. *брав* ‘овен; една глава од стадо-то’, срп. *брâв* ‘овен; овца воопшто како дел од стадо; една глава од ситен добиток (најчесто овци или кози)’, слн. *brâv* ‘овца’, слч. *brav* ‘овен, кастриран овен’, чеш. *brav* ‘ситна домашна стока (овци, кози, свињи), пол. *browek* ‘млад овен’, рус. *боровчак* ‘едногодишно теле’, рус. *бóров*, блр. (dial.) *бóраў*. Најблиска паралела на слов. зборови има ствгерм. *barug* ‘кастриран вепар’ од пгерм. **baruka* (сп. герм. *Borg*), што упатува на основата **b^horu-* со *o*-вокализам, а којашто пак се врзува со **b^herH-* ‘сече, реже; остар’. (БЕР 1: 71; ПЕРСЈ 1:

74; Аникин 4: 77–78; ЭССЯ 2: 214–215; Skok 1: 202–203; ERHJ 1: 81; Králik 80; SP 1: 331–332; ESJS 77–78; Kroonen 2013: 54).

брава *брава* f., *брави* pl.; ‘метална на-права за затворање врата со клуч; механизам за затворање’.

Во релација со: ▲ бравар, браварски

■ Точната етимологија е непозната, бидејќи етимонот е посведочен релативно доцна и само на јсл. терен; сп. буг. *bráva*, срп. *bráva*; зборот го нема дури ни во чакав. и кајк. дијалект на хрв. јазик, а се јавува во алб. *bravë*, нгрч. *мрѣѣ*, што некои етимолози ги наведува на мислење дека се работи за претсловенски збор, најверојатно трачки (ERHJ 1: 81). Сепак, на таквата претпоставка противречи тур. *brava*, *perava* (балкански тур. регионализам), што укажува на изворно словенско потекло. Изведувањето од ром. *barra* ‘пречка со која се затвора вратата; мандало’ иако е семантички блиско, сепак е фонетски неизводливо. (БЕР 1: 72; ПЕРСЈ 1: 75; Лома 2000: 608; ЭССЯ 31: 141–142 Skok 1: 203; ERHJ 1: 81).

браво *браво!* и *бравос!* interj.; извик за воодушевување, одобрување ‘одлично, прекрасно’.

Во релација со: ▲ брависимо ▼ бравура, бравурозен

■ Позајмено од итал. извик *bravo!* од придавката *bravo* ‘добар’, со првично значење ‘жесток, див’, *brava!* (f.), *bravi!* (pl.), *bravissimo!* (sup.). Натамошната етимологија е нејасна, некои етимолози итал. *bravo* го изведуваат од лат. *barbarus* ‘варвар, варварин, варварски’, а други од лат. *pravus* ‘расипан, зол, злобен’, но и двете претпоставки се и семантички и фонетски натегнати. Во европските јазици овој збор се проширил преку операта. Од

истата романска основа е и зборот *бравура*. (БЕР 1: 72; ПЕРСЈ 1: 75; Аникин 4: 138–139; Skok 1: 203; Snoj 2016: 85; ERHJ 1: 81; Králik 80; DELI 1: 164; Kluge 148).

бравура *бравура* f., *бравури* pl.; ‘голема вештина во изведба на уметничко дело’.

Во релација со: ▲ бравурозен ▼ браво

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *bravoure*, герм. *Bravour*, англ. *bravura*), што е од истиот корен како и *bravo*, сп. буг. *бравура*, *бравурен*, срп. *бравура*, алб. *bravurë*, ром. *bravură*; в. **браво**.

брада *брага* f., *браги* pl.; ‘дел од лицето под устата; влакна што растат на образите и на брадата кај мажите; жилички на корен на растение или самиот корен, ако е од ситни жилички’.

Во релација со: ▲ брадиче, брадичка, брадуле, брадулче, брадиште, брадат, брадест, брадина, брадјоса ▼ брадавица

■ Наследено од псл. **borda*; сп. цел. *брада*, буг. *брада*, срп. *брада*, слн. *bráda*, слч. *brada*, чеш. *brada*, пол. *broda*, рус. *бородá*, укр. *бородá*, блр. *барадá*. Балтословенска паралела има во латв. *bārda*, како и во литв. *barzdótas* ‘брадест’ < **barzda-* (каде што *-z-* се објаснува со вкрстување со неза-сведочениот балтиски пандан на псл. збор **borzda*), од пие. **bʰardʰ-*; сп. лат. *barba*, герм. *Bart*. (БЕР 1: 72; ПЕРСЈ 1: 76; ЭССЯ 2: 197–198; Skok 1: 195–196; Snoj 2016: 83; ЭССЯ 2: 228; ERHJ 1: 78; Králik 78; SP 1: 317–319; ESJS 75; Kroonen 2013: 54; Derksen 2008: 2015: 82).

брадавица *брадавица* f., *брадавици* pl.; ‘мал испапчен изросток на кожата; врв на дојка’.

Во релација со: ▲ брадавичка, брадавичав, брадавичест ▼ брада

■ Наследено од псл. **bordavica*, кај дел од словенските јазици **bordavъka*, што е од пие. **b^hard^h-*; сп. буг. *брада̀вица*, срп. *бра̀давица*, слн. *bradavica*, слч. *bradavica*, чеш. *bradavice*, пол. *brodawka*, рус. *борода́вка*, укр. *борода́вка*, блр. *баро́даўка*. (БЕР 1: 72; ПЕРСЈ 1: 76; Аникин 4: 82–83; ЭССЯ 2: 199–200; Skok 1: 195–196; Snoj 2016: 83; ЭССЯ 2: 228; ERNJ 1: 78; Králik 78; SP 1: 319–320).

бразда *бразда* f., *бразди* pl.; ‘тесен долг трап, плиток ров по површината на почвата што го остава плугот или направен со друго орудие за обработка на земјата, појас од разорана земја што се протега по должина; долга, тесна и плитка длабнатина по површината на земјата по која тече вода, канал за наводнување; трага што ја остава нешто по мека површина или по површината на водата; голема брчка на лицето, на кожата; струјка од солзи, пот, крв, од течност’.

Во релација со: ▲ браздиче, браздичка, браздуле, браздулче, браздиште, браздест, бразди

■ Од псл. **borzda*, без подлабока утврдена етимологија; сп. стсл. *браз-да*, буг. *бразда̀*, срп. *бра́зда*, слн. *brázda*, слч. *brázda*, чеш. *brazda*, пол. *bruzda*, рус. *борозда́*, (arch.) *бразда́*, укр. *борозна́*, (dial.) *борозда́*, блр. *баразна́*; од словенските јазици во алб. *brázdë*, ром. *brázdă*, унг. *barázda*. Словенската лексема е споредлива со литв. *biržė* ‘бразда’ и латв. *birze* ‘бразда’. Овие паралели (ПЕРСЈ 1: 77) упатуваат на крајно потекло од пие. **b^hrg^h-* како нулева основа од пие. корен **b^herg^h-* ‘е висок, се крева, се подига’ (псл. земјоделски термин истовремено означува и вдлабнување и издигнување, затоа што земјата што се исфрла при орањето ја прави браздата таква, но браздата најчесто се

перципира како нешто вдлабнато, а не подигнато). Словенскиот етимон би можел да се изведе од пие. **b^hars-* + **-d^heh₁*, но оваа реконструкција, сепак, може да ја образложи само словенската лема и не се однесува на балтиските паралели. Ваквата изведба хипотетички претпоставува псл. **borzda* < **bors-dā* при што првиот дел псл. **bors-* би бил во врска со ‘брашно’ и би се довел во релација со пие. **b^hars-* ‘жито’ (од истиот пие. корен е лат. *far, farris* ‘стара сорта пченица; *Triticum spelta*), а вториот дел **-dā* би бил во врска со коренот од псл. глагол **dēti* < пие. **-d^heh₁* ‘става, прави’, па браздата изворно би била ‘тоа во што се става, се сее житното зрно’. Алтернативно толкување за првиот елемент на сложенката е споредбата со грч. *φάρος* ‘плуг, орање’ < пие. **b^hros-/b^hres-*, од коренот кој е во грч. *φαρόω* ‘ора’, можеби и во псл. **borna* ‘брана’, па во тој случај би бил направен каузатив **borzditi* < ***b^hrzdēti*, со поствербал **borzda*. Постои уште една претпоставка во случај на споредба со псл. **byrdo* ‘чешел за ткаење’ и псл. **bordy* ‘секира’, кои можеби се изведени на сличен начин од **b^herHd^h-*, во крајна линија од **b^herh₃-* ‘удира, пробива’ + **-d^h* како резултативен маркер и може да е во врска со коренот којшто се наоѓа во псл. **boriti*, односно од истиот глаголски корен кој означувал дејство со остро орудие или оружје. (БЕР 1: 73; ПЕРСЈ 1: 77; ЭССЯ 2: 220; Аникин 4: 85–86; Snoj 2016: 85; ERNJ 1: 81; Králik 80; SP 1: 333–334; ESJS 78; Vaillant 4: 490; Derksen 2008: 59; Derksen 2008: 2015: 91).

бразлетна *бразлейна* f., *бразлейни* pl.; ‘накит што се носи на рака’.

■ Од фр. *bracelet*, од стфр. *bracelet*, деминутивна форма од *bras* ‘рака’,

што е од лат. *brachium, bracchium* < стрч. βραχίων < βρᾱχῖς ‘краток’, бидејќи надлактицата е пократка од подлактицата, што е изведено од пие. **mrég^hus* ‘краток’; сп. грч. βραχιόλι, англ. *bracelet*, итал. *braccialetto*, шп. *brazalete*. (TLFi s.v. bracelet; OED s.v. bracelet; Beekes 2010, s.vv. βραχίων, βραχύς).

брак *брак* m., *бракови* pl.; ‘озаконета врска меѓу две лица; заедница од таа врска; свадба’.

Во релација со: ▲брачен, браколомен, браколомник, браколомство, бракомрзец, бракоразвод, бракоразводен

■ Од стсл. бракъ ‘свадба, веселба’; сп. буг. *брак*, срп. *бра̋к*, рус. *брак*, укр. *брак*. Стсл. збор преку цсл. текстови навлегол во книжевните јазици на православните Словени, а како народен збор постои само во мак. и буг. и тоа со изворно значење ‘веселба; денот на свадбата’, што е цсл. синоним за свадба. Традиционалното етимолошко толкување се сведува дека е од псл. **borkъ*, што е добиено од **bьrati* + **-къ* < пие. корен **bher-* ‘бере, бира, зема’, што според некои етимолози покажува дека институцијата брак, барем кај православните Словени, претставена како избор, односно бирање, земање на брачниот партнер. Освен ова толкување, кое не звучи многу убедливо ни од формална ни од семантичка страна, алтернативно (ПЕРСЈ 1: 77–78) се толкува како декомпозицијата од ***ob-rakъ* како поствербал од псл. **ob-rekti* (*se*) ‘запроси, даде збор, побара рака на девојка (за себе или за некој друг)’ покрај посведоченото **ob-rokъ* ‘оброк’, со продолжен вокализам *ō* > *a* спрема *ē* > *ě* во аористот на псл. *rěhъ* и во поствербалот *rěčъ*; сп. рус.-цсл. *обракъ* = *бракъ*, рус. (dial.) *бра̋*

чить(ся) ‘се венчава (за староверците)’. (БЕР 1: 73; ПЕРСЈ 1: 77–78; ЭССЯ 3: 160–162; Аникин 4: 149; ЭССЯ 2: 228; ERHJ 1: 79; SP 1: 323; ESJS 75–76).

бран *бран* m., *бранови* pl.; ‘издигнат дел водена маса што се движи; секое движење или појава што надоаѓа едноподруго, што личи на бран; придвижување на маса во некаква средина или физичко поле во одредени интервали’.

Во релација со: ▲бранче, бранест, бранлив, бранов, брановиден, брановит, браноса, бранува

■ Со оглед на тоа што овој збор во значењето ‘издигнат дел водена маса што се движи’ го има само во мак. (според БЕР 1: 73 и во дел од буг.) дијалекти, упатувањето на псл. **bornъ* (стсл. *бра̋нь*) ‘битка, војна’ ни се чини дека е семантички неуверливо, иако во стсл. (цсл.) кај *бра̋нь* како едно од значењата се изделува и ‘невреме, бура’ (на море). Ако се исклучи претпоставката дека е од псл. потекло, тогаш со оглед на тоа што нема паралели ниту во словенските (во БЕР е регистриран зборот, без објаснување, но материјалите се од мак. дијалекти), ниту во балканските несловенски јазици, останува претпоставката дека е веројатно во прашање стара заемка (можеби од келтско потекло) или стара ономотопеја од балканскиот супстрат. Сепак, ако се тргне од претпоставката за псл. потекло, тогаш можеби има врска со псл. **borzda* (семантички, браздата е нешто што е истовремено и вдлабнато, но и издигнато), односно би можело да се поврзе со пие. корен **b^herg^h-* ‘е висок, се крева, се подига’, во крајна линија со пие. **b^herH-* ‘пробива, длаби, сече, удира’ и тогаш би можело да се доближи до псл. **bornъ*, односно цсл.

брана во коешто, освен значењето ‘борба, одбрана’ би можело да се надвојри и значењето ‘невреме, бура’. Ако пак се тргне од претпоставката дека сепак се работи за стара заемка од непознат извор, тогаш можеби има врска со пие. **b^hrem-*, сп. скрт. *bhrámati* ‘талка, шета’, *bhrānti* ‘талка, се движи напред-назад, трепери, тетерави, превртува, врти, тркала’. Ова би можело да отвори перспектива за споредба со стгрч. βρέω ‘бучи, рика (за бран); свекоти, свечи, се судри/судира (за оружје)’, коешто наликува на пие. **b^hrem-*, од каде потекнуваат лат. *fremō*, срвгерм. *breiten* и стангл. *brymm*, *brym* ‘море, бран’, *bremman* ‘беснее, рика’, *breme* ‘бурен’. Сепак, промената од пие. **b^h* во грч. /b/ (наместо очекуваното **b^h*) би била необјаснета. Така, Beeks (1: 237) го зема зборот како независна ономатопејска формација. Во келтската митологија богот на морето е Лир (Llyr), а самиот збор веројатно означува ‘море’. Во велшката литература е опишан како Llyr Plediath (Лир на забравениот јазик), а во таа верзија имал жена Ирска (Iweridd). Со неа имал две деца, ќерката Бранвен (Branwen) и синот Бран (Bran). Според легендата, Бран патувал низ морињата и кога пристигнал на еден женски остров, таму господарката на островот му забранила да си оди и му рекла дека доколку одлучи да замине, тој и неговите луѓе на првото стапување на копно ќе бидат ничкосани. Бран не ја послушал и си тргнал дома. Кога првиот негов човек стапнал на копно веднаш се спружил. Оттогаш Бран бил проколнат вечно да талка низ морето. Брановите, всушност вечно „талкаат“ по водените површини. Како заштитен симбол на Бран се смета гавранот, што се изведува од пкелт. **brano-* ‘гавран, врана’, а спо-

редбата со блтсл. **worno-* (со секундарно блтсл. вдолжување во основата; литв. *varna*, рус. *ворона*), сепак од формална гледна точка не е прифатлива. Промената **wr-* > **br-* би била неправилна и затоа е подобро да се третира пкелт. **brano-* како заемка од некој непознат извор (Matasović 2009: 74). Ако се имаат предвид сите овие факти, тогаш можеби мак. *бран* е остаток од некој јазик на старите народи кои живееле покрај брегот на Охридското Езеро (ареалната дистрибуција покажува дека токму од овие мак. говори произлегува значењето ‘издигнат дел водена маса што се движи’), а кој „преживеал“ благодарение на псл. **bornъ*, односно цлс. *бранъ*, односно можеби станува збор за два етимона кои формално се поклопиле. (БЕР 1: 73; Beeks 1: 237; Matasović 2009: 74).

брана *брана* f., *брани* pl.; ‘насип, вештачка преграда од земја, од бетон што го спречува течењето, движењето на водена маса до одредена височина; секаков вид пречка што се поставува меѓу две нешта; дрвена направа или железно, запчесто орудие, за претсеидбена површинска подготовка на почвата или за негување на културите по сеењето’.

Во релација со: ▲ браничка, браноса, браносува ▼ брани (се)

■ Од псл. **borna*, што е поствербал од псл. **borniti* ‘брани’, посведочено во две значења ‘дрвена направа или железно, запчесто орудие, за претсеидбена површинска подготовка на почвата или за негување на културите по сеењето’ и ‘пречка’; сп. буг. *брàна*, срп. *брàна*, струс. *борона*, укр. *борóна*, слн. *brána* ‘направа за површинска подготовка на почвата; одбрана’, пол. (arch.) *brona* ‘направа за површинска подготовка на почвата; порта, капија’,

чеш. *brána* ‘влез, капија’. (ЭССЯ 2: 204–206; Лома 2009: 231; ПЕРСЈ 1: 78; ERHJ 1: 79; SP 1: 324–325).

брани *брани, бранай̑ impf.*; ‘чува, штити некого од напад; застапува некого на суд, е негов бранител; не дозволува, спречува, забранува нешто (со кратка заменска форма: ми, ти, му...); штити, потврдува став, идеја, научен труд и сл.; е во одбраната, на голот како голман; (се ~) се штити од напад, дава отпор’.

Во релација со: ▲ бранење, бранач, бранител, браненик, браник, одбрани, одбрана, забрани, забран, забрана ▼ брана, бори

■ Изведено од псл. **borniti*, што е деноминал од *i*-основа на псл. **bornь* ‘битка, војна’; сп. стсл. бранити, буг. *bràня*, срп. *bránити*, слн. *brániti*, слч. *brániť*, чеш. *brániti*, пол. *bronić*, укр. *борони́ти*, блр. *бараніць*, рус. (arch., dial.) *борони́ть*. (ПЕРСЈ 1: 78; ЭССЯ 2: 204, 206–208; Аникин 4: 90–91; ERHJ 1: 80; Králik 79; SP 1: 325–326; ESJS 76; Vaillant 4: 599).

бранша *браниша f., браниши pl.*; ‘гранка во некоја дејност: во трговијата, занаетчиството, индустријата’.

■ Од фр. *branche* ‘гранка (од дрво)’, од длат. *branca* ‘отпечаток, трага, шепа’, можеби од галско потекло (гал. **vranca* < пие. **wrónkeh₂*); сп. germ. *Branche*, итал. *branche*, алб. *branchë*, срп. *brâниша*, пол. *branża*. (Králik 79; TLFi, s.v. *branche*; Kluge, s.v. *Branche*; OED, s.v. *branch*).

браон *браон adj. (indecl.)*; ‘кафена боја, нешто што е во кафена боја’.

Во релација со: ▼ бринета

■ Најверојатно преку срп. *бра̑он*, од germ. (dial.) *braon* ‘мрк; темножолт’; сп. germ. *braun*, англ. *brown*, фр. *brun*. Според ПЕРСЈ (1: 78), изворното значење на germ. *braun* ‘виолетов’ се

објаснува со потеклото од ствгерм. *brūn* од лат. *prunum* ‘слива’. Од истиот germ. етимон во постариот гласовен облик *brūn*, се сведува и фр. *brunette* ‘жена или девојка со темножолта или кафеава коса’, од каде што е и мак. (colloq.) *бринета* ‘темнокоса жена, девојка’; сп. слн. (arch.) *brun*, чеш. *bruný*, пол. *bruny*, ‘црн (за коњ)’, рус. (dial.) *бру́нный* ‘црвен’, укр. *бруна́тний* ‘кафеав, темножолт’, блр. (dial.) *бруна́тны* ‘кафеав’. (ПЕРСЈ 1: 78; TLFi s.v. *brun*; Kluge s.v. *braun*; OED s.v. *brown*).

брат *брай̑ m., браќа pl.*; ‘син во однос на друго или на другите деца од исти родители; другар, пријател, човек близок по нешто, обично во обраќање; при фамилијарно обраќање кон непознат човек; калуѓер во однос на другите калуѓери’.

Во релација со: ▲ братец, братенце, братче, братија, братими, братко, братов, братовина, братоубиец, братоубиствен, братоубиство, братски, братство, братучед, братучеда, братучетка, збратими, побратим

■ Од псл. **bratъ*, **bratrъ*, што е од пие. **b^hreh₂tēr* ‘брат’ (ERHJ 1: 80), **b^hrah₂tēr* (ПЕРСЈ 1: 79); сп. стсл. братъ, братръ, буг. *брат*, срп. *бра̑т*, слн. *brât*, *brâter*, слч. *brat*, *brat(e)r*, чеш. *bratr*, глуж. *bratr*, длуж. *bratš*, пол. *brat*, блр. *брат*, рус. *брат*, укр. *брат*. Како заемка од слов. јазици, сп. и унг. *barat*, ром. *bărat*, *brat*. Овој збор како термин за сродство е одразен во речиси сите ие. јазици, освен хетитски и албански и нема јасна етимологија, но од неговите архаични употреби може да се заклучи дека не означувал само роден брат, туку и припадник на исто патријархално братство. Како што покажува стсл. братръ, во слов. јазици е генерализирана основата на косите падежи на

пис. **bhreh₂tr-*, а подоцна второто *-r-* во македонскиот и во најголем дел од другите словенски јазици било изгубено со дисимилација, па оттука *браи̑* наместо стсл. *братръ*. (БЕР 1: 74; ЕРСЈ 2: 252; ПЕРСЈ 1: 79; ЭССЯ 2: 238, 3: 8–9; Аникин 4: 162–164; Snoj 2016: 84; ERHJ 1: 80; Králik 79; SP 1: 361–362; ESJS 77).

братими (се) *браи̑ими (се), браи̑имай̑ (се)* impf.; ‘станува брат некому, се зближува како брат’.

Во релација со: ▲братимење, збратими (се), побратими (се) ▼брат

■ Во суштина, преку обичајот „братимење“ е направено поместување од крвно кон бескрвно „социјално“ сродство, што е случај во сите ие. јазици, а во основата на овој збор е псл. пасивен партицип на презентот **bratimъ* од псл. глагол **bratiti (se)*; сп. буг. *братимя̑, побратимя̑, обратимя̑ се*, срп. *бра̑тимити се*. Можеби овој глагол е добиен со депрефиксација на *и̑обраи̑ими (се)*, што е деноминал од *и̑обраи̑им*; в. **брат**.

братов *браи̑ов, браи̑овио̑и̑* adj.; ‘што се однесува, што му припаѓа на брат’.

Во релација со: ▲братски ▼брат

■ Од псл. **bratovъ*, присвојна придавка од **bratъ* изведена со помош на суф. **-ovъ*; в. **брат**.

братски *браи̑ски, браи̑скио̑и̑* adj.; ‘што се однесува на брат, што е својствен на брат’.

Во релација со: ▲братов ▼брат

■ Од псл. **bratъskъ(jъ)*, со формална анализа, од *браи̑* + суф. *-ски*; сп. буг. *бра̑тски*, срп. *бра̑тски*, слн. *brâtski*, слч. *bratský*, пол. (arch.) *bracki*, рус. *бра̑тский*, блр. *бра̑цкі*; в. **брат**.

братство *браи̑с̑тво* n., *браи̑с̑тва* pl.; ‘однос меѓу браќа и меѓу браќа и сес-

три; братски однос меѓу пријатели, големо пријателство; општествена група која се темели на заедничко потекло, соединетост и солидарност на економски, општествен и обредно-религиозен план; здруженост по чувство на блискост по која и да е основа’.

Во релација со: ▲братија ▼брат

■ Од псл. **bratъstvo*; сп. стсл. *братъство*, буг. *бра̑тство*, срп. *бра̑тство*, слн. *brâtsvo*, слч. *bratstvo*, чеш. *bratrstvo*, пол. *braterstwo, bractwo*, рус. *бра̑тство*, укр. *бра̑тство*, блр. *бра̑цтва, братэ́ства*; в. **брат**.

братучед *браи̑учед* m., *браи̑учеди* pl.; ‘роднина по мајка или по татко, син на чичко, вујко или на тетка; фамилијарно обраќање кон маж, познат или непознат’.

Во релација со: ▲братучеда, братучетка ▼брат, чедо

■ Можеби е најсоодветно ова образување уште во псл. да се третира првично како морфолошко-синтаксичка конструкција **bratu čęda*, при што **bratu* е G двоина од **bratъ*, а **čęda* е множина од **čędo*, односно ‘деца од (два) брата’, откаде што потоа се развило значењето ‘братучед’; сп. стсл. *братоучадъ*, буг. (dial.) *бра̑тучед*, срп. (dial.) *бра̑тучед* ‘брат од чичко; полубрат (по татко)’. Буг. форма *братовчед* покажува дека **брату-* дополнително е реинтерпретирано како посесивен датив ‘братово дете’. (БЕР 1: 75; ПЕРСЈ 1: 80; ЭССЯ 3: 8; Аникин 4: 168–169; Snoj 2016: 85; Králik 79–80; SP 1: 360–361; ESJS 77, 105).

брашно *браи̑но* n., *браи̑но̑и̑* (sg.); ‘производ добиен со мелење на житни култури; производ во вид на брашно добиен со мелење на суровини од растително, животинско и минерално потекло’.

Во релација со: ▲брашенце, брашненце, брашнар, брашнарка, брашнарица, брашнен, брашненик, брашнест, брашник, брашноса

■ Од псл. (dial.) **boršъno*; сп. стсл. брашъно, ‘јадење, храна’, буг. *брашно*, срп. *брашно*, слн. *brášno*, рус. (dial.) *бóрошно*, укр. *бóрошно*. Псл. збор е сроден со гот. *barizeins*, литв. *barība* ‘храна’, лат. *farina* ‘брашно’ < пие. **bʰars-* ‘жито’. Рус. и укр. форми се од цсл. брашъно, исто како и чеш. *brašna*. Во псл. постоеа и друг назив за брашно **moka*, кој оставил трага во изведенката *мучник* ‘сандак во кој паѓа брашното (во воденица)’. (БЕР 1: 75; ПЕРСЈ 1: 81; Аникин 4: 94; ЭССЯ 2: 212–213; ЭССЯ 3: 3 402; Skok 1: 198; Snoj 2016: 84; ERHJ 1: 80; Králik 79; SP 1: 330–331; ESJS 76; ESJS 85; Derksen 2008: 4: 177–179).

брашноса *брашноса, брашносааи* pf.; ‘направи нешто да биде прекриено со брашно; (се ~) стане нечист со брашно’.

Во релација со: ▲брашносува, брашносување ▼брашно

■ Од *брашно* + суф. *-оса*; в. **брашно**.

брбла *брбла, брблааи* impf.; ‘зборува многу, брбори’.

Во релација со: ▲брбланка, брбланица, брблив, брбливец, брбло ▼брбори

■ Од псл. (dial.) **bʷrb(ъ)lati*, што е од ономапојејско потекло; сп. срп. *брбљати*, слн. *brbljāti*, слч. *brblatʹ*, чеш. *brblati*, литв. *burbuliuoti*. Сродно е со псл. **bʷrb(r)ati* и неговиот интензив **bʷrbotati*, во чијашто основа се наоѓа стара пие. ономапојеја, слично како и *грдори, мрмори*; в. **брбори**. (ЭССЯ 1: 122; ПЕРСЈ 1: 81; Аникин 4: 62–63 s.v. борботатъ; Skok 1: 204; SP 1: 414; Snoj 2016: 85–86 s.vv. brbljāti, brbotāti).

брбори *брбори, брбораи* impf.; ‘зборува многу, се и сешто, за се и сешто; жубори, ромони, тече со жуборење; жабурка, со дување или на друг начин прави меури во вода испуштајќи специфичен звук’.

Во релација со: ▲брборење, брбне, брбор, брборка, брборко, брборлив, брборливец ▼брбла

■ Од псл. **bʷrb(r)ati*, **bʷrbotati* што е од ономапојејско потекло; сп. буг. *бърборя*, срп. *бр̂бати, бр̂ботати*, слн. (dial.) *břbati, brbotāti*, слч. *brbotatʹ*, рус. (dial.) *борботать*, литв. *burbti, burbėti* ‘брбори’. Во основа се наоѓа стара пие. ономапојеја, сп. стинд. *barbara-*, грч. *βαρβαρος* ‘тој што зборува неразбирливо’; сп. и **браво**. (ПЕРСЈ 1: 81; Аникин 4: 62–63; ЭССЯ 1: 122; Snoj 2016: 85–86; ERHJ 1: 81–82; Králik 72, 80; SP 1: 414).

брдило *брдило* n., *брдила* pl.; ‘(обично pl.) дел од разбојот за ткаење каде што се става брдото’.

Во релација со: ▼брдо

■ в. **брдо**.

брдо *брдо* n., *брда* pl.; ‘рид, брег; дел од разбојот за ткаење низ кој се воведува основата’.

Во релација со: ▲брдски, брдовит, брдило

■ Од прасловенски **bʷrdo*. Изворното значење ‘дел од разбојот за ткаење низ кој се воведува основата, гребен на разбој’ во ткајачката терминологија е присутно во сите словенски јазици; сп. стсл. *вздо*, буг. *бърдо*, срп. *бр̂до*, хрв. *břdo*, слн. *br̂do*, слч. *brdo*, чеш. *brdo*, пол. *bardo*, рус. *бѣрдо*, блр. *бѣрда*, укр. *бѣрдо*. Со ова значење има полна паралела во латв. *birds*, покрај *biŗde* ‘разбој’, од пие. корен **bʰerh₃-* ‘удира со остро орудие (оружје)’; сродно и со гот. *fota-baurd* ‘подножје, клупичка за нозе’, свгерм.

bord ‘штица’. Второто значење, како орографски термин е метафорично од ткајачката терминологија и се среќава само во јсл. јазици, во словачки, чешки и во украински. Во македонскиот, како и во дел од јсл. јазици за да се избегне хомонимијата, за ткајачкиот термин се образувал нов збор со помош на суфиксот *-ило* (*брдило*, обично sg. *брдила*), но и со префиксот *на-* (само pl. *набрдила*). Во секој случај се работи за псл. збор **bъrdo*, што вообичаено се споредува со нгерм. **burda* ‘штица, табла; маса’, кои пак се изведуваат од пие. **b^hrh₃d^ho-*. Позајмено и во унг. *borda*, ром. *brîglă*, аром. *bîrdilă*. (БЕР 1: 101; ПЕРСЈ 1: 81; Аникин 3: 104–106; ЭССЯ 3: 164–166; Snoj 2016: 86; ERHJ 1: 82; Králik 80; SP 1: 428–429).

бре *bre* interj.; при обраќање; при чудење; за да се обрне внимание на нешто, извик по стока или некој да се уплаши.

■ Во мак. дијалекти (и во стандардниот мак. јазик) се среќава и нагласената форма *бреј* при чудење, или за да се обрне внимание на нешто. Во литературата најчесто преовладува мислењето дека се работи за балканизам со недоволно јасна етимологија; сп. буг. *бре*, срп. *брѐ*, алб. *bre*, нгрч. *мрѐ*, тур. *bre*. Според Nişanyan (s.v. *bre*) тоа е извик специфичен за румелиските дијалекти на турскиот јазик. Со оглед на хронологијата и ареалите на овој збор, традиционално се смета за балкански турцизам, кој се толкува како скратен облик на нгрч. вокатив *μωρέ* ‘лудо!’, но Tietze (1: 788) смета дека оваа етимологија треба темелно да се испита поради старината на зборот во тур. јазик. Според (ПЕРСЈ 1: 81–82) можеби е најсоодветно да се толкува како вкрстување на домашниот збор изведен од псл.

**bratrъ* со турцизмот *bre*. Потеклото на тур. *bre* можеби е најсоодветно да се изведе од курд. извик *bre!*, кој исто така е по потекло скратен и десемантизиран вокатив од *birā* ‘брат’, прасродно со псл. **brat(r)ъ*, а дополнителна паралела за скратување на ие. збор за брат дава и стгрч. глоса *βρά·άδελφί*, за која се претпоставува илирски скратен облик од пие. **b^hrah₂ter-* ‘брат’, на што се надоврзува и хипотезата дека и во албанскиот јазик веројатно е во прашање кратка форма на пие. **b^hrah₂ter-* ‘брат’; сп. илир. *bra*, стсл. *братъ*, *братъ*, стпрус. *brāti*, стнорд. *broðir* ‘брат’; в. бe. (БЕР 1: 75–76; ПЕРСЈ 1: 81–82; Frisk 1: 261; Tietze 1: 788).

бревијар *бревијар* m., *бревијари* pl.; ‘кратка содржина, краток преглед на едно дело; молитвеник на католичките свештеници со молитви за секој час’.

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *breviaire*, англ. *breviary*), од лат. *breviārium*, во крајна линија од лат. *brevīs* ‘краток’, што е од пие. **mrég^{us}* (стгрч. *βραχύς*, скрт. *muhu*); сп. срп. *бревијар*, хрв. *brevijār*, слн. *brevir*, слч. *breviár*, чеш. *breviář*, пол. *brewiarz*. (ERHJ 1: 83; Králik 81).

бревта *бревѝа*, *бревѝааѝ* impf.; ‘тешко, напрегнато дише, испуштајќи придушен звук; (за машина, мотор) работи, влече отежнато’.

Во релација со: ▲ бревтање ▼ брее

■ Од ономотопејско потекло, изведено од извик од кој уште во псл. се образувал глаголот **brexati* (< **breksati*) ‘лае; кашла’, а што е најверојатно поврзано со пие. корен *b^herk-* < **b^her-*; сродно со литв. *brekt* ‘вреска, плаче’, ствгерм. *praht* ‘шум, звук’, стангл. *breahmt*, *bearhtm* ‘вреска, плаче’, ирс. *bressim* ‘плаче’, стангл.

beorcan ‘кашла’, англ. *bark* ‘лае’; сп. буг. *brèхам* (dial.) *brèам*, *brèвам*, срп. *brèхати*, хрв. *brèhati*, слн. *brèhati*, слч. *brechat*’, чеш. *břesat*, *břechat*, пол. *brzechać*, блр. *брахаць*, рус. *брехать*, укр. *брехати*. Замената на -х- во -в- во мак. западно наречје е регуларна појава (оттаму и во македонскиот стандарден јазик). (БЕР 1: 78).

брег *брег* m., *брегови* pl.; ‘гранична линија меѓу копно и вода; земјата во појасот покрај река, езеро или море; помал рид’.

Во релација со: ▲бреже, брекче, бреговит, бреговитост, крајбрежје

■ Од псл. **bergъ* < пие. **b^herg^hos*, што е изведено од пие. **b^herǵ^h-*; сп. буг. *брияг*, срп. *брѣг*, *брѣјег*, хрв. *brijēg*, (dial.) *brig*, слн. *brēg*, слч. *breh*, чеш. *břeh*, пол. *brzeg*, рус. *бѣрег*, блр. *бѣраг*, укр. *бѣріг*, *бѣрег*; од словенските јазици е алб. *brëg*. Според ПЕРСЈ (1: 83) сродно со пгерм. **bergaz* > герм. *Berg* ‘планина’, но со оглед на тоа што во псл. форма се јавува -g- место очекуваното -z-, не би можело да се каже дека е герм. заемка како што тврдат повеќето етимолози, туку во прашање е „кентумизам“, а сатемски рефлекс од истиот корен можеби има во *бразда* < псл. **borzda*. (ПЕРСЈ 1: 83; Аникин 3: 109–111; ЭССЯ 1: 191–193; Skok 1: 210; ERHJ 1: 85; Snoj 2016: 86; SP 1: 203–204; ESJS 78–79; NIL 30–34; Pronk-Tiethoff 2013: 188–189).

бреговит *бреговити*, *бреговити* adj.; ‘што има брегови’.

Во релација со: ▲бреговитост ▼брег

■ Од *брег* + -ов-иѝ; в. **брег**.

брее *брее*, *браи* impf.; ‘рика (за елен); што личи на рикање на елен’.

Во релација со: ▲бреење ▼бревта

■ Од ономатопејско потекло, изведено од извик од кој уште во псл. се

образувал гл. **brexati* (< **breksati*) ‘лае; кашла’; в. **бревта**.

брез *брез*, *брези* adj.; ‘со бела пега на главата, обично за животно’.

Во релација со: ▼бреза, брест

■ Од псл. (dial.) **berzъ* ‘со бели пруги (за бојата на кожата на животни, или перјата на птиците)’; сп. буг. *брыз* ‘(најчесто за бивол) што има бели петна’, срп. *брѣзаст* ‘бел со црвени петна (за јунче); со бели или црни пруги на главата (за коза, овца)’. Од истиот корен се и *бреза*, *бресѝ*. Во SP (1: 212) се вели дека е стара пие. придавка тесно поврзана со псл. **berza* ‘бреза’; сп. гот. *bairhts* ‘јасен’, алб. *bardh* ‘бел’ (подробно за деривацијата во словенските јазици в. SP 1: 212). (БЕР 1: 85; ПЕРСЈ 1: 83; SP 1: 212).

бреза *бреза* f., *брези* pl.; ‘Листопадно дрво со бела кора и ситни ливчиња, *Betula alba*; бела дамка на челото кај некои животни’.

Во релација со: ▲брезичка, брезов ▼брез, брест

■ Од псл. **berza*, од пие. **b^herHg^h-* ‘бреза’; сп. цсл. *bręza*, буг. *бреза*, срп. *брѣза*, слн. *bréza*, слч. *breza*, чеш. *bříza*, пол. *brzoza*, рус. *берѣза*, укр. *берѣза*, блр. *бяро́за*. Терминот се однесува посебно на видовите *бреза* со бела кора, а пие. **bherHg^hs* (N sg.), всушност би требало да биде коренска именка, наспроти пие. **bhrHg^hos* (G sg.). Блтсл. облици се изведуваат од пие. основа на номинативот, додека пак санскритскиот облик потекнува од основата на косите падежи (од каде што е и основата на лат. *frāxinus* ‘јасен’). Постојењето на пие. назив за *бреза* покажува дека прататковината на Индоевропејците е на север, со оглед на тоа што ова дрво потекнува од такви северни предели, а изворно означува ‘бел, светол’; в.

брез, брест. (БЕР 1: 76; ПЕРСЈ 1: 83; Аникин 3: 114–115; ЭССЯ 1: 201–204; ERHJ 1: 83; Králik 81; Derksen 2008: 38; Skok 1: 207).

брезов *брезов, брезовиоѡ* adj.; ‘што се однесува на бреза, што е од бреза’.

Во релација со: ▲ бреза ▼ брест

■ Наследено од псл. **berzovъ(jь)*, од псл. **berza* + **-ovъ*; в. **бреза**.

брекина *брекина* f., *брекини* pl.; ‘листопадно дрво од родот оскоруша; *Sorbus torminalis*’.

■ Од псл. **berkyni* (**berka*, **berkъ*); сп. буг. *брѣкина, брекиня*, срп. *брѣкиња*, рус. *берѣка*, укр. *берѣка*, слн. *brēka* f., *brēk* m., слч. *brekyňa*, чеш. *břek*, пол. *bereka* (< укр. *беpeкa*), *brze-kinia* ‘*Pirus torminalis*’. Подлабоката етимологија не е сосема јасна. Поврзувањето со литв. *brinkti* ‘отече, отекува’ е фонетски неосновано. Според Трубачов (ЭССЯ 2: 194), најдобро е овој збор типолошки да се расчлени на **ber-k-a*, при што може да се изведе од псл. **bero*, **bьrati* ‘бере, собеpe’ (како растение што ‘собира’ птици, т.е. ги привлекува со своите бобинки). Приближувањето до псл. **berza* и изведувањето од герм. **berko* ‘бреза’ од пие. корен **bher-* ‘свети, сјае’ е проблематично и неубедливо. Проблематична е и споредбата со чеш. *břesk* ‘киселкав вкус’. (ЭССЯ 2: 194; Skok 1: 206; ERHJ 1: 83).

брекне *брекне, брекнаѡ* pf.; ‘набаври, се подуе’.

Во релација со: ▲ брекнење, брекнува, брекнување, набрекне

■ Од псл. **bręknōti* ‘надуе, набаври’ < псл. **bręk-*; сп. буг. *брѣкам, брѣкна*, срп. *набрѣкнути*, рус. (dial.) *брякнутъ*. Сродно со литв. *brinkstu, brinkti* ‘отече, подуе’, *brankà* ‘оток’, можеби и со стисланд. *bringa* ‘гради’, стангл.

bring-ádl ‘болест на белите дробови’, исл. *bringr* ‘грпка’, што може да се изведат од пие. корен **bhren-* ‘штрчи; излегува напред; раб’. Од овој глагол можеби треба да се разликува псл. **brękati* ‘гласно вика’, сп. срп. *брѣкнути* ‘налутено викне’, рус. *брякнутъ* ‘силно викне; произведе силен звук’, укр. *брякнути*, блр. (arch.) *брáкнуць*, пол. *brzęknąć*. (БЕР 1: 76–77; ЭССЯ 3: 23, s.v. **bręknōti* II; Фасмер 1: 225).

бреме *бреме* n., *бремиња* pl.; ‘тежок товар што го носи еден човек; тешкотија’.

Во релација со: ▼ бремен, бременост

■ Од псл. **bertę*, **bertene* ‘товар, тежина’, од пие. **b^herHmen-* или **b^hermen-* < пие. корен **b^her-* ‘носи’, што значи *бреме* е ‘тоа што се носи’; сп. стсл. *брѣма, брѣме*, буг. *брѣме*, срп. *брѣме*, слн. *brēte*, слч. *bremeno*, (arch.) *bremä*, чеш. (arch.) *břímě*, *břeteno*, пол. *brzemie*, блр. *бярэмя*, рус. *берѣмя*, укр. (dial.) *берѣм’я*. Сродно со стинд. *bhārman-* ‘чување, одржување, грижење’, стрч. *фѣрма* ‘плод (во полето, во утробата)’ < пие. **b^hēr-men-*. Псл. облик, поради акцентолошки причини, би бил со долг коренски вокал **bērtę*, кој има паралела во стинд. *bhārman-* (L sg.) ‘прижртвопринесување’, но би можела да се допушти и варијанта со ларингал во пие. корен **b^herH-*, со оглед на стинд. облик *bhārīman-* ‘поддршка, грижа; бreme’. (БЕР 1: 77; ПЕРСЈ 1: 83–84; Аникин 3: 120–121; ЭССЯ 1: 196–197; Skok 1: 201; Snoj 2016: 86; ERHJ 1: 83; SP 1: 206–207; ESJS 79; Derksen 2008: 37).

бремен *бремен, бремениоѡ* adj.; ‘оптоварен, што носи товар’.

Во релација со: ▲ бремена, бременост, обремени, забремени, разбремени ▼ бreme

■ Преку рус. *берёменный* од стсл. *br̥mьennyъ* < псл. **bertьnyъ(jь)*, што е изведено од псл. **bertę*, **bertene* + **-nyъ*; в. **бреме**.

бремена *бремена*, *бременаѿа* adj.; ‘жена што е трудна, што носи плод’.

Во релација со: ▲бременост, бремени ▼бреме

■ Во значењето ‘жена што е трудна, што носи плод’ е книжевна заемка од рус. *берёменная* ‘трудна (за жена)’. За семантичкиот развој ‘што носи товар’ > ‘што носи плод, трудна’, сп. стгрч. *φέρμα*, *φέρματος* (G sg.) ‘плод (во полето, во утробата)’ < пие. **b^hēr-men-*; в. **бремен**, **бреме**.

брест *бресѿи* m., *бресѿови* pl.; ‘листопадно шумско дрво; *Ulmus*’.

Во релација со: ▲брестов ▼бреза, брез

■ Од псл. **berstъ*, што е изведено од пие. корен **bherHg-* ‘светол, јасен’, од кој е и *бреза*; сп. цсл. *br̥stъ*, буг. *бряст*, срп. *br̥est*, *br̥ijest*, хрв. *bri-jêst*, слн. *br̥êst*, слч. *br̥est*, чеш. *břest*, пол. *brzost*. Во северните словенски јазици псл. **berstъ*, **bersta* значи и ‘горниот слој на брезовата кора’ (рус. *берёста*), дендронимот најверојатно е изведен од истиот корен како што е и *бреза*, со помош на суфиксот *-to-* како гот. *bairhts* ‘светол, јасен’, англ. *bright* ‘светол, сјаен’. (БЕР 1: 85; ПЕРСЈ 1: 84; Аникин 3: 125–127, 9: 325–326; ЭССЯ 1: 199–200; Skok 1: 207; SP 1: 209; Snoj 2016: 87; Králík 81; Derksen 2008: 37–38).

бреца *бреца*, *брецааѿи* impf.; ‘пецка, навредува, префрлува нешто некому; (се ~) се пецка, се навредува со некого’

Во релација со: ▲брецање, брецилив, бреца, брецање, брецие, збреца, забреца, набреца

■ Од јсл. **br̥cati*, што е од псл. ономаатопејски корен **br̥ec-* (< **br̥ek-*)

‘звук, свекот’; сп. цсл. *брацати* ‘звучи, свечи’, буг. *брѣцам* ‘мука’, *брѣнцам* ‘стенка, кенка’, срп. *брѣцати* ‘свони, свечи, зуе’, рус. *брыцать* ‘свечи, свецка’ (заемка од црковнословенски). (ПЕРСЈ 1: 84; ЭССЯ 3: 20; Аникин 4: 321; Skok 1: 206–207; SP 1: 371; ESJS 80).

брз *брз*, *брзѿи* adj.; ‘што во кусо време поминува поголемо растојание; што се случува, што се прави во кусо време; пргав, вешт’.

Во релација со: ▲брзичок, побрз, најбрз, брза, брзак, брзаница, брзо, бргу, добрза, забрза, избрза, пребрза, брзиномер, брзозборка, брзокрил, брзометен, брзоног, брзопис, брзописец, брзоплет, брзопотезен, брзорастечки

■ Од псл. **br̥zъ(jь)* ‘брз’; сп. цсл. *br̥zъ*, буг. *бр̥з*, срп. *бр̥з*, слн. *br̥z*, стпол. *barzy*, стчеш. *br̥zý*, рус. *бóрзый*, *бóрзѿи*, укр. *бóрзий*. Според ПЕРСЈ (1: 85) псл. збор е најверојатно архаична придавка од *и*-основа, на што упатува стчеш. *br̥zky* ‘брз’, рус. (dial.) *бóрзком* (< псл. **br̥zъkъ* со суфиксот *-kъ*, кој редовно ги проширува *и*-основите), но во ЭССЯ (3: 135) се реконструира како дијалектната дублетна форма **br̥zъdъ(jь)*, сп. струс. *бóрздо*, блр. *бóрзды*, за што има паралела во литв. *burzdùs*. Блтсл. **burzd-* се изведува од пие. **b^heres-* ‘брз’, сп. и лат. *festināre* ‘брза’. (БЕР 1: 102; ЭССЯ 3: 135–139; Аникин 4: 69–70; ПЕРСЈ 1: 85; SP 1: 427; ESJS 84; Snoj 2016: 92; ERHJ 1: 91).

брзга *бр̥з̥га*, *бр̥з̥гааѿи* impf.; ‘прска, брзо тече во кратки струи’.

Во релација со: ▲брзгање ▼брзне, брзнува, бризне

■ Наследено од псл. **br̥z̥gati* (sę) ‘излева, прска; (рефлексивно) пукне, исфрла течност’; сп. буг. *бр̥з̥гам*, срп. *бр̥з̥гати*, слн. *br̥z̥gati*, слч. *br̥z-*

gať (sa) ‘прска (се) со плунка’, чеш. *brýzhati*, *bryzgać*, рус. *брызгать*. Веројатно од ономотопејско потекло, поврзано со псл. **bryzgati*. Аналогни варијации во кореновиот степен се забележуваат во јсл. **prъskati* : псл. **pryskati* (и двете ‘прска’). Паралела има во латв. *brūzgāt* ‘фучи (за коњ); прска’. (ЭССЯ 3: 66; Snoj 2016: 89; Králik 84).

брзне *брзне*, *брзнай* pf.; ‘протече кратко и брзо; почне да плаче’.

Во релација со: ▲брзнува, брзнување ▼бризне, брзга

■ Од псл. **bryzgnoti* (se) ‘прсне (за течност), протече’; сп. буг. *брзна*, *бързна*, срп. *бръзнати*, *бръзнати*, слн. *brízgniti*, слч. *bryz(g)nút*, рус. (dial.) *бръзнуть*, укр. *бръзнати*. Веројатно од ономотопејско потекло, сродно со псл. **bryzgati*. тука спаѓа и мак. *бризне* со иста семантика. (ЭССЯ 3: 66; ERNJ 1: 86).

бригада *бриџага* f., *бриџаги* pl.; ‘здружена единица од баталјонски, полковски или поголем состав, помала од дивизија; организациска единица во производството, градежништвото’.

Во релација со: ▲бригаден, бригадир, бригадирка, бригадирски

■ Позајмено од фр. *brigade*, можеби преку герм. *Brigade*, или рус. *брига́да*; сп. буг. *брига́да*, срп. *брига́да*, алб. *brigádë*, ром. *brigádă*. Фр. збор е од итал. *brigata* ‘група, партија; бригада’ < ститал. *brigare* < *briga* ‘неволја, расправија, кавга’. (БЕР 1: 78; Snoj 2016: 88; ERNJ 1: 84; Králik 82).

брикет *брикеџ* m., *брикеџи* pl.; ‘гориво добиено со пресување на ситни делови од јаглен, дрво и сл.’.

Во релација со: ▲брикетира

■ Позајмено, можеби преку англ. *bricket*, *briquette*, од фр. *briquette* што е дем. од *brique* ‘тула, цигла; картонска кутија (за пакување храна)’, што е од

хол. *bricke*; сп. герм. *Brikett*, порт. *bricquete*, рус. *брике́т*, блр. *брыке́т*, укр. *брике́т*, тур. *briket*, срп. *брике́т*. Фр. збор е од герм. потекло, сроден со хол. *breken*, герм. *brechen*, англ. *break*, сите од пие. **bʰreg-*. (БЕР 1: 79; Snoj 2016: 88; Králik 82).

брилијант *брилијант* m., *брилијант* pl.; ‘природен бесценет камен, дијамант, брусен и обработен како накит; што потсетува на брилијант’.

Во релација со: ▲брилијантен, брилијантно, брилијантски, брилијантин ▼брилира

■ Позајмено, можеби преку рус. *брилли́ант*, од фр. *brillant*, супстантивизирана форма од партиципот *brillant* на глаголот *briller* ‘свети, блеска, сјае’, од итал. *brillare* со исто значење. Во повеќето европски јазици примарно е значењето од партиципната форма *brillant* ‘брилијантен (блескав, сјаен)’, а секундарно е значењето од супстантивизираната форма *brillant* ‘брилијант (брусен дијамант)’; сп. англ. *brilliant* ‘брилијантен; брилијант’, герм. *brilant* ‘брилијантен, блескав, сјаен’, *Brillant* ‘брилијант’, алб. *brilánt*, буг. *брилянт*, срп. *брилијант*, *бриљант*. За итал. глагол *brillare* се претпоставува ономотопејско потекло, меѓутоа, според друго толкување, тој е поврзан со лат. *bēryllus* од стгрч. βήρυλλος ‘берил’. (Snoj 2016: 88; ERNJ 1: 85; Králik 82).

брилира *брилира*, *брилирааи* impf.; ‘свети, сјае; (fig.) работи нешто многу успешно, се истакнува’.

Во релација со: ▼брилијант

■ Позајмено, можеби преку фр. *briller*, од итал. *brillare* ‘свети, блеска, сјае’; в. **брилијант**.

брич *брич* m., *брич* pl.; ‘нож за бричење’.

Во релација со: ▲бричи, бричење, добричи, забричи, избричи ▼брои, број

■ Наследено од псл. **bričь < *briti + *-čь (< *kjo-)*, од пие. корен **b^hreiH-* ‘сече, реже’; сп. буг. *брич*, срп. *брич*, укр. (dial.) *брич*, *брыч*, рус.-цсл. *бричь*. Од истата основа (**bri-*) е и алб. *brisk* ‘брич’, ром. *briciu* ‘брич’. (БЕР 1: 79; ЭССЯ 3: 25–29; ПЕРСЈ 1: 85–86, s. vv. брйдак, брйјати (се); Аникин 4: 223–224, s.v. бритъ; Skok 1: 209–210, s.v. brījati; ERHJ 1: 84–85, s.v. brījati; Králik 81; SP 1: 377–380; ESJS 80).

бричи *бричи*, *бричаи̃* impf.; ‘отстранува влакна од телото, најчесто од лицето, со брич; (fig.) дере, соголува, ограбува; (fig.) дува силно (за ветер); (се ~) отстранува влакна од своето тело или лице со брич; не носи брада’.

Во релација со: ▲бричење, брич, добричи, забричи, избричи ▼брои, број
■ Деноминал од *брич*; в. **брич**.

бриц *бриц* m., брицот (sg.); вид игра со карти.

■ Позајмено од англ. *bridge*, од претходната форма *biritich* од непознато потекло. Играта потекнува од Блискиот Исток, а во англискиот првично е потврдена под називот *biritich*, за што има претпоставка дека е можеби од рус. *бирюч* или *бирич*, што се доведува во врска со тур. *bir-üç* ‘еден-три’. Играта со карти се игра со четири играчи што играат како два тима од по двајца играчи кои седат еден спроти друг за да формираат „мост“ заедно, па во англискиот според народната етимологија *biritich* се доближил до *bridge* ‘мост’. (Snoj 2016: 88; Králik 81).

брише *брише*, *бришаи̃* impf.; ‘трие по одредена површина со одредена цел, чисти нешто од некоја површина; отстранува нешто од некаде во физичка смисла; отстранува од пишан текст; (fig.) силно дува (за ветер); простор на кој се пука без да се има заштита; (colloq.) само заповеден начин – бегај!; (се ~) се чисти, се суши’.

Во релација со: ▲бришење, бришалка, бришан, бришач, бришка, добрише, забрише, избрише, побрише, пребрише ▼брус, бруси, брусница, убрус

■ Наследено од јсл. **brysati* ‘брише’, итератив од псл. **brъsnqti*; сп. стел. *сзъръсати*, цсл. *овръсати*, буг. (dial.) *брйша*, срп. *брйсамти*, слн. *brisati*. Натамошната етимологија е несигурна; сродно со *бруси*, *брус*, *брусница*, *убрус*, можеби и со *бисйар*, *брси̃*, *брси̃и*. (БЕР 1: 79, 104; ПЕРСЈ 1: 87; ЭССЯ 3: 65; Skok 1: 211–212; Snoj 2016: 88; ERHJ 1: 85–86; SP 1: 405; ESJS 567–568).

брка *брка*, *бркааи̃* impf.; ‘гони, тера; меша, буричка, размешува; буни, збунува; (се ~) се гони со некој; буричка, посега в зеб или на слично место; се меша во некоја, обично туѓа работа; се буни, се збунува’.

Во релација со: ▲бркање, бркалка, брканица, бркне, бркотија, бркотница, збрка, збркан, побрка, побркан ▼брчка, брцне, брчка, збрчка (се), буричка

■ Наследено од псл. **brъkati* ‘меша, размешува; буни, збунува’; сп. буг. *бръкам*, срп. *бркати*, слн. *brkati*, слч. *brkat*, чеш. *brkati*, рус. (dial.) *бóркать*, укр. (dial.) *прибóркати*. Натамошната етимологија не е јасна, но најверојатно станува збор за псл. хомоним **brъkati*, што е ономотопеја за означување разни звуци. Бидејќи севернословенските паралели укажуваат на псл. **brъk-* (а не **brъk-*), врската со лит. *brukti* ‘турка, бутка, удира’, како и со *burkuoti* ‘гугути (за гулаб)’ е малку веројатна (ПЕРСЈ 1: 88). (ПЕРСЈ 1: 88; ЭССЯ 3: 169–170; Аникин 3: 138–139; Králik 82; SP 1: 430–431; ERHJ 1: 86–87; Snoj 2016: 89).

брл *брл* m., брлот (sg.); ‘болест кај овците во мозокот од која овцата само се врти, предизвикана од *Taenia coenurosis*’.

Во релација со: ▲брле, брлив, брливко, брливи, брливост

■ Нејасно. Можеби од ономотопејско потекло, од извикот *бпр!* што се испушта при ненадејно стресување на телото поради студ или некакво друго чувство што предизвикува потресување на организмот, или евентуално заемка од непознат извор (со оглед на тоа што станува збор за сточарски термин); сп. срп. *брљ*. Лома (2000: 615–616) дава алтернативна етимологија, односно тој смета дека треба да се тргне од псл. **obvrliviti*, а оттаму со декомпозиција се добива срп. *брљив* (мак. *брлив*), или дека можеби е во прашање збор сроден со струс. *вермие* coll. ‘црви’ < **vrmje*, изворно **vrmli’ivъ* (образувано како *црвлив*) > **obvrmli’iviti*, а оттаму со закономерно губење на *в-* глаголската основа и премин на *мљ* > *вљ* (како кај Вук *обрвљивити*). Во обата случаја називот за болеста и причинителот *брљ* (= мак. *брл*) со варијантите што ги наведува Лома за срп.-хрв. говорно подрачје, би биле дополнително изведени од глаголот и придавката по извршените претпоставени гласовни и декомпозициски промени. (Лома 2000: 615–616).

брлив *брлив, брливиој* adj.; ‘што е болен од брл; глупав, будала; слаба, мека ракија или вино’.

Во релација со: ▲брливост, брливко, брл, брле, брливи

■ Најверојатно од *брл* ‘болест кај овците во мозокот од која овцата само се врти, предизвикана од *Taenia solium*’; сп. буг. *бърлив*, срп. *брљив*. Во БЕР (1: 103) се изведува од (dial.) *бърла* < (dial.) *бърльо* ‘човек со големи усни’ + *-ив*, кое пак се доведува во врска со *бърна* од псл. **bъrna*, **burna* ‘усна’ < *bъrnā*, што е семантички (па и формално) сомнително; в. **брл**. (БЕР 1: 103; ПЕРСЈ 1: 88; ЭССЯ

3: 170; Лома 2000: 615–616; Skok 1: 214; Snoj 2016: 89; SP 1: 420–421).

брлог *брлогъ* m., брлози pl.; ‘легло за дивни животни; нечисто место; легло воопшто, дом’.

■ Од псл. **bъrlogъ*, **bъrloga* ‘легло за дивни животни’; сп. буг. (dial.) *бърлогъ*, *бърлога*, срп. *брлог*, хрв. *brlog*, слн. *brlòg*, слч. *brloh*, чеш. *brloh*, пол. *barlóg*, рус. (dial.) *берлогъ*, *берлога*, укр. *берлога*, *барлиг*, блр. *бярлогъ*, (dial.) *мярлогъ*, *мярлога*; од слов. јазици во алб. *bërlllog*, ром. *bârlog*, унг. *barlang*. Натамошната етимологија е неизвесна, можеби со хаплоглогија од **bъrlogъ* каде што првиот дел на сложенката е сочуван во пол. *barlo* ‘валкано легло’, а вториот дел значи ‘легло, лежиште’ од коренот **logъ* / **loga* (леге, лежи). На псл. **bъrlo* му одговара литв. *burlas* ‘блато’. Популарната народна етимологија што го доближува првиот дел од слов. сложенка до герм. *Bär* ‘мечка’, сепак не е издржана. (БЕР 1: 103; ЭССЯ 3: 169; Skok 1: 213; ERHJ 1: 86–87; Snoj 2016: 89; SP 1: 430).

брмчи *брмчи, брмчаи* impf.; ‘испушта звук на брмчење, зуење; предизвикува звук на брмчење; слуша звук сличен на брмчење’.

Во релација со: ▲брмчење, брмка, брмкање, брмне, брмнува, брмнување, брмчало ▼брчи

■ Ономотопеја.

брод *брод* m., бродови pl.; ‘превозно средство што се движи по вода; летало што патува во вселената со или без екипаж; (само sg.) премин преку река каде што е водата поплитка’.

Во релација со: ▲бротче, бродар, бродарење, бродарина, бродарство, броди, бродоградба, бродоградилиште, бродоградител, бродолом, бродоломен, бродоломец, бродломник, бродски

■ Од псл. **brodъ* ‘плитко место каде што се преминува, броди реката’; сп. цсл. *бродъ*, буг. *брод*, срп. *брѡд*, хрв. *brȃd*, слн. *brȃd*, слч. *brod*, чеш. *brod*, пол. *bród*, рус. *брод*, укр. *брід*, блр. *брод*. Во современиот мак. јазик основното псл. значење е сочувано во топонимијата (*Македонски Брод*, познат во историјата само како *Брод*, с. *Бродец* итн.), а значењето ‘превозно средство што се движи по вода; летало што патува во вселената со или без екипаж’, е преку српскиот. Псл. **brodъ* е поствербал од псл. **brestī*, *bredō*, со потполна паралела во литв. *brādas* ‘плитак во река’. (ПЕРСЈ 1: 89; ЭССЯ 3: 36; Аникин 4: 230–231; SP 1: 382; Skok 1: 216; Gluhak 152; Snoj 2016: 90; ERHJ 1: 87; Králik 83; Derksen 64; LIV s.v. **bhredh-*).

броди *броди*, *брогаѝ* impf.; ‘плови; талка, скита’.

Во релација со: ▲бродење ▼брод

■ Од псл. **broditi*, што е каузатив-итератив од псл. **brestī* ‘цапа, тапка, потскокнува; оди’, за што има потполна паралела во литв. *bristi*, а се споредува и со алб. *bredh* ‘потскокнува’, од пие. корен **b^hred^h-* ‘гази, цапа’; сп. буг. *брѡдя*, срп. *брѡдѝти*, слн. *broditi*, слч. *brodit*, чеш. *brodit*, блр. *брадзіць*, рус. *бродѝтъ*, укр. *бродѝти*. (ПЕРСЈ 1: 89; ЭССЯ 3: 36; Аникин 4: 230–231; SP 1: 382; Skok 1: 216; Gluhak 152; Snoj 2016: 90; ERHJ 1: 87; Králik 83; Derksen 64; LIV s.v. **bhredh-*).

број *број* m., броеви pl.; ‘точно определена вкупност на единици во едно количество; ознака за лица, предмети, поими изразена со број, административни предмети, телефони, куќи и сл.; ознака за големина на некои производи, обувки, облека и сл.; дневен или одделен отпечаток од дневен или периодичен печат, отпечаток од спи-

сание; вид полнзначен збор со кој се означува количество; граматичка категорија: еднина, множина кај менливите зборови’.

Во релација со: ▲бројче, броен, брое-ница, брои, броив, броило, броител, бројалка, бројач, бројка, бројници, бројност, бројчаник, бројчен, бројчено, безброј, безброен, малуброен, многуброен, заброи, наброи, поброи, преброи, разброи

■ Од псл. **brojъ*, што е поствербал од псл. **briti* ‘сече, реже’ во значење ‘бе-лежи броеви со режење, ставање рецки, засекување на кората на дрво’; сп. буг. *број*, срп. *брѡј*. Поинаку во БЕР (1: 81), каде што се смета дека е првобитното значење ‘движи, шета’, оттаму значењето ‘смета, брои’ бидејќи првобитното броење се изведувало со движење на прстите. На изворното значење укажува чеш. *broj* ‘борба’ и деноминалниот глагол **brojiti*; в. **брои**. (БЕР 1: 81; ПЕРСЈ 1: 90; ЭССЯ 3: 39; ERHJ 1: 88; Skok 1: 209–210; SP 1: 385–386).

брои *брои*, *бројаѝ* impf.; ‘изговара броеви по ред; утврдува колку единици има во едно множество; содржи, има, се состои од определен број’.

Во релација со: ▲броење, броен, броеница, броив, броило, броител, број, бројалка, бројач, бројка, бројници, бројност, бројчаник, бројчен, бројчено, безброј, безброен, малуброен, многуброен, заброи, забројува, наброи, набројува, поброи, побројува, преброи, пребројува, разброи, разбројува

■ Од псл. **brojiti*, што е деноминал од псл. **brojъ*. Според Аникин (4: 237–238), псл. глагол се јавува во значењата ‘прави нешто лошо, се однесува лошо’, ‘прави, изведува’ < ? ‘прави засеци, засекува’; сп. рус. *броѝтъ* ‘допира, поместува, рие, копа’, укр. (dial.) *броѝти* ‘се однесува лошо, по-

стапува незаконски’, стукр. *брои-ти(ся)* ‘прави лоши работи’, блр. *бро́іць* ‘се однесува лошо, постапува неубаво’, стблр. *броити* ‘се однесува презриво; постапува своеглаво’, чеш. *brojiti* ‘се спротивставува; мрази, поставува ревносно’, слвц. *brojit’* ‘се бори; се спротивставува; се бунтува’, пол. *broić* ‘постапува лошо; предизвикува злоба’; сп. и стпол. *miecz broi* ‘мечот коле, сече’, пол. (dial.) *miecz brojący*, од каде што (според Аникин) е значењето ‘брои’ во јсл. јазици: мак. *брои*, бут. *бroy*, срп. *bròjiti*, хрв. *bròjiti*. Односите меѓу севернословенските и јужнословенските значења не се целосно јасни, но нивното раздвојување не е оправдано; јсл. ‘брои’ се смета за секундарен, но природен развој во рамките на истата прасловенска глаголска основа; в. **број**. (Аникин 4: 237–238; БЕР 1: 81; ПЕРСЈ 1: 90; ЭССЯ 3: 39; ЭСБМ 1: 380; ЕСУМ 1: 261–262; ERHJ 1: 88; Skok 1: 209–210; SP 1: 384–385).

брокат *брокаѝ* m., брокатот (sg.); ‘вид свилена ткаенина со специфично ткаење, проткаена со златни или сребрени нишки’.

Во релација со: ▲брокатен ▼брокер, брокола (брокула), брош, брошура

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *Brokat*, фр. *brocat*) од итал. *broccato*, што е пасивен партицип од итал. *broccare* ‘шије, ткае’. Терминот е изведен од итал. *brocco* ‘гранче, ластар, фиданка’, што е изведено од лат. *brocchus*, *broccus* ‘истурен, испакнат, што штрчи (за заби)’, а оттаму во влат. ‘нешто остро, трн, врв и сл.’; сп. англ. *brocade*, фр. *brocart*, ром. *brocart*, рус. *брокáт*, срп. *брòкáт*. (Фасмер 1: 216; Аникин 4: 238; ЕСУМ 1: 262; EWU 1: 139; TLFi s.v. *brocart*; OED s.v. *brocade*).

брокер *брокер* m., брокери pl.; ‘тој што ги следи движењата на берзата, што тргува со вредносни хартии и посредува во берзанските работи’.

Во релација со: ▲брокерски ▼брокат, брокола (брокула), брош, брошура

■ Од англ. *broker* ‘лице што купува и продава стоки или средства за други’, што е преземено со фр. посредство од лат. **broccātor < broccāre*, буквално ‘удри во буре’, веројатно ‘прободе со нешто остро’, што е изведено од влат. *broccus* ‘истурен, испакнат, што штрчи (за заби)’. Терминот првично се однесувал на мал (ситен) продавач на вино, подоцна неговото значење се генерализирало во насока ‘трговец на мало’, па оттука и ‘тој што купува со цел да препродаде’ > ‘трговски посредник, преговарач’. (TLFi s.v. *broker*; OED s.v. *broker*; Kluge s.v. *Broker*).

брокола *брокола* и *брокула* f., *броколи* и *брокули* pl.; ‘зеленчук сличен на карфиол; *Brassica oleracea*’.

Во релација со: ▼брокат, брокер, брош, брошура

■ Позајмено од итал. *broccolo*, што е деминутив од итал. *brocco* ‘гранче, ластар, фиданка’, што е изведено од лат. *brocchus*, *broccus* ‘шилест, истурен, испакнат, што штрчи (за заби)’; сп. англ. *broccoli*, *brockely*, ром. *broccoli*, хрв. *bròkula* (*bròkoli*), срп. *брò-кула*. (Snoj 2016: 90; ERHJ 1: 88; Skok I: 217; DEI 605, 606; Kluge s. v. *Brokoli*).

бром *бром* m., бромот (sg.); ‘хемиски елемент; Br’.

Во релација со: ▲бромов

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *Brom*, фр. *brome*) од грч. βρῶμος ‘смрдеа’ од непознато потекло. Хемискиот елемент е наречен така

поради непријатниот мирис. (Snoj 2016: 90; ERHJ 1: 88; Králik 83; Chambers 119).

бронза *бронза* f., *бронзаѝа* (sg.); ‘легура на бакар, цинк и железо’.

Во релација со: ▲ бронзен

■ Позајмено од итал. *bronzo*; сп. англ. *bronze*, фр. *bronze*, герм. *Bronze*, рус. *бронза*, срп. *бронза*. Итал. збор нема општоприфатена етимологија. Најчесто се доведува во врска со перс. *biring* ‘мед, бакар’ (преку арап.), со можно влијание на топонимот *Brundisium* (денес *Brindisi*, пристаниште во јужна Италија), каде што уште во римско време се правеле бронзени огледала, но се доведува во врска и со срлат. *brodum*, *brundum* ‘бронза’, со грч. *βροντεῖον* ‘направа за произведување грмотевици (во драмските претстави)’. (ПЕРСЈ 1: 90; Аникин 4: 241–242; Snoj 2016: 90; Králik 83; ERHJ 1: 88–89; Skok 1: 217; Kluge s.v. *Bronze*; Chambers 119; DEI 611).

бронхија *бронхија* f., *бронхи* (обично pl.); ‘душници, гранчиња од душник составени од ’рскавичави прстени меѓусебно поврзани со сврзливо ткиво и мускули’.

Во релација со: ▲ бронхијален, бронхитис, бронхоскоп

■ Позајмено преку европските јазици од срлат. *bronchion*, *bronchia* од грч. *βρόγχος*, *βρόγχια* ‘грло, бронхија’ (од предгрчко потекло). (Snoj 2016: 90; ERHJ 1: 89; Beekes 2010: 241).

броќ *броќ* m., *броќоѝ* (sg.); ‘растение со кое се бојадисува во жолто-црвена боја; *Rubia tinctorum* L’.

Во релација со: ▼ брошт

■ Од псл. **brot’ъ* (за *брошѝ* < стсл. **броштъ* (брошенз ‘црвен’) < псл. **broščь*); сп. буг. *брожд*, *броц*, срп. *брѡћ*, слн. *brôč*, стчеш. *bros*, укр.

(arch.) *бріч*, *броча*. Псл. фитоним нема општоприфатена етимологија, а претпоставката за рана заемка е најверојатна бидејќи станува збор за билка што до втората половина на 19 в. е широко користена за боење првенствено на предива и ткаенини, но и за вапцање на велигденските јајца. Според ERHJ (1: 87), најверојатно рана заемка од лат. *brattea*, *bractea*, но според Аникин (4: 257), таквото изведување е сомнително и проблематично. (Аникин 4: 257; ПЕРСЈ 1: 90; Skok 1: 215–216; ERHJ 1: 87; SP 1: 388–389; ESJS 81–82).

брош *брош* m., *брошови/брошеви* pl.; ‘женски накит што служи за украс или за закопчување на фустанот во висина на градите’.

Во релација со: ▲ брошка, брошира, брошура ▼ брокат, брокер, брокола (брокула)

■ Позајмено од фр. *broche* < влат. *brocca* (можеби од галско потекло) и изворно значи ‘ражен’, а потоа и ‘зашилен предмет, метален врв, игла’, па оттаму ‘игла со која се прицврстува украс на облека’; сп. англ. *broche*, герм. *Brosche*, рус. *брошь*, срп. *брѡш*. (БЕР 1: 81; ПЕРСЈ 1: 91; Аникин 4: 256; Snoj 2016: 90; ERHJ 1: 89; Kluge 152).

брошира *брошира, броширааѝ* pf./imprf.; ‘прошие, прошива, подврзе, подврзува книга во мека подврска’.

Во релација со: ▲ броширање, брош ▼ брокат, брокер, брокола (брокула)

■ Позајмено (можеби преку буг. *броширам*, или срп.-хрв. *броширати* < герм. *broschieren*) од фр. *brocher* ‘вšie, приšie’, што пак се доведува во врска со влат. *brocca* (можеби од галско потекло); в. **брош**. (БЕР 1: 81; Фасмер 1: 219; Аникин 4: 256; ЕСУМ 1: 265).

брошура *брошура* f., *брошури* pl.; ‘книга со помал број страници, во мека подврска за некое актуелно прашање, со информативна содржина и сл.’.

Во релација со: ▲брошурка, брош, брошира ▼брокат, брокер, брокола (брокула)

■ Позајмено (можеби со буг. или срп.-хрв. посредство, преку герм. *Broschüre*) од фр. *brochure* ‘меко подврсана книга’, што е изведенка од фр. глагол *brocher* ‘вше, прише’ < *broche* < влат. *brocca*; в. **брош**. (БЕР 1: 81; Аникин 4: 256–257; ERNJ 1: 89).

брр *брр!* interj.; извик што се испушта при ненадејно стресување на телото поради студ или некакво друго чувство што предизвикува потресување на организмот.

■ Ономатопеја.

брст *брст* m., *брстои* (sg.); ‘гранчиња и шума, лисје/лисја од дрвја за хранење на добитокот’.

Во релација со: ▲брсти

■ Од псл. **brъstь* f. (**brъstь* m.); сп. буг. (dial.) *брѣст*, срп. *брѣст*, слн. *br̃st*, длуж. *baršć*, укр. *бросѣ*, рус. (dial.) *бросѣ*. За псл. **brъstь* постојат две етимологии: како континуант на пие. **b^hruk-*, од коренот кој е во псл. **brъsati* ‘кине’ (сп. *брише*, *бруси*), или како континуант на пие. **b^hrus-*, од коренот кој е во стаск. *brustian* ‘пупи’, гот. *brusts*, герм. *Brust* ‘гради’. (БЕР 1: 84; ЭССЯ 3: 58; Фасмер 1: 219; Аникин 4: 254; SP 1: 400; ЕСУМ 1: 264; Bezlaј 1: 48).

брсти *брсти*, *брстиаѝ* impf.; ‘јаде лисја и млади гранчиња откинувајќи ги од стеблото (за животно)’.

Во релација со: ▲брст

■ Од псл. (dial.) **brъstiti* (se), што е деноминал од **brъstь*; сп. буг. (dial.) *брѣстя*, срп. *брѣстити*, слн. *br̃stīti*, укр. *бросѣтисѣ* ‘пушта ластари (за

дрво); в. **брст**. (ПЕРСЈ 1: 91; Аникин 4: 253–254; ЭССЯ 3: 57–58; Skok 1: 218; SP 1: 399–400; Derksen 2008: 65).

бртва *брѝва* f., *брѝви* pl. (dial.); ‘шуплина во земјен или камен (карпест) брег, најчесто затворена со камена плоча и кал, а во која пчелниот рој сам се населува преку мал отвор’.

■ За овој пчеларски термин можни се неколку етимолошки интерпретации. Првата, што е поверојатна (в. Аникин 4: 97–99, таму и за целосниот преглед на литературата), како што е дадена реконструкцијата во ЭССЯ (3: 132) од псл. **bъrtva*, кое се доведува во релација со псл. **bъrtь* и кое формално може да се изведе од глаголот **bъrti* ‘прави засеци, реже, сече’, со полна паралела во литв. *būrti*. Начинот на образување на псл. **bъrtva* е ист како и во псл. **bitva*, **britva*. Лома (2000: 601–623) псл. **bъrtь* го објаснува како поствербал од **ob-vъrt-ěti* ‘провртува, пробушува со сврдел’, а за облиците со основа *брѝв-* (каков што е случајот и со мак. *брѝва*) смета дека е од псл. **bъrtь*, -ъve (и-основа), или пак дека се добиени по пат на метатеза од **(o)бврѝ-* < **obvъrtěti*. Се реконструираат псл. основа **bъrt-* и **bъrtv-*; сп. рус. *борѣ* ‘шупливо дрво, шуплив трупец, вдлабнатина каде што живеат пчели; трупец за пчели, издлабен трупец; издлабена шуплина во дрво за пчели’, укр. *борѣ* ‘шупливо дрво, шуплина за пчели’, (dial.) *борѣ* ‘шупливо дрво, шуплина за пчели’ и ‘жлеб’, *борѣ* ‘гнило дрво’, стукр. *борѣ*, блр. *борѣ*, стблр. *борѣ*, слч. *brt*, (dial.) *brt* ‘отвор во кошницата за лет на пчелите’, чеш. *brť*, (arch.) *brt*, стчеш. *brt*, пол. *barć*. Според Аникин (4: 98) псл. **bъrtь* е од пие. **b^her-* ‘реже, сече, прави засек’; сп. литв. *būrta* ‘отсечено парче дрво; жреб, суеверие; парче, дел’, латв. *burts* ‘знак

на волшебник, гатач’, *buřta* ‘засек, исечок’, можно е срдоство и со лат. *forō* ‘дупчи, буши со сврдел’, *forus*, обично pl. *fori* ‘премини меѓу клупите на веслачите; пчелино саќе’, свгерм. *borōn*, герм. *bohren* ‘дупчи’. (ЭССЯ 3: 132; Аникин 4: 97–99; Лома 2000: 601–623).

брука¹ *брука* f., *бруки* pl.; ‘мал кожен израсток, брунка, бронка’.

Во релација со: ▲брукче ▼бронка, брунка

■ Лома (2000: 601–623) срп. (dial.) *брука* ‘оток, пришт, краста’ (со напомена дека е можно да се работи за мак. примери) го споредува со мак. *бру(н)ка*, буг. (dial.) *брука*, *брунка*, *брџмка*, *брюка* во значењата ‘мозолка, пришт, оток, крвен подлив на лицето, чвор, кружно испакнување на дрво’ за кои претпоставува две можни етимологии: првата, помалку веројатна, е дека можеби се изведени од **ob-ryti*, а втората што според него, е далеку поприватлива е дека се изведени од **brōka* како поствербал од псл. **bręk(n)ti*, со делумно сочувана назализација поради експресивната и ономотопејската природа на зборот (за семантиката, деривацијата и етимолошките ставови подетално в. **брунка**). (Лома 2000: 601–623; ПЕРСЈ 1: 91).

брука² *брука* f. (colloq.), *бруки* pl.; ‘срам, срамота’.

Во релација со: ▲брука, избрука, обрука

■ Најверојатно преку срп. *брџка* ‘срам, срамота’, со недоволно јасна етимологија. Во ПЕРСЈ (1: 91) срп. *брџка* ‘срам, срамота’ се дава претпоставка дека е можеби поствербал од псл. **brukati* (покрај **brōkati*) и се доведува во релација со чеш. *broukati* ‘мумла, мрмори’, длуч. *brukaš* ‘зуе’,

пол. (dial.) *brukać* ‘гука (за гулаби)’, рус. (dial.) *брукать* ‘зборува нејасно, неразбирливо’, веројатно сите во крајна линија од ономотопејски корен што е во псл. **brujiati*. За српскиот глагол *брџкати*, *брџчити* во ПЕРСЈ (1: 91) се даваат две претпоставки: дека е можно да е деноминал од *брџка* ‘срамота’ или пак, дека зборот е само српски, настанат со декомпозиција од јсл. **ob-rukati* (*se*). За дијалектното, покраинско *брука* во значење ‘оток, пришт, краста’ се вели дека е од друго потекло (в. **брука¹**, **набрекне**). (ПЕРСЈ 1: 91; ЭССЯ 3: 43–44, 46; Лома 2000: 616–617; SP 1: 391–392).

брунка брунка f., *брунки* pl.; ‘мал воспален израсток на кожата’.

Во релација со: ▲брунче, брункав, брунчест ▼бронка, брука¹

■ Во ЭССЯ (3: 47–48) се реконструираат формите псл. **brunьka*/**brъnъka*/**brъnьka*/**brōka*, а потоа се наведуваат буг. *брџнка* ‘мозолче на лице’, *брумка*, *брюмка* ‘мозолче’, *брџмка* ‘оток, крвен подлив на лицето’, *брџка* (dial.) ‘чвор на дрво’, *брукъ* ‘израсток на човечкото тело; нерамност, испупченост’, стчеш. *brnka* ‘мембраната на фетусот кај бремени жени’, стукр. *брунька* ‘пупка’, укр. *брунька* ‘пупка на дрво’, а тука се вклучени и мак. *брунка*, *бронка*, *брука* во значење ‘мозолче’. Врз основа на овој слов. материјал во ЭССЯ (3: 47–48) се вели дека станува збор за слов. образување со суфискално -*k*- од основа што има пие. потекло, која и семантички и фонетски (‘мембрана на фетусот кај бремени жени’, ‘пупка’, ‘израсток’, ‘оток’) се доближува до стинд. *bhrūñām* ‘фетус во утробата, ембрион’. Во SP (1: 387–388) се реконструираат псл. **bronьka*/**brunьka* ‘нешто сјајно, белулаво, светло кафеаво’, а во продолжение се даваат буг. (dial.) *брџнка*, *брџнка* ‘мозолче, чир’, мак. *бронка*,

брунка ‘мозолче’, рус. (dial.) *бро́нка* ‘клас од овес или други растенија што виси во гроздови од едната страна’, укр. *бру́нка* ‘пупка на растение’, при што се дава споредба со срп.-хрв. *bŕnja* ‘пупка од овошно дрво’ со редуциран вокализам. Сите овие форми SP (1: 387–388) ги смета за деривати со суф. **-ьka* од псл. **bronъ*, **brunъ* ‘имиња на разни предмети врз основа на нивната сјајна, белузава или светло-кафеава боја’. Аникин (4: 271, s.v. *брунка* II) смета дека рус. *бру́нка* ‘овесен клас со зрна’, (dial.) ‘шумска бобинка’ е изведено од *брун* ‘клас (од овес, пченица; зрно’, морфолошка варијанта на *брунь*. Како што нагласува тој, се чини дека предложените реконструкции и етимологии во SP (1: 387–388) и во ЭССЯ (3: 47–48) не се доволно сигурни. Наше мислење е дека треба да се изделат мак. и буг. зборови врз основа на значењата, па со оглед на укр. *бру́нка* ‘пупка на дрво’, можеби и рус. *бру́нка* ‘овесен клас со зрна’, (dial.) ‘шумска бобинка’, за нив би можело сепак да се претпостави метафоричен пренос од типот ‘зрно’, ‘пупка’, ‘ресичка на бреза’ > ‘мозолче, изросток, брадавица’. (БЕР 1: 81; ЭССЯ 3: 47–48; Аникин 4: 271; SP 1: 387–388).

брус *брус* m., *брусоѿ* (sg.); ‘камен за точење, острење и за обработка на стакло, камен и сл.’.

Во релација со: ▲брусилка, бруси, брусене, брусен ▼брусница

■ Од псл. **brusъ* ‘точило’; сп. буг. *брус*, срп. *брѹс*, хрв. *brūs*, слн. *brūs*, слч. *brus*, чеш. *brus*, пол. *brus*, блр. *брус*, укр. *брус*, рус. *брус*; в. **бруси**.

бруси *бруси*, *брусѿи* impf.; ‘обработува камен, стакло или драгоцени камења’.

Во релација со: ▲брусене, брус, брусен, брусилка ▼брусница, бистар, брише

■ Од псл. **brusiti*, но во однос на мак. и срп. јазик (ПЕРСЈ 1: 92) и како по-

доцнежен деноминал од псл. именка **brusъ* ‘точило’, со оглед на тоа што во значењето ‘остри’ како технички термин глаголот не е познат ниту на север (сп. рус. (dial.) *брусѿтъ* ‘бере лисје за храна на стоката’), ниту на исток (сп. буг. (dial.) *бруся* ‘тресе овошни плодови од гранка’). Основна семантика на коренот во овој глагол е ‘нагло движење, силно триење’, оттаму ‘тргање, фрлање, тресење, мавање, бришење, острење и сл.’; сп. срп. *бру-сѿти*, слн. *brusiti*, слч. *brúsit*, чеш. *brousiti*, пол. *brusić*, рус. *брусѿтъ*, укр. *брусѿти*. Во ПЕРСЈ (1: 92) се нагласува сродноста е со псл. **brys-* (в. **брише**, **бистар**), можеби и со псл. **brъs-* (в. **брсти**, **брст**) < пие. **b^hrouk-* / **b^hruk-*, покрај **b^hrouk-* кое е во литв. *braĩkti*, латв. *brāukt* ‘трие, риба, брише’. (ПЕРСЈ 1: 92; ЭССЯ 3: 48–49; Аникин 4: 277–278; Сној 2016: 91; ERNJ 1: 90; Králik 84; SP 1: 393).

брусница *брусница* f., *бруцѿници* pl.; ‘црвена боровинка (дрво); црвена боровинка (плод); *Vaccinium vitis idaea*’.

Во релација со: ▼бруси, бистар, брише

■ Наследено од псл. **brusъnica* ‘*Vaccinium vitis idaea*’; сп. буг. *брусѿница*, срп. *бру́сница*, слн. *brusnica*, слч. *brusnica* (обично *brusnice* pl.), чеш. *brusnice*, пол. *brusznica*, (dial.) *bruśnica*, рус. (dial) *брусѿница*, укр. *брусѿни-ця*, блр. *брусѿницы* (pl.). Споредбата со литв. *brūkne* ‘брусница’, латв. *brūk-lene*, покажува дека треба да се тргне од коренот **b^hrewk-* кој во слов. е проширен со суфиксот **-sn-*. Псл. **brusъnica* се изведува од псл. при-давка **brusъnъ* со помош на суфиксот **-ica* во синтагмата **brusъna agoda* ‘бобинка што лесно се откинува, се истресува’, па затоа постои мислење дека е во врска со истиот корен што

се наоѓа во псл. **brusiti*, а како споредба се наведува герм. (dial.) *Strick-beere* ‘брусница’, што би било во врска со герм. *streichen* ‘брише, трие, поминува со рака преку нешто’. (Киш 1996: 97; БЕР 2: 82; ПЕРСЈ 1: 92; Аникин 4: 281–282; ЭССЯ 3: 48–49; Skok 1: 220–221; ERHJ 1: 90; SP 1: 394–395; Snoj 2016: 92; SP 1: 394).

брут *бруѝ m.*, *бруѝови pl.*; ‘долгнавест метален шилест предмет со главче на другиот крај што може да се закове, да спои, да зацврсти нешто’.

Во релација со: ▲бругче, бругчиште

■ Од псл. **brutъ* < **brukъ* ‘долгнавест метален шилест предмет со главче на другиот крај што може да се закове, да спои, да зацврсти нешто’; сп. цсл. *бруѣтъ*, буг. *брум*, срп. (dial.) *брѹт*. Псл. **brutъ* се објаснува како форма добиена од постарото **brukъ* со упростување **-kt-* > **-t-*, етимолошки идентично со литв. *brauktas* ‘завртка’, латв. *braukts* ‘дрвен нож за чистење лен’. (БЕР 1: 82; SP 1: 396).

брутален *бруѝален*, *бруѝалниоѝ adj.*; ‘претерано груб, суров, безобсирен’.

Во релација со: ▲брутално, бруталност, брутализам

■ Од фр. *brutal* ‘насилен, злобен, безмилосен или суров’; сп. герм. *brutal*, англ. *brutal*, буг. *брутaлен*, срп. *брѹ-талан*. Фр. збор е интернационален галицизам што се изведува од срлат. *brūtālis*, што е изведено од лат. *brūtus* ‘тежок, суров, груб’ > ‘несмасен, бесчувствителен’, дијалектен збор што потекнува од пие. **g^wh₂-*. (БЕР 1: 82; ПЕРСЈ 1: 92; Аникин 4: 284; ЕСУМ 1: 270; Snoj 2016: 92; ERHJ 1: 90; Králik 84; Kluge 155, s.v. *brutal*, de Vaan 76).

бруто *бруѝо adj.* (indecl.) и *adv.*; ‘тежина на стока заедно со обвивката и амбалажата; износ на пари без одбивање на давачките (данок)’.

Во релација со: ▼брутален

■ Позајмено од итал. *brutto*; сп. буг. *брѹто*, срп. *брѹто*, алб. *brúto*, ром. *brúto*. Итал. придавка се користела во синтагмата *peso brutto* ‘сурова тежина’, што е по потекло од лат. *brūtus* ‘тежок, суров, груб’. (Алексоска-Чкатроска 2005: 333; БЕР 1: 82; ПЕРСЈ 1: 92; Аникин 4: 284–285; Фасмер 1: 221; Snoj 2016: 92).

бруцелоза *бруцелоза f.*, *бруцелозаѝа* (sg.); ‘заразна болест кај животните која се пренесува и на луѓето преку производите од заразено животно или при директен допир со него’.

Во релација со: ▲бруцелозен

■ Позајмено од европските јазици (англ. *brucellosis*, фр. *brucellose*, герм. *Brucellose*), медицински термин за инфекција што е придизвикана од бактерија од родот *Brucella*, која ја носат преживари и други цицачи, со симптоми што вклучуваат повторлива треска, потење, слабост, анорексија, главоболка, депресија; формално од *бруцела* + суф. *-оза*. (TLFi s.v. *brucellose*; OED s.v. *brucellosis*).

бруцош *бруѝош m.*, *бруѝоши pl.*; ‘студент на прва година без положен испит’.

Во релација со: ▲бруцошки, бруцошка

■ Позајмен, преку срп. *брѹѝош*, од хрв. *brûcoš* ‘момче кое сè уште нема срамни влакна’. Зборот настанал во загрепскиот студентски жаргон во 19 в., од каде што преминал и во слн. *brûc*, *brucováti*, а изведен е од глаголот *brucati* + суф. *-ош* од унг. потекло (унг. *-ós*). Основниот збор срп. *брѹѝа*, хрв. *brûca* ‘срамно влакно’, најверојатно е од псл. **(o)b-rqdb-ca*, што е во врска со псл. **rqdb* ‘руд, рунтав, влакнест, кадрав’, но би можело да се смета дека срп. *брѹѝати*, хрв. *brûcati* е

варијанта на *брѹкати*, *brŭkati* (со оглед на тоа дека станува збор за влакненца кои растат на срамните делови од телото). (ПЕРСЈ 1: 92; Skok 1: 219; Skok 3: 165–166; ERHJ 1: 89; Snoj 2016: 91).

брца *брца*, *брцааѝ* impf.; ‘става нешто во некоја течност, најчесто во вода; ја вовлекува раката во нешто; (се ~) се потопува’.

Во релација со: ▲брцање, брчка, брчне, брцнува

■ Од псл. **brŭkati*, поново образување од *брка* (со промена $k > ц$); в. **брка**.

брчи *брчи*, *брчаѝ* impf.; ‘брмчи (за инсекти); прави, шири долготраен, еднообразен звук (за направа, машина)’.

Во релација со: ▲брчало ▼брмчи

■ Ономатопеја.

брчка *брчка*, *брчкааѝ* impf.; ‘прави брчки на лицето, ја набира кожата во вид на брчки; топи, потопува, шумно капе во вода; (се ~) си прави брчки; (се ~) шумно се потопува, се капе во вода’.

Во релација со: ▲брчкање, брчка, брчкав, брчкаса, брчне ▼брка, брца

■ Итератив-интензив од *брка* (сп. *бркне*, *брца*, *брчне*), од псл. **brŭkati*, што е ономатопеја за означување различни звукови; сп. буг. *брѹчка*, срп. *брѹкати*. Според ПЕРСЈ (1: 88, s.v. бркати) значењето ‘набира (се), прави набори, збрчка (се) на облека’ се развило како метафора на разбуричканата вода која се мрешка. (ЭССЯ 3: 124–128; ПЕРСЈ 1: 88; SP 1: 418–419; Skok 1: 213; ERHJ 1: 82; Králik 80).

бршлен *бришлен* m., *бришени* pl.; ‘зимзелено растение со долги гранки што се јази по цврста потпора; *Hedera helix*’.

Во релација со: ▲бршленов

■ Етимологијата на овој збор не е сосема јасна, некои (ЭССЯ 3: 59–61)

тргнуваат од псл. форма **brŭščyl’anъ*/**brŭščьlenъ*, некои (ERHJ 1: 89) сметаат дека можеби треба да се изведе од **brŭstjanъ*, што би било изведено од **brŭstъ* ‘пупка, ластар’, но правилниот одраз на тој праоблик би бил **brŭčan*, па *-l-* останува необјаснето. Многуге облици за називот на ова растение тешко се спојуваат со псл. **brŭščyl’anъ*/**brŭščьlenъ*; сп. буг. *брѹиљн*, (dial.) *брѹишел*, срп. *брѹиљан*, (dial.) *брѹштан*, *брѹштран*, хрв. (dial.) *brŭšcan*, слн. *brŭšljân*, слч. *brŭšlen*, чеш. *brslen*, пол. *brzestan*, *brzesztan*, рус. (dial.) *бруслѣн*, покрај *брусклѣн*, *бруслина*, *бересклѣт*, особено што северните паралели не значат ‘*Hedera*’, туку ‘*Evonymus*’, па според ПЕРСЈ (1: 93) со оглед на тоа што бршленот не расте во пределите каде што обично се смета дека е прататковината на Словените, можно е називот за билката *Evonymus* да се пренел на видот *Hedera* при поместувањето на Словените кон југ. (БЕР 1: 84; ПЕРСЈ 1: 93; Аникин 4: 279; ЭССЯ 3: 59–61; SP 1: 409–410; ERHJ 1: 89; Snoj 2016: 91; Králik 84).

бу *бу!* interj.; извик со кој се плаши некој.

■ Ономатопеја.

буба¹ *буба*, *бубааѝ* impf.; ‘учи механички, напамет’.

Во релација со: ▲бубање, набуба, бубалица

■ Позајмено од срп. *бубати* ‘учи механички, напамет’, што е од псл. (dial.) **bŭbati* ‘удира, лупа, тропа’, ономатопејски глагол со псл. **bŭb-* во коренот на зборот. (ПЕРСЈ 1: 95; 1: Skok 1: 223–224; 1: SP 1: 346–347).

буба² *буба* f., *буби* pl.; ‘инсект воопшто; свилена буба; замислено страшило за плашење деца’.

Во релација со: ▲бубаче, бубачка, бубичка, бубалка

■ Од псл. **buba*, покрај **boba*; сп. буг. *буба* ‘свилена буба; црв во човечкото тело’, срп. *буба* ‘инсект’, слн. *buba* ‘ларва’, каш. *buba* ‘вошка, болва’, укр. (dial.) *буба* ‘вошка, мува’. Во словенските јазици континуантите на овој псл. збор имаат значење и ‘бобинка, меур, плик, рана’; сп. рус. (dial.) *буба*, пол. (dial.) *buba*, срп. (dial.) *буба*, како назив за разни болести кои според народното верување се предизвикани од црви или се карактеризираат со отоци. Најверојатно првичното значење има ономато-пејско потекло изведено од основата **bob-*, но мак., буг. и слн. облици укажуваат на псл. **u-* во коренот. (БЕР 1: 85; ПЕРСЈ 1: 93; Абаев 1: 249–250; ЭССЯ 2: 229–230; Skok 1: 223; Snoj 2016: 92; SP 1: 346; Frisk 1: 251; Chantraine 1: 185).

бубамара *бубамара* f., *бубамари* pl.; ‘инсект тврдокрилец со црвена или жолта боја и со црни дамки; *Coccinella septempunctata*’.

Во релација со: ▲ бубамарче ▼ буба

■ Сложенка изведена од *буба* во првиот дел, а вториот дел има нејасна етимологија. Според С. Утешены (1977: 16–33) постојат 4 основни групи: 1. називи кои произлегуваат од две гнезда: од основата **vedronьka*, вклучувајќи ги имињата на светците и другите имиња, и од основата **pinьka*, римувани со **linьka/lěньka* (со присоединување кон имињата *Аџоло-нија*, *Елена* и др.); 2. именувања што се јавиле како резултат на персонификација: називи од основата **Maria* (во таа смисла е и најраспространетиот јсл. назив **bubamara*), називи кои потекнуваат од имињата на светците (**katarinьka*, **margetica*) и деминутивната форма од **Ivanь*, називи кои означуваат лица од женски пол и степен на родство (**matinьka*,

panьka*, **baba*, **nevěsta*, **malženьka*, **pastušьka*), а исто така и називите со семантика ‘гатачка/наречница’; 3. називи врз основа на природни појави: деминутиви од основата **sьlnьso*, од називите на животни и домашни птици што му се припишуваат на бога (božьja korьka*, **božьja ovčica*, *božьjь volk* и др.) и називи според птиците (**zegzulьja*, **elbëdikь*); 4. називи кои се мотивирани од реалните својства особини: именувања според инсекти (**mušьka*, **morььka*, **komarikь*), според растенија (**abolььka*, **makovьka*), според предмети (**korььka*, **kolda*, **skrinьka*) и описни – според бојата и шарата (**krasьnjavьka*, **kropelьničьka*). Во врска со најраспространетиот јсл. назив *бубамара*, вториот дел би можел да биде хипокористик *Мара* од *Марија*, иако тие облици би можеле да бидат секундарни преосмислувања, но може и да е во врска со општословенскиот митолошки лик и обредната кукла *Мара*, која се погребувала, потопувала или се спалувала на почетокот на пролетта, кога се појавуваат бубамарите. (БЕР 3: 660; ЕРСЈ 2: 28; ПЕРСЈ 1: 94; ЭССЯ 19: 213; Утешены 1977: 16–33).

буботи *бубоџи*, *бубоџаџи* impf.; ‘гори со силен пламен и испушта специфичен звук’.

Во релација со: ▲ буботење

■ Експресивен глагол од ономато-пејско потекло.

бубрег *бубрег* m., *бубрези* pl.; ‘еден од двата органи од системот за излучување урина; храна подготвена од овој орган’.

Во релација со: ▲ бубреже, бубреговиден, бубрежен, бубрежник

■ Од псл./јсл.? (dial.) **bubregь*, што е заемка од некој тур. јазик, најверојатно уште од предосманскиот пери-

од, во крајна линија од сттур. *bögrek*, со можно аварско, куманско, печенашко или подунавско-бугарско посредство; балкански и источноевропски турцизам; сп. цсл. *boǝbr̥ǵǵ*, буг. *бѣбрек*, (dial.) *бубрек*, *бубрег*, срп. *бубрег*, алб. *bubrék*, *bybrek*, тур. *böbrek*. Tietze (1: 777–778), го изведува од осман. тур. *bögrek* < *böğür* + *-(e)k*, или од *bögrek* > **bövrek* > *böbrek*. (Јашар-Настева 2001: 86, 180, 199, 245, 247; БЕР 1: 96; ПЕРСЈ 1: 95; Севортян 2: 205–207; Аникин 5: 23–24; ЭССЯ 8: 242–243; Фасмер 1: 226; Skok 1: 224, 732; ERNJ 1: 92; Tietze 1: 777–778).

був *був* m., *бувови* pl.; ‘ноќна птица грабливка; *Bubo bubo*’.

Во релација со: ▲бувче ▼бува¹

■ Од ономатопејско потекло, според звукот што го испушта оваа грабливка (сп. БЕР 1: 93); сп. буг. *бух*, *бухал*, лат. *būbo*, стгрч. *βύας*, перс. *buf*, арап. *būm*, сите со значење ‘був’. Аникин (5: 234–235) наведувајќи ги рус. *бухало* ‘вид мочуришна птица од семејството на чапјите; був’, укр. *бухало* ‘вид мочуришна птица од семејството на чапјите’, блр. *бухал* ‘штрк’, нагласува дека се работи за ономатопејско потекло, а за укажаната псл. реконструкција **buhalъ* за одделните словенски јазици дадена во ЭССЯ (3: 78–79) изразува сомнеж. Во ЭСБМ (1: 426) не се исклучува дека блр. *бухал* ‘штрк’ можеби е од *бусел* ‘штрк’ под влијание на *бухатъ*, но сепак предност се дава на директната деривација од тој глагол. (Цветановски 2015б: 211–220; БЕР 1: 93; Аникин 5: 234–235; ЭСБМ 1: 426; ЭССЯ 3: 78–79).

бува¹ *бува*, *бувааӣ* impf.; ‘испушта звук што го подражава гласот на бувот’.

Во релација со: ▲був ▼бува²

■ Експресивен глагол од ономатопејско потекло, што го имитира звукот што го испушта бувот, кој може, но и не мора да се врзува со *бува²*, односно со псл. **buxati*; в. **бува²**.

бува² *бува*, *бувааӣ* impf.; ‘удира, тупа, бие по нешто предизвикувајќи специфичен звук; кашла силно; (се ~) се удира’.

Во релација со: ▲бување, бувне, бувнува, бувта, бувалка, бувка ▼буф, буфта, буфка, буфне

■ Од псл. **buxati*, во прашање е стара ономатопеја, којашто се врзува со псл. основа **buh-*; сп. буг. *бухам* ‘удира, мава, тепа (на пр., валајќи ги алиштата при перење); силно кашла’, срп. *бухати*, (dial.) *бувати* ‘бие, удира’, слн. *búhati* ‘турка, тркала, бие’, чеш. *buchati*, *bouchati* ‘бие, тепа, татне, тропа’, слч. *búchat* ‘бува, татне’. Во секој случај станува збор за глаголи на **-ati* од ономатопејско потекло. (БЕР 1: 93; ЭССЯ 3: 80; Фасмер 1: 225; Аникин 5: 238–240; ЭСБМ 1: 426; SP 1: 436–437; Berneker 1: 255).

бувалка *бувалка* f., *бувалки* pl.; ‘дрво за удирање, за чукање ’рж и сл.; пиралка’.

Во релација со: ▲бува²

■ Девербал од псл. **buxati*, формално од *бува* + *-алка*; в. **бува²**.

бувне *бувне*, *бувнаӣ* pf.; ‘тресне, силно удри; влезе наеднаш, упадне; (се ~) се турне, се удри, се тресне’.

Во релација со: ▲бувнува, бувнување, бува², бувта, бувалка, бувка ▼буф, буфта, буфка, буфне

■ Од псл. **buxnǫti*, што е изведено од псл. **buxati*; сп. буг. *бухна*, срп. *бухнути*, слн. *búhniti*, слч. *búchnit*, рус. *бухнуть*, укр. *бухнути*, блр. *бухнуць*; в. **бува²**.

бувта *бувѣа, бувѣааѣ* impf.; ‘удира, тупа, бие по нешто; кашла силно; (се ~) се удира’.

Во релација со: ▲бувтање, бува, бувне, бувнува, бувалка, бувка ▼буф, буфта, буфка, буфне

■ Од псл. **bux̥tati* (sę), што е интензив од псл. **buxati*; в. **бува**².

будала *будала* m./f., *будали* pl.; ‘глупак, нетокму, човек што не е сосема здрав со паметот’.

Во релација со: ▲будалче, будалски, будалест, будалак, будалаштилак, будалаштина, будалее, будалетина, будалетинка ▼абдал

■ Позајмено од осман. турски *budala*, од арапски *budalā*, множина од *badal* и *badīl*, дублет на *абдал*; балкански турцизам, сп. буг. *будала*, срп. *будала*, алб. *budāl*, *budallā*, ром. *budalā*, нгрч. *μπουταλάς*, слн. *budálo*. Можеби овде спаѓа и блр. *бóўдзіла, баўдзіла* ‘дурак’, но во ЭСБМ (1: 330) отсутствува етимологијата; в. **абдал**. (Јашар-Настева 2001: 34, 107; БЕР 1: 86; ЕРСЈ 1: 38; ПЕРСЈ 1: 96; ЭСБМ 1: 330; Skok 1: 2–3; Snoj 2016: 93; ERHJ 1: 93).

буден *буден, будниоѣ* adj.; ‘што не спие; што следи нешто со напрегнато внимание, што е претпазлив’.

Во релација со: ▲будност, будно, буди, будење, будилник, забуди, збуди, изразбуди, побуда, подбуди, пробуди, разбуди, ранобуден ▼бдее

■ Од псл. **budьnъ(jь)*, изведено од основата **bud-* што е во **buditi*; в. **буди**.

буди *буди, будаѣ* impf.; ‘прекинува состојба на спиење, прекинува некому сон; предизвикува некакво чувство, оживува секавање итн.; (се ~) престане да спие’.

Во релација со: ▲будење, буден, будење, будилник, забуди, збуди, израз-

буди, побуда, подбуди, пробуди, разбуди, ранобуден ▼бдее

■ Од псл. **buditi* ‘направи некој да биде буден’, што е каузатив од **bьdē-ti* ‘остане буден’, од пие. **b^howd^héyeti* < **b^hewd^h-* ‘остане буден’, сродно со литв. *pabūdinti*; сп. стсл. оубоудити, вѣзбоудити, бут. *будя*, срп. *будити*, слн. *buditi* слч. *budit*, чеш. *buditi*, пол. *budzić*, укр. *будіти*, рус. *будить*, блр. *будзіць*. (Аникин 5: 49–50; ПЕРСЈ 1: 96; ЭССЯ 3: 76–77; Skok 1: 128; ERHJ 1: 93; Králik 85; SP 1: 434; ESJS 89).

будизам *будизам* m., *будизмоѣ* (sg.); ‘религија настаната врз основа на филозофското учење на Сидарта Гаутама, наречен Буда – просветен, просветлен’.

Во релација со: ▲будист, будистички

■ Позајмено од европските јазици (англ. *buddhism*, герм. *Buddhism*). Зборот е изведен од *Buddha*, буквално ‘пробуден’ односно ‘просветлен, просветен’, што е титула на основачот на будизмот Сидарта Гаутама (6-5 в. пр. Хр.). (ERHJ 1: 93–94; Králik 85; OED, s.v. Buddhism).

будоар *будоар* m., *будоари* pl.; ‘мал, елегантно украсен женски салон во станот’.

■ Позајмено од фр. *boudoir*, што е изведено од глаголот *bouder* ‘надурми (се), намршти (се)’, буквално ‘ги напрчи усните’ + суф. *-oir*; сп. англ. *boudoir*, герм. *Boudoir*, ром. *budoár*, рус. *будуар*, буг. *будоар*, срп. *будоар*, нгрч. *μπουвτουάρ*, унг. *budoar*. (БЕР 1: 86; TLFi s.v. boudoir; OED s.v. boudoir).

буен *буен, бујниоѣ* adj.; ‘густ, што расте многу, во изобилство; растовит, јак, развиен; јак, силен; жив, развиен’.

Во релација со: ▲бујност, бујно, буи, буица, бујак

■ Од псл. **biujъnъ(jь)*, што е изведено од постарата псл. придавка **biujъ* ‘див’ + суф. **-ъnъ*, која со дел од значењата се потпира на псл. глагол **biujaiti*; сп. буг. *буен*, срп. *буџан*, слн. *biujen*, слч. *biujny*, чеш. *biujny*, рус. *бу́йный*, блр. *бу́йны*, укр. *бу́йний*; в. **буи**.

буи *буи*, *бујаи* impf.; ‘расте многу, во изобилство; силно се пројавува, напредува’.

Во релација со: ▲буење, буен, бујност, буица, бујак

■ Од псл. **biujati*, што е деноминал од псл. придавка **biujъ*; сп. цсл. *воуџати*, буг. *буџ*, срп. *буџати*, укр. *буџати*, слч. *biujat*, рус. *буџать*, укр. *буџати*, блр. *буџаць*; в. **буен**. (Аникин 5: 77–78, 267–268; ЭССЯ 3: 83–86; ПЕРСЈ 1: 98; Skok 1: 230; ERHJ 1: 94; SP 1: 439–443; ESJS 85–86).

бујрум *бујрум* и *бујрун* interj.; извик со значење ‘повели, повелете’.

■ Од тур. *biuyurun*, *biuyurutuz*, што е заповеден начин од гл. *biuyurtak* ‘заповеда, нареди’. Тур. збор е наследен од осман. тур. *biuyuruk* ‘заповед, декрет’, алтернативно од осман. тур. *biuyurtak* ‘нареди, заповеда; оддаде почит; понизно каже’, од сттур. *biuyur-* ‘заповед’; сп. срп. *бујрум*, *бујрун*, *бујрунуз* ‘повели, повелете’, *бујрунтија* ‘заповед, пишана наредба’. (Јашар-Настева 2001: 113, 123, 164; Tietze 1: 823).

бука¹ *бука* f., *буки* pl.; ‘вид листопадно, планинско дрво со широка крошна; *Fagus silvatica*’.

Во релација со: ▲буков, буковина, буковица, буковка ▼буква, буквар

■ Од псл. **bukъ* (на што упатуваат рус. *бук*, слч. *buk*, хрв. (dial.) *bŭk*, можеби по аналогија со псл. термини

**dqbъ* ‘даб’, **grabъ* ‘габер’, сите од *o*-основа) што е понова морфолошка варијанта од псл. **buku*, **bukъve*. Мак. збор *бука* (како и буг. *бука* ‘буково дрво’, срп. (dial.) *бука*, хрв. (dial.) *bŭka*) ‘*Fagus silvatica*’ е јсл. иновација, односно како *femininum* од *a*-основа, можеби, исто така, по аналогија на општословенските називи за дрвја: *врба*, *ела*, итн. Псл. збор е рана заемка од некој germ. извор, во крајна линија од пгерм. **bōkō* ‘бука’; сп. гот. *bōka* ‘буква’, гот. *bōkōs* ‘книга, писмо’, стисланд. *bōk* ‘бука; букова штичка што се користи за пишување; книга’, свгерм. *buohha* ‘бука’, *buoh* ‘книга’, герм. *Buche*, *Buch*, англ. *book*. Герм. *Buche* ‘бука’ се сведува на пие. **b^hāg^hos* (или **b^heh₂g^hos*) и е сродно со лат. *fagus* ‘бука’, грч. *φῦός* (*η* < *ā*) ‘вид даб’. Има индикации дека Словените знаеле за овој вид дрво од најраните времиња, а со оглед на тоа што со овој псл. збор се именува втората буква во глаголската и кирилската азбука и означува и ‘буква, писмо, книга’, се работи за културна заемка чијшто опсег на значење се проширил од пишување и на материјалот на кој се пишувало, што се толкува со обичајот на древните Германи кои, текстовите напишани со рунско писмо, ги врежувале во букова кора. Но постои и мислење (Kluge, s.v. *Buche*) дека врската меѓу двете значења ‘дрво *Fagus*’ и ‘буква, писмен знак’ е неизвесна, главно затоа што нема преживеани докази за пишување базирано на бука кај раните германски и словенски народи. Буката ‘*Fagus*’ имала религиозно значење за древните индоевропски луѓе и затоа била користена за впишување свети симболи, во тој случај, проширеното значење ‘писмен знак’ би било директно позајмено од германски. (Киш 1996: 57; Аникин 5: 91–92; ПЕРСЈ 1: 99; ERHJ 1: 95; Skok

1: 230–231 s.v. *bük*; Snoj 2016: 94; ESJS 86–87; Králik 86; Kluge s.v. *Buche*).

бука² *бука* f., *букаџа* (sg.); ‘шум, врева, бучава; жлеб издлабен во стебло по кој тече вода кон колцето во воденицата и сл.’.

Во релација со: ▼ *бучи*, *бучава*

■ Од псл. **buka*, што е изведено од псл. **bukati* ‘гласно вика; удира’ од ономотопејско потекло, истозначен со псл. **bičati*, веројатно од истиот корен кој е и во *бик*; сп. срп. *бук*, *бука* ‘врева, шум’, *букати*, *бучити*, рус. *бука*, *букать*, чеш. *bukati* ‘вреска’. (БЕР 1: 87; ПЕРСЈ 1: 108; Аникин 5: 255; ЭССЯ 3: 74; Skok 1: 225; ERHJ 1: 94; SP 1: 443–444; Derksen 2008: 2015: 84).

букаре *букаре* n., *букариња* pl.; ‘шуплина во стебло од дрво со отвор преку кој пчелите комуницираат со околината’.

Во релација со: ▼ *бучи*, *бучава*

■ Не е сосема јасно. Со оглед на тоа што се исклучува можноста терминот да е поврзан со дрво *бука*, бидејќи *буката* не е погодна за создавање пчелни семејства, можна етимолошка интерпретација е дека терминот потекнува од псл. **bukati* ‘бучи, брмчи’, евентуално од проширената основа **bukar-ati*, односно од ономотопејската основа **buk-*. За семантиката сп. *дубина*.

буква *буква* f., *букви* pl.; ‘знак со кој се означуваат одделните гласови во јазикот’.

Во релација со: ▲ *буквен*, *буквар*, *буквален* ▼ *бука¹*.

■ Од стсл. *воукъ*, *G -кѣѣ*, *воукѣи*, *G -кѣѣѣ* ‘буква (писмен знак), запис, писмо’ < псл. **buku*, **bukъve*; сп. буг. *буква* ‘писмен знак, писмо’, рус. *буква* ‘писмен знак, писмо’, укр. *буква* ‘пис-

мен знак, писмо’, пол. *bukwa* ‘писмен знак во кирилицата’; в. *бука¹*.

буквален *буквален*, *буквалниоџ* adj.; ‘што одговара на напишаното од збор до збор, доследно, целосно’.

Во релација со: ▲ *буквалист* ▼ *буква*
■ Од рус. *буквальный*, што е калка од фр. *littéral* < лат. *litteralis* (< *littera* ‘буква’); сп. буг. *буквалан*, срп. *буквалан*, укр. *буквальный*. (ПЕРСЈ 1: 99; Аникин 5: 92–93).

буквар *буквар* m., *буквари* pl.; ‘книга од која се учат буквите, за почетно учење’.

Во релација со: ▲ *букварче*, *букварка*, *букварски* ▼ *буквар*, *бука¹*

■ Од рус.-цсл. *букварь*, што е изведено од *буква* ‘писмен знак’ според истиот модел како рус. *словарь* ‘речник’ од рус. *слово* ‘збор’. Зборот *буква* во источнословенските јазици ‘писмен знак’ е од стсл. *воукъи* sg., *воукѣи* pl., сп. слн. *bûkve* pl. ‘книга’; в. *буква* и *бука¹*. (ПЕРСЈ 1: 99; Аникин 5: 93; Skok 1: 231).

букет *букеџ* m., *букеџи* pl.; ‘аранжирана китка цвеќиња’.

■ Позајмено од фр. *bouquet*, можеби со посредство на рус. *букѣт*, или герм. *Bukett*, на што укажува завршното -*џ* во мак. облик *букеџ*. Изворното значење на фр. збор ‘шумичка (од различни дрвја и грмушки)’, што е од стфр. *boscet*, деминутив од *bois* ‘шума’, од срлат. *boscus* ‘шумичка’, е од некој герм. извор, во крајна линија од пгерм. **buskaz* ‘грмушка, жбун’, веројатно од пие. корен **b^huH-* ‘расте’. (БЕР 1: 88; ПЕРСЈ 1: 99; Аникин 5: 94–95; ERHJ 1: 94; Králik 86; Kluge 159).

буклија *буклија* f., *буклиџи* pl.; ‘дрвен сад за вода или за вино со синцир за

носење преку рамо или за товарање добиток’.

Во релација со: ▲букла, буклица
▼бокал

■ Позајмено од нгрч. *μπούκλιον*, што е деминутив од нгрч. *μπούκλα* ‘дрвен сад’; балкански грцизам; сп. буг. *букла*, *бѣклица*, срп. *буклија*, аром. *búclā*. Грч. збор има исто крајно потекло како и итал. *boccale*; в. **бокал**.

букне *букне*, *букна̃и* pf.; ‘пламне, наеднаш почне силно да гори; силно, наеднаш израсте’.

Во релација со: ▲букнува, букнување

■ Од псл. **buknǫti*, во крајна линија од ономатопејско потекло; во релација со псл. **bukati*, блиско и со **buxnǫti* што е само јсл. карактеристика, сп. буг. *букна*, срп. *букнути*, слн. (dial.) *búkniti*. (ПЕРСЈ 1: 100; Лома 2000: 618–619; Аникин 5: 89–90; ЭССЯ 3: 81, 88; Skok 1: 225, 229; SP 1: 436–438).

буков *буков*, *буковио̃и* adj.; ‘што е од бука’.

Во релација со: ▲буковина, буковица, буковка, бука¹▼буква

■ Од псл. **bikovъ(jь)*, сп. буг. *бѣков*, срп. *бѣков*, слн. *bíkov*, пол. *bikowu*, рус. *буковый*, укр. *буковий*, блр. *букавы*; в. **бука**¹.

букот *буко̃и* m., *буко̃и̃и* pl.; ‘Звук што се слуша при дејство проследено со силен звук, експлозија и сл.’.

Во релација со: ▲букоти, букотница
▼бука², бучава, бучи

■ Од коренот **buk-* што е во псл. **buka* < **bukati*, во крајна линија од ономатопејско потекло; в. **бука**².

букоти *буко̃и̃и*, *буко̃и̃а̃и̃и* impf.; ‘одава силен звук’.

Во релација со: ▲букотење, букот, букотница
▼бука², бучава, бучи

■ Од ономатопејско потекло, од коренот **buk-* што е во псл. **bukati*; в. **бука**² и **букне**.

була¹ *була* f., *були* pl.; ‘жена во традиционална женска муслиманска облека со зар и фереџе’.

Во релација со: ▲забули, забулува

■ Од тур. (dial.) *bula* ‘стрина, вујна, госпоѓа’, балкански турцизам со непотврдена етимологија; сп. буг. *була*, срп. *була*, алб. *bullë*, унг. *bulya*, нгрч. (arch.) *μπουλα* ‘еврејска госпоѓа’. Со оглед на тоа што гл. *забули*, освен значењето ‘стане була, премине во ислам (за жени)’, има и значење ‘замота (се), завитка (се) со облека’, во ПЕРСЈ (1: 100–101) се толкува и како ‘(омажена) муслиманка’, но и можност процесот да се одвивал обратно, односно од псл. **ob-uti* ‘обуе, облече’ и неговата изведенка **obudlo*, сп. срп. (dial.) *обуло* ‘облека’, слн. *obúlo* ‘облека’, па со декомпозиција можело да се добие буг. *було* ‘невестински вел’, срп. *буо*, *була* ‘невестински вел’. (БЕР 1: 88; ПЕРСЈ 1: 100–101; ЭССЯ 30: 238–239; Titetze 1: 687–688).

була² *була* f., *були* pl.; ‘двостран метален печат на документите, повелбите на владарите и црковните поглавари; самиот документ, повелба’.

Во релација со: ▼булјон

■ Позајмено од срлат. *bulla* ‘печат, документ со печат’, во класичниот лат. ‘меур; предмет со кружна, топчеста форма’. (Snoj 2016: 94; ERNJ 1: 95; Králik 86; OED, s.v. *bulla*).

булдог *булдо̃г* m., *булдо̃зи* pl.; ‘раса на куче со куса, силескана мущка, со силно развиено тело и со куси нозе; телохранител, чувар, лично обезбедување’.

Во релација со: ▼булдожер

■ Позајмено од англ. *bulldog*, буквално ‘биковско куче’, што е сложенка

од *bull* ‘бик’ + *dog* ‘куче’. Околу 15 век, булдогот, кој сè уште не наликувал на денешната раса, бил познат по борбите против бикови. Булдогот бил пуштан во заграден простор со бик, а целта била најдоброто куче да ја касне муцката на бикот и да го победи. Првично се одгледувале со цел да ги раздразнуваат биковите. Денешната раса е резултат на вкрстување меѓу стариот булдог и мопс. (БЕР 1: 88; Snoj 2016: 94; ERHJ 1: 95; Králik 86; OED, s.v. bulldog).

булдожер *булдожер* m., *булдожери* pl.; ‘градежна машина’.

Во релација со: ▼ булдог

■ Позајмено, можеби преку срп. *булдожер*, хрв. *buldožer*, од (амер.) англ. *bulldozer*, што е изведенка од *bulldoze* ‘срамни со земја’, постаро значење ‘присили’. Можеби зборот е сложен од англ. *bull* ‘бик’ и *dose* ‘доза, определена количина’, но семантиката на сложенката не е сосема јасна. Можно е првичното значење да било ‘количина што му соодветствува на бикот’, а во Америка во 19 в. зборот се употребувал и со значење ‘претекување’ < ‘претепан како бик’. (Snoj 2016: 94–95; ERHJ 1: 95; OED s.v. bulldoze).

буле *буле* n., *булиња* pl.; ‘погачка, обично за раздавање за покоен’.

Во релација со: ▲ буленце

■ Од псл. **bula*, **bulja* ‘сè што има кружна форма; кружен предмет; зрно; меур’ (поткрепено и со значењето на *буле* во мариовскиот дијалект ‘сплеснато, кружно лепче печено во пепел’). Не е сосема јасна врска со *булка* ‘*Papaver rhoeas*’ (за семантиката, симболиката и обредите кај словенските народи в. СДЭС 1: 270–272). (СДЭС 1: 270–272).

булевар *булевар* m., *булевари* pl.; ‘широка улица со дрворед’.

Во релација со: ▲ булеварски

■ Позајмено од фр. *boulevard*, од срхол. *bollwerc* ‘бедем’; сп. англ. *boulevard*, germ. *Boulevard*, шп. *bulevar*, *boulevard*, тур. *bulvar*, рус. *бульвар*, срп. *булевар*. Фр. збор е потврден во 14 в. со значење ‘бедем’ < срхол. *bollwerc* буквално ‘направа од штици’. Подоцна, со промената на начинот на војување, во старите средновековни градови одбранбените сидови се рушеле и на врвот на нивните насипи се правени најшироките улици. (БЕР 1: 89; Аникин 5: 126–127; Dauzat 103; Snoj 2016: 95; OED, s.v. boulevard).

булјон *булјон* m., *булјонои* (sg.); ‘супа од месо (обично говедско) или од зеленчук во која непосредно пред служењето се разматува јајце’.

Во релација со: ▼ була²

■ Позајмено од фр. *bouillon*, што е изведено од фр. глагол *bouillir* < стфр. *boillir* ‘вари, клокоти’ < лат. *bullire*, буквално ‘се меури’, што е од лат. *bulla* ‘меур; предмет со кружна, топчеста форма’; в. була².

булка *булка* f., *булки* pl.; ‘вид полско цвеќе, едногодишно растение со големи црвени цветови, див афион; *Papaver rhoeas*’.

Во релација со: ▼ була¹

■ Етимологијата на овој збор не еднозначно утврдена, најверојатно од псл. **bula* ‘оток, изросток; меур; сè што има кружна форма; кружен предмет’ (поткрепено и со значењето на *буле* во мариовскиот дијалект ‘кружно лепче печено во пепел’), со дополнителна семантичка контаминација од турцизмот *була*¹, за што сведочат и мак. народни називи за ова растение, од една страна: *џлускавец*, *џлусковец*, *џлусков*, *жабурка* (метафорична реализација ‘меур’ > ‘*Papaver rhoeas*’) и: *була*, *булка*, *џурчинка*, *кадана*, *кокона* (според моделот ‘госпоѓа’ > ‘цвет, пупка’ > ‘*Papaver rhoeas*’). (БЕР 1: 89;

Киш 2010: 97–98; Гецовска 2024: 92; ПЕРСЈ 1: 101; ЭССЯ 3: 93–94; Skok 1: 232).

булук *булук* m., *булуци* pl.; ‘стадо, мноштво животни, крдар’.

Во релација со: ▲булучиште

■ Од тур. (arch., dial.) *bülük* ‘чета, одред’, покрај *bölük* ‘група, табор’ што е изведено од сттур. основа *böl-* ‘дели, подели’; балкански турцизам, сп. буг. *буљок*, *буљок*, срп. *буљук*, алб. *bylyk*, *bylluk*, нгрч. *μπουλούκι*, ром. *buluc*. (ПЕРСЈ 1: 101; Skok 1: 234; Škaljić 153).

бум¹ *бум!* interj.; за подражавање звук при силен тресок, експлозија, истрел и сл.

Во релација со: ▲бумка, бумтеж

■ Ономатопеја. (БЕР 1: 89; ERHJ 1: 96).

бум² *бум* m., *бумои* (sg.); ‘настан што оддекува, за кој се слуша и се зборува, сензационален успех, напредок’.

■ Како именка со значење ‘настан што оддекува, за кој се слуша и се зборува, сензационален успех, напредок’, најверојатно од англ. *boom*, што е од ономатопејско потекло.

бумбар *бумбар* m., *бумбари* pl.; ‘инсект од видот на тврдокрилци, со топчесто, влакнесто тело што брмчи при летањето; *Bombus*’.

Во релација со: ▲бумбарче, бумбарест, бумбаров

■ Од псл. (dial.) **bqbarъ*, изворно од ономатопејско потекло со удвојување на коренот **bътъ*, **brътъ* ‘зуи, брмчи’ + суф. *-arъ*. Гласот -у- е дополнително назализиран; сп. буг. *бѹмбар*, но и: *бѹбар*, *брѹмбар*, *брѹмбал*, срп. *бѹмбѹр*, укр. *бомбѹр*, слн. *bũmbar* (< срп.-хрв. *bũmbār*). Сродно со литв. *baĩmbalas* ‘бумбар, мајски бумбар’, латв. *baĩbals*, споредливо и со скрт. *bambharah* ‘пчела’, стгрч. *βομβυλός*

‘бумбар’. (БЕР 1: 83, 89; ПЕРСЈ 1: 102; Аникин 5: 16; ЭССЯ 2: 230–231; Skok 1: 235–236; Snoj 2016: 95; ERHJ 1: 96).

бумеранг *бумеранџ* m., *бумеранзи* pl.; ‘вид оружје на австралиските домородци во вид на срп, кое се враќа на местото од каде што е фрлено ако не ја погоди целта’.

■ Позајмено од англ. *boomerang*, што е заемка од јазикот на австралиските домородци од Нов Јужен Велс. (Snoj 2016: 95; ERHJ 1: 96; Králík 87).

буна *буна* f., *буни* pl.; ‘отворено противење, изразување незадоволство; бунт’.

Во релација со: ▲буни¹, побуна, узбуна

■ Од јсл. **buna*, што е поствербал од псл. **buněti/*buniti*; сп. буг. *буна*, срп. *буна*. Псл. глагол **buněti/*buniti* е интранзитивен; сп. срп. (dial.) *бунити* ‘гласно зборува’, слч. *buniet* ‘одсвојува, зие’, укр. *буніти* ‘зие’ и може да се толкува како варијанта на основата **bqbn-*, додека пак, како транзитивен и рефлексивен псл. **buniti (se)* е ограничен на јсл. терен, исто како што е и псл. именка **buna* и очигледно претставува нејзин деноминал. Овој глагол треба да се разликува од хомонимниот глагол *буни се* ‘се збуни/се збунува’, иако во мак. јазик дошло до заемно вкрстување на двата глагола (како и во буг., срп. и хрв. јазик). (ПЕРСЈ 1: 102; ЭССЯ 3: 95–96; Skok 1: 236; ERHJ 1: 96; SP 1: 448–450).

бунар *бунар* m., *бунари* pl.; ‘ископана и обидана длабока јама за вадење подземна вода’.

Во релација со: ▲бунарче, бунариште, бунарски

■ Позајмено од тур. (dial.) *bunar*; балкански турцизам, сп. буг. *бунѹр*, срп. *бунѹр*, алб. *bunār*. Тур. форма *bunar*, како и *binar*, е дијалектна варијанта,

ПЕРСЈ 1: 104), доведувајќи го овој збор во врска со псл. **gniti* (в. **гние**), тргнувајќи од хипотетичката срп. форма **об-у-гњити*, покрај *оба-гњити*, *у-гњити* ‘изгние’, па врз таа основа се претпоставува псл. ‘место на гниење’, со претпоставка за декомпозиција на *о-* и гласовен развој *-гн- > -гњ- > -њ-*, што според нас, со оглед на сложеноста на претпоставените развојни фази, е премногу хипотетички. (Аргировски 1998: 82; БЕР 1: 90; Лома 2000: 610; ПЕРСЈ 1: 104).

бункер *бункер* м., *бункери* пл.; ‘складиште; бетонско или поинакво засолниште за мал број војници со соодветно оружје’.

■ Позајмено, можеби преку герм. *Bunker*, од англ. *bunker* ‘голем сад или преграда за складирање јаглен; засилено подземно засолниште, обично за употреба во време на војна’, што е изворно дијалектен шкотски збор за клупа (англ. *bank* ‘клуба’); сп. рус. *бункер*, буг. *бункер*, срп. *бункер*, алб. *bunker*, ром. *bîncăr*. Во 19 в. *bunker* има значење ‘пречка на терените за голф’, а во Првата светска војна зборот го добил и значењето ‘подземно засолниште во рововско војување’. (Snoj 2016: 95; ERNJ 1: 97; Králík 87).

бунт *бунѝ* м., *бунѝови* пл.; ‘отворено противење, изразување незадоволство’.

Во релација со: ▲ бунтовен, бунтовност, бунтовник, бунтовничка, бунтовнички, бунтовништво

■ Позајмено преку рус. *бунт* (< пол. *bunt*), од герм. *Bund* ‘сојуз’; сп. буг. *бунт*, срп. *бѝнт*. Значењето ‘сојуз’ првично се променило во пол. јазик во ‘побуна, завера’ преку герм. израз (arch.) *einen Bund machen wider* ‘направи сојуз (против некој)’. Зборот се проширил на Балканот најверојатно во 19 в., во времето на балканските востанија против Турците кои

ги поддржувала Русија. Од именката *бунѝ* се изведени и придавката *бунѝовен* ‘што е секогаш готов на бунт’, како и глаголот *бунѝува*, *бунѝувааѝ* impf.; ‘поттикнува на бунт; (се ~) крева бунт’. Именката *бунѝовник* ‘тој што учествува во бунт, што крева бунт; човек што често се бунтува’ е изведена од *бунѝовен*, можеби под влијание на рус. *бунтовщик*. (БЕР 1: 90; ПЕРСЈ 1: 104; Аникин 5: 137–138; Фасмер 1: 241; Skok 1: 237; Gluhak 157; ERNJ 1: 97; Bezlaž 3: 137).

бунѝија *бунѝија* м., *бунѝија* пл.; ‘човек што постојано се буни и противречи’.

Во релација со: ▲ буна, буни (се)

■ Изведено од *буна*, што е поствербал од *буни*¹; в. **буна**, **буни**¹.

бура *бура* ф., *бури* пл.; ‘силен студен ветер со невреме, обично со дожд или снег; (fig.) настан што предизвикува многу немир, превирања и тешкотии; (fig.) силна возбуда, вознемиреност, реакција на некој настан или дејство’.

Во релација со: ▲ бурен, буреносен, бурно, бурност

■ Од псл. **bur'a*/**bura* ‘невреме, силен ветер; бура’; сп. цсл. *бурѣ*, буг. *буря*, *бѝра*, срп. *бѝра*, слн. *búrja*, слч. *bura*, чеш. *bouře*, пол. *burza*, рус. *буря*, укр. *буря*, блр. *бура*. За псл. **bur'a*/**bura* постојат неколку претпоставки. Според некои, овој псл. збор е поствербал, односно апстрактна именка изведена од псл. **buriti* со преносното значење ‘силно лие, непрестано врне’ од изворното значење ‘расипува (се), лути (се), срдѝ (се)’ и се споредува со литв. *beiaurùs* ‘гаден, непрекинат дожд’ од коренот кој е во литв. *biùrti* ‘расипува, срдѝ, лути’, можеби од истиот корен кој е во лат. *furor* ‘бес’, скрт. *bhurati*. Според други, псл. збор е изведен од стгрч. предлошка за име-то на богот на северниот ветер Βορέας

(Βορρᾱς, Βορέης), од каде што е изведено грч. βορέας ‘северен ветер, северец’; за можниот псл. грцизам со *b за грч. β (место подоцнежното *v) сп. **буна, колиба**. Во западните јсл. јазици (слн., хрв., срп., цг., бос.) овој збор е контаминиран со зборовите во ром. јазична група кои означуваат ‘сверен ветар, бура’; сп. млет. *bora*, итал. *bora*. Изворот на овие зборови е грч. βορέας ‘северен ветер, северец’, оттаму и лат. придавка *borealis* ‘северен’). Во старите текстови зборот *бура* и забележан со значењето ‘север’. Во мак. дијалекти зборот *бура* најчесто има значење ‘лошо време, силно невреме со ветер’. (БЕР 1: 90, 92; ПЕРСЈ 1: 104–105; Аникин 5: 199–200; ЭССЯ 3: 97–98; Skok 1: 238; Skok I: 237; Gluhak 157; ERHJ 1: 97; SP 1: 453–454, 450–451; ESJS 87–88; Derksen 2008: 68).

бургија *бурџија* f., *бурџии* pl.; ‘алатка за дупчење на разновиден материјал; дел од музички инструмент; (colloq., fig.) закачка, шега, досетка, бесмислица’.

Во релација со: ▼ бурма

■ Позајмено од тур. (arch., dial.) *burgi*, покрај *burgi*; балкански турцизам, сп. буг. *бурџија*, срп. *бурџија*, ром. *burghiu*, алб. *burgj*, *burgji*. Тур. збор е изведен од општотурската глаголска основа *bur-* ‘вие, свие, врти, завртува’, од исто крајно потекло како и *бурма* (за образувањето и семантиката на тур. збор в. Tietze 1: 814). (Јашар-Настева 2001: 74; ПЕРСЈ 1: 105; Skok 1: 240; Tietze 1: 814).

буре *буре* n., *буриња* pl.; ‘дрвен или метален сад за течности, со два газера’.

Во релација со: ▲ буренце

■ Етимологијата на овој збор е недоволно јасна, но најверојатно станува збор за романизам, од исто крајно по-

текло како и ром. *burii* ‘мала бочва, бочвичка’. Овој збор го има во буг. *буре*, срп. *буре*, хрв. *büre*, веројатно позајмено од млет. *boria*, од коренот што е во итал. *barile* ‘бочва’. (БЕР 1: 91; ПЕРСЈ 2: 203–204; ПЕРСЈ 1: 105–106; ERHJ 1: 97).

бурек *бурек* m., *буреци* pl.; ‘вид ориентална пита’.

Во релација со: ▲ бурекчија, бурекчилница, колбурек

■ Позајмено од тур. (dial.) *bürek*, покрај *börek* ‘пита’, што е од перс. *būr-ek*; балкански туцизам, сп. буг. *бюрџек*, срп. *бурек*, алб. *burék*, аром. *burécá*, нгрч. *μπουρέκι*. (Јашар-Настева 2001: 35, 90, 247; БЕР 1: 106; ПЕРСЈ 1: 106; Skok 1: 240; ERHJ 1: 97; Snoj 2016: 95).

бурен *бурен*, *бурниош* adj.; ‘раздвижен, зафатен од бура; исполнет со преживелици, со борба, со големи промени; пројавен шумно, силно изразен’.

Во релација со: ▲ бурно, бурност, бура, буреносен

■ Од псл. **burǵnъ*, што е изведено од псл. **bur’a*/**bura*; в. **бура**.

буржоазија *буржоазија* f., *буржоазии* pl.; ‘владајачка класа на капиталистичкото општество, сопственик на средствата за производство’.

Во релација со: ▲ буржоаски, буржуј

■ Позајмено од фр. *bourgeoisie* ‘граѓанство’, што е изведено од *bourgeois* ‘граѓанин’ < *bourg* ‘град’; сп. англ. *bourgeoisie*, герм. *Bourgeoisie*, буг. *буржоазија*, срп. *буржоазија*. Фр. *bourg* настанало од длат. *burgus* ‘тврдина’, што е, несомнено, заемка (можеби од пгерм. **burg*; сп. гот. *baurgs*, ствгерм. *burg*, или од стгрч. *πόργος*), во крајна линија од пие. **b^hrg^h*-. Од фр. *bourgeois* ‘граѓанин’ е позајмено и

буржуј ‘припадник на буржоаската класа’. (БЕР 1: 91; Snoj 2016: 96; ERNJ 1: 98; Králik 88).

бурило *бурило* n., *бурила* pl.; ‘дрвен сад за течности, обично со долгнавест облик, со два газера, погоден за товаране добиток’.

Во релација со: ▲бурилце ▼барел

■ Најверојатно со вкрстување меѓу *буре* (млет. *boria*) и венец. *baril* (итал. *barile*); сп. срп. *бурило* ‘дрвен сад за вода’, *ба̀рило* ‘дрвено, најчесто долгнавесто и плоснато буре што служи за складирање течности и цврсти производи’, буг. *бу̀рило*, *бу̀рилка* ‘долгнавесто буре, мала бочва’. Зборот *барел* е понова заемка од англ. *barrel*; в. **буре** и **барел**. (БЕР 1: 91; ПЕРСЈ 1: 105).

буричка *буричка*, *буричкааѝ* impf.; ‘меша нешто; пребарува, испревртува; (се ~) се меша, се испревртува; (се ~) ми (ти, му...) се лоши, ми (ти, му...) се повраќа’.

Во релација со: ▲буричкање, буричне, буричнува ▼брка, бркне, брцка, брцне, брчка

■ Ако се тргне од значењата во современиот мак. јазик (и во дијалектите), тогаш најприфатливо е да се толкува како ономатопеја за означување разни звуци, најверојатно од псл. корен псл. **bur-* (од којшто е псл. **burkati*), или од псл. корен **bъrk-/bъrk-* (од којшто е псл. **bъrkati* ‘меша, размешува’), и двата од ономатопејско потекло. Од *буричка* е изведен и интензивот *буричне* ‘брцне’.

бурјан *бурјан* m., *бурјани* pl.; ‘трајна зелена билка, висока од 1 до 2 метри, со ситни бели цветови и црни бобинки како плод, див бозел; *Sambucus ebulus*; плевел’.

Во релација со: ▲бурјанче, бурјаниште, бурјаноса, бурјаносува

■ Од псл. **burъjanъ*, со натамошна неизвесна етимологија; сп. буг. *бурен*, срп. *бурјан*, *бурјам*, слч. *buran*, *bureň*, *burina*, чеш. *buřan*, пол. *burzan*, рус. *бурьян*, укр. *бур'ян*, *бу́йрян*, блр. *бур'ян*. Постојат неколку претпоставки за потеклото на овој збор, меѓу другото, дека е можеби поврзано со псл. **biъъ* (со изворно значење ‘растение што расте диво, бујно’), дека е од псл. **buriti*, но не е исклучено и позајмување од некој друг (турски?) извор. Како и да е, треба да си има предвид ареалната дистрибуција на овој назив. Имено, самостојниот развој на зборот во зсл. јазици е сомнителен, од причина што пол. *burzan* е потврден украинизам, а чеш. форми делумно се третираат како заемки од словачкиот, делумно од рускиот јазик. Од зсл. форми остануваат слч. *buran*, *bureň* кои се доближуваат до исл. и јсл. форми каде што зборот е особено претставен во дијалектите на соодветните јазици. Имајќи ги предвид сите овие факти, не ја исклучуваме можноста да се работи за рано позајмување од некој тур. извор, особено што сттур. глаголски основа *bur-*, освен значењата ‘врти, вие’, има значење и ‘мириса, смрди’, а познато е дека цветовите на *Sambucus ebulus* излучуваат непријатен мирис. (БЕР 1: 91; ЭССЯ 3: 99–100; Аникин 5: 198–199; ЕСУМ 1: 306).

бурка *бурка* f., *бурки* pl.; ‘долга наметка што ја облекуваат жените во некои муслимански земји кога излегуваат во јавноста’.

■ Позајмено, најверојатно преку англ. *burka*, *burqa*, за кое натамошната етимологија не е сосема јасна. Можно е да е преземено од рус. *бурка* ‘вид волнена наметка кај кавкаските народи’, или пак од хинди-урду *burqā* ‘централноазиска облека што го покрива

целото тело вклучително и главата кај муслиманските жени’. Рус. *бурка* веројатно е позајмено преку кавк. јазици од перс. извор (најверојатно од перс. *bārka* ‘рамо, плеќи’), а во духот на народната етимологија се зближило со рус. *бурый* (*бурый плац*). Пове­ројатно е англ. *burka*, *burqa* да е позајмено од хинди-урду *burqā* < перс. *burqa*’ < арап. *burqu*’ ‘превез’. (Аникин 5: 166, s.v. бурка II, ЕСУМ 1: 301; OED, s.v. burka, burqa).

бурлеска *бурлеска* f., *бурлески* pl.; ‘литературно-сценски вид кој се одликува со претераност на комичните ефекти’.

Во релација со: ▲бурлескен

■ Позајмено преку фр. *burlesque* од итал. *burlesca* f. < *burlesco* m. ‘шеговит’; сп. герм. *Burleske*, англ. *burlesque*, рус. *бурлѐск*, буг. *бурлѐска*, срп. *бурлѐска*. Итал. збор е изведен од именката *burla* ‘шега’, што е најверојатно од лат. *burrae* ‘ситници, безначајности, глупости’. (Skok 1: 241; Snoj 2016: 96; ERNJ 1: 97; Chambers 127).

бурма *бурма* f., *бурми* pl.; ‘Вид прстен, вообичаено златен, венчален или свршенички; завртка’.

Во релација со: ▲бурмали, бурмалија ▼бургија

■ Позајмено од тур. *burma* ‘свивање, завртување; нешто усукано, завртено; завртка, славина’, (dial.) ‘алка, белезија’; балкански турцизам, сп. буг. *бурма*, срп. *бурма*, ром. *burma*, алб. *burmë* ‘завртка’. Тур. збор е изведен од сттур. глаголска основа *bur-* ‘врти, вие’, со исто крајно потекло како и *бурџија* (в. **бургија**). За образувањето и за развојот на значењата в. Tietze 1: 815. (Јашар-Настева 2001: 25, 74, 206; ПЕРСЈ 1: 106; Skok 1: 241–242; Tietze 1: 815).

бурмут *бурмуѝ* m., *бурмуѝоѝ* (sg.); ‘прав од тутун за шмркање’.

Во релација со: ▲бурмутица

■ Позајмено од тур. *burnut* < осман. тур. *burun otu* ‘бурмут’, што е изведено од *burun* ‘нос’ и *ot* ‘тревка; диво лековито растение’; сп. срп. (dial.) *бурнут*, оттаму во унг. *burnot* ‘ситно мелен тутун’. Од *бурмуѝ* со суф. *-ица* е изведено и *бурмуѝица* ‘мала кутија за бурмут; табакера’. (Јашар-Настева 2001: 101; Škaljić 155; Skok 1: 242).

бусија *бусија* f., *бусии* pl.; (arch.) ‘за­седа’.

Во релација со: ▼пусија

■ Од тур. (dial.) *busı*, покрај тур. *pusu*, (arch.) *pusi* ‘замка’; в. **пусија**. (ПЕРСЈ 1: 106; Skok 1: 243–244).

бут *буѝ* m., *буѝови* pl.; ‘дел од телото на човекот, од коленото до колковите; задна нога на животно од коленото до трупот; јадење од овој дел на животното’.

Во релација со: ▲бутче, бутен, бутина

■ Позајмено од тур. *but*; балкански турцизам, сп. буг. *бут*, срп. *буѝт*, ром. *but*, алб. *but*, нгрч. *μπούτι*. Според ПЕРСЈ (1: 106–107), иако семантиката и ареалната дистрибуција зборуваат во прилог на тоа дека станува збор за турцизам, сепак, имајќи ги предвид буг. *бут* ‘дрвен чекан’, рус. (dial.) *бут*, укр. *бут* ‘вид кромид; цвекло’, веројатно од псл. **butati*, **butiti* ‘удира, удри’, како и изведенките од псл. **batъ*/**bъtъ* со кои се означуваат делови од телото (срп. *батак*, *батина*), не може да се исклучи можноста за домашно (словенско) потекло на зборот *буѝ*. За потеклото и за семантиката на тур. *but*, в. Eren 1999: 65. (БЕР 1: 92; ПЕРСЈ 1: 106–107; ЭССЯ 3: 103; Eren 1999: 65).

бута *буџа*, *буџааџ* impf.; ‘турка; (се ~) се турка’.

Во релација со: ▲ бутање, бутка, буткање, бутканица, бутне, бутнува, бутнување

■ Од псл. **butati*, сродно со псл. **buta*, **butiti*; сп. буг. *бутам* ‘турка; чука; бие (масло)’, срп. (argh.) *буџати* ‘турка; мати, бие (масло)’, слн. *būtati* ‘тепа, турка’. (БЕР 1: 92; Аникин 1: 219; Snoj 2016: 96).

бутник *буџик* m., *буџици* pl.; ‘современ дуќан, продавница за облека што се изработува по сопствени модели и во мали серии’.

Во релација со: ▼ аптека

■ Позајмено од фр. *boutique*, што е изведено од прованс. *botica* < грч. *ἀποθήκη* ‘складиште, магацин’; сп. англ. *boutique*, герм. *Boutique*, итал. *boutique*, рус. *бутик*, буг. *буџик*, срп. *буџик*, алб. *butík*, ром. *butíc*. Од исто крајно потекло се и *аџџека* како и итал. *bottega* ‘продавница, дуќан’; в. **аптека**. (Snoj 2016: 97; ERNJ 1: 99; Králik 88; TLFi, s.v. *boutique*).

бутин *буџин* m., *буџини* pl.; ‘тесен, долгавест, дрвен сад за матење матеница’.

■ Во мак. дијалекти покрај обликот *буџин*, се среќава и *буџим* ‘висок дрвен сад, горе со тесен отвор за биење млеко, од кое се вади маст и матеница’, а според Аргировски (1988: 82) е заемка од грч. *βυτίνη* ‘чаша; туба за пренесување вода’. Според Хесиј, стгрч. *βυτίνη* е изведено (веројатно од коине) **βυτίον* < *βυτίνη/πυτίνη*, при што замената *π/β* во грч. јазик укажува на предгрчко потекло, од каде што можеби е лат. *buttis* (> лат. *butina*). Ако се тргне од фактот дека за оваа заемка, во мак. јужни дијалекти (каде што е најсилно влијанието на грч.) постои и синонимот од слов. потекло *маџка* од гл.

маџи, а зборот *буџин/буџим* се среќава и во северните мак. говори, можеби станува збор за влијание од псл. **butiti*, на што укажува мак. (dial.) *буџило* ‘дрвото (матката) со кое се чука млекото во бутимот’ (Пеев 1: 175) и буг. (dial.) *буџило* ‘висок тесен сад за биење млеко’, срп. *буџити* ‘бие (масло)’. (Пеев 1: 175 Аргировски 1988: 82; Гецовска 2024: 214–215; БЕР I: 92; Skok I: 226)

бутка *буџка*, *буџкааџ* impf.; ‘турка; турне на испит некого; става, дава; (се ~) се турка’.

Во релација со: ▲ буткање, бутканица, бутне, бутнува

■ Образување со суф. **-k-* од основата **but-*; сп. рус. *буџкать* ‘тепа, удира’, за кое Аникин (1: 219) вели дека никнало на рус. почва од основата која е во **butati*, **butiti*; в. **бута**. (Аникин 1: 219).

бутне *буџне*, *буџнаџ* pf.; ‘турне; турне на испит некого; стави, даде; (се ~) се турне’.

Во релација со: ▲ бутнува, бутнување, бута, бутање, бутка, буткање, бутканица

■ Перфектив изведен со суф. **-nəti* од псл. **butati* /**butiti*; в. **бута**.

бутур *буџур* m., *буџури* pl.; ‘болест кај коњите со кашлање’.

Во релација со: ▲ бутурлив, бутурничав, бутуриса, бутурисува, бутурисување

■ Нејасно. Во БЕР (1: 93) буг. *буџур* се изведува од *буџеа*, *буџеа* ‘здебелува’, но семантички неубедливо. Од именката *буџур* со суф. *-лив* е изведена придавката *буџурлив* ‘болен од бутур’. Не јасно дали овде спаѓа глаголот *буџури* со оглед на семантиката ‘јако и силно турне, бутне некого’ или пак и овој глагол е изведен со туѓиот (грч.) суф. *-иса* со про-

ширување -ур- на псл. основа **but-* (в. **бута**). (БЕР 1: 93).

буф *буф!* interj.; извик со кој се имитира нешто што го предизвикува или го испушта овој глас.

Во релација со: ▲буфка, буфне, буф-та

■ Ономатопеја.

буфка *буфка, буфкааӣ* impf.; ‘турка; турне на испит некого; става, дава; (се ~) се турка’.

Во релација со: ▲буфкање, буфне, буфта ▼бува², бувне, бувнува, бувта, бувалка, бувка

■ Од ономатопејско потекло, од псл. основа **buh-*; в. **бува**².

буфне *буфне, буфнаӣ* pf.; ‘тресне, удри предизвикувајќи соодветен шум; се појави, излезе’.

Во релација со: ▲буфнува, буфнување, буф, буфка, буфта ▼бува², бувта, бувалка, бувка

■ Во крајна линија од ономатопејско потекло, од псл. **buxnōti*, што е изведено од псл. **buxati*; в. **бувне** и **бува**².

буфта *буфџа, буфџааӣ* impf.; ‘турка; турне на испит некого; става, дава; (се ~) се турка’.

Во релација со: ▲буфтање, буф, буфне, буфка ▼бува², бувне, бувнува, бувта, бувалка, бувка

■ Од ономатопејско потекло, од псл. основа **buh-*; в. **бува**².

буц *буц!* interj.; извик за означување дека нешто боде, обично на шега, во игра и сл.

Во релација со: ▲буца, буцка, буцкало, буцканица, буцне, буцнува, буцнување

■ Ономатопеја, в. **боц**.

буца *буца, буцааӣ* impf.; ‘боде, прободува; (fig.) боде, боцка; боде со ро-

гови (за рогато животно); (се ~) меѓусебно се бодат; (се ~) се пари (за свиња).

Во релација со: ▲буц, буца, буцка, буцкало, буцканица, буцне, буцнува, буцнување

■ Во крајна линија од ономатопејско потекло од извикот *буц!*, но ако се имаат предвид значењата во мак. јазик, тогаш можно е да се работи за вкрстување на значењата од јсл. **bodъcati* < псл. **bosti* (**bodъ*) и псл. **bukati*. Сепак, се работи за експресивна варијанта на извикот *боц!* Од *буца* со суф. -н- е изведен перфективот *буцне* ‘прободе; боде со рогови (за рогато животно); (fig.) подбуцне, провоцира’, како и глаголот *буцка* со суф. -к- ‘боде, прободува; (fig.) бреца, поттикнува на расправија, се потсмева некому; (се ~) се боде; (се ~) се удира’, а од него е изведена именката *буцкало* ‘сврдел, шило, тоа со што може да се буцка; тој што буцка’, како и именката *буцканица* ‘везало, сè во што се боцка со игла со цел да се навезе, закрпи, сошие и сл.’.

бучава *бучава* f., *бучави* pl.; ‘бука, ширење силни звуци’.

Во релација со: ▲бучавост, бучавица, бучен, бучи ▼бука², букне, букот, букоти, букнува, букотница

■ Од псл. **bičavъ(jъ)*, што е изведено од псл. глагол **bičati*, од основата **buk-*, **bič-*; в. **бучи** и **бука**².

бучен *бучен, бучнио̄ӣ* adj.; ‘што прави многу бучава’.

Во релација со: ▲бучност, бучи ▼бука², букне, букот, букоти, букнува, букотница

■ Од псл. **bičъnъ(jъ)*, што е изведено со помош на суф. **-ъn-* од основата **buk-*, **bič-*; в. **бучи** и **бука**².

бучи *бучи, бучаӣ* impf.; ‘прави бука, бучава’.

Во релација со: ▲бучење, бучава, бучавост, бучавица, бучен, бучност
▼бука², букне, букот, букоти, букнува, букотница

■ Од псл. **bučiti*, ономатопејски глагол на **-iti*, од основата што е во **buk-*, **bič-*; сродно со **bučati*; сп. буг. (dial.) *бучим* ‘плаче на глас’, срп. *буџити* ‘шуми, бучи’, слн. *bičiti* ‘не-годува, се лути’, рус. (dial.) *буџитъ* ‘рика’. (БЕР 1: 95; ЭССЯ 3: 75; ERNJ 1: 93).

бучук *бучук* m., *бучуци* pl.; ‘голем дрвен сад за мерење; големо ведро за чување жито, сол, брашно’.

■ Од осман. тур. *biçuk* ‘половина, пола (по цифра)’ од сттур. *bičuk* ‘половина, пола’. Според Tietze (1: 794) тур. *biçuk* во значење ‘половина акче, вредност на стара мала османлиска паричка’ е од сттур. *bičuk*, што е од *biçuk*, од основата *biç-* ‘сече’ (Јашар-Настева 2001: 21, 78; Tietze 1: 794).

буца *буца* m., *буци* pl. (colloq.); ‘важна личност, најчесто од политичкиот свет’.

■ Позајмено (само во значењето ‘важна личност, најчесто од политичкиот свет’) преку срп. *буџа* со изворно значење ‘стап со задебелен крај; дупка, јама’, а потоа и ‘важна личност, главешина’ (сп. и срп. *буџовџан*), што е најверојатно добиено со метатеза од тур. *cübb* < арап. *ğubb* ‘јама, отвор, бунар’.

буџет *буџет* m., *буџетови* (sg.); ‘пресметка на приходите и расходите на државата, на установа, претпријатие, за определен период; парични средства со кои се располага’.

Во релација со: ▲буџетски, буџетар, буџетира

■ Позајмено од англ. *budget* ‘пресметка’; сп. герм. *Budget*, рус. *бюджет*,

буг. *бюджет*, срп. *буџет*, алб. *buxhët*, ром. *bugët*. Англ. збор е интернационализам, а потекнува од фр. *bougette* ‘кожена торбичка’, што е изведено од длат. *bulga*. Лат. збор најверојатно е позајмен од келтскиот супстрат (сп. ирс. *bolg* ‘вреќа’). (БЕР 1: 106; ERNJ 1: 94; Snoj 2016: 93).

буша *буша* f., *буши* pl.; ‘раса домашно говедо’.

■ Позајмено најверојатно преку срп. *буша* ‘домашно ситно говедо со тесна глава и кратки тенки нозе’, што е позајмено од унг. *busa* ‘набиен, крупен (за главата или челото); густ (за вџите)’ од непознато потекло. (Skok 1: 244; ERNJ 1: 97).

бушав *бушав*, *бушавиови* adj.; ‘што не е исчешлан’.

Во релација со: ▲бушавост, бушави
▼буштрав, буштрави, буштровост

■ Нејасно. Во БЕР (1: 95) се објаснува како изведенка од *був* ‘Bubo bubo’ поради изгледот на оваа птица, но можно е да има врска со псл. **buxati* во интранзитивна смисла ‘расте, бабрее, е растресит, е шупликав’, кој најверојатно е синонимен со псл. транзитив **buxati* ‘удира’. глаголот *бушави* ‘растура исчешлана коса, прави да изгледа неуредно’ би можел да се третира како деноминал од *бушав*. (БЕР 1: 95).

буштрав *бушџрав*, *бушџравиови* adj.; ‘што не е исчешлан’.

Во релација со: ▲буштровост, буштрави
▼бушав, бушав, бушавост

■ Според БЕР (1: 95) со вкрстување на формите *бушав* и *кошџрав*. Глаголот *бушџрави* ‘растура исчешлана коса, прави да изгледа неуредно’ е деноминал од *бушџрав*. (БЕР 1: 95).

В

В¹ *в* и *во* ргр.; алтернативна форма на предлогот *во*; се употребува: пред нечленувани именки ако не почнуваат со *в* или *ф* и ако не се истакнува именката; во народната и уметничката поезија и покрај тоа што именката е членувана; во називите на деновите во неделата.

■ Од псл. **vъ* ‘во, внатре, кон’, предлог со кој се изразува локативната и акузативната релација, а исто така и **vъn* и преф. **vъ(n)-* (префикс. Гласот *-n-* понекогаш се смета за секундарна согласка, која се јавила како резултат на хијатус (**vъ-n-jego* < ? *vъ jegо*), но таквиот став не е задолжителен (Аникин 5: 303). Етимолошките паралели упатуваат на примарност на формите со *-n*, можеби од пие. **h₁en*. Веројатно е од блтсл. **in*, од нулти степен **h₁n* на пие. **h₁én* ‘во’ (сродно со литв. *j*, стпрус. *en*), или од блтсл. збор од *o*-раздел **h₁ón* на пие. **h₁én* ‘во’ (сродно со латв. *iekša* (*ie-kša*), стгрч. *ên/êví* ‘во, внатре’, питалс. **en* ‘во’, пкелт. **eni*/ **en* ‘во’, пгерм. **in* ‘во’). Често се претпоставува дека доаѓа од нулти степен, сепак, нема сигурни примери за **n* > блтсл. **in*, па наместо тоа може да се претпостави *o*-разделот **h₁ón*. Во предлогот **vъ(n)* поради законот за отворени слогови, последното *-n* се испушта. Но, кога се комбинира со стебло што (првично?) започнува со самогласка, тоа било додадено на следниот збор. (БЕР 1: 110; Аникин 5: 303; Фасмер 1: 262; ESSJ 1: 270–274; Bezlaј 4: 271; Snoј 2016: 826; Králik 646).

В² *в-* и *во-* рgef.; за образување глаголи со значење: а) упатеност, насоченост кон некаква внатрешност: вглави, вде-не, вдлаби, вовре, вотне, воведе, во-

влече, впие (се); б) поголем интензитет на дејството: вгледа (се), вслуша се, вгорешти се; в) преминување во нова состојба, добивање нов квалитет: вгорчи (се), втврдне (се), вдетини (се), вѓаволи (се); за образување прилози со значење упатеност, насоченост, правец: вкуќи, вземи, вдесно, влево.

■ Од псл. **и*, што имало две значења: аблативно ‘од’ и адлокативно ‘при, кај’ (на пр., како во дел од мак. дијалекти, денешниот архаичен израз „у нас, у тебе“ со значење ‘кај нас, кај тебе’. Во македонскиот јазик (и во голем дел од мак. дијалекти) овој предлог (и префикс) се изедначил со псл. предлог **vъ(n)*; в. **В¹**, **во**. (Snoј 2016: 826).

ваби *ваби*, *вабаи* impf.; ‘вика, повикува, мами, примамува животно’.

Во релација со: ▲ **вабење**

■ Од псл. **vabiti* ‘вика, довикува, мами’; сп. стел. *вабити*, буг. *вабѝа*, срп. *вабити*, хрв. *vábiti*, слн. *vabīti*, *vábiti*, слч. *vábit*, чеш. *vábit*, пол. *wabić*, глуж. *wabić*, длуж. *wabiś* рус. *ва́бить*, укр. *ва́бити*, блр. *ва́біць*. Споредбата со сродните зборови од германските јазици упатуваат на коренот **weh₂b-* или **weh₃b-*, но против тоа зборува неакутираната интонација на коренот во псл. јазик; сп. пгерм. **wōprijanq* ‘вика, се жали’, гот. *worþjan* ‘повикува, довикува’, стангл. *wēpan* ‘плаче’. (EPCJ 2: 33; ПЕРСЈ 1: 111; Фасмер 1: 263; ERHJ 2: 537; Bezlaј 4: 271–272; Gluhak 660; Snoј 2016: 826; Skok 3: 557; Králik 646).

вага¹ *вага* f., *ваги* pl.; ‘направа за мерење тежина; созвездие видливо во септември и октомври; хороскопски знак’.

Во релација со: ▲ вагичка, вага, вагање ▼ важен, важи, уважи, одважи (се), вагон

■ Позајмено од герм. Wage < ствгерм. *wāga*, што е изведено од истиот корен како и во герм. (*sich*) *be-wegen* ‘се движи, мрда’ и *Weg* ‘пат, патека, врвица’ од пие. **weg*^h ‘вози’. Овој збор го има во сите словенски јазици, освен во бугарскиот и се претпоставува дека е рано позајмување, најверојатно пред 11 век. (ПЕРСЈ 1: 111; Фасмер 1: 263; Bezlaž 4: 274; ERHJ 2: 537; Gluhak 660; Skok 1: 558–559; Snoj 2016: 826).

вага² *ваџа*, *ваџааи* impf.; ‘мери тежина на нешто, премерува’.

Во релација со: ▲ вагање

■ Деноминал од вага; в. **вага¹**.

вагабонт *ваџабонѝ m.*, *ваџабонѝи pl.*, (colloq.) *баџабонѝ*, (dial.) *ваџабунѝ*; ‘скитник, безделник, мангуп’.

Во релација со: ▲ вагабонтски

■ Позајмено (можеби преку ром. *vagabond*) од фр. *vagabond*, од длат. *vagābundus* ‘скитник’, што е изведено од лат. глагол *vagor* ‘скита, талка’; сп. буг. *вагабонт*, срп. *ваџабунд*, хрв. *vagabund* (*vagabūnd*), слн. *vagabūnd*, слч. *vagabund*, алб. *vagabónd*, ром. *vagabónd*. Во мак. дијалекти, оттаму и разговорно се среќава формата *баџабонѝ*, добиена со асимилација *в – ѓ > б – ѓ*. (Алексоска-Чкатроска 2005: 121; БЕР 1: 110; ERHJ 2: 537; Snoj 2016: 826; de Vaan 651).

ваган *ваџан m.*, *ваџани pl.*; ‘сад од кој се јаде, чинија; (dial.) помала мера од шиник’.

Во релација со: ▲ ваганка, ваганче

■ Најверојатно од визант. грч. *γάβενον* (со метатеза > *βάγεον*), натамошната етимологија е неизвесна, можеби од

медитеранско потекло; сп. нгрч. *γάβανα*, *γάβάνι*, *γάβανο*, *γάβανος* ‘сад за пренос на продукти’, буг. *ваџан*, срп. *ваџан*, рус. *ваџан*, укр. *ваџан*, чеш. *vaňan* ‘сад на вага’. Поинаку во БЕР (1: 110, 221, s.vv. ваџан, гавана), каде што за *ваџан* се претпоставува дека е добиено од *гавана* со метатеза, а за *гавана* дека е од итал. *gavagno* (< влат. **cavaneus*). (Аргировски 1998: 82; БЕР 1: 110, 221, s.vv. ваџан, гавана; Skok 3: 559).

вагина *ваџина f.*, *ваџини pl.*; ‘канал што води од надворешниот дел на женскиот полов орган до матката’.

Во релација со: ▲ вагинален ▼ ванила, ванилија

■ Медицинско-анатомски термин што е позајмен преку европските јазици од лат. *vāgīna* ‘вагина; обвивка; капак; покривало; корица; футрола за меч’; сп. англ. *vagina*, фр. *vagin*, герм. *Vagina*, рус. *вагина*, блр. *ваџина*, слч. *vagina*, буг. *ваџина*, срп. *ваџина*. Натамошната етимологија е несигурна, можеби е во сродство со литв. *vóžti* ‘покрие (се)’, најверојатно од питал. **vāgīnā* ‘обвивка, покривало’, од пие. **wag-* ‘обвивка, покривка’, но семантичкиот развој ‘покривало’ > ‘корици’ и ‘вагина’ е проблематичен. (ERHJ 2: 537–538; Snoj 2016: 826–827; de Vaan 650; OED, s.v. vagina).

вагон *ваџон m.*, *ваџони pl.*; ‘железничка кола; мерка, количество стоки што можат да се натоварат во еден вагон’.

Во релација со: ▲ вагонче, вагонски, вагонетка ▼ вага

■ Позајмено преку европските јазици, (франц. *wagon*, герм. *Waggon*) од англ. *wagon*. Англ. збор се ширел заедно со железницата, а во самиот англиски е позајмен од срхол. *wagen* ‘кола’, од пие. корен кој се наоѓа во вози

(в. вози). (БЕР 1: 111; ПЕРСЈ 1: 111–112; Фасмер 1: 264; Аникин 5: 315; ERHJ 2: 538; Skok 3: 559; Kluge 968; OED s.v. wagon/waggon).

вада *вада* f., *вади* pl.; ‘мал јаз, бразда што служи за доведување вода за наводнување; канал што служи за одвод на вода’.

Во релација со: ▲ вадар, вадарка, вадарина

■ Нејасно. Најверојатно од основата што е во псл. **vaditi* ‘влече, води’ со суф. -a, аналогно на латв. *vads* ‘цевка, спроводна линија’. Натамошната етимологија е сосема неизвесна. Етимолошки сродно, но семантички различно е со лат. *vadum* ‘плитак, брод на река’, од каде што е ром. *vad*, нгерм. **wadq* ‘плитка вода’, во крајна линија од пие. **weh₂d^h*- ‘помине, пробие’. Во БЕР (1: 111) за буг. *вада* се претпоставува дека е дериват од *вадя*, но не се исклучува и врската со лат. *vadum*. Според ПЕРСЈ (1: 112, s.v. вадити) псл. **vāditi* може да се спореди со лат. *vādō*, ‘оди, иде’, *vadum* ‘плитак, брод на река’, *vādāre* ‘гази (по) вода, бродари’ герм. *waten* < **ueh₂d^h*- ‘вади; оди вадејќи ги нозете од вода’. Не е исклучена можноста да станува збор за турска заемка *vadi* од арап. *wādī* ‘поток, канал, воден пат’, што е изведена од арап. корен *wdy*, во најмала рака можно е да дошло до поклопување на значењето ‘канал, бразда што служи за одвод на вода’. (БЕР 1: 111; ПЕРСЈ 1: 112; Skok 3: 557).

вади¹ *вади*, *вада̃i* impf.; ‘извлекува нешто од некаде (надвор); извлекува, отстранува нешто (од човечко или животинско тело); извлекува нешто од друг, посебен предмет; копа, откопува; изнесува нешто или некого; изведува некого; изделува составен дел од некоја супстанца, целина; произведува, изработува; се здобива со до-

кумент; купи на билетарница; отстранува, истава нешто од некаде; измислува: име, прекар на некого; измислува: вади новини во модата; измислува: (си) вади од умот нешто; соблекува, собува, симнува нешто од себе или од некој друг; од поголем број одзема помал, ја врши операцијата вадеење; во состав со именка: вади заклучок – заклучува; (се ~) се спасува, се извлекува од тешкотии; (се ~) се правда, се оправдува’.

Во релација со: ▲ вадеење, вадалка, вадачка, вадеж, вадидуша, вадиици, довади, извади, навади, повади, превадии

■ Од псл. (јсл.) **vaditi*, со натамошна неизвесна етимологија. Според ПЕРСЈ (1: 112) најверојатно се работи за стар итератив (псл. **vāditi*) со должување на коренскиот вокал од псл. **voditi*; сп. цсл. вџ-вадити ‘впрегне’, буг. *вадя*, срп. *вадити*. Според ERHJ (2: 537) таквото изведување од коренот кој е во псл. **voditi* би било можно само ако се претпостави дека акутот настал на превојниот долг слог (ие. **wōd^h*-) со значенски развој од ‘води натаму, наваму’ до ‘изведе/изведува’ и ‘вади’. Друга можност според ERHJ (2: 537) е зборот да е изведен од коренот **wed^h*- ‘врзе, впрегне’, но и во тој случај за псл. треба да се претпостави превојна должина и сложен значенски развој (‘впрегне’ > ‘влече, вади’, а според ПЕРСЈ (1: 112) непотребно е покрај пие. **wed^h*- ‘води’, да се претпоставува хоминимен пие. корен во значење ‘врзува’, бидејќи второто значење можело лесно да се развие како специјализација на првото (водење на поводник товарни и запрежни животни, воени заробеници и сл.). Аникин (5: 321–323, s. vv. вадить II–V) изделува рус. *вадить* II во значењата ‘намамува, привлекува’, ‘повикува, поканува’, ‘заведува, соблазнува’ и го споредува со укр. *від-вадити* ‘обесхрабрува’, блр. *вадиць* ‘привлекува, влече’, слн.

vāditi, *vādim* ‘примамува’, од псл. **vaditi*, *vad’o* ‘намамува, прихранува’, што според него најверојатно е идентично со **vaditi* во значење ‘навикнува, привикнува’ (= *vādimъ* III), односно поверојатно ‘намамува, привлекува, прихранува’ < ‘привикнува, навикнува’. Помалку природен е претпоставениот преод од типот ‘намамува’ < ‘се кара, се расправа’ и изедначувањето на *vādimъ* II со *vādimъ* V (како што е тоа кај Фасмер 1: 265–266). Според Аникин, латв. *vedināt* ‘поканува, повикува’ не го објаснува, иако му е сродно, бидејќи е поврзано со латв. *vest* ‘води’ (рус. *вещи́*), а се споредува и со литв. *vadinti* ‘повикува, поканува’, стинд. *vādati* ‘зборува, прогласува’ итн. Рус. *vādimъ* III ‘приучува, скротува, привикнува’ го споредува со стсл. *навада* ‘навика’, укр. *довадити* ‘привикнува, навикнува’, срп.-хрв. *nāvadati* ‘навикнува, привикнува’, слн. *vāditi* ‘вежба’, сите од псл. (исл., јсл.) **vaditi* ‘навикнува, приврзува’, за кое Snoj (2016: 826) дава ново решение, при што значењето ‘навикнува, приврзува’ го изведува од ‘влече, впрегнува’, а самиот глагол го доведува во врска со пие. **ued-* ‘врзува, сврзува’. Рус. *vādimъ* IV ‘одложува, влече време, чека’, (dial.) ‘попусто го минува времето, мами’ го изведува од рус. *vādimъ* II, а за рус. *vādimъ* V ‘клевети; се жали’, тука и укр. *vāditi* ‘навредува, клевети’, (dial.) *vāditися* ‘се кара, се расправа’, блр. *вадзіць* ‘кара’, ‘навредува’, *вадзіцца* ‘се кара, се расправа’, во крајна мера во значењето ‘клевети, се кара’ од псл. *вадити*, *вадж* ‘се жали, обвинува, клевети’, како и буг. (dial.) *вадя* ‘клевети’, срп.-хрв. *свадити* ‘скара’, слн. *vāditi* ‘поднесува жалба’, слч. *vadiť sa* ‘се кара, се расправа’, чеш. *vaditi* ‘меша’, *vaditi se* ‘се кара, се расправа’, пол. *wadzić* ‘меша’, *wadzić się* ‘се кара, се расправа’ < псл. **vaditi* ‘обвинува; ме-

ша’, **vaditi se* ‘се кара, спори’, кој се толкува како итератив со продолжен вокализам од хипотетичкото **vesti* ‘зборува, обзнанува, објавува’ и сопоставен е со пие. **ued-* ‘зборува’. Како што нагласуваат Марковиќ и Топољинска (Марковиќ, Топољинска 2019: 93–102), за разлика од повеќето словенски јазици, во мак. јазик основата **vad-* (која, всушност претставува вдолжување -o- > -a- на основата **vod-*) не е продуктивна, па од неа во мак. јазик останале само неколку реликти: *vaga* ‘мал јаз, бразда што служи за доведување вода за наводнување; канал што служи за одвод на вода’; *вади* (навади, навадува) ‘наводнува, полева со вода’; *вадар* ‘тој што вади, што полева цвеќиња, растенија и сл.’ (в. **вади**²). Што се однесува за семантичката деривација на псл. глаголски основи **vod-*, **ved-*, тие (Марковиќ, Топољинска 2019: 93–102) нагласуваат дека одликувачката вградена семантичка компонента прототипно е поврзана со човекот и се однесува на движење на човек напред. Од оваа семантичка компонента се мотивирани и семантичките компоненти ‘прв се движи (и води друг човек)’, како и ‘општо насочено дејство, реализација, остварување’. (Марковиќ, Топољинска 2019: 93–102; ПЕРСЈ 1: 112; ЭССЯ 23: 204; ERHJ 2: 537; ESJS 1111; Skok 3: 558; Snoj 2016: 826).

вади² *вади*, *вагаи* impf.; ‘наводнува, полева со вода’.

Во релација со: ▲ *вадење*, *вадалка*
▼ *вада*

■ Изведено од *вага*; сп. и буг. *вадя* ‘наводнува, полева со вода’ (БЕР 1: 112, s.v. *вадя*²), каде исто така се изведува од *вада*. Од основата *вад-* се изведени и *вадалка* ‘градинарска канта за вадење, за полевање’, *вагар* ‘тој што вади, што полева цвеќиња, растенија и сл.’; в. **вада**. (БЕР 1: 112, s.v. *вадя*²; ПЕРСЈ 1: 112).

важен *важен, важниоѝ* adj.; ‘што е значаен, влијателен, ценет; што е главен, решавачки’.

Во релација со: ▲важно, важност, важечки, важи, важнички, уважи, одважи (се) ▼вага^{1,2}, вагон

■ Позајмено преку рус. *важный*, од стпол. *važny*, чеш. *vážený*; сп. буг. *và-жен*; срп. *важан*, слн. *vážen*, блр. *важны*. Пол. и чеш. придавка најверојатно се калки на герм. *gewichtig* ‘тежок, масивен’, *wichtig* ‘тежок; значаен, важен’, од коренот кој е во герм. *wägen* (*wiegen*), *Wage*, а значенската врска е ‘важно е тоа што во метафоричка смисла има тежина’. (ПЕРСЈ 1: 112; Фасмер 1: 266; Bezlaј 4: 274; ERHJ 2: 542; Snoј 2016: 831; Gluhak 664; Skok 3: 558–559, s.v. *vāga*).

важи *важи, важайѝ* impf.; ‘е во сила, во оптек; се смета’.

Ворелација со: ▲важење, важен, важно, важност, важечки, важнички, уважи, одважи (се) ▼вага^{1,2}, вагон

■ Најверојатно од рус. *важить* < струс. *важити* ‘цени, смета’, што е позајмено од пол. *ważyć*, исто како и чеш. *vážiti*, блр. *важыць*, укр. *важити* ‘има определена тежина, тежи; вага, проценува; вреди; уважува’, што е деноминал од германизмот *vāha* ‘вага’, кој настанал под влијание на герм. *wiegen*, *erwägen*, *wichtig*. Од основата која е во глаголот *важи* со суф. -чки е изведена придавката *важечки* ‘што важи, што има важност, вредност, што е во сила’. (Фасмер 1: 266; Аникин 5: 326–327; ПЕРСЈ 1: 112–113; Skok 3: 558–559, s.v. *vāga*; Snoј 2016: 831; Gluhak 442; ERHJ 2: 542).

ваза *ваза* f., *вази* pl.; ‘декоративен сад што служи за ставање цвеќе или како украс’.

Во релација со: ▲вазен ▼вазна

■ Позајмено преку рус. *ваза*, од фр. *vase*, што е изведено од лат. *vas* ‘сад, посатка’ од непознато потекло. Обликот со -н- *вазна* ‘од порцелан, стакло или керамика изработен, уметнички украсен сад во кој се држат цекиња; керамички сад изработен во антиката и декориран со слики’ според Алексоска-Чкатроска (2005: 163) најверојатно преку срп. *вазна*, што потекнува од герм. pl. (*die*) *Vasen*, поточно од австр. (*die*) *Wasn*. (Алексоска-Чкатроска 2005: 163; БЕР 2: 112; Фасмер 1: 266; ПЕРСЈ 1: 113; Аникин 5: 327; ЕСУМ 1: 319; ERHJ 2: 542; Snoј 2016: 830; Kluge, s.v. *Vase*; de Vaan 433).

вазал *вазал* m., *вазали* pl.; ‘во феудалниот период, благородник кој од друг повисок благородник добива земја во владеење; владетел, државна власт или класа што се обврзува кон друга на послушност и помош; потчинет, зависен човек или зависна држава’.

Во релација со: ▲вазалски, вазалност, вазален, вазалство

■ Позајмено преку срп.-хрв. *vazal* < герм. *Vasall* од стфр. *vasall*, што е изведено од влат. *vassallus* < лат. *vassus* ‘слуга’. Се смета дека влат. *vassallus* е од галс. **wassos* ‘млад човек, племеник’; сп. стирс. *foss*, велш. *gwas*, од пкелт. **wastos* ‘слуга’. (Алексоска-Чкатроска 2005: 124; ERHJ 2: 542; Snoј 2016: 830).

вазелин *вазелин* m., *вазелиноѝ* (sg.); ‘маст што се користи во медицината, козметиката и во техниката’.

Во релација со: ▲вазелински

■ Интернационален термин создаден од американскиот хемичар Роберт Августус Чезброу (Robert Augustus Chesebrough) во 1872 година, од герм. *Wasser* ‘вода’ + стгрч. *ἐλαιον* ‘масло’ + суф. -ine; сп. англ. *vaseline*, фр. *vase-*

line, пол. *wazelina*, чеш. *vazelina*, буг. *вазелѝн*, срп. *ва̀зелѝн*, тур. *vazelin*. (Аникин 5: 327–328; Фасмер 1: 267; ЭСБМ 2: 24; Snoj 2016: 830–831).

ваистина *ваистѝна* adv. (arh.); ‘навистина’.

■ Како одговор на фразата *Христѝос воскресе!* – *Ваистѝна воскресе!* ‘навистина воскресна!’, од стел. кз истинѝ, сп. срп. *ваистину*, како и рус. *Христос воскрес – Воистину воскрес!*, во крајна линија од псл. **vъ* + **jьstina* (< **jistъjъ*); в. **во**, **вистина**. (МДА 2024: 74).

вај *вај* interj.; изразување на болка или жалост; изразување на чувство кога ќе се узнае нешто неочекувано.

■ Со оглед на ареалот каде што се среќава овој извик, можеби е од тур. *vaу*; сп. буг. *вай*, срп. *вај*, *авај*, *вајка-ти*, алб. *vaj*, но може да се работи и за стара пие. ономатопеја; сп. и литв. *vaĩ*, латв. *vaĩ*, лат. *vae*, гот. *wai*, герм. *weinen* ‘плаче’. (БЕР 4: 737; Јашар-Настева 123; ПЕРСЈ 1: 115; Bezlaј 4: 273; Skok 3: 560; Škaljić 636).

ваја *ваја*, *вајааѝ* impf.; ‘изработува, обликува уметнички пластични предмети, фигури од гипс, глина, дрво, мермер и сл.’.

Во релација со: ► вајање ▲ вајар, вајарство, изваја

■ Од псл. *ваѝти*; сп. буг. *ва̀я*, срп. *ва̀јати*, рус. *ваѝтъ*, *изваѝтъ*. Зборот му припаѓа на источнословенскиот ареал, а како непосреден извор на позајмување во словенските јазици би можел да биде протобугарскиот, како и за унг. *vaj* ‘длаби, копа’ и најверојатно е заемка од птур. корен **vaу-* (**ōу-*) ‘копа, длаби’. Можеби е поврзано со псл. **viti* (*sę*) ‘се врти, се вие, се витка’, со превој **vojъ* ‘врти, извртува’, во крајна линија од пие. **weh₁y-*

‘се врти, се суче’; сп. скрт. *vayati* ‘врти, ткае’, што е од пие. **wéh₁y-e-ti*, меѓутоа, оваа етимологија не е во согласност со *о*-основата на словенскиот глагол. (Фасмер 1: 281; Аникин 6: 143–144; БЕР 2: 124–125; ПЕРСЈ 1: 114; Skok 3: 560; ЭССЯ 9: 98; ESJS 1036; EWU 6: 597).

вајар *вајар* m., *вајари* pl.; ‘уметник што се занимава со вајање’.

Во релација со: ► вајарка, вајарски, вајарство ▲ ваја

■ Најверојатно од срп. *ваја̀р*, што е пуристичка замена за скулптор. (ПЕРСЈ 1: 114; Skok 3: 560).

вака *вака* adv.; ‘на овој начин’.

Во релација со: ▲ ваков, ваква, вак-во, вакви ▼ овој, оваа, ова, овие

■ Прилог изведен од придавката *ваков* што е образуван од заменската основа **оvъ* по примерот на **какъ* и под влијание на *ѝака*. Во мак. јазик кај прилозите од овој тип иницијалното *о-* се задржало само кај дериватите од заменската основа **опъ* (како во прилогот *онака*), но не и во *вака* (*ваков*, *ваква*, *ваково*, *вакви*); в. **како**, **онака**. (БЕР 1: 112–113; ERNJ 2: 93).

вакантен *ваканѝен*, *ваканѝниоѝ* adj.; ‘што е празен, испразнет, слободен’.

Во релација со: ▲ ваканција

■ Позајмено преку рус. *вака̀нтный*, од герм. *vakant* или фр. *vacant*, што е од лат. активен партицип *vacans*, од *vacō* ‘е празен; е ненаселен; е неактивен; е слободен’; сп. буг. *вака̀нтен*; срп. *вака̀нтан*, блр. *вака̀нтны*, ром. *vacánt*, алб. *vakant*. (БЕР 1: 113; Фасмер 1: 267; Аникин 5: 334; ЭСБМ 2: 28).

ваканција *ваканција* f., *ваканции* pl.; ‘распуст’.

Во релација со: ▲ вакантен

■ Позајмено преку рус. *вака́нсия*, од фр. *vacance* < *vacant*; сп. герм. *Vakanz*, итал. *vacanza*, англ. *vacancy* ‘слободно место’, *vacation* ‘одмор, распуст’, буг. *вака́нция*; срп. *вака́нција* ‘празно, слободно место (во служба)’, *вака́ција* (ваканција) ‘распуст’, пол. *wakancja*, стпол. *wakancja*, стукр. *вакансџ*, *ваканџа*, стблр. *ваканџа*, ром. *vacan-ță*. (БЕР 1: 113; Аникин 5: 333–334; ЕСУМ 1: 320–321; ЭСБМ 2: 28; TLFi, s.v. *vacance*).

вакат *вакаѝ m.*, *вакаѝи pl.*; ‘време, доба’.

■ Позајмено од тур. *vakit* (< *vakt*) ‘време, доба; време за муслиманска молитва’, од арап. *vaḳt*; сп. и буг. (dial.) *ва̀кџт*, срп. *вакат*, аром. *vahte*, алб. (dial.) *vaht*, *vakt*. (Јашар-Настева 59; Škaljić 636; Skok 3: 560; Tietze 5: 397).

вакаф *вакаф m.*, *вакафи pl.*; ‘имот добиен со завештание во верски и хуманитарни цели на џамија или црква и таков вид на верско задолжување’.

Во релација со: ▲ *вакафски*

■ Позајмено од тур. *vakıf*, од арап. *waḳf* со основно значење ‘сопре, задржи, застане’; балкански турцизам, сп. буг. *ва̀кџф*, срп. *ва̀куф*, алб. *vakëf*. Во мак. дијалекти се среќава и формата *вакуф*, каде што у е замена за тур. вокал *ı*. (Јашар-Настева 34, 83; БЕР 1: 113; Škaljić 637; Skok 3: 560–561).

ваков *ваков, ваквиоѝ adj.*; ‘што е значаен, влијателен, ценет; што е главен, решавачки’.

Во релација со: ▲ *ваква, вакво, вакви*
▼ *овој, оваа, ова, овие*

■ Изведено со суф. *-ов*, како и во *каков* (сп. и *онаков*) од псл. придавка **ovakъ*; в. **вака**.

вакол *вакол, ваклиоѝ adj.*; ‘што се бели со црно околу очите (за овци или други животни)’.

■ Позајмено од ром. *oăcheș* < *ochi*, што е од лат. *oculus* ‘око’; сп. буг. *ва̀кџл*, слч. *vakeša* ‘овца со црна дамка околу очите’ (од трансилванските Власи), оттаму и во. чеш. *vakeša*, *ba-keša*. Во слов. јазици инцијалното *в* < *у* < *о* во ром. *oăcheș*. (БЕР 1: 113).

вакуум *вакуум m.*, *вакуумоѝ (sg.)*; ‘празен, безвоздушен простор; празнина, пустош’.

Во релација со: ▲ *вакуумски, вакуу-мира, вакуумиран* ▼ *евакуација*

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *Vakuum*, фр. *vacuum*), од лат. *vacuum*, што е поименчена придавка од *vacuus* ‘празен’, од истиот корен кој е во глаголот *vacō* ‘е празен’. (БЕР 1: 113; ERHJ 2: 538; Snoj 2016: 827; TLFi, s.v. *vacuum*).

вакцина *вакцина f.*, *вакцини pl.*; ‘препарат од ослабени микроби, вируси или нивни излучувања што се дава заради заштита на организмот од разни болести’.

Во релација со: ▲ *вакцинација, вакцинира, ревакцина, ревакцинација*

■ Медицински термин, позајмен преку европските јазици (рус. *вакци́на*, фр. *vaccin*, герм. *Vakzine*, англ. *vaccine*); сп. буг. *вакци́на*, *ваксина*, срп. *вакци́на*, во крајна линија од лат. *vac-cīnus*, односно од лат. (med.) *variola(e) vaccina(e)* ‘кравја сипаница’, што е сложено од лат. *variola* ‘сипаници’, од *varus* ‘осип, испакнатина на телото’ и лат. *vaccīnus* ‘кравји’, од *vacca* ‘крава’. Називот што првично ја означувал болеста, подоцна се пренел на материјалот за инокулација, а потоа и на самиот заштитен препарат. (БЕР 1: 113; Аникин 5: 339; Snoj 2016: 827; OED s.v. *vaccine*; TLFi s.v. *vaccin*).

вала *вала*, *валааи* impf.; ‘со тркалање преместува, обично тоа што е тркалесто, тркала; згуснува, набива, згмечува (сукно, волна, земја); под притисок со валјаци намалува дебелина на метал; со тркалање обложува нешто со некаква материја, на пр. слатки со шеќер во прав; (се ~) се тркала’.

Во релација со: ▲валање, валавица, валавичар, валавиште, валавница, валалница, валаница, валанка, валач, валјак, валчест, валавец, валанка, валка ▼вали, валмо, валмоса, навала^{1,2}, навали, превал, превали, провала, провалија, провалник

■ Од псл. **valati* (*se*), што е итератив од псл. **valiti* ‘тркала, врти’; сп. буг. *ваљам* ‘тркала, ниша; валка’, срп. *ваљати* (се), слн. *váljati*, слч. *válati*, чеш. *váletí*, рус. *валя́ть*, укр. *валя́ти*, блр. (dial.) *валіць* (блр. збор со истата семантика каде што *-i-* < *-я* (*’a*)-

може да се смета за експресив, или за псевдохиперизам). Псл. **valati* (*se*) обично се доведува во врска со пие. **welH-*; сп. литв. *volióti* ‘тркала’, латв. *vāļāt* ‘тркала, врти’. Според Аникин (6: 40–42) блтсл. факти укажуваат на корен *sef*, па споредбата со грчкото *εἰλέω* е сомнителна. Освен глаголот *вала* од *a*-група (каде што мекото **-l-* пред вокалот *a* затврденело), во мак. дијалекти се среќава и глаголот *вали* од *и*-група, но со значење ‘пали оган’, што би можело да се толкува како ‘става на куп, натрупува дрва наклада за да запали оган’. (Аникин 6: 40–42; ПЕРСЈ 1: 116–117; Фасмер 1: 268, 271; Bezlaј 4: 277; ESJS 1037; Skok 3: 562–563; Gluhak 661; Snoј 2016: 828).

валавец *валавец* m., *валавци* pl.; ‘растение во вид на зелје со боцкав лист; ветроган; *Eryngium campestre*’.

Во релација со: ▲вала ▼вали

■ Изведено од гл. *вала*. Во мак. дијалекти за истото растение ‘*Eryngium campestre*’ се среќава и синонимот *вейпрогон*, сп. срп. *ветроваљ* или *вјетроваљ*. Во БЕР (1: 114) за *валавец* се дава толкување ‘ситна бодликава трева со којашто се пали оган на коледе’ (коледарските обичаи на палење оган на Бадник, н.з.) и се изведува од буг. глагол *ваљам* во значење ‘пали, потпалува’. Според нас, при образувањето на називот клучна улога игра ветрот, односно во случајот на *валавец* во мак. се изведува од глаголот *вала* ‘со тркалање преместува, обично тоа што е тркалесто, тркала’ < **valati* (*se*), а не од мак. (dial.) *вали* ‘пали, потпалува оган’ < **valiti*, со оглед на тоа што ова растение има боцки во форма на валјак и кога е исушено во зимскиот период под налетот на ветрот се тркала, па оттаму во срп. е именувањето *ветроваљ*, како што е мак. назив *вейпроган*, *вейпрогон* ‘тоа што е гонето од ветрот’; в. **вала** и **вали**. (БЕР 1: 114; ПЕРСЈ 1: 117; Фасмер 1: 268; Bezlaј 4: 277; ESJS 1037; Skok 3: 562–563; Snoј 2016: 828).

валенција *валенција* f., *валенции* pl.; ‘(chem.) способност на атомот на еден хемиски елемент да се врзува со атоми на други елементи, изразена со бројот на атомите на водородот или на други елементи во тој однос еднакви со него; (gram.) семантичко-синтаксичко својство на зборот, обично на глаголот, да отвора место во реченицата за поврзување со други зборови’.

Во релација со: ▲валенциски, валентен, валентност ▼валута, валидација, валиден, валидност

■ Позајмено преку западноевропските јазици, герм. *Valenz*, сп. фр. *valence*, англ. (chem.) *valence*, (gram.) *valency*, од длат. *valentia* ‘сила’, што е изведе-

но од лат. глагол *valeō* ‘вреди; е силен, јак’, во крајна линија од пие. **h₂welh₁-* ‘владее; моќен, силен’. Во хемијата изворното значење е ‘врзувачка сила (на елементите)’; сп. буг. *валѐнция*, *валѐнтност*, срп. *валѐнција*, *валѐнтност*, рус. (gram.) *валѐнтность*, чеш. *valence*. Од истиот етимон е изведена и придавката *валѐн-ѡен* ‘што има валенција’. (ERHJ 2: 538; TLFi, s.v. *valence*; OED, s.vv. *valence*, *valency*; DELI, s.v. *valenza*; de Vaan, s.v. *valeō*).

валеријана *валеријана* f., *валеријанайѡа* (sg.), bot.; ‘многугодишно зелјесто растение со ситни, бледорозови или бели цветови собрани во соцветија; мацетрева; *Valeriana officinalis*’.

Во релација со: ▲валеријан, валеријанов

■ Од лат. *valeriāna* и обично се поврзува со називот на римската провинција *Valeria* што се наоѓала во Панонија. Натамошната етимологија е неизвесна. Според класичното етимолошко толкување, називот е добиен од лат. *valere* ‘да се биде моќен, силен, здрав’, germ. *Baldrian*, што алутира на лековитата моќ на оваа билка, сп. слн. *zdravilna špajka*. Во скандинавските јазици посебно се нагласува исцелителниот корен со силниот, интензивен мирис како апотропејски агенс против демоните, ѓаволите и вештерките, сп. исл. *velantsrut*, швед. *velandsrot*. За germ. *Baldrian* некои етимолози го толкуваат како заемка од отомански тур. *baldıran* или од монголските јазици, кога панонските Авари биле директни соседи на Германите, сп. срмонг. *balčiryan-a*, монг. *балчиргана*; сп. и унг. *bojtorján* (< **boltorján*) ‘чичка’, што е сродно со тур. *baldıran*. Во мак. јазик е регистрирана и формата *валеријан* m. во

значење ‘валеријана; капки за смирување на нервите, лек во течност направен од корен на валеријана’. (Фасмер 1: 269; Аникин 6: 25; ЕСУМ 1: 324; Гецовска 2024: 94; TLFi, s.v. *valériane*; OED, s.v. *valerian*; Kluge, s.v. *Baldrian*; de Vaan s.v. *valeō*).

валец *валец* m., *валци* pl.; ‘машина за набивање патишта; цилиндричен дел од некоја машина; валјак’.

Во релација со: ▲вала, валјак ▼вали, валка

■ Изведено од гл. *вала* + суф. *-ец*, синоним со *валјак*. Иако се синоними, во поново време формата *валец* во разговорниот јазик целосно е потисната од *валјак*; в. **вала**.

вали *вали*, *валаѡи* impf. (dial.); ‘пали, потпалува (оган)’.

Во релација со: ▲валење, довали, довалува, завали, завалува, навали, навалува ▼вала

■ Од псл. **valiti*, *val’o*; сп. стсл. *валити*, *валж*, буг. *валѡ*, *валѡ*, срп. *-валити (се)*, слн. *valiti*, слч. *valiti*, чеш. *valiti*, пол. *walić*, рус. *валѡть(ся)*, укр. *валѡти*, блр. *валѡць*. Според Аникин (6: 27–29), сродно е со псл. **valb*, но нема доволно основа за да се смета како деноминал од него. Сродно е со ствгерм. *wuolēn* ‘копа, рие’, ерм. *glel* ‘врти, свртува’ < пие. **uōl-* (од **uēl-*) ‘тркала, витка, врти’, од кое се и литв. *vėlti*, *veliù* ‘заплеткува’, ‘влачи волна (за изработка на сукно)’, ‘гмечи, стиска’, ‘прави нешто со тешкотија’, *vėltis* ‘се заплеткува’, латв. *vēlt, vēļu* ‘тркала (буре)’, ‘вала сукно’, ‘удри, бие’, гот. *wulan* ‘врие’, ствгерм. *wallan*, germ. *wallen* ‘врие, вари’, лат. *volvō* ‘тркала, врти’ и др. Во мак. дијалекти глаголот *вали* (u-група) е со значење ‘пали оган’, што се толкува како семантичка специјализација со

преносно значење ‘става на куп, на-
трупва дрва на клата за да запали
оган’; в. **вала**. (БЕР 1: 114; 115–116;
Аникин 6: 27–29; ПЕРСЈ 1: 116; Фас-
мер 1: 268, 271; Bezlaј 4: 277; Skok 3:
562–563).

валиден *валиген, валидниоѝ* adj.; ‘пол-
новажен, законски заснован’.

Во релација со: ▲валидација, валид-
ност, инвалид, инвалидски, инвалид-
ност ▼валута, валенција, валентен,
валентност

■ Позајмено преку европските јазици
(фр. *valide*, англ. *valid*), од лат. *validus*
‘силен, јак’, што е изведено од лат.
глагол *valeō* ‘вреди; е силен, е јак’, во
крајна линија од пие. **h₂welh₁-* ‘вла-
дее; е моќен, е силен’. Од истиот кра-
ен етимон, преку европските јазици
(фр. *validation*, англ. *validation*), е и
именката *валидација* ‘потврда, потвр-
дување; заверка, заверување, призна-
вање на правната важност на некој
акт’. (БЕР 1: 114; OED, s.v. *valid*,
validation; TLFi, s.v. *valide*, *validation*;
de Vaan, s.v. *valeō*).

валија *валија* m., *валии* pl.; ‘царски на-
месник, турски воено-администрати-
вен старешина на една област (вила-
ет)’.

Во релација со: ▲валилак ▼вилает

■ Од тур. *vali* ‘управител на вилает’,
од арап. *wālī* ‘управител, гувернер’;
балкански турцизам, сп. буг. *валија*,
срп. *ва̀лија*, алб. *vali*, ром. *valiu*.
(Јашар-Настева 34; БЕР 1: 114; Skok
3: 561; Škalijć 638).

валјак *валјак* m., *валјаџи* pl.; ‘машина
за набивање патишта; цилиндричен
дел од некоја машина.’

Во релација со: ▲валјаче, вала ▼ва-
ли, валчест

■ Во современиот мак. јазик обликот
валјак веројатно е понова заемка од
срп. *ва̀љак*, што во ПЕРСЈ 1: 116 се
изведува од псл. **valъkъ*, како пост-
вербал од псл. **valiti*, каде што -лъ- е
добиеено спрема *ва̀љати* за да се изед-
начи основата); сп. и рус. *валёк*, блр.
валёк, укр. *ва́льо́к* < **valъkъ*, што спо-
ред Аникин (6: 23) е дем. од псл.
valъ*; в. **вала, **вали**. (Аникин 6: 27–
29; ПЕРСЈ 1: 115–116; Фасмер 1: 268,
271; Bezlaј 4: 277; ESJS 1037; Skok 3:
562–563; Snoј 2016: 828).

валка *валка, валкааѝ* impf.; ‘прави не-
што да биде нечисто; зборува лошо,
невистини за некого, озборува, клевети,
тркала; вала; (се ~) станува не-
чист; се тркала’.

Во релација со: ▲валкање, валкан,
валканост, валканица, извалкан ▼ва-
ла

■ Од основата што е во гл. *вала* + -ка.
Од *валка* е изведена гл. придавка *вал-
кан* ‘што е нечист; нечесна работа’,
како и именката *валканица* ‘нечисто-
тија’; в. **вала**. (БЕР 1: 114; 115–116;
ПЕРСЈ 1: 117; Фасмер 1: 268; Bezlaј 4:
277; ESJS 1037; Skok 3: 562–563; Snoј
2016: 828).

валкалест *валкалесиѝ, валкалесиѝиоѝ*
adj.; ‘што има издолжено тркалезна
форма, тркалест’.

Во релација со: ▲валкалесто, валка,
валчест ▼вала

■ Од *валка* (< *вала* < псл. **val’ati*) +
суф. -есиѝ; сп. буг. *ва̀лав*, *валювѝст*,
ва̀лчест, срп. *ва̀љкаст*; в. **валчест**.

валмо *валмо* n., *валма* pl.; ‘вретено, ос-
ка, столб на воденично колце; волна
обработена во форма на топка, на
голема кадела; тоа што се обликува
како прстен, во круг, како перче, сноп
(обично за магла, чад, сноп на
светлина и сл.)’.

Во релација со: ▲валмест, валма, валмоса ▼вала

■ Според БЕР (1: 114) изведено од изворното *валмо со суфиксот -ьмо (како во *йисмо*, *йовесмо*), што е пак од псл. **valati* (se). Од основата што е во *валмо* се изведени и придавката *валмеси* ‘што е вретенест; што е прстенест’, со суф. -*еси*, како и глаголот *валмоса* ‘исуче во форма на валмо’ со суф. -*оса*; в. **вала**. (ПЕРСЈ 1:117; Фасмер 1: 268; Bezlaј 4: 277; ESJS 1037; Skok 3: 562–563; Snoј 2016: 828).

валог *валоџ* m., *валози* pl.; ‘планинска долина што се ора’.

Во релација со: ▲валоже

■ Според БЕР (1: 114), со вкрстување на ром. *văle* ‘долина, поречие’ и -*лоџ* (од стсл. *ложити* < псл. **ložiti*); сп. буг. *vălog*, *văлога*. Завршокот -*лоџ* е под влијание на блискозначни зборови од типот *йолоџ*, *йрелоџ*, *разлоџ*, кои се чести во топонимијата. (БЕР 1: 114).

валоризација *валоризација* f., *валоризации* pl.; ‘определување на вредноста, проценка; поправање или зголемување на цените на стоките, на валутата, хартиите од вредност, на инвестициите по вештачки пат’.

Во релација со: ▲валоризира, валоризиран ▼валута, валенција, валентен, валентност, валиден, валидност

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *valorisation*, англ. *valorization*, *valorisation*, шп. *valorizacion*), образувано врз основа на лат. *valor* ‘вредност’, што е изведено од лат. глагол *valeō* ‘вреди; е силен, е јак’, во крајна линија од пие. **h₂welh₁-* ‘владее; е моќен, е силен’. Од истиот етимон е и глаголот *валоризира* ‘изврши, врши валоризација’. (Snoј 2016: 828; TLFi, s.v. *valorisation*).

валс *валс* m., *валсови* pl.; ‘валцер’.

Во релација со: ▲валсува ▼валцер

■ Најверојатно преку буг. *валс* (< рус. *вальс*), од фр. *valse*, што е заемка од герм. *Walzer* < *walzen* ‘врти, тркала’, во крајна линија од пие. **wel-* ‘врти, тркала, вала’. Од именката *валс* со суф. -*ува* е изведен глаголот *валсува* ‘игра, танцува валцер’. (БЕР 1: 115; ERHJ 2: 538; Snoј 2016: 827).

валта *валиџа* f., *валиџи* pl.; ‘рамна и влажна плодна земја’, (dial.) *валиџо* ‘мочуриште’.

Во релација со: ▲валтичка, валтак, валталок, валтина, валтиште, валто ▼блато

■ Според Аргировски 1998: (1998: 83), дијалектната форма *валиџо* ‘мочуриште’ од нгрч. *βάλτο* ‘мочуриште’, а формата *валиџа* е множинска од *βάλτος* (*βάλτων*), што е заемка од псл. **bolto* ‘блато’ со замена b-/β- со витацизам; сп. буг. *vălta*, алб. *văllto*, ром. *văltu*. Како топоним се среќава во источна и јужна Македонија, што е уште еден доказ за позајмувањето преку грчкиот јазик. (Аргировски 1998: 83).

валуга *валуџа* f., *валуџи* pl.; ‘топка направена од снег, од земја и сл.; бара, влажно земјиште’.

■ Нејасно. Отежнувачка околност е значењето во современиот мак. јазик ‘топка направена од снег, од земја и сл.’, како и дијалектните значења ‘грутка земја; голем тркалезен камен’, кои не дозволуваат поврзување со стсл. *халџа* ‘ограда, плот’ од псл. **xalōga*, иако во значењето ‘бара, влажно земјиште’, можна е таква врска; сп. буг. *валуга* ‘рамнина покрај река’, срп. *халуџа*, (dial.) *алуџа* ‘дупка, јама; висока трева’, слн. *halōga* ‘мали грмушки; стапчиња и парчиња дрво’.

Во БЕР (1: 115) буг. *валуга* се доведува во врска со *алага*, *алука* ‘песоклива почва, иловица’ (< псл. **xaloga*), притоа не се објаснува од каде е добиено почетното *в-*. Со оглед на значењата во мак. јазик, можеби треба да се изделат два хомонима, од кои едниот би се поврзал со основата која е во гл. *вала*, а другиот би се толкувал како контаминат од *валоџ* и *алуџа*. (БЕР 1: 115).

валута *валуџа* f., *валуџи* pl.; ‘паричниот систем земен во целост и паричната единица на некоја земја; берзанска вредност на парите во оптек во однос на странските пари; пари на друга земја’.

Во релација со: ▲валутен, ▼валиден, валидност, инвалид, инвалидски, инвалидност, валенција, валентен, валентност

▣ Позајмено од итал. *valuta* ‘монета, валута’; сп. англ. *valuta*, ром. *valută*, пол. *waluta*, рус. *валюта*, рус. *валюта*, блр. *валюта*, укр. *валюта*, буг. *валута*, срп. *валута*. Изворното значење на итал. *valuta* е ‘вредност’, поименчен пасивен партицип од глаголот *valere*, што е изведено од лат. глагол *valeō* ‘вреди; е силен, е јак’, во крајна линија од пие. **h₂welh₁-* ‘владее; е моќен, е силен’. Зборот *валуџа* почна широко да се употребува од втората половина на 20 век и обично се применува само за поновите парични единици. (ERHJ 2: 538; Snoj 2016: 828; TLFi, s.v. valuta).

валцер *валцер* m., *валцери* pl.; ‘танц во такт од три четвртини; музичка композиција за тој танц или концертна композиција во тој стил’.

Во релација со: ▼валс, валсува

▣ Позајмено од герм. *Walzer* < *walzen* ‘врти, тркала; игра влечејќи ги нозете

по земјата при вртењето (а не чекорејќи или потскокнувајќи при играта)’, во крајна линија од пие. **wel-* ‘врти, тркала, вала’; сп. срп. *ваљер*, слн. *válcer*, унг. *valcer*. (ПЕРСЈ 1: 116; ERHJ 2: 538; Snoj 2016: 827; Kluge s.v. Walze).

валчест *валчестѝ*, *валчестѝиоѝ* adj.; ‘што има издолжено тркалезна форма, тркалест’.

Во релација со: ▲валчесто, валчи, извалчи ▼валка, вала

▣ Од *валка* (< *вала* < псл. **val^{ati}*) + суф. -*есѝ*; сп. и **валкалест**.

вам *вам* pron.; долга форма за индиректен предмет од личната замена *вие*; се употребува сама или заедно со кратката форма *ви*; Од почит – *Вам Ви*, *Вам* наместо *ѝебе ѝи*, *ѝебе*.

Во релација со: ▲ви, вас, ве ▼вие³

▣ Од псл. **vatъ*, што е датив множина од **vъ*; в. **вие**³.

вампир *вамѝир* m., *вамѝири* pl.; ‘според народното верување, мртовец кој навечер го напушта гробот, ги дави луѓето и им ја пие крвта; општ назив за растенија што го отвораат цветот навечер; вечерница (*Oenothera bienis*)’.

Во релација со: ▲вамписка, вампирче, вампириште, вампирски, вампири, вампирење, вампирска, вампирција

▣ Нејасно. Можеби од псл. (јсл.) **qrupъ*, *qripъ* ‘ѝ; сп. буг. *вамѝир*, (dial.) *вѝѝир*, *ванѝир*, срп. *вампѝр*, *ѝѝѝр*, слч. *upir* ‘вид лилјак (познат по тоа што ја цица крвта од животните)’, ‘немилосрдна, сурова личност; такво суштество’, чеш. *upír* ‘страшно ноќно суштество со различен изглед кое излегува од гробот и ја цица крвта на луѓето што спијат’, но и ‘вид лилјак’, ‘мртовец кој се претвора во вампир ноќе за да цица крв од луѓе’, ‘лице кое исцр-

пува некого', пол. *upiór* (*upior*) 'според народното верување, мртов човек кој оди ноќе и цица крв од луѓе што спиијат', (dial.) 'голем лилјак', рус. *вампи́р* 'умрено суштество од сказните, слично на врколак кое излегува од гробот за да ја пие крвта на луѓето', *уны́рь* 'исто што и вампир', (dial.) 'суштество што го менува обликот; врколак; вештер што шета ноќе, волк, страшило и сл. што ја пие крвта на луѓето и на животните; зол човек; човек што се претвора во волк', укр. *упі́ръ* 'мртовец што ја цица крвта на живите', (dial.) *вóмпир*, *впир*, *о́пир*, блр. *упі́р* 'вампир'; алб. *vampír*, грч. *βαμπίρ*; тур. *vampir*. Не постои единствена етимологија на овој збор, некои (Skok 3: 564) го толкуваат како заемка од севернотурските јазици, во форма *ıbyr* или *ıbyrly* 'вештерка'; сп. татар. *убы́р* 'вампирска вештерка', чуваш. *вупăр* 'вампир', тур. *obur* 'лаком', сите од птур. **ōpur*, најверојатно од **ōp-* 'голта', но Фасмер (4: 165) смета дека ова е фонетски неиздржано. Постои и друга хипотеза, според која станува збор за словенска конструкција, од **u-* + **pyrǫ* 'пламен' со привативен префикс; сп. **netopyrǫ*. Според оваа хипотеза **opyrǫ* може да е табуизиран збор за **vǫkolakǫ*. ЕСУМ (6: 5) нуди поинакво објаснување, словенска конструкција од **q-* + **pyr-* 'неизгорен, незапалив', со привативен префикс додаден на коренот што значи 'оган'. Зборот тогаш би означувал некремиран труп. Таму, исто така, се наведува алтернативни предлози што ги предложиле другите етимолози: можна врска со **pyrǫ* 'оган, пламен', или од **vǫ-* + **pěrǫ* како кованица поврзана со *vrěpiti* 'прилепи, прилепува', наводно затоа што вампирот каснува и се прилепува за своите жртви. Се предлага и дека формите со почет-

но *vam-* биле изведени според стсл. *vǫpírǫ* со протеза *v-*, позајмени во византиски грчки како *βαμπίρος* и потоа повторно позајмени назад во јужнословенските јазици, што е малку веројатно. (БЕР 1: 117; ЭССЯ 40: 54–57; ЕСУМ 6: 38–39; ПЕРСЈ 1: 117; Фасмер 4: 165; Skok 3: 564; Gluhak 661; ERHJ 2: 539; Snoj 2016: 828).

ваму *ваму* и *оваму* adv.; 'на ова место, тука; истовремено, од друга страна (при спротивставени дејства); во изрази за свртување на вниманието на соговорникот (*Слушај ваму!*)'.

Во релација со: ▲оваму, ваму-таму, наваму ▼овој, оваа, ова, овие

■ Од псл. **ovato*, прилог изведен од заменската основа **ovǫ* + суфиксот **-ato* за образување прилози; сп. стсл. *овамо*, буг. *овам*, срп. *òvāmo*, òvāmo, рус. (dial.) *овāмо*, слн. *ovāt*; в. овој, сп. онаму, таму.

вангла *ванџла* f., *ванџли* pl.; 'поголем, обично емајлиран кујнски сад со потесно дно и поширок отвор'.

■ Позајмено преку срп. *vāngla*, хрв. *vāngla* од герм. (dial.) *wandl*, *wandəl*, што е баварско-австриски деминутив од герм. *Wanne* 'када, корито', во крајна линија од лат. *vannus*; сп. слч. *vandel* 'длабок сад со широко дно'. (Králík, s.v. vandel; Kluge, s.v. Wanne).

вандал *вандал* m., *вандали* pl.; 'човек наклонет кон уништување, особено културни вредности'.

Во релација со: ▲вандалски, вандализам, вандализира, вандалство, вандалштина

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *Vandal*, англ. *Vandal*), од лат. *Vandalus*, што е назив за припадник на древен германски народ Вандали кои се поврзани со бесмислено уништ-

тување како резултат на нивното ограбување на Рим под кралот Генсерик во 455 г. За време на просветителството, Рим бил идеализиран, додека Готите и Вандалите биле обвинети за неговото уништување. Вандалите можеби не биле поуништувачки од другите напаѓачи од античко време, но тие навистина го инспирирале англ. поет Џон Драјден (John Dryden) во 1694 г. да напише „До Готите и Вандалите, груба северна раса, Дали сите неспоредливи споменици се обезличиле?“ Метафоричкото значење ‘варварин, дивјак’ е забележано за првпат во 13 в. во стфр. *vandale*; сп. англ. *vandal*, ром. *vandâl*, тур. *vandal*, рус. *вандъл*, буг. *вандъл*, срп. *вандал*, чеш. *vandal*. (Алексоска-Чкатроска 2005: 112; БЕР 1: 117–118; ERNJ 2: 539; Snoj 2016: 829; Chambers 71; TLFi, s.v. *vandale*).

вандализам *вандализам* m., *вандализми* pl.; ‘уривање и разорување особено на културно-уметнички споменици’.

Во релација со: ▲ вандал, вандалски, вандализира, вандалство, вандалштина

■ Позајмено од фр. *vandalisme*, првпат употребен од Анри Грегуар (Henri Grégoire) за да го осуди грабежот и уништувањето на уметноста во текот на Француската револуција, во врска со источногерманското племе Вандали, кое го ограбило Рим во 455 година; в. **вандал**. Преку фр. *vandaliser* е и глаголот *вандализира* ‘врши вандализам’. (Алексоска-Чкатроска 2005: 112; ERNJ 2: 539; Snoj 2016: 829; Chambers 71; TLFi, s.v. *vandalisme*).

ванила *ванила* f., *ванилаија* (sg.); ‘вид тропско растение чиј плод поради убавиот мирис се користи како зачин; *Vanilla planifolia*’.

Во релација со: ▲ ванилин, ванилија
▼ вагина

■ Позајмено преку фр. *vanille* или герм. *Vanille*, од шп. *vainilla* ‘мешунка’; сп. буг. *ванилија*, срп. *ванила*, (arch.) *в̀анилија*, рус. *ваниль*, пол. *vanilia*, слч. *vanilka*, (arch.) *vanilija*, слн. *vanilija*, ром. *vanilie*, алб. *vanilje*, нгрч. *βανίλια*, од каде што е и мак. *ванилија*. Шпанскиот збор е деминутив од *vaina* ‘лушпа, обвивка; капак; футрола за остро оружје’ < лат. *vāgīna*; в. **вагина**. (БЕР 1: 118; Гецовска 2024: 97; ERNJ 537–538; Snoj 2016: 826–827).

вапса *вайса*, *вайсааџ* и *вайца*, *вайцааџ* pf.; ‘обои со боја; (fig.) измами, надмудри; (се ~) се обои; (fig.) поцрвене во лицето, се засрами’.

Во релација со: ▲ вапсува, вапсување, вапсан, ваписло, вапсимо, вапсанка

■ Позајмено од грч. *ῥαψα*, аорист од *βάφω*, *βάπτω* ‘бои, обојува’, првично значење ‘потопи’, а во мак. ‘бои, обојува со потопување’ (обично за велигденски јајца и за платно, предено); сп. цсл. *вап̣сати*, буг. *ва̀псвам*, *ва̀псам*. (Аргировски 1998: 83; БЕР 1: 118).

вар *вар* m./f., *вароѝ*/*варѝа* (само sg.); ‘печен варовник што се користи за варосување и во градежништвото’.

Во релација со: ▲ вароса, варосува, варосување, варски, варовен, варовник
▼ вари, варлив, варница, вир, вири, вирее, врие, извира, извор

■ Наследено од псл. **varъ* ‘варена течност’, поствербал од **variti*, што е каузатив од интранзитивниот псл. глагол **vъrěti* во значење ‘направи да врие’; сп. цсл. *варз* ‘жега, горештина; вар’, буг. *вар* ‘печен варовник’, срп. *ва̋р* ‘горештина; вриење, (dial.) вар’, слн. *vār*, чеш. *var* ‘вриење’, рус. *вар* ‘врела вода; горештина’ укр. *вар*, блр.

вар. Глаголот *вароса* ‘обои, обели со вар’ е изведен од именката *вар* + суф. *-оса*; в. **вари**. (БЕР 1: 118; Аникин 6: 88–90; ПЕРСЈ 1: 120; Фасмер 1: 273; Bezlaž 4: 282–283; Skok 3: 623; Snoj 2016: 829).

варак *варак* m., *вараџи* pl.; ‘многу тенок лист од злато, што се употребува за украс; лажна позлата со која се премачкуваат различни предмети’.

Во релација со: ▲вараклија, варакоса, варакусува, варакусување

■ Позајмено од тур. *varak* ‘лист; хартија’; балкански турцизам, сп. буг. *varák*, срп. *vàrak*, алб. *varák*. Тур. *varak* е заемка од арап. *waraq*, од псем. **waraq*- ‘лист’. Од тур. *varaklı* е и придавката *вараклија* ‘позлатен, златно обоен’. Глаголот *варакоса* ‘позлати, обои со златна боја’ е изведен од тур. заемка *варак* + суф. *-оса*. (Јашар-Настева 34, 56; БЕР 1: 119; Skok 3: 566; Skalić 638).

варвар *варвар* и *варварин* m., *варвари* pl.; ‘кај старите Грци и Римјани – име за народите и племињата што не биле од нивната етничка и културна заедница; некултурен, суров човек, дивјак’.

Во релација со: ▲варварка, варварски, варваризам, варваризира, варварство

■ Позајмено преку цел. *варьвар(ин)ъ*, од грч. *βάρβαρος*, интернационален грцизам од ономотопејско потекло во значење ‘тој што зборува неразбирливо’, во чијашто основа се наоѓа стара пие. ономотопеја (сп. *брбла*, *брбори*). Кај православните христијани се одразила во својот сргрч. гласовен лик (грч. *β* се изговара како *в*); сп. буг. *vàрвар*, *vàрварин*, срп. *vàрвар*, *vàрварин*, рус. *vàрвар*, блр. *vàрвар*, укр. *vàрвар*, додека пак кај католици-

те, со посредство на лат. *barbarus*, се зачувал стгрч. изговор на зборот; сп. герм. *Barbar*, фр. *barbare*, англ. *barbarian*, хрв. *bàrbar*, *bàrbarin*, слн. *barbâr*, чеш. *barbar*. Именката *варваризам* m., *варваризми* pl.; ‘(само sg.) начин на живот и мислење на варварите; некултура, суровост, дивјаштво; (ling.) туѓ збор или израз’ е позајмена преку европските јазици; сп. фр. *barbarisme*, англ. *barbarism* ‘дивјачки или некултурен чин; јазична грешка’, герм. *Barbarismus* ‘туѓ збор, груба јазична грешка’, од лат. *barbarismus* ‘јазична грешка’, што е изведено од грч. *βαρβαρισμός*, а тоа е изведено од грч. *βάρβαρος*. Од исто крајно потекло е и глаголот *варваризира* ‘стане варварски, брутален’, кој е изведен со суф. *-ира*, под влијание на европските јазици (фр. *barbariser*, герм. *barbarisieren*, англ. *barbarize*). (Аргировски 1998: 83; БЕР 1: 119; Аникин 6: 72–73; ПЕРСЈ 1: 119–120; Фасмер 1: 274; СДЭС 1: 290; ESJS 1039; Skok 1: 203).

варда *варда* interj.; извик за предупредување ‘чувај се, трагај се’.

■ Позајмено преку грч. *βάρδα* од итал. (венец.) *varda* ‘гледај, пази се’, како морска команда; сп. буг. *vàрда*. (Алексоска-Чкатроска 2005: 313; БЕР 1: 119).

варди *варди*, *вардаџ* impf.; ‘внимава, демне, следи; чува; (се ~) се чува; (се ~) се воздржува’.

Во релација со: ▲вардење, вардач, вардачка, заварди, изварди, поварди ▼варда, вардило, гарда, гардист

■ Веројатно балкански латинитет од срлат. *wardāre* < франк. **wardōn*/**wardēn* < пгерм. **wardō* ‘чува, штити’, во крајна линија од пие. корен **uer*-/**wer*-; сп. герм. *wahren* ‘чува’, итал. *guardare*, срп. *vàрдати*, хрв. *vàrdati*, буг. *vàрдя* ‘чува, внимава, пази, демне’; сп. и мак. (dial.) *варка* ‘чува, пази’. Од

варди со суф. -ач е изведено *вардач* ‘чувар, стражар’. Од истата глаголска основа со помош на суф. -ло е изведено и мак. *вардило* чевларски термин за работ од чевелот со кој се зацврстува ѓонот за кожата, со изворно значење ‘што го варди, чува чевелот’. Во БЕР (1: 119) за буг. *вардало*, *вардоло* се вели дека е преку грч. βαρδάλλω, образувано од итал. глагол *guardare* ‘пази, чува’ (Алексоска-Чкатроска 2005: 313; БЕР 1: 119).

варел *варел* m. и *варела* f., *варели* pl.; (dial.) ‘голем метален цилиндричен сад со две дна; големо буре, бочва’.

Во релација со: ▲варела, варуле, варулче ▼барел

■ Позајмено преку нгрч. βαρέλι, βαρέλα ‘бочва’, од итал. *barella*; сп. мак. (dial.) *варела* ‘бочва’, буг. *варѐл*, аром. *varélā*; в. **барел**. (Аргировски 1998: 83; БЕР 1: 120).

варен¹ *варен*, *варениоѝ* adj.; ‘што се однесува на храна приготвена со варење; што е од вар’.

Во релација со: ▲вари, вариво, вареница, превари, свари, варење ▼бари, вар, варница, вароса, варосува, вир, вири, вирее, врие, извира, извор

■ Од *вари* + суф. -ен; в. **вари**.

варен² *варен*, *варниоѝ* adj.; ‘што е од вар’.

Во релација со: ▲вар, варов, варовен, варовник, вароса, варосува, варница ▼вари, вариво, вареница, превари, свари, варење, бари, врие

■ Од псл. **varъ*, што е поствербал од **variti*, од пие. **wer-* ‘пали, гори’; в. **вари**.

варзило *варзило* n., *варзила* pl.; ‘(bot.) вид бразилско дрво од кое се прави црвена боја; *Caesalpinia brasiliensis*; црвена боја од тоа дрво’.

■ Од досегашната етимолошка литература не може да се изведе еднозначен заклучок. Skok (3: 567) овој збор го доведува во врска со итал. *brasilе* ‘вид ориентално црвено дрво за бојадисување’, што е во врска со арап. *wars* ‘жолто растение слично на сусам, кое потекнува од Јемен’, од арап. придавка *warsī*. Врската со името на земјата Бразил (*Brasile*) е секундарна (спрема црвеното дрво *Caesalpinia brasiliensis*). Според нас, постои и можност да се работи за супстратен збор, најверојатно од бригиско потекло (**bardhum* ‘црвен’ од пие. корен **ward-*). Во прилог на ваквото толкување е и етимологијата што ја дава Чашуле (1997: 323–332) за хидронимот Вардар. Имено, тој го предлага следново етимолошко решение **ward-(o)-war* и го објаснува хидронимот, користејќи ја бурушаската (и бригиската?) придавка *bardhum* ‘црвен’, што би значело ‘црвена вода’, односно анализата, според него, би била **ward-war*, или покомпликувано, но сосем веројатно **ward-dar* ‘црвена река’. (Skok 3: 567; Чашуле 1997: 323–332).

вари *вари*, *вариѝ* impf.; ‘готви храна во вода со загревање до степен на вриење; добива производ со обработка на суровини преку загревање, варење, вриење; преработување на храната во желудникот и цревата за да може организмот да ја асимилира; (се ~) се готви, врие’; (се ~) се подготвува; загрева железо, метални делови за да ги спои’.

Во релација со: ▲варење, варен, вариво, варлив, вареница, превари, свари ▼бари, вар, варница, вароса, варосува, вир, вири, вирее, врие, извира, извор

■ Од псл. **variti*, од пие. **wer-* ‘гори’; сп. стсл. варити, буг. *vàrja*, срп. *vàrpu-mi*, слн. *varíti*, чеш. *vařiti*, слч. *varit'*, пол. *warzyć*, глуж. *warić*, длуж. *wariś*, рус. *варѣть*, укр. *варѣти*, блр. *ва-рѣць*. Псл. глагол е каузатив од ин-тразитивниот псл. **vǝrēti* во значење ‘направи да врие’; сп. срп. *врети*, слн. *vreti*, рус. *вир*. Најблиска паралела има во латв. *vārīt* ‘вари, врие’, а сродно е со литв. *vėrdu*, *virti* ‘врие’, латв. *veřdu*, *viřti* ‘врие’. Во значењето ‘загрева железо, метални делови за да ги спои’, односно техничките термини *завари*, *заварува* со изведенките *заварување*, *заварувач* се од рус. *заварѣть*, *заваривать*. Придавката *варлив* ‘што може да се свари’ е изведена од глаголот *вари* + суф. -лив; сп. **врие**. (БЕР 1: 120; ПЕРСЈ 1: 120; Аникин 6: 88–90; Фасмер 1: 273; Bezlaј 4: 282–283; Skok 3: 623; Snoј 2016: 829).

вариво *вариво* n., *варива* pl. и *варило* n., *варила* pl.; ‘секоје варено јадење, најчесто од зеленчук или од мешункаво растение’.

Во релација со: ▲варило ▼вари

■ Од псл. **varivo*, што е поименчена глаголска придавка **varivъ* од псл. **variti* во значење ‘погодно за готвење’; сп. срп. *вариво* ‘варен зеленчук; јадење од варен зеленчук’, чеш. *vařivo* ‘варено јадење’, пол. *warzywo* ‘зеленчук’, рус. *ва́рево*, *ва́риво* ‘чорба’, блр. *ва́рыва* ‘течно јадење’, укр. *ва́риво* ‘течно варено јадење’. (БЕР 1: 122; Аникин 6: 90; ПЕРСЈ 1: 120; ЭСБМ 2: 69; Skok 3: 623).

вариетет *вариетейѝ* m., *вариетейѝи* pl.; ‘единка, или збир на единки од растителен или од животински вид кои се разликуваат од другите по една или повеќе незначителни карактеристики’.

Во релација со: ▲вариететен, вариететски ▼вариете, вариетка, варијабила, варијабилен, варијабла, варијанта, варијантен, варијација, варира

■ Позајмено од фр. *variété* ‘различност, разновидност; жанр; тип’, што е изведено од лат. *varietās* < *varius* ‘различен, разновиден; шарен’, во крајна линија можеби од пие. **h₁weh₂-* ‘напушти; даде’; сп. англ. *variety*, герм. *Varietät*, буг. *varuemet*, срп. *варијетѝм*, алб. *varietët*. И именката *вариетѝе* ‘вид театар, ноќен локал со разновидна забавна програма, музика и игри’ е позајмена од фр. (*théâtre des*) *variétés* (pl.) < *variété* ‘различност’. Изворно, терминот се однесувал на збирка статии на различни теми, на изведби составени од различни делови и сл. Денешното значење е според фр. *théâtre des Variétés* (назив на театар од 1807 г. во Париз); сп. **варијанта**, **варира**. (БЕР 1: 120; Snoј 2016: 828; TLFi, s.v. *variété*; de Vaan 654, s.v. *varius*).

варијанта *варијанѝа* f., *варијанѝи* pl.; ‘еден од облиците во кои се јавува иста содржина; еден од начините за решавање на некој проблем’.

Во релација со: ▲варијантен ▼варијабилен, варијабила, вариете, вариетет, варијација, варира

■ Позајмено од фр. *variante* < *variant* ‘варијантен’, што настанало од партиципот на лат. глагол *variō* ‘направи разновиден, разнобоен’; сп. герм. *Variante*, англ. *variant*, ром. *variantă*, пол. *wariant*, рус. *вариант*, буг. *вариант*, срп. *варијанта*. Придавката *варијанѝен* ‘што припаѓа, што се однесува на варијанта’ е изведена од именката *варијанѝа* + суф. -ен; в. **вариетет**, **варира**. (БЕР 1: 120; ERHJ 2: 540; Snoј 2016: 829; TLFi, s.v. *variant*; OED, s.v. *variant*; de Vaan 654, s.v. *varius*).

вариола *вариола* f., *вариолаѝа* (sg.); (med.) ‘големи сипаници’.

Во релација со: ▲варичела

■ Интернационален медицински термин, можеби преку germ. *Variola* или фр. *variole*, што е од срлат. *variola* ‘за-разна болест што предизвикува гнојни пистули (мозолчиња); сипаници’, од лат. *varius* ‘различен, разновиден; шарен’; сп. **варичела**. (БЕР 1: 121; TLFi s.v. *variole*; OED s.v. *variola*; de Vaan 654, s.v. *varius*).

варира *варира*, *варирааѝ* impf.; ‘се менува, се јавува во различни облици, не останува ист’.

Во релација со: ▲варирање ▼вариете, вариетет, варијабила, варијабилен, варијабла, варијанта, варијантен, варијација

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *variieren*, фр. *varier*), што е од лат. *variō* (*variāre*) ‘направи различен, разновиден; шарен’. И именката *варијација* ‘варијанта; (mus.) ритмичка, мелодиска или хармониска промена на една тема и нејзино вкрстување’ е позајмена преку европските јазици (фр. *variation*, итал. *variazione*, англ. *variation*, germ. *Variation*, ром. *vari-ăție*, рус. *вариация*, буг. *вариация*, срп. *варијација*) од длат. *variātīō* ‘разноликост, разновидност’, што е изведено од придавката *varius* ‘различен, разновиден; шарен’. Преку европските јазици е и придавката *варијабилен*; ‘што е променлив, непостојан’, од лат. *variābilis* ‘променлив, непостојан’, што е изведено од лат. *variāre*. Од истиот етимон се и *варијабила* ‘променлива величина; променлив дел од плата’ и *варијабла* f., *варијабли* pl.; ‘променлива величина; променлива вредност’; в. **варијанта**, **вариетет**, **варијација**. (ERHJ 2: 540; Snoj 2016: 829; de Vaan 654, s.v. *varius*).

варичела *варичела* f., *варичелаѝа* (sg.); (med.) ‘мали (овчи) сипаници’.

Во релација со: ▲вариола

■ Интернационален медицински термин, најверојатно со срп.-хрв. посредство преку итал. *varicella* (на овој начин се објаснува и присуството на гласот -ч- во зборот) од фр. *varicelle*, што е деминутив од *variole*, од лат. *varius* ‘различен, разновиден; шарен’; в. **вариола**.

варка *варка* f., *варки* pl.; ‘чамец, чун, лотка’.

■ Најверојатно преку нгрч. βάρκα ‘чамец’ од итал. *barca*, од длат. *barca*, што е изведено од лат. *baris*, од стгрч. βῆρις, веројатно од егип. *bjr* ‘транспортен брод’, но можно е и да е супстратен збор од предроманско потекло; сп. буг. *vārka*, срп. *bārka*, хрв. *bārka*, ром. *bārcă*, аром. *vārcă*, отом. тур. *barça*, тур. *barka*. (Аргировски 1998: 84; БЕР 1: 121).

варница *варница* f., *варници* pl.; ‘место каде што се вади варов камен; печка во која се пече вар; (colloq., poet.) искра’.

Во релација со: ▲вар ▼вари

■ Од псл. **varǵnica* со различни значења ‘котел; солана; варна печка’; во последново значење станува збор за поименчување од **варна ѝечка*, каде што во основата е псл. **varǵ* ‘вар’, што е поствербал од псл. **variti*; сп. цсл. *варница*, срп. *вārница*, хрв. *várnica*, чеш. *varnice* ‘кујна’, рус. (dial.) *вārница* ‘солана’. Значењето ‘искра’ е влијание од срп. *вārница* со истото значење, но најверојатно од сосема друго потекло. (ПЕРСЈ 1: 120; Skok 1: 623).

варош *варош* m., *вароши* pl.; ‘стар дел од град, обично на издигнат терен’.

Во релација со: ▲варошки, варошанец, варошанка

■ Позајмено, можеби од тур. *varoş* или срп. *vároш*, од унг. *váras*; балкански унгаризам, сп. буг. *vàрош*, срп. *vàрош*, слн. *vâroş*, ром. *orâş*, алб. *varrôsh*, тур. *varoş*. Унг. *váras* е изведенка од зборот *vár* ‘град’ од иранско потекло. (БЕР 1: 121; Јашар-Настева 39, 60, 70; ПЕРСЈ 1: 120–121; Bezlaј 4: 28; Skok 1: 566–567; Snoј 2016: 829).

вас *vas* проп.; долга форма за директен предмет и општа форма (со предлог) од личната замена *вие*; кога не е со предлог, освен во поретки случаи, се употребува заедно со кратката форма *ве*; од почит – *Вас Ве*, *Вас* наместо *џебе џе*, *џебе*.

Во релација со: ▲ *ве*, *вам*, *ви* ▼ *вие*³

■ Од псл. **vasъ*, што е генитив множина од **уу*; в. *вие*³.

васа *васа*, *васааѝ* и *вјаса*, *вјасааѝ* impf.; (dial.) ‘одмаздува; совладува, обзема; брза; (се ~) се бори’.

Во релација со: ▲ *васање*

■ Позајмено од нгрч. βιάζω (аор. βία-σα) ‘присилува, силува’; сп. буг. *và-сам*, *vъсам*, *vàсам*. (Аргировски 1998: 84; БЕР 1: 218).

Василица *Василица* f.; ‘првиот ден од Нова година по стариот календар, 14 јануари’.

Во релација со: ▲ *Васил(иј)*, *василичар*, *василичарски* ▼ *базилика*, *босилок*

■ Изведено од антропонимот *Васил(иј)*, а е во врска со христијанскиот светец Василиј Велики – теолог и епископ на Кесарија во Кападокија, Мала Азија (денешен Кајсери во Турција). По Божик, православните христијани на 14 јануари, го одбележуваат денот на Свети Василиј Велики во народот познат и како *Василица* (грч. Ἀγίος Βασίλης ‘Василевден’).

Православната црква го слави на 1 јануари (стар стил), односно на 14 јануари (нов стил), а католичката црква на 2 јануари. Според обичаите на тој ден се прави домашна погача во која домаќинките ставаат паричка, пеењето на василичарските песни во кои треба да биде опфатен тропарот на свети Василиј Велики, а некаде се практикува и палењето на огнот што треба да ја симболизира светлината Божја во Новата година. Самото име е од грч. βασιλειος ‘кралски, на/од кралот’ < грч. βασιλεύς ‘господар; крал; патрон’. Натамошната етимологија е неизвесна, според Beekes (2010: 203) од предгрчко потекло. Од истиот етимон се и *базилика*, *босилок*; в. **базилика**, **босилок**. Од *Василица* е изведена и именката *василичар* m., *василичари* pl.; (обично pl.) ‘преправени, маскирани момчиња кои спроти Нова година, на 14 јануари по новиот календар, одат по домовите, играат различни игри и прават шеги во врска со празникот’. (Аргировски 1998: 85).

васкуларен *васкуларен*, *васкуларниоѝ* adj.; (med.) ‘во врска со крвотокот’.

■ Интернационален термин изведен од нлат. *vasculāris*, од лат. *vasculum*, што е деминутив од *vas* ‘сад’; сп. фр. *vasculaire*, англ. *vascular*, буг. *васкуларен*, срп. *васкуларни*. (TLFi s.v. *vasculaire*; OED s.v. *vascular*; de Vaan 655, s.v. *vās*, *vāsis*; ERHJ 2; Snoј 2016).

вастегарка *вастеџарка* f., *вастеџарки* pl.; ‘прачка, гранка; стап со чатал на едниот крај што се користи за товарење и растоварување на домашни животни’.

Во релација со: ▼ *ластегарка*

■ Во македонските дијалекти постојат многу форми од кои дел се со почетно *в-* (*вастеџарка*, *вастѝарка*, *востеџарка* итн.), а дел се со почетно *л-* (*ластѝа-*

џарка, ласџеџарка, ласџбарка, ласџо-џарка итн.). Формите со *в-* имаат паралела во нгрч. *βασταύαρα* ‘носилка, тезгере за носење кал, камење и сл.’, за што во етимолошката литература постојат различни мислења, односно во БЕР (1: 215) за грч. *βασταγάρης*, (dial.) *βασταύαρα* се наведува дека е изведено од грч. *βαστῶ*, *βαστάω* ‘држи, крепи’ + *γερός* ‘силен, јак’, но според Аргировски 1998: (1998: 84) грч. *βασταύара* е од *βασταγός* ‘потпирач, столб; магаре’, образувано со помош на суфиксот *-άρα*, *-αρης* од глаголот *βαστάζω* ‘крева, носи товар’. За формите со *л-* (*ласџаџарка, ласџеџарка, ласџбарка, ласџоџарка* итн.) во македонските дијалекти Аргировски (1998: 84) е на мислење дека се работи за сложено ант.-македонско образување од **last-* ‘леска’ + *garkan* ‘стап’, што би значело ‘лесков стап’, а во грчкиот јазик веројатно се работи за преосмислување на ант.-македонската форма и доведување во врска со глаголот *βαστάζω*; в. **ластегарка**. (Аргировски 1998: 84; БЕР 1: 215).

ват *ваџ* m., *ваџи* pl.; ‘(во физиката) единица за мерење електрична или механичка моќност; W’.

■ Позајмено преку европските јазици, англ. *Watt*, герм. *Watt*, според презимето на шкотскиот физичар Џејмс Ват (James Watt, 1736–1819), кому му се припишува пронајдокот кондензаторка парна машина. (ERNJ 2: 541; Snoj 2016: 830; OED s.v. *watt*², n.)

вата *ваџа* f., *ваџи* pl.; ‘чист и преработен памук што служи за преврзување рани, за поставување облека, за јоргани и сл.’.

Во релација со: ▲ вателин, ватен, ватира

■ Позајмено преку герм. *Watte*, (dial.) *Watta*, од хол. *watten*, што е заемка од

срфр. *ouate*, или срлат. *wadda* од непознато потекло; сп. рус. *вата*, буг. *вата*, срп. *вата*. Често се поврзува со арап. *baṭāna* ‘постава; внатрешен дел на облеката’, но ова е фонолошки тешко изводливо. Од *ваџа* со суф. *-ира* е изведен глаголот *ваџира* ‘постави, поставува со вата’. (ПЕРСЈ 1: 122; Фасмер 1: 278; Bezlaž 1: 278; ERNJ 2: 541; Snoj 2016: 830; Kluge 1975, s.v. *Watte*).

ватерполо *ваџерџоло* m., *ваџерџолоџо* (sg.); ‘спортска, тимска игра со топка во вода’.

Во релација со: ▲ ватерполист

■ Позајмено од англ. *water polo*, што е сложено од *water* ‘вода’ < срангл. *water* < стангл. *weter* < шгерм. **watōr* < пие. **wōdr* ‘вода’ и англ. *polo*, што е позајмено од тибетскиот јазик балти (што се зборува во Кашмир), во кој *polo* значи ‘топка’. Овој спорт од Индија во Англија го донесле англиските офицери; сп. фр. *waterpolo*, *waterpolo*, *water polo*, шп. *waterpolo*, пол. *waterpolo*, рус. *ватерпóло*, *водное поло*, буг. *ватерпòло*, срп. *ва́терполо*. (Snoj 2016: 830; ERNJ 2: 541; OED s.v. *water polo*).

ваучер *ваучер* m., *ваучери* pl.; ‘(во економијата) вид на чек со кој се плаќаат услуги’.

■ Позајмено од англ. *voucher* ‘документ што овозможува добивање стоки или услуги’, од стфр. *voucher*, *vocher* ‘повика, повика како сведок; гарантира’, од лат. *vocāre* ‘повика, именува; назначи’, во крајна линија од пие. **wekʷ-* ‘зборува; испушта глас’; сп. ром. *voucher*, рус. *ва́учер*, буг. *ва́учер*, *ва́учър*, срп. *ва́учер*. (Snoj 2016: 830; OED, s.v. *voucher*; TLFi, s.v. *voucher*).

вафла *вафла* f., *вафли* pl.; ‘вид слатки од тенки кори, исполнети со крем, чоколада и сл.’.

■ Позајмено преку герм. *Waffel*, од хол. *wafel*, оттаму и англ. *waffle*. Хол. збор потекнува од срхол. *wafel*, *wa-fele*, *wavel* < стхол. **wāvila*, од пгерм. **wēbilō*, **wēbilō*, веројатно поврзано со пие. **webh-* ‘плете, ткае’; од истиот корен е и герм. *Wabe* ‘саке’; сп. рус. *вафля*, буг. *вафла*, срп. *вафла*, хрв. *vàfl m.*, *vàfla f.*, слн. *váfelj*, слч. *vafle*, чеш. *vafle*, пол. *wafel*, ром. *váfă*, *váfelă*. (БЕР 1: 124; Фасмер 1: 280; Аникин 6: 126–127; ЕСУМ 1: 340).

вахабизам *вахабизам m.*, *вахабизмои* (sg.); ‘пуритански традиционалистички правец во сунитскиот ислам’.

Во релација со: ▲ вахабист, вахабистички

■ Позајмено преку англ. *wahhabism*, што е калка од арап. *wahhābiyya*, именувано според теологот Мухамед ибн Абд ал-Вахаб (Muhammad ibn Abd al-Wahhab, 1703–1792), а врз основа на неговите учења е формирано сунитското исламско фундаменталистичко реформско движење во Саудиска Арабија и Катар. (OED, s.v. Wahhabism).

ваш *ваш*, *вашиои* adj.; заменска придавка со посвојно значење – што ви припаѓа вам; што ви е познат, близок; што ви е близок по роднинска линија; што е во некој однос поврзано со вас; од почит – Ваш (во обраќање кон едно лице) наместо твој; кон титулата при обраќање кон високопочитувана личност.

Во релација со: ▲ ваша, ваше, ваши, вашинец, вашински ▼ *вие*³

■ По потекло е замена за 2 л. множина, изведена (со помош на суфиксот **jb-*) од псл. генитивно-акузативна лична замена за 2 л. множина **vasъ*; сп. буг. *ваш*, срп. *ваш*, рус. *ваш*, пол. *wasz*, чеш. *vaš*; в. **вас**. (БЕР

1:124; ПЕРСЈ 1: 123; Аникин 6: 141; Фасмер 1: 281; ERHJ 2: 541; Snopj 2016: 830; ESSJ 2: 717–718).

вбие *вбие*, *вбијаи* pf.; ‘забие; (се ~) се забие’.

Во релација со: ▲ вбива, вбивање ▼ *бие*

■ Изведено од гл. *бие* (со помош на преф. *в-*), што е од псл. **biti*, **bьjo* ‘удира, тепа’; в. **бие**.

вброи *вброи*, *вбројаи* pf.; ‘вклучи, приопшти кон нешто’.

Во релација со: ▲ вбројува, вбројување ▼ *брои*

■ Изведено од гл. *брои* (со помош на преф. *в-*), што е од псл. **brojiti*, што е деноминал од псл. **brojъ*; в. **брои**, **број**.

вгази *вџази*, *вџазаи* pf.; ‘згазне во нешто’.

Во релација со: ▲ вгазува, вгазување ▼ *гази*

■ Изведено од гл. *гази* (со помош на преф. *в-*), што е од псл. **gaziti*; в. **гази**.

вглави *вџлави*, *вџлаваи* pf.; ‘прицврсти, постави во зглоб, во лежиште’.

Во релација со: ▲ вглавува, вглавување ▼ *глави*, *глава*

■ Изведено од гл. *глави* (со помош на преф. *в-*), што е деноминал од псл. **golva*; в. **глави**, **глава**.

вгради *вџради*, *вџрадаи* pf.; ‘постави трајно, вклопи на соодветно место дел од мебел, елемент од конструкција и сл.; употреби, всида како градежен материјал при градба; внесе, вклучи нешто во составот, во содржината на текст и др.; (се ~) остави белег, трага од својата личност, творечка дејност во нешто’.

Во релација со: ▲вградува, вградување, вграден ▼гради, глава

■ Изведено од гл. *gradi* (со помош на преф. в-), од псл. **gorditi*; в. гради, град.

вдава *вдава, вдаваа̃* impf.; ‘се даде, се впушта’.

Во релација со: ▲вдавање, вдаде, вдаден ▼дава, даде

■ Изведено од гл. *da* (со помош на преф. в-); в. вдаде.

вдаде *вдаде, вдада̃* pf.; ‘се загне, се стрчне по неког; добие можност; се внесе многу во работата’.

Во релација со: ▲вдава ▼даде

■ Изведено од гл. *dade* (со помош на преф. в-); сродно со рус. *vdát'sya*, укр. *vdáti*, *vdátisya*, пол. *wdać*, чеш. *vdát*; в. даде.

вдахне *вдахне, вдахна̃* pf.; ‘земе воздух, вдише; (fig.) разбуди, оживее во неког нешто, некакво чувство, мисла, инспирира’.

Во релација со: ▲вдахнува, вдахнување, вдахнувач, вдахновение, вдахновен, вдахновител ▼дише, здив, здивне, дух, душа

■ Книжевен збор позајмен од цсл. *vzdъхнѣти*; во значењето ‘земе воздух, вдише’ можеби е под влијание на срп. *udâхнути*, а во значењето ‘разбуди, оживее во неког нешто, некакво чувство, мисла, инспирира’, можеби е под влијание на рус. *вдохнуть*; в. **вдахновение**. (Аникин 6: 125; ERHJ 2: 500; ЕСУМ 4: 25).

вдахновение *вдахновение* п., *вдахнове-нија* pl.; ‘состојба на творечки полет; инспирација’.

Во релација со: ▲вдахнува, вдахнување, вдахнувач, вдахновение, вдахновен, вдахновител ▼дише, здив, здивне, дух, душа

■ Книжевен збор, позајмен од цсл. *vzdъхновение*, под влијание на рус. *вдохнове́ние*. Цсл. збор е калка на грч. *ἐμπνοια*. (Аникин 6: 125; ERHJ 2: 500).

вдене *вдене, вдена̃* pf.; ‘вовлече, вовре низ нешто тесно; зафрли нешто, стави на несоодветно место; (се ~) се скрие, се засолни’.

Во релација со: ▲вденува, вденување, дене, надене ▼одева, дела, делка, делне, дело, делува, дејство, дејствува

■ Изведено од гл. *dene* (со помош на преф. в-); сродно со срп. *уденути*, *удјенути*, рус. (colloq.) *вдеть*; в. дене.

вдесно *вдесно* adv.; ‘по десната страна’.

Во релација со: ▲десно ▼десен

■ Изведено од прилогот *десно* (со помош на преф. в-), од придавката *десен*, што е наследено од псл. **desnъ(jь)*; в. десно, десен.

вдише *вдише* и *вдиши*, *вдиша̃* pf.; ‘земе, вовлече воздух во белите дробови преку нос или уста’.

Во релација со: ▲вдишува, вдишување ▼дише

■ Изведено од гл. *diше* (со помош на преф. в-); в. дише.

вдлаби *вдлаби, вдлаба̃* pf.; ‘со притисок или на друг начин направи длабнатина; вреже, втисне; (се ~) се направи длабнатина; (се ~) пропадне, се втисне’.

Во релација со: ▲вдлабнува, вдлабнување, вдлабне, вдлабнат, вдлабнатина, вдлабнатост ▼длаби

■ Изведено од гл. *длаби* (со помош на преф. в-); в. длаби.

вдовее *вдовее, вдовеа̃* impf.; ‘живее како вдовец или вдовица’.

Во релација со: ▲вдовува, вдовување, вдовец, вдовица, вдовечки, вдовство, вдовичлак

■ Наследено од псл. **v̥dovēti*, на што укажуваат и континуантите во другите словенски јазици; сп. цсл. вѣдовати, буг. вдовѣа, срп. удѡвати, рус. вдовѣтъ, укр. удовіти, вдови́ти, блр. удавѣць; в. **вдовец** и **вдовица**.

вдовец *вдовец* m., *вдовици* pl.; ‘маж што по смртта на сопругата не се преженил’.

Во релација со: ▲вдовица, вдовее, вдовува, вдовечки, вдовство, вдовичлак

■ Од стсл. вѣдовьцъ, од псл. **v̥dovъсь* < **v̥dovъ* + **-сь* < **v̥dova*, или според Аникин (6: 150) супстантивизација од псл. **v̥dovъ(jь)*; сп. буг. вдовѣц, срп. удѡвац, слн. vđovec, слч. vdovec, чеш. vdovec, пол. wdowiec, рус. вдовѣц, укр. вдівѣць, блр. удавѣц; в. **вдовица**.

вдовица *вдовица*, *вдовици* pl.; ‘жена што по смртта на сопругот не се премажила’.

Во релација со: ▲вдовец, вдовее, вдовува, вдовечки, вдовство, вдовичлак

■ Наследено од псл. **v̥dova* + **-ica*; сп. стсл. вѣдова, вѣдовица, буг. вдовица, (dial.) довица, удовица, бдовица, срп. удова, удѡвица, слн. vđova, слч. vdova, vdovica, (dial.) bdova, gdova, чеш. vdova, пол. wdowa, рус. вдовá, (dial.) вдови́ца, вдов́ка, вдови́на, вдови́ца, вдову́шка, укр. удовá, вдови́ця, удови́ця, блр. удавá, стблр. вдова, удова, вдовица, удовица. Псл. **v̥dova* е сродно со стпрус. *widdewū* ‘вдовица’, скрт. *vidhavā* ‘вдовица’, лат. *vidua*, стирс. *fedb*, гот. *widuwō*, germ. *Witwe*, англ. *widow*. Етимолошкото објаснување на пие. збор во значењето ‘вдовица’ зависи од неговата реконструкција. Според Derksen (2008:

536) пие. реконструкција е **h₁uid^hh₁-(e)uh₂-*, според ERHJ (2: 502) овој збор се реконструира од пие. **h₂/wid^huh₂*, односно **h₂/wid^heweh₂*, при што оваа именка најверојатно е изведена од коренот **h₂/wid^h-* ‘усмрти, удри’ (скрт. *vidhyati*, а првичното значење би било збирно ‘семијството на усмртениот, убиениот’, оттаму се развило значењето ‘жена на усмртениот, убиениот, вдовица’. Според Аникин (6: 147–149), редуцираното ъ наместо ъ во стсл. и рус.-цсл. јазик се толкува како резултат на меѓуслововно асимилирање. **ъ...о > ъ...о*. Зборот е наследен од пие. **uidheya* ‘вдовица’, сп. стинд. *vidhāvā*, авест. *vidavā*, лат. *vidua*, прус. *widdewū* (< **videvā*, сп. прус. *gallū* со литв. *galvā* ‘глава’), алб. (тоскиски) *ve* (< палб. *widewā*), готски *widuwō*, ствгерм. *wituwa*, germ. *Witwe*, англ.-сакс. *widowa* (< germ. **widuwōn*), стирс. *fedb* (< **uidheya*), а сродно е и со грч. ἰ(φ)ίθεος ‘самец, млад маж што е сам’ (се претпоставува поранешна форма во женски род), каде што анлаутното ἰ- се објаснува со метричко вдолжување на протетското ἐ- (БЕР 1: 125; Фасмер 1: 261–262; Аникин 6: 147–149; СДЭС 1: 293–296 Skok 3: 536; ERHJ 2: 502; Machek 680; Derksen 2008: 536; Snoj 2016: 831; Beekes 2010: 512).

ве *ве* проп.; кратка заменска форма за директен предмет од *вие*; Како форма за учтиво обраќање – *Ве*.

Во релација со: ▲вас ▼вие³

■ Енклитичката форма *ве* за изразување акузативна релација од псл. заменка **у* (исто како и енклитичката форма *ви* за изразување дативна релација) настанала по аналогича спрема енклитиката *ѿе* (балканска појава); в. **вие**³.

веавица *веавица* f., *веавици* pl.; ‘силен ветер со снег, снежна бура’.

Во релација со: ▲веалка, вее, завее, навее ▼ветар

■ Изведено од глаголот *вее* + суф. *-ица*, што е пак од псл. **vějati*; сп. буг. (dial.) *вејвица*, срп. *вејавица*. Изворното значење е со субјектот ветар (*ветрот вее*), дури потоа секундарно се добиени интранзитивните обрти со субјектот снег (*вее снег*) со значење ‘ветрот навева снег’; в. **вее**, сп. **внулица**.

веалка *веалка* f., *веалки* pl.; ‘направа за веење, за прочистување на житото’.

Во релација со: ▲веавица, вее, веење, вејач, вејачка, завее, навее ▼ветар

■ Изведено од глаголот *вее* + суф. *-лка*, што е пак од псл. **vějati*; сп. буг. (dial.) *вејлка*, срп. *вејалица*, *вејача*, рус. *вёлка*, блр. *вёлка*. Во поголемиот број словенски јазици транзитивната употреба на глаголот првенствено се однесува на објектот *жиѝо*, односно ‘со помош на ветрот се отстранува плевелот; се вее’; в. **вее**.

вегетаријанец *вегетаријанец* m., *вегетаријанци* pl.; ‘тој што се храни само со растително храна, што не јаде месо; приврзаник на вегетаријанство’.

Во релација со: ▲вегетаријанка, вегетаријански, вегетаријанство ▼вегетација, вегетативен, вегетационен, вегетатиски, вегетира

■ Позајмено од англ. *vegetarian*; сп. фр. *végétarien*, герм. *Vegetarier*, срп. *вегетаријанац*. Зборот настанал од англ. *vegetable* ‘растение, зеленчук’ + *-arian*, а се популаризирал по основањето на Британското вегетаријанско друштво (*Vegetarian Society*) во 1847 година. И зборот *вежан* ‘лице што не консумира производи од

животинско потекло; приврзаник на веганство’ е понова заемка од англ. *vegan*, современ неологизам создаден во 1944 г. од *vegetarian* со скратување на основата (*veg-*) и наставката *-an*. Зборот е воведен од Доналд Вотсон при основањето на *The Vegan Society* во Велика Британија. Не е директно изведен од лат. *vegetāre*, туку секундарно е мотивиран од *vegetarian*; сп. фр. *végane*, герм. *Veganer*, срп. *вежан*, буг. *веган*. в. **вегетација**. (БЕР 1: 125; Аникин 6:160; ЕСУМ 1: 343; ERHJ 2: 543; Snoj 2016: 833; OED, s.v. vegetarian).

вегетација *вегетација* f., *вегетации* pl.; ‘растење, развивање на растенијата; растенија, растителен свет’.

Во релација со: ▲вегетативен, вегетационен, вегетатиски, вегетира ▼вегетаријанец, вегетаријанка, вегетаријански, вегетаријанство

■ Позајмено преку европските јазици (англ. *vegetation*, герм. *Vegetation*), од фр. *végétation*, од срлат. *vegetatio* ‘раст, развивање на билките’, што е изведено од лат. *vegetō* ‘расте, зајакнува’, *vegetus* ‘силен, јак’, *vegeō* ‘оживува’, во крајна линија од пие. **weg-*; сп.скрт. *vājáyati* ‘поттикнува’, ствгерм. *wachēn* ‘е буден’, сродно со англ. *wake* ‘(се) буди’. (БЕР 1: 125; Аникин 6:160; ERHJ 2: 543; Snoj 2016: 833; OED, s.v. vegetation; TLFi, s.v. végétation; Kluge, s.v. Vegetation).

веда *веда* f., *веди* pl.; ‘молња, молскавица, секавица; вештерка, зла самавила; суштество што талка ноќе’.

Во релација со: ▼вест, вешт, вештак, вештачки, вештер, вештерка, извесен, наговести, сведок, свест, совест

■ Девербал од псл. **vėdėti* ‘е вешт, знае’, еквивалентно на стсл. *вѣдѣ* ‘зна-

ење’ + -а; сп. буг. *веда*, рус. *ведьма*. За значењето ‘молња, молскавица, секавица’, можеби со метафоричен развој од ‘вештерка, зла самовила; суштество што талка ноќе’, на истиот начин како и со *ала*, *алејина*, или *форџуна*; в. **вест**, **вешт**, **вештерка**. (БЕР 1: 126; Аникин 6: 175, 176, s.vv. вѣдъ, ведьма).

ведар *ведар*, *ведриоѝ* adj.; ‘што е јасен, без облаци; јасен, спокоен, со живи светли бои’.

Во релација со: ▲ведро², ведри, ведрина, ведринка, ведрост, разведри (се), разведрува (се)

■ Наследено од псл. **vedrǝ(jb)*, **ved-ro*; сп. буг. *вѣдър* ‘спокоен, светол’, срп. *вѣдар* ‘јасен’, слн. *vēder* ‘светол, весел’, како супстантивизирана придавка во среден род рус. *вѣдро* ‘убаво време’, стблр. *ведро* ‘убаво, јасно време’, укр. *вѣдро* ‘јасно време’, пол. *wiodro* ‘убаво време’. Псл. **vedrǝ/-o* е најверојатно сродно со пгерм. **wedra-* (ствгерм. *wetar*, герм. *Wetter*, англ. *weather*), па во тој случај е од пие. **wed^hro-*. Натамошната етимологија на оваа германско-словенска изоглоса е неизвесна. Според Аникин (6: 171–172) споредбата со герм. *wehen* ‘дува, вее’ < герм. **wāja-*, псл. **vējati*, рус. *вѣять*, *вѣтер* (мак. *вее*, *вѣтер*), литв. *vėtra* ‘бура, ураган’ е попречен од разликата во краткост/должина, која често се заобиколува, што имплицира „нејасно скратување“ на должината во герм. **wedra-* (за целосната литература в. Аникин 6: 171–172). (БЕР 2: 127–128), ПЕРСЈ 1: 124; Аникин 6: 171–172; Фасмер 1: 284; ЕСУМ 1: 344; SP 2: 18; Bezlaј 4: 287; Skok 3: 572; Machek 681; Derksen 2008: 513).

веде *веде*, *ведаѝ* impf.; ‘квачи, расплодува (за птици); (се ~) се размножува’.

Во релација со: ▲ведење, ведарница, изведе ▼ведне, води

■ Од псл. примарен глагол **ved-ti* > **vesti*; сп. цсл. *вѣвести*, *вѣвѣдѣ*, буг. (dial.) *ведѧ*, *вѣдѧ* ‘размножува, оплодува (добиток, птици и сл.)’, со иста семантика сп. и рус. *разводитъ* ‘размножува’ со о-вокализам во коренот, срп. *-вести* (само со префикс од типот *довести*, *завести*) слн. *věsti*, *vědem*, слч. *viest’*, *vediem*, чеш. *vést*, *vedu*, пол. *wieść*, *wiodę*, рус. *вѣстѝ*, *ведѝ*, укр. *вѣстѝ*, *ведѝ*, блр. *вѣсці*, *вядѝ*; в. **води**.

веднаш *веднаш* adv.; ‘во овој час, во овој момент; многу брзо, наскоро; непосредно до нешто, сосем блиску’.

Во релација со: ▲еднаш ▼еден

■ Во источните македонски дијалекти се среќава и формата *веднаѧа*, што е понова форма добиена од стсл. *вѣ + ѣд(н)нѣ* при што *-ѧа* е најверојатно под влијание на формата *коѧа*, а како постара треба да се смета формата *веднаш*, од стсл. *ѣд(н)нѣ + *шѣд* (партицип од *ходити*); сп. *дваш*, *дваж* ‘двапати, двојно’, стсл. *два-ш(ѣ)дн* од *два + шѣдн*; сп. буг. *веднаѧа*, *веднѣж*, *веднаѧж*. (БЕР 1: 127).

ведне *ведне*, *веднаѝ* impf.; ‘витка на некоја страна, наведнува; спушти надолу, наведне (очи, поглед, глава); (се ~) се витка, се наведнува’.

Во релација со: ▲веднење, наведне, наведнува ▼веде, води

■ Од основата што се наоѓа во псл. **ved-ti* > **vesti*, од пие. **wed^h-*; в. **наведне**.

ведреница *ведреница* f., *ведреници* pl.; ‘вид чаша во форма на ведро’.

Во релација со: ▲ведро¹, ведрица, ведричица

■ в. ведро¹.

ведри *ведри*, *ведрай* impf.; ‘прави да биде ведар; предизвикува радост, развеселува, бодри.; (се ~) станува ведро, без облаци’.

Во релација со: ▲ведрење, ведар, ведрина, веринка, ведрост, разведри (се), разведрува (се)

■ Изведено од *вегар*; в. **ведар**.

ведрина *ведрина* f., *ведринаиѝа* (sg.); ‘безоблачност, чистота, синило на небото; радост, веселост, спокојство; самодоверба, оптимизам’.

Во релација со: ▲ведринка, ведар, ведри, ведрење, ведрост, разведри (се), разведрува (се)

■ Според Аникин (6: 171–172), псл. старина има и овој збор; сп. буг. *ведрина* (БЕР 2: 127), срп.-хрв. *ведрина*, словен. *vedrina*, рус. *ведрина* ‘ведро, јасно небо’, (dial.) и ‘жито собрано на сончево, јасно време’; в. **ведар**. (Аникин 6: 171–172; ПЕРСЈ 1: 124; Фасмер 1: 284; Bezlaј 4: 287; Skok 3: 572).

ведрица *ведрица* f., *ведрици* pl.; ‘дрвен сад за вода, млеко и др.’.

Во релација со: ▲ведро¹, ведрица, ведричица

■ в. ведро¹.

ведро¹ *ведро* n., *ведра* pl.; ‘дрвен сад, обично без капак, со рачка прицврстена за една дага или со полукружна рачка, што служи за чување и пренесување вода и други течности, за вадење вода од бунар, за молзење и др.; мерка за течност’.

Во релација со: ▲ведреница, ведрица, ведричица

■ Од псл. **vědro*; сп. стсл. вѣдро, буг. *ведро*, срп. *ведро*, рус. *ведро́*, укр. *відро́*, блр. *вядро́*, слн. *védro*, слч. *vedro*, чеш. *vědro*, пол. *wiadro*. Мислењата за натамошната етимологија се поделени. Според Фасмер (1: 283–284), БЕР (1: 127), Snoј (2016: 832), ПЕРСЈ (1: 125), најверојатно се работи за архаична изведенка од пие. корен кој го има во *voda*, од пие. **wēdróm*, со блиска паралела во стгрч. *údria* ‘сад за вода’ и слично со лат. *unda*, стгрч. *ūdōr*, пгерм. **watōr*, скрт. *udan*. Според Derksen (2008: 518), од блтсл. **wē'dera* од пие. **ued-róm*, за кое констатира дека има две етимологии: првата, веќе спомената псл. **vědro* како дериват од коренот **uod-r/n-* ‘вода’, а втората опција е да се поврзе со зборовите кои значат ‘матка, стомак’ и во тој случај би било сродно со латв. *vēders*, *vēdars*, литв. *vėderas* и стпрус. *weders*, вклучувајќи ги и лат. *uterus*, стгрч. *ūdēros* и скрт. *udara*. Аникин (6: 172–173) псл. **vědro* го изведува од пие. **uēdro-* ‘сад за вода’, кој припаѓа на пие. хетероклитна основа **ued-r-/uēd-n-*, сп. хет. *watar* (G *wetenaš*), герм. **watar* ‘вода’ (< **wedōr*), ствгерм. *wazzar*, нем. (герм.) *Wasser*, стангл. *water*, гот. *wato* (-n-основа), грч. *ūdōr* (*ūdotos* < **ud-ŋ-t-*) ‘вода’, *údria* ‘ведро за вода’, овде спаѓа и псл. **voda*, рус. *vodá* (мак. *voda* и др.). И тој не ја исклучува споредбата со лат. *uter*, *utris* ‘мешина, кожен мев’, ако е од **ud-ri-* (de Vaan 2008: 647). Слов. факти, кои укажуваат на -e- во коренот (на пр., рус. *вѣдра* pl.) се сметаат како вторични. Според него, развојот на значењето ‘мерка за волумен’ кај називите на садови е сосема регуларно. Споредбата на псл. **vědro* со литв. *vėdara* ‘вид колбас (црева наполнети со каша од компири)’, латв. *vēders*, прус. *weders* ‘стомак’ и сл., не е издржана.

(Анкин 6: 172–173; БЕР 1: 127; ПЕРСЈ 1: 124–125; Фасмер 1: 283–284; Bezlaј 4: 289; ESJS 1050–1051; Skok 3: 590; Snoј 2016: 832; Derksen 2008: 518; de Vaan 2008: 647).

ведро² *veđro* adv.; ‘јасно, без облаци; (fig.) весело, спокојно’.

Во релација со: ▲ведар, ведри, ведрина, ведринка, ведрост, разведри (се), разведрува (се)

■ Прилог изведен од придавката *ведар*; в. **ведар**.

веѓа *veža* f., *veži* pl.; ‘со влакна обраснат лак над очната длабнатина’.

Во релација со: ▲веѓест, веѓило, веѓица, веѓиште, веѓосува

■ Досегашната етимолошка литература за овој збор најчесто упатува на псл. (dial.) **vėďa* (< **vėďja*); сп. стсл. вѣѣда, буг. *вѣжда*, срп. *вѣђа*, слн. *vėja*, струс. *вѣжа* (од цсл.) и почнувајќи од Miclosich (1886: 391) во повеќето словенски речници се доведува во врска со псл. **vidėti* ‘види, гледа’, веројатно како одраз на претходното **waidjā*. Но, според нас, а и според поновите истражувања (Велчева: 2006, ПЕРСЈ 1: 125) можеби е во врска со псл. **vėko* ‘очен капак; капак, поклопец’; сп. стсл. вѣко, слн. *vėka*, слч. *veko*, чеш. *viko*, пол. *wieko*, рус. *вѣко*, укр. *віко*, блр. *вѣка*. Стсл. вѣко е засведочен во старите текстови и нивните рани преписи (на пр., Син. пс. 131: 4) и е превод на грч. βλέφαρον ‘очен капак’, а според анализата на материјалот стсл. вѣѣда е синоним на вѣко, што укажува на тоа дека првичното значење на вѣѣда е ‘очен капак’. Поместувањето на значењето ‘очен капак’ > ‘веѓа’ најверојатно се случила до 14 в., а во современиот македонски јазик нема траги од зборот **vėko*, додека пак збо-

рот *вежа* го има само значењето ‘со влакна обраснат лак над очната длабнатина, веѓа’. Од ова произлегува дека етимологијата на *вежа* треба да е сврзана со псл. форма **vėko*, односно треба да се реконструира подоцнежна псл. форма за јсл. јазици **vėk-da* (двоинска форма **vėk-dě*) и по промените на консонатските групи **-gd-* во јсл. јазици, се добиле формите мак. *вежа*, (dial.) *вѣжѣа*, *вѣжѣа*, *вѣжѣа*, буг. *вѣжда*, срп. *вѣђа*, слн. *vėja*. (Велчева: 2006; БЕР 1: 128; ПЕРСЈ 1: 125; Фасмер 1: 285; Аникин 6: 181; ЕСУМ 1: 408; ЭСБМ 2: 81 Skok 3: 602; Bezlaј 4: 291; ESJS 1059; Miclosich 1886: 391; Vaillant 4: 522)

вее *vee*, *veai* impf.; ‘дува ветер; паѓа снег со крупни снегулки; чисти зрна од плева; ветрот со дување носи нешто; се насетува, се провлекува, се чувствува; се шири, се разлива, се занесува; (се ~) се витка, се лелее; (се ~) скита, талка’.

Во релација со: ▲веење, веавица, веалка, вејач, вејачка, довее, завее, навее, навев, одвее, провее ▼ветар

■ Од псл. **vėjati*, **vėjō* проширена форма од постарото **vėti*, од пие. **h₂wėh₁ti*, односно од пие. корен **h₂weh₁-* ‘дува’; сп. стсл. вѣјати, буг. *веја*, срп. *вѣјати*, слн. *vėjati*, слч. *viat*, *vejet*, чеш. *vát*, *věji*, пол. *wiać*, рус. *вѣять*, укр. *віяти*, блр. *вѣяць*. Освен псл. итератив на **-ati*, во некои словенски јазици, како на пр. во слн. *vėti* *vėjet*, покрај *vėjati*, се зачувала и атематската основа на инфинитивот од псл. **vėti*, со точна аналогија во литв. *vėti* ‘вее (за ветар)’, ‘вее жито’. Изворното значење е со субјектот ветар (*вејтрои вее*), дури потоа секундарно се добиени интранзитивните обрти со субјектот снег (*вее снег*) со значење ‘ветрот навева снег’. Од истиот пие. корен како и *вејтар*; сп. и

vęzq* е од истиот корен како и псл. **vęzati*, што се доведува во врска со пие. **h₂emg'h-/h₂mg'h-* ‘врзе, врзува’, односно псл. глагол би бил изведен од превојната празнина (h₂mg'h-*), но тогаш тешко се објаснува потеклото на почетното **v-*, па можеби е подобро да се изведе од пие. корен **weg'h-* ‘ткае, врзува’, со назал во презентската основа. Од глаголската основа е изведена именката *вез* ‘украсна извезена шара на ткаенина или на некој друг предмет; везење, изработка на шари на ткаенината; платно што се везе, што е извезено’, како и *везилка* ‘жена што везе’. (Аникин 9: 244–245; ПЕРСЈ 1: 135; Фасмер 1: 374; 4: 152; Bezlaј 4: 308; ESJS 1029–1030; Skok 3: 583–584; Snoј 216: 840; Derksen 2008: 521).

-везе² *-везе*; само како основа за префиксирани глаголи од типот *довезе*, *извезе*, *одвезе*, *увезе* со примарно значење ‘вози’.

Во релација со: ▼ *вози*

■ Од псл. **vez-ti* > **vesti*, **vezq*; сп. стсл. *вѣсти*, *вѣзѣ*, буг. *веза*, срп. *-вѣсти*, *-вѣзѣ*, хрв. *-вѣсти*, *-вѣзѣ*, слч. *viest*, *veziem*, чеш. *vesti*, *vezu*, пол. *wieźć*, *wiozę*, рус. *везти*, *везу*, укр. *везти*, *везу*, блр. *вѣзці*, *вѣзу*, што е изведено од пие. **weg'h-* ‘вози’. Во современата состојба на јсл. јазици обично овој глагол се употребува префиксиран; в. **вози**.

везен *везен*, *везениоѝ* adj.; ‘украсен со вез; што е со шари, со риги’.

Во релација со: ▲ *везе*, *везење*, *вез*, *везало*, *везаница*, *везарија*, *везачка*, *везба*, *везбен*, *везенка*, *везилка*, *везило*, *довезе*¹, *извезе*¹, *навезе*¹, *повезе*¹

■ Изведено од глаголот *везе* со суф. *-ен*; сп. срп. *везен* со исто значење, буг. *вѣзан* (од гл. *вѣза*), но во БЕР (1:

129) за (dial.) *вѣзен* ‘црвен, алов’ (најверојатно во синтагма *везен пипер*) се дава поинакво етимолошко толкување, а имено дека е во врска со *везијан*, што пак се изведува од тур. *güvezi* ‘виолетов’. в. **везе**¹ и **везенка**. (Аникин 9: 244–245; ПЕРСЈ 1: 135; Фасмер 1: 374; 4: 152; Bezlaј 4: 308; ESJS 1029–1030; Skok 3: 583–584; Snoј 216: 840; Derksen 2008: 521).

везенка *везенка* f., *везенки* pl.; ‘диња или пиперка со напречни рески, риги’.

Во релација со: ▲ *вез*, *везе*¹, *везало*, *везаница*, *везарија*, *везачка*, *везба*, *везбен*, *везен*, *везилка*, *везило*, *довезе*¹, *извезе*¹, *навезе*¹, *повезе*¹

■ Од гл. придавка *везен* + суфиксот *-ка*. Со оглед на тоа што мак. *везенка* се употребува и за диња и за пиперка ‘што има напречни рески, риги’, односно ‘шари што личат на вез’, е во врска со глаголот *везе*; в. **везе**¹ и **везен**. (Аникин 9: 244–245; ПЕРСЈ 1: 135; Фасмер 1: 374; 4: 152; Bezlaј 4: 308; ESJS 1029–1030; Skok 3: 583–584; Snoј 216: 840; reksen 2008: 521).

везир *везир* m., *везири* pl.; ‘висок државен достоинственик во Отоманската Империја, носител на граѓанска и воена власт, министер’.

Во релација со: ▲ *везиров*, *везирски*, *везирство*, *везирка*, *везирица*

■ Од тур. *vezir*, балкански турцизам од арап. *wazīr* ‘помошник на владетелот, советник, министер’; сп. буг. *везѝр*, срп. *вѣзѝр*, алб. *vezir*, ром. *vizir*, *vezir*. (Јашар-Настева 34, 82, 167, 208; БЕР 1: 129; Snoј 2016: 840; Tietze 8: 427).

вејка *вејка* f., *вејки* pl.; ‘гранка од дрво’.

Во релација со: ▼ *ветка*, *вие*¹

■ Деминутив од псл. **vēja* ‘гранка’, сп. цсл. *вѣѣа*, буг. *вѣѣка*, слн. *vēja*, по-

крај буг. *вѣтва*, рус. *ветвь*, слч. *vetva*, кои се од истиот корен што е во *вие*, *виѣтка*. Псл. **věja* е сродно со скрт. *vaūā* ‘гранка, гранче’, лат. *vītis* ‘винова лоза’, герм. *Weide* ‘врба’, стпрус. *witwan* ‘врба’, перс. *bid* ‘врба’, што се доведува во врска со пие. **weyh-* ‘вие, витка’; в. **вие¹**, **витка**, **ветка**. (БЕР 1: 129; Фасмер 1: 306, 321; Аникин 7: 40; Snoj 2016: 833).

век *век* м., *векови* пл.; ‘време од сто години како целина; период, епоха; траење на животот на човекот, должина на животот; траење, постоење на нешто; свет, народ’.

Во релација со: ▲вековен, довека, вековечен, вековечност, вековит, векот, векува, вечен, вечност, долговечен, кратковечен, овековечи

■ Од псл. **věkъ* ‘животен век; временски период, доба; возраст’; сп. стсл. *ѣѣѣ*, буг. век, срп. *вѣк*, *вијек*, хрв. *vijek*, (dial.) *vik*, слн. *věk*, слч. *vek*, чеш. *věk*, пол. *wiek*, блр. *век*, укр. *вік*, рус. *век*. Натомошната етимологија е несигурна, но веројатно е во врска со пие. корен **weik-* ‘животна сила; совладува; разделува’. Изворното значење на зборот, одразено во стсл. *ѣѣѣ* и слн. *vek*, било ‘сила, снага’, како и во литв. *viėkas* ‘сила, живот’, потоа лат. *vincere* ‘победи, победува’, стнорд. *veig* ‘сила’, стирс. *fichid* ‘се бори’, гот. *weihan* ‘се бори’. Значењето ‘животен век’ уште во псл. се развило од значењето ‘(животна, животворна) сила’, додека пак значењето ‘столетие, доба’ се развило во стсл. како калка од грч. αἰών во изразите од типот εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ‘во вјеки веков; сега и секогаш и во вечни векови’, при што грчкиот израз е калка од хебрејскиот *ad olam olam* во преводот на Септуагинтата. Овој збор (стгрч. αἰφών) го поминал семантичкиот раз-

вој од ‘живот, животна сила, индивидуален животен век’ кај Хомер, до ‘долг период во сеопштиот проток на времето’ кај филозофите, слично како и псл. **věkъ*. Од именката *век* со суф. *-ува* е изведен глаголот *векува* ‘живее долго време; (fig.) се задржува долго време некаде’; сп. **човек**. (БЕР 1: 129–130; Аникин 6: 191–194; ПЕРСЈ 1: 126–127; Фасмер 1: 286; Bezlaž 4: 292; ESJS 1052; ERHJ 2: 550–551; Skok 3: 590–591; Snoj 2016: 833; Derksen 2015: 501).

векна *векна* ф., *векни* пл.; ‘леб со долгнавеста форма’.

Во релација со: ▲векничка, векниче

■ Од герм. *Wecke*, можеби со посредство на срп.-хрв. *вѣкна*, *вѣкна* ‘леб со долгнавеста форма’. Основното значење на герм. збор е ‘клин’, оттаму ‘клинест, долгнавест леб’. (ПЕРСЈ 1: 127; Kluge, s.v. *Wecke*).

вектор *векѿор* м., *векѿори* пл.; ‘големина што се карактеризира со својата бројна вредност и насока, која геометриски се претставува со отсечка, определена по должина и насока’.

Во релација со: ▲векторски

■ Позајмено преку европските јазици (англ. *vector*, герм. *Vektor*) од лат. *vector* ‘носач’, што е изведено од лат. глагол *vehō* ‘вози’ < пие. **wegth* ‘вози’; сп. буг. *вѣктор*, срп. *вѣктор*, рус. *вѣктор*, алб. *vektōr*, ром. *vēctor*. Изворното значење на зборот *векѿор* било ‘носител на насока или вредност’, а како математички термин е создаден од ирскиот математичар и астроном Вилијам Хамилтон (William Hamilton) во 1846 година. (ERHJ 2: 543; Snoj 2016: 834; OED, s.v. *vector*).

вел *вел* м., *велови* пл.; ‘парче тенка, прозрачна ткаенина со која жените си го

покриваат лицето; тенка, прозрачна, мрежеста ткаенина; нешто што ја крие стварноста, што го спречува создавањето’.

Во релација со: ▼ воал, велар, веларен, веларност

■ Позајмено, можеби преку срп. *veo*, хрв. *věo*, од итал. *velo*, што е од лат. *vēlum* ‘покривало’ < пие. *weg'-s-lo-*, сп. стирс. *figid* ‘ткае’; в. **велар**. (Алексоска-Чкатроска 2005: 209; ПЕРСЈ 1: 130; Skok 3: 572; Snoj 2016: 834; de Vaan 660, s.v. *vēlum*).

велар *велар* m., *велари* pl.; ‘заднонепчена согласка (к, г, х)’.

Во релација со: ▲ веларен, веларност
▼ вел

■ Во значење ‘непчена согласка’ нова заемка од европските јазици (англ. *velar*, герм. *Velar*, фр. *velaire*), од лат. *vēlum* ‘покривало’ < пие. *weg'-s-lo-*, од истиот корен кој е во *вел*, *воал*; в. **вел**, **воал**. (Snoj 2016: 834; Kluge, s.v. *Velar*; OED, s.v. *velar*; TLFi, s.v. *vélair* de Vaan 660, s.v. *vēlum*).

веле- *веле-* pref.; како прв дел во сложенки од типот *велеџраг*, *велемајсџор*, *велесила*, *веледроџерија*, *велелейен* итн.

Во релација со: ▼ вели-, велик, величи, величина, преувеличи, преувеличува, велможа, великомаченик

■ Наследено од псл. **vele*, ‘многу; долго; големо’; сп. стсл. *vele*, срп. (dial.) *веле*, чеш. (arch.) *vele*, пол. *wiele* ‘многу’: Псл. прилог **vele* е од основата на придавката **velbъ*, а како прв дел на сложенките може да алтернира со **velъ-*, **veliko-*. Во современиот јазик голем дел од сложенките со компонентата *веле-* се неологизми и калки, како на пр., *велеџраг*, *велемајсџор* итн.; в. **велик**. (БЕР 1: 130; ПЕРСЈ 1: 127; Аникин 6: 204–205; ЕСУМ 1: 345; ЭСБМ 2: 82; Skok 3: 573; Borys 693).

веленце *веленце* n., *веленца* pl.; ‘волнена прекривка, килимче’.

■ Со значење ‘дебел, волнен покривач со кој се покривае кога спиеме’ од тур. *velense* со исто значење. Јашар-Настева (2001: 67) го регистрира овој збор како турцизам во македонските дијалекти, притоа не навлегувајќи во подлабока етимологија. Го има во Битолско, Дебарско, Прилепско и Охридско со варијантите *веленца*, *веленса*. Овој збор се среќава во сите балкански јазици, го има дури и во полскиот јазик; сп. буг. *веленце*, *веленче* ‘волнен елек без ракави’; срп. *вѣленац* ‘шарена черга’, ром. *velință*, dial. *veleânță* ‘шарена покривка, прекривка’, нгрч. *βελέντσα*, алб. *vel'ëndze*, *l'ëvendze*, тур. *velense*, *velençe*, пол. *welenc*, *welens* ‘воена облека, мундир’. Дел од етимолозите се на мислење дека е од турскиот јазик според името на шпанската област Валенсија, од каде што Арапите земале посебен вид ткаенина. Според Meyer (1891: 165) и други етимолози, поубедливо е дека потекнува од унгарското *velencze* ‘венециски’ (оттука ‘платно од Венеција’). Во БЕР (1: 130–131) се изведува заклучок дека според првото гледиште полската лексема останува изолирана, па во тој случај тур. *velençe* можеби е позајмено од буг. *веленце*, бидејќи буг. *-ц-*, по правило во тур. дава *-ç-*. Бернар овој збор го врзува со *Valentia* или *Venecia*. Skok (3: 561), пак, е на мислење дека овој балкански збор има каталонско потекло. Објаснувањето за полското *welenc*, *welens* е дека преку романските пастири кои оделе зад Карпатите дошло и во Полска. Тој е на мислење дека овој збор нема врска со унг. *Velence* ‘Венеција’, туку дека настанал од придавката *Valenciana*, итал. *Valenza*. Губењето на наставката се случило на Бал-

канот, исто како и во итал. *valenza*. (БЕР 1: 130–131; Јашар-Настева 67; Skok 3: 561; Meyer 1891: 165).

вели-¹ *вели-*, *велја-* грѣф.; само во состав со деновите од страсната недела, како прв дел во сложенките *Велийонеделник*, *Веливѣторник*, *Велисреда*/*Велја-среда*, *Величѣйврѣок*, *Велийѣйок*, *Велјасабоѣа*, *Велјанегела*.

Во релација со: ▼ *веле-*, *велик*, *велича*, *величина*, *преувеличи*, *преувеличува*, *велможа*, *великомаченик*

■ Наследено од псл. **veljъ*, како прв дел на сложенки со деновите од страсната недела, но и кај антропонимите со прв дел **Veli-* (Велимир итн.); в. *веле-*, *велик*. (БЕР 1: 131; Аникин 6: 217–218; ПЕРСЈ 1: 127; Фасмер 1: 288–289; Bezlaј 4: 294–295; ESJS 1042; Skok 3: 573; Snoј 2016: 834; Borys 693).

вели² *вели*, *велаѣ* impf.; ‘зборува, говори, усно соопштува; се зборува, се смета; кажува, именува, вика; изразува нешто со надворешниот изглед, без зборови; Изразување на мисла, суд во писмен состав (литературно дело); (се ~) се зборува, се кажува; (се ~) се вика, се нарекува’.

Во релација со: ▲ *велење* ▼ *повели*, *повела*, *повелува*, *повелба*, *волја*

■ Од псл. **velēti*, **veljō*; сп. цсл. *велѣти*, буг. *вѣля*, срп. *вѣлѣм* (1. sg. impf.), слн. *velēti*, рус. *велѣть*, *велю* (1. sg.), укр. *велѣти*, чеш. *velet*, слч. *velit*. Псл. **velēti* (< блтсл. **wel-/wel²-*, од пие. **welh₁-* е во превој со псл. **volēti* (што е од пие. **wolh₁-ēye-ti*, каузатив на **welh₁-* ‘избере, сака’). Сродно со стлитв. *velti*, *velmi* ‘сака’, лат. *velle*, *volō* ‘сака’, гот. *wiljan* ‘сака’, англ. *will*, скрт. *vr̥ṇāti* ‘избере, претпочита’, стгрч. *ἐλδομαι* ‘сака’. (БЕР 1: 132–133; ПЕРСЈ 1: 128; Фасмер 1: 288; Bezlaј 4: 294; ESJS 1041; Skok 3: 573–574).

Велигден *Велигден* m.; ‘Христијански празник, ден на Христовото воскресение’.

Во релација со: ▲ *велигденски*, *велигденче* ▼ *велик*

■ Од стсл. (цсл.) *великъ днь*, како калка на грч. *μεγάλη ἡμέρα*; сп. буг. *великден*, срп. *вѣлигдѣн*, рус. *великденъ*, укр. *великдень*, (dial.) *великодень* (ЕСУМ 1: 346), стукр. *великъ день*, блр. *Вялікдзень* (за Пасха кај Белорусите), стблр. *великдень*, *великодень*. На православниот ‘Велигден’ кај западните Словени, како и кај Хрватите и Словенците соодветствува ‘Велика ноќ’ (во крајна линија, калка од истата грч. предлошка), сп. хрв. *velika noć*, слн. *velika nōč*, слч. *vel'ká nos*, чеш. *velikonose*, стчеш. *veliká nos* и *velikonos*, пол. *wielkanos* ‘Пасха, празникот Воскресение’ (> блр. (dial.) *вельканоц*); **велик** и **вели-**. (БЕР 1: 132, s.v. *велик*; Аникин 6: 216–217; Фасмер 1: 288; ЕСУМ 1: 346; Snoј 2016: 834; Borys 693).

велигденче *велигденче* n., *велигденчиња* pl.; ‘општ назив за неколку вида пролетни цвѣкиња што цутат околу Велигден; камилица, *Matricaria chamomilla*’.

Во релација со: ▲ *Велигден*, *велигденски* ▼ *велик*

■ Од *Велигден* + деминитивниот суфикс *-че*. Некои називи на растенија се поврзани со времето на цветањето или зреењето на плодот и обично се поврзуваат со големи верски празници (*велигденче* ‘растение што се појавува околу Велигден’, *џурговденче* ‘растение што се појавува околу Ѓурговден’, *иванденче* ‘растение што се појавува околу Иванден’ итн.).

велик(и) *велик(и)*, *великиоѣ* adj.; ‘што со своите особини ги надминува дру-

гите, што има големо значење; (за душевно преживување) премногу силен, голем’.

Во релација со: ▲веле-, вели-, величина, велича, величав, величество, величествен, величие, преувеличи, преувеличува

■ Од псл. **velikъ(jь)*; сп. стсл. великъ, буг. велик, срп. велик, велики, слн. velik, чеш. veliký, слч. veliký, рус. великий, укр. великий, блр. вялікі. Исто така, псл. **velькъ(jь)*; сп. чеш. velký, слч. veľký, пол. wielki. И двата псл. облика **velikъ(jь)* и **velькъ(jь)* се изведени од придавката на i-основа **velь*; в. **веле-**, **вели-**. (БЕР 132; Аникин 6: 217–218; ПЕРСЈ 1: 127–128; Фасмер 1: 288–299; Bezlaј 4: 294–295; ESJS 1042; Skok 3: 573; Snoј 2016: 834; Derksen 2008: 514).

велико- велико- pref.; како прв дел од сложени зборови со придавката велик (пр.: великомаченик, великодушен, великобугарски, великосрпски, великожрчки).

Во релација со: ▲велик ▼веле-, величи, величина, преувеличи, преувеличува, велможа, великомаченик

■ в. **велик**.

величество величестѿво n., величестѿва pl.; ‘титула на владетел, монарх при обраќање или при споменување’.

Во релација со: ▲величествен, величествено ▼велик, веле-, величи, величина, преувеличи, преувеличува, велможа, великомаченик

■ Од стсл. величѣство; сп. буг. величѣство, срп. величанство, рус. величѣство, чеш. veličenstvo, слн. veličastvo, veličanstvo итн.; в. **велик**.

велможа велможа m., велможи pl.; ‘богат и влијателен вршител на една од највисоките државни функции во некои земји’.

Во релација со: ▲велмошки ▼велик, веле-, величи, величина, преувеличи, преувеличува, великомаченик

■ Од псл. **velьmoža/*velьmožь*, што е сложеница од псл. **velь* и коренот **tog-* (кој е во моќ), проширен со суф. **jь-*, **ja-*; сп. стсл. вельможа, буг. велмoжа, срп. велможа, рус. вельмoжа, блр. вяльмoжа, укр. вельмoжа, пол. wielmoża, чеш. velmož, слч. veľmož. (Аникин 6: 229–230; ПЕРСЈ 1: 128–129; Фасмер 1: 290; ЭСБМ 2: 301; Bezlaј 4: 296; Skok 3: 573; Snoј 2016: 835; Borys 694).

велосипед велосипѿед m., велосипѿеди pl.; ‘превозно средство на две тркала што возачот го движи со нозете’.

Во релација со: ▲велосипедски, велосипедист, велосипедистка, велосипедизам

■ Позајмено (можеби преку буг. велосипѿед и рус. велосипѿед) од фр. vélōcīpède, што е од лат. vélōx ‘брз’, vélōcītās ‘брзина’ и pēs, pedis (G), pedēs (pl.) ‘нога’; сп. англ. (arch., hist.) velocipede, герм. (arch.) Veloziped, пол. welocyped, буг. велосипѿед, срп. велосипѿед, рус. велосипѿед, укр. велосипѿед, блр. веласіпѿед. (Аникин 6: 224–225; БЕР 1: 132; ЕСУМ 1: 347; TLFi, s.v. vélōcīpède; Kluge 854, s.v. Veloziped; OED, s.v. velocipede).

велур велур m., велуроѿи (sg.); ‘убава ткаенина со густе влакна’.

■ Позајмено од фр. velours < стфр. velos < прованс. velos, што е од лат. villus ‘коса, влакно’; сп. англ. velour, тур. velur, буг. велур, срп. велур. (БЕР 2: 132; Аникин 6: 231–232; ЕСУМ 1: 347; Snoј 2016: 835; TLFi, s.v. velours; EWU 6: 1618).

вена вена f., вени pl.; ‘цевчест крвен сад низ кој крвта од организмот се враќа во срцето’.

Во релација со: ▲ венски, венозен

■ Во крајна линија од лат. *vēna* ‘жила’, *vēnōsus* ‘жилест’, со неизвесна подлабока етимологија; сп. итал. *vena* (оттаму и хрв. *véna*, срп. *véna*, делумно и преку герм. *Vene*), слн. *věna*, пол. *wępa*, рус. *вѐна* (оттаму и буг. *вѐна*), блр. *вѐна*, укр. *вѐна*. Една од претпоставките е дека лат. *vēna* можеби потекнува од пие. **uesnā*, во врска со авест. **vahu-* ‘крв’. Преку европските јазици, од лат. *vēnōsus* ‘жилест’ е и придавката *венозен*, ‘што се однесува на вена’. (ПЕРСЈ 1: 129; Аникин 6: 232; Skok 3: 576; Snoj 2016: 835; DELI, s.v. *vena*; de Vaan 660, s.v. *vēna*).

вене *вене*, *венат̃* и *венее*, *венеат̃* impf.; ‘губи свежина, боја, сјај, се суши (за растение); слабее, губи сила и животна свежина (за човек); тагува, копнее, страда за нешто’.

Во релација со: ▲ венење, довене,

завене, завенува, овене, повене, свене
■ Од псл. **vēdnōti*, што е имперфектив кој, најверојатно е изведен од псл. **u-vēdnōti* (> стсл. оуџаџти) покрај **u-vēd-(j)ati* (> стсл. оуџадати, оуџадати); сп. буг. (dial.) *вѐна*, срп. *вѐнути*, слн. *véniti*, слч. *vādnūt̃*, чеш. *vadnouti*, рус. *вѐнутъ*, укр. *в’янути*, блр. *вѐнуць*. Натамошната етимологија е несигурна, а една од поверојатните претпоставки е врз основа на стсл. префиксирана форма присџаџти (стчеш. *svadnuti*), каде што во основата на глаголот се јавува иницијално **s-* и во тој случај може да се доведе во врска со пие. корен **(s)wend^h-*, од каде што се ствгерм. *swintan* ‘слабее, венее’ и стангл. *swindan* ‘стивнува, бледнее’. (БЕР 1: 138–139; Аникин 9: 251–253; ПЕРСЈ 1: 129–130; Фасмер 1: 375; Bezlaј 4: 298–299; ESJS 717–718; Skok 3: 576; Snoj 2016: 836; Derksen 2008: 476).

Венера *Венера* f.; ‘(myth.) римска божица на љубовта (Афродита); (astron.) планета во Сончевиот систем’.

Во релација со: ▲ Венерин ▼ венеричен, венеролог, венерологија

■ Од лат. *Venus*, (G sg. *Veneris*) ‘божица на љубовта’. Лат. *Venus* како лично име е од општата именка *venus*, што е од пие. **wénh₁-os* ‘љубов, страст’, од пие. корен **wenh₁-* ‘сака’. Во сродство со скрт. *vānas* ‘љубов, желба’, *vānate* ‘сака, љуби’, можеби и со стнорд. *vanir*. Иако споредбените докази сугерираат дека името на божицата Венера настанало како персонификација на именката ‘љубов’, сепак може да се толкува во историскиот период како фигуративна употреба на името на божицата; сп. итал. *Venere*, слн. *Vénera*, буг. *Венѐра*, срп. *Вѐнера*, рус. *Венѐра*, укр. *Венѐра*, блр. *Венѐра*. (Аникин 6: 238–239; ERHJ 2: 545; DELI, s.v. *Venere*; de Vaan 663).

венеричен *венеричен*, *венеричниот̃* adj.; (med.) ‘што се однесува на болести на половите органи’.

Во релација со: ▲ венеролог, венерологија ▼ Венера

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *venereus*, *venerius* ‘што се однесува на или што е поврзано со сексуалната љубов’, од лат. *venus*; в. **Венера**. (ERHJ 2: 545; TLFi, s.v. *vénérien*, -enne; OED, s.v. *venereal*; DELI, s.v. *venereo*; de Vaan 663).

венерологија *венерологија* f.; ‘(med.) гранка од медицината што се занимава со проучување и лекување на венеричните болести’.

Во релација со: ▲ венеролог, венеричен ▼ Венера

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *Venerologie*, англ. *venereology*, фр. *vénérologie*, итал. *venereologia*),

што е сложено од лат. *venereus* ‘вене-ричен’ и лат. *-logia*, од стгрч. *-λογία* < стгрч. *λέγω* ‘зборува’; сп. буг. *венеро-логија*, срп. *венерологија*, слн. *venero-logija*, рус. *венерология*; в. **Венера, вене-ричен**. (ERNJ 2: 545; TLFi, s.v. *véné-réologie*; OED, s.v. *venereology*; DELI, s.v. *venereologia*; Kluge, s.v. *Venerologie*; de Vaan 663).

венец *венец* m., *венци* pl.; ‘предмет со кружна или овална форма, исплетен од цвеќе, лисја и слично, како награда за победникот, во знак на почест, во радосни расположенија, во жалост итн.; различни плодови сплетени или нанижани во круг; што има форма на венец; срт на планина; венчавка; тки-во, непцето околу забите’.

Во релација со: ▲венче, венча (се), овенча, венечен ▼венок

■ Од псл. **věpъsь*, од пие. **weyh-* ‘вие, плете’; сп. стсл. *вѣнѣцъ*, буг. *венѣц*, срп. *вѣнец*, рус. *венѣц*, блр. *венѣц*, укр. *ві-нѣць*, пол. *wieniec*, чеш. *věnes*, слч. *ve-nies*, слн. *vėnes*. Сродно со литв. *vai-nikas*, што се толкува како деминутив од блтсл. **vainas*, од кое се рус. (dial.) *вен*, пол. *wian* ‘венец’, поствербал од глаголскиот корен кој е во псл. **viti* (*se*); в. **вие**¹. (Аникин 6: 240–241; ПЕРСЈ 1: 129; Фасмер 1: 291; Bezlaž 4: 297–298; ESJS 1053–1054; Snoj 2016: 835).

венок *венок* m., *венокоѝ* (sg.); ‘неве-стински венец (украш за на глава)’.

Во релација со: ▼венец

■ Од псл. **věpъkъ*, што е изведено со суф. **-ъkъ* од **věpъ*; сп. буг. *венѡк*, рус. *венѡк*, блр. *вянѡк*, укр. *вінѡк*, пол. *wianek*, чеш. *wínek*, слч. *viņepok*; длуж. *wēnk*; в. **венец**. (БЕР 1: 134; Аникин 6: 240–241; Фасмер 1: 292; СДЭС 1: 314–325).

вентил *вентѝл* m., *вентѝли* pl.; ‘меха-ничка направа со која се врши отвора-ње и затворање на преминот на гасови или течности низ цевка; (fig.) олес-нување’.

Во релација со: ▲вентилски ▼вен-тилятор, вентилација, вентилациски, вентилира, вентилирање

■ Позајмено, можеби преку срп.-хрв. *вѣнтѝл*, *věntil*, од герм. *Ventil*, што во основното значење ‘тоа со што се зат-вора доводот на воздух’ потекнува од лат. *ventile*, што е изведено од лат. *ventus* ‘ветар’; сп. слн. *ventil*, слч. *ven-til*, чеш. *ventil*, рус. *вѣнтиль*. (ПЕРСЈ 1: 129; Аникин 6: 251; ERNJ 2: 545; Snoj 2016: 836; Kluge, s.v. *Ventil*; TLFi, s.v. *ventile*; OED, s.v. *ventile*; DELI, s.v. *ventile*).

вентилатор *вентѝлатор* m., *вентѝла-торѝ* pl.; ‘направа за проветрување затворени простории’.

Во релација со: ▲вентилаторски, вен-тилација, вентилациски, вентилира, вентилирање ▼вентил

■ Позајмено преку европските јазици (англ. *ventilator*, герм. *Ventilator*, фр. *ventilateur*), интернационален термин создаден во англ. јазик по образец на лат. *ventilātor* ‘вејач’, од лат. *ventilāre* ‘проветрува’ < *ventus* ‘ветар’; сп. буг. *вентилатор*, срп. *вентѝлатор*, хрв. *ventilātor*, слн. *ventilātor*, слч. *ventilā-tor*, рус. *вентилятор*; в. **вентил, вен-тилација**. (БЕР 1: 134; Аникин 6: 251; ПЕРСЈ 1: 129; Аникин 6: 251; Snoj 2016: 836; OED, s.v. *ventilator*).

вентилација *вентѝлација* f., *вентѝла-циѝ* pl.; ‘(само sg.) проветрување на затворени простории; уред за прове-трување; вентилирање’.

Во релација со: ▲вентилаторски, вен-тилација, вентилира, вентилирање ▼вентил

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *ventilation*, germ. *Ventilation*, англ. *ventilation*), од лат. *ventilatio* < *ventilāre*, што е изведено од *ventus* ‘ветер’; сп. буг. *вентилација*, срп. *вентилација*, хрв. *ventilacija*, слн. *ventilacija*, слч. *ventilácia*, рус. *вентиляция*. Преку европските јазици (фр. *ventiler*, *ventilieren*) од лат. *ventilāre* < *ventus* ‘ветар’ е и глаголот *венти́лира* ‘проветри, проветрува’; сп. буг. *вентилирам*, срп. *вентилирати*, *вентилисати*; в. **вентил**, **вентилтор**. (ПЕРСЈ 1: 129; Аникин 6: 251; Snoj 2016: 836; TLFi, s.v. *ventilation*; OED, s.v. *ventilation*; DELI, s.v. *ventilazione*; Kluge, s.v. *Ventil*).

венча (се) *венча (се)*, *венчааѝ (се)* impf.; ‘склучи брак, изврши чин, обред на стапување во брак; омажи, ожени некого, (се ~) се омажи, се ожени, склучи брак’.

Во релација со: ▲венчање, венчава (се), венчавање, венчавка, венчален, венчан, венчаник, венчанина, венчаница, овенча ▼венец

■ Од псл. (dial.) **věňčati* (покрај **věňčiti* во зсл. јазици) што е деноминал од псл. **věňьсь*; сп. стсл. *věňьчати* ‘крунисува’, буг. *венча́я (се)*, срп. *вѣнчати (се)*, слн. *věňčati*, рус. *венча́ть*, укр. *вінча́ти(ся)*, блр. *вянча́ць*, слч. *venčiť*, чеш. *věňčiti*, пол. *wieńczyć*. (Аникин 6: 252–253; ПЕРСЈ 1: 130; СДЭС 1: 326–333, s.v. *венчание*; Skok 3: 591; Bezljaj 4: 297–298).

вепар *вейар* m., *вейри* pl.; ‘машка дива свиња’.

Во релација со: ▲вепарски, вепров, вепровина

■ Наследено од псл. **veprь*; сп. буг. *вѣпър*, срп. *вѣпар*, слн. *véper*, слч. *vepor*, чеш. *vepř*, пол. *wieprz*, рус. *вепрь*, укр. *вѣпер*, *вепр*, блр. *вѣпр*. Непосред-

на паралела има во латв. *vepris* ‘скопен крмак’, ако не се работи за словенска заемка. Во другите ие. јазици може да се изделат зборовите кои се совпаѓаат, како на пр., ствгерм. *ebur* ‘дива свиња, вепар’, germ. *Eber* ‘дива свиња, вепар’, лат. *aper* ‘дива свиња, вепар’, но тогаш тешко се објаснува почетното **v-* во блтсл. **vepr̥ias*, за што во ПЕРСЈ (1: 131) се дава објаснување дека може да се претпостави декомпозиција во хипотетичка сложенка **sū-w-epr* ‘свиња мажјак’, каде што тој глас се развил во хијатот, при што првиот член од оваа хипотетичка сложенка е од пие. **sū-* < **suH-* ‘свиња’, но според ERNJ (2: 545–546) и други, можеби зборот за *вейар* е позајмен во европските јазици од некој прединдоевропски супстрат. (Аникин 6: 255–256; ПЕРСЈ 1: 131; Фасмер 1: 292; SP 2: 19; Bezljaj 4: 299–300; ESJS 1044; Snoj 2016: 836; ERNJ 2: 545–546; Brückner 617; Machek 684; Derksen 2008: 515; de Vaan 46).

вера *вера* f., *вери* pl.; ‘религија, вероисповед; убедување, надеж во остварување на нешто; доверба’.

Во релација со: ▲верица, веричка, вери (се), веридба, вереник, вереница ▼завера, невера, верува, верен, неверен, верник, верничка, неверник, неверничка, вероломен, вероломник, веројатен, иноверен

■ Од псл. **věra*; сп. цсл. *vѣра*, буг. *вѣра*, срп. *вѣра*, рус. *вѣра*, блр. *вѣра*, укр. *віра*, пол. *wiara*, чеш. *vira*, слч. *viera*, слн. *véra*. Сродно со ствгерм. *wāra* ‘договор, верност’, лат. *vērūs* ‘вистинит’, стирс. *fir* ‘вистинит’, сите од пие. **weh₁-*го-. Овој збор, првично се однесувал на општествените односи засновани на меѓусебна доверба меѓу членовите во општеството, а потоа добила и религиозно значење како

цсл. калка на грч. πίστις. Сложенките со прв дел *веро-* во голем број се калки од другите јазици; сп. *вероисцовео* : *Glaubensbekenntnis*, *веронаука* : *Religionslehre* и др. Од именката *вера* со суф. *-ба* е изведена именката *верба* ‘убедување, надеж во остварување на нешто; доверба’. (Аникин 6: 257–259; ПЕРСЈ 1: 131–132; Фасмер 1: 292–293; ЕСУМ 1: 402; ЭСБМ 2: 83–83; Bezlaј 4: 300; ESJS 1054–1055; Skok 3: 602–603; Snoј 2016: 836; Machek 690–691; Boryś 687; Derksen 2008: 520; Beekes 2010: 524).

веранда *веранда* f., *веранди* pl.; ‘голем, покриен, обично застаклен балкон или трем’.

■ Позајмено преку европските јазици (англ. *veranda*, germ. *Veranda*, фр. *vé-randa*), што според некои хипотези (Snoј 2016: 836) е од инд. *barāmdā* или *baraṇḍā* ‘покриена тераса’. Герм. *Veranda* и фр. *vé-randa* < англ. *veranda* < порт. *varanda*. Има мислење дека инд. *baraṇḍā* е позајмено од порт. *varanda*, а дека изворот на португалскиот збор е влат. *barra* ‘преграда’ (в. **барикада**); сп. буг. *веранда*, срп. *вѐ-rāнда*, слн. *verandá*, слч. *veranda*, рус. *верáнда*. (Аникин 6: 259; ЕСУМ 1: 350; ERHJ 2: 546; Snoј 2016: 836; TLFi, s.v. *vé-randa*; ODEE 974, s.v. *verandah*).

вербален *вербален*, *вербалниоѝ* adj.; ‘што се состои од зборови, устен; (gram.) во врска со глагол’.

Во релација со: ▲ вербално, вербалност, вербалист, вербализам, вербализација

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *verbal*, germ. *verbal*), од лат. *verbālis*, што е изведено од *verbum* ‘збор’ < пие. **werh₁-* ‘зборува, каже’ со вдолжување **-d^hh₁-o-* (од **d^heh₁-* ‘стави’, што го одразува перфектив-

ниот аспект); сп. germ. *verbal*, итал. *verbale*, пол. *verbalny*, рус. *вербáль-ный*, блр. *вербáльны*, укр. *вербáльний*, буг. *вербáлен*, срп. *вѐрбáлан*. Во граматичка смисла на ‘глагол’, тоа е семантичка заемка од стгрч. ῥήμᾱ. (БЕР 1: 134; Аникин 6: 263; ERHJ 2: 546; Snoј 2016: 836; GDEHF 1045; TLFi, s.v. *verbal*).

верверица *верверица* f., *верверици* pl. и *веверица* f., *веверици* pl.; ‘мало шумско животно со долга опашка, цицач, живее на дрво и се храни со неговите плодови, *Sciurus vulgaris*’.

Во релација со: ▲ верверичка, верверичин

■ Нормата на македонскиот стандарден јазик ѝ дава предност на варијантата со *-p-* (*верверица*), покрај варијантата *веверица* (од псл. **vēverica*); сп. буг. (dial.) *вѐверица*, *вѐрверица* (потврдите во БЕР 1: 125, сепак укажуваат на македонски говори), срп. *вѐверица*, покрај (dial.) *вѐрверица*, како и нгрч. βερβερίτσα. Во другите сл. јазици се јавуваат исклучиво формите без *-p-*, без оглед на зборообразувачкиот суфикс, сп. хрв. *vjēverica*, слн. *vēverica*, *vēverka*, слч. *veverica*, чеш. *veveříce*, *veverka*, пол. *wiewiórka*, рус. (dial.) *вѐверица*, укр. *вівериця*, *вѐвериця*, *вівірка*, блр. *вавѐрка*. Ако се земат предвид паралелите со балтиските сродници, литв. *vėveris*, латв. *vāvere*, како и лат. *vīverra* ‘ласица’, наспроти стперс. *varvarah*, тогаш можеби станува збор за именка образувана со редупликација на пие. корен **wer-* ‘трча, тера’, каков што е случајот и со мак. *верверица* (со вторична редупликација), но не може да се исклучи и претпоставката за супстратно потекло. Според Аникин (6: 158–159) станува збор за балтословенска иновација со редупликација (**uēuer-/uāuer-*), изведена од пие.

корен **wer-* ‘трча, тера’. (БЕР 1: 125; Аникин 6: 158–159; ПЕРСЈ 1: 123–124; Фасмер 1: 282; ЕСУМ 1: 342; ЭСБМ 2: 80; Bezlaј 4: 307–308; Skok 3: 603; Snoј 2016: 840; Machek 687; Boryś 698).

вергија *vergiја* f., *vergiи* pl.; ‘(arch.) данок, давачка’.

■ Од тур. *vergi*, што е изведено од тур. глагол *vermek* ‘дава’; балкански турцизам, сп. буг. *вергѝа*, срп. *вергија*, алб. *vergiј*. Тур. *vergi* е од сттур. *vergü* < птур. **bērgi*. (Јашар-Настева 85, 130, 184; БЕР 1: 135; Tietze 8: 424–425).

вересија *veresiја* f., *veresiјаи* (sg.); ‘купување или давање на доверба, на почек; кредит’.

■ Од тур. *veresi*, што е изведено од тур. глагол *vermek* ‘дава’; балкански турцизам, сп. буг. *вересија*, срп. *вересија*, алб. *veresie*, ром. *veresie*, аром. *virise*, нгрч. *βερесѝс*. Тур. збор е позајмен во дативната форма *veresi(ve)* од изразот *veresiye vermek/almak* ‘продава/купува на вересија’. (Јашар-Настева 72; БЕР 1: 126; ПЕРСЈ 1: 132; Skok 3: 577–578; Škaljić 640; Tietze 8: 423–424).

верзал *verzal* m. (sg.); ‘голема буква; начин на печатење, при што се употребуваат само големи букви; текст печатен со големи букви’.

Во релација со: ▲верзален ▼верс, версус, верзија, верзира, верзиран

■ Позајмено од герм. *Versal*, што е изведено од лат. (*littera*) *versālis* < лат. *versus*, пасивен партицип на *vertō*, *vertere* ‘врти, преврти, смени’. Од именката *верзал* со суф. *-ен* е изведена придавката *верзален* ‘што се однесува на верзал’. (Snoј 2016: 837; TLFi, s.v. *versal*(e); OED, s.v. *versal*, *versals*; de Vaan, s.v. *ve/ortō*).

верзија *verziја* f., *verziи* pl.; ‘едно од повеќе меѓусебно различни толкувања на ист факт или настан’.

Во релација со: ▼верзал, версус, верзира, верзиран

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *Version*, фр. *version*, англ. *version*) со изворно значење ‘превод (на друг јазик)’, што е изведено од срлат. *versiō* < лат. *vertō*, *vertere* ‘врти, преврти, смени’; сп. буг. *версија*, срп. *верзија*, рус. *версия*, ром. *versiune*, тур. *versiyon*, алб. *version*. (БЕР 1: 136; ПЕРСЈ 1: 132; Аникин 6: 320; ERHJ 2: 546; Snoј 2016: 837; TLFi, s.v. *version*; OED, s.v. *version*; de Vaan 666, s.v. *ve/ortō*).

верзиран *verziran*, *verziranii* adj.; ‘што е стручно упатен во нешто, информиран; вешт во нешто, извежан, искусен’.

Во релација со: ▲верзира, верзираност ▼верзал, верзален, верзија, верс, версус

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *versiert*, фр. *versé*) од лат. *versatus* ‘превртен; искусен, вешт, упатен’, во крајна линија од лат. *vertere* ‘врти, преврти, смени’. Преку европските јазици (герм. *versieren*, фр. *verser*) е и глаголот *верзира*, ‘упатува, информира’. (TLFi, s.vv. *versé*, *verser*; OED, s.vv. *versed*, *versatile*; de Vaan 666, s.v. *ve/ortō*).

вери (се) *veri* (ce), *verai* (ce) pf.; ‘вети верност’.

Во релација со: ▲вера, вереник, вереница, веридба ▼довери, завери, изневери, повери, провери, провери, проневери, увери, завера, невера, верува, верен, неверен, верник, верничка, неверник, неверничка, вероломен, вероломник, веројатен, иноверен

■ Од псл. **vēriti* (se); сп. буг. *вѐрѝа* (ce), срп. *вѐрити* (ce), слн. *vēriti* (se) ‘се

колне; дава заклетва', чеш. *věřiti* 'верува', пол. *wierzyć* 'верува', рус. *вѣр-ить*, блр. *вѣрыць*, укр. *вірити*. Псл. глагол **věriti* (*se*) е деноминал од псл. **věra*, а неговите превербални сло-женки имаат различна старина. (Ани-кин 6: 257–259; Фасмер 1: 292–293; ПЕРСЈ 1: 133; ЭССЯ 9: 93; 31: 22; Bezlaј 4: 300; ESJS 1054–1055; Skok 3: 603).

верига *вериџа* f., *вериџи* pl.; 'низа од поврзани, преплетени метални алки; целина од еднакви, слични или раз-лични членови, единици, поврзани или поредени во низа, во редица'.

Во релација со: ▲ веришка, верижен, верижник

■ Од јсл. **veriga*; сп. стсл. *вѣрига*, буг. *верига*, срп. *вѣрига*, слн. (dial., arch.) *veriga*. Од јсл. (преку цсл.) во другите словенски јазици: рус. *верига*, почесто *верѣги* pl., блр. *вярыгі*, укр. *верѣги*, но и во несловенските јазици: ром. *verigă*, алб. *verigë*. (Аникин 6: 310–311; ПЕРСЈ 1: 132; Фасмер 1: 299; ЭСБМ 2: 320; SP 1: 66; Bezlaј 3: 301; ESJS 1044–1045; Skok 3: 578; Snoј 2016: 836).

верификација *верификација* f., *верифи-кации* pl.; 'потврда, потврдување'.

Во релација со: ▲ верификациски, верификационен, верификатор, вери-фикува, верифицира

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *vérification*, англ. *verification*, герм. *Verifikation*), заемка од срлат. *verificatio* < *verifico*, што е сложенка од лат. *vērus* 'вистинит', *vērum* 'вис-тинито; вистина' + *faciō* 'прави, на-прави'; сп. буг. *верификација*, срп. *ве-рификација*, рус. *верификация*. (Ани-кин 6: 313; Snoј 2016: 836; TLFi, s.v. *vérification*; OED, s.v. *verification*).

вермут *вермуѝ* (sg.); 'вид алкохолен пијалак, десертно вино со вкус на ароматични билки во кои доминира пелинот; пелинач'.

■ Позајмено од герм. *Wermut*, што е скратување од постарото *Wermut-wein*, буквално 'пелиново вино'. Герм. *Wermut* 'пелин' (пијалак во кој ја има билката *Artemisia absinthium*, што му дава горчлив вкус), е од ствгерм. *werimuota*, од пгерм. **wermōda-* од непознато потекло. Можеби од пие. **(s)wer-*; сп. пкелт. **swerwos* 'горчлив'. Од герм. *Wermut* во другите јазици: сп. фр. *vermouth*, англ. *vermouth*, пол. *wermut*, рус. *вѣрмут*, буг. *вермут*, срп. *вѣрмут*. (БЕР 1: 135; Аникин 6: 316; Snoј 2016: 837; ЕСУМ 1: 357; Kluge, s.v. *Wermut*).

веројатен *веројатѝен*, *веројатѝниоѝ* adj.; 'за кој се смета дека има можност да се оствари; што изгледа вистинит, што е најблизок до вистината'.

Во релација со: ▲ веројатно, веро-јатност ▼ вера, верува

■ Од рус. *вероятный*; сп. буг. *веро-јатен*, срп. *в(ј)еројатан*, *в(ј)ердоватан*, хрв. *vjěrojātan*, сите од руски по книжевен пат. Рус. *вероятный*, како и слн. *verjēten* се сведуваат на псл. **věrojětъnъ(jь)*, придавска сложенка што настанала од изразот **věro jēti*, стсл. *вѣрж ѣти*, буквално 'зеде вера' и значи 'тој што може да се прими како веродостоен'. (БЕР 1: 135; ПЕРСЈ 1: 134; Фасмер 1: 299; Аникин 6: 319–320; Bezlaј 4: 301; Skok 3: 603; Snoј 2016: 836).

верс *верс* m., *верси* pl.; 'стих, целина од ритмички стапки составена од сло-гови'.

Во релација со: ▲версификација, версификатор, версификациски ▼верзал, верзија, верзира, верзиран, версус

■ Позајмено по книжевен пат преку европските јазици (фр. *vers*, герм. *Vers*), од лат. *versus* < *vertere*, *versum* ‘врти, преврти’. Изворното значење на лат. *versus* било ‘обрат, свртување’, па оттука се добило и метафоричното значење ‘стих’, бидејќи стиховите потсетуваат на ‘обрати’ кога орачот ќе изора една бразда во полето, односно ‘линија, ред’; в. **версус**. (Snoj 2016: 837; *versus*; TLFi, s.v. *vers*; OED, s.v. *verse*; de Vaan, s.v. *ve/ortō*).

версификација *верисфикација* f., *версификации* pl.; ‘пишување, создавање стихови; наука за стиховите’.

Во релација со: ▲верс, версификациски, версификатор ▼верзал, верзија, верзира, верзиран, версус

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *versification*, англ. *versification*, герм. *Versifikation*), заемка од срлат. *versificātiō*, што е сложенка од лат. *versus* ‘стих’ и *faciō* ‘прави, направи’; сп. буг. *версификација*, срп. *версификација*, рус. *версификация*, пол. *wersyfikacja*. (Аникин 6: 321; ERHJ 2: 546; Kluge, s.v. *Vers*).

версус *версус* prep.; ‘против; vs.’.

Во релација со: ▼верзал, верзија, верзира, верзиран, верс, версификација, версификатор

■ Позајмено покнижевен пат од европските јазици (англ. *versus* (vs.) ‘против, контра’ или фр. *versus* (vs.) ‘против, контра’), најчесто како скратеница vs., што е од лат. *versus* со значење ‘во насока (кон, до)’, поврзано со лат. *vertere*, *versum* ‘врти, сврти; преврти’; в. **верс**. (Snoj 2016: 837).

вертикален *верѝикален, верѝикалниоѝ* adj.; ‘што е исправен’.

Во релација со: ▲вертикално, вертикалност, вертикала

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *vertical*, герм. *vertical*, англ. *vertical*) од срлат. *verticālis*, што е изведено од лат. *vertex* ‘врв’, најверојатно од истиот корен кој се наоѓа во *врв*; сп. буг. *вертикален*, срп. *вертикалан*, рус. *вертикальный*, пол. *wertykalny*. (БЕР 1: 136; Аникин 6: 336; Фасмер 1: 301; ЕСУМ 1: 358; ERHJ 2: 546; Snoj 2016: 837; Kluge, s.v. *vertikal*; de Vaan, s.v. *vertex*).

верува *верува, верувааѝ* impf.; ‘смета, мисли, убеден е дека нешто е така како што се прикажува, како што се претставува, дека е вистинито, реално; има доверба во некој или нешто; (се ~) смета, мисли’.

Во релација со: ▲верување, поверува ▼вера, вереник, вереница, веридба, довери, завери, изневери, повери, провери, провери, проневери, увери, завера, невера, верен, неверен, верник, верничка, неверник, неверничка, вероломен, вероломник, веројатен, иновен

■ Наследено од псл. (јсл.?) **věrovati*, деноминал од **věra*, а со оглед на начинот на образување и распространетост, е помлад од **věriti* како конкуретна форма. Овој глагол се чини дека е јужнословенска иновација, а со посредство на црковнословенскиот јазик се ширел и во другите словенски јазици; сп. цсл. *вѣровати*, буг. *вѣрвам*, срп. *в(ј)еровати*, слн. *věrovati*, рус. *вѣровать*, укр. *вірувати*, блр. *вѣраваць*, стслч. *verovat*, стчеш. *verovati*. (БЕР 1: 229–231, s.v. *вѣра* ПЕРСЈ 1: 133; Bezlaž 4: 300–301; ESJS 1054; Skok 3: 603; Snoj 2016: 836–837).

весел *весел, веселио̄ӣ adj.*; ‘што е радосен, расположен, среќен; што изразува радост, ведрост, убаво расположение, што е убав, ведар; свеж, неовенат (за растенија); што предизвикува смеа’.

Во релација со: ▲весело, веселост, веселба, весели, веселие, веселко, веселник

■ Наследено од псл. **veselъ(jь)*; сп. буг. *вѣсел*, срп. *вѣсео*, слн. *veselъ*, слч. *veselý*, чеш. *veselý*, пол. *wesoły*, рус. *весёлый*, укр. *весілий*, блр. *вясёлы*. Станува збор за блтсл. придавка **wé-selas*; сп. латв. *vēsēls* ‘здрав’, од пие. корен **wes-* (скрт. *vasu-* ‘добар’, авест. *wohu-* ‘добар’, стيران. *fiu* ‘достоен’). (Аникин 7: 17–18; ПЕРСЈ 1: 134; Фасмер 1: 303; Bezlaј 4: 302–303; ESJS 1045; Skok 3: 578–579; Snoј 2016: 837; Katičić 1961: 271–279).

весели (се) *весели (се), весела̄ӣ (се) impf.*; ‘создава радост, задоволство и ведро расположение; (се ~) се радува’.

Во релација со: ▲весел, весело, веселост, веселба, веселие, веселко, веселник, развесели, сневесели

■ Од псл. **veseliti (se)*, што е изведено од придавката **veselъ(jь)*; сп. стсл. *вѣселити*, буг. *веселя̄ (се)*, срп. *веселӣти (се)*, слн. *veselíti (se)*, чеш. *veselíti (se)*, рус. *веселить, веселиться*, укр. *веселіти*, блр. *веса́ліць*; в. **весел**. (Аникин 7: 15–16; ERNJ 2: 546).

весла *весла, весла̄ӣ impf.*; ‘движи чамец или друго превозно средство на вода со помош на весло; плови со помош на весло’.

Во релација со: ▲веслање, весло, веслач, веслачка, веслачки, довесла, завесла, извесла, навесла, превесла

■ Деноминативен глагол изведен од именката *весло*; сп. буг. (dial.) *веса́лја*, срп. *вѣслати*, хрв. *věslati*, слн. *vesláti*; в. **весло**.

весло *весло n., весла pl.*; ‘дрвен предмет во вид на лопата, што служи за движење на чамецот или на друго превозно средство по вода’.

Во релација со: ▲весла, веслање, веслач, веслачка, веслачки, довесла, завесла, извесла, навесла, превесла

■ Од псл. **ves(t)lo*; сп. стсл. *вѣсло*, буг. *вѣсло*, срп. *вѣсло*, слн. *véslo*, слч. *veslo*, чеш. *veslo*, пол. *wiosło*, рус. *вѣсло*, укр. *вѣсло*, блр. *вясло*. Псл. збор е изведенка со суф. **-tlo (> *-slo, *-lo)*, од коренот кој е во псл. **vesti (< *vez-ti)*, **vezq*, а изворното значење буквално е ‘орудие за возење (по вода)’, што се доведува во релација со пие. корен **weg^h-* ‘вози, превезе, превезува’. (Аникин 7: 20–21; ПЕРСЈ 1: 134–135; Фасмер 1: 303; Bezlaј 4: 303; ESJS 1045–1046; Skok 3: 579; Snoј 2016: 837).

веспа *веспа f., веспи pl.*; ‘вид мал, лесен мотоцикл, скутер; италијански бренд на скутери и мопеди произведени од Пјацо (Piaggio)’.

■ Позајмено од итал. *Vespa* ‘motocicletta leggera / scooter’, што е од лат. *vespa* ‘оса’. *Vespa* е италијански бренд на скутери и мопеди произведени од Пјацо (Piaggio). Во мак. јазик најчесто како општа именка *веспа* за таков вид мотоцикл кој има рамна подна плоча што ги штити стапалата и истакната предна облога за пренасочување на ветерот и дождот. (Snoј 2016: 838; DELI, s.v. Vespa).

вест *вѣст f., вѣсти pl.*; ‘известување на нешто’.

Во релација со: ▲вест, блавест, блавестие, блавести, благовештение, зловест, извести, известие, известува, известување, известувач, известен, навести, повест, свест, свесен, свесност, совест, совесен, совесност,

ветеринар *вейтеринарт., вейтеринари* pl.; ‘специјалист по ветерина; ветеринарен лекар или ветеринарен техничар’.

Во релација со: ▲ ветеринарка, ветеринарен, ветеринарски, ветеринарство, ветерина ▼ ветеран

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *vétérinaire*, герм. *Veterinär*) од лат. *veterinārius*, што е изведено од лат. *veterīnum* ‘запрежно животно (обично вол)’ од придавката *vetus, veteris* ‘стар, возрасен’. Изворното значење се однесувало на стоката што имала барем една година за да може да ја влече запрежната кола; сп. буг. *ветеринар*, срп. *ветеринар*, слч. *veterinár*, чеш. *veterinář*, пол. рус. *ветеринар*, блр. *ветэрына́р*, укр. *ветерина́р*. Од истиот етимон е и интернационалниот медицински термин *вейтерина* ‘наука за болестите и за лекувањето на животните’. (Фасмер 1: 306; Аникин 7: 44–45; ERHJ 2: 547; Snoj 2016: 839; TLFi, s.v. *vétérinaire*).

вети *вейи, вейӣи* pf.; ‘даде збор, се задолжи дека ќе исполни нешто; даде завет, заветува некого или нешто; (се ~) се заветува некому или на нешто’.

Во релација со: ▲ ветува, ветување ▼ векава, векавање, завет, завети, заветува, заветување, (dial., colloq.) обети, (dial., colloq.) обека, совет, советува

■ Наследено од псл. **vētiti*; сп. слч. (arch.) *vetit*, ‘зборува, одговора’, стпол. *więcić* ‘прогласува, именува’. Освен псл. **vētiti*, се реконструираат псл. форми **vētati* и **vēt’ati*, (сп. стсл. вѣштати, срп. *вѣшати, вијѣшати*, хрв. *viječati*, слн. *prevěcati*, рус. *отвечать*), како и **vēť* (стсл. *вѣтъ* ‘договор’) и **vēť’e* (стсл. *вѣште*, срп. *вѣће, вијѣће*, хрв. *vijeće*, пол. *wieś*, рус. *вече* ‘народно е собрание’, блр. *веча*, укр. *віче* ‘собрание, собор’). Псл. глагол е сро-

ден со литв. (dial.) *vaitėnti* ‘суди, одлучува’, стпрус. *waitiāt* ‘зборува’. Натомошната етимологија е несигурна. (БЕР 1: 138; Фасмер 1: 308–309; Аникин 7: 67–68, s.v. вѣтъ; 7: 74–76, s.v. вѣчати, вѣче; Skok 3: 589–590; Bezlaž 4: 286; Vaillant 4: 513; ESJS 1056–1059, s.v. **vētiti*, **vēť*; de Vaan 2008: 520).

ветка *вейка* f., *вейки* pl.; ‘гранка’.

Во релација со: ▲ веткарка, веткач ▼ вис¹, вејка

■ Од псл. **vētvъ*, **vēť* + суф. **-ka*; сп. буг. *вѣтка, вѣтва*, слч. *vetva*, чеш. *větev*, рус. *вѣтка, вѣточка, ветвь*, укр. *віта, віти, вітка*, блр. (dial.) *вѣтка*. Од несловенските јазици сродно е со стгрч. *ἵτῦς* ‘(винова) лоза’, лат. *vītis* ‘(винова) лоза’, герм. *Weide* ‘врба’, стпрус. *witwan* ‘врба’, перс. *bid* ‘врба’, што се доведува во врска со пие. **weiH-/*weh₁-* ‘вие, свиткува’; в. **вие¹**, **витка, вејка**. (БЕР 1: 138; Аникин 7: 41, s.v. ветвь; 7: 47–48, s.v. вѣтка I; ЭСБМ 2: 99; ЕСУМ 1: 406, s.v. вітьва; Bezlaž 4: 327; Snoj 2016: 833; Beekes 2010: 1061).

вето *вейо* n., *вейо̄ио* (sg.); ‘право на поединец или на држава да се спречи донесување на некој заклучок или одлука’.

■ Позајмено од европските јазици (фр. *veto*, англ. *veto*), од лат. *vetō* во буквална смисла ‘забранува’ < *votō*, што е од пие. **weth₂-* ‘каже, рече’; сп. буг. *вѣто*, срп. *вѣто*, пол. *weto*, рус. *вѣто*, укр. *вѣто*, блр. *вѣта*. (ERHJ 2: 547–548; Snoj 2016: 839; de Vaan 672, s.v. *ve/otō*).

ветов *вейов, вейвио̄и* adj.; ‘што е стар, износен, избледен’.

Во релација со: ▲ ветво, ветви, ветвење, ветвее, изветвее, оветвее, извет-

ви, оветви, ветвотија, ветвар, ветварница, ветвущинка, изветвен, оветвен

■ Наследено од псл. **vetъxъ*; сп. буг. *вехт*, *вѣтхъ*, *вѣтав*, срп. *вѣтах*, *вѣт*, хрв. *větah*, *vět*, слч. *vetchý*, чеш. *vetchý*, пол. *wiotki*, *wiotchy*, рус. *вѣтхуй*, укр. *вѣтхуй*, блр. (dial.) *вѣтхї*, стблр. *ветхуй*. Сродно со литв. *vėtušas* ‘стар, архаичен’, латински *vetus* ‘стар’, што е од пие. **wet-* ‘година, возраст’. Од придавката се изведени глаголите *вѣйвее* ‘станува ветво, избледува, се лити, се аби (за облека)’, *вѣйви* ‘станува ветво, избледува, се лити, се аби (за облека)’. (БЕР 1: 139; Аникин 7: 62–64; ЭСБМ 2: 107–108; Bezlaј 4: 306; Boryś 702; Derksen 2008: 517; de Vaan 2008: 672–673; Beekes 2010: 477).

ветрее *вѣйрее*, *вѣйреай* impf.; ‘испарува и ги губи своите карактеристични својства (за течност); изложува на свеж, на чист воздух (за облека, постелнина, просторија); (се ~) се проветрува, се освежува; (се ~) умствено слабео, опага’.

Во релација со: ▲ ветар, ветри, ветрење, ветреене ▼ вее

■ Деноминал од *вѣйар*; в. **ветар**.

векава *векава*, *векаваай* impf.; ‘дава збор, завет; ветува’.

Во релација со: ▲ векавање, векавач ▼ вети, ветува, завет, завети, заветува, заветување, (dial., colloq.) обети, (dial., colloq.) обека, совет, советува

■ Глаголот *векава* е изведен со суф. *-ава* за образување имперфектив од јотуваната основа што е во псл. **vēt’ati* (**vētjati*), што е итератив од псл. **vētiti* ‘зборува, известува, советува’; в. **вети**.

веке *веке* adv.; ‘укажува на моментот на извршување на дејството – дека е извршено или дека е извршено пред

очекувањето; укажува на извршено дејство пред моментот на говорењето или упатува на претходниот контекст; за потсилување – го истакнува траењето на дејството; укажува на промена на определена состојба; повеќе, понатаму од даден момент; за омаловажување’.

Во релација со: ▲ повеќе, повеќемина

■ Од стсл. *ваште* < псл. **vētje*, прилог изведен од псл. придавка **vētjъ*, што е суплетивен компаратив од псл. **velъjъ*, **velikъ*; сп. буг. *вече*, *веч*, (dial.) *вѣще*, срп. *већ*, слн. *věč*, чеш. *vice*. (Аникин 9: 268–269; БЕР 1: 139; ЕРСЈ 3: 123; ПЕРСЈ 1: 136–137; Фасмер 1: 378; Bezlaј 4: 287; ERHJ 2: 542–543; ESSJ 2: 720–721; ESJS 1059–1060).

вечен *вечен*, *вечниой* adj.; ‘што не престанува да трае, што нема почеток ни крај’.

Во релација со: ▲ вечит, вечна, вечно, вечност, долговечен ▼ век, векува, довека

■ Наследено од псл. **vēčъnъ*; сп. стсл. *věčъnъ*, буг. *вѣчен*, срп. *в(ј)ѣчан*, хрв. *vjěčan*, слн. *věčen*, слч. *večnų*, чеш. *věčný*, пол. *wieczny*, рус. *вѣчный*, укр. *вічний*, блр. *вѣчны*; в. **век**. (Аникин 7: 84; ЭСБМ 2: 114; Snoј 2016: 831).

вечер *вечер* f., *вечери* pl.; ‘времето од зајдисонце до полна темница, првите часови на ноќта; вечерна приредба, забава, настан што се случува навечер’.

Во релација со: ▲ вечера¹, вечера², вечерва, вечерава, вечерен, вечерашен, вечерина, вечеринка, вечериште, вечерна, вечерник, Вечерница, вечерта, вечерум

■ Од псл. **večerъ*, покрај **večerъ*; сп. буг. *вѣчер*, срп. *вѣчѐ*, *вѣчѐр*, хрв. *věčēr*, *věčē*, слн. *večēr*, слч. *večer*, чеш. *večer*, пол. *wieczór*, укр. *вѣчір*, рус. *вѣчер*,

блр. *véčar*. Псл. **večerъ* е најверојатно од пие. **wekspero-/ *wek^wspero-*, што изгледа како сложенка, но компонентите на овој збор не се со сигурност утврдени, иако слични звуковни состави за ‘вечер’ постојат и во други ие. јазици (литв. *vākaraš*, латв. *vakars*, лат. *vesper*, грч. *ἑσπερος*). Консонантската група **-ksp-/ *k^wsp-* се доведува во врска со индоиранскиот збор за ‘ноќ’, скрт. *kṣár-*, авест. *hšar-*, со (хипотетички) предлог **we-* и со елементот **-ro-* како именски суфикс (сп. стгрч. *νύκτερος*, нгрч. *νυκτερινός / νυχτερινός* ‘ноќен’). Сепак, првиот елемент **we-* останува необјаснет, па едно од можните толкувања е изведуваче со хапологија од **weg^he-kspero-* ‘тој што вози ноќе, ноковозач’, каде што првиот дел на сложенката е од коренот кој е во *вози* (псл. **voziti < *vezti*). (БЕР 1: 139–140; Аникин 7: 76–79; ПЕРСЈ 1: 137–138; Фасмер 1: 309; Лома 2013: 159–160; Bezlaј 4: 286–287; ESJS 1040; Snoј 2016: 831–832; Derksen 2008: 513; Beekes 470–471; de Vaan 670).

вечера¹ *вечера* f., *вечери* pl.; ‘оброк што се зема навечер’.

Во релација со: ▲вечеричка, вечер, вечера², вечерва, вечерава, вечерен, вечерашен, вечерина, вечеринка, вечериште, вечерна, вечерник, Вечерница, вечерта, вечерум

■ Од псл. **večer’a* (**večerja*) ‘вечерен оброк; вечера’, што е изведено од **večer*; сп. стсл. *вечѣра* ‘вечера, вечерна маса’, буг. *вечѣра*, срп. *вѣчера*, хрв. *věčera*, слн. *večĕrja*, слч. *večera*, чеш. *večeře*, глуж. *wječer*, длуж. *wjacerja*, пол. *wieczera*, рус. *вѣчеря*, (dial.) *вечѣря*, укр. *вечѣря*, стблр. *вечѣря*, *вечѣра*, блр. *вѣчѣра*. Според Аникин (7: 82), во словенските јазици не е исклучена

контаминација меѓу псл. и псл. збор; сп. рус. *тайная вѣчеря* ‘последната вечера или трпезната беседа на Исус со учениците, на која тој ја востановил светата тајна евхаристија’, *вѣчеря господня*, укр. *тайна вечера*, болг. *тайната вечера*, срп. *тајна вѣчера* итн.; в. **вечер**. (Аникин 7: 82; Фасмер 1: 309; ПЕРСЈ 1: 138; Bezlaј 4: 286–287; Skok 3: 570).

вечера² *вечера*, *вечерааи* pf./impf.; ‘јаде вечера, последен оброк во денот’.

Во релација со: ▲вечерање, вечер, вечера², вечерва, вечерава, вечерен, вечерашен, вечерина, вечеринка, вечериште, вечерна, вечерник, Вечерница, вечерта, вечерум

■ Наследено од псл. **večer’ati* (**večerjati*), што е деноминал од **večer’a* (**večerja*); сп. буг. *вѣчерям*, срп. *вѣчерати*, хрв. *věčerati*, слн. *večĕrjati*, слч. *večerat’*, чеш. *večeřeti*, глуж. *wječerječ*, длуж. *wjacerjaš*, пол. *wieczerać*, рус. (dial.) *вечѣрять*, *вечѣрять*, укр. *вечѣряти*, блр. *вѣчѣраць*; в. **вечера¹**, **вечер**. (Аникин 7: 76–79; ПЕРСЈ 1: 137–138; Фасмер 1: 309; Лома 2013: 159–160; Bezlaј 4: 286–287; ESJS 1040; Snoј 2016: 831–832; Derksen 2008: 513; Beekes 470–471; de Vaan 670).

вешт *веши*, *вешиои* adj.; ‘што има практика, способност, умевање за лесно и брзо извршување на некоја работа; што умеа лесно да се снајде да се извлече од секаква ситуација’.

Во релација со: ▲вешто, вештина, вештак, извешти (се), вештачи, вештачки, извештачен, вештер, вештерка, вештица ▼види, виѣ, виѣава, вест, извесен, сведок

■ Наследено од псл. **vēstjъ*; сп. псл. *вѣштъ*, буг. *вѣщ*, срп. *в(ј)ѣшт*, хрв. *vjěšt*, слн. *věšč*, пол. *wieszczę*, рус. *вѣщій*, укр. *віщій*, блр. *вѣшчы*. Псл.

придавка се изведува од пие. корен **woyd-* ‘има видено; знае’, што е превоен степен од пие. **weyd-* ‘гледа’. Од придавката *вешѝ* со суф. -ак во старото значење ‘мудар, искусен’, е изведена именката *вешѝак* ‘специјалист поканет пред суд да даде мислење по одделно прашање од својата струка’, а од неа е изведен глаголот *вешѝачи* ‘дава стручно мислење за одредено прашање пред судски орган’; в. **види, виѓава, вест, вештерка**. (БЕР 1: 140–141; Аникин 7: 93–94; ПЕРСЈ 1: 139; Фасмер 1: 309; Bezljaj 4: 305; Skok 3: 603; Snoj 2016: 839; Vaillant 4: 433).

вештица *вешѝица* f., *вешѝици* pl.; ‘во суеверието, жена која има натприродна моќ, се дружи со ѓаволот и им штети на луѓето; (fig.) грозна, стара, непријатна жена’.

Во релација со: ▲вештер, вештерка, вештерски ▼вешт, вешто, вештина, извешти (се), вештак, вештачи, вештачки, извештачен, види, виѓа, виѓава, вест, извесен, сведок

■ Од псл. **věštjica*, што е деминутив од псл. **věštja* ‘пророчица; волшебничка’; сп. цсл. вѣшница, буг. вѣшница, срп. в(ј)ѣшница, хрв. vjēštica, (dial.) vīščica, слн. věščica, слч. veštica, чеш. veštice, пол. (dial.) wieszczica, рус. (dial.) вѣшница, укр. (dial.) віщница, блр. (dial.) вешчыца. Овој збор е од истиот корен кој се наоѓа во *вешѝ* (псл. **věstjъ*) со значење ‘што поседува окултни знаења’. Од истиот корен се изведени и мак. *вешѝер* ‘мистично зло суштество; (fig.) лош, стар човек’ и *вешѝерка* ‘во суеверието, жена која има натприродна моќ, се дружи со ѓаволот и им штети на луѓето; (fig.) грозна, стара, непријатна жена’. Во СДЭС (1: 367–368) вештицата е опишана како јужнословенско митолошко суштество кое во себе ги содржи карактеристиките на реалната жена и

на демонот и за разлика од источно-словенското и западнословенското суштество (рус. *ведьма*, укр. *відьма*, блр. *вѣдзма*, чеш. *vědma*, пол. *wiedźma* во значење ‘маѓесница, волшебничка’) во поголема мера ја манифестира својата демонска природа, станувајќи поблиска до митолошки ликови како што се самовилата, вампирот итн. Според народното верување, вештицата е жена која ја продала својата душа на ѓаволот или била опседната од ѓаволот, која била зачната во посебен, судбоносен момент, која се родила „во кошула“ (црвена, крвава итн.), која се родила во последната фаза на месечината итн.; в. **вешт**. (Аникин 7: 94–95; ПЕРСЈ 1: 139; СДЭС 1: 367–368; Фасмер 1: 309; ЭСБМ 2: 117–118; Bezljaj 4: 305; Skok 3: 603; Machek 686).

вземи *вземи* adv.; ‘во земјата, под површината; до површината на земјата; како поттик да се бара излез, да се издржи во тешка ситуација; помирување со судбината’.

Во релација со: ▲наземи, поземи, земен, вонземен, надземен, неземемен, овоземен, подземен, приземен ▼земја ■ Прилог изведен од псл. **vъ(n)* и псл. **zеть*, именка од *i*-основа, сп. струс. *земь*, *от земи*, *наземь*, *оземь*, како и во прилозите што се среќаваат во дел од буг. и срп. дијалекти *назем(и)*, *узем(и)* (dial.). Од псл. **zеть* се изведува и придавката **zетьнь(ъ)*; в. **земја, земјен**.

взори *взори* adv.; ‘изутрина, во зората’.

Во релација со: ▼зора

■ Прилог изведен од псл. **vъ(n)* и псл. **zorja* (L **zori*); в. **зора**.

всида *всуга, всугааѝ* pf.; ‘вгради, засида (во сид)’.

Во релација со: ▲всидува, всидување, всидан ▼сид, сида

■ Со оглед на значењето во современниот македонски јазик ‘вгради, засида (во сид)’, би можело да се каже дека се работи за префиксација на основниот глагол *suga*, иако постојат потврди во словенските јазици за псл. реконструкција **v̥zidati* во значење кое одговара на провербот **v̥z-*, а не на **v̥n-*, односно не како ‘вгради во сид’ туку ‘подигне’; в. **сид**, **сида**.

ви *ви* проп.; кратка заменска форма за индиректен предмет од *вие*; се употребува сама или заедно со долгата форма – *вам ви*; со именки што означуваат сродство има посвојно значење; како форма за учтиво обраќање – *Ви*.

Во релација со: ▲ *вам* ▼ *вие*³

■ Енклитичката форма *ви* за изразување дативна релација од псл. заменка **уу* (исто како и енклитичката форма *ве* за изразување акузативна релација); в. **вие**³. (ERHJ 2: 548; Snoj 2016: 830, 840).

виа *виа* ргр.; ‘преку’.

■ Во крајна линија од лат. *viā*, аблатив од *via* ‘пат’; сп. англ., фр., герм. *via*. (Snoj 2016: 840; de Vaan 673, s.v. *via*; TLFi, s.v. *via*; OED, s.v. *via*).

вибрато *вибраѿо* п., *вибраѿоѿо* (sg.); ‘(mus.) варирање на тонот’.

Во релација со: ▲ вибратор, вибраторфон, вибрација, вибрационен, вибрациски, вибрантен, вибрира

■ Позајмено од итал. *vibrato*, партицип од глаголот *vibrare* ‘вибрира’, што е од лат. *vibrō* (*vibrāre*) ‘трепери’; в. **вибрира**. (DELI, s.v. *vibrato*; de Vaan 674, s.v. *vibrō*; TLFi, s.v. *vibrato*; OED, s.v. *vibrato*)

вибрира *вибрира*, *вибрирааѿи* impf.; ‘трепери, се наоѓа во состојба на треперење’.

Во релација со: ▲ вибрација, вибрациски, вибрантен, вибрационен, вибратор, вибратор, вибрафон

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *vibrieren*, фр. *vibrer*) од лат. *vibrō* (*vibrāre*), што е неправилно изведено од пие. корен **weyp-* ‘трепери’; сп. скрт. *vérate*, стисл. *veifa* ‘се ниша’. Преку европските јазици од лат. *vibrātiō* (< *vibrō*) е и именката *вибрација* ‘осцилаторно движење со голема честота’. (БЕР 1: 142, s.v. *вибрација*; ERHJ 2: 548; Snoj 2016: 841; de Vaan 674, s.v. *vibrō*; TLFi, s.v. *vibrer*; OED, s.v. *vibrate*).

вид *вид* м., *видови* pl.; ‘(sg.) едно од петте сетила, чијшто орган се очите; надворешен облик; подраздел во систематиката кој влегува во системот на повисокиот раздел; разновидност, различност; (gram.) граматичка категорија на глаголот што го означува дејството како несвршено или свршено’.

Во релација со: ▲ видски, виден, видоизменува, видоизменет, благовиден, зловиден ▼ види, виѓа, виѓава, вест, извесен, сведок, вештерка

■ Од псл. **vidъ* ‘лик, изглед’; сп. стсл. *видъ*, бут. *вид*, срп. *вид*, хрв. *vid*, слн. *vid*, слч. *vid*, чеш. *vid*, пол. *wid*, рус. *вид*, укр. *вид*, блр. *вид*. Зборот е од истиот корен како и глаголот *виѿи*, *виѿа*, *виѿава*, што е од пие. корен **weyd-*; сп. литв. *vėidas* ‘лице’, латв. *veīds* ‘изглед, облик’, скрт. *vēda* ‘знаење, увид’. Во граматичкото значење, зборот е калка на лат. *aspectus* (од *aspiciō*, изведенка од глаголот *speciō* ‘гледа’), сп. и герм. *Aspekt*; в. **види**, **виѓа**. (БЕР 1: 143; Фасмер 1: 309; Аникин 7: 146–147; ПЕРСЈ 1, s.v. *видѿети*, *видати*; ERHJ 2: 548–549).

вида *вида, видааѝ* impf.; ‘лекува; (се ~) се лекува самиот’.

Во релација со: ▲видање, видар, видарка

■ Зборот е со нејасна етимологија, а освен во мак., го има во срп.-хрв. говорно подрачје со истото значење ‘лекува’. Во ПЕРСЈ (1: 140) се дава можност за двојна интерпретација, т.е. или треба да се тргне од псл. **vid-* или од псл. **yud-*. Во првиот случај се смета дека е изведено од коренот кој се наоѓа во псл. **vidēti* (мак. *виџи, виџа*, срп. *вѣдети*), под претпоставка дека глаголот првобитно се однесувал на лечење со помош на окултни, шамански способности. Во вториот случај, според ПЕРСЈ (1: 140), може да се помислува на псл. **yudati*, но сфатен како имперфектив од превербалната изведенка со псл. **yu-* ‘из’ во псл. **yudēti* ‘извади’, каде што секундарната циркумфлексна интонација се објаснува како знак на итеративност. (ПЕРСЈ 1: 140; Skok 3: 585–586).

видело *видело* n., *видела* pl.; ‘светлина; кандило, направа за светење, на газија, со борина и сл.; очен вид’.

Во релација со: ▲виделце, виделина
▼види, виѓа, виѓава

■ Изведено со суфиксот *-ло* (< псл. **-dlo*) од основата што е во псл. **vidēti*. Слични образувања има во буг. *видело*, срп. *вѣдело*, хрв. *videlo* ‘светлина, дневна светлина’, слн. *videlo* ‘око, лице; дневна светлина’, можеби и рус. *видило* ‘зеница’, а според Аникин (7: 148) точниот еквивалент на овие зборови би бил рускиот збор **видело*; в. **види, виѓава**. (Аникин 7: 148).

виден *виден, видниоѝ* adj.; ‘што се однесува на вид; што е важен, истакнат, значаен; што е забележителен, важен, истакнат’.

Во релација со: ▲види, виѓа, виѓава, вид, видски, видеоизменува, видеоизменет, благовиден, зловиден ▼вест, извесен, сведок, вештерка

■ Од псл. **vidьnъ(jь)*, што е изведено со суф. *-ъn-* од **vidъ*; сп. стсл. *видьnъ*, буг. *виден*, срп. *вѣдан*, хрв. *vidan*, слн. *viden*, слч. *vidný*, чеш. *vidný*, пол. *widny*, рус. *видный*, укр. *видний*, блр. *відны*. Изворното значење на псл. **vidьnъ(jь)* е ‘видлив’, а значењето ‘што се однесува на вид’ е секундарно; в. **види, виѓава, вид**. (БЕР 1: 143; Аникин 7: 150; ЭСБМ 2: 128).

видео¹ *видео* n., *видеа* pl.; ‘краток филм снимен со помош на видеокамера; апарат за снимање и репродукција на телевизиска програма’.

Во релација со: ▲видео-²

■ Позајмено од англ. *video* (скратено од *video recorder* и *video cassette*), што е изведено од лат. *videō (vidēre)* ‘гледа, види’ од истиот корен кој е во *виџи*. (ERHJ 2: 549; Snoj 2016: 841; Chambers 1203; TLFi, s.v. *vidéo*; OED, s.v. *video*).

видео⁻² *видео-* pref.; како прв дел од сложеники, означува дека вториот дел од зборот се однесува на магнетоскопска снимка или на нејзино прикажување.

Во релација со: ▲видеозапис, видеофил, видеоигра, видеокамера, видеокасета итн. ▼видео¹

■ в. **видео**¹.

види *виџи, виџаѝ* pf.; ‘насочи поглед кон нешто, опфати со сетилото за вид; здогледа, забележи некого или нешто; сретне, се најде со некого; доживее, почувствува; посети некого; увиди, разбере, сфати, најде, согледа; дознае, разбере нешто; проследи, разгледа; (се ~) се опфати себеси со сетилото за вид; (се ~) се сретне, се состане со не-

кого; (се ~) се почувствува некако; (се ~) му се стори, му се причини дека нешто се случило или дека ќе се случи; (impf.) (се ~) не се гледа, не може да се гледа’.

Во релација со: ▲видува, видување, виґа, виґање, виґава, виґавање, вид, виден, видлив, видски, видик, видиковец, видовит, завиди, завидува, завиден, незавиден, завидлив, завист, извиди, извидува, извидник, превиди, превидува, превид, привиди, привидава, видокруг, видоизменува, видоизменет, благовиден, зловиден, сновидение ▼вест, извесен, сведок, вештерка

■ Наследено од псл. **vidēti*, **vidjō*; сп. стсл. видѣти, виждаж, буг. *wić*, срп. *вид(ј)ети*, хрв. *vidjeti*, слн. *videti*, слч. *vidiet*, чеш. *vidět*, пол. *widzieć*, рус. *видеть*, укр. *видіти*, блр. *відзець*. Зборот е балтословенски од пие. корен **weyd-* ‘гледа’; сп. литв. *veizdėti* ‘гледа’, лат. *vidēre*, *videō* ‘гледа, види’, грч. *εἶδον* ‘виде’, *οἶδα* ‘знае’, скрт. *veda* ‘знае’. Од основата што е во *виду* со суф. -ува е изведен имперфективот *видува* ‘насочува поглед кон нешто, опфаќа со сетилото за вид; здогледува, забележува некого или нешто; сретнува, се наоѓа со некого; доживува, почувствува; посетува некого; увидува, разбира, сфаќа, наоѓа, согледува; дознава нешто; проследува, разгледува; (се ~) се гледа’. (Фасмер 1: 309; Аникин 7: 146–147; ПЕРСЈ 1: 140; ESJS 1060–1061; Skok 3: 586–587; Snoj 2016: 841; Gluhak 668; ERNJ 2: 549; Derksen 521; de Vaan 2008: 676, s.v. *videō*; Beekes 2010: 379, s.v. *εἶδομαι*).

видра *видра* f., *видри* pl.; ‘животно со издолжено тело приспособено за живот во и покрај вода, многу подвижно и брзо; *Lutra lutra*’.

Во релација со: ▲видричка, видрест, видрин ▼вода, хидро-

■ Наследено од псл. **vydra*, од блтсл. **ūdrā*, што е од пие. **udrēh₂* f. (< **udrós* m.); сп. буг. *відра*, срп. *видра*, хрв. *vidra*, слн. *vidra*, слч. *vydra*, чеш. *vydra*, глуж. и длуж. *wudra*, пол. *wydra*, рус. *ви́дра*, укр. *ві́дра*, блр. *ві́дра*. Од словенските јазици во алб. *vidër*, нгрч. *βίδρα*, ром. *vidră*, унг. *vidra*. Сродно е со литв. *ūdra* ‘видра’, стпрус. *udro*, ствгерм. *ottar* герм. *Otter*, грч. *ὕδρα* ‘водена змија’, стинд. *udrah*, авест. *udrō* ‘водно животно’, од истиот корен кој е и во *вога*. (БЕР 1: 141; Аникин 9: 138–139; ПЕРСЈ 1: 140–141; Skok 3: 587; Snoj 2016: 841; ERNJ 2: 549; Derksen 534).

виґава *виґава*, *виґавааи* impf.; ‘насочува поглед кон нешто, опфаќа со сетилото за вид; здогледува, забележува некого или нешто; сретнува, се наоѓа со некого; доживува, почувствува; посетува некого; увидува, разбира, сфаќа, наоѓа, согледува; дознава нешто; проследува, разгледува; (се ~) се гледа’.

Во релација со: ▲види, видување, видување, виґа, виґање, виґава, виґавање, вид, виден, видлив, видски, видик, видиковец, видовит, завиди, завидува, завиден, незавиден, завидлив, завист, извиди, извидува, извидник, превиди, превидува, превид, привиди, привидава, видокруг, видоизменува, видоизменет, благовиден, зловиден, сновидение ▼вест, извесен, сведок, вештерка

■ Итеративен глагол кој е образуван од коренот кој е во псл. **vidēti*; сп. буг. (dial.) *видвам*, срп. *виђати* (се), чеш. *vidati* (се), слвц. *vidat*, полск. *widać*, рус. *видать(ся)*, укр. *видати(ся)*, блр. *відаць*, сите од псл. **vidati*. Во мак. гласот -џ- е воведен по аналогија спрема глаголите што се

изведени од глаголи кои завршуваат на **-iti* (*роги : раџа*), проширен со суф. *-ава*, исто како и кај *вети* : *векава*. Имено, во мак. јазик постои глаголот *виџа*, но тој не станал видски парник на *види*, односно бил сфатен како свршен по вид, па секундарно се образувал итеративот *виџава*; в. **ВИДИ**. (Аникин 7: 146–147; ПЕРСЈ 1: 140; ESJS 1060–1061; Skok 3: 586–587; Snoj 2016: 841; ERNJ 2: 549).

вие¹ *вие*, *вија̃и̃* impf.; ‘прави да биде криво; прави нешто со виткање, мотање; мота, намотува; извива оро, танац, со играње, со водење на оро; се извива, кривуличи; боли многу, за орган или дел од човечкото тело; (се ~) се витка, се превиткува, се свиткува; се извива, кривуличи; кружи, се врти; се намотува, се витка околу нешто’.

Во релација со: ▲ *виене*, *вијак*, *виулица*, *завие*, *завива*, *завивање*, *завој*, *извие*, *извива*, *извивање*, *превие*, *превива*, *превивање*, *повие*, *повива*, *повивање*, *повој*, *свие*, *свива*, *свивање* ▼ *вејка*, *вивне*, *вивнува*, *витка¹*, *витка²*, *вител*, *свитка*, *свиткува*

■ Можеби треба да се претпостават два хомонимни глаголи уште во псл. **viti¹* ‘вие, свива, витка’ и ***viti²* ‘брка, тера, гони, лета’. Псл. **viti¹* е балтословенски (**wītei*), сп. буг. *vĩa*, срп. *vĩtu* (*ce*), хрв. *vĩti* (*se*), слн. *vīti* (*se*), слч. *vit* (*sa*), чеш. *viti* (*se*), пол. *wić*, рус. *vĩtʹ* (*sa*), укр. *vĩtu* (*sa*), блр. *vĩć*, *vĩcca*, литв. *vyti*, *veju* ‘вие, витка, свива’, од пие. корен **weih₁-*; сп. скрт. *vuayati* ‘замотува, обвива’, лат. *viēre* ‘врзува, плете’. Псл. ***viti²* е всушност реконструкција што има паралела во литв. *vyti*, *veju* ‘гони, брка’ а се однесува на мак. *вие* (*ce*), со обликот *вивне* (што покажува моментно дејство) и итеративот *вивнува*; в. **ВИТКА¹**, **ВИТКА²**, **ВИТЕЛ**, **ВЕНЕЦ**. (Аникин 7:

259–261; ПЕРСЈ 1: 149; EPCJ 1: 141; ESJS 263; ЭССЯ 35: 182–183; 42: 329; Bezlaž 4: 325; Skok 3: 600–601; Snoj 2016: 830).

вие² *вие*, *вија̃и̃* impf.; ‘издава силен, продолжителен глас (за животно – волк, пес); (fig.) ветар, инструмент што произведува звук’.

Во релација со: ▲ *виене*, *виј*, *виеж*, *завива* ‘почне да вие’, *навива* ‘издава силен, продолжителен глас (на спортски натпревари)’ ▼ *вој*, *превој*

■ Од псл. **vyti*, **vyj* ‘издава силен, продолжителен глас’; сп. буг. *vĩa*, срп. *vĩjati*, хрв. *vĩjati*, слн. *vīti*, *vījet*, чеш. *výti*, *výji*, рус. *vĩtʹ*, *vĩo*, блр. *vĩć*, *vĩo*, укр. *vĩti*, *vĩo*. По преминот на псл. глас *у (стсл. *z*) во мак. *и*, овој глагол станал хомонимен со псл. **viti*. Изворно, псл. **vyti* е образувано од пие. ономатопеја **ū* ‘испушта глас у-у!’ и го имитира врескањето, завивањето, честопати и викот на бивот. Оваа ономатопеја е содржана и во псл. **vykati*, **vyskati*. (ПЕРСЈ 1: 141; Аникин 7: 262–263; ESJS 692; Skok 3: 612).

вие³ *вие* проп.; лична заменка за второ лице множина; се употребува за обраќање кон множество лица или кон едно лице како претставник на множеството; За учтиво обраќање – *Вие* (кон едно лице) наместо *ѝи*.

Во релација со: ▲ *вас*, *ве*, *вам*, *ви*

■ Од псл. заменка **vu*, што е од пие. **yuiH-* ‘вие’; сп. буг. *вие*, срп. *ви*, хрв. *vi*, слн. *vi*, слч. *vu*, чеш. *vu*, пол. *wu*, рус. *вы*, блр. *вы*, укр. *ви*. Сродно е со стпрус. *joūs*, скрт. *yūyat*, литв. *jūs* ‘вие’. Почетното *v- во псл. облик **vu* (респективно и во сите словенски јазици) е додадено по аналогија спрема косите падежи на заменката во 1 pl.; сп. стпрус. *joūs* N pl., спрема *wans* A

pl. (БЕР 1: 144–145; Аникин 9: 118–120; ЭССЯ 2: 729–731; ПЕРСЧ 1: 139–140; Фасмер 1: 366; Bezlaј 4: 309–310; ESJS 1096–1098; Skok 3: 584–585).

виза *виза* f., *визи* pl.; ‘дозвола од странска влада за престој, влез или за премин низ нејзината земја; дозвола, согласност за нешто’.

Во релација со: ▲визен, визира², визирање ▼визија, визуелен, визионер, визионерка, визионерски, визионира, визита, визитка

■ Позајмено од фр. *visa* (оттаму и англ. *visa* ‘официјален потпис или потврда на пасош’ од 1831 г.), што е изведено од лат. *charta vīsa* со изворно значење ‘хартијата е видена’ (или *visum* ‘видено’, оттаму и герм. *Visum*), минат пасивен партицип од лат. *videō* (*vidēre*); сп. буг. *viža*, срп. *viža*, хрв. *viža*, слн. *vižum*, *viža*, слч. *vižum*, пол. *wiza*, рус. *виза*, алб. *vižë*, тур. *visa*. (БЕР 1: 146; ERHJ 2: 556; Snoј 2016: 848; Chambers 1207; TLFi, s.v. *visa*; OED, s.v. *visa*).

визба *визба* f., *визби* pl. и *изба* f., *изби* pl.; ‘просторија во кука што се наоѓа под нивото на приземјето’.

Во релација со: ▲визбиче, визбуле

■ Наследено од псл. **jьstьba* ‘соба’; сп. стсл. истъба, буг. *izba*, срп. *izba*, слн. *izba*, слч. *izba*, чеш. *jizba*, пол. *izba*, *izdba*, рус. *изба́*, блр. (dial.) *izbá*, стблр. *изба*. Псл. **jьstьba* е позајмено од влат. **extufa*, коешто се сочувало во фран. *étuve* ‘бања, сауна’ прованс. *éstuba* во истото значење, итал. *stufa* ‘печка’, исто така ‘загреана просторија’. Од истата (или сродна) влат. предлошка е позајмено и ствгерм. *stuba* ‘загреана соба, бања’, герм. *Stube* ‘визба’. Влат. **extufa* е изведенка од глаголот *extufāre* ‘испари, се загрее’. Првичното значење на зборот е

‘парна бања, каде што водата испарува’. Оттаму во романските јазици се развило значењето ‘загреана просторија’ и на крајот значењето ‘мала соба’. Гласот *v-* во македонското западно наречје (оттаму и во стандардниот јазик) е протетички. (БЕР 2: 15–16; ЭССЯ 8: 243; Bezlaј 1: 215; Skok 1: 562–563; Gluhak 281–282; ERHJ 1: 374; Derksen 215).

визија *визија* f., *визи* pl.; ‘халуцинација на сетилото за вид која ја сметаме за вистинито, без потпора во реалниот свет; гледање во иднината; претстава за нешто што се очекува, се предвидува, се пожелува’.

Во релација со: ▲визуелен, визионер, визионерка, визионерски, визионерство, визира¹, визита, визитка ▼виза, визен, визира²

■ Позајмено од лат. *vīsiō* ‘визија, поглед’, што е изведено од лат. партицип *visus* ‘виден’ на глаголот *videō* (*vidēre*); сп. фр. *vision*, англ. *vision*, герм. *Vision*, итал. *visione*, буг. *vižija*, срп. *vižija*, хрв. *vižija*, слн. *vižija*, слч. *vižia*, пол. *wizja*, рус. *визия*. (ERHJ 2: 556; Snoј 2016: 847; TLFi, s.v. *vision*; OED, s.v. *vision*).

визионер *визионер* m., *визионери* pl.; ‘тој што може да ги предвиди случувањата, видовит човек; човек што се занесува, фантазер’.

Во релација со: ▲визионерка, визионерски, визионерство, визира¹, визија, визуелен, визита, визитка ▼виза, визен, визира²

■ Позајмено преку европските јазици (итал. *visionario*, герм. *Visionär*, фр. *visionnaire*), што е изведено од лат. *vīsiō*; в. **визија**.

визира¹ *визира*, *визираа* pf./impf.; ‘насочи, насочува, управува поглед во определен предмет, зема на око,

опсервира определен предмет или појава’.

Во релација со: ▲ визионерка, визионерски, визионерство, визира¹, визија, визуелен ▼ виза, визен, визира², визита, визитка

■ Изведено од *визија*; в. **визија**.

визира² *визира, визираа̃ pf./impf.*; ‘стави, става виза на пасош, на патна исправа’.

Во релација со: ▲ визирање, виза, визен ▼ визита, визитка, визионерка, визионерски, визионерство, визира¹, визија, визуелен

■ Изведено од *виза*; в. **виза**.

визуелен *визуелен, визуелнио̃ adj.*; ‘што е видлив, што се гледа’.

Во релација со: ▲ визуелно, визуелност, визија, визионер, визионерка, визионерски, визионерство, визира¹, визита, визитка ▼ виза, визен, визира²

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *visuel*, англ. *visual*), од лат. *vīsuālis*, што е изведено од партиципот *vīsus* ‘виден’ од глаголот *videō* (*vidēre*); в. **визија**. (ERHJ 2: 556; Snoj 2016: 848; TLFi, s.v. *visuel*; OED, s.v. *visual*).

вијадукт *вијадуки̃ m., вијадуки̃ pl.*; ‘мост над долина, пат, мочурливо место, обично со повеќе лакови’.

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *Viadukt*, фр. *viaduc*, англ. *viaduct*). Зборот е создаден по аналогија спрема лат. *aquae-ductus* ‘водовод, акведукт’ од лат. *via* ‘пат’ и од партиципот на глаголот *dūcō* (*dūcere*). (ERHJ 2: 550; Snoj 2016: 841; TLFi, s.v. *viaduc*; OED, s.v. *viaduct*; DELI, s.v. *viadotto*).

вијак *вијак m., вијаџи pl.*; ‘скопен овен’.

Во релација со: ▲ вие¹, виење, виелица, виулица, завие, завива, завивање, завој, извие, извива, извивање, пре-

вие, превива, превивање, повие, повива, повивање, повој, свие, свива, свивање ▼ вејка, вивне, вивнува, витка¹, витка², вител, свитка, свиткува

■ Изведено од *вие¹*; в. **вие¹**.

вик *вик m., викови pl.*; ‘силен глас, извikuвање со цел да се обрне внимание’.

Во релација со: ▲ викот, викотница, вика, викање, викне, викнува, довика, довикне, довикнува, извика, извикне, извикнува, повика, повикне, повикува, вик, извик, извичник, повик, виканица, викач

■ Само на јсл. терен; сп. буг. *вик*, (dial.) *вѝка*, (dial.) *вѝкѝт*, срп. *вѝка f.*, во основа, ономатопеја, можеби уште од пие. **ũ* ‘испушта глас у-у!’, **ũ-kō*, **ũ-kā*; сп. **вие¹**, **ука¹**.

вика *вика, викаа̃ impf.*; ‘зборува, кажува гласно; надава вик, вреска; кара, прекорува, му упатува прекор (забелешки) на неког; повикува, ка ни неког; вели, кажува; именува, нарекува (со име, прекар, назив); (само во 3 л.) нарекува; (се ~) се именува, името ми (ти, му...) е’.

Во релација со: ▲ викање, викне, викнува, довика, довикне, довикнува, извика, извикне, извикнува, повика, повикне, повикува, вик, викот, викотница, извик, извичник, повик, виканица, викач

■ Се претпоставува од псл. (dial.) **vy-kati*, кое е во превој спрема ука ‘нагласено, силно издишува воздух низ устата (обично со некоја цел)’; буг. *вѝкам*, срп. *вѝкати*, хрв. *vikati*, слн. *vīkati*, *vīkniti*, наспроти мак. *ука*, буг. *укам*, срп. *укаати*, слн. *ūkati* ‘вриска’, од коренот што е во псл. **vyti* (мак. *вие¹*). Се помислува дека е овој глагол изворно ономатопејски, изведен од пие. извик **ũ*! > псл. **у*! како што е и глаголот *мука* изведен од гласот што

го испушта кравата (*му!*), а се споре-дува со латв. *ūkšņot* ‘вриска’, гот. *auhjon* ‘рика, вика’. (БЕР 1: 146–147; ПЕРСЈ 1: 141; Фасмер 1: 314; СРНГ 4: 279; Bezlaј 4: 315; Skok 3: 592; ERHJ 2: 551; Snoј 2016: 843).

викарен *викарен, викарниош* adj.; ‘(relig.) претставник на црковен до-стоинственик’.

Во релација со: ▼вице-

■ Позајмено од лат. *vicārius* ‘што е испратен во нечие име; што заменува некого’, од лат. *vicis*; в. **вице-**. (ERHJ 2: 551; Snoј 2016: 842; Chambers 1202; de Vaan 674–675, s.v. *vicis*).

викенд *викенд* m., *викенди* pl.; ‘неделен одмор; излет што се прави во сабота и недела’.

Во релација со: ▲викендичка, ви-кендаш, викендува

■ Позајмено од англ. *weekend*, буквал-но ‘крај на неделата, седмицата’, од англ. *week* ‘недела, седмица’ и англ. *end* ‘крај’; сп. герм. *Wochenende*, фр. *weekend*, рус. *уик-енд*, буг. *уикенд*, срп. *викенд*. (ПЕРСЈ 1: 141–142; ERHJ 2: 551; Snoј 2016: 843; OED, s.v. *weekend*).

викендичка *викендичка* f., *викендички* pl.; ‘куќичка во која се поминува викендот, куќичка за одмор’.

Во релација со: ▲викенд, викендаш, викендува

■ Изведено од *викенд* со домашниот дем. суф. *-ичка*; сп. герм. *Wochenende-haus*, од *Wochenende* ‘викенд’ и *Haus* ‘куќа’; в. **викенд**. (ПЕРСЈ 1: 141–142; ERHJ 2: 551; Snoј 2016: 843).

виклер *виклер* m., *виклери* pl.; ‘мала на-права на која се витка косата за да биде кадрава, ролна за виткање коса’.

■ Позајмено од герм. *Wickler* (скра-тено од *Lockenwickler*), што е изве-

дено од глаголот *wickeln* ‘намотува, витка’. Колоквијално, во македон-скиот јазик е регистрирано и *виџлер*, што се доведува во врска со глаголот *виџка* како резултат на народната етимологија. (ERHJ 2: 551; Kluge, s.v. *wickeln*).

викне *викне, викнаш* pf.; ‘гласно се обрати на некого, најчесто по име или со наредба; нададе вик, извика; повика, покани некого; почне, за-почне; се зафати сериозно со некоја работа’.

Во релација со: ▲викнува, викну-вање, вика, викање, довика, довикне, довикнува, извика, извикне, извик-нува, повика, повикне, повикува, вик, викот, викотница, извик, извичник, повик, виканица, викач

■ Глаголот *викне* е изведен од осно-вата што е во *вика*, со суф. *-н-* за изразување на еднократно дејство; в. **вика**.

вила¹ *вила* f., *вили* pl.; ‘орудие со два или повеќе краци, пароици за работа со сено, слама, гној и сл.’.

Во релација со: ▲вилест, вилар, вилјак ▼вие¹, вилица, мотовило, мо-товилка, виљушка, виљушкар

■ Од псл. **vidly* pl. (> срп. *вџле*, хрв. *vile*, слн. *vile*, слч. *vidly*, чеш. *vidle*, пол. *widly*, рус. *вілы*, блр. *вілы*), од основата што е во псл. глагол **viti* + суф. **-dlo* (за образување назив на орудие). Изворниот лик во среден род се чува во укр. *віла* n. pl., а неговата множинска форма многу рано е реин-терпретирана како sg. f.; сп. буг. *вила*, рус. (arch.) *віла*, од којашто подоцна е направен нов плурали *вили*; в. **вие**¹, **ви-лица**, **виљушка**, **мотовило**. (БЕР 1: 147; Аникин 7: 171–173; ПЕРСЈ 1: 144; Фасмер 1: 314; Bezlaј 4: 317; ERHJ 2: 552; Skok 3: 593–594; Vaillant 4: 550; Snoј 2016: 843).

вила² *вила* f., *вили* pl.; ‘женско митско суштество со неверојатна убавина, со натприродна моќ; самовила’.

Во релација со: ▲вилин, вилински, виленик, вилнее, самовила ▼можеби со: војник, војна, војска, вина

■ Од псл. **vila* во значење ‘женско митолошко суштество’; сп. буг. *вила*, срп. *вила*, слн. *vila*, слч. *vila*, стчеш. *vila*, струс. *вила*. Називот *вила* за ‘митолошки женски суштества кои живеат во шуми покрај вода’, нема разјаснета етимологија. Една од претпоставките е да се тргне од пие. **weyh*¹ ‘брка, гони, следи, лови’, со паралели во литв. *vyti*, *veju* ‘лови’, скрт. *veti* ‘следи’, стнорд. *veidr* ‘лов’. Втората претпоставка е да се тргне од пие. **welh*₁ ‘сака, посакува, пожелува’, кој е во *воља* и во тој случај можна е врската со литв. *vilti* ‘мами, лаже’, *vĩlius* ‘измама’, латв. *vilt* ‘измами, прелаже’, стпрус. *prawilts* ‘предаден, изневерен’, сп. и рус. *вилять* ‘мавта, се криви, се двоуми’, но сепак, формално и семантички е многу необезбедливо; сп. **самовила**. (БЕР 1: 147–148, s.v. *вила*², 6: 465, s.v. *самовила*; ПЕРСЈ 1: 142–144; Аникин 7: 173–174; Skok 3: 593; Bezljaj 4: 316; ERHJ 2: 552; Snoj 2016: 843).

вила³ *вила* f., *вили* pl.; ‘убава, раскошна куќа, обично надвор од градот, резиденција или наменета за одмор’.

■ Позајмено преку европските јазици (итал. *villa*, англ. *villa*, герм. *Villa*, рус. *вилла*), од лат. *vīlla* ‘селска куќа’, што е од пие. **weyk*¹ ‘населба’; сп. буг. *вила*, срп. *вила*, рус. *вилла*, блр. *віла*, пол. *willa*, тур. *villa*, алб. *vilë*. (Аникин 7: 180; Фасмер 1: 315; ЭСБМ 2: 136; Snoj, s.v. *vila*¹; TLFi, s.v. *villa*; OED, s.v. *villa*; DELI, s.v. *villa*)

вилает *вилает* m., *вилает* pl.; ‘(hist.) Област во Турското Царство со која управувал валија; (fig.) крај, област, роден крај’.

Во релација со: ▲вилаетски, вилает-лија ▼валија

■ Позајмено од тур. *vilayet* ‘провинција, покраина, област’; балкански турцизам од арап. *wilāya*; сп. буг. *вилает*, срп. *вилájet*, алб. *vilajët*, аром. *vilâët*, ром. *vilaiët*. (Јашар-Настева 34, 83, 106; Škaljić 641; Nişanyan, s.v. *vilayet*).

вилица *вилица* f., *вилици* pl.; ‘челусна коска во која се враснати забите; направа која ги заменува забите, а се поставува на вилицата, вештачки заби’.

Во релација со: ▼вила¹

■ Од псл. **vi(d)lica*; сп. срп. *вилаца*, струс. *вилицы* ‘корен, задниот дел на јазикот’, укр. *вілиця* ‘јаболче (на лицето)’, блр. (dial.) *вэліцэ* ‘челуст’. Збо-рот е изведен од псл. **vidla* со суф. *-ica со нејасен семантички развој; в. **вила**¹, **виљушка**. (БЕР 1: 148; ПЕРСЈ 1: 144; Аникин 7: 178; ЭСБМ 2: 138; ЕСУМ 1: 374–375; Skok 3: 593).

виљушка *виљушка* f., *виљушки* pl.; ‘дел од приборот за јадење, со запци, што служи за набоднување на храната; направа со запци која служи како алат или е држач за одредени предмети’.

Во релација со: ▲виљувче, виљушкар ▼виџ¹, вилица, мотовило, мотовилка

■ Најверојатно од срп. *виљушка*, но деталите околу деривација се неизвесни. Во поголемиот дел од словенските јазици во значењето ‘дел од приборот за јадење, со запци, што служи за набоднување на храната’ се користат други деминутиви (**vidlica*, **vidlьka*) од псл. **vidly* ‘вила’, а во македонскиот јазик, исто како и во српскиот, обликот *виљушка* превладеал за да се избегне хомонимијата со *вилица*; в. **вилица**, **вила**¹. (ПЕРСЈ 1: 144–145; Аникин 7: 179, ЭСБМ 2: 138; 185; Skok 3: 593–594).

виме *виме* п., *вимиња* pl.; ‘млечен желез-дест орган кај некои домашни животни (крава, овца, коза)’.

Во релација со: ▲ **вимест**

■ Наследено од псл. **vime*; сп. буг. *вѝме*, срп. *вѝме*, слн. *víme*, слч. *vetā*, *veteno*, чеш. *veteno*, пол. *wymię*, глуж. *wimjo*, длуж. *wimje*, рус. *вѝмя*, укр. *вѝм’я*, блр. *вѝмя*. Зборот е балто-словенски од пие. **(H)uHd^h-r/n-* (G **(H)uHd^hn-os*); сп. скрт. *ūdhar* (G *ūdhnas*), стгрч. *οὔαρ*, лат. *ūber*, ствгерм. *ūter*. (БЕР 1: 148; Аникин 9: 160–162; ПЕРСЈ 1: 145; Bezlaј 4: 317–318; ERHJ 2: 552; Skok 3: 594; Snoј 2016: 843; Derksen 2008: 534–535).

вина *вина* f., *вини* pl.; ‘престап, грешка на поединец или група во однос на општоприфатените норми; психички однос на сторител на кривично дело спрема стореното дело и последицата од него’.

Во релација со: ▲ **виновен**, **виновник**, **виновница**, **извини**, **извинува**, **обвини**, **обвинува**, **обвинение**, **повинува** (се), **невин**, **невиност** ▼ **војник**, **војна**, **војска**, (можеби вила²)

■ Наследено од псл. **vina*; сп. стсл. *вина*, буг. *винà*, рус. *винá*, укр. *винá*, блр. *віна́*, пол. *wina*, глуж. *wina*, длуж. *wina*, слч. *vina*, чеш. *vina*. Сродно со стлитв. *vainā* ‘причина, грешка, порок’, латв. *vāna* ‘вина, порок, недостаток’, а според Фасмер (1: 216) можеби од исто потекло како и *војна*, *воин*, што би значело дека е од псл. **viti* ‘гони, лови’, од пие. **weyh₁-* ‘брка, гони, следи, лови’. Според Аникин (7: 187–188), псл. **vina* имало широко значење ‘причина, повод, основа’, од кое секундарно се развило значењето ‘престап, грешка, вина’, а зборот е поврзан со литв. *vainā* и латв. *vaina*, при што се разгледуваат и хипотези за ие. потекло од **uej₁-* ‘гони, следи’, како и

деривациски врски со глаголите од типот **vingti*, **vinovati*, ‘покорува, потчинува’; семантиката во старите писмени споменици можела да биде засилена и под влијание на грч. αἰτία ‘причина, вина’. (БЕР 1: 148; Аникин 7: 187–188; ЕСУМ 1: 377; Фасмер 1: 216; ПЈ 2: 119; SP 2: 48; Borys 701; Brückner 622; Machek 690).

виндјакна *виндјакна* f., *виндјакни* pl.; ‘кратка спортска јакна што штити од ветер, ветровка’.

■ Позајмено од герм. *Windjacke*, што е сложенка од *Wind* ‘ветер’ + *Jacke* ‘палто’; сп. буг. *винтяга*, срп. *виндјакна*, хрв. *vindjaka*, алб. *vindjāk*, ром. *vindiac*. Во мак. колоквијален говор се среќаваат и формите *винџјага*, *венџијага* и *јакна*, делумно и по народно преосмислување (в. **јакна**). (БЕР 1: 150).

вино *вино* п., *вина* pl.; ‘алкохолен пијалак добиен со ферментација на сок од грозје’.

Во релација со: ▲ **винов**, **вински**, **винар**, **винарка**, **винарски**, **винарина**, **винарница**, **винарија**, **винарство**, **винотека**, **виногорје**, **виножито**, **винопиец**

■ Наследено од псл. **vīno*; сп. стсл., буг. *вино*, срп. *вино*, хрв. *víno*, слн. *vīno*, слч. *vīno*, чеш. *vīno*, глуж. *wīno*, длуж. *wīno*, пол. *wino*, рус. *винó*, укр. *винó*, блр. *віно́*. За псл. **vīno* во етимолошката литература најчесто се мисли дека е од лат. *vīnum*, дел од етимолозите се на мислење дека е со германско посредство (герм. *Wein*). Изворот на латинскиот збор не е познат, но сигурно е дека соодветствува со грч. οἶνος (стгрч. οἶνός), хет. *wiyana-* и ерм. *gin*, што би упатувало на пие. **woy(h₁)-no*, најверојатно од коренот **weyh₁-* кој се наоѓа во *вие*¹ (псл. **viti*) поради особината на виновата лоза да се вие

(плете), но постои и мислење дека во не. јазици зборот за ‘вино’ е позајмен од некој неиндоевропски јазик што се зборувал во Источниот Медитеран; сп., на пр., хебр. *yaṣin* ‘вино’. Од *вино* со помош на суф. *-ar* е изведена именката *винар* ‘производител или трговец на вино’, а од неа и феминативот *винарка* ‘лице во шенски род што произведува или тргува со вино; жена на винарот’. (БЕР 1:149; Аникин 7: 196–198; ПЕРСЈ 1: 145–146; Фасмер 1: 316–317; Bezlaј 4: 319–320; ERHJ 2: 552; ESJS 1063; Skok 3: 594–595; Snoј 2016: 844; de Vaan 680).

ВИНОЖИТО *виножистио* n., *виножистиа* pl.; ‘оптичка атмосферска појава во форма на лак што настанува со прекршување на сончевите зраци низ дождовните капки, при што се добива спектар на белата боја од седум бои, божилак; Arcus pluvius’.

Во релација со: ▲виножитен, виножитов, житовино ▼вино, жито

■ Називот *виножистио* ‘Arcus pluvius’ е сложенка од *вино* (в. **ВИНО**) и *жистио* (в. **ЖИТО**) и во однос на пошироко познатиот назив во словенските јазици псл. **doga* (цсл. дѣга, мак. (dial.) *gaḡa*, буг. *dъgа*, слн. *doga*, слч. *duha*, чеш. *duha*, рус. (dial.) *дуга*, укр. (dial.) *дуга*) нема широка ареална дистрибуција (наведените примери во БЕР 1: 149 s.v. *вино*, не укажуваат дека станува збор за изворни називи во буг. дијалекти, туку дека сепак се работи за мак. називи). Киш (2010: 235–236) наведувајќи го општото мислење дека потеклото на овој збор се објаснува со верувањето во боите на виножитото (БЕР 1: 149 итн.), сепак, таа констатира дека ако се бара мотивот што довел до појавата на овој назив, потешко ќе се дојде до најадекватен одговор. Најлогично би било да се побара во претставата на виножитото ‘извиено, криво’, а не во верувањата. Како двоком-

понентен знак компонентата *вино-* би била модификатор на *-жистио*, и тогаш во неа би се криела детерминанта *виено*, *виштио*, **вино*, а во знакот *виножистио* претставата ‘навалено жито по дожд’. Во тој случај може да се работи за општословенското *вина*, *виновен*, кои се од иста индоевропска основа како и *вие*, *вино*. Таа нагласува дека дијалектните разновидности покажуваат дека *виножистио* по структура како назив не е стабилизирани. Неговата стабилизација е отежната под влијанието на верувањата во боите на виножитото. Формата *винозелено* наведува на барање на потеклото во називите на бои: *вино боја*, *жистио боја* и др. во спектарот на виножитниот колорит. (Киш 2010: 235–236; БЕР 1: 149).

ВИНОТЕКА *виноџека* f., *виноџеки* pl.; ‘збирка на вина, бар за дегустација на вина, продавница на одбрани вина’.

Во релација со: ▲вино, винов, вински, винар, винарка, винарски, винарина, винарница, винарија, винарство, виногорје, виножито, винопиец

■ Составено од *вино* + *-џека*, по аналогија на *библиоџека*, според моделот од европските јазици; сп. фр. *œnothèque*, *vinothèque*, шп. *vinoteca*, ром. *vinotecă*, чеш. *vinotéka*, буг. *винотџека*, срп. *винотџека*, итн.; в. **ВИНО**. (ERHJ 2: 553; de Vaan 680, s.v. *vinum*).

ВИНТ *винџи* m., *винџови* pl.; ‘машински цилиндричен (обично шестостран) елемент со спирален навој; алатка за навртување, алатка што работи на принципот на навртување’.

■ Позајмено преку буг. *винт* (< рус. *винт* < пол. *gwint*) од герм. *Gewinde* ‘навој; нешто навиеено’, што е изведено од глаголот *winden* ‘вие, навие’; сп. **ГВИНТ**. (БЕР 1:149; Фасмер 1: 317; Аникин 7: 203–204; ЭСБМ 2: 151; Brückner 165).

вињак *вињак* m., *вињаци* pl.; ‘вински дестилат, ракија добиена со печење, варење на вино’.

■ Позајмено најверојатно преку срп. *viňak*, од хрв. *vinjak*; сп. слн. *vinjak*, пол. *winiak*. Зборот настанал како резултат на вкрстување на хрв. *vin* и *konjak* (< фр. *cognac*), бидејќи вињакот се произведува од грозје, како и виното. (ERNJ 2: 553; Snoj 2016: 844).

вињета *вињета* f., *вињети* pl.; ‘украс на почетокот или на крајот од текстот, првобитно со мотив на винова лоза, орнамент’.

Во релација со: ▲ вињетка

■ Позајмено од фр. *vignette*, изворно ‘орнамент во вид на винова лоза’, што е изведено од *vigne* ‘лоза’, од лат. *vinea* ‘(винова) лоза’, *vinum* ‘вино’; сп. шп. *viñeta*, итал. *vignetta*, germ. *Vignette*, англ. *vignette*, буг. *винѐта*, *винѐтка*, срп. *вињѐта*. (БЕР 2: 149; Аникин 7: 208; Фасмер 1: 318; ЭСБМ 2: 152; Snoj 2016: 844; TLFi, s.v. *vignette*; EWU 6: 1639; de Vaan 680, s.v. *vinum*).

виола *виола* f., *виоли* pl.; ‘гудачки инструмент со четири жици, по големина и според тонскиот регистар помеѓу виолина и виолончело’.

Во релација со: ▲ виолист, виолистка, виолина, виолинист, виолончело, виолончелист

■ Позајмено од итал. *viola*, што е позајмено од прованс. *viola* со нејасна етимологија (можеби од ономаатопејско потекло, со имитација на звукот што настанува со гудањето по жиците). Според Аргировски (1998: 86), овој збор во значење ‘музички инструмент, гусле’ во мак. народни говори е позајмен преку нгрч. *βιόλα*; сп. буг. *виòла*, срп. *виòла*, хрв. *violà*, слн. *viòla*, слч. *viola*, рус. *виòла*. (Аргиров-

ски 1998: 86; БЕР 1: 150; Аникин 7: 209–210; ЭСБМ 2: 130; ЕСУМ 1: 401; ERNJ 2: 553; Snoj 2016: 844; GDEHF 1053).

виолетов *виолетов*, *виолетовиот* adj.; ‘што е со боја на темјанушка’.

Во релација со: ▲ виолетен

■ Позајмено од европските јазици (фр. *violet*, англ. *violet*, germ. *violett*). Придавката е изведена од фр. *violette* ‘темјанушка, љубичица’, што е деминутив *viola*, од лат. *viola* ‘темјанушка, љубичица’. Лат. збор е во врска со грч. *ῖον* (**ῖον*), за кои се мисли дека се од медитеранско супстратно потекло. Во мак. јазик од истата основа со суф. *-ен* е изведена и придавката *виолетѐн* ‘што е со синоцрвена боја, со боја на темјанушка’. (Аникин 7: 208–209, s.v. *виола*; Skok 3: 596; Bezljaj 4: 315 ERNJ 2: 553; Snoj 2016: 842; TLFi, s.v. *violet*; Kluge 822, s.v. *violett*).

виолина *виолина* f., *виолини* pl.; ‘гудачки инструмент со четири жици, највисок според тонскиот регистар од сите гудачки инструменти’.

Во релација со: ▲ виолинист, виолинистка, виола, виолист, виолончело, виолончелист

■ Позајмено од итал. *violino*, што е деминутив од *viola*, сп. germ. *Violine*, англ. *violin*, буг. *виолìна*, срп. *виолìна*, хрв. *violìna*, слн. *violìna*; в. **виола**. (ERNJ 2: 553; Snoj 2016: 844).

виолончело *виолончело* f., *виолончела* pl.; ‘гудачки инструмент со четири жици, по тонскиот регистар меѓу контрабас и виола’.

Во релација со: ▲ виолончелист, виолончелистка, виолина, виолинист, виола, виолист

■ Позајмено од итал. *violoncello* ‘мала виола’, што е деминутив од *violone* ‘голема виола, бас’, а тоа, пак, е изве-

дено од *viola*. Во англискиот јазик за овој инструмент се користи и називот *cello* (оттаму во многу јазици, па и во мак. *чело*), што е скратено од *violoncello*; в. **виола**. (ERHJ 2: 553; Snoj 2016: 844–845).

виор *виор* m., *виори* pl.; ‘многу силен ветер; состојба на полн развој, на силен разгор’.

Во релација со: ▲виорен, виори, виорење, развиори, развиорен, развиорува, развиорување

■ Настанало од псл. **vīxъrъ* (покрај **vīxorъ*); сп. стсл., буг. *vīxъp*, срп. *vīxorъ*, хрв. *vīhorъ*, слн. *vīhъrъ*, слч. *vīchorъ*, чеш. *vīchrъ*, глуж. *wīchorъ*, длуж. *wīchorъ*, (arch.) *wīcharъ*, пол. *wīcherъ*, (arch.) *wīchrъ*, рус. *vīxъrъ*, *vīxorъ*, укр. *vīxorъ*, блр. *vīxъrъ*, *vīxъpъ*. Од словенските јазици во ром. *vīforъ*, унг. *vīharъ*. Псл. именка **vīxъrъ* се изведува од псл. **vīhati*, сп. хрв. (dial.) *vīhati* ‘расипе’, рус. *vīxъtъ* ‘поместува, накривува, навалува’, укр. *vīxъtи* ‘мавта, клоца’, блр. (arch.) *vīxъцъ* ‘мрда, измрдува’, а според мислењето на поголемиот дел од етимолозите, тој глагол е во врска со псл. **vīti*, проширен со дезидеративно -s- (> x зад *i*), од пие. корен **weyhi-* ‘врти, вие’. Проширувањето е балтословенско, сп. литв. *vīesulas*, латв. *vīesuls* ‘виор’. Од именката виор со суф. -en е изведена придавката *виорен* ‘што е како виор’, како и глаголот *виори* ‘виуличаво разнесува, прави да се вее во воздухот, обично нешто лесно; (се ~) виуличаво се разнесува, се вее во воздухот’. Според Аникин (7: 269–271, 274), прасловенската основа **vīxъgъ* стои и зад источнословенските форми од типот рус. *vīxorъ* и *vīxъrъ*, при што во рускиот јазик е извршена и морфолошка прераспределба (премин кон друг тип на деklinација), а семантиката дополнително се проширува со

значења како ‘вртлог, водоврт’, ‘бурно движење’ и метафорички ‘нагло, интензивно развивање’. (БЕР 1: 155–156; ПЕРСЈ 1: 150; Аникин 7: 269–271, 274; ЭСБМ 2: 168; Bezlaј 4: 314; Skok 3: 593–594; ESJS 2: 17; Derksen 2015: 501–502).

вир *вир* m., *виови* pl.; ‘длабоко место во река каде што слабо истекува водата и прави вртежи, витли; вдилабна тина, корито каде што се собира вода’.

Во релација со: ▲вирче, вириште, вирје, виров, вири, вирење ▼извор, извира, врие, врел, врело, врук, вруток, врева, вреви, вари

■ Настанало од псл. **vīrъ*; сп. цсл. *vīrъ*, буг. *vīrъ*, срп. *vīrъ*, хрв. *vīrъ*, слн. *vīrъ*, слч. *vīrъ*, чеш. *vīrъ*, пол. *wīrъ*, рус. *vīrъ*, укр. *vīrъ*, блр. *vīrъ*. Овој псл. збор е изведен со ново превојно вдолжување (како во *извира, навипа*) од основата **vīr-*, која што е во псл. **vīrēti* ‘врие’. Од истиот корен слично образување има во литв. *vūrius* ‘вир, вртлог’. Според Аникин (7: 211–213), псл. **vīrъ* првично означувало ‘вртложно движење на водата со клокотење’ и најверојатно е изведено од глаголската основа **vīr-* во **vīrēti*, **vīrъ* ‘врие, клокоти, извира’, при што именката е секундарно образување со значење ‘место каде што водата врие, се врти’. Во истото гнездо Аникин ги вклучува и формите **jbzvīrъ* ‘извор’, **jbzvirati* ‘извира, се излева’, како и **jbzvorъ* ‘извор’, со што се потврдува старото семантичко јадро ‘излегување, струење, клокотење на вода’. Во балтословенски контекст се споредуваат литв. *vūrius* ‘вртлог, вриење’, *vūris* ‘вриење’ и литв. *virti* ‘врие’, латв. *virags* ‘вртлог’, што ја зацврстува врската со глаголската основа ‘врие’. Хипотезата за изведување на **vīrъ* од **vīti* со суф.

-ръ се смета за можна само за секундарни и метафорични значења ('свиок, спирала'), но не и како основно објаснување за хидронимското значење на зборот. (Аникин 7: 211–213; БЕР 1:150; ПЕРСЈ 1: 146; ЕСБМ 2: 153; Фасмер 1: 318; Bezlaј 4: 321; ERHJ 2: 553; Skok 3: 623; Snoј 2016: 845; Brückner 623; Vaillant 4: 169; Derksen 2008: 522).

вирее *вирее, виреаѝ* impf.; 'расте, успева (за растение)'.
Во релација со: ▲ виреење

■ Наследено од псл. (dial.) *viriti/*virēti, како различен превоен степен од псл. *verti; сп. стсл. извирати са 'се издига', буг. *virèа*, срп. *virити*, хрв. *viriti*, слн. *virēti*, *viriti* 'стрчи; свери (се)'. Значењето 'расте, успева (за растение)' е секундарна специјализација од 'пушта нагоре, издига', добро потврдена во буг. *virèа* 'расте (за растение)' < *virя* 'држи нагоре, прави да стрчи; гони, брка' < *вра* 'тиска, пика, гнете нешто некаде'. Аникин (7: 220) значењата 'стрчи, се издигнува' се сметаат за основни во оваа група, при што понатамошните семантички разгранувања се оценуваат како помалку јасни. (БЕР 1: 151, 177–178, s.vv. *virèа*, *virя*, *вра*; Аникин 7: 220; ПЕРСЈ 1: 146–147; Фасмер 1: 319; 3: 574; Bezlaј 4: 321; Skok 1: 642).

вири *вири, вираѝ* impf.; 'собира вода или друга течност во вид на вир, прави вир; (се ~) се собира вода во вдлабнатина, се прави вир'.

Во релација со: ▲ виреење, вир, завири
 ▼ врие, вари, врел, врело, извор, извира, врук, вруток, врева, вреви

■ Деноминал од *вир*; в. **вир**.

вирман *вирман* m., *вирмани* pl.; 'документ, образец за безготовинско плаќа-

ње меѓу субјектите во платниот промет'.

Во релација со: ▲ вирмански

■ Позајмено од фр. *viement*, што е изведено од глаголот *vire* + суф. -ment; сп. буг. *вирмѐнт*, срп. *вирмāн*, рус. *фирман*, укр. (arch.) *фирман*, блр. (arch.) *фирман*, тур. *virman*. (Snoј 2016: 845).

вироза *вироза* f., *вирази* pl.; 'болест предизвикана од вирус'.

Во релација со: ▲ вирозен, вирус, вирусен, вирологија, виролог, виролошки, вирулентен, вирулентност

■ Позајмено од герм. *Virose*, што е од лат. *virus*; в. **вирус**. (ERHJ 2: 553–554).

виртуелен *вирѝуелен, вирѝуелниоѝ* adj.; 'измислен, невинит, што го има само како можност, што може да се пројави'.

Во релација со: ▲ виртуелно, виртуелност
 ▼ виртоуз, виртоузен, вирален

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *virtuel*, англ. *virtual*, герм. *virtuell*), што е позајмено од срлат. *virtuālis* 'можен', од лат. *virtūs* 'доблест, сила, мажевност', што е изведено од лат. именка *vir* 'маж, мажјак' < пис. **wiHro* 'маж, мажјак'; сп. скрт. *vīra*-, литв. *vūras*. Развојот на семантиката би бил од 'можен' преку 'кој може да биде можен' до 'нереален, измислен, виртуелен'. (ERHJ 2: 553–554; Snoј 2016: 845).

виртоуз *вирѝуоз* m., *вирѝуози* pl.; 'врвен репродуктивен уметник, во прв ред музичар, кој совршено владее со техниката на својата уметност; добар познавач на нешто, мајстор во својата работа'.

Во релација со: ▲ виртоузен, виртоузно, виртоузност
 ▼ виртуелен, виртуелно, виртуелност, вирален

■ Позајмено од итал. *virtuoso*, што е поименчена придавка настаната од лат. *virtuosus* ‘обдарен со доблест’, од *virtūs* ‘доблест, сила, мажевност’; в. **виртуелен**. (ERHJ 2: 553–554; Snoj 2016: 845).

вирус *вирус* m., *вируси* pl.; ‘(med., biol.) подмикроскопска честичка што може да расте и да се размножува само во клетката домакин; (comp.) тип на малициозен софтвер кој може тајно да се пренесе помеѓу компјутерите предизвикувајќи оштетување на системите и податоците, познат и како компјутерски вирус’.

Во релација со: ▲ вирус, вирусен, вироза, вирозен, вирологија, виролог, виролошки, вирулентен, вирулентност

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *virus*, герм. *Virus*, англ. *virus*, рус. *ви́рус*), а во значењето ‘компјутерски вирус’ преку англ. *virus*, од лат. *vīrus* ‘отров’, од пие. **weyso-* ‘отров’. Значењето ‘вирусен причинител на болеста’ се развило во медицинската терминологија во 18 век. Значењето ‘компјутерски вирус’ првпат е употребено од Дејвид Џеролд (David Gerrold) во неговиот научнофантастичен роман *When HARLIE Was One* од 1972 г. (ERHJ 2: 554; Snoj 2016: 845).

вириш *вириш* f., *вириши* pl.; ‘вид тенок колбас од фино посно месо’.

Во релација со: ▲ кренвириш

■ Позајмено преку срп. *viřila*, хрв. *viršla*, што е од герм. *Würstel*, деминутив од *Wurst* ‘колбас’. За преземањето на зборот *вириш* со посредство на српскиот (хрватскиот), упатува и зборот *кренвириш* од срп. *xrenviřila*, хрв. *hrenviršla*, при што првата компонента од сложенката е погрешно преземена (срп. *xrēn*, хрв. *hrēn* < псл. **xrēnъ* ‘рен, *Armoracia lapathifolia*’).

вис *вис* m., *висови* pl.; ‘висина, просторот далеку над Земјината површина; издигнат дел од планински масив’.

Во релација со: ▲ вис, висне¹, нависне, нависнува, обвисне, обвиснува, овисне, превисне, превиснува, свисне, свиснува, висечки, висина, висок, висост, висота, височество, височина, виш, вишина, вишинка, возвишение, возвиши, возвишува ▼ беси, бесење, бесилка, обеси, обесува, обесување

■ Од псл. **vysъ*, -i f. < пие. **iŕp-s-*; сп. буг. (dial.) *vis* m. и f. ‘врв (на планина, дрво); (poet.) небесна височина’, срп.-хрв. *vīs* m. ‘висина’, рус. *высь* f. ‘пространство над Земјата’, укр. *вись* f.; в. **висок**. (Аникин 9: 191–194; ПЕРСЈ 1: 147–148; Bezlaј 4: 322–323; ESJS 1098–1099; Skok 3: 597–598; Snoj 2016: 846; Derksen 2008: 535).

виси *виси*, *висаи* impf.; ‘стои закачен, обесен на нешто без потпора од долната страна; лошо стои, лошо паѓа надолу, олабавен, отпуштен паѓа надолу; стои, е наднесен над нешто; плови над нешто без никаква потпора; стои, се задржува на некое место по долго време, обично без работа; е неизвесен, несигурен’.

Во релација со: ▲ висење, извиси, висак, висне¹, нависне, нависнува, обвисне, обвиснува, овисне, превисне, превиснува, свисне, свиснува, висечки, висина, висок, висулец, висост, висота, височество, височина, виш, вишина, вишинка, возвишение, возвиши, возвишува ▼ беси, бесење, бесилка, обеси, обесува, обесување,

■ Наследено од псл. **visēti*; сп. стсл. *visъти*, буг. *viся* срп. *vićuti*, хрв. *višjeti*, слн. *visēti*, слч. *visiet*, чеш. *viset*, глуж. *wisać*, длуж. *wisaś*, пол. *wisieć*, рус. *висѣть*, укр. *ві́сити*, блр. *ві́сэць*. Натамошната етимологија на псл. **visēti* е неизвесна. Традиционално се тргнува од пие. **weyp-s-*, дезидератив

од глаголскиот корен *weyp- ‘се тресе, трепери’; сп. литв. *atvìpti* ‘зјае’, скрт. *vérpate* ‘се тресе’, ствгерм. *weibōn* ‘лебди, се ниша’, сепак семантички не е убедливо. (Аникин 7: 231–233; ПЕРСЈ 1: 147; Bezlaј 4: 322; ESJS 1064; ERHJ 2: 554; Skok 3: 596–597; Snoј 2016: 845).

висина *висина* f., *висини* pl.; ‘вертикална димензија, вертикално растојание од подножјето на некое тело до неговиот врв; вертикално растојание од земјата или од некоја друга хоризонтална површина; просторот високо над земјината површина, кон небото; возвишено место, височина; раст, израстеност (на човек, на растение); степен на квалитет, ниво на развиток, на зрелост; особина на звукот која зависи од бројот на треперењата на изворот во секунда; големина на броен или паричен износ’.

Во релација со: ▲ висински, виси, висне¹, нависне, нависнува, обвисне, обвиснува, овисне, превисне, превиснува, свисне, свиснува, висечки, висок, висулец, висост, висота, височество, височина, виш, вишина, вишинка, возвишение, возвиши, возвишува ▼ беси, бесење, бесилка, обеси, обесува, обесување

■ Изведено со суф. *-ina од коренот кој е во псл. придавка *vysokъ; сп. буг. *висина*, срп. *висина*, хрв. *visina*, в. **висок**. (Аникин 9: 191–194; ПЕРСЈ 1: 147–148; Bezlaј 4: 322–323; ESJS 1098–1099; ERHJ 2: 554; Skok 3: 597–598; Snoј 2016: 846; Derksen 2008: 535).

виска *виска*, *вискааи* impf.; ‘издава висок и остар глас (обично за коњ)’.

Во релација со: ▲ вискање, висне², вижди, вишти ▼ вие², вика

■ Мак. *виска* е деноминал од *виск* < псл. *viskъ (покрај послабо одразена-

та варијанта *vizgъ); сп. мак. *виск*, буг. *виск*, срп. *виска*, хрв. *víska*, пол. (arch.) *wysk*, рус. *виск*, укр. *виск*, блр. *віск*. Аникин (7: 156–157) ги реконструира следниве псл. *viskati, -ajō и *vizgati, -ajō, а исто така и *viščati, *viščō (< *viskjo), како и *viždžati, *viždžō (< *vizgjo); сп. мак. *вижгу* (< *vizgjo), буг. *вискам* (< *viskjo), пол. *wiskać, wiszczeć*, рус. *вижжамъ, (вз)ви́згнутъ, (вз)ви́згивать, ви́згать, (arch.) ви́зжати (ви́жжати), вискати, укр. ви́скнути, ви́сцати, (dial.) ви́згати, блр. ві́скаць, ви́сцачць, (dial.) ві́скаць* и констатира дека станува збор за ономотопејски образувања, кои може да се сметаат и како нови словенски образувања. Во БЕР (2: 152) се дава претпоставка дека е од псл. *vǐskati со протетичко *v- пред коренот, од пие. *ǐ, со стариот инхоативен суф. *-sk-, со којашто се подражава викање, но Аникин (7: 156–157) оваа претпоставка ја смета за сомнителна. Можеби е поверојатно да се смета дека е одразен псл. ономотопејски корен *vi-проширен со инхоативен суф. *-sk-. Од словенските јазици позајмено и во алб. *visk* ‘ждребе; муленце’. (Аникин 7: 156–157; БЕР 2: 152).

виски *виски* n., *вискија* pl.; ‘вид алкохол-лен пијалак што се прави со ферментација на жито’.

■ Позајмено од англ. *whisky, whiskey*, што е пак од шкот. *uisge beatha*, буквално ‘вода на животот’; сп. и стрирс. *uisce* ‘вода’. Називот на овој алкохол-лен пијалак е образуван слично како фр. *eau de vie* ‘ракија’, буквално ‘вода на животот’; буг. *уиски*, срп. *виски*, алб. *uiski*, грч. *οvίски*, тур. *viski*. (ERHJ 2: 554; Snoј 2016: 845).

вискоза *вискоза* f., *вискоза* sg.; ‘густа леплива маса што се добива со прера-

ботка на целулоза по хемиски пат од која се изработуваат вештачки влакна’.

Во релација со: ▲ вискозен, вискозитет

■ Позајмено преку европските јазици (итал. *viscosa*, фр. *viscose*, англ. *viscose*) што е изведено од лат. придавка *viscōsus* ‘леплив’ < *viscum* ‘имела, лепак од имела’; сп. буг. *виско́за*, срп. *виско́за*. (ERHJ 2: 554; Snoj 2016: 845).

висне¹ *висне, висна̋ pf.*; ‘се закачи, се обеси на нешто без да има потпора од долната страна; се олабави, се опушти, падне надолу; стои, е наднесен над нешто; стои над нешто без потпора’.

Во релација со: ▲ виснува, виснување, виси, висење, извиси, висак, нависне, нависнува, обвисне, обвиснува, овисне, превисне, превиснува, свисне, свиснува, висечки, висина, висок, висулец, висост, висота, височество, височина, виш, вишина, вишинка, возвишение, возвиши, возвишува ▼ беси, бесење, бесилка, обеси, обесува, обесување

■ Од псл. **visnōti*, перфектив од псл. **visēti*; сп. буг. *висна*, рус. *виснуть*, укр. *виснути*, пол. *(za)wisnąć*; в. **ВИСИ**. (Аникин 7: 231–233; ПЕРСЈ 1: 147; Bezlaј 4: 322; ESJS 1064; ERHJ 2: 554; Skok 3: 596–597; Snoj 2016: 845).

висне² *висне, висна̋ pf.*; ‘издаде висок и остар глас’.

Во релација со: ▲ виска, вискање, виснува, виснување, вижди, вишти ▼ **вие²**, вика

■ в. **ВИСКА**.

ВИСОК *висок, високио̋ adj.*; ‘долг во вертикален правец, што е со голем раст, што има голема раздалечина оддолу нагоре; што има димензии по вертикала поголема од просечните; што

има точно одредена димензија, изразена со мерна единица; што е многу оддалечен, што се наоѓа далеку во височината од земјата или од некоја друга површина; што е, што се наоѓа на некоја височина; што се одликува со висина; што е над другите по ранг, по степен; чиешто својство е изразено во голема мера, во голем степен’.

Во релација со: ▲ височок, виси, висуле, извиси, висак, висне¹, нависне, нависнува, обвисне, обвиснува, овисне, превисне, превиснува, свисне, свиснува, висечки, висина, висост, висота, височество, височина, виш, вишина, вишинка, возвишение, возвиши, возвишува ▼ беси, бесење, бесилка, обеси, обесува, обесување

■ Наследено од псл. **vysokъ*; сп. стсл. *vъсокъ*, буг. *висо́к* срп. *висок*, хрв. *visok*, слн. *visòk*, слч. *vysoký*, чеш. *vysoký*, глуж. *wusoki*, длуж. *wysoki*, пол. *wysoki*, рус. *высо́кий*, укр. *висо́кий*, блр. *высо́кі*. Псл. изведенка со суф. **-окъ* (како во *глубок*, *широк*, *тѣжко*) од коренот **vys-*, кој се изведува од пие. **yps-* покрај **yps-*; сп. грч. *ὑψος* ‘висина’, *ὑψέλος* ‘висок’, стирс. *uasal* ‘висок’. Долгото **i* во псл. може да се објасни со деривациското вдолжување во компаративот **vysъjъ*, спрема кое подоцна е направен секундарен позитив **-окъ*, или пак можно е да се работи за метатеза од пие. **h₃u-* > **uh₃-* > псл. **vu-*. (Аникин 9: 191–194; ПЕРСЈ 1: 147–148; Bezlaј 4: 322–323; ESJS 1098–1099; ERHJ 2: 554; Skok 3: 597–598; Snoj 2016: 846; Derksen 2008: 535).

ВИСОКО- *високо-* *pref.*; како прв дел во сложеники со значење: што се издига високо; што го има во голема мера, во голем степен тоа што е означено со вториот дел од сложениот збор.

Во релација со: ▲ високогорски, високоградба, висококатница, високо-

квалитетен, висококвалификуван, висококласен, високонапонски, високообразован, високообразовен, високопарен, високоплатен, високопоставен, високопреосвештен, високопреосвештенство, високопродуктивен, високопрофитабилен, високоразвиен, високороден, високоумен итн.

■ **В. ВИСОК.**

ВИСОКОСЕН *високосен, високосниот* adj.; само во изразот: Високосна година (престапна година).

■ Позајмено преку рус. *високосный* (најверојатно од постарото **висекъстъ* > *висекостъ*, кое преку регресивната асимилација дава *високост*), од српч. *biśętos*, што е заемка од лат. *bissextus*, буквално ‘двапати шести’, од лат. *bis* ‘двоен’ и *sextus* ‘шести’, а е во врска со првобитното сметање според јулијанскиот календар каде што денот којшто ја прави годината високосна, се сметал како 48-часовен, односно се сметал за два дена, т.е. ‘двојниот шести ден’ од *sexto Kalendas Martii*. Според народната етимологија се врзува со *висок*. (Аргировски 1998: 86).

ВИСОЧЕСТВО *височесѝво* m., *височесѝва* pl.; ‘титула на член на царско, на кралско семејство, со дополнување Ваше, негово и слично при обраќање од почит’.

Во релација со: ▲висок, височок, виси, viseње, висулец, извиси, висак, висне¹, нависне, нависнува, обвисне, обвиснува, овисне, превисне, превиснува, свисне, свиснува, висечки, висина, висост, висота, височество, височина, виш, вишина, вишинка, возвишение, возвиши, возвишува ▼беси, бесење, бесилка, обеси, обесува, обесување

■ Позајмено од рус. *высочество*, што е изведено од придавката *высокий* +

суф. -*ѝство*; сп. буг. *висо́чество*. Според Аникин (9: 196) изворното значење на рус. збор ‘висина’ е изгубено во 18 в.; сп. *высочѝство* ‘висина’, образувано со суф. -*ѝство* од *высо́кий*, а во значењето ‘титула’ се појавило според моделот на герм. *Hoheit*, кое потекнува од срвгерм. *hōchheit*, изведено од *hoch* ‘висок’. Во словенските јазици ваквото значење се јавува како калка спрема западноевропските јазици: срп.-хрв. *visōst, visočānstvo*, чеш. *výsost*, слч. *výsost* ‘величество’, пол. *wysokość* ‘височество’. Укр. *висо́кість*, блр. *высо́касць*, можно да е од пол., како и струс. *високость* во дипломатските преписки со другите монарси. (Аникин 9: 191–194; ПЕРСЈ 1: 148; Bezlaј 4: 322–323; ESJS 1098–1099; Skok 3: 597–598; Derksen 2008: 535).

ВИСТИНА *вистѝина* f., *вистѝини* pl.; ‘тоа што одговара на стварноста, тоа што е реален приказ на објективната стварност’.

Во релација со: ▲вистинит, вистинитост, вистински, вистинољубив ▼ист, исто, истом

■ Наследено од псл. **jьstina*; сп. буг. *їстина*, срп. *їстина*, слн. *istina*, слч. *istina*, чеш. *jistina*, пол. *iřtina*, рус. *ис-тина*, блр. *ісціна*, укр. *їстина*; од словенските јазици во ром. (dial., arch.) *istină* ‘вистинито; праведно’. Псл. збор **jьstina* е изведен од псл. придавка **jistъ* ‘ист’, сродно со латв. *īsts* ‘вистински’ (од каде што и *īstens, īstans*), како и лат. *Istaevōnēs* (име на древно германско племе). Натомошната етимологија е неизвесна, иако постојат неколку етимолошки објаснувања. Во *Македонскиот дијалект-иен аѝлас* (МДА 2024: 74) за псл. **jьstina* во македонските дијалекти се наведуваат називите *вистѝина, исѝи-*

на, *наисѝина* во повеќе фонетски варијанти, при што за *висѝина* се дава објаснување дека е од префиксот *вѝ* и именката *исѝина*, иако ние сме на мислење дека можеби се работи за протеза (сп. *визба* : *изба* со речиси идентична ареална дистрибуција во македонските дијалекти). Во однос на називот *наисѝина* се укажува дека како зборообразувачки формант се јавува и префиксот/предлогот *на*, без да се разграничи дали се работи за прилог или именка (МДА 2024: 74); в. **ист.** (МДА 2024: 74).

висулец *висулец* m., *висулци* pl.; ‘тоа што е обесено, што виси’.

Во релација со: ▲виси, висење, из-виси, висак, висне¹, висок, височок, нависне, нависнува, обвисне, обвиснува, овисне, превисне, превиснува, свисне, свиснува, висечки, висина, висост, висота, височество, височина, виш, вишина, вишинка, возвишение, возвиши, возвишува ▼ беси, бесење, бесилка, обеси, обесува, обесување, обвисне, обвиснува, обвиснување

■ Изведено со дем. суф. *ул-ец* од глаголот *виси*; в. **виси**. (Аникин 7: 231–233; ПЕРСЈ 1: 147; Bezлај 4: 322; ESJS 1064; ERHJ 2: 554; Skok 3: 596–597; Snoj 2016: 845).

вит *виѝ, виѝиноѝ* adj.; ‘што е тенок, слаб, а висок’.

Во релација со: ▲витост, виток, виткост ▼вие¹

■ Наследено од псл. **vitъ(jь)*, што е пасивен партицип на претеритот од **viti*; сп. стсл. повитъ ‘свиен, свиткан’ буг. *vit*, срп. *vit*, хрв. *vit*, чеш. *vitý*, пол. *wity*, рус. *vit*, *vitый*, блр. *віты*. Етимолошки истоветно со литв. *vytas*, латв. *vīts*, сродно со стинд. *vītā* ‘заплеткан, извиткан’. (ПЕРСЈ 1: 148; Bezлај 4: 324; Skok 3: 600; Snoj 2016: 846).

витален *виѝален, виѝалниоѝ* adj.; ‘што е полн со живот, отпорен, животноспособен; (med.) што се однесува на живот, неопходен за живот; што е суштествен, значаен, од голема важност’.

Во релација со: ▲виталност

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *vital*, англ. *vital*, герм. *vital*), од лат. *vītālis* ‘животен, полн со живот’, што е изведено од лат. *vīta* ‘живот’, од пие. корен **g^weyh₃-* кој е во **жив**, **живот**, **живее**; сп. буг. *vitālen*, срп. *vitālan*, хрв. *vitālan*, слн. *vitālen*, ром. *vitāl*. (ERHJ 2: 555; Snoj 2016: 846).

витамин *виѝамин* m., *виѝамини* pl.; ‘органско соединение неопходно за нормално функционирање на организмот’.

Во релација со: ▲витамински, витаминизира

■ Позајмено од англ. *vitamin*, првично *vitamine*, од лат. *vīta* ‘живот’+ *amine*. Терминот *vitamine* е измислен од американскиот биохемичар со полско потекло Кажимир Функ (Casimir Funk) во 1912 г. по првичното откривање на аберинската киселина (тиамин), кога се сметало дека сите такви хранливи материи би биле амини. Терминот бил општоприфатен додека не било откриено дека витаминот Ц, меѓу другите, нема аминска компонента. Во 1920 година, британскиот биохемичар Џек Драмонд (Jack Drummond) предложил конечното *-e* да се отстрани за да се намали значењето на аминската референца. Завршетокот *-in* бил прифатлив бидејќи се користел за природни супстанции со недефиниран состав. Драмонд, исто така, го вовел и системот на номенклатура со букви (витамин А, Б, Ц, итн.) во исто време. (ERHJ 2: 555; Snoj 2016: 846; OED, s.v. vitamin).

витез *viŋez* m., *viŋezi* pl.; ‘средновековен воин, коњаник, феудалец, припадник на благородничкиот сталеж што со посебен церемонијал го добивал тоа звање; јунак, херој’.

Во релација со: ▲ витешки, витештво

■ Наследено од псл. **vitędzь*; сп. цсл. *витаџъ, вѣтаџъ, ‘јунак’,* буг. *вѣтег, вѣтез, вѣтяз* (последново преку рус. *вѣтязь*), срп. *вѣтѣз, хрв. вѣтѣз, слн. вѣтез, слч. вѣтаз, чеш. вѣтѣз, стпол. wiciądz, пол. witeź, рус. вѣтязь, укр. вѣтязь, блр. вѣцязь*. Како и многу други називи за владетели и моќници (*крал, цар, кнез*) и псл. **vitędzь* е ран германнизам, но не е сигурно од кој германски јазик, односно од која предлошка се изведува. Најубедливо се изведува од герм. предлошка **wikinga-*, одразено во стангл. *wīcing* ‘пират’, стисл. *vīkingr* ‘викинг’, англсакс. *vīking*. Најраширена хипотеза за потеклото на герм. збор е дека се работи за заемка од лат. *vīcus* ‘село, населено место’, сп. стсакс. *wik* ‘село’. Во тој случај, изворното значење на герм. збор би било ‘селанец’. Од словенските јазици во унг. *wítez* и ром. *viteaz*. (Аникин 7: 263–265; ПЕРСЈ 1: 148–149; Фасмер 1: 322–323; Bezlaј 4: 325; ERHJ 2: 555–556; Skok 3: 599–600; Snoј 2016: 846).

вител *viŋel* m., *viŋili* pl.; ‘кружно движење на течност или гас (вода, воздух) околу една точка или оска; цилиндрична направа над бунар на која се намотува јаже со кофа за вадење вода; алатка, кус лост за врзување снопје со јажици; (fig.) што личи на вител’.

Во релација со: ▲ витли, витлење, витленик ▼ **вие**¹

■ Изведено од основата што е во псл. **viti* со суф. **-ь/ъ*: сп. цсл. *вѣтъль дръ-водѣльскыи*, (цит. според БЕР 1: 154),

буг. *вѣтел*, срп. *вѣтао*, хрв. *вѣтао*, слн. *vitel*. Snoј (2016: 824), ERHJ (2: 555) реконструираат псл. **vitъ/ь*, како и ПЕРСЈ (1: 149–150 s.v. вѣтлати) каде што освен псл. **vitъ/ь*, се реконструираат деноминалните глаголи **vitъlati, *vitъliti*, (мак. *виѣли* ‘врзува снопје’) за кои се вели дека се ограничени на јсл. терен, но со точна паралела во литв. (dial.) *výttulas* ‘сноп’, при што коренот е блтсл. **vī-*, но тогаш во мак. *виѣл* и во буг. *вѣтел* останува необјаснета супституцијата на *-e- < *-ъ-* во вториот слог од зборот. (БЕР 1: 154; ПЕРСЈ 1: 149–150; Бјелетић 2006: 181–184; Bezlaј 4: 324–325; ERHJ 2: 555; Skok 3: 599; Snoј 2016: 846).

витка¹ *viŋka* f., *viŋiki* pl.; ‘свиткан крај на пита, баница; нерамномерен, лаковиден врвж’.

Во релација со: ▼ **вит, вие**¹

■ Со оглед на сличните образувања во другите словенски јазици, можна е реконструкција од псл. **vitъka*, што е од псл. **vitъ(jъ)* ‘свиен, свиткан’ + суф. **-ъka*, но можен е и самостоен развој во одделните словенски јазици во подоцнежните фази; сп. буг. *вѣтка* ‘локна, кадрица’, срп. *вѣтка, вѣтка*, хрв. *вѣтка, вѣтка* ‘прачка за плетење кошници’, рус. *вѣтка* ‘стог, прачка што држи сламен покрив’, блр. (dial.) *вѣтка* ‘испреплетени прачки’, ‘гранка со скршен врв со сено на самиот врв’, укр. *вѣтка* ‘јаже исплетено од гранчиња’, чеш. (dial.) *vitka* ‘сламен стог во полето’, пол. (dial.) *witka* ‘долга тенка гранка, гранче’; в. **вит**. (ПЕРСЈ 1: 148; Bezlaј 4: 324; Skok 3: 600; Snoј 2016: 846).

витка² *viŋka, viŋkaaiŋ* impf.; ‘прави да биде криво; замота, прави да биде завиткано, замотано во нешто; мота, намотува; оди стамено, со извиткување

на телото; (се ~) се вие, се превиткува, се свиткува.; (се ~) се вие околу нешто; (се ~) се извира’.

Во релација со: ▲виткање, виткав, виткан, виткалник, довитка, довиткува, завитка, завиткува, навитка, извитка, извиткува, навиткува, повитка, повиткува, превитка, превиткува, свитка, свиткува ▼вит, вие¹

■ Од глаголската придавка *виѝ*, што е изведена од глаголот *вие*; **вие**¹. (Snoj 2016: 846).

ВИТЛИ *виѝли*, *виѝлаѝ* impf.; ‘се движи брзо со вртење, прави вител, се наоѓа во силно кружно движење; врзува снопови со вител’.

Во релација со: ▲витлење, вител ▼вит, вие¹

■ Според ПЕРСЈ (1: 149–150) од **vit̥liti* (покрај **vit̥lati*); сп. буг. *vit-ли се* ‘се вие, се издига (за чад)’, срп. *vitлати* ‘прави нешто да се врти во круг, да се издига’, слн. *vitlati* ‘меша нешто со кружни движења; сврзува, спојува’; в. **вител**, **вие**¹. (ПЕРСЈ 1: 149–150)

ВИТОС *виѝос!* interj.; ‘бегај оттука!’, извик при бркање, терање.

Во релација со: ▲витоса, витосува, витосување, витосан, витосен, витосник

■ в. **ВИТОСА**.

ВИТОСА *виѝоса*, *виѝосааѝ* pf.; ‘уништи, отстрани, тргне некого или нешто како непожелно; изгуби, затури, исчезне од вид, од досегот на сетилата; (се ~) се уништи, се сотре; (се ~) отиде некаде, се изгуби, го снеса’.

Во релација со: ▲витосува, витосување, витосан, витосен, витос, витосник

■ Според БЕР (1: 155) позајмено од ром. *evitá* ‘бега, избегнува се трга’, со наставката од грч. потекло *-оса*; сп.

буг. *vitòсам се*, *vitòсувам се*, алб. *evitòj* ‘избегнува’. Ром. збор е од лат. *ēvītāre* ‘избегнува’ < *ex-* + *vītō* ‘избегне’ од непознато потекло. (БЕР 1: 155).

ВИТРАЖ *виѝрѝж* m., *виѝрѝжи* pl.; ‘слика или украсна композиција составена од парчиња обоено стакло, обично како прозорец на згради од готски стил; техника на работа со парчиња обоено стакло во ликовната примена – та уметност’.

Во релација со: ▲витражист, витражен ▼витрина

■ Позајмено од фр. *vitrage*; сп. герм. *Vitrage*, англ. *vitrage*, рус. *витрѝж*, буг. *витрѝж*, срп. *витрѝж*, хрв. *vitraž* (*vitraž*), *vitraj* (*vitraj*), слн. *vitraž*, слч. *vitraž*, чеш. *vitraž*, пол. *witraż*. Фр. збор е од лат. *vitrum* ‘стакло’, што е од пие. **wed-ro-* (буквално ‘како вода’), од коренот **wed-* ‘вода’. За семантичкиот развој, сп. перс. *ābgīna* ‘стакло’; в. **ВИТРИНА**. (ERNJ 2: 556; Snoj 2016: 847; de Vaan 684).

ВИТРИНА *виѝрѝна* f., *виѝрѝни* pl.; ‘застаклен орман, полица за сместување предмети што треба да се гледаат; место во продавница кон тротоарот за изложување, рекламирање на стоката’.

Во релација со: ▼витраж

■ Позајмено од фр. *vitrine*; сп. герм. *Vitrine*, англ. *vitrine*, порт. *vitrine*, *vitri-na*, грч. βιτρίνα, рус. *витрѝна*, блр. *вітрына*, укр. *вітрина*, буг. *витрѝна*, срп. *витрѝна*, хрв. *vitrina*, слн. *vitrina*, пол. *witryna*. Мак. *виѝрѝна*, како и буг. *витрѝна* можеби со посредство на рус. *витрѝна*. Фр. *vitrine* е резултат на реорганизацијата на зборот *verrine*, што е од истиот етимон, а под влијание на *vitre* ‘стакло’ од лат. *vitrum* ‘стакло’, што е од пие. **wed-ro-* (буквално ‘како вода’), од коренот **wed-* ‘вода’; в. **ВИТРАЖ**. (ERNJ 2: 556; Snoj 2016: 847; de Vaan 684).

(ПЕРСЈ 1: 150–151; Фасмер 1: 372; Лома 2003в: 529–540; Bezlaј 4: 322–323; ESJS 1098–1099; Skok 3: 597–598).

вишен *вишен*, *вишниот* adj.; ‘што е висок’.

Во релација со: ▲виш, виши, вишина, вишинка, вишист, вишлест, вишнее, вишок, севишен, возвишен, одвишен, извишен ▼висок

■ Од цсл. *vyšňь*, ‘горен, што е на врв; највисок; возвишен’; в. **виш**. (ПЕРСЈ 1: 150–151; Фасмер 1: 372; Лома 2003в: 529–540; Bezlaј 4: 322–323; ESJS 1098–1099; Skok 3: 597–598).

вишна *вишна* f., *вишни* pl.; ‘овошно дрво слично на цреша, со темноцрвен киселкаст плод, *Prunus cerasus*; плод од вишна’.

Во релација со: ▲вишнов, вишновка

■ Наследено од псл. *višnja*; сп. буг. *višina*, срп. *višnja*, хрв. *višnja*, слн. *višnja*, слч. *višňa*, чеш. *višně*, пол. *wiśnia*, каш. *wisznia*, длуж. *wiśnja*, глуж. *wišeń*, рус. *вишня*, укр. *вишня*, блр. *вішня*. Натомошната етимологија е несигурна, но секако е сродно со ствгерм. *vihsila* ‘дива цреша’. Се споредува и со лат. *viscum*, грч. *ἰξός* ‘имела, лепак за птици’, под претпоставка дека како и бобинките од имелата, така и смолестиот исцедок од дивата цреша, на која изворно би се однесувал називот, се користеле како лепак за птици. Од словенските јазици литв. *vyšnià*, алб. *vishnjë*, ром. *vişină*, аром. *vishinã*, веројатно и грч. *βίστινον*, *βυστινιά*, тур. *vişne*, перс. *višne*. Помалку веројатно е ширењето на овој збор од исток, со оглед на неговата општословенска распространетост, иако во словенските јазици посредно е посведочен дури во Сред-

ниот век. (Аникин 7: 285–287; ПЕРСЈ 1: 151; Фасмер 1: 325; Bezlaј 4: 324; ERNJ 2: 555; Skok 3: 598; Snoј 2016: 846).

вишти *вишти*, *виштиа* impf.; ‘издава висок и остар глас, обично за коњ’.

Во релација со: ▲виштење, виска, висне², вижди ▼вие², вика

■ в. **виска**, **вришти**.

вјаса *vјаса*, *vјасаа* impf.; (dial., colloq.) ‘брза, брзо врши некое дејство; брзо оди; (се ~) се брза; (се ~) се бори’.

Во релација со: ▲вјасање, вјас, вјасаница, вјасаничкун, вјасне, вјаснува, завјаса, повјаса, довјаса

■ Од грч. *βίσσα*, аор. форма од *βιάζω*, *βιάζομαι* ‘принудува, тера неког со сила; брза’. Префиксираните форми се образувани според мак. форми забрза, побрза и сл. (Аргировски 1998: 1998: 86–87).

вклучи *вклучи*, *вклуча* pf.; ‘ внесе, приопшти нешто во определено множество; стави во работа, во употреба електричен апарат, мотор и сл.; (се ~) влезе во состав на нешто, како дел од нешто се придружи’.

Во релација со: ▲вклучува, вклучување, вклучен, вклученост, вклучувајќи, вклучително ▼клуч

■ Слично како и буг. *вклуча*, од рус. *включить*, од псл. **vьkl’učiti*, што е изведено од **vь-* и **kl’učiti* ‘затвори’, деноминал од именката **kl’uka* (за семантиката на псл. **kl’uka* в. ЭССЯ 10: 35–36; SP 10: 141–143). Значењето ‘стави во работа, во употреба; придвижи уред’ најверојатно се развило од значењето ‘стави клуч во брава’, а за значењето ‘опфати’ сп. герм. *einschließen* ‘заклучи, вклучи, вброн’, што е калка на лат. *includō (includere)* ‘затвори; опфати’, од лат. *in* и *cludō (claudere)* ‘затвори, ограничи’ (в. **клуч**).

Глаголската придавка *вклучен* ‘што е внесен во определено множество; што е ставен во погон, во активна состојба’ е изведена од *вклучи*, а во развојот на семантиката можеби под влијание на рус. *включён* од *включить*. Имперфективот *вклучува* ‘внесува нешто во определено множество; става во работа, во употреба; (се ~) почнува да соработува’ е изведен основата што е во *вклучи* со суф. -ува. (ЭССЯ 10: 35–36; SP 10: 141–143; Snoj 2016: 848).

вклучително *вклучиџелно* adv.; ‘заедно со нешто во некаква целина; вклучувајќи’.

Во релација со: ▲вклучи, вклучува, вклучување, вклучен, вклученост, вклучувајќи ▼клуч

■ Како и буг. *включително*, од рус. *включительно*, што е изведено од *включить*; в. **вклучи**. (ЭССЯ 10: 35–36; SP 10: 141–143; Snoj 2016: 848).

вкуп *вкупџ* adv.; ‘заедно, на куп, одеднаш’.

Во релација со: ▲вкупен, вкупно ▼куп

■ Од стсл. *взкоупъ*, *взкоупъ*, ‘заедно’, што е составено од предлогот *въ* и именката *коупъ*. < псл. **kirъ*; в. **куп**.

вкус *вкус* m., *вкусови* pl.; ‘еден од петте надворешни осети што се прима преку јазикот и внатрешноста на устата; осетот што го произведува храната во устата (благ, кисел, горчлив, лут); чувство, мерило и смисла за убаво, склоност кон убавото’.

Во релација со: ▲вкусен, вкуси, вкусно, вкусност ▼искуси, искусен, искусствен, искусство, искушение, искуша, искушува

■ Од стсл. (цсл.) *взкоуџ* ‘вкус, вкусување, пробување’, за преносните значења ‘мерило и смисла за убаво, скло-

ност кон убавото’ под влијание на рус. *вкус* (семантичка калка од фр. *goût* < лат. *gustus* ‘вкус, проба’). Стсл. *взкоуџ* е изведено од стсл. *взкоуџити* pf. (*взкоуџати* impf.), што е од псл. **vъkusiti* ‘вкуси, проба’, изведено од **vъ-* и **kusiti*; сп. буг. *вкус*, срп. *укус*, хрв. *укус*, слн. *okus*, (arch.) *vkûs*, рус. *вкус*, стблр. *вкусъ*, укр. *вкус*. (ERNJ 2: 507).

вкусен *вкусен*, *вкусниоџ* adj.; ‘што има пријатен вкус’.

Во релација со: ▲вкусно, вкусност, вкус, вкуси ▼искуси, искусен, искусствен, искусство, искушение, искуша, искушува

■ Од *вкус*, можеби со посредство на рус. *вкусный* од цсл. потекло, сп. буг. *вкусен*, срп. *укусан*, хрв. *укусан*, чеш. *vkusný* (< рус. *вкусный*). Во ERNJ (2: 507) се реконструира од псл. **vъkusъ* < **vъkusъ*; в. **вкус**. (ERNJ 2: 507).

вкуси *вкуси*, *вкусайџ* pf.; ‘касне или пивне, проба, обиде храна, пијалак’.

Во релација со: ▲вкисува, вкусување, вкус, вкусен, вкусно, вкусност ▼искуси, искусен, искусствен, искусство, искушение, искуша, искушува

■ Од стсл. (цсл.) *взкоуџити* pf. (*взкоуџати* impf.), што е од псл. **vъkusiti* ‘вкуси, проба’, изведено од **vъ-* и **kusiti*; сп. буг. *вкусџ*, срп. *укусити*, *okusiti*, хрв. *укусити*, *okusiti*, слн. *okusiti*, (arch.) *vkûsiti*, рус. *вкусить*; в. **вкус**. (ERNJ 2: 507).

влага *влаџа* f., *влаџаџа* (sg.); ‘мали количества вода во нешто, влажност’.

Во релација со: ▲влажен, влажни-кав, влажност, влажнина, влажи, влажни, навлажи, навлажни, овлажи, овлажни ▼облажи²

■ Од псл. **volga*, сп. стсл. *влага*, буг. *влаџа*, срп. *влаџа*, хрв. *влаџа*, слн. *vlāga*, глуж. *włoha*, чеш. *vlaha*, чеш. *vlāha*, глуж. *włoha*,

длуж. *wloga*, рус. (dial.) *волóга*, укр. *воло́га*, блр. (dial.) *валóга* ‘блато’, (dial.) *валíга*. Од словенските јазици во ром. *vlágă*, аром. *vlágă*. Псл. **volga* е балтословенски збор, а е од пие. корен **wolg-*, (< **welg-*); сп. литв. *valgà*, ‘храна, јадење’, латв. *pa-valgs* ‘додаток на храната’, *valgt* ‘навлажни (се)’, ствгерм. *wolchan* ‘облак’, стирс. *folc* ‘поплава’. (Аникин 8: 150–151; ПЕРСЈ 1: 151–152; Фасмер 1: 336–337; ЭССЯ 8: 251–252; Bezlaј 4: 329; ERHJ 2: 559; ESJS 1067; Skok 3: 606; Snoј 2016: 848; Derksen 2015: 486, 503).

влада¹ *влада* f., *влади* pl.; ‘највисок колективен орган на извршната власт на една држава’.

Во релација со: ▲ владин ▼ владее

■ Во значењето ‘највисок колективен орган на извршната власт на една држава’ овој збор нема псл. старина, иако многумина етимолози го изведуваат од псл. **volda* (< псл. **volsti*), односно од коренот кој е во *владее* (ERHJ 2: 559), па можеби е од чеш. *vláda* ‘влада, управа’ (< ‘власт’), преку јсл. јазици (срп. *vláda*, хрв. *vláda*, слн. *vláda*); в. **владее**. (ERHJ 2: 559; Skok 3: 604).

-влада² *-влада*, *-владааи* pf.; само кај префиксирани глаголи од типот со-влада, повлада, превлада, преовлада.

Во релација со: ▲ повлада, превлада, преовлада, совлада ▼ владее

■ Од псл. **voldati*, **voldajo* (< псл. **volsti*); сп. стсл. *владати*, *владѣѣ*, буг. (dial.) *vlădam*, срп. *vlădatи*, хрв. *vlădatи*, слн. *vlădatи*, слч. *vladat’*, чеш. *-vlădat*, стпол. *włodać*, рус. (dial.) *волóдаѣѣ*, укр. *волóдаѣѣ*, блр. *валóдаѣѣ*; в. **владее**. (ERHJ 2: 559; Skok 3: 604).

владар *владар* m., *владари* pl.; ‘врховен поглавар во монархискиот систем на

владеење; господар, монарх, крал, цар и сл.’.

Во релација со: ▲ владарски, владарка, владари ▼ владее

■ Од основата што е во *владее*, некои етимолози (ERHJ 2: 559) го изведуваат од псл. **voldarъ* (< псл. **voldati*); сп. срп. *vlàdār*, хрв. *vlādār*, слн. *vladār*, слч. *vladār*, чеш. *vladař*, укр. *владáръ*, *волóдáръ*, блр. *валадáръ*, *уладáръ*. Со оглед на општествено-историските околности на македонска почва во средновековието, а и состојбата во мак. дијалекти, поверојатно е да е понова заемка преку книжевен пат, можеби од срп. *vlàdār*; в. **владее**. (ERHJ 2: 559).

владее *владее*, *владееаи* impf.; ‘држи под своја власт; управува некого или нешто; ракува со алат, се служи со средство, знае; има вештина, занает; зборува јазик, знае (правопис, речник); царува, е доминантен; се шири, е раширен, присутен, царува; (се ~) се држи, се однесува’.

Во релација со: ▲ владеење, владеејач, владеејачки, владетел, владение, влада, владин, повлада, превлада, преовлада, владика, владиков, владичува, владичество, владичи, владичица, владички, владичнина, владар ▼ власт, властелин, превласт, севласт, област, овласти, повласти, развласти

■ Од псл. **voldēti*, **voldējo* (< псл. **volsti*); сп. стсл. *владѣѣти*, *владѣѣѣ*, буг. *владѣѣѣ*, рус. (dial.) *володѣѣѣ*, укр. *володіѣѣ*, стблр. *володеѣѣ*, *володеѣѣѣ*. Образувањата на *-ati* и *-ēti* се од примарниот псл. глагол **volsti*, **voldo*, сп. стсл. *власти*, *владѣѣ*, стчеш. *vlásti*, *vladu*, во крајна линија од пие. корен **wel(H)d^h*- ‘владее’, сродно со литв. *veldēti*, гот. *waldan*, герм. *ver-walten* ‘владее’. Всушност, **d^h*- изворно е суфикс за образување од презентската основа, а коренот е пие. *welh₁*-; сп.

лат. *valeō (valēre)* ‘вреди; е здрав; е јак, моќен’, стирс. *flaith*, тох. А *wāl*, тох. Б *walo* ‘крал’. Тезата дека се работи за рано позајмување од герм. јазици во блтсл. јазици е сомнителна. (Аникин 8: 152–154; ПЕРСЈ 1: 152–153; Фасмер 1: 340–341; Bezlaj 328–329; ESJS 1067–1068; Skok 3: 604–605; Snoj 2016: 848; Derksen 2015: 485–486).

владика *владика* m., *владици* pl.; ‘висок православен духовник што е на чело на епархија, епископ’.

Во релација со: ▲ владиков, владикува, владичество, владичи, владичица, владички, владичнина ▼ владее

■ Од цсл. *владѣка*, ‘господар, владетел, управувач, кнез; управител, застапник; именување за Христос; епископ’; сп. буг. *владѣка*, срп. *владѣка*, струс. *владѣка*, рус. *владѣка*, укр. *владѣка*, блр. *уладѣка*. Во основното значење ‘господар’ зборот има псл. старина, од псл. **voldyka*, што е изведенка од активниот партицип на презентот од псл. глагол **volsti*, **voldo*, што се заснова на **voldy* (N sg., m.), проширена со суф. **-ka*; сп. буг. *владѣка* ‘(arch.) господар, владетел’, срп. *владѣка* ‘(arch.) господар, владетел; старешина воопшто’, слч. *vладыка* ‘старешина на род’, стчеш. *vладыка* ‘припадник на племство од понизок сталеж’, стпол. *włodyka* ‘припадник на племство од понизок сталеж’. Од јсл. јазици се ром. *vładică*, алб. *vlladikë*. (Аникин 7: 297 – 298; ПЕРСЈ 1: 153; Фасмер 1: 327; Bezlaj 4: 329; ESJS 1066; Skok 3: 605; Snoj 2016: 848; Vaillant 4: 537).

влажи *влажи*, *влажай* impf.; ‘прави да биде влажно, да има влага; (се ~) се навлажнува, добива, прима влага’.

Во релација со: ▲ влажење, влага, влажен, влажникав, влажност, влаж-

нина, влажни, навлажи, навлажни, овлажи, овлажни ▼ облажи²

■ Од псл. **volžiti* ‘влажи, навлажнува’; сп. срп. *влàжити*, хрв. *vlàžiti*, слн. *vlážiti*, чеш. *vlažiti*, глуж. *włóžnić*, рус.-цсл. *влажити*, рус. *воложить*, укр. *воложити*, стблр. *воложити* ‘прави да биде влажно’, блр. (dial.) *валóжыць* ‘зачинува храна со сланина’. Сродно со литв. *válgyti*, латв. *valģīt* (< литв. *válgyti*); в. **влага**. (Аникин 8: 150–151; ПЕРСЈ 1: 151–152; Фасмер 1: 336–337; ЭССЯ 8: 251–252; Bezlaj 4: 329; ERHJ 2: 559; ESJS 1067; Skok 3: 606; Snoj 2016: 848; Derksen 2015: 486, 503).

влак *влак* m., *влакови* pl.; ‘вид брана за влечење нива; вид рибарска мрежа; гранки што се влечат, а не се товараат’.

Во релација со: ▲ влакар, влакарски ▼ влакно, влакненце, влакнав, влакнен, влакнест, влакноса, власеник, власеница, влас, власест, власец, власи, влачи, влачар, влачило, довлачи, завлачи, повлачи, влече, влечка, влечкар, влечки, влечко, вовлече, довлече, довлечка, завлече, завлечка, одвлече, одвлечка, повлече, повлечка, свлече, свлечка, навлече, навлака, облак, облека

■ Од псл. **volkь*; сп. буг. *влак* ‘брана од гранки за влечење нива; вид голем рибарска мрежа; примитивна направа со предни тркала со долги трупци што се користи за влечење дрва по стрмнина’, срп. *влâк* ‘рибарска мрежа; воз; примитивна направа за влечење дрва’, хрв. *vlâk* ‘воз; рибарска мрежа’, слн. *vlâk*, *vlâkec* ‘воз; направа за влечење’, слч. *vlak* ‘воз’, чеш. *vlak* ‘воз’, рус. *волок* ‘теснец меѓу две реки каде што се влечат чамци или стока од нив, од една река во друга; густа шума од која се влечат исечени трупци; шумска патека од село до село; кола

за тешки предмети (во артилеријата)', укр. *волок*, блр. *волак*. Псл. **volkъ* 'тоа што се влече; место (пат) каде што се влече' е девербатив од псл. **volčiti* 'влече, влачи', и/или **vylkt'i* (> **velkt'i*) со о-вокализам од пие. **(h₂)welk-/*(h₂)wlk-*, сп. латв. *valks, valka* 'про-вев', литв. *āpvalkas* 'облека'; в. **влади, влече**. (Gluhak 675; ERHJ 2: 559; Snoj 2016: 849;)

влакно *влакно* п., *влакна* пл.; 'израсток во форма на тенка нишка на некои делови кај човекот и животните; тенки израстоци на површината на некои растенија; хемиска материја во вид на тенки нишки од која со обработка се добива текстил'.

Во релација со: ▲влакненце, влакнав, влакнен, влакнест, влакноса ▼влас, власеник, власеница, власест, власец, власи, влачи, влачар, влачило, довлачи, завлачи, повлачи, влече, влечка, влечкар, влечки, влечко, вовлече, довлече, довлечка, завлече, завлечка, одвлече, одвлечка, повлече, повлечка, свлече, свлечка, навлече, навлака, облак, облека

■ Од псл. **volkъno*; сп. буг. *влакно́*, срп. *вла́кно*, хрв. *vlákno*, слн. *vlákno*, слч. *vlákno*, чеш. *vlákno*, пол. *włókno*, рус. *волокно́*, укр. *волокно́*, блр. *валакно́*. Псл. **volkъno* 'тоа што се извлекува; нитка, нишка' е изведенка од псл. **vylkti, velko*, од коренот кој е во *влади, влече*, се споредува и со скрт. *valka-* 'кора (на дрво)' и во тој случај се изведува од коренот кој е во *влас*, при што -к- во влакно би било резултат на неправилна депалатализација на пие. **-k'-*; в. **влади, влече, влас**. (Аникин 8: 162–163; ПЕРСЈ 1: 153; Фасмер 1: 342; Bezlaj 4: 330; ERHJ 2: 559; Skok 3: 609; Snoj 2016: 849; Vaillant 4: 584; Derksen 2008: 526).

влас *влас* т., *власи* пл.; 'предено, волна или друга материја, дел од кадела од која со предење се добива нишка, повеќе влакна заедно; тенки и куси влакна по облеката'.

Во релација со: ▲власеник, власеница, власест, власец, власи ▼влакар, влакарски влакно, влакненце, влакнав, влакнен, влакнест, влакноса, влачи, влачар, влачило, довлачи, завлачи, повлачи, влече, влечка, влечкар, влечки, влечко, вовлече, довлече, довлечка, завлече, завлечка, одвлече, одвлечка, повлече, повлечка, свлече, свлечка, навлече, навлака, облак, облека

■ Од псл. **volъsъ*; сп. стсл. *власъ*, буг. *влас*, срп. *vlâs*, хрв. *vlâs*, слн. *lâs*, слч. *vlâs*, чеш. *vlâs*, рус. *во́лос*, укр. *во́лос*, блр. *во́лас*. Натомошната етимологија е несигурна, но се споредува со авест. *varəsa-* 'коса, влакна', скрт. *vālsá-* 'гранка', стангл. *wloh-* 'влакно', што би упатувало на пие. корен **welk'-*; сп. **влакно, влачи, влече**. (Аникин 8: 162–163; ПЕРСЈ 1: 153; Фасмер 1: 342; Bezlaj 4: 330; ERHJ 2: 560; Skok 3: 609; Snoj 2016: 849; Vaillant 4: 584; Derksen 2008: 526).

власец *власец* т., *власецо̑и* (sg.); 'повеќегодишно растение од родот на луковите што се употребува како мирудија, *Allium schoenoprasum*'.

Во релација со: ▲влас, власеник, власеница, власест, власи ▼влак, влакар, влакарски влакно, влакненце, влакнав, влакнен, влакнест, влакноса, влачи, влачар, влачило, довлачи, завлачи, повлачи, влече, влечка, влечкар, влечки, влечко, вовлече, довлече, довлечка, завлече, завлечка, одвлече, одвлечка, повлече, повлечка, свлече, свлечка, навлече, навлака, облак, облека

■ Изведено од *влас* со суф. *-ец*; сп. буг. *влашец*, срп. *вла́шац*, *вла́сац*, хрв.

vlásac. Семантичката мотивација е во тоа што стебленцата на власецот изгледаат како влакна на косата; в. **влас**. (Аникин 8: 162–163; ПЕРСЈ 1: 153; Фасмер 1: 342; Bezlaj 4: 330; ERHJ 2: 560; Skok 3: 609; Snoj 2016: 849; Vaillant 4: 584; Derksen 2008: 526).

власи *власи, власи̃ impf.*; ‘влачи волна рачно на гребни; дели на влакна, пушта влакна (за ткаенина); (dial.) пушта реси, ризоми (за растение)’.

Во релација со: ▲влас, власеник, власеница, власест ▼влак, влакар, влакарски влакно, влакненце, влакнав, влакнен, влакнест, влакноса, влачи, влачар, влачило, довлачи, завлачи, повлачи, влече, влечка, влечкар, влечки, влечко, вовлече, довлече, довлечка, завлече, завлечка, одвлече, одвлечка, повлече, повлечка, свлече, свлечка, навлече, навлака, облак, облека

■ Изведено од именката *влас*; в. **влас**.

власт *власи̃ f., власи̃а (sg.)*; ‘право и можност да се повела некој или нешто, моќ, сила, авторитет; политичко управување со јавните работи во една држава, функција на владеење; органи на управата во одредени области’.

Во релација со: ▲севласт, превласт, овласти, повласти, подвласти, развласти, властелин, властодавец, властодржец, властољубец, властољубив, властољубие ▼владее, владеење, владејач, владејачки, владетел, владение, влада, владин, владар, повлада, превлада, преовлада, владика, владиков, владикува, владичество, владичи, владичица, владички, владичнина

■ Од псл. **volstь*; сп. стсл. *власть*, ‘власт, право; држава’ буг. *власт*, срп. *vlást*, хрв. *vlást*, слн. *lást* ‘своина’, слч. *vlast* ‘татковина’, чеш. *vlast* ‘татковина’, пол. *włość* ‘земјиштен посед’,

рус. *во́лость* ‘област’, укр. *во́лость* ‘област’, блр. *во́ласць* ‘селска општина’. Псл. именка е изведена од истиот корен кој е во владее, односно е идентична со инфинитивот **vold-ti* > **volsti, voldq*. Ова образување е балто-словенско; сп. латв. *vālstis* ‘држава’, литв. *valščių* ‘област’. (Аникин 7: 303–304; 8: 168–170; ПЕРСЈ 1: 154; Фасмер 1: 344; ESJS 1067–1068; ERHJ 2: 560; Skok 3: 604; Snoj 2016: 371–372; Derksen 2008: 526).

властелин *власи̃елин m., власи̃елини pl.*; ‘средновековен господар, земјопоседник, феудалец’.

Во релација со: ▲властелинка, властелински, власт ▼владее, владеење, владејач, владејачки, владетел, владение, влада, владин, владар, повлада, превлада, преовлада, владика, владиков, владикува, владичество, владичи, владичица, владички, владичнина

■ Од јсл. **volstelinъ*; сп. цсл. *властелинъ*, буг. *властелин* ‘владетел, владар’, срп. *властелин*, хрв. *vlastèlin*, слн. *vlastelīn*. Овој јужнословенизам е изведен со суф. **-inъ* од псл. **volstelъ*, што е изведенка од псл. глагол **volsti, voldq*; в. **власт**. (ПЕРСЈ 1: 154–155; Bezlaj 4: 330–331; ERHJ 2: 560; Skok 3: 605–606; Snoj 2016: 849).

влачи *влачи, влачи̃ impf.*; ‘чешла волна (со гребни); обработува волна во влачарница; рамни нива со влак, со брана’.

Во релација со: ▲влачење, влачар, влачарница, влачило ▼влакар, влакарски влакно, влакненце, влакнав, влакнен, влакнест, влакноса, влачи, влачар, влачило, довлачи, завлачи, повлачи, влече, влечка, влечкар, влечки, влечко, вовлече, довлече, довлечка, завлече, завлечка, одвлече, одвлечка, повлече, повлечка, свлече, свлечка, навлече, навлака, облак, облека

■ Од псл. **volčiti*; сп. стсл. влачити, буг. *vláča*, срп. *vláčiti*, хрв. *vláčiti*, слн. *vláčiti*, слч. *vláčit'*, пол. *włóczyć*, рус. *волóчить*, укр. *волóчити*, блр. *валачыць*. Псл. глагол е каузатив со превоен о-степен од пие. корен **wolk-*, односно од коренот кој е и во *влече* (< пие. **welk-*); в. **влак**, **влече**. (Snoj 2016: 848)

влева *влева, влевааи* impf.; ‘сипува, тура течност во нешто; (fig.) внесува, исполнува со некакво чувство, прави некој да биде обземен со некое чувство, мисла; (се ~) течејки навлезе во друга протечна или непротечна вода’.

Во релација со: ▲ *влевање, влее, влеан* ▼ *влива, лее, лие*

■ в. **влее**.

влево *влево* adv.; ‘по левата страна, на лево’.

Во релација со: ▼ **лев**

■ Прилог составен од предлогот *в* (*во*) и прилогот *лево*, што е од придавката *лев*, сп. рус. *влéво*; в. **лев**.

влегува *влегува, влегувааи* impf.; ‘со движење стапува, стигнува во внатрешноста на определен затворен, ограничен простор; стапува, се вклучува во некаква средина; зазема определено место, општествена позиција и сл.; сместува нешто на или во определен простор; се вклучува како дел во составот на нешто; започнува одредено животно доба, определена година од животот; зазема, освојува населено место, објект, територија; зазема определен пласман, место во некое рангирање (во спортот)’.

Во релација со: ▲ *влегување, влезе, влез, влезен, влезница, излезе, излегува, излез* ▼ **лази**

■ в. **влезе**.

влее *влее, влеаи* pf.; ‘внесе, исполни со некакво чувство, направи некој да

биде обземен од некое чувство или мисла’.

Во релација со: ▲ *влеан, влева, влевање* ▼ *лее, лие*

■ Од псл. **vьlъjati*, сложено од **vь-* и **lъjati*, што е од псл. глагол **liti*, **lъjo* (в. **лие**). Што се однесува до парадигмата **lъjati*, **lъjo*, која се појавила во словенските јазици многу рано како псл. варијанта, таа сепак се смета за секундарна деривација; в. **лее, лие**.

влезе *влезе, влезаи* pf.; ‘со движење стапи, стигне во внатрешноста на определен затворен, ограничен простор; стапи, се вклучи во некаква средина; заземе определено место, општествена позиција итн.; смести нешто на или во определен простор; се вклучи како дел во составот на нешто; започне одредено животно доба, определена година од животот; заземе, освои населено место, објект, територија; заземе определен пласман, место во некое рангирање (во спортот); во повеќе изрази со значење почне некое дејство; (со кратка заменска форма ми, ти, му...) навлезе нешто некому’.

Во релација со: ▲ *влез, влезен, влезница, влегува, влегување, излезе, излегува, излез* ▼ **лази**

■ Од псл. **vьlězti*, што е составено од **vь-* и **lězti*, што е од пие. корен **leh₁₈^h*; сп. стсл. *vzlъsti*, *vzlъzъ*, буг. *vlізам*, *влъза*, слн. *vlěsti se*, слч. *vliezt'*, пол. *wleźć*, рус. *влезть*, укр. *влізти*, блр. *улёзці*; в. **лази**.

влива *влива, вливааи* impf.; ‘сипува, тура течност во нешто; (fig.) внесува, исполнува со некакво чувство, прави некој да биде обземен со некое чувство, мисла; (се ~) течејки навлезе во друга протечна или непротечна вода’.

Во релација со: ▲вливање, влив, излив, прелив, пролив, слив ▼влева, лее, лие

■ Од псл. **v̥livati* < **v̥-* + **liv-ati*, што е од основата на псл. **liti*; в. **лие, лее**.

влијае *влијае, влијаа̃ impf.*; ‘врши влијание на или врз некого или нешто, насочува нечија работа, дејност, определба, постапка’.

Во релација со: ▲влијание, влијателен, влијателност, повлијае ▼влива, лие, влева, лее

■ Од рус. *влиять*, можеби преку буг. *влиять*, што е од псл. **v̥lijati*, сложено од **v̥-* + **lijati*, итеративно-дуративна форма од **liti*; в. **влијание**.

влијание *влијание n., влијанија pl.*; ‘дејствување што го врши некој или нешто врз некого или врз нешто; моќ на дејствување врз некого или врз нешто’.

Во релација со: ▲влијае, влијателен, влијателност, повлијае ▼влива, лие, влева, лее

■ Во наведените значења, книжевна заемка од рус. *влиание*, можеби преку буг. *влиание*. Рус. *влиание* е изведено од гл. *влиять*, (сп. рус.-цсл. *влияти*) што е пак, од стсл. *взлиати*, *взлѣж*, ‘влее, влева’, составено од *вз* и *лиати* (< псл. **v̥-* + **lijati*). Изворното значење на рус. *влиание* е ‘влив’, а под влијание на фр. *influence (sur)* почнало да се употребува во значењето ‘дејство на еден предмет врз друг’. (Snoj 2016: 854).

влог *влог m., вложови pl.*; ‘тоа што некој го вложува, најчесто паричен износ, во банка; во некоја работа, во игра на среќа; придонес кон некоја позитивна идеја’.

Во релација со: ▲вложи, вложување, вложувач, вложка ▼ложи, лежи, улога

■ Изведено од глаголот *вложи*, што е од псл. **v̥ložiti*; сп. буг. *влог*, срп. *улог*; в. **вложи**. (Snoj 2016: 849;)

вложи *вложи, вложай pf.*; ‘употреби, потроши пари, средства, труд за нешто; стави, внесе пари во банка; подаде поднесок до некој управен или друг орган’.

Во релација со: ▲вложува, вложување, вложувач, влог, вложка ▼ложи, лежи, улога

■ Од псл. **v̥ložiti*, сложено од **v̥-* + **ložiti*; сп. цсл. *вложити*, *взлагати*, буг. *влагам*, срп. *уложити*, *улагати*, хрв. *uložiti*, *ulagati*, слн. *vložit*, чеш. *vložit*, рус. *вложить*; в. **ложи, лежи**.

внатре *внатре adv.*; ‘кон внатрешноста на нешто (за правец); во внатрешноста на нешто, во рамките на нешто (за место)’.

Во релација со: ▲внатрешен, внатрешнина, внатрепартиски, внатрешнополитички

■ Од цсл. *внѣтръ*, што е од псл. **v̥n qtr̥/*v̥n qtri*, состави од предлогот **v̥n* (в. **в, во**) и **qtr̥*, одразен во стсл. *жтръ* (*жтръ*) ‘внатре’; сп. буг. *вѣтре*, (dial.) *внѣтре*, *фнѣтре*, *внѣтре*, *унѣтре*, срп. *унѣтар*, *унѣтра*, хрв. *unutar*, *unutra*, слн. *nōter*, *nōtri*, слч. *vnūtri*, чеш. *(u)vnitř*, пол. *wewnątrz*, рус. *внутри*, *внутрь*, укр. *внутрі*, блр. *унѣтр*, *унѣтры*. Псл. **qtr̥* и **qtri* се оформени како А sg. од *i*-основа, односно L sg., а формата *внатре* е под влијание на формите кои во L sg. завршуваат на **-ě* (> *ѣ*). Псл. **qtr̥* < **ontri* или **ontr̥* е сродно со лат. *inter* ‘меѓу, помеѓу, сред, среде’, стинд. *antár*, стперс. *antar* ‘меѓу’, стинд. *ántara-* ‘внатрешен’, грч. *ἐντερα* pl. ‘внатрешен’, што е од пие. **enter*, **nter* < **en-tero-* ‘внатрешен’, што е составено од **en-* ‘во, внатре’ и суф. **-ter-* со пространствено-компаративна функција. Од основата **nter* потек-

нува и ствгерм. *untar*, герм. *unter* ‘меѓу’, кое е различно од срвгерм. *under* гот. *undar* ‘под’ < пие. **udher*; сп. и сродното псл. **etro* sg., обично **etra* pl., срп. *jètra*, хрв. *jètra* ‘дроб’, рус. *ятра* ‘внатрешност’. (Snoj 2016: 850).

внесе *внесе, внесай* pf.; ‘носејќи сме-сти, донесе нешто некаде, во вна-трешноста на нешто; донесе отстра-на, од друга земја, од надворешна сре-дина и сл.; увезе, по трговски пат, внесе стока; предизвика некаква сос-тојба кај некого, воведо некого, со придружување; воведо нови содржи-ни, нови елементи, нова карактери-стика; вложи пари, драгоцености (во банка); запише, вметне текст, ознака и сл.; (се ~) се вдлабочи, вникне во нешто, се занесе; (се ~) се приближи премногу до некого’.

Во релација со: ▲ внесува, внесу-вање, внес ▼ несе, носи

■ в. несе, носи.

внимава *внимава, внимаваај* impf.; ‘гледа, следи будно; дејствува, поста-пува со претпазливост’.

Во релација со: ▲ внимавање, внима-ние, внимателен, внимателно, внима-телност

■ Од цсл. *взнимати, взнѣмати*, ‘внима-ва, обрнува внимание на, слуша’, како семантичка калка на грч. *προσέχω* ‘обрнува внимание’. Според Аникин (7: 324), формално може да се прет-постави псл. **vnimati*, итеративно-дуративна форма на *-*ati* со превој во коренскиот вокал од **vnēti*, **vnēto* ‘внесе’, што е сложено од **ъ-* и *-*ima-ti* (= **jьmati*, **jemjo*), од псл. **eti*, **je-to* ‘земе, зеде; збере, збира’; сп. буг. *внимáвам*, (dial., arch.) *внимáя*, чеш. *vnímáti*, слч. *vnímať*, стпол. *wnímać*, рус. *внимáть, внимáться*, стблр. *вни-мати, унимати*. Семантичката еволу-

ција на овој збор завршила во 20 в. со стеснување на значењето ‘восприема со слух’; сп. **внимание**. (Аникин 7: 324).

внимание *внимание* п., *вниманието* (sg.); ‘способност да се задржи и на-сочи будноста, сознајбата на опре-делен предмет, појава и сл.; учтивост, почитување’.

Во релација со: ▲ внимава, внима-вање, внимателен, внимателно, вни-мателност

■ Заемка од рус. *внимáние*, можеби преку буг. *внимáние*, што е пак, од цсл. *взнимáние*. По истиот пат и *вни-мáтелен*; в. **внимава**. (Аникин 7: 324).

внук *внук* m., *внуци* pl.; ‘машко дете од син, ќерка, од брат или сестра; потомство’.

Во релација со: ▲ внуче, внученце, внука, внучко, внучка, внуков, пра-внук, правнука, правнуче

■ Изведено од псл. **vnukъ*; сп. цсл. *взвнукъ*, буг. *внук*, (dial.) *мнук*, *уну́к*, срп. *унук*, хрв. *унук*, (dial.) *нук*, слн. *vnúk*, слч. *vnuk*, чеш. *vnuk*, пол. *wnuk*, (dial.) *gnuk*, рус. *внук*, укр. *внук*, *уну́к*, *ону́к*, блр. *уну́к*. Натамошната етимо-логија е несигурна, но обично се тол-кува како збор од детскиот јазик (од ономатопејски карактер?) со коренот *(v-)ъп- од редуцираниот степен **en* од пие. **an-* (**han-*) во називите на предците од двата пола. Претсловен-скиот стадиум се реконструира како **unōw-ko-*, што би било деминутив од **unōw-*; сп. лат. *apus* ‘старица, баба’, литв. *anyta* ‘свекрва’, прус. *ane* ‘ста-рица’. (Snoj 2016: 850).

внуши *внуши, внушај* pf.; ‘влее, всади во свеста на некого определена мисла, убедување или поведение’.

Во релација со: ▲внушува, внушување, внушение, внушителен ▼зауши, доуши, доушник, уво

■ Од цсл. *vъноушити*, ‘слушне, чуе; разбере со слух’ како семантичка калка на грч. *ἐνωτίζεσθαι* ‘слушне; послуша’; сп. рус. *внушѣть*, стукр. *внушити*, стблр. *внушити*, буг. *внуши́вам*, *внуши́а*. Не е исклучено мак. и буг. форми да се посредно преку рус. *внушѣть*, *внуши́ть*.

во во и в rper.; се употребува во: (просторно значење) означува дека нешто се наоѓа внатре, во некоја средина или се случува внатре, во рамките, во границите на нешто; (просторно значење) упатеност, насоченост, правец; временско значење; начинско значење; посочување на особено карактеристичен дел од телото.

■ Од псл. **vъ* ‘во, внатре, кон’, предлог со кој се изразува локативната и акузативната релација, а исто така и **vъn* и преф. **vъ(n)-* (префикс. Гласот -*n*- понекогаш се смета за секундарна согласка, која се јавила како резултат на хијатус (**vъ-n-jego* < ? *vъ jegо*), но таквиот став не е задолжителен (Аникин 5: 303). Етимолошките паралели упатуваат на примарност на формите со -*n*, можеби од пие. **h₁en*. Веројатно е од блтсл. **in*, од нулти степен **h₁n̥* на пие. **h₁én* ‘во’ (сродно со литв. *į*, стпрус. *en*), или од блтсл. збор од *o*-раздел **h₁ón* на пие. **h₁én* ‘во’ (сродно со латв. *iekša* (*ie-kša*), стгрч. *ἐν/ἐνί* ‘во, внатре’, питалс. **en* ‘во’, пкелт. **eni*/**en* ‘во’, пгерм. **in* ‘во’). Често се претпоставува дека доаѓа од нулти степен, сепак, нема сигурни примери за **n̥* > блтсл. **in*, па наместо тоа може да се претпостави *o*-разделот **h₁ón*. Во предлогот **vъ(n)* поради законот за отворени слогови, последното -*n* се испушта. Но, кога се комбинира со стебло што (првично?) започнува со самогласка, тоа било додадено на следни-

от збор. (БЕР 1: 110; Аникин 5: 303; Фасмер 1: 262; ESSJ 1: 270–274; Bez-laj 4: 271; Snoj 2016: 826; Králik 646).

воајер *voaјer* m., *voaјeri* pl.; ‘лице што е психички болно и сексуално се задоволува со тајно гледање на голи луѓе’.

Во релација со: ▲воајерски, воајеризам, воајерство, воајерка

■ Позајмено од фр. *voyeur*, што е изведено од глаголот *voir* ‘гледа, виде’; сп. англ. *voyeur*, шп. *voyeur*, чеш. *vo-yeur*, срп. *voàјѐr*.

воал *voal* m., *воали* pl.; ‘просирна покривка за лице’.

Во релација со: ▲воален ▼вел, велар

■ Позајмено од фр. *voile*, што е од лат. *vēlum* ‘покривало’ < пие. *weg'-s-lo-*; сп. англ. *voile*, ирс. *voil*, итал. *voile*, ром. *voal*, рус. *воа́ль*, *вуа́ль*, укр. *вуа́ль*, блр. *вуа́ль*, буг. *вoал*, срп. *вoа́л*; в. **вел**, **велар**.

вовед *вовед* m., *воведи* pl.; ‘почетен дел од книга, статија, говор кој воведува во предметот, во содржината; почеток, подготовка за некоја работа, настан’.

Во релација со: ▲воведе, воведен, воведувач ▼веде, води

■ Изведено од глаголот *воведe*, синоним на *увод*. Иако има основа да се смета дека има псл. старина, од псл. **vesti* (како поствербал со превоен *o*-вокализам), сепак во значењето ‘почетен дел од книга, статија, говор кој воведува во предметот, во содржината’ е семантичка калка спрема чеш. *úvod*, односно герм. *Einführung* (хрв. *úvod*, срп. *úvod*, буг. *увод*), сп. и лат. *introductiō*, што е составено од *in-* ‘во’ и глаголот *dūcō* (*dūcere*) ‘води’; в. **во**, **веде**.

вовед *вовед*, *воведат* pf.; ‘ внесе неко- го некаде со водење, со придружува- ње; вклучи, прими неког во опреде- лена група, средина и сл.; наведе не- кого на нешто, доведе до некаква сос- тојба; упати, запознае со нешто; вос- постави, заведе некаква состојба; вне- се во документ, во програма и сл.; подготви прега за ткаење на разбој со воведување на основата во разбојот’.

Во релација со: ▲ воведува, воведу- вање, вовед, воведен, воведение, до- веде, доведува, заведе, заведува, изве- де, изведува, изведувач, наведе, наве- дува, наведувач, одведе, одведува, по- веде, поведува, поведение, подведе, подведува, подведувач, преведе, пре- ведува, преведувач, приведе, приведу- ва, произведе, произведува, произве- дувач, разведе, разведува, сведе, све- дува, спроведе, спороведува ▼ води

■ Од псл. *въвести, въведѣ, въведѣтъ*, ‘вовед; доведе; внесе внатре’, што е од изведено од псл. **vesti*; в. **веде, води**.

вода *вода* f., *води* pl.; ‘просирна безбој- на течност без мирис и вкус која во чиста состојба претставува хемиско соединение на водород и кислород; раствор, течност слична на вода; место од каде што излегува, тече вода; воден тек или поголема водна површина; водно пространство, дел од море, океан, голема река или езеро што ѝ припаѓа на определена држава; сок што се добива со цедење или при варење овошје, зеленчук и сл.; коли- чество вода во кое нешто се вари, се пере и сл.; воденикава течност што ја лачи организмот; нешто ново, друго, животна ситуација, професија и сл.’

Во релација со: ▲ водица, водичка, водар, водарина, воден, воденест, во- дени, воденик, воденикав, воденица, воденичар, воденичаров, воденичен, водест, водиште, водлест, воднест, водникав, водовачка, водовод, водо-

воден, водоводница, водоврат, водо- врик, водоврика, водовричав, водо- вричен, водовртеж, вододел, вододел- ница, водоземец, водоинсталатер, во- долија, водомар, водомер, водоносец, водоодвод, водоодводен, водоотпо- рен, водопад, водопаден, водописец, водопија, водопој, водорамен, водор- лив, водород, водороден, водосвет, водоскок, водоснабдување, водостој, водостопанство, водотек, водурлив, водурникав

■ Од псл. **voda*; сп. стсл. *вода*, буг. *вода*, срп. *voda*, хрв. *voda*, слн. *voda*, слч. *voda*, чеш. *voda*, пол. *woda*, рус. *водá*, укр. *водá*, блр. *вадá*. Според ПЕРСЈ псл. **voda* е континуант на пие. збор за вода која е одразена непосредно и/или со посредство на своите изведенки во скоро сите индоевропски јазици. Како збор од основниот лексички фонд со длабока старост, тој во својата структура и промена покажувал архаични црти: апофонија како во коренот **wed-/ *wod-/*ud-* така и во суфиксот, како и хетероклисија, односно замена *-n-/-r-* во суфиксалниот дел (ПЕРСЈ 1: 156–157). Во пие. јазик оваа именка била хетероклисна со основа на **-r-* во N и A sg., а со основа на **-n-* во косите падежи, сп. хет. *wātar*, G *wetenaš*. Во псл. е одразена основата во N sg., а во други ие. јазици (на пр., лат., литв.) се чуваат траги и од основата во косите падежи. Наставката во псл. е од збир- ната именка на **-eh₂*. (Аникин 8: 31–34; ПЕРСЈ 1: 156–157; Фасмер 1: 330; Bezlaj 4: 334–335; ESJS 1074; ERHJ2: 562; Skok 3: 611; Snoj 2016: 850; Derksen 2008: 523).

воден¹ *воден, водениот* adj.; ‘што е при- дружуван, насочуван од неког во движењето; што е предводен од неко- го; што е раководен, поттикнат од нешто; што е определен од нешто’.

Во релација со: ▲води, водење, водство, водечки, водач, водич, водител, водителка, водителство, вод, довод, завод, извод, навод, наводници, повод, превод, развод, увод ▼веде

■ Глаголски придавка изведена од глаголот *води*; в. **води**.

воден² *воден, водениоѝ и водниоѝ* adj.; ‘што е мокар, влажен, наkisнат; што се однесува на вода; што живее во вода или околу вода’.

Во релација со: ▲води, водење, водство, водечки, водач, водич, водител, водителка, водителство, вод, довод, завод, извод, навод, наводници, повод, превод, развод, увод ▼веде

■ Настанало од псл. **vodъnъ(jь)*, што е изведено од псл. **voda*; сп. буг. *воден*, срп. *водни*, слн. *vóden, vodēn*, пол. *wodny*, рус. *водный*, укр. *водний*, блр. *водны*; в. **вода**.

воденица *воденица* f., *воденици* pl.; ‘објект покрај река во кој се меле пченица и друга зрнеста храна, со помош на механизам што го движи силата на водата’.

Во релација со: ▲воденичка, воденички, воденичен, воденичар, воденичарка, воденичарски ▼вода

■ Изведенка со помош на суф. *-ица* од придавката *воден*; сп. буг. *воденица*, срп. *воденица*, хрв. *vodènica*, слн. *vodenica*. Според ПЕРСЈ (1: 157) се работи за универбизација на псл. **vodēnaja/*vodēnaja mel'nica* ‘мельница на вода’, сп. рус. *водяная мельница*, но сепак, прасловенската старост е сомнителна. (ПЕРСЈ 1: 157; ERHJ 2: 561; Skok 3: 611; Vaillant 2: 179–180).

води *води, водаѝ* impf.; ‘придружува неког при одење; покажува пат некому (човек, животно); насочува неког (во работата, во животот); предвдува, е на чело; се протега во опре-

делен правец, до некое место; управува, раководи со нешто; се грижи за нешто; се занимава со нешто, врши некаква дејност; развива, дава определен правец на нешто; се наоѓа на прво место, на чело; во посебни изрази во кои глаголот го добива значењето на соодветната именка; тера, спроведува неког под принуда; придонесува, доведува до нешто; (се ~) оди заедно со неког држејќи се еден за друг; (се ~) се раководи, се држи до нешто; (се ~) се оплодува, се пари (за крава или биволица)’.

Во релација со: ▲водење, водство, водечки, водач, водич, водител, водителка, водителство, вод, довод, завод, извод, навод, наводници, повод, превод, развод, увод ▼веде

■ Од псл. **voditi, *vodjъ*, што е интензивно-итеративна творба на **-iti* со *o*-вокализам во коренот, од примарниот глагол **ved-ti > *vesti*; сп. псл. *водити*, *вождъ*, буг. *вoдѝа*, срп. *вoдити*, хрв. *voditi*, слн. *voditi*, чеш. *vodit*, пол. *wodzić*, глуж. *wodzić*, длуж. *wożić*, рус. *водѝть*, укр. *водѝти*, блр. *вадѝць*; в. **веде**. (Аникин 7: 28–30; ПЕРСЈ 1: 157–158; Bezlaј 4: 304, 335; ERHJ 2: 561; ESJS 1046–1047; Skok 3: 579–581; Snoј 2016: 850).

водо- *вого-* pref.; како прв дел во сложеники од типот *водовод, водоинсталиаѝтер* итн.

Во релација со: ▼вода

■ в. **вода**.

водовод *водовод* m., *водоводи* pl.; ‘инсталација, постројка за довод на вода во населени места или одделни објекти’.

Во релација со: ▲водоводен, водоводѝја ▼вода, води

■ Образувано од именката *вода* и коренот од глаголот *води*. Можно е да е заемка од некој словенски јазик (срп.

vǔdovod, хрв. *vǔdovod*, чеш. *vodovod*), сп. и рус. *водовод*, *водопровод*, како калка на герм. *Wasserleitung* наспроти *Aquädukt*, што е од фр. *aqueduc* < *acqueduc* < лат. *aquaeductus*; в. **вода**, **води**, **аквадукт**, **вијадукт**. (ПЕРСЈ 1: 158; Skok 3: 611).

водопад *водоѿаг* m., *водоѿаги* pl.; ‘место во река, поток каде што водата паѓа од високо’.

Во релација со: ▲водопаден ▼вода, падне, паѓа

■ Позајмено најверојатно од чеш. *vodopád*, или рус. *водопáд*, како калка на герм. *Wasserfall* ‘водопад’, сп. и буг. *водопáд*, срп. *vǔdopáđ*; в. **вода**, **падне**, **паѓа**. (ПЕРСЈ 1: 158; ЭССЯ 8: 32–33; ERHJ 2: 562; Skok 3: 611).

воен *воен*, *воениоѿ* adj.; ‘што се однесува или припаѓа на војска; што се однесува на војна’.

Во релација со: ▲војна, војска, војник, војнички, воинствен, војува, војвода, војвотка, војводски, војводство, војсководец, војководство

■ Од псл. **vojьnъ* (jъ), што е од псл. **vojь* ‘битка, бој’; сп. буг. *вѣнен*, срп. *вǔјнѿ*, хрв. *vǔјnѿ*, слн. *vǔјen*, пол. *wojenny*, рус. *воѣнный*, укр. *воѣнный*, стблр. *воєнный*. Псл. **vojь* според потеклото е поствербал од псл. глагол **viti* ‘го-ни, брка, тера’, за кое може да се најде потврда во стсл. *повинѣти* ‘поробува’; в. **војна**, **војник**, **војска**.

воз¹ *воз* ргр.; (dial.) ‘по, покрај, крај (спротивно од течението); нагоре’; како глаголски префикс од типот *возобнови*, *возгордее* (се), честопати елидирано од *вз-* > *з-/с-*, (*сѿомене*, *сѿоменува* итн.).

■ Од стсл. *vъzъ/vъzъz* ‘наместо, наспрема, за, во замена за; покрај, блиску, при’ како континуант на псл. **vъz* ‘го-

ре, погоре’, што е од пие. **uds-* ‘горе’, познато и во авест. *us-*, *uz-* ‘горе, на’ и кое е изведено од пие. **ud* ‘горе’. Во функција на предлог овој збор се задржал во дел од мак. дијалекти (и во дел од буг. дијалекти), а во стандардниот македонски јазик се јавува само како префикс кај глаголите. Во другите словенски јазици се јавува само како префикс; сп. срп. *уз-*, *уза-*, слн. *vъz-*, чеш. *vъz-*, слч. *vъz-*, пол. *wъz-*, *wъz-*, *wъz-*, рус. *въз-*, *вз-*, *взо-*, *вос-*, *вс-*.

воз² *воз* m., *возови* pl.; ‘низа од железнички коли, вагони што ги влече локомотива’.

Во релација со: ▲вози, возен

■ Од псл. **vozъ*, сп. стсл. *воzъ*, буг. *воз*, срп. *вǔз*, слн. *vǔz*, слч. *voz*, чеш. *vůz*, пол. *wǔz*, рус. *воз*, укр. *вїз*, блр. *вoз*; в. **вози**.

воздух *воздух* m., *воздухоѿ* (sg.); ‘невидлива смеса од гасови, главно азот и кислород, што ја сочинува Земјината атмосфера и што ја вдишуваат живите организми; отворен, слободен простор, природа’.

Во релација со: ▲воздушен, воздушен, безвоздушен, противвоздушен, воздухопловен, воздухопловец, воздухопловство ▼воздив, воздивка, воздивне, воздишка, дух, душа, дува, дише, здив, здивне, здивнува

■ Од стсл. *vъzдохъ*, што е сложенка од псл. **vъz-* (в. **воз**¹) и псл. **duxъ* (в. **дух**, **дува**); сп. буг. *въздух*, срп. *ваздух*. Од стсл. потекло е и рус.-цсл. *въздухъ*, *воздухъ*, рус. *вǔздух*, а од руски во слч. *wzduch*, чеш. *wzduch*, укр. (arch.) *вǔздух*, стблр. *воздухъ*, *въздухъ*; в. **дух**, **дува**, **дише**. (БЕР 1: 203; Аникин 8: 88–90; ПЕРСЈ 1: 113; Фасмер 1: 333; ЭСБМ 2: 24; ЭССЯ 5: 153; Skok 1: 372, s.v. *dâh*; Machek 706).

вози *вози, воза̃и* impf.; ‘управува некое превозно средство; носи, пренесува некого или нешто со превозно средство; оди, се движи, сообраќа (за возило); (прен., жарг.) лаже некого’.

Во релација со: ▲возење, довози, довоз, извози, извоз, извозува, извозен, извозник, извознички, превози, превозува, превоз, превозник, развози, увоз, увозен, увозник, увознина, увозница, возило, возар, возарина, возач, возачки ▼-везе²

■ Од псл. **voziti*, **vožr*, што е итератив на **-iti* со *o*-вокализам во коренот, од примарниот глагол **vez-ti* > **vesti*, **vezr*; сп. цсл. *вожити*, *вожж*, буг. *возя*, срп. *возити*, хрв. *vožiti*, слн. *vozíti*, слч. *voziť*, чеш. *voziti*, пол. *wozić*, глуж. *wozić*, длуж. *woziś*, рус. *вози́ть*, укр. *вози́ти*, блр. *вазіць*; в. -везе². (Аникин 6: 187–189; 8: 92–93; ПЕРСЈ 1: 159; Bezlaј 4: 348; ERHJ2: 565; Skok 3: 579–581; Snoј 2016: 854; Derksen 2008: 530).

возило *возило* n., *возила* pl.; ‘превозно средство за возење по копно’.

Во релација со: ▲вози, возење, довози, довоз, извози, извоз, извозува, извозен, извозник, извознички, превози, превозува, превоз, превозник, развози, увоз, увозен, увозник, увознина, увозница, возило, возар, возарина, возач, возачки ▼-везе²

■ Од псл. **vozidlo* < **voziti*, во современа смисла ‘превозно средство на моторен погон за возење по копно’, можеби е заемка од чеш. *vozidlo*; сп. буг. *возило*, срп. *возило*; в. **вози**. (Аникин 6: 187–189; 8: 92–93; ПЕРСЈ 1: 159; Bezlaј 4: 348; ERHJ2: 565; Skok 3: 579–581; Snoј 2016: 854; Derksen 2008: 530).

возраст *возраси̃* m., *возраси̃и* pl.; ‘временски период од животот, од развојот на човекот; број на години од

раѓањето на човекот или создавањето на нешто до определен момент’.

Во релација со: ▲возрасен ▼расте, раст

■ Од цсл. *възрастѣ*, девербатив од цсл. *възрасти*, што е сложено од псл. **vъz-* (в. **воз**¹) и псл. **orsti* (sg) (в. **расте**), сп. буг. *възраст*, срп. *ўзра́ст*, рус. *во́зраст*, стблр. *возрастѣ*, блр. *узр́ост*, но не е исклучено уште во псл. да постоела именката **vъzorstѣ*; сп. рус. (dial.) *взрост*, *возр́ост*, укр. (arch., книж.) *взрост*, *взр́іст*.

воин *воин* m., *воини* pl.; ‘лице што војува, што учествува во војна’.

Во релација со: ▲воинствен, воинственик, воинство, војна, војска, војник, војнички, војува, војвода, војвотка, војводски, војводство, војсководец, војсководство

■ Од цсл. *воинъ*, што е изведено од псл. **vojъ* + суф. **-inъ*; сп. буг. *воин*, рус. *во́ин*, укр. *во́їн*, стукр. *воинъ*, блр. *во́ін*, стблр. *воинъ*; в. **војна**, **војник**, **војска**.

вој *вој* m., *војо̃и* (sg.); (poet.) ‘виеж, виење’.

Во релација со: ▼вие², виеж, виење, виј, виеж, завива, навива

■ Изведено од *вие*² по истиот начин како што е *бие* – *бој*, *џние* – *џној*; сп. буг. *вой*, рус. *вой*; в. **вие**².

војвода *војвода* m., *војводи* pl.; ‘водач, предводник на бунтовничка дружина или востаничка чета во времето на Турското Царство; властелин, старешина на област во некои средновековни држави; висока благородничка титула и денес во некои земји’.

Во релација со: ▲војвотка, војводски, војводов, војводство, војводува, војна, воен, воин, воинствен, воинственик, воинство, војска, војник,

војнички, војува, војсководец, војсководство

■ Од псл. **vojevoda*; сп. псл. *воѣвода*, буг. *войвода*, (arch.) *воевода*, срп. *војвода*, хрв. *voјвода*, слн. *vôјвода*, слч. *vojvoda*, чеш. *vévoda*, *vejvoda*, глуж. *wójwoda*, длуж. *wójwoda*, пол. *wojewoda*, рус. *воево́да*, укр. (arch.) *восво́да*, блр. *ваяво́да*. Псл. збор во изворното значење ‘војсководец’ е сложенка од псл. **voјь* ‘војник’ во колективно значење ‘војска’ и псл. **voditi* < **vesti* ‘води’. Од словенските јазици во лат. *voivoda*, ром. *voievod*, унг. *vajda*, тур. *voynvoda*, *vayvoda*, герм. *Wojewode*, *Woiwode*, англ. *voivode*, фр. *voivode*. (Аникин 8: 61–64; ПЕРСЈ 1: 159–160; Фасмер 1: 332; Bezlaј 4: 338; ESJS 1075; Skok 3: 612–613; Snoј 2016: 851).

војна *војна* f., *војни* pl.; ‘вооружена борба меѓу две или повеќе држави, народи или помеѓу општествени групи во една држава; остар конфликт, жестока меѓусебна борба со сите средства (освен со оружје)’.

Во релација со: ▲ војник, војнички, војува, воин, воинствен, воинственик, воинство, војска, воен, војвотка, војводски, војводов, војводство, војвотка, војсководец, војководство

■ Од псл. **voјьна*, што е супстантивизирана придавка во женски род од псл. **voјьнъ* ‘воен’ < псл. **voјь* ‘бој, битка’; сп. буг. *война*, срп. *војна*, хрв. *voјна*, слн. *vôјна*, слч. *vojna*, чеш. *vojna*, пол. *woјna*, рус. *война́*, укр. *війна́*, блр. *вайна́*; в. **воен, војник, војска**. (ERNJ 2: 562; Snoј 2016: 851).

војник *војник* m., *војници* pl.; ‘припадник на војската на определена држава; воин’.

Во релација со: ▲ војниче, војничкиште, војнички, војна, војува, воин,

воинствен, воинственик, воинство, војска, воен, војвотка, војводски, војводов, војводство, војвотка, војсководец, војководство

■ Изведено со суф. **-ikъ* од псл. **voјьнъ* < псл. **voјь* ‘бој, битка’; сп. буг. *войник*, срп. *војник*, хрв. *voјник*. Псл. **voјь* најверојатно изворно значел ‘гонител, прогонувач’ и по потекло е поствербал од псл. **viti* во значење ‘гони, брка’, што е од пие. корен **weyh¹*; в. **војна, воин, војска**. (ERNJ 2: 562; Snoј 2016: 851).

војска *војска* f., *војски* pl.; ‘целокупната воена сила на една држава; воена служба, воена обврска; множество од војници’.

Во релација со: ▲ војсководец, војководство, војна, војник, војнички, војува, воин, воинствен, воинственик, воинство, војска, воен, војвотка, војводски, војводов, војводство, војвотка

■ Од псл. **voјьска*, што е супстантивизирана придавка во женски род од псл. **voјьскъ* < псл. **voјь* ‘бој, битка’; сп. стсл. *вонска*, буг. *войска́*, срп. *војна*, хрв. *voјска*, слн. *vôјска*, стчеш. *vojska*, стпол. *wojska*. Псл. е и супстантивизираната придавка во ср. род **voјьско*; сп. стсл. *вонско*, слч. *vojsko*, чеш. *vojsko*, пол. *wojsko*, рус. *во́йско*, укр. *війско*, блр. *во́йска*; в. **воен, војна, војник**. (Аникин 8: 106–107; ПЕРСЈ 1: 160–161; Фасмер 1: 334–335; Bezlaј 4: 336–337; ESJS 1074; Skok 3: 612).

војува *војува, војувааи* impf.; ‘води војна, учествува во војна; води спор со неког, се бори за нешто’.

Во релација со: ▲ војување, војна, војник, војнички, војува, воин, воинствен, воинственик, воинство, војска, воен, војвотка, војводски, војводов,

војводство, војводува, војсководец, војсководство

■ Од псл. **vojevati*, што е деноминал од псл. **vojь* ‘бој, битка’; сп. цсл. *воѣвати*, *воѣ*, буг. *војѣвам*, срп. *војѣвати*, слн. *vojeváti (se)*, пол. *wojować*, глуж. *wojować*, длуж. *wójowaś*, рус. *воева́ть*, укр. *воюва́ти*, блр. *ваява́ць*; в. **војник**, **војна**, **војска**. (Аникин 8: 106–107; ПЕРСЈ 1: 160–161; Фасмер 1: 334–335; Bezlaј 4: 336–337; ESJS 1074; Skok 3: 612; Snoј 2016: 851).

вокабулар *вокабулар* м., *вокабулари* пл.; ‘фонд на зборови, речничко богатство на еден јазик, на еден човек или на слој луѓе, на писател, книга и сл.’.

Во релација со: ▼ вокал, вокатив, вокација

■ Позајмено преку европските јазици (англ. *vocabulary*, фр. *vocabulaire*, герм. *Vokabular*), што е од лат. *vocābulārium* < лат. *vocābulum* ‘ознака, име’, од лат. глагол *vocō (vocāre)*, што е деноминал од лат. *vōx* ‘глас’; в. **вокал**, **вокатив**. (ERNJ 2: 563).

вокал *вокал* м., *вокали* пл.; ‘(fon.) глас што се изговара без допир меѓу деловите на усната празнина така што воздушната струја поминува слободно; (mus.) пејач во музички состав’.

Во релација со: ▲ вокалски, вокален, вокализа, вокализација, вокализира, вокалист ▼ вокатив, вокација

■ Позајмено преку европските јазици, од лат. *vōcālis (sonus)*, што е изведено од коренот кој е во лат. *vōx* ‘глас’; в. **вокатив**. (ERNJ 2: 563; Snoј 2016: 851).

вокатив *вокаѿив* м., *вокаѿивоиѿ* (sg.); ‘(gram.) форма на именката што служи за повикување или за обраќање’.

Во релација со: ▲ вокативен ▼ вокал, вокација

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *vocatif*, герм. *Vokativ*), од лат. (*casus*) *vōcāŕŕivus*, што е изведено од партиципската основа на глаголот *vocō (vocāre)*, што е деноминал од лат. *vōx* ‘глас’, од пие. **wokw-* ‘глас’; в. **вокал**. (ERNJ 2: 563).

вол *вол* м., *волони* пл.; ‘вид домашно животно, машко говедо, скопено и возрасно, што служи за впрегнување; (fig.) глупак, будала’.

Во релација со: ▲ воловски, волон, воловар, воловарник

■ Од псл. **volъ, volu*; сп. стсл. *волъ*, *волоу*, *волоуе* (N pl.), буг. *вол*, срп. *вѡ*, хрв. *vѡ*, слн. *vѡl*, слч. *vѡl*, чеш. *vůl*, пол. *wół*, рус. *вол*, укр. *віл*, блр. *вол*. Псл. збор првобитно е од *u*-основа, со натамошна неизвесна етимологија. Некои етимолози го изведуваат од коренот кој е во **velikъ*, сметајќи дека **volъ* изворно се однесувал само на крупна рогата стока (за разлика од овците и козите), но за тоа нема докази, други, пак, го изведуваат од коренот кој е во *вала* (од псл. **val-*), со претпоставка дека постоел глагол **voliti* во значење ‘стиска (тестиси), кастрира’, што е многу несигурно. (Аникин 8: 121–122; ПЕРСЈ 1: 155–156; Фасмер 1: 335–336; Bezlaј 4: 338–339; ERNJ 2: 563; ESJS 1076–1077; Skok 3: 610; Snoј 2016: 851–852; Kroonen 19, 23; de Vaan 35).

волан *волан* м., *волани* пл.; ‘направа во вид на тркало што служи за управување на автомобил, моторен чамец и сл.’.

Во релација со: ▼ волеј

■ Позајмено од фр. *volant*, што е партицип од глаголот *voler* ‘лета’, во значење ‘летечки, тој што лета’, од лат. *volō (volāre)* ‘лета’. Фр. збор *volant* првобитно означувал ‘крила на ветерница; погонско тркало на машината и

сл.', а исто така и 'набран дел на женско здолниште, карнер', а во современото значење 'управувач на автомобил' се јавило дури по Првата светска војна; сп. герм. *Volant*, буг. *вола̀н*, срп. *вола̀н*, слн. *volán*. (ПЕРСЈ 1: 160–161; ERHJ 2: 563; Kluge 963; Snoj 2016: 852).

волеј *волеј* m., *волеи* pl.; 'удар на топката додека е во лет, пред да падне наземи (во тенис, фудбал)'.
Во релација со: ▼ **волан**

■ Позајмено од англ. *volley*, псевдоанглизам, од стфр. *volée* 'лет', што е од лат. *volātus* 'лет, летање' < лат. *volō* (*volāre*) 'лета'; сп. герм. *Volley*, порт. *vôlei*, пол. *wolej*.

волја *волја* m., *волја̀и* (sg.); 'една од основните психички способности на човекот која управува со неговите свесни постапки и решава дали нешто ќе се направи или не; желба, намера, расположение; сопствен избор; стремж, поттик за извршување нешто, за постигнување определена цел; одлука, заповед, наредба, дозвола, согласност за нешто'.

Во релација со: ▲ **волев**, **волен**, **доволен**, **дозволен**, **дозволи**, **дозволува**, **неволен**, **поволен**, **доброволен**, **доброволец**, **задоволен**, **задоволи**, **задоволува**, **зловолен**, **произвол**, **произволен**, **произволие**, **произволност**, **своеволен**, **своеволие**, **своеволност**, **самоволен**, **самоволие**, **самоволник** ▼ **вели**, **повели**, **повелува**, **повелба**

■ Од псл. **volja*, што е изведено од истиот корен кој е во псл. **volēti*, покрај **voliti*, *voljō*, со суф. **-ja*, со о-вокализам во коренот од псл. **velēti*, **veljō*; сп. стсл. *вола*, буг. *воля*, срп. *воља*, хрв. *воља*, слн. *voľja*, слч. *vóľa*, чеш. *vůle*, пол. *wola*, глуж. *wola*, длуж. *wóla*, рус. *воля*, укр. *во́ля*, блр. *во́ля*.

Овој збор е балтословенски и во основа ја содржи семантиката на можност за слободен избор; сп. литв. *valià* 'волја; слобода', латв. *valja* 'моќ, власт'; в. **вели**². (Аникин 8: 206 – 208; ПЕРСЈ 1: 161–162; Фасмер 1: 347–348; Bezlaž 4: 341; ERHJ 2: 564; ESJS 1076; Skok 3: 614; Snoj 2016: 852; SP 3: 308–309; Derksen 2008: 525).

волк *волк* m., *волци* pl.; 'диво крволочно животно од фамилијата на кучињата, со сивкаво крзно, кое во текот на зимата лови во глутница, *Canis lupus*; (fig.) искусен во својата професија (борец, морнар, мајстор)'.

Во релација со: ▲ **волчи**, **волчки**, **волчешки**, **волчица**, **волче**, **волчиште**, **волчарник**, **волчјак**, **волчко**

■ Од псл. **vŭlkъ*; сп. стсл. *вѣлкъ*, буг. *вѣлк*, срп. *вѣк*, хрв. *vŭk*, слн. *vŏlk*, слч. *vlk*, чеш. *vlk*, пол. *wilk*, глуж. *wjelk*, длуж. *wjelk*, рус. *волк*, укр. *вовк*, блр. *воўк*. Псл. зооним се изведува од пие. **wŭlkʷo-*, кое е непосредно одразено во литв. *vilkas*, латв. *vilks*, стпрус. *wilkis*. Освен тоа **ul-* > **wŭ-* е одразено во алб. *ujk*, **ul-* > **lu-* е одразено во грч. *λύκος*, лат. *lupus*, како и со **kʷ* > **p* е одразено во герм. јазици: гот. *wulfs*, англисакс. *wulf*, ствгерм. *wolf*. (Аникин 8: 135–137; ПЕРСЈ 1: 183–184; Фасмер 1: 338; Лома 2021б: 13–44; Bezlaž 4: 341–342; ESJS 1072; EIEC 646–648; Skok 3: 635–636; Snoj 2016: 852; Derksen 2008: 536–537).

волна *волна* m., *волна̀и* (sg.); 'густи влакна што го покриваат телото на некои животни (овци, камили и сл.); истрижени влакна што се обработуваат во вид на суровина и се користат за изработка на посебен вид текстил; испредени нишки од влакната што се употребуваат за плетење или ткаење, преѓа; вид ткаенина изработена од испредените нишки; (fig.) густо из-

раснати влакна по некои делови од човечкото тело или на целото тело’.

Во релација со: ▲ волничка, волниште, волнав, волнар, волнарница, волнарство, волнен, волнест, вонича

■ Од псл. **vьlna*; сп. стсл. вьлна, буг. вьлна, срп. вьна, хрв. вьна, слн. vьlna, слч. vlna, чеш. vlna, пол. welna, глуж. wolna, длуж. walna, рус. вьлна, укр. вьвна, блр. вьна. Псл. збор се изведува од пие. **h₂wl̥h₁neh₂*, според ERHJ (2: 573–574) од пие. *wl̥h₂neh₂*; сп. литв. *vilna*, латв. *viļna*, лат. *lāna*, ствгерм. *wolla*, герм. *Wolle*. (Аникин 8: 145–146; ПЕРСЈ 1: 185–186; Фасмер 1: 339–340; Bezlaј 4: 343; ERHJ 2: 573–574; ESJS 1073; EIEC 648–649; Snoј 2016: 852; Derksen 2008: 537; de Vaan 235).

волонтер *волонѿер* m., *волонѿери* pl.; ‘лице што работи доброволно или бесплатно заради лично усовршување’.

Во релација со: ▲ волонтерка, волонтерски, волонтерство, волонтира

■ Позајмено од фр. *volontaire*, што е од стфр. *voluntaire*, позајмено од лат. *voluntarius* ‘доброволец; волонтер’, од *voluntās* ‘слободна волја’, што е изведено од глаголот *volō* (*velle*) ‘пожелува, посакува’. (Snoј 2016: 852).

волт *воли̋* m., *воли̋и* pl.; ‘единица за мерење електричен напон, V’.

Во релација со: ▲ волтажа, волтметар

■ Позајмено од европските јазици (герм. *Volt*, англ. *volt*). Оваа метричка единица за мерење електричен потенцијал го добила името во чест на итал. физичар Алесандро Волта (Alessandro Volta, 1745–1827). (ERHJ 2: 563; Snoј 2016: 852–853).

волумен *волумен* m., *волумени* pl.; ‘просторот што го зафаќа некое тело; опсег, силина на глас или на звук’.

Во релација со: ▲ волуменски, волуменозен

■ Позајмено од лат. *volūmen* ‘свиток (хартитја или папирус); книга’, што е изведено од глаголот *volvō* (*volvere*) ‘свиткува, замотува’. Значењето ‘простор, зафатнина’ настанало во 13 в. во Франција преку значењето ‘големина на книга’. (ERHJ2: 564; Snoј 2016: 853).

волшебен *волишебен*, *волишебниоѿ* adj.; ‘што е магичен, што дејствува волшебнички; што е прекрасен’.

Во релација со: ▲ волшебно, волшебност, волшебник, волшебништво, волшебство

■ Позајмено од рус. *волиѣбный*, што е од стсл. вьлшьььнъ ‘магичен; маѓепснички’; сп. стукр. *волиебный*. Буг. *вьлиѣбен*, *вьлиѣбство* се исто така позајмени од рускиот. Според Аникин (8: 198), стсл. вьлшьььнъ е изведено од стсл. вьлшььа, што е поврзано со вьлшьь, но малку е веројатно дека е изведено од него, бидејќи дериватите што завршуваат на *-ьба се девербативи. Според него, поверојатно е да е изведено од *вьлшити, аналогно на рус. *волишѣть* ‘маѓепсува, бае, гата’ од псл. **vьlšiti*. (БЕР 3: 207; Аникин 8: 197–198).

вон¹ *вон* и *вонка* (dial.) adv.; ‘надвор’.

Во релација со: ▲ вон², вонреден, извонреден

■ Од псл. **vьnъ*, **vьnѣ*; сп. стсл. вьнъ, вьнѣ, вьнѣ, буг. вьн, срп. вьн, слн. vьn, слч. von, чеш. ven, vнѣ, глуж. won, длуж. wen, пол. wen, рус. вон, вне, блр. вон. Псл. **vьnъ* обично се толкува како акузативен облик, веројатно од пие. **un-Но-т* (A sg.) ‘во шумата’ додека пак, **vьnѣ* се толкува како локативен

облик; сп. стинд. *vánat* п. ‘шума, во шумата’, *váne* (L sg.) ‘во шумата’. Придавките *вонреген*, *извонреген* се калки спрема лат. *extraordinarius*, можеби под влијание на герм. *außerordentlich*. (БЕР 1: 207; Фасмер 1: 348, 366; Аникин 8: 317, 210–211; ЭСБМ 2: 192; ЕСУМ 1: 424; Skok 3 564; Bezlaž 4: 332; Gluhak 662; ERHJ 2: 539; Derksen 531).

вон-² *вон* pef.; како прв дел од сложенки со значење дека е нешто надвор од тоа што е означено со вториот дел.

Во релација со: ▲вон-¹, вонблоковски, вонбрачен, вонвременски, вонземен, вонземјанин итн.

■ в. **вон¹**.

воскресе *воскресе*, *воскресаи̃* pf.; ‘стане, подигне од мртвите, повторно оживее; оживее, обнови нешто’.

Во релација со: ▲воскресне, воскреснува, воскреснување, воскрес, воскресение

■ Од цсл. *въскрѣсити*, *въскрѣшати* ‘стане, се крене’; в. **воскресне**. (Аникин 8: 290–292; ПЕРСЈ 1: 121; Skok 2: 194).

воскресение *воскресение* п., *воскресениеи̃* (sg.); ‘станување од мртвите, оживување; преродба, ослободување, обнова’.

Во релација со: ▲воскрес, воскресне, воскресне, воскреснува, воскреснување

■ Од цсл. *въскрѣсєнїє*, девербатив од цсл. *въскрѣснѣти* ‘стане, се крене’ што е од псл. **възкрѣснѣти*; сп. буг. *въскрєсєнїє*, рус. *воскресєнїє*; в. **воскресне**. (Аникин 8: 290–292; ПЕРСЈ 1: 121; Skok 2: 194).

воскресне *воскресне*, *воскреснаи̃* pf.; ‘стане, подигне од мртвите, повторно оживее; оживее, обнови нешто’.

Во релација со: ▲воскреснува, воскреснување, воскресне, воскрес, воскресение

■ Од цсл. *въскрѣснѣти* ‘стане, се крене’ што е од псл. **възкрѣснѣти*; сп. буг. *възкрѣсна*, срп. *васкрснути*, рус. *воскрѣснутъ*, укр. *воскрѣснути*, блр. *уваскрѣснуць*. Овој псл. збор се изведува од псл. **въз-* и од коренот кој е во псл. **krěsъ*, што можеби настанало од постарото **krěpsō-*, **krěpsō-* од пие. **(s)kreu-* ‘врти, криви’. (Аникин 8: 290–292; ПЕРСЈ 1: 121; Skok 2: 194).

восок *восок* m., *восоци* pl.; ‘(samo sg.) жолтеникава материја што ја лачат пчелите и од која прават сот; материја од минерално, растително или од животинско потекло што е слична на пчелниот восок’.

Во релација со: ▲восоклив, восочен, восочест, восочи, воскоса ▼воштани, воштаница, воштен, воштеница, вошти, воштинар, воштинка

■ Од псл. **voskъ*; сп. стсл. *voskъ*, буг. *вѡсѡк*, срп. *вѡсак*, хрв. *vŏsak*, слн. *vŏsek*, слч. *vosk*, чеш. *vosk*, глуж. *wŏsk*, длуж. *wŏsk*, пол. *wosk*, рус. *вѡск*, укр. *віск*, блр. *вѡск*. Подлабоката етимологија е несигурна, но може да се тргне од пие. **wok'sko-* од каде што можат да се изведат и балтиските паралели литв. *vāskas*, латв. *vasks*. Тука би можело да се наведат и герм. паралели: ствгерм. *wahs*, герм. *Wachs*, англсакс. *weax*, стнорд. *vax*, англ. *wax*, сите во значење ‘восок’, при што појдовен облик би бил **wahsa-*, изведен по пат на прогресивна дисимилација. Постои можност герм. паралели да се изведат од пие. корен **wokso-* (**wog'so-*), веројатно изведен од коренот **weg'-* ‘плете, ткае’, како што е ствгерм. *waba* ‘cake’, герм. *Wabe* што е изведено од пие. корен **webh-* ‘плете, ткае’ и тогаш восокот би бил именуван како **ткаенина* поради карактеристичната текстура на саќето. Од

Во релација со: ▲восприемлив, восприемчив, восприма, воспримање, восприми, воспримлив ▼има, прими, прима, зеде, зема, пријател, претприема, претприемач

■ Од цсл. възприимати, възприати ‘прима, прими’, под влијание на рус. *восприимать, воспринять*, (arch.) *воспрійать*, што е составено од въз- (< псл. *vъz) и приати (што е образувано од псл. префиксот *pri и глаголот *eti); сп. и буг. *възприѐмам, възприѐма*. Во мак. јазик не преживеала цсл. именка възпрѐмникъ ‘кум’ што е калка од грч. ἀνδοχος ‘тој што го прима, зема (детето од водата при чинот на крштевање)’. Рус. влијание е очигледно во значењето ‘осознава (во научна смисла)’, сп. рус. *воспріятіе* (< *воспрійать*), што е калка од фр. *perception* (< лат. *perceptio*). (Аникин 8: 288–289, s.v. восприѐмник; Фасмер 1: 357).

востане *восѣане, восѣанай* pf.; ‘крене востание, почне вооружена борба’.

Во релација со: ▲востанува, востанување, востание, востаник, востанички ▼востанови, востановува, стане, стан, стои

■ Од цсл. възстати, възстанѣ, а во значењето ‘крене востание, почне вооружена борба’, несомнено деноминал од *восѣание*. Старото значење коешто го има во цсл. възстати, възстанѣ, ‘воскресне’ потполно се изгубило во мак. јазик; в. **востание**.

востание *восѣание* п., *восѣанија* pl.; ‘организиран и вооружен бунт на народот против власта’.

Во релација со: ▲востане, востанува, востанување, востаник, востанички ▼востанови, востановува, стане, стан, стои

■ Од цсл. възстание ‘станување, издигање, разбудување; востание, побуна’, можеби под влијание на рус. *восста́-*

ние, што е изведено од възстати, възстанѣ, ‘стане; воскресне’ (< псл. *vъz-stati или од *vъ-stati); сп. буг. *въста́ние*, стблр. *востание, востанье* (од мртвите). Цсл. възстание во значењето ‘воскресение од мртвите’ можно да е калка на грч. ἀνίστασθαι. (Аникин 8: 301–302; БЕР 1: 215).

восхит *восхий* m., *восхийоѡй* (sg.); ‘радосна возбуда, воодушевеност’.

Во релација со: ▲восхити, восхитен, восхитува, восхитување, восхитувачки ▼ита, итен, итар, фати, фаќа

■ Изведено од глаголот *восхийи*, можеби под влијание на срп. *ушхит*, хрв. *ushit*, за разлика од буг. *възхищѐние* кое од рус. *восхищѐние*; в. **восхити**.

восхити *восхийи, восхийаѡй* pf.; ‘предизвика восхит кај некого, воодушеви, занесе; (се ~) се воодушеви, се занесе’.

Во релација со: ▲восхит, восхитен, восхитува, восхитување, восхитувачки ▼ита, итен, итар, фати, фаќа

■ Во значењето ‘предизвика восхит кај некого, воодушеви’ од рус. *восхитѣть, восхищѣть*, кое пак е изведено од стсл. възхѣтити, възхѣштѣ ‘зеде, грабне’, възхѣштати, възхѣштаѣ ‘фаќа, зема, заплenuва, грабнува’. Во рус. јазик, првичното значење на глаголот *восхищѣть* ‘подигне (во вис), грабне’ постепено застарува, а соодветниот парник *восхѣтитъ* и глаголската придавка *восхищѣнный* излегуваат од употреба, за разлика од *восхитѣть, восхищѣнный* кои опстојуваат во преносните значења; сп. буг. *възхищѣвам, възхитѣ, възхищѐние* (< рус.), срп. *ушхитити, ушхѣћвати (се), ушхѣћење*.

вотка *воѣка* f., *воѣки* pl.; ‘вид руски алкохолен пијалак, ракија’.

Во релација со: ▼вода

■ Позајмено од рус. *во́дка*, што е деминутив од вода; сп. буг. *wódka*, срп. *вòтка*, хрв. *vòtka*, укр. *во́дка*, блр. *во́дка*, англ. *vodka*, фр. *vodka*. За семантичкиот развој, сп. фр. *eau de vie* ‘ракија’, буквално ‘вода на животот’; в. **вода**. (ERNJ2: 564; Snoj 2016: 850).

вошка *вошка* f., *вошки* pl.; ‘вид мал бескрилен инсект што живее паразитски кај човекот, *Pediculus*; општ назив за паразитни инсекти што живеат по животните и по растенијата; (fig.) здодевен, досаден човек’.

Во релација со: ▲ вошкар, вошле, вошлив, вошливко, вошло, вошлоса

■ Наследено од псл. (dial.) **vъšьka*, што е деминутив од псл. **vъšь*; сп. цсл. *vъшь*, буг. *вѣшка*, срп. *vâш*, хрв. *vâš*, слн. *îš*, слч. *voš*, чеш. *veš*, глуж. *woš*, длуж. *woš*, *weš*, пол. *wesz*, рус. *вошь*, *вошка*, укр. *вошка*, блр. *вошь*. Натомашната етимологија е несигурна, литв. *višes*, (dial.) *utis*, латв. *uts*, *ute*, како и герм. *Laus*, англ. *louse*, стинд. *yūkā* не овозможуваат реконструкција на заедничка предлошка, иако за псл. збор најчесто се претпоставува пие. **usi-* или **uksi-* (подетално в. Аникин 8: 332–333). (Аникин 8: 331–333; ПЕРСЈ 1: 123; Фасмер 1: 359–360; Bezlaž 4: 269; ERNЈ 2: 525; Skok 3: 585a; Snoj 2016: 853; Derksen 2008: 532).

впери *вѣпери*, *вѣпери̃* pf.; ‘управи, устреми, насочи нешто кон друго нешто или кон неког; се управи, се устреми, се насочи кон неког или нешто’.

Во релација со: ▲ вперува, вперување ▼ перо, пердув, перчи (се)

■ Од цсл. *въперити*, *въперѣ* ‘насочи, воздигне, возвиши’; сп. буг. *внѣря*, слн. (arch.) *врѣрити*, *врѣрити*, рус. *вперѣть*, *вперѣться*. Стсл. глагол се изведува од псл. **въperiti*, што е составено од псл. **въ-* и псл. **periti* ‘покрие се перје’ < псл. **pero*; в. **перо**.

врабец *врабец* m., *врайци* pl.; ‘малечка сива птица што живее во населени места, *Passer domesticus*’.

Во релација со: ▲ врабешки, врабечки, врабица, врапче, врапченце, врапчешки, врапчар, врапчарник, врапчинка

■ Од псл. **vorbьсь*; сп. буг. *врабѣц*, срп. *враба́ц*, хрв. *vrábac*, слн. *vrábec*, слч. *vrabec*, чеш. *vrabec*, рус. (dial.) *воробѣц*, укр. (dial.) *воробѣць*, блр. (arch.) *воробец*. Псл. збор е изведенка од псл. **vorbь* со суф. **-ьсь*; сп. рус. (dial.) *вóроб*, слч. (dial.) *vráb*. Во словенските јазици постојат изведенки и со суф. **-ьјь*; сп. буг. (dial.) *врабѣй*, струс. *воробиш*, рус. (dial.) *воробѣй*, укр. (dial.) *воробѣй*, стблр. *воробей*, блр. (dial.) *воробѣй*, како и со суф. **-ьль*; сп. буг. (dial.) *вѣрбѣл*, *варбѣл*, *вѣрбел*, слн. (dial.) *vrábelj*, слч. (dial.) *vrábel*, пол. *wróbel*, блр. (dial.) *вѣрбѣль*. Слични зборови за овој орнитоним има и во другите ие. јазици, сп. литв. *žvirblis*, латв. *zvirbulis*, грч. *ρόβιλλος* ‘вид птица’, кај Хесихиј е дадено толкување *βασιλίσκος ὄρνις*, царска птица’, но тешко е да се реконструира пие. форма (можеби **sworb-*?); стангл. *spearwa* ‘врабец’ и стпрус. *spurglis* можеби упатуваат на облик со метатеза **sborw-*. Сепак, можеби станува збор за заемка од некој прединдоевропски супстрат. (БЕР 1:188; Аникин 8: 240–242; ПЕРСЈ 1: 163–164; Фасмер 1: 352; Bezlaž 4: 349; ERNЈ2: 565; ESJS 1079; Skok 3: 615–616; Snoj 2016: 854).

вработи *вработиш*, *вработиаш̃* pf.; ‘постави, прими неког на работа, во работен однос; (се ~) влезе, стапи на работа’.

Во релација со: ▲ вработен, вработува, вработување, вработлив, вработувач ▼ работи, работа

■ Изведено од преф. *в-* + гл. *работи*, можеби како калка на срп. *запусти*; в. *работи*.

врав *врав* т., *вравови* пл.; ‘снопови жито послани на гумно за вршидба; (fig.) што личи на врав, растурено, неуредно место’.

Во релација со: ▲ зимоврав ▼ врши²

■ Од псл. **vorxъ* ‘снопови жито послани на гумно за вршидба’; сп. стсл. *врахъ*, буг. *врах*, срп. (dial.) *vrâx*, рус. *ворох*, укр. *ворох*, блр. (dial.) *ворах*. Овој псл. збор е поствербал со *о*-превој од псл. **verxti*, сродно со латв. *varsms* ‘послано жито за вршидба’, лат. *verrō* (*verrēre*) ‘влече, мести’, од пие. корен **wers-/wors-/wrs-*; в. **врши**². (БЕР 3: 182–184; Аникин 8: 269; ЭСБМ 2: 196; Skok 3: 625; Bezljaj 4: 359–360).

враг *враг* т., *врагови* пл.; ‘според верските претстави, натприродно суштество што е олицетворение на злото; непријател, противник; итар, духовит човек’.

Во релација со: ▲ враже, вражуле, врагов, враговштина, врагосува, врагува

■ Од псл. **vorgъ* ‘противник, непријател; убиец’; сп. стсл. *врагъ*, буг. *враг*, срп. *vrâg*, хрв. *vrâg*, слн. *vrâg*, слч. *vrah*, чеш. *vrah*, пол. *wróg*, рус. *ворог*, укр. *ворог*, блр. *вораг*. За овој псл. збор нема општоприфатена етимологија. Најчесто се доведува во врска стпрус. *wargan* ‘зло’, литв. *vařgas* ‘беда, неволја’, латв. *wārgs* ‘болежлив, закржлавен’, стангл. *wearg* ‘злосторник’, кои би се извеле од пие. **werg^h*. Значењето ‘гавол’ овој збор го добил дури по покрстувањето на Словените; сп. сотона во изворното значење ‘противник’. (БЕР 3: 178–179; ПЕРСЈ 164–165; Фасмер 1: 352; Аникин 8: 243–245; ЕСУМ 1: 426;

Bezljaj 4: 349–350; Skok 3: 617; Vaillant 4: 154, 493; ERHJ 2: 565; ESJS 1080; Snoj 2016: 854–855; Derksen 2008: 527).

вража *вража*, *вражааи* pf.; ‘ја предвидува судбината со гледање во дланка, грав, карти и сл.; лази, ползи, се влечка; мрда, се движи’.

Во релација со: ▲ вражање, вражалец, вражалица, вражар, вражачка, вражба, вражбен, вражбина, вражука

■ Од псл. *вражати* ‘гата’, што е од псл. (јсл.) **voržati*; сп. буг. *вража*, срп. (dial.) *вражати*. Во другите словенски јазици се изведува од псл. **voržiti*; сп. рус. *ворожить*, укр. *ворожѣти*, блр. *варажыць*, пол. *wróżyć*, слн. *vražiti*. (Snoj 2016: 855).

вран *вран*, *враниоѝ* adj.; ‘што има сјајна црна боја’.

Во релација со: ▲ вранест, вранец, враноса, враносува ▼ врана, гавран

■ Според некои етимолози (ПЕРСЈ 1: 165) се реконструира како псл. придавка **vōrntь(jь)* adj. во значење ‘црн’, сп. буг. *вран*, срп. *vrân*, хрв. *vrân*, слн. *vrân*, слч. *vraný*, чеш. *vraný*, пол. *wrony*, рус. *воронѝ*, укр. *вороній*, блр. *варанѝ*. Од словенските јазици е алб. *vranë*, *vranëtë* ‘мрачен, темен’. Се реконструира уште и како псл. именка **vōrntь* т. ‘гавран’, сп. стсл. *вранъ*, буг. *вран*, срп. *vrân*, хрв. *vrân*, чеш. *vran*, пол. *wron*, рус. *ворон*, блр. *воран*, укр. *ворон*. Според ERHJ (2: 566) станува збор за поименчена придавка со значење ‘црн’, а се изведува од пие. **wor(H)no-*, од истиот корен што е и во *врана*; сп. и литв. *vařnas* ‘гавран; црн коњ’. Можно е придавката да е изведена од називот за црна птица, па потоа по пат на метонимија да се однесува и на други животни со иста боја (*вран коњ*); в. **врана**, **гав-**

ран. (БЕР 1: 180, s.v. *вран*¹; ПЕРСЈ 1: 165; Аникин 8: 250–252, 259, s.vv. *вóрон* I, *воронóй*; Фасмер 1: 353; ЕСУМ 1: 427; ЭСБМ 2: 195; СДЭС 1: 434; Bezljaj 4: 350; ERHJ 2: 566; Skok 3: 617–618; ESJS 1081; Snoj 2016: 855; Derksen 2008: 528–529).

врана *врана* f., *врани* pl.; ‘вид птица со црни или сиви перја која живее околу населени места, *Corvus cornix*’.

Во релација со: ▲вранин ▼вран, вранест, вранец, враноса, враносува, гавран

■ Од псл. **vōrna* ‘птица *Corvus cornix*’, сп. стсл. *врана*, буг. *врàна*, срп. *врàна*, хрв. *vràna*, слн. *vràna*, слч. *vrana*, чеш. *vràna*, глуж. *wróna*, пол. *wrona*, рус. *ворóна*, укр. *ворóна*, блр. *варóна*. Блтсл. изведенка **vārnā* со вдолжување во коренскиот слог, најверојатно од називот за гавран, со првично значење ‘што му припаѓа на гавранот’, односно ‘птица што личи на гавран’; сп. литв. *vārna*, латв. *vaĩna*, стпрус. *varne* ‘гавран’; в. **врана**, **гавран**. (Аникин 8: 252–254; ПЕРСЈ 1: 165–166; Фасмер 1: 353; Bezljaj 4: 350; ERHJ 2: 566; Skok 3: 617–618; Snoj 2016: 855; Derksen 2008: 527–528; 2015: 490–491).

вранец *вранец* m., *вранци* pl.; ‘вран, црн коњ; вид црно грозје од кое се произведува истоимено вино’.

Во релација со: ▲вран, вранест, враноса ▼врана, гавран

■ Изведено од *вран* со суф. *-ец* во значење ‘тој што има сјајна црна боја’, сп. срп. *врàнац*, хрв. *vrànac*, слн. *vrànes*, рус. *воронéц*; в. **вран**. (Аникин 8: 250–252, 259; ПЕРСЈ 1: 165; Фасмер 1: 353; Bezljaj 4: 350; ERHJ 2: 566; Skok 3: 617–618; ESJS 1081; Snoj 2016: 855; Derksen 2008: 528–529).

враноса *враноса*, *враносааи* pf.; ‘поцрни’.

Во релација со: ▲враносува, враносување, вран, вранест, вранец ▼врана, гавран

■ Изведено со помош на преф. *-оса* од *вран*; в. **вран**.

вrapит *враиѝи*, *враиѝиои* adj.; ‘што е остар, брз, пргав’.

Во релација со: ▲вrapито

■ Несомнено е во врска со цел. *врзати*, *врзпж*, *врзпати*, *врзплж* ‘граби, ограбува’, од псл. **vorpiti*, што е изведено од псл. **verpti* ‘граби’. Со оглед на рус.-цсл. *вrapъ* ‘насилство; сила’ би можело да се реконструира псл. форма **vorgrъ/*vorgrъ(jъ)*, од која би се извела придавската форма. (Аникин 8: 262; 6: 319; Фасмер 1: 354; ЭССЯ 24: 33–34; Bezljaj 4: 351).

врат *враиѝ* m., *враиѝови* pl.; ‘дел од телото кај човекот и животните што ја поврзува главата со трупот; стеснет дел на некој предмет (на стомна, на виолина), обично што може да се префати со рака’.

Во релација со: ▲вратче, вратен¹, вратло, завратник, вратоврска ▼врти, врати, враќа, врата

■ Изведено од псл. **vōrtъ*, што е од пие. **worto-* ‘тоа што се врти’, од истиот корен кој е во *врѝи*; сп. буг. *врат*, срп. *врàт*, хрв. *vràt*, слн. *vrât*, сите во значење ‘врат’, потоа стсл. *вратъ* ‘тркало за мачење’, чеш. *vrat*, пол. *wrot* (arch.) ‘обрт, вртење’, струс. *воротъ* ‘врат; чекрк’, рус. (dial.) *вóрот* ‘врат; околувратник; вител’, укр. (dial.) *вóрот* ‘вратило’, блр. (arch., dial.) *вóрат* ‘околувратник; вратило; отвор на вреќа’. Значењето ‘дел од човечкото тело’ е ограничено на јсл. простори, како и во рус. дијалекти, па се смета за иновација во однос на *ишја* (друг назив за врат); в. **врти**,

врати, врата. (БЕР 1: 181–182; Аникин 8: 263–264; ПЕРСЈ 1: 166; Фасмер 1: 354; Bezlaј 4: 351; ERHJ 2: 566; ESJS 1084; Skok 3: 618–619; Snoј 2016: 855; de Vaan 125).

врата *враѿа* f., *враѿи* pl.; ‘направа што затвора или отвора некој отвор низ кој се влегува и излегува од соба, кука, двор, градина и др.; отворот низ кој се влегува и излегува; пола, крило од мебел; тесен премин во планински крај, на река, на море’.

Во релација со: ▲вратиче, вратичка, вратар, вратник, вратница, довратник ▼отвори, затвори, отвор, затвор, врти, врати, враќа, врат

■ Изведено од псл. **vorta*; сп. стсл. *врата*, буг. *врата*, срп. *врата*, хрв. *vrata*, слн. *vrata*, слч. *vrata*, чеш. *vrata*, пол. *wrota*, рус. *ворота*, укр. *ворота*, блр. *вароты*; изворно збирна именка од **vorto*, што е изведено од глаголот чиј корен е во *оѿвори*; сп. и литв. *vařtai* pl. ‘врата’, латв. *vārti* и традиционално се смета за изведенка на **-to-* од пие. корен **Hwer-/Hwor-* ‘затвора, запира; отвора’, но со оглед на функцијата на овој суфикс со кој се изведуваат пасивни партиципи на претеритот, основното значење би било ‘тоа што е затворено’, па во ПЕРСЈ (1: 166) се дава претпоставка дека блтсл. **var-ta-* е дисимилирано од **var-tra*, со пие. суф. **-trom* п. за изведување *nomina instrumenti*, т.е. дека врата е ‘тоа со што се затвора’; в. **отвори, затвори, врти, врати.** (БЕР 1: 182; Аникин 8: 265–267; ПЕРСЈ 1: 166; Фасмер 1: 354; Лома 2017: 182–183; Bezlaј 4: 352; ERHJ 2: 566; ESJS 1082–1083; Skok 3: 619; Snoј 2016: 855; Derksen 2008: 529; 2015: 491–492).

врати *враѿи*, *враѿаѿи* pf.; ‘даде назад нешто што е земено, грабнато; нате-ра некого да си оди назад од каде што

е дојден; одговори; добие повторно нешто што се имало, што е изгубено; одмазди, возврати некому со некоја постапка, со удари; одбие нешто; (се ~) се појави, дојде повторно на местото од каде што тргнал; (се ~) се наврати, се потсети, обнови’.

Во релација со: ▲враќа, враќање, наврати, навраќа, поврати, повраќа, поврат, повраток, сврати, возврати, возвраќа, одврати, одвраќа, одвратен, обрати, обрат, разврат, вратика ▼врти, време, вретено

■ Од псл. **vortiti* (se), **vort’o* (se), што е каузатив ‘прави нешто да се врти’ од псл. **vǫrtēti* (< пие. **Hwert-*); сп. цсл. *вратити са*, буг. (dial.) *врѧтя*, срп. *врѧтити* (ce), слч. *vrátit’* (sa), чеш. *vrátit* (se), пол. *wrócić* (się), рус. *воротить* (ся); в. **врти.** (БЕР 1: 183; Аникин 8: 267–268, 272; ПЕРСЈ 1: 166–167; Фасмер 1: 255; Bezlaј 4: 349; ERHJ 2: 566; ESJS 1083–1084; Skok 3: 632–633; Snoј 2016: 858; Derksen 2008: 529).

врба *врба* f., *врби* pl.; ‘листопадно дрво или грмушка од таа фамилија што расте крај вода или на влажна почва, *Salix*’.

Во релација со: ▲врбица, врбак, врб-лак, врбјак, врбјачка, врбов, врбовина, врбовица, врбоса, врбуњак, врбушка

■ Изведено од псл. **vǫrba*; сп. цсл. *врѧба*, буг. *врѧба*, срп. *врѧба*, хрв. *vrba*, слн. *vrba*, слч. *vrba*, чеш. *vrba*, пол. *wierzba*, рус. *вѣрба*, укр. *верба*, блр. *вярба*. Традиционално се изведува од пие. **werb^h-* ‘прачка’; сп. и литв. *viřbas*, латв. *virba*. (БЕР 1: 208; Аникин 6: 261–263; ПЕРСЈ 1: 168–169; Фасмер 1: 293; Bezlaј 4: 353–354; ERHJ 2: 567; ESJS 1090–1091; Skok 3: 619–620; Snoј 2016: 855–856; de Vaan 664).

врбува *врбува*, *врбуваѿи* impf.; ‘наговорува, настојува да придобие некого; најмува за некаква работа’.

Во релација со: ▲врбување

■ Позајмено преку срп. *врбовати* од рус. *вербовать* ‘регрутира’; сп. и буг. *вербувам*. Рус. глагол се изведува преку пол. *werbować* од germ. *werben* ‘врбува, регрутира’, што е од germ. **hverban-* ‘се врти, оди наоколу’. (БЕР 2: 134; ПЕРСЈ 1: 169; Аникин 6: 265; ЕСУМ 1: 351; Фасмер 1: 294; Skok 1: 156; Machek 684; Kluge, s.v. *werben*).

врв *врв* m., *врвови* pl.; ‘највисок дел од нешто што се издигнува во височина; краен, тенок, заострен дел од предмет; горен, преден, поиздаден, повисок дел од нешто; највисок дострел, постигање, пројава на нешто; централен дел на дејствието во литературно или сценско дело; највисока положба, степен во некоја хиерархија’.

Во релација со: ▲врвен, врвност

▼врши¹, вршник, површен, површина
■ Изведено од псл. **vrxъ*, што е од пие. < **wers-* ‘врв’; сп. стсл. *vrъxъ*, буг. *vrъx*, срп. *vrъx*, хрв. *vřh*, слн. *vřh*, слч. *vrch*, чеш. *vrch*, пол. *wierzch*, рус. *верх*, укр. *верх*, блр. *верх*. Замената -*в* < -*х* е регуларна појава во западното македонско наречје, оттаму и во мак. стандарден јазик. Псл. **vrxъ* е стара и-основа, сродно со литв. *viršūs*, латв. *viršus*, лат. *verrūca* ‘возвишение’, скрт. *varṣman-* ‘врв’. Од истиот корен е грч. *ῥμα* ‘потпора, столб’ и стирс. *ferr* ‘подобар’; в. **врши**¹. (БЕР 1: 190–191; Аникин 6: 342–344; ПЕРСЈ 1: 181–182; Фасмер 1: 301–302; Bezlaј 4: 359; ERHJ 2: 568; ESJS 1091; Skok 3: 624–625; Snoј 2016: 857; Derksen 2008: 538–539; 2015: 506, 492).

врви *врви*, *врвай* pf.; ‘оди, поминува без запирање, со ист чекор покрај нешто, некаде; се протега, минува, води некаде (за пат, сообраќајна врска); поминува, тече (за време, за

живот); важи, вреди (обично за пари); има продажба, се продава (за стока)’.

Во релација со: ▲врвење, изврви, врвеж, врвелица, врволица, врвица, врвулица

■ Од псл. (јсл.) **vrvēti*; сп. буг. *врвѣ*, срп. *врвѣти* (*се*), хрв. *vřvjeti*, слн. *vrvēti*, можеби сродно и со литв. *virbėti* ‘ползи, врви’ и латв. *virbet*. Натамошната етимологија е несигурна. Постојат неколку претпоставки кои се можни (ПЕРСЈ 1: 169), како на пр., дека е можна реконструкција од псл. **vrvъbēti*, што би бил редуплициран интензив од псл. **vvrēti* (в. **врие**), сп. слн. (arch.) *vervreti* (= *vrvēti*), покрај слн. (dial.) *vrvrāti* ‘врие, извира’, сп. и изразот *врие* како во кошница со семантички развој ‘врие, клокоти’ > ‘прави бучен метеж, врева’. Втората претпоставка е дека може да се реконструира од псл. **vrvъ* (в. **врвца**), со оглед на значењето ‘се нижат, одат еден по друг како нанижани (како мравките)’. Третата претпоставка е дека можеби има врска со коренот кој е во верверица, односно од коренот од кој е изведен псл. **verti*; сп. литв. *virbėti* ‘ползи, врви’ и латв. *virbet*. Во крајна линија, можеби станува збор за пие. корен **wer-* од кој во словенските јазици се развиле две засебни форми со семантика ‘врзува конци; јаже’ и ‘се врти, се наведнува’. (БЕР 1: 209; ПЕРСЈ 1: 169; Bezlaј 4: 366; Skok 3: 633; Snoј 2016: 859).

врвца *врвца* f., *врвци* pl.; ‘не многу тенка нишка за врзување; тенко јаже’.

Во релација со: ▲врвче, врвка, врвчи

■ Изведено од псл. (dial.) **vrvъca*, што е деминутив на **-ъca* од псл. **vrvъ*; сп. цсл. *врвѣца*, срп. *врѣца*, слн. *vřvca*, *vřpca*, стпол. *wierzba*. Во мак. дијалекти се регистрирани и *врѣца* како

и *врв* во значење ‘тенко јаже’; сп. буг. *врѣв*, срп. (arch.) *врв*, хрв. (arch.) *vrh* слн. *vřv*, рус. *вервь*, укр. (arch.) *вѣрвечка*. Сродно е со литв. *virvė*, (диал.) *virvis*, латв. *virve*, стпрус. *wirbe* ‘јаже, коноп’. Всушност, овде станува збор за коренот кој е во псл. **verti*, *vr̥q* ‘пика, вметнува, втиснува, спојува’. (БЕР 1: 187; ПЕРСЈ 1: 177; Аникин 6: 267–268, 272; Фасмер 1: 295; ЕСУМ 1: 352; Bezlaј 3: 366; ERHJ 2: 570; ESJS 1095–1096; Skok 3: 633).

врева *врева* f., *вреваи̯а* sg.; ‘гласно, силно зборување’.

Во релација со: ▲ *вреви*, *вревач*, *вревација*, *вревлив*

■ Изведено од псл. (dial.) **vr̥ĕva*, најверојатно поствербална именка од псл. **vr̥ĕti* ‘врие’, како метафора на шумното извирање или клокотење на водата; сп. буг. *врява*, срп. *врева*, слч. *vřava*, чеш. *vřava*. За разлика од јсл. форми кои се изведени од псл. **vr̥ĕva* (од каде што е и ром. заемка *vrea-vă*), слч. и чеш. форма најверојатно се изведени од псл. **vr̥r-java*. (ПЕРСЈ 1: 170; Bezlaј 4: 366; ERHJ 2: 568; Skok 3: 623, 633; Vailant 4: 716; Borys 711).

вреден *вреден*, *вреднио̯и̯* adj.; ‘што работи со љубов и пожртвуваност; што е способен, кадарен, надарен; што има вредност; што е достоин за нешто, заслужува нешто’.

Во релација со: ▲ *вреди*, *вреднаш*, *вредник*, *вредносен*, *вредност*, *вреднотија*, *вреднува*, *вреднување*, *вреднувач*, *вреднувачки*

■ Изведено од јсл. **verdъnъ*; сп. цсл. *врѣдънъ*, буг. *врѣден*, срп. *врѣдан*, слн. *vr̥ĕden* ‘достоеен, способен’. Според ПЕРСЈ (1: 170), оваа придавка е изведена со помош на суф. **-ъnъ* од јсл. именка **verdъ*, што е заемка од свгерм. *werd* ‘цена, вредност’; сп. герм. *Wert* ‘вредност’, герм. *wert* ‘до-

стоен’, англ. *worth* ‘вредност’, веројатно сродно и со авест. *auuarətā* ‘вредност’, сите од пие. **wert-* ‘врти, сврти’ (во герм. јазици со секундарно специјализирано значење ‘тргува’). Со оглед на извршената метатеза на ликвидите, зборот влегол во јсл. јазици најдоцна околу 800 г. по Хр., а од јсл. е образуван деноминалот **verdēti* покрај **verditi*. Овде не спаѓа рус. *вредитъ*, *вредный*, што се изведува од цсл. *врѣдити*, *врѣдънъ*, од псл. **verdъ* ‘повреда, штета’; в. **врѣфа**. (ПЕРСЈ 1: 170; Bezlaј 4: 356; ESJS 1086–1087; Skok 3: 625; Snoј 2016: 856; Kluge 985).

вреди¹ *вреди*, *вреди̯и̯* impf.; ‘има утврдена цена; има вредност, важност; користи, треба за нешто’.

Во релација со: ▲ *вреден*, *вреднаш*, *вредник*, *вредносен*, *вредност*, *вреднотија*, *вреднува*, *вреднување*, *вреднувач*, *вреднувачки*

■ Од псл. (јсл.) **verditi*, покрај **verdēti*, што е деноминал од псл. **verdъ*; сп. срп. *врѣдети*, *вријѣдети*, *вријѣдѣти*, хрв. *vrijèditi*; в. **вреден**. (ПЕРСЈ 1: 170; Bezlaј 4: 356; ERHJ 2: 569; ESJS 1086–1087; Skok 3: 625; Snoј 2016: 856).

вреди² *вреди*, *вреди̯и̯* pf.; ‘вклучи, приопшти неког кон други; (се ~) се нареди, влезе во редица’.

Во релација со: ▼ *ред*, *реди*, *редење*, *редува*, *зареди*, *заредува*, *изреди*, *изредува*, *нареди*, *наредува*, *наредба*, *пререди*, *прередува*, *пореди*, *поредува*, *спореди*, *споредува*, *споредба*, *уреди*, *уредува*, *уредба*

■ Изведено од преф. *в-* и глаголот *реди*, што е изведено од *рег* (< псл. **rēdъ*); в. **ред**, **реди**.

-вреди³ *-вреди*, *-вреди̯и̯* pf.; само со префикси во значење ‘предизвика

(физичка или психичка) болка; нанесе рана, штета’.

Во релација со: ▲ навреди, навреда, навреден, навреденост, навредува, навредување, повреди, повреда, повреден, повреденост, повредува, повредување ▼ вреѓа

■ Наследено од псл. **verđiti*, што се изведува од псл. **verđъ* ‘повреда, рана’; сп. стсл. *врѣдити*, *врѣдаж*, покрај *врѣждати*, *врѣждаж*, мак. *ѿвредуи*, буг. *врѣдя*, срп. *-врѣдити* (*поврѣдити*, *уврѣдити*), слн. *vrěditi*, чеш. *vrěditi*, пол. *wrzedzić*, рус. *вередить*, укр. *вередити*, блр. *верадзіць*, *вярэдзіць*; в. **вреѓа**. (БЕР 1: 184; ПЕРСЈ 1: 171; Аникин 6: 274–275; Фасмер 1: 295; Bezlaј 4: 355–356; ESJS 1085–1086; Skok 3: 625–626).

вреѓа *вреѓа*, *вреѓааѿ* impf. (colloq.); ‘нанесе некому навреда; предизвика некому душевна болка; навредува’.

Во релација со: ▲ вреѓање, извреѓа ▼ навреди, навреда, навреден, навреденост, навредува, навредување, повреди, повреда, повреден, повреденост, повредува, повредување

■ Овој глагол, иако не се среќава во нормативните и толковните речници на македонскиот јазик и обично се смета за србизам, сепак има причина да се вброи во основниот лексички фонд на македонскиот јазик, затоа што е во честа употреба и во разговорниот и во дијалектниот јазик само во секундарното значење ‘предизвикува психичка болка, непријатност’. Тој ја покажува врската со префиксираниите глаголи изведени од основата *-вред-* во значење ‘физичка или психичка болка, рана, штета’ (сп. и мак. (dial.) *вред* ‘прелада’). Може да се третира како заемка од срп. *врѣхати*, што се сведува на псл. **verđjati*, итератив од **verđiti* < псл. **verđъ* ‘повреда, рана’. Изворното значење било

‘ранува’, а потоа ‘повредува’; в. **вреден**, **-вреди**³. (ПЕРСЈ 1: 170, 171; Аникин 6: 274–275; Фасмер 1: 295; Bezlaј 4: 355–356; ESJS 1086–1087; Skok 3: 625–626; Snoј 2016: 856; ESJS 1085–1086).

вреж *вреж* m., *врежови* pl.; ‘грмушка или мало дрво со спуштени гранки и со мали бледозелени листови што расте на влажна, песоклива почва, *Tamarix gallica*’.

Во релација со: ▲ врежика

■ Недоволно јасно. Според БЕР (1: 185) од пис. **werghj-os*, **werghj-om*, при што како споредба е наведена само срп.-хрв. *vrijēja* (не и срп. екавска форма *врѣжа*), сродно со литв. *veržys*, *viržys* ‘јаже’, стсакс. *wurgil*, лат. *virga* ‘жилава прачка’, позајмено во ром. *vrej*, аром. *vrējā*, *vrėje* ‘ластар; стебло’. Според ERHJ (2: 569–570) од псл. **verža*, веројатно од истиот корен кој е во псл. *врѣжъ*, ‘врзе’. Во ПЕРСЈ (1: 171) за срп. *врѣжа* се претпоставува дека е изведенка од псл. **verz-* ‘врзе’, односно од псл. **verz-ja*, а не се исклучува и можноста за ран романизам (со метатеза на ликвидите), од предлошка што е блиска на ром. *vergea*, *vergele* pl. < лат. **virgella* ‘прачка’. Како и да е, останува нејасно дали мак. *вреж* ‘*Tamarix gallica*’ е изведено од псл. **verža*, **verz-ja*, или пак станува збор за рана романска заемка со оглед на тоа што ова растение се врзува за Медитеранот. (Аникин 6: 276; БЕР 1: 185; ПЕРСЈ 1: 171; ERHJ 2: 569–570; Skok 3: 628, 621; de Vaan 682).

вреже *вреже*, *врежаѿ* pf.; ‘со остар предмет засече, издлаби нешто во тврд предмет; (се ~) добро запамети’.

Во релација со: ▼ реже, среже, пореже

■ Изведено од преф. *в-* и глаголот *реже*; в. **реже**.

врел *врел, врелио̄и* adj.; ‘што е многу топол, жежок; што е страстен, што изразува силно чувство’.

Во релација со: ▲врело, врелост, врелец, врелина ▼врие, зоврие, преврие, проврие, вари, свари, подварок, вруток, извира, извор, вир

■ Изведено од псл. **vřělъ*, што е адјективизиран активен партицип од псл. глагол **vřěti*; сп. срп. *врѐо*, хрв. *vrěo*, слн. *vřel*, чеш. *vřelý*; в. **врие**. (ПЕРСЈ 1: 172; Bezlaј 4: 357; Skok 3: 623; Snoј 2016: 856, 858).

врело *врело* п., *врела* pl.; ‘извор што блика силно; силен извор во кој водата не замрзнува’.

Во релација со: ▲врел, врелост, врелец, врелина ▼врие, зоврие, преврие, проврие, вари, свари, подварок, вруток, извира, извор, вир

■ Изведено од псл. (dial.) **vřědlo*, од псл. глагол **vřěti*; сп. буг. *врелò*, срп. *врѐло*, хрв. *vrělo*, слч. *vriedlo*, чеш. *vřídlo*; в. **врие**. (ПЕРСЈ 1: 171; Bezlaј 4: 357–358; ERHJ 2: 567; Skok 3: 623b).

време *време* п., *времиња* pl.; ‘(sg.) една од двете (покрај просторот) основни форми на постоење на материјата; (sg.) траење на нешто што се случува или што постои (мерено со секунди, минути, часови, денови итн.); соодветен период, рок во којшто треба нешто да се збидне; период од историјата, период поврзан со името на некоја личност; доба, период од денот, од годината; метеоролошка состојба; граматичка категорија со која се определува глаголското дејство во однос на моментот на говорењето; резултат во некои спортски дисциплини’.

Во релација со: ▲временце, времен, временен, временски, времеплов, времетраење, вонвременски, благо-времен, безвремен, повремен, привремен, современ ▼врти, врати, врат, врата, вретено, обрати, обрт, одврати, одвратен, разврати, разврат

■ Изведено од псл. **vermę, -ene*, според ERHJ (2: 569) **vertmę*, што е од пие. корен **wert-* ‘врти’; сп. стсл. *врѣмѧ*, буг. *врѐме*, срп. *врѐме*, хрв. *vrѐме*, слн. *vrѐме*, стпол. *vrzemię*, струс. *веремѧ*, рус. (dial.) *верѐме*, *верѐмѧ*, укр. (dial.) *вѐремѧ*, *вѐремѧ*, блр. (arch.) *вѐраме*. Значенски, времето се поима како вртење, повторување на истите циклуси. Таквата претстава за кружното движење што е определено со соларниот и лунарниот циклус, односно дека определени сегменти од времето (денот, месецот, годината) правилно се менуваат ‘се враќаат’, е одразена уште од најстари времиња; сп. скрт. *pari-varta-* ‘период, доба’, што е од истиот корен; в. **врти**, **врати**. (БЕР 1: 185; Аникин 9: 40–41; ПЕРСЈ 1: 171–172; Фасмер 1: 361–362; Bezlaј 4: 356–357; ESJS 1087–1088; Skok 3: 626; Snoј 2016: 856–857).

вреска *вреска, врескаа̄и* impf.; ‘пишти гласно, силно плаче; силно вика, бучно се расправа’.

Во релација со: ▲врескање, врескав, врескало, вресканица, врескач, врескот, врескоти, врескотница, вреслив, вресне, вреснува, вресок ▼вриска, врискање, врисок, вриснува, вришти, вриштење

■ Од псл. (dial.) **vřěskati* < **verskati* (покрај **verščati*), од пие. корен **werk-*, во крајна линија од ономотопејско потекло. Сродно со латв. *veřķšēt, verkstēt* ‘липа, тивко плаче’, литв. *veřkti* ‘плаче’; сп. цсл. *врѣштати*, буг. *врѣскам*, (dial.) *врѣскам*, срп. *врѣштати*, *ври-*

jèutami, хрв. (dial.) *vrêskati*, слн. *vreščati*, пол. *wzreszczeć*. (ПЕРСЈ 1: 174–175; Фасмер 1: 298; Bezlaј 4: 357, 361; Skok 3: 597, 628; Snoј 2016: 857; Derksen 2015: 497).

вретено *врейено* n., *врейена* pl.; ‘дрвено заоблено стапче што е подебело на средината, а зашилено на краевите, на кое се намотува преѓа при предење; мерка за предено; дрвен или метален валјак што се врти околу својата оска, а се поставува во воденица, млин, валалница и сл.’.

Во релација со: ▲вретенце, вретенест, вретенар, вретенарка, вретенообразен ▼врти, врати, врат, врата, време, обрати, обрт, одврати, одвратен, разврати, разврат

■ Изведено од псл. **verteno*, од пие. корен **wert-* ‘врти’; сп. стсл. *vr̥tēno*, буг. *vr̥etēno*, срп. *vr̥etēno*, хрв. *vr̥etēno*, слн. *vr̥etēno*, слч. *vr̥eteno*, чеш. *vr̥eteno*, глуж. *wr̥jećeno*, длуж. *wr̥ješeno*, пол. *wr̥zeciono*, рус. *веретено́*, укр. *веретéно*, блр. *вeрацяно́*; в. **врти**, **врати**. (Аникин 6: 290–292; ПЕРСЈ 1: 173; Фасмер 1: 297; Bezlaј 4: 357; ERHJ 2: 568; ESJS 1089; Skok 3: 622; Snoј 2016: 857).

вреќа *вреќа* f., *вреќи* pl.; ‘вид голема торба од коноп, платно или најлон, за пренесување или чување зрнеста или ситна стока; количина од нешто колку што собира една вреќа’.

Во релација со: ▲вреќичка, вреќуле, вреќиште, вреќест ▼отвори, отвор, затвори, затвор, врти, врати

■ Изведено од јсл. **vertja*; сп. буг. *vr̥ešta*, срп. *vr̥ěha*, хрв. *vr̥ěša*, слн. *vr̥ěša*. Според ПЕРСЈ (1: 173), сродни образувања во исто значење се псл. (dial.) **vertje*, сп. слн. *vr̥ěče*, слч. *vr̥ece*, чеш. (dial.) *vřece*; потоа **verta*, **verto*, сп. укр. *веретá*, рус. (arch.) *веретá*, стблр. *верето*; изведенката на **-išče*,

сп. стсл. *vr̥titiče*, мак. *vr̥ešitiče*, буг. (dial.) *vr̥ešitiče*, укр. (arch.) *верéтище* ‘лоша, издрпана облека’, рус. (dial.) *верéтище* ‘груба домашна ткаенина’, стблр. *вретице* ‘облека од груба ткаенина’. Најчесто се изведува од коренот кој е во псл. **verti*, *vr̥r̥*, што е од пие. **Hwer-* и во тој случај се споредува со литв. *vėrti* ‘прободува, вденува, ниже’, латв. *viřtēne* ‘низа’. Во ПЕРСЈ (1: 173) се упатува и на блиската деривациско-семантичка паралела со грч. ᾠρτή ‘вреќа, ранец’, со секундарно значење во медицината ‘најголема артерија, аорта’ од грч. ᾠίρω < **afer* < **h₂wer-*, каде што можеби е истиот корен како пие. **Hwer-*. Мислењата се разидуваат и околу основното значење **‘тоа што се врзува, во што нешто се затвора’, *‘тоа што се обесува (на грб)’ или *‘тоа што е споено, сплетено’*; в. **врти**, **врати**, **отвори**. (Аникин 6: 286–287; ПЕРСЈ 1: 173–174; Фасмер 1: 297; Bezlaј 4: 355; ERHJ 2: 567; ESJS 1089–1090; Skok 3: 622; Snoј 2016: 856; Králik 646).

врз¹ *врз* m., *врзови* pl.; ‘јазол, клучка, јамка’.

Во релација со: ▲врзол, врзолец, врзулец, врзалка, врзан, врзанка, врзатка, врзач, врзе, врзивен, врзма, врзоглавка, врзоп, врзува, врзувач, врзулка, врзум

■ Изведено од *врзе*; в. **врзе**.

врз² *врз* ргр.; ‘означува местоположба, наоѓање или движење озгора на или по површината на нешто; дејство што е насочено против некого или нешто; објект на дејство; натрупување на еднакви предмети како резултат на позабрзано вршење на некое дејство; вообичаено изговарање, читање (во математиката) на дробната црта/лини-

ја (пр.: 8/5 – осум врз пет) или на бројот во некои адреси’.

■ Најверојатно со вкрстување на псл. локативна форма **vǝxъ* од **vǝxъ* ‘врв’ и псл. **vǝz*, а можно е да се работи и за вметнато *-p-* во **vǝz* (< стсл. *vǝz* < псл. **vǝz*), честа појава во централните македонски говори; в. **воз**¹. (БЕР 1: 188).

врзе *врзе, врзай* pf.; ‘соедини, спои со јазол два краја на конец, јаже и сл.; обвитка, стави, спакува во нешто и стегне со јаже, со врвка и др.; ограничи, оневозможи движење на неко-го, на нешто, прикрепувајќи, приврзувајќи го со јаже и сл.; закачи, обеси нешто на нешто; приврзе, придобие за нешто, освои; обврзе, задолжи, принуди на нешто; заврзе плод (за растение); (се ~) се приврзе за нешто; (се ~) се обвитка, се стегне со јаже, со врвка и др.’.

Во релација со: ▲ врзува, врзување, врзан, врз¹, врзол, врзолец, врзулец, врзалка, врзан, врзанка, врзатка, врзач, врзивен, врзма, врзоглавка, врзоп, врзува, врзувач, врзулка, врзум, врска, доврзе, доврзува, изврзе, изврзува, наврзе, наврзува, надоврзе, надоврзува, преврзе, преврзува, преврска, приврзе, приврзува, приврзок, разврзе, разврзува, разврска

■ Наследено од псл. **verzti, vǝrzo*, обично во префиксирани форми **po-*, **or-*, **ot(ъ)verzti* и сл.; сп. стсл. -врѣсти, отвѣрѣсти, покрај -врѣзати, отвѣрѣзати, буг. *врѣзам*, срп. *врѣсти* (се), *врѣзем* (се) ‘се врти, се тркала (на едно место)’, *врѣзати*, слн. *vrzēti, vǝzniti*, чеш. *vrediti*, пол. *wrzedzić*, рус. *верзнуть, верзнуть*, укр. *верзнуть*, блр. *вярзаці*. Сродно со литв. *viržis* ‘врвца’, ствгерм. *würgen*, герм. *würgen* ‘дави, притиска’, стсакс. *wurgil* ‘врвца’, стисл. *virgill* ‘врвца’, сите од пие. корен **werg*¹-.

врие *врие, вријай* impf.; ‘клокоти, се меша под дејство на висока температура (за течност); се вари во зовриена вода; преврива, трпи хемиска реакција; има движење на множество луѓе без ред, вријавец од луѓе; преполн е со нешто, има многу; се наоѓа во еуфорична состојба, возбуден е, вознемирен е, со силни чувства’.

Во релација со: ▲ вриење, вриеж, вриежлив, вријавец, врика, доврие, заврие, зоврие, зовриеност, изврие, преврие, проврие ▼ вари, врел, врело, вир, врика, вруток, вруќ, извор

■ Наследено од псл. **vǝrēti, vǝrjo*; сп. стсл. *вьрѣти, вьрж*, буг. *вря*, срп. *врѣти*, хрв. *vrēti*, слн. *vrēti*, слч. *vriet*, чеш. *vřít*, пол. *wrzeć*, рус. (dial.) *впеть*, укр. (arch.) *вріти*, стблр. *врети*, блр. (arch.) *ураць*. Сродно со литв. *virti, vėrdu*, латв. *vīrt, vēfdu*, сите од пие. корен **werH-* ‘загрева на оган (вода до вриење)’; в. **вари, врел, вруток, извор**. (Аникин 9: 43–44; ПЕРСЈ 1: 173; Фасмер 1: 362; Bezlaj 4: 357–358; ESJS 1115–1116; Skok 3: 622–624; Snoj 2016: 857).

вриска *вриска, врискаај* impf.; ‘(dial.) мека (за коза)’.

Во релација со: ▲ врискање, врисок, вриснува, вришти, вриштење ▼ вреска, врескав, врескало, вресканица, врескач, врескот, врескоти, врескотница, вреслив, вресне, вреснува, вресок

■ Од псл. (dial.) **vriskati*; сп. буг. *врѣскам*, срп. *врѣскаати*, слн. *vriskati, -am/-ščet*. Според ПЕРСЈ (175: 174–175) јсл. **vrisk-* веројатно е плод на вкрстување на две псл. глаголски основи, **versk-* и **visk-*, а според БЕР (1: 187, s.v. врискам, врисвам, врисна) најверојатно е вкрстување од *врѣскам* и *пискам*; в. **вришти, вреска**. (БЕР 1: 187; ПЕРСЈ 1: 174–175; Фасмер 1:

298; Bezljaj 4: 357, 361; ERHJ 2: 570; Skok 3: 597, 628; Derksen 2015: 497).

вришти *вришии̃и, вриши̃и̃аи̃и* impf.; ‘пишти гласно, силно плаче; силно вика, бучно се расправа’.

Во релација со: ▲вришти, вриштење, вриска, врискање, врисок, вриснува ▼вреска, врескање, врескав, врескало, вресканица, врескач, врескот, врескоти, врескотница, вреслив, вресне, вреснува, вресок

■ Настанало од псл. **versčati* < **vers-kēti*, покрај псл. **vrěščati*; сп. цсл. *vrěštati*, буг. *vrešća*, срп. *vrěštati*, хрв. *vrěštati*, слн. *vrěščati*, -*im*, слч. *vrešt’at’*, чеш. *vřeštěti*, *vřeštěti*, глуж. *wrěšćeć*, длуж. *wrjašćaś*, пол. *wrzeszczeć*, рус. *верещать*, укр. *верещати*, стукр. *верещати*, блр. *вераішчаць*, стблр. *верещати*. Според Аникин (6: 303–304) исл. форми претпоставуваат псл. **versčati*, но пол. *wrzeszczeć* ‘вика’ заедно со *wrzasnąć* ‘викне, крикне’, а исто така и луж. факти укажуваат на псл. **vrěščati*. Како ономотопејско образување (од пис. **uer-sk(’)ē-*) сродно е со латв. *veřķšket*, *veřķšket*, *verkšēt*, *verkstēt* ‘плаче, липа’, литв. *pra-virkšti*, *pra-virkštu* ‘почне да плаче, заплаче’, *verkšlenti* ‘плаче, заплаче’; в. **виска**, **вреска**. (ПЕРСЈ 1: 174–175; Фасмер 1: 298; Аникин 6: 303–304; ЭСБМ 2: 86; Bezljaj 4: 357, 361; ERHJ 2: 570; Skok 3: 597, 628; Derksen 2015: 497).

врл *врл, врлио̃и̃* adj.; ‘што е лош, поган, лут, завидлив; што е стрмен, мошне кос; лут, јак вкус’.

Во релација со: ▲врловит, врлува, врлеж, врлина¹ ▼врлина²

■ Изведено од псл. (dial.) **vrľľ*, што е адјективизиран партицип на претеритот од псл. глагол **verti* (ПЕРСЈ 1: 175); сп. буг. *върл*, срп. *врљи*, хрв. *vrľi*, слн. *vrľ*, слч. *nevrľý*, чеш. *nevrľý*.

Според Сној (Snoj 2016: 858) изведено од псл. **vrľľ*, што пак е изведено од коренот кој е во псл. глагол **vrěti* ‘врие’; сп. литв. *virti* ‘врие’, латв. *virt* ‘врие’. За семантичкиот развој, тој упатува на чеш. *vřelý*, кој покрај ‘врел, жежок’ значи и ‘топол, искрен, страствен, ревносен’. Сепак, во ПЕРСЈ (1: 175) се тргнува од псл. глагол **verti* во чијшто корен семантиката се сведува на продирање на сила, што би можело да се вреднува како негативно, па оттаму и значењата ‘зол, жесток, суров’, но и позитивно, на пр., срп. *врлина* ‘добрина; доблест’; в. **врлина¹**, **врлина²**. (БЕР 1: 211; ПЕРСЈ 1: 175–176; Bezljaj 4: 361; Skok 3: 623; Snój 2016: 858; Vaillant 4: 547, 698; Králik 287).

врлина¹ *врлина* f., *врлини* pl.; ‘злоба, лошотија; стрмина’.

Во релација со: ▲врл, врловит, врлува, врлеж ▼врлина²

■ Изведено од *врл*, што е од псл. (dial.) **vrľľ*. Овој мак. збор, кој е, пред сè, дијалектен и во застарена употреба (потиснат од срп. *врлина* со новото значење ‘доблест’), е со претежно негативна (односно амбивалентна) семантика, за разлика од срп. *врлина* ‘позитивна особина кај човекот, позитивна страна на карактерот, збир на повеќе позитивни особини кај човекот, морална чистота, возвишеност, честитост; позитивна својство, добра страна на нешто, особина која се покажува како корисна во примена на нешто; предност’. Од јсл. јазици, со негативна (или амбивалентна) семантика е и буг. придавка *върл*, а именката *върлина* е во значења ‘долга, искастрена гранка, прачка; гимнастичка справа за качување’; в. **врл**, **врлина²**. (БЕР 1: 211; ПЕРСЈ 1: 175–176; Bezljaj 4: 361; ERHJ 2: 570; Skok

3: 623; Snoj 2016: 858; Vaillant 4: 547, 698; Králik 287).

врлина² *врлина* f., *врлини* pl. (colloq.); ‘доблест’.

Во релација со: ▼ *врлина²*

■ Позајмено од срп. *врлина* ‘позитивна особина кај човекот, позитивна страна на карактерот, збир на повеќе позитивни особини кај човекот, морална чистота, возвишеност, честитост; позитивна својство, добра страна на нешто, особина која се покажува како корисна во примена на нешто; предност’. За натамошната етимологија, етимолозите се согласуваат дека е од псл. **vrlb*, но постојат различни мислења за потеклото на псл. придавка **vrlb*. Имено, според едни (Snoj 2016: 835; ERNJ 2: 570) веројатно станува збор за придавка која првично значела ‘врел’ од псл. глагол **vrēti* ‘врие’, според други (ПЕРСЈ 1: 175) дека станува збор за адјективизиран партицип на претеритот на **-lb* од псл. глагол **verti*, **vrq* од типот **(u-)mrlb(jb)* од **merti* (сп. срп. *вријети се* ‘се провлекува, се крие’); в. **врл**, **врлина¹**. (БЕР 1: 211; ПЕРСЈ 1: 175–176; Bezlaž 4: 361; ERNJ 2: 570; Skok 3: 623; Snoj 2016: 858; Vaillant 4: 547, 698; Králik 287).

врне *врне*, *врнаи* impf.; ‘паѓа дожд, снег; (за дожд) – наврнува некого, нешто’.

Во релација со: ▲ *врнење*, *врнеж*, *заврне*, *заврнува*, *наврне*, *наврнува*, *преврне*, *преврнува*

■ Овој збор нема јасна етимологија, но е во директна врска со именката *дожд*. Чашуле (1998: 122–136) за глаголот *врне* претпоставува дека е супстратен збор од фригиско потекло, во крајна линија од пие. корен **h₁wer-* ‘дожд, вода’, можби е во врска со

фригиското божество на дождот *Litwersas*, сложенка во која се наоѓаат корените ‘лие’ и ‘врне’, а кај Нерознак во две значења ‘божество на дождот’, ‘ритуална песна’ (Нерознак 1978: 150). Ако тргнеме од санскритските форми *var* ‘вода’, *vari* ‘вода, дожд, течност’ и *varṣati* ‘врне’, и стгрч. *ῥεσῶ*, *ῥεση* ‘роса’, тогаш ќе видиме дека во овие ие. јазици кај овие зборови го има коренот **wers-* ‘лие, пролевање’, а истата основа ја има и во современиот македонски јазик кај глаголот *врне*, која, како што рековме, може да се поврзе со бригиското/фригиското божество на дождот *Litwersas* со кое се поврзуваат ритуалните песни за измолување дожд. Татковината на Бригите (според акад. П. Хр. Илиевски ‘оригиналната форма на етникот била **Bhryges*, според фонетските закони на античкиот македонски гласела *Bryges*, а во грчкиот *Phryges*) е денешна западна Македонија, па „поради блиските контакти со античкиот македонски има извесен број на фригиско-македонски изоглоси; на пр. *bedu* (изговор веројатно *vedu*) < **uedu*, **ued-*, **ud-*, сп. грч. *hydōr* ‘вода’, оттаму и ојконимот *Egecca* < **uedes-siā* ‘водна’, Воден.“ Поинаку во БЕР (1: 211), каде што се вели дека е вкрстување од *вали* и *рџми*, што е неубедливо. (Илиевски 1996: 26; Нерознак 1978: 150; Чашуле 1998: 122–136; БЕР 1: 211).

врсник *врсник* m., *врсници* pl.; ‘лице што е на иста врст, што е родено во иста година или е од приближно иста возраст со некого; лице или елемент што е на ист или сличен ранг со некого или нешто’.

Во релација со: ▲ *врсничка*, *врсниче*, *врснички*, *врсен* ▼ *врст*

■ Изведено од псл. (dial.) **(sʷ-)vrstʷ-nikʷ*; сп. псл. *сзврѣстѣникъ*, буг. *врѣст-*

ник, срп. *вр̂сник*, *вр̂шњак*, хрв. *vr̂š-njāk*, струс. *св̂вр̂ст̂никъ*, рус. *св̂вр̂ст̂ник*. Псл. збор, според ПЕРСЈ (1: 178) е поименчена придавка **(ŝv-)vr̂st̂n̂b* од псл. **(ŝv-)vr̂st̂b*, **vr̂sta* ‘возраст, старосна доба’, кое може да се изведе од пие. корен **ŵrt-/ *wert-* ‘врти’ во значењето ‘смена на генерации’, но не е исклучено овој корен во псл. да се вкрстил со пие. **ŵrd^h-* ‘расте’; в. **врст**. (БЕР 1: 189; ПЕРСЈ 1: 177–178; ESJS 1091–1092; Skok 3: 629).

врст *vr̂sij f.*, *vr̂siji pl.*; ‘години на старост, возраст’.

Во релација со: ▼ *вр̂сник*, *вр̂сничка*, *вр̂снице*, *вр̂снички*, *вр̂сен*

■ Изведено од псл. **vr̂st̂b* (**vr̂sta/ *vr̂st̂va*); сп. стсл. *вр̂ста* ‘возраст, старосна доба’, буг. *вр̂ст*, срп. *вр̂ста*, хрв. *vr̂sta*, слн. *vr̂sta*, слч. *vr̂st̂va*, чеш. *vr̂st̂va*, пол. *war̂st̂wa*, рус. *вер̂ст̂á*, укр. *вер̂ст̂vá*, блр. *вяр̂ст̂á*. Псл. збор е изведен од пие. **ŵrt-*, кој е во *вр̂иш* изворно е земјоделски термин, а во значењето ‘возраст, старосна доба’ можеби дошло до вкрстување со пие. **ŵrd^h-* ‘расте’ (ПЕРСЈ 1: 178); в. **вр̂сник**. (БЕР 1: 189; Аникин 6: 321–324; ПЕРСЈ 1: 178; Фасмер 1: 300; Bezlaј 4: 362–363; ERHJ 2: 571; Skok 3: 629; Snoј 2016: 858).

вр̂тача *vr̂tîača f.*, *vr̂tîači pl.*; ‘длабнатина на карстен терен’.

Во релација со: ▲ *вр̂ти*

■ Според ПЕРСЈ (1: 179) од јсл. **vr̂tača*; сп. срп. *вр̂тача* ‘вир, вртлог’, слн. *vr̂táča*. Псл. збор е изведен со суф. *-ača* од псл. **vr̂t̂ēti*, а семантиката би била ‘вода која се врти и создава вдлабнатина на цврста почва’; в. **вр̂ти**. (ПЕРСЈ 1: 179; Bezlaј 4: 364–365; ERHJ 2: 571; ESJS 1095; Skok 3: 631; Snoј 2016: 859).

вр̂ти *vr̂iij*, *vr̂îaiij impf.*; ‘доведува нешто во кружно движење; менува правец, се движи, оди на некоја страна, околу нешто; менува положба; мести, поставува на обратната страна, превртува (месо, палачинка); прелистува страници; пренасочува некого во дејствување, во однесување, во разговор; работи, стопанисува, се занимава со нешто; вложува пари во трговски и други зделки; чувствува болка; искривува, изопачува факт, смисла; лаже, мами; непотребно задржува, вртка некого; (се ~) се движи во круг околу оската, се движи околу нешто; (се ~) се насочува на некоја страна; (се ~) немирно седи, лежи; (се ~) се менува, не е постојан; (се ~) се води околу нешто (за расправа, разговор); (се ~) го поминува времето, обично се наоѓа, е некаде; (се ~) се вртка, се задржува непотребно’.

Во релација со: ▲ *вр̂тење*, *вр̂тача*, *вр̂талиште*, *вр̂тачка*, *вр̂теж*, *вр̂тежен*, *вр̂телешка*, *вр̂телка*, *вр̂тешка*, *вр̂тивера*, *вр̂тикапа*, *вр̂тикапец*, *вр̂тикука*, *вр̂тикуќник*, *вр̂тимушка*, *вр̂типоп*, *вр̂тка*, *вр̂тканица*, *вр̂тлив*, *вр̂тлог*, *вр̂тне*, *вр̂товерец*, *вр̂тоглав*, *вр̂тоглавечки*, *вр̂тоглавица*, *вр̂токуќник*, *вр̂топерка*, *вр̂тушка*, *завр̂ти*, *завр̂тува*, *завр̂тка*, *навр̂ти*, *навр̂тува*, *навр̂тка*, *провр̂ти*, *провр̂тува*, *свр̂ти*, *свр̂тува*, *вр̂цка*, *вр̂цкање*, *вр̂цкав* ▼ *вр̂ати*, *вр̂ат*, *вр̂ата*, *време*, *обрати*, *обр̂т*, *обр̂не*, *обр̂нува*, *одвр̂ати*, *одвр̂атен*, *развр̂ати*, *развр̂ат*, *вр̂етено*

■ Наследено од псл. **vr̂t̂ēti* (*ŝe*), *vr̂t̂jo* (*ŝe*); сп. стсл. *вр̂т̂ѣти са*, *вр̂шт̂ж са*, буг. *вр̂т̂я (се)*, срп. *вр̂тети (се)*, *вр̂тјети (се)*, хрв. *vr̂tjeti (se)*, слн. *vr̂t̂ēti*, слч. *vr̂tiel’ (sa)*, чеш. *vr̂t̂ēti (se)*, пол. *wier̂cieć (się)*, рус. *вер̂т̂ѣть(ся)*, укр. *вер̂т̂и́ти(ся)*, блр. *вяр̂ц̂ѣць*, *вяр̂ц̂ѣца*. Во мак. дијалекти се задржал и перфективот (dial.) *вр̂не* (се) од псл. **vr̂n̂oti* < **vr̂tn̂oti*, како и *обр̂не* од псл. **ob(v)̂r(t)n̂oti (ŝe)*; сп. псл.

обрзжати *са*, буг. *вѣрна (се)*, *обѣрна (се)*, срп. *вѣрнути (се)*, *обѣрнути (се)*, слн. *vrniti, obrniti*, чеш. *vrnout*, пол. *obertnąć (się)*, рус. *вернуть(ся)*, укр. *вернути(ся)*, блр. *вярнуць, вярнуцца*. Сродно со литв. *ver̃sti, ver̃čiu*, латв. *vērst*, стпрус. *wartint*, герм. *warden*, лат. *vertō (vertēre)*, од пие. корен **(H)wert-/*(H)wort-/*(H)wurt-* ‘врти (се), сврти, преобраќа, постои’; в. **врати, обрне**. (БЕР 1: 212–213; ПЕРСЈ 1: 180; Аникин 6: 334–336; Фасмер 1: 301; ЭССЯ 24: 34–35; 10: 149; Bezljaj 4: 362, 365–366; ESJS 1092–1093; Skok 3: 631–633; Derksen 2008: 539).

вртипоп *врѣиѣиѣи m., врѣиѣиѣи pl.* (dial.); ‘камилица, боливач, *Matricaria chamomilla*’.

Во релација со: ▼врти, поп

■ Сложенка од *врѣи* и *ѣиѣи*, јсл. дијалектен назив; сп. буг. (dial.) *вѣртипоп*, срп. (dial.) *вѣртипоп*. Првиот дел од називот се поврзува со глаголот *врти* (в. **врти**) а вториот дел има нејасна етимологија, од причина што можно е да се работи за изворна ономастопеја од коренот *-ѣиѣи-*, што подоцна се асоцирал со именката *ѣиѣи* (в. **поп**). (Гецовска 2004: 149; БЕР 1: 182, 212).

вртлог *врѣилоѣ m., врѣилоѣи pl.* (colloq.); ‘вител’.

Во релација со: ▼врти

■ Понова заемка од срп. *вѣртлог*, што е од псл. **vrtъlo* ‘вител’, што е од истиот корен од глаголот *врѣи*. Суфиксот *-лоѣ* е како во *ѣилоѣ, ѣилоѣ*; в. **врти**. (ПЕРСЈ 1: 180; ERHJ 2: 572; Skok 3: 632; Vaillant 4: 496–497).

вруток *вруѣок m., вруѣоѣи pl.*; ‘местото каде што извира вода, река; (fig.) извор, почеток на нешто’.

Во релација со: ▲вруќи, вруќина, вруќица ▼врие, вриење, вриеж, ври-

ежлив, вријавец, врика, доврие, заврие, зоврие, зовриеност, изврие, преврие, проврие, вари, довари, завари, превари, свари, врел, врело, вир, врика, вруток, вруќ, извор, бари, обари

■ Од псл. (dial.) **vъrъtkъ* ‘извор’; сп. срп. *вруѣок*, слн. *vrъtek* ‘извор’; в. **вруќ, врие, врел**. (ПЕРСЈ 1: 181; Bezljaj 4: 362; Skok 3: 623).

вруќ *вруќ, вруќиѣи adj.*; ‘што е врел, жежок, мошне топол’.

Во релација со: ▲вруќ, вруќи, вруќина, вруќица, вруток ▼врие, вриење, вриеж, вриежлив, вријавец, врика, доврие, заврие, зоврие, зовриеност, изврие, преврие, проврие, вари, довари, завари, превари, свари, врел, врело, вир, врика, вруток, вруќ, извор, бари, обари

■ Изведено од псл. (dial.) **vъry* (G sg. **vъrъtja*), што е активен партицип на презентот од псл. глагол **vъrѣti*; сп. срп. *врућ*, хрв. *vrûć*, слн. *vrðć*, слч. *vrûci*, чеш. *vrouci*; в. **врие**. (ПЕРСЈ 1: 181; Bezljaj 4: 362; ERHJ 2: 572; Skok 3: 623).

врховен *врховен, врховниѣи adj.*; ‘највисок по ранг, главен; најдобар’.

Во релација со: ▲врховизам, врховист, врховистички, врхушка ▼врв

■ Позајмено од рус. *верховный*; сп. стсл. *вѣрховънъ*, буг. *вѣрховѣн*, срп. *вѣрховнѣи* (буг. и срп., исто така заемки од рус. *верховный*); в. **врв**. (Аникин 6: 342–344; ПЕРСЈ 1: 181–182; Фасмер 1: 301–302; Bezljaj 4: 359; ESJS 1091; Skok 3: 624–625; Derksen 2008: 538, 539; 2015: 506, 492).

врчва *врчва m., врчви pl.*; ‘глинен сад со две рачки за сало, кисело млеко, пијалак и сл.’.

Во релација со: ▲врчка

■ Според ПЕРСЈ (1: 183) од стел. *врѣча*, балкански латинитет, од лат. *urceus*; сп. буг. (dial.) *вѣрчва*, срп. *врѣч*, (dial.) *врѣча*, хрв. *vřč*, слн. *vřč*, *vřča*. Обликот *врч-ва* можеби спрема *бочва*. (ПЕРСЈ 1: 183; Bezljaj 4: 354; Skok 3: 620–621; Snoj 2016: 856).

врши¹ *врши*, *вршаӣ* impf.; ‘прави, исполнува некоја работа или некоја задача; дава збор, договара брак, договара свршувачка; (се ~) дава збор, договара брак’.

Во релација со: ▲вршење, доврши, заврши, изврши, наврши, преврши, сврши, свршува, завршок, завршеток, совршен ▼врв

■ Наследено од псл. **vǝršiti* (*se*) што е деноминал од псл. **vǝrxъ*; сп. стел. *свѣршити*, буг. *вѣршиа*, срп. *вршити* (*se*), хрв. *vřšiti* (*se*), слн. *vřšiti* (*se*), слч. *vřšit’* (*sa*), чеш. *vršiti* (*se*), пол. (dial.) *wierszyć*, рус. *вершѣть*, укр. *вершѣти*, блр. *вяршыць*. Во поглед на семантиката, овој псл. збор изворно се употребувал во конкретни значења ‘прави врв (на пласт сено)’, оттаму ‘прави, остварува, реализира (до крај)’.

Во мак. јазик се развила хомонимија со **врши²** (со објект жито); в. **врв**, **врши²**. (Аникин 6: 353–354; ПЕРСЈ 1: 183; Bezljaj 4: 364; Skok 3: 624; Snoj 2016: 858).

врши² *врши*, *вршаӣ* impf.; ‘ги одвојува зрната од класјето на житото’.

Во релација со: ▲вршење, вршидба ▼врав, зимоврав

■ Наследено од псл. (dial.) **vǝršiti*, што е секундарно образување од псл. **vǝrxti*, **vǝrxъ*; сп. псл. *врѣшти*, *врѣхъ*, буг. *врѣха* (< **vǝrxti*), *врѣшея/врѣша* (< **vǝršiti*), срп. *врѣћи*, *врѣшѣм*, слн. *vřšiti*, *-im*, *vrhati* (**vǝrxati*), од пие. корен **wers-/wors-/wrs-*; в. **врав**. Аникин (6: 355, s.v. *вершѣть* III) го изведува од псл. **vǝršiti* во значење

‘млати (со помош на животни)’, што е глаголско образување на **-iti* од презентската основа на глаголот **vǝrxti*, **vǝrxъ*; сп. рус.-цсл. *врѣщи*, *врѣхъ*, стел. *врѣшти*, *врѣхъ*, буг. *врѣха*, срп.-хрв. *vrijēci* (*vřci*), *vřšēm* ‘млати, тепа’, понатаму сп. псл. **vǝrxъ*, рус. *ворохъ*, хрв. *vrâh* (*vrâ*), лат. *verrō* (*verrere*) ‘мете, грибла, влече’ (стлат. *vorrō*), хет. *varšija-* ‘создава триење (во врска со земјоделските работи)’ < пие. **(ue)-wǝrs-*. (Аникин 6: 355; БЕР 3: 213–214; Фасмер 1: 302; Bezljaj 4: 359; Skok 3: 625; Snoj 2016: 858).

вселена *вселена* m., *вселенаӣа* (sg.); ‘сиот свет што нè опкружува’.

Во релација со: ▲вселенски

■ Позајмено, можеби преку буг. *вселѣна*, или рус. *вселѣнная*, од стел. *взселѣнаѣа*, *взселѣнаѣа*, што формално се изведува од псл. **vǝseliti* ‘насели’, **vǝseljati* ‘населува’. Станува збор за суптантивизирана придавка од постарата синтагма *взселѣнаѣа землѣ*, што е калка спрема грч. οἰκουμένη (γῆ) ‘населена земја, населен свет’, сп. и срп. *васељѣна*. Придавката *вселенски* во современиот мак. јазик се јавува во две значења ‘што се однесува на вселената’ и е изведено од *вселена*, а во второто значење ‘што се однесува на православната црква’ е црковен термин од стел. *взселѣньскъ* < *взселѣнаѣа*, како калка спрема грч. οἰκουμένηκός. Од грч. преку лат. *oecūmenicus*, *oecūmenē* се екуменски, екумена. (БЕР 1: 195; Аникин 9: 54).

всели *всели*, *вселаӣ* pf.; ‘доведе, смести некого во стан, кука и сл.; внесе, всади; (се ~) (само 3 л.) се смести во стан, кука и сл.; (се ~) се вовлече, се всади во свеста, во душата и сл.’.

Во релација со: ▲вселува, вселување, сели, досели, доселува, доселба, засели, заселува, исели, иселува, насели, населува, население, пресели,

преселува, преселба, расели, раселува
▼ село

■ Од псл. **vъse(d)liti(se)*, што е сложено од псл. **vъ-* и **se(d)liti*; сп. стсл. *взсѣлѣти*, буг. *вселявам (се)*, *вселя (се)*, срп. *уселити (се)*, хрв. *useliti (se)*, слн. *vseliti*, рус. *всели́ть(ся)*, укр. *всели́ти(ся)*, блр. *усяліць, усяліцца*; в. **сели, село**.

всушност *всушности* mod.; ‘во суштина, навистина’.

■ Позајмено од буг. *всѣщност*, како книжевна адаптирана форма, што е составено од *в-* и *сушности*. Во мак. јазик во разговорна употреба е и (colloq.) *усѣшвари* од срп. *у ствари*; в. **сушност, суштина**.

втемели *вѣтемели, вѣтемелай* pf.; ‘постави темели на нешто; основа нешто; заснова, цврсто постави врз доказ, факт (за текст, став, мислење); (се ~) се вкорени, се всади, се зацврсти’.

Во релација со: ▲втемелува, втемелување, темели, темелен, темелит, втемелувач ▼темел

■ Изведено со преф. *в-* и глаголот *ѣемели*, што пак е изведен од именката *ѣемел* (балкански турцизам); в. **темел**.

втор *вѣтор* и *вѣтори, вѣториоѣ* num. ord.; ‘што е по ред зад првиот, редна бројна придавка според бројот два; што се разликува од претходниот; што не е главен, туку е веднаш зад главниот, што оди заедно со главниот, а е од помала важност’.

Во релација со: ▲вторак, втораче, вториче, вторичен, вторник, вторничен, второженец, второкласен, второкласник, второлигаш, второодделенец, второосомничен, второпласиран, второроден, второстепен, вторпат

■ Наследено од псл. **vъtorъ(jь)*, од пие. *(h₁)wi-tor- (скрт. *vitarám* ‘двојно’), односно со дисимилација од **dwi-tor-*, од коренот кој е во *два*; сп. стсл. *вѣторъ, вѣторъи*, буг. *втор, вто̀ри*, слн. (arch.) *vtori* (*vtóre jutro*), пол. *wtóry*, рус. *второ́й*, укр. *вто́рий*, стукр. *вторый*, стблр. *уморѣи, вто́рый*. Паралелно со псл. **vъtorъ(jь)*, се реконструира и псл. **qterъjь, *qtorъjь* ‘друг’ од каде што се чеш. *úterý*, глуж. *wutory*. (БЕР 1: 197; Аникин 9: 90; ERNJ 2: 527).

вторник *вѣорник* m., *вѣорници* pl.; ‘втор ден во неделата, ден по понеделник’.

Во релација со: ▲вторничен, втор ▼вторак, втораче, вториче, вторичен, второженец, второкласен, второкласник, второлигаш, второодделенец, второосомничен, второпласиран, второроден, второстепен, вторпат

■ Наследено од псл. **vъtorъnikъ*, што е изведено од **vъtorъ(jь)*; сп. стсл. *вѣторънкъ, буг. вто̀рник, срп. (dial.) у̀торнѣк, рус. вто́рник, стукр. вто́рникъ, стблр. вто́рникъ*. Од псл. **vъtorъкъ* се срп. *у̀торак, хрв. útorak*, слн. *tórek*, слч. (dial.) *vochterek, volterek*, чеш. (dial.) *vovterek, vtorek*, пол. *wtorek*, струс. *второкъ, рус. (dial.) вто́рок, стукр. вто́рокъ, укр. вів-то́рок, (dial.) вто́рок, стблр. вто́рокъ, блр. аўто́рак*. За дел од словенските форми можна е реконструкција со **q-* од типот **qter-*, **qtor-*, сп. чеш. *úterek*, слч. (dial.) *utorok*, глуж. *wutura*; в. **втор**. (БЕР 1: 197; Аникин 9: 88; Фасмер 1: 364; ЭСБМ 1: 208; ЕСУМ 1: 389; ERNJ 2: 528; Bezljaj 4: 204; Machek 671–672).

вујко *вујко* m., *вујковци* pl.; ‘мајчиниот брат или братучед’.

Во релација со: ▲вујков, вујна, вујнин, вујче, вујчев, вујчов

■ Од псл. **ијъ*, со протетичко *в-* + суф. *-ко* (како во: *ѡайко*, *сѡрико*, *чичко*, *баѡко*), што е од пие. **h₂ewh₂-* ‘вујко, машки предок’. Во пие. јазик со овој корен се означувал кој било машки предок што е постар од таткото и од мајчиниот брат; сп. литв. *avūnas* ‘вујко’, стпрус. *awis* ‘вујко’, лат. *avus* ‘дедо’, хет. *huhha-* ‘дедо’. Псл. назив **ијъ* одразен во стсл. *ѡи*, *ѡи*, рус. *вуй*, *уй*, укр. *вуй*, *уй*, блр. (dial.) *вуй*, пол. *wuj*, но почести се изведувањата со различни суфикси, сп. мак. (dial.) *вѡјка*, *вѡјку*, *вѡко*, *вѡјче*, *ѡјко*, *ѡјку*, *ѡчу*, буг. *вѡйчо*, (dial.) *вѡйко*, *вѡйка*, *уѡкѡ*, срп. *ѡѡк*, хрв. *ѡѡк*, слн. *ѡјес*, слч. *ѡјес*, *ѡјко*, *ѡјо*, чеш. *ѡјес*, укр. *вѡйко*, блр. (dial.) *вѡйко*, стблр. *вѡйка*. (БЕР 1: 198–199; Аникин 9: 102–103; ЕСУМ 1: 438; ЭСБМ 2: 218; ERHJ 2: 505; Boryś 716; Machek 668; Derksen 2008: 505–506).

вујна *вујна* f., *вујни* pl.; ‘сопруга на вујкото’.

Во релација со: ▲вујнин ▼вујко, вујков, вујче, вујчев, вујчов

■ Од псл. **ијъна*, што е изведено од псл. **ијъ*; сп. буг. (dial.) *вѡйна*, *уйна*, срп. *ѡјна*, укр. (dial.) *вѡйна* ‘сопруга на вујкото’; в. **вујко**.

вулгарен *вулгарен*, *вулгариоѡи* adj.; ‘што е груб, простачки; народен, просто-народен’.

Во релација со: ▲вulgарно, вulgарност, вulgаризам, вulgаризатор, вulgаризација, вulgаризира

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *vulgaire*, англ. *vulgar*) од лат. *vulgāris* ‘народен’, што е изведено од лат. *vulgus* ‘народ, заедница’. Натамошната етимологија е непозната. Значенскиот развој бил од ‘народен’ > ‘кој му припаѓа на обичниот народ’

> ‘прост, вулгарен’. (Аникин 9: 104; ERHJ 2: 573; Snoj 2016: 861; TLFi, s.v. *vulgaire*).

вулкан *вулкан* m., *вулкани* pl.; ‘рид, планина со кратер на врвот низ кој од внатрешноста на земјата избива лава, пепел и гасови’.

Во релација со: ▲вулкански, вулканизатор, вулканизација, вулканизер, вулканизира

■ Интернационален термин од итал. *vulcano*, сп. герм. *Vulkan*, фр. *volcan*, англ. *volcano*, рус. *вулкѡн*, пол. *wulkan*, буг. *вулкѡн*, срп. *вулкѡн*. Итал. *vulcano* е од лат. *Vulcānus* ‘Вулкан, римски бог на огнот и заштитник на ковачите’. Значењето ‘вулкан’ во европските јазици е забележано во 16 в. кога шпанските и португалските морепловци ги откриваат вулканите во Средна Америка. (Аникин 9: 103–104; ПЕРСЈ 1: 185; Bezlaј 4: 369; ERHJ 2: 573; Skok 1: 234; Snoj 2016: 861; Kluge 965).

вулканизира *вулканизира*, *вулканизираѡи* pf./impf.; ‘врши вулканизација, крпи гумени производи’.

Во релација со: ▲вулканизирање, вулканизир, вулканизација, вулканизатор ▼вулкан, вулкански

■ Понов интернационализам, позајмен од европските јазици (фр. *vulcaniser*, англ. *vulcanize*, герм. *vulkanisieren*); сп. буг. *вулканизирам*, срп. *вулканизираѡи*. Преку европските јазици (фр. *vulcaniser*, англ. *vulcanizer*, *vulcaniser*) е и именката *вулканизер* ‘лице што се занимава со вулканизација’; в. **вулкан**. (Аникин 9: 103–104; ПЕРСЈ 1: 185; Bezlaј 4: 369; ERHJ 2: 573; Skok 1: 234; Snoj 2016: 861; Kluge 965; OED, s.v. *vulkanize*).

вчера *вчера* adv.; ‘денот пред денес; неодамна, пред извесно време’.

Во релација со: ▲вчерашен, вчера-вечер, вчераутро ▼вечер, вечера

■ Од псл. **vьčera*; сп. стсл. *вѣчера*, буг. *вчѣра*, срп. *jūčē*, *jūčēr*, хрв. *jūčēr*, (dial., arch.) *učera*, слн. *včĕraj*, слч. *včera*, чеш. *včera*, глуж. *wčera*, пол. *wczoraj*, рус. *вчѣра́*, укр. *вчѣра*, *учѣра*, блр. *учѣра*. Псл. прилог **vьčera* најверојатно не го одразува само стариот аблативен завршок, туку и стариот

локатив на *-ō (постар од локативот на *-ě) со редукција во првиот слог од псл. **večerъ*; сп. литв. *vākar*, покрај *vākaras* ‘вечер’; в. **вечер**, **вечера**. (ПЕРСЈ 1: 491; Аникин 9: 109–110; Фасмер 1: 366; Bezlaĵ 4: 285; ESJS 1114; Skok 3: 570; Snoj 2016: 831; Machek 680; Derksen 2008: 536).

Г

га *ġa (ġa-ġa!)* interj.; за имитирање на гласот на гавран, врана, гуска и сл.

■ Ономатопеја, најчесто со редупликација; сп. буг. *ga (ga-ga)*, срп. *ga (ga-ga)*, слн. *ga (ga-ga)*, слч. *ga-ga* ‘крик на гуска, утка итн.’, рус. *га (ga-ga)*, укр. *га (ga-ga)*, блр. *га (ga-ga)* ‘крик на гуска’. Според Аникин (9: 272, s.v. га IV) овој извик е познат и во другите ие. јазици: литв. *gà-gà-gà* ‘за крикот на некои птици, првично за крикот на гуската’, латв. *ga, ga, ga*, срвгерм. *gā* итн. Се претпоставува пие. **gha, gha* (паралелно со **ghe, *ghe, *ghi, *ghi*). Се допушта и врската со пие. **g’hans* ‘гуска’ > прасл. **gъsъ*, а исто така се реконструира и псл. **ga-ga*. (БЕР 1: 219; Аникин 9: 272; SP 7: 22–23; ERHJ 1: 255).

габа *ġaba f., ġabi pl.*; ‘организам сличен на ниско растение без листови, со кусо стебло и врв во форма на шапка; печурка’.

Во релација со: ▲габоса, габосан, габичен, габичка, габар, габарка

■ Наследено од псл. **gōba* ‘габа; габички (на стебло)’; сп. стсл. *гѣба*, буг. *ġġba*, срп. *ġġba*, хрв. *gŭba*, слн. *gōba*, слч. *huba*, чеш. *houba*, рус. *губа, губа́*, укр. *губи pl., стукр. губа, блр. (dial.) губа*. Значењето ‘усна, уста’ е веројатно фигуративно и не треба да се одвојува од значењето ‘печурка’. Некои словенски јазици покажуваат разлика помеѓу двете значења, како во случајот со чеш. *houba* ‘сунѓер’ и *huba* ‘уста’. Псл. **gōba* најверојатно е од **gumb-* или **gm̥b-*; сп. литв. *gumbas* ‘чвор, израсток’, латв. *gumba* ‘израсток’, стнорд. *kumbr* ‘дојка, чвор’. Изворното значење најверојатно било ‘оток,

подуеност’ од каде што се развило ‘габа, печурка’ и ‘усна’. (БЕР 1: 297; Аникин 12: 179–182; ЭССЯ 7: 78–79; ЕСУМ 1: 610; Фасмер 1: 468–469; Skok 1: 628; SP 8: 159–161; Bezlaġ 1: 155; Gluhak 252; ERHJ 1: 307; Boryś 195; Derksen 2008: 182; Beekes 2010: 1385).

габарит *gabarit m., gabarítom (sg.)*; ‘димензии на објект; надворешен обем на градба’.

Во релација со: ▲габаритен, габаритност

■ Позајмено од фр. *gabarit*, преку прованс. *gabarrit*, од гот. *garwi* < пгерм. **garwaz* ‘направен, подготвен, готов’; сп. итал. *gabarrito*, порт. *gabarrito*, ром. *gabarrit*, пол. *gabaryt*, рус. *габарит*, укр. *габарит*, блр. *габарит*, буг. *габарит*, срп. *габарит*. (Аникин 9: 274; ЭСБМ 3: 7; TLFi, s.v. gabarit; GDEHF 421).

габер *ġaber m., ġabri pl.*; ‘вид дрво со жилести и назабени лисја, со мазна сива кора и бела срцевина што се користи за изработка на музички инструменти и други предмети, *Carpinus betulus*’.

Во релација со: ▲габеров, габерлив, габрак, габерица, габровица

■ Наследено од псл. **grabrъ*, од коешто уште во псл., поради дисимилијација се развиле формите **grabъ* и **gabrъ*; сп. буг. *ġabъr*; срп. *grăb, grăbar, ġabar*, хрв. *grăb, grăbar, ġabar*, слн. *grâb, grâber, gâber*, слч. *hrab*, чеш. *habr, hrab*, глуж. *hrab*, длуж. *grab*, пол. *grab*, рус. *граб*, укр. *граб*, (dial.) *grăbina*, блр. *граб*. Според ERHJ (1: 291), овој псл. збор се поврзува со стпрус. *wosi-grabis* ‘*Evonymus Euro-*

раеус’ (буквално ‘козји габер’). Поради отсуството на суф. *-r- во пруската форма, можно е да е позајмен од некој словенски извор. Можно е да постои и некаква врска со ант.-мак. γράβιον ‘вид дрво’. Слични називи за истото дрво се наоѓаат во литв. *skrõblas* ‘габер’ и лат. *carpinus* ‘габер’, што наведува на претпоставка дека биле позајмени од истиот супстратен јазик како и псл. **grabrъ*. (БЕР 1: 220; Аникин 11: 338–340; ЭССЯ 7: 99–100; Фасмер 1: 449; Skok 1: 598; Gluhak 242; ERHJ 1: 291; Snoj 2016: 192; SP 8: 179, 186; Orel 1: 274; Berneker 1: 343; Beekes 1: 284;).

гаваз *ġavaз* m., *ġavaзи* pl.; ‘личен чувар на лице на висока позиција или дипломат; стражар, чувар’.

Во релација со: ▲ гавазин, гавазов

■ Од тур. *kavas* ‘чувар, телохранител, вооружен слуга (особено при дипломатски мисии)’, што е заемка од арап. *qawwās* ‘стрелец’, изведено од *qaws* ‘лак; сп. буг. *gavāzin*; срп. *gāvāz*, *kāvāz*; алб. (dial.) *gavāz*. Гавазите на почетокот биле службени лица, момоци кај турските господари кои ги носеле нивните стрели, а подоцна значењето на овој збор во Отоманското Царство се проширило и се менувало со текот на времето, па така, од ‘вооружен слуга, телохранител’ > ‘дворски и дипломатски чувар’. Аникин (9: 279) за рус. (dial.) *gaváz* ‘слуга’, како и за укр. (dial.) *gavazá* ‘неуреден човек’ наведува дека е нејасно. (Јашар-Настева 2001: 34, 81; БЕР 1: 220; Аникин 9: 279; ЕСУМ 1: 446; Škaljić 402; Tietze 4: 176).

гавез *ġavez* m., *ġavezи* pl.; ‘лековито растение што расте до 80 см, со исправено влакнесто стебло и црвено-виолетови, бели или жолтеникави цветови, *Symphytum officinale*’.

Во релација со: ▲ гавезов

■ Од псл. (dial.) **gavęzъ*, што според многумина етимолози би било сложенка од псл. **govędo* ‘говедо’ и *(j)*ęzyкъ* ‘јазик’ и првично би значело ‘говедски јазик’; сп. буг. (dial.) *gavez*, *gавяз*, *гавъз*, срп. *gāvēz*, хрв. *gāvēz*, слн. *gābez*, (dial.) *gāvez*, укр. (dial.) *gāv’яз*, *gavūяз*, блр. (dial.) *gāvez*. Од укр. е рус. (dial.) *гавъяз*, *гавяз*, *гавяс*, како и стпол. *haviaż*, додека пак, чеш. *havez* е заемка од јсл. јазици. Оваа билка го добива називот според изгледот на нејзините листови, а семантичка паралела може да се најде во грч. βούγλωσσον ‘*Anchusa Italica*; *Carduus rupecephalus*’ буквално ‘говедски јазик’, што е сложенка од βούς ‘говедо’ и γλῶσσα ‘јазик’; сп. и англ. *houndstongue*, герм. *Hundszunge*. (ПЕР CJ 1: 189; БЕР 1: 221; Аникин 9: 287; ЭССЯ 6: 111–112; ЕСУМ 1: 417; Фасмер 1: 380; Skok 1: 555; Snoj 2016: 192; ERHJ 1: 261; Bezlaј 1: 141; Berneker 1: 297; SP 7: 71; ESJS 171–172; Derksen 2008: 160–161).

гавран *ġavran* m., *ġavrani* pl.; ‘Вид птица со црни сјајни пердуви и силен клун; *Corvus corax*’.

Во релација со: ▲ гавранче, гавраниште, гавранов ▼ врана, вран, вранец, враноса

■ Од псл. **gavornъ*, при што во вториот дел би било псл. **vornъ* m. од псл. **vorna* (в. **врана**); сп. буг. *gàrvan*, (dial.) *gàvran*, срп. *gāvṛān*, (dial.) *kāvṛān*, хрв. *gāvṛān*, (dial.) *kāvṛān*, слн. *gavrān*, (dial.) *kāvran*, слч. *havran*, чеш. *havran*, глуж. *hawron*, длуж. *karwona*, *karona*, *garona*, пол. *gawron*. Во етимолошката литература постојат различни мислења, од кои едно од нив е дека псл. облик се разложува на **ga-vornъ*, при што првиот дел подлежи на различни толкувања: дека е

ономатопеја што го имитира гласот на гавранот (в. **га**), односно дека се работи за експресивен корен кој варира со **ka-* и во тој случај би се реконструирала посл. форма **kavornъ*; сп. слн. *kāvrān*, хрв. *kāvran*, срп. *kāvran*, што може да е сродно со литв. *kóvarnis* ‘вид врана, *Corvus frugilegus*’, како и латв. *kuðvarnis*, *kuðvarna* ‘чавка, *Corvus monedula*’, што сложенка **kova-vari-ni-s* од *kóvas* ‘чавка’ и *vañnas* ‘врана’. Ако претпоставката е точна, значењето на сложенката е **‘вид врана, слична на чавка’*. Во мак. дијалекти се среќава и називот *žarvan*, што е добиен со метатеза од постарото *žavran*. (ПЕРСЈ 1: 189–190; БЕР 1: 230, 221; Аникин 9: 319–320; ЭССЯ 6: 88–89; Skok 1: 556; Gluhak 226; ERHJ 1: 261–262; Bezlaž 1: 141; Snoj 2016: 197; SP 7: 74–76).

гад *žag m., žagovi pl.*; ‘нечистотија, валканица, гадотија; (nom. coll.) инсекти, животинки, гадинки; никаквец, подлец, лош, зол, одвратен човек’.

Во релација со: ▲ гадиште, гаден, гади, гадење, гадина, гадинка, гадлив, гадоса, гадост, гадотија

■ Од посл. **gadъ*; сп. стсл. *гадъ*, буг. *gad*, срп. *gād*, хрв. *gād*, слн. *gād*, слч. *had*, чеш. *had*, пол. *gad*, рус. *gad*, укр. *gad*, блр. *gad*. Кај дел од јазиците значењето табуистички се конкретизирало во ‘змија, гадинка’, додека на други места е зачувано поширокото значење ‘нешто гадно, одвратно’. Посл. **gadъ* е стара *o*-основа, но со рано влијание од *ŷ*-основите. Можно е врската со посл. глаг. **žadati (se)* ‘гади се, чувствува одвратност’ (сп. стпол. *žadać sie*, (adv.) *žadny*, *žadliwy* ‘гаден’, длуж. *žadaś se*), што ја објаснува првичната семантика ‘тоа што предизвикува гадење’. Пие. основа се реконструира како **g^weh₁d^h-/*g^woh₁d^h-* со значење

поврзано со ‘срам, нечистотија, одвратност’; сп. стпрус. *gīdan* ‘срам’, литв. *gėda* ‘срам’, герм. *Kot* ‘кал, блато’, при што се исклучува врска со пие. **g^wou-* ‘говедо’ поради гласовни причини. (ПЕРСЈ 1: 190; БЕР 1: 222–223; Аникин 9: 297–299; ЭССЯ 6: 81–82; Фасмер 1: 381; СДЭС 1: 491; Skok 1: 542; Gluhak 224; ERHJ 1: 255; Snoj 2016: 193; Bezlaž 1: 135; Berneker 1: 289; SP 6: 19–20; Derksen 2008: 160).

гаден *žagen, žagnoiъ adj.*; ‘што е одвратен, лош, подол’.

Во релација со: ▲ гад, гадиште, гади, гадење, гадина, гадинка, гадлив, гадоса, гадост, гадотија

■ Од посл. **gadъnъ(jъ)*; сп. стсл. *гадънъ*, буг. *gāden*, срп. *gādan*, хрв. *gādan*, слн. *gāden*, струс. *гадъныи*, што е изведено од посл. **gadъ*; в. **гад**. (Аникин 9: 304; ЭССЯ 6: 83; ERHJ 1: 255; SP 7: 22).

гади се *žagi se, žagai se impf.*; ‘чувствува гнасење, одвратност, одбивност кон нешто; со кратка заменска форма (ми, ти, му,... се гади) се гнаси, чувствува одвратност, одбивност’.

Во релација со: ▲ гад, гадење, гадиште, гадина, гадинка, гадлив, гадоса, гадост, гадотија

■ Од посл. **gaditi*, што е изведено од посл. **gadъ*; сп. буг. *gādя* ‘загадува, прави нешто да стане нечисто’, срп. *gāditu* ‘предизвикува гадење; загадува’, *gāditu se* ‘презира’, слн. *gāditi* ‘предизвикува гадење’, чеш. *haditi* ‘хули’, слч. (dial.) *hadit’ sa* ‘ползи, се лизга како змија’, рус. *gādity* ‘повраќа; валка, погани, пакости’, укр. *gādity* ‘повраќа, се празни’, блр. *gādziць* ‘повраќа; валка, погани, пакости’; в. **гад**. (БЕР 1: 222–223; Аникин 9: 302–303; ЭССЯ 6: 79; SP 7: 17–18; ERHJ 1: 255).

gâz, блр. (dial.) *газ*, сите во значење ‘брод на река’, слн. *gâz* ‘патека на снег’. Во мак. дијалекти се регистрирани називите *џазало*, *џазилишиџе*, *џазалишиџе*, *џазалишиџе*; в. **гази**. (БЕР 1: 224; ЭССЯ 6: 113; Snoj 2016: 197; ERHJ 1: 262; Skok 1: 557; SP 7: 80).

газа *ġaza* f., *ġazi* pl.; ‘(med.) специјална мрежеста ткаенина што се користи за преврзување на рани’.

Во релација со: ▲ гадулица, гадулар
▼ гуди, гудач, гудало, гусла, гуслар

■ Позајмено од фр. *gaze*; сп. буг. *газ*, срп. *газа*, хрв. *gāza*, слн. *gāza*, пол. *gaza*, рус. *газ*. Срп., хрв. и слн. збор најверојатно со посредство на герм. *Gase* < фр. *gaze* < шп. *gasa*. Шпанскиот збор, пак е позајмен од арап. *qazz* ‘свила’, што е од перс. *kāz* ‘свила’. Некои етимолози (БЕР 1: 224) се обидуваат да го поврзат со регионот и (градот) Газа во Палестина, од каде што, според нив, потекнува платното, но тоа е малку веројатно. (Алексоска-Чкатроска 2005: 279; БЕР 1: 224; Фасмер 1: 382; Аникин 9: 308; ЕСУМ 1: 450; Snoj 2016: 197; ERHJ 1: 262; Králik 178; TLFi, s.v. *gaze*).

газда *ġazda* m., *ġazdi* pl.; ‘богат човек; сопственик, стопан; работодавец’.

Во релација со: ▲ газдарица, газдин, газдински, газдува

■ Позајмено, можеби преку срп. *gāzda*, од унг. *gazda*; сп. буг. *gāzda*, хрв. *gāzda*, слн. *gāzda*, слч. *gazda*, чеш. (dial.) *gazda*, пол. (dial.) *gazda*, укр. *газда/хазда*. Унг. збор е изведен од збирната именка **gostьpoda*, па според тоа станува збор за повратна заемка од словенските јазици. (ЕРСЈ 1: 229–230; ПЕРСЈ 1: 190; БЕР 1: 224; Skok 1: 594; EWU 450–451; Borys 157; Snoj 2016: 197; ERHJ 1: 262; Gluhak 227; Králik 178).

газела *ġazéla* f., *ġazéli* pl.; ‘вид тропски копитар, сличен на срна, со стројно тело, долги нозе и со рогови; *Gazella dorcas*’.

■ Позајмено, преку европските јазици (англ. *gazelle*, фр. *gazelle*, герм. *Gazelle*) од шп. *gacela*, што е позајмено од арап. *ġazāl*; сп. буг. *газела*, срп. *газела*, хрв. *gazèla*, слн. *gazèla*, пол. *gazela*, рус. *газель*. (Фасмер 1: 382; Аникин 9: 309–310; ЕСУМ 1: 451; Snoj 2016: 197; ERHJ 1: 262; Králik 178; Chambers 425; TLFi, s.v. *gazelle*; OED, s.v. *gazelle*).

газер *ġazer* m., *ġazeri* pl.; ‘долниот, најнизок дел од некој сад, дно на длабок предмет, кутија, сандак и сл.’.

Во релација со: ▲ газерче

■ Според ЭССЯ (7: 92–93), од псл. **gōzyrь*, што е изведено од **gōzь* со суф. **-yr*; буг. *гъзер*, *гъзър*, срп. (dial.) *гузер*, рус. (dial.) *гузырь*, *гузир*, укр. *гузірь*, блр. *гузырь*. (ЭССЯ 7: 92–93; Аникин 12: 211; SP 8: 176).

гази *ġazi*, *ġazai* impf.; ‘стапнува, чекори, оди; стапнува на нешто (снег, кал, трева); преминува преку вода, планина и сл.; смачкува со нозе; угнетува, поробува, потчинува, понижува’.

Во релација со: ▲ газење, згази, згазува, згазне, згазнува, загази, загазува, изгази, изгазува, нагази, нагазува, нагазне, нагазнува, погази, погазува, прегази, прегазува, разгази, разгазува
▼ **газ²**, **газалиште**

■ Настанало од псл. (dial.) **gaziti*; сп. буг. *гàзя*, срп. *gāziti*, хрв. *gāziti*, слн. *gāziti*, рус.-цсл. *изгазиту* ‘упропасти’. Најблиска паралела има во скрт. глагол *gáhate* ‘чекори’ < пие. **g^weh₂-g^h-*, што е изведено од пие. корен **g^weh₂-* ‘оди, чекори’, помалку веројатна е врска со балт. паралели (поради

семантичката оддалеченост) литв. *góžti* ‘сруши, собори, пролие’, литв. *gõžti* ‘израсне; брзо и несмасно чеко-ри’, латв. *gazi* ‘лие; сида; удира’. Изворното значење ‘одење по кашеста подлога (кал, блато, снег итн.)’ може да се види во псл. поствербал **gazъ*; в. **газ**². (ПЕРСЈ 1: 190–191; БЕР 1: 224; ЭССЯ 6: 113–114; Аникин 9: 311–312; Skok 1: 557; Bez1aj 1: 141; ERHJ 1: 262; SP 7: 78–80; Vaillant 4: 180; Derksen 2008: 162).

газира *ġazíra*, *ġaziraai* impf.; ‘Додава јаглерод диоксид во вино, безалкохолен пијалак и сл.’.

Во релација со: ▲газирање, газирани
▼**гас, газоза, газозација**

■ Позајмено од европските јазици (герм. *gasieren* < фр. *gazer*), што е изведено од *gaz* ‘гас’; в. **гас**. (БЕР 1: 224; Snoj 2016: 197; ERHJ 1: 262).

газоза *gazóza* f., *ġazózi* pl.; ‘вид газирани безалкохолни пијалак; фабричко име на безалкохолни газирани пијалак од поново производство’.

■ Позајмено, преку грч. *γαζόζα*, *γκαζόζα*, од итал. *gassoza*; в. **гас**. (Аригировски 1998: 91).

гајба *ġajba* f., *ġajbi* pl.; ‘амбалажа за транспорт на храна, пијалаци и др.’.

■ Позајмено, преку срп.-хрв. *gājba*, *gājba*, (сп. и слн. *gājba*) што е позајмено од истриот. *gaiba*, што, исто како итал. *gabbia*, настанало од *cavea* буквално ‘шуплина, празнина’. Лат. збор е изведен од *cavus* ‘шуплив’. (ERHJ 1: 256; Snoj 2016: 193).

гајда *ġajda* f., *ġajdu* pl.; ‘(mus.) народен музички дувачки инструмент составен од мев (мешина), најчесто од коза, со три цевки за дување и за сви-рење’.

Во релација со: ▲гајдар, гајдарка, гајдација, гајдаџика, гајдаџиство

■ Не е сосема јасно. Според БЕР (1: 224–225) буг. *gajda* е позајмено од тур. *gayda*, од арап. *gayta*; сп. и срп. *gājōē* (pl. tant.), поретко *gājōā*, хрв. *gājde*, алб. *gajdë*, унг. *gajd*, ром. *gajdă*. Според БЕР (1: 224–225) веројатно преку ром. *gajdă* и во укр. *gajda*, пол. *gajdy*, слч. *gajdy*, чеш. *kejdy*. Според нас, можно е овој збор да навлегол во други словенски јазици со различно посредство; сп. слн. *gajda*, слч. *gajdy*, чеш. *kejdy*, пол. *gajda*, *gajdy*, укр. *gajda*. Тур. *gayda* се доведува во врска или со арап. *qāida*, или со шп. *gaita* од герм. (готско) потекло. Според Tietze (2: 107) тур. *gayda* ‘дувачки инструмент со мев’ (со арап. посредство) е од шп. *gaita*, што е од герм. (гот.) *gait* ‘коза’, со оглед на тоа што гајдата се изработувала од козја кожа. За тур. *gayda* поинаку мислење изнесува Nişanyan (s.v. *gayda*). Имено, тој смета дека е од буг. *gajda* ‘балкански дувачки инструмент’, кое можеби е сродно со герм. **gaitz* ‘коза’, но ова е неизвесно. Според него овој балкански збор во варијанта *gaita* со исто значење се среќава и во дијалектите на Иберискиот Полуостров (шп. *gaita*, порт. *gaita*). Крајниот етимон на шп. *gaita* е герм. јазик (можеби гот.) во значење ‘козја торба’, сродно со англ. *goat* ‘коза’. (Јашар-Настева 2001: 34, 100, 207; БЕР 1: 224–225; ПЕРСЈ 1: 191; ЕСУМ 1: 452; Skok 1: 543–544; Škaljić 288, Bez1aj 1: 136; Králik 174; Tietze 2: 107; Nişanyan s.v. *gayda*).

гајка *ġajka* f., *ġajki* pl. (dial., colloq.); ‘мала алка од платно, кожа и сл. на ремен’.

■ Позајмено, можеби преку буг. *gajka* ‘мал прстен; навртка; мала алка од платно, кожа и сл. на ремен’ или срп.

гајка ‘мал прстен; навртка; подвижен прстен (на узди, итн.)’, од рус. *гайка* ‘метално тркалце, метален прстен, обрач што се става за прицврстување; железна плочка со отвор за пробивање, што формира спротивна глава кога се заковува. Според ЭССЯ (6: 86–87) сродно е и чеш. (dial.) *hajka* ‘сламен столб како знак на забрана за користење на патот’. Натамошната етимологија на рус. *гайка* е нејасна, иако, Аникин се навраќа на етимологија што е предложена многу порано од Горјаев во врска со укр. *гайти* ‘задржува’ (в. Аникин 9: 323) и го изведува од псл. **gajьka*, дериват од **gajiti*, но кај Фасмер (1: 384) таквото мислење се отфрла. (Аникин 9: 323; ЭССЯ 6: 86–87; Фасмер 1: 384; SP 7: 30).

гајле *гајле* n., *гајлиња* pl.; ‘грижа’.

Во релација со: ▲ загајледиса

■ Позајмено од тур. *gaile*, балкански турцизам од арапско потекло; сп. буг. *гајле*, срп. *гајла* sg., *гајла* sg., *гајле* pl., алб. *gájlë*. Тур. збор е позајмен од арап. *gāila* ‘проблем, несреќа’. (Јашар-Настева 2001: 34, 102; БЕР 1: 225; Škaljić 288; Tietze 3: 134).

гајрет *гајреџ* m., *гајреџи* pl.; ‘помош, поддршка, услужност; сила, енергија, храброст, трпение’.

■ Позајмено од тур. *gayret*, балкански турцизам од арапско потекло; сп. буг. *гајрет*, срп. *гајрет*, *гајрет*, алб. *gájlret*. Тур. збор е позајмен од арап. *gayrā(t)* ‘амбиција, ревност’, што е изведено од глаголот *gāra*. Честопати во разговорниот јазик и во мак. дијалекти се случува контаминација со *гајле*, па неретко се јавува и формата *гајре* со преземено значење ‘грижа’. (Јашар-Настева 2001: 34, 105, 106, 123; Škaljić 288; Tietze 3: 158).

гајтан *гајџан* m., *гајџани* pl.; ‘сплетена врвка што се шие како украс по работите на облеката; жица за приклучување на електричен апарат’.

Во релација со: ▲ гајтанче, гајтанлија, гајтанџија, гајтанџилак

■ Позајмено преку тур. *gaytan*; сп. буг. *гајтан*, срп. *гајтан*, алб. *gajtán*, ром. *găitán*. Според ПЕРСЈ (1: 191–191), зборот претставува балкански грцизам со недоволно јасно потекло: во балканските јазици можел да влезе и преку турски (каде се поврзува со арап. *ḡayṭ* ‘конец, нишка’), но и непосредно од грч. *γαῖτάνι*, забележано во грчкиот уште од 2 в. по Хр., кое се поврзува со лат. *fascia/gallitum* ‘лента, врвца’, при што се споменува и топонимиска хипотеза (градоот Gaeta). Tietze (4: 190) за тур. *kaytan/gaytan* наведува дека е можно од арап. *ḡayṭ* ‘конец, нишка’, или преку грч. *γαῖτάνι* (< итал. *Gaetano*), меѓутоа, бидејќи нема податоци за таква занаетчиска традиција во Гаета, прашањето за потеклото се смета за отворено. (Јашар-Настева 2001: 79, 97 ПЕРСЈ 1: 191–191; БЕР 1: 225; Аникин 9: 327; Skok 1: 544–545; Škaljić 288–289; Vasmer 1944: 60; Tietze 4: 190).

гака *гака*, *гакааи* impf.; ‘испушта глас како гуска’.

Во релација со: ▲ гакање, гакне, гакнува

■ Изведено од извикот *га!*; в. **га**.

гала *гала* (indcl.); ‘свечен, раскошен, обично како прв дел од полусложенки’.

Во релација со: ▲ гала-вечер, гала-вечера, гала-концерт, гала-претстава ▼ галантен, галантност, галантерија

■ Позајмено преку англ. *gala*, од фр. *gala*, што е од стфр. *gale* ‘радост, веселост, прослава, забава’. Од стфр.

gale се и шп. *gala* ‘празнична пригода’ и итал. *gala* ‘празнична пригода’. Францускиот збор е изведен од глаголот *galer* ‘се радува, се забавува’, а го задржал последното -а за да се избегне хомофонијата со *gale* ‘крста; шуга’. Најверојатно е во сродство со *galant*; в. **галантен**. (БЕР 1: 225; Snoj 2016: 193; Králik 174; TLFi, s.v. *gala*; OED, s.v. *gala*).

галаксија *ḡalaksija* f., *ḡalaksii* pl.; ‘свезден систем во вселената, на пример Млечен Пат’.

Во релација со: ▲ галактички

■ Позајмено преку европските јазици (англ. *galaxy*, фр. *galaxie*) од лат. *galaxias*, што е од од грч. γαλαξίας (κύκλος); сп. ром. *galaxie*, срп. *galàksiја*, слч. *galaxia*. Од истиот етимон се и герм. *Galaktik*, хрв. *galàktika*, срп. *galàktika*, рус. *galàktika*, буг. *galàktika*, алб. *galaktikë*. што е од грч. γαλαктикός ‘галактички, што се однесува на Млечен Пат’. Грч. збор е изведен со скратување на изразот γαλαξίας κύκλος, буквално ‘млечен круг’, од γάλα ‘млеко’: Изразот првично го означувал Млечниот Пат што според грчката митологија се созодал кога Хера го истурила млекото доејќи го Херкул. (Snoj 2016: 193; ERHJ 1: 256; Králik 175; TLFi, s.v. *galaxie*; OED, s.v. *galaxy*; DELI, s.v. *galassia*).

галама *ḡaláma* f., *ḡalámi* pl. (colloq.); ‘врева, бучава’.

Во релација со: ▲ галами, галамција

■ Позајмено од срп. *galáma* со неизвесна натамошна етимологија. Според ПЕРСЈ (1: 192) обично се доведува во врска со тур. *aḡlata* ‘плач, кукање’, под претпоставка дека во почетниот слог се работи за метатеза, но освен овој фонетски, има и семантички проблем. Предложената етимо-

логија во ПЕРСЈ (1: 192) е дека можеби сепак треба да се тргне од псл. основа **glom-/*glam-* која е во срп. *glomòmati* ‘прави врева’. Според ERHJ (1: 256), како алб. *gallamë*, *gallatë* од тур. *aḡlata* со метатеза и малку е веројатно дека овој збор е од ономатопејско потекло. (ПЕРСЈ 1: 192; Skok 1: 454, 455; Škaljić 289; Gluhak 225; ERHJ 1: 256).

галантен *ḡalánīten*, *ḡalanīniioī* adj.; ‘што е дарежлив, широкоград, услужлив, љубезен, учтив’.

Во релација со: ▲ галантно, галантност ▼ гала, галантерија

■ Позајмено, можеби преку срп.-хрв. *galántan* (< итал. *galante*), или буг. *galánten* (< рус. *galántnii*), во крајна линија од фр. *galant*, што е партицип на презентот од глаголот *galer* ‘се весели, се забавува’. Во ERHJ (1: 256) за фр. *galer* се констатира дека е од фран. **wala* ‘добар’, но таквиот став не е прифатен во современата француска и романска етимологија, каде што потеклото на глаголот се смета за нејасно; в. **гала**. (БЕР 1: 226; Skok 1: 545; Snoj 2016: 193; ERHJ 1: 256; Chambers 419; TLFi, s.v. *galant*; OED, s.v. *gallant*; DELI, s.v. *galante*).

галантерија *ḡalanīteriја* f., *ḡalanīteriјаи* (sg.); ‘ситна трговска стока за лична употреба; продавница за таков вид стока’.

Во релација со: ▲ галантериски, галантерист ▼ гала, галантен

■ Позајмено можеби преку буг. *galanteriја* (< ром. *galanterie* или од јазикот на шпанските Евреи, БЕР 1: 226), или со посредство на срп.-хрв. *galanteriја*, *galanteriја*, од герм. *Galanterie-waren* изворно ‘лукусузна стока; украси на облеката’, при што првиот дел е позајмен од фр. *galanterie* ‘га-

лантност’, изведенка од фр. *galant*; в. **галантен**, **гала**. (БЕР 1: 226; Snoj 2016: 193; ERNJ 1: 257; Králik 175).

галванизација *џалванизација* f., *џалванизација*та (sg.); ‘покривање на површината на некој метал со слој на друг метал со помош на галвански електрицитет; лекување со помош на галванска струја’.

Во релација со: ▲ галвански, галванизам, галванизира, галванографија, галванокаустика, галванометар, галванопластика, галваноскоп, галванотерапија, галванотехника, галванотипија

■ Позајмено од европските јазици, според презимето на италијанскиот пронаоѓач Луиџи Галвани (Luigi Galvani, 1737–1798), во чија чест се именувани еднонасочните електрични струи и многубројни електрични процеси, уреди и постапки. (БЕР 1: 226; Snoj 2016: 194; ERNJ 1: 258; Králik 176).

галеб *џалеб* m., *џалеби* pl.; ‘(zool.) вид птица, обично со бела боја, што живее покрај вода, *Larus*’.

Во релација со: ▲ галепче, галегов

■ Според ПЕРСЈ (1: 192) само срп.-хрв. збор со нејасно потекло, но македијалектен назив од охридско-струшките говори *џалеб* ‘*Larus*’ (оттаму и во стандардниот македонски јазик) наспроти *џолаб* ‘*Columba*’ за кој на македијалектна територија се регистрирани повеќе називи (*џалаб*, *џолаб*, *џулаб*, *џалаб*) укажува на фактот дека за разлика од птицата ‘*Columba*’ која била позната за Словените, птицата ‘*Larus*’ е непозната со оглед на тоа што нејзиното место на живеење е врзано со (слатки или солени) водени површини (езера или мориња) поради начинот на исхрана (со риби). Тезата дека е само срп.-хрв. збор е тешко објаснива, со оглед на фактот што галегов

е автохтона птица што живее покрај Охридското Езеро. Како што е нагласено во ПЕРСЈ (1: 192), можеби од посл. **galēbъ*, секундарна изведенка со вдолжување на коренскиот слог од посл. **golōbъ* во значење ‘птица налик на гулаб’. Поверојатна е тезата во ERNJ (1: 257) дека овој збор има неиндоевропска етимологија, на кој влијаеле домашните зборови како *џулаб*, *џолаб*. (ПЕРСЈ 1: 192; ЭССЯ 6: 91; Skok 1: 546, 551; Gluhak 225; Snoj 2016: 193; ERNJ 1: 257; SP 7: 34).

галерија *џалерија* f., *џалери*и pl.; ‘специјална просторија или градба наменета за изложување уметнички дела; збирка од уметнички дела; дел од сала во театар издигнат од приземјето, наменет за публиката; долга, тесна просторија што поврзува други простории во дворци, палати, рудници или во воени утврдувања; низа од ликови или од типови ликови во некое книжевно дело, книжевен опус или во животот’.

Во релација со: ▲ галериски

■ Позајмено од европските јазици (итал. *galleria*, фр. *galerie*, герм. *Galerie*, англ. *gallery*); сп. срп. *галѐрија*, буг. *галѐрија*, хрв. *галѐрија*, слн. *galerija*, слч. *galéria*, рус. *гал(л)ерѐя*. Според Алексоска-Чкатроска (2005: 380) непосредно од итал. *galleria*, или преку герм. *Galerie* од фр. *galerie* (< итал. *galleria*), што е од срлат. *galeria* ‘трем, ходник’. Според повеќето етимолози срлат. *galeria* е изведен со диминутива *l...l > l...r* од постарото *galilea*, кое пак, се доведува во врска со лат. *Galilaea*, назив за областа Галилеја во Палестина, која во Библијата се карактеризира како паганска, па оттаму во христијанството галеријата е дел од храмот во кој се задржуваат некрстените. (Алексоска-Чкатроска 2005: 380; БЕР 1: 227; Snoj 2016: 194; ERNJ 1: 257; Králik 175).

гали *џали, џалай* impf.; ‘милува, мазни, нежно допира со рака; разгалува, угодува, попушта; (се ~) се умилкува, се милува’.

Во релација со: ▲ галење, галне, галнува, галеж, галежен, галежлив, гален, галеник, галеница, галениче

■ Настанало од псл. **galiti* (*se*) во значења ‘посакува, копнее; се стреми, се умилкува; се грижи’; сп. буг. *gàla*, срп. (dial.) *gàliti* ‘се обидува, пробува, се стреми; силно посакува, копнее; гали, разгалува (дете)’, хрв. (dial.) *gàliti* ‘се обидува, пробува, се стреми; силно посакува, копнее; гали, разгалува (дете)’, стпол. *galić* ‘подржува; зазема страна (кон некого)’, рус. *гáлиться* ‘се стреми, тежнее’, укр. *гáлїти* ‘брза’, блр. *гáлїцца* ‘посегнува, се стреми да завладе со нешто’. Псл. **galiti* е каузатив од **želēti* ‘посакува’ и како што наведува Аникин (9: 353–354) сомнителен е обидот псл. **galiti* да се толкува како каузатив од псл. **golēti*. (БЕР 1: 228; Аникин 9: 353–354; ЭССЯ 6: 92; Фасмер 1: 387; ЭСБМ 3: 31; Skok 1: 547; ERNJ 1: 257–258).

галиба *џалиба* mod. (indcl.); ‘(dial., colloq.) веројатно, најверојатно’.

■ Позајмено од тур. *galiba*, што е од арап. *gāliban* ‘најверојатно’; сп. буг. (dial., arch.) *gàliba*, срп. (dial., arch.) *gàliba*. (Јашар-Настева 2001: 34, 234, 246; БЕР 1: 227; Tietze 3: 138).

галија *џалија* f., *џалии* pl.; ‘едреник, голем старовремски брод што плови со помош на весла и едра’.

■ Позајмено, можеби преку срп.- хрв. *gàlija*, од итал. *galea* < влат. *galia*, *galea*, *galaea*, што е од византиски грч. γαλαία. Нагамошната етимологија е несигурна, но постои мислење дека е можеби од илирскиот

супстратен збор **galaia*. (Skok 1: 547; ERNJ 1: 257; TLFi, s.v. galère; DELI, s.v. galea, galera; Beekes, s.v. γαλέα).

галиматијас *џалимаџијас* m., *џалимаџијаси* pl.; ‘нејасен говор или писмен состав полн со бесмислици’.

■ Позајмено од фр. *galimatias* ‘бесмислица, чепуха’, што е засведочено од 16 в., најпрво во значење *jargon de galimatias* ‘неразбирлив жаргон’. Францускиот збор првпат е засведочен во делата на фр. филозоф Мишел де Монтен (Michel de Montaigne) во 16 в., а се доведува во врска со срлат. *gallimathias*, но неговото потекло е нејасно и се објаснува различно: како „јазик на жителите на Галиматија“ од измислениот топоним *Galimathie* (во сатирата *Ménippée*), како лат. *ballimathia/ballematia* ‘непристојна песна’, или како студентска жаргонска сложенка *gallimathia* (лат. *gallus* ‘петел; (fig.) студент што учествува во академски расправи’ и грч. *-mathia* ‘наука’). Но, ниту едно од овие објаснувања не е општоприфатено. (Алексоска-Чкатроска 2005: 289; БЕР 1: 227; Аникин 9: 349–350; Фасмер 1: 386–387; ERNJ 1: 257; Králik 175; Vasmer 1: 254; TLFi, s.v. galimatias, GDEHF 425).

галоп *џалоп* m., *џалопи* (sg.); ‘вид брзо коњско трчање со скокови; вид стар балски танц, брза полка; прави нешто, се движи многу брзо’.

Во релација со: ▲ галопски, галопира, галопирачки

■ Позајмено од фр. *galop*, што е изведено од глаголот *galoper* ‘галопира’. Францускиот глагол веројатно е заемка од фран. **wala hlaupan* или **wela hlaupan* ‘добро трча’; сп. герм. *Galopp*, рус. *галоп*, буг. *галоп*, срп. *гàлоп*, хрв. *galop*, слч. *galop*. (Алексоска-

Чкатроска 2005: 125; БЕР 1: 227; Аникин 9: 362–363; Snoj 2016: 194; ERHJ 1: 258; Králik 175; GDEHF 425).

галски *џалски, џалскиоџ* adj.; ‘француски; што се однесува на Галите’.

Во релација со: ▼ Гали, Галија, галицизам

■ Познајмено преку европските јазици (герм. *gallisch*, англ. *gallic*) од лат. *gallicus*. Лат. придавка е изведена од називот *Gallia* (лат. назив за денешната територија на Франција и на Белгија каде што живееле Галите, предци на денешните Французи), односно од етнонимот *Gallus* (лат. назив за жителите на Галија). Лингвистичкиот термин *џалицизам* ‘особеност на францускиот јазик; збор или јазична конструкција карактеристична за францускиот јазик, а преземена во друг јазик’ е од фр. *gallicisme*, што е изведено од лат. *gallicus* ‘галски’. (Алексоска-Чкатроска 2005: 289; Аникин 359–360; ERHJ 1: 258; GDEHF 425).

ганголи *џанџоли, џанџолаџ* impf.; ‘(dial.) зборува на нос’.

Во релација со: ▲ ганголив

■ Според Аргировски (1998: 91) позајмено можеби од грч. γογγολογῶ ‘зборува стенкајки’ со дисимилација *о-о > а-о*. Грч. збор е составен од γογγῶ ‘стенка’ + λόγος во значењето ‘збор’. Сепак, поверојатно е дека станува збор за домашно ономотопејско образување со редупликација, кое семантички и формално припаѓа на истата експресивна група како *џаџне* ‘зборува на нос’, од псл. **gogniti*; сп. буг. *џџна*, срп. *џџњати*, слн. *gógniti* ‘говори нејасно, мрмори’; слч. *huhňat*, чеш. *huhňat*, пол. *gęgać* ‘говори нејасно’; рус. *гугнитъ*, укр. *гугніти*, блр. *гугнець*. (Аргировски 1998: 91; ЭССЯ 7: 82).

гангрена *џанџрена f., џанџренаџа* (sg.); ‘(med.) гниење, распаѓање на ткивото; (dial.) жива, гнојосана рана’.

Во релација со: ▲ гангренозен

■ Според Аргировски (1998: 91) од грч. γάγγραινα ‘отворена рана’, сп. стсл. *ганџгрена*, но во медицината како термин можно е преку европските јазици од лат. *gangraena*, што е повторно од грч. γάγγραινα. Натамошната етимологија е несигурна. (Аргировски 1998: 91; БЕР 1: 229; ERHJ 1: 258; Beekes 254).

гангстер *џанџстер m., џанџстери pl.*; ‘член на група, банда криминалци’.

Во релација со: ▲ гангстерски

■ Познајмено од англ. (амер.) *gangster*, што е изведено од англ. *gang* ‘група’. Англ. збор е изведенка од глаголскиот пгерм. корен **gang-* ‘оди’ < пие. **g^heng^h-/g^heng^{wh}-* ‘чекори, стапнува’. (БЕР 1: 229; Snoj 2016: 194; ERHJ 1: 258–259; Králik 176; Chambers 421; OED, s.v. *gangster*).

ганса *џанса (ce), џансааџ (ce)* impf.; ‘(dial.) се ниша при одење; оди полка, се влече при одење или при работа; талка, скита, лунса’.

Во релација со: ▲ гансање, гансав, гансало, ганслив

■ Според БЕР (1: 229, s.v. *гандзам*) позајмено од срп. *гамзити*, иако станува збор за мак. дијалектен збор од прилепскиот говор (централните македонски говори). Под претпоставка дека е од срп. *гамзити*, тогаш би требало да се изведе од псл. **gъmъziti* (односно **gъmъzati*), при што во вториот слог се јавува краток вокал псл. *ъ < пие. џ, а ако се има предвид псл. *гзмззати* кое, освен значењето ‘лази, ползи (за змија)’, се јавува и во значење ‘мрда, движи (раце, нозе), тогаш би можело да се претпостави дека

псл. **gʷm-* е од пие. **gʷm-*, редуцирана основа од пие. **gʷem-* ‘се движи, оди’. (ПЕРСЈ 1: 209–210; БЕР 1: 229; ЭССЯ 7: 194–195; Skok 1: 548–549; ERHJ 1: 277; SP 8: 325–326).

ганц *ġanċ* adv. (colloq.); ‘сосем, ептен, целосно’.

■ Позајмено, можеби со посредство на срп.-хрв. *gānci*, *gānc* ‘во полна мера, потполно, сосема, целосно’, од герм. *ganz*, што е од ствгерм. *ganz* ‘цел, здрав, целосен’, од нгерм. **gant* ‘цел, здрав’. (Kluge 231, s.v. *ganz*).

гаража *garáža* f., *ġarāġi* pl.; ‘ограден и покриен простор за чување и поправка на возила’.

Во релација со: ▲ гаражен, гаражира
▼ гаранција, гарантира, гарантиран, гарант, гарантен, гарда, гардист, гардероба, гарнира, гарнитура, гардероба

■ Позајмено од фр. *garage*, што е изведено од глаголот *garer*, од стфр. *varer* ‘засолне’, сроден со фран. **waron*, герм. *wahren*, од пие. корен **wer-* ‘набљудува, запазува’; сп. герм. *Garage*, англ. *garage*, рус. *garáž*, блр. *garáž*, укр. *garáž*, пол. *garaż*, чеш. *garáž*, срп. *garáža*, буг. *garáž*; в. **гаранција**, **гарда**. (БЕР 1: 230; Аникин 10: 80; Snoj 2016: 195; ERHJ 1: 259; Králik 176; TLFi, s.v. *garage*).

гаранција *ġaranċija* f., *ġaranċii* pl.; ‘сигурност, осигуреност’.

Во релација со: ▲ гаранција, гарантира, гарантиран, гарант, гарантен
▼ гаража, гаражен, гаражира, гарда, гардист, гардероба, гарнира, гарнитура, гарнизон

■ Позајмено од фр. *garantie*, субстантивизиран пасивен партицип од глаголот *garantir* ‘обезбедува, дава гаранција’. Глаголот *garantir* е изведен од именката *garant* ‘гарант, тој што

обезбедува исполнување на обврската’, што во својата основа го содржи герм. (фран.) корен *war-* ‘заштити, чува’ (сп. герм. *wahren* ‘чува’), што е герм. рефлексна (аблаутна) форма на пие. корен **werH-* ‘чува, пази’. Зборот се проширил како романски интернационализам, првенствено преку францускиот јазик, а во дел од словенските јазици со посредство на германскиот; сп. герм. *Garantie*, итал. *garanzia*, ром. *garanție*, рус. *гарантия*, пол. *gwarancja*, чеш. *garance*, срп. *гаранција*, буг. *гаранция*. Од фр. *garant* е позајмена и именката *ġaranċi* ‘лице што гарантира сигурност за извршување или за плаќање на нешто’. Од истото етимолошко гнездо е и глаголот *ġaranċiira* ‘дава целосна сигурност за нешто’, изведен со суф. *-ira* од *ġaranċija*, под влијание на европските јазици (герм. *garantieren*, фр. *garantir*). (Алексоска-Чкатроска 2005: 189; БЕР 1: 230; Аникин 10: 81–82; Фасмер 1: 392; Snoj 2016: 195; ERHJ 1: 259; Brückner 165; Králik 176; TLFi, s.vv. *garantie*, *garantir*).

гаргара *ġarġara* f., *ġarġaraija* (sg.); ‘плакнење на устата и грлото со вода или со лековита течност’.

Во релација со: ▲ гаргари, гаргарење

■ Во крајна линија од ономатопејско потекло; сп. англ. *gargle* ‘гаргара’ < стфр. *gargoule* ‘грло’, шп. *garganta* ‘грло’, порт. *garganta* ‘грло’, за кои се претпоставува супстратно потекло. Иако ниту Аргировски (1998), ниту Јашар-Настева (2001) не го регистрираат овој збор, можеби сепак преку грч. *γάργαρα* или тур. *gargara*, што е заемка од арап. *garġara* ‘се тркала со звук (за течност во грлото)’. Во БЕР (1: 231) за буг. *garġara* од нгрч. *γάργαρα*. Во ЭСБМ (3: 57, s.v. *garġara*) за блр. *garġara* во значење ‘нес-

масен збор; гломазна работа' се претпоставува дека е од *garǵara*¹ во значење 'жена кавгадика' со развој на семантиката што се одвивал на овој начин: 'жена кавгадика' > 'зла, тенка, голема жена' > 'гломазна работа'. За значењето 'жена кавгадика' се констатира дека е ономотопеја што го имитира гласот што го оддаваат кучињата што касаат. Слично толкување е дадено во ЕСУМ (1: 472) за укр. *garǵara*, додека пак за укр. *garǵala* 'грло, грклан' се претпоставува дека е од лат. *gargala* (веројатно преку пол. *gargiela*). Лат. збор *gargala* е резултат на контаминација меѓу *gurgulio* 'грклан' (што е изведено од основата што е во *gurses* и *gula*) и глаголот *gargarizo* (грч. γαργαρίζω 'плакне грло'), од ономотопејско потекло. (БЕР 1: 231; ЭСБМ 3: 57; ЕСУМ 1: 472).

гарда *ǵarǵa* f., *ǵarǵu* pl.; 'лична стража, одбрани војници што го чуваат претседателот на државата, кралот и сл.; група, друштво, обично во изразот „Стара гарда“'.

Во релација со: ▲ гардиски, гардист ▼ гард, гаранција, гарантира, гарантиран, гарант, гарантен гаража, гаражен, гаражира, гарда, гардист, гардероба, гарнира, гарнитура, гарнизон

■ Позајмено од фр. *garde*, изведено од глаголот *garder* 'чува', што е позајмено од фран. **wardon* (сп. герм. *warten* 'чека, чува'). Според ERHJ (1: 259) герм. глагол е изведен од партиципот на глаголскиот корен *war-* 'чува'; в. **гаража**. (Алексоска-Чкатроска 2005: 242; Snoj 2016: 195; ERHJ 1: 259; Gluhak 225; Králik 176; Kluge s. vv. *Garde*, *warten*).

гардероба *ǵarǵeróba* f., *ǵarǵeróbi* pl.; 'дел од мебел во којшто се чуваат алишта; целокупна облека на едно

лице; простор со закачалки во некој објект (театар, кино) предвиден за оставање капут, мантили, палта и други лични работи на посетителите; место за пробање во продавница за облека; место предвидено за привремено чување торби и други лични работи со клуч на железничка или автобуска станица; просторија во театар во која уметниците се преоблекуваат и се подготвуваат за настап'.

Во релација со: ▲ гардеробер ▼ гарда, гардиски, гардист, гард, гаранција, гарантира, гарантиран, гарант, гарантен гаража, гаражен, гаражира, гарда, гардист, гардероба, гарнира, гарнитура, гарнизон

■ Позајмено од фр. *garde-robe*, според Алексоска-Чкатроска (2005: 163) со посредство на срп.-хрв. *ǵarǵeróba*, *ǵarderóba* (< герм. *Garderobe* < фр. *garde-robe*). Фр. *garde-robe* е изведено од глаголот *garder* 'чува' и именката *robe* 'облека'. (Алексоска-Чкатроска 2005: 163; БЕР 1: 231; Snoj 2016: 195; ERHJ 1: 259).

гардист *ǵarǵúciŭ* m., *ǵarǵúciŭi* pl.; 'припадник на гарда'.

Во релација со: ▲ гардистка, гарда, гардиски

■ Позајмено, според Алексоска-Чкатроска (2005: 242) преку срп. *ǵarǵúciŭ(a)*, хрв. *ǵárdist* < герм. *Gardist*; в. **гарда**. (Алексоска-Чкатроска 2005: 242; ERHJ 1: 259).

гарез *ǵareǵ* m., *ǵareǵoiŭ* (sg.); dial. 'остаток од согорување'.

Во релација со: ▲ гариште, гаровина, угар

■ Настанало од псл. **garъ*/**garъ* со суф. *-*ežъ*. Во мак. дијалекти се регистрирани изведенките од псл. именка **garъ*/**garъ* (*ǵariŭiŭe* 'место за ниви, отворено сред шума', *ǵarovina* 'пепел', *uǵar* 'изорана нива, но непо-

сеана’), но не е сочувана основната форма, како што е во срп. *gâp*, хрв. *gâr*, буг. (dial.) *gar*. Според ПЕРСЈ (1: 193) псл. **garъ/*garь* се изведува од псл. глагол **gorěti*, било како пост-вербал со должување на коренскиот вокал, било со посредство на итеративот **garati*; в. **гори**. (ПЕРСЈ 1: 193; БЕР 1: 230; ЭССЯ 6: 101–1103; Аникин 10: 79–80, 116–118, s.vv. гар, гарь; SP 7: 53; Skok 1: 591; ERHJ 1: 259; Snoj 2016: 195).

гарнизон *ġarniżón* m., *ġarniżóni* pl.; ‘дел од војска сместен на едно место заради обука или обезбедување’.

Во релација со: ▲ гарнизонски ▼ гарнира, гарнир, гарнитура, гаража, гаражен, гаражира, гарда, гардист, гардероба, гарантиран, гаранција, гарант, гарантен

■ Позајмено од фр. *garnison* ‘посада, објект за заштита; град што е заштитен со воена посада’, според Алексоска-Чкатроска (2005: 243) преку срп.-хрв. *гaрнiзѡн, gаrniżѡn* (од germ. *Garnison*), што е изведено од *garnir* ‘опремува’; в. **гарнира**. (Алексоска-Чкатроска 2005: 243; БЕР 1: 231; ERHJ 1: 260; TLFi, s.v. *garnison*, Kluge s.v. *garnieren*).

гарнира *ġarníra*, *ġarníraaġ* pf./impf.; ‘дополнува, украсува порција со месо или риба со разни додатоци од зеленчук и сл.; дополнува, украсува нешто’.

Во релација со: ▲ гарнирање, гарнир ▼ гарнитура, гарнизон гаража, гаражен, гаражира, гарда, гардист, гардероба, гарантиран, гаранција, гарант, гарантен

■ Позајмено, според Алексоска-Чкатроска (2005: 259), со посредство на срп.-хрв. *гaрнiрати, gаrniрати*, преку germ. *garnieren*, од фр *garnir* ‘опреми,

украси; брани’, што е позајмено од фран. **warnan* (сп. germ. *warnen* ‘предупреди’), од пие. корен **werH-*; в. **гаража**. (Алексоска-Чкатроска 2005: 259; БЕР 1: 231; Snoj 2016: 196; ERHJ 1: 259; Chambers 421; Kluge s. v. *garnieren*).

гарнитура *ġarniġiúra* f., *ġarniġiúri* pl.; ‘повеќе предмети што прават една целина; (fig.) група луѓе на позиција’.

Во релација со: ▼ гарнира, гарнир, гарнизон, гаража, гаражен, гаражира, гарда, гардист, гардероба, гаранција, гарантира, гарантиран, гарант, гарантен

■ Позајмено од фр. *garniture*, според Алексоска-Чкатроска (2005: 259) преку срп. *гaрниту́ра*, хрв. *garnitúra* (од germ. *Garnitur*). Фр. збор е изведен од глаголот *garnir* ‘опреми, украси’, а првичното значење било ‘опрема’; в. **гарнира**. (Алексоска-Чкатроска 2005: 243; БЕР 1: 232; Snoj 2016: 196; ERHJ 1: 260).

гарсоньера *ġarsoniера* f., *ġarsonиери* pl.; ‘мал, едноособен стан’.

■ Позајмено од фр. *garçonnière*, според Алексоска-Чкатроска (2005: 269) преку срп.-хрв. *гaрсонијéра, garsoni-jéra*. Францускиот збор, според ERHJ (1: 260), првично значел ‘стан за самци’, а е изведен од именката *garçon* ‘момче, дете’, која изворно значела ‘војник’ и е позајмена од фран. **wrekjo-* (сп. germ. *Recke* ‘храбар боец’). (Алексоска-Чкатроска 2005: 269; БЕР 1: 232; ERHJ 1: 260; Snoj 2016: 196; Králik 177; TLFi, s.v. *garçonnière*).

гас *ġas* m., *ġасови* pl.; ‘воздушесто тело чии честици се стремат да го исполнат сиот слободен простор; (само sg.) газија, петролеј (за ламба)’.

Во релација со: ▲гасен, гасификација, гасифицира, гас-маска, гасовит
▼газија, газижарник

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *Gas*, англ. *gas*, фр. *gaz*, рус. *газ*) од хол. *gas*. Се работи за термин што го создал фламанскиот лекар и хемичар ван Хелмонт (Jan B. van Helmont, 1577–1644) спрема грч. *χάος* ‘празен, воздушен простор, хаос’. Терминот *gas* во значење ‘водена пареа добиена со ладна екстракција’ бил создаден како пандан на терминот *blas* ‘водена пареа добиена со топла екстракција’, а во 19 в. веќе го добива значењето ‘течен гас, петролеј’, подоцна и ‘плин, земјен гас’. (БЕР 1: 224; ПЕРСЈ 1: 193; Аникин 9: 308; Skok 1: 554; Snoj 2016: 196; ERHJ 1: 260; Kluge, s.v. *Gas*).

гасеница *гасеница* f., *гасеници* pl.; ‘ларва на пеперутка; метална лента составена од плочки поврзани во вид на синџир која ги поврзува тркалата на тенк, трактор и сл.’

Во релација со: ▲гасениче, гасеничка, гасеничав, гасеничен, гасеничар

■ Наследено од псл. **gōsēnica*; сп. стсл. *гѣсеница*, буг. *гъсѣница*, срп. *гусѣница*, *гусѣница*, хрв. *gùsjenica* (*gùsjenica*), слн. *gosēnica*, слч. *húsenica*, (dial.) *husańica*, чеш. (arch.) *húsenicě*, (dial.) *húsenica*, глуж. *husańca*, длуж. *gusenica*, пол. *gąsienica*, рус. *гусеница*, укр. (dial.) *гусениця*, стблр. *гусеница*, *гусениця*, блр. *гусеница*. Освен псл. **gōsēnica*, паралелно се реконструираат и псл. **osēnica* (сп. стсл. *жсеница*, слн. (dial.) *osēnica*, струс. *усеница*), како и псл. **vōsēnica* (сп. буг. *вѣсѣница*, слн. *vosēnica*, пол. *wąsienica*, укр. (dial.) *вусень*, блр. *вусень*). Според ПЕРСЈ (1: 253) овие облици би биле поизворни ако е исправно изведувањето од псл. придавка ****(v)ōsь-ѣнъ*, (**(v/g)oseńъ/-ѣнъ*) ‘мустаклија’,

од псл. **(v)ōsь* ‘мустаки, брада’, изворно **‘влакнесто животно (глиста)’*. Протетското **g-* би можело да биде последица на вкрстување со некој друг збор со слично значење. Неологизмот *гасеничар* ‘трактор со гасеници’ е калка спрема англ. *caterpillar*, оттаму е и вторичното значење на гасеница ‘метална лента составена од плочки поврзани во вид на синџир која ги поврзува тркалата на тенк, трактор и сл.’. (ПЕРСЈ 1: 253; БЕР 1: 304; Аникин 12: 266–267; ЭССЯ 40: 65–67; Skok 1: 631, 635; Snoj 2016: 211; Furlan 2013: 132; ERHJ 1: 310–311; Gluhak 254; SP 8: 166–167; ESJS 196).

гаси *гаси*, *гасиѣ* impf.; ‘прави нешто да престане да гори или да свети; (се ~) заоѓа’.

Во релација со: ▲гасење, догаси, загаси, изгаси, погаси, пригаси, угаси, гасне, гаснење, догасне, догаснува, загасне, загаснува, гасне, гаснува, изгасне, изгаснува, угасне, угаснува

■ Настанало од псл. **gasiti*; сп. стсл. *оугасити*, буг. *гасѣ*, срп. *gáciti*, хрв. *gásiti*, слн. *gasīti*, слч. *hasit*, чеш. *hasit*, пол. *gasić*, рус. *gacútъ*, укр. *gacúmu*, блр. *gacić*. Блтел. форма е **gesti*, сп. литв. *gèsti*, што се изведува од пие. **(s)gʷes-*, а за псл. **gasiti* треба да се претпостави вдолжување на коренскиот вокал (**gʷōs-*), што би била интензивно-итеративна или каузативна творба од незасведочената псл. форма ***žesti*; сп. грч. σβέννυμι, тох. Б *ksetär* ‘се гаси’. (ПЕРСЈ 1: 193; Аникин 10: 121–122; ЭССЯ 6: 104–105; Skok 1: 554; Bezlaј 1: 139–140; Snoj 2016: 196; SP 7: 56–59; Derksen 2008: 161).

гасне *гасне*, *гаснаѣ* impf.; ‘прави нешто да престане да гори или да свети; полева со вода жива вар; слабее, се

губи некакво чувство (радост, среќа); слабеа, се губи некаков звук; прекине, прави да го нема, да исчезне’.

Во релација со: ▲гаснење, догасне, догаснува, загасне, загаснува, згасне, згаснува, изгасне, изгаснува, угасне, угаснува, догаси, загаси, изгаси, погаси, пригаси, угаси

■ Настанало од псл. **gasnōti*, иако формално е перфективен глагол, има трајно интранзитивно значење ‘се гаси полека, постепено’; сп. буг. *gàsna*, срп. *gàsнути*, хрв. *gàsnuti*, слн. *gàsнити*, слч. *hasnúť*, чеш. *hasnouti*, пол. *gasnąć*, рус. *гаснуть*, укр. *гаснути*, блр. *гаснуць*; в. **гаси**. (ЭССЯ 6: 104–105; БЕР 1: 232; Аникин 10: 124–125; SP 7: 58–59).

гастритис *žasīriiis m., žasīriiis-soiī* (sg.); med. ‘воспаление на желудникот’.

Во релација со: ▲гастритичен ▼гастроном, гастрономија, гастроскоп, гастроскопија, гастро-

■ Интернационален медицински термин, позајмен преку европските јазици (сп. герм. *Gastritis*, англ. *gastritis*; фр. *gastrite* > рус. *гастрит* > буг. *гастрит*) од нлат. *gastritis*, што е изведено со суф. *-itis* од грч. *γαστήρ* ‘желудник, стомак’; в **гастро-**. (БЕР 1: 232; Аникин 10: 125–126; Snoj 2016: 196; ERNJ 1: 260; Chambers 424).

гастро- *žasīro-* pgef.; како прв дел во сложеники од типот *žasīроном*, *žasīрономија*, *žasīроентерохейајоложија*, *žasīроскопија* итн.

Во релација со: ▲гастроном, гастрономија, гастрономски, гастроскоп, гастроскопија, гастроскопски, гастроентерохепатологија, гастроентерохеопатолошки ▼гастритис

■ Од грч. *γαστρο-*, *γαστήρ* од непознато потекло. Иако традиционално се изведува од непотврдено стгрч.

**γρᾱστήρ* ‘голтач’, од *γρᾱ* + *-τήρ* (суф. со кој се изведува *nomen agentis*) со дисимилација на двојното *-p-*, кое се споредува со скрт. *grastar* ‘(astron.) затемнувач’, изворно ‘голтач’ (Chantraine 1999: 211–212), сепак, Beekes (2010: 262) е скептичен во однос на семантиката и прелиминарно претпочита изведување од **gnt-tēr*, со **-tt-* > *-st-*, споредувајќи го со грч. то *γέντα* ‘црева’, за кое се вели дека е од нејасно потекло. (БЕР 1: 232; ERNJ 1: 260; Snoj 2016: 196; Králik 177; Beekes 2010: 262; Chantraine 1999: 211–212).

гата *žaiīa, žaiīaaiī* impf.; ‘прорекува судбина, гледа’.

Во релација со: ▲гатање, гаталец, гатач, гатачка, гатне, загатне, гатанка, гатка, гачка

■ Настанало од псл. (dial.) **gatati*; сп. стсл. *гатаати*, буг. *gàтам*, срп. *gàтати*, хрв. *gátati*, слн. *gátati*, стпол. *gatać*. Овој псл. глагол нема општоприфатена етимологија. Најчесто се споредува со авест. *gāthā* ‘песна’ е несигурно. Би можело да се изведе од пие. корен **g^wet-* ‘каже, рече’ и во тој случај псл. **gatati* би бил интензивен глагол со превојно вдолжување во коренот **g^wōt-*; сп. гот. *qīþan* ‘рече’, стисл. *kveða* ‘рече; рецитира’. (БЕР 1: 232; ПЕРСЈ 1: 194; Аникин 10: 128–129; ЭССЯ 6: 105; Skok 1: 555; Bezljaj 1: 140; ERNJ 1: 261; SP 7: 60; ESJS 173–174; Derksen 2008: 161).

гаки *žaku f., žakuīie* (само pl.); ‘долна облека, обично од памук, за долниот дел од телото, со или без ногавици’.

Во релација со: ▲гакички, гакар, гакарест, гакарка, гачарко, гакат, гакест, гакешко, гаќник, гашник

■ Наследено од псл. **gat^he* pl.; сп. цел. *гашти*, буг. *gàци*, срп. *gāће*, хрв. *gāće*, слн. *gāće*, *gāte*, слч. *gate*, чеш.

(arch.) *hace*, (dial.) *gatě*, пол. *gacie*, рус. *гáчи*, (dial.) *гáти*, стблр. *кгачи*, *гачи*, укр. *гáчи*. Натamoшната етимологија е несигурна. Според ERHJ (1: 255) формите со -*t*- во дел од словенските јазици упатуваат на псл. **gatь* / **gat*, што формално може да биде апстрактна именка **g^weh₂-ti-* изведена од коренот **g^weh₂-* ‘оди’, но семантичката врска е проблематична. Изворното значење на псл. збор било ‘панталони’, односно кое било парче облека со две ногавици. Според Аникин (10: 138–140) од псл. **gatja* (**gat’a*) sg., обично pl., (на север) **gatjě*, (на југ) **gat’ę* ‘покривало на нозете, гениталиите, прекривка за слабината’, со натамошна нејасна етимологија. Се доведувало во врска со словенските деривати од пие. **g^wā-* ‘оди’, односно дека псл. **gatja* е во релација со псл. **gati* ‘оди’ (= литв. *gótī*), се претпоставувало дека во псл. **gatja* се крие првичното значење ‘премин за нозете’, а се допушта и мотивација како ‘облека за одење’ = ‘облека за работа, работна облека’, иако мотивацијата бара дообјаснување. Постои и мислење за деривација со суф. **-ja* од **gatiti* во изворното значење ‘покривање, прикривање; заштита’. (ПЕРСЈ 1: 194; БЕР 1: 233; Аникин 10: 138–140; ЭССЯ 6: 106–108; Skok 1: 542; Bezlaј 1: 140; ERHJ 1: 255).

гаф *џаф* m., *џафови* pl.; ‘голема грешка; глупава, нетактична, невнимателна постапка’.

■ Позајмено, можеби преку англ. *gaffe* од фр. *gaffe*. Според Алексоска-Чкатроска (2005: 125) од фр. *gaffe* преку срп.-хрв. *gaf*. Фр. *gaffe* е позајмено од прованс. *gaf*, за кое нема сигурна етимологија, но се претпоставува готско потекло. (Алексоска-Чкатроска 2005: 125; БЕР 1: 233).

гвинт *џвиниџ* m., *џвиниџови* pl.; ‘завртка, шраф’.

Во релација со: ▼винт

■ Позајмено преку срп. *гвинт*, хрв. *gvint*, што е, исто како пол. *gwint*, позајмено од герм. *Gewinde* ‘навој; нешто навиеено’, што е изведено од глаголот *winden* ‘вие, навие’; в. **винт**.

гега *џеџа* (ce), *џеџааџи* (ce) impf.; ‘се ганса, се ниша при одење, шанта со нозете’.

Во релација со: ▲гегање, гегав, гегало

■ Недоволно јасно; сп. уште и срп. *гџаџи* (ce), слч. *hegat*. Според ПЕРСЈ (1: 195) би можело да се работи за псл. корен **geg-* или **gęg-* (со отсуство на првата палатализација, што се објаснува со оноματοпејскиот карактер на зборот) во значење ‘удира, лупа’. (ПЕРСЈ 1: 195–196; Skok 1: 558; ERHJ 1: 263).

гезме *џезме* m., *џезмиња* pl.; (colloq.) ‘веселба, шетање’.

■ Позајмено од тур. *gezme*, што е глаголска именка изведена од глаголот *gezmek* ‘шета, оди’; сп. и буг. *гезме*. Според Tietze (3: 214), тур. корен *gez-* означува ‘се движи (во определен правец); шета, талка (без цел)’, а *gezme* е глаголска именка со значење ‘шетање, прошетка’, со развиени преносни значења. (БЕР 1: 235; Tietze 3: 214).

геј *џеј* m., *џејови* pl. (colloq., slang); ‘сексуален идентитет на хомосексуално лице’.

Во релација со: ▲гејство

■ Во значењето ‘хомосексуалец’ позајмено од англ. *gay*, изворно ‘весел, полетен’, што е од стфр. *gai* ‘весел’, од фран. потекло (сп. ствгерм. *gāhi* ‘полетен, енергичен’). Во англ. јазик зборот *gay* во значење ‘хомосексуал-

ец’ најверојатно настанала со кратење на изразот *gay cat* ‘весел мачор’, што во сленгот значело ‘хомосексуалец’, а во педесеттите години од 20 в. зборот се проширил во хомосексуалната заедница во којашто самите припадници се нарекувале себеси така. (ERHJ 1: 263; Králik 178; Chambers 425; OED, s.v. *gay*).

гејша *ġejša* f., *ġejshi* pl.; ‘традиционална јапонска забавувачка, танчарка, пејачка и музичарка којашто ги забавува гостите’.

■ Позајмено преку англ. *geisha* (*geisha*) од јапонски *geisha*. Јапонскиот збор е сложенка од *gei* ‘уметност’ и *sha* ‘личност’. (БЕР 1: 235; Snoj 2016: 197; ERHJ 1: 263; Králik 179; Chambers 426).

гел *ġel* m., *ġelovi* pl.; ‘желатинска маса’.

Во релација со: ▼ желатин, желе

■ Позајмено од англ. *gel*, што е скратен облик од *gelatine*, кој го измислил шкотскиот хемичар Томас Греам (Thomas Graham, 1805–1869). Почетното *ġ-* во мак. е под влијание на срп.-хрв. облик *ġěl*, *ġěl*, што настанал спрема пишаната англиска форма, а не спрема изговорот каде што би се очекувало *м-*. Значењето ‘гел за коса’ настанало во шеесеттите години на 20 век; в. **желатин**. (ERHJ 1: 263; Králik 179; Chambers 426; OED, s.v. *gel*).

гемија *ġemiġa* f., *ġemiġi* pl. (arch.); ‘лаѓа, брод’.

Во релација со: ▲ гемиџија, гемиџиски, гемиџиство

■ Позајмено од тур. *gemi*; сп. буг. *ġemija*, срп. *ġemiġa*, *ĥemiġa*, алб. *ġjemi*. Според Tietze (3: 187), тур. *gemü/gemi* означува ‘пловно средство за река и море’ и е наследено од сттур. *kemi* со исто значење, засведочено уште во

раните текстови од османскиот период. (Јашар-Настева 2001: 32; БЕР 1: 236; Tietze 3: 187).

ген *ġen* m., *ġeni* pl.; ‘наследна единица којашто ги определува карактеристиките на потомците’.

Во релација со: ▲ генски, генетика, генетски ▼ генеалогича, генеаза, генитив, гено-

■ Меѓународен научен термин што го создал данскиот ботаничар Вилхелм Лудвиг Јохансен (Wilhelm Ludvig Johannsen, 1857–1927), спрема лат. *genus* и грч. *γένος* ‘род, вид’; сп. фр. *gène*, англ. *gene*, герм. *Gen*, рус. *ген*, буг. *ген*, срп. *ġên*. (Snoj 2016: 198; ERHJ 1: 264; Králik 179).

генеаза *ġeneza* f., *ġenezi* pl.; ‘зачеток, настанување, потекло’.

Во релација со: ▼ ген, генерација, генератор, генеративен, генерален, генетика, генетски

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *genesis*, што е од грч. *γένεσις*, изведено од *γένος* ‘род’; в. **генерација**. (ERHJ 1: 264; Králik 179).

генерал *ġeneral* m., *ġenerali* pl.; ‘висок офицерски чин, звање повисоко од полковник; прв дел од полусложените за високи офицерски чинови’.

Во релација со: ▲ генералски, генералитет, генералица, генералштаб ▼ генерален, генерализација, генерација

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *General*, итал. *generale*, рус. *генерál*) од фр. (*capitaine*) *general* ‘врховен заповедник’; сп. лат. *generalis* ‘главен, општ’. Значењето ‘врховен воен заповедник’ првично е регистрирано во италијанскиот во 15 век; в. **генерален**. (БЕР 1: 236; Snoj 2016: 198; ERHJ 1: 264; Králik 179).

генерален *џенерален, џенералниоѝ* adj.; ‘што е општ; што е главен’.

Во релација со: ▲генерализација, генерализира ▼ген, генерација

■ Позајмено од европските јазици (фр. *général*, англ. *general*, germ. *generell*, рус. *генеральный*), од лат. *generalis* ‘општ’, што е придавка изведена од *genus* ‘род’. Значењето на придавката *generālis* првично било ‘што се однесува на род’ во опозиција спрема *specialis* ‘што се однесува на вид’, а според средновековното толкување на Аристотеловата филозофија родот е повисок степен во однос на видот, па оттаму се развило значењето ‘општ’. Именката *џенерализација* ‘обопштување, наоѓање заеднички елементи’ е позајмена преку европските јазици (фр. *généralisation*, germ. *Generalisation*, англ. *generalization*), што е изведено од лат. *generālis* ‘општ’. Глаголот *џенерализира* ‘обопшти, обопштува’ е изведен со помош на суф. *-ира*, според урнекот од европските јазици (фр. *généraliser*, germ. *generalisieren*), што е изведено од фр. *général*; в. **ген, генерација**. (БЕР 1: 236; Фасмер 1: 401; Аникин 10: 179–180; Snoj 2016: 198; ERHJ 1: 264; Chambers 426; TLFi, s.v. *général*).

генеративен *џенеративен, џенеративниоѝ* adj.; ‘што се однесува на раѓање или создавање; што може да генерира, способен да создава’.

Во релација со: ▲генеративно, генеративност, генератор, генерира ▼ген, генерација

■ Позајмено од англ. *generative*, фр. *génératif*, од лат. *generātīvus*, придавка изведена од партиципската основа на лат. глагол *generō* (*generāre*) ‘роди, создаде’; в. **генерација**. (ERHJ 1: 264; OED, s.v. *generative*; TLFi, s.v. *génératif*).

генератор *џенератѝор* m., *џенератѝори* pl.; ‘апарат, машина што ја претвора механичката во електрична енергија; произведувач, творец’.

Во релација со: ▲генераторски, генераторен, генеративен, генерира ▼ген, генерација

■ Позајмено преку европските јазици (англ. *generator*, фр. *générateur*, germ. *Generator*) од лат. *generator* ‘родител, творец, создавач’, именка со агентивниот суфикс *-tor*, изведена од глаголот *generō* (*generāre*) ‘роди, создаде’. Латинската именка првично значела ‘оној што создава, што раѓа’, а во европските јазици значењето е специјализирано и терминологски е пренесено врз уреди и апарати што произведуваат енергија или предизвикуваат создавање на нешто; в. **генерација**. (Snoj 2016: 198; ERHJ 1: 264; Králik 179; Chambers 427; TLFi, s.v. *générateur*; OED, s.v. *generator*; Kluge, s.v. *Generator*).

генерација *џенерација* f., *џенерациии* pl.; ‘поколение, потомство’.

Во релација со: ▲генерациски ▼ген, генератор, генеративен, генерален

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *génération*, germ. *Generation*, англ. *generation*), од лат. *generātiō* ‘раѓање, создавање, потекло’, *nomen actionis* од глаголот *generō*, *generāre* ‘роди, создаде’, изведен од *genus*, *generis* ‘род’ < пие. **g^henh₁-* ‘роди’; в. **ген**. (Snoj 2016: 198; ERHJ 1: 264; Králik 179; TLFi, s.v. *génération*; OED, s.v. *generation*).

генетски *џенетѝски, џенетѝскиоѝ* adj.; ‘што е поврзано со гените’.

Во релација со: ▲ген, генски, генетика, генетички ▼генерација, генератор, генеративен, генерален

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *génétique*, germ. *genetisch*, англ. *genetic*), интернационализам од нлат. *geneticus*, изведен од грч. γενετικός ‘што се однесува на раѓање, потекло’, од γένος ‘род’. Првично значело ‘што се однесува на потекло и развиток’, а од почетокот на 20 век, со оформувањето на науката генетика, добило специјализирано значење ‘што е условено од гените, поврзано со наследувањето’; в. **ген**, **генерација**. (Аникин 10: 180; ERHJ 1: 264; TLFi, s.v. *génétique*; OED, s.v. *genetic*).

гениј *џениј* m., *џении* pl.; ‘човек со исклучителни способности, посебно надарен човек, голем талент, човек со голема дарба; дарба, талент, способност, творечки дух’.

Во релација со: ▲генијален, генијалност, генијалец, генијалка ▼ген, генерација

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *génie*, germ. *Genius/Genie*) од лат. *genius* ‘вроден, бесплотен дух; заштитничко божество’, збор поврзан со лат. *gignō*, *genuī*, *genitum*, *gignere* ‘роди’, како и со *genus* ‘род’ и грч. γένος ‘род’, од пие. корен *g^henh₁-* ‘роди’. Семантичкиот развој во европските јазици оди од ‘нешто вродено, присутно кај човекот или местото’ (сп. *genius loci* ‘дух на местото’) > ‘дух-покровител’ > ‘дух, творечки дух’ (веројатно под влијание на лат. *ingenium* ‘вродени способности, талент’) > ‘гениј, човек со генијална надареност’ од 18 век; сп. *генерација*. (БЕР 1: 237; Аникин 10: 180–181; Snoj 2016: 198; ERHJ 1: 265; Králik 179; TLFi, s.v. *génie*; OED, s.v. *genius*).

генијален *џенијáлен*, *џенијáлниоџ* adj.; ‘што се однесува на гениталии’.

Во релација со: ▲гениталии ▼ген, генерација, генератор, генеративен, генерален

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *génital*, англ. *genital*), од лат. *genitālis* ‘што се однесува на раѓање, плоден, оплодувачки’, придавка изведена од лат. *genitus*, што е пасивен минат партицип од *gignō*, *gignere* ‘роди’) и суфикс *-ālis*, од ист пие. корен *g^henh₁-* ‘роди’ како и *generātiō*. Од лат. *genitālia* (pl.), поименчена форма од *genitālis*, потекнува и именката *џенијáлии* (само pl.) ‘полови органи’; сп. **генерација**. (Snoj 2016: 198; ERHJ 1: 265; Králik 179; Chambers 427; TLFi, s.v. *génital*; OED, s.v. *genital*).

генитив *џенијџив* m., *џенијџивоџ* (sg.); (gram.) ‘втор падеж при деклинацијата на именките’.

Во релација со: ▲генитивен ▼ген, генерација

■ Позајмено од лат. *genitīvus* (*genetīvus*) *casus*, што е калка спрема грч. πτώσις γενική, буквално ‘падеж на родот’. Латинската придавка *genetīvus* ‘што раѓа, роден’ е изведена од коренот кој е во *џенерација*; сп. **генерација**. (Snoj 2016: 198; ERHJ 1: 265).

гено- *џено-* pref.; како прв дел во сложеники од типот *џеноџид*, *џеном*

Во релација со: ▲геноџид, геноџиден, геном ▼ген, генерација

■ Интернационален префикс создаден спрема лат. *genus*, грч. γένος ‘род, вид’; в. **генерација**. (ERHJ 1: 265).

геноџид *џеноџид* m., *џеноџидоџ* (sg.); ‘систематско уништување, истребување на определена група луѓе поради расни, верски или национални причини’.

Во релација со: ▲геноџиден ▼гено-, -џид

■ Позајмено преку европските јазици (англ. *genocide*, фр. *génocide*), што е составено од преф. *џено-* и суф. *-џио*, кој е изведен од лат. глагол *caedō* (*caedere*) ‘сече, коле, убие’. Зборот *џеноџио* го создал полскиот адвокат од еврејско потекло Рафаел Лемкин (Raphael Lemkin, 1900–1959) во 1944 г. по аналогија на лат. *homicidium* ‘убиство’. (Snoj 2016: 199; ERHJ 1: 265; Králik 179; HER 377).

гео- *џео-* pref.; како прв дел во сложеники со значење земја, земјен, во врска со земја.

Во релација со: ▲геоботаника, геоботаничар, географ, географија, геодезија, геодет, геолог, геологија, геомтар, геометрија, геополитика, геостратегија, геостратешки, геотермија, геофизика, геоцентризам, геоцентричен

■ Интернационален префикс што е позајмен од грч. преф. *γεω-* (сп. грч. *γη* ‘земја’); в. **земја**. (БЕР 1: 237; ERHJ 1: 265; Králik 180).

географија *џеоџрафија* f., *џеоџрафија̃а* (sg.); ‘наука за Земјата, нејзините особености, територијалната распространетост на населението и живите организми, условите за живот’.

Во релација со: ▲географ, географски ▼гео-

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *géographie*, англ. *geography*), од лат. *geōgraphia*, што е од грч. *γεωγραφία*. Грч. збор е сложеник од *γεω-* ‘земја’ и коренот *γραφ-* ‘гребе; пишува’; в. **гео-** и **-граф, -графија**. (БЕР 1: 237; Аникин 10: 181–182; Snoj 2016: 199; ERHJ 1: 265; Králik 180).

геодезија *џеодезија* f., *џеодезија̃а* (sg.); ‘наука за мерење земјени површини, обично за картографски, стопански и воени цели’.

Во релација со: ▲геодет, геодетски ▼гео-

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *géodésie*, англ. *geodesy*), што е од грч. *γεωδαισία* буквално ‘поделба на Земјата’. Грч. збор е сложеник од *γεω-* ‘земја’ и од коренот што е во глаголот *δαίω* ‘дели; сподели’, а како научен термин се раширил од фр. *géodésie*. (Аникин 10: 182; Králik 180; ERHJ 1: 265; Chambers 42).

геологија *џеолоџија* f., *џеолоџија̃а* (sg.); ‘наука за настанувањето, составот и градбата на Земјата’.

Во релација со: ▲геолог, геолошки ▼гео-

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *géologie*, англ. *geology*), од срлат. *geologia*, што е научен термин составен од грч. *γεω-* ‘земја’ и грч. *-λογία* ‘збор; наука’; в. **гео-** и **-лог, -логија**. (Аникин 10: 182; Snoj 2016: 199; ERHJ 1: 265–266).

геометрија *џеометѝрија* f., *џеометѝрија̃а* (sg.); ‘дел од математиката што се занимава со просторните форми, односно со геометриските тела, површини, линии и точки, нивното мерење и нивниот меѓусебен однос; книга, учебник по геометрија’.

Во релација со: ▲геометар, геометриски ▼гео-

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *géométrie*, англ. *geometry*), од лат. *geōmētría*, што е заемка од грч. *γεωμετρία*. Грч. збор е сложеник од *γεω-* ‘земја’ и *-μέτρον* ‘мера’; в. **гео-** и **метар**. (БЕР 1: 237; Аникин 10: 182; Snoj 2016: 199; ERHJ 1: 266; Králik 180).

гепард *џе̃парг* m., *џе̃парги* pl.; ‘вид диво животно со дамки по телото, со високи нозе и мала глава од фамилијата мачки, *Acinonyx jubatus*’.

Во релација со: ▲ гепардов

■ Позајмено преку фр. *guépard*, од итал. *gattopardo*, буквално ‘мачка-леопард’; в. **леопард**. (Аникин 10: 185; Snoj 2016: 199; ERHJ 1: 266; Králik 180; TLFi, s.v. *guépard*).

гепек *ġeġpek* m., *ġeġeċi* pl. (colloq.); ‘оддел за багаж на автомобил’.

■ Позајмено преку срп. *ġepek*, хрв. *ġeprek*, што е заемка од герм. *Geräck*, дериват од *pack(en)* ‘пакува, спакува’ со колективниот префикс *ge-*. Зборот *pack(en)* навлегол во германскиот јазик преку среднонискогерманскиот, од срхол. *pac* n. (потврден од 12 век), лексема од фламанскиот трговски жаргон (особено од трговијата со волна). Од истиот извор се и итал. *passo*, фр. *paquet*, англ. *pack* и др. (Kluge, s.vv. *Geräck*, *Pack(en)*).

герила *ġerila* f., *ġerilaġia* (sg.); ‘мали борбени групи што најчесто дејствуваат од заседи во непристапни предели против, обично, надмоќниот непријател, а избегнуваат отворена борба’.

Во релација со: ▲ герилски, герилец

■ Позајмено од шп. *guerilla* ‘мала војна’, деминутив од *guerra* ‘војна’, што е заемка од ствгерм. *werra* ‘забуна, неслога, кавга’ < пгерм. **werz-* ‘заплете, смеша’ < пие. корен **(H)wert-* ‘врти’. (ERHJ 1: 266; Chambers 454, TLFi, s.v. *guerre*, *guérilla*).

германизам *ġermaniizam* m., *ġermaniizmi* pl.; ‘особеност на германскиот јазик; збор или јазична конструкција карактеристична за германскиот јазик, а преземена во друг јазик’.

Во релација со: ▲ германизира, германист, германистка, германистика
▼ Герман, Германија, Германец

■ Изведено од основата која е во лат. *Germānus* ‘припадник на германските

племења’ со суф. *-изам*. (ERHJ 1: 266; Chambers 429).

гесло *ġeslo* n., *ġesla* pl.; ‘збор или израз што претставува водечка мисла’.

■ Позајмено, можеби преку срп. *ġeslo*, хрв. *ġeslo*, од чеш. *heslo* (сп. стчеш. *heslo* ‘гесло, назив, пословица’), што е во врска со пол. *hasło*, глуж. *hesło*, *hasło* ‘гесло’. Во ERHJ (1: 266–267) се нагласува дека тешко е да се утврди изворниот облик со оглед на тоа што во зсл. јазици вокализмот не се совпаѓа, па ако се претпостави изворно **a*, тогаш можна е врска со коренот кој е во *ġaġa*, а чеш. *heslo* би имало *-e-* по аналогија спрема облиците од типот *весло* (*veslo*). Традиционалната етимологија на овој збор која го изведува чеш. *heslo* од постарото **ġslo* и го поврзува со коренот од кој е изведен зборот *ġowor*, е малку веројатна. Според Králik 196, можеби уште од псл. **ġslo* изведено со суф. **-slo* (сп. число, весло) од помалку јасен корен. Како можна појдовна точка се реконструира псл. **ġd-slo* од коренот **ġd-* како варијанта на коренот **god-*, зачуван во слч. *hosetlat*, со поинакво толкување овде, меѓутоа, потекнува од псл. **ġs-slo* (**ġs-*), изведено од пие. **ghous-* ‘звучи, слуша’ (сп. стинд. *ghoṣati* ‘звучи, најавува, споменува’). Изворното значење веројатно било ‘што е кажано, објавено’, оттука ‘порака, вест’. (ЭССЯ 7: 215; Skok 1: 561; ERHJ 1: 266–267; Gluhak 227; Snoj 2016: 199; Králik 196; Machek 165).

гест *ġest* m., *ġesti* pl.; ‘движење со телото, обично со раката; постапка, дело, чин’.

Во релација со: ▲ гестика, гестикација, гестулира

■ Позајмено можеби со посредство на срп.-хрв. *gěst*, *gěst* (< germ. *Geste* < фр. *geste*), што е од лат. *gestus* ‘положба, поза’, што е пасивен партицип од лат. глагол *gerō* (*gerere*) ‘работи, врши’ од пие. **h₂gʷ-es-* што е изведенка од коренот **h₂egʷ-* ‘води’ (в. **акција**). Во дел од словенските јазици се одразил францускиот фонетски облик (според изговорот, како што е и дублетната форма во англ. *jest* наспроти *geste*); сп. рус. *жест*, укр. *жест*, блр. *жэст*, буг. *жест*. (БЕР 1: 538; Аникин 16: 281; ЭСБМ 3: 273; ЕСУМ 2: 195; Snoj 2016: 199; ERNJ 1: 267; Králik 180).

гето *ḡetiō* n., *ḡetiā* pl.; ‘градска населба населена со Евреи, а во поново време секоја градска населба населена со луѓе дискриминирани на расна, верска или национална основа’.

Во релација со: ▲гетоизира, гетоизација

■ Од итал. *ghetto*, интернационализам со значење ‘населено место со луѓе дискриминирани на расна, верска или национална основа’; сп. англ. *ghetto*, фр. *ghetto*, шп. *gueto*. Натомошната етимологија на овој збор е несигурна. Според Алексоска-Чкатроска (2005: 379) итал. *ghetto* е име на еден мал венецијански остров во значење ‘топилница, леарница’, што е во врска со глаголот *ghettare* ‘фрла’ (итал. *gettare*). Постои и мислење дека зборот е добиен со скратување на *borghetto*, деминутив од *borgo* ‘село’. Според ERNJ (1: 267) итал. *ghetto* е најверојатно од млет. *getto* и првично зборот се однесувал на остров во близина на Венеција каде што присилно биле сместени Евреи во 16 в. Аникин (10: 196–197) наведува дека е од називот *Geto* (*Ghetto*) – квартал во Венеција (Cannaregio), каде што во 16 в. Евреи-

те биле присилно населени, во близина на поранешна леарница; називот бил поврзан со итал. глагол *gettare* ‘фрла, лие’. Од Венеција зборот се проширил низ Европа како назив за еврејски квартал, а подоцна и со пошироко значење. Споредбите со хебр. *geṭ* ‘документ за развод’, со итал. *borghetto* и со лат. *Ægyptus* се сметаат за недоволно убедливи. (Алексоска-Чкатроска 2005: 379; Аникин 10: 196–197; Snoj 2016: 199; ERNJ 1: 267; Králik 180; Chambers 430).

ги *ḡi* проп.; кратка форма за директен објект од личните заменки *ѝије*, *они*; се употребува сама или заедно со долгата форма – *нив ḡi*.

Во релација со: ▲вас ▼вие³

■ Енклитичката форма *gi* (3 pl.) за изразување акузативна релација настанала по аналогија спрема енклитичката *ḡo* (3 sg.), што е балканска појава; в. **го**, **тие**.

гиба *ḡiba*, *ḡibaaiḡ* impf.; ‘допира, пипа; (fig.) дофрла зборови, се шегува, се задева’.

Во релација со: ▲гибање, гибне, гибнува, гибнување, гибач, гибаница ▼гибел, гибелен, погибел, гине, загине, губи, загуби, погуби

■ Наследено од псл. **gybati* (*se*), што е итератив од псл. **gybṇṇṇti*, **gьbṇṇṇti*; сп. стсл. гъбати, буг. (dial.) *gibam*, срп. *gibati* (*ce*), хрв. *gibati* (*se*), слн. *gibati*, слч. *hýbat*, чеш. *hybati*, пол. (arch.) *gibać*, рус. (dial.) *gibátъ*, укр. (dial.) *gibáti*, стблр. *gibati*, блр. *gibáць* ‘витка, свива’. Псл. збор е изведен со превој на вокалот во основата од пие. корен **g^{(w)h}ewb^h-*, од кој со превоеен степен **-o-* е и литв. *gaĩbti* ‘покрив’, исто како и мак. *ḡubi* (*ce*). Со истиот превоеен вокализам како псл. **gybati* (*se*) е латв. *gūbātīēs* ‘се на-

веднува, се свиткува’, *gǫbūotiēs* ‘се згрбавува, оди подгрбавен’, што укажува дека балтословенското значење било ‘свиткува (се), свива (се)’, додека пак семантичкиот развој ‘помрднува (се); се движи’ се случил во прасловенскиот; в. **гине, губи**. (ПЕРСЈ 1: 196; БЕР 1: 239; Аникин 10: 200–203; ЭССЯ 7: 216–217; ERHJ 1: 268; Snoj 2016: 200; Bezlaĵ 1: 142; SP 8: 331–332; Boryś 160; ESJS 213; Derksen 2008: 200).

гибел *ġibell f., ġibellija pl.*; ‘неприродна смрт, уништување, пропаст’.

Во релација со: ▲гибелен, погибел ▼гине, загина, губи, загуби, погуби, гиба, гибне

■ Наследено од псл.(dail.) **gybēl* ‘загуба, гибел’, што е изведено со суф. **-ēl* од псл. **gybēti* (заедно со **gybati, *gybnoti*); сп. стсл. *гѣбѣль*, буг. *гѣбел*, рус. *гѣбель*, укр. *гѣбель*, блр. *гѣбель*; в. **гиба, гине, губи**. (ЭССЯ 7: 217; БЕР 1: 240; Аникин 10: 203–204; Фасмер 1: 404; SP 8: 332).

гига- *ġiġa-* pref.; прв дел од сложени зборови со значење ‘една милијарда пати поголем од мерната единица што е втор дел на зборот’; ‘огромен, многу силен’.

Во релација со: ▲гигават, гигабајт ▼гигант, гигантски

■ Од грч. Γίγας ‘Гигант; цин’; в. **гигант**.

гигант *ġiġanī m., ġiġanīi pl.*; ‘човек, живо суштество, растение со голем раст, предмет со големи размери; човек со вонредни способности; (fig.) што е голем по своите размери (претпријатије, фабрика, брод)’.

Во релација со: ▲гигантски

■ Кај Аргировски (1998: 93) е регистриран како заемка од грч. γίγας (G

γίγαντος) во значење ‘цин, исполин’, со тоа што не ја исклучува можноста да е преку цсл. **гигантз**, при што го посочува и примерот од коментарите кон Болонскиот псалтир *давидз гиганта оумрзтеи*, но не наведува ниту еден дијалектен пример од македонските говори. Со оглед на значењата во современиот македонски јазик, сепак е поверојатно да е преку европските јазици од лат. *Giga(n)s*, што е од грч. митолошко име Γίγας (G Γίγαντος). (Аргировски 1998: 93; БЕР 1: 241; Аникин 10: 207–208; ЭСБМ 3: 81; ЕСУМ 1: 512; Skok 1: 561; Snoj 2016: 200; ERHJ 1: 267; Králik 180).

гизди *ġizgi, ġizgaii impf.*; ‘кити, дотерува, украсува; (се ~) се кити, се дотерува’.

Во релација со: ▲гиздење, гиздав, гиздавец, гиздало

■ Настанало од псл. **gyzditi*, што е каузатив од псл. **gyzdati*; сп. буг. *giz-dja*, срп. (arch.) *gizdumu (ce)*, слн. *gizditi se* ‘се фали; е арогантен’, слч. *hyz-dit’*, чеш. *hyzditi*, пол. (dial.) *gizdzić* ‘валка, загадува; срами, срамоти’. Од псл. **gyzdati* се срп. *gizdamu*, хрв. *giz-dati*, слн. *gizdati*. Псл. **gyzdati* е деноминал од псл. **gyzdъ, *gyzda* ‘блато; кал’, а развојот на значењето може да се објасни ако се претпостави дека првично зборот означувал црвена глина за бојадисување и украсување. Натамошната етимологија е несигурна, иако во ERHJ (1: 269) се претпоставува дека псл. **gyzd-* потекнува од **gyd-d-* и дека е изведено од псл. **gydъ* ‘одвартност, гадост’, **gyditi* ‘предизвика гадење, упропасти’, што е во врска со ствгерм. *quāt, chwāt* ‘валканица’, стангл. *cwéad* ‘губриво, валканица’, што се изведува од пие. **g^wewH-d^h*. Поврзувањето со псл. ко-

рен **gad-* (мак. *ḡag*, *ḡagi*, *ḡaḡeḡe*, *ḡa-dosī* итн.), гласовно е неможно, иако можно е влијание во значењето или во образувањето на псл. корен **gyd-* и/или **gyzd-*. (БЕР 1: 241; ERHJ 1: 268–269; Gluhak 228).

гилотина *ḡilotiina* f., *ḡilotiini* pl.; ‘направа за отсекување глава на осудениците на смрт; (fig.) кастрење, сечење’.

Во релација со ▲ гилотинира

■ Позајмено од фр. *guillotine*, именувано според францускиот лекар и член на Националното собрание Жозеф Гијотен (Joseph-Ignace Guillotin, 1738–1814), кој во 1789 г. предложил употреба на направа за отсекување глава на осудениците на смрт како хуман инструмент за погубување, без оглед на нивниот општествен статус (како знак на еднаквост пред законот). Тврдењето дека е тој изумител на гилотината е неточно, со оглед на тоа што справата била позната уште во 16 в. во Италија. Семејството на Гилотин безуспешно се обидело да го промени името на гилотината. Значењето на овој збор се проширило и на инструментот за сечење на краевите на пурите (*coupé d'état civil*), а истиот збор се користел во терминологијата за играње карти. (Аникин 10: 225; Snoj 2016: 200; ERHJ 1: 267–268; Králik 180).

гимназија *ḡimnaziја* f., *ḡimnazi* pl.; ‘средно училиште за општо образование’.

Во релација со ▲ гимназиски, гимназијалец, гимназијалка, гимназист ▼ гимнастика, гимнастички, гимнастицира, гимнастичар, гимнастичарка, гимнастичарски

■ Позајмено, можеби со посредство на буг. *gimnazija* (< рус. *гимназия*),

или преку срп. *gimnaziја* (< germ. *Gymnasium*), во крајна линија од лат. *gymnasium*, што е од грч. *γυμνάσιον* ‘вежбалиште, училиште’, изведено од *γυμνός* ‘гол’. Во мак. дијалекти забележани се формите *ḡimnaziја* во значење ‘маневри’ и *ḡimnaziо* ‘средношколска установа, гимназија’ (егејски говори), кои се директно позајмени од грч. јазик (Аргировски 1998: 93). Грч. збор првобитно означувал простор каде што вежбале голи мажи, односно се занимавале со вежби за телото, а подоцна се развило значењето ‘општо вежбалиште’, ‘собиралиште на филозофите’, а оттаму ‘училиште, школа’. Во современото значење зборот се проширил во периодот на ренесансата, првично во Италија, а потоа кај протестантите во Германија и Холандија; в. **гимнастика**. (Аргировски 1998: 93; БЕР 1: 242; Аникин 10: 229–230; Skok 1: 562; Snoj 2016: 200; ERHJ 1: 268).

гимнастика *ḡimnastiika* f., *ḡimnastiika* sg.; ‘физички вежби што служат за развивање и одржување на мускулатурата на телото’.

Во релација со ▲ гимнастички, гимнастицира, гимнастичар, гимнастичарка, гимнастичарски ▼ гимназија, гимназиски, гимназијалец, гимназијалка, гимназист

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *gymnastique*, germ. *Gymnastik*, англ. *gymnastics*, рус. *гимнастика*), од грч. *γυμναστική*, што е изведено од придавката *γυμνός* ‘гол’, бидејќи во тоа време атлетичарите вежбале голи; в. **гимназија**. (БЕР 1: 242; Аникин 10: 231; Skok 1: 562; Snoj 2016: 200; ERHJ 1: 268; Králik 187; Beekes 291).

гине *ḡine*, *ḡinai* impf.; ‘губи живот на неприроден начин’.

Во релација со: ▲гинење, загине, изгине, погине, угине, гинее, гинеачка ▼гибел, гибелен, погибел, гиба, гибане, гибне, гибнува, гибнување, гибач, гибаница, губи, загуби, погуби

■ Настанало од псл. (dial.) **gybnōti* / **gynōti*; сп. буг. *гѹна*, срп. *гѹнути*, слн. *giniti*, слч. *hynūt'*, чеш. *hynouiti*, пол. *ginąć*, рус. (dial.) *гѹнутъ*, блр. *гѹнуць*, укр. *гѹнути*. Според ПЕРСЈ (1: 196–197) псл. збор е стар инкохатив (инхоатив) во опозиција спрема глаголот на состојба **gybēti* и каузативот **gubiti* со ист превој како во *џиба*. Финалното *-b- во коренот се губи пред *-n- во презентската основа, но се чува во изведенките од аористот (*џибел*, *ѹоџибел*). Од истиот корен, но со друг превоен степен е псл. **gubiti*; сп. **гиба**, **гибел**, **губи**. (ПЕРСЈ 1: 196–197; ЭССЯ 7: 218–219; Skok 1: 577; SP 8: 333; Derkesen 2008: 200; Snoj 2016: 200).

гинеколог *џинеколоџ* m., *џинеколози* pl.; med. ‘лекар специјалист по гинеколо-гија’.

Во релација со: ▲гинекологија, гинеколошки

■ Овој збор е составен од *џинеко-* и *лоџ-*, што е позајмено од грч. γυναικό- ‘женски’ и -λογία ‘збор; наука’. (Snoj 2016: 200; ERHJ 1: 268; Králik 187).

гипс *џиѹс* m., *џиѹсоѹ* (sg.); ‘минерал со бела, жолтеникава или сивкава боја што се употребува во моделарството, градежништвото, медицината (хируршки завој) и сл.’.

Во релација со: ▲гипсар, гипсен, гипсира, гипсотека, гипс-картон

■ Во крајна линија од лат. *gypsum*; сп. герм. *Gips*, хол. *gyps*, фр. *gypse*, рус. *гѹпс*. Лат. *gypsum* е од грч. γύψος ‘гипс, креда’, што е заемка од некој семитски јазик, можеби од фени-

киски; сп. хебр. *gābīš* ‘кристал’. За мак. *џиѹс* можно е посредство преку срп.- хрв. *гѹпс*, *гѹпс* (< герм. *Gips*) или преку буг. *гѹпс* (< рус. *гѹпс*). (БЕР 1: 243; Аникин 10: 242–243; Фасмер 1: 407; ЕСУМ 1: 515; ЭСБМ 3: 86; ERHJ 1: 268; Králik 187).

ги́ро *џиро* n., *џира* pl.; ‘грчко јадење од печено и зачинето свинско (или пилешко) месо кое се пече на вертикална скара, а потоа се сервира во меко печиво’.

Во релација со: ▼жиро

■ Во значењето ‘јадење од месо што се пече на вертикална скара’ е понова заемка од грч. γύρος со истото значење. Изворното значење на грч. збор е ‘круг; вртеж’, што е изведено од глаголот γυρίζω ‘врти’, за кој подлабоката етимологија не е целосно разјаснета, а како назив за јадење е создаден според моделот на тур. *döner*, од *dönmek* ‘врти’. Овој грч. збор, но по други патишта и со друго значење, е дојден во мак. јазик како *жиро*; в. **жиро**. (Beekes 293, s.v. γύρος; OED, s.v. гуго, n.²)

гита́ра *џиѹѹара* f., *џиѹѹари* pl.; ‘музички инструмент со шест до десет жици’.

Во релација со: ▲гитарски, гитарист, гитаристка, гитаријада ▼китара

■ Позајмено од европските јазици (англ. *guitar*, фр. *guitare*, герм. *Gitarre*), од шп. *guitarra*, што е преку арап. *qitara* позајмено од грч. κιθάρα. Наспроти зборот *џиѹѹара*, во мак. јазик е регистрирана и формата *киѹѹара*, што се смета за директна заемка од грч. κιθάρα. (Аргировски 1998: 149; БЕР 2: 395; Аникин 10: 250; ЕСУМ 1: 517; ЭСБМ 3: 88; ERHJ 1: 268; Gluhak 228; Králik 180; TLFi, s.v. guitare; OED, s.v. guitar).

гитла *џиџла!* interj.; (colloq.) ‘берај, заминувај’.

■ Овој жаргонизам со негативна конотација е позајмен преку ромс. *gitla*, што е од тур. *git*, императив од *gitmek* ‘оди’.

глава *џлава* f., *џлави* pl.; ‘дел од телото на човек или на животно во кој се наоѓа мозокот; ум, разум, мозок; животот на човекот; поединец, лице; животно; раководител, водач; дел од книга, поглавје, партија, оддел; долен дел од растение; горен, преден дел на предмет (клинец, шајка); како мерка за висина; реверс на монета’.

Во релација со: ▲ главче, главиште, главар, глават, главатар, главатарка, главатарски, главатарство, главен, главеник, главест, главечки, главешина, глави, главина, главица, главичка, главнина, главница, главно, главоболие, главоболка, главоног, главорез, главосек, главоч, главуч, главуш, белоглав, гологлав, зглавје, поглавје, оглав, оглавник

■ Наследено од псл. **golva*; сп. стсл. *глава*, буг. *glavà*, срп. *gláva*, хрв. *gláva*, слн. *gláva*, слч. *hlava*, чеш. *hlava*, глуж. *hlowa*, длуж. *glowa*, пол. *glowa*, рус. *головá*, укр. *головá*, блр. *галавá*. Од цсл. потекло е рус. и укр. *главá*. Овој збор е балтословенски; сп. литв. *galvà*, латв. *galva*, стпрус. *gallū, galwo*. Натомошната етимологија е неизвесна, но најчесто се доведува во врска со псл. **golъ*, под услов изворното значење на зборот да е ‘непокриена глава’ или ‘гола, келава глава’, сп. лат. *calvus* ‘келав’, *calva* ‘келава глава, череп’. Во ПЕРСЈ (1: 197–198) се наведува уште едно толкување, кое исто така тргнува од тоа значење, но блтсл. збор се изведува од пие. **g^hō-lu-*, покрај **g^he-lu-* во називот за желка (за семантиката сп. рус. *чѐреп* ‘череп’ : *чѐрепáха* ‘желка’). (ПЕРСЈ 1: 197–198;

БЕР 1: 244–245; Аникин 11: 127–130; ЭССЯ 6: 221–222, 210; ERHJ 1: 271; Snoj 2016: 202; SP 8: 58–60, 43–44; ESJS 177; Derksen 2008: 176).

главен *џлавен, џлавниоџ* adj.; ‘што е прв по важност, што е решавачки, битен, суштествен’.

Во релација со: ▲ главно, главнина, главница ▼ глава, глави

■ Од псл. **golvnъ(jъ)*; сп. стсл. *главънъ*, буг. *glàven*, срп. *glàvnī*, хрв. *glàvnī*, слн. *glàven*, слч. *hlavný*, чеш. *hlavní*, глуж. *hlowny*, длуж. *glowny*, пол. *glówny*, рус. *головно́й*, укр. *голо́вний*, блр. *гало́ўны*. Од цсл. потекло е рус. *глав-ный*. Псл. придавка е изведенка на **-ьнъ* од псл. **golva*. Изворното значење било ‘што се однесува на глава, што е во врска со глава’, а подоцна се развило и преносното значење ‘најважен, клучен, основен, истакнат, најдобар и сл.’ под влијание на лат. *capitalis* ‘главен’ од лат. *caput* ‘глава’; сп. **капитал**. (ПЕРСЈ 1: 198; Аникин 11: 134–135; ЭССЯ 7: 13–14; Skok 1: 566; ERHJ 1: 272; SP 8: 68–69).

глави *џлави, џлавиџ* pf.; ‘најми некого за работа на определено време; (се ~) се спогоди за работа на определено време’.

Во релација со: ▲ главува, главување, заглави ▼ глава, главен

■ Останува дилемата дали се работи за деноминал од *џлава*, или пак, со оглед на значењата, особено ако се спореди со мак. *уџлави* ‘најми; сврши’, но и со срп. *главити*, можеби и за мак. глагол *џлави* е прифатлива етимологијата изнесена во ПЕРСЈ (1: 198), при што срп. *главити* се доведува во врска со срп. *згла́вак*, кое со погрешна декомпозиција обично се изведува од срп. *разгла́вити*, но според толкувањето во ПЕРСЈ (1: 198),

можеби е во врска со *згдѣб*, односно *згдѣбати* ‘склопува, спојува’. (ПЕРСЈ 1: 198; ЭССЯ 6: 221–222; Skok; 1: 567; ESJS 177).

глагол *џлаџол* m., *џлаџоли* pl.; (gram.) ‘вид менлив збор што означува дејство или состојба: оди; спие; пее; тагува и сл., *verbum*; (dial.) разговор’.

Во релација со: ▲ глаголки ▼ глаголи, глаголив, глаголица

■ Во значењето ‘вид менлив збор што означува дејство или состојба, *verbum*’ од рус. *глагол*; сп. буг. (arch.) *глагол*, срп. *глагол*, хрв. *gláгол*, слн. *gláгол* (< срп.-хрв.). Рус. збор е од цсл. глагола, а како граматички термин е засведечен кон крајот на 16 в. како калка спрема грч. *ῥήμα* и лат. *verbum*. Цсл. збор е од псл. **golgolъ*, што е поствербал од псл. **golgolati* ‘зборува, говори’, од ономотопејско потекло со удвојување на псл. **gol-gol-*; сп. цсл. глагола ‘збор’, мак. (dial.) *џлаџол* ‘разговор’, буг. (dial.) *глагол*, *глагол* ‘говор’, *глаголец*, *глагорѣц* ‘јазиче на свонче’, срп. *глаголац*, *глагорац* ‘јазиче на свонче’, слч. *hlahol* ‘звук’, чеш. *hlahol* ‘шум’. Мак. *џлаџоли* ‘зборува, разговара’ е од стсл. глаголати, а именката *џлаџолица* како назив за најстарата словенска азбука е лингвистички термин од поново време. Според Аникин (10: 260–261) рус. глагол *глагол* ‘збор, говор, израз’, ‘човечки вербален говор, рационален говор, јазик’, како и укр. *глагол* ‘збор, говор’, *читати глаголы* ‘остане без храна’ (Гринч. 1: 287), блр. *глагалы* ‘првиот час на утрена’, (шеговито) *глагалы чытаць* ‘ржи (за коњ), стблр. *глаголь* ‘збор’ (БЕР 1: 245; ПЕРСЈ 1: 189–190; Аникин 10: 260–261; ЭССЯ 6: 204–205; ЭСБМ 3: 90–91; ERHJ 1: 270; Gluhak 229; Snoj 2016: 201; SP 8: 37–39; ESJS 175–176; Derksen 2008: 174).

глад *џлаг* m., *џлагои* (sg.); ‘чувство на потреба, неопходност од храна; (fig.) голема потреба од нешто’.

Во релација со: ▲ гладен, гладник, гладува, одгладил, загладил, изгладил, огладил, прегладил

■ Наследено од псл. **goldъ*; сп. стсл. *гладз*, буг. *глад*, срп. (dial.) *glâd*, хрв. (dial.) *glâd*, слн. *glâd*, слч. *hlad*, чеш. *hlad*, глуж. *hlód*, длуж. *glod*, пол. *glód*, рус. *голод*, укр. *голод*, блр. *голод*. Освен псл. **goldъ* m. (o-основа), се реконструира и псл. **goldъ* f. (i-основа); сп. мак. (dial.) *џлагу(ј)а*, буг. (dial.) *гладџа*, срп. *glâd*, -и, хрв. (dial.) *glâd*, -и, слн. (dial.) *glâd*, -и, како и рус. (dial.) *голодь*. Според ПЕРСЈ (1: 199), псл. **goldъ*/**goldъ* се толкува како поствербал со o-превој од псл. **žyldēti* ‘копнее’, што е изведено од пие. **h₁g^{wh}el-d^hh₁-*, од пие. корен **g^weld^h-* ‘е алчен, е лаком; е гладен’; сп. скрт. *gardh-* ‘е желеен, е алчен’, грч. *ἐθέλω* ‘посакува, копнее’. Изворното значење на псл. **goldъ*/**goldъ* било ‘желба (за храна)’. Аникин (11: 139–142) ја поврзува прасловенската основа **gold-* со глаголот **žyldēti* ‘копнее, жеднее, страстно посакува’, кој припаѓа на ист семантички круг како и зборовите за жед и алчност. Овој семантички развој (‘желба’ > ‘потреба за храна’ > ‘глад’) има паралели и во други ие. јазици, особено во индо-иранската група, каде што сродни корени означуваат жед, алчност, ненаситност. Дел од истражувачите ја поврзуваат оваа линија и со корени што првично значеле ‘боцка, бодје’, при што се претпоставува метафоричен развој ‘боцкање’ > ‘внатрешна болка’ > ‘желба’ > ‘глад’. (ПЕРСЈ 1: 199; БЕР 1: 245; Аникин 11: 139–142; ЭССЯ 6: 199–201; Skok 1: 563–564; Snoj 2016: 201; ERHJ 1: 269; ESJS 174–175; Derksen 2008: 173–174; SP 8: 31–34).

гладен *ѓладен, ѓладниои̑* adj.; ‘што е одвратен, лош, подол’.

Во релација со: ▲гладна, гладно, гладни ▼глад

■ Наследено од псл. **goldъnъ(jь)*, што е изведено од псл. **goldъ/*goldъ*; сп. стсл. *гладънъ*, буг. *гладен*, срп. *гладан*, хрв. *gladan*, слн. *glâden*, слч. *hladný*, чеш. (dial.) *hladný*, пол. *głodny*, рус. *голодный*, укр. *голо́дний*, блр. *гало́дны*; в. **глад**. (ЭССЯ 6: 200; Аникин 11: 139–142; ERNJ 1: 269; SP 7: 33).

гладијатор *ѓладујати̑ор т., ѓладујати̑ори* pl.; ‘роб или осуденик (во Римското Царство) обучен да се бори со други како него или со диви ѕверови пред публика во голема арена’.

Во релација со: ▲гладијаторски

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *Gladiator*, англ. *gladiator*, фр. *gladiateur*, итал. *gladiatore*, рус. *гладуѓтор*), од лат. *gladiātor* ‘мечувалец’, што е изведено од лат. *gladius* ‘меч’. Подлабоката етимологија на лат. *gladius* е несигурна. Зборот најчесто се смета за предлатински (неиндоевропски) елемент, при што келтските зборови за ‘меч’ (на пр. велш. *cleddyf*) се наведуваат како паралели, но без сигурно докажана директна врска. (Аникин 10: 263–264; ЭСБМ 3: 92; Snoj 2016: 201; ERNJ 1: 269; Králik 181; de Vaan 263; TLFi, s.v. *gladiateur*; OED, s.vv. *gladiator*, *gladius*).

гладок *ѓладок, ѓлаи̑киои̑* adj.; (colloq.) ‘мазен, зарамнет’.

Во релација со: ▲глатко ▼изглади, изгладува

■ Придавката *ѓладок*, во колоквијална употреба, не е регистрирана во ТРМЈ, како и изведениот прилог *ѓлаи̑ко*, иако го има префиксираниот глагол *изѓлади* (без толкување). Сепак, во РМЈ (1: 99), стои *ѓладок* со објас-

нување на срп.-хрв. ‘gladak, ravan’, но со упатување на придавката *мазен*. Оваа придавка е од псл. **gladъкъ(jь)*, од пие. **g^hleh₂d^h* – ‘мазен, рамен’; сп. стсл. *гладъкъ*, буг. *гладѓк*, срп. *гладѓк*, хрв. *gladak*, слн. *glâdek*, слч. *hladký*, чеш. *hladký*, пол. *gladki*, рус. *гладѓкий*, укр. *гладѓкий*, блр. *гладѓкі*. Од непроширената основа на псл. придавка **gladъкъ* е изведен деноминалот псл. **gladiti*, кој во мак. стандарден јазик е регистриран само како префиксиран *изѓлади*. (ПЕРСЈ 1: 199–200; БЕР 1: 246; Аникин 10: 265–268; ЭССЯ 6: 115–116; ERNJ 1: 269–270; ESJS 175; SP 7: 85–88; Borys 161; Derksen 2008: 162–163).

гладува *ѓладува, ѓладувааи̑* impf.; ‘чувствува недостиг од храна во подолг временски период’.

Во релација со: ▲гладување, изгладни, огладни, загладни, прегладни ▼глад

■ Од псл. **goldovati*, што е изведено од **goldъ/*goldъ*; сп. буг. *гладувам*, срп. *гладѓвати*, хрв. *gladovati*, слн. *gladovâti*, слч. *hladovat*, (dial.) *hladuvât*, пол. *głodować*, рус. (dial.) *голодовать*, укр. *голодувати*, блр. *галадаваць*; в. **глад**.

глазира *ѓлази̑ра, ѓлазирааи̑* pf./impf.; ‘премачкува со глазура’.

Во релација со: ▲глазирање, глазиран, глазура

■ Позајмено (можеби со посредство на срп. *глазирати* или буг. *глазирам*) од герм. *glasieren* ‘покрива со глазура; дава сјај’, што е дериват од герм. *Glas* ‘стакло’, образуван под влијание на фр. *glacer* < *glace* ‘мраз, сјајна површина’; в. **глазура**. (БЕР 1: 246; Аникин 10: 275; Snoj 174; Kluge 326).

глазура *ѓлазу́ра* f., *ѓлазу́ри* pl.; ‘слој од сјајна смеса со кој се премачкуваат определени предмети заради поголема цврстина, непропустливост или сјај; слој од чоколада или шеќер со вода со кој се премачкуваат торти и колачи; (fig.) маска на лицето или во однесувањето, извештачен изглед’.

Во релација со: ▲ глазира, глазирање, глазиран

■ Позајмено (можеби со посредство на срп. *глазу́ра* или буг. *глазу́ра*), од germ. *Glasur* ‘глазура, сјаен заштитен слој’, што е дериват од germ. *Glas* ‘стакло’. Во германскиот, *Glasur* првично означува тенок стаклест слој нанесен врз керамика или метал заради заштита и сјај, а подоцна значењето се проширува и на прехранбени производи (слаткарска глазура). Овој семантички развој во германскиот јасно ја објаснува полисемијата на мак. *ѓлазу́ра*, која ги опфаќа и техничкото и кулинарското, како и фигуративното значење. (БЕР 1: 246; Аникин 10: 276; Snoj 2016: 202; Králik 181; Kluge, s.vv. Glas, Glasur).

гламна *ѓламна* f., *ѓламни* pl. и *ѓлавна* f., *ѓлавни* pl.; ‘големо парче недогорено дрво’.

Во релација со: ▲ гламница, гламновица, гламноса, гламносан

■ Со асимилација на согласничката група -вн- > -мн- од постарото *ѓлавна*, што е наследено од псл. **golvьna*; сп. стсл. *главьна*, буг. *главня*, (dial.) *гламн’а*, срп. *главња*, *главња*, (dial.) *гламља*, *гламна*, *гламња*, хрв. *glávŋja*, *glävŋja*, слн. *glávŋja*, пол. *glównia*, рус. *головня*, укр. *голови́ня*, блр. *галаўня*. Псл. **golvьŋja* е или суфиксално образување со -ѓŋja од **golva* (SP 8: 70–71), или супстантивизација на придавката **golvьŋ* (ЭССЯ 7: 12–13). Натамошната етимологија е неизвес-

на. Во ЭССЯ (7: 12–13) се наведува дека е во прашање супстантивизација на регуларната придавка **golvьŋ* со семантичка мотивација ‘дрво изгорено на едниот крај, главата на трупецот’, но во ERHJ (1: 272) иако се наведува претпоставката дека е можеби изведено од псл. **golvьa* ‘глава’, сепак семантичката врска не е јасна, па се наведува алтернативно толкување дека можеби е од пие. корен **g^helh-* ‘зелен’, сп. литв. *želvỹs* ‘младо зелено стебло’, иако ни таа етимологија не е семантички издржана. (Аникин 10: 135–137; ЭССЯ 7: 12–13; ЭСБМ 3: 27; SP 8: 70–71; Skok 568; ERHJ 1: 272; Berneker 1: 325; Brückner 145; Borys 164).

гламур *ѓламур* m., *ѓламуроѓ* (sg); ‘убавина, шарм, блесок’.

Во релација со: ▲ гламурозен, гламурозно, гламурозност

■ Позајмено од англ. *glamour*; сп. фр. *glamour*, germ. *Glamour*, рус. *гламу́р*, срп. *гламѓр*. Зборот настанал со фонетско и семантичко изобличување на срангл. *gramere* (> англ. *grammar*), што е од стфр. *gramaire* ‘граматика’. Во средновековната традиција, граматиката била сфаќана како тајна или окултна наука, од каде што се развива значењето ‘магија, волшебство’, а понатаму и ‘илузорна привлечност, магичен блесок, шарм’. Во јазикот на шкотските поети од 18 век се засведочени и формите *glamoury*, *gramarye* и *grimoire* во значење ‘магија’, што го одразува овој семантички развој. (ERHJ 1: 270; Chambers 435; OED, s.v. *glamour*).

глас *ѓлас* m., *ѓласови* pl.; ‘дарба за пеење; различна висина на тонот при пеењето; звук што се создава во грлото со помош на гласилките при збору-

вање, пеење и сл.; (fon.) најмал елемент на јазикот – согласка, самогласка; звук или шум од животно, машина или апарат; вест, новост, информација, порака; мисла; јавно мислење, мислење на некоја група; углед, позиција, реноме; озборување, афера; право на изјаснување за определени политички, државни или административни прашања, усно, со кревање рака или писмено’.

Во релација со: ▲ гласче, глашиште, гласа, гласач, гласачки, гласеж, гласен, гласи, гласилка, гласило, гласина, гласит, гласник, гласноговорник, гласовен, гласовит, согласка, самогласка

■ Наследено од псл. **golsъ*, *-sa* ‘глас (човечки или животински)’, ‘звук, тон, напев; сп. стсл. *гласъ*, буг. *глас*, срп. *глас*, хрв. *glās*, слн. *glās*, слч. *hlas*, чеш. *hlas*, глуж. *hlós*, длуж. *glos*, пол. *głos*, рус. *гóлос*, укр. *гóлос*, блр. *гóлас*. Според ПЕРСЈ (1: 200) псл. **golsъ* е најверојатно поствербал од псл. **gol-sati*. Според Аникин (11: 150–151) псл. **golsъ* се поврзува со блтсл. **gal-sa-* < пие. **gal-so-* ‘вика, повикува’, сродно е со литв. *galsas* ‘одек’, а се споредува и со стисланд. *kall* ‘крик’, англ. *call* ‘вик, повик’, герм. *gellen* ‘свечи, одекнува, звучи гласно’, а можеби и со лат. *gallus* ‘петел’. Според бите со алб. *gjuhë* и со осетските облици за ‘глас’ се оценуваат како несигурни или проблематични. Според него, од **golsъ* се изведени псл. **golsiti* ‘гласи, вика’ (в. **гласи**) и **golsънъ* ‘гласовен, звучен’, од каде и понатамошните словенски деривати (в. **гласа**). (ПЕРСЈ 1: 200; БЕР 1: 247; Аникин 11: 150–151; ЭССЯ 6: 219–220; Snoj 2016: 202; Bezljaj 1: 144; ERHJ 1: 270; SP 8: 55–57; ESJS 176–177; Derksen 2008: 176).

гласен *гласен, гласниоѝ* adj.; ‘што може да се чуе; што е зборлив; што создава глас’.

Во релација со: ▲ гласно, гласност
▼ глас

■ Наследено од псл. **golsънъ* (jъ), што е изведено од псл. **golsъ*; сп. стсл. *гласънъ*, буг. *гласен*, срп. *гласан*, хрв. *glāsan*, слн. *glāsen, glasân*, слч. *hlasný*, чеш. *hlasný*, пол. *głośny*, рус. (dial.) *гoлoснýй*, укр. *гoлoсний*, блр. *гoлaсны*, *гaласны*; в. **глас**. (ЭССЯ 6: 220; Аникин 11: 150–151; ERHJ 1: 270; Skok 1: 565; SP 7: 57).

гласа *гласа, гласааѝ* impf.; ‘се изјаснува за определено политичко, државно или административно прашање со кревање рака или по писмен пат’.

Во релација со: ▲ гласање, гласач, гласачка, гласачки
▼ глас

■ Според ПЕРСЈ (1: 200, s.v. *глас*, каде што се наведува и мак. *гласа*), од псл. **golsati* како интензив на *-s-ati*, се изведува од ономотопејскиот корен **gol-*, а истиот корен се наоѓа и во *глагол*; сп. срп. *гласати*, хрв. *glāsati*, слч. *hlásať*, чеш. *hlásati*, стпол. *głasac*, пол. (dial.) *głósac*. Но, ако се има предвид значењето на мак. *гласа* ‘се изјаснува за определено политичко, државно или административно прашање со кревање рака или по писмен пат’, тогаш станува збор за секундарно глаголско образување од именката *глас* во значење ‘мислење, став’, со развој во општествено-политички контекст (институционално гласање). Глаголот припаѓа на поновиот слој на лексиката и нема прасловенска старост. Типолошки е паралелен со рус. *голосовать*, буг. *гласувам*, чеш. *hlasovat*, пол. *głosować*, а неговото ширење во словенските јазици е поврзано со развојот на изборното право и под директно или посредно германско

влијание (сп. герм. *(ab)stimmen*, *Abs-timmung* < *Stimme* ‘глас’). (ПЕРСЈ 1: 200, s.v. глѧс; Аникин 11: 150–151; ERHJ 1: 270; SP 8: 54).

гласи *ѧласи*, *ѧласаѡ* impf.; ‘(само во 3. л.) соопштува, значи, звучи, содржи, изгледа некако; штима инструмент; пушта глас; (се ~) се јавува, се слуша’.

Во релација со: ▲гласилка, гласило, гласина, гласит, згласи, згласува, изгласи (се) изгласува (се), нагласи, нагласува, надгласи, надгласува, огласи, огласува ▼глас

■ Наследено од псл. **golsiti*, *golsjo* ‘подава глас, зборува или пее гласно; вика; известува’, изведено од псл. **golsъ*; сп. стсл. гласити, буг. *гласѧ*, срп. *glàcumu*, хрв. *glàsiti*, слн. *glasiti (se)*, слч. *hlásit’ (sa)*, чеш. *hlásiti (se)*, пол. *głosić*, рус. *голосѡтъ*, укр. *голосѡти*, блр. *галасѡць*; в. **глас**. (ЭССЯ 6: 218; Аникин 11: 152–153; ERHJ 1: 270–271).

гледа *ѧледа*, *ѧледаѡ* impf.; ‘насочува поглед кон неког или кон нешто; доаѓа до сознание; внимава, се труди; настојува, води сметка за нешто; се угледува на неког, зема пример од неког; разгледува, бира; се грижи за неког или нешто; чува, негува; насочен е кон нешто; зазема став за нешто; гата, ја предвидува иднината; (се ~) себеси; (се ~) заемно; (се ~) се сретнува, се посетува со неког; (се ~) може да се види’.

Во релација со: ▲гледање, гледалиште, гледан, гледаност, гледач, гледиште, гледлив, глетка, загледа, загледува, изгледа, изгледува, одгледа, одгледува, погледа, погледува, поглед, прегледа, прегледува, преглед, согледа, согледува, угледа, угледува, углед, двоглед, недоглед, огледало

■ Од псл. **ględati*, што е итератив од постариот облик **ględęti*; сп. стсл. глѧдати, буг. *глѧдам*, срп. *глѧdamu*, хрв. *ględati*, слн. *ględati*, слч. *hl’adat’*, (dial.) *hledat* ‘бара; се грижи’, стчеш. *hládati/hlędati* ‘гледа’, чеш. *hledati* ‘бара’, *hlidati* ‘се грижи’, глуж. *hla-dac*, длуж. *ględaš*, стпол. *ględac*, рус. (dial.) *глядѧть* и *глядѧть* ‘набљудува, пази’, укр. *глядѧти* ‘набљудува; бара’. Од постариот псл. глагол **ględęti*, кој е непреоден, во мак. јазик е сочувана придавката *ѧlegen*. Псл. збор е од пие. корен **g^hlend-* ‘сјае, свети, гледа’; сп. латв. (dial.) *glendi* (2 sg. imp.) ‘барѧј!’ од инфинитивот **glenst* ‘бара, забележува’, ствгерм. *glinzen* ‘сјае’, герм. *Glanz* ‘сјај’ стирс. *as-gleinn* ‘покажува’, можеби и алб *gjas* ‘личи’. Именката *ѧлеѧиѡе* во значење ‘став, мислење’ е спрема чеш. *hledištę*, а двоглед е калка спрема фр. *binocle* и герм. *Binokel*. (ПЕРСЈ 1: 200–201; БЕР 1: 247; Аникин 11: 27–29; ЭССЯ 6: 122–124; Skok 1: 568–569; EPHJ 1: 273; Snoj 2016: 202; SP 7: 94–98; ESJS 178–179; Derksen 2008: 164; LIV 200).

глеџ *ѧлеџ f.*, *ѧлеџѡа* (sg.); ‘смеса за премачкување на порцелански, керамички и глинени предмети заради заштита и сјај; заштитен слој на забите’.

Во релација со: ▲глеџоса, глеџосува, глеџосување

■ Позајмено, преку срп. *глеџ* (dial. *глеџа*, *глеџа*), од балканско-романски слој, според Skok (1: 579) балкански латинитет (**glittium*, **glittia*), што се изведува од грч. *γλίττων*, *γλίττα* ‘лепливо, вискозно’. Семантички зборот првично означувал леплива, оловна или емајлна смеса за премачкување, а потоа и заштитен сјаен слој. Според него, вкрстувањето на влат. *gletta* со герм. форми (*Glätte* и сл.) е резултат

на народно-етимолошко толкување. Поинаку во БЕР (1: 238), каде што за буг. *глич* се вели дека е позајмено преку срп. *глеђа* од герм. *Glätte*. (БЕР 1: 238; Skok 1: 579).

глето *џлеџо* n., *џлеџа* pl.; ‘челична алатка што служи за длабење во дрво или во камен; резбарска алатка’.

Во релација со: ▲глетува ▼длето

■ в. длето.

глечер *џлечер* m., *џлечери* pl.; ‘дебел слој мраз во високите планина и поларните области што бавно се движи надолу’.

Во релација со: ▲глечерски

■ Интернационален збор од герм. *Gletscher*; сп. хол. *gletsjer*, дан. *gletsjer*, рус. *глётчер*, *глёчер*, буг. *глётчер*, срп. *глётчер*. Герм. збор е дијалектно преобразување од длат. *glaciārium*, изведено од **glacia* од лат. *glaciēs* ‘мраз’; сп. англ. *glacier* < фр. *glacier*, претходно *glacière* (на Алпите), од *glace* ‘мраз’ < **glacia*. (Аникин 10: 295; Фасмер 1: 412; Kluge, s.v. *Gletscher*; OED, s.v. *glacier*).

глиб *џлиб* m., *џлибови* pl.; ‘кал’.

Во релација со: ▲глибав, глибоса, зглибоса, зглибави, заглиби, заглибува

■ Наследено од псл. (јсл.) **glibъ*; сп. буг. *глиб*, срп. *глиб*, хрв. *glib*, слн. *glib*. Овој збор, според ПЕРСЈ (1: 202), е поствербал од псл. **glibati*, што е итератив од псл. **glibēti*, **glibnōti*, од којшто е и каузативот со превој псл. **glēbiti*. Според ERNJ (1: 273), можеби е од исто потекло како и псл. **glina*, од пис. **gleyH-* ‘глина’; сп. грч. *γλία*, стангл. *claeg*, иако образувањето на зборот **glibъ* не е јасно, бидејќи се чини дека е неверојатно -b- да се јавува како суфикс, но сепак сп. срвгерм.

kleben ‘лепи’ < **gleyH-bh-*. Според ПЕРСЈ (1: 202), на јсл. терен можно е да дошло и до вкрстување со рефлексите на псл. **glyb-* (в. **длабок**). (ПЕРСЈ 1: 202; БЕР 1: 248–249; Аникин 10: 328; ЭССЯ 6: 125, 160; Skok 1: 450; Bezlaј 1: 147; ERNJ 1: 273; SP 7: 102–103).

глико- *џлико-* pref.; како прв дел во сложеники од типот *џликоза*, *џликоџен*, *џликол* итн.

Во релација со: ▲гликоза, гликозен, гликоген, гликол ▼глицерол, глицерин, глюкоза

■ Интернационален префикс, што е изведен од грч. *γλукός* ‘сладок’, веројатно од пис. **dlku-* ‘сладок’; сп. лат. *dulcis* ‘сладок’; в. **гликоза**. (ERNJ 1: 273; Beekes 277; Chambers 438).

гликоза *џликоза* f., *џликозаџа* (sg.); ‘материја што служи за добивање енергија кај живите организми, шеќер; гроздов шеќер’.

Во релација со: ▲гликозен ▼глико-

■ Научен термин позајмен од фр. *glucose* во чијашто основа се наоѓа грч. *γλукός* ‘сладок’; сп. буг. *гликоза*, срп. *гликоза*, рус. *глюкоза* итн. Аргировски (1998: 93) во јужните мак. говори ги забележува зборовите *џликанзо* ‘анасон’ < нгрч. *γλукάνισο*, *γλукάντζος* и *џликизма* ‘слатко’ < нгрч. *γλúκισμα*. (Аргировски 1998: 93; БЕР 1: 249; Snoј 2016: 204; ERNJ 1: 276; Králik 181).

глина *џлина* f., *џлинаџа* (sg.); ‘вид леплива земја со кафеава, жолта или црвена боја што со печење се стврдува и се користи за изработка на ќерамиди, тули, садови и др.’.

Во релација со: ▲глинен, глиновит

■ Наследено од псл. **glina*; сп. стсл. *глиньнз* adj. ‘глинен’, буг. *глина*, срп.

glína, хрв. *glina*, слн. *glina*, слч. *hlina*, чеш. *hlina*, глуж. *hlina*, длуж. *glina*, пол. *glina*, рус. *glína*, укр. *glína*, блр. *glína*. Апофониски е поврзано со псл. **glěнь*, **glěнь* ‘слуз, нешто лепливо и тегаво’. Блиски паралели има во литв. *glėinia* ‘лизгава земја, кал’, *glėinė* ‘влажна глина’, *glėinus* ‘размекнат, леплив’, како и во литв. глаголи со значење ‘лепи, мачка’. Обично се споредува и со грч. γλίνη ‘леплива материја’, како и со други ие. облици со значење ‘лепливо, слузесто’, а герм. *Klei* и англ. *clay* се оценуваат како несигурни или секундарни. (ПЕРСЈ 1: 202–203; БЕР 1: 249; Аникин 10: 301–302; ЭССЯ 6: 125–126; Skok 1: 569–570; Snoj 2016: 203; ERHJ 1: 274; SP 7: 103–104; ESJS 179, 183; Derksen 2008: 164; Kluge, s.v. *Klei*).

глисер *gliser* m., *gliseri* pl.; ‘брз моторен чамец’.

Во релација со: ▲глисерски

■ Интернационален збор, позајмен од фр. *glisseur* ‘лизгач’, веројатно со посредство на рус. *glіссер*. Во фр. јазик, *glisseur* во значење ‘брз моторен чамец’ е скратување од *hydroglisseur* ‘воден лизгач’, што е изведено од *glisser*. Фр. *glisser* настанал со вкрстување на стфр. *gliier* ‘лизга’ (< фран. **glīdan*; сп. герм. *gleiten*) и стфр. *glacer* (< *glace* ‘мраз’). (Алексоска-Чкатроска 2005: 229; ERHJ 1: 274; TLFi, s.v. *glisseur*).

глиста *glіstīa* f., *glіstīi* pl.; ‘црв што живее во цревата на луѓето и на животните или во земја’.

Во релација со: ▲глистоса, глистосан

■ Наследено од псл. **glista* (и од псл. **glistъ* за дел од словенските јазици); сп. стсл. *глиста* adj. ‘врвца, лента’, буг. *глист*, *glістa*, срп. *glістa*, хрв. *glista*, слн. *glista*, слч. *hlista*, чеш. *hlist*, *hlista*,

глуж. *hlista*, длуж. *glista*, пол. *glista*, рус. *глист*, *глиста́*, укр. *глист*, *glістa*, блр. *глист*. Псл. збор припаѓа на поширок блтсл. семантички комплекс со значење ‘лепливо, слузесто, меко’; сп. литв. *glītus* ‘леплив, слузест’, *glītė* ‘слуз’, *glisti* ‘се покрива со слуз’, латв. *glīts* ‘леплив’, а се споредува и со грч. γλίττος (= γλοιός) ‘леплива материја’, лат. *glittus* ‘леплив’. Во овој контекст, треба да се спомне и мак. дијалектен збор *џлиџав* ‘леплив, недоволно испечен леб’. Формално се реконструира како **gli-* + формант **-sta* (или експресивна трансформација **-t-* > **-st-*), а е во паралелна врска со псл. **glina*, **gliva*, **glъjъ* и др.; сп. **глина**. (БЕР 1: 249; ПЕРСЈ 1: 203; Аникин 10: 305–306; ЭССЯ 6: 128–129; Skok 1: 570; ERHJ 1: 274; Snoj 2016: 203; SP 7: 109–111; Derksen 2008: 164–165).

глоба *glōba* f., *glōbi* pl.; ‘парична казна’.

Во релација со: ▲глоби, глобува, глобување

■ Според БЕР (1: 250) потеклото е нејасно, но според Аникин (10: 308–309), ПЕРСЈ (1: 203) и др., наследено од псл. **globa*; сп. буг. *glōba*, срп. *glōba*, хрв. *glōba*, слн. *glōba* (< хрв.), длуж. *globa* ‘цена, вредност’, стпол. *globa* ‘злоба’, стукр. *глоба* ‘глоба’, укр. (dial.) *glōba* ‘глоба; грижа, несреќа’. Аникин (10: 308–309) смета дека рус. *glōba* ‘мотка, греда, пречка; столб’, укр. (dial.) *glōbá* ‘природно свиткано дрво; железен клин’, блр. (dial.) *glōba* (*aglōba*) ‘хоризонтален дрвен столб за сушење сено’ го задржале изворното значење на псл. **globa* ‘столб, стап, кол (за стегане, прицврстување, поврзување)’, а дека подоцна во дел од словенските јазици се развиени секундарните значења ‘глоба, казна, цена вредност’. Глаголот

ѓлоби е деноминал од *ѓлоба*. (БЕР 1: 250; ПЕРСЈ 1: 203–204; Аникин 10: 308–309; ЭССЯ 6: 131–134; Skok 1: 563; Snoj 2016: 203; Derksen 2008: 165; Derksen 2015: 180–181).

глобален *ѓлобален, ѓлобалниот* adj.; ‘што е целокупен, вкупен’.

Во релација со: ▲ глобализација, глобализира, глобализиран ▼ глобус

■ Позајмено од фр. *global* (> germ. *global*, англ. *global*, рус. *глобáльный*), што е изведено од фр. *globe* ‘глобус’, а тоа е позајмено од лат. *globus*. Именката *ѓглобализација* ‘меѓусебно поврзување на целиот свет’ е понова заемка од англ. *globalization* < *global* ‘глобален’; в. **глобус**. (БЕР 1: 250; Аникин 10: 310; Snoj 2016: 203; ERNJ 1: 274; Králik 181; GDEHF 443; OED, s.vv. *global, globalization*).

глобус *ѓлобус* m., *ѓлобуси* pl.; ‘модел на Земјината топка со обележана географска карта на него што се врти околу оска и служи како нагледно средство во наставата по географија’.

Во релација со: ▼ глобален, глобализација, глобализира, глобализиран

■ Интернационален географски термин од лат. *globus*, изворно ‘топка’. Натамошната етимологија е нејасна. (БЕР 1: 250; Snoj 2016: 203; ERNJ 1: 274; de Vaan, s.v. *globus*).

глог *ѓлог* m., *ѓлогови* pl.; ‘шумско овошно дрво со трње и со месести црвени плодови; *Crataegus*’.

Во релација со: ▲ глокче, глогинка, глогов, глоговец, глоговица

■ Наследено од псл. **glogъ*; сп. буг. *глог*, срп. *глѓб*, хрв. *glŏg*, слн. *glŏg* (*glŏg*), слч. *hloh*, чеш. *hloh*, пол. *głóg*, рус. *глог* ‘*Cornus sanguinea*’, (dial.) *глог*, *глед* ‘*Crataegus*’, укр. *глиг*, (dial.) *глед*, блр. *глог*, (dial.) *глог*. Натамошната етимологија не е сигурна. Спо-

ред Анкин (10: 313–314) како назив за бодликаво растение, може да потекнува од пие. корен **glagh-/ *glŏgh-*, што традиционално се споредува со грч. *γλωχίς* ‘шилец; боцка’ и со грч. *γλῶσσα* ‘јазик (првично во значење на шилест орган)’. Но оваа етимологија наидува на формални и семантички пречки. Според ERNJ (1: 275), втората можност е да е изведено со асимилација од псл. **dlogъ* > **glogъ*, од пие. корен **delg^h-* ‘цепи’, но во тој случај не е очекуван таков вокализам. Можно е да се работи за заемка од некој супстратен јазик. (БЕР 1: 250; ПЕРСЈ 1: 204; Аникин 10: 313–314; ЭССЯ 6: 111–112; ЕСУМ 1: 526; ERNJ 1: 275; Skok 1: 571; Snoj 2016: 204; Beekes 278–279; SP 7: 71; Machek 168).

глода *ѓлога, ѓлогааи* impf.; ‘гризе, нагризува, кине со заби нешто тврдо; вознемирува, измачува некакво чувство или мисла; (се ~) се караат, се измачуваат (еден со друг, меѓусебно)’.

Во релација со: ▲ глодање, глодалка, глодач

■ Од псл. **glodati*; сп. буг. *гложѓда*, срп. *гложѓди*, хрв. *glŏdatи*, слн. *glŏdatи*, слч. *hlŏdat*, чеш. *hlodati*, глуж. *głodaś*, пол. (arch.) *glodać*, рус. *гло́даты*, блр. (dial.) *глыда́ць*, укр. (arch.) *глода́ти*. Натамошната етимологија е несигурна. Во литературата (в. Аникин 10: 314–315) се споменува споредба со стисланд. *glata* ‘уништува’, но преовладува ставот дека нема сигурна етимологија и веродостојни надворешни паралели. Недоволно убедливи се и споредбите со **globati*, како и (врз основа на преносното значење) со псл. **žylděti* ‘страстно да посакува’. (БЕР 1: 250; ПЕРСЈ 1: 204–205; Аникин 10: 314–315; ЭССЯ 6: 135; Фасмер 1: 414; ЕСУМ 1: 528; SP 7: 121–123; Skok 1: 571; Snoj 2016: 203–204; ERNJ 1: 274–275; Berneker 306).

гломазен *ѓломазен, ѓломазниоѓ* adj.; (colloq., dial.) ‘тежок за носење, подигнување или за движење’.

Во релација со: ▲гломазно, гломазност

■ Збор со недоволно јасна етимологија. Според ERNJ (1: 275, s.v. *glōmazān*) е во врска со хрв. (dial.) *glōmōt*, *glōmotati*, што во потполност одговара на мак. *ѓломоѓ, ѓломоѓи*, буг. *гломот*. Според ПЕРСЈ (1: 205, *гломазан*) само срп.-хрв. збор, со не сосема јасна етимологија, можеби од псл. (dial.) **glomozъnъ(jъ)*. Според ЭССЯ (6: 137–138), зборот припаѓа на експресивно гнездо со реконструкции **glomozъ/*glomozdъ/*glomoza*, со основна семантика поврзана со ‘шум, ломот, неуредно движење’. Најверојатно значењето ‘крупен, тежок, несмасен’ се развило секундарно. Реконструкцијата има дијалектен и експресивен карактер. (ПЕРСЈ 1: 205–206; ЭССЯ 6: 137–138; Фасмер 1: 461; Skok 1: 565–566; ERNJ 1: 275).

глорифицира *ѓлорифицира, ѓлорифицирааѓ* impf.; ‘слави, велича, воздигнува’.

Во релација со: ▲глорификација, глорификатор, глорификува

■ Позајмено преку европските јазици, од лат. *glōrificō*, изведено од *gloria* ‘слава’, а тоа, всушност, настанало од **gnoria* < пие. **g'neh₃*- ‘знае’. Преку европските јазици (англ. *glorification*, фр. *glorification*) е и именката *ѓлорификација* ‘славење, величање, воздигнување’, што е од лат. *glōrificātiōnem* (< *glōrificātiō* < *glōrificō*). (Snoj 2016: 204; ERNJ 1: 275; Králik 181).

гласа *ѓлоса* f., *ѓлоси* pl.; ‘појаснувачка забелешка; краток полемички коментар во јавен медиум за актуелно слушавање’.

Во релација со: ▲гласар, изгласа

■ Позајмено преку европските јазици, од срлат. *glossa* ‘објаснување, белешка’, што е од грч. *γλῶσσα* ‘јазик’. Значењето ‘белешка’ се развило од ‘дијалектен, редок или туѓ збор (што бара објаснување)’ кое постоело уште во грчкиот јазик. Натамошната етимологија на грч. *γλῶσσα* е спорна. Иако постојат обиди да се поврзе со ие. корен **glég'-s* ‘шилец’, Beekes (2010, s.v. *γλῶσσα*) ја смета таа анализа за несигурна и го третира зборот како веројатен предгрчки (супстратен) елемент во грчкиот. (Snoj 2016: 204; ERNJ 1: 275; Králik 181; Chambers 437; Beekes 2010: s.v. *γλῶσσα*).

глув *ѓлув, ѓлувиоѓ* adj.; ‘што е лишен од слух, што не слуша; што е рамнодушен, бесчувствителен; што е нејасен, придушен, тап (за звук); што е тивок, пуст, празен’.

Во релација со: ▲глуво, глувост, глувота, глувотија, глувичок, наглув, наглувост, глувтар, глуварче, глувее, заглувее, заглувне, оглувее, оглувне, оглуви ▼глуп, глума, глуми

■ Наследено од псл. **gluxъ*; сп. стел. *глоѓхъ*, буг. *глух*, срп. *глуѓ*, (arch.) *глух*, хрв. *glûh*, слн. *glûh*, слч. *hluchý*, чеш. *hluchý*, глуж. *hluhi*, длуж. *gluchy*, пол. *gluchy*, рус. *глухой*, укр. *глухий*, блр. *глухі*. Натамошната етимологија е несигурна и во литературата се предлагаат повеќе решенија. Во ЭССЯ (6: 146–147) **glux-* се разгледува во паралелна врска со **glum-* и **glup-* како експресивни образувања, но ова толкување е спорно од зборообразбен аспект. Според Аникин (10: 345–350), можно е **glux-* да се поврзе со пие. **gel-* ‘стега, притиска, собира’, со семантички развој ‘стиснат, затворен’ > ‘без отвор, непропустлив’ > ‘нечуен, глув’, при што се објаснува и значењето ‘пуст, затворен, непрооден’.

Дел од авторите го сметаат **gluxъ* за девербатив од **(o)glušiti*, со мотивација ‘со затнати уши’. Балтиските паралели (литв. *glūšas*, *glusnūs* и сл., како и облици со почетно *k-*) се толкуваат различно и не даваат еднозначно решение, па така, според ERHJ (1: 275), псл. **gluxъ* е сродно со литв. *glusnūs* ‘послушен’, *glūšas* ‘будалест’, а во балтиските јазици постојат и облици со почетно *k-*; сп. литв. (dial.) *klusnus* ‘послушен, внимателен’, латв. *kluss* ‘мирен’, кои настанале по аналогија спрема коренот од кој е литв. *klausyti* ‘слуша’, но кај Аникин овие паралели се оценуваат како секундарни и аналошки, условени од глаголите со значење ‘слуша’ и не се сметаат за сигурен доказ за директно сродство. (БЕР 1: 252; ПЕРСЈ 1: 206–207; Аникин 10: 345–350; ЭССЯ 6: 146–147; Фасмер 1: 417; ЕСУМ 1: 530; SP 7: 142–143, 146–147; Skok 1: 572–573; Bezlaž 1: 150; Snoj 2016: 204; ERHJ 1: 275; Gluhak 233; Brückner 145; Boryś 165; Machek 170; ESJS 180; Derksen 2008: 167; Vaillant 4: 571).

глувче *џлувче* n., *џлувчиња* pl.; ‘глушец; периферен уред за интеракција со компјутерот’.

Во релација со: ▲глушец, глувчев, глувчешки, глувчица, глувчов, глувчовина

■ Деминутив од *џлушец*, а во врска со второто значење ‘периферен уред за интеракција со компјутерот’, семантичка калка на англ. *mouse*; в. **глушец**.

глужд *џлужд* m., *џлуждови* pl.; ‘зглоб кој ги спојува стапалото и потколеничната коска; тркалезен дел на дрво на место каде што израснала гранка, јазол’.

Во релација со: ▲глуждлив, глуждовит, глуждовитост, глуже, глужец

■ Според ЭССЯ (6: 144–145), Аникин (10: 331–332) и др., наследено од псл. **gluda*, при што е одбележано дека за мак. и буг. форми станува збор за јотирано образување, на што се укажува и во БЕР (1: 251) во кој примерите се од мак. дијалекти, и се реконструира псл. **gloud-j-*, од пие. корен **gloud-*, но ЭССЯ (6: 144–145) наведува дека станува збор за деривати изведени со јотација, па се дава псл. облик **glud-j-*. Сродно е со рус. *глѹда* ‘грутка; парче’, понатаму срнгерм. *klôt* ‘грутка, топка, јајце’, герм. *Kloß* ‘грутка’, а од истиот корен се и слн. *glūta* ‘чвор; израсток’ како и грч. *γλουτός* ‘задник’, за кое Beekes (2010: 277) вели дека е од предгрчко потекло. (БЕР 1: 251; Аникин 10: 331–332; ЭССЯ 6: 144–145; SP 7: 158; Beekes 2010: 277, s.v. *γλουτός*).

глума *џлума* f., *џлумаиѝа* (sg.); ‘драмска уметност, актерска игра; преправање, лицемерство’.

Во релација со: ▲глумец, глумица, глумечки, глуми ▼глуп, глуп

■ Наследено од псл. **gluma* (*a*-основа), што е поствербал од псл. **glumiti* (Аникин 10: 336–338) и псл. **glumъ* (*o*-основа) во изворното значење ‘шега’ (ПЕРСЈ 1: 207); сп. стсл. *глоумъ* ‘дрдорење, фалба’, буг. *глѹма*, (dial.) *глум* ‘шега’, срп. *глѹма*, хрв. *gluma*, слн. *glūma* ‘шега, лакрдија’, стчеш. *hluma* ‘комедијант’, рус. *глѹма* ‘шегација, мајтапчија’, (dial.) *глум*, укр. *глум*, блр. *глум*. Врската меѓу псл. корени **glum-*, **glux-* и **glup-* е јасна, без оглед дали се работи за заедничко потекло со различно проширување на истиот корен, или пак е плод на подоцнежни вкрстувања; в. **глуми**. *glumiti* (ПЕРСЈ 1: 207–208; Аникин

10: 336–338, 339–340; ЭССЯ 6: 147–148; Skok 1: 573; Snoj 2016: 204; ERHJ 1: 276; SP 7: 149; ESJS 180–181; Vaillant 4: 571; Derksen 2008: 167).

глумец *ѓлумец* m., *ѓлумци* pl.; ‘човек чиешто занимање е да игра, да глуми во театар, филм и сл.; (fig., dial., colloq.) тој што се преправа, што глуми дека е поинаков од тоа што е’.

Во релација со: ▲ глумица, глумчиште, глумечки, глума, глуми

■ Од псл. **glumъsъ*, што е изведено од псл. **glumiti*; сп. буг. (arch.) *глумѐц* ‘шегобиец’, срп. *глумац*, хрв. *glumas*, слн. *glumec*; в. **глуми**.

глуми *ѓлуми*, *ѓлумаѝ* impf.; ‘игра, претставува, доловува некаков лик во претстава, филм и сл.’.

Во релација со: ▲ глумење, глума, глумец, глумица, глумечки, изглуми, изглумува, одглуми, одглумува

■ Од псл. **glumiti* (*se*), *gluml’o* (*se*), што според ПЕРСЈ (1: 207) е деноминал од псл. придавка **glumъ(jъ)*, исто и кај Аникин (10: 339–340) и SP (7: 147–148), а според други (ЭССЯ 6: 148–149; SP 7: 147; ERHJ 1: 276; Derksen 2008: 167), деноминал од псл. **gluma/*glumъ*; сп. стсл. глоумити са ‘празнослови, се фали’, буг. *глумя се* ‘се шегува, се подбива’, срп. *глумити*, хрв. *glumiti*, слн. *glumiti* ‘глуми’, *glumiti se* ‘се шегува’, рус. *глумѝться* ‘се подбива, се потсмева’, (dial.) *глумѝть* ‘лаже, мами’, укр. *глумитися*, блр. *глумѝць* ‘расипува’, *глумѝцѝя*. Според ПЕРСЈ (1: 207), псл. глагол **glumiti* не е засведочен во зсл. јазици, со напомена дека пол. *glumić* ‘расипува; се руга’ е од блр. *глумѝць*, а основното значење би било ‘заглушува, зашметува, заглупува’, како што е и значењето на псл. придавка **glumъ(jъ)* ‘зашеметен, заглушен’; сп.

срп. (dial.) *глѝм* ‘глувонем, рус. (dial.) *глумой* ‘глуп’, *глумá* ‘глув човек; будала’, блр. *глума́к* ‘ограничен човек’.

Цсл. глоумити са во значењата ‘празнослови, се фали’ е според грч. предлошки (ἀδολεσχέω, μετεορίζομαι и др.), па оттаму и во дел од словенските јазици со такви значења. Повеќето етимолози ја забележуваат врската меѓу псл. корени **glum-*, **glux-* и **glup-*, како на пр. срп. (dial.) *глѝми се* во значење ‘се шири гушејќи ги (глушејќи ги) другите растенија околу себе (за коров)’ и срп. *глѝшитити* ‘со својот раст им попречува на другите растенија да растат’ (сп. мак. *ѓлушина*), а од друга страна во исто значење сп. чеш. *hlupiti* ‘гуши друго растение да расте’, *hlup* ‘сенка’ (од псл. **glupiti*, **glupa/*glupъ*). Близкоста на псл. корен **glum-* со **glux-* и **glup-* се толкува на различни начини. Можеби станува збор за единствен извор, односно според Аникин (10: 336–338), од пие. **g(e)leu-* < **gel-* ‘се собира во грутка, се сплескува’ од каде што на словенска почва се развило значењето од типот ‘тап’ > ‘глунав’, при што Аникин ги дава балт. паралели; сп. литв. *glumti* (*glum̃ti*) ‘станува глунав’, *glumsti* ‘затапе секира’, латв. *glumza* ‘несмасна, глупава жена’, прус. *glumbe* ‘женка на елен (без рогови, шута)’. Тој нагласува дека ако значењето ‘забава, шег, подбив, потсмет’ настанало во псл. **glum-* на словенска почва, тогаш се дискутабилни вообичаените споредби на псл. **glum-* со стисланд. *glaumr* ‘гласна, бучна веселба’, стангл. *glēam* ‘забава, шег, игра’, грч. *χλεύη* ‘шега, подбивање’, каде што припаѓаат и литв. *glaudas* ‘потсмет, подбив’, *glauda*, ‘шега’, *glaudoti* ‘се шегува’. Според ERHJ (1: 276) псл. корен **glum-* (во **glumъ*, **gluma*, **glumiti*) се изведува од пие. корен **g^hlow-m-*, а

во ПЕРСЈ (1: 208), врз основа на литв. *glūmas* ‘шут, без рогови’ (при што се претпоставува дека се развило од *‘тап’), ‘несмасна, глупава жена’ се претпоставува блтсл. **gl(a)um-*, при што се дава споредбата со претходно наведените паралели (стисланд. *glaumr* ‘гласна, бучна веселба’, стангл. *glēam* ‘забава, шег, игра’) и врз основа на ова се дава мислење дека се работи за заедничко балто-словенско-германско проширување со *-m-* на пие. корен **g^hleu-* ‘е весел’ (ПЕРСЈ 1: 208; Аникин 10: 336–338, 339–340; ЭССЯ 6: 148–149; ERNJ 1: 276; SP 7: 147–148; Derksen 2008: 167).

глуп *ѓлуї, ѓлуїиої* adj.; ‘што има ограничени умствени способности, заостанат; што е бесмислен’.

Во релација со: ▲ глупо, глупост, заглупи, заглупави, оглупи, оглупее, глупав, глупавост, глупавичок, глупак, глупира, глупчо ▼ глув, глума, глуми

■ Наследено од псл. **glupъ(jь)*, веројатно од истиот корен што е во *ѓлув, ѓлума, ѓлуми*; сп. псл. *глоупъ, буг. глуп, срп. глѹп, хрв. глѹп, слн. глѹп* ‘глуп; глув’, слч. *hlŭpu*, чеш. *hloupý*, глуж. *hlupi*, длуж. *glupu*, пол. *glupy*, рус. *глу́пый*, укр. *глу́пий*, блр. (dial.) *глу́пы* ‘далечен, зафрлен, пуст крај (за шума, поле и сл.)’. Постои мислење дека псл. збор е germ. заемка (сп. стисланд. *glórr* ‘глупак’), но со оглед на тоа што во germ. јазици е ограничен само на скандинавскиот ареал, ова мислење се чини неиздржано, но и обратно позајмување (од сл. јазици во germ.) не е веројатно. Во ПЕРСЈ (1: 208–209) се дава толкување дека и во germ. и во псл. најверојатно се работи за лабијално проширување на пие. корен **g^hleu-* (*-b-* во германските, *-p-*

во словенските јазици), но не е исклучено дека во *-p-* кај оваа словенска придавка можеби е секундарно спрема псл. **topъ* > срп. *туп* (мак. *ѓаї*), чијшто распон на значења во значителна мера се поклопува со **glupъ*/**gluxъ*/**glumъ*. (БЕР 1: 252; ПЕРСЈ 1: 208–209; Аникин 10: 340–344; ЭССЯ 6: 151–152; Фасмер 1: 416–417; Skok 1: 574; ERNJ 1: 276–277; SP 7: 152–154; Derksen 2008: 167; Kluge 220).

глушец *ѓлушец* m., *ѓлуци* pl.; ‘мал глодач со долга тенка опашка што живее во близина на луѓето или во полињата, Muridae’.

Во релација со: ▲ глувче, глувчев, глувчешки, глувчица, глувчов, глувчовина

■ Иако формално мак. *ѓлушец* ‘Muridae’ (во БЕР 1: 253, историските и дијалектните потврди се од мак. дијалекти) може да се спореди со пол. *głuszek* ‘тетреб, птица од родот Tetrao’, чеш. *hlušec* ‘тетреб, птица од родот Tetrao’, укр. *глушець* ‘шумски тетреб, птица од родот Tetrao’, блр. *глушэц* ‘шумски тетреб, птица од родот Tetrao’, сепак станува збор за сосема различен зооним. Севернословенските форми се доведуваат во врска со псл. **gluščьсь*, што се изведува од псл. **gluxъ* со наставката **-сьсь*. Според начинот на образување мак. *ѓлушец* би требало да е изведено од **ѓлуш*. Во БЕР (1: 253) како основни форми се наведуваат *глух, глуф* (> **глув*), при што се наведува дека во зборот *глуф* гласот *-ф* е од *-х* што е карактеристика на југозападните дијалекти. За зборот *глух* се наведува дека веројатно е од **глуш* со *-х* под влијание на *плѣх* (мак. *ѓолв*), или пак, секундарно според *глуш-е, глуш-ец, глеш-еве* врз основа на образци по моделот *прах-, праи-ец*. Таму (БЕР 1:

253) се наведува дека постарата форма е веројатно **glii* со премин *u > y* и за неа може да се претпостави словенско потекло од пие. корен **g(a)līs(i)-*; сп. стел. *mzišy* < *mūs*, лат. *glīs* или *glīris* ‘вид крт’, потоа ром. *glīrulus* ‘полв’, грч. γαλέη ‘ласица’, стинд. *giri-* ‘глушец’ од пие. **gālī-*. Дури и **glih* (> *glux*) може да се изведе од пие. **g(a)līso-s* (лат. *glīrus*). Може да се помисли и на грч. позајмување (според регистрираната мн. форма од Костурско *žaluхи*). Соодветни паралели во словенските јазици за овој збор нема, а наведените ие. паралели покажуваат сродност, но посоодветно е да се третира дека сепак се работи за реликт од балканскиот јазичен супстрат, или најсоодветно е да се претпостави дека на овој терен се вкрстиле и заемно си повлијаеле еден словенски, еден сусптретен и еден грчки збор. (БЕР 1: 253).

глуши *žluши, žlušai* impf.; ‘со силен шум, врева и сл. направи да не се слушаат други гласови, звуци или да не се распознаваат; оневозможни, попречи нормално да восприемаат слушните органи; заглувне; (fig.) потисне, стивне чувство, силно расположение и сл.; (fig.) едно растение спречи друго добро да се развива (за растение)’.

Во релација со: ▲глушење, заглуши, заглушува, заглушување ▼глув

■ Од псл. **glušiti, glušq*, што според Аникин (10: 352) е каузатив од псл. **glъхnoti* а според ЭССЯ (6: 154), е изведен од псл. придавка **gluxъ*; сп. буг. *gluša*, срп. *glушити*, хрв. *glúšiti*, слн. *glušiti*, слч. *hlušit’*, чеш. *hlušiti*, пол. *gluszyć*, рус. *глушѣть*, укр. *глуши́ти*, блр. *глушы́ць*; в. **глув**. (Аникин 10: 352; ЭССЯ 6: 154).

гљу *žby!* interj.; за имитирање на гласот на мисирката.

■ Ономатопеја, најчесто со редупликација (*žby- žby*).

гљуга *žbyžā, žbyžāai* impf.; ‘испушта глас *žby* (за мисирка)’.

Во релација со: ▲глуѓање, гљу

■ Изведено од извикот *žby!*, што е од ономатопејско потекло.

гмечи *žmечи, žmечai* и (dial.) *žнечи, žнечai* impf.; ‘притиска, стегна, стиска; угнетува, поробува, мачи’.

Во релација со: ▲гмечење, догмечи, догмечува, згмечи, згемечува, изгмечи, изгмечува, нагмечи, нагмечува, погмечи, погмечува, пригмечи, пригмечува, гмечалка, гмечало, гмечач

■ Според ПЕРСЈ (1: 214), од јсл. **gnečiti*; сп. буг. *gmèча*, срп. *gmèчити*, хрв. *gnjéčiti*, слн. *gněčiti, gnjéčiti*. Според БЕР (1: 255) буг. *gmèча* е резултат на вкрстување на *màчкам* и *гнетà*. Во ПЕРСЈ (1: 214) се изведува од јсл. **gnečiti*, што е во врска со псл. **gnesti* ‘стиска, притиска’ и неговите каузативно-итеративни изведенки **gněiti* и **gnětati*. Во ERHJ (1: 279–280) се дава мислење дека можеби треба да се реконструира псл. **gnečiti*, кое веројатно настанало со вкрстување на псл. **gnesti* и семантички блиски глаголи со суфиксот **-ek-*, како на пр., псл. **d(b/ъ)večiti*; в. **гнете**. (БЕР 1: 255; ПЕРСЈ 1: 214; ЭССЯ 5: 188; Snoj 2016: 205; ERHJ 1: 279–280; Skok I: 465, 578; Bezljaj 2: 116, 4: 471, 491).

гнасен *žнасен, žнаснио* adj.; ‘што е нечист, валкан; што е одвратен, гаден; што е злобен, лош’.

Во релација со: ▲гнас, гнаса, гнаси, гнаслив, гнасло, гнаслик, гнасота, гнасотија, гнасотилак, гнасотник

■ Наследено од псл. **gnosъnъ/*gnisъnъ*; сп. стел. *gnъsъnъ/гноуsъnъ*, буг.

гнѣсен/гнѣсен, срп. гнѣсан, хрв. гнѣсан, слн. gnúsen, слч. hnusný, чеш. hnusný, пол. gnusny ‘инертен, милтав, безделник’, рус. гнѣсный, гнѣсной, блр. гнѣсны. Псл. придавка е изведена со суф. *-ъпъ од именката *gnusъ/*gnusъ. Мак. ѓнас и буг. гнѣс претпоставуваат *-р- во коренот (како и во глаголите мак. ѓнаси, буг. гнѣся), и тие, според многумина етимолози се сметаат за секундарни во однос на облиците со *-и- во коренот, настанати со асимилација *и > *р спрема претходното *и, но може и обратен процес на дисимилација *р > *и, а *р се толкува како назален инфикс со нулти степен во основата (ПЕРСЈ 1: 212; БЕР 1: 257). Натамошната етимологија е неизвесна; во дел од литературата се прават обиди зборот да се доведе во врска со пие. корен кој е во гнев, но ваквото поврзување останува несигурно. (БЕР 1: 257; ПЕРСЈ 1: 212–213; Аникин 11: 59–61; ЭССЯ 6: 182–184; Фасмер 1: 422; ERHJ 1: 279; Skok 1: 580; Bezlaž 1: 183; SP 7: 200–201; ESJS 184–185; Berneker 1: 314; Borys: 169; Derksen 2008: 170–171; Vaillant 4: 31; LIV 180).

гнаси ѓнаси, ѓнасиѡ impf.; ‘валка, прави нешто да биде нечисто, неубаво; (се ~) се гади’.

Во релација со: ▲ гнас, гнаса, гнаслив, гнасло, гнаслик, гнасота, гнасо-тија, гнасотилак, гнасотник

■ Од псл. *gnōsiti (se)/*gnusiti (se) ‘валка; се гади’; сп. стсл. гнѣсити са, буг. гнѣся се/гнѣся се, срп. гнѣсити (се), хрв. gnústiti (se), слн. gnústiti (se), слч. hnusit’ (sa), чеш. hnusiti (se), пол. (dial.) gnusić (się) ‘едвај се влече’, рус. (dial.) гнѣсѣть ‘се гади’, блр. гнѣсѣць ‘валка; празни црева; расипува’. Мак. и буг. форми се третираат како вторични, под влијание на -и-; в. **гнасен**. (Аникин 11: 61–62; ЭССЯ 6: 182–184; SP 7: 199; ESJS 3: 184).

гнев ѓнев т., ѓневоѡ pl.; ‘силна лутина, срдба, јарост’.

Во релација со: ▲ гневен, гневност, гневи, гневливост, гневлив

■ Наследено од псл. *gněwъ, со неизвесно натамошно потекло; сп. стсл. гнѣвѣз, буг. гняв, срп. гнѣван, (dial., arch.) гнѣван, хрв. gnjévan, слн. gnēven, слч. hnev, чеш. hněv, глуж. gněw, длуж. gniw, пол. gniew, рус. гнев, укр. гнів, блр. гнеў. Според Аникин (10: 37–38), веројатно изведено со суф. -wъ од коренот, зачуван во реликтна форма во рус. (dial.) гнетъ (агонъ) ‘пали, разгорува оган’ < *gněti во исто значење, кое според Аникин, се смета како варијанта со иницијален веларен глас на глаголот *znějati, *znějъ ‘тлее, слабо гори’, а од истиот корен со -t- проширување би било псл. *gnětiti ‘пали оган’. Веларна варијанта се допушта и во псл. *gniti со семантички развој ‘согорува’ > ‘гние’, при што некои етимолози го доведуваат и во врска со псл. *gnojъ, но се чини дека станува збор за фонетско совпаѓање на два сосема различни збора. (БЕР 1: 257; ПЕРСЈ 1: 211; Аникин 10: 37–38; ЭССЯ 6: 169–170; Skok 1: 579; Snoj 2016: 205; Vaillant 4: 105, 708; SP 7: 178–179; ESJS 182–183; Derksen 2008: 168).

гневен ѓневен, ѓневниѡѡ adj.; ‘што е исполнет со гнев, што чувствува гнев кон некого’.

Во релација со: ▲ гнев, гневност, гневи, гневливост, гневлив

■ Настанало од псл. *gněwъпъ(ъ); сп. стсл. гнѣвѣпъз, буг. гнѣвен, срп. гнѣсан, хрв. gnúsan, слн. gnēven, слч. hnevny, чеш. hněvný, пол. gniewny, рус. гневный, гневной, укр. гнівний, блр. гнеўны; в. **гнев**.

гневи *ġnevi*, *ġnevaī* impf.; ‘лути, разгневува; (се ~) се лути, се разгневува’.

Во релација со: ▲гневење, разгневи, разгневува, поразгневи, гнев, гневност, гневливост, гневлив

■ Од псл. **gnēviti* (*se*), што е од псл. **gnēvъ*; сп. буг. *gnęvą*, срп. *gněviti* (*se*), хрв. *gnjéviti* (*se*), слн. *gnéviti*, пол. (arch.) *gniewić*, рус. *гневи́ть*, укр. *гнів́ити*, блр. *гняві́ць*. Од псл. **gnēviti* е изведена псл. придавка **gnēvivъ(jь)*/**gnēvlivъ(jь)*, од каде што е мак. *ġnevлив* ‘што често се разгневува, што е склон кон гнев’; в. **гнев**.

гнездо *ġnezdo* n., *ġnezda* pl.; ‘живеалиште на птици обично на дрво; (fig.) место, средиште на некаква дејност, собиралиште, врталиште; (milit.) место, добро засолнето, од каде што пукаат војници; (fig.) семејство, дом’.

Во релација со: ▲гнезденце, гнездест, гнезди (се), гнездење, вгнезди (се), загнезди (се), згнезди (се), огнезди (се)

■ Наследено од псл. **gnězdo*, од блтсл. **nisdō*, во крајна линија од пие. **ni-sd-o-*; сп. стсл. гнѣздо, буг. *gnęzdo*, срп. *gnězdo*, хрв. *gnijézdo*, слн. *gnězdo*, слч. *hniezdo*, чеш. *hnízdo*, глуж. *hnězdo*, длуж. *gnězdo*, пол. *gniazdo*, рус. *гнездó*, укр. *гніздó*, блр. *гняздó*. Овој псл. збор има свои блтсл. паралели, литв. *lizdas*, латв. *lizgs*, а се споредува и со лат. *nīdus*, ствгерм. *nest* и во тој случај сите се изведуваат од пие. **ni-sd-o-*, што се толкува како префиксална сложенка од **ni-* ‘долу’ и коренот **sed-* ‘седи’. За разлика од другите ие. паралели каде што непосредно е одразена пие. предлошка, блтсл. паралели покажуваат отстапувања на почетокот од зборот, односно псл. **gnězdo* се појавува со неразјаснето почетно **g-* и со вокалот **ě* наместо

очекуваниот вокал **i*, а во балтиските паралели неразјаснето е почетното **l-* наместо очекуваното **n-*. Некои етимолози се обидуваат да го објаснат псл. **gnězdo* како резултат на дисимилиација во псл. **vъn-nězditi* (*se*) ‘се вгнездува’, или пак со вкрстување на псл. **gnesti*, **gnětiti* (в. **гмечи**), односно вкрстување со псл. **gnojъ* (в. **гној**), а дел од етимолозите се на мислење дека можеби е во прашање метатеза во псл. **gnězdo* < **něgzdo*. (БЕР 1: 255; ПЕРСЈ 1: 211–212; Аникин 11: 40–44; ЭССЯ 6: 171–173; Skok 1: 576; ERHJ 1: 278; Snoj 2016: 205; SP 7: 181–184; ESJS 183; Derksen 2008: 169).

гнете *ġnetē*, *ġnetāī* impf.; ‘става, полни нешто некаде со притискање, со гмечење; лакомо, ненаситно јаде, лапа; мачи, измачува, угнетува; (се ~) се натрупува, се турка, се пика’.

Во релација со: ▲гнетење, гнет, гнетач, гнетеж

■ Од псл. **gnesti*, **gnetō* ‘стиска, притиска, гмечи, меси’; сп. стсл. гнѣсти, гнѣтѣ, буг. (dial.) *gneta*, срп. (arch.) *gněsti*, хрв. *gnjěsti*, слн. *gněsti*, слч. *hniest*, чеш. *hníst*, пол. *gnieść*, рус. *гнесті́*, укр. *гнесті́*, блр. *гнэ́сці*, *гня́ці*. Псл. **gnesti* има блиски паралели во срвгерм. *kneten*, ствгерм. *knetan*, *knedan*, стангл. *cnedan*, герм. *kneten* ‘меси, масира’ < пгерм. **kned-*. Станува збор за германско-словенска лексичка изоглоса од пие. **gnet-*. (БЕР 1: 256; ЭССЯ 6: 165; Аникин 11: 45–46; Фасмер 1: 166; SP 7: 171; Snoj 2016: 205; Berneker 1: 311).

гнида *ġnida* f., *ġnidi* pl.; ‘јајце од вошка; (fig.) никаквец, ништожник’.

Во релација со: ▲гнидав, гнидоса, гнидосува

■ Наследено од псл. **gnida*; сп. буг. *gnida*, срп. *gñida*, хрв. *gnjida*, слн. *gnida*, слч. *hnida*, чеш. *hnida*, пол. *gni-da*, рус. *гнида*, укр. *гнида*, блр. *гнида*. Овој псл. збор има паралели во латв. *gnīda* ‘гнида, вошка’, дан. *gnid*, норв. *gnit*, швед. *gnet*, герм. *Gnitze*, *Gnitte*. Герм. паралели упатуваат на пие. основа **gnid-*, што според ERHJ (1: 280) веројатно е варијанта на пие. **k^(h)onid-*, **k^(h)nid-* ‘вошка’, сп. англ. *nit*, велш. *nedd*, грч. *κονίς*. Според Аникин (11: 49–51) псл. **gnīdā* е продолжение на пие. **ghnīdā* ‘гнида’, со блт. и герм. паралели; сп. литв. *glinda* ‘гнида’, лет. *gnīda*, *gnīda* ‘гнида; вошка’, стангл. *hnitu* (англ. *nit*), ствгерм. *(h)niz*, срнгерм. *nit* (< пгерм. **hniō*). Варијацијата на формите се објаснува со табуирање и народна етимологија. Често се доведува во семантичка врска со псл. **gniti* ‘гние’, но сродството со значењата ‘малку, ситно парче’ останува дискутабилно. Преносното значење ‘мрзелив, ништожен човек’ е секундарно. (ПЕРСЈ 1: 214–215; БЕР 1: 256; Аникин 11: 49–51; ЭССЯ 6: 173–174; Фасмер 1: 421; Skok 1: 579; ERHJ 1: 280; Snoj 2016: 205; SP 7: 185; Derksen 2008: 169; Kluge 589).

ГНИЕ *гние*, *гнијаѝ* impf.; ‘се распаѓа под дејство на микроорганизми, обично во влажна средина; се расипува; (fig.) пропаѓа морално и физички; (fig.) живее во тешки услови, обично во затвор’.

Во релација со: ▲ гниење, догние, загние, згние, нагние, изгние, прогние, гниеж, гнил, гнилеж, гнилец, гнилоца ▼ гној, гноен, гнои, гноиво, гнојарник, гнојлив, гнојница, гнојоса

■ Од псл. **gniti*, *gnijō* (*gnjō*); сп. стел. гнити, буг. *гния*, срп. *gñiti*, хрв. *gnjiti*, слн. *gniti*, слч. *hniit*, чеш. *hniti*, пол. *gnić*, рус. *гнить*, укр. *гни́ти*, блр.

гниць. Според Аникин (11: 53–54) псл. глагол е апофониски поврзан со **gnojb* ‘гној’, и најверојатно ја продолжува пие. основа **ghnēi-/ghnī-* со првично значење ‘трие, дробн, распаѓа’; сп. грч. *χνίει* ‘дробн, рони’, стангл. *gnīdan*, ствгерм. *gnītan* ‘трие’, латв. *gnīde* ‘излижана, истрошена кожа’. Семантичкиот развој најчесто се толкува како ‘трие, дробн’ > ‘се распаѓа на ситни делови’ > ‘се разложува, гние’. Поврзувањето со други појави (како **ognb* ‘оган’) или со значења од типот ‘пали, разгорува’ се смета за спорно и методолошки неприфатливо. Според ПЕРСЈ (1: 215), псл. **gniti* би можело да има врска со псл. **gnēti*, **gnēiti* ‘пали’, можеби и со псл. **zniti* ‘тлее’, а од друга страна, псл. **gniti* најблиска паралела има во грч. *χνίει* ‘капе (за дожд), дробн’ (гласа кај Хесихиј), понатаму во герм. *gnid*, *gnidan*, *gnaid*, ствгерм. *gnītan* ‘трие’, латв. *gnīde* ‘одрана, размачкана кожа’, сите од пие. **g^hn(e)iH-d^h-* ‘трие, размачкува’. (БЕР 1: 249; ПЕРСЈ 1: 215; Аникин 11: 53–54; ЭССЯ 6: 176–177; Skok 1: 579–580; Snoj 2016: 205; Gluhak 235; ERHJ 1: 281; Derksen 2008: 169–170; SP 7: 190–191; ESJS 183).

ГНИЛ *гнил*, *гнилоѝ* adj.; ‘што го завршил процесот на гниење, распаѓање под дејство на микроорганизми (за органски материи); што е расипан, лош, пропаднат’.

Во релација со: ▲ гнилоост, гнилеж, гние, гниење, догние, загние, згние, нагние, изгние, прогние, гниеж, гнилец, гнилоца ▼ гној, гноен, гнои, гноиво, гнојарник, гнојлив, гнојница, гнојоса

■ Од псл. **gnilb(jb)*; сп. стел. изгнилз, буг. *гнил*, срп. *gñilo*, хрв. *gnīlo*, слн. *gnīl*, слч. *hniily*, чеш. *hniily*, пол. *gniły*, рус. *гнило́й*, укр. *гнилий*, блр. *гни́лы*.

Псл. придавка според потеклото е пасивен партицип на претеритот од псл. **gniti*, која семантички се осамостоила од глаголот и во словенските јазици развила многу преносни значења: ‘влажен’, ‘маглив’, ‘смрдлив’, ‘слаб, болен’ итн. (ПЕРСЈ 1: 215; Аникин 11:51–53; ЭССЯ 6: 175–176; Фасмер 1: 421; Skok 1: 579–580; Snoj 2016: 205; Derksen 2008: 169; Derksen 2015: 183; SP 7: 188–189).

гној *ġnoj* m., *ġnojoī* (sg.); ‘густа жолтенакава течност што се создава при воспаление или гниење на дел од човечки или животински организам; измет од добиток; природно ġубре’.

Во релација со: ▲гноен, гнои, загнои, гноиво, гнојарник, гнојлив, гнојница, гнојоса ▼гние, гниење, догние, загние, згние, нагние, изгние, прогние, гниеж, гнил, гнилеж, гнилец, гнилоца

■ Наследено од псл. **gnojь*, што е потвербал од псл. **gniti*; сп. стсл. гнон, буг. *гној*, срп. *гној*, хрв. *гној*, слн. *gnôj*, слч. *hnoj*, чеш. *hnŭj*, глуж. *hnôj*, длуж. *gnoj*, пол. *gnój*, рус. *гной*, укр. *гній*, блр. *гной*; в. **гние**. (ПЕРСЈ 1: 212; БЕР 1: 256; Аникин 11: 55–57; ЭССЯ 6: 179; Skok 1: 579–580; ERNJ 1: 278; Snoj 2016: 206; SP 7: 194–196; ESJS 183–184; Derksen 2008: 170).

гнома *ġnoma* f., *ġnomi* pl.; ‘мудра изрека, сентенција, поука’.

Во релација со: ▲гномски

■ Интернационален збор позајмен преку европските јазици (фр. *gnome*, герм. *Gnome* < лат. *gnōta*) од грч. γνῶμη ‘мисла, ум, сознание’, што е изведено од коренот кој е во грч. γι-γνώσκω ‘знае’, од пие. корен **g'nehz-* ‘знае’. (ERNJ 1: 278; Králik 181; TLFi, s.v. *gnome*).

гњаџи *ġñaġi*, *ġñaġai* impf., colloq.; ‘вознемирува, измачува, здодева’.

Во релација со: ▲гњавење, гњава-тор, гњаважа

■ Понова заемка (што е во колоквијална употреба особено во говорот на младите во Скопје, а оттаму и во другите градски средини, исто какои заемките *ġñaġai*тор и *ġñaġaġa*), од срп. *гњаџити* (се), што е од псл. **gnjaviti*, **gnjavljъ*; сп. буг. (dial.) *гнявам*, хрв. *gnjáviti*, слн. *gnjáviti*, слч. *gniavit* ‘притиска’, чеш. (dial.) *hňavit*, *gňavit* ‘притиска’, укр. (dial.) *гнявѣти* ‘дави, гуши’. Според БЕР (1: 257) и ПЕРСЈ (1: 213–214), псл. **gnjaviti*, со оглед на ареалот и семантиката разнообразност, е подоцнежнo образување, најверојатно контаминат од псл. **gněiti* и **daviti*. (БЕР 1: 257; ПЕРСЈ 1: 213–214; ЭССЯ 6: 165–167; Skok 1: 578; Snoj 2016: 206; Bezlaġ 1: 152; ERNJ 1: 279–280; SP 7: 171–172, 173–174).

го *ġo* pron.; кратка форма за директен објект од личните заменки *џој*, он, како и *џоа*, оно; се употребува сама или заедно со долгата форма – *неġо* *ġo*.

Во релација со: ▲него ▼тој, он

■ Енклитичката форма *го* (3 sg.) за изразување акузативна релација настанала од псл. **ego*/**jego*, со испаѓање на неакцентираниот почетен слог; сп. буг. *го*, срп. *га*; в. **него**, **тој**.

гоблен *ġoblen* m., *ġoblени* pl.; ‘уметничка ракотворба, ткаена или везена слика што се користи како декорација на сидовите’.

Во релација со: ▲гобленски

■ Позајмено од фр. *gobelin*; сп. англ. *gobelin*, герм. *Gobelin*, рус. *гобелѐн*, буг. *гоблѐн*, *гобелѐн* (< рус. *гобелѐн*), срп. *гоблѐн*, хрв. *goblѐн*, слн. *goblѐн*,

gobelin. Овој збор е изведен од називот на париската работилница *Manufacture des Gobelins*, именувана според основачот Жан Гобелен (Jean Gobelin), прочуен бојација од 16 в. Неговите наследници, освен со бојадисување на ткаенини, почнале да се занимаваат и со изработка на специјален вид таписерии, подоцна во светот познати како гоблени. (БЕР 1: 257; Snoj 2016: 206; ERNJ 1: 281; Králik 182; TLFi, s.v. gobelin).

говедо *govedo* n., *goveda* pl.; ‘домашно тревопасно животно што се одгледува заради млеко и месо, а се користи и за работа; (fig.) глупак, никаквец, некултурен човек’.

Во релација со: ▲ говетце, говедски, говедар, говедарка, говедарски, говедарица, говедарник, говедарство

■ Наследено од псл. **govēdo*; сп. буг. *govedò*, срп. *gòvedo*, хрв. *gòvedo*, слн. *govēdo*, слч. *hovādo*, чеш. *hovado*, глуж. *howjado*, длуж. *gowjedo*, рус. (dial.) *говя́до*, укр. (dial.) *гов'я́до*, блр. *gavjāda* (f., coll.). Псл. **govēdo* е изведено од коренот **gov-* < пие. **gwou-* ‘крупен рогат добиток’; сп. латв. *gūovs* ‘крава’, скрт. *gau-* ‘бик, крава’, авест. *gāuš* ‘бик, крава’, грч. βούς ‘бик, вол, крава’, лат. *bos*, *bovis* ‘вол, крава’, ствгерм. *chuo* ‘крава’, герм. *Kuh* ‘крава’, англ. *cow* ‘крава’). Семантички, називот многу рано функционира како збирна именка со значења ‘стадо’, ‘богатство’, потоа ‘животни за колење’ и ‘месо’, а пејоративната употреба е исто така стар слој во словенските јазици. Суфиксалната структура на **govēdo* (-ēd-) не е целосно јасна и е предмет на различни толкувања. Најчесто се разгледува како суфиксален елемент споредлив со -ē- во **agnē*, **tele*, или како секундарна деривација од **govēdъ*, а предложени се и посложени анализи

(како на пр., поврзување со жртвената терминологија), но без општ консензус. (ПЕРСЈ 1: 218; БЕР 1: 257; ЭССЯ 7: 74–75; 29: 210; Аникин 11: 80–84, 79–80; СДЭС 1: 503; Skok 1: 596–597; ERNJ 1: 290; Gluhak 241; Snoj 2016: 213; SP 8: 153; ESJS 194, 597; Derksen 2008: 181).

говор *govor* m., *govori* pl.; ‘устен јазик; начин на зборување; територијален јазик, дијалект; зборување пред собирање луѓе’.

Во релација со: ▲ говорен, говори, договори, договара, наговори, наговара, одговори, одговара, преговори, преговара, приговори, приговара, проговори, проговара, разговара, говорител, говорлив, говорник, говорница, договор, изговор, одговор, преговор

■ Наследено од псл. **govorъ*; сп. стсл. *говоръ*, буг. *gòvor*, срп. *gòvōr*, хрв. *gòvōr*, слн. *gòvor*, слч. *hovor*, чеш. *hovor*, пол. (arch.) *gowor*, рус. *гòвор*, укр. *гòвир*, блр. (dial.) *гòвар*. Псл. **govorъ*, најверојатно е изведен од пие. корен **gew(h₂)-*, од кој се изведени и скрт. *jóguve* ‘извикува, вика’, грч. γοῶω ‘јачи, плаче’, γόος ‘плач’, а истиот корен со проширено -d- или -r- се јавува и во балтиските паралели, литв. *gaudžiù*, *gaūsti* ‘звучи’, латв. *gaurāt* ‘шумоли’, *gaura* ‘шумолење, брбоарење’. Псл. суфикс **-orъ* би бил како и во другите ономатопејски зборови (на пр., *маџор*, *жубор* итн.). (ПЕРСЈ 1: 218–219; БЕР 1: 258; Аникин 11: 75–77; ЭССЯ 7: 75–77; Skok 1: 597–598; Snoj 2016: 213; ERNJ 1: 290; Derksen 2008: 181–182; SP 8: 156–157; ESJS 194–195; LIV 189).

говори *govori*, *govorai* impf.; ‘држи говор, држи беседа; зборува’.

Во релација со: ▲ говорење, говор, говорен, договори, договара, наговори, наговара, одговори, одговара, прего-

вори, преговара, приговори, приговара, проговори, проговара, разговара, говорител, говорлив, говорник, говорница, договор, изговор, одговор, преговор

■ Од псл. **govoriti*; сп. стсл. говорити, буг. *govòrja*, срп. *govòritи*, хрв. *govòritи*, слн. *govorīti*, слч. *hovorit*, чеш. *hovořiti*, пол. *gaworzyć* (< псл. **gavoriti*), *gwarzyć* (< псл. **gъvariti*), рус. *говори́ть*, укр. *говори́ти*, блр. *гавары́ць*. Псл. **govoriti* обично се толкува како деноминал од **govorъ*, иако деривацискиот однос може да биде и обратен; в. **говор**.

год *ḡoḡ m.*, *ḡoḡovi pl.*; ‘годишен прстен настанат од слој дрвена маса во стеблата и гранките на дрвјата во умерените климатски зони; (dial.) годишен празник’.

Во релација со: ▲ година, годиште, -годе, годи, годинава, годинак, годинашен, годинешен, годишен, годишник, годишнина, годишно ▼ гага

■ Наследено од псл. **godъ* ‘тоа што некому му годи, му одговара; право (вистинско) време за нешто; одреден временски период (час, година, време на смртта); сп. стсл. годз, буг. (dial.) *god*, срп. *gòd*, хрв. *gòd*, слн. *gòd*, слч. *hod*, чеш. *hod*, пол. *gody pl.*, рус. *год*, укр. *год*, блр. *год*. Псл. **godъ* е изведено од пие. корен **g^hod^h* ‘згоден, поволен’, а во современиот македонски јазик е сочувано со стеснета употреба само во значењето ‘прстен на дрво, кој го покажува годишниот прираст во дебелината’. Од псл. **godъ* со суф. **-išče* е изведено псл. **godišče* > мак. *годишише*, а од него *годишен*, *годишница*, *годишник*; в. **година**, **годи**, **-годе**. (ПЕРСЈ 1: 219; БЕР 1: 259; ЭССЯ 6: 191; Skok 1: 583; ERHJ 1: 281; Derksen 2008: 172; SP 8: 18).

-годе *-ḡoḡe part.*; само како втор дел што доаѓа со прашални или со лично-предметни заменки, заменски придавки и прилози и внесува значење на неопределеност: кај-годе, како-годе, кој-годе, каков-годе, што-годе.

Во релација со: ▼ год, година, годиште, годи

■ Настанало од псл. **godъ*, поточно од старата локативна форма **godě* во функција на постпозитивна партикула; сп. цел. вѣ годѣ бѣти ‘е во право време, се случи во вистинско време’, сп. и буг. *цѣ-годе*, *какѣ-годе*, *къдѣ-годе*, срп. *ко гѣд* / *кѣгод*, *шта гѣд* / *штѣгод*, *где гѣд/гѣгѣд*; в. **год**, **годи**.

годи *ḡodi*, *ḡodai* impf.; ‘угодува некому, оди по нечија волја; повољно, пријатно за некого (само во 3 л.); готви, подготвува, токми; dial. (се ~) се договори, се спогоди; dial. (се ~) се сврши, даде збор (за венчавка)’.

Во релација со: ▲ годење, згоди (се), згодува (се), нагоди, нагодува, погоди (се), погодува, спогоди, спогодува, угоди, угодува, гага, нагага, погага, згода, згоден, погодба, спогодба, погодбен, спогодбен, погоден, пригоден, угоден ▼ год, година, годиште, -годе

■ Од псл. **goditi*, *godjō (se)*; сп. стсл. гонити, гождѣ, буг. *годѣ се*, срп. *gòditи*, хрв. *gòditi*, слн. *godīti*, слч. *hodit*, чеш. *hoditi*, пол. *godzić*, рус. *godímъ*, укр. *godítи*, блр. *гадзіць*. Псл. **goditi* некои го толкуваат како деноминал од **godъ* (SP 8: 15–16; Фасмер 1: 426; ERHJ 1: 282), но според други (ЭССЯ 6: 188–190) можно е таа именка да е изведена од глаголот **goditi*. Според ПЕРСЈ (1: 219–220) овој псл. збор е сроден со латв. *gadīt* ‘најде, стекне’, срдгерм. *gaden* ‘прилега, се допаѓа’, понатаму со литв. *gadnùs* ‘вреден’, герм. *gütlich* ‘соодветен, што одговара’, герм. *gut* ‘добар’, сите од пие.

*g^hed^h- ‘спои, држи заедно (на купче), е поврзан’ (оттаму и термините за сродство во германските јазици, сп. гот. *gadiliggs* ‘чичко’, germ. *Gatte* ‘сопруг’. Во однос на префиксираниите глаголи во македонскиот јазик (слично како и во другите јсл. јазици), тие содржат цел распон псл. значења: ‘допадне, допаѓа, прилега, одговара; цели; затече, завари; сврши, посврши’, а само во итеративот *ġaġa* значењето е стеснето ‘нишани, стрела (од оружје), фрла предмет од раката’. Погрешно е толкувањето кај Алексоска-Чкатроска (2005: 314), каде што се изведува од итал. *godere* (< лат. *gaudere*); в. **год**, **-годе**, **година**, **гаѓа**. (Алексоска-Чкатроска 2005: 314; БЕР 1: 223; ПЕРСЈ 1: 219–220; Аникин 1 1: 95–96; ЭССЯ 6: 188–190; ЭССЯ 6: 188–190; Фасмер 1: 426; Skok 1: 583–585; ERHJ 1: 282; Gluhak 236; SP 8: 15–16; ESJS 186; Derksen 2008: 172; SP 8: 13–16).

година *ġodina* f., *ġodini* pl.; ‘време во кое Земјата свртува цел круг околу Сонцето, од 1 јануари до 31 декември; временски период во кој завршува некој циклус; (само pl.) деценија; период од животот; возраст; годиште (на списание, весник и сл.); помен, парастос’.

Во релација со: ▲ годинава, годиште, годинак, годинашен, годинешен, годишен, годишник, годишнина, годишно ▼ год, годи, -годе

■ Од псл. **godina*; сп. стсл. година ‘час; момент; одредено време’, буг. *godina*, срп. *gòдина*, хрв. *gòдина*, слн. (dial.) *gòdina* ‘именден; дожд’, слч. *hodina* ‘час’, чеш. *hodina* ‘час’, пол. *godzina* ‘час’, рус. *godina* ‘време, доба’, (dial.) ‘година; годишница’, ‘убаво време; лошо време’, укр. *godina* ‘час; време, доба; убаво време’, блр.

godzina ‘час; миг, момент; определено време (за нешто)’. Псл. **godina* е изведена од **godъ* со суф. *-ina; в. **год**, **годи**, **-годе**. (ПЕРСЈ 1: 219; БЕР 1: 260; Аникин 11: 91–94; ЭССЯ 6: 187–188; Skok 1: 583–585; Bezlaĳ 1: 155–156; ERHJ 1: 281; Gluhak 235; Derksen 2008: 172; ESJS 185–186; SP 8: 12–13).

гозба *ġozba* f., *ġozbi* pl.; ‘свечен ручек или вечера’.

Во релација со: ▲ прегозба, прегозбар ▼ гости, гостин

■ Од псл. (dial.) **gostъba*, што е изведено од псл. **gostiti* со суф. *-ъba; сп. буг. *gòzba*, срп. *gòzba*, хрв. *gòzba*, слн. *gòstba*, струс. *gostъba* ‘пир; трговија’, рус. (dial.) *gostъbá* ‘гозба; престој на гости; гости на вечера’, в. **гости**, **гостин**. (ПЕРСЈ 1: 220; БЕР 1: 261; ЭССЯ 7: 68–69; ERHJ 1: 291; Skok 1: 595; SP 8: 148).

гои *ġoi*, *ġojaĩ* impf.; ‘дебели, храни за да добие поголема тежина (за домашни животни, добиток и живина); за човек што само јаде, а ништо не работи; (се ~) се дебели’.

Во релација со: ▲ гоене, гоен, вгои, вгојува, згои, згоен, згојува, угои, угоен, угојува

■ Од псл. **gojiti*, *gojъ* (sę) ‘(се) лекува; (се) храни, ‘се грижи (за некого)’; сп. буг. *goя* ‘дебели, храни’, *goя се* ‘се дебели’, срп. *gòjiti* ‘негува, воспитува, одгледува’, *gòjiti се* ‘се дебели; се одгледува, се воспитува’, хрв. *gòjiti* ‘негува, воспитува, одгледува’, *gòjiti се* ‘се дебели; се одгледува, се воспитува’, слн. *gojiti* ‘се грижи, одгледува; воспитува’, слч. *hojit* ‘лечи, лекува (рана)’, *hojit sa* ‘се лечи, се лекува’, чеш. *hojiti* ‘лечи, лекува (рана)’, *hojiti se* ‘се лечи, се лекува’, пол. *goić* ‘лечи, лекува’, *goić się* ‘се лечи, се лекува’, рус. *gòить* ‘живее, е здрав, дава

создава живот; заздравува, лечи (рана); се грижи, чува, се однесува грижливо (кон неког); добро храни; угостува', *goĩtũ* 'лечи (за рана)', укр. *goĩti* 'лечи, лекува (за рана)', блр. *gaĩць* 'лечи, исцелува'. Според Аникин (11: 101–104) псл. **gojiti, gojɔ (se)* се толкува како каузатив на глаголот **žiti*, од пие. **g^hei-*, **g^hejə-*, **g^hi-* и тесно е поврзано со именката **gojъ* 'мир; грижа, надзор; изобилство, радост'. Односот меѓу **gojiti* и **žiti* е како меѓу **gnojiti* 'гнои' и **gniti* 'гние', **pojiti* 'пои' и **piti* 'пие' и др. Паралелно со **gojiti (se)*, познато е и **gajiti, *gajɔ* 'расте, зајакнува; чува, заштитува', што исто така се толкува како каузатив на **žiti*, но покажува должување во коренот. Според ЭССЯ (6: 195–197), регуларни апофониски односи меѓу **žiti* (< пие. **g^hi-*) и **gojiti* нема. Освен тоа, бидејќи ие. соодветства на слов. **goj-* се претставени воглавно преку именки, во ЭССЯ се аргументира примарната деривација **gojiti* < **gojъ* < пие. **gɔjojo-* < пие. **gɔi-*, па со оглед на тоа, се смета за вторично синхроното преосмислување **žiti* > **gojiti* > **gojъ*. Многубројни и точни паралели на псл. **žiti, *žijo* и **živɔ*, како и на **živъ, *živati* има во литв. *gyti, gyti* 'заздравува (за рана)', 'оздравува', (стлит. и 'жить'), *iš-gyti* 'оздрави', *gydyti* 'лечи, бае, исцелува', латв. *džīt, džistu* 'заздравува (за рана)', *džīvu* 'живее', литв. *gyvas* 'жив, оживеан', латв. *dzīvs* 'жив, свеж, цел', прус. *giwan* A sg. 'живот' итн.; од другите ие. паралели сп. стинд. *jīvati*, авест. *jvaiti* (= *jvaiti*) 'поживее', лат. *vīvō* 'живеам'. (ПЕРСЈ 1: 220; БЕР 1: 269; Аникин 11: 101–104; ЭССЯ 6: 195–197; Фасмер 1: 427 и 2: 51–52; Skok 1: 585–586; Snoj 2016: 208; ERHJ 1: 282; Gluhak 236; SP 7: 26; Derksen 2008: 173)

гол¹ *гол, голюи* adj.; 'што е без облека; што е слабо, лесно облечен; што не е покриен со коса, влакна, пердуви, крзно, капа и сл.; што е непокриен, ненаместен (за предмет); што е без трева, лисја, дрвја и сл.; што е недополнет, чист, без примеси; што е многу сиромашен'.

Во релација со: ▲голост, голи, зголи, оголи, оголува, разголи, разголува, соголи, соголува, голак, голина, голич, голиштарец, голота, голотија, голтак, голтар, голушка, угол, наголо, полугол, гологлав, голоград, голобрад, гологаз, голомразица, голорак, голосек

■Настанало од псл. **golъ(jъ)*; сп. стсл. голъ, буг. *гол*, срп. *гѡ*, хрв. *gōl*, слн. *gōl*, слч. *holý*, чеш. *holý*, глуж. *hoły*, длуж. *gohy*, пол. *gohy*, рус. *го́лый*, укр. *го́лий*, блр. *голы*. Псл. **golъ(jъ)* е во сродна врска со ствгерм. *kalo* 'келав', стангл. *calu* < пие. **gol(H)-*. Веројатно и лат. *calvus* 'келав' и скрт. *kulva-* 'келав' се во етимолошка врска, но останува необјаснет безвучниот велар наместо очекуваното **g-* (ERNJ 1: 282). Во ПЕРСЈ (1: 216–217) се претпоставува и сродност со латв. *gāls* 'мазен како мраз', при што таквото значење во латвискиот можело да се развие од спојот на придавката **galas* со **ledus* 'мраз, лед'; сп. псл. **goleledъ* 'голомразица'. Од словенските јазици е ром. *gol* 'гол; празен', нгрч. (dial.) γγόλιος, γκόλιος 'гол, без пердуви (за птица)'. (ПЕРСЈ 1: 216–217; БЕР 1: 261; Аникин 9: 330–331, 350; ЭССЯ 7: 14–15; ЭССЯ 6: 210–211; Аникин 11: 170–172; 9: 330–331, 350; Skok 1: 582–583; ERHJ 1: 282; Gluhak 236; Snoj 2016: 208; Derksen 2008: 176–177; SP 8: 72–74, 36–37; ESJS 188).

гол² *гол m., голови pl.*; (sport.) 'простор на двата краја на спортскиот терен ограничен со дрвена конструкција (стативи) и мрежа во која треба да се

уфрли топката; погодок во фудбал, ракомет и др.’.

Во релација со: ▲ голче, голман, голманка, голмански

■ Позајмено од англ. *goal* ‘цел, резултат; простор во кој треба да се стави некаков предмет; погодок’; сп. фр. *goal*, итал. *goal*, герм. *Goal*, пол. *gol*, рус. *гол*, буг. *гол*, срп. *гђл*, алб. *gol*. Англ. *goal*, во изворното значење ‘цел’ има нејасна етимологија, иако се доведува во врска со стфр. *gaule* ‘стап’. (БЕР 1: 262; Snoj 2016: 208; ERNJ 1: 282; Králik 182; Chambers 439; OED, s.v. *goal*).

голи *ѓоли*, *ѓолаи̋* impf.; ‘прави нешто или некого гол, соголува’.

Во релација со: ▲ голење, гол, голост, голи, зголи, оголи, оголува, разголи, разголува, соголи, соголува, голлак, голина, голич, голиштарец, голо-та, голотија, голтак, голтар, голушка, угол, наголо, полугол, гологлав, голоград, голоброд, гологаз, голомразица, голорак, голосек

■ Од псл. **goliti*, *goljъ*; сп. буг. *гђля*, срп. *гђлити* (*ce*), хрв. *gòliti* (*se*), слн. *golīti*, *goliti* (*se*) ‘губи влакна, се митар’; слч. *holit’* (*sa*), чеш. *holiti* (*se*), пол. *golić* (*się*), рус. *голи́ть*, укр. *голи́ти*, блр. *гали́ць*, *гали́ца*. Псл. **goliti* се толкува како деноминал од **golъ* в. **гол**. (ЭССЯ 6: 207; Аникин 11: 122–123; SP 8: 41–42).

голта *ѓолѣа*, *ѓолѣаи̋* impf.; ‘прима храна или течност преку устата во хранопроводникот; јаде алчно, без доволно цвакање на храната; (fig.) слуша или гледа со големо внимание или со задоволство; (fig.) трпи, поднесува, страда во себе; (fig.) испушта букви или гласови во пишувањето или во зборувањето’.

Во релација со: ▲ голтање, голтне, голтнува, проголта, проголтува, наголта (*ce*), изнаголта (*ce*), голтка

■ Од псл. **gl̥tati*; сп. стсл. погълзати, буг. *гѓлтам*, срп. *гѹтати*, хрв. *gùtati*, слн. *góltati*, слч. *hl̥tat’*, чеш. *hl̥tati*, пол. (dial.) *glutać*, рус. *глотать*, укр. *гли́тати*, блр. *глы́таць*. Псл. **gl̥tati* се споредува со со лат. *gluttiō* (*glūtīre*), алтернативно *glutiō*, ерм. *klanem* ‘голта, проголта’, латв. *gludzit* ‘голта’, кои, според ERNJ (1: 312) се од пие. **glew-t-*, според Derksen (2008: 168) од пие. **glut-*, а според ЭССЯ (6: 157–158) и Аникин (10: 319–321), од ономотопејско потекло, при што во ПЕРСЈ (1: 254–255) се наведува дека од сите претходно споменати облици тешко е да се реконструира пие. корен за ‘голта’ со регуларна апофонија и дека првично треба да се претпостави ономотопеја **glu(t)*, *gul*, *gul-gul*, која го подражава звукот на голтањето. (БЕР 1: 254, 301; ПЕРСЈ 1: 254–255; ЭССЯ 6: 157–158; Аникин 10: 319–321; Skok 1: 638–639; ERNJ 1: 312; Snoj 2016: 209; SP 7: 160–162; Derksen 2008: 168; de Vaan 267, 275).

голтне *ѓолѣне*, *ѓолѣнаи̋* pf.; ‘прими храна или течност’.

Во релација со: ▲ голтнува, голтнување, голта, проголта, проголтува, наголта (*ce*), изнаголта (*ce*), голтка

■ Од псл. **gl̥tnoti*, што е перфектив од **gl̥tati*; буг. *гѓлтна*, срп. (dial., arch.) *гѹ(м)нути*, слн. *gółtniti*, чеш. *hl̥tnouti*, рус. *глотну́ть*, (dial.) *гло́нутъ*, укр. *глину́ти*, *гли́тнути*, блр. *глыт(н)у́ць*, (dial.) *глану́ць*; в. **голта**.

голф *ѓолф* m., *ѓолфои̋* (sg.); (sport.) ‘спортска игра при која со палки се втеруваат топчиња во дупки; вид панталони стегнати под колената’.

■ Позајмено од англ. *golf* ‘игра со топка што ја играат поединци кои се натпреваруваат едни против други, во која целта е со помош на дрвени палки да се удри топка во секоја од низата (обично 18 или девет) дупки со минимален број удари’; сп. фр. *golf*, итал. *golf*, пол. *golf*, унг. *golf*, рус. *гольф*, буг. *гольф*, срп., *гџлф*, алб. *golf*. Англ. *golf* се јавува во 17 в. како заемка од сршкот. *golf*, *gouff*, со нејасна етимологија. Можеби е во врска со стнорд. *golf* ‘дупка, вдлабнатина’ или со ствгерм. *kolbo* ‘стап, палка’. Играта ја измислиле Шкотите во 15 в. (Snoj 2016: 208; ERNJ 1: 283; Králik 182; Vasmer 1: 429; Chambers 441; OED, s.v. *golf*).

гомно *џомно* n., *џомна* pl.; ‘измет, најчесто човечки; (fig., pej.) глупак, никаквец, некултурен човек’.

Во релација со: ▲гомце, гомнен, гомненица, гомнар, гомнарка, гомнарски, гомнојадец

■ Наследено од псл. **govno*, со асимилација на консонантската група -вн- > -мн-; сп. буг. *говно*, срп. *говно*, хрв. *góvno*, слн. *góvno*, слч. *hovno*, чеш. *hovno*, глуж. *howno*, длуж. *gowno*, пол. *gówno*, рус. *говно́*, укр. *gívnó*, блр. *gaŭno*. Според ПЕРСЈ (1: 218) псл. **govno* е во врска со псл. глагол **gaviti* (se) ‘се гади’ и псл. придавка **(o)gavъnъ* ‘одвратен, гаден’, што укажува на псл. корен **gav-/*gov-* и придавскиот суф. **-ъnъ*, супстантивизиран во среден род (за образувањето сп. синонимното псл. **lajno* (> мак. (dial.) *лајно*, срп. (dial.) *лајно*). Натамошната етимологија е неизвесна. Коренот **gov-* според некои етимолози (Фасмер 1: 424; Berneker 1: 339; SP 1: 137; 7: 73; 8: 158–159 итн.) е во сродство со **gaviti* ‘предизвикува гадење’ (< ‘валка, прави неред’), што

е, очигледно, каузатив од пие. **g^hōi-*, **g^hī-* ‘загадува, осквернува, обезличува’, стинд. *gūthas*, стинд. *gūtha* ‘измет’, авест. *gūtha* ‘губриво’, а според други (ЭССЯ 14: 22) се доведува во врска со пие. придавка **g^hou-* ‘крупен добиток’ и тогаш псл. **govno* се толкува како ‘говедски (за измет)’, поточно ‘кравја балега; лепешка’ и се споредува со лат. *bovinus* ‘биковски’; сп. **буниште**, **гумно**. (БЕР 1: 258; ПЕРСЈ 1: 218; Аникин 1: 73–75; ЭССЯ 7: 77–78; ЭССЯ 14: 22–23; Фасмер 1: 424; Skok 1: 597; Snoj 2016: 213; Berneker 1: 339; Derksen 2008: 182; SP 8: 158–159; 7: 73, 76–77; 8: 158–159).

гонг *џонџ* m., *џонџови* pl.; ‘голем метален диск во кој се удира со дрвена палка; (mus.) удирачки музички инструмент’.

■ Позајмено од англ. *gong*, што е преку шп. или порт. *gong* позајмено од малај. или јаван. *gong*. (БЕР 1: 263; Snoj 2016: 210; ERNJ 1: 285; Králik 182; Chambers 441; OED, s.v. *gong*).

гондола *џондола* f., *џондоли* pl.; ‘венецијански чамец со издигнат клун, обично украсен, кој служи за пловење по каналите; полица за редување на трговска стока’.

Во релација со: ▲гондолиер

■ Позајмено, можеби преку срп.-хрв. *џондола*, *gôndola*, од итал. *gondola*, што настанало од длат. *gondula*, а тоа според (ERNJ 1: 285) можеби е позајмено од грч. *κονδόλιον* ‘мал брод’. (Алексоска-Чкатроска 2005: 359; ERNJ 1: 285; Snoj 2016: 210; Králik 182; DEI 1843).

гони *џони*, *џонаи* impf.; ‘брка некого, трча по некого со цел да го фати; (fig.) прогонува некоја мисла, чувство; тера; (се ~) се бркаат’.

Во релација со: ▲ гонење, гонач, гонител, догони, догонува, згони, згонува, згон, изгони, изгонува, нагони, нагонува, нагон, прогони, прогонува, прогонувач, ветрогон

■ Од псл. **goniti*, *gonjō*; сп. стел. гонити, буг. *гоня*, срп. *гòнити*, хрв. *gòniti*, слн. *góniti* (*se*), слч. *honit'*, чеш. *honiti*, пол. *gonić*, рус. *гонѣтъ*, укр. *гонѣти*, блр. (dial.) *ганѣць*. Според ПЕРСЈ (1: 224) псл. **goniti* е стар итератив од псл. **gъnati*, со соодветни паралели во литв. *ganýti* ‘чува, напасе стока’ < ‘тера стока на пасење’, латв. *ganīt* ‘чува, напасе стока’ < ‘тера стока на пасење’, што е и изворно словенско значење. (ПЕРСЈ 1: 224; БЕР 1: 263; ЭССЯ 7: 23; ERHJ 1: 285; Snoj 2016: 210; Skok I: 5751; Gluhak 238; Derksen 2008: 177; SP 8: 841).

гора *ġora* f., *ġori* pl.; ‘место обраснато со дрвја; планина’.

Во релација со: ▲ горица, горичка, горски, горјанин, горнец, горњак, горовит, горолом, гороломен, гороломник, гороцвет, гороцветен, гороцвеќе, подгорје, предгорје, виногорје ▼ *горе*¹, *горе*², *горен*, *горни*

■ Од псл. **gora*; сп. стел. *гора*, буг. *gorà*, срп. *gòра*, хрв. *gòра*, слн. *góra*, слч. *hora*, чеш. *hora*, глуж. *hora*, длуж. *gora*, пол. *góра*, рус. *горá*, укр. *горá*, блр. *гарá*. Псл. **gora* е сродно со литв. *girià* ‘шума’, латв. *dzira*, *dzire* ‘шума’, стинд. *giriḥ* ‘брег, височинка’, авест. *gářiš* ‘планински венец’, сите од пие. **g^wer(H)-* ‘планина со шума’. Во ПЕРСЈ (1: 224) за пие. збор се претпоставува првобитна *i*-основа (**g^wer(H)-i*), одразена во индоиранските јазици, а подоцна во блт. јазици во *ja*-основа, додека пак, потеклото на псл. *a*-основа не е јасно. Таа можела да настане со реинтерпретација на архаичниот локатив на *i*-основа на

*-*ē*: **gorē* (в. **горе**). Изворното значење било релјефниот облик, што во балтословенскиот преку шумските возвишенија се пренело на вегетацијата. Според Аникин (11: 220–224) сродно е со литв. *girià* ‘голема шума’, латв. (dial.) *dziņa*, *dzire* ‘шума’, прус. *garian* ‘дрво’, стинд. *giri-*, авест. *gairi-* ‘гора, планински венец, планина’, алб. *gur* f., *gurë* pl. ‘карпа, камен’ (< **g^wer(i)-*), илир. (ороним) *Bora*, можно и грч. βορέας ‘северен ветер’ и др. Апофонијата во коренот на пие. лексема (**g^wor-/g^wir-*) и разликите во образувањето на зборот во слов. (*ā*-основа), блт. (*ja*-основа, *ē*-основа и др.), стинд. (*i*-основа) укажуваат на стара консонантска основа. Значењето ‘шума’ (‘дрво’) во балтските и некои словенски јазици обично се објаснува со ‘планина покриена со шума’ (в. Derksen 2015: 178). Како што напредувале кон исток, Русите се соочиле со нови реалности – камени планини (вклучувајќи го и Урал) – и ги означувале со лексемата камен, која го добила второстепеното значење на ‘камена планина’ в. **горе**. (ПЕРСЈ 1: 224–225; Аникин 11: 220–224; БЕР 1: 264; ЭССЯ 7: 29–31; Фасмер 1: 438; Skok I: 589–591; Snoj 2016: 210; ERHJ 1: 285; Gluhak 238; Beekes 310–311; Berneker 1: 329; ESJS 189–190; SP 8: 94–97; Derksen 2008: 177–178; Derksen 2015: 178).

горд *ġorġ*, *ġorġioḡ* adj.; ‘што има високо мислење за себе; што е надмен, горделив; што е задоволен од резултат на некоја работа или успех’.

Во релација со: ▲ гордост, гордее, горделив, горделивост, горделивец, горделивка ▼ *грд*

■ Позајмено од рус. *гордый*; сп. буг. *горд*, срп. *gòрд*, хрв. *gòrd*. Рус. збор се изведува од псл. **gъrdъ(jb)*, од којшто

се изведени и мак. *грд*, буг. *грьд*, срп. *гърд*, *гърдан*, хрв. *гърд*, *гърдан* (в. **грд**). Псл. придавка има поларизирана семантика, со позитивни значења од типот ‘величествен, достоинствен, горд’ и негативни ‘страшен, одвратен’, при што во македонскиот јазик дошло до семантичко раздвојување меѓу наследената придавка *грд* со негативна семантика и позајмената *горд* (од рус. *гордый*). (БЕР 1: 264; ПЕРСЈ 1: 225; Аникин 11: 236–237; ЭССЯ 7: 206–208; Фасмер 1: 440; Skok 1: 613; ERNJ 1: 286; SP 8: 283–284).

гордее *џордее* (се), *џордеаѝ* (се) impf.; ‘се чувствува горд’.

Во релација со: ▲ гордеење, возгордее (се), погордее (се), горд, гордост, горделив, горделивост, горделивец, горделивка ▼ грд, грдее, грди

■ Изведено од *џорд*, под влијание на рус. *гордиться* во значењата ‘е горд; е вообразен; се фали’; в. **горд**.

горе¹ *џоре* adv.; ‘место што е високо во однос на друго место; (fig.) на високо место во општествената или во службената хиерархија; (fig.) претходно (во текст)’.

Во релација со: ▲ погоре, најгоре, горе², нагоре, нагорнина, нагорница, нагорниште, нагорничав, угоре, угорнина, угорница, угорниште, угорничав, наугорниште, пругорнина, пругорница, пругорниште, озгора, одозгора, згорнина, горен, горни ▼ гора

■ Од псл. **gorě*, што е L sg. од псл. именка **gora* со поместување на акцентот кој во псл. бил на наставката; сп. стсл. *горѣ*, буг. *горе*, срп. *горе*, хрв. *горе*, слн. *gór(i)*, слч. *hore*, стчеш. *hořě*, чеш. *nahoře*, глуж. *horje*, длуж. *górej*, струс. *горѣ*, стблр. *горе* ‘високо’, укр. (dial., arch.) *гори*; в. **гора**. (БЕР 1: 265; ПЕРСЈ 1: 225;

ЭССЯ 7: 57–58; Аникин 11: 240–241; Skok 1: 589; Bezlaž 1: 162; SP 8: 108–109, 131–133; ESJS 1: 75; Vaillant 4: 445).

горе² *џоре*- pref.; како прв дел во сложени со значење ‘пред тоа, претходно, порано’.

Во релација со: ▲ горе¹, горенаведен, гореизложен, гореименуван, гореискажан, гореспоменат ▼ гора

■ в. **горе**¹.

горен *џорен*, *џорниоѝ* adj.; ‘што е на високо место; што се облекува одозгора; што е на висока општествена или службена позиција’.

Во релација со: ▲ горни, горе¹, погорен, најгорен, нагорен, угорен, горник, горница, згорник, нагоре, нагорнина, нагорница, нагорниште, нагорничав, угоре, угорнина, угорница, угорниште, угорничав, наугорниште, пругорнина, пругорница, пругорниште, озгора, одозгора, згорнина ▼ гора

■ Настанало од псл. **gorъnjь(jь)*, што е изведено од псл. **gora*. Во мак. јазик постои и деадвербијалната придавка *џорни* (dial. *џорњи*) < псл. **gorъnjь(jь)*, наспроти *долни*, која најчесто се среќава во топонимијата (Горни Полог, Горни Сарај), како и во синтагмата *џорни крај* за означување на дел од кука, дел од нива. Во метеорологијата (*џорни вешер*), со оглед на значењето ‘ветер што дува од гора, планина’, но и ‘ветер што доаѓа од високо’, останува отворено прашањето дали се работи за изведување од именката *џора* или од прилогот *џоре*, што е мотивирано исто така од *џора*; сп. стсл. *горъnz* ‘планински’ (< псл. **gora*), *горъни* ‘горен, што е на високо место’ (< псл. **gorъnjь(jь)* < **gorě*), буг. *горен*, срп. *гърњи*, хрв. *gôrniĭ*, слн. *gôrniĭ*, слч. (dial.) *horńi*,

чеш. *horní*, глуж. *horni*, пол. (dial.) *górní*, рус. (dial., arch.) *горный*, , стблр. *горный*, *горний*, укр. (arch.) *гірний*; в. **горе¹**, **гора**. (БЕР 1: 265; ПЕРСЈ 1:225, s.v. *gõre*; ЭССЯ 7: 57; ERHJ 1: 287; SP 8: 131–133).

горешт *ѡрешѣиѣ*, *ѡрешѣиѣиѣиѣ* adj.; ‘што е врел, жежок; (fig.) што е страстен, огнен’.

Во релација со: ▲горешто, горешник, горешти (се), горештина ▼гори

■ Придавката *ѡрешѣиѣ* има цсл. потекло, што е активен партицип на презентот од псл. **gorēti*, поточно, според Аникин (11: 302–303), од псл. реконструирана форма **gorēt-j-* која ја преживеала раната адјективизација на вторичната варијанта на партиципот **gorēt-j-* од псл. **gorēti*; сп. буг. *горѣщ*, слн. *gorěč*, чеш. *hořící*, глуж. *horjasy*, длуж. *górecy*, рус. *горячий*, *горящий* (од цсл. потекло), укр. *гарячий*, *горячий*, блр. *гарáчы*. Срп. *гòрѣћи*, хрв. *gòrѣћи*, како и струс. *горюущи* се од псл. **gorēt-j-*; в. **гори**. (Аникин 11: 302–303; БЕР 1: 266–267, s.v. *горя*; Machek 177).

гори *ѡри*, *ѡраиѣ* impf.; ‘е во оган, е запален; свети; (fig.) обземен од љубов, страст, омраза; има желба; (fig., med.) има висока телесна температура’.

Во релација со: ▲горење, догори, догорува, загори, загорува, изгори, изгорува, нагори, нафгорува, прегори, прегорува, разгори, разгорува, горлив, согорлив, неизгорлив, несогорлив, гориво, горешт, горешник, горешти (се), горештина, догорче ▼горок, горчи, загорчи, згорчи, огорчи, огорчение, огорченост, горчина, горчлив, угар, угари, гареж, жар, жари, грес

■ Од псл. **gorēti*, *gorjō*; сп. стсл. *горѣти*, буг. *горя*, срп. *gòрети*, *gòрјети*, хрв. *gòrјети*, слн. *gorēti*, слч. *horiet*,

чеш. *hořeti*, пол. *gorzeć*, рус. *гореть*, укр. *goríти*, блр. *гарэць*. Псл. **gorēti* има соодветни паралели во литв. *garėti* ‘испарува’, латв. *garētiēš*, обично со преф. *iz-* ‘согори до крај (за печка)’, што се изведува од пие. перфектна основа **g^{wh}or-*, превоеен степен на пие. **g^{wh}er-* ‘гори, е врел’; сп. скрт *gharma-* ‘горештина’, лат. *formus* ‘топлина’, грч. *θερος* ‘лето’. (БЕР 1: 266; ПЕРСЈ 1: 225–226; Аникин 11: 246–247; ЭССЯ 7: 42–43; Skok 1: 591–593; Snoj 2016: 210; ERHJ 1: 286–287; Gluhak 239; Derksen 2008: 178–179; ESJS 190–191; SP 8: 109–111; LIV 219–220).

горко *ѡрко* adv.; (fig.) ‘тешко, мачно’.

Во релација со: ▲горок, горчи, горчина, горчлив ▼гори

■ Прилог изведен од придавката *горок*; в. **горок**.

горно- *ѡрно-* pref.; како прв дел во сложени од типот горнокраец, горномаалец, горноселец во значење ‘од корниот крај’.

Во релација со: ▲горен, горни ▼гора

■ в. **горен**.

горовит *ѡровиѣиѣ*, *ѡровиѣиѣиѣиѣ* adj.; ‘што е обраснат со шума’.

Во релација со: ▲гора

■ Изведено од именката *ѡра*, со суф. *-виѣиѣ*, што е од псл. **gora*; в. **гора**.

горок *ѡрок*, *ѡркиѣиѣ* adj.; ‘горчлив; (fig.) што е исполнет со горчина; тежок, мачен’.

Во релација со: ▲горко, горчлив, горчи, горчина ▼гори

■ Од псл. **gorькъ(jb)*; сп. стсл. *горькъ*, буг. *гòрѣк*, срп. *góрак*, хрв. *góрак*, слн. *górek*, слч. *horký*, чеш. *hořký* ‘горок, горчлив’, *horký* ‘жежок, врук’, глуж. *hórky*, длуж. *górký*, пол. *gorzki*, рус.

гoрbкий, укр. *gírkiý*, блр. *górki*. Псл. **gorьkь(jь)* се изведува од коренот кој е во псл. **gorěti*. Промената на значењето ‘жежок, вруќ, топол’ е многу честа кај зборовите што означуваат вкус; сп. англ. *hot* ‘жежок, топол’ и ‘лут’ (за вкус); в. **гори**. (ПЕРСЈ 1: 225; Аникин 11: 297–299; ЭССЯ 7: 55–56; Skok 1: 592; ERHJ 1: 285–286; Gluhak 238; SP 8: 129–130; Derksen 2008: 180; ESJS 192).

горчи *џорчи, џорчаи* impf.; ‘има непријатен, горчлив вкус како пелин или кинин’.

Во релација со: ▲ горчење, горчи, загорчи, згорчи, огорчи, огорчение, огорченост, горчина, горчлив ▼ горок, гори
 ■ Според ЭССЯ (7: 53), од псл. **gorьčiti*, глагол на *-iti*, изведен од псл. **gorьkь(jь)*, што е оспорено во SP (8: 127) поради отсуство на дијалектни потврди (недоволен дијалектен материјал), продуктивноста на формантот, како и поради можноста за независно, паралелно појавување на зборот во одделните словенски јазици; сп. буг. *горчѝ*, срп. *гoрчити*, хрв. *górčiti*, чеш. *horčiti*, пол. *gorczyć*, рус. *горчѝть*, укр. *gírчити*, блр. *гарчѝць*; в. **горок, гори**. (БЕР 1: 266; ЭССЯ 7: 53; SP 8: 127; Snoj 2016: 210).

господ *џосѝог* m., Voc. госпде и господи, (sg.); ‘христијански бог’.

Во релација со: ▲ господов, господски, господство, господствен, господствува, господин, госпоѓа, господар, господарка, господари, загосподари ▼ гостин

■ Од псл. **gospodь*; сп. стсл. *господь*, буг. *gòспод*, срп. *gòспòд*, хрв. *gòспòд*, слн. *gospòd*, стчеш. *hospod*, пол. (dial.) *gospód*, рус. *госпòдь*, укр. *госпòдь*, блр. *гаспòдзь*. Псл. **gospodь* се тол-

кува како сложенка од пие. **g^host(i)-* (в. **гостин**) и од пие. **poti-* ‘господар’, со соодветна паралела во лат. *hospes* (G sg. *hospitis*) ‘домаќин’ < пие. **g^hosti-pot(i)s*. Првиот дел од псл. **gospodь* е изведен од псл. **gostь* ‘гостин’, а вториот дел **podь* е неправилно преобликуван со **-d-* место **-t-* од пие. **potis* ‘господар’; сп. грч. *πόσις* ‘сопруг’, скрт. *pati-* ‘господар’, лат. *potis* ‘способен’, како и во сложенките грч. *δεσ-πότης* ‘господар’, буквално ‘господар на куќата, домот’ (сп. **деспот**), скрт. *viś-pāti-* ‘господар’, буквално ‘господар на живеалиште’). Господ во смисла ‘бог’ претставува калка спрема лат. *dominus*, грч. *κύριος*, а во изворното значење во современите словенски јазици оваа псл. именка е заменета со нејзините изведенки (господин, господар итн.); в. **господин, господар**. (ПЕРСЈ 1: 226–227; БЕР 1: 267; Аникин 11: 312–315; ЭССЯ 7: 59–63; Skok 1: 593–595; Snoj 2016: 212; ERHJ 1: 287; SP 8: 137–141; Derksen 2008: 180; de Vaan 291; ESJS 192).

господар *џосѝогар* m., *џосѝогари* pl.; ‘владетел; сопственик на имот’.

Во релација со: ▲ господарка, господарница, господари, загосподари, господ, господов, господски, господство, господствен, господствува, господин, госпоѓа ▼ гостин

■ Настанало од псл. **gospodarь*; сп. стсл. *господарь*, буг. *господàр*, срп. *госпòдàр*, хрв. *gospòdàр*, слн. *gospodàр*, слч. *hospodàр*, чеш. *hospodàр*, пол. *gospodarz*, рус. *госпòдàрь*, укр. *госпòдàр*, блр. *гаспàдàр*. Псл. **gospodarь* според едни (Фасмер 1: 446; SP 8: 138–139; Boryś: 174; Berneker 1: 335; Machek 177; ERHJ 1: 287–288) се изведува од **gospodь* со суф. **-arь* (изворно *jo-*основа), од лат. *-arius* (в.

господ), а според други (ЭССЯ 7: 59–60; Аникин 11: 307–309 и др.) од **gospoda* со суф. *-ar’b. (БЕР 1: 267–268, s.v. gòспод; ЭССЯ 7: 59–60; Фасмер 1: 446; Аникин 11: 307–309; ЕСУМ 1: 574; Skok 1: 593; ERHJ 1: 287–288; SP 8: 138–139; Borys: 174; Berneker 1: 335; Machek 177).

господин *ġospōdin* m., *ġospōda* pl.; ‘за именување, како назив со име на лице (машко); за конвенционално обраќање; господин човек – добро воспитан, пристоен, со добро однесување’.

Во релација со: ▲госпоѓа, госпоѓица, господ, господов, господски, господство, господствен, господствува, господар, господарка, господарица, господари, загосподари, ▼гостин
 ■ Настанало од псл. **gospodinъ*; сп. стсл. *господинъ*, буг. *господѝн*, срп. *господин*, хрв. *gospodin*, слн. *gospodīn*, слч. *Hospodin* ‘Бог’, чеш. *Hospodin* ‘Бог’, пол. (arch.) *Gospodzin* ‘Бог’, рус. *господѝн*, укр. (dial.) *господѝн*, стблр. *господинъ*. Псл. **gospodinъ* е изведено од псл. **gospodъ* со суф. *-inъ, кој можеби настанал од бројот ‘еден’ (в. еден) од пие. **Ноу(Н)по-*. Множинската форма *ġospōda* е од псл. **gospoda*, што е колективна именка од **gospodъ* и во западнословенските јазици развила значење ‘гостилница, крчма’, можеби под влијание на лат. *hospitium* ‘гостилница’ од лат. *hospes* ‘гостин’; в. **господ**. (Аникин 11: 309–310; ЭССЯ 7: 61–63; SP 8: 139; Skok 1: 593; Bezljaj 1: 164; Gluhak 239; ERHJ 1: 288; Berneker 1: 335; ESJSS 3: 192; Derksen 2008: 180).

гости *ġostīi*, *ġostīai* pf./impf.; ‘пречека, преcheкува, почести, почестува некогo како гостин со јадење и пиење; (се ~) добро се најаде и се напие, добро јаде и пие, се почести, се чести’.

Во релација со: ▲гостење, гостува, угости, угостува, нагости, нагостува, прегости, прегостува, гоштева, гостин, гостинка, гостински, гостилница, гостилничар, гозба, гостољубив, гостољубие, гостопримлив, гостопримство ▼господ

■ Од псл. **gostiti*, што е деноминал од псл. **gostъ*; стсл. гостити, буг. *гостѝ*, срп. *gòstimu*, хрв. *gòstiti*, слн. *gostiti*, слч. *hostit’*, чеш. *hostiti*, пол. *gościć*, рус. *гостѝмъ*, укр. *гостѝму*, блр. *гасціць*. Од овој псл. глагол е изведена-ката *ġozба*; в. **гостин**, **гозба**. (ЭССЯ 7: 66; Snoj 2016: 212; ERHJ 1: 289; SP 8: 145).

гостин *ġostīin* m., *ġostīi* pl.; ‘човек дојден во посета или на гозба кај некогo; човек што престојува во хотел’.

Во релација со: ▲гостинка, гостински, гости, гостува, угости, угостува, нагости, нагостува, прегости, прегостува, гоштева, гостилница, гостилничар, гозба, гостољубив, гостољубие, гостопримлив, гостопримство ▼господ

■ Од псл. посесивна придавка **gostinъ(jъ)* ‘што му припаѓа на гостинот’, којашто рано се супстантивизирала, што е пак изведена од псл. **gostъ* со суф. *-inъ; сп. стсл. *гостъ*, буг. *гост*, срп. *gòcm*, хрв. *gòst*, слн. *gòst*, слч. *host’*, чеш. *host*, глуж. *hósc*, длуж. *gósc*, пол. *gość*, рус. *гостъ*, укр. *гѝсть*, блр. *госць*. Според ПЕРСЈ (1: 227–228) псл. **gostъ* е стара ие. именка, од пие. **g^hostis*; сп. гот. *gasts*, стил. *gestr*, герм. *Gast*, англ. *guest*, лат. *hostis*. Изворното значење на пие. термин би бил ‘странец, туѓинец, дојденец’ што во германските и словенските јазици се развило во ‘гостин’, а во латинскиот преку ‘непоканет гостин’ > ‘непријател’, но трагите на изворното значење се сочувале во лат. *hospes*

‘домаќин’ и во глаголот *hostīre* ‘надоместува, возвраќа со иста мера’. Според традиционалното толкување пие. **g^hosti-* би било од пие. корен **g^hes-* ‘јаде’, односно гостин би бил оној со кој се дели храната, а според новата интерпретација пие. корен би бил **g^hes(-t/r)-* ‘рака’, што е во врска со ракувањето како обред на склопување пријателство и полагање рака на непријателот како чин на заробување (в. ПЕРСЈ 1: 227–228); в. **господ.** (ПЕРСЈ 1: 227–228; БЕР 1: 268; Аникин 11: 322–324; ЭССЯ 7: 67–68; Skok 1: 595–596; Snoj 2016: 212; ERHJ 1: 289; Gluhak 240; ESJS 193; Derksen 2008: 180–181; de Vaan 291; SP 8: 146–148).

ГОТВИ *ḡōtīwī*, *ḡōtīwāī* impf.; ‘прави, врши подготовки за нешто; приготвува, прави јадење; (се ~) се подготвува, се токми; (се ~) има намера да прави нешто’.

Во релација со: ▲готвење, зготви, зготвува, изготви, изготвува, подготви, подготвува, приготви, приготвува, готвар, готварница, готварски, готварство, готвач, готвачница, готвено ▼готов

■ Од псл. **gotoviti*, што е изведено од псл. придавка **gotovъ(jь)*; стсл. готовити, буг. *gotová*, срп. *gòtoviti*, *gòtoviti*, хрв. *gòtoviti*, слн. *gotóviti*, слч. (dial.) *hotovit’*, чеш. *hotoviti*, пол. (arch.) *gotowić*, рус. *gotóvity*, укр. *gotóvity*, блр. (dial.) *gatówicy*; в. **готов.**

ГОТИКА *ḡōtīka* f., *ḡōtīkaiā* (sg.); ‘стил на градба во Западна Европа од Средниот век (по романиката, а пред ренесансата) што се карактеризира со високи, издолжени градби, катедрали и сл.’.

Во релација со: ▲готски

■ Позајмено, преку европските јазици (герм. *Gotik*, фр. *gothique*) од итал.

придавка *gotico* ‘готски’ < лат. *gothicus*. На крајот од Средниот век, во западноевропската културна традиција, придавките од типот *gothicus*, *gotisch*, *gothique* развиле секундарни значења ‘стар, древен’, ‘безвкусен, варварски’, како резултат на хуманистичката негативна оценка на средновековната уметност во споредба со античките класици. Терминот *gotico* првпат се јавува во Италија во 16 век (веројатно кај Рафаело, 1518) со изразен пејоративен призвук, а оттаму се шири во фр. (*style*) *gothique* и герм. *gotisch*, по што значењето се терминологира како назив за архитектонски и уметнички стил. (Аникин 11: 329, s.v. готический; Snoj 2016: 212; ERHJ 1: 289; Králik 182; TLFi, s.v. gothique).

ГОТОВ *ḡōtīw*, *ḡōtīwioī* adj.; ‘што е завршен, направен, изработен; што е подготвен; што е подготвен, решен, согласен да направи нешто; (colloq.) што е на пропаѓање, на умирање, на крај на животот’.

Во релација со: ▲готово, готован, готованство, готовина, готовност ▼готви, зготви, зготува, изготви, изготвува, подготви, подготвува, приготви, приготвува, готвар, готварница, готварски, готварство, готвач, готвачница, готвено, подготвен, подготвеност, подготовка, подготвителен

■ Од псл. **gotovъ(jь)*; сп. стсл. готовъ, буг. *gotów*, срп. *gòtov*, хрв. *gòtov*, слн. *gotóv*, слч. *hotový*, чеш. *hotový*, глуж. *hotowy*, длуж. *gótowy*, пол. *gotowy*, *gotów*, рус. *gotóvyy*, укр. *gotóvyy*, блр. *gatówy*. Псл. **gotovъ(jь)* има спорна етимологија. Согласно ЭССЯ (7: 70–72), но и според ПЕРСЈ (1: 228), псл. **gotovъ(jь)* најверојатно е од пие. корен **g^weh₂-* ‘оди’, преку глаголската именка на **-t(e)u-* во функција на инфинитив. Според

ERNJ (1: 289), псл. **gotovъ(jb)* е заемка од герм. јазици; сп. гот. *gataujan* ‘направи, оствари’. За герм. зборови е дадено мислењето дека настанале од пие. **dewh₂-*, а дека се изведени со префиксот **ga-* со перфективно значење. Споредбата со алб. *gat*, *gati* ‘готов, подготвен’, *gatuaj* ‘готвам, варам’, не е издржана со оглед на тоа што формата *gatuaj* е славизам (од **gotovati*, **gotoviti*), а *gat*, *gati* се секундарни deverbativi. Според Аникин (11: 332–333) не е јасно дали е можно да се издели суф. **-овъ* врз основа на споредбата со глуж. *hot* ‘подготовка, приготвување’, кое според Berneker (1: 338) е ново образување. Како што напоменавме и претходно, обично се споредува со алб. *gat*, *gati* ‘готов’, *gatuaj* ‘готвам, варам’, но последната форма е славизам (од **gotovati*, **gotoviti*), а *gat*, *gati* се секундарни deverbativi, па со самото тоа, „албанскиот“ аргумент против позајмувањето на слов. збор од гот. **gataws*, поврзано со *ga-taujan* ‘исполнува, дејствува, извршува’ (Berneker 1: 338; Фасмер 1: 448), отпаѓа. Готската етимологија не е исклучена, иако за волја на вистината, нема голем успех. Според ЭССЯ (7: 70–72) псл. **gotovъ* е дериват од пие. **gotū* < **g^uātu*, супин на пие. **g^uā-* ‘оди’. Во однос на значењата, сп. герм. *bereit* и *fertig* ‘готов’, кои се сродни и во релација со *reiten* и *fahren* ‘вози’. Сепак, сигурно е само (во крајна линија, барем на слов. почва) дека **ga-t-* < пие. **g^uā-*. За надминување на оваа потешкотија се претпоставува изворно **g^uate/ou-* ‘готов, подготвен (да оди)’ од **g^uah₂-* = **g^uā-* или **gāteuo-* со асимилирано *ā* придружено со кратка самогласка; в. **готви**. (ПЕРСЈ 1: 228; БЕР 1: 268; Аникин 11: 332–333; ЭССЯ 7: 70–72; Skok 1: 596;

ERNJ 1: 289; Gluhak 241; Snoj 2016: 212; SP 8: 151–152; Berneker 1: 338; ESJS 193).

граба *ѓраба*, *ѓрабааи* impf.; ‘зема нешто насилно, брзо; присвојува нешто што е туѓо; пљачка, краде, ограбува; брзо оди; (се ~) се бори за нешто, сака да земе нешто насилно’.

Во релација со: ▲грабање, грабач, грабачка, грабачки, грабеж, грабежлив, грабежливец, грабежливка, грабежливост, граби, граблив, грабливец, грабливка, грабне, грабнувач, дограби, дограбува, заграби, заграбува, зграби, зграбува, зграпчи, зграпчува, приграби, приграбува, ограби, ограбува ▼гребе

■ Од псл. **grabati*, **grabajo*, дуративно-итеративно образување (веројатно од **gra(b)ti*); сп. буг. (dial.) *grābam*, срп. (arch.) *grābatu* ‘рие, копа (ров)’, слч. *hrabat* ‘рие, копа; гребе’, чеш. *hrabati* ‘гребе’, пол. *grabać* ‘гребе’, рус. (dial.) *grābatъ*, *grābātъ* ‘фака, бара нешто со рацете во темница, напипува; гребе’ укр. *grābatu* ‘гребе, загребе’, блр. (dial.) *grābaць*, *grābaць* ‘весла; допира; гребе’. Според ЭССЯ (7: 95–96) псл. **grabati* е дуративно-итеративно од псл. **grebti*; в. **граби**. (БЕР 1: 269; ЭССЯ 7: 95–96; Аникин 11: 342–343; ERNJ 1: 291; Snoj 2016: 213).

грабеж *ѓрабеж* m., *ѓрабежи* pl.; ‘насилно одземање на нешто туѓо’.

Во релација со: ▲грабежлив, грабежливец, грабежливка, грабежливост, граба, грабач, грабачка, грабачки, граби, граблив, грабливец, грабливка, грабне, грабнувач, дограби, дограбува, заграби, заграбува, зграби, зграбува, зграпчи, зграпчува, приграби, приграбува

■ Од псл. **grabežь*, што е изведено од псл. **grabiti*; буг. *graběж*, срп. *grá-beж*, хрв. *grábež*, слн. *grâbež*, пол. *grabież*, струс. *грабежъ*, рус. *грабѣж*, укр. *грабіж*, блр. *грабѣж*; в. **граби**. (ЭССЯ 7: 96; ERHJ 1: 291; SP 8: 178).

граби *ѣраби, ѣрабай̆* pf./impf.; ‘ограби, ограбува; брза, брзо оди’.

Во релација со: ▲ грабање, грабач, грабачка, грабачки, грабеж, грабежлив, грабежливец, грабежлива, грабежливост, граби, граблив, грабливец, граблива, грабне, грабнувач, дограби, дограбува, заграби, заграбува, зграби, зграбува, зграпчи, зграпчува, приграби, приграбува ▼ гребе

■ Од псл. **grabiti*, што според ЭССЯ (7: 97) е каузатив во корелација со псл. **grebti*; сп. стсл. *гравити*, буг. *грабѣ*, срп. *grăbitи*, хрв. *grăbitи*, слн. *grabīti*, чеш. (dial.) *hrabiti*, пол. *grabić*, струс. *грабитуи*, рус. *грабѣть, грабѣться*, стукр. *грабитуи*, блр. *грабіць*. Сродно е со литв. *gróbtі*, латв. *grābt*, понатаму со стисл. *grāpa*, англ. *grab* ‘фаќа, граби’. Псл. **grabiti* обично се толкува како каузатив/итератив од псл. **grebti*, иако има и мислење дека во прашање се два различни ие. корени, т.е. пие. **g^hrebh₂*- ‘(з)граби’ и пие. **g^hreb^h*- ‘копа’, но и да е така, блтсл. рефлексите се вкрстиле до таа мера, како формално, така и семантички, што не е можно да се постави јасна линија на разграничување (ПЕРСЈ 1: 229–230). Од словенските јазици се алб. *rabis* ‘пљачка, ограбува’, ром. *a (se) grăbi* ‘брза, ита’; в. **гребе**. (ПЕРСЈ 1: 229–230; Аникин 11: 343–345, 346–348; ЭССЯ 7: 97; Skok 1: 599–600; ERHJ 1: 291; SP 8: 179–180; Derksen 2008: 185).

грав *ѣрав* m., *ѣравой̆* (sg.); (bot.) ‘едногодишно зрнесто растение со плодови

во мешунки што се користат за исхрана, *Phaseolus vulgaris*; (cul.) самото јадење’.

Во релација со: ▲ гравче, гравушка, граор, граворика, грашок, грашар

■ Од псл. **gorxъ*; буг. *грах*, срп. *grăх*, хрв. *grăh*, слн. *grăh*, слч. *hrach*, чеш. *hrách*, глуж. *hroch*, длуж. *groch*, пол. *groch*, рус. *горóх*, укр. *горóх*, блр. *гарóх*. За псл. **gorxъ* постојат повеќе етимолошки толкувања, но неспорно е дека овој назив првично се однесувал на растението *Pisum sativum*, кој во мак. јазик се именува како *ѣрашок* (< псл. **goršьkъ*, што е деминутив од псл. **gorxъ*). Според ERHJ (1: 293–294) овој псл. збор има супстратно потекло и можеби е во врска со литв. *garšvā*, *gāršva*, *garšas*, латв. *gārša*, како и со герм. *Giersch* ‘*Aegopodium podagraria*’, без оглед на тоа што нема заеднички својства меѓу грашокот и ова плевелно растение кое некогаш се користело во исхраната. Но, доколку не е во врска со овие блт. и герм. паралели, тогаш можеби е во врска со ие. зборови за јачмен: хет. *karaš*, лат. *hordeum*, ствгерм. *gersta*, грч. *κριθή*, ерм. *gari*, алб. *drithë* < пие. **g^(h)er(H)(s)(-d^(h))*-, но за ваквата етимологија постојат формални пречки. Старите Грци го користеле зборот *φάσηλος* со кој се именувале различни видови мешункасти плодови од родот *Vigna* од азиско потекло што се одгледувал во Европа во тоа време. Римјаните го користеле и латинизираниот назив од грч. потекло *phaseolus*, но и лат. *faba* за да ги именуват различните видови грав, веројатно користејќи го зборот *faseolus* за помали семиња како оние што припаѓаат на родот *Vigna*, а зборот *faba* за поголеми семиња. Лат. *faba* е во врска со пгерм. **bauno*, од кој е изведен стангл. збор *bean* во значење ‘грав, грашок,

за сушење’, литв. *žárdas*, латв. *zārds* ‘леса за сушење’, литв. *žārdis* ‘штала’ (Фасмер 2: 47; Аникин 11: 272–275; ПЕРСЈ 1: 230). Во блтсл. оваа именка станала *o*-основа, а формите со согласката **-t-*, според ERNJ (1: 292) се објаснуваат со обезвучување пред номинативното **-s*; в. **гради**, **градина**. (ПЕРСЈ 1: 230; БЕР 1: 270; ЭССЯ 7: 37–38; Аникин 11: 272–275; Фасмер 2: 47; Skok 1: 102–104; Snoj 2016: 214; ERNJ 1: 292; Gluhak 242; ESJS 198–199; SP 8: 103–105; Derksen 2015: 164–165, 513).

град² *ēpaḡ* m., *ēpaḡi* (sg.); (meteo.) ‘природна појава, смрзнати капки дожд’.

Во релација со: ▲градушка, градоносен, градобит, градобие

■ Од псл. **gradъ*; сп. стсл. *gradъ*, буг. *град*, срп. *grād*, хрв. *grād*, слч. (dial.) *hrad*, чеш. *hrady* pl., длуж. (arch.) *grad*, пол. *grad*, рус. *град*, укр. *град*, блр. *град*. Псл. збор нема непосредни ие. паралели, иако најблиску стои лат. *grandō*, како и ерм. *karkut*, од **ka-krat*, со редупликација (ПЕРСЈ 1: 230–231). Според ERNJ (1: 292), псл. **gradъ* се изведува од пие. **g^(h)reh₃d-* и се доведува во врска со скрт. *hrādūni*, ‘град’, лат. *grandō* ‘град’, како и литв. *grūodas* ‘замрзната земја или кал’, иако Дерксен (Derksen 2008: 185), исто како и ЭССЯ (7: 101), смета дека литв. *grūodas* е поверојатно сродно со псл. **gruda*. (ПЕРСЈ 1: 230–231; БЕР 1: 271; Аникин 11: 351–352; ЭССЯ 7: 101; Skok 1: 604; ERNJ 1: 292; Derksen 2008: 185; ESJS 199; SP 8: 184).

града *ēpaḡa* f., *ēpaḡi* (обично pl.); ‘дојка, цицка кај жените; (само pl.) предниот дел од телото кај човекот и цицачите; (само pl.) бели дробови; (fig., само pl.) внатрешност, интима, душа’.

Во релација со: ▲граден, градник, градест

■ Од псл. **grōdъ*, *-i*; сп. цел. *грѣдъ* (најчесто *грѣди* pl.), буг. *грѣд*, *грѣди* pl., срп. *grȕdi* pl., (arch.) *grȕd* f., хрв. *grȕdi*, слн. (dial.) *grōd*, *grodi* pl., слч. *hrud’*, *hrude* pl., *hrudī* pl., чеш. *hrud’*, *hrudī* pl., стпол. *grędzi* pl., рус. *грудъ*, *грудѣ* pl., укр. *grȕdi* pl., блр. *grȕdzi* pl. Псл. збор за ‘гради’ нема сигурни паралели во другите ие. јазици и обично се доведува во врска со лат. *grandis* ‘голем, нараснат’, грч. βρένθος ‘надмен’, βενθόομαι ‘се прави важен’ но според ERNJ (1: 306), тоа е семантички проблематично. Словенското значење би било изводливо од ‘голем, набрекнат дел на (женското) тело’, односно според ПЕРСЈ (1: 248) изворното значење би било ‘тоа што се дие, што отекува’. Во ERNJ (1: 306) се наведува и можноста псл. **grōdъ* да е во врска со псл. **gruda* ‘грукта’, односно назалната варијанта **grōda*, но во тој случај врска со лат. *grandis* е тешка поради различниот вокализам. Во ПЕРСЈ (1: 247), врска меѓу **grōda*/**grōdъ* и псл. **grōdъ* ‘града, гради’ се оспорува, Постои и толкување дека е псл. **grōdъ* во врска со стангл. *greada* ‘гради’, стирс. *gruad* ‘образ’ < пие. **g^hrowd^hn-*, при што псл. **grōdъ* е добиено со метатеза (*nd* < *dn*) од пие. **g^hrud^hn-* како превојна празнина. Во ПЕРСЈ (1: 248) се дава и можноста за врска со псл. (dial.) **grōdъ* ‘брег, височинка’ (пол., укр., блр.), кое е во врска со псл. **grēda* ‘греда’, ако се претпостави првобитно значење ‘истурен дел на телото’. Според Аникин (12: 144–146) изедначувањето на псл. **grōdъ* со **gruda* е проблематично. Неубедливо е и изведувањето од пие. **g^hrendh-* ‘се издига; височинка; грукта’. Овој етимон се потпира на грч.

βρένθος ‘гордост’, лат. *grandis* ‘велик, величествен’, но потеклото на овие зборови е неизвесно, а нивната поврзаност со псл. **grǫdъ* е сомнителна или неприфатлива (ПЕРСЈ 1: 248; Аникин 12: 144–146; ЭССЯ 7: 148–149; Skok 1: 627; ERHJ 1: 248, 306; Gluhak 251; Snoj 2016: 222; SP 8: 243; de Vaan 270).

градација *ѓраѓација* f., *ѓраѓацијаѿиѿа* (sg.); ‘постапно преминување од понизок степен кон повисок’.

Во релација со: ▲граѓациски ▼градиент

■ Познајмено преку европските јазици од лат. *gradātiō*, што е изведено од лат. *gradī* ‘чекори’ < пие. **g^hred^h-*. (ERHJ 1: 292; Snoj 2016: 214).

гради *ѓраѓи*, *ѓраѓаѿи* impf.; ‘прави, сиѓа објект; прави ограда, заградува; (fig.) прави, создава’.

Во релација со: ▲градење, догради, доградува, изгради, изградува, загради, заградува, награди, наградува, надгради, надградува, огради, оградува, прегради, преградува, разгради, разградува, согради, соградува, вгради, вградува, градба, доградба, надградба, граѓа, зграда, заграда, ограда, преграда, градиво, градител, градителка, градилиште ▼град, граѓина

■ Од псл. **gorditi*; сп. стсл. *градити*, буг. *градѓ*, срп. *grāditi*, хрв. *grāditi*, слн. *graditi*, слч. *hraditi*, чеш. *hraditi*, пол. *grodzić*, рус. *городить*, укр. *городити*, блр. *гародзіць*. Сродно е со литв. *gróbtī*, латв. *grābt*, понатаму со стисл. *grāpa*, англ. *grab* ‘фака, граби’. Псл. **gorditi* обично се толкува како деноминал од псл. **gordъ*, иако има и мислење дека се работи за примарен глагол, поради раширеноста на значењето ‘плете (ограда)’, ‘врзува, спојува’ особено во ткајачката терминологија

кај западнословенските јазици, па тогаш именката **gordъ* би се толкувала како поствербал во значење ‘тоа што е (со плот) заградено’; в. **град¹**, **граѓина**. (ПЕРСЈ 1: 230–231; Аникин 11: 351–352; ЭССЯ 7: 101; Skok 1: 604; Snoj 2016: 214; ERHJ 1: 292; SP 8: 184; Derksen 2008: 185; ESJS 199).

граѓина *ѓраѓина* f., *ѓраѓини*; ‘место каде што се одгледуваат цвеќиња, зеленчук и др.; бавча; место каде што се чуваат и се одгледуваат разни животински видови со изложбен карактер’.

Во релација со: ▲граѓинка, граѓинче, граѓински, граѓинар, граѓинарка, граѓинарски, граѓинарство ▼град, гради

■ Од псл. **gordina*, што е изведено од псл. **gordъ* со суф. **-ina* во изворното значење ‘заградено место; ограда’; буг. *grādina*, срп. (dial.) *grādina*, хрв. (dial.) *grādina*, слн. *gradina* ‘заградено место, двор’, (dial.) *grādina* ‘тврѓина’, рус. (dial.) *городина* (< укр. *городина*) ‘зеленчукова граѓина’, рус. (dial.) *городина* ‘граѓиште; место во штала оградено со колци; настрешница во селски двор’, укр. *городина* ‘зеленчукова граѓина’, чеш. (top.) *Hradina*. Од *ѓраѓина* е изведен деминутивот *ѓраѓинка*, при што освен примарното значење ‘мала граѓина’, се развило секундарното значење ‘установа наменета за грижување и воспитување на деца од претшколска возраст’, можеби како калка на срп. *вртић* во истото значење. (ЭССЯ 7: 33; ERHJ 1: 292; SP 8: 101).

градоначалник *ѓраѓоначалник* m., *ѓраѓоначалници* pl.; ‘претседател на град, општина’.

Во релација со: ▲градоначалничка, градоначалнички ▼град¹, началник

■ Веројатно преземено од рус. (arch.) *градоначальник* ‘главен чиновник, службеник кој, како губернатор, раководел со голем град одвоен од губерниската подреденост во Руското Царство’, што е составено од *џрад* и *началник*, можеби и како калка на герм. *Bürgermeister*; в. **началник**. (ERNJ 1: 292).

граѓа *џраѓа* f., *џраѓи* pl.; ‘градежен материјал; документи и друг материјал што служи како основа за научни истражувања’.

Во релација со: ▼ град, гради

■ Од псл. **gordja*, што е изведено од псл. **gordъ* со суф. **-j-* и е во релација со псл. **gorditi*; сп. стсл. *гѣрѣдъ* ‘штала’, буг. *гражд* ‘ограда; штала’, срп. *џрађа* ‘градежен материјал; состав, склоп, конструкција, структура’, слн. *grája* ‘ограда, преграда’, чеш. *hráz* ‘насип; брана’, слч. *hrádza* ‘насип; брана’, пол. *grodza* ‘ограда, заградено место’, рус. *горóжа* ‘ограда’, укр. *огорóжа*, *огорóда* ‘ограда’, блр. *агарóджа* ‘ограда’. Најстарото значење е ‘ограда’, додека пак значењето ‘градежен материјал’ и ‘тоа од што се гради, материјал’ е во современиот јазик. (ПЕРСЈ 1: 231; ЭССЯ 7: 36; ERNJ 1: 292–293; SP 8: 107).

грака *џрака*, *џракааѿ* impf.; ‘испушта звук што звучи „грак“, обично за птици (гаврани, чавки); гласно зборува, вика’.

Во релација со: ▲ гракање, гракне, гракнува, грака, грачи, гракот

■ Од псл. **grakati*; сп. буг. *гракам*, срп. *грак(т)ати*, слн. *grákati*, рус. *гра́кать*, блр. *гра́каць*, укр. (dial.) *гря́кати*, пол. *grakać*. Од *џрака* е изведен девербалот *џракоѿ*. Во основа е истиот ономатопејски корен кој е во псл. **grajati* ‘грака, шуми, бучи, вика’, од кој е и мак. (dial.) *џрај* ‘гракање; гласен вик’. (БЕР 1: 272; ЭССЯ

7: 102; Skok 1: 605; ERNJ 1: 294; Gluhak 243; SP 8: 185).

грам¹ *џрам* m., *џрамови* pl.; ‘основна единица за мерење на маса, илјадити дел од килограм’.

Во релација со: ▲ грамажа, грамски, милиграм, сантиграм, дециграм, десиграм, декаграм, килограм ▼ -грам², граматика, граматичар, грамота, грамотен, грамофон

■ Позајмено преку европските јазици (англ. *gram*, герм. *Gramm*, рус. *грамм*), од фр. *gramme* што е од лат. *gramma* ‘мала тежина’, а тоа е од грч. *γράμμα* ‘буква’. Значењето ‘мала тежина’ се развило преку значењето ‘ознака, буква на тегот’; в. **-грам**². (БЕР 1: 272; Snoj 2016: 215; ERNJ 1: 294; Králik 183).

-грам² *-џрам* suf.; како втор дел од сложеники во значење ‘запис’.

Во релација со: ▲ автограм, анаграм, дијаграм, електрокардиограм, епиграм, идеограм, каблограм, кардиограм, криптограм, монограм, осцилограм, паралелограм, полиграм, рендгенограм, сеизмограм, спектограм ▼ грам¹, граматика, граматичар, грамота, грамотен, грамофон, програм, програма, програмер, програмира, репрограмира, програматор, телеграма, радиограма, радиопрограма, фонограма

■ Интернационален суфикс, што е изведен од грч. *γράμμα* ‘буква’, буквално ‘тоа што е вдлабено, врежано, запишано’. Грчкиот збор е изведен од глаголот *γράφω* ‘гребе, врежува, пишува’ < пие. **gerb^h-*; в. **граф-**, **-графија**. (ERNJ 1: 294).

грамада *џрамада* f., *џрамади* pl. и (dial.) *џрмада* f., *џрмади* pl.; ‘куп, обично камења или дрва; мноштво, големо количество’.

Во релација со: ▲грамаден, грамадност

■ Од псл. **gromada*, јсл. **gramada* (а врз основа на мак. (dial.) *ѓрмаѓа*, буг. (dial.) *грѓмаѓа*, слн. *grmāda*, можеби и јсл. **grѓmada*); сп. стсл. *громада*, буг. *грамѓада*, (dial.) *грѓмаѓа*, (dial.) *громаѓа*, срп. *грамѓада* ‘куп дрва (за огрев)’, *грамѓада* ‘грутка; голема карпа’, *грѓмаѓа*, *грамѓада* ‘карпа; грамада; грутка’, слн. *grmāda*, *gromāda* ‘грамада; куп; голема количина’, слч. *hromada*, чеш. *hromada* ‘куп; толпа, група, собор’, пол. *gromada*, (dial.) *grumada* ‘куп; мноштво; група, толпа’, рус. *громаѓа* ‘куп, големо купче; планина; голем предмет; селски собор’, укр. *громаѓа*, (dial.) *грумѓада* ‘народ, собрание, световен собир’, блр. *грамѓада*, (dial.) *грумѓада*, *грумѓада* ‘толпа, заедница’. Псл. збор е сроден со литв. *grāmatas* ‘толпа; селска заедница’, *gramaĩtas* ‘големо парче земја; грутка’, потоа со лат. *gremium* ‘прегратка; пазува; длабочина’, срвгерм. *kremten* ‘стиска, набива’, англ. *to cram* ‘гнете, натрупва’ и со стинд. *grāta* ‘мноштво; толпа; селска заедница’. Натамошната етимологија е несигурна, некои сметаат дека е во врска со пие. **grem-* со суф.*-*ada* од пие. корен **ger-* ‘собира’, а други пак овој псл. збор го доведуваат во врска со пие. **g^hromo-* ‘шум, гром’, што се поткрепува со паралелата во рус. *огромный* < псл. **ob-gromъnъ(jь)* од **obgromъ* > укр. (dial.) *ѓгром* ‘грамада; шум’ (ПЕРСЈ 1: 245–246; БЕР 1: 272, 284; ЭССЯ 27: 36–37; ЭССЯ 3: 290–291; Аникин 12: 122–124; Snoj 2016: 220; ERHJ 1: 303; Derksen 2015: 189–191; Derksen 2008: 186; ESJS 199; de Vaan 272; SP 8: 224–226).

граматика *ѓрамаѓика* f., *ѓрамаѓики* pl.; (ling.) ‘дел од лингвистиката во

кој се проучуваат морфолошкиот и синтаксичкиот систем на даден јазик; учебник по граматика’.

Во релација со: ▲граматички, грамати-чар, граматичарка, граматичарски, граматикализација ▼-грам², грамота

■ Зборот *ѓрамаѓика* има грчко потекло, од грч. *γραμματικὴ τέχνη* ‘уметност (вештина) на правилно пишување и читање’, а преку лат. *ars grammatica*, делумна калка, влегува во современите европски јазици; в. **-грам²**. (БЕР 1: 272; Аникин 12: 31–32; Snoj 2016: 215; ERHJ 1: 294; Králik 183).

грамота *ѓрамоѓа* f., *ѓрамоѓи* pl.; (hist.) ‘повелба, диплома, официјален документ’.

Во релација со: ▲грамотен, грамотност, неграмотен, полуграмотен ▼-грам², граматика

■ Позајмено преку рус. *гра́мота* и *гра́мата* ‘способност за читање и пишување; кое било кралско писмо, писмо на владеејачко лице; потврда за доделување права, поседе, награди на лице или заедница’, од грч. *γράμμα* pl. < *γράμμα* ‘буква’, што е од грч. глагол *γράφω* ‘гребе, пишува’ < пие. **gerb^h*-. Од рус. *гра́мота* се позајмени и буг. *гра́мота*, *грамота*, срп. *гра́мота*, (arch.) *гра́мата*, хрв. *grāmota*, (arch.) *grāmata*; в. **-грам²**. (БЕР 1: 273; Аникин 12: 33–34; Фасмер 1: 521; ЕСУМ 1: 583; Berneker 1: 345; ESJSS 4: 200).

грамотен *ѓрамоѓен*, *ѓрамоѓниоѓ* adj.; ‘што е писмен; што има знаење од некоја област’.

Во релација со: ▲грамотност, грамота ▼-грам²

■ Позајмено, можеби преку буг. *гра́мотен*, *грамотен*, од рус. *гра́мотный* првично ‘што знае да чита и пишува’, а потоа и ‘граматички писмен, што

знае правилно да чита и пишува; што има знаење од некоја област’; в. **грамота, -грам**². (БЕР 1: 273; Аникин 12: 33–34; ЕСУМ 1: 583).

грамофон *ѓрамофѓн* m., *ѓрамофѓни* pl.; ‘апарат што произведува звук со помош на специјални плочи и звучници’.

Во релација со: ▲грамофонски

▼-грам², -фон²

■ Позајмено преку европските јазици (англ. *gramophone*, герм. *Grammophon*). Називот првично е техничко име за апарат за репродукција на звук запишан на плочи, патентиран од Е. Берлинер во 1887 г., а од 1898 г. апаратот се произведувал и продавал од фирмата Deutsche Grammophon Gesellschaft, германски огранок на американската компанија Berliner Gramophone (1895). Англ. *gramophone* и герм. *Grammophon* се вештачки образувања од компоненти, формално поврзани со грч. γράμμα ‘буква, запис’ и φωνή ‘глас, звук’, при што не станува збор за жива грчка сложенка, туку за техничка номинација, по аналогија со сложенки од типот англ. *phonogram* и *phonograph*; в. **-грам**², **-фон**². (БЕР 1: 273; Аникин 12: 32–33; Snoj 2016: 215; ERHJ 1: 294; Králik 183; Chambers 445; OED, s.v. *gramophone*).

гранап *ѓранай* m., *ѓранайи* pl.; ‘дуќан за прехранбени производи; трговска мрежа од продавници’.

Во релација со: ▲гранапски, гранапче

■ Овој збор, всушност, претставува абривијација од „Градско набавно претпријатие“. По Втората светска војна набавката на основните прехранбени артикли наменети за широкото население била основниот проб-

лем, предвоените приватни бакалници се национализирале, па неопходно било да се формира една организација, односно набавно претпријатие што ќе доведе до ред и сигурност во снабдувањето на граѓаните. Градовите требало да се организираат и да се приспособат кон едно такво претпријатие. Така, поранешните бакалници стануваат државни и се под капата на едно претпријатие – „Гранап“, а потоа се изведува и деминутивната форма *ѓранайче* како општа именка во значење ‘локална продавница, дуќан’.

граната *ѓранáѓа* f., *ѓранáѓи* pl.; ‘артилериска муниција полнета со експлозивен материјал’.

Во релација со: ▲гранатира

■ Позајмено, можеби преку буг. *granàta* (< рус. *гранáта*) или срп.-хрв. *granáta*, *granáta* (< (Hand)*granate*), што е од итал. *granata*. Првичното значење било ‘калинка; шипка’ од лат. *mālum grānātum*, буквално ‘зрнесто јаболко’ (сп. шп. *granada*, порт. *granada*, фр. *grenade*), а семантичката врска е во тоа што при експлозија гранатата се распрснува на зрнести делови, шрапнели. (БЕР 1: 274; Snoj 2016: 215; ERHJ 1: 295; Králik 184).

грандиозен *ѓранѓиозен*, *ѓранѓиозниѓѓ* adj.; ‘што е огромен, величествен’.

Во релација со: ▲грандиозно, грандиозност ▼грандоман, грандомански, грандоманија

■ Според Алексоска-Чкатроска (2005: 313), позајмено од итал. *grandioso*, што е изведено од *grande* ‘голем’ < лат. *grandis* ‘голем, велик’ со нејасна натамошна етимологија. (Алексоска-Чкатроска 2005: 313; БЕР 1: 274; ERHJ 1: 295; Králik 184).

гранит *ѓраниѓ m., ѓраниѓойѓ (sg.);* ‘исклучително цврст камен, сличен на мермер, што се користи како градежен материјал (за изработување на споменици, надгробни плочи, фасади)’.

Во релација со: ▲гранитен

■ Според Алексоска-Чкатроска (2005: 391), позајмено од итал. *granito* (< *granire*), веројатно преку герм. *Granit*. Итал. збор е изведен од лат. *grānum* ‘зрно’. (Алексоска-Чкатроска 2005: 391; Snoj 2016: 216; ERHJ 1: 295; Králik 184).

граница *ѓраница f., ѓраницѓ pl.;* ‘линија што разделува држави, области и сл.; замислена линија што разделува појави, поими и сл.; крајна точка до која може, смее да се стигне, да се дозволи нешто’.

Во релација со: ▲граничен, граничар, граничарка, граничарски, граничи, ограничи, ограничува, разграничи, разграничува, граничник, пограничје ▼гранка, -грани, -гранува

■ Од псл. **granica*; сп. цсл. *граница*, буг. *gràница*, срп. *gràница*, слн. *grānica*, слч. *hranica*, чеш. *hranice*, глуж. *hranica*, длуж. *granica*, пол. *granica*, рус. *граница*, укр. *границя*, блр. *граница*. Според ПЕРСЈ (1: 232–233) овој псл. збор е изведен со помош на суф. **-ica* од псл. **grañь*, **grana* во значење ‘граница’, во крајна линија е од заедничко потекло со *грана* ‘гранка’, иако некои автори izdelуваат и хомоним **grana/*grañь*, во значење ‘раб’ > ‘граница’, сп. чеш. *hrana* ‘крај, агол’, пол. *grañ* ‘крај, агол’, рус. *грань* ‘граничен знак врежан во стебло; граница, меѓа’, укр. *грань* ‘граничен знак врежан во стебло; граница, меѓа’, (arch.) *grána*, блр. *грань* ‘рамен дел од површината на геометриско тело’, како и деноминалните глаголи чеш.

hraniti ‘опсекува, длаби, дава аглест облик (на нешто)’, рус. *гранить* ‘опсекува, длаби, дава аглест облик (на нешто)’, укр. *граніти*, блр. *граніць*, сведувајќи ги на пие. **g^hroH-* ‘стрчи, е шилест’. Но, според ПЕРСЈ (1: 232–233), тој корен не е добро засведочен, а и главниот германски материјал врз чијашто основа се прави реконструкција, може да се сведе на пие. **g^hroh₁-* ‘расте’. (БЕР 1: 274; ПЕРСЈ 1: 232–233; ЭССЯ 7: 106–107, 47–48; Аникин 12: 43–44; Фасмер 1: 452; Skok 1: 608–609; Snoj 2016: 216; Bezlaј 1: 170; ERHJ 1: 295; Gluhak 244; ESJS 200; SP 8: 188–190).

граничи *ѓраничи, ѓраничаѓ impf.;* ‘се наоѓа на граница, се допира еден до друг, се наоѓа еден до друг; допира до нешто, доведува до нешто’.

Во релација со: ▲гракање, гракне, гракнува, заграка, грачи, гракот

■ Изведено од *ѓраница*; в. **граница**.

гранка *ѓранка f., ѓранки pl.;* ‘ветка, вејка од дрво; (fig.) оддел, дел, раздел, област’.

Во релација со: ▲гранче, грановит, гранков, -грани, -гранува ▼граница

■ Од псл. **granьka/*granьka*, што е изведено од псл. **grana*; сп. стсл. *грана* ‘ветка’, буг. *gràna*, (dial.) *gràнка*, *grянка* ‘ветка; прачка’, срп. *grána*, *gràница*, *gràнчица*, (arch.) *grāнка*, слн. (dial.) *grāna*, слч. (dial.) *hránočka*, *hranôčka* ‘четири ореви споени заедно’, глуж. *hrańka* ‘гроздово гранче; разгрането соцветие на лоза’, длуж. *grańka* ‘гроздово гранче; разгрането соцветие на лоза’, рус. *gránka* ‘споени ореви на едно гранче; неколку печурки кои растат заедно’, укр. (dial.) *gránka* ‘гранки од дрвја со овошје (цреши, вишни); чашката во која се наоѓа оревот’, блр. (dial.) *gránka*

‘гранка со плодови’. Според Аникин (12: 44–45), слично и во ПЕРСЈ (1: 232–233), овој псл. збор се сведува на пие. **g^hrō-* (*/*g^hrē-/g^hrə-*) ‘расте, зеленее’; сп. стисланд. *grōa* ‘расте, заздравува’, англсакс. *grōwan* ‘зеленее, цвета’, англ. *grow*, ствгерм. *grüen* < пгерм. **grō-ni* ‘зелен’, но можно е сродство и со пие. **g^hroH-* ‘стрчи, ешилест’, односно според ПЕРСЈ (1: 231–232), и според формата и според значењето блиску стои герм. **granō* (кое според законот на Дибо, може да се сведе на иста предлошка, герм. **grōnā* како и псл. *granā*) ‘врв на влакно, мустаки, чеклас, влакненца’ > ствгерм. *gran(a)*, герм. *Granne*, кое се врзува со герм. *granna-* ‘остар’ и би било прасродно со псл. **gran-* ‘раб, граница’, иако за значењето ‘влакно’ може да се тргне и од ‘изданок’; в. **граница**. (ПЕРСЈ 1: 231–233; БЕР 1: 273; Аникин 12: 44–45; ЭССЯ 7: 106; ERHJ 1: 295; Gluhak 243; SP 8: 186; Vasmer 1: 304).

грант *ḡrani* m., *ḡrani*ови pl.; ‘финансиска помош, стипендија’.

Во релација со: ▼ кредит

■ Позајмено од англ. *grant* ‘подарок; субвенција, донација’, што според Аникин (12: 47) е од стфр. *granter*, *graafter*, *greanter* од *creanter* ‘гарантира, обезбедува’, а тоа пак е во врска со лат. *crēdere*, од каде што е итал. *credito* (> фр. *crédit*, герм. *Kredit*); в. **кредит**. (Аникин 12: 47; Králik 184; ODEE 410; OED, s.v. grant; TLFi, s.v. *crédit*).

гранула *ḡranula* f., *ḡranuli* pl.; ‘зрно, зрнце’.

Во релација со: ▲ грануларен, гранулат, гранулација, гранулира, гранулозен ▼ гранулом

■ Позајмено од европските јазици (фр. *granulé*, англ. *granule*, рус. *грáнула*), што е од лат. *grānulum*, деминутив од лат. *grānum* ‘зрно’, од пие. корен **g^hrh₂-no*, од кој е и псл. **zbrno*. (Аникин 12: 47–48; Snoj 2016: 216; Králik 184).

гранулом *ḡranulom* m., *ḡranulomi* pl.; (med.) ‘воспалено место на ткивото во вид на зрно’.

Во релација со: ▼ гранула, грануларен, гранулат, гранулација, гранулира, гранулозен

■ Позајмено од европските јазици (фр. *granulome (dentaire)*, герм. (*Wurzel*)*granulom*), што е медицински термин создаден од лат. *grānulum*, деминутив од лат. *grānum* ‘зрно’ и грч. наставка *-(ω)μα*, која во мак. стандарден јазик се предава како *-ом* (сп. *агеном*, *йајилом*, *карцином* итн.). (БЕР 1: 274; Snoj 2016: 216).

граор *ḡraor* m., *ḡraori* pl.; (bot.) ‘растение во вид на разгранет ползавец, со темнокафеави или црни плодови во мешунки, што се користи како добиточна храна, *Lathurus*’.

Во релација со: ▲ граорка, граориште, граворика ▼ грав

■ Од јсл. **gorxorъ*, што е изведено од псл. **gorxъ*; в. **грав**.

гратис *ḡraīis* (incl.) adj. и adv.; (colloq.) ‘бесплатен, бесплатно’.

Во релација со: ▼ грација, грациозност

■ Позајмено од европските јазици (англ. *gratis*, фр. *gratis*, ром. *gratis*, буг. *грáтис*, срп. *гратис*), во крајна линија од лат. *grātīs*, контрахирана форма од лат. аблатив во множина *grātīis*, буквално ‘со благодарности’, што е од лат. *grātia*. (БЕР 1: 275; Králik 184).

граф¹ *ѓраф* m., *ѓрафови* pl.; ‘графичка репрезентација на релации претставена во вид на точки (јазли) и линии што ги поврзуваат’.

Во релација со: ▼-граф², -графија, графа, графема, графика, графикон, графит, графичар, графички, графолог, графологија

■ Позајмено од европските јазици (фр. *graphie*, герм. *Graph*), што е изведено од грч. γράφω ‘врежува, пишува’. (БЕР 1: 275; Snoj 2016: 214; ERNJ 1: 293; Králik 183).

-граф² *-ѓраф* и *-ѓрафија* suf.; како втор дел од сложеники во значење ‘запис’.

Во релација со: ▲биограф, биографија, географ, географија, демограф, демографија, дискограф, дискографија, етнограф, етнографија, калиграф, калиграфија, катрограф, картографија, литограф, литографија, мелограф, мелографија, орограф, орографија, пиктограф, пиктографија, петрограф, петрографија, топограф, топографија, телеграф, телеграфија, фонограф, триграф, автограф, зограф, епиграф, ксилограф, полиграф ▼граф¹, графа, графема, графика, графикон, графит, графичар, графички, графолог, графологија

■ Интернационален суфикс, што е изведен од грч. -γράφος ‘тој што пишува’, грч. -графия ‘пишување’, грч. γραφικός ‘писмен’, од основата што е во γράφω ‘гребе, врежува, пишува’ < пие. *gerb^h-. (ERNJ 1: 293).

графема *ѓрафема* f., *ѓрафемѝ* pl.; ‘Знак (буква) што претставува одреден глас (фонема)’.

Во релација со: ▼-граф¹, -граф², -графија, графа, графика, графикон, графит, графичар, графички, графолог, графологија

■ Позајмено преку европските јазици, од грч. γράφμα ‘буква’, што е изведено од γράφω ‘пишува’; в. **граф¹**, **-граф²**, **-графија**. (ERNJ 1: 293).

грација *ѓрација* f., *ѓрациѝ* pl.; (обично во pl.) ‘во римската митологија – трите придружнички на божицата Венера: Аглаја, Еуфросина и Талија; (само sg.) убавина, нежност, хармонија, привлечност; (роет.) убавица’.

Во релација со: ▲грациозен, грациозност ▼гратис

■ Позајмено преку европските јазици, што е од итал. *grazia* < лат. *grātia* ‘милост, убавина, нежност, привлечност; благодарност’, што е изведено од пие. *g^werH- ‘искажува пофалба’. (БЕР 1: 276; ERNJ 1: 291–292; Králik 183; de Vaan 271).

грачи *ѓрачи*, *ѓрачайѝ* impf.; ‘испушта звук што звучи „грак“, обично за птици (гаврани, чавки); гласно зборува, вика’.

Во релација со: ▲грачење, грака, гракне, гракнува, заграка, грачи, гракот

■ в. **грака**.

грб¹ *ѓрб* m., *ѓрбови* pl.; ‘задан дел од телото меѓу вратот и половината’.

Во релација со: ▲грпче, грпка, грба, грбав, грбавее, грбавец, грбави, грбавко, грбач, грбен, грбен, грби, грбло, грбник

■ Од псл. *g^wrbъ, покрај *g^wrbа; сп. мак. (dial.) *ѓрба*, буг. *грѓб*, (arch., dial.) *грѓба*, срп. *гѓба*, хрв. *gr̂ba*, слн. *g^hba*, слч. *hrb*, *hr̂ba* ‘стог (сено); куп (камења)’, чеш. *hrb*, *hr̂ba*, глуж. *horb*, *horba*, длуж. *gjarb*, пол. *garb*, рус. *горѓб*, укр. *горѓб*, блр. *горѓб*, (dial.) *гѓрѓба* ‘куп, грамада (жито, снег, камења)’. Псл. збор нема непосредни ие. паралели, а најчесто се споредува со прус.

**garbis* (претпоставка место *grabis*) ‘брег, рид, планина’, при што постои основа да се допушти **garb(a)s*, литв. *garbana* ‘кадра, локна’, стирс. *gerbach* ‘збрчкан’, ислд. *korpa* ‘брчка’, сп. цсл. гърба ‘грч’, блр. (dial.) *zórba* ‘набор’. Сепак, Derksen (2008: 198) претпоставува потекло од хипотетичкиот пие. корен **ger-* ‘витка, свива’, а и Аникин (11: 228–231) го реконструира како пие. **ger-b* од **ger-* ‘витка, свива’. (БЕР 1: 287; Аникин 11: 228–231; ЭССЯ 7: 200; Фасмер 1: 439; SP 8: 269; Berneker 1: 368–369; Derksen 2008: 198).

грб² *ѓрб* m., *ѓрбови* pl.; ‘знак, симбол на држава, град, благородничко семејство и сл.’.

Во релација со: ▲ грбовник, грбовен

■ Од рус. *герб* ‘наследен знак, симбол’; сп. буг. *герб*, срп. *грб*, хрв. *грб*, слн. *grb*, сите од рус. *герб* во значење ‘наследен знак, симбол на благородничко семејство, град, држава, установа и сл.’, стукр. *гербъ*, укр. *герб*, стблр. *гербъ*, *гэрбъ*, блр. *герб*. Според Аникин (10: 186) рус. збор е од (ст)пол. *herb*, а во (ст)пол. овој збор навлегол од стчеш. *herb*, *erb* ‘наследник, потомок; грб’, што се изведува од срвгерм. *erbe* ‘наследство’ (гласот *h-* во стчеш. е најверојатно потпирање на лат. *heres* ‘наследник’). (ПЕРСЈ 1: 233–234; Аникин 10: 186; Фасмер 1: 402; Skok 1: 610; ERHJ 1: 296; Gluhak 244; Borys 194; Berneker 1: 378; Snoj 2016: 217; Kluge 972).

грбав *ѓрбав*, *ѓрбавиоѓ* adj.; ‘што има грпка’.

Во релација со: ▲ грбавост, грбавее, грбавец, грбави, грбавко ▼ грб¹

■ Од псл. (јсл.) **gъrbavъ(jь)*, што е изведено од псл. **gъrbъ*; в. грб¹. (ЭССЯ 7: 199; ERHJ 1: 296).

грбавее (се) *ѓрбавее (се)*, *ѓрбавееѓ (се)* impf.; ‘станува грбав, се витка во грбот, се подгрбавува’.

Во релација со: ▲ грбавеење, грбав, грбавец, грбави, грбавко ▼ грб¹

■ Изведено од *ѓрбав*; в. **грбав**, грб¹.

грвала *ѓрвала*, *ѓрвалаѓ* impf.; ‘тркала, валка; (се ~) се тркала, се бори’.

Во релација со: ▲ грвалење, грвалавица, грвалица ▼ грга, гргне, гргор, гргори, гргот, гроти, гротен

■ Ономатопеја.

грга *ѓрѓа*, *ѓрѓаѓ* impf.; ‘тече силно, обилно истекува’.

Во релација со: ▲ гргање, гргне, гргор, гргори, гргот, гроти, гротен ▼ грвала, грвалавица, грвалица

■ Глагол од ономатопејско потекло. (БЕР 1: 303; Snoj 2016: 218; Králík 185).

грд *ѓрд*, *ѓрдиоѓ* adj.; ‘што е по својот надворешен изглед неубав, непривлечен, непријатен; што е лош, страшен, непристоен’.

Во релација со: ▲ грдост, грдотија, грде, грди, згрди, огрди, нагрди, изнагрди ▼ горд

■ Од псл. **gъrdъ(jь)*; сп. стсл. *grъdz* ‘лош, надмен; страшен; величествен’, буг. *grъd*, (dial.) *гърd*, срп. (arch., dial.) *гърd*, слн. *grъd*, слч. *hrdý* ‘надмен; величествен; прекрасен’, чеш. *hrdý* ‘надмен; величествен; прекрасен’, пол. (arch., dial.) *gardy* ‘надмен; пребирлив (во храна)’, рус. *гордый* ‘горд, достоинствен, самоуверен, величествен, надмен; храбар’, укр. *гордий* ‘горд’, блр. *гърды* ‘горд’. Се претпоставува коренско срдоство со псл. **grъdъ* > каш. *grъdi* ‘тежок, непријатен, болен’, понатаму со псл. **grъstokъ* > стсл. *grъstokъ* ‘болен, тажен’, псл. **grud-* во **gruditi* ‘меле, згмечува’, **grustъ* ‘тага, одвратност’, од пие. **g^hreu-d-*,

респективно **g^her-* ‘трие, меле’; сп. англсакс. *grēat* ‘зрнест, голем, дебел’, ствгерм. *grōz* ‘голем’ (Аникин 11: 236–237). Според други (ERNJ 1: 296–297; ПЕРСЈ 1: 235), овој псл. збор треба да се изведе од пие. **g^wrH-d^hh₁-o-*, што би било сложенка од **g^wrH-* ‘фали, пофалува’ и **d^heh₁-* ‘прави’, сп. гал. *bardos* ‘свештеник, бард’, скрт. *gíras dhā-* ‘фали’); в. **горд**. (ПЕРСЈ 1: 235; БЕР 1: 288; Аникин 11: 236–239; Skok 1: 613; Gluhak 245; ERNJ 1: 296–297, 307).

грти *ḡrđi, ḡrđai̯* impf.; ‘прави нешто да биде грдо, неубаво, непријатно, непривлечно’.

Во релација со: ▲грдење, згрти, огрти, нагрти, изнагрти, грд, грдост, грдотија, грде

■ Од псл. **g^hrditi, grđjō*; сп. цел. грздити ‘прави (некого) лош, надмен’, грздити сѝ ‘е надмен’, буг. (dial.) *ḡрда* ‘грти, кара, куди’, срп. *ḡрдити* ‘грти, куди’, слн. *grđiti* ‘грти, клевети, куди’, слч. *hrđit’ sa* ‘се олоши’, (dial.) ‘се радува’, чеш. *hrđiti* ‘прави горд’, пол. *gardzić* ‘омаловажува, презира’, рус. *гордиться* ‘се гордее’, укр. *ḡрдити* ‘омаловажува’, блр. (dial.) *ḡр-дзіць, гардзіцца* ‘омаловажува’. Псл. **g^hrditi* е деноминал од придавката **g^hrdь(jь)*; в. **грд**. (ПЕРСЈ 1: 235; Аникин 11: 236–239; ЭССЯ 7: 206–208; Skok 1: 613–614; Snoj 2016: 217; ERNJ 1: 297; Derksen 2008: 198; de Vaan 275; SP 8: 283–284; Kralik 2000: 305–310).

гребе *ḡrebe, ḡrebai̯* impf.; ‘драска нешто со нокти или со нешто остро; симнува нешто од површината; создава чувство на гребење; (се ~) искористува некого; живее на нечиј грб’.

Во релација со: ▲гребење, гребне, догребе, догребува, загребе, загребува,

изгребе, изгребува, огребе, огребува, погребе, погребува, погреб, гребаница, гребалка, гребало, гребло, гребатор, гребчи, гребчење, гребка, грибло, грибла ▼гроб

■ Според досегашната етимолошка литература мак. *ḡrebe* се изведува од псл. **grebti* (< **greti*), но не е јасно зошто во ЭССЯ (7: 109–110), а пона-таму и во другите етимолошки речници е опишано како буг. (dial.) *ḡрѣ-бам* (гл. форма во 1 sg., за која во ЭССЯ 7: 109 се наведува дека е од Велешко, збор регистриран од Иван Георгов во „Материали за речника на велешкиот говор“, 1904) се изведува од псл. итератив **grēbati*/**grebati*, која по ништо (ниту формално, ниту семантички) не се разликува од гл. форма за 1 sg. *ḡребам* од *ḡребе* 3 sg. во современиот македонски јазик. Од псл. **grebti* според етимолошката литература се изведуваат стсл. *грѣти*, *грѣѣж*, буг. (dial.) *ḡребà*, срп. *ḡрѣнсти*, хрв. *grēbsti*, слн. *grēbsti*, слч. *hriebst’*, стчеш. *hřesti*, стпол. *grześć*, рус. *гресті́*, укр. *ḡребті́*, блр. *ḡрѣ́ці/ḡрѣ́ці́*, а од псл. итератив **grēbati*/**grebati* според постоечката литература се стсл. *погрѣѣти*, буг. (dial.) *ḡрѣбам*, срп. *ḡрѣбати (се)*, хрв. *grēbati (se)*, слн. *grēbati*, чеш. *hřebati*, глуж. *hrjebać*, длуж. *grēbaś*, пол. *grzebać*, рус. *ḡребать*, укр. *ḡребати*, блр. *ḡрѣ́баць*. Псл. **grebti* (< **greti*), како и итеративот **grēbati*/**grebati* најчесто се доведува во врска со пие. **g^hrebh₂-* ‘(з)граби, фака’, но можно е да се работи за два различни корена, односно освен претходно споменатиот пие. корен, псл. глагол можеби е во врска со пие. **g^hreb^h-* ‘гребе, длаби, реже, струга, копа’; сп. латв. *grebt* ‘гребе, струга, рие’, гот. *graban* ‘копа’, герм. *graben* ‘копа’, но сп. и литв.

grebtī ‘собира (со гребло)’. Во ERHJ (1: 298) се дава констатацијата дека најсоодветно е псл. и блтсл. **grebtī* да се смета дека настанал со вкрстување на двата пие. корена, а акутот во литв. *grėbtī*, можеби се должи на превојно вдолжување или влијание на коренот кој е во *žраби*. Во мак. дијалекти доминираат значењата ‘драска, гребе, длаби’, па во тој случај мак. *žребе* би требало да е во врска со пие. **g^hreb^h* ‘длаби, реже, струга, копа’, а во современиот мак. јазик значењето ‘искористува неког; живее на нечиј грб’, според нас, најверојатно е влијание од срп. *гребати* (се). (ПЕРСЈ 1: 236; БЕР 1: 276–277; Аникин 12: 61–62, 82–83; ЭССЯ 7: 108–109; Фасмер 1: 453–454; Skok 1: 600–601; Bezlaј 1: 172; Berneker 1: 348; ERHJ 1: 298; Gluhak 246; Snoј 2016: 217; SP 8: 196–197; ESJS 201; LIV 201–202).

гребен *žребен* m., *žребени* pl.; ‘горен дел од планина, рид и сл.; карпа во вода; највисоко место меѓу плешките кај животните, најистакнати прешлени; алатка со железни запци за чешлање, за влечење волна, лен и сл.’

Во релација со: ▲гребенест, гребенар, гребенарка, гребенарски ▼гребе

■ Од псл. **grebeŋ*, *grebene* G, што е девербал од псл. **grebtī* (< **greti*); сп. цсл. *гребеŋ*, *гребеŋе*, буг. *грѐбен*, срп. *грѐбѐн*, хрв. *grěbēn*, слн. *grebēn*, слч. *hřeběŋ*, чеш. *hřeben*, пол. *grzebień*, рус. *грѐбеŋь*, укр. *грѐбінь*, блр. *грэбеŋь*. За секундарното значење ‘горен дел од планина, рид и сл.’ (< ‘алатка со железни запци за чешлање, за влечење волна, лен и сл.’); сп. **брдо**, в. **гребе**. (ПЕРСЈ 1: 236–237; БЕР 1: 277; Аникин 12: 63–64; Фасмер 1: 454; ЭССЯ 7: 112–113; Bezlaј 1: 173; Skok 1: 600; Gluhak 245; ERHJ 1: 297; SP 8: 194–195; Borys 184–185; 8 Snoј 2016: 217; Derksen 2008: 186).

грев *žрев* m., *žревови* pl.; ‘постапка со која се кршат верските правила, божјите заповеди; неправилна, лоша постапка; прекршување на моралните норми’.

Во релација со: ▲гревче, гревовен, гревовник, гревотен, грешен, безгрешен, грешник, грешница, греша, грешка, грешава, згреша, изгреша, погреша, погрешен, огреша

■ Од псл. **grēxъ*; сп. цсл. *gręxъ*, буг. *грях*, срп. *grēx*, *grījex*, хрв. *grēh*, *grijēh*, *grih*, слн. *grēh*, слч. *hriech*, чеш. *hřích*, глуж. *hrěch*, длуж. *grěch*, пол. *grzech*, рус. *грех*, укр. *гріх*, блр. *грэх*. Натамошната етимологија е неизвесна. Можеби е во врска со струс. *gręza* ‘забуна, грев’, рус. *грѐза* ‘фантазија, мечта, привидение’, латв. *grēizs* ‘крив’, литв. *gražias* ‘свиткан, свиен’ < **groyg’* ‘крив’. Во тој случај, псл. збор настанал од коренот **groyg’*, проширен со суф. **-s-*. Овој псл. збор се доведува во врска и со коренот од којшто е изведен псл. глагол **grēti*, но во тој случај самата творба останува необјаснета, а и семантички е неубедливо. (БЕР 1: 290–291; ПЕРСЈ 1: 238; Аникин 12: 85–87; ЭССЯ 7: 114–116, 118–119; Skok 1: 617; ERHJ 1: 299; Bezlaј 1: 174; Snoј 2016: 218; SP 8: 207–209; ESJS 201–202; Derksen 2008: 187).

греда *žрега* f., *žреги* pl.; ‘долго, дебело и право дрво што се користи за градба; спортска направа за вежбање гимнастика, направена од долго, дебело и право дрво со ногалки’.

Во релација со: ▲гредичка

■ Од псл. **gręda*; сп. буг. *грѐда*, срп. *грѐда*, хрв. *grěda*, слн. *grēda*, слч. *hrada*, чеш. *hřada*, глуж. *hrjada*, длуж. *grěda*, пол. *grzęda*, рус. *грядá*, укр. *грядá*, блр. *градá*. Псл. збор има непосредни паралели во литв. *grindà* ‘шти-

ца (од под)', латв. *grida* 'под', понатаму и со стнорд. *grind* 'решетка, кафез; ограда', ствгерм. *grintil* 'греда; дел од плугот (за орање)', лат. *grunda* 'олук', *sug-grunda* 'настрешница', што е од пие. **g^hrend^h*- 'штица'. Од словенските јазици е унг. *gerenda* 'балван, трупец', ром. *grindă* 'песочна дина'. (ПЕРСЈ 1: 237; БЕР 1: 277; Аникин 12: 169–171; ЭССЯ 7: 120–122; Фасмер 1: 466–467; SP 8: 198–201; Bezlaj 1: 173; Snoj 2016: 217; ERHJ 1: 297; Gluhak 246; Derksen 2008: 187–188).

грее *ѓрее*, *ѓреаи* impf.; 'сјае, свети, затоплува (за сонце); затоплува, стоплува, загрева; (fig.) предизвикува радост, милост, љубов; (се ~) се затоплува, се загрева'.

Во релација со: ▲греење, греен, греалка, грејач, грејне, грејнува, догрее, догрева, загрее, загрева, згрее, згрева, огрее, огрева, огрев, прегрее, прегрева, пригрее, пригрева, угрее, угрева ▼гори

■ Од псл. **grēti*/**grējati*, *grējō*, што се изведува со суф. *-ē- < *-eh₁-, од истиот корен од кој е и псл. **gorēti*; сп. стсл. грѣти, буг. *gręa*, срп. *grējati*, *grījati*, хрв. *grījati*, (dial.) *grējati*, *greti*, слн. *grēti*, слч. *hriat*, чеш. *hřáti*, глуж. *hrěć*, длуж. *grěś*, пол. *grzać*, рус. *греть*, укр. *grіти*, блр. *грэць*; в. **гори**. (БЕР 1: 279–280; ПЕРСЈ 1: 237–238; Аникин 12: 83–84; ЭССЯ 7: 116–117; Фасмер 1: 456; Skok 1: 616–617; ERHJ 1: 299; Bezlaj 1: 175; SP 8: 211–212; LIV 219–221; Derksen 2008: 187; ESJS 202).

грејпфрут *ѓрејѣфруи* m., *ѓрејѣфруи* pl.; (bot.) 'суптропско дрво од семејството цитруси со тркалезни жолти плодови богати со сладникаво-кисел и малку горчлив сок, *Citrus paradisi*; плод од тоа дрво'.

■ Позајмено од англ. *grapefruit*, буквално 'грозд-овошје', што е составено од *grape* 'грозд, грозје', од стфр. *grape* 'грозд, грозје', и *fruit* 'овошје', преку стфр. *fruit*, од лат. *fructus*. (Snoj 2016: 216; ERHJ 1: 298; Králik 184; Chambers 446; OED, s.v. grapefruit).

греши *ѓреши*, *ѓрешаи* impf.; 'направи, прави грешка, згреши; направи, прави грешка, згреши'.

Во релација со: ▲згреши, изгреши, погреши, погрешен, огреши, грешка ▼грев

■ Од псл. **grēšiti*, што е деноминал од псл. **grēxъ*; сп. стсл. погрѣшити, прѣгрѣшити, сзгрѣшити, буг. *greša*, срп. *gréšiti*, *grujéšiti*, хрв. *griješiti*, слн. *grešiti*, слч. *hřešit*, чеш. *hřešiti*, глуж. *hrěšić*, длуж. *grěšyś*, пол. *grzeszyć*, рус. *грешѣть*, укр. *grішати*, блр. *грашыць*; в. **грев**. (ПЕРСЈ 1: 238–239; Аникин 12: 93–94; ЭССЯ 7: 118–119; Skok 1: 617; ERHJ 1: 299; SP 8: 210).

грива *ѓрива* f., *ѓриви* pl.; 'долги влакна над вратот и на главата кај коњите, лавовите и кај други животни'.

Во релација со: ▲гривест, гривјак ▼гривна

■ Од псл. **griva*; сп. буг. *grіва*, срп. *grіва*, хрв. *grіva*, слн. *grіva*, слч. *hrіva*, чеш. *hříva*, глуж. *hriwa*, длуж. *grіwa*, пол. *grzywa*, рус. *grіва*, укр. *grіва*, блр. *grыва*. Псл. збор има непосредни паралели во латв. *grīva* 'устие на река', понатаму и со скрт. *grīvā* 'задан дел на вратот, тил' < пие. **g^uriHweh₂*-. Основното значење на овој пие. збор е 'грло, врат', па оттаму 'задан дел на вратот' и 'тоа што расте на задниот дел од вратот', а значењето 'устие на река' во латв. *grīva* е метафорично, слично како мак. *ѓрло* во значење 'тесен горен дел на поток, река и сл.'.

Мак. назив *ѓриѓјак* за вид гулаб е според белузлавата шара на вратот која наликува на огрлица. (БЕР 1: 281; ПЕРСЈ 1: 239; Аникин 12: 98–101, 101–103; ЭССЯ 7: 129–132; Фасмер 1: 458; Bezlaј 1: 177; Snoј 2016: 219; ESJS 203; SP 8: 216–219; Derksen 2008: 189; Derksen 2015: 535).

гривна *ѓривна* f., *ѓривни* pl.; ‘накит, украс за рацете’.

Во релација со: ▼ **грива**

■ Од псл. **grivъna*, поименчена при- давка од псл. **grivъnъ(jъ)*, што е од псл. **griva*; сп. буг. *grivna*, срп. *grivna*, хрв. *grivna*, слн. *grivna*, слч. *hrivna*, чеш. *hrivna*, глуж. *hriwna*, рус. (arch.) *grivna*, во значење ‘тоа што се носи на вратот’ > ‘огрлица’, а пона- таму и за другите видови накит; в. **грива**.

грижа *ѓрижа* f., *ѓрижи* pl.; ‘немир, неспокојство поради некоја непри- јатност, тешкотија, проблем; труд’.

Во релација со: ▲ **грижен**, **грижи**, **грижлив**, **грижник**, **загрижи**, **загри- жува**, **згрижи**, **згрижува**, **погрижи**, **по- грижува** ▼ **гризе**

■ Од псл. (dial.) **gryz-ja* > **gryža*, од коренот кој е во *ѓризе*; сп. и буг. *grѓ- жа*, срп. *grѓжа* ‘болки во стомакот, дизентерија’, хрв. *grѓжа* ‘болки во стомакот, дизентерија’, слн. *grѓжа* ‘дизентерија’, рус. *grѓжа* ‘кила’, укр. *grѓжа* ‘кила’, блр. *grѓжа* ‘кила’. Изворното значење на овој псл. дија- лектен збор било ‘гризење’, при што во дел од словенските јазици е сфа- тено како гризење одвнатре, физичка манифестација на некоја болест (нај- често стомачна), а потоа и во пренос- на смисла ‘душевно гризење’, оттаму и изразот ‘грижа на совеста’, што е можеби делумна калка од герм. *Gewissensbiss* < лат. *morsus conscien-*

tiae; в. **гризе**. (БЕР 1: 281; Snoј 2016: 219; ERHJ 1: 300).

гриз¹ *ѓриз* m., *ѓризиви* pl.; ‘парче храна што се добива со едно загризување’.

Во релација со: ▲ **загриз** ▼ **гризе**

■ Изведено од *ѓризе*; в. **гризе**.

гриз² *ѓриз* m., *ѓризѓи* (sg.); ‘ситно сомелено жито што се користи за исхрана, особено за мали деца’.

■ Позајмено, можеби со посредство на срп. *grѓz*, хрв. *grѓz*, од герм. *Grieѓ*; сп. и хол. *gries*, унг. *grѓz*, пол. *grys*, сите во значење ‘грубо сомелено пче- нично брашно’. Герм. *Grieѓ* е сродно со англ. *grit*, односно од истиот пие. корен **g^hrewd-* од кој е и мак. *ѓруѓка*, срп. *grѓда*. Првичното значење на герм. збор било ‘чакал; зрнца песок’, сп. срвгерм. *griez* < ствгерм. *grioz* < пгерм. **greutq*, а значењето ‘гриз’ е апстрахирано од сложенката *Grieѓmehl* ‘зрнесто брашно’. (Skok 1: 620; ERHJ 1: 300; Kluge s. v. *Grieѓ*).

гризе *ѓризе*, *ѓризаѓи* impf.; ‘каса, отки- нува нешто со заби; глода, јаде; (fig.) измачува, јаде’.

Во релација со: ▲ **гризење**, **гризлив**, **гризне**, **гризнува**, **гриз**¹, **догризе**, **до- гризува**, **згризе**, **згризува**, **загризе**, **загризува**, **загриз**, **изгризе**, **изгризува**, **изнагризе**, **изнагризува**, **нагризе**, **на- гризува**, **одгризе**, **одгризува**, **одгризок**, **огризе**, **огризок**, **огризина**, **огризува**, **прегризе**, **прегризува**, **угризе**, **угри- зува**, **угриз**, **грицка**, **грицне**, **грицнува** ▼ **грижа**

■ Од псл. **grysti*/**gryzati*; сп. стсл. *grѓсти*, *grѓзж*, буг. *grѓzъ*, (dial.) *grѓzъ*, срп. *grѓcти*, хрв. *grѓsti*, слн. *grѓsti*, слч. *hrѓzt’*, чеш. *hrѓzti*, пол. *gryѓc*, рус. *grѓзть*, укр. *grѓzти*, блр. *grѓзѓи*. Псл. глагол има блиски паралели во литв. *grauѓti* ‘глода’, латв. *grauzt* ‘гризе со

заби', понатаму со грч. βρύχω (< стгрч. βρύκω) 'чкрипи со забите', стирс. *bron* 'тага, болка', што се изведува од пие. **g^hruHg^h*-; в. **грижа**. (БЕР 1: 282; ПЕРСЈ 1: 239–240; Аникин 12: 164–167; Skok 1: 619; Фасмер 1: 466; ЭССЯ 7: 160–161; SP 8: 260–263; Derksen 2008: 194).

грим *ѓрим* m., *ѓримови* pl.; 'маска од козметички средства на лицето на актерот со цел да се добие саканиот изглед'.

Во релација со: ▲ **гристира** ▼ **гримаса**
 ■ Позајмено, можеби преку буг. *grim* (< рус. *grim* < фр. *grime*), или, според Алексоска-Чкатроска (2005: 205), преку срп. *grīm*, хрв. *grīm* (< фр. *grime*), за кое во постарите етимолошки толкувања (на пр., БЕР 1: 282) се вели дека е заемка од итал. *grimo* 'збрчан'. Но, според GDEHF (459, s.v. *grime*) фр. збор е скратување од *grimace*; в. **гримаса**. (Алексоска-Чкатроска 2005: 205; БЕР 1: 282; Аникин 12: 106; GDEHF 459).

гримаса *ѓримаса* f., *ѓримаси* pl.; 'искривен изглед на лицето предизвикан од различни чувства или со определена цел'.

Во релација со: ▲ **гристира** ▼ **гримаса**
 ■ Позајмено, можеби преку буг. *grimàsa* (< рус. *гримаса* < герм. *Grimasse* < фр. *grimace*), или, според Алексоска-Чкатроска (2005: 205), преку срп.-хрв. *grimàsa*, *grimàsa* (< герм. *Grimasse* < фр. *grimace*). Според Аникин (12: 106), претходно изворот на овој фр. збор се барал во стшп. *grimazo* 'кривење, карикатура', образувано со помош на аугментативниот (пејоративниот) суф. *-azo* од *grima* 'ужас' < герм. **grim* 'гневен' (сп. герм. *grimm* 'бесен, лут', англ. *grim* 'суров, ужасен'), од пие. **g^hrem-*. Според друга етимологија (Kluge 339;

GDEHF 459), фр. *grimace*, порано (со друг суфикс) *grimuche* 'гротескна фигура' < пгерм. (фран.) **grīma* 'маска', сп. ствгерм. *grīmo*, стангл. *grīma* 'маска'. Герм. зборови (ERNJ 1: 299), можеби се изведени од пие. **g^hrey-* 'мачка, размачкува'. (Алексоска-Чкатроска 2005: 205; Аникин 12: 106; ЭССЯ 6: 169; Skok 1: 579; ERNJ 1: 299; Gluhak 235; Snoj 2016: 219; Králik 185; Kluge 339; Derksen 168; SP 7: 178; Vasmer 1: 279; GDEHF 459).

грип *ѓрип* m., *ѓрипови* pl.; (med.) 'вирусно заболување што се карактеризира со висока температура и болки во мускулите'.

Во релација со: ▲ **грипозен**

■ Позајмено, според Алексоска-Чкатроска (2005: 280), преку срп.-хрв. *grīpa*, *grīpa* (= *grīp*), можеби преку герм. *Grippe* од фр. *grippe* 'грип', но според нас можно е и преку буг. *grup*, за коешто во БЕР (1: 282) се вели дека е преку фр. *grippe* од рус. *хрип*. Според едно толкување, фр. збор првично значел 'кука, канца', што е изведено од *gripper* 'фака', а потоа се накалемило значењето 'грип', бидејќи грипот брзо ги „фака“ луѓето, односно брзо се заразуваат. Етимолошки, фр. *grippe* е позајмено од фран. **grīpan* 'фати, фака', а тоа настанало од пие. **g^hreyb^h*-; сп. гот. *greipan*, литв. *griēbti*. Постои и мислење (ERNJ 1: 300) дека зборот за 'грип' е изворно словенски (сп. рус. *хрип* 'зарипнатост, засипнатост') и дека во европските јазици се проширил со германско посредство (со почетно g-). (Алексоска-Чкатроска 2005: 280; БЕР 1: 282; Snoj 2016: 219; ERNJ 1: 300; Dauzat 356).

грклан *ѓрклан* m., *ѓрклани* pl.; (anat.) 'горниот дел од душникот'.

Во релација со: ▲ **гркланче** ▼ **ждере**, **ждрело**, **грло**

■ Од јсл. **gьrt(ь)ljanъ*, псл. **gьrtanъ*/**gьrtanъ*; сп. стсл. *грътанъ*, цел. *грътанъ*, буг. *грѣклѣн*, (dial.) *грѣмл'ан*, срп. *грѣклѣн*, хрв. *grĕkĕlan*, слн. (arch.) *grtān*, слч. *hrtan*, чеш. *hrtan*, пол. (dial.) *krtan*, рус. *горѣанъ*, укр. *горѣанъ*, блр. *гартанъ*. Според (ERNJ 1: 301), јсл. варијанта упатува на псл. **gьrkĕljanъ*, од истиот корен кој е во **gьrdlo* и **gьrtanъ* со веларен суфикс. Можеби настанала секундарно со нејасен суфикс, со оглед на идентичниот последен слог и комплементарната дистрибуција на зборовите **gьrkĕljanъ* и **gьrtanъ* во словенските јазици и веројатно не го содржи истиот суфикс како во литв. *gurklỹs* 'грло' < пие. **g^wrh₃-tlo-*. Според ПЕРСЈ (1: 240) можеби станува збор за еден од јсл. „балтизми“, или трага од доцнапрасловенскиот дијалект во кој, како и во старопсковскиот дијалект, псл. групи **-il-*, **-dl-* преминале во **-kl-*, **-gl-* доволно рано за да не се упростат во **-l-* како во јужнословенските и дел од источнословенските јазици. (ПЕРСЈ 1: 240; БЕР 1: 288; Аникин 11: 287–288; ЭССЯ 7: 213–214; Skok 1: 621; ERNJ 1: 301; Bezlaĭ 1: 183; SP 8: 295–296; ESJS 210–211).

грли *ѓрли*, *ѓрлаи̃* impf.; 'припокрие растение со земја околу коренот (пченка, компири и сл.)'.

Во релација со: ▲грлење, догрли, догрлува, загрли, загрлува, згрли, згрлува, нагрли, нагрлува, погрли, погрлува, пригрли, пригрлува ▼-грне²

■ Во ПЕРСЈ (1: 240) за мак. *ѓрли*, односно таму (за)ѓрли, категорично се отфрла врската со срп. *грѣлити*, кое се изведува од срп. *грѣло*, а мак. глагол (за)ѓрли се доведува во врска со псл. **gьr(t)noĭti*, односно дека е деноминал од активниот партицип на претеритот

**zagьrtĭbъ*. Сепак останува отворена можноста и мак. *ѓрли* да е од *ѓрло*, како што е посочено во БЕР (1: 303) за буг. (dial.) *гѓрля* 'грли, окопува' < *гѓрло*, особено поради фактот што при процесот на грлење околу 'грлото' (т.е. најдолниот и најнеразгранетиот дел) на растението се прави земјен насип што наликува на прстен. (БЕР 1: 303; ПЕРСЈ 1: 240; ERNJ 1: 301).

грло *ѓрло* n., *ѓрла* pl.; '(anat.) горниот дел од внатрешноста на вратот што се наоѓа помеѓу усната празнина и хранопроводникот; (fig.) глас; (fig.) тесен горен дел од шише; (geogr.) тесен дел на поток, река и сл.; (fig.) животно во стадо или крдило'.

Во релација со: ▲грлце, грлат, грлен, грлест, грлица, грлнице, грлобол, грлушник ▼ждере, ждрело, грклан

■ Од псл. **gьrdlo*; сп. цел. *гръло*, буг. *гѓрло*, срп. *грѣло*, хрв. *grĕlo*, слн. *grĕlo*, слч. *hrdlo*, чеш. *hrdlo*, пол. *gardlo*, глуж. *horlo*, (arch.) *hordlo*, длуж. *gjardlo*, (dial.) *gjarlo*, рус. *гѓрло*, укр. *гѓрло*, блр. *гѓрла*. Псл. **gьrdlo* е nomen instrumenti на **-dlo* изведено од псл. **žerti* и/или **žьrati* од пие. корен **g^werh₃-* 'голта, ждере'; сп. литв. *gurklỹs* 'гуша', стпрус. *gurcle* 'грло'. Зборот се употребува и метафорично како географски термин во значење 'теснец, извор, устие', сп. *Грло* 'извор' (топоним од Долно Водно, Скопско). (ПЕРСЈ 1: 240–241; БЕР 1: 303; Аникин 11: 256–259; ЭССЯ 7: 204–205; Skok 1: 621–622; Snoj 2016: 219; ERNJ 1: 301; SP 8: 279–281; ESJS 208–209; Derksen 2008: 198).

грми *ѓрми*, *ѓрмаи̃* impf.; 'создава силен звук при светнување на молња; создава силен звук на топови и друго оружје; создава силен звук, глас и сл.'

Во релација со: ▲грмење, грмеж, грмежлив, грмне, грмнува, грмотевица, догрми, догрмува, згрми, згрмува, загрми, загрмува, изгрми, изгрмува, погрми, погрмува, прегрми, прегрмува, прогрми, прогрмува ▼гром

■ Од псл. **gr̥mēti*; сп. стсл. *gr̥mēti*, буг. *grm̃a*, срп. *gr̥meti*, *gr̥mjēti*, *gr̥m̃eti*, хрв. *gr̥mjeti*, (dial.) *gr̥m̃ti*, *gr̥meti*, слн. *gr̥mēti*, слч. *hr̥miet'*, чеш. *hr̥mēti*, *hr̥m̃iti*, пол. *gr̥zmieć*, рус. *гр̥мѣть*, укр. *гр̥м̃іти*, (arch.) *гр̥м̃іти*, блр. *гр̥м̃ѣць*. Псл. **gr̥mēti* е сродно со литв. *gr̥m̃ēti* 'грми', стпрус. *gr̥m̃ins* 'грмотевица', латв. *gr̥emt* 'преде (за мачка)', англсакс. *gr̥mettan* 'рика', ствгерм. *grim* 'бесен', стангл. *grimtan* 'беснее', грч. *χρημέτιζω* 'реве, 'ржи', сите од пие. **g^hrem-* 'гласен звук'. Од истиот пие. корен со превоен степен **g^hrom-* е и гром; в. **гром**. (БЕР 1: 289; ПЕРСЈ 1: 242; Аникин 12: 78–79; ЭССЯ 7: 163–164; Skok 1: 623; ERHJ 1: 302; Snoj 2016: 220; SP 8: 265–266; Derksen 2008: 195; ESJS 211).

грмушка *ѓрмушка* f., *ѓрмушки* pl.; 'ниско растение што расте во група од повеќе стебленца'.

Во релација со: ▲грмувче, грмје

■ Од *ѓрм* со деминутивниот суф. -уш-ка (како во *врбушка*, *ѓенушка*, *крлушка*), што е од псл. **gr̥m̃t̥*; сп. мак. (dial.) *ѓрм*, стсл. *gr̥m̃z*, буг. *gr̥m̃*, срп. *gr̥m̃*, хрв. *gr̥m̃*, (dial.) *gr̥m̃*, слн. *gr̥m̃*, слч. *gr̥m̃olec* 'трупец, пенушка', чеш. *hr̥ma* 'mons Veneris', струс. *gr̥m̃ъ*, *gr̥m̃ъ* 'грмушка, жбун', рус. (dial.) *гр̥ом*, *гр̥ѓм*, *гр̥ѓмье* 'грмје, ритче, бусен'. Натамошната етимологија е неизвесна. Според ЭССЯ (7: 159–160), од псл. **gr̥m̃dt̥* 'купче, грутка', сродно со **gr̥m̃t̥* 'топче, грутка', како и со псл. **gr̥uda* 'грутка'. Таквата етимологија не се исклучува ни во SP (8: 268–269), при што, се споредува со

литв. *gr̥m̃uta* 'грмушка'. (ПЕРСЈ 1: 241–242; БЕР 1: 289; Аникин 12: 77, 122; ЭССЯ 7: 159–160; Skok 1: 622; ERHJ 1: 301–302; Gluhak 248; SP 8: 268–269; Derksen 2008: 194; Derksen 2015: 191; ESJS 209).

грне¹ *ѓрне* n., *ѓрниња* pl.; 'земјен сад што се користи за подготвување храна'.

Во релација со: ▲грнец, грнчар, грнчарка, грнчарски, грнчарија, грнчарница, грнчарство

■ в. **грнец**.

-грне² *-ѓрне*, *-ѓрниѓ* impf.; само како основа за префиксирани глаголи во основното значење 'собира, покрива, обвие' и во зависност од префиксот се добиваат различни значења како во *разѓрне* 'со расфрлање околу наоколу открие нешто што е собрано на куп' итн.

Во релација со: ▲догрне, догрнува, згрне, згрнува, загрне, загрнува, изгрне, изгрнува, нагрне, нагрнува, обгрне, обгрнува, одгрне, одгрнува, погрне, погрнува, прегрне, прегрнува, разгрне, разгрнува ▼грли

■ Од псл. **gr̥r(t)n̥oti*; сп. стсл. *ogr̥r̃n̥iti*, буг. *gr̥rna*, срп. *ogr̥r̃nuti*, (ретко) *gr̥r̃nuti*, хрв. *ogr̥r̃nuti*, (ретко) *gr̥r̃nuti*, слн. *gr̥r̃niti*, слч. *hr̥ñut'*, чеш. *hr̥ñouti*, пол. *garñac*, рус. (dial.) *гор̃н̃уть*, укр. *гор̃н̃іти*, блр. *гар̃н̃уць*. Според ПЕРСЈ (1: 246) псл. **gr̥r(t)n̥oti*, како и итеративот **gr̥rtati*, заедно со именката **gr̥rst̥* се изведува од пие. корен *(*h*₂)*ger-*, кој во псл. е проширен со суф. -*t-* (по потекло од пасивниот партицип на претеритот **h₂gr-to-*). Слично во ERHJ (1: 302), но за *gr̥rtati* (1: 305) се дава претпоставката дека е веројатно изведено од префингираните глаголи како *zgr̥rtati*, *odgr̥rtati*, кои се изведени од коренот кој е во

gʹnuti, што според нас, пореално ја отсликува состојбата во повеќето словенски јазици. (ПЕРСЈ 1: 246; Аникин 11: 269–270, 289; ЭССЯ 7: 214–215; Skok 1: 601–602; ERHJ 1: 302; Snoj 2016: 220; SP 8: 296, 288–289; Derksen 2008: 199–200; LIV 276).

грнец *ѣрнец* m., *ѣрници* pl.; ‘земјен сад што се користи за подготвување храна’.

Во релација со: ▲грне, грнче, грнчар, грнчарка, грнчарски, грнчарија, грнчарница, грнчарство ▼Гори

■ Од псл. **gʹrnpьсь*, што е изведено од псл. **gʹrnpь* ‘(ковачка) печка’; сп. стсл. *gr̥necь*, буг. *гърне*, (dial.) *гърнец*, срп. (dial.) *гърнац*, хрв. (dial.) *gʹrnas*, слн. (dial.) *gʹrnes*, слч. *hr̥nies*, чеш. *hr̥nes*, стпол. *garnies*, пол. *garnies*, струс. *гърньць*, рус. *горнец*, стукр. *горнець*, укр. *горнець*, стблр. *горнець*. Псл. **gʹrnpьсь* се изведува од псл. **gʹrnpь* со развој на значењето ‘печка’ > ‘производ испечен во печка’ > ‘грнец’, од пие. **gʹr-np-* (сп. лат. *for̥nus* ‘печка’, скрт. *gh̥ṛṇa-* ‘жар’), од истиот корен кој е во *ѣори*; в. **гори**. (БЕР 1: 304; ЭССЯ 7: 210; Skok 1: 592; ERHJ 1: 302; Gluhak 248).

гро *ѣро* n., *ѣроио* (sg.); ‘повеќето, мнозинството’.

Во релација со: ▲гросист, гро-план

■ Позајмено, според Алексоска-Чкатроска (2005: 274), преку срп.-хрв. *gr̥ō*, од фр. *gros*, што е од лат. *grossus* со неизвесно потекло. Именката *ѣросисѣи* ‘трговец на големо’ е изведена од *ѣро* со суф. *-исѣи* (како во *линѣвисѣи*, *слависѣи*, *расисѣи* итн.). (Алексоска-Чкатроска 2005: 274).

гроб *ѣроб* m., *ѣробови* pl.; ‘ископана дупка во која се погребува мртовец’.

Во релација со: ▲группче, гробен, гробница, гробје, гробишта, гробар, гробарски, гробарина ▼Гребе

■ Од псл. **grobь*; сп. стсл. *gr̥obь*, буг. *гроб*, срп. *gr̥ōb*, хрв. *gr̥ōb*, слн. *gr̥ōb*, слч. *hrob*, чеш. *hrob*, пол. *gr̥ób*, рус. *гроб*, укр. *гриб*, блр. (dial.) *гроб*. Псл. **grobь* е поствербал од псл. **grebti* ‘копа’, во изворното значење ‘тоа што е ископано, јама, ров’, кое е сочувано, како на пр., во длуч. *grob* ‘јама’, а во голем дел од словенските јазици се специјализирало во ‘ископано место за мртовец’ (целосен преглед за ова прашање има во Общеславянский лингвистический атлас (ОЛА) : вып. 10: Народные обычаи. – Карта № 45 (Л 2343) ‘могила, яма, в которой хоронят покойника’). Псл. збор има паралели во гот. *graba*, ствгерм. *grab*, герм. *Grab* од пие. **gʹrobʰos* < **gʹrebʰ-* ‘гребе, длаби, реже, струга, копа’, сп. и алб. *grabë* ‘ископ’; в. **гребе**. (ПЕРСЈ 1: 242; Аникин 12: 112–114; ЭССЯ 7: 133–134; Skok 1: 60; ERHJ 1: 302; Snoj 2016: 220; SP 8: 220–221; ESJS 203–204; Derksen 2008: 190; Vaillant 4: 38, 226, 279; ОЛА 10: Л 2343).

гробен *ѣробен*, *ѣробниѣи* adj.; ‘што се однесува на гроб; што е како во гроб’.

Во релација со: ▲гробница, гроб, группче, гробје, гробишта, гробар, гробарски, гробарина ▼Гребе

■ Од псл. **grobьnъ(jь)*, што е изведено од псл. **grobь*; в. **гроб**. (ЭССЯ 7: 134; ERHJ 1: 302; SP 8: 221).

гровта *ѣровѣа*, *ѣровѣаѣи* impf.; ‘испушта гласови „гро“ (обично за свиња)’.

Во релација со: ▲гровтање, гровка, гровне, гровнува

■ Ономатопеја.

гроза *žроза* f., *žрозайā* (sg.); ‘ужас; одвратност, гадење’.

Во релација со: ▲грозен, грози, грознее, грозник, грозница, грозничав, грозоморен, грозота, грозотија, згрози, згрозува, загрози, загрозува, угроза

■ Од псл. *groza; сп. стсл. *groza*, буг. *groza*, срп. *grōza*, хрв. *grōza*, слн. *grōza*, слч. *hrōza*, чеш. *hrůza*, глуж. *hroza*, длуж. *groza*, пол. *groza*, рус. *grozá*, укр. *grozá*, блр. *grazá*. Натомошната етимологија е неизвесна. Според Аникин (12: 116–118) псл. *groza ‘тоа што предизвикува страв, ужас, тревога’, ‘страв, ужас’, исто така (јсл.) ‘одвратност’, е сродно со литв. *gražoti*, *gražoji* ‘се заканува’, латв. *grēzioti* ‘се заканува, се лути’. Често се споредува и со срирс. *grāin* (*gragni-) ‘безобразност’, ‘ужас’, ерм. *karc* ‘тврд’, *karcem* ‘се плаши’, грч. γορός ‘страшен, грозен’, ‘буен’. Сепак, споредбата со грч. γορός е спорна или неприфатлива (Beekes 2010: 283; Derksen 2008: 191). Според Аникин (12: 116–118) сомнително е и толкувањето дадено во ЭССЯ 7: 141–142) за изворна ономотопеја *g-r-g/*g-r-g-, а спорна е и релацијата со литв. *grasà* ‘одвратност’, *grasùs* ‘одвратен’, *grasyti* ‘се заканува’, ‘спречува’, уште повеќе што за овие литв. зборови има паралели во герм. *garstig* ‘гаден, одвратен’ и блиската лексика. И покрај оспорувањата (Bezlaž 1: 182; ЭССЯ 7: 144; SP 8: 238; Варбот 2012: 240–243; и др.) според Аникин (12: 116–118) не е исклучена врската на псл. *groz- со литв. *gražus* ‘убав’, латв. *grēzns* ‘убав, буен, раскошен, горд’, сп. слн. *grózen* во значење ‘убав, истакнат’ (*grozno dekle* ‘убава девојка’), кое не би требало да се одделува од другите рефлексии на псл. придавка *grozъnъ(jъ). в. **грозен, гро-**

зи. (ПЕРСЈ 1: 242–243; Аникин 12: 116–118; ЭССЯ 7: 144; Skok 1: 608, 625; Snoj 2016: 221; ERHJ 1: 304; SP 8: 238; Bezlaž 1: 182; Berneker 1: 354–355; Brückner 159; ESJS 204–205; SP 8: 232–233; Derksen 2008: 191; Beekes 2010: 283;).

грозд *žроз* m., *žрозови* pl.; ‘плод на виновата лоза составен од повеќе зрна закачени на дршка; (fig.) разни предмети, организми и сл. собрани во една целина, во вид на грозд’.

Во релација со: ▲гровче, гроздест, гроздобер, гроздов, гроздовица, грозје, грозјебрање, грозјар

■ Од псл. *grozdъ; сп. стсл. *grozda*, буг. *grozd*, срп. *grōzd*, хрв. *grōzd*, слн. *grōzd*, рус. *grozdъ*, укр. *grizd* ‘чеп, затнувач’, блр. (dial.) *grazdó*, како и апофониската варијанта псл. (dial.) *grezd-; сп. струс. *grezdъ* ‘грозд’, рус. (dial.) *grezd* m., *grezdъ* f. ‘средиште на село, обично густо населено’, стблр. *грозденъ*, *грозенъ*, *грезнь* ‘грозје’, стукр. *гроздъ*, *грезнь*, *грезно* ‘грозје’, буг. (dial.) *grezd* ‘чеп’. Натомошната етимологија е неизвесна. Во досегашната литература овој псл. збор се споредува со гот. *gras*, ствгерм. *gras*, герм. *Grass*, англ. *grass*, сите со значење ‘трева’, како и со лат. *gramen* ‘трева’, но семантичката врска е нејасна. Постои и мислење дека псл. збор можеби е во врска со не. збор за ‘јачмен’ и во тој случај се доведува во врска со пие. *g^(h)er(H)(s)(-d^(h))-; сп. грч. κριθή, лат. *hordeum*, хет. *karaš-*, ствгерм. *gersta*. Првичното значење на псл. *grozdъ во овој случај би било ‘плод, зрно’, а потоа пренесено на ‘плод на винова лоза’. (ПЕРСЈ 1: 243–244; БЕР 1: 283–284; Аникин 12: 118–119, 71–73; ЭССЯ 7: 142–143; Skok 1: 608; 2: 548; Snoj 2016: 222; ERHJ 1: 304–305; SP 8: 234; Vaillant 4: 578; ESJS 205, 201; Derksen 2008: 191).

грозен *ѓрозен, ѓрозниоѓ* adj.; ‘што е грд, со непријатен изглед (за живо суштество); што е страшен, ужасен, одвратен, гаден, непријатен (за постапка, предмети)’.

Во релација со: ▲грозница, грозничав, грозник, гроза, грози, грознее, згрози, згрозува, загрози, загрозува, грозоморен, грозота, грозотија, угроза

■ Од псл. **grozъnъ(jь)*, што е изведено од псл. **groza*; сп. стсл. *грозънъ*, буг. *gròzen*, срп. *gròzan*, хрв. *gròzan*, слн. *gròzen*, слч. *hrozny*, чеш. *hrozny*, глуж. *hroznu*, длуж. *groznu*, пол. *groźny*, рус. *gròznyi*, укр. *gríznyi*, (arch.) *gríznyi*, блр. *gròzny*. Според ПЕРСЈ (1: 243), спорно е дали во значењето ‘убав’, слн. (dial.) *grozno dekle* ‘убава девојка’, литв. *gražius* ‘убав’, латв. *grēzns* ‘убав’, се работи за хомонимија или енантисемија со семантичко разгранување на истиот корен, при што се претпоставува дека во основата лежи семантиката на триење, која предизвикува тресење како кај вршителот на дејството така и на предметот, па од ‘потрес’ би можело да се развие значењето ‘треперење, страв’, а на друга страна тоа што со триење е очистено, измазнето, би можело да се перципира како ‘убаво’, за кое Аникин (12: 116–118) вели дека таквото мислење (ЭССЯ 7: 144; Bezlaј 1: 182; SP 8: 238; Варбот 2012: 240–243 и др.) е премногу хипотетичко; в. **гроза**. (ПЕРСЈ 1: 243; Аникин 12: 116–118; ЭССЯ 7: 144; ERHJ 1: 304; Bezlaј 1: 182; SP 8: 238).

грози *ѓрози, ѓрозиѓ* impf.; ‘прави нешто да биде грозно; создава силен звук, глас и сл.; (се ~) чувствува гроза, одвратност, гадење’.

Во релација со: ▲грозење, грознее, згрози, згрози, згрозува, загрози, загрозува, гроза, грозота, грозотија,

угроза, грозен, грозница, грозничав, грозник, грозоморен

■ Од псл. **groziti (se)*, што е деноминал од псл. **groza*; сп. стсл. *грозѓти* са, буг. *grozъ (ce)*, срп. *gròzѓти (ce)*, хрв. *gròziti (se)*, слн. *grozѓti (se)*, слч. *hrozѓt*, чеш. *hrozѓti*, пол. *grozѓć*, рус. *grozѓтъ*, укр. *grozѓти*, блр. *grozѓць*. Најблизок сродник на псл. **groziti (se)* е литв. *gražoti* ‘(се) закани, (се) заканува’, можеби и латв. *grēzot* ‘(се) закани, (се) заканува; се луги, се срди’ (ако не се работи за славизам). Натомошните споредби на ие. план, како на пр. со грч. γορυός ‘страшен, грозен’, стирс. *garg(g)* ‘суров, див’ итн., се крајно неизвесни; в. **гроза**. (ЭССЯ 7: 143; Аникин 12: 116–118; ERHJ 1: 305; SP 8: 235).

грозница *ѓрозница* f., *ѓрозници* pl; ‘(dial.) грозна жена; (само sg., med.) треска’.

Во релација со: ▲грозничав, грозен, грози, грознее, грозник, грозоморен, грозота, грозотија, згрози, згрозува, загрози, загрозува, угроза

■ Во значењето ‘грозна жена’ од псл. **grozъnica*, што е изведено од псл. **grozъnъ(jь)*, во значењето ‘треска’ од срп. *gròzница*; в. **грозен, грози**.

гром *ѓром* m., *ѓрови* pl.; ‘нагло електрично празнење во атмосферата придружено со молскавици и татнежи’.

Во релација со: ▲громовен, громовит, громовник, громогласен, громок, громобран, разгром, погром, погромаш, погромашки ▼грми

■ Од псл. **gromъ*; сп. буг. *гром*, срп. *gròм*, хрв. *gròт*, слн. *gròт*, слч. *hrom*, чеш. *hrom*, пол. *grom*, рус. *гром*, укр. *grim*, блр. *гром*. Псл. **gromъ* е поствербал со регуларен о-вокализам од пие. корен **g^hrem/*g^hrm-* кој е во *ѓрми*. Изворотното значење на псл. збор

било ‘силен, продорен (громок) звук’, кое сè уште се чува во некои словенски јазици; в. **грми**. (ПЕРСЈ 1: 244–245; БЕР 1: 284; Аникин 12: 120–121; ЭССЯ 7: 138; Skok 1: 623; ERHJ 1: 303; SP 8: 228–229; ESJS 204, 199; Derksen 2008: 190; Snoj 2016: 221).

громобран *ѓромобран* m., *ѓромобрани* pl.; ‘уред што е поставен на зградите, ја одведува електричната струја на громовите во земја’.

Во релација со: ▲громобрански
▼гром, брани

■ Сложенка од *ѓром* и *брани*, под влијание на срп.-хрв. *грѓмобран*, *грѓмобран*; в. **гром**, **брани**. (ERHJ 1: 303).

громовник *ѓромовник* m., *ѓромовници* pl.; (mit., relg.) ‘тој што грми, што удира со громови’.

Во релација со: ▲гром, громовен, громовит, громогласен, громок, громобран, разгром, погром, погромаш, погромашки ▼грми

■ Изведено од *ѓром*. **Громовник** е прекар за врховното божество во неколку ие. култури, како на пр. Севс (Ζεὺς Βρονταῖος), Јупитер (*Iuppiter tonans*), а во словенската митологија тоа е Перун, кој по христијанизацијата на Словените е интерпретиран како св. Илија, па и неговиот прекар кај народот е Громовник. (ERHJ 1: 304).

громогласен *ѓромоѓласен*, *ѓромоѓласниоѓ* adj.; ‘што е премногу гласен, како гром’.

Во релација со: ▲громогласно, громогласност ▼гром, глас

■ Сложенка од *ѓром* и *ѓласен*. Зборот првично се среќава во стсл. јазик (сп. цсл. громогласъ) како калка на гр. Βροντόφωνος ‘громогласен’, но во современиот македонски јазик (исто како и русизмите *ѓромок*, *ѓоѓром*,

разѓром) е заемка од рус. *громогласный* во истото значење. (ERHJ 1: 304).

гротеска *ѓроѓеска* f., *ѓроѓески* pl.; ‘претерано искаркирано претставување на ликови, настани во литературата, театарот, уметноста воопшто’.

Во релација со: ▲гротескен, гротескно, гротескност

■ Интернационален термин позајмен од европските јазици (англ. *grotesque* < фр. *grotesque*) што е од итал. *grotesca* < *grotta* ‘пештера, процеп’, што е од лат. *crypta* ‘подземен премин, комора’, а лат. збор е заемка од грч. κρυπτή, што е изведено од партиципот на глаголот κρύπτω ‘крие’. Зборот првично бил назив за уметнички стил кој се темелел на екстравагантните декорации во дворецот Domus Aurea на римскиот император Нерон, кои биле пронајдени во 15 в. во пештера на еден рид. (БЕР 1: 285; Snoj 2016: 221; ERHJ 1: 304; Králik 186; DEI 1876).

гроф *ѓроф* m., *ѓрофови* pl.; ‘благородничка наследна титула и лице што ја носи’.

Во релација со: ▲грофица, грофовски, грофија, грофовство

■ Позајмено, преку срп.-хрв. *грѓф*, *gröf* (< унг. *gróf*) од герм. *Graf*, за кое се претпоставува дека е можеби во врска со грч. γραφεύς ‘писар’, што во периодот на Византија значело и титула на некои достоинственици. (БЕР 1: 275; Skok 1: 623; Snoj 2016: 221; ERHJ 1: 303; Králik 185).

грош *ѓрош* m., *ѓрошови* и *ѓрошеви* pl.; ‘турска ситна монета од 40 пари; ситна пара’.

Во релација со: ▲гровче, гроше, грошец

■ Во крајна линија од срлат. (*denarius*) *grossus* ‘дебел (денар)’, чијашто етимологија е нејасна. Утврдувањето на јазикот посредник за мак. *groš* не е едноставно, можеби со поредство на срп.- хрв. *grōš*, *grōš*, или буг. *groš*, од герм. *Groschen*, или од стчеш. *groš*. Во народната етимологија изразот „турски грош“ се однесува на ‘турска ситна монета од 40 пари’, преземено и во ТРМЈ (1: 383), а не на вистинското потекло на синтагмата, со оглед на фактот што срлат. (*denarius*) *grossus* станал ознака за монета кована од 1266 г. во Франција, поточно во градот Тур (фр. Tours), од каде што е и називот за оваа монета *gros tournois* (срлат. *grossus tunonensis*) ‘турски грош’. Фр. *gros* > срвгерм. *gros(e)* > стчеш. *groš* > стпол. *grosz*, оттаму и во рус. *грошъ*, укр. *гриш* sg., *гроши* pl., блр. *грош*. (ТРМЈ 1: 383; БЕР 1: 286; ERHJ 1: 304; Snoj 2016: 221; Kluge s.v. Groschen).

грпка *gr̥pka* f., *gr̥pki* pl.; ‘неприродна искривеност на грбот, обично како последица од болест; искривеност на грбот кај некои животни, на пример кај камилите’.

Во релација со: ▼ грб

■ Изведено од *gr̥b* со суфиксот *-ка*, од псл. **gr̥rbъ*, **gr̥rba*; в. грб¹.

грст *gr̥stī* m., *gr̥stīi* pl.; ‘составени двете дланки во форма на длабок сад; мерка, количество на нешто колку што можат да соберат две составени дланки; малку, неколку’.

Во релација со: ▲ грсти, грстум
▼ -грне²

■ Од псл. **gr̥rstъ*, што заедно со псл. глагол **gr̥rtati*, се изведува од пие. корен **(h₂)ger-*, кој во псл. е проширен со суф. *-t-* (по потекло од пасивниот партицип на претеритот

**h₂gr-to-*); сп. буг. *gr̥st*, срп. (dial.) *gr̥st*, хрв. (dial.) *gr̥st*, слн. *grst*, слч. *hrst*, чеш. *hrst*, пол. *garść*, рус. *горсть*, укр. *горсть*, блр. *горсь*; в. -грне². (ЭССЯ 7: 212; ERHJ 1: 305; Skok 1: 625; Furlan 2013: 136; Derksen 2008: 199).

груб *gr̥ub*, *gr̥ubioui* adj.; ‘што е рапав, што не е мазен; што е строг, нечувствителен, неучтив; што е грд, со неправилни црти; што е непријатен, немелодичен, рапав (за глас); што е приближен, општ; што е тежок, недопустлив; што е тежок, суров’.

Во релација со: ▲ грубо, грубост, грубота, груботија, грубичок, груби

■ Од псл. **grubъ(jь)/*gr̥ubъ(jь)*; сп. стсл. гр̥жез, буг. *grub*, срп. *gr̥ub*, хрв. *gr̥ub*, слн. *gr̥ub*, слч. *hrubý*, чеш. *hrubý*, глуж. *hruby*, пол. *gruby*, (dial.) *gr̥by*, рус. *грубый*, укр. *грубий*, блр. *gr̥uby*. Псл. придавка има најблиска паралела во литв. *grubùs* ‘груб, рапав’, што се изведува од пие. **g^(h)roub^(h)-*, покрај назализираната варијанта псл. **gr̥ub-* < пие. **g^(h)rumb^(h)-*; сп. литв. *grubti*, *gruĩbi* ‘затврднува, се стврднува, се крути’. (БЕР 1: 286; ПЕРСЈ 1: 246–247; Аникин 12: 138–140; ЭССЯ 7: 145–146; Фасмер 1: 462; Skok 1: 626; ERHJ 1: 305; Furlan 2013: 137; Derksen 2008: 192; SP 8: 239–241; ESJS 205–206; Kluge 374).

грубијан *gr̥ubiĵān* m., *gr̥ubiĵāni* pl.; ‘човек што се однесува грубо’.

Во релација со: ▲ грубијанка, грубијанство

■ Позајмено, преку срп. *gr̥ubiĵān* или буг. *gr̥ubiĵān* (< рус. *грубиян*), од герм. *Grobian*, што е изведено од герм. *grob* ‘груб’ (од сосема друго потекло, од герм. **ga-hrauba-*). Гласот *y* во словенските јазици се добил по аналогича со домашната придавка *grub*; сп. и

чеш. *hrubián*, пол. *grubianin*, рус. *грубия́н* укр. *грубія́н*, блр. *грубі́ян*. (БЕР 1: 286; Аникин 12: 137–138; Фасмер 1: 462; ERHJ 1: 305–306; Berneker 1: 355; Králik 185).

грува *ѣрува*, *ѣрувааѣ* impf.; ‘одделува зрна на пченка или на пченица со удирање по класјето; (fig.) многу работи, се мачи’.

Во релација со: ▲грување, догрува, згрува, изгрува, погрува

■ Од псл. **gruxati*; сп. буг. (dial.) *грухам*, срп. *грувати*, (arch.) *грухати*, хрв. *grúhati*, (dial., arch.) *grúvati*, чеш. (dial.) *hrouchat*, пол. *gruchać*, рус. (dial.) *грухатъ*, стблр. *грухнути*, укр. (arch.) *грухнути*. Псл. глагол нема непосредни ие. паралели и најверојатно е од ономатопејско потекло, а блискозначен е со псл. **grohati*, кој е исто така од ономатопејско потекло. Според некои, можеби се работи за вкрстување со континуантите на пие. **g^hreHu-* (сп. литв. *griauti* ‘трми; клопотарејќи се преврти’, лат. *ingruō* ‘напаѓа’, грч. *χραεῖν* ‘напаѓа’), а изворното значење на псл. **gruxati* би било ‘силно удира, дроби, крши’. (ПЕРСЈ 1:247; ЭССЯ 7: 134–136; Аникин 12: 160–161; Skok 1: 624; ERHJ 1: 306; SP 8: 252).

грумец *ѣрумец* m., *ѣрумци* pl.; ‘грукта стврднат шеќер, сирење, снег и сл.’.

Во релација со: ▲грумче, грумулка

■ Во досегашната литература се вели дека настанало од псл. форми **grumъ*, **grumєnъ* и **grumъ*, *-єnє*, од постарата форма **grudm-*, кое е сродно со псл. **gruda* (в. **грукта**); сп. буг. (dial.) *грумак*, *грумец*, *грумче*, срп. *грум*, *грумен*, хрв. *grûm*, *grûmєn* и, според Аникин (12: 152), а и според нас, сомнителното рус. (dial.) *грум*, регистрирано кај Фасмер (1: 464) и Berne-

ker (1: 357), но без укажување на изворот. Според нас и формите прикажани во БЕР (1: 286) се од мак. дијалекти, па ако се земе предвид територијалната распространетост, тогаш се поставува под знак прашање псл. потекло, особено ако се има предвид и дијалектната форма од охридско-струшките говори *грунец* ‘вид риба во Охридското Езеро, *Rutilus rubilio ochridanus*’ (со изведенките *ѣрунешник*, *ѣрунчар*, *ѣрунче*), за којашто во БЕР (1: 287) нема објаснување; в. **грунец**. (ПЕРСЈ 1: 248; БЕР 1: 286; Аникин 12: 152; ЭССЯ 7: 152–153; Фасмер 1: 464; SP 8: 253–254; Berneker 1: 357).

грунец *ѣрунец* m., *ѣрунци* pl.; (zool.) ‘вид риба во Охридското Езеро, *Rutilus rubilio ochridanus*’.

Во релација со: ▲*ѣрунче*, *ѣрунешник*, *ѣрунчар*

■ Зборот е регистриран во БЕР (1: 286), но без објаснување. Слични видови од родот *Rutilus* има во Преспанското и Скадарското Езеро, односно во западнобалканскиот регион, но поради низата пропусти во истражувањата од 19 и 20 в. не може со сигурност да се тврди дали станува збор за истиот вид или за слични видови. Под претпоставка дека гласовите *-м-* и *-н-* алтернираат, можеби е во прашање супстратен збор од медитеранско потекло, на кој подоцна се наслонило значењето што е во псл. **grud-*. Алексоска-Чкатроска (2005: 61) мак. *ѣрунец* го доведува во врска со срп.-хрв. *gruh* = *grûj*, G *gruja* = *grûj* = *grûm* = *grûn* покрај *grûn* = *grunj* ‘*motella tricirrata*’, со објаснување преземено од Skok (1: 627) дека станува збор за стара заемка од рибарската терминологија од далматороманскиот јазик, но за нас е важно што на

крајот и кај Алексоска-Чкатроска (2005: 61) и кај Skok (1: 627) се констатира дека крајниот облик треба да се бара во лат. *conger*, G *congrī* од медитеранско потекло. Beekes (2010: 281) за лат. *conger*, алтернативно *gonger*, констатира дека е од стгрч. γόνγρος за кое вели дека е ихтиом од предгрчко потекло. (Алексоска-Чкатроска 2005: 61; БЕР 1: 286; Skok 1: 627; Beekes 2010: 281).

група *ḡryūa* f., *ḡryūi* pl.; ‘луѓе, заедница; множество, целина од предмети, честици, составни делови и др.’.

Во релација со: ▲групичка, групација, групаши, групаштво, групен, групира

■ Позајмено од европските јазици (фр. *groupe*, англ. *group*, герм. *Gruppe*), што е од итал. *gruppo*. Првично зборот бил технички термин за група луѓе на уметничка слика, а подоцна значењето се проширило и на група воопшто. Итал. *gruppo* веројатно има германско потекло, сп. герм. *Kropf* ‘гуша’ и првично значела ‘мноштво, маса’. (ПЕРСЈ 1: 248; Аникин 12: 157; Snoj 2016: 223; ERHJ 1: 307; Gluhak 252; Kluge 377; Chambers 452; DELI 525).

групира *ḡryūira*, *ḡryūiraai* pf./impf.; ‘дели во/по групи’.

Во релација со: ▲групирање, група, групација, групаши, групаштво, групен

■ Изведено од *ḡryūa* со суф. -ира (за образување глаголи од именки од туѓо потекло); сп. буг. *grunírati*, срп. *grunírati*, хрв. *grupírati* (< герм. *grupieren*). (ERHJ 1: 307; Králik 186).

грутка *ḡryūka* f., *ḡryūiki* pl.; ‘стврднато парче земја што се изделува при орање, копање; парче, топка од нешто’.

Во релација со: ▲грутче, грутчест

■ Деминутив од постарата и дијалектна форма *ḡryūga*, од псл. **grūda*; сп. буг. *grūda*, срп. *grūda*, хрв. *grūda*, слн. *grūda*, слч. *hruda*, чеш. *hrouda*, пол. *gruda*, рус. *grūda*, укр. *grūda*, блр. *grūda*. Псл. збор има најблиски паралели во литв. *grūdās* m. ‘грутка; смрзнато блато на патот; стврдната земја од мраз’, латв. *grāuds* ‘жито’, сродено е и со герм. *Grütze* ‘каша’, што е од пие. **g^hrowd-* ‘дроби, ситни’. (БЕР 1: 286; ПЕРСЈ 1: 247; Аникин 12: 140–141; Фасмер 1: 467; Skok 1: 626–627; SP 8: 249–250).

грч *ḡrč* m., *ḡrčevi* pl.; ‘силоно и болно стегање на мускул или група мускули; болка, тага, страв, исчекување’.

Во релација со: ▲грчав, грчевит, грчовит, грчи¹, грчави, згрчи¹, згрчен, згрчува

■ Од псл. (dial.) **grъčь*, или **grъrčь*; сп. буг. *grъч*, срп. *grъч*, хрв. *grъч*, чеш. *hrč* ‘цумка, израсток на телото’. Овој псл. збор обично се толкува како експресивна варијанта на псл. **kъrčь*; сп. слн. *křč*, слч. *křč*, чеш. *krč*, пол. *kurcz*, рус. *кóрчи* pl., укр. *корч*, *кóрчі*. Но, можно е да дошло и до вкрстување со псл. зборови кои во основата го содржат пие. корен **ger(H)-* ‘вие, витка, накривува’, како на пр., псл. **grъčь*, **grъča* ‘чвор, израсток’, сп. буг. (dial.) *гърча* ‘брчка’, хрв. (dial.) *grča* ‘јазол’, слн. *grča* ‘јазол, чвор на дрво’, слч. *hrča* ‘јазол, израсток на кожата; чвор на дрво’, чеш. (dial.) *hrča* ‘израсток, пупка, гранка’, укр. (dial.) *гърча* ‘чвор на дрво’. Од словенските јазици е ром. *carceiu* = *zgaraceiu*, унг. *görcz*. (ПЕРСЈ 1: 248–249; БЕР 1: 290, 304; ЭССЯ 7: 201–202; ЭССЯ 13: 210–211; Skok 1: 611; ERHJ 1: 296; Gluhak 245; SP 8: 275).

грчи¹ *ѣрчи, ѣрчайи* impf.; ‘стега, свива во грч; (се ~) се свива, се стега од болка’.

Во релација со: ▲ грчење, грч, грчав, грчевит, грчовит, згрчи, згрчен, згрчува

■ Од псл. **grъčiti* (se); сп. стсл. гръчн-ти са, буг. *гърча* (se), срп. *грчити* (se), хрв. *grъčiti* (se), слн. *grъčiti* (se) ‘се покрива со чворови (за бреза)’, слч. *hrčiti* sa ‘се насобира, се трупа’. Во литературата овој псл. глагол најчесто се смета дека е деноминал од псл. **grъчь*, но можно е и да е обратно, односно именката псл. **grъчь* да се толкува како поствербал од псл. глагол **grъčiti*; в. грч. (ERHJ 1: 296; Gluhak 245).

грчи² *ѣрчи, ѣрчайи* impf.; ‘испушта звук со дишењето при спиење’.

Во релација со: ▲ грчење ▼ ’рчи, ’рка

■ Ономатопејско образување, кое може да е уште од псл. **хърčiti* < **хърkati*, што е изведено од ономатопејата **хър(k)*; в. ’рка.

грчи³ *ѣрчи, ѣрчайи* impf.; ‘Прави некого Грк, погрчува; (се ~) станува Грк’.

Во релација со: ▲ грчење, погрчи, погрчува, погрчување ▼ Грк, Грција, грчки, грцизам

■ Изведено од етнонимот Грк, што е од стсл. *гъркъ*, *гърчинъ* < јсл. **grъкъ* m. (< **grъčipъ* m., **grъkyni* f., **grъчьскъ* adj.), што се објаснува како позајмување од лат. *Graecus*. (БЕР 1: 304).

губернатор *ѣубернаѣтор* m., *ѣубернаѣтори* pl.; ‘управник на губернија’.

Во релација со: ▲ губернаторски, губернија, губерниски ▼ гувернер, гувернанта

■ Позајмено, преку рус. *губернатор*, од лат. *gubernātor* < *gubernō* (*gubernāre*) ‘кормилира, управува’, што е од грч. κυβερνάω ‘кормилира води, вози,

насочува, управува со брод’, од пред-грчко потекло. Од истото крајно потекло е и *ѣувернер*, што е позајмено преку фр. *gouverneur*. Мак. *ѣубернија* е заемка од рус. *губёрния*, што е образувано според образецот *император – империя*. (БЕР 1: 291; Аникин 12: 187–188; Фасмер 1: 469; ЕСУМ 1: 611; Snoj 2016: 223; ERHJ 1: 312; Králik 186, 187).

губи *ѣуби, ѣубайи* impf.; ‘престанува да има нешто, останува без нешто, снемува, загубува нешто; се намалува, снемува некое својство; исчезнува, излегува надвор од досегот, од видот; доживува пораз (во игра, натпревар, војна); трпи загуба во работата; троши бесполезно; (се ~) исчезнува без трага; (се ~) станува несвесен, неразумен, отсутен, се занесува’.

Во релација со: ▲ губење, загуби, загубува, изгуби, изгубува, погуби, погубува, губилиште, губител, губитник, губиток, погубен, денгуба

■ Од псл. **gubiti*, **gubjo*; сп. стсл. гоубити, буг. *губя*, срп. *губити*, хрв. *gubiti*, слн. *gubīti*, слч. *hubit*, чеш. *hubiti*, глуж. *hubić*, длуж. *gubiś*, пол. *gubić*, рус. *губить*, укр. *губити*, блр. *губіць*. Во литературата овој псл. глагол најчесто се смета дека е каузатив во значење ‘предизвика погубел, исчезнување, снемување’ од коренот од кои се и *ѣибне*, *ѣине*, односно според ПЕРСЈ (1: 249) или од псл. **gybnoti* (што е семантички поприфатливо), или од псл. **гъbnoti* (што е формално поприфатливо); в. *гиба*, *гибне*, *гине*. (ПЕРСЈ 1: 249; БЕР 1: 291; ЭССЯ 7: 166; Skok 1: 577; ERHJ 1: 308; SP 8: 297–298; Derksen 2008: 195; Snoj 2016: 223).

гувее *ѣувее, ѣувеайи* impf.; ‘со молчење невестата изразува почит кон свекорот, свекрвата и др.; (fig.) стои посрамно пред неког’.

Во релација со: ▲губеене, губеален, губеалка

■ Од псл. *govēti, (подоцна *govějō) ‘се однесува со почит, страхопочит; благопријатствува’, глагол на состојба; во источните и јужните словенски говори и ‘се воздржува (од јадење, пиење)’; сп. стсл. говѣти, буг. говѣя, срп. гòвети, gòvjeti, хрв. (arch.) gòv-jeti, слч. hoviet’, чеш. hověti, рус. го-вѣть, укр. говіти, блр. гавѣць. Традиционално се споредува со лат. faveō (favēre) ‘благонаклонет, покажува наклонетост’, но оваа споредба е проблематизирана: семантиката ‘благонаклонето молчи’ кај лат. глагол е секундарна, а во поновата етимолошка литература (de Vaan) лат. faveō се изведува од пие. *bhh₂u-eh₁-, со што отпаѓа директната словенско-латинска врска. Кај псл. глагол примарна е семантиката ‘чести, почитува, се однесува внимателно’, додека религиозното значење ‘богољубив, богобојазлив’ е книжно и црковно, настанато при преведување на грч. εὐλαβεῖσθαι; значењето ‘пости’ претставува доцна православна иновација, изведена од ‘(го) почитува (Бога)’ > ‘се воздржува’. Како пие. основа најчесто се наведува *ghou(ē)- ‘забележува, обрнува внимание’, но и ова толкување е придружено со сериозни резерви. Предложени се и други споредби, кои се исто така, несигурни. (БЕР 1: 258; Аникин 11: 70–73; ЭССЯ 7: 72; SP 8: 154; Bezljaj 1: 165; ESJSS 4: 194).

губернанта *губернанѝа* f., *губернанѝи* pl.; ‘жена што чува и воспитува деца во богато семејство; дадилка’.

Во релација со: ▲губернантски ▼губернер, губернатор

■ Позајмено од фр. *gouvernante*, што е изведено од партиципот (на презентот во женски род) на глаголот *gouverner*

‘управува’, од лат. *gubernō* (*gubernā-re*) ‘управува’, што е од грч. κυβερνάω ‘води, вози, насочува, управува’, од предгрчко потекло. Од фр. *gouverneur* е позајмено и *губернер*. (ERHJ 1: 312; Kluge s.v. Gouvernante; TLFi, s.v. gouvernante).

губернер *губернѐр* m., *губернѐри* pl.; ‘управник на област, колонија или земја; врвен управник на некоја установа’.

Во релација со: ▲губернерка, губернерски ▼губернатор, губернанта

■ Позајмено фр. *gouverneur*, од лат. *gubernātor* < *gubernō* (*gubernāre*) ‘кормилира, управува’, што е од грч. κυβερνάω ‘кормилира води, вози, насочува, управува со брод’, од предгрчко потекло; сп. **губернатор, губернанта**. (БЕР 1: 291, s.v. губернатор; Skok 1: 639, s.v. gùveran; Snoj 2016: 223; ERHJ 1: 312; Králik 186, 187; TLFi, s.v. gouverneur)

гу *гѹ* (*гѹ-гѹ!*) interj.; за имитирање на гласот на гулаб, гугутка и сл.; за бебе што испушта глас *гѹ-гѹ* и за имитирање на бебе.

Во релација со: ▲гуга, гугне, гугнува, гугука, гугукне, гука, гукне, гукнува

■ Ономатопеја, најчесто со редупликација. (ЭССЯ 7: 169; (Skok 1: 628; Snoj 2016: 223; ERHJ 1: 309; SP 7: 168).

гуга *гѹга*, *гѹгааѝ* impf.; ‘испушта глас „гу-гу“ (за бебе); испушта глас „гу-гу“ (за гулаб, гугутка)’.

Во релација со: ▲гугање, гугне, гугука, гугукне, гугалче, гуганче

■ Ономатопејски глагол што е изведен од извикот *гѹ!* (со редупликација *гѹ-гѹ!*); в. **гу**. (ЭССЯ 7: 169; (Skok 1: 628; Snoj 2016: 223; ERHJ 1: 309; SP 7: 168).

гугутка *ġuġuika* f., *ġuġuiki* pl.; ‘птица слична на гулаб што живее и во населени места, *Streptopelia risoria*’.

Во релација со: ▲гу, гугувче, гугутче, гугучка, гугут, гугука, гугукне

■ Од ономотопејско потекло, од редуплицираниот извик *ġu-ġu!* (Skok 1: 628; ERNJ 1: 309).

гудало *ġudalo* n., *ġudala* pl.; ‘дрвена палка со жици со која се свира на жичен инструмент (виолина, гусла)’.

Во релација со: ▲гуди, гудење, гудач, гудачки ▼гусла

■ Според ПЕРСЈ (1: 249), позајмено од срп. *ġudalo*, што е изведено од псл. **ġodati* со суф. **-dlo*; в. **гуди**. (ПЕРСЈ 1: 249; БЕР 1: 291; ЭССЯ 7: 80; ERNJ 1: 308).

гуде *ġude* n., *ġudiња* pl.; ‘младото од свиња, прасе’.

Во релација со: ▲гуденце ▼гуди

■ Во крајна линија од ономотопејско потекло, од извикот *ġuġ-ġuġ!* со кој се вабат свињите. Според Аргировски (2014б: 103–106) лексемите *ġude* ‘младо од свиња’, како и *ġuġa*, *ġuġka*, кои претставуваат ономотопејски образувања, односно вабење на свињи „гуц! гуц!“, може да се доведат во врска со ант.-мак. глоса *ḡotáv uv* Македóνες, при што ги наведува семантичките паралели од кавкаските јазици, меѓу другото, ерм. *hoč*, како и *hoz* ‘свиња’. Тој наведува дека освен овие форми, во ерм. се среќава и формата *kočan* ‘свиња’ што е сродна со аром. форми *gotca* и *cotca*. Сепак во БЕР (1: 293, s.v. *ġudja*) се наведува дека е од истиот корен кој е и во буг. *ġudŭlka*. Се чини дека Skok (1: 629, s.v. *ġuġ*) најсеопфатно ја дава етимологијата, не само на *ġude* (што според него е дем. од *ġuga* ‘свиња’), туку и на ред изведенки од ономотопејскиот извик за вабење и терање свињи; в. **гуди**.

(Аргировски 2014б: 103–106; БЕР 1: 293; Skok 1: 629).

гуди *ġudi*, *ġudai* impf.; ‘свири на гудачки инструмент’.

Во релација со: ▲гудење, гудач, гудачки, гуде, гуденце ▼гусла

■ Во досегашната литература најчесто се изнесува мислењето дека мак. *ġudi* е од псл. **ġodēti*, а дека именката *ġudalo* е заемка од срп. *ġudalo* (ПЕРСЈ 1: 249–250), пред сè, поради замената на псл. **ġ* во у, место очекуваното а, но тоа се однесува исклучиво за централните мак. говори каде што таквата замена е регуларна. Ако се има предвид дека во северните мак. говори, потврдено во ракописите од Кратовската школа, веќе во 14 в.

бил установен развојот *ж > у* во црковна употреба (Конески 1967: 14–15; Конески 1981: 56–57), тогаш е повеќе од јасно дека оваа појава доаѓа од север, односно од срп. дијалекти, но останува нејасно зошто и во централните македонски а-говори за псл. **ġodēti* се регистрира формата со у, а не со а, па и таму е *ġudi* (од каде што е преземено и во современиот мак. јазик) не само во значење ‘свири на гудачки инструмент’, туку и ‘вие, завива (за ветер)’. Можеби одговорот лежи во избегнувањето на хомонимијата со *ġadi* од псл. **gaditi*, односно станува збор за лексички изоглоси (како на пр., *ġudi*, *ġуска*, *куќа* итн.) од север кои подреле длабоко во мак. јазична територија, дури и во голем дел од централните говори, а оттаму и во македонскиот стандарден јазик (Конески 1981: 56). Псл. **ġodēti*, како и псл. образувања **ġoditi*, **ġodati* се изведуваат од примарниот глагол **ġosti*, *ġodo*; сп. буг. (dial.) *ġudja*, срп. *ġudeti*, *ġudjeti*, но и *ġudumi*, *ġudumi*, (arch.) *ġusti*, хрв. *ġudjeti*, но и *ġuditi*,

gúdati, (arch.) *gústi*, рус. *гудѣть*, но и (dial.) *гудѣть*, *гудѣть*, *густѣ*, укр. *гудѣти*, (dial.) *густѣ*, блр. *гудзѣць*, слн. *gósti*, слч. (dial.) *húdat'*, *húst'*, чеш. *húdati*, *housti*, глуж. *hudzić*, стпол. *gąść*, пол. (arch.) *gądać*. Псл. збор има паралели во лит. *gaĩsti* ‘оддекнува, свони’, латв. *gaišt* ‘лелека, офка, се жали’, што упатува на пие. корен **g^(h)ewd^h*-, а во псл. најверојатно се обопштила назализираната основа од презентот. (Конески 1967: 14–15; Конески 1981: 56–57; БЕР 1: 293, 299; ОС ЕРСЈ 22–23; ПЕРСЈ 1: 249–250; Аникин 12: 199–200; ЭССЯ 7: 80, 85; Skok 1: 637; ERHJ 1: 308; SP 8: 162–163, 168–169; Derksen 2008: 183; ESJS 196–197, 211–212).

гужва¹ *ѓужва* f., *ѓужва* pl. (dial., colloq.); ‘(dial.) алка сплетена од пратје, слама и сл.; (dial.) јамка за провирање на веслото на чунот; (dial.) котелец, јамка на иглите за плетење; (colloq.) маса луѓе, многу народ на едно место’.

Во релација со: ▲ гужва², згужва, изгужва

■ Во дијалектните значења ‘алка сплетена од пратје, слама и сл.; јамка за провирање на веслото на чунот; котелец, јамка на иглите за плетење’, од псл. **gōžī*, -*ьve*/**gōžьva*, за што сведочат и мак. дијалектни форми *ѓажва*, *ѓужба*, *ѓѓжва*, а во значењето ‘маса луѓе, многу народ на едно место’, заемка од срп. *гужва*; сп. буг. (dial.) *гѓжва*, *гѓжба*, срп. *гужва*, хрв. *gūžva*, слн. (dial.) *gōžva*, слч. *hūžva*, стчеш. *houžva*, чеш. *houžev*, пол. *gążwa*, *gązew*, рус. (dial.) *гужва*, *гужва́*, укр. (arch.) *гужва*, блр. (dial.) *гужва́*, *гужвы* pl. Псл. збор се доведува во врска со псл. *(v)gъ- : *vęz- со протетичко *g-, а врската со коренот кој е во *јаже* не е јасна. (ПЕРСЈ 1: 250; Аникин 12: 206–207; ЭССЯ 7: 94–95;

SP 8: 176–177; Skok 1: 641; ERHJ 1: 313; Gluhak 256; Vasmer 1: 318).

гужва² *ѓужва*, *ѓужвааѓ* impf. (colloq.); ‘тутка, брчка; со притискање, гмечење прави нешто да биде збрчкано или да изгледа неуредно’.

Во релација со: ▲ гужвање, згужва, згужвува, изгужва, изгужвува

■ Позајмено од срп. *гужвати*; в. **гужва¹**. (ПЕРСЈ 1: 250; Аникин 12: 206–207; ЭССЯ 7: 94–95; Skok 1: 641; SP 8: 176–177; Derksen 2008: 185; Snoj 2016: 224).

гука *ѓука*, *ѓукааѓ* impf.; ‘испушта глас „гу-гу“ (за бебе); испушта глас „гу-гу“ (за гулаб, гугутка)’.

Во релација со: ▲ гукање, гукне, гукнува ▼ гу

■ Ономатопејски глагол изведен од извикот *ѓу*, со помош на суфиксот -к-; в. **гу**, **гуа**.

гулаб *ѓулаб* m., *ѓулаби* pl.; ‘дива или питома птица со среден раст, со сива или со бела боја, симбол на мирот, *Columba livia*’.

Во релација со: ▲ гулабов, гулабица, гулабар, гулабарски, гулабарство, гулабарник

■ Од псл. **golqъbъ*; сп. стсл. голѓбъ, буг. *гѓлѓб*, срп. *гѓлѓб*, хрв. *gōlūb*, слн. *golōb*, слч. *holub*, чеш. *holub*, пол. *golqъb*, рус. *голубъ*, укр. *голуб*, блр. *голуб*. Во мак. дијалекти се регистрирани и формите *ѓолаб*, *ѓалаб*. Натомшната етимологија не е јасна, но веројатно е во врска со стпрус. *gulbis* ‘лебед’, лат. *columba* ‘гулаб’ и покрај неправилното лат. *c-* место очекуваното *g- (но, сп. псл. **kъlръ* ‘лебед’ наспроти литв. *gulbis* ‘лебед’, псл. **golva* ‘глава’ наспроти лат. *calvus*. Алтернацијата *g-/k- можеби упатува на некој неиндоевропски или ие.

супстрат, а веројатно и зборовите за птици си влијаеле еден на друг. Псл. **golobъ* најчесто се изведува од пие. **gol-(o)mb^h*-, при што коренот **gol-* е ист како во рус. *голубо́й* ‘сино-сив; светлосин’, стпрус. *golimban* ‘син’. (БЕР 1: 301; ПЕРСЈ 1: 220–221; Аникин 11: 163–166; 10: 327–328; ЭССЯ 6: 215–217; SP 8: 51–52; Skok 1: 587–588; ERHJ 1: 284; Gluhak 237; Snoj 2016: 209; ESJS 187–188; Derksen 2008: 175–176; de Vaan 126–127).

гулаш *џулаш* m., *џулашоџ* (sg.); ‘унгарско јадење подготвено од парчиња месо и зеленчук’.

▣ Позајмено, преку срп.- хрв. *gŭlāš*, *gŭlāš*, (< герм. *Gulasch*), што е од унг. *gulyás*. Унг. збор првично значел ‘пастир, сточар (говедар, овчар)’, а како назив за јадење претставува скратен облик од унг. *gulyáshús*, буквално ‘месо на пастирски начин’. Гулашот е традиционално јадење на унгарските сточари што силно се популаризирало во 19 в. во виенската кујна. Унг. збор *gulyás* е изведен од *gulja* ‘стадо (говеда)’ со нејасно потекло. (БЕР 1: 293; ERHJ 1: 309; Králik 187).

гули *џули*, *џулаџ* impf.; (dial.) ‘симнува кожа од заклано животно, дере; симнува кора, лушпа од овошје, лупи, лушти’.

Во релација со: ▲ гулење, огули ▼ жули

▣ Од псл. **guliti*, *gul’o*; сп. буг. (dial.) *џулим*, срп. *џулити* (се), слн. *gŭliti*, можеби и слч. *huliti* ‘отвора; ококорува очи’, чеш. *houliti*, *huliti* ‘разведрува (се)’, рус. *огулѣть* ‘измами, прелаже’, укр. *гуліти* ‘заведува’. Псл. корен **gul-* најверојатно е изведен од пие. корен **g^(h)oul-*, во превоеен степен со псл. **zul-* (< пие. **g^(h)eul-*) во пошироко застапениот псл. глагол **zuliti*; в.

жули. (ПЕРСЈ 1: 251; ЭССЯ 7: 170–171; ЭССЯ 27: 45; Фасмер 2: 65; Skok 1: 631–632; Snoj 2016: 223; Bezlaž 4: 483–484; ERHJ 1: 309; Gluhak 252; SP 8: 302–303).

гума *џума* f., *џуми* pl.; ‘(само sg.) еластична, растеглива материја добиена со вулканизација на суров каучук; надворешна обвивка на тркалата на возилата; парче обработен каучук (гума) што се користи за бришење на напишаното со молив или со пенкало’.

Во релација со: ▲ гумичка, гумен, гумира

▣ Интернационален латинизам; сп. итал. *gomma*, фр. *gomme*, герм. *Gummi*, англ. *gum*, рус. *џум(м)и*, (arch.) *џумма* (< стпол. *guta*), пол. *guta*, чеш. *guta*, (arch.) *gumta*, срп. *џума*, буг. *џума*. Овој интернационален збор е од срлат. *gummi*, *gumta* < влат. *cumtis*, што е од грч. *κόμμι*. Грч. збор е од стегип. *kmj* ‘смола од дрво’, сп. егип. *keta(i)*, *ketā*, копт. *kommi*. Зборот првично се однесувал на смола добиена од „арапското“ дрво *Acacia Senegal* (оттаму лат. назив *gummi arabicum* > мак. *џумарабика* ‘течен лепак’), а потоа и на продуктот од каучуковото дрво од Јужна Америка *Hevea brasiliensis* (лат. *gummi elasticum*). (БЕР 1: 294; ПЕРСЈ 1: 251; Аникин 12: 235; Snoj 2016: 223; ERHJ 1: 309; Gluhak 252; Králik 187; Kluge 378; DELI 509–510).

гумно *џумно* n., *џумна* pl.; ‘рамно и широко место каде што се врши жито, обично со коњи’.

Во релација со: ▲ гумнен, гумниште, гумнар, гумнарка, гумнарски ▼ говеда

▣ Настанало од псл. **гумьно*; сп. стсл. *гоумьно*, буг. *џумно*, срп. *џумно*, хрв. *gŭmno*, слн. *gŭmno*, слч. *humno*,

чеш. *hutno*, глуж. *hupo*, длуж. *gutno*, пол. *gutno*, рус. *гумно́*, укр. (dial., arch.) *гумно́*, блр. *гумно́*. Псл. збор најверојатно е сложенка од коренот **gu-*, кој е во псл. **govědo* (в. говедо) и глаголскиот корен кој е во **męti*, *mępr* ‘притиска, гмечи’, сп. литв. *minti* ‘чекори’, а првичното значење би било ‘место каде што говедата одат по житото, вршат’ (за начинот на образување сп. **хиподром**); в. **говедо**. (ПЕРСЈ 1: 251; БЕР 1: 294; ЭССЯ 7: 173; Skok 1: 633; Snoj 2016: 224; ERNJ 1: 309–310; Gluhak 253).

гуна *џуна* f., *џуни* pl. и *џуња* f., *џуњи* pl.; ‘селска топла горна облека сошиена од шajak’.

Во релација со: ▲ гунче, гунак

■ Според ЭССЯ (7: 176–177) од псл. **gupa*, **gunja*, според Atanasov (1993: 109–114) македонската форма *џуна* е заемка од аром. *gūnā* или мегленором. *gūnā*, исто мислење го дели и Алексоска-Чкатроска (2005: 79), а за мак. форма *џуња*, Алексоска-Чкатроска (2005: 79) наведува дека е таа секундарна во однос на *џуна* и според неа се работи за балкански збор со значење облека и припаѓа на балканскиот латинитет како најстар јазичен елемент; сп. буг. *гўна*, *гўня*, срп. *гўња*, *гўњ*, хрв. *gūnja*, *gūnj*, слн. *gūnja*, *gūnj*, алб. *gunë*, ром. *gūnă*, византиски грч. γού(v)va. Skok (1: 634) наведува дека овој збор се проширил во другите балкански јазици преку романските овчари (сп., на пр., презимето *Fara-gupa* од ром. синтагма *fară gună* ‘без пастирска кабаница од влакна’, а гласот -њ- (/nj/, /ń/ е добиен од /nn/, кој го има во формите на словенските јазици (мак. *џуња*, буг. *гўня*, рус. *гўня* итн.), што се доведуваат во врска со длат. *gunna* од непознато потекло. Според нас, а и според многумина,

останува спорно крајното потекло на овој збор. (ЭССЯ 7: 176–177; Алексоска-Чкатроска 2005: 79; ЭССЯ 7: 175; Atanasov 1993: 109–114; Skok 1: 634; ERNJ 1: 310; Gluhak 253).

гурабија *џурабија* f., *џурабиш* pl.; ‘ситно колаче направено од брашно, јајца, шеќер, масло, ореви и др.’.

■ Позајмено од тур. (dial.) *gurabiye* (покрај *kurabiye*); сп. буг. *гураби́я*, *кораби́я*, срп. *гура́бија*, алб. *gurabiye*. Според Škaljić (1966: 292–293), тур. *gurabiye*, исто и Јашар-Настева (2001: 34), е од арап. *ġurābiye*, но според Nişanyan (s.v. *kurabiye*) е заемка од перс. *gulābiye* ‘печиво, колаче направено со розова вода’, што е изведено од перс. *gulāb* ‘розова вода’, додека пак арап. е *ġurābiye/ġuraybiye* е заемка од турскиот јазик. (Јашар-Настева 2001: 34; Škaljić 1966: 292–293; Nişanyan, s.v. *kurabiye*).

гурбет *џурбей* m., *џурбейош* (sg.); ‘одење во туѓа земја за да се заработат пари; печалба’.

Во релација со: ▲ грубетлак, гурбетува, гурбетчија, гурбетчиство

■ Позајмено од тур. *gurbet*, од арап. *ġurba(t)*, што е изведено од арап. корен *grb* ‘одделен, далечен престој на туѓо место; ‘туѓина, прогонство’. Балкански турцизам; сп. буг. *гурбѐт*, срп. *гурбет*, алб. *kurbët*, ром. *curbët*. (Јашар-Настева 2001: 34, 106; БЕР 1: 295).

гурелка *џурелка* f., *џурелки* pl.; ‘засушена слуз од очите’.

Во релација со: ▲ гурелче, гурелав, гурелави, гурелко

■ Од *џурел* со суф. -ка, што е од псл. **gurьль*; сп. буг. *гурел*, *гурла*, срп. *гурељ*. Според БЕР (1: 295) од псл. **gu-r-ьль*, превоен степен од коренот

на псл. **žuriti*, од кој е изведено буг. *жу́ря* ‘пече, жари’, т.е. нешто што е загорено, засушено. Според ЭССЯ (7: 178) објаснувањето во БЕР (1: 295) е сомнително, па се предлага поинаква етимологија. Имено, можно е да станува збор за изведенка со помош на суф. **-ьль* од псл. **gurati/*guriti* со претпоставена првична семантика ‘набиено, збиено, наполнето’ > ‘гној во аголот на окото’. Самиот факт што етимологијата на псл. корен **žur-* е неизвесна (можеби станува збор за секундарен превој од пие. корен **g^whēr-*, кој е во псл. **gorēti*, в. **гори**, односно псл. **žariti*, в. **жари**, или пак дека **žur-* е *e*-превој спрема **gur-* од псл. **gurati/*guriti*) ја остава дилемата отворена кога е во прашање псл. **gurbьль*. Според нас, можно е да се работи за контаминација на пие. корен **gewr-/gowr-* со изворна семантика ‘се стега, се собира, се таложи’ и на пие. **g^whēr-* со изворна семантика ‘пали, гори, пржи’, па, псл. **gurbьль*, семантички би можело да се интерпретира ‘тоа што е запалено, изгорено, исушено е насобрано на крајот од окото’. Според Аргировски (1998: 96), покрај наведените етимологии, можно е и од нгрч. *κουρέλια*, множинска форма од *κουρέλλιον* ‘партал’, дем. од **κούρελλον* што е од лат. *corellum* < *coriellum*, дем. од *corium* ‘кора; кожа; облога’. (Аргировски 1998: 96; БЕР 1: 295; ЭССЯ 7: 178).

гурман *ѓурман* m., *ѓурмани* pl.; ‘човек што ужива во богато и одбрано јадење’.

Во релација со: ▲ гурмански

■ Позајмено од фр. *gourmand*; сп. англ. *gourmand*, швед. *gourmand*, порт. *gourmand*, ром., *gurmand*, чеш. *gurmán*, рус. *гурма́н*, буг. *гурма̀н*, срп. *ѓурма̀н*. Според ERHJ (1:310) фр. збор

има нејасна етимологија; се предлага врска со фр. *gourmet*, што првично значело ‘слуга на трговец со вино’ од срангл. *grom* ‘слуга, момок’. Но оваа хипотеза се соочува со потешкотии. Имено, според TLFi (s.v. *gourmand*), *gourmet* го добива значењето ‘гурман’ многу подоцна, па затоа изведувањето на *gourmand* од *gourmet* не е убедливо; во тој случај би морало да се тргне од постарото значење ‘слуга, момок’, со сложен и несигурен семантички развој. TLFi го оценува потеклото на зборот како „*peu claire*“ и ја отфрла директната зависност од *gourmet*, при што значењата на *gourmand* историски се поврзуваат со ‘лакомост, претерување во јадење’, а подоцна и во поширока смисла ‘силна желба, стремеж’.. (Snoj 2016: 224; ERHJ 1: 310; Králik 187; TLFi, s.v. *gourmand*).

гуру *ѓуру* m., *ѓуруа* pl.; ‘(relig.) духовен водач во хиндуизмот; (fig., colloq.) влијателна и харизматична личност’.

■ Позајмено преку англ. *guru* од инд. *gurū*, што е од скрт. *gurú-* ‘учител’. Зборот е изведен од пие. корен **g^wrh₂-i-* ‘тежок’. (ERHJ 1: 310; Chambers 457; OED, s.v. *guru*).

гусар *ѓусар* m., *ѓусари* pl.; ‘човек што плови со брод и пљачка други бродови, морски разбојник’.

Во релација со: ▲ гусарски, гусарство

■ Заемка од срп.-хрв. *ѓѓcāp*, *gūsār*, што според ПЕРСЈ (1: 252–253), е позајмено од сргрч. *γουρσάρης*, од срлат. *cursarius* ‘гусарски брод’ со нејасен премин *κ > γ*, при што се укажува дека е постара формата *ѓурсар*. Срлат. облик е изведен од лат. *cursus* ‘тек, трка’, со подоцнежнo значење применето на морските гусари. Спо-

ред ERHJ (1: 310), од постарата форма **gursar*, позајмена од нгрч. *γοῦρ-σάρης* од итал. *corsaro* ‘гусар’, од срлат. *corsarius*, што е изведено од лат. *cursus* ‘тек, трка’ во изворно значење ‘гусарски брод’; сп. унг. *huszár*, слч. *husár*, чеш. *husár*, герм. *Husar*, слн. *huzár*, буг. *хусар*, рус. *гусар*, укр. *гусар*. (ПЕРСЈ 1: 252–253; Skok 2: 243–244; ERHJ 1: 310; Gluhak 253; Snoj 2016: 224; REW 2417).

гуска *џуска* f., *џуски* pl.; ‘(zool.) крупна, обично бела птица што плива, се користи за исхрана, а пердувите за изработка на постелнина и др.; (fig.) глупава жена; (fig.) сад за вршење физиолошки потреби на болните’.

Во релација со: ▲ гускин, гувче, гусак, гускар, гускарник

■ Според ПЕРСЈ (1: 253–254), од срп. *џуска*, од псл. **gostьka*, што е изведено со суф. *-ka од псл. **gostь*; сп. цел. гжсь, мак. (dial.) *џаска*, буг. *џеска*, срп. *џеска*, хрв. *güska*, слн. *gôs*, *góska*, слч. *húska*, чеш. (dial.) *huska*, глуж. *huska*, длуж. *guska*, пол. *geś*, *gaska*, рус. *гусь*, (dial.) *џуска*, укр. *гуска*, блр. *гусь*, *џуска*. Псл. збор има паралели во литв. *žąsis*, латв. *zūoss*, герм. *Gans*, англ. *goose* од пие. **g^hans-* ‘гуска’. Псл. **g-* наместо очекуваното **z-* е проблематично, веројатно е воспоставено по дисимилација со *-s- од следниот слог, а помалку е веројатно дека поради гласот *g-* треба да се помисли на позајмување од германските јазици. Во македонскиот стандарден јазик, не без причина, се прифатени голем број лексички изоглоси со замена **q* > *y*. Ова е, пред сè, поради фактот што и во најголем дел од централните говори во извесен дел лексеми се јавува **q* > *y* (*џуска*, *џуди*, *џуде*, *џуси*, *кука*), но тоа е под влијание на северните македонски говори во кои так-

вата замена е завршена веќе во 13 в. (Конески 1956: 21) и најчесто е во функција на отстранување на хомонимијата. (Конески 1956: 21; ПЕРСЈ 1: 253–254; БЕР 1: 304; ЭССЯ 7: 88; Skok 1: 635–636; ERHJ 1: 311; Gluhak 254; ESJS 197–198; SP 8: 172–173, 167; Derksen 2008: 184; de Vaan 44).

гусла *џусла* f., *џусли* pl.; ‘народен гудачки инструмент со една жица на кој се свири со гудало’.

Во релација со: ▲ гуслар, гусларка, гусли ▼ гуди, гудење, гудач, гудачки, гудало, гуде, гуденце

■ Според ПЕРСЈ (1: 254), позајмено од срп. *џусле*, што е од псл. **gostьb* f., **gostьli* pl., или од псл. **gostьa* f.; сп. цел. гжсли, буг. (dial.) *џесла*, покрај *џусла* (< срп. *џусле*), хрв. *güsle*, слн. *gósli*, слч. *husle*, чеш. *housle*, глуж. *husle*, длуж. *gusle*, пол. *geśle/geśli*, рус. *гусли*, укр. *гусла*, *гусли*, блр. *гусли*. Псл. именка е изведена од псл. глагол **gosti*, *godq*. (ПЕРСЈ 1: 254; Аникин 12: 270–272; ЭССЯ 7: 84; Skok 1: 637; ERHJ 1: 311; Bezlaž 1: 163; Boryš 2007: 154; SP 8: 167; Vaillant 4: 415; ESJS 196).

густ *џуси*, *џусиуи* adj.; ‘што е од материја чии честици се збиени (за течност, гас, воздух); што е еден до друг’.

Во релација со: ▲ густеж, густина, згуси (се), згусне (се), згуснува (е)

■ Од псл. **gostь*; сп. стсл. гжстъ, буг. *густ*, срп. *густ*, хрв. *güst*, слн. *gōst*, слч. *hustý*, чеш. *hustý*, глуж. *husty*, длуж. *gusty*, пол. *gesty*, рус. *густой*, укр. *густий*, блр. *густы*. Псл. збор нема јасна етимологија. Некои го доведуваат во врска со стлитв. *ganstus* ‘богат’, латв. *guosts* ‘маса’. Според ERHJ (1: 311) споредбата со рус. (dial.) *гуть* ‘честак’ покажува дека -st-настанало од *-tt-, односно дека треба да се тргне од коренот **g^{(w)(h)}ont-*.

Можно е да е изведено од пие. корен **gem-* ‘стисне’, или од **g^{wh}en-* ‘доста-сува, е доволен’. (ПЕРСЈ 1: 254 Аникин 12: 274–77; ЭССЯ 7: 87; Skok 1: 636–637; ERNJ 1: 311; SP 8: 170–171; ESJS 197; Derksen 2008: 183).

гугурален *ḡuḡuralen*, *ḡuḡuralen* adj.; ‘(fon.) што е произведен во грлото’.

Во релација со: ▲ гугурално

■ Позајмено преку европските јазици од нлат. *gutturalis* ‘грлен’, што е изведено од лат. *guttur* ‘грло’ од нејасно потекло. (ERNJ 1: 312; de Vaan 276).

гуша *ḡuša* f., *ḡuši* pl.; ‘преден дел од вратот; (med.) болест на штитната (тироидната) жлезда при што доаѓа до отекување на предниот дел од вратот’.

Во релација со: ▲ гувче, гушав, гушавост, гушавец, гушавка, гушале, гушар, гушест, гуши, гушка¹, гушка², гушне, гушнува, гушница

■ Според Алексоска-Чкатроска (2005: 97) веројатно од ром. *guša* (или аром. *guše*); сп. буг. *ḡuša*, срп. *ḡuša*, хрв. *ḡuša*, алб. *gushë*. Овој збор се јавува само во балканските јазици и според Јашар-Настева (1974: 211–235) е дел од балканскиот супстрат со нејасна и спорна етимологија. Најчесто се доведува во врска со влат. *geusia* ‘грло’, а во тој случај вокалот *-a-* во коренот на балканскиот збор би бил по аналогича спрема лат. *guttur* ‘грло, ждрело’. (Јашар-Настева 1974: 211–235; Алексоска-Чкатроска 2005: 97; ПЕРСЈ 1: 255; БЕР 1: 297; ЕСУМ 1: 630; Skok 1: 637–638; ERNJ 1: 311; Bezljaj 1: 159, 187; Parahagi 509; Cioranescu 385–386; EWU 485–486).

гуши *ḡuši*, *ḡušaai* impf.; ‘чисти риба (од внатрешните органи); души (се)’.

Во релација со: ▲ гушење, згуши (се), згушува (се)

■ Во значењето ‘чисти риба’ само македонски глагол, кој е во врска со начинот на кој се чисти рибата од внатрешните органи, односно се стиска за гушата и се распарува со нож за да отстранат органите и икрата. Во значењето ‘души (се)’, најверојатно е резултат на преобликување на блискозначниот глагол *души* (в. *дух*), како и срп. *ḡušiti*, хрв. *ḡušiti*; в. *гуша*. (ПЕРСЈ 1: 255; Skok 1: 637–638, 461–462; ERNJ 1: 311–312; Bezljaj 1: 187, 123).

гушка¹ *ḡuška* f., *ḡuški* pl.; ‘дебел кожен набор под брадата’.

Во релација со: ▲ гуша

■ Деминутив со суф. *-ка* од *ḡuša*; в. *гуша*.

гушка² *ḡuška*, *ḡuškaai* impf.; ‘прегнува, стиска со рацете во прегратка’.

Во релација со: ▲ гушкање, гушне, гушнува, гуша, гушка¹

■ Изведено од *ḡuša* со суф. *-ка* за изразување на дејството во помал интензитет; в. *гуша*.

гуштер *ḡuštēr* m., *ḡuštēri* pl.; ‘влечуга со четири нозе и со долга опашка, се храни со инсекти, *Lacerta*’.

Во релација со: ▲ гуштерче, гуштерица, гуштериче, гуштерски

■ Од псл. (dial.) **ḡuščerъ*; сп. буг. *ḡuščer*, срп. *ḡuštēr*, хрв. *ḡuštēr*, полап. *ḡāustar*, словин. *ḡuščora*. Овој псл. збор е сочуван само на крајниот југ и на крајниот север од словенската јазична територија, со нејасна етимологија. Во другите словенски јазици постои сличен созвучен назив од псл. *(j)aščerъ, но не е разјаснет односот во почетниот слог **gu-/*(j)a-*, бидејќи не се вклопува во регуларните фонетски закони. (ПЕРСЈ 1: 255–256; БЕР 1: 297; ЭССЯ 7: 179; ЭССЯ 1: 87–89; Skok 1: 638, 631; ERNJ 1: 312; SP 8: 311; SP 1: 161–162).

Д

да *ga* conj., part.; (conj.) за поврзување целни зависносложени реченици, обично се јавува со предлогот *за*; во условни зависносложени реченици, во реален и нереален услов (ако); со предлогот без (без да = ако не); во условно-допусни зависносложени реченици (заедно со и); со честичката „дури“ (дури и да); за дополнување на глаголот во главната реченица; во составот на сложени сврзници: како да, кога да, колку да, место да, пред да; во реченици кога второто дејство произлегува од првото (па, та); (part.) за позитивен одговор, за потврдување; за потсилување на точноста на нешто; при чукање на врата или при одговор на телефонски повик; за истакнување и за потсилување на дејството (заповед); за искажување блага заповед или молба; при благослови и желби за потсилување; во клетви, при негодување; при чудење и изненаденост; за поживо предавање на дејството.

■ Од псл. **da*; веројатно инструментал од **do*, од пие. **doh₁* ‘така, како така’. Слично на псл. **ta* ‘и така, со тоа’, од псл. **to* ‘така’. Сродно со стгрч. δῆ ‘дури, навистина’, пгерм. **tō*, англ. *too*. Технички, може да е само рефлексија на пие. **d^he* (локативна партикула), слична на прасловенската **ba*, од пие. **b^he* (инструментална партикула). (Аникин 12: 297–299; ЭССЯ 4: 180–181; ESSJ 2: 139–149, 167; ПЕРСЈ 1: 259–260; ERHJ 1: 143; Skok 1: 369; Snoj 2016: 124; SP 2: 323–326; SP 6: 12).

даб *gab* m., *габови* pl.; ‘листопадно дрво со широки назабени листови и со плод желад, *Quercus robur*’;

Во релација со: ▲ дапче, дабиште, дабов, дабовина, дабовица, дабјак, даблика, дабрава, дабовина

■ Од псл. **dǫbъ*; буг. *дѣб*; срп. *дѣб*, хрв. *dûb*, слн. *dǫb*, слч. *dub*, чеш. *dub*, глуж. *dub*, длуж. *dub*, пол. *dąb*, рус. *дуб*, укр. *дуб*, блр. *дуб*. Натамошната етимологија е неизвесна. Во литературата одамна е забележано дека псл. **dǫbъ* не е поврзано со другите ие. називи за ‘даб’, додека пак за плодот од ова дрво, псл. **želǫdъ* ‘желад’ има свои сродници и во балтиските, но и во другите ие. јазици. Тоа укажува на посебни причини што се поврзани со религиозните сфаќања на Словените во врска со дабот како свето дрво, а неговото именување најверојатно е табу во словенската митологија. Што се однесува до етимолошката врска, можно е псл. **dǫbъ* да е изведено од истиот корен од кој е и **dǫblo*. Една од претпоставките е дека овој псл. збор е изведен од пие. корен **demh-* ‘гради, зида’ (сп. *дом*), па во тој случај првичното значење би било ‘дрвена граѓа’, но суфиксот е нејасен. Некои пак, се на мислење дека псл. **dǫbъ* е во врска со *дно*, со метатеза **dub-n-* > **dunb-*. Според ЭССЯ (5: 95–97) псл. **dǫbъ* најверојатно би можело да се доведе во врска со пие. корен **d^heub^h-*, но не во основното значење ‘длабок; вдлабнатина’, туку во значењето ‘што е во низина’. (БЕР 1: 453; ЭССЯ 5: 95–97; Аникин 15: 63–67; ERHJ 1: 204; Skok 1: 449; Gluhak 208; Derksen 114; SP 4: 185).

дабар *gabар* m., *габри* pl.; ‘вид глодар со скапоцено крзно кој живее покрај вода, *Castor fiber*’.

Во релација со: ▲ дабарски

■ Позајмено преку срп. *dābar*, од псл. **b̥br̥*, со дисимилација *ḡ...ḡ > ǵ...ǵ*; сп. хрв. *dābar*, буг. (dial.) *бѣбр̣ь*, струс. *бѣбр̣ь*, *вѣбр̣ь*. Во мак. дијалекти запазено е старото име *бобар* од псл. **bobr̥*; сп. буг. *бѣбр̣ь*, слн. *bóber*, слч. *bobor*, чеш. *bobr*, струс. *вѣбр̣ь*, укр. *бібр̣ь*, блр. *бабѣр̣ь*. Освен тоа, се реконструира и псл. **bebr̥*; сп. цсл. *бѣбр̣ь*, буг. *бѣбер̣ь*, слн. *béber*, *bréber*, хрв. (dial.) *breber*, глуж. *bēbṛь*, струс. *бѣбр̣ь*. Колебањето на вокалот во коренскиот слог е праиндоевропско, а псл. форми се споредуваат со литв. *bēbras*, *bābras*, *bebr̥s*, *babr̥s*, латв. *bēbr̥s*, стпрус. *bebr̥s*, ствгерм. *bibar*, лат. *fiber*, влат. *biber*, авест. *baṣbra-*, стинд. *babhr̥i-* ‘црвеникав, мрк (за боја на коњ и сл.)’. Под претпоставка дека животното е именувано според бојата на крзното, а не обратно, можно е пис. форми **b^he-b^hru-*/**bi-b^hru-* да се изведени со редупликација од **b^her-* ‘мрк’. (ПЕРСЈ 1: 260–261; БЕР 1: 60–61; Аникин 3: 20–21; Bezlaј 1: 29; ЭССЯ 3: 159; ЭССЯ 1: 174–175; ЭССЯ 2: 145–146; ЭССЯ 5: 176–177; ЭСИЯ: 2: 151–154; Skok 1: 205–206, 370; SP 1: 290–291; Derksen 2008: 34; Derksen 2015: 84–85; de Vaan 217).

дабрава *габрава* f., *габрави* pl.; ‘млада густа шума, обично дабова’.

Во релација со: ▲ дабровина ▼ даб, дапче, дабиште, дабов, дабовина, дабовица, дабјак, даблика

■ Од псл. **dǫbrava*/**dǫbrova*; сп. стсл. *дѣбрава*, *дѣброва*, буг. *дѣбр̣ава*, (dial.) *добр̣ава*, срп. *дубрава*, хрв. *dùbrava*, слн. *dobráva*, слч. *dúbrava*, чеш. *doubrava*, глуж. *dubrawa*, длуж. *dubrawa*, пол. *dąbrowa*, рус. *дубра́ва*, *дубро́ва*, укр. *дібро́ва*, блр. *дубро́ва*. Псл. **dǫbrava*/**dǫbrova* е сродно со литв. *dumb-*

rava ‘влажно место’, латв. *dubra* ‘мочварно место’ и се смета дека е изведенка од коренот кој е во псл. **dǫbr̥*. Првичното значење било ‘дабова шума’. За семантичкиот развој ‘даб’ > ‘шума’, сп. отомански тур. *meşe* од персиско потекло, кој се развил токму во обратна насока, од ‘шума’ во ‘даб’; сп. **даб**. (БЕР 1: 453; Аникин 15: 81–83; ЭССЯ 5: 93–94; Фасмер 1: 548; ERHJ 1: 204; SP 4: 178–183, 181–182, 184; Berneker 1: 215–216;).

дава *гава*, *гавааи̯* impf.; ‘врачува нешто од едни раце во други; препушта нешто во сопственост на друг, подарува; мажи; испраќа неког некаде на работа; плаќа, разменува, продава; одредува години, возраст; произведува, раѓа; одржува, изведува, приредува нешто пред публика; дозволува, допушта, се согласува’.

Во релација со: ▲ давање, давател, давачка, даванија, додава, задава, здава се, издава, надава, наддава, одава, оддава, подава, предава, продава, создава, додавач, издавач, предавач, предавател, предавник, продавач, продавница, раздавач, создавач ▼ даде

■ Од псл. **davati*; сп. стсл. *давати*, *даџ*, буг. *давам*, срп. *dāvati*, хрв. *dāvati*, слн. *dajati*, (dial.) *davati*, слч. *dāvat*, чеш. *dāvati*, глуж. *dawać*, длуж. *dawaś*, пол. *dawać*, рус. *дав́ать*, укр. *дав́ати*, блр. *дава́ць*. Псл. **davati* е изведено од коренот кој е во псл. **dati*, сродно е со латв. *dāvāt*. Суф. *-v- веројатно е наследен уште од пие., но не е сосема јасно од кој облик; сп. и литв. *daviai̯* ‘сум дал/дала’, *dovanà* ‘дар’, лат. *duim* ‘би дал/дала’, скрт. *dāvāne* ‘дава’, *dādāu* ‘сум дал/дала’; в. **даде**. (БЕР 1: 310–312; ПЕРСЈ 1: 269; Аникин 12: 354–356; ЭССЯ 4: 194–195; ERHJ 1: 147–148; ESJS 123–124; Skok 1: 382; Snoј 2016: 124–125; SP 2: 353–357; Derksen 2008: 96–97; Vasmer 1: 325).

давеж *давеж* m., *давежи* pl.; ‘давење, задушување (обично за кучиња); (fig., colloq.) досаден човек, здодевно нешто’.

Во релација со: ▲ давежен ▼ дави

■ Изведено од *дави*, со суф. -еж; в. **дави**.

дави *дави, давай* impf.; ‘насилно сопира нечие дишење, стега за врат; убива со задушување или со фрлање во вода; отежнува, спречува дишење, стеснува грло; мачи, исцрпува, угнетува; досадува некому со зборување; (се ~) тоне, пропаѓа во вода (за живо суштество); (се ~) тешко дише, се задушува; (се ~) нагло, лакомо, многу јаде’.

Во релација со: ▲ давење, здави, задави, задавува, издави, изудаи, исподави, сподави, подави, давеник, давеничка, давенички, удав, удавеник, удавеница, давеж, давежен ▼ даволи (се), даволка (се), здаволка (се)

■ Од псл. **daviti*, **davlǵo*; сп. стсл. давити, буг. *dǎvja*, срп. *dǎviti*, хрв. *dǎvut*, слн. *dāviti*, слч. *dāvīt*, чеш. *dāviti*, глуж. *dawić*, *dajić*, длуж. *dawis*, пол. *dławić*, (arch.) *dawić*, рус. *давѣтъ*, укр. *давѣти*, блр. *давіць*. Псл. **daviti* нема општоприфатена подлабока етимологија. Ако се тргне од значењето ‘потопува’, се смета дека е каузатив од пие. корен **dueH-* ‘потопува tr.’, ‘потонува intr.’ и тогаш се споредува со грч. *δύω, δύομαι*. Се доведува и во врска со пие. корен **d^hewH-*, при што за псл. **daviti* се претпоставува дека треба да се тргне од пие. каузативно-итеративен глагол **d^hōwH-eye-* со превојно вдолжување; сп. хет. *tuhḫušzi* ‘заврши’, ствгерм. *touwen* ‘умре’, англ. *die*, лат. *funus* ‘погреб’. Трети пак, тргнуваат од значењето **‘заврши, направи да заврши’* и го поврзуваат псл. глагол со пие. корен

**dhewH-* ‘тресе, брзо се движи’ со табуистичко придвижување во семантиката ‘прави некој да се тресе, грчи’ > ‘дави, убие’; сп. стнорд. *dyja* ‘тресе’, грч. *θύω* ‘јури, брза’. (БЕР 1: 313; ПЕРСЈ 1: 261–262; Аникин 12: 305–308; ЭССЯ 4: 198–199; SP 2: 362–364; ESJS 124; Skok 1: 384–385; Snoj 2016: 126–127; ERNJ 1: 148; Derksen 2008: 97).

даволи *даволи, даволай* impf.; ‘бори, гушка некого во игра, во смеа; (се ~) се бори, се гушка во игра, во смеа’.

Во релација со: ▲ даволење, даволи (се), даволка (се), здаволка (се) ▼ дави

■ Од псл. глагол **daviti* во значењето ‘стиска, притиска’, со суф. -оли за означување помал интензитет на дејството; сп. буг. (dial.) *dǎволе* ‘гмечи’; в. **дави**.

дада *gaga* f., *gagi* pl.; ‘назив за сестра; назив за постаро женско лице’.

Во релација со: ▲ дадичка

■ Експресивен збор од детскиот говор, со редулицирање од типот *мама, ба-ба* итн. Во мак. дијалекти се среќава и зборот *goga, гоџка* со значење ‘постара сестра; кое било постаро женско лице’.

даданзам *gagaizam* m., *gagaizmoj* (sg.); ‘модернистички правец во уметноста што настанал во периодот на Првата светска војна’.

Во релација со: ▲ дадаист, дадаистички

■ Позајмено од фр. *dadaïsme*, изведено со суф. -isme од *dada* ‘(детски) коњ; коњ за хоби’, експресивен збор од детскиот јазик; сп. англ. *dadaism*, герм. *Dadaismus*. Зборот е врзан со уметничкото движење што се оформило во Цирих околу 1916 г. како

реакција на Првата светска војна. (Snoj 2016: 124; TLFi, s.v. *dadaïsme*).

даде *gagē, gagaī* pf.; ‘врачи нешто од едни раце во други; препушти нешто во сопственост на друг, подари; омажи; испрати неког некаде на работа, се погрижи за неговата работа; плати, размени, продаде; одреди години, возраст; се закани со казна, со котеќ; произведе, роди, носи; одржи, изведе, приреди нешто пред публика; дозволи, допушти, се согласи; предаде, испрати некому во надлежност; жртвува; однесе некаде нешто; отуѓи, дели несебично; (се ~) се држи, не се предава (обично одречно)’.

Во релација со: ▲ додаде, зададе, здаде се, издаде, нададе, наддаде, одаде, оддаде, подаде, поддаде, предаде, продаде, создаде ▼ дава

■ Од псл. **dati* (**damъ* 1 sg. pres., **dadęть* 3 pl. pres.); сп. стсл. дати, дамъ, буг. *дам*, срп. *dāti*, *dām*, хрв. *dāti*, *dām*, слн. *dāti*, *dām*, слч. *dat*, *dām*, чеш. *dāti*, *dām*, глуж. *dać*, *dam*, длуж. *daś*, *dam*, пол. *dać*, *dam*, рус. *дасть*, *дам*, укр. *dāti*, *дам*, блр. *даць*, *дам*. Псл. **dati* е изведено од пие. корен **deh₃-* ‘даде’; сп. литв. *dūomi*, скрт. *dā-*, стинд. *dādati*, лат. *dō* (*dare*), грч. *δίδομι*. Односот меѓу псл. **damъ* и литв. *dūomi*, се објаснува тргнувајќи од стсл. форми *дастъ* 3 sg., *дадатъ* 3 pl., во литв. *dūosti*, при што се претпоставува редупликација од типот (блтсл.) **dō-d-mi* 1 sg. pres. < пие. **dédōmi*, но во поново време се тргнува од нередуплицираниот блтсл. **dōmi*, како лат. *dō* (*dare*), а појавата на секундарни редуплицирани облици се објаснува по аналогија спрема псл. **ęsti*, **ętъ*. Мак. презентски форми (*дадам*, *дадеш*, *даде*, *дадеме*, *дадете*, *дадат*) се образувани од

основата на 3 pl. pres. **dadęть*; в. дава. (Аникин 12: 354–356; ПЕРСЈ 1: 269; ЭССЯ 4: 194–195; ПЯ 1: 303, 305–307; ERHJ 1: 147; ESJS 123–124; Skok 1: 382; Snoj 2016: 126; SP 2: 353–357; Derksen 2008: 96–97).

дадилка *gagilka* f., *gagilki* pl.; ‘женско лице што одгледува и се грижи за туѓи деца, негувателка, воспитувачка’.

■ Позајмено од тур. *dadı*, образувано со помош на суф. *-илка* според моделот *рогилка*, *доилка*. Балкански турцизам; сп. буг. *дадия*, срп. *dādīlja*, хрв. *dādīlja*, алб. *dadoja*, *dado*, *dadë*, ром. *dadaie*, *dădacă*. Според Tietze (2: 279), тур. *dadı* < осман. тур. *dadu* е од перс. *dādū*, *dādā*, ‘дада, тетка’, што е експресивен збор преземен од детскиот јазик. (БЕР 1: 313; ERHJ 1: 143; Skok 1: 371; Tietze 2: 279).

дажба *gajba* f., *gajbi* pl.; ‘следување од нешто, обично храна, што се дава во определено количество на човек или животното за определено време’.

Во релација со: ▲ дажбаина ▼ дава, даде

■ Од псл. **dadъba*; сп. буг. (dial., arch.) *дажба*, срп. *дажбина*, (arch.) *дажба*, (dial.) *дадба*, хрв. *dăžbina* (< срп. *дажбина*), слн. *dājba*, рус. (dial.) *дажба*. Псл. **dadъba* се изведува од глаголската именка **dadja*, **dadjъ* од псл. **dati*; сп. цсл. *дажда*, *даждъ*. (Аникин 12: 313–314; БЕР 1: 313; ПЕРСЈ 1: 262; ERHJ 1: 148; Skok 1: 383; SP 2: 327; Derksen 2008: 94).

дајре *gajre* n., *gajriŋa* pl.; ‘ориентален музички инструмент во облик на обрач со затегната кожа од едната страна и со тркалезни метални плочки што свечкаат при удирање’.

Во релација со: ▲ дајреција, дајрецика

■ Позајмено од тур. *daire*, балкански турцизам; сп. буг. *daǐrè*, (dial.) *daarpè*, срп. *dàjpe*, *daǐpe*, хрв. *daire*, алб. *dàjre*, ром. *dairedă*, *dăiredă*. Тур. збор е позајмен од арап. *dāīrā(t)* ‘круг’. (Јашар-Настева 34, 101).

дактил *дакѝил* m., *дакѝилоѝ* (sg.); ‘трисложна метричка стапка во која е нагласен првиот слог’.

Во релација со: ▲ дактилски ▼ дактилограф, дактилографка, дактилографија, дактилографски, дактилоскопија

■ Позајмено од европските јазици (англ. *dactyl*, фр. *dactyle*), од лат. *dactylus*, што е од грч. δάκτυλος ‘прст’ од непознато потекло. Ритмичката стапка како поим ја откриле античките теоретичари на литературата, проучувајќи го античкиот стих. Дактил е ритмичка стапка во поетски метар кој има еден долг слог проследен со два кратки слога, определени според тежината на слоговите, а така е наречен бидејќи се прави споредба со прстот (показалецот) од раката, кој исто така има еден долг дел проследен со два пократки дела. Најпознатата употреба на дактилски стих е во еповите Илијада и Одисеја што му се припишуваат на грчкиот поет Хомер.

дактилограф *дакѝилоѝграф* m., *дакѝилоѝграфи* pl.; ‘лице што пишува на машина за пишување, на компјутер; лице чија професија е дактилографија’.

Во релација со: ▲ дактилографка, дактилографија, дактилографски ▼ дактил, дактилоскопија

■ Позајмено од европските јазици (фр. *dactylograph*, герм. *Daktylograf*), образувано од грч. δάκτυλος ‘прст’ (в. **дактил**) и -ѝграф, -ѝграфија; -граф, -графија. (ERNJ 1: 144).

дактилоскопија *дакѝилоскоѝија* f., *дакѝилоскоѝијаѝа* (sg.); ‘утврдување на идентитетот на некое лице со земање и испитување на отисоците од прстите’.

Во релација со: ▲ дактилоскопски ▼ дактил, дактилограф, дактилографка, дактилографија, дактилографски

■ Позајмено од европските јазици (англ. *dactyloscopy*, герм. *Daktyloskopie*), образувано од грч. δάκτυλος ‘прст’ (в. **дактил**) и -скоѝ, -скоѝија (в. -скоп, -скопија). (ERNJ 1: 144).

далавера *галавера* f., *галавери* pl.; ‘сплетка, подметнување нешто’.

Во релација со: ▲ далаверѝија, далаверѝика, далаверѝиски

■ Позајмено преку тур. *dalavere*, од итал. *dare-avere* буквално ‘давање-имање’; сп. буг. *dalavèra*, срп. *dalavera*, грч. *vtaλαβέρι*, алб. *dallavère*, ром. *daravêlă*, *daravêră*. (Јашар-Настева 106; БЕР 1: 314; Tietze 2: 290).

далак *галак* m., *галаѝи* pl. (dial., arch.); ‘(anat.) слезина; (med.) болест на слезината’.

Во релација со: ▲ далаклив, далакосан

■ Позајмено од тур. *dalak*; сп. буг. *dalàk*, (dial.) ‘растение *Oruntia vulgaris*’, ‘болест кај овците’, срп. *dàlak* ‘оток на слезината’, ром. *dalac*, рус. (dial.) *далàк* ‘болест кај овците’, укр. (dial.) *далàк* ‘подуеност на стомакот кај овците при прејадување; болест кај овците’. Значењето ‘болест на слезенката’ најверојатно се развило на словенска почва. Тур. *dalak*, според Eren (1999: 103) освен во изворното значење ‘внатрешен орган, слезина’, се јавува и во значењето ‘саке’, а според Nişanyan (s.v. *dalak*) во две значења ‘слезина’ и ‘љубов, меланхолија’. Според Eren (1999: 103) тур.

dalak е позајмен од тат. *talak* ‘слезина’, што е од сттур. *tal* ‘слезина’ и деминутивниот суф. *-(a)k*. Сттур. корен *tal-* е зачуван во современите дијалекти како што се кирг. *tal* (*kök tal* ‘слезина’) и јакут. *tāl*. Во некои дијалекти, наместо слезина се користи *telen* или *tölön*, што е позајмено од монг. *deligün* ‘слезина’. (Јашар-Настева 52, 86; БЕР 1: 315; Skok 1: 376; Eren 1999: 103; Nişanyan s.v. *dalak*).

далга *galğa* f., *galgi* pl. (dial.); ‘бран, талас; (dial.) шег, подбивање; (fig.) немир, возбуда’.

Во релација со: ▲ далгува, далгување ▼ далдиса

■ Позајмено од тур. *dalga* ‘бран’, балкански турцизам; сп. буг. (dial.) *dalga*, срп. (dial., arch.) *dālga*, ром. *dalgá*. Според Tietze (1: 552, s.v. *dalga* I) тур. *dalga* (*dalka*) од сттур. < *talgağ*, според Nişanyan (s.v. *dalga*) од сттур. *talkağ* или *talkan*, што е изведено од од сттур. глаголски корен *tal-* во основното значење ‘се тресе, се удира’. Во мак. дијалекти турцизмот далга освен во основното значење ‘бран’, се јавува и во преносното ‘шега, подбивање’, какво што има и во турскиот јазик. (Јашар-Настева 32, 58, 206; БЕР 1: 315; Skok 1: 377; Tietze 1: 552; Nişanyan s.v. *dalga*); в. **далдиса**.

далдиса *galdisa*, *galdisaaij* pf.; ‘се занесе, се задлабочи, се внесе во нешто’.

Во релација со: ▲ далдисува, далдисување, далдисан, далдисаност ▼ далга

■ Позајмено од тур. *dalmak* ‘се нурне; се втурне, влезе (брзо и нагло); се вдаде; се онесвести, се изгуби; се занесе, се задлабочи, фантазира’, од партиципската форма *daldığı* со наставкаката *-иса*; сп. буг. (dial.) *далдѝсам*,

далдѝсам, срп. (dial.) *дѝлдисати*. Тур. *dalmak* е изведен од сттур. основа *tal-* ‘е удрен, се удри во (нешто); (fig.) се разболи (од епилепсија или ментална болест; (fig.) се затреска (= се заљуби)’. Значењата ‘медитира’ и ‘се нурне во вода’ се вторични, а се појавиле во турскиот и чагатајскиот јазик од 14 в. (Јашар-Настева 111; БЕР 1: 315; Skok 1: 377; Nişanyan s.v. *dalmak*); в. **далга**.

далек *dalek*, *dalekioui* adj.; ‘далечен’.

Во релација со: ▲ далеку ▼ далечен, далечина

■ Од псл. **dalekъ(jь)*; сп. цсл. *далекъ*, буг. *dàlek*, срп. *dàlek*, хрв. *dàlek*, слн. *dàlek*, слч. *d'alekú*, чеш. *dalekú*, глуж. *daloki*, длуж. *daloki*, пол. *daleki*, рус. *далёкий*, укр. *далёкий*, блр. *далёкі*. Псл. придавка е изведена од коренот кој е во псл. **daljъ* ‘далечина’, при што во анализата би требало да се тргне од претпоставената форма **dale-къ* каде што **dale* е прилог (по потекло можеби петрифицирана падежна форма) со емфатично проширување на **-къ/*-ka* во вториот дел, етимолошки истоветен со предлогот **къ(n)* од пие. **kʷo*. (Аникин 12: 323–324; БЕР 1: 315; ЭССЯ 4: 184–185; ПЕРСЈ 1: 263–264; ERHJ 1: 454–455; ESJS 121–122; Skok 1: 376–377; SP 2: 330–335; Derksen 2008: 95; Vaillant 4: 536).

дален *galen*, *galnioui* adj.; ‘далечен’.

Во релација со: ▲ далнина ▼ далек, далечен

■ Од псл. **dalъnъ/*dalъnjъ*, од псл. **dalъ* ‘далечина’, **dalekъ*; сп. стсл. *дальнѣ*, *дальнини*, срп. *гѡльнѣ*, *гѡльнѣ*, хрв. *dàljnī*, *dàljnjī*, слн. *dàljēn*, слч. (poet.) *dialny*, чеш. (liter.) *dálný*, (dial.) *dalny*, рус. *гальний*, укр. *гальний*, блр. (arch.) *гѡльні*. в. **далек**, **далечен**. (Ани-

кин 12: 323–324; ЭССЯ 4: 184–185; ПЕРСЈ 1: 263–264; ERHJ 1: 454–455; ESJS 121–122; Skok 1: 376–377; SP 2: 330–335; Derksen 2008: 95; Vaillant 4: 536).

далечен *галечен, галечниош* adj.; ‘што е на голема оддалеченост; што е дамнешен, на големо временско растојание; што е оддалеку; што има малку заедничко со некого, туѓ; што е во слаба роднинска врска’.

Во релација со: ▲ далечина ▼ далек, дален

■ Од псл. **dalečь*, што е компаратив од псл. **dalekь*, изведено со суф. *-ен*. Во мак. јазик од основата на псл. компаратив **dalečь* се изведени префиксираниите глаголи *оддалечи, оддалечува, пооддалечи (се), пооддалечува (се), раздалечи, раздалечува*, како и придавските форми *далечен, далечна, далечно, далечни* и именката *далечина*. Непрефиксиран глагол од коренот **dal-* во современиот мак. јазик нема. Според SP (2: 335), исто и Аникин (12: 326) мак. *далечина* е изведено непосредно од псл. придавка **dalekь* со суф. *-ина*; сп. рус. (со аугментативно значење) *далечина* ‘далечина, далечно растојание’, укр. *далечина́*, буг. *далечина̀*, срп.-хрв. (arch.) *dalečina (dalèčina)*, слн. *dalečina*, пол. (dial.) *daleczyna*. Овде треба да се додаде и блр. *далечыня́*, споменато во SP (2: 335), но го нема кај Аникин, ниту во ЭСБМ; в. **далек, далечен**. (Аникин 12: 326; ЭССЯ 4: 184–185; ПЕРСЈ 1: 263–264; ERHJ 1: 454–455; ESJS 121–122; Skok 1: 376–377; SP 2: 335; Derksen 2008: 95; Vaillant 4: 536).

дали *гали* part., conj.; (part.) при поставување прашање за изразување сомнеж, колебање и несигурност; (conj.) во прашални реченици, при индиректно прашање.

■ Составено од сврзникот *да* и прашалната партикула *ли*; в. **да, ли**. (Аникин 12: 297–299; ЭССЯ 4: 180–181; ESSJ 2: 139–149, 167; ПЕРСЈ 1: 259–260; Skok 1: 369; SP 2: 323–326; SP 6: 12).

далјан¹ *галјан* m., *галјани* pl., (dial.) *гаљан* m., *гаљани* pl.; ‘преграда од колје, праке и др. на река или во езеро што служи за риболов; брана’.

■ Според Јашар-Настева (2001: 51) позајмено од тур. *dalyan*. Skok (1: 378) наведува дека станува збор за балкански турцизам; сп. буг. *даљан, далиан, талјан*, срп. *даљан*, алб. *dailanë*, нгрч. *ταλιάνι*. Според БЕР (7: 786–787) преку нгрч. *ταλιάνι*, тур. *dalyan*, од итал. *italiano*. Тур. збор, според Nişanyan (s.v. *dalyan*¹) е најверојатно заемка од византиски грч. **τ'ἀλιάνειον* ‘риболовно место’ (при што *τ' < τό*, определен член за среден род), или од грч. **τα αλιεία* од глаголот *αλιεύω* ‘лови риба, рибари’. И според Фасмер (4: 17) рус. (dail.) *талјан* е заемка од тур. *talyan, dalyan*, од каде што е и нгрч. *ταλιάνι*. За тур. *dalyan* Eren (1999: 103–104) наведува дека во тур. дијалекти се јавува и во значењата ‘дрво што расте без разгранување’, ‘висока, силна, моќна личност’. Тој напоменува дека во постарите извори се среќава и како *talyan*. Сепак, точното потекло е непознато, но очигледно не е турско. Според него толкувањето на Миклошич дека е усвоено од словенските јазици е неточно. За веќе објавените етимолошки толкувања (како на пр., дека е изведено од називот за вид сабја што се изработувала во Италија: *italyan > talyan > dalyan*, односно дека е од грч. **ἀλιάνειον*, или дека е од *τ' ἀλιάνι* (форма од *αλιάνιν*). (Јашар-Настева 51; БЕР 7: 786–787; Фасмер 4: 17; Skok 1: 378; Eren 1999: 103–104).

далјан² *daljan* m., *daljani* pl.; (arch.) ‘висок, тенок, исправен човек’.

■ Позајмено од тур. *dalyan*, што според Nişanyan (s.v. *dalyan*²) е од сттур. *taylan* ‘елегантен, висок’. Во БЕР (1: 316, s.v. *dālyan*) се izdelува посебна одредница при што зборот регистриран во народната поезија (од Прилепско, што значи македонски говори, заб. м.) се толкува како ‘убав’ и се изведува од тур. (dial.) *dayı* ‘убав, красен’, *daylak* ‘строен’, *daylan-mak* ‘расте, израснува’. Според нас, станува збор за истиот збор *daljan*², од тур. *dalyan*², при што значењето ‘висок, тенок, исправен човек’ се проширило во ‘убав, строен’; в. **далјан¹**. (Јашар-Настева 51; БЕР 1: 316; Egen 1999: 103–104; Nişanyan, s.v. *dalyan*²).

далјанка *daljan* f., *daljanki* pl.; ‘вид долга пушка’.

■ Според БЕР (1: 316) позајмено од итал. (*focile*) *italiano* буквално ‘италијанско оружје’, обично во изразот *йушка иџалјанка/далјанка*, но не е објаснета промената *иџ* > *д* во иницијалната позиција. Во БЕР (1: 316) се наведува дека колебањето во опозицијата звучна : безвучна согласка на почетокот на зборот покажува дека зборот е позајмен со грчко посредство. Според нас, станува збор за вкрстување на два различни збора, односно на феминативот *талјанка* во изворното значењето ‘италијанска (пушка)’ повлијаела изведенката *daljan* f. (од турцизмот *daljan*²), во значењето ‘тенка, права, долга (пушка)’. (БЕР 1: 316).

далтонизам *dalijonizam* m., *dalijonizmoj* (sg.); ‘(med.) неспособност на очите, видот да разликува некои бои, особено црвената и зелената’.

Во релација со: ▲ далтонист, далтонистички

■ Позајмено од европските јазици (англ. *daltonism*, фр. *daltonisme*). Називот е во чест на англискиот физичар и хемичар Џон Далтон (John Dalton, 1766–1844), кој се обидел научно да го објасни далтонизмот. (БЕР 1: 316; ERHJ 1: 144–145).

дама¹ *gama* f., *gami* pl.; ‘жена што му припаѓа на повисокиот општествен слој, отмена жена што внимава на својот изглед; женско лице во однос на кавалерот во некои ситуации (танц); трета по јачина карта за играње; фигура во шахот со најголеми можности на движење’.

Во релација со: ▲ дамин, дамски

■ Позајмено од фр. *dame*, што е од лат. *domina* ‘господарка на домот; домаќинка’, што е изведено од лат. *domus* ‘куќа, дом’; в. **дом**, **доминација**. (Аникин 12: 330–331; Фасмер; 1: 483; ЕСУМ 2: 11; ERHJ 1: 145; Kluge 160; TLFi, s.v. *dame*).

дама² *gama* f., *gamaija* (sg.); ‘игра со камчиња или со тркалезни плочки на штица’.

Во релација со: ▼ дама¹

■ Позајмено преку тур. *dama* ‘вид игра со тркалезни плочки на штица’, што е позајмено од итал. *dama* во значењата ‘отмена жена; фигура во шаховска игра, кралица’; в. **дама¹**. (Јашар-Настева 38, 97; Tietze 2: 297).

дамазлак *gamazlak* m., *gamazlaci* pl. и *domazlak* m., *domazlaci* pl.; (dial., arch.) ‘добиток што се чува за потребите на домаќинството и за приплод’.

■ Позајмено од тур. *damızlık*, што е изведено од тур. *damız* ‘штала за одгледување стока’. (Јашар-Настева 48).

дамар *дамар* m., *дамари* pl. (dial., arch.); ‘(poet.) крвен сад; (dial.) нерв; (dial.) пукнатина, шуплинка’.

■ Позајмено од тур. *damar*, што е од сттур. *tamir* ‘вена’, од сттур. корен *tam-* ‘капе, тече’; в. **дамла**. (Јашар-Настева 86; Tietze 2: 297).

дамаск *дамаск* m. (indecl.) и *дамасѝ* m., *дамасѝоѝ* (sg.); ‘вид волнена, ленена или свилена ткаенина што потекнува од градот Дамаск’.

Во релација со: ▼ Дамаск, дамаст

■ Позајмено, можеби со посредство на грч. *δαμάσκη*, од итал. *damasco* ‘вид ткаенина’ именувана според местото од каде што потекнува, градот Дамаск во Сирија, од лат. *Damascus* < грч. *Δαμασκός* ‘Дамаск’, што е од семитско потекло. Варијантата *дамасѝ*, можно да е со посредство на срп. *dàmast*, хрв. *dàmast*, од сритал. *damasto* во истото значење и од истиот етимон; сп. и фр. *damas*, хол. *damast* (< сритал. *damasto*). Со името на градот Дамаск се поврзани бројни називи за предмети кои историски потекнуваат оттаму; сп. (*сабја*) *дамаскина*, *дамасклија* ‘вид тешка, крива сабја каква што ковале некогаш во градот Дамаск’ итн. (Skok 1: 378, s.v. *damaskija*; Snoj 2016: 125).

дамаскин *дамаскин* m., *дамаскини* pl.; ‘вид црковен зборник со поучни текстови во кој јазикот од црковнословенски е приближен до народниот’.

Во релација со: ▲ дамаскинар, дамаскинарство ▼ Дамаск

■ Според името на грч. книжевник и црковен проповедник Дамскин Студит (грч. *Δαμασκηνός Στουδίτης*) кој, во 16 в., составувал такви зборници на грчки народен јазик. Поголемиот број од неговите книги се пишуваат на народен грчки јазик. Творештвото

на Дамаскин Студит води до основање на таканаречената дамаскинарска литература која има силно влијание во словенските култури. Зборниците составени од неговите дела биле наречени дамаскини, но подоцна тоа име се проширило и на сите зборници со слична содржина, пишуваани на јазик близок до народните говори. (БЕР 1: 317).

дамка *дамка* f., *дамки* pl.; ‘извалкано место, петно; бенка, белег на телото, обично од раѓање; трага од нешто; (arch.) печат, белег, жиг, знак за нешто’.

Во релација со: ▲ дамкав, дамкичав, дамчест, дамкоса, дамкосан

■ Позајмено од тур. *damga*; сп. буг. *дамга* ‘дамка, петно’, срп. *dàmgа*, *данга*, *dàгма* (само во срп.-хрв. метатеза *mg > gm*) ‘ознака, марка; жиг за бележење волови; трага, петно, лузна’, алб. *damkë* ‘печат, знак’, агом. *damcă* ‘жиг’. Од исто крајно потекло, но по различен пат е и рус. *тамга* ‘жиг, симбол’, струс. *тамъга* ‘печат’. Според Skok (1: 378) тур. *damga* е од персиско потекло (перс. *tagma > dagma* покрај *damga*, *tamga*, но само *damgalamak*), исто и кај Škaljić (1966: 204), што е погрешно. Според Tietze (1: 555) тур. *damga* ‘белег на животно со вжештено железо; знак’ е од сттур. *tamga* ‘печат; жиг’, од птур. **tam-* ‘запали, изгори’. Кај тур. номадски народи постоел обичај за бележење на стоката (посебно на коњите) со вжештен железен знак што се ставал за да се означи сопственоста. Според нас, погрешно е и толкувањето кај Skok (1: 378) за срп.-хрв. дијалектен збор од народната поезија *dagandžija* ‘цариник’, за кој тој препоставува дека е изведен со метатеза од непотврдени **dangadžija* или **dagma-*

džija, со тур. суф. *-džija*, но најверојатно е во врска со итал. *doganiere* ‘цариник’ < итал. *dogana* ‘царина’ (в. **догана**), или во најмала рака е резултат од вкрстување на значењата што ги имаат овие два збора (сп. алб. *doganë* ‘царина’ < итал. *dogana*). (БЕР 1: 317; Skok 1: 378; Tietze 1: 555; Škaljić 1966: 204).

дамла *дамла* f., *дамлаиџа* (sg.); (dial., arch.) ‘срцев или мозочен удар’.

Во релација со: ▲ дамлоса, дамлосува, дамлосан

■ Позајмено од тур. *damla* ‘капка’, ‘мозочен удар’; сп. буг. *дамла* ‘мозочен удар’, алб. *damllá*, ром. *dambła*, арм. *dāmlāte*. Тур. *damla* (Tietze 1: 555) е од сттур. глаголска основа *dam-* ‘капе’ со *-ta* (суф. за изведување помен actionis), а потоа со дисимилација *m > l* се добило *-la*. Зборот е ограничен во тур. јазици. Преносното значење ‘мозочен удар’ се развило од основното значење ‘капка’. (Јашар-Настева 52; БЕР 1: 317; Tietze 1: 555).

дамна *дамна* adv.; ‘одамна’.

Во релација со: ▲ дамнана, дамнешен, одамна, одамнешен, неодамна, неодамнешен

■ Со асимилација на согласничката група *-вн- > -мн-* од постарото *давна* со предлозите *од*, *из* (сп. стсл. из-давьна), што е од псл. прилог **davьno*, од формата за среден род еднина на придавката **davьнъ(ѣ)*. Поради хомонимијата со мак. глаголска придавка *давен* (од гл. *дави*), во мак. стандарден јазик целосно отсутствуваат формите од псл. придавка **davьнъ*, што е изведена со суф. **-ьнъ* од основата на псл. прилог **davě*, што најчесто се толкува како петрифициран локатив од незаведочената именка ***dava* со долг коренски вокализам. Од псл.

форма **davьno* (и нејзините деривати) е образувана придавката *дамнешен* (со асимилација *-вн- > -мн-*); сп. буг. *dāvнашен*, срп. *dāvнашнѣй*, хрв. *dāv-našnji*, рус. *давнишний*, укр. *давниший*, блр. (arch.) *даўнішні*. Од псл. придавка **davьнъ* се цсл. *давьнъ*, буг. *dāven*, срп. *dāvan*, *dāvнѣ*, хрв. *dāvni*, слн. *dāven*, слч. *dāvny*, чеш. *dāvny*, глуж. *dawny*, длуж. *dawny*, рус. *давний*, укр. *давній*, блр. *даўні*. Од псл. прилог **davьno* се цсл. *давьно* буг. (dail.) *dāvno*, срп. *dāvno*, хрв. *dāvno*, слн. *dāvno*, слч. *dāvno*, чеш. *dāvno*, глуж. *dawno*, длуж. *dawny*, пол. (arch.) *dawno*, рус. *давнó*, укр. *давнó*, блр. *даўнó*. Псл. **davьнъ*, како и прилогот **davě* се изведуваат од пие. корен **deh₂u-* ‘дамна’; сп. лат. *du-dum* ‘одамна’, грч. *δῆν*. (Аникин 12: 309–310; БЕР 1: 312, 318; ЭССЯ 4: 198, 200; ПЕРСЈ 1: 261; SP 2: 360–361, 366–367; SP 3: 23–24; Skok 1: 384; ERHJ 1: 148; ESJS 124; Derksen 2008: 95, 97; de Vaan 181, 184).

дамнина *дамнина* f., *дамнини* pl.; ‘одамнешно, далечно време’.

Во релација со: ▲ дамна

■ Од псл. **davьnina* што е изведено од псл. **davьнъ(ѣ)*; сп. срп. *давни́на*, хрв. *dav̑nina*, слн. *dav̑nina*, чеш. *dāv̑nina*, глуж. *daw̑nina*, рус. *давнинá*, укр. *давнинá*, блр. *даўні́на*; в. **дамна**. (Аникин 12: 310; БЕР 1: 312, 318; ЭССЯ 4: 198, 200; ПЕРСЈ 1: 261; SP 2: 360–361, 366–367; SP 3: 23–24; Skok 1: 384; ERHJ 1: 148; ESJS 124; Derksen 2008: 95, 97; de Vaan 181, 184).

данок *данок* m., *даноци* pl.; ‘дел од доходот, од трудот што и се дава на државата или на општината’.

Во релација со: ▲ даночен, даночи, даночник ▼ даде, дава

■ Настанало од псл. **danъkъ*; сп. буг. *dánъk*, срп. *dǎnak*, хрв. *dǎnak*, стчеш. *daneč*, укр. *dáнок*. Псл. **danъkъ* е изведено од пасивниот партицип на глаголот **dati*, што е од пие. корен **deh₃-*; в. **даде**, **дава**. (ЭССЯ 4: 187; ERHJ 1: 145; SP 2: 339).

дар *gar* m., *дарови* pl.; ‘она што по своја волја се дава некому; (обично pl.) невестински подарок; природна способност, дарба, талент; плод’.

Во релација со: ▲ дарчок, дарба, дарбина, дарина, дарбалија, дарлија, даровит, дарезлив, дарезливост, даровен, даровина, даровка, даровница, дародавец, дари, подари, подарок, дарува, надари, надарен, обдари, обдарен, благодари, благодарен, дарител, крводарител ▼ даде, дава, данок

■ Наследено од псл. **darъ*; сп. стсл. *darъ*, буг. *dar*, срп. *dār*, хрв. *dār*, слн. *dār*, слч. *dar*, чеш. *dar*, глуж. *dar*, длуж. *dar*, пол. *dar*, рус. *дар*, укр. *дар*, блр. *дар*. Псл. **darъ* се изведува од пие. **dōro-*, сп. грч. *δῶρον*, ерм. *towr*, покрај пие. **dōno-*, сп. цсл. *данъ* ‘данок’, лат. *dōnum*, скрт. *dāna*, сите од пие. корен **dō-* < **deh₃-* кој е и во псл. **dati*. Споредбата на облиците **deh₃-r-* со **deh₃-n-* упатува на пие. хетероклитска именка **deh₃-r* (N и A sg.), **deh₃-n-os* (G sg.); в. **данок**, **даде**, **дава**. (БЕР 1: 319; Аникин 12: 338–340; ПЕРСЈ 1: 268; ЭССЯ 4: 191–192, 188; ERHJ 1: 146; ESJS 122–123; Skok 1: 382; Snoj 2016: 126; SP 2: 346, 348).

дара *gapa* f., *гараџа* (sg.); ‘разлика во тежина помеѓу стоката и амбалажата во која се наоѓа’.

■ Позајмено од тур. *dara*, што е заемка од арап. *ṭarḥ*, што е изведено од *ṭarḥa* ‘фрли, одземе’; сп. итал. *tara* ‘дел од сад одземен од бруто тежината на вагата’, што е од срлат. *tara*,

заемка од арап. *ṭarḥ* < *ṭarḥa* ‘фрли, одземе’. Tietze (2: 310) наведува дека тур. *dara* / *tara* (трговски термин) ‘тежина на садот при мерење, одбивка’ е преку итал. *tara*, што е заемка од арап. *ṭarḥ* ‘одбивка, намалување’. Во тур. се развиле и преносни значења: *daraya çık-* ‘да се покрие, да произлезе како добивка’, *daraya çıkar-* ‘да не се земе предвид, да се отфрли како безвредно’. (Јашар-Настева 34, 78, 206; Tietze 2: 310).

дарабука *garabuка* f., *гарабуки* pl. и *гарбука* f., *гарбуки* pl.; ‘арапски музички ударен инструмент од печена глина во вид на широко грне со оптегната кожа на отворот’.

Во релација со: ▼ тарабука

■ Позајмено од тур. *darbuka*, што е од арап. *darbūka* ‘музички ударен инструмент во вид на пехар, вид тапан’. Во мак. дијалекти постојат неколку варијанти (*гарбука*, *гарабука*, *џарабука*, *џарамбука* итн.) за означување на овој инструмент. Називот *гарабука* се добил со епентетско *-a-*, формите со почетно *џ-*, најверојатно се од некој тур. дијалект, а секундарното *м* се јавува пред лабијалниот консонант *б*. (Јашар-Настева 101; БЕР 1: 320; Tietze 2: 310).

дари *gari*, *гараџи* pf.; ‘даде некому нешто на дар, подари; даде свадбен дар’.

Во релација со: ▲ подари надари, обдари, благодари, заблагодари (се), дарител, крводарител ▼ дар

■ Од псл. **dariti* (*sę*), што е изведено од псл. **darъ*; сп. стсл. *дарити*, буг. *даря*, срп. (arch.) *dárputi*, хрв. (arch.) *dārīti*, слн. *darīti*, чеш. *darīti*, глуж. *darić*, длуж. *dariš*, пол. *darzyć*, рус. *дарить*, укр. *дарі́ти*, блр. *дары́ць*; в. **дар**.

дармадана *darmađana* f. (indecl.), adv.; ‘неред, безредие, расфрленост, расту-реност’.

■ Позајмено од тур. *darmadağın*, што е изведено од основата на глаголот *dar-* или *dart-* ‘се шири, се растура’. Глаголите на основите *dar-* и *dağ-* во тур. јазици се користеле синонимно и често како редупликации. (Јашар-Настева 30, 120; Tietze 2: 315).

дармар *darmar* m. (indecl.), adv.; ‘неред, безредие, метеж’.

■ Позајмено преку срп. *dār-mār*, *dārmār*, од тур. *tarumar* ‘неред, безредие’, што е од перс. израз *tārmār* < *tār-i-mār* во значење ‘растурен, неорганизиран’. Перс. сложенка е составена од зборовите *tār* ‘жица; влакно’ и *mār* ‘метафорично’ извиткана, свиена змија’. (Јашар-Настева 26; Škaljić 206; Nişanyan, s.v. tarumar).

дарува *daruva*, *daruvaai* impf.; ‘дава некому нешто на дар, подари, подарува; дава свадбен дар; (се ~) меѓу себе разменуваат дарови’.

Во релација со: ▲ дарување ▼ дар

■ Од псл. **darovati* (se), што е изведено од псл. **darъ* со суф. **-ovati*; сп. стсл. *даровати*, буг. *дарувам*, срп. *даровати*, хрв. *darovati*, слн. *darovati*, слч. *darovat*, чеш. *darovati*, глуж. *darować*, длуж. *darowaś*, пол. *darować*, рус. *дарова́ть*, укр. *дарува́ти*, блр. *дарава́ць* ‘простува’; в. **дар**. (Аникин 12: 345; ЭССЯ 4: 190–191; ERHJ 1: 146; SP 2: 344–345).

дарчин *darčín* m., *darčini* pl.; (dial.) ‘канела, цимет’.

■ Позајмено од тур. *tarçin*, што е позајмено од персиската фраза *dār-i çīnī* ‘кинеско дрво’, зачин добиен од кората на дрвото ‘*Cinnamomum*’ од јужноазиско потекло; сп. (dial.) буг. *darčín*, срп. (dial.) *дарчин*, *тарчин*,

алб. (dial.) *darçin*. Во мак. јазик за истиот зачин се користат и називите *цимеџи* (преку срп. *цџмет*, хрв. *цимет* < герм. (arch.) *Zimmet*), *канела* (преку нгрч. *κανέλα*, од итал. *cannella*). (Јашар-Настева 35, 91; Nişanyan, s.v. tarçin).

даска *gaska* f., *gaski* pl.; (colloq.) ‘штица, табла’.

Во релација со: ▼ штица, диск

■ Од псл. **dъska*; сп. стсл. *дъска*, буг. *дъскà*, срп. *dàска*, хрв. *dàска*, слн. *dēsка*, слч. *dosка*, чеш. *desка*, глуж. *desка*, длуж. *desка*, пол. *desка*, рус. *доска́*, укр. *до́шка*, блр. *до́ска*. Псл. **dъska* се изведува од лат. *discus* во изворното значење ‘масичка’, можеби со герм. посредство; сп. ствгерм. *tisc*, герм. *Tisch* ‘маса’, англ. *dish* ‘чинија, тањир’, (англ. *desk* ‘клуба’ е средновековна заемка од итал. *desco*, со исто крајно потекло), но значењето и родот на словенскиот збор повеќе се согласуваат со латинскиот извор (во вулгарниот лат. е од женски род). Сепак во псл. **dъska* останува неразрешена замената на очекуваниот полуглас ь (од **i*) место полугласот ъ. Како што најчесто се претпоставува (Аникин 14: 241) псл. **dъska* со ъ во првиот слог и формата за женски род е обусловено од непалаталниот изговор на *-di-* во туѓниот збор и под влијание на блискиот збор по значење *misa* (сп. рус. *ми́с(к)а*). Според Аникин, и покрај забележливите тешкотии во фонетиката, морфологијата и во семантиката, единствената прифатлива опција останува позајмувањето во старословенскиот јазик преку германскиот и латинскиот (преку грчкиот). Позајмувањето од латински или директно од грчкиот јазик, како и оригиналното потекло на словенскиот збор, се отфрлаат. Лат. *discus* е

позајмено од грч. δίσκος; в. **диск**. (Аникин 14: 240–242; БЕР 1: 466; ЭССЯ 5: 183–184; ПЕРСЈ 1: 268–269; ERHJ 1: 146–147; ESJS 160; Skok 1: 408; SP 5: 167–170).

даскал *гаскал* m., *гаскали* pl.; (dial., arch.) ‘учител’

Во релација со: ▲ даскалче, даскалски, даскалица, даскалак, даскалница, даскалува ▼ дидакалија, дидактика

■ Според Аргировски (1998: 96), позајмено од нгрч. δάσκαλος ‘учител, даскал’, што е варијанта со афереза на почетниот слог (или со хапологија) од стгрч. διδάσκαλος, што е изведено од глаголот διδάσκω; сп. цсл. даскалъ, бут. (dial., arch.) dāskal, срп. *даскал*, струс. *даскалъ*, рус.-цсл. *дидскалъ*, ром. *dascāl*, аром. *dāscālīe*, унг. *dászkal*. Зборот *гаскал* се среќава во сите мак. дијалекти, а од него се изведени *гаскалче*, *гаскалица*, *гаскалинка*, *гаскалува*, *гаскалница*; сп. **дидактика**. (Аргировски 1998: 96; БЕР 1: 322; Papahagi 1974: 512).

дата *гайѝа* f., *гайѝи* pl.; ‘точно календарско време (ден, месец, година) на некој настан’.

Во релација со: ▲ датира, датирање, антедатира, датум ▼ датотека, датабаза

■ в. **датум**.

датив *гайѝив* m., *гайѝивои* (sg.); (gram.) ‘падеж што означува намена, што упатува на индиректен предмет’.

Во релација со: ▲ дативен

■ Интернационален граматички термин од лат. *datīvus (casus)*, што е изведено од глаголот *dō (dare)* ‘даде’. Лат. граматички термин е калка на грч. δотикή (πτῶσις), а така е наречен бидејќи често доаѓа со глагол кој значи ‘даде, дава’. (ERHJ 1: 147; Snoj 2016: 126).

датира *гайѝира*, *гайѝирааѝ* pf./impf.; ‘определи, определува датум на настанувањето на некое дело, факт во минатото; води потекло, потекнува, трае од некое време; стави, става датум на писмо, акт и сл.’.

Во релација со: ▲ датирање, антедатира, дата, датум

■ Според Алексоска-Чкатроска (2005: 173), позајмено преку герм. *datieren* и срп. *datírati*, хрв. *datirati*, од фр. *dater* (< *date*); в. **датум**. (Алексоска-Чкатроска 2005: 173; ПЕРСЈ 1: 269–270; ERHJ 1: 147; Kluge 181; DELI 311).

датотека *гайѝоѝека* f., *гайѝоѝеки* pl.; ‘поголем број податоци, обично меѓусебно поврзани, наменети за компјутерска обработка’.

Во релација со: ▼ дата, датум, датира, антедатира, датабаза

■ Сложенка од лат. *data* ‘податоци’ и *-ѝека* (< лат. *-thesca* < грч. *-θήκη* ‘орман, складиште’, што е изведено од грч. глагол *τίθημι* ‘стави’; сп. аптека, библиотека). Лат. збор е множински облик од партиципот во среден род *datum* ‘дадено’ (за семантичкиот развој ‘дадено’ > ‘податок’ сп. **податок**); в. **датум**. (ПЕРСЈ 1: 269–270; ERHJ 1: 147; Kluge 181; DELI 311).

датум *гайѝум* m., *гайѝуми* pl.; ‘точно календарско време (ден, месец, година) на некој настан’.

Во релација со: ▲ дата, датира, антедатира ▼ датабаза, датотека

■ Позајмено, можеби преку герм. *Datum* (најверојатно со посредство на срп. *datum*, хрв. *datum*), од срлат. *datum* ‘дадено’, што е партицип на глаголот *dō (dare)* ‘даде’. Значењето ‘ден во годината’ настанало поради обичајот латинските службени писма да се почнуваат со изразот *datum*, па

денот во годината кога е предадено, односно составено писмото, а денешната форма (ден, месец, година, место) е варијанта на формулата *datum in* + место, месец и ден во годината. Од втората варијанта на истата формула *littera data* (писмо предадено (на тој и тој ден) е и синонимот *gaŭa*; сп. итал. *data*, шп. *data*, фр. *date*, англ. *date*, алб. *data*, рус. *dáta*, буг. *dàta*. (ПЕРСЈ 1: 269–270; ERHJ 1: 147; Kluge 181; DELI 311).

дафина *гафина* f., *гафини* pl.; ‘зелено ниско украсно дрво со ароматични листови и со црни зрнести плодови; дива маслинка; *Laurus nobilis*’.

Во релација со: ▲ дафинов

■ Позајмено од грч. δάφνη, кој според Аргировски (1998: 96) во грчкиот се однесува на повеќе видови растенија, а во БЕР (1: 322) називот *дафина* се однесува на ‘ловорово дрво, *Laurus nobilis*’. (Аргировски 1998: 96; БЕР 1: 322).

два *два* num.; ‘основен број поголем за една единица од еден; се бележи со бројката 2’.

Во релација со: ▲ две, дванаесет, дваесет, двесте, двајца, двај, дваш, двамина, дво-

■ Наследено од псл. **d̥wa* m., **d̥wě* f./n.; сп. стсл. *дзѡа*, *дзѡѣ*, буг. *два*, *две*, срп. *двѡ*, *двѡѣ*, хрв. *dvѡ*, *dvѡѣ*, слн. *dvѡ*, *dvѡѣ*, слч. *dva*, *dve*, чеш. *dva*, *dvě*, глуж. *dwaj*, *dwě*, длуж. *dwa*, *dwě*, пол. *dwa*, *dwie*, рус. *два*, *две*, укр. *два*, *дві*, блр. *два*, *дзе*. Псл. **d̥wa* е изведено од пие. **duHoh-* ‘два’; сп. литв. *du*, латв. *divi*, стпрус. *dwai*, гот. *twai*, лат. *duo*, грч. δύο, скрт. *d(u)vā*. (БЕР 1: 323; Аникин 13: 21–22; ПЕРСЈ 1: 271; ЭССЯ 5: 185–186; ERHJ 1: 210; ESJS 161; Skok 1: 463–465; SP 5: 170–172; Derksen 2008: 130; Kluge 1021).

дваесет *дваесет* num.; ‘основен број, двапати поголем од десет; се бележи со бројката 20’.

Во релација со: ▲ дваесетти, дваесеттина, дваесетмина, дваесетка, дваесетгодишен, дваесетдневен, ▼ два, десет

■ Од псл. израз **d̥wa deseti*, што е составено од **d̥wa* и **deset*, спој на броеви во N-A двоина, при што во македонскиот јазик, како и во дел од словенските јазици во сложенката се елидира гласот *o* (можеби поради tempo allegro обликот). Исклучок се само броевите *йедесет* и *деведесет* (но таму има регресивна асимилација на морфемската граница, при што се асимилирал гласот *-i-* од единицата); сп. стсл. *дзѡа десѡти*, буг. *dvѡdeset*, срп. *dvѡdeset*, хрв. *dvѡdeset*, слн. *dvѡjset*, слч. *dvadsat*, чеш. *dvacet*, глуж. *dwacyci*, длуж. *dwažasca*, пол. *dwadzieścia*, рус. *два́дцать*, укр. *два́дцять*, блр. *два́ццаць*; в. **два, десет**. (Аникин 13: 23–24; ПЕРСЈ 1: 271–272; ЭССЯ 5: 186; ERHJ 1: 210; Skok 1: 463–465; SP 5: 172–173).

дванаесет *дванаесет* num.; ‘број за два поголем од десет; се бележи со бројката 12’.

Во релација со: ▲ дванаесетти, дванаесетмина, дванаесетка, дванаесетгодишен, дванаесетдневен, дванаесетпалечен, дванаесетпрстник, дванаесетпрстен ▼ два, на, десет

■ Од псл. израз **d̥wa na desete*, што е составено од **d̥wa*, **na* и **deset*; сп. буг. *dvѡnaeset*, срп. *dvѡnaest*, хрв. *dvѡnaest*, слн. *dvѡnajst*, слч. *dvanašt*, чеш. *dvanašt*, глуж. *dwanaće*, длуж. *dwanaśco*, пол. *dwanaście*, рус. *двена́дцать*, укр. *двана́дцять*, блр. *двана́ццаць*. На истиот начин се образувани и броевите од 11 до 19; в. **два, на, десет**. (Аникин 13: 27–29; ПЕРСЈ 1: 272; ЭССЯ 5: 186; ERHJ 1: 210; Skok 1: 463–465; SP 5: 174–175).

двер *двер* m., *двери* (обично pl.); (arch.) ‘врата; средните врати на иконостасот’.

Во релација со: ▼ двор

■ Во значењето ‘врата’ веројатно од стсл. *dvъrъ*, *dvъri*, со оглед на преминот *ъ > е*, иако не е исклучено да е од рус.-цсл. *двери*, како збор позајмен од црковната терминологија што првично се однесувал на средишната олтарска врата (*царски двери*), а во преносно значење ‘рајски двери’; сп. буг. *двер(u)*, срп. *двѐри*, хрв. *dvěri*, слн. (arch., dial.) *dūri/davri*, *dvěri*, слч. *dvere*, стчеш. *dr̥vi*, глуж. *durje*, длуж. *zurja*, пол. *drzwi*, рус. *двѐри*, укр. *двѐри*, блр. *дзвѐры*. Овој цсл. збор се сведува на псл. **dvъrъ*, **dvъri* pl., со исто крајно потекло како и двор; в. **двор**. (Аникин 13: 30–33; ПЕРСЈ 1: 273–274; ЭССЯ 5: 171–172; ПЯ 1: 309–310; ERHJ 1: 210; ESJS 156–157; Skok 1: 466–467, s.v. *dvôr*; SP 5: 140–142; Boryś 131; Berneker 1: 241–242).

двесте *двѣстѣ* num.; ‘број двапати поголем од сто; се бележи со бројката 200’.

Во релација со: ▲ двестегодишнина, двестедрамник, двестемина, двестотен, двестоти ▼ два, сто

■ Од псл. израз **dvě sьtě*; сп. стсл. *дзѣѣ сѣтѣ*, буг. *двѣсте*, *двѣста*, срп. *двѣста*, хрв. *dvěsta*, слн. *dvěsto*, слч. *dvesto*, чеш. *dvě stě*, пол. *dwieście*, рус. *двѣсти*, (dial.) *двѣста*, укр. *дві́сти*, блр. *дзвѣсце*. Македонскиот облик ја продолжува старата двоинска форма за среден род и во двата члена од сложенката; в. **два**, **сто**. (Аникин 13: 33; ПЕРСЈ 1: 272; ЭССЯ 5: 187; ERHJ 1: 210–211; Skok 1: 463–465; SP 5: 175–177).

двигател *двигатѣл* m., *двигатѣли* pl.; ‘машина што користи некаков вид енергија за движење на други машини или превозни средства; (fig.) тој или тоа што е движечка сила во развитокот, во успехот на нешто во дадена област’.

Во релација со: ▲ движи ▼ дига, дигне

■ Книжевна заемка од рус. *двѣгатель*, што е образувано од рус. *двѣгати* од псл. **dvigati* ‘движи нагоре, дига’; в. **движи**, **дига**, **дигне**. (Аникин 13: 34–37; БЕР 1: 125, 386; ЭССЯ 5: 168–169; ПЕРСЈ 1: 290–291; ERHJ 1: 161; ESJS 155–156; Skok 1: 401; Snoj 159–160; SP 5: 121–127).

движи *движи*, *движаѣ* impf.; ‘прави нешто да работи, да дејствува, да се преместува; мрда, помрднува дел од телото; доведува нешто во движење, насочува движење; раководи, работи на остварувањето на некоја цел, поттикнува; (се ~) врви, оди во некаква насока; (се ~) се менува во некакви граници’.

Во релација со: ▲ движење, движечки, задвижи, раздвижи, раздвижува, раздвиженост, пораздвижи, пораздвижува, придвижи, придвижува, движен, недвижен, недвижност, подвижен, неподвижен, подвижник, подвижништво ▼ дига, дигне

■ Најверојатно од јсл. **dvižiti*, што се јавува како вторичен инфинитив на псл. **dvižati*, што е всушност глагол на состојба изведен од псл. **dvig(a)ti*, но не е исклучена можноста од книжевно влијание на рус. *двѣжиги*; сп. рус.-цсл. *движити*, *движитисѧ* (11 в.), буг. *двѣжа*; в. **дига**, **дигне**. (Аникин 13: 34–37; БЕР 1: 125, 386; ЭССЯ 5: 168–169; ПЕРСЈ 1: 290–291; ERHJ 1: 161; ESJS 155–156; Skok 1: 401; SP 5: 121–127).

дво- *owo-* pref.; како прв дел од сложенки со значење дека е двојно, два на број тоа што го означува основата на вториот дел на сложениот збор.

Во релација со: ▲двобој, двоброј, двоовековен, двоглав, двогласен, двоглед, двогодишен, двогрб, дводелен, дводецениски, дволичен, двомилионски, двомисли, двоножец, двопек, двоуми, двоумење, двочинка, ▼два

■ Од псл. **dwō-*; в. **два**, **двоен**.

двоен *овоен, овојниоѝ* adj.; 'што е составен од два еднакви дела, члена или од два предмета; што е двапати поголем; што се спроведува, што настанува на два начина'.

Во релација со: ▲двојна, двојно, двојни ▼два

■ Од псл. **dwōjъnъ(jъ)*, што е изведено со суф. *-ъnъ, од псл. **dwōjъ*; сп. буг. *двѡен*, срп. *двѡјан*, *двѡјнѝ*, слн. *dvŏjen*, пол. *dwójny*, рус. *двоинѡй*, блр. *двайн*, укр. *подвійний*. Псл. **dwōjъ* m. (**dwōja* f., **dwōje* n.; **dwōji* pl.) е сочувано само во дел од словенските јазици во придавска употреба, но најчесто се користи поименчениот придавски облик за среден род **dwōje*; сп. мак. (dial.) *овое*, стсл. *дѡоѣ*, буг. *двѡе*, срп. *двѡје*, слн. *dvŏje*, слч. *dvoje*, чеш. *dvoje*, пол. *dwóje*, рус. *двоѣ*, укр. *двоѣ*, блр. *двоѣ*; в. **два**. (Аникин 13: 41–43; Фасмер 1: 488–489; ЭССЯ 5: 192; SP 5: 183–184; Berneker 1: 247).

двои *овои, овојаѝ* impf.; 'дели нешто, разделува, izdelува од некаде, од нешто; се истакнува, се разликува по боја, квалитет, карактер и сл.; (се ~) се дели'.

Во релација со: ▲двоење, издвои, издвојува, одвои, одвојува, подвои, подвојува, раздвои, раздвојува ▼два, две, дво-

■ Настанало од псл. **dvojiti* (se), што е изведено од псл. **dwōjъ*; сп. буг.

dwōjъ 'раздвојува, разделува', 'предизвикува сомнеж', срп. *dwŏjiti* 'разделува', хрв. *dwŏjiti* 'разделува', слн. *dvojiti* 'удвојува', слч. *dvojiti* 'дели на две', чеш. *dvojiti* 'удвојува; дели на две', пол. (arch.) *dwŏić* 'удвојува; разделува', рус. *двои́ть* 'двои, раздвојува', укр. *двои́ти* 'двои, раздвојува', блр. *дваіць* 'разделува на две; удвојува'; в. **двоен**, **два**. (Аникин 13: 44–45; ЭССЯ 5: 191–192; ПЯ 1: 396; ERHJ 1: 212; SP 5: 182–183).

двоина *овоина* f., *овоинаѝа* (sg.); (gram.) 'категорија на граматичкиот број што се јавува кај именската и кај глаголската промена во специјални форми кои покажуваат дека станува збор за две единици сфатени како природен пар на два предмети'.

Во релација со: ▲двоински

■ Како граматички термин е научен превод на лат. *dualis* (numerous); в. **два**, **двоен**.

двојак *овојак, овојакиоѝ* adj.; 'двоен'.

Во релација со: ▲дво- ▼два, две

■ Од псл. **dwōjakъ(jъ)*, што е изведено со суф. *-акъ, од псл. **dwōjъ*; сп. буг. *двојак*, срп. *двѡјак*, слч. *dvojaku*, чеш. *dvojakŭ*, пол. *dwojaki*, рус. *дво-який*, укр. *дво́який*, блр. *два́які*. Псл. **dwōjakъ(jъ)* има најблиска паралела во литв. *dvejŏkas* 'двојак, двоен; дво-значен'; в. **два**, **двоен**. (Аникин 13: 60–61; ПЕРСЈ 1: 272–273; ЭССЯ 5: 190–191; ERHJ 1: 211; SP 5: 293).

двојник *овојник* m., *овојници* pl.; 'човек што во сѐ е сличен или ист со друг човек'.

Во релација со: ▲двојничка ▼два, дво-

■ Од псл. **dwōjъnikъ*, изведено со суф. *-икъ од **dwōjъnъ(jъ)*, што е од псл. **dwōjъ*; сп. буг. *двѡјник*, срп. *двѡјнѝк*, слн. *dvŏjnik*, слч. *dvojnĭk*,

чеш. *dvorník*, рус. *дво́йник*, укр. *двійник*, блр. *двайнік*. Современото значење најверојатно настанало под влијание на рус. *дво́йник*, сп. го делото на Достоевски под тој наслов, повеста (во оригиналот: петербургска поема) „Двойник“; в. **два, двоен**. (Аникин 13: 46–47; ПЕРСЈ 1: 273; ERHJ 1: 212; Skok 1: 463–465; SP 5: 185–186).

двор *двор* m., *дворови* pl.; ‘палата во која живее владетел или веледостојник; владетелот, неговите најблиски и дворјаните што го сочинуваат неговиот најблизок круг; заграден простор околу кука’.

Во релација со: ▲дворче, двориште, дворски, дворен, дворец, дворјанин, дворјанка, дворјанство, дворница, предворие, предворје

■ Од псл. **dvorъ*; сп. стсл. *дворъ*, буг. *двор*, срп. *двѡр*, хрв. *dvȃr*, слн. *dvȃr*, слч. *dvor*, чеш. *dvůr*, глуж. *dwór*, длуж. *dwór*, пол. *dwór*, рус. *двор*, укр. *двір*, блр. *двір*. Псл. **dvorъ* се изведува од пие. **d^hworom* ‘простор пред врата’, од истиот корен од кој е и псл. **dvьrь* < **d^hwōr* (G **d^huros*) ‘врата’. Кај псл. **dvorъ* основното значење ‘врата’ се проширило на ‘простор во кој се влегува преку вратата’, ‘ограден простор, простор во внатрешноста, односно зад вратата’, ‘заграден простор околу кука’ а подоцна се развило и значењето ‘дворец’ (најверојатно под влијание на рус. *дворѐц*). Во мак. јазик доминира значењето ‘заграден простор околу кука’, додека пак *двор* во значењата ‘палата во која живее владетел или веледостојник; владетелот, неговите најблиски и дворјаните што го сочинуваат неговиот најблизок круг’ се смета за книжевно и има архаичен призвук. (Аникин 13: 48–51; ПЕРСЈ 1: 273–274;

ЭССЯ 5: 169–170; ERHJ 1: 212; ESJS 156; Skok 1: 465–467; SP 5: 130–134).

де¹ *ge* interj. и part.; (interj.) за поттик, за охрабрување; за смирување, допуштање, согласување; за незадоволство; за потсилување на стихот и во припеви од народни песни; (part.) за засилување на искажување на покана или на заповед; за изразување нагласено незадоволство; за потсилување при оправдување на некаков чин или некакво дејство.

■ Со оглед на значењата и функциите на *ge*, според нас, најприфатливо е мислењето на Skok (1: 386), дека станува збор за вкрстување на рефлексот од псл. **de* и **dē* со турскиот извик *de/di*. Псл. **de* и **dē* најчесто се доведува во врска со пие. партикула **de* (од пие. локативна основа **de-/do-*); сп. грч. партикула *-δε* во *οἶκον-δε* ‘дома’, лат. *-de* во *inde* ‘одовде, оттука’, сп. и псл. **-de* во **vъхъ-de* ‘секаде’, **kъde* ‘каде’, **jъde* ‘каде, кога’. Тур. *de* потекнува од сттур. *tāki*, во сврзничка функција со значење ‘и’, кој почнал да се изговара како *da* со елиминирање на вториот слог, станувајќи предмет на вокалната хармонија. (Јашар-Настева 228, 246; БЕР 1: 328; Аникин; 13: 68, s.v. *де* I; ЭССЯ 8: 206; Skok 1: 386; SP 3: 26).

де² *ge* conj.; (*ge...ge*) за поврзување разделни реченици за неизменично вршење на дејството (*ge вака ge ѿака* = *час вака час ѿака*).

■ В. **де¹**.

де³ *ge* part.; обично кај француските лични имиња за означување на благородничко потекло (Шарл де Гол, Доминик де Вилпен), или како дел од позајмени фрази со подредена врска.

■ Од фр. *de* во истите функции, што е од лат. *dē*, предлог што означува растојание, потекло, граматичка врска. (Аникин 13: 69, s.v. де IV; TLFi, s.v. *de*¹).

де-⁴ *ge* pref.; префикс со значење ‘отстранување, прекинување, обратно или спротивно дејство од она што означува основниот збор’.

■ Позајмено од лат. преф. (и предлог) *dē* ‘од, раз-’, веројатно од пие. **h₂deh₁*, од истиот корен кој е во *go* (в. до¹), *ga* (в. да). (ERNJ 1: 148; Snoj 2016: 127; TLFi, s.v. *de*-²).

дебакл *gebákl* m., *gebákli* pl.; ‘пораз, пропаст’.

■ Позајмено од фр. *débâcle*, според Алексоска-Чкатроска (2005: 122) со посредство на срп.-хрв. *debàkl*, *debàkl*. Фр. збор е изведен од глаголот *débâcler* ‘отлучи, ослободи’, што е составен од префиксот *de*- (в. де-⁴) и *bâcler* ‘прекине, врзе, блокира’, најверојатно од влат. **bacculare*, од лат. *baculum* ‘стап; стап што се користи за потпора’. (Алексоска-Чкатроска 2005: 122; TLFi, s.v. *débâcle*).

дебата *gebáĩa* f., *gebáĩi* pl.; ‘дискусија, расправа’.

Во релација со: ▲дебатен, дебатира, дебатирање

■ Позајмено од фр. *débat*, според Алексоска-Чкатроска (2005: 122) со посредство на срп.-хрв. *debàta*, *debàta* (< герм. *Debatte*); сп. и англ. *debate*, рус. *debáty*. Фр. збор е изведен од глаголот *débattre* ‘дискутира’, составен од *de*- (в. де-⁴) и лат. *battuō* (*battuere*) ‘удира’, што е заемка од некој келтски извор. (Алексоска-Чкатроска 2005: 122; Аникин 13: 72–73; ЕСУМ 2: 19; ЭСБМ 3: 177; ERNJ 1: 148; Snoj 2016: 127; Kluge 165; TLFi, s.v. *débat*).

дебел *gebel*, *gebeliōĩ* adj.; ‘што има широк напречен пресек, што има големи димензии; згоен, полн (за луѓе, животни, делови од телото); густ; силен, длабок (за глас); обилен, богат, скап’.

Во релација со: ▲подебел, најдебел, дебели, дебелее, дебелика, дебеликав, дебелина, дебеличок, дебелиште, дебелка, дебелкав, дебелко, дебелогазест, дебелогазец, дебелоглав, дебелоглавец, дебелокожен, дебелокожец, дебелококр, дебелокорест, дебелокорка, дебелуша, дебелушкав

■ Наследено од псл. **debelъ(jь)* ‘голем, дебел, цврст, моќен, груб’, придавка изведена со суф. **-elъ*; сп. цсл. *дѣѣлъ*, буг. *дебѣл*, срп. *дѣбео*, хрв. *děbeo*, рус. *дебѣлѣй*, укр. *дебѣлѣй*, блр. *дзябѣлы*. Се реконструира и апофонска варијанта **dobolъ(jь)*, од која се развиле некои источнословенски форми. Од истата основа се образувани псл. глаголи **debelēti* ‘станува дебел’ и **debeliti* ‘прави дебел’, како и именката **debelostъ* ‘дебелина’. Псл. **debelъ(jь)* се споредува со стпрус. *debīkan* ‘голем’, латв. *depsis* ‘дебелко; мало дебело дете’, срвгерм. *tapfer*, *dapfer* ‘тежок, јак’ < пие. **d^heb^h*- ‘голем, јак’. Сепак, натамошните споредби со блтсл. и герм. лексеми, како и поврзувањето со некои пие. корени не се општоприфатени. (Аникин 13: 73–76; ПЕРСЈ 1: 275; ЭССЯ 4: 201–203; ERNJ 1: 149; ESJS 124–125; Skok 1: 387; Snoj 2016: 127; SP 3: 29–30; Derksen 2008: 97–98; Derksen 2015: 529, 530–531).

деби *gebiĩ* n., *gebiĩja* pl.; ‘прв јавен настап, прво излегување пред публика’.

Во релација со: ▲дебитант, дебитантка, дебитантски, дебитира

■ Позајмено од фр. *début*, сп. (герм. *Debüt*, англ. *debut*), според Алексоска-Чкатроска (2005: 122) преку срп.-хрв.

деби, debi (< герм. *Debüt*). Фр. збор е изведен од глаголот *débüter* ‘удри (со крајот на стап); тргне, почне’. (Алексоска-Чкатроска 2005: 122; Snoj 2016: 127; TLFi, s.v. *début*).

дебил *debīl* m., *debīli* pl.; ‘идиот, умоболник’.

■ Позајмено од фр. *débile*, според Алексоска-Чкатроска (2005: 122) со посредство на срп.-хрв. *debīl*, *debīl* (< герм. *debil*). Фр. *débile* ‘слаб’ е од лат. *dēbilis* ‘сакат, слаб’, што е составено од лат. *dē* ‘од(-), раз-’, (в. де-⁴) и и од корен чијашто подлабока ие. етимологија се толкува различно во литературата, а според ERHJ (1: 149) се поврзува со пие. **bel-* ‘добар, јак’. (Алексоска-Чкатроска 2005: 122; ERHJ 1: 149; Snoj 2016: 127; TLFi, s.v. *débile*; de Vaan 162).

дебне *debne*, *debnaī* impf.; ‘чека и набљудува од заседа’.

Во релација со: ▲дебнење, дебнач, издебне ▼демне

■ Во досегашната литература (БЕР 1: 329, 330; ЭССЯ 4: 203–204; Аникин 13 76–77; SP 3: 106–107, 159), најчесто се изведува од псл. **debnoṭi* < псл. **debēti*; сп. стсл. оудѣнѣти, буг. *дѣбна*, срп. *дѣнсти*, *дѣбѣм*, можеби и рус. *дѣбеть*. Натамошната етимологија е неизвесна. Топоров (ПЯ 1: 311–312) разгледувајќи го прус. *debica* ‘голем’ изнесува мислење дека непосредни паралели во источните балтиски јазици нема. Повикувајќи се на претходната направена споредба на Endzelins (в. кај Топоров ПЯ 1: 311) кој за латв. *depsis* ‘дебело дете’, ‘дебел’, дава мислење дека е можно да е во врска со прус. *debikan* под услов $p < b$ (која подоцна е оспорена поради други латв. форми како што е *depis*), Топоров нагласува дека и по-

крај тешкотиите, споредбата не треба да се отфрли целосно, особено ако се имаат предвид значењата кај голем број латв. форми (*depene* ‘дебела девојка’, *depe*, *dēpsa*, *depīgs* ‘широкоплекест’, *depuks* ‘малечко дебело дете’ и споредбата со норв. *dab(e)* ‘малечко дебело дете’, швед. *dabbe* ‘глупав’, сп. и срвгерм. *tappe* ‘незгоден (за човек)’, при што може да се извлечат неколку заклучоци. Имено, овие зборови можат да се поделат на два семантички круга – ‘дебел; широк; нескладен’ од една, и ‘мал’ од друга страна. Освен тоа, овие зборови сигурно се поврзани со латв. *depāt* ‘бие, тепа, удира’, на кое му соодветсува срп.-хрв. *dēnати* ‘бие, лупа’, *dēnити* ‘удри’, срангл. *tappen*. Во таа насока, според него можеби треба да се обрне внимание на псл. **debъ* (сп. рус. *дѣб* ‘меѓа; крај’, за кое врз основа на фразеологизмите од типот рус. *сидеть дѣбом*, блр. *дзѣўбам*, укр. *дзѣбѣм* *сісти*, во значење ‘неподвижно како столб, трупец, кол’, можно е да се претпостави првично значење ‘столб; труп; кол’ како ознака за меѓник. Псл. **debъ* се третира како девербал од псл. *debati*, *debēti* ‘удира, бие, крши’ и сл., како и рус. (dial.) *дѣбать* ‘крши’, *дѣбѣть*, *дѣбѣть* ‘стои неподвижно (како трупец)’, ‘трепеливо чека’, ‘се вкочани’, ‘упорно се занимава (со нешто)’, тука и мак. *дебне*, буг. *деба*, *дѣбна*, *дѣба*, ‘причекува, демне’, срп.-хрв. *дѣбати* (треба: *dēnати*, м. з.), *дѣнсти*, *дѣбѣм* и сл. Семантичката мотивација на споменатите два круга се согледува во значењето ‘бие, удира’: од една страна ‘збиен, набиен’ > ‘широк’ > ‘тврד’ > ‘силен’, а од друга во ‘разбиен’ > ‘раздробен’ > ‘што има недостаток’. Бидејќи паралелизмот **deb-* во слов. и **dep-* во блт. и слов. јазици оди

многу далеку, потребно е да се формира блтсл. дублетен пар **deb-/dep-*. Анализата на сите овие случаи, според Топоров овозможува да се обединат континуантите на два досега различно третираани пие. корени **dheb-* ‘дебел’, ‘силен’ и **dhebh-* ‘нанесува повреда’. (ПЯ 1: 311–312; БЕР 1: 329, 330; ЭССЯ 4: 203–204; Аникин 13: 76–77; SP 3: 106–107, 159).

дева *deva* f., *devi* pl.; ‘девица, девојка – како составен дел од името на христијанската Богородица’.

Во релација со: ▲девица, девствен, девственост ▼девојка, девојче, дете, дои

■ Како религиозен термин што е врзан за мајката Божја (Богородица), од цсл. *дѣва* во истото значење, во значењето ‘девица, девојка’ од псл. **dēva*, што е поименчена придавка во женски род од придавката *děvъ* m., односно **děvъ(jь)* и е во етимолошка врска со псл. **dětę*, **dēti* ‘дете, деца’. Оваа група псл. зборови се поврзува со пие. корен **dʰē(i)-* (**dʰeh₁i-*) ‘цица, дои’, при што првичното значење се реконструира како ‘таа што дои; способна да дои’ или ‘дете од женски пол’, од каде што подоцна се развиле значењата ‘девојка, девица’. Значењето и употребата во христијанската терминологија (*Дева Марија*, *Пресвета Дева*) се секундарни и се резултат на преводна и семантичка идентификација со грч. Παρθένος и лат. *Virgo*; в. **дои**, **дете**, **девојка**. (Аникин 13: 82–84; ПЕРСЈ 1: 277–278; 283–284; 300–301; ЭССЯ 5: 20–21; 12–13; 53–54; ERHJ 1: 159; ESJS 131–132; 138; Skok 1: 415–416; 402–403; 422–423; SP 3: 185–186; 161–162; 36–39; Loma 1993: 209; Vaillant 4: 688; Derksen 2008: 104–105; 110–111).

деведесет *devedeset* num.; ‘број девет пати поголем од десет; се бележи со бројката 90’.

Во релација со: ▲деведесетти, деведесетка, деведесетинка, деведесетина, деведесетдневен, деведесетгодишен, деведесетгодишник ▼девет, десет

■ Сложено од *devet* и *deset*. Мак. форма одразува псл. (јсл., зсл.) образец **devę desetъ* ‘деведесет’; сп. буг. (dial.) *devecę*, срп.-хрв. *devedeset*, како и многу зсл. дијалектни форми. Не се исклучува и можноста да се работи за упростување на изворното **devęť desetъ* ‘90’, засведочен во стсл. *дѣвѣтъ дѣсѣтъ* и струс. *devětъ десѣтъ*, како и во повеќе словенски јазици; сп. укр. (dial.) *dev’ямдесѣтъ*, буг. *devetdesetъ*, слн. *devêtdeset*, стчеш. *devaddesât*, *devatdesât*, слч. *devât’desiat*, пол. *dziewięćdziesiąt*, глуж. *dżewjećdziesiąt*, длуж. *żewęszaset*. Во исл. јазици овој тип бил рано истиснат од бројот **devę(t)nosъto* (рус. *девяно́сто*), по аналогича со **sъto* ‘сто’, слично како што струс. *сорокъ* го истиснал поранешниот описан облик **четыре десѣте*. Во литературата се разгледува и можноста **devę(t)nosъto* да се развил секундарно од **devęť desetъ* преку посредни стадиуми, но за мак. и дел од јсл. простор релевантен е типот **devę desetъ*, кој стои во основата на формата *devedeset*; в. **девет**, **десет**. (Аникин 13: 113–114; ПЕРСЈ 1: 275–276; ЭССЯ 4: 223–224; ERHJ 1: 159; Skok 1: 398; Snoj 2016: 135–136; SP 3: 80–81).

девер *dever* m., *deveri* pl.; ‘брат на мажот; тој што ја придружува невестата на денот на свадбата, рачен девер’.

Во релација со: ▲деверче, деверов, деверски, деверица, деверичник, деверичница, деверлак, деверство, деверува

■ Од псл. **dēverь/*dēverь*; сп. буг. *dè-ver*, срп. *děver*, *djěver*, хрв. *djever*, слн. *devêr*, слч. (arch.) *dever*, стчеш. *deveř*, пол. (arch.) *dziewior*, *dziewierz*, рус. *дѣверь*, укр. *dівер*, блр. *дзѣвер*. Псл. збор има паралели во литв. *dīe-veris*, латв. *dīēveris*, лат. *levier*, ствгерм. *zeihhur*, грч. *δαῖρ*, стинд. *dēvār*, што е од пие. **deh₂iwēr* ‘девер, брат на мажот’. (Аникин 13: 86–88; ПЕРСЈ 1: 276; ЭССЯ 5: 19; ERHJ 1: 174; Skok 1: 415; SP 3: 179–180; Derksen 2008: 105).

девет *geveit̃* num.; ‘основен број кој се бележи со бројката 9’.

Во релација со: ▲ деветти, деветка, деветинка, деветини, деветмина, деветдневен, деветмесечен, деветгодишен, деветолетка, деветорен

■ Од псл. **devetь*; сп. стсл. *дѣвѣтъ*, буг. *děvet*, срп. *děvet*, хрв. *děvet*, слн. *devêt*, слч. *devät*, чеш. *devět*, глуж. *dzewjeć*, длуж. *żewjeś*, пол. *dziewięć*, рус. *дѣвятъ*, укр. *дѣв'ятъ*, блр. *дзѣвяць*. Псл. **devetь* се изведува од пие. **h₁newn-/*h₁neun-*; сп. латв. *deviņi*, литв. *devyni*, а почетното **d-* во овие јазици се објаснува со дисимилација на *n – n > d – n*, или под влијание на бројот 10 (псл. **desetь*), за разлика од другите ие. јазици каде што *n*-основата нема иницијално **d-*; сп. лат. *povet*, грч. *ἐννέα*, гот. *niun*, герм. *nine*, англи. *nine*, стинд. *nāva*, авест. *nava*. (Аникин 13: 111–113; ПЕРСЈ 1: 276; ЭССЯ 4: 222–223; ERHJ 1: 159; ESJS 127; Skok 1: 398–399; Snoj 2016: 135; SP 3: 79–92).

деветнаесет *geveit̃naeset̃* num.; ‘основен број кој се бележи со бројката 19’.

Во релација со: ▲ деветнаесетти, деветнаесетка, деветнаесетмина, деветнаесетинка

■ Од псл. **devetь na desete*; сп. стсл. *дѣвѣтъ на десѣтъ*, буг. *devetnađeset*, срп. *devètnaest*, хрв. *devètnaest*, слн. *devetnájst*, слч. *devätnast*, чеш. *devatenáci*, глуж. *dzewjatnaće*, длуж. *żewęśnasćo*, пол. *dziewęćnaście*, рус. *дѣвятна́дцѣтъ*, укр. *дѣв'ятнадцѣтъ*, блр. *дзевѣятна́ццаць*. Псл. израз е спој од бројот **devetь*, предлогот **na* и локатив еднина од бројот **desetь*, а на истиот начин се образувани и броевите од втората десетка (од 11 до 19); в. **девет**, **на**, **десет**. (Аникин 13: 108–109; ПЕРСЈ 1: 277; ЭССЯ 4: 224–225; ERHJ 1: 160; Skok 1: 398; Snoj 2016: 136; SP 3: 92–93).

деветстотини *geveit̃sioit̃ini* num.; ‘број што се бележи со бројката 900’.

Во релација со: ▲ деветстоти, деветстотен

■ Од псл. **devetь sьtь*; сп. стсл. *дѣвѣтъ сѣтъ*, буг. *děvetstòtin*, срп. *děvetstò*, хрв. *děvetstò*, слн. *devêsto*, слч. *devät'sto*, стчеш. *devatset*, чеш. *devět set*, пол. *dziewięćset*, рус. *дѣвятъсѣтъ*, *дѣвятисѣтъ*, укр. *дѣв'ятъсѣтъ*, *дѣвятисѣтъ*, блр. *дзевѣяцьсѣтъ*, *дзевѣяцисѣтъ*. Псл. израз е спој од броевите **devetь* и **sьtь* G pl., од **sьto*, а бидејќи зборот *сѣто* станал неменлив, заменет е со именката *сѣтои́на*; в. **девет**, **сто**. (Аникин 13: 114; ПЕРСЈ 1: 277; Skok 1: 398; SP 5: 94–95).

деви́за *gevíza* f., *gevízi* pl.; ‘карактеристична, добро изразена мисла што служи како раководечки принцип’.

■ Позајмено од фр. *devise* ‘деви́за, мото, лозунг’, но и ‘меница’, што е изведено од стфр. *deviser* ‘дели, раздава, разликува’ (во современиот фр. ‘беседи, разговара, расудува’, што е од влат. **dēvisāre*, **dīvisāre* < лат. *dīvidere* ‘дели, одвои’, ‘разликува’, ‘покрие со издигнати украси’; сп.

герм. *Devise*, англ. *devise*, рус. *деви́з*, укр. *деві́з*, блр. *гэві́з*, чеш. *devíza*, слч. *deviza*, пол. *dewiza*, срп. *деви́за*, буг. *деви́з*. Фр. збор првично значел ‘исечок, дел’, односно ‘исечок, дел од знаме со охрабрувачко мото’, а се користел и во трговскиот жаргон во значење ‘наредба, наредба за трансфер на пари, особено во странска земја’ (в. **девизи**). (БЕР 1: 332; ERHJ 1: 160; Snoj 2016: 136; Kluge 138; TLFi, s.v. *devise*).

девизи *devízi* (обично pl.), *devíza* f.; ‘платежни средства издадени во странска валута што се користат обично за плаќање во странство’.

Во релација со: ▲ девизен

■ Позајмено од фр. *devise* ‘меница, чек (за префрлање пари во странство)’, најверојатно со срп.-хрв. посредство < germ. *Devisen* pl.; сп. рус. *деви́за*, укр. *деві́за*, слч. *devízy*, пол. *dewízy* pl. Фр. збор се користел во трговскиот жаргон во значење ‘наредба за трансфер на пари (особено во странска земја)’. Денешното колоквијално значење ‘странска валута’ се базира на германското значење, кое се појавило во 1920-тите за време на периодот на висока инфлација; в. **деви́за**. (БЕР 1: 332; Аникин 13: 89; ERHJ 1: 160; Kluge 138; Snoj 2016: 136; Králik 2015: 120).

девијација *devijacija* f., *devijacii* pl.; ‘поместување на некое тело од правецот на движење под влијание на нешто; негативна промена или изместување во нормалниот развој на одделна појава, процес и сл.’.

Во релација со: ▲ девјантен

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *déviatió*, англ. *deviation*, рус. *деви́ация*) од лат. *deviatio*, што е изведено од лат. *dēviō* (*dēviāre*) ‘застранува, отстапува, заобиколува’. (TLFi, s.v. *déviatió*; OED, s.v. *deviation*).

девица *devica* f., *devici* pl.; ‘девојка што немала сексуални односи, невина девојка; Богородица (некогаш и како додаток покрај името); созвездие, зодијачки знак од 24 август до 23 септември’.

Во релација со: ▲ дева, девствен, девственост ▼ девојка, девојче, дете, дои

■ Од псл. **dēvica*; сп. стсл. дѣвица, буг. *deviца*, срп. *девица*, *дјевица*, хрв. *djevica*, слн. *devica*, слч. *devica*, чеш. *děvice*, пол. *dziewica*, рус. *де́вица/деви́ца*, укр. *діві́ця*, блр. (dial.) *дзяві́ца*. Псл. **dēvica* е супстантивизирана придавка на **-ica* од псл. **dēvъ(jь)*, поточно од псл. придавка за женски род **dēva(ja)*, која изворно се толкува како ‘доилка’, од коренот кој е во *gou*; в. **дева**, **дои**, **дете**, **девојка**. (Аникин 13: 90–91; ПЕРСЈ 1: 277; ЭССЯ 5: 19–20; ERHJ 1: 174; Skok 1: 415–416; Snoj 2016: 136; ESJS 131–132; SP 3: 182–183; 189–190; Derksen 2008: 105–106).

девојка *devojka* f., *devojki* pl.; ‘лице од женски пол, младо, пораснато, неомажено; млада жена што води љубов со некого’.

Во релација со: ▲ девојче, девојченце, девојчиште, девојкин, девојчински, девојчинство ▼ дева, девствен, девственост, девица, дете, дои

■ Од псл. **dēvoјьka*; сп. буг. *девојка*, срп. *дѣвојка*, *дјевојка*, *дѣвојка*, цг. *ђѣвојка*, хрв. *djevōjka*, слн. *devōjka*, слч. *devojka*, чеш. (dial.) *děvojka*, пол. (dial.) *dziewojka*, рус. (dial.) *дево́йка*, укр. (dial.) *діво́йка*. Псл. **dēvoјьka* е хипокористик образуван со суф. **-ьka* од псл. **dēvoja*, што е изведенка од супстантивизираната придавка **dēva*; в. **дева**, **девица**, **дои**, **дете**. (Аникин 13: 93–94; ПЕРСЈ 1: 277–278; ЭССЯ 5: 20–21; ERHJ 1: 174; ESJS 131–132; Skok 1: 415–416; Snoj 2016: 129; SP 3: 185–186).

дегенерација *дегенерација* f., *дегенерација* (sg.); ‘еволутивен процес што доведува до деформација и губење на одделни органи или на целиот организам; спрот: регенерација; назадност, изопаченост, унакажаност’.

Во релација со: ▲ дегенеративен, дегенерик, дегенерира, дегенериса ▼ генерира, генерација

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *dégénération*, germ. *Degeneration*, англ. *degeneration*), што е изведено од лат. *dēgenerō* (*dēgenerāre*). И глаголот *дегенерира* ‘предизвика, предизвикува дегенерација, деформира, уназади, уназадува нешто; (се ~) доживее дегенерација, се деформира, се уназади’ е позајмен преку европските јазици, можеби со посредство на срп.-хрв. *дегенерирати*, *degenerirati* (< germ. *degenerieren* < фр. *dégénérer*), што е од лат. *dēgenerō* (*dēgenerāre*), образувано од *de-* (в. *де-*⁴) и глаголот ‘роди, створи’; в. **генерира, генерација**. (ERHJ 1: 150; Snoj 2016: 129; TLFi, s.v. *dégénération*).

деградира *деградира*, *деградираа* pf./impf.; ‘лиши, лишува некого од определена позиција, врати, враќа на понизок ранг; обезвредни, обезвреднува, го намали, го намалува значењето на нешто; (се ~) се лиши од определена позиција, се врати на понизок ранг, степен’.

Во релација со: ▲ деградиран, деградирање, деградација ▼ градација

■ Позајмено преку европските јазици, (можеби со посредство на срп.-хрв. *деградирати*, *degradirati* < germ. *degradieren* < фр. *dégrader*), од влат. *degradare*, што е образувано од лат. *dē-* (в. *де-*⁴) и лат. *gradī* ‘чекори’. Преку европските јазици е и зборот *деградација* ‘губење на веќе стекната позиција, паѓање на понизок ранг, снижување на понизок степен; наза-

дување, губење на одделни позитивни својства’, од влат. *degradatio*, што е изведено од лат. *dēgradō*; в. **градација**. (ERHJ 1: 151; Snoj 2016: 129).

дегустира *дегустира*, *дегустираа* pf./impf.; ‘изврши, врши дегустација, го определи, го определува квалитетот на некој производ преку сетилото за вкус’.

Во релација со: ▲ дегустирање, дегустација, дегустатор

■ Позајмено од фр. *déguster*, од лат. *dēgustō* (*dēgustāre*), составено од преф. *dē-* и *gustāre*, што е изведено од *gustus* ‘вкус’. Од фр. *dégustation* е позајмен и зборот *дегустација* ‘стручно испитување и оценување на квалитетот на одделни производи, на пример вино’, што е од длат. *dēgustatio* < *dēgustō* (*dēgustāre*). (Snoj 2016: 129; TLFi, s.vv. *déguster*, *dégustation*).

дегутантен *дегутаиен*, *дегутаиен* adj.; ‘што предизвикува одвратност, одбивност, огорченост’.

Во релација со: ▲ дегутантно, дегутантност

■ Позајмено од фр. *dégoutant*, што е изведено од преф. *dē-* и фр. *goût* ‘вкус’ < лат. *gustus* ‘вкус’ < пие. **g’ews-* ‘вкусува, пробува’. (ERHJ 1: 151; TLFi, s.v. *dégoutant*).

дедо *дедо* m., *дедовци* pl.; ‘татко на еден од родителите; татко на жената, на сопругата, во однос на зетот; стар човек, старец; предок; (само sg.) при обраќање или именување свештено лице или Господ’.

Во релација со: ▲ деде, деденце, дедуле, дедишта, дедин, дедовина, дедовски

■ Од псл. **dēdo*, секундарно образување и најчесто толкувано како хипокористик од псл. **dēdъ*; сп. стсл. дѣдъ, буг. дядо, срп. дѣд, дјѣд, цг. ђѣд,

хрв. *djèd*, *dīd*, слн. *dēd*, слч. *ded*, *dedo*, чеш. *děd*, пол. *dziad*, рус. *дед*, укр. *дід*, блр. *дзед*. Псл. **dēdъ* има паралели во литв. *dēdē*, *dēdis* ‘вужко или чичко; постар човек’, латв. *dēds* ‘старец’, *dēds* ‘страшило’, понатаму се споредува со germ. (dial.) *deite*, *teite*, *dādii* ‘татко; старец’, грч. *τήθη* ‘баба’, *τήτις* ‘тетка’, сите од пие. **d^heh₁d^h-* ‘постар член на фамилијата. Поклопувањето со тур. *dede* ‘дедо, старец’ се толкува како случајно, бидејќи станува збор за експресивен збор од детскиот јазик. Некои етимолози пие. **d^heh₁d^h-* го изведуваат од коренот кој е во *gou*, *geiye*. (Аникин 13: 123–126; ЭССЯ 4: 227–228; ПЕРСЈ 1: 278; Белетич 2012: 3–17; ОС ЕРСЈ 83–84; ERHJ 1: 172; Skok 1: 411–412; Snoj 2016: 128; ESJS 127–128; SP 3: 120–123).

дедуцира *дедуцира*, *дедуцирааи* pf./impf.; ‘изведе, изведува суд преку дедуција’.

Во релација со: ▲ дедукција, дедуктивен ▼ индуцира, индукција, индуктивен

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *déduire*, итал. *dedurre*, шп. *deducir*, англ. *deduct*) од лат. *dēdūcō* (*dēdūcere*) ‘изведе, изведува’, што е образувано од преф. *dē-* и *dūcō* (*dūcere*) ‘води’. И именката *дедукција* ‘изведување на посебното од општо-то, изведување на поединечен заклучок врз основа на нешто цело, општо’ е позајмена преку европските јазици (фр. *dédution*, англ. *deduction*, germ. *Deduktion*) од лат. *dēductiō* ‘изведување, намалување’, што е изведено од глаголот *dēdūcō* (*dēdūcere*) ‘изведе, изведува’; в. **индуцира**. (ERHJ 1: 150; TLFi, s.vv. *déduire*, *dédution*).

деец *геец* m., *гејци* pl.; ‘истакнат јавен, општествен работник’.

Во релација со: ▼ дејство, дејствува

■ Книжевен збор позајмен од буг. *деец* во истото значење, што е изведен од буг. (arch.) *деја* ‘прави, чини, работи, врши, дејствува’ од псл. **dē(ja)ti*. (БЕР 1: 333).

дежура *дежура*, *дежурааи* impf.; ‘по распоред, надвор од редовното работно време, надгледува, бдее над некого или над нешто во определен временски период’.

Во релација со: ▲ дежурање, дежурен, дежурство

■ Од фр. израз *être de jour* ‘е на служба (тој ден)’; в. **журнал**.

дезертира *дезертира*, *дезертирааи* impf.; ‘побегне, бега од војска, своеволно напушти, напушта служење на воена обврска, воена позиција, фронт и сл.’.

Во релација со: ▲ дезертирање, дезертер, дезертерка, дезертерски, дезертерство

■ Позајмено, според Алексоска-Чкатроска (2005: 243), со посредство на срп.-хрв. *дезертираати*, *dezertirati* преку germ. *desertieren*, од фр. *désertier*, првично во значење ‘се одвои, се одвојува (од некого), напушти’. Фр. збор е изведен од партиципската основа на лат. глагол *dēserō* (*dēserere*) ‘напушти’, кој е составен од од преф. *dē* (в. *де-*⁴) и *serō* (*serere*) ‘сврзува, ниже’ (в. **дисертација**). Од фр. *déserteur* е и именката *дезертиер* ‘тој што избегал од војска, што самоволно го напуштил служењето на воената обврска’. (Алексоска-Чкатроска 2005: 243; ERHJ 1: 160; Snoj 2016: 136).

дезинсекција *дезинсекција* f., *дезинсекции* pl.; ‘механичко, физичко или хемиско уништување на штетни инсекти’.

Во релација со: ▼ инсект

■Сложенка од преф. *гес-/гез-* (в. **дес-, дез-**), *инсект* и суф. *-ија*, според моделот од европските јазици (сп. англ. *disinsectization*, *deinsectization*, рус. *дезинсекция*, срп. *дезинсекција*, буг. *дезинсекција*); за начинот на образување в. **дезинфекција**. (ERHJ 1: 160).

дезинфекција *dezinfekcija* f., *dezinfekcii* pl.; ‘уништување на заразни бактерии, чистење на заразени места, предмети по хемиски пат’.

Во релација со: ▲дезинфекционен, дезинфекциски, дезинфектант, дезинфицира ▼инфекција

● Позајмено od evropskite jaziци (fr. *désinfection*, germ. *Desinfektion*), составeno od pref. *ges-/gez-* i infekcija; v. **инфекција**. (ERHJ 1: 160; Snoj 2016: 136; TLFi, s.v. *désinfection*).

дезодоранс *deodoráns* m., *deodoránsi* pl.; ‘козметичко средство против телесен мирис’.

■ Позајмено, можеби преку срп. *dezodòrans*, хрв. *dezodòrans*, од герм. *Desodorant*, што настанало со вкрстување на истозначниот збор *Deodorant* и фр. *désodorisant*. Зборот е составен од преф. *des-/dez-* (в. дес-, дез-) и фр. *odorant* ‘мирисен, мирислив’ < лат. *odōrāns*, што е партицип на глаголот *odōrō* ‘нанесува, става мирис’. Лат. глагол е изведен од *odor* ‘мирис’ < пие. **h₃ed-* ‘мириса’. (Алексоска-Чкатурска 2005:210; ERNJ 1: 160; Snoj 2016: 136).

дејание *дејание* n., *дејанија* pl.; ‘лоша или подла постапка’.

Во релација со: ▲злодејание, злодеј

■ Според ЭССЯ (4: 228–229) од псл. **dějaŋje* < **dějaŋ* < **dějati*, а од овој псл. етимон се изведуваат стсл. дѣѣаніе, буг. (dial.) *dejan'e*, слч. *dejanie*. Според Аникин (13: 312–313),

псл. старост на овој збор е спорна и според него, рус. *дея́ние* можно е да има цел. потекло. Мак. *дејание* е од цел. потекло, а не се исклучува и влијанието на рус. *дея́ние*. (Аникин 13: 312–313; ЭССЯ 4: 228–229).

деј *dej* interj.; за обраќање кон некого или кон нешто со нагласена емоционалност, особено во народните песни (сп. *dejžidi*, *dejd*, *dej more*).

■ Според БЕР (1: 334), постара форма на извикот *де*, в. *де*¹. (БЕР 1: 334; Skok 1: 386).

дејгиди *dejzidi* и *dejdi* interj.; за обраќање кон неког или кон нешто со нагласена емоционалност.

■ Позајмено од тур. (dial.) *hey gidi*, при што извикот *dej* како првата компонента во сложенката, според БЕР (1: 334), можно е да има словенско потекло, но во мак. дијалекти се среќаваат и облиците *ejžugi*, *ežugi*, што можеби упатува на извикот *e*, *ej*, (в. **e¹**, **ej**) што е идентично со тур. извик *hey*. Тур. *gidi*, според Nişanyan (s.v. *gidi*) е од перс. *gīdī* во значење ‘тој што ги затвора очите пред нечесноста на својата сопруга’ и нема никаква врска со тур. глагол *gitmek* ‘оди’; в. **dej**, **de¹**. (БЕР 1: 334; Skok 1: 386; Nişanyan, s.v. *gidi*).

дејност *дејности* f., *дејности* pl.; 'опсег, опфат на работа, активност, ангажираност'.

Во релација со: ▼самодејност

❶ Книжевен збор позајмен од буг. *дейност* во истото значење, што е изведен од буг. приставка *дѐен* (*дѐйна*, *дѐјно*), од (arch.) *дѐа* ‘прави, чини, работи, врши, дејствува’ < псл. **dĕ(ja)ti*. (БЕР 1: 334).

дејство *дејство* n., *дејства* pl.; ‘пројавување некаква енергија, дејствување, функционирање; резултат, последица, влијание, впечаток од нешто; вооружен судир, борбена акција; тек од настани, случувања во некое литературно дело; (gram.) значење, содржина на глаголот’.

Во релација со: ▲ бездејство, воздејство, злодејство, содејство, противдејство, дејствие, бездејствие, дејствува, бездејствува, воздејствува, издејствува, содејствува, подејствува, чинодејствува, свештенодејствува, дејствен, дејствителен

■ Од стсл. дѣство, збор кој преку цсл. јазик, делумно и под влијание на рус. јазик навлегол во современите словенски јазици; сп. срп. *dějstvo*, хрв. *dejstvo*, слн. *dějstvo*, слч. *dejstvo*, чеш. (arch.) *dějstvo*, рус. *дѣйство*, укр. *дійство*, блр. *дзейства*. Од проширената цсл. варијанта дѣствие се и рус. *дѣйствие*, буг. *дѣйствие*, срп. (arch.) *дѣјствие*, како и мак. *дејствије*. Според ПЕРСЈ (1: 278–279) стсл. збор е изведенка од глаголот дѣати ‘работи, чини’ со суф. *-ьство за образување на апстрактни именки, скована како книжевен превод за грч. ἐνεργεια. (Аникин 13: 145–146; ПЕРСЈ 1: 278–279; ESJS 130 a; Zett 175, 313; SP 3: 128–129; Vaillant 4: 405; Snoj 2016: 129).

дејствува *дејствува*, *дејствувааи* impf.; ‘врши некое дејство; има влијание, се одразува; остава впечаток, изгледа’.

Во релација со: ▲ дејствување, бездејствува, воздејствува, издејствува, содејствува, подејствува, чинодејствува, свештенодејствува, дејство, дејствен, дејствителен, бездејство, воздејство, злодејство, содејство, противдејство, дејствие, бездејствие

■ Од стсл. дѣствовати, што е деноминал од дѣство како превод на грч. ἐνεργέω, но не е исклучено рус. посредство, како што е и случајот со именката *воздејство*, глаголот *воздејствува*, придавката *дејствиен* и сл.; в. **дејство**. (Аникин 13: 145–146; ПЕРСЈ 1: 278–279; ESJS 130; SP 3: 128–129; Vaillant 4: 405).

дека¹ *дека* conj. и (dial.) interrogat.; како сврзник во исказни зависнослужени реченици; во причински зависнослужени реченици; (dial.) и како прашален збор, на пр. *Дека си?*, *Дека ѝо најде?* и сл.

Во релација со: ▲ овдека, ондека, довдека, дондека, негдека, нигдека, сегдека, одовдека, одондека, донегдека, понегдека, додека, задека

■ Од псл. *kъde ‘каде’, по губењето на *ъ во слаба позиција со упростување на почетната согласничка група и додавање на прилошката наставка -ка, по примерот на *йука*. Преминот од локативна во комплетивна функција најверојатно е под влијание на грч. τοῦ. (БЕР 1: 334).

дека² *дека* pref.; како прв дел во сложенки со значење ‘десетти дел; десет’.

Во релација со: ▲ декаграм, декалитар, декаметар, декар, декада, декан

■ Интернационален термин позајмен преку европските јазици, од грч. дека- ‘десет’. (ERHJ 1: 151; Snoj 2016: 129).

декада *декада* f., *декади* pl.; ‘временски период од десет дена или години’.

Во релација со: ▲ декаден ▼ дека²

■ Позајмено од европските јазици (фр. *décade* > герм. *Dekade*, англ. *decade*), што е изведено од грч. δεκάς

(G δεκάδος) ‘десет’. (ERHJ 1: 151; Snoj 2016: 129; TLFi, s.v. *décade*).

декаденција *декаденција* f., *декаденции* pl.; ‘опаѓање, губење на виталните и на творечките способности во подрачјето на некоја дејност; разни правци во уметноста и книжевноста во периодот по романтизмот што се стремеле кон краен индивидуализам и естетизам’.

Во релација со: ▲ декадент, декадентен

■ Позајмено од фр. *décadence* (> germ. *Dekadenz*, angl. *decadence*), од срлат. *decadentia*, што е образувано од преф. *dē-* (в. де-⁴) и лат. глагол *cadō* (*cadere*) ‘падне, се струполи’. (ERHJ 1: 151; Snoj 2016: 129; TLFi, s.v. *décadence*).

декан *декан* m., *декани* pl.; ‘управник на факултет што се избира од редот на професорите и има мандат на определено време’.

Во релација со: ▲ декански, деканат

■ Позајмено, преку европските јазици од длат. *decanus* ‘водач на група од десет луѓе’, што е изведено од бројот *decem* ‘десет’, веројатно под влијание на грч. δεκανός ‘заповедник на десетина’. Титулата *decānus* изворно означувала заповедник на десетина (во војска) или предводник на група од десет монаси (во манастири); в. **деци-**. (ERHJ 1: 151; Snoj 2016: 129; de Vaan 163, s.v. *decem*).

декември *декември* m., (indecl.); ‘последен, дванаесетти месец во годината; снежник’.

Во релација со: ▲ декемвриски

■ Позајмено, преку стсл. *декември*, со посредство на грч. δεκέμβριος, од лат. *December* (*mēnsis*) ‘десетти (месец)’, што го означува десеттиот месец во

стариот римски календар, бидејќи март бил прв, а декември бил десеттиот месец во годината, па така лат. назив е изведен од бројот *decem* ‘десет’, *decimus* ‘десетти’; сп. буг. *декември*. Од лат. *December* се грч. δεκέμβριος, фр. *décembre*, итал. *dicembre*, шп. *diciembre*, angl. *December*, germ. *Dezember*. Во словенските јазици посредството е различно, слн. *december*, слч. *december*, глуж. *december*, длуж. *december*, преку germ. *Dezember*, додека на пр., рус. *декабрь* е преку грч. δεκέμβριος со посредство на стсл. *декабрь*. (ПЕРСЈ 1: 286–287; Bezlaј 1: 183; ESJS 125; Skok 1: 388; Snoj 2016: 127; ERHJ 1: 149; Gluhak 191; Vasmer 1944: 51; de Vaan 163, s.v. *decem*).

декламација *декламација* f., *декламации* pl.; ‘текст (обично песна) што се декламира, се рецитира; (обично pl.) бессодржаен говор, кажување, празни, патетични зборови’.

Во релација со: ▲ декламативен, декламатор, декламира

■ Позајмено од фр. *déclamation*; сп. angl. *declamation*, итал. *declamazione*, шп. *declamación*, ром. *declamație*, рус. *декламация*. Фр. збор е изведен од лат. *dēclāmātiō* < *dēclāmō* (*dēclāmāre*), што е образувано од преф. *dē-* (в. де-⁴) и глаголот *clāmō* (*clāmāre*) ‘вреска, вика, повикува’ < пие. корен **kelh-* ‘вика, вреска’; (БЕР 1: 335; Snoj 2016: 130; TLFi, s.v. *déclamation*).

декларација *декларација* f., *декларации* pl.; ‘официјална или свечена изјава, проглас за основните принципи и ставови што се однесуваат на некое многу важно прашање; писмена пријава, изјава со податоци за определена стока, пратка и сл.’.

Во релација со: ▲ декларативен, декларира

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *déclaration*, germ. *Deklaration*, англ. *declaration*, рус. *декларация*) од лат. *dēclārātiō*, што е изведено од партиципската основа на лат. глагол *dē-clārō* (*dēclārāre*), што е образувано од преф. *dē-* (в. *де-*⁴) и глаголот *clārō* (*clārāre*) ‘разјаснува, образложува, изјавува’. (Аникин 13: 155–156; ЭСБМ 3: 179; ЕСУМ 2: 27; ERHJ 1: 151; Snoj 2016: 130; TLFi, s.v. *déclaration*).

деклинација *деклинација* f., *деклинации* pl.; ‘(gram.) промена на именските зборови по падежи; (astronom.) оддалеченост на некое небесно тело од екваторот’.

Во релација со: ▲деклинациски, деклинира

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *Deklinaton*, англ. *declination*, фр. *déclinaison*, рус. *деклинация*, срп. *деклинација*, хрв. *deklinacija*) од лат. *dēclīnātiō*, што е изведено од партиципската основа на лат. глагол *dēclīnō* (*dēclīnāre*) ‘лизга, свртува, одврка’, што е образувано од преф. *dē-* (в. *де-*⁴) и *-clīnō* (*-clīnāre*) ‘(се) витка, (се) настранува, (се) наклонува’. Во класичниот латински, овој глагол се среќава само како минат партицип *clīnātus*, а во новиот латински, зборот многу ретко се среќава, веројатно како повратна формација од префиксираните форми. (Аникин 13: 155–156; ERHJ 1: 152; Snoj 2016: 130).

деколте *деколте* n., *деколтеа* pl.; ‘длабок изрез околу вратот на женски фустан, блуза и сл.; разголен, деколтиран дел од телото’.

Во релација со: ▲деколтира, деколтиран

■ Позајмено од фр. *décolleté*, што е изведено од партиципската основа на фр. *décolleter* ‘разголува врат, грб’,

што е образувано од преф. *dē-* (в. *де-*⁴) и *collet* ‘јака’ < лат. *collum* ‘врат’. (БЕР 1: 335; Аникин; 13:158; ЕСУМ 2: 27; ERHJ 1: 152; Snoj 2016: 130; TLFi, s.v. *décolleté*; Kluge 168; de Vaan 125).

декор *декор* m., *декори* pl.; ‘тоа со што е украсена театарската сцена; тоа што служи, што се јавува како украс на едно место: слики, шари, предмети и сл.’.

Во релација со: ▲декоратер, декоративен, декоратор, декорација, декорира, декорисува

■ Позајмено од фр. *décor*, именка што е или изведена од фр. глагол *décorer* < лат. *decorō*, или е заемка од латинскиот, сп. лат. *decor* ‘пристојност, убавина’, *decus* (G *decoris*) ‘украс’. Латинските облици се изведени од коренот кој е во *decet* ‘доликува’. (Аникин 13: 159–160, s.v. *декорум*; БЕР 1: 335; ERHJ 1: 152; TLFi, s.vv. *décor*, *décorum*).

декорација *декорација* f., *декорации* pl.; ‘украсеност, накитеност’.

Во релација со: ▲декор, декоратер, декоративен, декоратор, декорира, декорисува

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *décoration*, germ. *Dekoration*, англ. *decoration*), од длат. *decoratio*, што е изведено од партиципската основа на лат. глагол *decorō* (*decorāre*) ‘украсува’; в. **декор**. (Аникин 13: 159; ERHJ 1: 152; Snoj 2016: 130).

декрет *декреи* m., *декреи* pl.; ‘писмена наредба, одлука или указ што има законска сила; решение за наименување или за разрешување’.

■ Позајмено со посредство на европските јазици (фр. *décret*, germ. *Dekret*, пол. *dekret*, рус. *декрет*), од лат. *dēcrētum*, минат партицип на глаголот

dēcernō (dēcernere) ‘одлучи’, што е образувано од *dē-* (в. де-⁴) и *cernō (cernere)* ‘разлаци, раздвои’. (Фасмер 1: 495; Аникин 13: 159; ЕСУМ 2: 27; ЭСБМ 3: 179; ERHJ 1: 152; Snoj 2016: 130).

дел *дел* м., *делови* пл.; ‘тоа што е помало од целината, што претставува нејзин составен елемент; тоа што е издвоено во однос на некоја целина; предмет со посебна функција во рамките на некоја направа; тоа што припаѓа некому при делба на нешто; удел, учество во нешто’.

Во релација со: ▲ делче, делум, делумен, делница, делничар, удел, дели, делба, дележ, делив, делач, делител, оддел, одделение, раздел, разделба

■ Наследено од псл. **dēľь*; сп. цсл. дѣла, буг. дял, срп. дѐо, дѝо, хрв. дѝо, (dial.) дѐл, дѝл, слн. дѐл, слч. diel, чеш. dil, пол. dział, рус. (dial.) дел, укр. діл, блр. (dial.) дзел. Псл. **dēľь*, како и деноминалот **dēľiti*, исто како и ствгерм. *teil* ‘дел’, гот. *dails* ‘дел’, герм. *Teil* ‘дел’, се изведуваат од пие. **d^hoylo-* или **deh₂i-lo-*, можеби од истиот корен (без суф. **/-o-*) се скрт. *dayate* ‘дели’, грч. δαίωμα ‘дели’. (ЭССЯ 5: 8–9; БЕР 1: 472; Фасмер 1: 495; Аникин 13: 161–162; ЕСУМ 2: 90; ПЕРСЈ 1: 281; ESJS 129–130; ERHJ 1: 166; Skok 1: 406–407; Snoj 2016: 130; SP 3: 143–145; Berneker 1: 195; Derksen 2008: 103; Beekes 2010: 297).

дела *дела*, *делааѝ* impf. (dial.); ‘обработува и обликува камен или дрво со алатки, прави да е соголено и да е мазно’.

Во релација со: ▲ делање, делка, делкање, доделка, изделка, наделка, поделка, пределка, разделка, делне, делнува, деланка, деланче, дело, деловен, делува, земјоделец, земјоделеие, земјо-

делство, земјоделски, дрводелец, дрводелство, дрводелски, каменоделец, делник, недела, понеделник

■ Настанало од псл. **dēľati*; сп. стсл. дѣлати, буг. дялам, срп. дѐлати, джѐлати, слн. дѐлати, слч. delati (zemi), чеш. dělati, глуж. dźełać, длуж. źełaś, пол. działać, рус. дѐлать, укр. ділати, блр. (dial.) дзѐлаць. Поради хомонимията со множинската форма *дела* од именката *дело*, како и со избројаната множинска форма (*ова*) *дела* од именката *дел*, во македонскиот стандарден јазик во значењето ‘обработува и обликува камен или дрво со алатки’ се употребува експресивно-итеративниот глагол *делка* кој е изведен со суф. *-ка*. Псл. **dēľati* се смета за деноминал на **-ati* од псл. **dēľo*, на што, според ПЕРСЈ (1: 279), укажува и етимолошката фигура псл. **dēľo dēľati* со општа семантика ‘прави, чини, работи, обработува’. Таа општа семантика во поголемиот дел од словенските јазици се конкретизирала на ‘обработка на земјата’, а во дел од нив и на определени технички значења, како на пример, ‘обработка на дрво или камен’ на словенскиот југ; в. **дело**. (Аникин 3: 131–133; БЕР 1: 473; ПЕРСЈ 1: 279; ЭССЯ 4: 231–232; ESJS 128–129; Skok 1: 412–413; SP 3: 131–133; Derksen 2008: 102).

делба *делба* ф., *делби* пл.; ‘постапка со која нешто се дели; делење, поделба, определување дел; разделба, одделување од некого или од нешто’.

Во релација со: ▲ делбен ▼ дел, дели

■ Настанало од псл. **dēľьba*; сп. буг. делба, срп. деоба, хрв. dioba, слн. dēľba, чеш. děľba, рус. (dial.) дѐльба, блр. дзяльба. Псл. **dēľьba* е изведено од **dēľiti*, кој, пак, е деноминал од псл. **dēľь*; в. **дели**, **дел**. (Аникин 13:

161–162; ПЕРСЈ 1: 281; ЭССЯ 5: 8–9; ERHJ 1: 166; ESJS 129–130; Skok 1: 406–407; SP 3: 143–145; Derksen 2008: 103).

делегат *делеџаѝ m., делеџаѝи pl.*; ‘лице избрано и овластено од некоја установа, колектив или од државата да врши определена задача’.

Во релација со: ▲делегатски, делегатка, делегација, делегира

■ Позајмено, можеби преку рус. *делегат* (< пол. *delegat*), сп. и буг. *delegat* (< рус. *делегат*), срп. *делџат*, хрв. *delëgāt* (< герм. *Delegat*, стфр. *delegat*) од лат. *dēlēgātus*, што е партицип на глаголот *dēlēgō* (*dēlēgāre*) ‘нарача, прати’; в. **делегација**. (БЕР 1: 336; Аникин 13: 166; ЕСУМ 2: 28; ЭСБМ 3: 179; ERHJ 1: 152; Snoj 2016: 130).

делегација *делеџација f., делеџации pl.*; ‘група од овластени лица којашто застапува или претставува некоја установа, организација и сл. пред некој друг субјект’.

Во релација со: ▲делегат, делегатка, делегатски

■ Позајмено, можеби преку рус. *делегация* (< пол. *delegacja* < герм. *Delegation*, или непосредно од фр. *délégation*), од лат. *dēlēgātiō*, што е изведено од лат. глагол *dēlēgō* (*dēlēgāre*) ‘нарача, прати’, а тоа е образувано од преф. *dē-* (в. **де**⁴) и глаголот *lēgō* (*lēgāre*) ‘прати како пратеник’. Тој глагол е изведен од коренот кој е во *lēx* (G *lēgis*) ‘закон’; в. **легален**. (Аникин 13: 166; ERHJ 1: 152).

дели *дели, делай pf./impf.*; ‘направи, прави помали делови, расчлени, расчленува нешто врз некоја основа или мерка; направи, прави поделба на категории, групи, класи и сл.; разграничи, разграничува две нешта или едно од друго нешто; разграничи не-

што по време и растојание; направи, прави поделба во едно семејство, раздели, разделува, оддели, одделува од некого или од нешто; изгледа поинаку, се разликува, двои од нешто; користи, располага со нешто заеднички; прифати нечие мислење, став, се согласи за нешто со некого; упати зборови, искаже, намени, даде од себе некому нешто; сподели, споделува, преживее, преживува нешто со некого; врши операција делење на некој број; (се ~) се раздвои, се раздвојува, се раздели, се разделува на делови; (се ~) се раздели на групи, категории и сл.; (се ~) се оддалечи, се одвои, се раздели од некого или од нешто; (се ~) се оддели, се издвои (со имотот) од семејството; (се ~) се оддели од нешто, не може да остане во цврст спој’.

Во релација со: ▲делење, додели, доделува, издели, изделува, наддели, надделува, оддели, одделува, определи, определува, подели, подделува, предели, пределува, раздели, разделува, сподели, споделува, исподели, исподелува, израздели, изразделува, подраздели, подразделува, расподели, расподелува, распредели, распределува, прераспредели, прераспределува ▼дел

■ Настанало од псл. **dēliti*, **dēljō*, што е деноминал од псл. **dēlъ*; сп. стсл. *дѣлити*, буг. *делѝ*, срп. *делити*, *дијелити*, хрв. *dijeliti*, слн. *delīti*, слч. *delit*, чеш. *děliti*, глуж. *dželić*, длуч. *želiš*, пол. *dzielić*, рус. *дели́ть*, укр. *ділити*, блр. *дзяліць*; в. **дел**. (Аникин 13: 172–173; ПЕРСЈ 1: 279; ЭССЯ 4: 233–234; ERHJ 1: 163–164; ESJS 129–130; Skok 1: 406–407; SP 3: 135–138; Derksen 2008: 102).

делија *делија m., делии pl.*; ‘(hist.) турски коњаник во султановата и везировата стража; (dial., colloq.) јунак’.

Во релација со: ▼ делибаша

■ Позајмено од тур. *deli* ‘луд; храбар’; балкански турцизам, сп. буг. *delija* ‘немирен, буен’, срп. *delija* ‘јунак; човек кој живее безгрижно, го троши времето залудно; турски коњаник во султановата и везировата стража’, унг. *dalia* ‘висок, строен, мускулест (маж)’, алб. *deli* ‘храбар; добар; убав’. Тур. збор е од сттур. *telü* < сттур. *tilve*, што значи ‘луд’. (Јашар-Настева 30, 166, 220; Tietze 2: 352).

деликатен *деликаџџен, деликаџџиноџи* adj.; ‘сложен, замрсен, тежок; внимателен, учтив, чувствителен; што бара посебен однос и внимание; вкусен’.

Во релација со: ▲ деликатно, деликатност ▼ деликатес, деликатесен

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *délicat* > герм. *delikat*, англ. *delicate*, рус. *деликатный*), од лат. *dēlicātus* ‘примамлив, привлечен, угоден, префинет’, што е изведено од лат. *laciō* (*lacere*) ‘мами, лаже’, од непознато потекло. (БЕР 1: 337; Аникин 13: 170–171; ЭСБМ 3: 124; ЕСУМ 2: 28; ERHJ 1: 152; Snoj 2016: 130; Králik 116; TLFi, s.v. *délicat*; Kluge, 169; de Vaan 321).

деликатес *деликаџџес* m., *деликаџџеси* pl.; ‘вкусно, посебно приготвено јадење или пијалак, специјалитет’.

Во релација со: ▲ деликатесен ▼ деликатен

■ Според Алексоска-Чкатроска (2005: 126) позајмено од фр. *délicatesse*, веројатно изведен според моделот на итал. *delicatezza*, од лат. *dēlicātus*; в. **деликатен**. (Алексоска-Чкатроска 2005: 126; Аникин 13: 169; ERHJ 1: 152; Snoj 2016: 131; de Vaan 321).

деликт *делиќџи* m., *делиќџи* pl.; ‘кривично дело, казниво дело, злосторство’.

Во релација со: ▼ делинквент (и деликвент), делинквентка (и деликвентка), делинквенција (и деликвенција)

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *Delikt*, англ. *delict*), од лат. *dēlictum*, што е изведенка од *dēlinquō* (*dēlinquere*) ‘погреша, згреши, пропушти должност’, а тоа е образувано од *dē-* (в. де-⁴) и глаголот *linquō* ‘остави’. (ERHJ 1: 152; Snoj 2016: 131; Kluge s. v. *Delikt*).

делинквент *делинквџџи* m., *делинквџџи* pl. и *делинквџџи* m., *делинквџџи* pl.; ‘тој што извршил кривично дело’.

Во релација со: ▲ делинквентка (и деликвентка), делинквенција (и деликвенција) ▼ деликт

■ Обликот со *-н- делинквџџи* е понова заемка, можеби непосредно од англ. *delinquent* (сп. фр. *délinquant*, герм. *Delinquent*), додека обликот *делинквџџи* (без *-н-*), можеби преку рус. *деликвџџи*, од лат. *dēlinquens* ‘тој што прави престап’, што е партиципска изведенка од *dēlinquō* (*dēlinquere*) ‘погреша, згреши, пропушти должност’; в. **деликт**. (ERHJ 1: 152–153; Kluge s. v. *Delikt*).

делка *делка, делкаџџи* impf.; ‘обработува и обликува камен или дрво со алатки, прави да е соголено и да е мазно’.

Во релација со: ▲ делкање, дела, делање, доделка, изделка, наделка, поделка, пределка, разделка

■ в. **дела**.

делми *делми* conj. и part.; (dial., colloq.) ‘штом, нели’.

Во релација со: ▲ дели, дилми, диљми, дими

■ Во мак. дијалекти се среќаваат различни форми: *ѓели* (Тетовско), *ѓелми* (Охридско), *ѓилми* (Дебарско) итн., сите од тур. (colloq., dial.) *dilmi* < *değil mi*, што е составено од *değil* ‘не’ и *mi* ‘ли’. (Јашар-Настева 233).

дело *дело* n., *дела* pl.; ‘резултат, производ од работа; производ на духовниот труд (во областа на уметностите, на науката); постапка, чин; тоа што е сторено, направено’.

Во релација со: ▲недело, деловен, деловник, деловница, деловоден, деловодител, делокруг, делотворен, дела, делка, делува, делник, делничен, безделник, безделнички, недела, понеделник

■ Настанало од псл. **dělo*; сп. стсл. дѣло, буг. *dělo*, *dяlo*, срп. *dělo*, *djělo*, хрв. *djělo*, (dial.) *dīlo*, слн. *dělo*, слч. *dielo*, чеш. *dílo*, рус. *дѣло*, укр. *діло*. Псл. **dělo* се толкува како партицип што е изведен со суф. **-l-* од коренот кој е во псл. **děti*, од пие. корен **d^heh₁-* ‘(по)стави’; в. **дене**. (Аникин 13: 173–176; ПЕРСЈ 1: 279–280; ЭССЯ 5: 7–8; ERHJ 1: 172; ESJS 128–129; Skok 1: 412–413; Snoj 2016: 131; SP 3: 139–142; Derksen 2008: 10).

деловен *деловен*, *деловниоѝ* adj.; ‘што е во врска со работата; што води до успех во работата’.

Во релација со: ▲деловност, деловник, деловница ▼дело

■ Настанало од псл. (јсл.) **dělovъ-^ъ* (*ъ*), што е изведено со суф. **-ънъ* од псл. приставка **dělovъ(^ъ)*, што, пак, е изведена од псл. **dělo*; сп. рус.-цсл. *дѣловъный*. (Аникин 13: 175; SP 3: 143).

делта *гелѝа* f., *гелѝи* pl.; ‘(само sg.) четвртата буква од грчката азбука; (geogr.) утока на река што се дели на повеќе ракави’.

Во релација со: ▲делтоид, делтоиден

■ Позајмено преку европските јазици од грч. *δέλτα*, што е позајмено преку феник. збор за ‘врата’, од хебр. *dāleṭ*. Второто значење ‘утока на река што се дели на повеќе ракави’ е според именувањето на устието на реката Нил што го дал Херодот (484–424 г. пр. Хр.), бидејќи има облик на триаголник, односно наликува на Δ, големата буква во грч. азбука. (Аникин 13: 181–182; ERHJ 1: 153; Snoj 2016: 131).

делува *делува*, *делувааѝ* impf.; ‘дејствува; (colloq.) влијае, дава резултат’.

Во релација со: ▲делање, делка, делкање, доделка, изделка, наделка, поделка, пределка, разделка, делне, делнува, деланка, деланче, дело, деловен, земјоделец, земјоделие, земјоделство, земјоделски, дрводелец, дрводелство, дрводелски, каменоделец, делник, недела, понеделник

■ Настанало од псл. **dělovati*, а во значењето ‘влијае, дава резултат, остава впечаток’ можно е и да е под влијание на срп. *dělovати*; сп. срп. *dělovати*, *djělovати*, хрв. *djělovати*, слн. *dęlováti*, чеш. (dial.) *d’ělovat’*, стпол. *działować*, рус. (dial.) *деловаться*, укр. (dial.) *відділювати*. Псл. глагол е деноминал од псл. **dělo* во итеративна функција од псл. **dělati*; в. **дело**, **дела**. (ПЕРСЈ 1: 280; Аникин 13: 177; ERHJ 1: 173; Skok 1: 412–413; SP 3: 142).

делфин *гелфин* m., *гелфини* pl.; ‘морско животно од фамилијата китови, *Delphinus delphi*; (sport.) стил во пливањето’.

Во релација со: ▲делфински

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *Delphin*, итал. *delfino*), од грч.

δελφίν, подоцнежна форма од грч. δελφῖς < δελφῦς ‘утроба’, бидејќи младенчето се раѓа од утробата. (Аникин 13: 182–183; ERHJ 1: 152; Snoj 2016: 130).

дема *дема* f., *деми* pl. (dial.); ‘попречна греда; пакет’.

Во релација со: ▲демет

■ Позајмено од нгрч. дѐма ‘врзоп, пакет’, балкански грцизам; сп. буг. дѐма ‘врска за женска забратка’, аром. *děmā*. (Аргировски 1998: 97; BEP 1: 339).

демагог *демагоџ* m., *демагоџи* pl.; ‘тој што настојува да ја придобие довербата на народната маса со празни ветувања и измами постигнувајќи ја својата цел да дојде до власт’.

Во релација со: ▲демагогија, демагошки

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *démagogue*, germ. *Demagoge*, англ. *demagogue*), од грч. δημαγωγός, што е сложенка од δῆμος ‘народ’ и ἄγωγός < ἄγω ‘води’. Зборот на почетокот означувал претставник на народот, но уште во античко време дошло до промена на значењето, па со овој збор се означувал политички хушкач, тој што манипулира со народот заради сопствени интереси. Преку европските јазици (герм. *Demagogie*, фр. *démagogie*, англ. *demagogy*), од грч. δημαγωγία ‘управување со луѓето’ (< δημαγωγός) е и *демагоџија* ‘систем и метод со кои се служи демагогот’. (BEP 1: 339; Аникин 13: 187; ERHJ 1: 153; Snoj 2016: 131).

демант *деманџ* m., *деманџи* pl.; ‘изјава со која се негира вистинитоста или се врши исправка на некоја вест или некое тврдење’.

Во релација со: ▲демантира

■ Позајмено од фр. *démenti*, што е минат партицип од глаголот *démentir* ‘побива’, кое пак, е сложено од *dé-* (в. де-⁴) и *mentir* ‘лаже, кажува невиност’, од лат. *mentior* (*mentīrī*) ‘лаже, мами; се преправа’, деноминал од лат. *mēns, mentis* ‘ум’, од пие. корен **men-* ‘мисли; ум’. Значењето ‘лаже’ произлегува од семантичко поместување ‘е инвентивен; има втори мисли’ > ‘лаже, измислува’, сп. и мак. *мнение* : *сомниџелен*. Според Алексоска-Чкатроска (2005: 174) во мак. јазик финалната самогласка се третира како множина. (Алексоска-Чкатроска 2005: 174; ERHJ 1: 153).

демаркација *демаркација* f., *демаркации* pl.; ‘гранична линија и разграничување, утврдување на гранична линија меѓу држави или завојувани страни’.

Во релација со: ▲демаркациски, демаркационен, демаркира ▼де-⁴, маркира, марка, маркер

■ Позајмено од фр. *démarcation*, според Алексоска-Чкатроска (2005: 174), преку germ. *Demarkation* и срп.-хрв. *демаркација*, *demarkácija*. Фр. *démarcation* е изведено од преф. *dé-* (в. де-⁴) и глаголот *marquer* ‘означи, обележи’; в. **маркира**. (Алексоска-Чкатроска 2005: 174; ERHJ 1: 153).

демарш *демарш* m., *демарши* pl.; ‘дипломатска постапка или дипломатско дејство во странска држава заради некој протест или барање’.

■ Позајмено од фр. *démarche*, според Алексоска-Чкатроска (2005: 178), преку germ. *Demarche* и срп.-хрв. *демарш*, *děmarš*. Фр. *démarche* е изведено од стфр. *démarcher* ‘гази; почне да оди; стапува’ (во современиот фр. *démarcher* ‘оди од кука до кука; врти наоколу’), што е сложено од *dé-* (в.

де-⁴) и *marcher* ‘оди’ < фран. **markôn* ‘остава знак, трага (од нога)’; сп. **демаркација**. (Алексоска-Чкатроска 2005: 174, 178; ERHJ 1: 153)

демаскира *демаскира*, *демаскираа̃* pf./impf.; ‘симне, симнува маска; покаже, покажува, разоткрие, разоткрива некого или нешто во вистинска светлина; (се ~) се разоткрива, се открива’.

Во релација со: ▲ демаскирање ▼ маскира, маска

■ Позајмено од фр. *démasquer*, што е образувано од преф. *dē-* (в. де-⁴) и *masquer* ‘маскира, става маска’ < *masque* ‘маска’ од супстратно предроманско потекло; в. **маскира**.

дембел *дембел* m., *дембели* pl.; ‘мрзливец, неработник, готован’.

Во релација со: ▲ дембелаво, дембелана, дембелски, дембелува

■ Позајмено од тур. *dembel*, *tembel*, што е од перс. *tanbal/tambal* ‘мрзлив, неспособен’; балкански турцизам, сп. буг. *дѐмбѐл(ин)*, срп. *дѐмбел*, *тѐмбел*, алб. *dembël*, ром. *tembël*, нгрч. *ντεμπέλις*. (Јашар-Настева 35, 107; БЕР 1: 339; Tietze 2: 355).

демек *демек* mod. (dial., colloq.); ‘значи, то ест, да речеме, да претпоставиме’.

■ Позајмено од тур. *demek* < *de-mek* ‘кажува; значи’, што е изведено од сттур. основа *tē-* ‘кажува, зборува’; сп. буг. *дѐмѐк*, срп. *дѐмек*, алб. *demék*. (Јашар-Настева 231, 234, 246; БЕР 1: 339).

деменција *деменција* f., *деменција̃а* (sg.); ‘оштетување на мозокот што води кон нарушување на менталните процеси’.

Во релација со: ▲ дементен

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *démence*, герм. *Demenz*, *Demen-*

tia, англ. *dementia*), од лат. *dēmentia* ‘безумие, лудост’. Придавката *демѐн-иѐн* ‘што е во врска со деменција’ е изведена со суф. *-ен* од европските јазици (фр. *dément*, герм. *dement*), што е од лат. *demens* ‘безумен, луд’, образувано од *dē-* (в. де-⁴) и *mēns* (*G mentis*) ‘ум, памет’; в. **демант**. (Алексоска-Чкатроска 2005: 174; ERHJ 1: 153).

демет *демѐи* m., *демѐи* pl. (dial.); ‘врзулка лук или кромид’.

Во релација со: ▲ дема

■ Позајмено од нгрч. *δέματι* ‘сноп, врзоп’, деминутивна форма од *δέμα*; в. **дема**. (Аргировски 1998: 97; БЕР 1: 339).

деминутив *деминути̃в* m., *деминути̃ви* pl.; (gram.) ‘збор, обично изведена именка, што во однос на основната именка значи нешто мало или смалено’.

Во релација со: ▲ деминутивен, деминутивност

■ Интернационален термин (сп. фр. *diminutive*, герм. *Deminutiv*, покрај *Diminutiv*, англ. *diminutive*) од лат. (*nomen*) *dīminutīvum*, *dēminutīvum* ‘смалена (именка)’, што е изведено од партиципската основа на глаголот *dīminiō* (*dīminuere*), *dēminuo* (*dēminuere*) ‘смали, намали’, а тоа се изведенки од *minus* ‘помалку’; в. **минус**. (ERHJ 1: 153).

демне *демне*, *демна̃и* impf.; ‘чека и набљудува од заседа’.

Во релација со: ▲ демнење, демнач, издемне ▼ дебне

■ Од постарата форма *дебне* со дисимилација на *-бн-* > *-мн-*; в. **дебне**.

демо- *демо-* pref.; како прв дел од сложеники во научна терминологија.

■ Позајмено од грч. *δημο-*, префикс-соид апстрахиран од именката *δήμος* ‘народ; население’, што е од пие. **deh₂-m-*. (ERNJ 1: 154).

демографија *демографија* f., *демографијата* (sg.); ‘гранка од статистиката, наука што се занимава со проучување на населението, со неговата структура, како и со законитостите на неговото растење и опаѓање (со наталитетот и со морталитетот)’.

Во релација со: ▲демограф, демографски

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *démographie*, герм. *Demographie*, англ. *demography*), што е образувано од *демо-* и *-графија*; в. **демо-**, **-граф**², **-графија**. (Аникин 13: 192; ERNJ 1: 154).

демократија *демократија* f., *демократијата* pl.; ‘облик на државно уредување во кој суверената власт му припаѓа на народот, систем на народно владеење; почитување на еднаквоста и на слободното учество во општествено-политичкиот живот; слобода воопшто, отсуство на принуда, на ограничување’.

Во релација со: ▲демократ, демократски, демократизира, демократизација, демократичен, демократичност

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *démocratie*, герм. *Demokratie*, англ. *democracy*, рус. *демократи́я*), од грч. *δημοκρατία* што е образувано од *δημο-* (в. **демо-**) и од *-кратија* ‘сила, моќ, власт’ < пие. **kret-* ‘сила’. И *демократи́я* ‘приврзаник на демократијата; припадник на некоја демократска партија’ е исто така позајмено преку европските јазици (фр. *démocrate* > герм. *Demokrat*, англ. *democrat*, рус. *демократи́н*), што е изведено од *демократија*, можеби по аналогија

со *аристи́ократи́я*. (Аникин 13: 192–193; БЕР 1: 340; ERNJ 1: 154; Snoj 2016: 132).

демолира *демолира, демолираа* pf./impf.; ‘уништи, уништува, урне, урнува, разруши, руши’.

Во релација со: ▲демолирање

■ Позајмено, според Алексоска-Чкатроска (2005: 122), преку герм. *demolieren* и срп.-хрв. *демолирати, demolirati*, од фр. *démolir*, што е од лат. *demolior* ‘уништи’, а тоа е образувано од *dē* (в. **де-**⁴) и *mōlior* (*mōliri*) ‘се труди, се стреми, настојува’. (Алексоска-Чкатроска 2005: 122; ERNJ 1: 154).

демон *демон* m., *демони* pl.; ‘божество, добар или лош дух врзан за судбината на еден човек (кај старите Грци); лош дух, ѓавол; лош човек, проклетник’.

Во релација со: ▲демонски, демонизира, демонологија

■ Позајмено, можеби преку цсл. *демонъ* и рус. *де́мон* од грч. *δαίμων* или преку европските јазици (фр. *démon* > герм. *Dämon*, англ. *demon*) од срлат. *daemon*, што е позајмено од грч. *δαίμων* ‘суштество со божествена природа’. Грч. збор е изведен од глаголот *δαίωμαι* ‘раздели, подели’, а изворното значење на грч. *δαίμων* е ‘тој што разделува’. Истата мотивација во развојот на значењето е и кај псл. **bogъ*. Во христијанството грч. збор *δαίμων* значел ‘лош, зол дух’. (Аргировски 98; (БЕР 1: 310; Аникин 13: 193–194; ЕСУМ 2: 31; ГСБМ 8: 39; ЭСБМ 3: 179; ERNJ 1: 154; Snoj 2016: 132).

демонстрира *демонстрира, демонстрираа* pf./impf.; ‘зема, зеде учество, учествува во демонстрација, јавно го покаже, го покажува своето

незадоволство кон некого или нешто; јавно покаже, покажува и прикаже, прикажува нешто, изведе, изведува демонстрација на нешто’.

Во релација со: ▲ демонстрирање, демонстрација, демонстрант, демонстрантка, демонстративен, демонстратор

■ Позајмено, преку срп.-хрв. *demonstrirati*, *demonstrirati* од germ. *demonstrieren* (сп. англ. *demonstrate*, фр. *démontrer*) од лат. *dēmōnstrō* ‘покаже, укаже’, што е изведено од коренот кој е во лат. *monēō* ‘потсети, раскаже’ < пие. **men-* ‘мисли, спомене’. Именката *демонстрација* ‘јавно, масовно изразување на незадоволството кон некого или нешто; јавно покажување и прикажување на нешто’ е позајмена преку европските јазици од лат. *dēmōnstrātiō* ‘покажување’, што е изведено од партиципот на глаголот *dēmōnstrō* ‘покаже, укаже’. (Аникин 13: 195–196; Фасмер 1: 498; ЕСУМ 2: 31; ERHJ 1: 154; Snoj 2016: 132; Králik 2015: 117).

ден *ден* m., *денови* pl.; ‘времето од изгревање до заоѓање на сонцето; деноноќие (ден и ноќ заедно), период од дваесет и четири часа; определен период, дел од животот; определен датум поврзан со некој настан, посветен на некого или на нешто’.

Во релација со: ▲ денчок, деница, денски, дента, денес, денеска, денденес, деноноќие, деноноќен, денува, денгуби, денгуба, именден, роденден, Велигден, Дуовден, Иванден, Илинден, Ѓурѓовден, Крстовден, Митровден, Петковден, Петровден, Павловден, везден, катаден, севезден, повезден, презден, раздени, разденува, обелодени, обелоденува ▼ дневен

■ Наследено од псл. **dънь*; сп. цсл. *dънь*, бут. *ден*, срп. *dân*, хрв. *dân*, слн. *dân*, слч. *deň*, чеш. *den*, пол. *dzień*,

глуж. *dzeń*, длуж. *zeń*, рус. *день*, укр. *день*, блр. *дзень*. Псл. **dънь* првично била консонантска *n*-основа (G **dъне*, при што **dънь* е стар акузатив од пие. **din-ni*), во чијашто пие. промена коренското **ĩ* (воопштено во псл. на сите падежи, а одразено уште во стинд. *dina-* п. ‘ден’) алтернирало со **ei-* (сп. стпрус. *deinam*, литв. *dienà*, латв. *diena*). Пие. **deyno-/dino-* е изведено од коренот **dey-/di-* ‘дневна светлина’ (сп. лат. *diēs* ‘ден’, стирс. *día* ‘ден’), а од истиот корен е и пие. **dyēw-*, **deywos* ‘небесен бог’ (сп. лат. *deus*, скрт. *devá-*, грч. *Zeús*). Астрономот *Деница* според ПЕРСЈ (1: 267) е од псл. **dъньница*, а настанал со универбизација на изразот **dъньна gvēzda* ‘дневна свезда’, сп. цсл. *дєнница*, при што во христијанството овој збор го примил значењето ‘Луцифер, Сатана’ поради поистоветувањето на Сатаната со планетата Венера (лат. *Lucifer* буквално ‘носител на светлина’ е калка спрема грч. *φῶσφορος* ‘Венера’), но во македонската народна традиција овој астроним нема негативна конотација. (Аникин 13: 205–206; БЕР 1: 341–342; ЕРСЈ 3: 117–118; ПЕРСЈ 1: 267; ЭССЯ 5: 213–214; ERHJ 1: 145; SP 5: 221–224; Skok 1: 379–381; Snoj 2016: 125; ESJS 162–163; Derksen 2008: 134–135).

денар *денар* m., *денари* pl.; ‘основна парична единица во Република Македонија’.

Во релација со: ▲ денарче, денарски, дени ▼ динар

■ Образување спрема лат. *dēnārius*, наспроти *динар* ‘основна парична единица во поранешна Југославија; пари воопшто’, кое, по воведувањето на денарот како македонска валута целосно е истиснато дури и во значењето ‘пари воопшто’, освен во зна-

чењето ‘странска валута’, на пр., српски динар, кувајтски динар итн. Лат. *dēnārius* (*nummus*) е изведено од *deni* ‘по десет’, а тоа е изведено од *decem* ‘десет’. Обликот *динар* е од српгрч. δηνάριον, што е од лат. *dēnārius* (*nummus*); сп. стсл. динарѣ, динарин, срп. дѣнар, хрв. дѣнар. (ПЕРСЈ 1: 292–293; Фасмер 1: 515; ЕСУМ 2: 73; ERHJ 1: 166; ESJS 133; Skok 1: 405–406; Snoj 2016:132).

дендрологија *дендрологија* f., *дендрологијаѝа* (sg.); ‘наука што ги проучува дрвјата и нивните особини, нивната морфологија и биологија’.

Во релација со: ▲ дендролог, дендролошки ▼ дендрит

■ Интернационален научен термин, позајмен преку европските јазици, што е образуван од грч. δένδρο- < δένδρον ‘дрво’ и -λογία ‘збор; говор’ (в. -лог, -логија). (ERHJ 1: 154).

дене *дене, денаш* impf.; ‘вовира (обично) конец во игла; ниже; става, закачува; сместува, скрива; (се ~) се крие, се засолнува’.

Во релација со: ▲ денење, вдене, вденува, надене, наденува

■ Настанало од презентската основа на псл. **dēti*, *dedjō/dēnō* од пие. **d^heh₁-* ‘прави, чини’; сп. стсл. vьz-дѣти, vьzдѣждѣ, цсл. дѣти, дѣждѣ (са), буг. дѣна, срп. дѣти, дѣнути, дјѣти, дјѣнути, хрв. дјѣnuti, слн. дѣti, рус. дѣтъ, укр. діти, блр. дзѣць. Назалниот суфикс во презентот на овој глагол можеби бил присутен уште во псл. **dēnō*, покрај презентските форми **dedjō* и **dējō*, а некои сметаат дека образувањето на презентот со назален суфикс е архаизам и го споредуваат со ерм. *dnem* ‘става, поставува’ < пие. **d^h(e)h₁-n-*. (БЕР 1:

470; ПЕРСЈ 1: 284–285; Аникин 13: 302–303; ЭССЯ 4: 229–230; ЭССЯ 5: 18–19; Bezlaј 4: 378; ERHJ 1: 173; ESJS 130; Skok 1: 414–415; SP 3: 163–165; 176–177; de Vaan 175–176).

денес *денес* и *денеска* adv.; ‘овој ден, денешниов ден; ова време, сега’.

Во релација со: ▲ денешен, днешнина, денешница, ден-денес, ден-денешен

■ Наследено од псл. **dьньсь*; сп. стсл. дьньсь, буг. (dial.) *днес*, срп. *dàнас(ке)*, хрв. *dànas*, слн. *dànes*, слч. *dnes*, чеш. *dnes*, пол. *dziś*, глуж. *džens(a)*, длуж. *žins*, рус. (dial.) *днесь*, укр. (dial.) *днесь*, стблр. *днесь*. Псл. **dьнь-сь* е образувано од акузативот на именката **dьнь* и показната замена **сь* ‘овој’, во изворно значење ‘овој ден’. Обликот *денеска* е проширен со партикулата за засилување -ка, а придавката *денешен* е изведена со сложениот придавски суфикс *-нь-ъ. (БЕР 1: 400; Аникин 14: 83–84; ЭССЯ 5: 215; ЭССЯ 25: 183–184; ЭССЯ 15: 13–14; ЭССЯ 8: 202; ERHJ 1: 145; Skok 1: 380b; Snoj 2016: 125; Derksen 2008: 135).

денк *денк* m., *денкови* pl. (dial., arch.); ‘количество од предмети, од материјали или од стока врзана, завиткана, спакувана и сл.; стара мера за тежина, една четвртина од драмот’.

Во релација со: ▲ денкче

■ Позајмено од тур. *denk* ‘бала; врзоп; товар; вага’, што е од перс. *denk*; сп. буг. *денк*, срп. *дѣњак*, *дѣнчанѝ*, алб. *deng*. Kaj Tietze (2: 359–360) зборот е разгледан во две значенски групи: 1) ‘дел од товар што се закачува симетрично на двете страни на товарно животно; товар, бала’, и 2) ‘еднаков, со иста тежина; соодветен’, при што се укажува на рана персиска

основа и можност за повратно заемање во турскиот. (Јашар-Настева 21, 35, 70; БЕР 1: 342; Tietze 2: 359-360).

дентал *денџал* m., *денџали* pl.; (gram.) ‘забен (консонант)’.

Во релација со: ▲ дентален ▼ дентист, дентистка, дентистички

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *dentale*, англ. *dental*, герм. *Dental*), што е изведено од лат. *dentālis* ‘забен’ < *dēns* ‘заб’ < пис. **h₃dónts*. Од лат. *dentālis*, со суф. -ен и изведена и придавката *денџален* ‘забен’. (ERNJ 1: 154).

дентист *денџисџи* m., *денџисџи* pl.; (med.) ‘заболекар, забар’.

Во релација со: ▲ дентистка, дентистички ▼ дентален

■ Позајмено преку европските јазици, можеби преку англ. *dentist* од фр. *dentiste*, што е изведено со суф. -iste од *dent* ‘заб’, од лат. *dēns* ‘заб’ < пис. **h₃dónts*.

департман *дејарџман* m., *дејарџмани* pl.; ‘административно-територијална единица во некои земји (на пр. во Франција); министерство за надворешни работи во некои земји (Швајцарија, САД); управно одделение на повисока установа во некои земји’.

Во релација со: ▲ департмански

■ Позајмено од фр. *département* ‘оддел’, што е именка изведена од глаголот *départir* ‘раздели, раздвои’, а тоа е изведено од лат. *dēpartiō* (*depar-tīre*), што е образувано од *dē-* (в. де-⁴) и *partiō* (*partīre*) ‘дели’; в. **партија**. (ERNJ 1: 155; TLFi, s.v. *département*).

депеша *дејеша* f., *дејеша* pl.; ‘(arch.) вест доставена на најбрз можен начин; (diplom.) итен дипломатски извештај’.

■ Позајмено, можеби преку буг. *депеша* и рус. *депеша*, според Алексоска-Чкатроска (2005: 174) преку герм. *Depesche* и срп.-хрв. *депеша*, *депеша*, од фр. *dépêche* ‘телеграма’, што е изведено од глаголот *dépêcher* ‘брза, забрзува; брзо испрати курир’, од стфр. *despechier* буквално ‘отстрани пречки’, а тоа е образувано од преф. *dé-* во значење ‘отстрани, отстранува’ и глаголот *empêcher* ‘пречи, попречува’. (Аникин 13: 210; Алексоска-Чкатроска 2005: 174; БЕР 1: 343; Snoj 2016: 132).

депо *дејо* n., *дејоа* pl.; ‘стовариште, магацин за стока; зграда за сместување и поправка на локомотиви; магацин за машини, апарати, опрема, книги и др.; трезор, место во банка каде што се чуваат вредности’.

■ Позајмено, можеби со посредство на рус. *депо*, според Алексоска-Чкатроска (2005: 269) преку герм. *Depot* и срп.-хрв. *депо*, *депо*, од фр. *dépôt* < лат. *dēpositum*, што е партицип на глаголот *dēponō* (*dēponere*) ‘смести, остави, положи’, а тоа е образувано од *dē-* (в. де-⁴) и *ponō* ‘стави’ (сп. и *дејозиџи* од истиот латински глагол); в. **позиција**. (Алексоска-Чкатроска 2005: 269; Аникин 13: 211–212; БЕР 1: 343; ERNJ 1: 155; Snoj 2016: 132).

депортација *дејорџација* f., *дејорџаци* pl.; ‘присилно одведување на определено место (во концентрационен логор, во друг крај на земјата); протерување од местото на престојот’.

Во релација со: ▲ депортира

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *dēportātiō*, што е изведено од партиципот на глаголот *dēportō* ‘премести, пресели’, а тоа е образувано од

лат. *dē-* (в. де-⁴) и *portō* (*portāre*) ‘носи, пренесува’. (ERNJ 1: 155; Snoj 2016: 132).

депресија *gejpresija* f., *gejpresii* pl.; ‘состојба на душевна потиснатост, нерасположеност, меланхолија; економско опаѓање, индустриски застој, стопанска криза, смалување на животниот стандард; област со низок атмосферски притисок; област што лежи пониско од површината на морето’.

Во релација со: ▲депресивен ▼депримира, депримиран, пресија, импресија

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *dēpressiō*, што е изведено од партиципот на глаголот *dēprimō* ‘притисне, притиска’, а тоа е образувано од лат. *dē-* (в. де-⁴) и *premo* (*premere*) ‘гнете, тиска, гмечи’; в. **импресија**. (ERNJ 1: 155; Snoj 2016: 132).

депутација *gejuŋacija* f., *gejuŋacii* pl.; ‘делегација, пратеништво, група, специјално избран одбор на некој собир, на некоја организација или на некое место со овластување да изврши одредена мисија’.

Во релација со: ▲депутат, депутатка, депутатски

■ Позајмено од европските јазици (фр. *députation*, герм. *Deputation*, итал. *deputazione*), можеби преку буг. *deputacija* и рус. *депутация*. Овој збор е изведен од лат. *dēputō* (*dēputāre*) ‘одреди, одредува’, а тоа е образувано од лат. *dē-* (в. де-⁴) и *putō* (*putāre*) ‘уреди, уредува, мисли; изреже’. Зборот *gejuŋaŋ* во значење ‘пратеник, делегат, член на делегација’, кој денес се смета за архаизам, е позајмен преку буг. *deputat* и рус. *депутат* (< стпол. *deputat* < лат. *dēputātus* ‘пратеник, ополномоштено

лице’). Иако во TPMJ за овој збор е дадено и значењето ‘утврден годишен приход што некој го прима во натура, во стока’, во јазичната практика не заживеал. (Аникин 13: 214; БЕР 1: 343; ЭСБМ 3: 180; ЕСУМ 2: 34; ERNJ 1: 155).

дератизација *geratizacija* f., *geratizacii* pl.; ‘уништување глодари (стаорци, глупци) со помош на хемиски средства’.

Во релација со: ▲дератизира, дератизатор

■ Позајмено од фр. *dératisation*, што е изведено од *dératiser*, а тоа е образувано од *dé-* (в. де-⁴) и *rat* ‘стаорец’ < лат. *rattus* ‘стаорец’ од непознато потекло. (ERNJ 1: 155; Snoj 2016: 133).

дерби *gerbi* n., *gerbija* pl.; ‘главен, решавачки натпревар; коњски трки во Англија, наречени по основачот на трките, лорд Дерби’.

■ Позајмено од англ. *derby* ‘која било коњска трка од годишните трки во Англија; кој било организиран спортски натпревар’, што настанало според името на лордот Едвард Дерби (Edward Derby, 1752–1834), основач на најпознатата коњска трка, која од 1780 г. се одржува секоја година во Елсон, Англија. Од конкретната трка зборот дополнително почнал да се употребува за секоја коњска трка, а потоа и за кој било решавачки спортски натпревар. (ERNJ 1: 156; Snoj 2016: 133; Kluge, s.v. Derby).

дервен *gerven* m., *gerveni* pl. и *гербен* m., *гербени* pl.; ‘клина, планински теснец’.

Во релација со: ▲дервенски, дервенција, дервенциски

■ Позајмено, според Јашар-Настева (2001: 58, 196) од тур. (dial., colloq.) *dervent*, со испаѓање на финалниот

консонант, а според БЕР (1: 344) преку нгрч. *δερβένι*, од тур. *derbent/derbend*. Тур. збор е позајмен од перс. *darband* ‘планински теснец, премин; клисура’, што е образувано од *dar* ‘порта’ и *band* ‘врска, јазол; пречка’. (Јашар-Настева 58, 196; БЕР 1: 344; Tietze 2: 368; Nişanyan s.v. *derbent*).

дервиш *derviш* m., *derviши* pl.; ‘монах, калуѓер кај муслиманите’.

Во релација со: ▲ дервишки

■ Позајмено од тур. *derviş* ‘тој што живее од милостиња; припадник на духовниот ред тарикат (мистична струја во исламот)’, што е од перс. *darvīš* или *darvēš* во основно значење ‘просјак; сиромав’; сп. буг. *derвіиш*, срп. *дѐрвѝш*, грч. *δερβίσης*, алб. *dervish*. (Јашар-Настева 35, 43; ERHJ 1: 156; Tietze 2: 376-377, s.vv. *derviş*¹, *derviş*²).

дере *дере*, *дерай* impf.; ‘симнува кожа од животно; (fig.) бездушно ограбува со претерана цена, камата и сл.; (fig.) предизвикува болка на гребене; (се ~) вика силно’.

Во релација со: ▲ дерење, додере, задере, одере, содере, раздере, дерач, дерле, живодер, живодерник, кожодер
▼ удри, удар, раздор, продор

■ Настанало од псл. **d̥rati*, *derq* ‘дере’ < пие. **der(H)-* ‘дере’; сп. стсл. *д̥рати*, *д̥рж*, буг. *derà*, срп. *dr̥ati*, *d̥rati*, хрв. *dr̥ati*, *d̥erati*, слн. *d̥erati*, слч. *drať* (*sa*), чеш. *dr̥ati* (*se*), длуж. *draš*, стпол. *drać*, рус. *драть(ся)*, укр. *др̆ати*, блр. *др̆аць*. Сродно е со литв. *dir̆ti*, латв. *dir̆at*, ствгерм. *zerren*, грч. *δέρω*. Според ERHJ (1: 155) во псл. постоеле неколку блискозначни глаголи: примарно **derti*, фактитивно **d̥rati* и интензивот **dirati*. Од псл. варијанти **d̥rati*, *derq* како и **der(a)ti*, *d̥rq* во словенските јазици

се изведуваат итеративи со вдолжување на редуцираната основа **d̥r-* > **dir-*, од каде што е и мак. *-gura* (*загura*, *ѝрогura*, *раздura*), а поствербални изведенки со превој **dor-* се *ѝрогор*, *разгор* (за апофонската варијанта **dar-* в. удар). Според Аникин (14: 306–308), за словенските форми (најчесто сведувани на двата основни типа **derti*, **d̥rq* и **d̥rati*, **derq*) и нивните соодветства, се претпоставува пие. **der-* ‘дере’ и **der̆-*, **dr̆-* или **der(H)-*. Точни паралели има во литв. *dir̆ti* ‘дере, кожа’, ‘истрошува, дере (облека)’, ‘тепа, удира’, ‘алчно срка’, ‘витка’, латв. *dir̆at* ‘дере’. Сродни се и грч. *δέρω* гот. *dis-tairan* ‘раскинува, распарчува’, англисак. *teran*, ствгерм. *zeran* ‘раскинува, уништува’, стинд. *d̥r̆āt̆i* ‘пука, се распукува’, авест. *dar-* ‘кине, расцепува’, ерм. *teřem* (очигледно од **der-s-*) ‘раздерира кожа, крзно’. (БЕР: 343–344; ПЕРСЈ 1: 312–313; Фасмер 1: 504, 535; Аникин 14: 306–308; ЭССЯ 4: 209; ЭССЯ 5: 218; ЭССЯ 26: 157–158; ЭССЯ 33: 40–42; ПЯ 1: 365–366; ERHJ 1: 155; Skok 1: 436–438; SP 3: 211–212; SP 5: 231–35; Berneker 1: 185; Borys 2005: 130; Machek 132; Derksen 2008: 99, 135).

дерече *дереце* n. (само sg.); (dial., colloq.) ‘положба, состојба (обично неподнослива, тешка)’.

■ Позајмено од тур. *derece* ‘степен; состојба, положба’, што е од арап. *daraca*, *d̆ar̆āğ̆a* ‘степеник, скалило’; сп. буг. *дередеӂе*, срп. *дереца*. (Јашар-Настева 34, 106; Tietze 2: 369–370).

деривација *деривација* f., *деривации* pl.; ‘изведување, одведување’.

Во релација со: ▲ деривациски, дериват, дериватен, деривира

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *dérivation*, герм. *Derivation*, англ. *derivation*), од лат. *dērivātiō*, што е изведено од партиципот на глаголот *dērivō* (*dērivāre*) ‘одврати, одведе’, а тоа е образувано од *dē-* (в. *де-*⁴) и *rīvus* ‘поток, река’. Преку европските јазици, од лат. *dērivātus*, што е минат партицип на *dērivō* (*dērivāre*) е и зборот *derivāti* ‘тоа што е изведено, што произлегува од нешто, производ од нешто; органско соединение што потекнува од други органски соединенија; изведен, мотивиран збор; финансиски продукт како договор меѓу две страни по кој под определени услови (датум, вредности, итн.) стапува наплаќањето’. (ERHJ 1: 156; Snoj 2016: 133; TLFi, s.v. *dérivation*).

дерман *герман* m., *германои* (sg.); ‘спас, средство за одбрана, лек, мир’.

■ Позајмено од тур. *derman*, од перс. *darmān* ‘лек, третман, лекување’; сп. буг. *dermán*, срп. *dermán*, алб. *dermán*. (БЕР 1: 345; Tietze 2: 373–374).

-дерм *-герм*, *-герма* suf.; како втор дел од сложеники во значење ‘кожа; кожен’.

Во релација со: ▲ епидерм, хиподерм ▼ дерматолог, дерматологија, дерматит

■ Интернационален суфикс, што е позајмен од грч. *-дέρμος*, од именката *дέρμα* ‘кожа’, што е изведено од глаголот *дέρω* ‘дере, одере’. (ERHJ 1: 156).

дерматологија *гермајологија* f., *гермајологијата* (sg.); (med.) ‘наука од медицината што се занимава со проучување на кожата и со кожните болести’.

Во релација со: ▲ дерматолог, дерматолошки ▼ -дерм, -дерма

■ Позајмено од европските јазици (фр. *dermatologie*, герм. *Dermatologie*, англ. *dermatology*). Зборот е научен термин што е образуван од грч. *дέρμα* ‘кожа’ (в. **дерм-**, **дерма-**) и *-λογία* (в. **-лог**, **-логија**). (ERHJ 1: 156; Chambers 268; Snoj 2016: 133).

дермен *гермен* m., *гермени* pl.; (arch., dial.) ‘воденица, мелница’.

Во релација со: ▲ дерменција

■ Позајмено од тур. *değirmen* ‘направа (уред) што ги меле зрната (и сл.) и соодветната градба’; сп. буг. *dermèn*, срп. *dermèncija*. Тур. збор, според Tietze (2: 340), е од сттур. *tegirmen* < **teğir-* ‘врти, завртува’ < птур. корен **tek-* ‘се врти и сл.’ (Јашар-Настева 184, 197 s.v. дерменција; БЕР 1: 345; Tietze 2: 340).

дерт *герп* m., *герпи* pl.; (arch., dial.) ‘грижа, мака, тешкотија; тага, јад, мака, болка, обично љубовна’.

Во релација со: ▲ дертлив

■ Позајмено од тур. *dert*, што е од перс. *dard* ‘болка, болест; тага’; сп. буг. *derpt*, срп. *derpt*, алб. *dert*. (Јашар-Настева 104; БЕР 1: 345; Tietze 2: 368).

десант *гесани* m., *гесании* pl.; ‘префрлување трупи (војска) на непријателска територија по воден или по воздушен пат’.

Во релација со: ▲ десантен

■ Позајмено од фр. *descente*, изведено од глаголот *descendre* < лат. *dēscendō* (*dēscendere*) ‘слегува, симнува’, што е образувано од *dē-* и *scandō* (*scandere*) ‘се качува’. (ERHJ 1: 156; Snoj 2016: 133; de Vaan 542; TLFi, s.v. *descente*).

десерт *гесерп* m., *гесерпи* pl.; ‘јадење што се послужува и што се зема по

главното јадење (торта, колаче, овошје, сирење)’.

Во релација со: ▲ десертен

■ Позајмено од фр. *dessert*, што е изведено од глаголот *desservir*, а тоа е образувано *de-* и *servir* ‘сервира’; в. **сервира**. (ERHJ 1: 156; Snoj 2016: 133; TLFi, s.v. *dessert*).

десен *десен*, *десниѝ* adj.; ‘што се наоѓа на спротивната страна од страната на срцето, што е на спротивната страна од левата; што е политички конзервативен’.

Во релација со: ▲ десно, деснак, десница, десничар, десничарски, деснорак

■ Наследено од псл. (dial.) **desnъ(jь)*, ограничено пред сè на јсл. ареал, а како реликти во хидронимијата можат да се забележат и во зсл. и исл. јазици (чеш. *Desná*, рус. *Десна́*); сп. стсл. *дѣсназ*, буг. *děsen*, срп. *děsnī*, хрв. *děsnī*, слн. *désen*, рус.-цсл. *десниѝ*, рус. (dial.) *десно́й*, *десно́й*, стблр. *десный*, стукр. *десный*. Псл. збор се изведува од пие. **dek's-* ‘десен’; сп. литв. *dėšinas*, лат. *dexter*, грч. *δεξιτερός*. Другите словенски јазици во значењето ‘десен’ имаат рефлексии изведени од псл. **pravъ(jь)* ‘прав’, а за значењето ‘десен’: ‘прав’, сп. англ. *right* ‘десно’: *right* ‘право’. (БЕР 1: 346; ПЕРСЈ 1: 283; Аникин 13: 270–271; ЭССЯ 4: 218–219; ЕСУМ 2: 42; Skok 1: 395; Snoj 2016: 134; ERHJ 1: 157–158; Gluhak 193; Derksen 2008: 100; Derksen 2015: 124).

десет *десеѝ* num.; ‘основен број поголем за една единица од девет, се бележи со бројката 10’.

Во релација со: ▲ десетти, десеттинка, десеттина, десетка, десетмина, десетина, десетица, десетник, десеток,

десетар, десетерец, десетдневен, десетмесечен, десетгодишен, десеткува

■ Од псл. **desęть*; сп. стсл. *дѣсать*, буг. *děcem*, срп. *děcēm*, хрв. *děsēt*, слн. *desēt*, слч. *desat*, чеш. *desat*, глуж. *dze-sać*, длуж. *žašeś*, пол. *dziesięć*, рус. *десять*, укр. *десять*, блр. *дзэсяць*. Псл. **desęть* се изведува од пие. **dek'ŋ(-t)*; сп. латв. *desmit(s)*, литв. *dėšimtis*, *dėšim(t)s*, стпрус. *dessimpts*, при што суф. **-t* укажува на поименчување, кое се случило уште во пие. (сп. стинд. *daśát-* ‘десетка’), а во балто-словенскиот таа изведенка ја презела функцијата на основен број, задржувајќи ја делумно падежната промена на консонатските *t*-основи, додека пак, во некои падежи е преобликувана спрема броевите на **-tis > *-tъ* (сп. **пет**, **шест**), кои се *i*-основа. Од пие. **dek'ŋ* се и грч. *δέκα*, лат. *decem*, гот. *tailhun*, англ. *ten*, герм. *zehn*. Според некои (в. ПЕРСЈ 1: 281–282), овој пие. збор се толкува како сложенка од **de-k'ŋ*, при што првиот член значи ‘два’, а вториот ‘рака’, односно збир на бројот на прстите на двете раце. (Аникин 13: 284–286; БЕР 1: 346–347; ЭССЯ 4: 216–217; ПЕРСЈ 1: 281–282; ERHJ 1: 156; Skok 1: 394; Snoj 2016: 133; SP 3: 64, 71–72; ESJS 125–126; Derksen 2008: 100).

дескрипција *дескрипциѝа* f., *дескрипциѝи* pl.; ‘усно или писмено излагање во кое нешто објективно се опишува’.

Во релација со: ▲ дескриптивен
▼ скрипта, скрипториум, манускрипт, постскриптур

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *dēscriptiō*, што е изведено од глаголот *dēscribō* (*dēscribere*) ‘опише, опишува’, а тоа е образувано од лат. *dē-* (в. **де**⁴) и *scribō* (*scribere*) ‘пишува’ < пие. **skreyb^h-* ‘гребе’; сп. **скрипта**. (ERHJ 1: 157; Kluge s.v. *deskribieren*).

деспот *despōtī m., despōtīi pl.*; ‘царски намесник во Византија; титула на владетел во некои средновековни држави; тиранин, диктатор, апсолутист, неограничен владетел; човек што настапува насилно’.

Во релација со: ▲деспотски, деспотство, деспотизам, деспотува

■ Во првото значење, најверојатно преку цел. *despōtē*, од грч. *despōtēs* ‘господар на куќа; владар, владетел; владика’, а во значењето ‘тиранин, диктатор, апсолутист, неограничен владетел; човек што настапува насилно’ најверојатно преку европските јазици од грч. *despōtēs*. Грч. збор е стара сложенка од пие. корен **dem-* ‘куќа, дом’ (в. **дом**) и **pot-i-* ‘господар’, сп. скрт. *dāmpati-* ‘господар’; в. **господ**. (Фасмер 1: 507; Аникин 13: 272–273; ERHJ 1: 158; Snoj 2016: 134; Beekes 1, 2010: 319).

дестилација *desīllaciја f., desīillaciји pl.*; ‘прочистување на течност со загревање до вриење и претворање во пареа, па потоа ладење и повторно претворање во течност’.

Во релација со: ▲дестилациски, дестилат, дестилационен, дестилира

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *dēstillātiō*, што е изведено од глаголот *dēstillō* (*dēstillāre*) ‘дестилира’, а тоа е образувано од лат. *dē-* (в. **де**⁴) и *stillō* (*stillāre*) ‘капе’ < *stilla* ‘капка’. (ERHJ 1: 158; Snoj 2016: 134).

деструкција *desīrukciја f., desīrukciји pl.*; ‘рушење, разурнување, уништување’.

Во релација со: ▲деструктивен ▼де⁴, структура

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *dēstructiō*, што е изведено од глаголот *dēstruō* (*dēstruere*) ‘разруши’, а тоа е образувано од лат. *dē-* (в. **де**⁴) и *struō* (*struere*) ‘гради, сложува’; в. **структура**. (ERHJ 1: 158; Snoj 2016: 134).

детал *deīāl m., deīāli pl.*; ‘ситница, подробност, поединечност, составен дел од целина’.

Во релација со: ▲детален, деталност, детализира

■ Позајмено, можеби со посредство на срп. *detāl* или рус. *detāl*, од фр. *detail*, што е изведено од глаголот *detailler* во изворно значење ‘реже, сече на ситни парчиња’. Фр. глагол е образуван од *de-* (в. **де**⁴), и *tailler* ‘реже’, што е изведено од лат. *tālea* ‘гранка, фиданка’ со нејасна етимологија. (Алексоска-Чкатроска 2005: 126; Аникин 13: 287; ЕСУМ 2: 44; ERHJ 1: 158; Gluhak 193; Snoj 2016: 134; TLFi, s.v. detail).

дете *deīe n., deја pl.*; ‘човечко суштество во раниот период од својот развој, од раѓање до пубертет; момче или девојче во рана возраст; чедо, пород, потомок; незрел човек’.

Во релација со: ▲детуле, детенце, детиште, детски, детство, детина, детинест, детини, детински, детинство, детињак, подетинува

■ Наследено од псл. **dēte*; сп. буг. *detē*, срп. *dēte*, *dujete*, хрв. *dijete*, (dial.) *dītē*, слн. *dēte*, слч. *diet’a*, чеш. *dítě*, глуж. *džěco*, длуж. *žiše*, пол. *dziecię*, рус. *дѹмјѹ*, укр. *дѹмјѹ*, блр. *дзіцѹ*. Псл. **dēte* е изведенка од псл. **dēty*, со помош на деминутивниот суф. **-et-* (за означување на младенчиња, како *ишеле*, *јагње* итн.). Псл. **dēty* се толкува како првобитен апстрактом на **-t(e)i-* од глаголскиот корен кој е во *gou*, од пие. **d^heh₁(y)-* ‘дои, цица’; в. **дои**. (Аникин 14: 65–66; ЭССЯ 5: 12–13; ПЕРСЈ 1: 283–284; ESJS 131; Skok 1: 402–403; ERHJ 1: 164; Snoj 2016: 134; SP 3: 161–162; Vaillant 4: 688; Derksen 2008: 104–105).

детектив *деѿекѿиѿв* m., *деѿекѿиѿви* pl.; ‘лице што истражува прекршоци, злосторства, убиства; припадник на тајна полиција или на приватна извештувачка агенција, таен агент’.

Во релација со: ▲ детективка, детективски, детектира, детектор

■ Позајмено од англ. *detective* (> фр. *détective*, germ. *Detektiv*, шп. *detective*, рус. *детектѿв*) што е изведено од глаголот *detect* ‘открие’, а тоа е заемка од партиципската основа на лат. глагол *dētegō* (*dētegere*) ‘открие’, што е пак, образувано од *dē-* (в. *де-*⁴) и *tegō* (*tegere*) ‘покрива’; в. **тога**. (Аникин 13: 289–290; ЕСУМ 2: 44; ERHJ 1: 158–159; Snoj 2016: 134; OED, s.v. *detective*; TLFi, s.v. *détective*; Kluge 174).

детел *деѿел* m., *деѿили* pl. (dial.); ‘клукајдрвец’.

Во релација со: ▲ детле

■ Наследено од псл. **dētelъ*, покрај **dētelъ*; сп. буг. (dial.) *dētel*, срп. *dētao*, *djētao*, (dial.) *djētel*, хрв. *djētao*, (dial.) *ditao*, слн. *dētel*, слч. *d’atel*, чеш. *datel*, глуж. *džečel*, длуж. *žešēlc*, *žišēlc*, пол. *dzięciol*, рус. *дѿтел*, укр. *дѿтел*, блр. *дзѿцел*. За псл. **dētelъ* најчесто е мислењето дека се работи за сложенка образувана од псл. **del(b)ti* ‘длаби’ < пие. **d^helb^h-* (сп. стангл. *delfan*, ‘копа, погребува’, ствгерм. *bitelban* ‘закопува’, лат. *dolāre* ‘длаби’) со суфиксот **-telъ* (или варијантата **-tel’b*), при што **delb-telъ* по дисимилацијата дал **dē-telъ* во изворното значење ‘тој што длаби, длабач’, слично на псл. дијалектен збор **dylbačъ*, сп. укр. (dial.) *довбѿч*, бидејќи оваа птица бара храна клукајќи по стеблото на дрвото. Според други, можно е псл. назив за оваа птица да е изведен од коренот **dent-* ‘заб’, пие. **h_{1/3}dent-*, (сп. **детелина**).

Семантичката мотивација би била во тоа што оваа птица како да ја ‘глода’ кората на дрвото со заби, па поради тоа се нарекува ‘забеста птица’, што е сомнително. (Аникин 15: 223–224; БЕР 1: 349; ЭССЯ 5: 27–28; ПЕРСЈ 1: 286; ERHJ 1: 173; SP 3: 101–103; Skok 1: 413–414; Snoj 2016: 135; Derksen 2008: 107).

детелина *деѿелина* m., *деѿелини* pl.; ‘ливадска билка обично со по три зелени заоблени ливчиња на тенко стебленце, *Trifolium*’.

■ Наследено од псл. **dētelina* < **dētelъ*, покрај **dētelina* < **dētelъ*; сп. буг. *детелина*, срп. *дѿтелина*, *дѿтелина*, хрв. *djētelina*, слн. *dēteljina*, *dētelja*, слч. *d’atelina*, чеш. *dētelina*, глуж. *džečelina*, длуж. *žešēlin(a)*, пол. (dial.) *dzięcielina*, рус. (dial.) *дѿталина*, *дѿтливина*, *дѿтлѿвина*, *дѿтлѿвѿина*, укр. *дѿтлѿна*, (dial.) *д’ѿтловина*, блр. *дзѿцелѿна*. Овој фитоним нема општо-прифатена етимологија. Некои го доведуваат во врска со псл. орнитоним **dētelъ*/**dētelъ*, односно како придавка што е изведена од него, а мотивацијата за означување на ова растение според птицата би можело да се бара во сличноста на црвениот цвет на еден од видовите детелина (*Trifolium incarnatum*) со црвениот гребен. Некои пак, тргнуваат од изгледот на листот на ова растение и го доведуваат во врска со пие. корен **h_{1/3}dent-* ‘заб’, а трети пак, го изведуваат од псл. **dōti* ‘дуе (се), подуе (се)’, бидејќи стоката се подува кога ја јаде оваа трева. (Аникин 15: 225–226; БЕР 1: 349–350; Фасмер 1: 462; ЭССЯ 5: 27; ЕСУМ 2: 154; СДЭС 2: 170; ПЕРСЈ 1: 284; ERHJ 1: 173; Snoj 2016: 135; SP 3: 100–101).

детергент *дејтерџенѝ m., дејтерџенѝи pl.*; ‘хемиско средство (во вид на прашок, на течност) за чистење, миене и перење разни предмети (алишта, садови и др.)’.

■ Позајмено од англ. *detergent*, што е изведено од партиципската основа на лат. глагол *dētergeō* (*dētergēre*) ‘брише, чисти со бришење’, што е пак, образувано од *dē-* (в. де-⁴) и *tergeō* (*tergēre*) ‘брише’. (ERHJ 1: 159; Snoj 2016: 135; OED, s.v. detergent).

детерминација *дејтерминација f., дејтерминации pl.*; ‘поблиско определување на некој поим’.

Во релација со: ▲детерминанта, детерминизам, детерминирачки, детерминира, детерминист ▼термин

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *détermination*, germ. *Determination*, англ. *determination*) од лат. *dēterminātiō*, што е изведено од глаголот *dēterminō* (*dētermināre*) ‘ограничи, разграничи, назначи, дефинира’, а тоа е образувано од лат. *dē-* (в. де-⁴) и *terminō* (*termināre*) ‘означи (со граници), затвори, прекине’, а тоа пак е изведено од лат. *terminus* ‘граница; крај’; в. **термин**.

детонира *дејтонира, дејтонирааѝ pf./imprf.*; ‘експлодира под дејство на детонација’.

Во релација со: ▲детонација, детонациски, детонирач

■ Позајмено, преку европските јазици (фр. *détoner* > germ. *detonieren*, англ. *detonate*), од лат. *dētonō* (*dētonāre*) ‘грми одозгора’, што е образувано од лат. *dē-* (в. де-⁴) и *tonō* (*tonāre*) ‘грми’ < пие. **tenh-* ‘грми’. Не е поврзано со лат. *tonus* ‘истегнување, тон’, заемка од стгрч. τόνος, од пие. корен **ten-* ‘истегне, издолжи’. Преку европските јазици (фр. *détonation* > англ. *detonation*, germ. *Detonation*, рус.

детона́ция) е и именката *дејтонација* ‘пукот, тресок, татнеж од експлозија’. Фр. *détonation* е изведено од *détoner*. (Аникин 13: 297; ERHJ 1: 159; Snoj 2016: 135; de Vaan 623; TLFi, s.vv. *détoner*, *détonation*).

детронизација *дејтронизација f., дејтронизации pl.*; ‘симнување од престола’.

Во релација со: ▲детронизира ▼трон

■ Под влијание на европските јазици (фр. *détronement*, англ. *dethronement*, итал. *detronizzazione*), од срлат. *dēthronisātiō* < *dēthronare*, што е образувано од преф. *dē-* (в. де-⁴) и *thronō* (*thronare*), што е изведено од *thronus* < грч. θρόνος ‘трон’; в. **трон**. (Аникин 13: 298–299; TLFi, s.v. *détronement*, Beekes 2010: 558).

дефект *дефекѝ m., дефекѝи pl.*; ‘недостаток, мана, нешто што е расипано’.

Во релација со: ▲дефектен ▼дефектологија, дефектолог, дефектолошки, дефицит

■ Позајмено, можеби преку срп.- хрв. *дефект*, *děfekt* (< germ. *Defekt*), или преку англ. *defect*, во крајна линија од лат. *dēfectus* ‘грешка, слабост’, што е изведено од минатиот партицип на лат. глагол *dēficiō* (*dēficere*) ‘ослабе, намали, пропадне, погреша’, што е пак, образувано од *dē-* (в. де-⁴) и коренот кој е во глаголот *faciō* (*facere*) ‘прави, чини, работи’. (Аникин 13: 304–305; ERHJ 1: 150; Snoj 2016: 128; Kluge s. v. Defekt).

дефиле *дефиле́ n., дефиле́а pl.*; ‘параден марш (на војска), свечена поворка’.

Во релација со: ▲дефилира

■ Позајмено од фр. *défilé* ‘поворка, парада, марш (во знак на протест)’, што е изведено од минатиот партицип

на глаголот *défiler*, а тоа пак е образувано од преф. *dé-* и *filer* < *file* ‘нишка, врвца, конец’. Првичното значење било ‘тесно место каде што може да се премине само во линија, како по врвца’. (БЕР 1: 350; Аникин 13: 306; TLFi, s.v. *défilé*; Kluge 166).

дефиниција *дефиниција* f., *дефиниции* pl.; ‘збиено, јасно и разбираливо објаснување на некој поим со кое се искажува суштината’.

Во релација со: ▲ дефинициски, дефинира, дефиниран

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *dēfīnītiō*, што е изведено од глаголот *dēfīniō* (*dēfīnīre*) ‘стави граници, ограничи, дефинира’, а тоа е образувано од преф. *dē-* (в. де-⁴) и *fīniō* (*fīnīre*) < *fīnis* ‘меѓа, граница’; в. **финале**. (БЕР 1: 350; Аникин 13: 306–307; ERHJ 1: 150).

дефицит *дефицит* m., *дефицити* pl.; ‘кусок во благајната или на сметката; загуба воопшто; недостиг од нешто’.

Во релација со: ▲ дефицитен, дефицитарен

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *dēfīcit* ‘недостига, недостакува’, 3. sg. pres. на лат. глагол *dēfīciō* (*dēfīcere*) ‘ослабе, намали, пропадне, погреша’; в. **дефект**. (Аникин 13: 307; ERHJ 1: 150; Snoj 2016: 128).

дефлација *дефлација* f., *дефлацијаи* (sg.); ‘намалување на количеството пари во оптек заради зголемување на нивната куповна вредност’.

Во релација со: ▲ дефлациски, дефлаторен

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *déflation*, англ. *deflation*, germ. *Deflation*), што е образувано со преф. *dē-* (в. де-⁴) како антоним на инфлација; в. **инфлација**. (ERHJ 1: 150).

деформира *деформира*, *деформирааи* pf./impf.; ‘изобличи, изобличува нешто, обезличи, обезличува; се деформира, се изобличи’.

Во релација со: ▲ деформирање, деформиран, деформација ▼ форма, формација, формира

■ Позајмено, преку европските јазици (фр. *déformer* > germ. *deformieren*), од лат. *dēfōrmō* (*dēfōrmāre*), што е образувано од *dē-* (в. де-⁴) и *fōrmō* (*fōrmāre*) ‘формира, обликува’. Преку европските јазици од лат. *dēfōrmātiō* е и именката *деформација* ‘промена на нормалниот облик на некое тело под некакво влијание; изменетост’; в. **формира**. (Аникин 13: 307; ERHJ 1: 150; Snoj 2016: 128).

дефтер *дефтер* m., *дефтери* pl.; (hist.) ‘книга што е водена во турскиот период’.

Во релација со: ▼ тефтер

■ в. **тефтер**.

деценија *деценија* f., *децении* pl.; ‘период од десет години’.

Во релација со: ▲ децениски

■ Книжевна заемка преку европските јазици од лат. *decennium*, што е образувано од *decem* ‘десет’ и *annus* ‘година’.

деци- *деци-* pref.; како прв дел во сложенки со значење ‘десетти дел’.

Во релација со: ▼ децибел, децилитар, децимал

■ Интернационален термин позајмен по книжевен пат преку европските јазици, од фр. *déci-* (компонента на новиот метрички систем што е прифатен по Револуцијата од 1792 г.), што е создадено со скратување на лат. *decimus* ‘десетти’ < лат. *decem* ‘десет’. Варијантата *деци-* го одразува усното заемање. (Аникин 13: 308–309; ERHJ 1: 149; Snoj 2016: 127–128).

децидиран *гецидиран, гецидираниоѝ* adj.; ‘решителен, определен’.

Во релација со: ▲ децидира, дециден

■ Позајмено, можеби со посредство на срп. *децидиран*, хрв. *decidīran*, од герм. *dezidiert*, што е партицип на глаголот *dezidieren* ‘одлучи’, а тоа, пак, е од лат. *dēcidō* (*dēcidere*) ‘отсече, одреже; одлучи’, што е образувано од *dē-* и *caedō* ‘сече, заколе, убие’. Со помош на суф. *-ен* од лат. *dēcidō* (*dēcidere*) е и придавката *гециген, гецигниоѝ* adj.; ‘што е решителен, строго определен’. (ERNJ 1: 149; Kluge s. v. *dezidiert*.)

децимален *гецимален, гецималниоѝ* adj.; ‘што се однесува на децимал; што во основа е поделен на десет делови; што се однесува на направа што мери во децимали’.

Во релација со: ▲ децимал, деци-

■ Позајмено преку европските јазици од срлат. *decimālis*, што е изведено од лат. *decimus* ‘десетти (дел)’ < *decet* ‘десет’. Именката *гецимал* m., во значење ‘кој и да било број, кое и да било бројно место по децималната записка во декадниот броен систем’ е математички термин од исто потекло како и придавката *гецимален*; в. **деци-**. (Аникин 13: 309; ERNJ 1: 149; Snopj 2016: 128).

дечко *гечко* m., *гечковци* pl. (colloq.); ‘момче, потпораснато машко дете; момчак, младич, млад маж; *гечки* pl. (colloq.) во обраќање кон непознато лице’.

Во релација со: ▼ дете

■ Позајмено преку срп. *дѣчко* од хрв. (dial.) *dečko, dečki* pl.; хрватски кајкавизам што се проширил и во срп. јазик и што е, можеби, хипокористично скратување од *д(ј)ѣчак, дјѣчак*, или евентуално изведенка од псл.

detьčьkъ* < **dětę*. За натамошната етимологија в. **дете.

дешифрира *гешифрира, гешифрирааѝ* pf./impf.; ‘одгатне, одгатнува, прочита, чита шифра или текст; протолкува, толкува, прочита, чита лошо и нејасно напишан текст’.

Во релација со: ▲ дешифрирање, дешифрант, дешифрантка, дешифрат ▼ шифра, шифрира

■ Позајмено, според Алексоска-Чкатроска (2005: 157–158), преку герм. *dechiffrieren*, срп.-хрв. *гешифрирати, dešifrirati* од фр. *déchiffrer*. Според неа, изведенките *шифраниѝ, гешифраниѝ, шифраниѝка, гешифраниѝка* се изведени со *-аниѝ* по аналогија со другите заемки од германскиот јазик, односно се изведуваат од партиципот, наместо фр. (*dé*)*chiffreur*, додека за *гешифраѝ*, според Алексоска-Чкатроска (2005: 158) се работи за неологизам произведен со суф. *-аѝ* (како препарат и сл.) кој го означува резултатот; в. **шифра, шифрира**. (Алексоска-Чкатроска 2005: 157–158; Аникин 13: 311; Фасмер 1: 510; TLFi, s.v. *déchiffrer*).

ди¹ *ди* interj.; извик за терање коњ, магаре.

■ Можеби од псл. **di*, извик кој во јсл. се специфицирал за поттикнување на животни (особено коњ, магаре) за побрзо одење, трчање, а во дел од зсл. и исл. јазици за повикување гуски, при што за јсл. јазици не е исклучено влијание и на тур. *dî*, извик за поттикнување, но и како партикула за засилување на императивот. (БЕР 1: 380).

ди² *ди-* pref.; префикс за образување сложеники, како прва компонента со значење ‘два’.

■ Позајмено од грч. δι-, δις- ‘двапати, двојно’, што се развил од пие. **dwi-*; сп. скрт. *dvi-*, *vi-* ‘раз-’, лат. префикс *bī-*, од истиот корен како и лат. *duo* ‘два’. (ERNJ 1: 160; Snoj 2016: 137).

ди-³ *ди-* pref.; префикс за образување сложенки од туѓо потекло, со значење што го содржи префиксот раз-.

■ Позајмено од лат. *dis*, *dī-*, што настанало од пие. **dwi-* (в. **би-⁴**). Почетното *d-* место *b-* се објаснува со дисимилиција **dwi-* > **dī-* пред лабијал, или со вкрстување со пие. **dus-* ‘лош’ (сп. **дожд**). (ERNJ 1: 160).

диб *диб* m., *дибои* (sg.); (dial.) ‘листови на долниот дел од стеблото на ту-туно’.

■ Позајмено од тур. *dib*, *dip* ‘дно; долен дел, основа, подножје’, со семантичка специјализација ‘долниот дел на растението’; сп. буг. (dial.) *диб*, срп. (dial.) *диб*. (Tietze 2: 403).

дибек *дибек* m., *дибеци* pl.; (dial.) ‘издлабен сад од камен или (поретко) од дрво вкопан во земја во кој се толчи сол, пипер, кафе и др.; (fig.) глупав човек’.

■ Позајмено од тур. *dibek*; сп. буг. (dial.) *дибек*, срп. (dial.) *дибек*, алб. *dybék*. Според Tietze (2: 404) етимологијата на тур. збор не е со сигурност разјаснета, па постојат две хипотези, од кои едната го поврзува со тур. *dib*, *dip* ‘дно; долен дел, основа, подножје’, а другата го изведува од глаголската основа *dōv-* ‘толчи’. (Јашар-Настева 68, 177; Tietze 2: 404; Eren 763–764).

дибидус *дибидус* adv.; ‘сосема, потполно, докрај (обично во негативна конотација)’.

■ Позајмено од тур. *dübedüz* во исто значење; сп. буг. (dial.) *дубидюз*,

дибидуз, срп. (dial.) *дибидуз*. Тур. збор е апсолутен суперлатив направен по пат на редупликација со преф. *düb-* и придавката *düz* ‘рамен, порамнет’, што е од сттур. корен *tüz-* ‘средува, исправа’. (Јашар-Настева 217, 242; БЕР 1: 381; Škaljić 2016).

дибла *дибла* f., *дибли* pl.; ‘подлога за клин, дрвен или пластичен чеп’.

Во релација со: ▽дипла², тибла, типла

■ Позајмено, можеби преку буг. (dial.) *дйбла*, *дйпла*, *тйбла*, од герм. *Dübel*, *Döbel*, *Dobel* ‘клин’, со неизвесна натамошна етимологија. (БЕР 1: 381).

див¹ *див* m., *дивови* pl. (dial., poet., liter.); ‘горостас; цин; исполин’.

Во релација со: ▲дива¹, самодива ▽див², дива²

■ Од псл. (dial.) **divъ*, но можно е да се работи за вкрстување на псл. **divъ* ‘зол дух, демон; чудо’ со тур. *div* (во современиот тур. *dev*) од персиско потекло (сп. нперс. *dīv*, *dēv* ‘зол дух, ѓавол’ < перс. *dew* < стиран. **daiva-*), во крајна линија од пие. **deywos* ‘бог, небесник’; сп. буг. (dial.) *див* ‘зол дух, чудовиште’, срп. *дйв*, хрв. *dīv*, струс. *дивъ* ‘демонско суштество’, рус. (dial.) *див* ‘демон; јунак од бајка’, укр. *див*, стблр. *дивъ морскій* m. ‘сирена’, блр. (liter.) *дзіў*. Псл. **divъ* има паралели во стинд. *dēvā-*, авест. *daēva-*, лат. *deus* ‘бог’, *divus* ‘божествен’, како и во литв. *diēvas*, латв. *dievs*, стпрус. *deywis*, при што во балтиските јазици е одразена изворната семантика ‘бог, божествен, небесен’, а во словенските јазици во значење ‘бог’ е потиснат од псл. **bogъ* од иранско потекло (в. **бог**), додека пак самиот збор **divъ* е деградиран во назив за ‘зол дух, демон’ што се поклопува со развојот на стиран. **daiva-* и се толкува како

иранско влијание на старата словенска религија; сп. **див**². (ПЕРСЈ 1: 289–290; Аникин 13: 360–362; ЭССЯ 5: 35–36; ERHJ 1: 171; Skok 1: 403–404; 409–410; SP 3: 228–231; Derksen 2008: 108–109).

див² *див*, *дивиоѿ* adj.; ‘што живее слободно во природата, што не е припитомен (за животно); што не е калемено (за растение); што е необработено, ненаселено, пусто (за место); обично за пат, патека за локална употреба, незабележан(а) на карта; што живее на најнискиот општествен поредок; што е плашлив, некомуникативен, асоцијален (за човек); незаконски, недозволен; изросток на тело’.

Во релација со: ▲ дива, диво, диви, дивина, дивотина, дивотија, дивеч, дивечки, дивјак, дивјачка, дивјачки, дивјаштво, дивјаштина, дивојарец, дивокоза, диви (се), дивее, задиви, здиви, подиви, подивее, подивен, подивеност ▼ див¹, дива², самодива

■ Од псл. **divъ(jь)*, покрај **divъ(jь)*; сп. стсл. *дивин*, буг. *див* adj., срп. *divъљ*, (dial., arch.) *divěj*, (dial.) *div* adj., хрв. *divljī*, (dial.) *divji*, *devji*, слн. *divji*, слч. *divý*, стчеш. *diví*, чеш. *divý*, (dial.) *diví*, глуж. *dziwi*, длуж. *ziwy*, пол. (dial.) *dziwi*, (arch.) *dziwy*, струс. *дивиш*, рус. (dial., arch.) *divij*, укр. (arch.) *дивиш*, (dial.) *дивий*, стблр. *дивий*. Во псл. **divъ(jь)* се забележува дека изворната семантика на псл. **divъ* ‘бог, небесник’, е изменета под иранско влијание во ‘демон’; в. **див**¹. (ПЕРСЈ 1: 289–290; Аникин 13: 360–362; ЭССЯ 5: 35–36; ERHJ 1: 171; Skok 1: 403–404; 409–410; SP 3: 228–231; Derksen 2008: 108–109).

дива¹ *дива* f., *диви* pl. (arch., dial., poet.); ‘самовила; женско митолошко суштество’.

Во релација со: ▲ див¹, самодива ▼ див²

■ Се изведува од псл. **diva* ‘натприродно суштество, русалка, божица’ и во суштина овој збор во мак. дијалекти е регистриран само како втора компонента во сложенката *самодива*, но во современиот мак. јазик оваа именка е целосно потисната од придавката *дива*, а во поново време во разговорниот и новинарскиот стил се наметнува новата заемка *дива* во значење ‘музичка, филмска ѕвезда’; в. **дива**². (ПЕРСЈ 1: 289–290; Аникин 13: 360–362; ЭССЯ 5: 35–36; ERHJ 1: 171; Skok 1: 403–404; 409–410; SP 3: 228–231; Derksen 2008: 108–109).

дива² *дива* f., *диви* pl. (colloq.); ‘познатата, славна уметничка (особено во музиката, филмот, театарот)’.

Во релација со: ▼ див¹

■ Нова заемка преку англ. *diva*, што е од итал. *diva* во изворното значење ‘божествена’; сп. и лат. *divus* ‘божествено’; в. **див**¹. (ПЕРСЈ 1: 289–290; Аникин 13: 360–362; ЭССЯ 5: 35–36; ERHJ 1: 171; Skok 1: 403–404; 409–410; Snoj 2016: 142; SP 3: 228–231; Derksen 2008: 108–109).

диван *диван* m., *дивани* pl.; ‘отоман, канабе, софа; (hist.) турски царски совет, турска влада’.

Во релација со: ▼ догана, догањер

■ Според Јашар-Настева (2001: 65) во мак. дијалекти *диван* и *диванхане* (*диванхана*) во значење ‘претсобје, ходник’, но и ‘голема приемна просторија со убав изглед на горниот кат’ од тур. *divan*, а значењето ‘отоман, канабе, софа’ е под влијание на срп. *divān*. Тур. *divan* ‘совет, сала за совет (на достоинственици, сала за прием)’ е позајмен непосредно од перс. *dīwān* ‘книга на трошоци, место на водење

на такви книги', но и 'седиште на највисоката персиска администрација', но и посредно преку арап. *dīwān*, каде што се развило и значењето 'софа, канабе'. (Јашар-Настева 2001: 65, 177; ERHJ 1: 170; Skok 1: 410f; Snoj 2016: 142; Gluhak 199; Škaljić 220; Tietze 2: 439).

дивее *divее*, *diveeai* impf.; 'беснее, се однесува непристојно, како дивјак'.

Во релација со: ▲ дивеење, подивее, подивеност, диви се, задиви, здиви, подиви, подивува ▼ див²

■ Изведено од *div*, деноминал од псл. **divъ(jь)*; в. див².

дивен *дивен*, *дивниоѝ* adj. (dial., poet.); 'силен; чудесен, прекрасен'.

Во релација со: ▲ дивна, дивно, дивни, димни, димна ▼ див², диви (се)

■ Од псл. **divъ(jь)*; сп. стсл. дивънъ, бут. *diven*, срп. *divan*, хрв. *divan*, слч. *divný*, чеш. *divný*, глуж. *dziwny*, длуж. *żiwny*, пол. *dziwny*, рус. *divnyj*, укр. *divnij*, блр. *dziŭny*. Оваа псл. придавка е изведена со помош на суф. *-ънъ или од основата на псл. глагол **diviti* (se), или од псл. **divo* 'чудо', кое пак е поименчена придавка од псл. **divъ(jь)* со амбивалентна семантика, која може да се забележи во различните словенски рефлексии; сп. чеш. (dial.) *divý* 'зачуден, изненаден', пол. (dial.) *dziwy* 'чуден, необичен', рус. (dial.) *divnyj* 'восихитувачки, зачудувачки'. Во мак. дијалекти и во народната поезија е забележан обликот *гимни* m., sg., (*гимна* f., *гимно* n.) во значење 'чуден, силен, страшен', обично врзани со епски ликови (Димни Марко, Димна Јуда), што се должи на асимилацијата на -вн- > -мн-; в. див¹, див², диви (се). (ПЕРСЈ 1: 288–289; Аникин 13: 364; БЕР 1: 385; ЭССЯ 5: 36–37; ERHJ 1: 170; ESJS

134–135; Skok 1: 409–410; Snoj 2016: 142 – 143; SP 3: 221, 233–234; de Vaan 167–168).

дивергентен *диверџенѝен*, *диверџенѝниоѝ* adj.; 'различен, противставен, различно насочен'.

Во релација со: ▲ дивергентност, дивергенција, дивергира

■ Позајмено преку европските јазици (сп. англ. *divergent*, герм. *divergent*), од длат. *dīvergō* (*dīvergere*) 'разминува (се)', што е изведено од лат. *dī-* 'раз-' и *vergō* (*vergere*) 'сврти'. Со посредство на европските јазици (сп. англ. *divergence*, герм. *Divergenz*) од нлат. *divergentia* е и именката *диверџенција* 'раздвојување; различност, спротивност, несогласување, разминување во мислењата; оддалечување на спротивна страни'; сп. **конвергенција**. (ERHJ 1: 170; OED, s.vv. *divergent*, *divergence*; Kluge s.v. *divergent*.)

диверзант *диверзаниѝ* m., *диверзаниѝи* pl.; 'човек што врши диверзија, учесник во диверзија; човек што расипува некоја работа'.

Во релација со: ▲ диверзантка, диверзантски, диверзија ▼ диверзитет, диверзификација

■ Позајмено од рус. *диверсáнт*; комунистички термин кој се раширил во сите европски јазици. Рус. *диверсáнт* е изведено од рус. *дивѣрсия*; в. **диверзија**. (Аникин 13: 357–358; ERHJ 1: 171).

диверзија *диверзија* f., *диверзии* pl.; 'самостојна воена операција со цел да се одвлече вниманието на непријателот од главното боиште; илегална акција, саботажа на важни воени и индустриски објекти, железнички пруги и др. од страна на агенти на некоја странска земја; деструктивна постапка'.

поголем влог од другиот; (се ~) се искачува; (се ~) се спротивставува, се побунува; (се ~) си придава голема важност, се прави важен, се фали’.

Во релација со: ▲ дигање, дигне, дигнат, воздига, воздигне, воздигнува, задига, издига, издигне, издигнува, подига, подигне, подигнува, раздига, раздигува, раздигне, раздигнува, ди-галка, дигач ▼ движи, двигател, под-виг

■ Од псл. **dvigati*; буг. *dìgam*, срп. *dìzati*, хрв. *dìzati*, слн. *dvigati*, слч. *dvihat*, чеш. (dial.) *dvihat*, длуж. *zwi-gaś*, пол. *dźwigać*, рус. *двѣгать*, укр. *двѣгати*. Псл. **dvigati* се толкува како итератив на *-*ati* од псл. **dvigti* ‘при-движи, помести’ со крајно неизвесна натамошна етимологија. Според ЭССЯ (5: 168) овој псл. глагол се смета за деноминал од псл. **dvigъ*, или **d(ъ)vigъ* ‘гранка, стап со чатал’, кое го доведува во врска со псл. **d(ъ)va*, со објаснување дека токму ваквата гранка служела за „придвижување, подигање” (в. два). Според БЕР (1: 125, s.v. вдигам) буг. форма *дигам* (мак. *диџа*) е добиена со метатеза и декомпозиција од *в-диџам*, бидејќи *в-* е сфатено како префикс; сп. **движи**, в. **дигне**. (Аникин 13: 34–37; БЕР 1: 125, 386; ЭССЯ 5: 168–169; ПЕРСЈ 1: 290–291; ERHJ 1: 161; ESJS 155–156; Skok 1: 401; SP 5: 121–127).

дигестивен *диџестѿивен, диџестѿивниоѿ* adj.; мед. ‘што се однесува на органите за варење’.

Во релација со: ▲ дигестија

■ Позајмено преку европските јазици (сп. англ. *digestive*, герм. *digestive* < фр. *digestif*), од лат. *digestivus* < *digestus* ‘одвоен, растворен’, што е минат пасивен партицип од лат. *digerō* (*digerere*), образувано од *dis-* ‘раз-’ и *gerō* (*gerere*) ‘носи’. (Аникин 13: 367, s.v. дигестия; TLFi, s.v. digestif).

дигитален *диџиѿален, диџиѿалниоѿ* adj.; ‘што е управуван со допир на прстите, со копчиња; што функционира врз база на бинарните броеви 0 и 1; што работи со помош на компјутер’.

Во релација со: ▲ дигитализација, дигитализира, дигитализиран ▼ дигитрон

■ Позајмено, најверојатно преку англ. *digital*, од лат. *digitālis* < *digitus* ‘прст’. Во значењата ‘бројчен; што може да се претстави со бројки’, како посредник се јавува англ. *digit*, кое исто така е изведено од лат. *digitus*. (ERHJ 1: 161; OED, s.v. digital).

дигитрон *диџиѿтрон m., диџиѿтрони pl.*; ‘сметач, калкулатор’.

■ Зборот *диџиѿтрон* е епоним според името на компанијата за калкулатори *Диџиѿтрон* (*Digitron*), основана во 1971 г., во Бује, град на западниот брег на полуостровот Истра, Хрватска, која во рамките на тогашната федеративна држава Југославија (официјално СФРЈ) почнала прва да го произведува и се наметнала на пазарот како бренд. Постарата и средната генерација сè уште го употребува овој збор, а помладата генерација повеќе го користи зборот *калкулаѿтор*.

дигне *диџне (се), диџнаѿ (се) pf.*; ‘помести некого или нешто од пониска на повисока положба; исправи, постави нешто како што стои или како што треба да стои; изгради, постави, подигне нешто на земјата, на подлога (кука, монтажен објект, шатор); скорне некого што седи, што е на некое место; разбуди, скорне некого од спиење; украде, ограби; покачи, зголеми (цена, брзина); (се ~) се крене на повисоко; (се ~) се исправи,

потстане, стане; (се ~); се покачи, се зголеми (температура, притисок)’.
Во релација со: ▲дигнува, дигнување, дига, дигање, дигнат, воздига, воздигне, воздигнува, задига, издига, издигне, издигнува, подига, подигне, подигнува, раздига, раздигува, раздигне, раздигнува, дигалка, дигач

▼движи, двигател, подвиг
 ■ Од псл. **dvignoti*, што е изведен од псл. **dvigati*; стсл. *двигѣти* (са), буг. *дигна* (се), срп. *дигнути* (се), хрв. *dignuti* (se), слн. *dvigniti* (se), слч. *dvihnūt* (sa), чеш. *zdvihnout* (se), длуж. *zdwignuś* (se), пол. *dźwignąć* (się), рус. *двигнуть*(ся), укр. *двиг(е)нути*, блр. *дзвигнуцца*. Изворното значење на псл. **dvignoti* би требало да биде ‘придвижи, тргне’. Натамошната етимологија е неизвесна. Семантички не е уверлива врската со стангл. *twiccian* ‘корне’, ствгерм. *gizwicken* ‘прицврсти, стисне’, а формално е неизводлива и семантички напрегната врската со ствгерм. *zwig*, герм. *Zweig*, англ. *twig* ‘гранка’; (за *-*dvi*- > -*gu*- в. **дига**). (ПЕРСЈ 1: 290–291; Аникин 13: 34–37; ЭССЯ 5: 168–169; ERHJ 1: 161; ESJS 155–156; Skok 1: 401; Snoj 159–160; SP 5: 168–169).

дигнитет *дигниџиџи* m., *дигниџиџи* pl.; ‘достоинство, углед, чест, висока положба, вредност’.

■ Позајмено, преку европските јазици (фр. *dignité*, герм. *Dignität* англ. *dignity*), од лат. *dignitās* (G *dignitātis*) ‘вредност, достоинство’, што е изведено од придавката *dignus* ‘вреден’, од постарото **deknos*, од истиот корен кој е во декорација; в. **декорација**. (ERHJ 1: 152, 161; TLFi, s.v. *dignité*).

дигресија *дигресија* f., *дигреси* pl.; ‘отстапување, оддалечување од основната мисла, од основната тема;

(astronom.) најголема привидна оддалеченост на планетите од Сонцето’.

Во релација со: ▲дигресивен, дигресивност ▼агресија, прогресија
 ■ Интернационален збор позајмен преку европските јазици (сп. фр. *digression*, англ. *digression*, герм. *Digression*), од лат. *digressiō* ‘застранување’, што е изведено од лат. *digredior* (*dīgredī*) ‘свртува’, а тоа е образувано од лат. *dī*- ‘раз-’ и *gradior* (*gradī*) ‘оди, стапнува, чекори’; в. **агресија**, **прогресија**. (ERHJ 1: 162; ; TLFi, s.v. *digression*).

дидактика *дигакџика* f., *дигакџикаџа* (sg.); ‘дел од педагогијата што се занимава со општите методи и форми на наставата’.

Во релација со: ▲дидактичен, дидактичност, дидактички, дидактичар, дидактичарка

■ Позајмено преку европските јазици (сп. фр. *didactique*, герм. *Didaktik*), од грч. *διδακτική* (*тѣхνѣ*) ‘умешност на поучување’, што е изведено од грч. глагол *διδάσκω* (*дидάσκεив*) ‘поучува; учи (некого)’, што е од пие. корен **dens*- ‘учи’; сп. **даскал**. (БЕР 1: 387; Аникин 14: 21, s.v. *дидактический*; ERHJ 1: 160–161; Snoj 2016: 138).

дидаскалија *дигаскалија* f., *дигаскали* pl.; (обично pl.) ‘кратка забелешка во драмско сценарио како упатство што го дообјаснува текстот’.

■ Позајмено од грч. *διδασκαλία* ‘поука; упатство’, што е изведено од грч. глагол *διδάσκω* ‘поучува; учи (некого)’; в. **дидактика**, **даскал**. (Аргировски 1998: 96; Аникин 14: 21, s.v. *дидаскаль*; ERHJ 1: 161; Papahagi 1974: 512).

диета *дигџа* f., *дигџи* pl.; ‘посебен режим на исхрана, сообразен со состојбата на организмот, што се состои во

умереност или откажување од определени продукти (обично од масти) во исхраната; (med.) од лекар пропишан начин на исхрана’.

Во релација со: ▲ диетален, диететика, диететски, диететичар

■ Позајмено од грч. *δίαιτα* ‘режим на исхрана’, што е изведено од *διαίτῳμαι* ‘се храни, живее, престојува’, што е образувано од *δια-* ‘раз-’ (в. **дија**-²) и коренот на глаголот *αἰνῶμαι* ‘зеде’ < пие. **h₂eu-*. (Аргировски 98; Аникин 14: 22; Snoj 2016: 138).

дицеца *diēcēza* f., *diēcēzi* pl.; ‘кај православните, област под управа на владика, епископ – епископија; кај католиците, област под управа на бискуп – бискупија; кај протестантите, област под управа на парох – парохија’.

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *diocēsis*, а тоа пак е позајмено од грч. *διοίκησις* ‘управување’, што е образувано од *δια-* ‘раз-; низ, преку’ (в. **дија**-²) и *οἶκος* ‘куќа, дом’ < пие. **veyk’-* (од каде што е и псл. **vъсь* ‘населено место, село’); сп. **економија**.

дизајн *dizajŋ* m., *dizajni* pl.; ‘цртеж наменет за изработување на некакви производи, опрема на книги и други предмети’.

Во релација со: ▲ дизајнер, дизајнерка, дизајнерски, дизајнира

■ Позајмено преку англи. *design*, од стфр. *dessing*, *desseing*, што е изведено од глаголот *designer* ‘обликува’ < лат. *designō* (*dēsignāre*), што е образувано од *de-* (в. **де**-⁴) и *signō* (*signāre*) ‘означи’; в. **сигнал**. (ERHJ 1: 172; Snoj 2016: 143; OED, s.v. design).

дизгин *dizgŋin* m., *dizgŋini* (обично pl.); ‘еден од двата краја на уздата, каишот, ременот што се држи кога се управува впрегнат коњ’.

■ Позајмено од тур. *dizgin*, што е од сттур. *tizgin* ‘узди на коњ’; сп. буг. (dial., arch.) *dizgini* pl., срп. *dizgini* pl., алб. *dizgjin*, ром. *dizghin*. (Јашар-Настева 48, 49; Tietze 2: 444).

дизел¹ *dizel* m., *dizelotī* (sg.); ‘вид гориво добиено од нафта (или други масла), но потешко од бензинот, што се користи за напојување на дизел-мотори кои го согоруваат ова гориво користејќи ја топлината произведена кога воздухот е компресиран’.

Во релација со: ▲ дизелски, дизел-²

■ Позајмено од герм. *Diesel*, според името на германскиот инженер Рудолф Дизел (Rudolf Diesel, 1858–1913) кој го конструирал дизел-моторот во 1892 г. и целиот работен век го усовршувал. (ERHJ 1: 172).

дизел-² *dizel-* pref.; најчесто како прв дел од сложеники со значење нафта, петролеј.

Во релација со: ▲ дизел-гориво, дизел-локомотива, дизел-мотор, дизел¹

■ в. **дизел**¹.

дизентерија *dizentērija* f., *dizentērijaŋa* (sg.); med. ‘заразна болест на слузницата на дебелото црево проследена со пролив’.

Во релација со: ▲ дизентериски

■ Интернационален медицински термин позајмен преку европските јазици (сп. фр. *dysenterie*, англи. *dysentery*, итал. *dissenteria*), од лат. *dysenteria*, што е позајмено од грч. *δυσεντερία*, а тоа е образувано од *δυσ-* ‘лош’ (в. **дис-**, **дожд**) и *έντερα* ‘црева, утроба’ (в. **утроба**). (БЕР 1: 387; Аникин 14: 23–24; ERHJ 1: 172; TLFi, s.v. dysenterie).

дија¹ *dija*, *dijaiŋ* impf.; (dial., arch.) ‘дише’.

Во релација со: ▲ дијанија, дијание, дихание ▼ дише, вдахне, здив, дух, душа

■ Од псл. **dyxati*, *dyxajǫ/dyšǫ*; сп. стсл. дыхати, буг. *дыхам*, *дыхвам*, *дыхна*, срп. *dićati*, *dićamti*, хрв. *disati*, *dihati*, слн. *dihati*, слч. *dychat*, чеш. *dychatí*, глуж. *dychać*, длуж. *dychaś*, пол. (arch.) *dychać*, рус. (dial.) *дыхать*, укр. *дыхати*, блр. *дыхаць*. Псл. **dyxati* е итератив со превојно вдолжување од псл. **dъхnǫti*. Познато е дека губењето на гласот *x* и неговата замена со друг глас (најчесто *v/f*, но и *k*, *j* и др.) во мак. дијалекти е општа тенденција (Конески 1981: 92–97). Стремежот овој глас да се замени со друг е посебно изразен во западното наречје, па така, во случајот на псл. глагол **dyxati*, кој од една страна припаѓа на групата глаголи кои имаат *-j-* во презентот, кое алтернира со *-a-* во аористот и инфинитивот, а од друга, припаѓа на глаголите кои имаат наставка *-aj-* по коренот, при што *-j-* се испушта во аористот и инфинитивот, во одделни дијалекти континуантите се од презентската форма за 1 sg. **dyšǫ* > *диша(м)*, односно за 3 sg. **dyšetъ* > *дише(ѿ)* од каде што е и *дише* во современиот мак. јазик, додека пак во дел од мак. дијалекти (претежно во западното мак. наречје) континуантите (под влијание на аористот – **дыхахъ* 1 sg. > **дыхах* > **дијав*, **дыха* 3 sg. > **дыха* > **дија*) се изведени од презентската форма за 1 sg. **dyxajǫ* > **дыхаја* > **дијаја* > *дија* > *дија(м)*, со упростување на *-јаја* > *-ја*, а потоа со додавање на наставката *-м* за 1 sg. (за да се избегне хомонимијата со третото лице еднина, односно за 3 sg. **дыхајетъ* > *дыхајетѿ* > *дијајетѿ* > *дија(ѿ)*, при што *-ѿ* се јавува кај оние мак. дијалекти во кои отсуствува наставката *-м* за 1 sg., за да се избегне хомонимијата со првото лице (во случајов по губењето на гласот *x*, се вметнува гласот *j* за да се пополни зевот (хијатот), не само од фонолошки, туку и од морфолошки

причини); в. **дише**, **вдахне**, **дух**. (Конески 1981: 92–97; ПЕРСЈ 1: 294; ЭССЯ 5: 199, 205; ERHJ 1: 168; ESJS 159; SP 5: 199–200; 213–214; 151–153; Skok 1: 374; Derksen 2008: 131).

дија-² *diја-* pref.; како прв дел во сложеници од туѓо потекло.

Во релација со: ▲ дијагноза, дијагонала, диаграм, итн.

■ Позајмено преку европските јазици од грч. δι(α)-, διά ‘низ, преку, меѓу, раз-’ < пис. **d(w)is-*, што е сродно со лат. *dis-*, *dī-*, или грч. δι-, δις ‘двојно, двапати’. (ERHJ 1: 162).

дијабетес *дијабетѿс* m., *дијабетѿсоѿ* (sg.) и *дијабетѿ* m., *дијабетѿоѿ* (sg., colloq.); ‘шеќерна болест’.

Во релација со: ▲ дијабетичен, дијабетичар, дијабетичарка

■ Интернационален медицински термин позајмен преку европските јазици од лат. *diabētēs*, што е од грч. διαβήτης ‘круг, шестар, сифон, (подоцна) шеќерна болест’, што е образувано од δια- ‘низ, преку’ (в. **дија-²**) и коренот на глаголот βαίνω ‘оди’. Изворното значење на грч. збор е веројатно ‘проток (на урината)’, а еден од знаците на оваа болест е обилното мокрење; сп. и срлат. *diabetes mellitus* ‘сладок проток на урината’ поради слаткиот вкус на урината на дијабетичарот. (Аникин 13; 340–341; ERHJ 1: 162; Snoj 2016: 137; Kluge s.v. Diabetes; TLFi, s.v. diabète; OED, s.v. diabetes).

дијагноза *дијагноза* f., *дијагнози* pl.; ‘(med.) утврдување болест преку преглед на болниот; (fig.) установување, процена на состојбата на нешто’.

Во релација со: ▼ дија-², дијагностика, дијагностичар, дијагностичарка, дијагностичарски, дијагностицира

■ Интернационален термин позајмен преку нлат. *diagnōsis* (сп. фр. *diagno-*

se, англ. *diagnosis*), од грч. διάγνωσις ‘разликување, констатација, дијагноза’ што е изведено од διαγνώσκω, а тоа е образувано од δια- (в. **дија**⁻²) и γνῶσκω ‘знае’. Зборот *дијагносџика* ‘гранка на медицината што се занимава со методите за поставување дијагноза’ е интернационален термин позајмен преку европските јазици (фр. *diagnostique*, герм. *Diagnostik*), од грч. διαγνώστικη. Од *дијагносџика* со помош на суф. *-ира* за изведување глаголи од туѓо потекло (можеби под влијание на срп. *дијагностицирати*, хрв. *dijagnosticirati* < герм. *diagnostizieren*) е изведен глаголот *дијагносџира* ‘постави, поставува дијагноза кај болен човек врз основа на симптомите на болеста’. Од *дијагносџика* со помош на суф. *-ар* е изведен и зборот *дијагносџичар* ‘лекар што ја утврдува болеста, што поставува дијагноза’. (Аникин 13; 341; ЕСУМ 2: 82; ERHJ 1: 162; Snoj 2016: 137; TLFi, s.v. *diagnose*).

дијагонала *дијаџона́ла* f., *дијаџона́ли* pl.; mat. ‘права линија што поврзува два спротивни агли од правоаголник или два несоседни агли од повеќеаголник’.

Во релација со: ▲ дијагонален, дијагонално ▼ дија⁻²

■ Интернационален математички термин позајмен преку лат. *diagōnālis* ‘дијагонален’, од грч. διαγώνιος ‘од агол до агол’ што е образувано од δια- (в. **дија**⁻²) и γωνία ‘агол’, што е изведено од γόνυ ‘колело’. (Аникин 13; 342; ERHJ 1: 162; Snoj 2016: 137).

дијаграм *дијаџра́м* f., *дијаџра́ми* pl.; mat. ‘графички приказ на определени количества, геометриски цртеж што сликовито прикажува разни бројни односи’.

Во релација со: ▼ дија⁻², -грам²

■ Позајмен преку европските јазици (фр. *diagramme*, герм. *Diagramm*) и лат. *diagramma* од грч. διάγραμμα ‘геометриски цртеж’ што е образувано од δια- (в. **дија**⁻²) и γράμμα ‘буква, знак, цртеж’ (в. **-грам**²). (Аникин 13: 342; ЕСУМ 2: 82; ERHJ 1: 162; Snoj 2016: 137).

дијадема *дијаџе́ма* f., *дијаџе́ми* pl.; ‘круна; украс на женска глава во форма на стилизиран преден дел на круна’.

Во релација со: ▼ дија⁻²

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *diademe*, герм. *Diadem*, англ. *diadem*) и лат. *diadēma*, од грч. διάδημα ‘врвца, особено околу круната на персискиот крал’, што е изведено од διαδέω ‘врзе, сврзе’, а тоа е образувано од δια- (в. **дија**⁻²) и δέω ‘врзува’ < пие. **deh₁-* ‘врзува’. (Аникин 13: 342–343; ERHJ 1: 162; Snoj 2016: 137; Králik 121; TLFi, s.v. *diademe*, Beekes 321).

дијакритички *дијаκρίтички*, *дијаκρίтичкиоџ* adj.; ling. ‘графички додаток на буквата со кој се менува или се модификува нејзината гласовна вредност’.

Во релација со: ▲ дијакритика

■ Позајмено преку европските јазици од срлат. *diacriticus*, што е од грч. διακριτικός ‘тој што разликува’, што е од διακρίνω ‘разликува’, а тој глагол е образуван од δια- (в. **дија**⁻²) и κρίνω ‘издвојува’. (ERHJ 1: 162–163).

дијалект *дија́лэкиј* f., *дија́лэкији* pl.; ling. ‘говор со свои јазични специфичности, обично во еден крај, во еден реон’.

Во релација со: ▲ дијалектен, дијалектизам, дијалектологија, дијалектолог, дијалектолошки

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *dialecte*, germ. *Dialekt*, angl. *dialect*) од грч. διάλεκτος ‘говор, јазик, нагласок’ што е изведено од глаголот διαλέγω ‘разговара, кажува’, што е образувано од δια- (в. дија-²) и λέγω ‘зборува, кажува’ (в. лекција). Преку европските јазици (фр. *dialectisme*, germ. *Dialektismus*) е и лингвистичкиот термин *дијалектизам* ‘дијалектна јазична карактеристика’. И лингвистичкиот термин *дијалектологија* ‘наука што се занимава со проучување на јазичните карактеристики на дијалектите’ е позајмен преку европските јазици (фр. *dialectique*, germ. *Dialektik*) од лат. *dialectica*, што е од грч. διαλεκτική (τέχνη) ‘(вештина) на расправање’. Појдовна точка е грч. глагол διαλέγω ‘разговара, кажува’. (БЕР 1: 380; Фасмер 1: 512; Аникин 13: 343–344; ЕСУМ 2: 82; ERHJ 1: 163; Snoj 2016: 137; Králik 121; Kluge 177; TLFi, s.v. dialecte).

дијалектика *дијалектика* f., *дијалектика* (sg.); (filos.) ‘наука за општите закони на движењето и развитокот на природата, на општеството и на човековото мислење, која ги разгледува природните појави во вечно движење и менување’.

Во релација со: ▲ дијалектичен, дијалектички, дијалектичар ▼ дијалект

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *dialectique*, germ. *Dialektik*) од лат. *dialectica*, што е од грч. διαλεκτική (τέχνη) ‘(вештина) на расправање’. Појдовна точка е грч. глагол διαλέγω ‘разговара, кажува’; в. дијалект. (Аникин 13: 344–345; Фасмер 1: 512; ЕСУМ 2: 83; ERHJ 1: 163).

дијализа *дијализа* f., *дијализи* pl.; ‘(chem.) одвојување на слузести материји при осмозата; (med.) постапка (обично при оштетени бубрези) на

отстранување супстанции од организмот што обично се излачуваат преку бубрезите’.

Во релација со: ▼ дија-²

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *dialyse*, germ. *Dialyse*, angl. *dialysis*) од грч. διάλυσις ‘раздвојување, распуштање’, што е образувано од δια- ‘раз-’ (в. дија-²) и λύσις ‘пуштање, отпуштање’, а тоа е изведено од глаголот λύω ‘отпушти, ослободи’. Зборот *дијализа* во значење ‘процес на раздвојување на нискомолекулни соединенија од осмозата’ го осмислил во 1861 г. шкотскиот хемичар Томас Греам (Thomas Graham, 1805–1869). (ERHJ 1: 163; Snoj 2016: 138; OED, s.v. dialysis, Chambers 275).

дијалог *дијалог* f., *дијалози* pl.; ‘разговор меѓу двајца; литературно дело напишано во форма на дијалог’.

Во релација со: ▲ дијалошки

■ Позајмено преку европските јазици и лат. *dialogus* од грч. διάλογος, што е именка изведена од глаголот διαλέγω ‘разговара, кажува’; в. дијалект. (БЕР 1: 380; Аникин 13: 346–347; ЕСУМ 2: 83; ЭСБМ 3: 176; ERHJ 1: 163; Snoj 2016: 138; Kluge 177).

дијамант *дијамант* f., *дијаманти* pl.; ‘скапоцен камен, најтврд и најчист вид кристализиран јаглерод’.

Во релација со: ▲ дијамантски, дијамантен, дијамантопелетра

■ Позајмено преку европските јазици (сп. фр. *diamant*, итал. *diamante*), од длат. *diamas* (G *diamantis*), што настанало од лат. *adamas* ‘најтврд метал, дијамант’, можеби со метатеза од влат. **adimas* или под влијание на зборот со префиксот *dia-* (в. дија-²). Лат. *adamas* е позајмено од грч. ἀδάμας (G ἀδάμαντος) ‘тврд метал, челик’. Во мак. дијалекти се среќава

и зборот *дијаманти́ојейџа* (Висока, Солунско), што е заемка од нгрч. *διαμαντόλετρα*, што е образувано од нгрч. *διαμάντι* (< итал. *diamante* < лат. *diamas* < стгрч. *ādāmās* ‘тврд метал, челик’) и *пѣтра* ‘камен’. (Аргировски 1998: 99; ПЕРСЈ 1: 291–292; Аникин 13: 347–348; ERHJ 1: 163; Beekes 19, 301; Skok 1: 8–9; Vasmer 1944: 40; Snoj 2016: 138; Kluge 197).

дијаметар *дијаметџар* f., *дијаметџи* pl.; mat. ‘пречник, права линија што минува низ центарот на кругот и го дели на две еднакви половини’.

Во релација со: ▼ дија⁻², метар

■ Позајмено преку европските јазици (сп. фр. *diamètre*, англ. *diameter*), од лат. *diametrus*, што е од грч. *διάμετρος*, а тоа пак е образувано од грч. *δια-* ‘раз-’ (в. **дија-**) и *μέτρον* ‘мерка’; в. **метар**. (БЕР 1: 380; Аникин 13: 348–349; Фасмер 1: 512; ERHJ 1: 163; Snoj 2016: 138; TLFi, s.v. *diamètre*; Kluge 177).

дијапазон *дијапазџон* f., *дијапазџи* pl.; ‘опсег, обем од најнискиот до највисокиот тон на некој инструмент или на некој глас; звучна виљушка со два крака што дава тон; опсег, од...до’.

Во релација со: ▼ дија⁻²

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *diapāsōn*, што е позајмено од грч. *διαπασών* ‘октава, цела тонска скала’, од *διά* *πασών* (*χορδών συμφωνία*) ‘симфонија низ сите (ноти на скалата)’. (Фасмер 1: 512; Аникин 13: 349; ЕСУМ 2: 83; ERHJ 1: 163; Kluge 178).

дијареја *дијарѣја* f., *дијарејаџа* (sg.); ‘пролив’.

Во релација со: ▼ дија⁻²

■ Интернационален медицински термин позајмен преку лат. *diarrhoea*, од

грч. *διάρροια* ‘пролив’, што е изведено од *διάρρῶ* ‘тече низ, протекува’, а тоа е образувано од *δια-* (в. **дија-**²) и *ρῶ* ‘тече’. Во мак. дијалекти се среќаваат и варијантите *дијарија*, *дијарија*, кои се позајмени директно од грч. *διάρροια*. Интересно е што освен значењето ‘пролив’, во дијалектите се развило и преносно значење ‘задув, астма’. (Аргировски 1998: 99; Аникин 13: 349; Snoj 2016: 138; Kluge 178).

дијаспора *дијасџора* f., *дијасџораџа* (sg.); ‘растурени делови на некои народи или религиозни малцинства низ светот; економска и политичка емиграција, луѓе на работа надвор од својата татковина’.

Во релација со: ▼ дија⁻²

■ Позајмено преку европските јазици од срлат. *diaspora*, од грч. *διασπορά* ‘раштрканост, распрсканост’, што е изведено од *διασπείρω* ‘расее, распрска’, а тоа е образувано од *δια-* (в. **дија-**²) и *σπείρω* ‘сее’; в. **сперма**, **спора**. (Аникин 13: 350; ERHJ 1: 163; TLFi, s.v. *diaspora*).

дијатеза *дијаџеза* f., *дијаџези* pl.; ‘(med.) склоност кон крвавење; (gram.) својство на глаголските форми да го покажуваат односот на лицето кон глаголското дејство; актив, пасив’.

Во релација со: ▼ дија⁻²

■ Позајмено преку европските јазици од нлат. *diathesis*, од грч. *διάθεσις* ‘состојба, услов’, што е изведено од *διατίθημι* ‘распделува, распоредува, организира’, а тоа е образувано од *δια-* (в. **дија-**²) и *τίθημι* ‘стави, постави, направи, создаде’. (OED, s.v. *diathesis*; TLFi, s.v. *diathèse*).

дијафрагма *дијафраџма* f., *дијафраџи* pl.; ‘(anat.) мускулна преграда меѓу

Аникин 14: 31; ERHJ 1: 164; Snoj 2016: 139).

дикција *дикиџа* f., *дикиџи* pl.; (ling.) јасен изговор, чистота и непрекорност во звучењето на секој глас, секој збор, секоја реченица и секоја говорна целина’.

Во релација со: ▼ диктат, диктатор, диктира, едикт

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *dictiō* ‘зборување; говор’, што е апстрактна именка изведена од глаголот *dīcō* ‘зборува, кажува’ < пие. **deyk-* ‘покаже, покажува’. (Аникин 14: 31; БЕР 1: 389; ERHJ 1: 164; Snoj 109).

дилав *дилав* m., *дилави* pl.; (dial.) ‘маша за фаќање вжештени јаглење’.

■ Позајмено, според Аргировски (1998: 100), од нгрч. *δίλαβι* во исто значење; сп. нгрч. *δίλαβος* ‘со две дршки’, што е составено од *δι-* ‘два’ и *λαβή* ‘дршка, држач; повод’, сп. уште и *λαβίδα* ‘инструмент со две рачки, клешти’, изведено од глаголот *λαμβάνω* ‘фати, зеде, зграпчи’. (Аргировски 1998: 100; БЕР 1: 389).

дилбер *дилбер* m., *дилбери* (pl.) и adj. (indecl.); (dial., arch.) како именка во значење ‘љубовник, саканик, миленик, либе’; како придавка во значење ‘убав, мил, љубен, гиздав’.

■ Позајмено од тур. *dilber* ‘убав, мил, љубен’, што е од перс. *dilbar* ‘тој што го освојува срцето’, буквално ‘срценосач, срцеземач’, што е образувано од перс. *dil-* ‘срце’ и *-bar* во сложени именки, што е изведено од основата на глаголот *bur-* ‘носи’; сп. буг. *дилбѐр*, срп. *дѝлбер*. (Јашар-Настева 35, 104; БЕР 1: 389).

дилема *дилѐма* f., *дилѐми* pl.; ‘состојба во која треба да се избере меѓу две можности’.

Во релација со: ▼ ди-²

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *dilemma*, што е позајмено од грч. *δίλημμα*, образувано од грч. *δι-* (в. ди-²) и *λήμμα* ‘потврда, аргумент, претпоставка’, а тоа пак е изведено од грч. глагол *λαμβάνω* ‘фати, зеде, зграпчи’; сп. **дилав**, **епилепсија**. (БЕР 1: 389; Аникин 14: 34; ERHJ 1: 165; Snoj 2016: 139).

дилетант *дилеѝѝѝѝ m., дилеѝѝѝѝѝѝ pl.*; ‘тој што без научна и без стручна подготовка се занимава со некоја наука или уметност за свое лично задоволство; тој што е површен, нестручен, без соодветни знаења’.

Во релација со: ▲ дилетантка, дилетантски, дилетантизам

■ Позајмено преку европските јазици (англ. *dilettante*, герм. *Dilettant*, фр. *dilettante*) од итал. *dilettante*, што е именка изведена од глаголот *dilettare* ‘се забавува’ < lat. *dēlectō* (*dēlectāre*) ‘ужива, се весели’, а овој лат. глагол е изведен од *laciō* (*lacere*) ‘мами, лаже’, од непознато потекло; сп. **деликатен**. (Аникин 14: 34; ERHJ 1: 165; Snoj 2016: 139).

дилми *дилми* conj. и part.; (dial., colloq.) ‘штом, нели’.

Во релација со: ▲ делми, дели, диљми, дими

■ в. **делми**.

дим *дим* m., *димови* pl.; ‘ситни честички и гасовити производи од согорување што се креваат во воздухот кога нешто гори; чад’.

Во релација со: ▲ димен, бездимен, димлив, дими, здими, задими, раздими, димник

■ Наследено од псл. **dytъ*; сп. стсл. дзымъ, буг. *дим*, срп. *дѣм*, хрв. *dīm*, слн. *dīm*, слч. *dyt*, чеш. *dým*, глуж. *dyt*, длуж. *dyt*, пол. *dyt*, рус. *дым*, укр. *дим*, блр. *дым*. Псл. збор е балто-словенски и индоевропски, сп. литв. *dūmai* pl., латв. *dūmi* pl., стпрус. *du-mis*, лат. *fūmus*, грч. *θυμός* ‘дух’ (старото значење се чува во грч. глагол *θυμάω* ‘дими, кади’, в. **темјан**), стинд. *dhūmá-*, сите од пие. **d^huh₂mo-* ‘дим’; сп. и хет. *tuhḫui-* ‘дим’, директно од коренот **d^huh₂-*, кој е можеби во врска со коренот кој е во *дија*, *дише*, *дух*. (ПЕРСЈ 1: 292; Аникин 15: 184–185; ЭССЯ 5: 203; ESJS 157; Skok 1: 404–405; Snoj 2016: 139; SP 5: 207–208; Gluhak 196; Derksen 2008: 132).

димен *имен, имениоѝ* adj.; ‘што е од дим; што дими; што е изложен на дим подолго време, што има мирис на дим’.

Во релација со: ▲дим, бездимен, димлив, дими, здими, задими, раздими, димник

■ Наследено од псл. **dytъnъ(jъ)*, што е изведено од псл. **dytъ*; сп. стсл. дзымънъ, буг. *дѣмен*, срп. *дѣман*, хрв. *dīman*, слн. *dīmen*, чеш. *dytnu*, глуж. *dytnu*, длуж. *dytnu*, пол. *dytnu*, рус. *дымный*, укр. *димний*, блр. *дымны*. Блиски паралели има во литв. *dūminis*, *dūminis* ‘задимен, зачаден, без оцак (за визба, соба), ‘што дава многу дим’, ‘што е со боја на дим’; в. **дим**. (Аникин 15: 190; ЭССЯ 5: 204–205; SP 5: 210–211).

димензија *имензија* f., *имензии* pl.; ‘простирање на телата (по должина, ширина, височина); опсег, обем, интензитет на некоја појава, распространетост’.

Во релација со: ▲димензионира, димензионален

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *dimensio* ‘мерење’, што е именка изведена од глаголот *dīmētior* (*dīmētiri*) ‘размери’, а тоа пак е образувано од *dī-* ‘раз-’ (в. **ди**-³) и *mētior* (*mētiri*) ‘мери’. (ERHJ 1: 165; Snoj 2016: 139; TLFi, s.v. dimension).

дими *ими, имаѝ* impf.; ‘прави, испушта дим; држи, изложува нешто на дим; (се ~) испушта дим’.

Во релација со: ▲димење, здими, задими, раздими, дим, димен, бездимен, димлив, димник

■ Наследено од псл. **dymiti*, што е изведено од псл. **dytъ*; сп. буг. *димя*, срп. *дѣмити*, *дѣмити се*, хрв. *dīmiti*, *dīmiti se*, слн. *dīmiti*, *dīmiti se*, слч. *dymit*, *dymit sa*, чеш. *dýmiti*, *dýmiti se*, глуж. *dytić*, длуж. *dytiś*, пол. *dytić*, рус. *дымитъ*, *дымится*, укр. *диміти*, *димітися*, блр. *дыміць*, *дыміцца*. Соодветни паралели има во литв. *dūmyti* ‘дими; зачадува (за пчели); пуши’, *dūmytis* ‘бледнее; заматува’, *dūminti* ‘дими; пуши’, *dūmintis* ‘се заматува’; в. **дим**. (Аникин 15: 187–188; ЭССЯ 5: 202; SP 5: 205).

дина *дина* f., *дини* pl.; ‘песочен рид долг неколку стотици метри и висок неколку метри’.

■ Позајмено, можеби преку срп. *дина*, хрв. *dina*, од герм. *Düne*; сп. и рус. *дюна*. Герм. *Düne* е позајмен од хол. *duin* ‘дина’, што е веројатно келтска заемка; сп. стирс. *dūn* ‘утврдување со насип’. (Аникин 15: 212; Фасмер 1: 560; ERHJ 1: 165; Kluge: 199; GDEHF: 307).

динамика *динамика* f., *динамикаѝа* (sg.); ‘дел од механиката што ги проучува законите на движењето на телата во зависност од силите што

дејствуваат на нив; тек, менување на некоја појава; подвижност, живост, променливост’.

Во релација со: ▲динамички, динамичен, динамичност ▼аеродинамика, термодинамика, хидродинамика, динамо¹, динамо-², динамит, династија

■ Научен термин создаден од германскиот филозоф и математичар Готфрид Вилхелм Лајбниц (Gottfried Wilhelm Leibniz, 1646–1716), според моделот на грч. μηχανική, лат. *mēchanica*, од грч. δύναμικός ‘силен, моќен; подвижен’ < δύναμις ‘сила, моќност’. Мак. *динамика* е позајмено преку европските јазици (герм. *Dinamik*, фр. *dynamique*, рус. *дина́мика*) и нлат. *dynamica*. (ERHJ 1: 165).

динамит *динаμίџи* m., *динамџи* pl.; ‘експлозив со големо разорно дејство составен од нитроглицерин и други додатоци’.

Во релација со: ▲динамитен ▼динамо¹, динамо-², динамика, династија

■ Научен термин создаден од шведскиот хемичар и пронаоѓач на динамитот Алфред Бернард Нобел (Alfred Bernhard Nobel, 1833–1896). Терминот е изведен од грч. δύναμις ‘сила, моќност’, а во мак. јазик навлегол преку европските јазици (швед. *dynamit* > germ. *Dynamit*, фр. *dynamite*, англ. *dynamite*, рус. *динамит*). (Аникин 14: 37; ERHJ 1: 165–166; Snoj 2016: 140).

динамо¹ *динамо* n., *динама* pl.; ‘направа што ја претвора механичката енергија во електрична’.

Во релација со: ▼динамо-², динамика, динамит, династија

■ Мак. именка *динамо* е скратување од *динамо-машина*, што е заемка од germ. *Dynato*, односно *Dynato-Maschine* (скратување од *Dynato-*

elektrische Maschine). Овој термин го вовел germ. изумител Вернер фон Сименс (Werner von Siemens, 1816–1892) при создавањето на направата што ја претвора механичката енергија во електрична. Самиот термин е изведен од грч. δύναμις ‘сила, моќност’, што е од глаголот δύναμαι ‘е во состојба, може’. (Аникин 14: 37–38; Snoj 2016: 140; Beekes 358).

динамо-² *динамо-* pref.; најчесто како прв дел од сложени како на пр. динамометар.

Во релација со: ▼динамо¹, динамика, динамит, династија

■ в. динамо¹.

динар *динар* m., *динари* pl.; ‘основна парична единица во некои земји, некогаш и сега’.

Во релација со: ▲динарче, динарски ▼денар

■ Обликот *динар* е од српч. динáриу, што е од лат. *dēnārius* (*nummus*); сп. стсл. *динарь*, *динарин*, срп. *динār*, хрв. *đinār*; в. **денар**. (ПЕРСЈ 1: 292–293; Фасмер 1: 515; Аникин 14: 38; ЕСУМ 2: 73; ERHJ 1: 166; ESJS 133; Skok 1: 405–406; Snoj 2016: 132).

династија *динасиџи* f., *динасиџи* pl.; ‘владетелско семејство, наследна лоза’.

Во релација со: ▲династички ▼динамика, динамо¹, динамо-², динамит

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *dynastie*, germ. *Dynastie*, англ. *dynasty*, рус. *дина́стия*) од срлат. *dynastia*, што е од грч. δυναστεία ‘моќ, власт’, а тоа е изведенка од глаголот δύναμαι ‘е во состојба, може’; в. **динамо**¹, **динамика**. (БЕР 1: 393; Аникин 14: 38–39; ERHJ 1: 166; Snoj 2016: 140; Kluge 202).

динка *динка* f., *динки* pl.; (dial.) ‘веденица (мелница) во која се лупи ориз’.

Во релација со: ▲ динкација

■ Позајмено од тур. (dial.) *dink* ‘мелница за ориз, барут и сл.’; сп. буг. (dial.) *динк*, *дѝнка*, *дѝнкя*. (БЕР 1: 393).

диња *диња* f., *дињи* pl.; (bot., gastr.) ‘едногодишно растение и неговиот плод, месест и сочен со сладок вкус, *Cucumis melo*’.

Во релација со: ▲ динче, диње
▼ дуња

■ Од псл. **dunja* < **kъdunja*; сп. цсл. *дыня*, буг. *дѝня*, срп. *дѝња*, хрв. *dinja*, слн. *dinja*, слч. *dyňa*, чеш. *dýně*, пол. *dunia*, рус. *дыня*, укр. *дѝня*, блр. *дѝня*. Псл. збор во словенските јазици развил различна семантика, како на пр. ‘лубеница’ во буг., слч. укр. (dial.), потоа ‘тиква, тиквичка’ во чеш., пол., па дури и ‘ситен кромид’ во укр. (dial.) и се чини дека истиот збор е двапати позајмен уште во псл. период, еднаш како **(къ)dunja* ‘диња’ и втор пат како **(къ)dunja* ‘дуња’ (в. **дуња**). Позајмувањето најчесто се врзува преку лат. *cydōnea* (māla), или директно од грч. *κῦδώνια* (μᾶλα) n., pl. ‘дуња’, буквално ‘кидонски јаболка’, што Грците го поврзуваат со топонимот *Κυδωνία*, но врската на грч. фитоним *κῦδώνια* со топонимот *Κυδωνία* е очигледно според народната етимологија, со оглед на тоа што *κῦδώνια* е од анадоолско потекло. Во етимолошката литература постои спор за тоа која псл. заемка е постара, односно според едни псл. **(къ)dunja* ‘дуња’ е постаро, а според други псл. **(къ)-dunja* ‘диња’ се смета за постара заемка. (БЕР 1: 393; ПЕРСЈ 293; Аникин 192–193; ЭССЯ 13: 174–176; Фасмер 1: 186–187; Bezlaž 1: 102; ERHJ 1: 166; Skok 1: 406; Snoj 2016: 140; Beekes 2010: 797; de Vaan 149).

дипла¹ *диѝла* f., *диѝли* pl.; (dial.) ‘набор, фалга (на здолниште); дел од килим, јамболлија, одделно ткаен; пласт, слој; планинска страна’.

Во релација со: ▲ диплак, дипларка, дипленица, дипли, здипли, издипли, надипли, раздипли, додипли, предипли, оддипли, диплач

■ Од нгрч. *δίπλα* ‘набор; составување’; сп. цсл. *дипла*, буг. *дѝпла*, срп. *дѝпле* pl., хрв. *diple* pl., аром. *díplā*. Грч. збор е изведен од *διπλός* ‘двоен, удвоен’, а на Балканот овој збор најверојатно го рашириле влашките номадски сточари. (Аргировски 1998: 101; ERHJ 1: 167; Skok 1: 407; Gluhak 197).

дипла² *диѝла* f., *диѝли* pl.; (dial.; colloq.) ‘дибла’.

Во релација со: ▼ тибла, типла

■ в. **дибла**.

диплома *диѝлома* f., *диѝломи* pl.; ‘свидетелство за завршен степен на образование (обично средно или високо); документ за добиено научно или специјалистичко звање; документ за некакво признание, пофалба, одликување’. Од *диѝлома* со суф. *-ира*, под влијание на европските јазици е изведен и глаголот *диѝломѝра* ‘положи, полага завршен испит на факултет, висока школа по кој се добива диплома’.

Во релација со: ▲ дипломски, дипломец, дипломира, дипломиран ▼ дипломат, дипломатија, дипломатски, диплома¹

■ Позајмено преку европските јазици, од лат. *diplōma* ‘писмо со препорака, службен документ’, што е од грч. *δίπλωμα* ‘двојно свиткано писмо’, од глаголот *διπλοῦν* ‘удвои’, а тоа е изведено од *διπλός* ‘двоен’; сп. **дипла**¹. (БЕР 1: 394; Аникин 14: 40; ERHJ 1: 167; Snoj 2016: 140; Gluhak 197).

дипломат *diplomátii* m., *diplomátii* pl.; ‘висок службеник во надворешно-политичката служба што ја претставува својата држава во официјалните односи со други држави; (fig.) тој што вешто ги уредува односите со другите; итар, тактичен, вешт човек’.

Во релација со: ▲дипломатка, дипломатски, дипломатија ▼диплома

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *diplomate* > germ. *Diplomat*, англ. *diplomat*). Фр. *diplomate* е изведено од *diplomatique* ‘дипломатски’, што е од лат. *diplōma* ‘писмо со препорака, службен документ’, што е од грч. διπλωμα; в. **диплома**. (БЕР 1: 394; Аникин 14:41; ERNJ 1: 167; Snoj 2016: 140; Gluhak 197).

дира¹ *dira* f., *diri* pl.; (dial.) ‘трага’.

Во релација со: ▼-дира², задира, задирка, раздира

■ Од псл. **dira/*dirja*, покрај **dyra/*dyrja* ‘пукнатина, засек; дупка’; сп. стсл. *дира*, *дирѝа*, буг. *dìrja*, срп. *dìra*, хрв. *dìra*, пол. (dial.) *dyra*, рус. *дыра́*, *ды́рка* (dem.), (dial.) *дыра́*, *дыря́*, укр. *діра́*, *дірка* (dem.), блр. *дзіра́*, *дзірка* (dem.). Изворното значење ‘пукнатина’ е зачувано во стсл. и во другите словенски јазици, но во мак. и буг. јазик се развило секундарно значење ‘трага’. Според ЭССЯ (5: 30–31) псл. именка има вокализам како глаголскиот итератив **-dirati* < псл. **dъrati*; сп. **дере**, в. **-дира**². (ЭССЯ 5: 30–31; ЭССЯ 5: 205; Аникин 15: 193–195; Фасмер 1: 559; SP 5: 212–213).

-дира² *-dira*, *-diraati* impf.; само во префиксирани глаголи како *задира*, *раздира*; (colloq.) самостојно во значење ‘допира, чепка’.

Во релација со: ▲задира, задирка, раздира ▼дере

■ Од псл. **(-)dirati, -aję*; сп. стсл. *взздирати*, *раздирати*, цсл. *одирати* ‘дере (кожа), свлекува, пљачка (мртовци)’, срп. *dìpamu*, хрв. *dirati*, слн. *odirati*, слч. *obdierat*, чеш. *odirati*, глуж. *nadžerać so*, рус. *о(б)дира́ть*, укр. *обдира́ти*, блр. *абдзіра́ць*. Станува збор за итеративно образување од псл. **dъrati, derę* ‘дере’ < пие. **der(H)-* ‘дере’. Во македонскиот јазик непрефиксираната форма *дира* се употребува во разговорниот јазик во значење ‘допира; чепка’ и се третира како заемка од срп. *dìpamu* со исто значење, иако формата *задира*, освен основното значење ‘задева’, кое се јавува и во мак. дијалекти, во книжевниот јазик значи и ‘допира, навлегува, засега’. (ПЕРСЈ 1: 293–294; ЭССЯ 26: 157–158; ЭССЯ 33: 40–42; ERNJ 1: 167; ESJS 133; SP 3: 211–212).

дирек *direk* m., *direci* (pl.); (dial.) ‘дрвен столб што служи за потпора; (fig.) главен, што го поднесува товарот (обично таткото во семејството)’.

■ Позајмено од тур. *direk* ‘потпора, столб’; сп. буг. *дирек*, срп. *dìrek*, алб. *dirék*. Според Tietze (2: 458) тур. *direk* е од сттур. *tirek* ‘топола’ со семантички развој ‘топола’ > ‘столб’. (Јашар-Настева 63; Tietze 2: 458).

директен *direkēn, direkēni* adj.; ‘што е поврзан, што се прави без посредник; што е отворен, што не премолчува (за човек); што се врши во истиот момент кога се случува настанот (за телевизиски или радиопренос); што врши превоз без застапување на попатни станици (за превозно средство)’.

Во релација со: ▲директно, директност ▼директор, директива, дирекција

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *direct*, germ. *direkt*, англ. *direct*) од лат. *directus*, што е минат партицип на глаголот *dērigō, dīrigō* (*dērigere, dīrigere*) ‘насочува, исправа, води’. Лат. глагол е образуван од *dē-* (в. де-⁴), и *regō* (*regere*) ‘насочува, води’; в. **регент**. (ERNJ 1: 167; Snoj 2016: 140–141; Gluhak 197; TLFi, s.v. *direct*).

директор *директор* m., *директори* pl.; ‘управник, раководител на претпријатие, установа, образовна институција; организатор на работата во една фирма или пак установа’.

Во релација со: ▲ директорче, директорка, директорски, директорат, директорство ▼ директен, директива, дирекција

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *directeur*, germ. *Direktor*, англ. *director*) од длат. *dīrēctor* ‘управник, управител’, што е изведено од лат. глагол *dīrigō* (*dīrigere*) ‘насочува, исправа, води’; в. **директен**. (БЕР 1: 395; Аникин 14: 45; Фасмер 1: 515; ЭСБМ 3: 174; ЕСУМ 2: 75; ERNJ 1: 167–168; Snoj 2016: 141; Kluge 183).

дисаѓи *дисаѓи* f., *дисаѓиџе* (pl. t.); ‘спонени две торби што се носат преку рамо или се префрлаат преку коњ или магаре; бисаѓи’.

Во релација со: ▼ бисаѓи

■ Позајмено од грч. *δισάκκι* ‘двојна вреќа’, сп. лат. *bisaccium*, аром. *diságǎ*. Грч. збор е образуван од *δι-* < *δισ-* (в. ди-²) и *σάκκιον*, деминутив од *σάκκος* ‘вреќа’. Во мак. дијалекти се регистрирани и формите *дисази*, *дисаја*; в. **бисаѓи**. Според Аникин (14: 48), нгрч. *δισάκκι(ov)* е преобликувано по народна етимологија со асоцијација на *δι-*, *δισ* ‘двапати’, врз основа на заемка од срлат. *bisaccium*

‘двојна торба’, образувано од *bis* ‘двапати’ и *saccus* ‘вреќа’ (< грч. *σάκκος*). (Аргировски 102; БЕР 1: 396; Аникин 14: 48).

дисертација *дисертација* f., *дисертацији* pl.; ‘научен труд што се брани јавно пред комисија на висока наставнонаучна установа за добивање научен степен’.

Во релација со: ▲ дисертациски

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *dissertation*, англ. *dissertation*), од лат. *dissertātiō*, што е изведено од глаголот *dissertō* (*dissertāre*) ‘расправа’, сп. и *disserō* (*disserere*) ‘расправа’, што е образувано од *dis-* и *serō* ‘ниже’ < пие. **ser-* ‘ниже’. (ERNJ 1: 168; Snoj 2016: 141; TLFi, s.v. *dissertation*).

диск¹ *диск* m., *дискови* pl.; ‘послужавник; тас за собирање црковни прилози (пари)’.

Во релација со: ▼ диск²

■ Во значењето ‘послужавник; тас за собирање црковни прилози (пари)’ позајмено преку цел. *дискъ*, *дискосъ* ‘црковен сад’, од грч. *δίσκος*; сп. и мак. (dial.) *дискко* ‘плиток сад за послужување гости’, *дискку* ‘честење со благо’, *дисккос* ‘сад за собирање пари во црква’, *дизџе* ‘послужавник’. (Аргировски 1998: 102; Аникин 14: 48–49; БЕР 1: 397).

диск² *диск* m., *дискови* pl.; ‘(sport.) тркалезна плоча што се фрла во далечина по утврдени правила; (tech.) тркалезна плочка со магнетен слој за чување и за понатамошно користење податоци’.

Во релација со: ▼ диско, дискотекла, дискотека, дискета

■ Во значењето ‘тркалезна плоча што се фрла во далечина по утврдени правила’, позајмено преку европските ја-

зици (од фр. *disque* и лат. *discus*), во крајна линија од грч. δίσκος. Во значењето ‘тркалезна плочка со магнетен слој за чување и за понатамошно користење податоци’ заемка од англ. *disc*, со исто крајно потекло. Преку англ. *diskette*, што е деминутив од *disc*, е и мак. *gisketiġa*. И мак. *диско* е заемка од англ. *disco*, што настанало со скратување на фр. *discothèque* ‘продавница за грамофонски плочи; клуб во кој се репродуцира музика од грамофонски плочи’. (Аникин 14: 48–49; Фасмер 1: 515; БЕР 1: 397; ERHJ 1: 168–169; Snoj 2016: 141; TLFi, s.vv. *disque*, *discothèque*; OED, s.vv. *disc*, *disco*).

дисквалификација *гисквалификација* f., *гисквалификаци* pl.; ‘прогласување некого за неспособен или за недостоеен за вршење некоја работа, за некое звање и сл.; забрана за натамошно јавно настапување или понизување на постигнатите резултати како казна поради спортски прекршоци’.

Во релација со: ▲ дисквалификациски, дисквалификува

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *disqualification*, англ. *disqualification*, герм. *Disqualifikation*), образувано од лат. *dis-* (в. ди-³) и срлат. *quālifīcātiō*; в. **квалификација**. (Аникин 14: 50; Snoj 2016: 142; TLFi, s.v. *disqualification*).

дисконт *гисконѝ* m., *гисконѝи* pl.; ‘кампатен процент што се одбива при купување меница, чек со уште непристигнат рок на плаќање; продавница во која стоката се продава по намалени цени, се плаќа на рати и се даваат други олеснувања’.

Во релација со: ▲ дисконтен

■ Позајмено од европските јазици (англ. *discount*, герм. *Diskont*), од итал.

disconto, што е изведено од срлат. *discomputō* (*discomputare*) ‘пресмета, одземе’, а тоа е сложено од лат. *dis-* (в. ди-³) и *computo* (*computare*) ‘пресмета, пресметува’; в. **компјутер**. (Аникин 14: 51; ERHJ 1: 169; Snoj 2016: 141; OED, s.v. *discount*).

дискретен *гискреѝен*, *гискреѝниоѝ* adj.; ‘што умее да чува тајна, доверлив, сигурен; воздржан, умерен, префинет, ненаметлив’.

Во релација со: ▲ дискретност, дискреција

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *discrētus*, што е партицип на глаголот *discernō* (*discernere*) ‘распознае, раздвои’. Лат. глагол е образуван од *dis-* (в. ди-³), и *cernō* (*cernere*) ‘разлачи, раздвои’. (Аникин 14: 52; ERHJ 1: 169; Snoj 2016: 141).

дискриминација *гискриминација* f., *гискриминацијатѝа* (sg.); ‘ограничување, оспорување на правата на определена општествена група поради својата расна, етничка, верска или социјална припадност од страна на доминантна општествена група; правна нееднаквост’.

Во релација со: ▲ дискриминациски, дискриминира, дискриминатор, дискриминаторски

■ Позајмено преку европските јазици (англ. *discrimination*, фр. *discrimination*, герм. *Diskrimination*) од лат. *discrīminātiō*, што е изведено од партиципот на глаголот *discrīminō* (*discrīmināre*) ‘одвојува, разликува’. И глаголот *гискриминѝра* ‘понижи, понижува, навреди, навредува, не дава респект, омаловажи’ е позајмен преку европските јазици, од лат. *discrīminō* (*discrīmināre*), што е изведенка од именката *discrīmen* ‘разлика, разликување’, а тоа е изведено од *discernō*

(*discernere*) ‘распознае, раздвои’ (в. **дискретен**). Значењето ‘разликува врз основа на вера, пол итн.’ се развило во англискиот јазик. (Аникин 14: 53; ERHJ 1: 169; Snoj 2016: 141–142; OED, s.v. discrimination).

дискурс *дискурс* m., *дискурси* pl.; ‘разговор, говор, беседа, излагање; начин на употреба на реченицата во поголеми целисти на текстот; стил на излагање со оглед на темата или на подрачјето на дејноста во кое се појавува’.

Во релација со: ▲ дискурзивен ▼ курс

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *discours*, англи. *discourse*), од лат. *discursus* ‘трчкање, расправа, разговор’, што е изведено од *discurrō* (*discurrere*) ‘раштрка (се)’, а тоа е образувано од лат. *dis-* (в. **ди**⁻³) и *currō* (*currere*) ‘трча’; в. **курс**. (Аникин 14: 52–54; ERHJ 1: 169).

дискусија *дискусија* f., *дискусии* pl.; ‘расправа, претресување некое спорно прашање со цел да се дојде до правилно решение; собир, дебата’.

Во релација со: ▲ дискутант, дискутира, дискутабилен

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *discussion*, герм. *Diskussion*, англи. *discussion*) од лат. *discussiō* ‘тресење; истрага, расправа’, што е изведено од глаголот *discutō* (*discutere*) ‘разбие, стресе’. Глаголот *дискутира* ‘учествува во дискусија’ е, исто така, позајмен преку европските јазици (фр. *discuter*, герм. *diskutieren*), од лат. *discutō* (*discutere*) ‘разбие, стресе’, што е образувано од *dis-* ‘раз-’ (в. **ди**⁻³) и глаголот *quatiō* (*quatere*) ‘тресе’, кој можеби е од пие. **(s)kwot-* ‘тресе’. (БЕР 1: 397; Аникин 14: 54; ERHJ 1: 169; Snoj 2016: 142).

дистанција *дистанција* f., *дистанции* и pl. *дистанца* f., *дистанци* pl.; ‘оддалеченост, растојание од нешто до нешто во просторот и во времето’.

Во релација со: ▲ дистанцира (се)

▼ еквидистанција (еквидистанца)

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *distance*, герм. *Distanz*, англи. *distance*) од лат. *distantiā*, што е изведено од глаголот *distō* (*distāre*) ‘стои на страна’, а тоа е образувано од *dis-* ‘раз-’ (в. **ди**⁻³) и *stō* (*stāre*) ‘стои’ од пие. **steh₂-*; сп. **стон, стане, застане**. (Аникин 14: 61; ERHJ 1: 170; Snoj 2016: 142).

дистинкција *дистинкција* f., *дистинкции* pl.; ‘разликување, разлика’.

Во релација со: ▲ дистинктивен

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *distinction*, англи. *distinction*) од лат. *distīnctiō*, што е изведено од глаголот *distinguiō* (*distinguere*) ‘разликува, одвојува, изделува’, а тоа е образувано од *dis-* ‘раз-’ (в. **ди**⁻³) и *stinguō* (*stinguere*) ‘угаси’ < пие. **stengʷ-* ‘отера, истера, одбие’. (Аникин 14: 62; ERHJ 1: 170; de Vaan 588).

дистрибуција *дистрибуција* f., *дистрибуции* pl.; ‘распределба, поделба на нешто по делови; разместување, распоредување’.

Во релација со: ▲ дистрибуира, дистрибутер, дистрибутивен ▼ атрибут, трибус

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *distribution*, англи. *distribution*, герм. *Distribution*) од лат. *distribūtiō*, што е изведено од глаголот *distribuō* (*distribuere*) ‘раздели’, а тоа е образувано од *dis-* ‘раз-’ (в. **ди**⁻³) и *tribuō* (*tribuere*) ‘дели, припишува’ (в. **атрибут**). Дистрибуцијата на почетокот била чин на поделба на римските трибуси, односно племиња. (ERHJ 1: 170; Snoj 2016: 142; TLFi, s.v. distribution).

дисциплина *дисциплина* f., *дисциплини* pl.; ‘строго утврден ред и правила, задолжителни за сите членови на некој колектив; почитување на тие правила; строгост спрема самиот себе и совесност во работата; посебна гранка, област од некоја наука, уметност, спорт и сл.’.

Во релација со: ▲ дисциплински, дисциплинира, дисциплиниран

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *disciplina* ‘настава, учење’, што е изведено од *discipulus* ‘ученик’, а тоа е најверојатно образувано од *dis-* ‘раз-’ (в. *ди-³*) и коренот кој е во глаголот *capio* (*capere*) ‘фати, зеде’, а развојот на значењето е ‘тој што фака’ > ‘тој што разбира; сфака’ > ‘ученик’, сп. итал. *capisco* ‘разбира’ < постарото значење ‘фака’ од истиот лат. корен, а од него е и мак. заемка *кайира* ‘сфака’. (Аникин 14: 63–65; ERHJ 1: 168; Snoj 2016: 141; de Vaan 172).

диференција *диференција* f., *диференции* pl.; ‘разлика, нееднаквост, неизедначеност; разлика, износ за кој еден број е помал или поголем од друг; резултат на математичката операција одземање’.

Во релација со: ▲ диференцијал, диференцијален, диференцијација, диференцира, диференцираност

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *différentiation*, англ. *differentiation*, герм. *Differentiation*) од лат. *differentia* ‘разлика, различност’, што е изведено од глаголот *differo* (*differre*) ‘разнесе, рашири, разликува’, а тоа е образувано од *dis-* ‘раз-’ (в. *ди-³*) и *fero* (*ferre*) ‘носи’. (ERHJ 1: 161; Snoj 2016: 138; TLFi, s.v. *différentiation*).

дише *дише*, *дишаа̃* impf.; ‘вовлекува воздух во организмот (преку нос или уста) и го испушта од себе, вдишува и

издишува; живее, постои, покажува знак на живот; се пројавува, се изразува со нешто, на некој начин’.

Во релација со: ▲ дишење, дишен, дишник, дишне, вдише, вдишува, вдишне, здише, здишне, задише, задишува, издише, издишува, подише, подишува, оддише, оддишка ▼ дија, дијанија, дијание, дихание, вдахне, здив, дух, душа

■ Од псл. **dyšati*; сп. стсл. *дышати*, буг. *дишам*, срп. *дишати* ‘мириса, испушта мирис’, хрв. *dišati* ‘мириса, испушта мирис’, слн. *dišati* ‘мириса, испушта мирис; душка’, пол. *dyszec* ‘тешко, отежнато дише’, рус. *дышатъ* ‘вдишува и издишува (за луѓе и животни)’, стукр. *дышати*, стблр. *дышати*. Псл. **dyšati* е глагол на сосотјба, изведен со суф. *-ēti*, од пие. *dheu-s-/dhye-s-/dhūs-* ‘вее, дува’, ‘се разнесува, се однесува (со воздух)’ и сл., со продолжување на коренскиот вокализам во степен на редукција (како кај **slyšati* ‘слуша’ < **slyxēti* и сл.), кој е во релација со **dyxati*; сп. литв. *dūsėti*. Во БЕР (1: 398) за буг. *дишам* се вели дека е вкрстување од стсл. *дыханъ* и *дышъ*; в. *дија¹*, *вдахне*, *дух*. (ЭССЯ 5: 205; БЕР 1: 398; Аникин 15: 200–201; Фасмер 1: 559; Snoj 2016: 138; SP 1: 55–56).

длаби *длаби*, *длаба̃* impf.; ‘прави длабнатина во нешто; врежува ликови, слики во дрво; длабоко размислува, прави длабока анализа’.

Во релација со: ▲ длабне, длабнува, вдлаби, длабач, длабина, длабнатина, длапка, длапчест ▼ длето

■ Можно е да се работи за изведенка од псл. поствербал **dylbъ* ‘вдлабнатина, јама’, или непосредно од псл. (dial.) **dylbiti*, со суф. **-iti*, од постарото **dylbti*; сп. буг. *дълбъ*, срп. *дубити*, хрв. *dubiti*, рус. *долбѣтъ*, блр.

(arch., dial.) *даўбіць*. Во ЭССЯ (5: 206) е наведена дијалектна форма од поречкиот говор *долба(м)* 1 sg., односно *долбай* 3 sg. (Видоески 1950: 59) како континуант на псл. **dylbati*. Од постарото образување псл. **dylbti*, *dylbǫ* се цсл. *длѣсти*, *длѣж*, срп. *дѹн-сти*, *дѹбѣм*, слн. *dólbsti*, слч. (dial.) *dlbst'*, чеш. *dlbsti*, струс., рус.-цсл. *дѣлбсти*, укр. *довбити*, блр. *даўбіці*. Според ПЕРСЈ (1: 323) најстаро образување е со *e*-база во инфинитивната основа псл. **del(b)ti*, *dylbǫ*, одразено само во *длѣсти*, *делбем*; сп. литв. *(nu-)delbti/dilbti* 'наведне очи; сече на-косо; удира, бие'. Се споредува со стангл. *delfan* 'копа, погребува', англ. *delve*, герм. *bi-telban* 'закопува', кои укажуваат на пие. **d^helb^h*- 'копа, длаби'. (Видоески 1950: 59; ПЕРСЈ 1: 322; Аникин 14: 148–149; ЭССЯ 5: 206; ERHJ 1: 204; Skok 1: 460; SP 3: 36, 250–251; Vaillant 3: 157–158; Derksen 2008: 133–134).

длабок *длабок*, *длабокиоѿ* adj.; 'што има дно на голема оддалеченост од површината или од отворот; што навлегува далеку во внатрешноста на некоја средина, простор; што е временски многу оддалечен; што навлегол далеку во својот развој, живот; што е силно изразен во своите својства; низок тон'.

Во релација со: ▲ длабоко, длабокомислен, длабокоумен, длабочина, длабочи ▼ длаби, длабина, дубина

■ Настанало, според ПЕРСЈ (1: 323–324), од псл. (dial.) **dylbokъ*; сп. мак. (dial.) *гáлбок*, *гáлбок*, *гáлбок*, *гáбок*, *гáбок*, *губок*, *губок*, *губок*, *губок*, *губок*, *губок*, буг. *дѣлбѣк*, (dial.) *дѣлбѣк*, срп. *дубок*, *дубокѿ*, (dial.) *дѹмбок*, *дѹмбок*, хрв. *dùbok*, *длуж*. (arch.) *dlyboki*, *dloboki*. Псл. придавка е изведена од коренот кој е во псл.

dylb-ti* со суф. **-окъ* (в. **длаби). Во мак. дијалекти се регистрирани и називи со почетно *ѣ-* (*ѣлѣбок*, *ѣлѣмбок*, *ѣлѣмбок*), сп. и срп. (dial.) *глубок*, буг. (dial.) *гльмбок*, слн. *globòk*, слч. *hlboký*, чеш. *hluboký*, пол. *głęboki*, рус. *глубокий*, укр. *глибокий*, блр. *глыбѣкі*, од псл. **glǫbokъ*/**glъbokъ*/**glybokъ* и најчесто се споредува со грч. γλῦφεῖν 'сечејќи длаби', лат. *glūbere* 'лупи, соголува', ствгерм. *klioban* 'цепи' < пие. **gleub^h*-. Не е јасно дали замената на облиците со *ѣ-* со оние на *g-* е лексичка појава, или придонело колебањето *гл-/ѣл-* како во *глейо* > *ѣлейо*; в. **длето**. (ПЕРСЈ 1: 323–324; Аникин 10: 329–331; ЭССЯ 6: 141–142; Фасмер 1: 415; ERHJ 1: 204; Skok 1: 450–451; SP 3: 251–252).

длан *длан* m., *дланови* pl.; '(anat.) внатрешната страна на раката без прстите; мерка за должина'.

Во релација со: ▲ дланка, дланче, дланчиште

■ Настанало од псл. **dolnъ*; сп. стсл. *дланъ*, буг. *длан*, срп. *длѧн*, хрв. *dlān*, слн. *dlān*, слч. *dlañ*, чеш. *dlaň*, пол. *dłoń*, глуж. *dlóń*, длуж. *dloń*, рус. *ладонь* (со метатеза), (dial.) *долонь*, укр. *долоня*, блр. *далонь*. Натомшната етимологија не е јасна, иако станува збор за блтсл. збор; сп. литв. *dėlna*, (dial.) *dālna*, латв. *delna* 'тупаница'. Една од претпоставките е дека можеби со дисимилација настанало од пие. **d^honh₂-n-*, од коренот кој е во грч. θέναι 'дланка', ствгерм. *tenar* 'дланка' < пие. **d^hen(h₂)-r*. Постојат и други претпоставки, како на пр., дека е во врска со псл. **dolъ* (в. **дол**), или дека е во врска со псл. **dylgъ* (в. **долг**²) и во тој случај изворното значење би било 'мерка за должина'. Во етимолошката литература изнесено е мислење дека можеби

се работи за заемка од претпоставениот „темематски“ супстратен ис. јазик, па во тој случај овој збор би можел да се доведе во врска псл. **ьlo*. Во македонскиот стандарден јазик почеста е употребата на именката *оланка* f., изведена со суф. -ка. (ЭССЯ 5: 63f; ERHJ 1: 174–175; Skok 1: 417; Snoj 2016: 143; Gluhak 201; Derksen 111).

длето *длѣто* n., *длѣта* pl.; ‘челична алатка што служи за длабење во дрво или во камен; резбарска алатка’.

Во релација со: ▲длетува, длетување ▼длаби

■ Настанало од псл. (dial.) **delto*; сп. буг. *длетò*, (dial.) *глетò*, срп. *длѣто*, *длѣјето*, (dial.) *глѣто*, *глијето*, хрв. *длѣјето*, (dial.) *длето*, *длѣтò*, *длетва*, *длета*, *глетва*, слн. *длѣто*, чеш. *длетко*. Освен псл. (dial.) **delto* се реконструира и псл. **dolto* (буг. *длатò*, слч. *длѣто*, чеш. *длато*, пол. *длуто*, рус. *долотó*, укр. *долотó*, блр. *дóлата*. Највероятно првична блтсл. форма е **dalb-ta* (можеби дисимилирана од **dalb-tla*), за што сведочи стпрус. *dalptan* n. ‘длето’. Сите овие облици потекнуваат од пие. корен **d^helb^h*- ‘длаби, копа’; в. **длаби**. (Аникин 14: 179–180; ПЕРСЈ 1: 295–296; ЭССЯ 4: 205; ЭССЯ 5: 60–61; Skok 1: 417; SP 3: 36; Snoj 2016: 144; SP 4: 70–71).

дневен *дневен*, *дневниой* adj.; ‘што се однесува на денот; што се случува деном, што се извршува преку ден, што се извршува во текот на еден ден; што се случува, се извршува секој ден, секојдневен’.

Во релација со: ▲дневно, дневник, дневница, дневничар, пладневен, попладневен, претпладневен, допладневен, секојдневен, секојдневие дневно-политички ▼ден

■ Од псл. **dъnevъnъ(jь)*; сп. стсл. *дънѣвънъ*, буг. *днѣвен*, срп. *днѣвнѣ*, хрв. *днѣвнѣ*, слн. *днѣвен*, глуж. *днјовну*, длуж. *днјовну*, рус. *дневной*, (arch.) *днѣвнѣй*, укр. *днѣвнѣй*, стблр. *днѣвнѣй*. Псл. **dъnevъnъ(jь)* е придавка изведена од именката **дънь*, највероятно од придавската падежна основа **dъnev-*, а потеклото на морфемата *-ev- не е јасно. Според ERHJ (1: 175), изворниот облик можеби бил **djevъn-* (< пие. **dyew-in-*), од коренот кој е во *ден*; в. **ден**. (ПЕРСЈ 1: 296; Аникин 14: 79–80; ЭССЯ 5: 212; ERHJ 1: 175; Skok 1: 379; SP 5: 220–222).

дно *дно* n., *дна* pl.; ‘долниот дел од некој сад, долната површина од некој предмет; долниот дел од некаква вдлабнатина, долина, котлина на земјената површина; тврда земјена површина, тло на кое лежи водената маса на морето, езерото, реката и сл.; крај, завршок на нешто’.

Во релација со: ▲бездна ▼длабок, длаби, дубина

■ Настанало од псл. **dъ(b)no*; сп. цсл. *дъно*, буг. *дъно*, срп. *днò*, хрв. *днò*, слн. *днò*, слч., чеш., глуж., длуж., пол. *дно*, рус., укр., блр. *дно*. Псл. **dъno* < **dъbno* < **dъbno* се изведува од блтсл. **dubna-* ‘дно’, што е од пие. корен **d^hewb^h-*/**d^heub^h-* ‘длабок’; сп. литв. *dubùs* ‘шуплив, длабок’, гот. *diups*, стирс. *domain*, англ. *deep* ‘длабок’, алб *det* ‘море’. (Аникин 14: 86–88; ЭССЯ 5: 174–175; ERHJ 1: 175; ESJS 160; Skok 1: 418; Snoj 2016: 144; SP 5: 162–164; Derksen 2008: 130).

до¹ *до* праер.; ‘простор, близина, непосредно соседство, местоположба покрај некој или нешто; досегање до некоја граница, вршење дејство до определено место; близина на истородни поими во некаква нареденост;

насоченост на дејството кон внатрешноста на објектот; граничен временски период до кој досега некое дејство; нагласена крајна фаза на некое дејство, резултат или последица од некое дејство; временска отсечка; желба, намера, цел; приближно количество; причина, зависност; упатеност, насоченост кон некого или кон нешто; истакнување, потсилување на некој збор во исказот; сè, целосно; заедно со од, крајна точка на нешто во однос на некој познат почеток’.

■ Од псл. **do*; сп. стсл. до, буг. *do*; срп. *дѡ*, хрв. *dō*, слн. *do*, слч. *do*, чеш. *do*, пол. *do*, глуж. *do*, длуж. *do*, рус. *до*, укр. *до*, блр. *да*. Псл. **do* (како предлог и глаголки префикс) сродно со литв. *da*, латв. *da*, чијашто предлошка функција ‘до’ со генитив, според ПЕРСЈ (1: 297), се чува само во источноратвиските говори, можеби под влијание на словенските говори, а инаку доаѓа само како резултативен преверб. Според ERHJ (1: 175) псл. **do* < пие. **h₂do* ‘до, кон’ (англ. *to*, стирс. *do*), овој предлог е од истиот корен кој е (со друг превој) во **h₂ed* (лат. *ad*, в. ад¹). (ПЕРСЈ 1: 296–297; Аникин 14: 88–90; ЭССЯ 5: 37–38; ESJS 136; ESJS 1: 59–66; ERHJ 1: 175; Snoj 2016: 144; Derksen 2008: 109; de Vaan 160–161).

до⁻² *go-* p[re]f.; претставка за образување глаголи (и на други зборови изведени од нив) со значење ‘доведување на дејството до крај; достигнување до некое место, граница или цел; дополнително вршење на дејството; почеток на дејството’.

■ В. до¹.

до³ *go* m. (indecl.); (mus.) ‘првиот тон, односно првата нота во музичката скала’.

■ Од итал. *do* во значење ‘првиот тон, односно првата нота во музичката скала’. До 17 в. првиот тон во музичката скала, односно неговиот нотен запис, бил *ut*, според солмизацијата што ја создал Гвидо Аретински (Guido Aretinski, приближно 991–1050), која гласела *ut, re, mi, fa, sol, la*, според првите слогови од стиховите на химната за св. Јован: *Ut queant laxis resonare fibris // Mira gestorum famuli tuorum // Solve polluti labii reatum // Sancte Iohannes* „За да можат твоите слуги со слободен глас да пеат за чудата на твоите подвизи, разреши ги од вината нечистите усти, Свети Јоване.“ Во 17 в. *ut* било заменето со *do* како прв тон на скалата, според првиот слог на зборот *Dominus* ‘Господ’. Има мислење дека овој тон е именуван според итал. музички теоретичар и филолог Џовани Батиста Дони (Giovanni Battista Doni, 1595–1647), односно дека е од првиот слог на неговото презиме. (ERHJ 1: 175).

доајен *goajén* m., *goajéni* pl.; ‘најстар или најугледен член на дипломатски кор или на некој друг угледен собир, колектив и сл.’.

Во релација со: ▲ доајенски ▼ дека⁻², декан

■ Позајмено од фр. *doyen*, што е изведено од стфр. *deien* првично ‘водач на група од десет монаси’, од длат. *decānus* < лат. *decem*; в. декан. (Алексоска-Чкатроска 2005: 123; ERHJ 1: 175; TLFi, s.v. *doyen*).

доба *goba* f., (sg., indecl.); ‘време (обично ноќно); возраст, старост’.

Во релација со: ▲ раздобје, подобен, преподобен, удобен, мирнодопски, сподоби ▼ добар, доблест

■ Настанало од псл. **doba* n./f.; буг. *дѡба*, срп. *дѡба*, хрв. *dōba*, слн. *doba*,

слч. *doba*, чеш. *doba*, глуж. *doba*, длуж. *doba*, пол. *doba*, струс. *доба* ‘прилика’, рус. *дóба*, (dial.) *дoбá*, укр. *дoбá*, блр. (dial.) *дóба* ‘деноно́киє’. Псл. **doba* е во врска со псл. **dobъ* ‘што прилега, што соодветствува; добар; здрав’, **dobъ* f., **dobo* (јсл., зсл.) ‘(соодветно) време’, **po-dobati* (se), **po-dobajety* (se) ‘прилега; следи; љуби’, **po-dobiti* (se) ‘личи (на неког или нешто); се допаѓа (некому), е пријатен’, (ссл.) **sz-dobiti* ‘подобри’, (исл.) **u-dobiti* ‘направи (да стане) удобно’, одразени во одделните словенски јазици; сп. стсл. оудобъ, укр. *дiб*, блр. (arch.) *дóба*, срп. *дѣбо*, хрв. *dѣbo*, глуж. *dobo*, рус. *подобать*, *подобаеть*, *подобный*, *удобный*, *сдѣбный*, укр. *подобатися*, блр. *падаба́цца* итн. Според Аникин (14: 91–93), во псл. **doba* можно е совпаѓање на две сродни, блиски по значење, но различни морфолошки образувања, односно, од една страна, се претполага псл. **doba* n. < пие. именка со -r/-n- основа **d^hab^hr* N sg., **d^hab^hnos* G sg., или **d^hab^hōr* N sg. > **dabōr* N sg., **doby* G sg. < **dabons* со секундарен премин во продуктивна *ā*-основа (како што е случајот со *voga* < **voda* < **wod-ōr*). Остатоци од средниот род во псл. **doba* n. се забележуваат во мак. (dial.) *џлуво доба*, *ношино/ноќно доба*, срп. *глухо доба*. Од друга страна, пак, има мислење дека псл. **doba* е одраз на изворната *ā*-основа, која има директна паралела во литв. *dabà* ‘природа, карактер, обичај’, латв. *daba* ‘начин, својство, карактер, обичај’ < блтсл. **dabā* ‘тоа што е карактеристично, вродено, соодветно; што прилега’. Од истиот корен е и псл. **dobrъ*; в. **добар**. (ПЕРСЈ 1: 297–298; Аникин 14: 91–93; ЭССЯ 5: 38–39; 40, 49–50; ERHJ 1: 176; Skok 1: 419–420; SP 3: 283–286; 318, 329; ESJS

669–670; Snoj 2016: 144; Derksen 2008: 109).

добар *добар*, *добриоѝ* adj.; ‘што е со мек и благ карактер, што не прави зло, што сочувствува со другите; што е карактеристичен за човек со благ карактер; што има позитивни особини, што е пожелен; чесен, почитуван (за семејство, род); што одговара по своите особини на одредени барања или намена; што соодветствува на барањата, на нормите во општеството; што е близок, верен некому; што е доволно голем, со значителен обем (за пари, печалба, приход); што е во голем број или количество; што е во полна мера; средна оценка во училиште’.

Во релација со: ▲ добра, добро, добре, добредојде, добредојден, добрина, добричина, добробит, добровечер, доброволен, доброволец, доброволно, добродетел, добродетелен, добродетелство, добродушен, добронамерен, добрососедски, добрососедство, добросостојба, доброта, добротвор, добротворен, добротворство, доброќуден, добротчинител, добротчинителство, добротчинство ▼ доба, доблест

■ Од псл. **dobrъ(jъ)*; сп. стсл. довръ, буг. *добър*, срп. *дѣбар*, хрв. *dѣbar*, слн. *dōber*, слч. *dobrý*, чеш. *dobrý*, глуж. *dobry*, длуж. *dobry*, пол. *dobry*, рус. *добрый*, укр. *добрий*, блр. *дóбры*. Според ПЕРСЈ (1: 298) псл. **dobrъ(jъ)*, заедно со псл. **doba*, гот. *ga-daban* ‘случи (се)’, *gadōf* ‘соодветен, примерен’, стнорд. *dafna* ‘успева’ се изведува од пие. корен **d^hНb^h-* со суф. **-ro-*, кој во овој случај се сведува на тематизација на хетероклитската -r/-n- основа, одразена во литв. *dabar̃* ‘сега’, латв. *dabrā-vecis* ‘вешт, енергичен; разумен човек’, лат. *faber* ‘ковач, занаетчија’ (< **вешт, спре-тен*’) Псл. **dobrъ(jъ)* е од истиот ко-

рен од кој е и псл. **doba*; в. **доба**. (ПЕРСЈ 1: 298; Аникин 14: 105–107; ЭССЯ 5: 45–46; Фасмер 1: 520–521; Skok 1: 420–421; ERHJ 1: 176; Snoj 2016: 144; SP 3: 310–316; ESJS 137–138; Derksen 2008: 110; de Vaan 197; Kluge 906).

доберман *доберман* m., *добермани* pl.; ‘раса на куче чувар со силно развиено тело’.

Во релација со: ▲ добермански

■ Позајмено преку англ. *doberman* од germ. *Dobermann*, според презимето на германскиот одгледувач на кучиња Карл Ф. Л. Доберман (Karl Friedrich Louis Dobermann, 1834–1894), кој прв ја создал оваа раса на кратковлакнести, средни по големина кучиња со кратка опашка. Тој го започнал создавањето на оваа раса кучиња во градот Аполда околу 1890 година. (ERHJ 1: 176; Snoj 2016: 144–145; OED, s.v. *doberman*).

добие *добие*, *добијати* pf.; ‘прими нешто во сопственост, за користење, трошење, нешто што пред тоа не го поседувал, што некој му го дава, му го доделува, му го испраќа (на подарок, за пари или на друг начин); прими (писмено или усно) некаква порака, соопштение, наредба; произведе, стекне, постигне нешто (како резултат на труд, на дејност); стекне, постигне, се здобие со нешто; поприми, придобие друг лик, стане поинаков. постигне зголемување во некое дејство; постигне добивка, заработи; победи, во игра, во натпревар, во борба’.

Во релација со: ▲ придобие, придобивка, добива, добивка, добитен, добитник, добиток ▼ до^{1,2}, бива

■ Настанало од псл. **dobyti*; сп. цсл. *добыти*, буг. *dobiti*, срп. *dobiti*, хрв. *dobiti*, слн. *dobiti*, слч. *dobyť*, чеш.

dobyti, глуж. *dobyć*, длуж. *dobyś*, пол. *dobyć*, рус. *добыть*, укр. *добути*, блр. *дабыць*. Псл. **dobyti* е образувано од **do* (в. до¹) и **byti* (в. бива, биде) во изворно значење ‘дочека, досегне временска граница, истрае’, од каде што се развило значењето ‘победи’, но и ‘стекне имот, стока’. Од него е изведен итеративот **dobyvati* (> мак. *добива*). (ERHJ 1: 176; ПЕРСЈ 1: 299; Аникин 14: 110–111; EPCJ 3: 329; ЭССЯ 5: 47–48; ESJS 138; Skok 1: 159; Snoj 2016: 145; SP 3: 319–322).

добитен *добитен*, *добитни* adj.; ‘што води до добивка, победа, профит’.

Во релација со: ▲ добитна, добитно, добитник, добитнички, добитничка ▼ добиток, добие

■ Од псл. **dobytnъ(jь)*, што е изведено од **dobyть*, минат пасивен партицип од псл. **dobyti*; сп. срп. *dobitni*, хрв. *dobitni*, слн. *dobitên*, чеш. (ретко) *dobytný*, глуж. *dobytny*, пол. (arch.) *dobytny*, рус. (dial.) *добытной*; в. **добие**. (SP 3: 327; ERHJ 1: 176).

добиток *добиток* m., *добитци* pl.; ‘(само sg.) домашни животни (крави, коњи, овци, кози и др.); едно такво животно, добиче’.

Во релација со: ▲ добиче, добиточен ▼ добие

■ Настанало од псл. **dobyтъкъ*; сп. буг. *добитък*, (dial.) *добитак*, *дубитък*, срп. *добитак*, хрв. *dobitak*, слн. *dobitek*, слч. *dobytok*, чеш. *dobytek*, глуж. *dobytk*, длуж. *dobytk*, пол. *dobytek*, струс. *добытъкъ* ‘имот’, стукр. *добытокъ*, укр. *добиток*, *добуток*, (dial.) *добитокъ*, блр. *дабытак* ‘добро; имот’, (dial.) ‘домашни животни (крави)’. Псл. **dobyтъкъ* е изведено со суф. *-ъкъ* од **dobyть*, минат пасивен партицип од псл. **dobyti*; в. **добие**. (ПЕРСЈ 1: 299; Аникин 14:

110–111; EPCJ 3: 329; ЭССЯ 5: 47–48; ERHJ 1: 176; Skok 1: 159; ESJS 138; SP 3: 319–322).

доблест *доблестī* f., *доблестī* pl.; ‘позитивна особина, добри својства, непорочност; смелост, храброст’.

Во релација со: ▲доблестен, доблестност, доблестно ▼добар, доба

❑ Книжевен збор од стсл. *доблѣсть*, под влијание на рус. *доблѣсть*; сп. и буг. *доблест*, укр. *доблѣсть*, блр. *доблѣсць*; в. **добар, доба**.

доволен *доволен, довољниош* adj.; ‘што е во онаа мера колку што е потребно; исполнет со задоволство; најниска, преодна оценка во основното и средното образование’.

Во релација со: ▲довољно, довољност, довољство, недовољен, недовољно ▼вољја

❑ Од псл. **dovolъnъ(jь)*; сп. стсл. *довольнъ*, буг. *довѡлен*, срп. *дѡвѡљан*, хрв. *dōvōljan*, слн. (arch.) *dovóljen*, пол. *dowolny*, рус. *довольный*, укр. (arch.) *довільний*. Во ПЕРСЈ (1: 299–300), освен чеш. (arch.) *dovolný* < **dovolъnъ(jь)*, облиците во другите словенски јазици се изведуваат од псл. **dovolъnъ(jь)*. Псл. **dovolъnъ(jь)* е изведено со суф. **-ъnъ* од адвербијалната синтагма **do voli, *do voljě/ *do volje*; в. **до¹, вољја**. (ПЕРСЈ 1: 299–300; Аникин 14: 115–116; ЭССЯ 5: 88–89; Фасмер 1: 521; ERHJ 1: 193; Skok 3: 614; SP 4: 162–164).

дога *gođa* f., *gođi* pl.; ‘неколку раси на многу силни и високи кучиња (германска дога, бразилска дога); мас-тиф’.

Во релација со: ▲догин

❑ Позајмено, можеби со посредство на срп. *дѡга*, хрв. *dōga*, преку европските јазици (сп. герм. *Dogge*, фр.

dogue, чеш. *doga*), во крајна линија од англ. *dog* ‘пес, куче’ од непознато потекло. (Snoj 2016: 145).

доган *gođan* m., *gođani* pl.; (dial., arch.) ‘сокол’.

Во релација со: ▲доганџија, доганџиски, доганџиство

❑ Позајмено од тур. *doğan* ‘сокол; граблива птица’; сп. буг. (dial., arch.) *dogàn, dovàn*, срп. *dōgan*. Тур. збор потекнува од сттур. *toğan* или *tuğan kuş* ‘птица грабливка’. (БЕР 1: 405; Tietze 2: 447)

догана *gođana* f., *gođani* pl.; (dial.) ‘царина’.

Во релација со: ▲догањер ▼диван

❑ Позајмено преку алб. *doganë* ‘царина’ < итал. *dogana* < ститал. *doana, dovana*, од каде што е и фр. *douane* ‘царина’, во крајна линија од арап.-перс. *dīwān*, од каде што е и мак. *диван*, но преку тур. *divan* од исто крајно потекло; в. **диван**. (Цветановски 2010: 150).

догма *gođma* f., *gođmi* pl.; ‘верско начело што верниците треба да го прифатат без никаква критика како апсолутно вистинито; мислење, теорија што се прифаќа како апсолутна вистина без критичко проверување; цврсто изложено мислење или тврдење без докази’.

Во релација со: ▲догматски, догматизам, догматик, догматика, догматичар, догматичен ▼доцент, доким, докимаса, докимија, докимологија

❑ Позајмено преку европските јазици, од лат. *dogma*, што е позајмено од грч. *δόγμα* ‘мислење, суд, заклучок’, а тоа пак, е изведено од глаголот *δοκέω* ‘мисли, досетува, бира најдобро’ (в. **доцент**). Во мак. дијалекти непосредно од грч. јазик се позајмени

зборовите *до́ким* ‘способен’, *доки-ма́са* ‘испроба; внимава, забележи’, *до́кимија* ‘несреќа, невреме’, а во кои е коренот од глаголот *δοκέω*. (Аргировски 1998: 103; Аникин 14: 116–117; ERHJ 1: 179; Snoj 2016: 145).

договор *доџовор* m., *доџовори* pl.; ‘постигната согласност, писмена или усна, помеѓу две или повеќе страни за нивните меѓусебни односи, права и задолженија; советување, разговор за донесување заеднички одлуки; заедничка одлука донесена по некој разговор’.

Во релација со: ▲ договорен, договорно, договори, договара, договарач, договарачка ▼ до^{1,2}, говори

■ Иако е спорна псл. старост на овој збор, сепак според ERHJ (1: 179), од псл. **dogovorъ*, што е изведено од **dogovoriti*; в. **договори**. (ERHJ 1: 179).

договори *доџовори* (се), *доџовораи* (се) pf.; ‘постигне договор; закаже, организира (средба, состанок); (се ~) се спогоди, постигне договор’.

Во релација со: ▲ договара, здоговори, издоговори, договор, договорен, договорно, договарач, договарачка ▼ до^{1,2}, говори

■ Според ERHJ (1: 180), од псл. **dogovoriti*, што е образувано од **do* (в. до^{1,2}) и **govoriti*; в. **говори**. (ERHJ 1: 180).

дограма *доџрама* f., *доџрамаи* (sg.); ‘градежна дрвенарија (прозорци, врати)’.

Во релација со: ▲ дограмација, дограмациски, дограмацилак, дограмацтво

■ Позајмено од тур. *doğrama* ‘градежна дрвенарија, изработена парче по парче (прозорци, врати)’; сп. буг. (dial.) *дограма*, *дограмаджия*, срп.

дограмаџија, *дограмаџилук* итн. Според Tietze (2: 448), тур. *doğrama* е изведено од *doğra-* + наставката *-ma*, која од глаголи образува придавски партицип во пасивно значење. Според Nişanyan (s.v. *doğrama*) тур. збор потекнува од сттур. глагол *toğra-* ‘сече, кине (на парчиња)’ (Јашар-Настева 190; БЕР 1: 406; Tietze 2: 448; Nişanyan, s.v. *doğrama*).

дода *гога* f., *гоги* pl.; ‘назив за сестра; назив за постаро женско лице’.

Во релација со: ▲ додана, дотка, додоле, додолски, додола, додоларка, додолка

■ Експресивен збор од ономатопејско потекло, што настанал од детскиот говор, слично како *гата*, со измена на вториот слог од редупликацијата. Од (dial.) *гога*, со суф. *-ка* е образувана деминутивната форма (dial.) *гойка*. (БЕР 1: 406).

додека *годека* conj.; како сврзник во временски зависносложени реченици за поврзување истовремени дејства; заедно со *га* и со *не* за ограничување на дејството; во спротивни зависносложени реченици за постапување.

Во релација со: ▼ до¹, дека

■ Сложено од *до* и *дека*; в. до¹, **дека**.

додола *годола* f., (само sg.) и *годоле* n., (само sg.); (folk.) ‘народен обичај во кој учесниците, најчесто девојки, во врели и сушни денови, одат од куќа на куќа, се прскаат со вода и пеат посебни песни, молејќи да заврне дожд; девојка (или момче во женска облека), обично сираче, накитена со зеленило, што учествува во таков обред’.

Во релација со: ▲ додолски, додоларка, додолка ▼ дода, дотка, додана

■ Формата *годоле* n. е образувана од вокативната форма на (dial.) *гога*, со партикулата *ле* (како во народните

песни *Мајко ле...*, *Јане ле...* итн.), а формата *догола* е секундарна (настаната под влијание на именките од женски род *мома*, *девојка*, *жена* и сл.), а од неа е изведена и *доголарка*, *доголка* ‘девојка што учествува во обредот додоле’. Во БЕР (1: 406) се претпоставува дека и мак. дијалектна форма (Прилеп) *додана* ‘глупава, мрзелива, несмасна жена’ е изведена од *додана*, можеби под влијание на тур. *dudu* ‘стара жена’; в. *додна*. (БЕР 1: 406).

дожд *дожд* m., *дождови* pl.; ‘атмосферска појава во вид на водни капки што паѓаат од облаците; (fig.) големо количество, обилност на нешто’.

Во релација со: ▲ дожде, дождец, дождиште, дождеалец, дождарец, дождарка, дождарски, дождевен, дождевница, дожделив, дожден, дождлив, дождов, дождовен, дождовит, дождовник, дождовница, дождомер, дождоносен, дожди

■ Наследено од псл. **dǫždǫ*, G. **dǫždǫ/*dǫždǫ* (со акцентолошка реконструкција: **dǫždǫ*, **dǫždǫ*) покрај псл. **dǫščǫ*, која се смета за секундарна; сп. стсл. *дъждъ*, буг. *дъжд*, срп. (arch.) *дъжд*, хрв. (arch.) *dǫžd*, слн. *děž*, слч. *dǫžd*, чеш. *děšť*, глуж. *dešč*, длуж. *dejšč*, пол. *deszcz*, рус. *дождь*, укр. *дощ*, блр. *дождж*. Во етимолошката литература се предложени повеќе хипотези за натамошното потекло. Најраспространета е хипотезата на Трубецкој–Вајан, според која псл. **dǫždǫ* се изведува од пие. сложенка **dus-dǫ-* ‘лошо време, непогода’, составена од **dus-* ‘лош, не-’ (сп. стинд. *duš-*, грч. *δυς-*) и **dǫ-* ‘небо, време’, од коренот **deǵ-/dǫ-* ‘свети, блеска’, со семантички паралели во стинд. *dur-divasa-*, *durdina-* ‘дождлив ден, дождливо време’. Во прилог на ова толкување се наведу-

ваат и дијалектни значења со негативна конотација (‘силен, штетен дожд’), како и антонимски грчки образувања *εὖ-διος*, *εὖ-δία* ‘убаво, мирно време’. Сепак, оваа интерпретација е критикувана поради тоа што дождот во традиционалната словенска култура не се перцепира како негативна појава, туку како благодет, што ја прави семантиката ‘лошо време’ проблематична. Како алтернатива се предлага ономатопејска хипотеза, според која **dǫždǫ* се поврзува со пие. **dusg-jo-* ‘шум, жубор, татнеж’, со споредби во литв. *dusgėti, dūzgėti* ‘жужи, бучи’, како и со северногермански паралели (норв. *duskregn*, швед. *regndusk*) што упатуваат на звукот на ситен дожд. Постојат и обиди за иранско посредство (**duž-dǫ-*), како и изведување од пие. **dheugh-* ‘цеди, дои’, но овие толкувања најчесто се оценуваат како фонетски или семантички проблематични. Во етимолошката литература не постои општоприфатено решение. Атмосферската појава дожд би можела да се толкува како нешто што стои на средина меѓу светлината и темнината, односно ако денот и небото семантички се врзуваат со светлината, а ноќта е отсуство на светлина, т.е. темнина, тогаш дождот е матна, слаба светлина. Впрочем, идејата дека паѓањето на дождот е зависно од волјата на некое божество може да се почувствува преку изразите *дъждитъ богъ* съ небесе водоу или *дъждемъ дъждилъ*; ѿ δ’ᾱρα Ζεὺς (си врнел Севс); *caelum pluit* (врнело небото). Ова, всушност покажува дека кај индоевропските народи (а можеби и пошироко) дождот се објаснува квалитативно, односно се поврзува со влажноста, со водата. (БЕР 1: 314; ПЕРСЈ 262–263; Аникин 14: 122–124; Фасмер 1: 521–522; ERHJ 1: 148; ESSJ 2: 152–

154; Skok 1: 369; Snoj 347–348; SP 2: 329–330; Derksen 2008: 131; Trubetzkoy 1927: 62–64).

доживее *doživēe*, *doživēai* pf.; ‘дочка некаков настан, нешто да (му) се случи (за некого или за нешто во животот; жив дочека до некои години, до некоја старост; почувствува, восприеми’.

Во релација со: ▲ доживува, доживување, доживеаност, доживелица ▼ до¹, до², живее

■ Настанало од јсл. **doživěti*, *doživŕ/doživěŕ*; сп. буг. *doživěć*, срп. *doživeti*, *doživěti*, *doživěti*, хрв. *doživjeti*, слн. *doživěti*. Овој јсл. глагол е образуван од **do* (в. до¹) во временско значење и **živěti* (в. живее), наспроти примарното образување псл. **do-žiti* во северните словенски јазици. Изведенката *doživeliца* е книжевен збор, можеби под влијание на срп. *doživělj*, како калка на герм. *Erlebnis* (< *erleben* ‘доживее’); в. **живее**, **живот**. (ПЕРСЈ 1: 300; ERHJ 1: 194; Skok 3: 681–682; 2: 335a; SP 4: 170–171).

доза *goza* f., *gozi* pl.; ‘количество лек или друга супстанција што се зема во определен период по рецепт или по потреба; определено количество, пакување, мера од нешто’.

Во релација со: ▲ дозира, дозираност, дозирање

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *dose*, герм. *Dose*, англ. *dose*, рус. *doza* итн.) од лат. *dosis* ‘определена количина од лек’, што е од грч. *δόσις* во изворно значење ‘давање’, апстрактна именка од коренот кој е во *δίδομι* ‘даде, дава’. (БЕР 1: 407; Аникин 14: 124–125; Фасмер 1: 522; ERHJ 1: 193).

дозволи *dozvoli*, *dozvolai* pf.; ‘одобри вршење на некоја работа’.

Во релација со: ▲ дозволува, дозволување, дозвола, дозволен, дозволив, недозволен, недозволив ▼ волја, доволен

■ Од псл. **do-jъzvoliti*, но според ПЕРСЈ (1: 300) не е исклучено да е заемка од рус. *dozvolitʹ*; сп. буг. (dial.) *dozvolja*, срп. *dozvoliti*, хрв. *dozvoliti*, слч. (dial.) *dozvolić*, длуж. *dozwoliś*, пол. *dozwolić*, рус. *dozvolitʹ*, укр. *dozvoliti*, блр. *daзво́ліць*. Во значењето ‘дозволи’ кај дел од словенските јазици е одразен псл. **dovoliti*; в. **доволен**. (ПЕРСЈ 1: 300; Аникин 14: 125; БЕР 1: 407, s.v. дозволѐн; БЕР 5: 475, s.v. позволявам; ЭССЯ 5: 88; ЕСУМ 2: 102–103; Фасмер 1: 522; ERHJ 1: 194; Skok 3: 614a; SP 4: 161–162).

дои *doi*, *gojai* impf.; ‘храни бебе или младо животно давајќи му да цица’.

Во релација со: ▲ доење, додои, задои, надои, подои, предои, доилка, дојка, дојница, доенче, дојарка, дојаче, задоен, подој ▼ дете, девојче, девица

■ Од псл. **dojiti*, *dojŕ*; сп. стсл. доити, буг. *doj*, срп. *dojumi*, хрв. *dojiti*, слн. *dojiti*, слч. *dojitʹ*, чеш. *dojiti*, глуж. *dejić*, *dojić*, длуж. *dojš*, пол. *doić*, рус. *doiť*, укр. *doiť*, блр. *daіць*. Псл. **dojiti* е каузатив од пие. **d^hēi-* < **d^heh₁-* ‘цица; дои’; сп. латв. *dēt*, скрт. *dhāyati*, лат. *fēlō* (*fēllare*) ‘цица’, грч. *θηλυς* ‘женски’, лат. *femina* ‘жена’, понатаму (со превој пие. **d^hoi-*) гот. *daddjan* ‘дои’; сп. **дете**, **девица**. (Аникин 14: 127–128; ПЕРСЈ 1: 300–301; ЭССЯ 5: 53–54; ESJS 138; Skok 1: 422–423; SP 4: 36–39; Derksen 2008: 110–111).

докај *докај* граер.; ‘за означување на приближен временски период; за означување на бројна приближност; до некое место, до неког (со просторно значење)’.

■ Од псл. **dokъ, *doka, *doky*; сп. буг. (dial.) *дока*; срп. *док*, хрв. *док*, слн. *dôkaj*, слч. *dokým*, стчеш. *dokž*, пол. *doki*, *do kiej*, рус. (dial.) *дока*, укр. *доки*. Псл. **dokъ* најчесто се толкува како спој од предлогот **do* и прашалната заменка **къ* во акузатив еднина среден род, а варијантите **doka*, **doky* се изведуваат од другите падежни облици на заменката **къ*. Според друго мислење, најверојатно се работи за скратување на псл. **do kolě*. (ПЕРСЈ 1: 301; Аникин 14: 131–132; ЭССЯ 5: 57; ЕСУМ 2: 104; Фасмер 1: 523; 3: 304; Skok 2: 112a; ESSJ 2: 170–171).

докимаса *докимаса, докимасай* pf.; (dial.) ‘испроба; внимава; забележи’.

Во релација со: ▲ доким, докимија, докимологија

■ Освен *докимаса*, во мак. дијалекти се среќаваат и варијантите *докимаша, докимаша, докимаси, докимуса*, сите од грч. докίμαζω ‘подложува неког на испитување, на маки; испробува’, (аог. доκίμασα), што е од доκέω ‘мисли, смета’ (Аргировски 1998: 103). Освен овие дијалектни зборови, кои директно се позајмени од грч. јазик, во современиот македонски јазик се среќава и зборот *докимологија* ‘научна дисциплина што го проучува начинот на испитување и праведно оценување во училиштата’, научен термин што е позајмен преку европските јазици, а е сложенка изведена од коренот кој е во грч. докίμαζω и λογία; в. **догма**. (Аргировски 1998: 103).

доктор *докиџор m., докиџори pl.*; ‘(sg.) највисок академски степен што се добива со изработка и одбрана на значаен научен труд во определена област на науката; лице што се здобило со таков научен степен; лекар; (fig.) лице што се разбира во нешто, што е добар познавач на нешто’.

Во релација со: ▲ докторка, докторски, докторанд, докторантка, докторат, докторира, докторлак

■ Позајмено преку европските јазици, од лат. *doctor* ‘учител’, што е именка изведена од глаголот *doceō (docēre)* ‘поучува’ (в. **доцент**). Глаголот *doceō (docēre)* се толкува како каузатив од пие. **dek’-* ‘прима, забележува’ (сп. **документ**), од кој е и грч. доκέω (в. **докимаса**). Мак. дијалектни облици на *-ур (докиџур, дофџур)*, најверојатно се постари заемки од некој романски извор. Овој збор првично означувал образовани луѓе, кои по завршувањето на школувањето можеле да подучуваат други, а со развојот на образованието во Европа, *докиџор* станал највисок академски степен по *маџисџер* (лат. *magister* ‘учител’, од каде што е и англ. *master*). Во народниот и разговорниот јазик зборот *докиџор* во значењето ‘лекар’ се употребува самостојно, без потесно определување на областа. (ПЕРСЈ 1: 302–303; ERHJ 1: 182; Skok 1: 423; Snoj 2016: 146; Kluge 208; de Vaan 176).

докторира *докиџорира, докиџорираай* pf./impf.; ‘стане, станува доктор на науки; положи докторски испит’.

Во релација со: ▲ докторирање, доктор, докторка, докторски, докторанд, докторантка, докторат, докторлак, докторува

■ Деноминал од *докиџор*, образуван со наставката *-ира* (за изведување глаголи од именски зборови од туѓо

потекло), можеби со посредство на срп.-хрв. *докторírati*, *doktorírati* < germ. *doktorieren*, оттука и именката *докторанд* (герм. *Doktorand* < срлат. *doctorandus*) ‘тој што треба да докторира; лице што се подготвува за одбрана на докторската дисертација’, како и апстрактумот *доктораи* (герм. *Doktorat* < срлат. *doctoratus*); в. **доктор**. (БЕР 1: 408; Аникин14: 136–138; Фасмер 1: 523; ЕСУМ 2: 105; ERHJ 1: 182).

доктрина *доктрíна* f., *доктрíни* pl.; ‘учење систем од научни, филозофски, политички или други мислења’.

Во релација со: ▲ доктринарен, доктринер, доктринерство, доктринира, доктриниран

■ Интернационален термин позајмен преку европските јазици од лат. *doctrina*, што е изведено од лат. *docēre* (‘поучува’); в. **доктор**, **доцент**. (БЕР 1: 408; Аникин14: 139; ERHJ 1: 182; Snoj 2016: 146).

документ *докумéнт* m., *докумéнти* pl.; ‘официјално издаден текст со определени податоци што може да послужи како доказ или потврда за нешто; веродостоен податок, факт што сведочи за нешто, што има историска важност’.

Во релација со: ▲ документарен, документарец, документарист, документација, документира, документиран

■ Позајмено преку европските јазици, можеби со посредство на срп.-хрв. *докумéнт*, *dokuměnt* (< germ. *Dokument*) или преку буг. *докумéнт* (< рус. *докумéнт*), од лат. *documentum* ‘пример, образец; доказ’, што е именка изведена од глаголот *docēre* (‘поучува’ (в. **доцент**, **доктор**). И именката *документíација*, можеби преку срп. *документíација* (< germ.

Dokumentation, или фр. *documentation*) или преку буг. *документáция* (< рус. *документáция*). Придавката *документíарен* е изведена од *документíи* спрема фр. *documentaire*, а од придавката е изведена именката *документíарец* ‘документарен филм’, под влијание на срп. *документíаран* и *документíарац*. Преку европските јазици (герм. *dokumentieren*, фр. *documenter*, рус. *документíровать*) е и глаголот *документíира* ‘наведе, наведува сигурни докази, докаже, докажува со документи’, што е деноминал од *документíи*, образуван со наставката *-ира* (за изведуваче глаголи од именски зборови од туѓо потекло). (БЕР 1: 408; ПЕРСЈ 1: 303; Аникин 14: 141–142; ERHJ 1: 182; Snoj 2016: 146; Kluge 208; DELI 358–359).

дол *дол* m., *долови* pl.; ‘вдлабнато место меѓу два рида каде што тече или некогаш течела река’.

Во релација со: ▲ долче, долиште, долина, долишки, доле, долу, долен, долни, долнак, долница, удолница, долниште, здолниште, долновиличен, долноземец, долнокраец, долномаалец, долноселски, долунаведен

■ Настанало од псл. **dolъ*; сп. цсл. *долъ*, буг. *дол* (dial.) и ‘река, речно корито’, срп. *дô*, хрв. *dô*, слн. *dôl*, слч. (arch.) *dol*, чеш. *důl*, *dolu* ‘долина; јама; рудник’, глуж. *dol*, длуж. *dol*, пол. *dół*, рус. *дол*, укр. *діл*, блр. *дол*. Псл. **dolъ* најчесто се споредува со пгерм. **dalq* n. или **dalaz* m. ‘долина’ (згерм. облици се генерално среден род, иако ствгерм. *tal* е потврден и во среден и во машки род, додека сгерм. облици се машки род, а родот на гот. *dals* m., **dal* n. (?) не може да се утврди, па затоа останува нејасно дали изворната пгерм. форма е **dalq* или **dalaz*); сп. ствгерм. *tal* m./n.,

герм. *Tal*, хол. *dal*, стисл. *dalr*, англ. *dale*. Врската со стгрч. $\theta\acute{o}\lambda\omicron\varsigma$ ‘куполест свод’ е семантички проблематична и најчесто се отфрла (за грч. збор се претпоставува дека е технички термин позајмен од непознат извор). Псл. **dolъ* е потврден само во косите падежи во стсл. *долоу* D, *долѣ* L (во функција на прилог). (ПЕРСЈ 1: 297; Аникин 14: 143–145; ЭССЯ 5: 64–65; ЭССЯ 33: 45; Skok 1: 419; Snoj 2016: 146; SP 4: 72–75; ESJS 139; Derksen 2008: 112).

долак *долак* m., *долаци* pl.; (dial., arch.) ‘навивка, навој; врвца од волна со која се обвиваат волнените чорапи’.

Во релација со: ▼ *долама*

■ Позајмено од тур. (dial.) *dolak* ‘покривка за глава, марама, превез; шал околу вратот’, изведено од тур. *dolamak*, што е од сттур. глагол *tolğa-* ‘вие, свиткува, завиткува, намотува околу нешто’; сп. и алб. *dollák* ‘долга врвца од волнена ткаенина за обвиткување околу листовите на нозете’; сп. **долама**. (Јашар-Настева 39, 93; Tietze 2: 455).

долама *долама* f., *долами* pl.; (dial., arch.) ‘машка горна облека со ракави, обично волнена и долга; женски фустан без ракави од волна’.

Во релација со: ▼ *долак*

■ Позајмено од тур. *dolama* ‘машка долга горна облека со ракави’; сп. буг. *долама*, срп. *дòлама*, алб. *dollomá*, ром. *dulamă*, англ. *dolama*, шп. *dolama*. Тур. збор е изведен од тур. *dolamak* ‘вие, свиткува, завиткува, намотува околу нешто’ и обично се смета дека овој вид облека името го добил во времето на Отоманското Царство, од обичајот на јаничарите што носеле таква облека, при патувањето поради полесно одење, го

завиткувале долниот дел и го ставале во појасот. Ова дејство во тур. се означува со инфинитивот *dolamak* ‘заврати’, од кој се извело името за овој вид мантил. (Јашар-Настева 39, 93; Tietze 2: 456).

долап *долап* m., *долапи* pl.; (dial., arch.) ‘всидан орман, шкаф за сместување облека, садови и други предмети; направа за црпење вода; ковчег, сандак; ламаринен сад за печење кафе’.

Во релација со: ▲ *долапче*

■ Позајмено од тур. *dolap* ‘всидан орман; направа за црпење вода’; сп. буг. *dolāp*, срп. *dòlāф*, *dòlāп*, алб. *dollap*, ром. *dulār*, грч. $\nu\tau\omicron\upsilon\lambda\acute{\alpha}\pi\iota$. Тур. збор е позајмен од перс. *dolāb/dūlāb* ‘водно тркало; секој ротирачки механизам’; ‘машина во сидовите на манастири, болници или прифатилишта, во која луѓето еднадвор ставаат храна или други потреби (понекогаш и излишни работи, како деца), а потоа, вртејќи ја околу оската, тие ги преземаат оние одвнатре’. (Јашар-Настева 25, 65, 66, 172; Tietze 2: 455).

долар *долар* m., *долари* pl.; ‘парична единица во САД, Канада, Австралија и во некои други земји’.

Во релација со: ▲ *доларче*, *доларски*
▼ *талир*

■ Позајмено од англ. *dollar*, што е позајмено преку стхол. *daler* од герм. *Taler* (постарата форма е *Thaler*). Герм. збор е скратување од *Joachimsthaler* ‘сребреник’, изворно ‘кована сребрена пара од Јоachimстал’, што е изведенка од *Joachimstal* (герм. *Tal* ‘долина’), долина на границата меѓу денешна Чешка и Германија, каде што во 16 в., се вадела сребрена руда од која се ковале монети. Од исто потекло е и поранешната словенечка валута *tolar*, како и називот *џалир*

‘сребрена пара; сребреник’ во разни европски земји, но и во мак. дијалекти. (ERNJ 1: 183; Skok 3: 437; Snoj 2016: 147; Gluhak 619).

долг¹ *дол̃* m., *дол̃гови* pl.; ‘заем во пари или во некоја друга материјална вредност што треба да се врати некому; (само sg.) морална обврска, должност’.

Во релација со: ▲должен, долги¹, задолжи, раздолжи, презадолжи, должник, должност, должнички

■ Настанало од псл. **dylgъ*; сп. стсл. *dlzgz*, буг. *дълг*, срп. *дѹг*, хрв. *dùg*, слн. *dōlg*, слч. *dlh*, чеш. *dluh*, глуж. *dlug*, длуж. *doth*, пол. *dlug*, рус. *долг*, укр. *довг*, блр. *доўг*. На псл. **dylgъ* му соодветствува гот. *dulgs* во истото значење, меѓутоа не е јасно дали се работи за сродство или за позајмување од едниот јазик во другиот. Најголем број од славистите претпоставуваат изворно словенско потекло, поради подвижниот акцент (нетипичен за германските заемки). За разлика од нив, поголемиот број германисти сметаат дека псл. збор е готска заемка, бидејќи поголемиот дел од овој тип термини, во раниот словенски јазик била претежно од германско потекло (**myto*, **lixva*, **pēnēdzь*, **kupiti*), а трети, пак, се на мислење дека се работи за генетско сродство меѓу двата збора, во крајна линија од пие. **d^hleg^h*-. (ПЕРСЈ 1: 325; Аникин 14: 150–152; ЭССЯ 5: 179–181; ЭССЯ 24: 125–126; ERNJ 1: 205; Skok 1: 453; Snoj 2016: 147; SP 3: 237–239; ESJS 136).

долг² *дол̃*, *дол̃гоиѡ* adj.; ‘што има голема должина; што има определена должина, растојание од едниот до другиот крај; (fig.) што трае многу време, што е долготраен; што

означува определен временски период: ден, месец, година и сл.’.

Во релација со: ▲долго, долгичок, долгач, долгманест, долгнавест, долгобрад, долгобрадест, долговековен, долговечен, долговлакнест, долговрат, долговремен, долгогодишен, долгодневица, долгоклунест, долгокос, долгокрак, долголетен, долгоманест, долгометражен, долгонајавуван, долгоног, долгонос, долгоносест, долгоочекуван, долгопругаш, долгорак, долгорочен, долгосежен, долготраен, долгоушест, долгоушко, долгунест, долж, должина, долги², издолжи, издолжува, одолжи, одолжува, продолжи, продолжува

■ Од псл. **dylgъ(jь)*; сп. стсл. *dlzgz*, буг. *дълъг*, срп. *дѹг*, *дѹгѡ*, хрв. *dùg*, слн. *dōlg*, слч. *dlhý*, чеш. *dlouhý*, глуж. *dothi*, длуж. (arch.) *dlugi*, пол. *dlugi*, рус. *долгий*, укр. *довгий*, блр. *доўгі*, *даўгі*. Псл. **dylgъ(jь)* има соодветни паралели во стперс. *darga*, стинд. *dīrghá-*, грч. *δολυρός*, при што се реконструира пие. **d^hlig^ho-* (**dləgho-*, **d(o)lHg^hó-* и др. варијанти), **delēgh-*, коешто се расчленува на словенска почва. Литв. *ilgas*, латв. *ilgs* ‘долг’ веројатно е од блт. **dilgas* со необјаснето казационално губење на почетното **d-*. (ПЕРСЈ 1: 325–326; ЭССЯ 5: 208–209; Skok 1: 452–453; Snoj 2016: 147; SP 3: 265–269; ESJS 135–136; Derksen 2008: 129).

доле *голе* adv. (dial., colloq.) и *голу* adv.; ‘на ниско, на пониско место, под некое друго место; на долниот дел од нешто, на дното, на крајот од нешто; (fig.) за означување на понизок степен во рангирање на нешто’.

Во релација со: ▲надоле, удоле, долен, надолен, долу, надолу, удолу
▼дол, долина

■ Од псл. **dolě*; сп. стсл. долѣ, буг. (dial.) *dòle*; срп. *dòle*, *dòlje*, *dòli*, хрв. *dòlje*, слн. *dòle*, *dòli*, слч. *dole*, стчеш. *dole*, глуж. *dele*, струс. *долѣ*, *долу*, рус. (arch.) *до́ле*, укр. *до́лі*, блр. *до́лу*. Псл. **dolě* по потекло, е всушност, локатив еднина од именката **dolъ*. Оваа варијанта е многу пораширена и во мак. дијалекти и во разговорниот јазик, за разлика од стандардната форма *долу* < **dolu* (сп. стсл. *долѹ*), којашто може да се сфати како датив во значење ‘надолу’, или како локатив од *и*-основа, што настанал по аналогича спрема **vъrxi* (в. **врв**). Овој псл. прилог првично означувал мирување во низина, односно движење надолу; сп. гот. *dalap(a)* ‘(на)долу’, *dalapro* ‘одоздола’. За натамошната етимологија в. до¹. (ПЕРСЈ 1: 303–304; ЭССЯ 5: 64–65; Фасмер 2: 147; ERHJ 1: 184; ESJS 139a; Skok 1: 419; SP 4: 57–58).

долен *голен*, *голниоѿ* adj.; ‘што е долу, под нешто друго, што се наоѓа на помала висина; што се наоѓа на понискиот дел од определен простор; што се носи под друга облека, непосредно до телото (за облека); што е на понизок степен во определена хиерархија; што е лош, нечесен’.

Во релација со: ▲долни, подолен, најдолен, доле ▼дол, долина

■ Од псл. **dolъnъ(jъ)*, но и псл. **dolъnъ(jъ)*; сп. стсл. *долънии*, буг. *dòlen* (dial.) и ‘јужен’, срп. *dònъj*, хрв. *dònjī*, слн. *dòl(j)nji*, слч. *dolný*, (dial.) *dolñi*, чеш. *dolní*, глуж. *dólny*, длуж. *dolny*, пол. *dolny*, рус. *до́льный*, *до́льный*, укр. *до́льний*, (dial.) *до́льний*, стблр. *до́льний*, *долный*, *до́льный*, блр. *до́льны*. Обично се реконструира псл. **dolъnъ(jъ)*, **dolъnъ(jъ)*, со суфиксите **-ъnъ* и **-ъnъ* и најчесто се изведуваат од псл. прилог **dolě*, **dolu* (в. **доле**), но за дел од словенските

јазици можна е деривација од псл. **dolъ* (Аникин 14: 182). Во мак. дијалекти (оттаму и во стандардниот јазик) постои и деадвербијалната придавка *долни*, наспроти *горни*, која најчесто се среќава во топонимијата (Долни Полог, Долни Сарај), како и во синтагмата *долни крај* за означување на дел од куќа, дел од нива и во метеорологијата *долни вейтер/вейтор*. (ПЕРСЈ 1: 305; ЭССЯ 5: 65–66; Аникин 14: 182; ЕСУМ 2: 89; ERHJ 1: 186; Skok 1: 419; SP 4: 78–79; ESJS 139; Vaillant 4: 445).

долина *голина* f., *голини* pl.; ‘издолжен, вдлабнат простор, рамнина меѓу ридови, обично по текот на река’.

Во релација со: ▲долинка, долинче, долински ▼дол

■ Настанало од псл. **dolina*, што е аугментативна изведенка со суф. **-ina* од псл. **dolъ*; сп. цсл. *долина*, буг. *доліна*, срп. *доліна*, хрв. *dolina*, слн. *dolina*, слч. *dolina*, чеш. *dolina*, глуж. *dolina*, длуж. *dolina*, пол. *dolina*, рус. *до́лина*, укр. *до́ліна*, блр. *даліна*; в. дол. (ПЕРСЈ 1: 304; ЭССЯ 5: 61–62; ERHJ 1: 183; Skok 1: 419; Snoj 2016: 147; SP 4: 61–62; DELI 359).

дом *дом* m., *домови* pl.; ‘куќа или стан како место за живеење; семејство, семејна заедница; установа, управа за некоја општествена потреба и зградата во која е сместена; родно место, татковина; едно од двете тела што го сочинуваат собрание во некои земји’.

Во релација со: ▲домче, бездомен, бездомник, бездомништво, дома, домаси, домазет, домазетство, домар, домарка, домароден, домороден, домородец, домаќин, домаќинка, домаќинство, домаќинлак, домаќинов, домаќински, домашар, домашен, одо-

машен, удомен, неудомен, здоми (се), задоми, одоми, раздоми, одомаши (се)

■ Настанало од псл. *domъ; сп. стсл. домъ, буг. *dom*, срп. *dōm* (dōm), хрв. *dōm* (dōm), слн. *dōm*, слч. *dom*, стчеш. *dom*, чеш. *dům*, глуж. *dom*, длуж. *dom*, пол. *dom*, рус. дом, укр. дім, блр. дом. Псл. *domъ се реконструира како и-основа од пие. *dom-u-, од кое се изведува и лат. *domus* f. (G *domūs*), ерм. *tanu-tēr* ‘господар на домот, домаќин’, стинд. *dāmī-nas* ‘домашен; што му припаѓа на домот’, оттаму се изведува и псл. прилог *doma, што би бил петрифициран локатив на *ō(y) со губење на неслоговниот дел од долгиот дифтонг, иако постојат и поинакви мислења, како на пр. дека псл. *doma < пие. *domōt* (-ōd), што би било аблатив еднина од пие. *domo-. Од пие. *o-основа (*dom-o-) се лат. *domus* m. (G *domī*), стинд. *dāma-*, грч. δόμος. Од пие. *domo- се и литв. *pāmas* (обично pl. *pamāi*), латв. *pams* со асимилација *d...m* > *n...m*, којашто би можела да произлезе од синтагмите од типот литв. *daryti namą*, латв. *dariit namu* ‘гради, прави дом’. Тематските и-основа (веројатно постара) и o-основа потекнуваат од пие. атематска основа *dōm, *dems G sg. (или *dōms, *dems G sg.); сп. стинд. *dam-* ‘дом’, грч. δεσπότης (сп. **деспот**), што се поврзува со пие. *demh₂-* ‘гради, сида’, од каде што е и грч. δέμω ‘гради’, гот. *tim(b)rjan* ‘гради’ итн. (Аникин 14: 184–187; EPCJ 26–27; ЭССЯ 5: 72–73; ЭСИЯ 2: 325; ПЕРСЈ 1: 304–305; Skok 1: 424–425; Snoj 2016: 147; SP 4: 98–101; ESJS 139–140; de Vaan 178–179; Derksen 2015: 328).

домат *domai* m., *domaii* pl.; ‘вид едногодишно градинарско растение со црвени, тркалезни и сочни, ме-

сести плодови што се користат во исхраната (за салата, сок, додаток при готвење); плодот на ова градинарско растение, *Solanum lycopersicum*’.

Во релација со: ▲ доматен

■ Според Јашар-Настева (38, 45) позајмено преку тур. *domat*, *domatiz* pl., а според Алексоска-Чкатроска (2005: 237–238), преку тур. *domata*, *domates* pl. или грч. τομάτα од фр. *tomate*. Nişanyan (s.v. *domates*) за тур. збор вели дека е позајмен преку грч. τομάτης, од фр. *tomate*, што е пак заемка од шп. *tomata* ‘*Solanum lycopersicum*’. Овој збор е позајмен од ацтечки *tomatl* ‘кртола’, што е изведено од ацтечкиот глагол *tomana* ‘бабри, отекува’. Растението потекнува од Средна и Јужна Америка (Мексико, Перу), а употребата на домотот како култивирана храна се смета дека потекнува од домородното население во Мексико. Растението е донесено во Европа во 1528 г. од шпанскиот конквистадор Е. Кортес (Hernán Cortés, 1485–1547), а од Шпанија било пренесено во Франција и потоа станало широко распространето низ цела Европа во втората половина на 18 век. Во првата половина на 19 в. ова растение било донесено и во Македонија, а македонски народни називи *френков ѝајлиџан*, *френки* укажуваат на патот по кој е дојдено ова растение. (Јашар-Настева 38, 45; Алексоска-Чкатроска 2005: 237–238; DELI, s.v. *tomato*; TLFi, s.v. *tomate*).

домаќин *domaċin* m., *domaċini* pl.; ‘лице што управува со куќата, со домот; глава на семејството; лице што добро го води своето домаќинство; чесен, угледен, богат човек; лице што прима некого како гостин; лице (правно или физичко) што организира некаков собир, прослава и сл.; служ-

бено лице што се грижи за набавките во некоја фирма, установа и сл.; сопруг, маж; клуб, екипа на чијшто терен се игра некој натпревар’.

Во релација со: ▲ домаќинче, домаќинка, домаќинство, домаќинлак, домаќинов, домаќински ▼ дом, домашен

■ Од псл. **domat'inъ* ‘еден од членовите на семејството, член на домаќинството’, ‘најважниот меѓу членовите на домаќинството, главата на семејството што живее во заедничко домаќинство’ < псл. **domat'ъ* < псл. **doma* (SP 4: 87). Според ПЕРСЈ (1: 305) мак. *домаќин* е позајмено од срп. *домѧћин*, исто како и буг. *домаќин* и алб. *domaqin*. Срп. *домѧћин* е изведенка со индивидуализирачкиот суф. **-inъ* од псл. **domat'ъ(jъ)* < псл. **doma*; в. **домашен**, **дом**. (ПЕРСЈ 1: 305; Аникин 14: 188–189; ЭССЯ 5: 68; ERHJ 1: 184; Skok 1: 424b; SP 4: 87–88; Vaillant 4: 433).

домашен *домашен, домаќиниоѡ adj.*; ‘што се однесува на домот, на семејството; што се носи, се употребува само дома; што е направен, изработен дома (а не во фабрика или на друго место); што се однесува на местото во кое се живее, на сопствената земја, на татковината; што живее со човекот, што е питом, што се одгледува’.

Во релација со: ▲ домашно, домашар, одомаши (се), одомашен ▼ дом, домаќин

■ Според SP (4: 86–87), од псл. **domašъnъ(jъ)* и **domašъn'ъ(jъ)*, што се изведува од **domašъ* со суф. **-ъnъ* (**-ъn'ъ*), а според ЭССЯ (68–69) од псл. **domašъnъ(jъ)*, изведено со суф. **-ъnъ* од **domatjъ*, при што се наведува дека овде спаѓаат и сродните мак. *домаќин*, срп. *домѧћин*; сп. стсл. *домашънь*, буг. *домѧшен*, срп. (arch.,

dial.) *domāšniъ*, *domāšniъ*, слн. *domašnji*, слч. (dial.) *domašny*, *domašni*, *domašni*, *domašni*, рус. *домѧшний*, укр. *домѧшний*, блр. *дамѧшни*. Во ПЕРСЈ (1: 305) срп. придавка *domāšniъ* се изведува од псл. (dial.) **domat'ъ(jъ)*, што се објаснува како изведенка од псл. прилог **doma*; сп. *домашънь*, *домашънь*, слн. *domāč*, слч. *domāci*, чеш. *domāci*, (dial.) *domājši*, глуж. *domjasy*, длуж. (arch.) *domjasy*, пол. (arch.) *domaczy*, (dial.) *domacy*, рус. *домѧч* (кое може да биде изведено и со суф. **-ačъ*). (ПЕРСЈ 1: 305; Аникин 14: 188–189; ЭССЯ 5: 68; ERHJ 1: 184; Skok 1: 424; SP 4: 86–87; Vaillant 4: 433).

домен *домен m., домени pl.*; ‘подрачје, област, сфера на некое знаење, наука, работа и сл.; (inform.) дел, сфера од хиерархискиот систем на имиња на интернет’.

Во релација со: ▲ доменски ▼ доминација, доминантен, доминира, домино

■ Позајмено од фр. *domaine* ‘имот, посед, подрачје’, што е од лат. *dominium* ‘сопственост; право на сопственост’. Во значењето ‘дел, сфера од хиерархискиот систем на имиња на интернет’ е преку англ. *domain*, од исто крајно потекло; в. **доминација**. (Аникин 14: 184–187; ЭССЯ 5: 72–73; ЭСИА 2: 325; ПЕРСЈ 1: 304–305; Skok 1: 424–425; SP 4: 98–101; ESJS 139–140; de Vaan 178 – 179; Derksen 2015: 328).

домет *домей m., домейоѡ (sg.)*; ‘далечина до која може да се дофрли или да се дофати нешто; (fig.) граница на достигнување, остварување во професионална, умствена или друга област’.

Во релација со: ▼ до^{1,2}, метне

■ Книжевна заемка од срп.-хрв. *domet* (*dómet*), *dómet* во исто значење, што е изведено од *dometati* ‘дофрли’ < псл. **metati* ‘фрла’; сп. слн. *domēt*; в. **метне**, сп. **дострел**. (ERHJ 1: 184).

доминација *доминација* f., *доминациија* (sg.); ‘власт, владеење, надмоќност’.

Во релација со: ▲доминантен, доминира, доминион ▼домен, домино

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *dominātiō* ‘господарење, владеење, власт’, што е именка изведена од глаголот *dominor* ‘господари, владее’, односно *dominus* ‘господар’, во изворно значење ‘господар на домот, домаќин’ (лат. *domus*; в. **дом**). Преку европските јазици од лат. *dominans* (G *dominantis*), што е партицип на презентот од глаголот *dominor* е и придавката *доминантисен* ‘што доминира, преовладува над другите; што е главен, најважен’. Од исто крајно потекло е и глаголот *доминира* ‘преовладува, има надмоќ, се истакнува, надвишува’. (Аникин 14: 193; ERHJ 1: 184; Kluge 188; TLFi, s.v. domination).

доминион *доминион* m., *доминиони* pl.; ‘самоуправна, независна територија со свои органи на власта која влегува во составот на Британската Империја; поранешна британска колонија’.

Во релација со: ▲доминација, доминантен, доминира ▼домен, домино

■ Позајмено преку англ. *dominion* во исто значење од лат. *dominium* ‘сопственост, право на сопственост’, што е изведено од *dominus* ‘господар, домаќин, сопственик’, од *domus* ‘дом, куќа’; в. **доминација**, **дом**. (ERHJ 1: 184; OED, s.v. dominion).

домино *домино* n., *домина* pl.; ‘(само sg.) вид игра со правоаголни плочки кои на едната страна се обележани со различен број точки; карневалска пелерина со качулка; лице што носи карневалска пелерина со качулка’.

Во релација со: ▼доминација, доминантен

■ Интернационализам кој, според Алексоска-Чкатроска (2005: 395), во мак. јазик навлегол, преку итал. *domino*, според црната кратка наметка на свештениците во исто значење од лат. *domino*, аблатив од *dominus* од молитвената формула *benedicāmus Dominō* ‘да го благословиме Господа’. Во значењето ‘игра со правоаголни плочки кои на едната страна се обележани со различен број точки’ од фр. *domino* во исто значење, каде што била и измислена играта, но не е јасно зошто се нарекува така и најчесто се поврзува со црната наметка која исто така се нарекува *domino*; в. **доминација**. (Алексоска-Чкатроска 2005: 395; Аникин 14: 193–194; ERHJ 1: 185; Snoj 2016: 148; Chambers 295).

домофон *домофón* m., *домофони* pl.; ‘уред со микрофон на влезот во станбена зграда преку кој посетителите можат да се најават’.

Во релација со: ▲домофонски ▼дом, фон

■ Технички термин, образуван од *дом* (в. **дом**) и *фон* < грч. φωνή ‘глас, звук’, можеби непосредно од рус. *домофón*; сп. пол. *domofon*, укр. *домофón*.

донација *донација* f., *донации* pl.; ‘подарок, подарување, акт на донирање’.

Во релација со: ▲донор, донира, донирање, донатор, донаторка, донаторски, донаторство

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *dōnātiō* ‘дарување’, што е изве-

дено од глаголот *dōnō* (*dōnāre*) ‘дарува, подарува’, а тој пак е изведен од именката *dōnum* ‘дар, подарок’ < пие. **deh₃no-*. Преку европските јазици, од лат. *donator* ‘дарител’ е и именката *donaiōp* ‘лице што подарува, што донира сопствени средства за помош на заедничко корисни работи’, а во поново време преку англ. *donor* (од исто потекло како и *donaiōp*) е заемот *донор* ‘тој што дарува, дарител’; в. **дар**. (ERNJ 1: 186; Chambers 295; TLFi, s.v. donation, OED, s.v. donor).

допадне *goīadne*, *goīadnai* pf.; ‘дојде, стигне неочекувано, одненадеж; дојде, падне нешто некому в рака; (се ~) остави убав, силен впечаток’.

Во релација со: ▲ допаднава, допаѓа ▼ до^{1,2}, падне

■ Образовано од преф. *до-* (в. до^{1,2}) и *падне* (в. **падне**). Во значењето ‘ми се допадне/допаѓа; остави силен впечаток’, најверојатно под влијание на срп. *dōpasti* (*ce*), хрв. *dōpasti* (*se*), како калка на герм. *gefallen* (во изразите од типот *es gefällt mir* ‘ми се допаѓа’). (ПЕРСЈ 1: 305–306; ERNJ 1: 186; Skok 2: 615; Kluge 337).

допинг *goīinḡ* m., *goīinḡoi* (sg.); ‘користење на забранети дроги за подобрување на физичките способности’.

Во релација со: ▲ допингува

■ Позајмено од англ. *doping*, што е изведено од именката *dope*, која е позајмена од хол. (arch.) *doop* ‘густ сос; намаз’, а тоа е изведено од глаголот *dopen* ‘намачка; помаза; крсти’ (сп. герм. *taufen* ‘крсти’). Именката *dope* кон крајот на 19 в. почнала да се употребува во преносна смисла за означување на опиумот (кој изгледа како густ намаз додека се подготвува во смесата за пушење), а потоа за озна-

чување на сите дроги. (ERNJ 1: 186; Chambers 296; OED, s.v. doping).

допис *goīis* m., *goīisci* pl.; ‘новинарска статија испратена од дописник или соработник; писмено известување кое една установа го праќа до друга’.

Во релација со: ▲ дописен, дописник, дописничка, дописнички, дописништво, дописка, допише, допишува ▼ до^{1,2}, пише

■ Книжевен збор, можеби од чеш. *dopis*, што е всушност калка на герм. *Zuschrift*; сп. срп. *dōpuc*, хрв. *dōpis*, слн. *dopis*, слч. *dopis*, укр. *dōpuc*; в. **пише**. (ERNJ 1: 186–187).

допре *goīpe*, *goīpai* pf.; ‘чепне, фати нешто, приближи нешто до друго нешто; досегне до нешто, до некаде; дојде до сетилата, до свеста; засегне, опфати нешто; (се ~) се чепне, се фати за нешто, се потпре на нешто; (се ~) е во допир со нешто; (се ~) се засегне, се опфати нешто, е близок во нешто’.

Во релација со: ▲ допрен, допира, допирање, допир, допирен, допирлив, недопирлив ▼ запре, запира, запирка, потпре, потпира, потпора, опора, пере ■ Од псл. **doperti*, *dopьrō*; сп. буг. *doprá*, срп. *dōnpēti*, *dōnprijēti*, хрв. *dōprijēti*, пол. (arch.) *doprzeć*, рус. (dial.) *dopереть* ‘стигне до посакуваното, измоли’, укр. *dopérutися* ‘се довлечка’, блр. *danérці*, *danpy* ‘брзо стигне’. Псл. глагол е образуван од **do* (в. до^{1,2}) и **perti* ‘притисне’ < пие. **per-* ‘помине’. Можеби е од истиот корен, но со друг превој, како во *oi-ūp* и *ūepe*. Не е јасен односот со пие. корен *(s)*perH-* ‘удира (со нога)’ > лат. *sperno* ‘отфрла, презира’, скрт. *sphurati* ‘удира, оттурнува’. (ПЕРСЈ 1: 306; ERNJ 1: 187; Skok 3: 42; SP 4: 106).

дорија *gorija* m., *goriui* pl.; (dial., arch.) ‘коњ со темноцрвена боја’.

Во релација со: ▲ дорат, дорчо

■ Позајмено од тур. *doru* ‘коњ со темноцрвена боја’, што е од сттур. *toruġ* или *toriġ* во исто значење; сп. буг. *дорѝа*, *доралија*, *дорелија*, срп. *дѳрат*, *дѳратаст*, *дѳруша*. (Јашар-Настева 48; Tietze 2: 469).

досада *gosaġa* f., *gosaġaija* (sg.); ‘непријатно чувство на здодевност и монотонија поради незаинтересираност за работа или за околината’.

Во релација со: ▲ досаден, досадно, досадност, досади², досаѳа, досадува, здосади, здосадува ▼ досади¹

■ Настанало од псл. (dial.) **dosada*; сп. цсл. *досада* ‘навреда’, буг. *docàda*, срп. *дѳсада*, хрв. *dōsada*, стблр. *досада* ‘непријатност’, рус. *досада* ‘срдечье, непријатност’, укр. *досада*, последниве три можно е да се од цсл. *досада*. Псл. старина има и **dosaditi*, но деривацискиот однос меѓу именката и глаголот не е сосема јасен; в. **досади**¹. (ПЕРСЈ 1: 306–307; ЭССЯ 5: 80–81; БЕР 1: 414; Аникин 14: 236–237; ЕСУМ 2: 113; Фасмер 1: 531; Skok 3: 183–184; SP 4: 128–130; ESJS 140).

досади¹ *gosaġi*, *gosaġaij* pf.; ‘предизвика чувство на досада, на непријатност, стане здодевен, неинтересен, неподнослив; (се ~, само impf.) го поминува времето во досада, не знае што да прави; (ми, ти, му... се ~) ми се здодее, ми се смачи од нешто’.

Во релација со: ▲ досадува¹, досадување, досаѳа, здосади, здосадува ▼ досади², досадува²

■ Од псл. **dosaditi*; сп. стсл. *досадити* ‘навреди, повреди, мачи (се)’, буг. *досада*, срп. *досади*, хрв. *dosàditi*, чеш. *dosaditi* ‘му здодее (некому)’,

пол. (arch.) *dosadzić*, рус. *досади́ть* ‘расрди, озлоби, здодее’, укр. *досади́ти*, стблр. *досади́ти*. Во ПЕРСЈ (1: 306–307, s.v. дѳсада) се нагласува дека од семантичка гледна точка, псл. именка **dosada* би можела да се сфати како поствербал од псл. **dosēdēti* ‘отседи до крај, уседи се’ (в. **седи**), а псл. **dosaditi* како нејзин дениминал со развој на значењето од интразитивно ‘се досадува’ кон транзитивно ‘досадува некому’, а втората можност е да се тргне од псл. **dosaditi* како превербална изведенка од псл. **saditi* (в. **сади**). Глаголот е широко посведочен во словенските јазици и во конкретното значење поврзано со садење (в. **досади**²). Од *gosaġi*¹ е изведен несвршениот глагол *досадува* (се) во наведените значења. (ПЕРСЈ 1: 306–307; ЭССЯ 5: 80–81; БЕР 1: 414; Аникин 14: 236–237; ЕСУМ 2: 113; Фасмер 1: 531; Skok 3: 183–184; SP 4: 128–130; ESJS 140).

досади² *gosaġi*, *gosaġaij* pf.; ‘заврши со садењето; сади, насади уште, дополнително’.

Во релација со: ▲ досадува², досадување ▼ досади¹, досадува²

■ Од псл. **dosaditi*. Примарното значење на глаголот е ‘дополнително посади, насади до крај’, од кое уште во псл. период се развива апстрактно значење преку семантички преод ‘вметне, насади силно’ > ‘повреди, нанесе штета’ > ‘предизвика непријатност, вознемири, досадува’. Од *gosaġi*² е образуван транзитивниот несвршен глагол *досадува*² во значењето ‘сади уште, дополнително’ (в. **сади**, **досади**¹). (ПЕРСЈ 1: 306–307; ЭССЯ 5: 80–81; БЕР 1: 414; Аникин 14: 236–237; ЕСУМ 2: 113; Фасмер 1: 531; Skok 3: 183–184; SP 4: 128–130; ESJS 140).

досега¹ *goseža* adv.; ‘до овој момент, до овој час’.

Во релација со: ▲ досегашен ▼ до^{1,2}, сега

■ в. **сега**.

досега² *goseža, gosežaañi* impf.; ‘дофака нешто со рака или со помош на соодветно орудие; допира до нешто’.

Во релација со: ▲ досегање, досегне, досегнува ▼ засега, засегне, засегнува

■ Од псл. **doseg(a)ti*; в. **досегне**.

досегне *gosežne, gosežnañi* pf.; ‘дофати нешто со рака или со помош на соодветно орудие; допре до нешто; се простре, се протегне до нешто’.

Во релација со: ▲ досега, досегнува ▼ засега, засегне, засегнува

■ Според ЭССЯ (5: 81–82) од псл. **dosegnoti*; сп. стсл. *досагџти*, буг. *dosègna*, срп. *dosègnuti*, хрв. *dosègnuti*, слн. *dosègniti*, слч. *dosiahnut'*, чеш. *dosáhnouti*, длуж. *dosegnuś*, пол. *dosiegnąć, dosiaqgnąć*, рус. *досягну́ть*, укр. *досягну́ти*, блр. *дасягну́ць*. Псл. глагол е образуван од **do* (в. до^{1,2}) и **segnoti*; в. **сегне**. (ЭССЯ 5: 81–82; ERHJ 1: 188).

доста *gostiā* adv.; ‘толку колку што е потребно; во големо количество, во голем број; за означување определен степен на некаква особина, својство, процес; во поизразена мера; како извик – за изразување барање да престане нешто што се прави’.

Во релација со: ▲ достатен, недостатен, предостатен, достаточен, недостаток, недостаточен

■ Од псл. **do syta*, покрај **do syti*; сп. стсл. до сѝти, буг. *dōcma*, (dial.) *dōcuma*, срп. *dōcma*, хрв. *dōsta*, слн. *dōsti*, (dial.) *dōsta*, слч. *dost'*, *dosýta*, чеш. *dost(i)*, *dosyta*, глуж. *dosyta*, *dosć*,

длуж. *dosć*, пол. *dość, dosyć*, рус. (dial.) *dōcma*, (arch.) *dōcыть*, укр. *dōcыта, dōcыть*, блр. *dōсыць, досць*. Станува збор за стар псл. состав на предлогот **do* (в. до¹) со псл. придавка **syť* (G **syta* m./n. sg.), односно со псл. именка **syť* f. (**syti* G sg.) ‘ситост’. Формите со **-st-* се објаснуваат како форми во темпо алегро со синкопа, а врз нив влијаел блискозначниот псл. глагол **dostati*. Сомнителна е псл. старост на формите *gostiāñen* (*негосиāñen*, *йредосиāñen*). Наведените форми се книжевни и најверојатно станува збор за полонизми кои навлегле преку рус. *достатный*; сп. срп. (arch.) *dōstāman*, хрв. (arch.) *dōstātan*. Заемка од рус. *достáточный* (*недостаточный*) е и *gostiāñочен* (*негосиāñочен*), како и негиграната форма *негосиāñок*. (БЕР 1: 415; ПЕРСЈ 1: 307; Аникин 14: 244; ЭССЯ 5: 86–87; ERHJ 1: 190; ESJS 917–918; Skok 3: 245; Snoj 2016: 149).

достоен *gostiōen, gostiōjnioñi* adj.; ‘што има углед, што има достоинство; што заслужува нешто; што одговара, што е соодветен на неког или на нешто’.

Во релација со: ▲ достојно, достојност, веродостоен, недостоен, достои, удостои, великодостојник, достоинство, достоинствен, достоинственост, достоинственик ▼ стои, застои, постои, пристои, опстои, пристоен, самостоен, несамостоен

■ Од псл. **dostojnъ(jъ)*; сп. стсл. *достоннъ*, буг. *dostōen*, срп. *dōstojan*, хрв. *dōstōjan*, слн. *dostōjen*, слч. *dōstojný*, чеш. *důstojný*, глуж. *dostójny*, длуж. *dostojny*, пол. *dostojny*, рус. *достойный*, укр. *достойний*, блр. *дастойны*. Псл. придавка е изведена од псл. глагол **dostojati* во значењата ‘стои до крај, издржи’, потоа ‘достои (за плод), созрее’, ‘прилега, пристои,

припаѓа', од кој во современиот мак. јазик е сочувано значењето 'стои до крај, издржи', а значењата во при- давката *досѝоен* 'што има углед, што има достоинство; што заслужува нешто; што одговара, што е соодветен на некого или на нешто' се цсл. вли- јание. (ПЕРСЈ 1: 307–308; ЭССЯ 5: 85–86; Аникин 14: 253–254; Skok 3: 324–325; Snoj 2016: 149; SP 4: 147–148; ERNJ 1: 190; ESJS 141–142; Vaillant 4: 453).

дострел *досѝрел* m., *досѝрели* pl.; 'граничната точка до која може да се стрела со оружје.; (fig.) високо постигнување, резултат, дело'.

Во релација со: ▼до^{1,2}, стрела

■ Книжевен збор, образуван од преф. *до* и коренот кој е во глаголот *сѝрела*, можеби како делумна калка на англ. *gunshot*, со оглед на тоа што србизмот *домеѝ* (< срп. *дѝмет*, *дѝмет*) во изворното значење што го има во срп. јазик, не го покрил значењето 'дале- чина до која може да се стрела со оружје', а и семантички не се вкло- пил во деривацијата на глаголот *меѝе* > *измеѝ*, *смеѝ*, кој во мак. јазик се специјализирал во значењето 'чисти со метла'; сп. **домет**.

доход *доход* m., *доходи* pl.; 'пари или други материјални вредности што се добиваат за трудот или за дејствува- њето во времето за кое се пресмету- ваат'.

Во релација со: ▲доходен, доходо- вен ▼приход, расход

■ Реконструкцијата од псл. **doxodъ* во значењето 'добивка' во слов. јази- ци е сомнителна. Мак. *доход* е заемка од рус. *доход*, како и буг. *дѝход* (поинаку во БЕР 1: 415–416), исто како што се и сличните финансиски термини *ѝриход* и *расход* (за ната- мошната етимологија, в. Аникин 14:

272–273). (Аникин 14: 272–273; БЕР 1: 415–416).

доцент *доценѝ* m., *доценѝи* pl.; 'почет- но звање на наставник на универзитет или на друга висока школа'.

Во релација со: ▲доцентка, доцен- тура ▼доктор, документ

■ Позајмено преку европските јазици, од лат. *docēns* (G *docentis*) 'тој што подучува', што е партицип на презен- тот од глаголот *doceō* (*docēre*) 'поу- чува, подучува' (в. **доктор**), од пие. **dok'-eye-* 'направи, стори да некој прифати нешто', кој се толкува како каузатив од пие. **dek'-* 'прима, забележува' (сп. **документ**), од кој е и грч. *δοκέω* 'се прави, се смета' (в. **доки- маса**). (Аникин 14: 275; ERNJ 1: 178; Snoj 2016: 145; de Vaan 176).

доцна *доцна* adv.; 'при крајот на опре- делено или на вообичаеното време; ненавремено, кога веќе минало времето'.

Во релација со: ▲доцен, доцни, доц- нежен, доцникав, доцнина, задоцни, задоцнува, задоцнет ▼касно

■ Во секој случај се работи за при- лошка конструкција, во која е псл. именка **sъпъ* 'сон', при што во ПЕРСЈ (1: 308–309) за срп. *дѝцкан* adv., кој е секундарен во однос на изворниот лик *дѝцкна*, се тргнува од прилошката конструкција **do къs(ъ)- на* (*časa*), со објаснување дека по губењето на слабиот полуглас, наста- нала групата *-къs-*, при што дошло до метатеза во *-скн-*, а потоа до премин на *-ск-* > *-цк-*, а за да се разбие тешката согласничка група срп. лик *дѝцкна* се заменува со *дѝцкан*. Во БЕР (1: 416) се претпоставува развој од **дѝ къs(ъ)на* > **дѝкъсна* > *дѝцна*, со премин *-къs-* > *-ц-*. Мак. прилог *доцна* се развил од истата прилошка кон- струкција **do къs(ъ)на* и по губењето

на полугласот во слаба позиција, добиената согласничка група -кск- > -скн- со метатеза, а потоа -скн- > -цкн-. Тешката согласничка група -цкн- се упростува во -цкн- со елизија на гласот -к-, можеби под влијание на, исто така, старата предлошка синтагма *do s(ъ)na. Од иста крајна етимологија е и прилогот *касно* (< *kъ s(ъ)ni), кој во мак. стандарден јазик има третман на колоквијализам и се смета како заемка од срп. *касно*, иако е широка неговата ареална дистрибуција на македонската јазична територија. (БЕР 1: 416; ПЕРСЈ 1: 308–309; Skok 2: 55–56).

драг *драг* и *драги*, *драгиоѿ* adj.; ‘што предизвикува радост, среќа, задоволство; како форма на обраќање’.

Во релација со: ▲драга, драго, драгост, предраг, драгоцен, драгоценост

■ Од псл. *dorgъ(jь); сп. стсл. драгъ, буг. *drag*, срп. *drâg*, хрв. *drâg*, слн. *drâg*, слч. *drahŭ*, чеш. *drahŭ*, глуж. *drôhi*, длуж. *drogi*, пол. *drogi*, рус. *дорогой*, укр. *дорогий*, блр. *дарагі*. На поширок ие. план, псл. придавка нема сигурни паралели, освен латв. *dārgs*, за кое не е исклучено да е славизам. Од формална страна се чини дека оваа псл. придавка е изведена од коренот кој е во *dyržati (в. држи) и можеби *dorgъ(jь) првично значел ‘имот, тоа што се има, држи’, а потоа ‘скап, драгоцен’ и дури на крај ‘драг, мил’ (за сличен семантички развој сп. англ. *dear* ‘драг, мил’, герм. *teuer* ‘скап’). Во тој случај, псл. *dorgъ(jь) би бил деноминал. И придавката *драгоцен* можеби има псл. старост (сложенка од *dorgъ и *cěnpъ(jь), придавка изведена со суф. *-ьпъ од псл. именка *cěna); сп. буг. *драгоцѣнен*, срп. *драгѣцен*, *драгѣѣцен*, хрв. *dragocjen*, слн. *dragocén*, слч. *drahocenny*,

чеш. *drahocenny*, пол. *drogocenny*, струс. *дорогоцѣнный*, рус.-цсл. *драгоцѣнный*, рус. *драгоценный*, укр. *дорогоцінний*. Самата придавка *cěnpъ(jь) имала значење ‘вреден, скап’, кое подоцна во дел од словенските јазици се изменило во ‘по поволна цена, евтин’, па тоа можеби ја наметнало потребата изворното значење да се засили со псл. *dorgъ. Синонимот *скапоцен* е создаден на теренот каде што за значењето ‘скап’ се јавуваат континуантите на псл. *skorpъ наспроти *dorgъ; сп. буг. *скѣпоцѣнен*, срп. *скупѣцен*, *скупѣѣцен*, хрв. *skupȍcjen*. (ПЕРСЈ 1: 309–310; Аникин 14: 229–231; 232–233; ЭССЯ 5: 77–78, 80; ERHJ 1: 194; Skok 1: 428–429; Snoj 2016: 150; SP 4: 119–121; ESJS 146; Vaillant 4: 376, 494).

драгон¹ *драгон* m., *драгони* pl. и *драгун* m., *драгуни* pl.; ‘(arch.) војник во лесна коњица; змеј’.

Во релација со: ▲драгонски ▼драгон², дракон, дракул, дракула

■ Според Алексоска-Чкатроска (2005: 243) и двата облика *драгон* и *драгун* се позајмени од фр. *dragon*, со посредство на срп. *dràgōn*, хрв. *dràgōn*, *dràgŭn* (< герм. *Dragon*). Обликот *драгун* укажува на постаро позајмување и е врзано исклучиво со значењето ‘војник во лесна коњица’. Фр. *dragon* (< стфр. *dragon*, *dragun*) е од лат. *dracō* (G *dracōnis*), што е заемка од грч. δράκων ‘змија, змеј’, од каде што се и *дракул*, *дракула* (со романско посредство). Грч. δράκων е изведено од δέρκομαι ‘гледа’ (поради змејовите со убиствен поглед) < пие. *derk-; сп. скрт. *darś-*, гот. *gatarhjan* ‘открие, објави’. Мотивацијата за значењето ‘војник во лесна коњица’ обично се припишува на сликата на змејот на знамињата, но името

првично се однесувало на рачно огнено оружје што исфрлало пламен („плукање оган“ како змеј), потоа било пренесено на коњаникот што го поседувал ова оружје. Придавката *драконски* ‘претерано остар, премногу строг’ е книжевна заемка од фр. *draconien*, а е според името на грч. законодавец Дракон (Δράκων, 7 в. пр. Хр.), кој бил познат по донесувањето на голем број ригорозни закони во тогашна Атина. (Алексоска-Чкатроска 2005: 243; ERHJ 1: 195; Snoj 120; Vasmer 1: 366; TLFi, s.v. dragon).

драгон² *граџон* m., *граџони* pl.; ‘змеј’.

Во релација со: ▼ *драгон¹*, дракон, дракул, дракула

■ Понова заемка од англ. *dragon* ‘змеј’; в. **драгон¹**.

дразни *гразни*, *гразнаи* impf.; ‘предизвикува поголема активност на сетилата, силни чувства, возбуда, лутина; задева, гиба, нервира некој; (се ~) се доведува во состојба на раздражност’.

Во релација со: ▲ *дразнење*, *задразни*, *задразнува*, *надразни*, *надразнува*, *раздразни*, *раздразнува*, *пораздразни*, *пораздразнува*, *дразба*, *надразба*, *дразлив*, *надразлив*, *раздразлив*, *раздразнувачки*

■ Настанало од псл. **drazniti*, *drazn* ‘q; сп. буг. *дразня*, срп. *дрáзнити*, хрв. *drázniti*, слч. (dial.) *drážnit*, стчеш. *drážniti*, глуж. *dražnić*, длуж. *dražniś*, пол. *drażnić*, *dosiągnąć*, рус. *дрáз-нѣть*, стукр. *дражнити*, укр. *драж-нѣти*, *дрáзнѣти*, блр. *дражніць*. Псл. **drazniti* се толкува како деноминал од слабо потврдната псл. именка **drazнь* < **dražнь* ‘дразба’ (можна реконструкција според Аникин 14: 292–293), од псл. **draziti*/**dražiti*, од кое потекнуваат стел. *раздражити*, буг. (dial.) *дрáжем*, срп. *дрáжити*, хрв.

drážiti, слн. *drážiti*, *dražiti*, слч. (dial. arch.) *drážit*, стчеш. *drážiti*, чеш. (dial.) *drážit*, рус. (dial.) *дрáжить*, *дрáжѣть*. Според ЭССЯ (5: 104–105 s. vv. **drazniti*, **dražiti*) и во двата псл. глаголи во основата е стариот корен **dra-* (в. **драска**) од пие. **der-*, **dr-a-*, но нивниот однос останува неразјаснет. Во тој случај изведувањето од пие. **der-* (в. **дере**), би можело да се случи со проширување **-g-* или **-g’-* (при што, во вториов случај инфинитивот **dražiti* би бил секундарен во однос на **draziti*, спрема презентот **dražq* < **draz-jq*). Во поново време, во мак. колоквијален говор се почесто се среќава именката *граз* во значењата ‘предизвик, привлечност’, како и придавката *гразесен*, заемки од срп. *дрáж*, *дрáжес-тан*, за кои, во ПЕРСЈ (1: 310–311) се дава толкување дека неологизмот *дрáж* (од кој се изведени *дрáжѣст*, *дрáжестан* итн.) произлегол од вкрстувањето на псл. **dražiti* ‘дразни, задева’, кој на срп.-хрв. терен, по метатезата на ликвидите се изедначил со рефлексот на псл. *doržiti* (*se*) (в. **драг**), што резултирало со семантичко вкрстување, така што изворното негативно значење на вознемирување, провоцирање се проширило на сите видови *дразба*, вклучувајќи ги и позитивните како, на пр., *дражити машу* ‘поттикнува фантазија’, *на-дрáжен* ‘сексуално возбуден’. (Аникин 14: 292–293; ЭССЯ 5: 104–105; ЭССЯ 34: 205–206; ; ЭСИЯ 2: 370; ПЕРСЈ 1: 310–311; ERHJ 1: 196; Skok 1: 431; SP 4: 213–215; ESJS 756–757).

драка *грака* f., *граки* pl.; ‘вид бодликава грмушка со жолти цветови во вид на грозд и дрвенести плодови во вид на диск, *Paliurus aculeatus*; секое растение со боцки’.

Во релација со: ▲драч, Драчево
▼дере

■ Настанало од псл. (диал.) **дѣрака* (исл.) ‘кинење, цепење; тепачка, битка’, (јсл.) ‘тоа што дере, цеппи, распа-рува (обично за трнести растенија’; сп., буг. *дрѣка*, срп. *дрѣка*, хрв. *дрѣка*, слн. *дрѣка*, рус. *дрѣка* ‘кавга, расправија проследена со меѓусебни тепања; бој, битка; површина од шума или грмушеста земја исчистена за обработливо земјиште, ливада или зеленчукова градина’, укр. (dial.) *дрѣка* ‘кинење, цепење; тепачка, битка’, блр. *дрѣка* ‘вид дрводелска алатка за трупци’, (dial.) ‘тепачка’. Псл. **дѣрака* е изведено со суф. *-*ka* од **дѣрати*; в. **дере**. (Аникин 14: 306–308; ЭССЯ 4: 209; ЭССЯ 5: 218; ЭССЯ 26: 157–158; ЭССЯ 33: 40–42; ERHJ 1: 155; Skok 1: 436–438; SP 3: 211–212; SP 5: 231–235; Derksen 2008: 99, 135).

драм *грам* m., *грамови* pl.; ‘мера за тежина, 1/400 од ока (= 3,207 гр.); мало количество од нешто’.

Во релација со: ▲драмција, драм-лија, педесетдрамник, стодрам, сто-драмница, стодрамниче, двестедрам-ник

■ Според Јашар-Настева (2001: 76), исто и кај Škaljić (1966: 225, s.v. *drām*), заемка преку тур. *dirhem* од грч. потекло, според БЕР (1: 420) буг. *драм* е од грч. *δράμι* (< *δραχμή*). За тур. збор, Nişanyan (s.v. *dirhem*) е на мислење дека е позајмен збор од арап. и перс. *dirham* ‘мала единица за тежина; сребрена валута’, што е од срперс. *dracht* или *dram* ‘сребрена паричка’ а тоа пак е позајмено од стгрч. *δραχμή* ‘античка атинска сре-брена монета’. Според Tietze (1: 626) тур. *direm/dirhem* во значење ‘еди-ница за тежина; парична единица;

мерката за тежина што се користи за нејзино мерење’ е од перс. *diram* < арап. *dirham* < стгрч. *δραχμή*. (Арги-ровски 103–104; Јашар-Настева 76; БЕР 1: 420; Škaljić 1966: 225; Tietze 1: 626; Nişanyan, s.v. *dirhem*).

драма *грама* f., *грами* pl.; ‘(само sg.) вид книжевен жанр; книжевно дело во дијалогска форма, наменето за сценска изведба; сценска претстава со сериозна содржина; тежок, потре-сен настан или случка’.

Во релација со: ▲драмски, драма-тизам, драматизација, драматизира, драматика, драматичен, драматург, драматургија, драмолет, драмолетка

■ Интернационален грцизам, позај-мен преку европските јазици (фр. *drame*, герм. *Drama*, англ. *drama*, рус. *дрѣма*), од длат. *drāma*, што е позај-мено од грч. *δράμα* ‘дејство’. Грч. збор е изведен од глаголо *δράω* ‘пра-ви, чини, дејствува’. (БЕР 1: 420; ПЕРСЈ 1: 311–312; ERHJ 1: 195; Skok 1: 430; Snoj 2016: 150; Kluge 213; DELI 364).

драпа *граџа*, *граџааџи* impf.; ‘силно чеша; (се ~) силно се чеша; (fig.) се потсмева некому’.

Во релација со: ▲драпање, драпач, драпне, драпнува ▼дрпа

■ Настанало од псл. **drapati* ‘распа-рува, кине нешто (со остри канци или нокти); струже’, ‘бег’, **drapati se* ‘се чеша, се гребе’; сп. буг. *дрџапам*, срп. *дрџапати*, хрв. *дрџати*, слн. *дрџати*, слч. (dial.) *driapat*, чеш. *drapati*, глуж. *drapać*, длуж. *drapaś*, пол. *drapać*, рус. *дрџать*, укр. *дрџати*, (dial.) *дрџати*, блр. *дрџаць*. Постои мис-лење дека е псл. **drapati* итератив од псл. (јсл., зсл.) **drapiti*, *drapjo*, што е каузатив изведен од коренот кој е во псл. **дѣрати*, *derq* (в. **дере**), но во

ПЕРСЈ (1: 319) таквото тврдење се оспорува, бидејќи му противречат грч. паралели (сп. дрѣло ‘откине, отсече, скрши’, дрѣланов ‘срп’), но и апофонските односи меѓу самите словенски јазици. (БЕР 1: 464; ПЕРСЈ 1: 319; Аникин 14: 302–303; ЭССЯ 5: 225; Skok 1: 444–445; Bezlaј 1: 117; ERHJ 1: 196; SP 5: 36–37; SP 4: 207, 236).

драска *ораска, ораскааѿ impf.*; ‘повредува, оштетува некого или нешто гребејќи со нокти или со остар предмет; пишува, црта глупости, чкрта; (се ~) се гребе, се повредува со или од нешто’.

Во релација со: ▲драскање, здраска, задраска, издраска, надраска, изнадраска, подраска, драсне, драснува, драскач, драस्कаница, драскотница ▼дере

■ Настанало од псл. **draskati* и псл. **drasati*; сп. буг. др̀аскам, срп. др̀а-саму, хрв. др̀асати, слн. др̀асати, слч. др̀асат’, др̀асат’, чеш. др̀асати, пол. дра-са́ć, драска́ć. Псл. **drasati* и **draskati*, според SP (4: 209–210), се паралелни образувања на **drapiti*, **drapati* со различни форманти, во крајна линија од псл. **dъrati*, *dero* (в. **дере**). Од псл. перфективно **drasnъti* е и мак. *орасне*. Сродно е со литв. *draskýti*, *draskai*, латв. *draskāt*, *draskāju*. Теоретски, постои можност псл. **drasati* да е интензив на **drapati*. (БЕР 1: 421; SP 4: 209–210).

дрво *орво n.*, *орва* и *орвја pl.*; повеќегодишно растение со корен, стебло и гранки; дрво што се користи за огрев или како материјал за обработка’.

Во релација со: ▲дрвце, дрвен, дрвенест, здрвен, дрвар, дрварина, дрварник, дрварница, дрвенарија, дрвенарица, дрвеница, дрвесина, дрвјаница, дрвник, дрводелец, дрводелство,

дрвојад, дрвокрадец, дрворед, дрворез, дрворезбарство, дрворезен, дрвоса, дрвосечач, здрви, здрвоса

■ Според ПЕРСЈ (1: 313–314) од псл. (dial.) **dъrvo* n. sg., што е секундарно изведен од множинскиот псл. облик **drъva*, кој се сведува на пие. **dru(H)-eh₂* со нулски коренов вокализам; сп. срп. др̀во, буг. др̀во, слч. (dial.) *drvo*, чеш. (dial.) *drvo*; сп. ги и множинските облици од псл. **drъva*, стсл. др̀ва, слн. (dial.) *drva*, слч. (dial.) *drva*, чеш. (dial.) *drva* pl. tant., рус. др̀о́ва, укр. др̀о́ва, блр. др̀о́вы. Псл. еднински облик **dervo* се изведува од пие. **derw-*; сп. мак. (dial.) *орево*, буг. (dial., arch.) др̀ево, срп. (dial., arch.) др̀ево, др̀ево, др̀ево, слн. *drevô*, слч. *drevo*, чеш. *dřevo*, глуж. *drjewo*, длуж. *dřowo*, пол. *drzewo*, рус. др̀е́во, укр. др̀е́во, блр. др̀е́ва, др̀е́рава. Точни паралели на псл. **drъva* има во стинд. *dru-*, алб. *dru f.*, грч. др̀υς, др̀υς. Обично, прајазичниот назив за ‘дрво’ се реконструира како пие. **dereu-* со апофонска промена, N **dóru*, G **dróus*/**dréus*, врз основа на хет. *tāru*, стинд. *dāru*, *droš*/*drunás*, грч. др̀υν, стирс. *daur*, *daro*. (ПЕРСЈ 1: 313–314; ERHJ 1: 202; Аникин 14: 347–349; ЭССЯ 5: 141–142; ЭССЯ 4: 211–213; Snoј 2016: 153; SP 5: 18–9; SP 13: 54–57; ESJS 147, 151).

дрдори *ордори, ордорай impf.*; ‘постояно, многу зборува, обично за безначајни работи’.

Во релација со: ▲дрдорење, дрдорко, дрдорлив, издрдори, надрдори, раздрдори

■ Од ономотопејско потекло. Според БЕР (1: 460) за буг. др̀рдоря, од др̀рдор под влијание на *говори*. (БЕР 1: 460).

дреа *dreā* f., *dreī* pl.; (dial., arch.) ‘горна облека’.

Во релација со: ▲дрешка, дреалник
▼дробен

■ Според БЕР (1: 426–427, s.v. дрѐха) настанало од псл. **drebъxa* (или **drebyxa*), (поинаку кај Младенов 1941: 151), кој го изведува од коренот *дер-* (в. **дере**) со наставката *-ха*. Станува збор за изолирана словенска изоглоса којашто се јавува на Балканскиот Полуостров, а имајќи го предвид толкувањето во БЕР (1: 426–427) псл. **drebъxa* ‘ткаенина, облека’ би требало да е изведено од **dreby* ‘ситни парчиња (отпадоци) од лен, волна’ < пие. корен од **drebʰ-*, како и грч. *δρέπω* ‘кине; отсекува’. Ако се исклучи претпоставката дека е поврзано со псл. **derti*, тогаш мак. *dreā*, исто како и буг. *drēxa* < псл. **drebъxa*, а по губењето на полугласот во слаба позиција, консонантската група *-бх-* > *-х-*, кое пак, во позиција меѓу два вокала во мак. говори се губи. (БЕР 1: 426–427; Младенов 1941: 151).

дробен *dreben*, *drebeniōi* adj.; ‘што е мал, ситен; што е мал според возраста или растот; што е со мало значење или вредност; што е исечен или искршен на парчиња’.

Во релација со: ▲дробнав, дребни-кав, дребничав, дребничок, дребну-лија, дребулец, дребулија, дреболија, дребничок ▼дробен, дроби, дроб

■ Според ЭССЯ (5: 106) од псл. **drebynъ(jь)*, придавка изведена со суф. **-ьnъ* од основата која е во псл. **drebīti*, **dreby*, **drebyzъgъ*, **dreba*, варијанта со друг превоеен степен од **droybynъ(jь)*; сп. буг. *drēben*, кое според БЕР (1: 422–423) изведено од *дрѐб*, варијанта на *дроб*. Според Аникин (14: 311), врската на рус. *дрѐб* ‘мочурливо место обраснато со грму-

шки или шума’ со буг. *дрѐб* ‘отпадоци од лен, волна’ и мак. (dial.) *дрѐб* ‘дроб’ е малку веројатна и многу далечна. Според него, спорен е псл. **drebīti* во значење ‘дробѝ’ наведено во ЭССЯ (5: 106) без рус. материјал. (ЭССЯ 5: 106; БЕР 1: 422–423; Аникин 14: 311).

древен *dreven*, *dreveniōi* adj.; ‘што бил, што постоел многу одамна, во далечното минато; што постои или потекнува од далечното минато, од старо време’.

Во релација со: ▲древност

■ Од псл. **drevъnъ(jь)*, придавка изведена со суф. **-ьnъ* од основата која е во псл. прилог **drev-je*; сп. буг. *drēven*, срп. *drēvan*, *drēvni*, хрв. *drēvan*, слч. *drevnŭ*, чеш. *dřevnŭ*. Се реконструира и палатална варијанта псл. **drevъ'nъ(jь)*, **drev'ъnъ(jь)*; сп. стсл., цсл. *дрѐвънь*, *дрѐвъльнь*, чеш. *dřevni*, рус. *древний*, укр. *дрѐвний*, стблр. *древний*. Псл. **drev-* нема сигурна етимологија, а едно од најприфатените мислења е дека се изведува од пие. **dereu-* кој е во дрво, а развојот на значењата би бил ‘дрвен’ > ‘цврст’ > ‘траен’ (за слична семантичка промена, в. **здрав** од истиот корен). Постои и мислење дека овој псл. збор е позајаман од темематскиот, претпоставен супстратен ие. јазик кој не оставил пишани споменици. (ПЕРСЈ 1: 314; ЭССЯ 5: 106–107; Аникин 14: 218; СРНГ 41: 79–80; ERNJ 1: 197; ESJS 146–147; Skok 1: 434).

дреме *dreme*, *dremai* impf.; ‘спие во плиток сон; мирува, не работи; (ми, ти, му... се дреме) чувствувам дремка, имам потреба од дремка’.

Во релација со: ▲дремење, дремало, дремеж, дремка, дремлив, дремливост, дремливо, дремло, дремне, дремнува

■ Настанало од псл. **drēmati*, **drēm-l'q*; сп. цсл. дрѣмати, бут. дрѣмя, срп. дрѣмату, дрѣјемату, слн. drēmati, слч. driemat', чеш. dřimat, глуж. drēmaś, длуж. drēmaś, пол. drzemaś, рус. дрѣмать, укр. дрѣмату, блр. драмаць. Според ПЕРСЈ (1: 315) најблиска паралела има во лат. dormiō (dormire) 'спие' од пие. **d̥m-īē-*, а долгиот вокализам (**drēm-* < **drēm-*) би бил секундарен, најверојатно спрема синонимното пие. **dreh-* 'спие' кое во стинд. drātii. (ПЕРСЈ 1: 315; Аникин 14: 330–331; ЭССЯ 5: 108–110; Skok 1: 435; SP 4: 229–230, 204; ESJS 147; Derksen 2008: 117).

дрен *дрен* m., *дренови* pl.; 'шумско не многу големо дрво, што расте во грмушки, со многу тврдо стебло, со жолти цветови и со ситни црвени плодови, Cornus mascula'.

Во релација со: ▲дренов, дреновина, дренина, дренка, дренковица, дренак, дренок

■ Од псл. **dernъ*; сп. бут. дрян, срп. дрѣн, дрѣјѣн, хрв. drijēn, drēn, drīn, слн. drēn, слч. drieñ, чеш. dřin, глуж. drēn, длуж. drōn, стпол. drzon, струс. дерень, рус. дѣрен, укр. дерѣн, стблр. дереновий 'што е направен од дрен'. Натамошната етимологија не е еднозначно утврдена. Псл. **dernъ*, со вариантата **d̥rnъ*, обично се толкува како изведенка со суф. **-nъ* од коренот кој е во псл. **derti* (в. **дере**), но дренот не е трнливо растение, а за такво образување нема паралели во другите н. јазичи. Можна е врска и со грч. τέρχνος 'фиданка, гранче', стирс. draigen, ствгерм. dirn-baum 'дрен', можеби од пие. **d^herg^h-no-*. Не е исклучена можноста и за позајмување од герм. јазичи. (ПЕРСЈ 1: 315; Аникин 13: 238–239; БЕР 5: 185; ЭССЯ 4: 208–209; ERHJ 1: 198; Snoj 2016: 152; SP 3: 44–45; Derksen 2008: 99).

дрес *дрес* m., *дресови* pl.; 'спортска облека во која се настапува'.

Во релација со: ▲дрес-код ▼дресира, дресер, дресура

■ Позајмено од англ. dress изворно 'облека', што е изведено од глаголот dress 'облече (се)' < 'уреди (се), подготви (се)', а тој пак е позајмен од фр. dresser; в. **дресира**. (ERHJ 1: 197; OED, s.v. dress).

дресира *дресира* pf./impf.; 'изврши, врши дресура; (fig.) принуди, принудува некого на строга послушност'.

Во релација со: ▲дресирање, издресира, дресер, дресура ▼дрес

■ Позајмено од европските јазичи, можеби со посредство на срп.-хрв. дресирати, dresirati (< герм. dresieren < фр. (arch.) dresser). Фр. dresser < стфр. dresser, drecier 'уредува, подготвува', што е од влат. глагол **directiare* 'води, насочува'; в. **директен**. (БЕР 1: 426; Аникин 14: 336; ERHJ 1: 197).

дречи *дречи*, *дречай* impf.; (colloq.) 'паѓа в очи, се истакнува'.

Во релација со: ▲дречлив ▼дере

■ Во значењето 'паѓа в очи, се истакнува' веројатно под влијание на срп. дрѣчати кое, освен значењето 'силно вика, се дере (го одра грлото)', го има и ова значење; в. **дере**. Обично, за ваква семантика, во мак. дијалекти се користи глаголот бодѣ. (Аникин 14: 306–308; ЭССЯ 4: 209; ЭССЯ 5: 218; ЭССЯ 26: 157–158; ЭССЯ 33: 40–42; ERHJ 1: 155; Skok 1: 436–438; SP 3: 211–212; SP 5: 231–235; Derksen 2008: 99, 135).

држава *држава* f., *држави* pl.; 'политичко-правна, меѓународно призната, суверена општествена заедница со свои органи за остварување на зако-

нодавната, извршната и судската власт, организирана на определена територија’.

Во релација со: ▲ државица, државичка, државен, државник, државништво, државност, државјанин, државјанство, државнополитички, државотворен, подржави ▼ држи

■ Настанало од псл. **dbržava*; сп. стсл. дрѣжава, дрѣжава, буг. дрѣжава, срп. дрѣжава, хрв. *dŕžava*, слн. *držāva/držāva*, слч. *dŕžava*, чеш. *država*, пол. *dzierżawa*, рус. *держáва*, укр. *держáва*, блр. *дзяржа́ва*. Псл. **dbržava* е изведено од псл. глагол **dbržati* (в. држи), или како негов поствербал, или преку придавката **dbržavъ(jь)*. Псл. **dbržava* изворно го означувала чинот и предметот на држење во смисла на владеење, поседување, управување. Современото значење е веројатно спрема грч. κράτος од кратеџв ‘држи’. (ПЕРСЈ 1: 315–316; Аникин 13: 240–242; ЭССЯ 5: 231–232; ERHJ 1: 203; Skok 1: 448b; SP 5: 68–69; Vaillant 4: 471–474).

држи држи, држаџи impf.; ‘фати и не испушта од рацете; има власт, управува, контрола над нешто; има нешто или држи неког/нешто во служба; чува, сместува неког или нешто на определено место; потпира, крепи неког или нешто; стави нешто во определена положба или состојба; принуди неког на определена положба или состојба; одржува неког или нешто во определена состојба; одржува или создава определена состојба и сл.; се наоѓа во определена врска, однос или контакт со неког; се простира, опфаќа нешто; задржува, спречува неког да напушти определено место; останува верен, доследен на неког или нешто; се наоѓа на страната на неког; има можност, способност да направи нешто; во по-

себни изрази; поткрепува, поддржува неког; (се ~) се фати за неког или нешто; (се ~) се потпира на нешто; (се ~) се одржува во определена состојба; (се ~) се придржува кон нешто; (се ~) издржува, не се дава, не попушта; (се ~) се однесува на определен начин; (се ~) се движи во определен правец следејќи нешто; (се ~) се наоѓа во добри односи со неког’.

Во релација со: ▲ држење, држешлив, држалје, држалка, држанка, држач, воздржи, воздржува, воздржан, воздржлив, неиздржан, неиздржлив, додржи, додржува, здржи, здржува, задржи, задржува, издржи, издржува, издржан, издржлив, одржи, одржува, неодржлив, подржи, подржува, поддржи, поддржува, поддршка, поддржувач, содржи, содржина, содржаен, содржател, Седржител, самодржец, позадржи, попридржи

■ Настанало од псл. **dbržati*; сп. стсл. дрѣжати, дрѣжати, буг. дрѣжа, срп. дрѣжати, хрв. *dŕžati*, слн. *držāti*, слч. *držat*, чеш. *držeti*, глуж. *džeržeć*, длуж. *žaržaś*, пол. (arch.) *dzierżać*, *dzierżeć*, рус. *держáть*, укр. *держáти*, блр. (arch., dial.) *дзяржа́ць*. Псл. глагол нема сигурни паралели, но обично се изведува од пие. **dregħ-* ‘држи’; сп. авест. *dražaitē*, грч. δράσσομαι ‘фаќа’, стирс. *dringid* ‘се качува’. (ПЕРСЈ 1: 316–317; Аникин 13: 242–244; ЭССЯ 5: 230–231; СРНГ 8: 23; ERHJ 1: 203; ESJS 152; Skok 1: 448–449; SP 5: 62–68; Vaillant 4: 353; Derksen 2008: 137–138).

дрзок дрзок, дрзкоџи adj.; ‘безобразен, безобразен’.

Во релација со: ▲ дрска, дрско, дрскост, дрзне, дрзнува, дрзник

■ Од псл. **dbrzъkъ(jь)*, што е изведено со суф. -ъkъ од основната придавка **dbrzъ(jь)* (> стсл. дръзъ), можеби

под влијание на рус. *дёрзкий, дёрзок*; сп. буг. *дързък*, срп. *дързак*, хрв. *džrak*, слн. *dřzek (dřz, dřzen)*, слч. (dial.) *derski* ‘лукав, вешт’, чеш. (arch.) *drz-ký*, укр. *дёрзкий*, блр. *дзёрскі*. Стсл. *дръзъ* е од псл. **dbrzъ(jь)*, од пие. **d^hrsu-* ‘одважен, решителен, храбар’ (литв. *drąsūs* ‘храбар’, грч. *θρασύς* ‘храбар’, скрт. *dhr̥ṣṇu-*), но останува неразјаснет гласот *-z-* во псл. **dbrzъ(jь)* место очекуваниот глас *-s-*; сп. стсл. *дръзъ*, слн. *dřz*, стчеш. *drzí, drzý*, слч. *drzý*, чеш. *drzý*, струс. *дързый*, рус. *дёрзый*. Мак. *орзне* се изведува од псл. перфектив **dbrznoti*, што е деноминал (исто како и псл. **dbrzati*) од основната придавка **dbrzъ(jь)*. (ПЕРСЈ 1: 317; Аникин13: 246–247; ЭССЯ 5: 228–229; ERHJ 1: 203; SP 4: 60–62; ESJS 151–152; Derksen 2008: 136–137).

дрибла *орибла, ориблааи* impf.; (sport.) ја води топката во цик-цак линија со мали и постепени движења на нозете, провлекувајќи ја покрај противничкиот играч кој настојува да ја одземе; (fig.) мами, измамува некого’.

Во релација со: ▲дриблање, дриблинг, дриблер, издрибла

■ Интернационален спортски термин што е позајмен од англ. *dribble* во повеќе значења, меѓу кои и ‘се движи со топката, контролирајќи го нејзиниот пат со постојано клоцање или одбивање (во разни игри со топка)’. Англ. *dribble* е изведен со суф. *-le* од англ. (dial.) *drib*, варијанта од срангл. збор *drepen* ‘удри, удира’ < стангл. *drepan* ‘удри, убие, совлада’, што е од пгерм. **drepaną* ‘удри, удира’. (OED, s.v. *dribble*).

дрка *орка, оркааи* impf.; (colloq.) ‘она-нира, мастурбира’.

Во релација со: ▲дркање, издрка, надрка, надркан, дркација

■ Веројатно од срп. *дркати*, опсцена метафора во значење ‘de tentione penis’. Во ПЕРСЈ (1: 317–318) се дава споредба со палатализираната варијанта *дрџати* ‘трга, влече; чкрта’ со две претпоставки: дека е можеби од псл. **dbrkati/*dbrcati*, со експресивно проширување од псл. **dbrati* (в. *дере*), или пак, дека е со закономерно испаѓање на гласот **r* пред согласка од псл. **dbrpkati* < **dbrpati* (в. *дрпа*). Во ERHJ (1: 199) хрв. *dřkati*, се споредува со хрв. (arch.) *drčati* ‘трча’, слн. *dřkati* ‘лизга (се)’, чеш. *drkati* ‘трга (се), поместува (се), движи (се)’, укр. *дёркати, дерча́ти* ‘свецка; свекоти’, со претпоставка дека коренот можеби е ист како во *drijeti* со секундарно *-k-*. (ПЕРСЈ 1: 317–318; ЭССЯ 5: 222; ERHJ 1: 199; Skok 1: 436b, 435a; SP 5: 41, 47).

дрма¹ *орма f., орми pl.*; ‘ниска шума составена од грмушки и разни ниски дрвја’.

Во релација со: ▲дрмка, дрмлак, дрмлив ▼држи

■ Настанало од псл. **drmъ*, (јсл.) **drmā*; сп. буг. (dial.) *дрџм, дърма, дрџма, дърма*, рус. *дрѣм, дром*, блр. (dial.) *дром*. Псл. **drmъ*, (јсл.) **drmā* има точни паралели во стинд. *drumá-* ‘дрво, дрвесина’, грч. *δρυμός, δρυμά pl.* ‘дабова шума’, вторично ‘шума, честак’, од пие. **dru-mo* < **dru-* ‘дрво’. (БЕР 1: 436; Аникин 14: 329; Фасмер 1: 541; SP 5: 14–15; Berneker 1: 231).

дрма² *орма, ормааи* impf.; (dial., colloq.) ‘тресе; (се ~) се тресе’.

Во релација со: ▲дрмање, задрма, раздрма, продрма, дрмне, дрмнува, дрматор

■ Настанало од псл. (dial.) **dr̥mati*; буг. *d̥r̥mam*, срп. *d̥r̥mati*, хрв. *d̥r̥mati*, слн. *d̥r̥mati*, слч. *dr̥mat*. Натамошната етимологија е несигурна. Псл. **dr̥mati* се споредува со латв. *drimēt* ‘се тресе’, ствгерм. *tremen* ‘се ниша’. Според ПЕРСЈ (1: 318) балтската паралела ја оневозможува реконструкцијата на псл. **dr̥mati* и неговата интерпретација како експресивно проширување од псл. **d̥brati* (в. **дере**). Според БЕР (1: 463), со вкрстување на *ор̥па* и *фака*, зема. (ПЕРСЈ 1: 318; БЕР 1: 463; ЭССЯ 5: 223–224; ERHJ 1: 199; SP 5: 34–36; Skok 1: 441).

дрмоли *ормоли, ормолаи̯ impf.*; ‘силно или грубо тресе некого или нешто; (се ~) се бори, се дави со некого’.

Во релација со: ▲дрмолење, здрмоли, здрмолува, издрмоли, издрмолува, подрмоли, подрмолува, раздрмоли, издрмолува

■ Во БЕР (1: 437) за буг. *др̥мòлим* се дава констатација дека е со вкрстување на буг. глагол *др̥мòня* ‘сее со сито (дрмон); удира, турка, бие’ (в. **дрмон**) и буг. *мèля*, или со дисимилација *р...н > р...л*, а за *д̥рмолам* (станува збор за мак. *ормоли* 3 sg., со оглед на тоа што примерот е од Прилеп), се дава претпоставката дека е веројатно со дисимилација од **др̥моницам се* (< *дрмон*), со нејасен финален суфикс. Со оглед на тоа што во мак. дијалекти називот *ормон* е познат речиси на целата јазична територија, а се регистрирани и изведените дијалектни глаголи *ормоноса, ормоса, орамуниса*, можеби *ормоли* има врска со глаголот *орма* (в. **дрма**¹), па во тој случај би се толкувал како негова експресивна варијанта. (БЕР 1: 437).

дрмон *ормон m., ормони pl.*; ‘ретко решето за пресејување жито и сл.’.

Во релација со: ▲дрмок, дрмонара, дрмоноса

■ Позајмено од грч. *δερμόνι, δρυμόνι, δρομόνι* ‘големо решето за отсевање жито’. Според Аргировски (1998: 104), првата форма е изведена од *д̥έρμα* ‘кожа’, бидејќи првобитното решето го правеле од кожа, додека другите форми се преосмислени во самиот грчки јазик, губејќи ја етимолошката врска со *д̥έρμα* и доведени во врска со *δρυμός* ‘дрво, шума’. (Аргировски 1998: 104).

дрн *орн interj.*; со редупликација *орн-орн* (interj.); за имитирање на звукот што го оддаваат метални предмети при удирање или при паѓање; звук при дрндање.

Во релација со: ▲дрнка, дрнкање, дрнкач, задрнка, издрнка, подрнка, дрнда, дрндање, дрндар, задрнда, издрнда, надрнда, дрнодри, дрндупка

■ Стара ономотопеја, од извикот псл. **dr̥nъ-dr̥nъ*, од кој пак, е изведен и ономотопејскиот глагол **dr̥nkatī* ‘прави, издава звук дрн-дрн’; сп. мак. *дрнка*, буг. *др̥нкам*, чеш. *dr̥nkatī* ‘свечка, свекоти, тропа’, рус. *др̥нкатъ* ‘тропа’, блр. *др̥нкаць* ‘тропа, чука’. (БЕР 1: 437; Аникин 15: 45; SP 5: 16–17).

дроб *ороб m., оробови pl.*; ‘(anat.) внатрешен орган кај човекот или кај животно; (culin.) заеднички назив за црниот дроб и белите дробови кога се приготвуваат како јадење’.

Во релација со: ▲дропче, бел дроб, црн дроб, дробен ▼дроби

■ Од псл. **drobъ*; сп. буг. дроб, срп. дрђб, хрв. *drôb*, слн. *drôb*, слч. *droby, dropky*, чеш. *drob*, глуж. *drob*, длуж. *drob*, рус. (dial.) *ороб*, укр. *оріб*, блр. *ороб*. Псл. **drobъ* е поствербал од

псл. **drobiti* (*se*). Овој збор изворно бил *i*-основа, првично значел ‘ситнеж, парчиња’; в. **доби**. (ПЕРСЈ 1: 318; Аникин 14: 341–342; ЭССЯ 5: 119–120; ERHJ 1: 199; Skok 1: 441; Snoj 2016: 154; SP 4: 245–249).

доби *доби*, *доби* impf.; ‘ситни, кие нешто на помали парчиња; (fig.) зборува многу, зборува непромислено; (се ~) се ситни’.

Во релација со: ▲ дробење, дробен, дробенка, дробилка, дроблив, дробник, дробнички, дробноимотник, здоби, здобува, издоби, издобува, надоби, надобува, раздоби, раздобува, подробен, подробност

■ Настанало од псл. **drobiti* (*se*); сп. стсл. *дровити*, буг. *дробљ*, срп. *дрòбити* (*ce*), хрв. *dròbiti*, слн. *drobīti*, слч. *drobiti*, чеш. *drobiti*, глуж. *drobić*, длуж. *drobiś*, пол. *drobić*, рус. *дробить*, укр. *дробити*, блр. *драбіць*. Псл. глагол најчесто се толкува како каузатив или итератив со *о*-превој од пие. **d^hreb^h*- ‘доби, ситни; згустува (за течност)’ и се споредува со стнорд./стисл. *drafnā* ‘се распаѓа на ситни делови’. Исто така, се споредува и со стнорд. *drepa* ‘удира, уби-ва’, ствгерм. *treffan* ‘удира, погодува’ < пие. **d^hreb-*. (ПЕРСЈ 1: 318–319; Аникин 14: 343–345; ЭССЯ 5: 91; ERHJ 1: 199; Skok 1: 441–442; RJA 10: 314; Snoj 2016: 155; SP 4: 243–245; ESJS 149).

дрога *дрога* f., *дроги* pl.; ‘(само sg.) исушени делови од лековити растенија што се употребуваат како лек; суров или преработен производ од различно потекло (растително, животинско, минерално) што се употребува во медицински и други цели; материја што дејствува опојно врз нервниот систем и доведува до зависност со најтешки последици’.

Во релација со: ▲ дрогерија, дрогира, дрогиран, дрогирање

■ Позајмено од фр. *drogue*, според Алексоска-Чкатроска (2005: 280) преку срп.-хрв. *droga*. Фр. збор е позајмен од хол. *droog* ‘сув’. На почетокот оваа придавка се однесувала на сушените зачини и билки со медицинско дејство, а кон крајот на 19 в. во европските јазици почнува да се употребува во значење ‘опојно средство’. (Алексоска-Чкатроска 2005: 280; ERHJ 1: 199; Snoj 2016: 155; Chambers 303).

-дром *-дром* suf.; како втора компонента во сложенки од туѓо потекло од типот хиподром, аеродром, автодром итн.

■ Позајмено од грч. суф. -дроμος; сп. дрóμος ‘трчање, трка, тркачка патека’, што е изведено од драμεῖν ‘трча’ < пие. **drem-*; сп. скрт. *dramati*. (ERHJ 1: 200; Beekes 351, 354).

дрон *дрон* m., *дрони* pl.; ‘беспилотно летало’.

■ Позајмено од англ. *drone*, буквално ‘трут’; сп. фр. *drone*, хол. *drone*, шп. *dron*, пол. *dron*, рус. *дрон*. Англ. *drone* во основното значење ‘трут’ потекнува од пие. **d^hreh₁n-* ‘пчела, трут, стршлен’, сродно со дан. *drone* ‘трут’, хол. *dar* ‘трут; оса’, герм. *Drohne* ‘трут’. Етимологијата на значењето ‘беспилотно летало управувано со далечински управувач’, не е јасно прецизирана, иако во во OED (s.v. *drone*), значењето ‘беспилотно летало’ е заведено како посебна техничка одредница, развиена во британски воен контекст, при што називот *drone* се поврзува со првите воени беспилотни летала што се произведувале околу 1930-тите години во Велика Британија. Најчестото летало што се корис-

тело за вежбање на стрелање со артилериски средства во британската морнарица во тоа време било беспилотното, радио контролирано летало произведено од компанијата за воздухопловство „де Хавиланд“ (de Havilland Aircraft Company), наречено DH.82 Queen Bee, буквално ‘красица пчела’ во значење ‘матица’. И покрај тоа што од нивниот производител биле именувани така, ова летало станало познато како „дрон“. Имено, познато е дека трутот умира по брачниот лет, односно по извршувањето на својата основна функција, па така и од DH.82 се очекувало да „го даде својот живот“ (т.е. да биде уништено) како резултат на извршувањето на својата основна функција како мета за стрелање. (OED, s.v. drone).

дрпа *dr̥pa, dr̥paai̯* impf.; ‘грубо трга, тегне, влече неког или нешто; грубо кине нешто; краде, зема недозволено нешто; (се ~) се отргнува, се истргнува нагло, грубо; (се ~) се чеша грубо’.

Во релација со: ▲ дрпање, дрпне, дрпнува, дрпка, дрпав ▼ дрпа

■ Настанало од псл. (dial.) **d̥rpati*, според ПЕРСЈ (1: 319) од псл. (dial.) **dr̥pati*; сп. буг. *dr̥pam*, срп. *dr̥pami*, хрв. *dr̥pati*, слн. *dr̥pati*, чеш. (arch.) *dr̥pati*, (dial.) *dr̥pač*. Во ERHJ (1: 200–201) за хрв. *dr̥pati* се констатира дека е од истиот корен кој е во *dr̥apati* (в. **драпа**), според БЕР (1: 464) буг. *dr̥pam* се изведува од пие. корен **dr̥p-*, од истиот корен кој е во *dr̥pam*. Во ЭССЯ (5: 225) се нагласува дека споредбата со псл. **dr̥apati* треба да се прифати со резерва како далечна. Имено, обете псл. форми се јавуваат како проширување на посебни пие. превојни степени на вокалите, при што псл. **d̥rpati* претставува

проширување (**d̥r-p-ati*) од нултиот степен на пие. **dr-*, поточно негова псл. замена **d̥r-*, слично како во псл. **d̥r-g-ati*, **d̥r-k-ati*, **d̥r-m-ati*, па затоа директното зближување со грч. *dr̥pō* ‘откине, отсече, скрши’, литв. *durpaloti* ‘шкраба’ е сомнително. (БЕР 1: 464; ПЕРСЈ 1: 319; ЭССЯ 5: 225; ERHJ 1: 200–201; Skok 1: 444–445; Bezlaž 1: 117; SP 5: 36–37; SP 4: 207, 236).

дрска *dr̥ska, dr̥skaai̯* impf.; ‘има пролив’.

Во релација со: ▲ дрскање, дрскавица, дрскосерец, дрсло, дрслив, дрсне, дрснува

■ Настанало од псл. **dr̥skati* ‘има пролив’, со нулти степен во кореновиот вокализам, наспроти псл. **dr̥iskati*/**dr̥istati*; сп. буг. *dr̥iskam*, (dial.) *dr̥iucia*, *dr̥iuitia*, срп. *dr̥iskami*, *dr̥iucami*, слн. *dr̥istati*, *dr̥iskati*, слч. *dr̥istat* ‘зборува напразно’, чеш. *dr̥istati*, *dr̥izdati*, глуж. *dr̥istač* ‘прска’, длуж. *dr̥yzdaš*, пол. (dial.) *dr̥ystač*, *dr̥zystać*, рус. (colloq., vulg.) *dr̥iscamъ*, укр. (colloq., vulg.) *dr̥iscami*, блр. (colloq., vulg.) *dr̥ystačъ*. Во ЭССЯ (5: 116) се нагласува дека мак. форма *dr̥ska* укажува на можно разгледување на псл. **dr̥iskati*/**dr̥istati* како степен на вдолжување на кореновиот вокализам настанат на словенска почва и во тој случај се работи за проширување на коренот **dr-/der*, што семантички во потполност соодветствува имајќи ја предвид експресивноста на значењето во именуваниот корен. Според тоа, општоприфатената етимологија за псл. **dr̥iskati* од интензивот **drid-sk-* < пие. **dhreid-* (стисланд. *dr̥ita*, стангл. *dr̥itan*, дгерм. *drotan*) би требало да отпадне, имајќи ја предвид оддалеченоста во консонантизмот. Поинаку кај Аникин (14: 337–338), кој во псл. **dr̥istati*, имајќи

ги предвид формите **dr̥stati*, **dr̥skati*, гледа итератив со можно вложување на вокалот кон тие форми и кон псл. **dr̥stn̥ti* (> мак. *дрсне*), а од тоа не произлегува откажувањето од пие. **dhrei-d-*, односно не треба да се сфати дека псл. **dr̥stati* е проширување на основата **der-* ‘дере’ (в. **дере**). (БЕР 1: 428–429; ЭССЯ 5: 116; Аникин 14: 337–338).

дрт *др̥и̯*, *др̥и̯и̯о̯и̯* и *др̥и̯ав*, *др̥и̯ави̯о̯и̯* adj.; (colloq.) ‘што е стар, опаднат’.

Во релација со: ▲ дртало, дртее, дртина, дртла, дртав, одртали

■ Од псл. (dial.) **d̥r̥t̥*, скаменет *t*-партицип од псл. **d̥r̥ati*, *der̥* ‘дере’; сп. буг. *др̥т*, срп. *др̥т*, *др̥те* ‘момче’. Според БЕР (1: 465) првичното значење е ‘што е одрпан, опаднат, ослабнат’, а оттука се развило значењето ‘телесно слаб’ > ‘стар, немоќен, слаб’. (БЕР 1: 465).

друг *дру̯*, *дру̯и̯о̯и̯* adj.; ‘не овој, не посочениот, споменатиот, туку што се разликува од него; инаков, поинаков, не ваков, не како посочениот; што останал, што не е опфатен, земен предвид, што не е поточно определен; како сопоставување на еден; што не е свој, наш, што е туѓ, непожелен да учествува во нешто; што е на спротивната страна, на спротивниот крај; што следува во однос на некој момент (во минатото или во иднината); за означување неопределеност, приближност во некоја проценка’.

Во релација со: ▲ друга, друго, другост, подруг, другаде, другпат, бездруго, другиден, еднотруго, друговец, друговецник, другоселец, еднотруго, еднотруго, еднотруго ▼ другар

■ Изведено од **drug̥(j̥b)*; сп. стсл. *др̥угъ*, *др̥угъи̯*, мак. (dial.) *други*,

буг. *друг*, (dial.) *други*, срп. *др̥уг̊и̯*, хрв. *dr̥ug̊i̯*, слн. *dr̥ug*, *dr̥ugi*, слч. *druh̊y̯*, чеш. *druh̊y̯*, глуж. *druhi*, длуж. *drugi*, пол. *drugi*, рус. *дру̯го̯й̯*, укр. *др̥уг̊ий̯*, блр. *др̥уг̊і̯*. Псл. **drug̥(j̥b)* според ERHJ (1: 201) е деноминална придавка изведена од именката **drug̥* ‘придружник, другар’, според ПЕРСЈ (1: 321) од исто потекло како и псл. именка **drug̥*, но за разлика од неа, нема паралели во другите ие. јазици. Сепак, можно е пие. **d̥roug̥^hos* првобитно да било придавка ‘тој што следи, следува’, сп. лат. *secundus* ‘втор’ од *sequi* ‘следи’. Покрај пие. **d̥reug̥^h-* ‘придружува, следи’, за пие. јазик се реконструира и хомонимен корен во значење ‘лаже, мами’, сп. пие. **d̥roug̥^ho-* кој е во стперс. *drauga-* ‘лажен’ *draugr* ‘привид, сениште’, покрај пие. **drug̥^h-* кој е во стинд. *druh-*, авест. *druj̥* ‘лага’, germ. *Trug* ‘измама’, како и пие. **d̥reug̥^h-*, кој е во ствгерм. *triogan*, англисакс. *driogan* ‘лаже, мами’. Во ПЕРСЈ (1: 321) се изнесува мислење дека можеби е во прашање семантичко разгранување на истиот корен: тој што е друг, иако еднаков или сличен, не е ист, а со самото тоа не е вистинит. (ПЕРСЈ 1: 321; Bezlaj 1: 118; ERHJ 1: 201; ESSJ 2: 180; ESJS 151b; Skok 1: 446b; Snoj 2016: 156).

другар *дру̯гар* m., *дру̯гари* pl.; ‘лице поврзано со некого со блиски пријателски односи, со разбирање, доверба, дружење; лице блиско со некого со заедничка работа или дејност, со еднакви услови за живот, со еднаква судбина и сл.; збор за обраќање во комунистичка партија и во некои други политички организации; општ назив за обраќање (кон името, презимето, звањето) од времето на ослободителното движење и на соција-

листичкото уредување (до 1990); сопруг’.

Во релација со: ▲ другарче, другарка, другачка, другарски, другарство, другарува, дружи (се), здружи (се), придружи (се), раздружи (се), дружељубив, задруга ▼ друг

■ Изведено со суф. -ар, од псл. именка *drugъ ‘придружник, пријател’ (> мак. (dial.) друг ‘другар’); сп. буг. другар, покрај друг, срп. другар, покрај друг, хрв. drugar, покрај drug, слн. drug, слч. druha, чеш. druha, глуж. drug, длуж. druha, пол. druha, рус. друг, укр. друг, блр. друг. Според ERHJ (1: 201) псл. *drugъ е од пие. *drowg^ho-; сп. литв. draugas, got. ga-drauhis ‘војник’), што се изведува од пие. глаголски корен *drewg^h- ‘да се биде заедно’, односно според ПЕРСЈ (1: 319–320) *d^hreug^h-; сп. литв. su-drugti ‘се спријатели’, гот. driugan ‘војува’, стангл. dreogan ‘постигне, изврши’. Според Аникин (15: 18–21) станува збор за балто-словенско-германска изолекса. Поширокото значење на овој термин за општествено уредување било ‘член на група, дружина кои се еднакви меѓусебно’, а потесното значење било ‘човек во нечија (вооружена) придружба, припадник на воена дружина’. (ПЕРСЈ 1: 319–320; Аникин 15: 18–21; ЭССЯ 5: 131–132; ERHJ 1: 201; Skok 1: 446–447; Snoj 2016: 156; SP 4: 269–271; ESJS 151; de Vaan 569–570).

друм *друм* m., *друмови* pl.; (dial.) ‘цаде, пат, автопат’.

Во релација со: ▲ друмче, друмје, друмски, друмник, друми, друмарина ▼ -дром

■ Според Аргировски (1998: 104–105) позајмено од грч. δρόμος ‘пат, патека; улица’. Стара заемка што се раширила во сите мак. дијалекти, а го има

и во буг. *друм*, срп. *дрѹм*, ром. *drum*, аром. *drum*. Грч. δρόμος е изведен од δραμεῖν ‘трча’ < пие. *drem-; в. -дром. (Аргировски 104–105; ПЕРСЈ 1: 321; БЕР 1: 433; ERHJ 1: 201; Skok 1: 442–443; Vasmer 1944: 54).

друштво *друштво* n., *друштва* pl.; ‘лица што имаат близок, пријателски однос и често се дружат заедно заради работа, забава, игра и сл.; организација, здружение во кое членовите се здружени заради заеднички цели, задачи, интереси и сл.; (само sg.) лице што придружува, разонодува неког’.

Во релација со: ▲ друштенце, друштен ▼ дружина, другар

■ Изведено од псл. (dial.) *družstvo; сп. срп. друштво, хрв. društvo, слн. društvo, слч. družstvo, чеш. družstvo, глуж. drustwo, пол. drustwo. Псл. *družstvo е изведено од псл. именка *drugъ ‘придружник, пријател’ со суф. *-stvo, во изворно значење ‘воена дружина’. (ПЕРСЈ 1: 321–322; Аникин 15: 27–28; ЭССЯ 5: 137; ERHJ 1: 202; Skok 1: 446–447; SP 4: 286–287).

дрча *дрча* f., *дрчи* pl.; ‘невреме кога паѓа снег со дожд’.

Во релација со: ▲ дрчав

■ За разлика од примарната дефиниција во ТРМЈ (1: 552), во македонските дијалекти називот *дрча* најчесто е во значење ‘долготраен ситен дожд’, но не ретко се јавуваат и значењата ‘лошо време, невреме’, ‘влажно време’, ‘студено и ветровито време’, ‘студено и дождливо време’, ‘дожд и снег’, ‘ветер, дожд и снег’, ‘ситен снег со малку ветер’ и ‘лапавица’. Овој збор е наследен од псл. *dъrča, со натамошна неизвесна етимологија. Според дел од етимолозите, станува збор за именка (nomina

agentis) изведена од псл. **d̥rčati*, што пак, се толкува како експресивна варијанта на псл. **d̥rkati* ‘кубе, тегне, влече’. Псл. **d̥rkati* е изведено од псл. **d̥rati* ‘дере, односно прави брзи, нагли движења’, од пие. корен **derH-* ‘кине, расцепува’. Како алтернативна форма се јавува псл. **d̥rca* и е во релација со следниве псл. зборови **d̥rkačь*, **d̥rcati*, **d̥rgati*; сп. буг. *д̣рча*, (dial.) *д̣рца*, срп. *д̣рча*, *д̣рча*, слн. *д̣рча*. Според Snoj (2016: 151) првобитното значење било „направи да биде лизгав“, што би требало да означува ‘е лизгав’. Според други (БЕР 1: 466), псл. **d̥rca* е од блтсл. **d̥rkjā*?, од пие. корен **d̥erk-* ‘затемни (се)’. Веројатно поврзано со литв. *darkùs* ‘валкан, тмурен, лош (за временските услови)’, латв. *dārks* ‘затемнет, разнобоен’. Понатаму слично со пгерм. **derk* ‘темен’, пкелт. **dergos* ‘црвен’, тохар. А *tärkär*, тохар. В *tarkär* ‘облак’ од пие. **d̥erg-* ‘потемни’, очигледно варијанта на **d̥erk-* (сп. литв. *derkti* ‘извалка (се)’, и *dėrgti* ‘извалка (се), оскверни (се)’). (TRMJ 1: 552; БЕР 1: 466; Snoj 2016: 151).

дуал *дуал* m., само sg.; (gram.) ‘двоина’.

Во релација со: ▲дуален ▼дуализам, дуалист, дуалистка, дуалистички, дуалитет

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *dual*, герм. *Dual*, англ. *dual*), од лат. *duālis* ‘што се состои од два, што се однесува на пар’, сп. лат. *duo* ‘два’. Од европските јазици (фр. *dualisme*, герм. *Dualismus*, англ. *dualism*) е позајмено и *дуализам* ‘истовремено постоење на два елемента или принципа, најчесто спротивни; филозофско, религиозно или политичко сфаќање според кое дадена целина претставува двојство на два спротивни принципа (на пр. духовна и ма-

теријална супстанција, душа и тело, добро и зло, светлина и темнина’, што е изведено од лат. *duālis*). Од истиот краен етимон е и придавката *дуален* ‘двојствен, двоен’. (ERHJ 1: 204; Snoj 2016: 157).

дубара *дубара* f., *дубари* pl.; ‘двојна двојка во игрите табла и домино; (colloq.) измама, сплетка, шега’.

■ Позајмено од тур. *dubara* ‘(во игра) 2 : 2, две двојки; измама’, што е од перс. израз *du bāre* ‘два пати’; сп. буг. *дубара*, срп. *дубара*. (Јашар-Настева 35, 98, 107, 177; БЕР 1: 441; Tietze 2: 487).

дубина *дубина* f., *дубини* pl.; ‘шуплина во стебло од дрво со отвор преку кој пчелите комуницираат со околината’.

■ Пчеларски термин со не сосема јасна етимологија. *Дубина*, исто така познато и како *букаре*, е шуплина во стебло од дрво со отвор преку кој пчелите комуницираат со околината. *Дубината* се отсекувала и како таква била достапна и поблизу до пчеларот, со што тој можел подобро да го контролира и одгледува пчелното семејство. Пристапот до пчелното семејство е од горната или задната страна, а сотовите се неподвижни и ако постои алтернатива со подвижна горна површина. Во некои региони шуплината се искористувала без да се отсекува од стеблото на дрвото. Некои пчелари, за шуплина во дрво го користеле терминот *дубина*, додека *букаре* се користело за слични шуплини кои биле приспособени за искористување во близина на домовите. Веројатноста да е изведено од основата која е во *даб* < псл. **d̥obъ* (в. **даб**) е речиси исклучена, со оглед на тоа што рефлексот за **o* е у, место очеку-

ваното *a*, но и со оглед на тоа што овој термин се среќава и во дијалектите каде што се јавува регуларната замена **ǝ > a*. Поверојатно е *дубина* да е изведено со суф. **-ina* од псл. именка **dǝlbъ* ‘длабнатина, јама’, што е поствербал од **dǝlbiti < *dǝlbti* ‘длаби’ (в. **длаби**), но во тој случај останува необјаснето у во коренот на зборот, а и со оглед на тоа што во мак. дијалекти постои зборот *длабина*. Втората можност ни ја дава мак. (dial.) *дуба* ‘наглавечки, со главата надолу’, каде што у укажува на псл. **у* во коренот, а за примарноста на псл. **и < *ои* сведочат варијантите со псл. **у < *ѳ* (на пр., рус. *дыба* ‘столб, ногарки’, укр. *дѳби*, блр. *дыбы* ‘потпора’ и во тој случај псл. **dub-/*dyb-* може да има врска со псл. корен **dǝb-* < пие. *dub^h*- кој е во **dǝb-no* ‘дно’. Третата можност е да се претпостави вкрстување на псл. **dup^hina* (**dyp^hlina*, според ЭССЯ 5: 159) ‘вдлабнатина, дупка, отвор, шуплина’ со коренот кој е во прилогот *дуба*, од кој е изведен и мак. дијалектен глагол *дуби* во значење ‘дете што прооудува’, како и мак. стандарден збор *дубалка* ‘направа во која се става детето за да се навикне да стои’. (ЭССЯ 5: 159; ERHJ 1: 204).

дубиозен *дубиозен, дубиозниоѳ adj.*; ‘што е нејасен, двосмислен; што е нерешителен, колеблив; што е сомнителен, неизвесен, несигурен’.

Во релација со: ▲дубиозност, дубиоза ▼дубл, дубле, дублер, дублет, дублетен, дублира, дупли, дуплира

■ Позајмено преку европските јазици од лат *dubiōsus* ‘сомнителен’, што е изведено од *dubium* ‘сомнеж’, од истиот корен кој е во *duo* ‘два’. (ERHJ 1: 204; Chambers 305).

дублет *дублеѳ m., дублеѳи pl.*; ‘еден од два исти примероци, предмети; (ling.) еден од два рамноправни називи или една од две варијанти на некој збор кои се разликуваат меѓу себе морфолошки, фонетски или според акцентот’.

Во релација со: ▲дублетен, дубл, дубле, дублер, дублира ▼дубиозен, дубиоза, дубиозност, дупли, дуплира ■ Според Алексоска-Чкатроска (2005: 127) позајмено преку срп.-хрв. *dublet* и герм. *Dublette*, од фр. *douplet*. Фр. збор е изведен *double* ‘двоен’ < лат. *duplus* < пие. **dwi-pl(H)-o-* ‘два пати, двоен’; сп. стирс. *diabul* ‘двоен’, гот. *twēifls* ‘сомнеж, двоумење’, διπλόος, διπλοῦς ‘двоен’). Зборот е образуван од основата којашто е во **duHoh₁* ‘два’ (в. **два**) и **-pl(H)-* ‘пат, пати’, што е во герм. *falten* ‘пресвитка, здипли’ (сп. мак. (colloq.) *фалѳа* ‘преклоп на ткаенина’. (Алексоска-Чкатроска 127; ERHJ 1: 204; de Vaan 475).

дува *дува, дувааѳ impf.*; ‘дејствува како воздушна струја и предизвикува слабо или силно движење на воздухот; испушта од устата воздушна струја и ја тера, насочува кон нешто; свири на некој дувачки инструмент; прави, изработува нешто со помош на силна воздушна струја во фабрика за стакло’.

Во релација со: ▲дување, дувка, дувне, дувнува, здува, здувне, задува, издува, подува, продува, дувач, дувачки ▼дуе

■ Настанало од псл. **duvati*; сп. буг. *дувам*, срп. *дувати*, хрв. *dúvati*, слн. (dial.) *dúvati*, слч. (dial.) *duvat*, глуж. (arch.) *duwać*, длуж. *naduwaś*, рус. *дува́ть*, (dial.) *выдува́ть*, укр. *задува́ти*, блр. (dial.) *выдува́ць*. Псл. **duvati* е итератив од псл. **duti, dujo*

(в. **дуе**), а во мак. дијалекти каде што *x* се губи, се вкрстило со псл. **duhati*. (ПЕРСЈ 1: 325; ЭССЯ 5: 151; ESJS 153, 154; Skok 1: 462; SP 5: 82–83).

дувло *дувло* n., *дувла* pl.; ‘живеалиште за поголеми диви животни во земјата или на засолнато место; (fig.) неуредено, нечисто место (куќа, стан, соба); (fig.) собиралиште, место каде што се собира сомнителен свет’.

Во релација со: ▼ **дух**

■ Според БЕР (1: 442) мак. *дувло* < *духло*, од псл. **duhati*. Интересен е податокот во БЕР (1: 442) за буг. дијалектниот збор *дѹвка* ‘дупка’ за кој се претпоставува вкрстување на *дѹпка* и *дѹвло*; в. **дух**. (БЕР 1: 442; ПЕРСЈ 1: 330; ЭССЯ 5: 153–154; Аникин 15: 150–153; ERHJ 1: 206; ESJS 153; Skok 1: 372–373; SP 5: 84–86).

дуд *дуд* m., *дудови* pl.; ‘растение и плод од видот *Morus*; дудинка, црница, муренка, боболка, *Morus alba*, *Morus nigra*’.

Во релација со: ▲ **дудов**, **дутка**, **дудинка**

■ Позајмено од тур. *dut*, балкански турцизам; сп. буг. *дуд*, срп. *дѹд*, хрв. *dūd*, алб. *dudē*, ром. *dud*, *dudă*, унг. *dud*. Според некои (ERHJ 1: 205; Skok 1: 452; Gluhak 209; Škaljić 226) тур. збор е позајмен од перс. *tut*, но според Nişanyan (s.v. *dut*) тур. збор е позајмен од арап. *tūt* ‘црница и нејзиниот плод, *Morus indica*’, што е од арамејско-сирискиот збор *tūtā* во исто значење. Според Eren (1999: 124) тур. *dut* ‘дрво *Morus* (од неговите лисја се хранат свилените буби)’, ‘плодот на ова дрво (кој може да биде бел, црн или розов)’ е од перс. *tūt*, *tūd* ‘*Morus*’. (Јашар-Настева 43; ПЕРСЈ 1: 327; БЕР 1: 442; Фасмер 4: 126–127; ERHJ 1: 205; Skok 1: 452; Skok 2: 484;

Škaljić 226; Tietze 2: 502; Eren 124; Nişanyan s.v. *dut*).

дуе *дуе*, *дујаи* impf.; ‘полни со воздух; (се ~) се полни, се подува, се исполнува со воздух; (fig.) (се ~) се прави важен, надмен; (fig.) (се ~) се лути’.

Во релација со: ▲ **дуење**, **надуе**, **надуен**, **надуенко**, **подуе**, **подуен**, **подуеност**, **обдуе** ▼ **дува**

■ Настанало од псл. **duti*, *dujo*; сп. буг. *дѹя*, срп. *дѹти*, *дѹјем*, слн. *dúti*, слч. *duť*, *duje*, чеш. *douti*, *duji*, *duješ*, (dial.) *dut*, *duji*, глуж. *duć*, *duju*, длуж. *duś*, *duju*, рус. *дѹтъ*, *дѹю*, укр. *дѹти*, *дѹю*, блр. *дуць*, *дѹю*. Псл. **duti* се изведува од пие. **d^heu^hje*, секундарен превод од пие. **d^hue^h₂-/*d^huh₂-*, кој е во псл. **дѹтъ*; в. **дим**. (ПЕРСЈ 1: 292; Аникин 15: 184–185; ЭССЯ 5: 203; ESJS 157; Skok 1: 404–405; SP 5: 207 – 208; Gluhak 196; Derksen 2008: 132).

дуел *дуел* m., *дуели* pl.; ‘двобој; судир, расправа меѓу две страни што имаат различни ставови и идеи’.

■ Позајмено, преку европските јазици, можеби преку буг. *дуѐл* < рус. *дуѐль*, од фр. *duel* во исто значење, што е од срлат. *duellum* буквално ‘двобој’, кое под влијание на лат. *duo* ‘два’ (по народна етимологија) произлегло од стлат. *duellum* ‘бој, војна’ (> лат. *bellum* ‘бој, војна’). Мак. *дѹобој*, исто како и срп. *дѹóбој*, хрв. *dvóboj*, слн. *dvobój* е книжевна калка од европските јазици. (БЕР 1: 443; Аникин 15: 172–173; Фасмер 1: 557; Kluge 198; TLFi, s.v. *duel*).

дует *дуети* m., *дуети* pl.; ‘музичка композиција напишана за два гласа (обично машки и женски) или за два инструмента; вокална или инструментална група составена од два члена’.

■ Позајмено, преку европските јазици (герм. *Duett*, англ. *duet*) од итал. *duetto*, од *due* < лат. *duo* ‘два’ и деми-нутивниот суф. *-etto*. (ERHJ 1: 205; Snoj 2016: 158).

дукат *дукаѝ m.*, *дукаѝи pl.*; ‘златник, златна пара (се употребувала и како женски накит)’.

Во релација со: ▲ дукатче, дукатник, дукатлија

■ Позајмено, преку грч. *δοῦκάτο* ‘вид стара монета’, од итал. *ducato* ‘венецијанска златна монета од 13 в.’, што е изведено од *duca* ‘војвода, дужд’, изворно ‘монета со лик на дужд’, а тоа пак е од лат. *dūx* ‘војвода, водач’. (ERHJ 1: 206; Skok 1: 463; Snoj 2016: 158).

дум *дум interj.*; извик за подражавање на звукот при пукање или при силен и краткотраен удар.

Во релација со: ▲ дум-дум, думба-лумба, думка, задумка, задумкува

■ Ономатопеја.

дума¹ *дума f.*, *думи pl.*; ‘збор; (само sg.) законодавен дом (парламент, собрание) во Руската Федерација’.

Во релација со: ▲ дума², думежлив

■ Во значењето ‘збор’ е од псл. **duma* ‘мисла, замисла, размислување; збор’; сп. буг. *дума* ‘збор’, срп. *дѹма*, хрв. *dūma* ‘тајна мисла; говор; ум, разум; памет’, пол. *duma* ‘гордост; надменост’, рус. *дѹма* ‘мисла, размисла’, укр. *дѹма* ‘мисла, размисла; епска песна’, блр. *дѹма* ‘мисла, размисла; гордост’. Псл. **duma* нема јасно утврдена етимологија. Обично се смета за герм. заемка, иако јазичната припадност на изворниот етимон не е утврдена. Без оглед на тешкотиите, најчесто се поврзува со гот. *dōms* ‘пресуда; слава’ < герм. **domaz*, буквално

‘тоа што е ставено’ < пие. **d^hō-mo*, поврзано со пие. **d^hē-* ‘стави, кладе’. Според ЭССЯ (5: 154), псл. **duma* е поствербал од **dumati*, што според SP (5: 90–91) не е прифатливо (в. дума²). Во современиот мак. јазик се јавува и зборот *Дума* во значењето ‘собрание, парламент на Русија’, што е од рус. *дѹма* ‘орган на управување’ во Русија (за развојот на значењата во рус. јазик в. Аникин 15: 116, s.v. дѹма II). (Аникин 15: 116; ЭССЯ 5: 154; SP 5: 90–91).

дума² *дума, думааѝ impf.*; ‘мисли, размислува; памети, помни; зборува; (се ~) се мисли’.

Во релација со: ▲ думање, задума, задумува, задуман, издума, издумува, надума, надумува, подума, подумува, предума, предумува, дума¹, думежлив
■ Настанало од псл. **dumati* ‘мисли, размислува; зборува’; сп. буг. *дѹмам*, срп. *дѹмати*, хрв. *dūmati*, слн. (dial.) *dūmati*, пол. (arch.) *dumać*, рус. *дѹмáть*, укр. *дѹмáти*, блр. *дѹмáць*; чеш. *dumati* и слч. *dumat’* се заемки од пол. *dumać*. Псл. **dumati* се смета за деноминал од псл. **duma* (поинаку во ЭССЯ 5: 154, каде што се смета дека деривацијата е во обратна насока). Во литературата (Фасмер 1: 552) се допушта и дека е директно позајмување од герм. во словенските јазици; сп. гот. *dōmjān* ‘суди’, стангл. *dēman*, ствгерм. *tuomjan*, *tuomen*; в. дума¹. (Аникин 15: 116; ЭССЯ 5: 154; Фасмер 1: 552; SP 5: 90–91).

думан *думан m.*, *думани pl.*; ‘облак од чад, густ чад; облак од прав, многу прав’.

Во релација со: ▲ думани

■ Позајмено од тур. *думан* ‘магла, облак’, балкански турцизам; сп. буг. *думан*, срп. *думан*, алб. *dumán*. Тур.

збор е од сттур. *tuman* ‘магла, облак’, што е изведено од сттур. *tun-* ‘затвори, замагли’. Од тур. јазици е и рус. *туман* ‘магла; ниски темни облаци’, од исто крајно потекло се укр. *туман*, блр. *туман*. Од тур. заемка *думан* е изведен и глаголот *думани* ‘крева прав’, *се думани* ‘се чади, се зачадува’. (Јашар-Настева 60; ERHJ 1: 207; Skok 1: 456; Škaljić 227).

дуња *дуња* f., *дуњи* pl.; (bot., gastr.) ‘вид овошно дрво и неговиот плод, *Cydonia oblonga*’.

Во релација со: ▲ дунче, дуње, дуњец ▼ диња

■ Од псл. (dial.) **k̃dunja*; сп. буг. (dial.) *дуња*, срп. *д̃уња*, хрв. *d̃unja*, рус.-цсл. *гдуня*. Псл. збор се изведува директно грч. *κῦδωνία* или преку лат. *cydōnea* и веројатно е од исто потекло како и диња (за натамошната етимологија в. **диња**). Грч. фитоним *κῦδωνία* со топонимот *Κυδωνία* е очигледно според народната етимологија, со оглед на тоа што *κῦδωνία* е од анадоолско потекло. Во етимолошката литература постои спор за тоа која псл. заемка е постара, односно дали е постаро псл. **(k̃)dunja* ‘дуња’, или пак, псл. **(k̃)dunja* ‘диња’. (Аникин 15: 113; ЭССЯ 13: 174 – 175; ERHJ 1: 207; Skok 1: 557– 558; Gluhak 212).

дуп *дуј* m., *дујови* pl.; (dial., arch.) ‘задник’.

Во релација со: ▲ дупе, дупенце ▼ дупи, дупка, дупач

■ Од псл. **dуръ* m.; сп. стпол. *dур* ‘дупка во карпа’, покрај псл. **dура* f.; сп. слн. *dура*, слч. (dial.) *dура* ‘дупка, пештера, вдлабнатина’, чеш. *doupa* ‘шуплина, дупка’, (dial.) *dура* ‘задник’, глуж. *dура*, длуж. *dура*, пол. *dура* ‘задник, газ, анус; вагина, вулва’, рус. (dial.) *дуна* ‘задник’, укр.

(colloq., vulg.) *дуна* ‘задник’, ‘долната (тапата) страна на јајцето’, блр. (colloq., vulg.) *дуна* ‘задник’. Освен псл. **dуръ* m., псл. **dура* f., се реконструира и псл. (dial.) **dуре*, *-ęte* n., првично деминутив од **dура*. Деминутивот **dуре*, освен изворното значење ‘јама, вдлабнатина, дупка’ кое е во псл. **dуръ* m. и **dура* f., развил метафорично значење ‘анус’, додека за задникот како дел од човечкото тело се употребувал првобитниот дуал **gъza* (в. **газ**). Во словенските јазици каде што континуантите на псл. (dial.) **dуре* развиле метафорично значење, станало синонимно со континуантите на псл. **ъza*; сп. мак. (dial., colloq.) *дује*, буг. (colloq.) *дује* ‘задник’, но и во значење ‘вдлабнатина, дупка, јама, дувло’, срп. *д̃ује*, хрв. *d̃уре*, слч. *d̃upä* ‘јама, дувло’, стчеш. *durě* ‘вдлабнатина, јама, дупка’, чеш. *douřě* ‘вдлабнатина, јама, дупка’, глуж. *dурjo* ‘дупка во дрво, вдлабнатина; гнездо (на птици)’, длуж. *дуře* ‘дупка во дрво, вдлабнатина; гнездо (на птици)’. Според Аникин (5: 127–128), псл. **dуръ*, **dура* произлегуваат од пие. **dhou-p-* ‘длабок, празен, шуплив’, според ПЕРСЈ (1: 329), псл. корен **dур-* (во: **dуръ*, **dура*, **dуре*, **dурiti*, како и во: **dурлъ*, **dурlo*, **dурl’a*), најверојатно настанал од **dub-* со неутрализација на звучноста во атематските облици на глаголите, бидејќи паралелите од другите ие. јазици упатуваат на на пие. **d^heub^h-*; сп. литв. *daubà* ‘залив, длабока долина, пештера’, литв. *duobà* ‘шуплина’, срвгерм. *tobal* ‘шумска долина’. Во ERHJ (1: 207 s.v. *düre*) поврзувањето со пие. **d^hewb^h-* ‘длабок’ се смета за проблематично бидејќи псл. **-p-* не

може да потекнува од пие. **b^h*. (Аникин 5: 127–128; ПЕРСЈ 1: 329; ЭССЯ 5: 157 – 158; ezljaj 1: 121; ERHJ 1: 207; Skok 1: 459).

дупи *дуѝи, дуѝаѝ* impf.; ‘прави, отвора дупка во нешто; работи со игла; глочка, набива; подбуцнува добиток за да се движи побрзо, подбуцнува некого да направи нешто; прободува, убива; (fig.) подбуцнува, гиба, задева некого; нервира, предизвикува, пречи; бегај, трчај, терај (како поттик); ебе (за сексуален однос); (се ~) се подбуцнуваат заемно, меѓу себе; (се ~) се подбива со некого; (се ~) има сексуален однос’.

Во релација со: ▲ дупење, дупне, дупнува, додупи, задупи, задупува, здупи, здупува, издупи, издупува, надупи, надупува, подупи, подупува, предупи, предупува, продупи, продупува, дупеж ▼ дуп, дупка

■ Настанало од псл. (dial.) **dupiti*; сп. буг. (dial.) *дуња*, срп. *дупити*, хрв. *dupiti*, глуж. *dupić*. Псл. **dupiti* се изведува од псл. **dura*; в. **дуп**. (Аникин 5: 127–128; ПЕРСЈ 1: 329; ЭССЯ 5: 157 – 158; ezljaj 1: 121; ERHJ 1: 207; Skok 1: 459).

дупка *дуѝка* n., *дуѝки* pl.; ‘отвор во нешто или низ нешто; длабнатина, јама во земјата или на тврда почва (на пат); (fig.) тесно, бедно живеалиште; (fig.) неудобно, неугледно место за забава, за одмор и сл.; празнина кон или во внатрешноста на организмот; празнина, недостиг во некоја целина, во некој распоред, систем; гроб’.

Во релација со: ▲ дупче, дупченце, дупчуле, дупкиште, дупчест, дупчи, дупчало, дупчалка, задупчи, задупчува, издупчи, издупчува, доиздупчи, доиздупчува, надупчи, надупчува, продупчи, продупчува ▼ дуп, дупе, дупи

■ Од псл. **durьka*, што е деминутив од **dura*; сп. цел. доџпзка ‘дупка, отвор’, буг. *дупка* ‘отвор, дупка, шуплина, јама, дувло, вдлабнатина’, срп. (dial., arch.) *дупка* ‘дупка, вдлабнатина, дувло, пештера, гроб’, слч. *dupka*, чеш. *dupka*, глуж. *dupka*, длуж. *dupka*, пол. *dupka*, укр. *дупка*, блр. (dial.) *дупка* ‘тапата (долната) страна на јајцето’; в. **дуп**. (БЕР 1: 448; Аникин 5: 127–128; ПЕРСЈ 1: 329; ЭССЯ 5: 157– 158; Bezljaj 1: 121; ERHJ 1: 207; Skok 1: 459).

дупликат *дуѝликаѝ* m., *дуѝликаѝи* pl.; ‘копија, втор примерок што е ист со оригиналот според содржината, формата и сл.’.

Во релација со: ▲ дуплира, дупли ▼ дубл, дубле, дублет, дублетен, дублер

■ Позајмено, преку европските јазици, од лат. *duplicatus* ‘удвоен’, што е изведено од *duplico* ‘удвои, удвојува’, а тоа пак е изведено од *duplex* ‘двоен’. Лат. *duplex* настанало од пие. **dwi-plek-* (сп. грч. διπλαξ), што е образувано од коренот кој е во два (в. **два**) и веројатно од коренот **plek-* ‘плетете, свива; преклопува’ (в. **плетете**). Од истата основа е изведена и придавката *дуѝли* ‘што е двојно поголем, двојно повеќе од вообичаеното’, како и глаголот *дуѝлира* ‘удвојува’. (ERHJ 1: 208; Snoj 2016: 158; de Vaan 473).

дурбин *дурбин* m., *дурбини* pl.; (dial., arch.) ‘далекуглед, двоуглед’.

Во релација со: ▲ дурбија, дулбија, дуљбија

■ Позајмено од тур. *dürbün*, за обличите *дулбија*, *дуљбија* според БЕР (1: 469, s.v. *дѝлѝија*) од (dial.) *dülbin* во изворно значење ‘далекуглед’; сп. буг. *дѝлѝѝн*, срп. *дѝрѝѝн*. Според Eren (1999: 124) тур. *dürbün* е позајмено од

Во релација со: ▲ душица, душичка, душиче, душен, душевен, душалник, душевадец, душегрижник, души, душка, душкало, душник, душовадец, душовадник, душогрижник, душогубен, душогубник, душојадец, одушеви, одушевен, одушевеност ▼ дух, дија¹, дише, вдихне, здив

■ Од псл. **duša*; сп. стсл. доуша, буг. *душа*, срп. *душа*, хрв. *duša*, слн. *duša*, слч. *duša*, чеш. *duše*, глуж. *duša*, длуж. *duša*, пол. *duża*, рус. *душа*, укр. *душа*, блр. *душа*. Псл. **duša* е изведенка од основата којашто е во псл. **dux* со суф. *-iā; сп. литв. *daūsios*, покрај *daūsos* f., pl. ‘воздух, атмосфера, небо, (пагански) рај’ < блтсл. **daus(i)ā*. Придавката *душен* настанала од псл. **dušъnъ(jь)*, а *душевен* < псл. **duševъnъ*. Од придавката **dušъnъ(jь)*, со суф. *-ikъ е изведено и псл. (dial.) **dušъnikъ*, од кое е и мак. *душник* ‘дел од органите за дишење во форма на ’рскавична цевка која започнува од гркланот и продолжува до белите дробови’; сп. **дух**, **дија**¹, **дише**, **здив**. (ПЕРСЈ 1: 331; Аникин 15: 162–164; ЭССЯ 5: 164; ESJS 155; ERNJ 1: 208; Skok 1: 373; Snoj 2016: 159; SP 5: 108–111; Derksen 2008: 127).

душек *душек* m., *душеци* pl.; ‘цврсто сошиена постилка наполнета со волна, пердуви, која се става врз креветот или на земја и служи за спиење, постела; постилка наполнета со вештачки влакна, слама која се става на под и се користи за изведување гимнастички вежби; постилка направена од цврст материјал која се полни со воздух и овозможува лебдење над водата’.

Во релација со: ▲ душече ▼ душеме

■ Позајмено од тур. (arch., dial.) *düşek*; сп. буг. *душек*, срп. *душек*, алб. *dëshék*, алб. *dušic*. Овој дијалектен

збор во стандардниот тур. јазик има облик *döşek*, што се изведува од глаголот *düşemek/döşemek* ‘простира’, што е од сттур. глаголка основа *düşe-/döşe-* во основното значење ‘простира (за постела, под итн.)’. Од истата основа е и турцизмот *душеме* ‘дрвен под’, а во некои мак. дијалекти ‘послан под (со нешто, на пр. мушама)’. (Јашар-Настева 25, 67, 180; ПЕРСЈ 1: 331; БЕР 1: 469–470; Skok 1: 461; Snoj 2016: 159; Škaljić 229).

души¹ *души*, *душаи* impf.; ‘прави пречки, го спречува дишењето; (се ~) има пречки во дишењето, ја губи можноста да дише’.

Во релација со: ▲ душење, задуши, задушувa, задушен, издуши, издушувa ▼ души², дише, дија, здив, дух, душа

■ Од псл. **dušiti* и **dušiti se*; сп. стсл. *задоушити* са ‘се задуши’, буг. *душа* ‘души, гуши’, срп. *душити* ‘души, гуши’, хрв. *dušiti* ‘души, гуши’, слн. *dušiti* ‘души, гуши, гасне (оган)’, слч. *dušit* ‘души, стега, притиска’, чеш. *dušiti* ‘души, стега, притиска; гаси, стивнува, дави’, глуж. *dušyć* ‘души, гуши’, длуж. *dušyś* ‘души, гуши’, пол. *duśić* ‘души, гуши’, рус. *душить* ‘души, гуши, дави, притиска, стега, гаси’, укр. *душити* ‘души, дави; притиска’, блр. *душыць* ‘души, дави; притиска’. Обично, псл. **dušiti* во значењето ‘души, спречува, отежнува дишење’ се смета дека е каузатив од инохативот **zadъxnъti*. Аналогна ситуација има меѓу литв. каузатив *dūšinti* ‘души, гуши’ – литв. инхотив со суф. -sta-, *dūsti*, *dūstù* (< **dūstu* < **duns-stu*) ‘се задиши, остане без здив’, кој се разликува од словенските зборови во коренскиот вокализам со нулев степен; сп. **души**², в. **дија**¹, **вдахне**, **дух**. (ЭССЯ 5: 164f; ERNJ 1: 209; SP 5: 112).

души² *души*, *душаи* impf.; ‘мириса нешто – за животно (обично пес); мириса, насетува – за човек; (се ~, само pl.) муѓусебно се мирисаат, се душ-каат’.

Во релација со: ▲душење, душка, душкало, дух ▼души¹, дише, дија, здив, душа

■ Поради хомонимијата со *души*¹, овој глагол најчесто се заменува со изведениот од него глагол *душка* исклучиво во значење ‘мириса’. Инаку, регуларно се изведува од псл. **dušiti* (*se*) < **duxiti* (*se*) ‘станува задушно, мириса’, мотивирано од псл. **duxъ*; сп. буг. *душà* ‘мириса, душка’, срп. (dial.) *душити* ‘шири мирис’, слч. (dial.) *dušit* ‘мириса (на скапано)’; сп. души¹, в. дија¹, вдахне, дух.

душман *душман* m., *душмани* pl. и *душманин* m., *душмани* pl.; ‘противник, непријател’.

Во релација со: ▲душманка, душмански, душманлак

■ Позајмено од тур. *düşman*; балкански турцизам, сп. буг. *душмàнин*, срп. *дѹшманин*, *дѹшман*, хрв. *düşta-nin*, *düşman*, алб. *dushmàn*, аром. *duşman*. Турскиот збор е позајмен од перс. *dušmen* ‘непријател’, што е сложенка од пие. **dus-* ‘зол, лош’ (дожд) и **men-* ‘мисли’ (в. **мисли**, **памет**). Сродни сложенки се авест. *duš-manah* ‘тој што мисли лошо, непријателски’, грч. *δυσ-μενής* ‘непријателски’, скрт. *dur-manas-* ‘пакосен’. (Јашар-Настева 35, 88, 224; ERHJ 1: 209; Skok 1: 462; Tietze 2: 527; Beekes 359).

í

ѓавол *ѓавол* m., *ѓаволи* pl.; ‘натприродно суштество кое обично живее во пеколот, замислено како олицетворение на зло; зол дух; (fig.) злобен, лош човек; (fig.) итар, немирен, палав човек’

Во релација со: ▲ѓаволче, ѓаволица, ѓаволка, ѓаволштина, ѓаволштилак, ѓаволест, ѓаволит, ѓаволски, ѓаволов, ѓаволи, ѓаволува

■ Позајмено преку стсл. **диаволъ**, од грч. **διάβολος**, грцизам од христијанска провиниенција; сп. буг. *дѣвол*, срп. *ђавѡ*, слч. *diabol*, чеш. *d'ábel*, пол. *diabeł*, глуж. *djaboł*, длуж. *djaboł*, рус. *дѣвол*, укр. *диявол*, *дјавіл*, (arch.) *диабель*, *діябль*, блр. *д'ябал* (< пол. *diabeł*), но и (arch.) *дияволь*, *диаволь*, *дьявол*. Кај православните Словени позајмувањето е преку стсл. **диаволъ**, каде што **-в-** го одразува сргрч. изговор на **-β-**, а кај католичките Словени е заемка преку лат. *diabolus*, за што сведочи гласот **-b-**. Грчката именка се изведува од глаголот **διαβάλλειν** 'клевети', а како религиски термин претставува калка на хебр. *śāṭān* 'сатана'. (Аргировски 1998: 105; Аникин 15: 202–203; БЕР 1: 470–471; Фасмер 1: 560; ЕСУМ 2: 81; ЭСБМ 3: 182; ПЕРСЈ 1: 335; Skok 1: 401–402; ESJS 132–133; Gluhak 217; ERHJ 1: 217).

ѓак ѓак m., ѓаци pl.; 'тој што се подготвува да се замонаши во манастир'

Во релација со: ▲ѓаче ▼ѓакон, ѓаконија, ѓаконик, архиѓакон

■ Позајмено од сргрч. *διῆκος*, грцизам кој во поголемиот дел од словенските јазици (пред сè, западнословенските) е позајмен со посредство на лат. *diacus*; стсл. *диакъ*, буг. (arch.) *дяк* ‘уче-

ник', (dial.) *гјак* 'факон', срп. *ђак* 'ученик', (arch.) 'писар, писмен човек', хрв. *đak*, слн. *diják*, слч. *žiak*, чеш. *žák*, пол. *żak*, сите во значење 'ученик', рус. (arch.) *дѣак* '(државен) секретар', укр. *дяк*, блр. *дзяк*. Грч. *διάκος* е скратена варијанта од *διάκονος* изворно 'тој што служи, слуга'; в. **ѓакон**. (Аргировски 1998: 105; Аникин 15: 203–205; БЕР 1: 472; Фасмер 1: 560; ЕСУМ 2:153; ПЕРСЈ 1: 335–336; Skok 3: 670; ESJS 132; Gluhak 217; Snoj 2016: 109; ERHJ 1: 217).

ѓакон *ѓакон* m., *ѓакони* pl.; ‘свештено лице што му помага на свештеникот (или епископот) при богослужба; припадник на најнискиот од трите чина во црковната хиерархија’

Во релација со: ▲ѓаконски, ѓаконик, ѓаконство, ѓаконија, ѓаконува, ѓак

■ Позајамено преку стсл. **диаконъ**, од грч. **διάκονος** ‘слуга; служител во храм, црква’, во мак. дијалекти реги-стриран и како **djакон**; сп. буг. (arch.) **ојакон**, срп. **ђакон**, хрв. **дѣкон**, струс. **дѣяконъ**, рус. **дѣякон**, укр. **диякон**, блр. **дыякан**. Грч. **διάκονος** е обра-зуван од **δι(α)-** (в. **дија**²) и од **-κονος**, што е од пие. корен ***ken(h)₁-** ‘се тру-ди, се мачи’ (Аргировски 1998: 105; Аникин 15: 205; БЕР 1: 472; Фасмер 1: 560; ПЕПСЈ 1: 336; Skok 3: 670; ESJS 132; Snoj 2016: 137; ERHJ 1: 217).

гауп *ġaup* m., *ġaupu* pl.; (dial., arch., pej-
or.) ‘неверник, християнин, немусли-
ман’

Во релација со: ▲ гаурин, гаурка, гаурски

■ Позајмено од тур. (dial., colloq.) *gâvur* ‘немуслиман, неверник’, што е од перс. *gebr* ‘припадник на зоро-

астризмот; неверник’, а во тур. разговорен јазик се користи како еквивалент на *kâfir* ‘неверник, многубожец’, што е од арап. потекло. Во мак. дијалекти се среќаваат и облиците *џаурин*, *џавур*, *каур*, *каурин*, *кавурин*, *кафир*, што укажуваат на постаро и на поново позајмување; в. **каурин**. (Јашар-Настева 2001: 31, 34, 107, 203; Tietze 3: 155).

ѓеврек *ѓеврек* m., *ѓевреци* pl.; ‘вид печиво со прстенеста форма, посипано со сусам’

Во релација со: ▲ѓеврече, ѓеврекчија

■ Позајмено од тур. *gevrek*; балкански турцизам, сп. буг. *геврѐк*, срп. *ђеврек*, алб. *gjevrëk*, нгрч. *үкеврëк*. Тур. збор е поименчена придавка во значење ‘кршлив, крут’, што е по потекло девербал од глаголската основа *gevre-* ‘се суши (од топлина), испарува, станува крут, кршлив; слабее’. (Јашар-Настева 2001: 90, 203; БЕР 1: 235; Севортян 3: 7–9; Skok 1: 479; Škaljić 250; Tietze 3: 209).

ѓезве *џезве* n., *џезвиња* pl.; ‘сад со долга рачка во кој се вари кафе’

■ Позајмено од тур. *cezve* во исто значење; балкански турцизам, сп. буг. *дјезве*, *дјезвѐ*, срп. *џџва*, *џџва*, алб. *xhëzve*. Освен на Балканот, овој збор се среќава и во англ. *jezve*, крим.-татар. *cezve*, рус. *дјезва*, ерм. *jazve*, унг. *dzsezva*, чеш. *džezva* итн. Тур. збор, според Tietze (2: 77) е позајмен од арап. *caḏwa* ‘жар, изгорено дрво; гламја’, од коренот /*cdw*/, при што арап. /*d*/ во тур. преминало во /*z*/. Според Nişanyan (s.v. *cezve*) тур. збор е од арап. *cawza(t)* ‘голтка (вода)’ од арап. корен *cwz*, односно арап. *cawza(t)* е именка изведена од глаголот *cāza* ‘наводнува’, при тоа не е објаснет семантичкиот развој, што

ја прави оваа етимологија сомнителна. (Јашар-Настева 2001: 34, 69, 192, 206, 208; БЕР 1: 359; Skok 1: 473; Škaljić 240; Tietze 2: 77; Nişanyan, s.v. *cezve*).

ѓем *џем* m., *џемови* pl.; ‘кратка метална шипка што му се става на коњот во устата, а со краевите се прицврстува за уздата и служи за управување со коњот’

■ Позајмено од тур. *gem*; сп. срп. и *ђѐм*. Според Škaljić (1966: 248) тур. збор е веројатно позајмен од перс. *ligām*, со испаѓање на првиот слог во тур. збор. Според Nişanyan (s.v. *gem*) од грч. *κῆμός* или *καμός* ‘огрлица за кучиња’, од стгрч. *κῆμός*, ‘поводник, тесна корпа или торба врзана околу устата на животното за да се спречи каснување’. Сепак, според него, и звучните и семантичките промени бараат објаснување. Според Eren (1999:153) тур. *gem* во значење ‘железно прачка што му се става на коњот за контролирање’ се чини дека се користи само во анадолскиот регион, додека во другите тур. дијалекти се среќаваат други називи. Поврзувањето со перс. *ligām* според него е неточно, а крајното потекло на овој збор е неизвесно, иако постојат обиди да се поврзе со грч. *κῆμός*. (Јашар-Настева 2001: 49, 203; Škaljić 1966: 248; Eren 1999: 153; Nişanyan, s.v. *gem*).

ѓеран *џеран* m., *џерани* pl.; ‘направа, лост за вадење вода од бунар; бунар со таква направа; (dial.) прат на кој се простираат алишта; (dial.) стап во кокошарник на кој лежат кокошките’

■ Според Аргировски (1998: 106) позајмено од грч. *γέραν(ov)*; сп. буг. *геран*, срп. *ђѐрам*. Грч. *γέραν(ov)* е деминутив од *γέρανος* ‘жерав’. Називот за таквата направа е метафора

спрема изгледот на птицата; сп. рус. журавль ‘жерав; ѓеран’, свгерм. *kra-ne*, англ. *crane* ‘жерав’ > ‘справа за подигање’ > ‘кран’. Срп. *ћерам* според ПЕРСЈ (1: 337), е посредно преку тур. (dial.) *geran* ‘дрвен лост’. (Аргировски (1998: 106; БЕР 1: 237; ПЕРСЈ 1: 337; Skok 1: 478; Tietze 3: 195).

ѓердан *ѓердан* m., *ѓердани* pl.; ‘ниска од бисер, злато, скапоцени камења, што обично се носи околу вратот, како украс, накит’

Во релација со: ▲ѓерданче, ѓерданест, ѓерданлија

■ Позајмено од тур. *gerdan* првично ‘врат’, а потоа ‘тоа што се носи околу вратот’; балкански турцизам, сп. буг. *gerdān*, *гендār*, срп. *ћердān*, *гёрдān*, *гендār*, алб. *gjerdān*, ром. *gherdan*. Тур. *gerdan* е позајмено од перс. *gerdan/gerdān*, што е изведено од срперс. глагол *wardan* или *gardan* ‘врти’ од пие. **wert-* ‘врти’. (Јашар-Настева 2001: 203; БЕР 1: 238; Eren 1999: 154; Tietze 3: 196).

ѓерѓеф *ѓерѓеф* m., *ѓерѓефи* pl.; ‘тркалезна или четвртеста рамка на која се распнува платното што се везе’

Во релација со: ▲ѓерѓе

■ Позајмено од тур. *gergef*; балкански турцизам, сп. буг. *гергѐф*, срп. *ћер-ћеф*, *ћерћев*, алб. *gjergjéf*, ром. *gher-ghef*, грч. *үкерүкѐф*. Тур. *gergef*, според Škaljić (1966: 249) е изведено од инфинитивот *germek* ‘растегне, затегне’, од перс. *kārgāh* или *kārkef*. Според Eren (1999: 154) тур. *gergef* ‘рамка на која се растегнува ткаенина за вез’ < перс. *kārgāh*, *kārgah* ‘разбој’, што е образувано од *kār* ‘работа’ и *gāh* ‘место’. Во перс. јазик постои и обликот *kergeh*. Во тур. јазик, финалниот глас *-h* е променет во *-f*. Овој збор во јазиците од Блискиот Исток и

Јужна Азија (особено во курдскиот, персискиот итн.) се јавува во значењето ‘мала рамка за рачен разбој или вез’, односно се однесува на дрвена рамка што се користи за ткаење или везење. (Јашар-Настева 2001: 74, 203; БЕР 1: 238; Škaljić 1966: 249; Eren 1999: 154)

ѓериз *ѓериз* m., *ѓеризи* pl.; ‘одводен канал за истекување на нечистотија; канализирано поточе по кое истекува нечистотијата’

■ Позајмено од тур. *geriz* ‘подземен воден канал’; балкански турцизам, сп. буг. *гериз*, срп. *ћериз*, алб. *gjiriz*. Тур. збор е позајмен од перс. *kārīz* ‘подземен цевковод, помеѓу вертикални шахти, што води вода од внатрешноста на ридот до селата во долината’. (Јашар-Настева 2001: 35, 66, 203; БЕР 1: 238; Tietze 3: 203).

ѓоа *ѓоа* и: *ѓоамийи*, *ѓомиийи* adv.; ‘како да, божем’.

■ Од тур. *güya* ‘наводно’; сп. буг. (dial.) *гьоа* (потврдата е од мак. дијалекти, м. з.), *гьове*, *гьой*, *гьойким*, *гьодем*, срп. *ћоја*, као *ћоја*, *коћоја*, алб. *gjója*. Тур. *güya* е позајмено од перс. *güya* (*göyā*), што е изведено од глаголот *goftan* ‘каже, рече’. (Јашар-Настева 2001: 35, 120, 203; БЕР 1: 305; Tietze 3: 299).

ѓол *ѓол* m., *ѓолови* pl.; ‘езерце, бара, мочуриште’

Во релација со: ▲ѓолъ, ѓолъче

■ Позајмено од тур. *göl*; балкански турцизам, сп. буг. *гьол*, срп. *ћол*, алб. *gjol*, ром. *ghiól*. Тур. *göl* е од сттур. *köl* ‘езеро’, сродно е со перс. *köl* ‘јама, мочуриште’. (Јашар-Настева 2001: 32, 58, 180, 203; БЕР 1: 306; Tietze 3: 256).

ѓомлезе *ѓомлезе* n., *ѓомлезина* pl. и *ѓоз-
леме* n., *ѓозлемина* pl.; ‘вид ориен-
тално јадење; кори од пченкарно или
пченично брашно потпечени под сач’

Во релација со: ▲ *ѓомлезец*, *ѓозлеме*

■ Позајмено од тур. *gözleme*, во дел
од мак. дијалекти со слоговна мета-
теза; балкански турцизам, сп. буг.
гьозлемѐ, *гьозлемà*, *гюзлюмà*, ром.
ghïozlomeá, *ghizlomeá*. Тур. збор е
глаголска именка изведена од *göz*
‘око; преграда’. Според Nişanyan (s.v.
gözleme) тур. *gözleme* потекнува од
сттур. *közleme* ‘готви на жар’, што е
изведено од сттур. *köz* ‘жар, оган’.
Според него, бидејќи разликата поме-
ѓу *köz* и *göz* генерално не е наведена
во старото писмо, тешко е да се одре-
ди времето на промената на изго-
ворот. Според (Tietze 3: 281) тур.
gözleme ‘тенок, мрсен леб печен на
плоча’ < *göz* + *yemek*, со проширу-
вање *-le-* што се користи кај имен-
ките. (Јашар-Настева 2001: 90, 203;
БЕР 1: 306; Tietze 3: 281; Nişanyan,
s.v. *gözleme*).

ѓон¹ *ѓон* m., *ѓонови* pl.; ‘штавена цврста
говедска или коњска кожа; долен дел
од чевелот обично изработен од
кожа, гума и сл.’

Во релација со: ▲ *ѓонче*

■ Позајмено од тур. *gön*; балкански
турцизам, сп. буг. *гьон*, срп. *ђѓн*, алб.
gjon, ром. *ghiól*. Тур. *gön* потекнува
од сттур. *kön* ‘суро̀ва кожа’. (Јашар-
Настева 2001: 79, 203; БЕР 1: 306;
ПЕРСЈ1: 337; Севортян 3: 72–73; Skok
1: 481; Tietze 3: 259; Nişanyan, s.v.
gön).

ѓон² *ѓон* m., *ѓонови* pl.; ‘птица слична на
бувот, но помала; утка; кук, *Otus scops*’

■ Според Аргировски (1998: 106)
позајмено од нгрч. *γκιώνης*, но без
натамошна етимологија. Можно да е

заемка и од алб. *gjon*, (dial.) *gjin* ‘*Otus
scops*’, што според Meyer (1891: 141)
е од личното име *Gjon* (Јован), при
што наведува споредба со итал. *bar-
bagianni* и тур. *İshak kuşu*; сп. аром.
ghion, меглром. *ghion*, грч. *γκιώνης*.
Аргировски (1998: 106; БЕР 1: 306;
Meyer 1891: 141).

ѓубре *ѓубре* n., *ѓубрина* pl.; ‘отпадоци,
нечистотија, смет; гној; вештачки, ор-
гански и минерални материи за ѓу-
брење на почвата; (fig.) безвреден’

Во релација со: ▲ *ѓубралник*, *ѓубрар*,
ѓубрарник, *ѓубрарски*, *ѓубрач*, *ѓубре-*
лив, *ѓубретарина*, *ѓубреција*, *ѓубри*,
ѓубриво, *ѓубриште*

■ Позајмено од тур. *gübre*, покрај
göbre; балкански турцизам, сп. буг.
гю̀бре, *гю̀брѐ*, срп. *ђү̀бре*, алб. *gjybre*,
gjybërr. Тур. збор потекнува од нгрч.
κόπρια ‘ѓубриво за посеви’, од *κόπρος*
‘измет’. Турцизмот е позајмен како
земјоделски термин во значење ‘гној,
сточен измет кој се наноси по поли-
њата’, а дури потоа секундарно ста-
нал синоним за ‘отпадок што треба да
се измете, исчисти, отстрани’. (Јашар-
Настева 2001: 37, 203; БЕР 1: 307;
ПЕРСЈ1: 337; Skok 1: 482; Tietze 3: 250,
s.v. *göbre*; Nişanyan, s.v. *gübre*).

ѓувеч *ѓувеч* m., *ѓувечош* (sg.); ‘вид ја-
дење со разновиден зеленчук, обично
со месо, што се пече во земјен сад;
подлабок земјен сад, земјена тава за
ѓувеч и слични јадења; вид мангал’

■ Позајмено од тур. *güvec* ‘длабок,
тежок глинен или земјен сад што се
користи за готвење; јадење зготвено
во тој сад (обично чорба што се готви
подолго време на тивок оган’; бал-
кански турцизам, сп. буг. *гю̀вѐч*, срп.
ђү̀веч, алб. *gjývëç*, ром. *ghivëci*, аром.
ghivëce, нгрч. *γκιουβέτσι*, исто така
хрв. *đüvec*, слн. *džuveč* (< срп. *ђү̀веч*),

рус. *гювѣч* (< буг. *гювѣч*). Потеклото на тур. *güveç* не е јасно, иако зборот е посведочен во повеќе јазици од тур. група. Се помислува дека е во прашање некоја стара заемка. Изворното значење е ‘лонец, сад, посатка’, оттаму и називот за јадењето што се подготвува во тој сад (ПЕРСЈ 1: 337). Според Nişanyan (s.v. *güveç*) овој збор е од сттур. *küdeç* ‘сад за готвење направен од печена глина’, што е изведен од сттур. глаголка основа *küd-* ‘чека’, според нас со семантички развој ‘сад што се чека да се загрее (што тешко се загрева)’ > ‘јадење што се подготвува подолго време’. (Јашар-Настева 2001: 68, 89, 203; Аникин 12: 295; БЕР 1: 307; ПЕРСЈ 1: 337; Севортян 3: 53–54; Skok 1: 484; Škaljić 1966: 259; Tietze 3: 330; Nişanyan (s.v. *güveç*)).

ѓузел *џузел* adj. (indecl.); ‘убав, прекрасен’.

■ Позајмено од тур. *güzel* ‘убав’; сп. и срп. *ћузел* ‘убав, прекрасен’. Тур. збор нема сигурна етимологија. Според Tietze (3: 278, s. v. *gözel*) најверојатно е изведено од *göz* ‘око’, но можно да е од анадол. тур. *gözel* од сттур. *közel* ‘убав’. Според Nişanyan (s.v. *güzel*) е од сртур. *gözel* што е од сттур. *kök* ‘небо’, па по пат на метафора преминало во ‘убав’, иако и самиот тој нагласува дека структурата на именката е нејасна. (Јашар-Настева 2001: 166, 172, 203; Севортян 3: 63–64; Škaljić 1966: 259; Tietze 3: 278, s. v. *gözel*; Nişanyan (s.v. *güzel*)).

ѓул *џул* m., *џулови* pl.; ‘вид цвеќе, роза, ружа’.

Во релација со: ▲ѓулов, ѓул градина, ѓул трендафил

■ Позајмено од тур. *gül* ‘роза’, што е позајмено од перс. *gul* ‘цвеќе, роза’;

сп. буг. *гюл*, срп. *ћул*. (Јашар-Настева 2001: 30, 46, 203; Škaljić 1966: 254; Tietze 3: 304).

ѓуле *џуле* n., *џулиња* pl.; ‘граната, топовско зрно; кугла, топка, обично железна, за спортски натпревар’.

Во релација со: ▲ѓулест

■ Позајмено од тур. *gülle*, *gürle* ‘железна топка’; балкански турцизам, сп. буг. *гюл(л)е*, *гюрле*, срп. *ћуле*, алб. *gjyle*, аром. *ghiulea*, аром. *ghiule*. Тур. збор потекнува од нперс. *gulūla*, *gūlla* ‘топчест предмет’. (БЕР 1: 308; ПЕРСЈ 1: 337–338; Skok 1: 483, s. v. *ḡl*²; Škaljić 1966: 258, s. v. *ḡnle*; Tietze 3: 308).

ѓум *џум* m., *џумови* pl.; ‘голем бакарен сад за вода, ракија, вино, млеко’.

Во релација со: ▲ѓумче

■ Позајмено од тур. *güğüm* ‘бакарен сад’; балкански турцизам, сп. буг. *гюм*, срп. *ћуџум*, алб. *gjym*, ром. *ghïum*, *ghïom*. Според Tietze (3: 304), овој збор е позајмен од грч. *κουκούμι* < византиски грч. *κουκούμιον* < лат. *cucuma* ‘бакарен бокал за вода’. Nişanyan (s.v. *güğüm*) наведува дека тур. збор е позајмен од грч. *κουκούμιον* ‘бакарен сад за вода’, што е од стгрч. *κουκούμις* со исто значење. За овој стгрч. збор *κουκούμιον* (што е деминутив од *κούκκουμα*) има потврда уште од I век пр. Хр., кога Римското Царство било во најголема моќ, па несомнено се поврзува со сир. *qūqātā* ‘лонец’ < од арамеј. *qwqm* < акад. *kukkubu*, *quqquba* ‘помал сад што се користи за налевање или за пиење’, првично ‘мешина за пиење направена од животинско потекло’, секоја слична кесичка со мал отвор’. Поради специфичноста во изговорот на тур. глас *ğ*, во мак. дијалекти се регистрирани и облиците *џуџум*, *џуум*.

(Јашар-Настева 2001: 21, 68, 184, 195, 203; БЕР 1: 308; Škaljić 1966: 254; Tietze 3: 304).

ѓутуре *ѓуџуре* adv.; ‘сè заедно, без одделно мерење, броење или делење’.

■ Позајмено од тур. *götürü* ‘заедно, во целина; на големо’, балкански турцизам; сп. буг. *гòтура*, срп. *ђџуре*, алб. *gjytyri*, ром. *ghiótură*. Тур. именка е изведена од глаголот *götürmek* ‘подигне, поткрене; однесе, пренесе’.

Во мак. дијалекти се јавува и варијанта со почетно -к- (*куџура*, *куџуре*), при што можно е грч. посредство (преку грч. *κοιτούροϋ*), но варијантата со безвучен анлаут е посведочена уште во самиот тур. јазик од кој се и буг. *кџуру*, аром. *cuturú*, алб. *kuturú(m)*, како и грч. *κοιτούροϋ*. (Јашар-Настева 2001: 77, 121, 180; БЕР 1: 307; БЕР 3: 162; ПЕРСЈ 1: 338; Севортыан 3: 86–88; Skok 1: 484; Рарагаги 1: 345–346; Tietze 3: 271).

Е

e¹ *e* interj. и part.; за чудење и за негодување: *E, ѿа ѿи си дошол! E, gosīa e!*
 ■ Од псл. **e!*; буг. *e!*, срп. *ê!*, хрв. *ê!*, слн. *è!*, слч. *e!*, чеш. *e!*, *ě!*, пол. *e!*, рус. *e!*, *ê!*, укр. *e!*, блр. *e!* Најчесто се претпоставува псл. **e!*, извик за изразување разни доживувања, преживувања и емоции (најчесто разочарување, незадоволство, сомнеж, изненадување). Се споредува со лит. *ẽ* (за повикување, одбивање), *ẽ* (изненадување, осуда), латв. *e* (за одбивање, помирување), грч. *ẽ* (за изразување болка, сочувство), *ẽ* (‘еј’ за довикување некого, за привлекување внимание). Според Аникин (15: 227–228) псл. старост е сомнителна, можно е извиците да се јавиле на почвата на одделните словенски јазици. Недоволно јасен е односот со деиктичката партикула **e* (како на пр., мак. (dial.) *e-* во *eва!* извик за изненаденост, чудење во штипско-струмичките говори, или пак, *e-* во мак. деиктички партикули *ẽше*, *еве*, *ене*), од каде што се буг. *e* (*e-то*), срп. *ě*, *ê*, хрв. *ě*, *ê*, рус. *e-* во *éв*, *éва*, *э-* во *э-то* (< псл. **e to*) итн., овде сп. и стинд. *a-sāu* ‘тој’, *a-dās* ‘тоа’, грч. *ẽ-κεῖ* ‘таму’, *ẽ-κεῖνος* ‘тој’, лат. *e-quidem* ‘секако, се разбира’ итн. Најверојатно, извикот **e* и деиктичката партикула **e* првично се етимолошки различни, но нивното разграничување не е секогаш јасно и можни се контаминации. Во литературата (БЕР 1: 473; Фасмер 2: 5; 4: 513; ЕСУМ 2: 156, ПЕРСЈ 1: 341; ESSJ 2: 182–184 итн.) најчесто се разгледуваат под иста одредница извикот и партикулата. (БЕР 1: 473; ПЕРСЈ 1: 341; ЭССЈ 6: 7; Аникин 15: 227–228; Фасмер 2: 5; 4: 513; ЕСУМ 2: 156, Skok 1: 485; Bezlaј 1: 124; SP 6: 11–12; ESSJ 2: 182–184).

e² *e*, (dial.) *ecīu* 3 sg., impf.; ‘постои, го има, се наоѓа, престојува некаде; се наоѓа во некаква (емотивна) состојба; има некакво својство, особина; има определен број години; временски период или временска состојба; со причинско значење; потекнува од некаде, се родил некаде; се именува, се нарекува; има нешто, поседува; се наоѓа во роднински, пријателски врски; поддржува, дава согласност за нешто; значи, претставува; личи, прилега на нешто’. Може да се јави како самостоен полнозначен глагол, но и како помошен и глагол копула.

Во релација со: ▲ сум, си; сме, сте, се ▼ биди, бидете; бев, беше, бевме, бевте, беа; бидејќи; бил, била, било; биле

■ Од псл. **estb*; сп. стсл. *є* (ретко), буг. *e*, срп. *jě*, хрв. *jě*, слн. *jě*, слч. *je*, чеш. *je*, глуж. *je*, рус. *e*, укр. *є*, блр. *ẽ*. Форми кои обично се сметаат дека се појавиле рано на почвата на одделните словенски јазици (или во доцниот псл. период) како скратување на псл. презентски облик **estb* 3 sg. од псл. **byti* (сп. **биде**, **беше**). Од псл. **estb* се и мак. (dial.) *ecīu*, стсл. *єстз*, срп. *jěcm*, хрв. *jěst*, чеш. *jest*, пол. *jest*, струс. *ecmь*, *єcmь*, рус. *ecmь*, блр. *ẽcць*. Псл. **estb* 3 sg. атематски презент од псл. **byti*, од пие. **esti*, од коренот **es-* (**h₁es-*), од кој се и литв. *ẽsti*, *ẽst*, прус. *est*, *ast*, стинд. *ásti*, грч. *ẽστι*, лат. *est*, гот. *ist*, герм. *ist*. Во современите исл. јазци се сочувале само формите за 3 лице еднина.

ебе *ебе*, *ebaui* impf.; (‘vulg.’) има сексуален однос; (vulg.) (се ~) е во сексуален однос’.

Во релација со: ▲ебење, ебате, до-ебе, доебува, заебе, заебува, избебе, избебува, наебе, наебува, поебе, поебува, преебе, преебува, ебава, заебава, ебач, ебачица, ебачина, ебиветер

■ Од псл. **jebati*, *jebǫ*; сп. буг. *еба*, срп. *jěbati*, хрв. *jěbati*, слн. *jěbati*, слч. *jebat*, чеш. *jebati*, глуж. *jebać*, длуж. *jebaś*, пол. *jebać*, рус. *ебать*, укр. *їбати*, блр. *ябаць*. Освен псл. **jebati* се реконструира и псл. атематско инфинитивно образување **jebti* (срп. *jěnsti*, рус. *ебти*), од пие. **h₃yebh^h-e-* ‘полово општи’ < ‘влегува’; сп. стинд. *yābhati* ‘влегува’. (БЕР 1: 474; ПЕРСЈ 1: 467; ЭССЯ 8: 188; Аникин 15: 229–232; ERHJ 1: 400; Skok 1: 765; Gluhak 293; Derksen 147; Snoj 2016: 265; Beekes 2010: 1063; LIV 309).

евакуација *евакуација* f., *евакуации* pl.; ‘преселување, пренесување луѓе или материјални добра од едно место на друго во определени несоодветни услови за живот предизвикани од војна или од природни непогоди’.

Во релација со: ▲евакуациски, евакуационен, евакуира

■ Интернационален збор што е позајмен преку европските јазици (сп. фр. *évacuation*, англ. *evacuation*), од лат. *ēvacuatiō*, што е изведено од *ēvacuō* (*ēvacuāre*), што е образувано од *e-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *vacuō* (*vacuāre*) ‘стане празен’ < пие. **h₁weh₂-* (скрт. *vāyati* ‘исчезне’, *úná-* ‘празен’, грч. *ἐάω* ‘пушти’, гот. *wans* ‘исчезне’). (ERHJ 1: 235; Snoj 2016: 172; Kluge, s.v. *evakuieren*; de Vaan 649, 653; TLFi, s.v. *évacuation*).

евалуација *евалуација* f., *евалуации* pl.; ‘стручна проценка на нешто’.

Во релација со: ▲евалуациски, евалуира, евалуатор ▼валенција

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *évaluation*, англ. *evaluation*). Зборот е образуван од лат. преф. *ex-* (*e-*, *ek-*), (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и лат. *valeō* (*valēre*) ‘е силен, јак, добар; вреди’; в. **валенција**; сп. и **владее**. (ERHJ 1: 235–236; TLFi, s.v. *évaluation*; OED s.v. *evaluation*).

евангелие *евангѐлие* n., *евангѐлија* pl.; ‘текст напишан во првите векови од христијанството за животот и за учењето на Исус Христос, дел од Новиот завет на Библијата’.

Во релација со: ▲евангелија, евангелски, евангелист, евангелистар, евангелизам

■ Позајмено од стсл. **ѡвѧгѧлиѡ**, **ѡвѧгѧлиѡ**; сп. буг. *евѧнгѧлие*, срп. *је-вѧнђѧље*, рус. *евѧнгѧлие*, укр. *евѧнгѧлие*, блр. *евѧнгѧлле*. Стсл. збор е од грч. *εὐαγγέλιον*, што е образувано од грч. *εὖ-* ‘благ, добар’ и *ἀγγελία* ‘вест’, изведено од глаголот *ἀγγέλλω* ‘јавува, известува’. Во мак. дијалекти широко е распространет и обликот *вангѧлие* (оттаму и личните народни имиња *Вангѧл*, *Вангѧлија*), што според Аргировски (1998: 106) е непосредно позајмено од нгр. *βαγγέλιο*. Грч. збор е црковен термин поврзан со Христовото учење, односно ‘книга во која е тоа запишано’. Од грч. *εὐαγγέλιον* > лат. *evangelium*, а оттаму и во другите европски јазици; сп. итал. *vangelo*, фр. *évangile*, герм. *Evangelium* итн. (БЕР 1: 474; ПЕРСЈ 1: 467–468; Аникин 15: 234–235; Skok 1: 498; ERHJ 1: 236; Snoj 2016: 172; Vasmer 1944: 71, 141–142).

еве *еве* part.; за посочување и за истакнување на предмети, појави и настани во непосредна близина.

■ Од псл. извик **evo!*, **eva!*; сп. буг. (dial.) *ѡво* (*ѡва*, *ѡве*), срп. *ѡво*, (dial.)

èvē(ðe), хрв. *ěvo*, слн. *ěvo*, слч. (dial.) *hev*, *heu(ka)*, чеш. (dial.) *hev*, пол. (dial.) *hevo!*, рус. (dial.) *ево!*, укр. (dial.) *зев*, блр. (dial.) *эва!* Зборот е блтсл.; сп. и литв. *ėva*, латв. *ē vā*. Псл. извик **evo!* (< **e vo*), **eva!* (< **e va*) се толкува како сраснување од псл. деиктичка партикула **e* (в. *e*¹) и партикулата **-va*, **-vo* од заменско потекло, поврзано со псл. **ovъ* (од кое се мак. показни заменки *овој*, *оваа*, *ова*; *овие*); сп. и **ене**, **ете**. (БЕР 1: 474; ПЕРСЈ 1: 341; ЭССЯ 39: 190–191, 201; Skok 1: 485; ERHJ 1: 236; SP 6: 71–72; Snoj 2016: 173; ESJS 2: 197–198; Vasmer 1: 388, 3: 456).

евентуален *евениџуален*, *евениџуалниоџи* adj.; ‘можен, потенцијален, веројатен’.

Во релација со: ▲евентуалност, евентуално

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *éventuel*, герм. *eventuell*) од срлат. *eventualis* ‘случајно, можно’, што е изведено од лат. *eventus* ‘случај’, партицип на глаголот *ēveniō* (*ēvenīre*) ‘се појави, се случи’, а тој пак, е образуван од *ē-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *veniō* (*venīre*) ‘дојде, доаѓа’. (ERHJ 1: 236; Kluge s.v. *eventuell*; TLFi, s.v. *éventuel*).

евергрин *еверџрин* m., *еверџрини* pl.; ‘трајни мелодии што не губат од својата актуелност, вечно млади и слушани со задоволство’.

■ Позајмено од англ. *evergreen*, буквално ‘секогаш зелен’ и првично се однесува на зимзелените растенија кои остануваат ‘вечно зелени’, односно не им паѓа лисјето без разлика на сезоната, а подоцна и во преносно значење ‘вест што може да се објави или емитува во секое време’, ‘музичка нумера што може секогаш да се слуша’. Англ. збор е сложенка обра-

зувана од *ever* ‘секогаш’ и образуван *green* ‘зелен’, а во преносното значење ‘песна или пејач кои се секогаш во мода’ е преземено и во другите европски јазици; сп. дан. *evergreen*, фин. *evergreen*, швед. *evergreen*, итал. *evergreen*. (OED, s.v. *evergreen*).

евзон *евзон* m., *евзони* pl.; ‘грчки војник, припадник на лесната пешадија’.

■ Според Аргировски (1998: 107) позајмено од грч. *εὔζωνος* ‘гардист’, што е образувано од *εὖ-* и глаголот *ζώνω* ‘опашува’ (сп. и грч. *ζώνη* ‘појас, ремен’). (Аргировски 1998: 107).

евиденција *евигенција* f., *евигенцијаџа* (sg.); ‘забележување, воведување во книги, правење попис на тоа што се случува, што се работи; фактичка состојба; книга за водење записи за личности или за состојби’.

Во релација со: ▲евиденциски, евидентен, евидентност, евидентира, евидентичар, евидентичарка

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *évidence*, англ. *evidence*), од лат. *ēvidentia*, што е изведено од лат. *ēvidēns* ‘очигледен’, а тоа е образувано од лат. преф. *ex-* (*e-*, *ek-*), (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и лат. *videō* (*vidēre*) ‘виде’. (ERHJ 1: 236; Snoj 2016: 173; Kluge s.v. *Evidenz*; TLFi, s.v. *évidence*).

евла *евла* f., *евла* pl.; (bot.) ‘вид тенко листопадно дрво; *Alnus glutinosa*’.

Во релација со: ▲евлов, евловина, евловица, евлак ▼елен

■ Наследено од псл. **elъxa*, **olъxa*; сп. мак. (dial.) *elxa*, *exla*, *efla*, буг. *елиџ*, *elxà*, (dial.) *exlà*, *ejlà*, *elèшка*, срп. *jóxa*, (dial.) *jóva*, *jóa*, *jéva*, *jéa*, *jélxa*, *jévla*, хрв. *jóha*, (dial.) *jélha*, *jálša*, *jélša*, слн. *jélša*, (dial.) *ólša*, *lišna*, слч. *jelcha*, (dial.) *ol’ha*, *olša*, чеш. *olše*, пол. *olcha*, струс. *олъха*, *олехъ*, *елъха*, *елохъ*, рус. *олъхá*, (dial.) *во́лъха*, *оль-*

фа, óлиха, ёлха, елóх, алёх, стукр. олха, укр. ві́лха, о́лха, (dial.) вильх́а, ильх́а, ольх́а, блр. во́лха, (dial.) альх́а, о́лха. Мак. стандарден облик е добиен со метатеза елха > ехлха, а потоа регуларна замена на х > в (ф), како што е во целото мак. западно наречје (пр. бех > бев, бехме > бевме, бух > був (буф)). Облиците со -š- во словенските јазици настанале од псл. варијанти *elbša, *olbša < *elbxa, *olbxa, со суф. *-ja. Зборот е најверојатно од прединдоверопско потекло, со одраз само во европските гранки на ие. јазици, за што сведочи ант.-мак. ἄλιζα (кај Хесиј); сп. ствгерм. *elira*, *erila*, *Erle*, *Eller*, срхол. *else*, хол. *els*, фр. *alise* (< гал. **alisia*), лат. *alnus* (**alispnos*), литв. *alksnis*, *elksnis* (**alisk-nis*). (Киш 1996: 54–55; БЕР 6: 475; Фасмер 3: 137; Skok 1: 772; Snoj 2016: 266; Bezlaž 1: 226; SP 6: 50).

евнух *евнух* m., *евнуси* pl.; ‘кастриран маж, обично чувар на харем’.

■ Освен *евнух*, во мак. дијалекти и *евнук*, што според Аргировски (1998: 107) е позајмено од грч. εὐνοῦχος ‘скопен слуга во харем, скопец’ стгрч. ‘тој што ја чува постелата’, (fig.) ‘тој што не спие’, што е образувано од εὐνή ‘постела’ и глаголот ἔχω, покрај другите значења и значењето ‘пази, чува’. Од грч. во лат. *eunūchus*, а оттаму во европските јазици (фр. *eunuche*, итал. *euniso*, англ. *eunuch*, хрв. *èunih*). (Аргировски 1998: 107; БЕР 6: 475; Snoj 2016: 173; ERHJ 1: 235; Kluge s.v. Eunuch).

евокација *евокација* f., *евокации* pl.; ‘потсетување преку секавање за неког или за нешто; оживување спомени’.

Во релација со: ▲евокативен, евоцира ▼вокација, вокатив, вокал, вокабулар

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *évocation*, англ. *evocation*), од лат. *ēvocātiō*, што е изведено од лат. *ēvocō* (*ēvocāre*) ‘евоцира, повикува’, а тоа е образувано од лат. преф. *ē*, (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и лат. глагол *vocō* (*vocāre*) ‘вика, повикува’; в. **вокатив**. (ERHJ 1: 236; Kluge s.v. evozieren; TLFi, s.v. évocation; OED, s.v. evocation).

еволуција *еволуција* f., *еволуцијата* (sg.); ‘постепен премин од една состојба во друга, развиток’.

Во релација со: ▲еволуциски, еволутивен, еволуира, еволуционен, еволуционизам, еволуционист, еволуционистка, еволуционистички

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *évolution*, герм. *Evolution*, англ. *evolution*), од лат. *ēvolūtiō*, што е изведено од лат. глагол *ēvolvō* (*ēvolvere*) ‘одмотува, развива’, а тоа е образувано од лат. преф. *ē*, (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и лат. глагол *volvō* (*volvere*) ‘мота, свртува, вие’. (БЕР 6: 475; ERHJ 1: 236; Snoj 2016: 173; Kluge s.v. Evolution; TLFi, s.v. évolution; OED, s.v. evolution).

евро¹ *евро* n., *евра* pl.; ‘парична единица во Европската Унија’.

Во релација со: ▲евруле, евренте ▼евро-²

■ Назив за основната парична единица во ЕУ, што е кратенка апстрахирана од името Европа. Називот е создаден во 1995 г.; в. **евро**-². (ERHJ 1: 235).

евро-² *евро-* pref.; прв дел од сложенки со значење ‘европски’.

Во релација со: ▲Евроазија, евроатлански, Евровизија, еврозона, евроинтеграција, еврокомесар, еврократ, европарламентарец, Европол, европо-

центризам, европатеник, евроскептик, евроцент, евроцентризам ▼ евро¹

■ Апстрахирано од името Европа, што е од грч. Εὐρώπη ‘подрачје во северна Грција’ и ‘женско име’. (ERNJ 1: 235).

евтаназија *евѿтаназија* f., *евѿтаназијаѿи* (sg.); ‘постапка при која со помош на лекарства се предизвикува лесна и безболна смрт на болен од неизлечива болест’.

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *euthanasia*, англ. *euthanasia*) од грч. εὐθανασία ‘лесна смрт, добра смрт’, што е образувано од εὖ (в. *eu-*) и θάνατος ‘смрт’, што е можеби во врска со скрт. *adhvanit* ‘исчезне’ < пие. **d^hwen_h₂-*. (ERNJ 1: 235; Snoj 2016: 173; Beekes 2010: 533; TLFi, s.v. *euthanasia*; OED, s.v. *euthanasia*).

евтин *евѿтин*, *евѿтиниоѿи* adj.; ‘што има ниска цена; (fig.) безвреден, празен, површен’.

Во релација со: ▲евтинко, евтино, евтинија, евтинција, евтиндика, поевтини, поевтинее

■ Според Аргировски (1998: 107) позајмено од грч. εὐθηνός ‘што не е скап, што има ниска цена’, во стгрч. и ‘богат, изобилен, плодороден’; балкански грцизам, сп. буг. *евтин*, срп. *jѐфтин*, ром. *eftin*. (Аргировски 1998: 107; ПЕРСЈ 1: 482; Skok 1: 498–499; ERNJ 1: 404; Gluhak 295; Vasmer 1944: 71; Beekes 2010: 478).

ега *еѿа* interj. и part. (dial., arch.); како сврзник во значење ‘дека, оти; штом, кога’, како партикула во значење ‘да би!; Камо среќа’

■ Наследено од псл. **jegъda* ‘кога’, ‘ако’ (Аникин 15: 248–249), или со хапологија од псл. **ego goda* (БЕР 1: 476), што е помалку веројатно; сп.

стсл. *ѿгда*, *ѿгдаже* ‘кога; штом’, буг. *егà* ‘кога; нека’, рус. (arch.) *егдà* ‘кога; ако’, стукр. *егда*, *егда*, блр. (arch.) *егдà* ‘понекогаш; кога’. За елизијата на -*о-* во мак. *еѿа*, сп. **кога**. Псл. **jegъda* припаѓа на серијата **kogъda*, **togъda*, **onogъda*, **jъnogъda* и сл. (БЕР 1: 476; Аникин 15: 248–249; ЭССЯ 8: 204; ЭССЯ 8: 186–187; ESJSS 5: 279; ESSJ 2: 277–278).

еге *еѿе* n., *еѿиња* pl.; ‘рачна алатка со назабена површина што служи за обработка на дрвени, на метални и на сл. површини со која се симнува горниот слој од површината’.

Во релација со: ▲егенце

■ Позајмено од тур. *еѿе* ‘алат за полирање и обработка на железо’; балкански турцизам, сп. буг. *егѿ*, срп. *ѿеѿе*, *jѿеѿе*. Тур. збор според Tietze (2: 556) потекнува од сттур. *eke*, а Nişanyan (s.v. *еѿе*) го доведува во врска со сттур. глаголска основа *ѿеѿе* ‘струже, ренда’. (БЕР 1: 476; Tietze 2: 556; Nişanyan, s.v. *еѿе*).

егзактен *еѿзакѿен*, *еѿзакѿиниоѿи* adj.; ‘точен, вистинит, веродостоен, со можност за научна потврда преку примери’.

Во релација со: ▲егзактно, егзактност

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *exact*, герм. *exakt*, англ. *exact*) од лат. *exāctus* ‘точен’, пасивен партицип на глаголот *exigō* ‘истерат’, а тој пак, е образуван од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *agō* (*agere*) ‘води, тера’; в. **агент**. (ERNJ 1: 219; Kluge s.v. *exakt*; TLFi, s.v. *exact*; OED, s.v. *exact*).

егзалтација *еѿзалиѿација* f., *еѿзалиѿацијаѿи* (sg.); ‘занес, возвишеност’.

Во релација со: ▲егзалтира, егзалтиран

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *exaltation*, англ. *exaltation*), од лат. *exaltātiō*, што е изведено од лат. глагол *exaltō* (*exaltāre*) ‘подигне’, а тој пак, е образуван од преф. *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *altus* ‘висок’ < пие. **h₂el-to-* (сп. стирс. *alt* ‘висок’, срвгерм. *alt* ‘стар’). (ERNJ 1: 219; Chambers 350; de Vaan 35; TLFi, s.v. *exaltation*; OED, s.v. *exaltation*).

егзарх *eǵzax* m., *eǵzaxi* pl.; (relig.) ‘поглавар на самостојна православна црква или на определена црковна област; митрополит, застапник на патријархот’.

Во релација со: ▲ егзархија, егзархиски, егзархист

■ Црковен термин од грч. ἑξάρχος, кој на почвата на Македонија почнал често да се користи по прогласувањето на Бугарската егзархија од страна на султанот Абдул Азис на 27 февруари 1870 година и влегувањето на дел од епархиите од претходно укинатата Охридска архиепископија во 1767 г., под јурисдикција на оваа филетистичка црква. Грч. ἑξάρχος е сложена составена од преф. ἑξ (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и ἄρχων во изворното значење ‘владетел’.

егзекуција *eǵzekuciја* f., *eǵzekucii* pl.; ‘извршување смртна пресуда; извршување на судска пресуда; одземање имот на должник; уништување’.

Во релација со: ▲ егзекутор, егзекутира, егзекутива, егзекутивен

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *exécution*, англ. *execution*), од лат. *executiō*, што е изведено од лат. глагол *exsequor* (*exsequi*) /*exequor* (*exequi*) ‘спроведува, извршува’, а тој пак, е образуван од преф. *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *sequor* (*sequi*) ‘следи, придружува’ < пие. **sekʷ-* ‘следи’. Од

истата основа, преку фр. *exécutif* е и мак. егзекутивен ‘извршен’, егзекутива ‘извршна власт’. (Snoj 2016: 164; TLFi, s.v. *exécution*; OED, s.v. *execution*).

егзил *eǵzil* m., *eǵziloŭ* (sg.); ‘присилно прогонство од родниот крај; место каде што се оди во прогонство’.

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *exilé*, герм. *Exil*, англ. *exile*), од лат. *ex(s)ilium* ‘прогонство’, изведенка *ex(s)ulo* ‘изгони, прогони’, што е образувано од преф. *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и најверојатно од пие. **selh₁-* ‘земе’, со семантички развој ‘земе’ > ‘предаде, однесе’ > ‘(ис)прати’. Истиот корен е и во конзул (сп. и **конзул**). (ERNJ 1: 219; Snoj 2016: 164; de Vaan 196; TLFi, s.v. *exilé*).

егзистенција *eǵzistiŋciја* f., *eǵzistiŋciја* (sg.); ‘опстанок, постоење, суштествување’.

Во релација со: ▲ егзистенцијален, егзистенцијализам, егзистенцијалист, егзистира

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *existence*, герм. *Existenz*, , англ. *existence*), од длат. *existentia*, што е апстрактна именка изведена од лат. глагол *existō* (*existere*) ‘се појавува’, а тој пак, е образуван од преф. *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *sistō* (*sistere*) ‘стои, опстојува’. (ERNJ 1: 219–220; Snoj 2016: 164; TLFi, s.v. *existence*).

егзодус *eǵzodus* m., *eǵzodusŭ* (sg.); ‘истерување луѓе, бегане од живеалиштето поради тешки услови; принудно раселување и истапување од некоја поголема заедница’.

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *Exodus*, англ. *exodus*), од лат. *exodus*, што е од грч. ἑξοδος ‘излез’, образувано од преф. ἑξ- (в. **екс-**, **ек-**,

е-) и *óðós* ‘пат’. (ERHJ 1: 220; Chambers 355; OED, s.v. exodus).

егзотичен *еџоџичен, еџоџичниоџ* adj.; ‘необичен, чуден, возбудлив; што се однесува на егзотика’.

Во релација со: ▲егзотично, егзотичност, егзотика

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *exotique*, germ. *exotisch*, angl. *exotic*) од лат. *exōticus*, што е од грч. *ἐξωτικός* ‘надворешен, туѓ’, што е пак, изведено од прилогот *ἐξω* ‘надвор’, од предлогот *ἐξ* ‘од’. Од придавката *еџоџичен*, по урнек на европските јазици, е изведена и именката *еџоџика*. (ERHJ 1: 220; Snoj 2016: 164; Kluge, s.v. *exotisch*; TLFi, s.v. *exotique*).

егиди *еџиди* и *ејџиди* interj.; за обраќање кон некого или кон нешто со нагласена емоционалност.

Во релација со: ▲дејгиди

■ в. дејгиди.

еглендисува *еџлендисува, еџлендисувааџ* impf.; (dial., arch.) ‘разговара, муабети, се разонодува’.

Во релација со: ▲егленце

■ Позајмено од тур. *eğlenmek* ‘се забавува, се разонодува’; балкански турцизам, сп. буг. (dial., arch.) *егленди́свам, егленди́ша*, срп. (dial., arch.) *еглѐндисати, (j)еглѐнисати*, ром. *eglinđisi*. Според Nişanyan (s.v. *eğlenmek*) тур. збор е изведен од сртур. *egle-* од сттур. глаголка основа *ōd-* ‘троши, губи (време)’. Од тур. *eğlence* ‘разнода, забава, интересен разговор’ е и мак. *еџленце*. (Јашар-Настева 2001: 111; Nişanyan s.v. *eğlenmek*).

еџо *еџо* n., *еџа* pl.; ‘самосвест за себе; сето тоа што ја прави мојата личност, моето „јас“’.

Во релација со: ▲еџоизам, еџоист, еџоистка, еџоистичен, еџоистички, еџоцентризам, еџоцентрик, еџоцентричен

■ Книжевна заемка позајмена преку европските јазици, од лат. *ego* ‘јас’, од пие. **egʰ₂*, сродно со грч. *ἐγώ*. Овој термин се употребува во филозофијата и психологијата. (de Vaan 187; Beekes 2010: 373).

еџоизам *еџоизам* n., *еџоизмоџ* (sg.); ‘себичност, саможивост; поставување на своите интереси над сите други’.

Во релација со: ▲еџоист, еџоистка, еџоистичен, еџоистички ▼еџо

■ Позајмено од фр. *égoïsme*, што е изведено од лат. *ego* ‘јас’. Од фр. *égoïste* е и *еџоисџ* ‘саможивник, себичен човек’. Од фр. *égoïstique* е изведена и придавката *еџоисџичен* ‘што има особини на еџоист’; в. **еџо**. (ERHJ 1: 219; Snoj 2016: 163; Kluge 152, s.v. *Egoismus, Egoist*).

едвај *едвај* и *одвај* adv.; ‘со краен напор, со мака, со голем труд; со скоро полно исцрпување, истрошување; во краен момент, во определен момент, во определено време (за време)’.

Во релација со: ▲едвам, одвај ▼еден

■ Наследено од псл. **(j)ed(ъ)va*; сп. стсл. *ѣдѡѡ, ѣдѡѡ, ѡдѡѡ*, буг. *едѡѡ*, срп. *јѣдѡѡ*, хрв. *jědva*, слн. *jědva*, чеш. *jedva*, пол. (arch.) *jedwa*, струс. *од(ъ)ѡѡ*, рус.-псл. *едѡѡѡ*, рус. *едѡѡѡ*, (dial.) *одѡѡѡ*, стблр. *едѡѡ*. Псл. прилог се толкува како спој од заменската основа на псл. **(j)ed-* (в. **еден**) и показната партикула **-va*. (ПЕРСЈ 1: 470; Аникин 15: 259–260; ЭССЯ 6: 16; Skok 1: 769; SP 6: 35–37; ESSJ 2: 245–247; ESJS 277–278).

кин 15: 269–271), а за обличите за бројот 1 се реконструира псл. варијанта **odinъ*. Псл. збор се толкува како сложенка во која првиот дел нема јасна етимологија, а за вториот дел етимолозите се согласни дека станува збор за псл. придавка **inъ* (од која се изведени мак. *инаков*, *инаква*, *инакво*, adj., *инаквост* f., *инаку* adv.). Оваа псл. придавка првично значела ‘еден’, а подоцна се развило значењето ‘втор’, па се почувствувала потреба повторно да се компонира збор кој ќе означува ‘еден’ и во тој случај се прибегнало кон елементот **ed-*, кој се толкува на разни начини. Имено, според Derksen (2008: 138; ERNJ 1: 400–401 и др.) се работи за нејасна морфема, бидејќи развојот од пие. **ed-* противречи на Винтеровиот закон. Постои и мислење дека псл. **ed-* можеби е сродно со псл. (јсл.) **ede*, партикула што е во составот на неопределените заменки и прилози (сп. мак. *еди*, буг. *еде* (*еду*), срп.-цсл. *једѐ кѝи* ‘некој’), која пак, од своја страна е образувана од псл. деиктично **e* (в. *e*¹) и псл. партикула **de* (в. *де*¹), но проблемот е во тоа што во ваквите случаи (од типот *једѐ кѝи*) станува збор за рефлексии на пие. релативни заменки **io-*, па затоа се претполага споредба со лат. *ed-* во *ecce* (**ed-ce*). Според ЭССЯ (6: 12) на псл. **ed-* како партикула за „близок“ деиксис би одговарало *v-* во литв. *vienas* како можна партикула за „подалечен“ деиксис, поврзана со псл. **-ovъ*. Според ПЕРСЈ (1: 470) псл. елемент **(j)ed-* се доведува во врска партикулите кои се во стсл. прашално зборче и целниот сврзник *ѐда*, *љда*, и цсл. *ѐде*, *ѐде кѝи* ‘некој, кој било’, или алтернативно, се толкува како среден род од показната замена **e-*: **(j)ed-inъ*. (за предложените етимолошки толкувања, како и за целокупната литература, в. подорбно кај

Во релација со: ▲ едитор, едита

■ Позајмено од фр. *édition*, што е од лат. *ēditiō*, апстрактна именка изведена од лат. глагол *edō* (*ēdere*), ‘издава, изнесува, произведува’, а тој пак, е образуван од преф. *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *dō* (*dare*) ‘даде, дава’. (ERHJ 1: 219; Snoj 2016: 162; TLFi, s.v. *édition*).

еднаков *еднаков*, *еднаквиош* adj.; ‘што не се разликува од некој друг; рамноправен’.

Во релација со: ▲ еднаква, еднакво, еднаквост, едначи, едначење, изедначи, изедначува, уедначи, уедначува, нееднаков, нееднаквост

■ Изведено со суф. *-ов*, од псл. придавка **едьнакъ(ѣ)*; сп. стсл. *ѣднако*, бут. *една̀к* т. ‘единак, единец’, *една̀къв*, срп. *jědnāk*, хрв. *jědnāk*, слн. *e(d)nāk*, слч. *jednaký*, чеш. *jednaký*, глуж. *jenaki*, длуж. *ja(d)naki*, пол. (arch., dial.) *jednaki*, укр. (arch.) *еднакий*, стблр. *еднакий*. Псл. се и облиците **edinakъ(ѣ)* и (исл.) **odinakъ(ѣ)*; сп. стсл. *ѣдинако*, мак. *единак*, бут. *едина̀к*, рус. (arch., dial.) *едина́кий*, покрај *одина́кий*, укр. *однакий*. Псл. облици се изведени со суф. **-акъ* од основата на бројот **едьнъ/*edinъ/*odinъ*; в. **еден**. (ПЕРСЈ 1: 471; Аникин 15: 262; ЭССЯ 6: 9–10; Skok 1: 767; ERHJ 1: 402; Snoj 2016: 169; SP 6: 13–15; ESSJ 2: 251–252).

едно- *едно-* pref.; како прв дел во сложенки со значење ‘вториот дел од сложениот збор се јавува во количество еден; еднаков, ист со некој друг или со нешто друго според значењето на вториот дел од сложениот збор.

Во релација со: ▲ едноактен, еднобоен, еднобожец, еднобожие, еднобоштво, едновалентен, едновековен, едновенерен, едноверец, едноверка, едно-

вечерен, едновремен, едноврздруго, едноврсен, едногалсе, едногласие, едногласник, едногласно, едногодишен, еднотрб, еднотнеделен, еднотцениски, еднотдимензионален, еднотдневен, еднотдничење, еднотдничичи, еднотдодруго, еднотдомоен, еднотдруго, еднотдушен, еднотженец, еднотженство, еднотзаб, еднотзадруго, еднотзапрежен, еднотземец, еднотзначен, еднотимен, еднотименик, еднотјазичен, еднотјајчен, едноткатен, едноткатница, еднотклеточен, едноткомпонентен, едноткопитар, едноткопитен, едноткрак, едноткратен, едноткрвен, едноткреветен, едноткрилен, едноткрилец, еднотлики, еднотлинински, еднотличен, еднотмесечен, еднотминутен, еднотмисленик, еднотмисленост, еднотмоторен, еднотнадруго, еднотнасосчен, еднотнационален, еднотнеделен, еднотног, еднотногиот, еднотобразен, еднотоок, еднотпартиски, еднотплеменик, еднотподруго, еднотпоимски, еднотполов, еднотпрежен, еднотрак, еднотреден, еднотрог, еднотроден, еднотсед, еднотселец, еднотслоен, еднотсложен, еднотсобен, еднотставен, еднотстоен, еднотстран, еднотстранчив, еднотструн, едноттипен, едноттомен, едноттомник, еднотумие, еднотфазен, еднотцевен, еднотцевка, еднотцифрен, еднотчасовен, еднотчинка, еднотчлен, еднотчленски, еднотчудо ▼ **еден**

■ Продуктивен суфикс настанат од псл. **edyно-*; в. **еден**.

едукација *едукација* f., *едукацијаша* (sg.); ‘образование’.

Во релација со: ▲ едукативен, едукатор, едуцира ▼ индукција, индуцира, продукција, продуцира

■ Позајмено од фр. *éducation*, што е од лат. *ēdūcatiō*, апстрактна именка изведена од лат. глагол *ēducō* (*ēducere*), ‘одгледува’, а тој пак, е образуван од преф. *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *dūcō* (*dūcere*) ‘води, влече’; в. **индук-**

ција, индуцира. (ERNJ 1: 219; Chambers 315; TLFi, s.v. *éducation*).

еж *еж* m., *ежови* pl.; ‘(zoo.) мало животно од редот на цицачите, со боцки, игли по грбот, *Eriaceus europaeus*; (zoo.) морски ~ мало морско животно со црна боја на иглите, *Paracentrotus lividus*; (fig.) вид одбранбени пречки направени од испреплетени жици, метални прачки, шини, бетон и друг материјал за да се оневозможи поминување на непријателски моторизирани единици; (fig.) направа што ја користат молерите за прскање боја на фасада; (fig.) вид машина за градење патишта’.

Во релација со: ▲ *еже*, *еженце*, *ежов*, *ежав*, *ежи*, *наежи*, *наежува*, *ежави*

■ Наследено од псл. **ežь*, се допушта и реконструкција **ježь*; сп. буг. *еж*, срп. *jěж*, хрв. *jěž*, слн. *jěž*, слч. *jež*, чеш. (dial.) *jež*, глуж. *jěž*, длуж. *jaž*, пол. *jeż*, рус. *ёж*, (dial.) *юж*, *юож*, *иож*, *ежъ*, укр. (dial.) *ож*, *їж*, *їж*, стблр. *ежъ*, *ежикъ*, блр. *вóжык*. Псл. зооним има паралели во литв. *ežỹs*, латв. *ezis*, понатаму сродно е со фриг. *ἔζις*, ствгерм. *igil*, грч. *ἐχίνο* буквално ‘ежин’, ерм. *oʒn*. Сите овие називи за еж се толкуваат како придавски образнувања од пие. **h₁egʰ-* ‘змија’ кое е во стинд. *āhi-*, авест. *aži-*, грч. *ἔχις*, ерм. *iž*, а наречен е ‘змиски’ затоа што јаде змии. Псл. старост има и глаголот *ежи* (*ce*), што се толкува како деноминал од псл. **ežь*; сп. буг. *ежа* (*ce*), срп. *jěжити* (*ce*), хрв. *jěžiti* (*se*), слн. *ježiti* (*se*), слч. *ježit* (*sa*), чеш. *ježiti* (*se*), глуж. *jěžić* (*so*), длуж. *jaž*, пол. *jeżyś se*, рус. *ёжить(ся)*, укр. *їжитися*. (БЕР 1: 481; ПЕРСЈ 1: 472; ЭССЯ 6: 37; Аникин 15: 278–279, ПЯ 1: 133; СДЭС 2: 181–182; Skok 1: 781; ERNJ 1: 407; Gluhak 301; Snoj 2016:

270; Derksen 2008: 149; Derksen 2015: 160; SP 6: 79, 80–82).

езеро *езеро* n., *езера* pl.; ‘природна или вештачка долина, длабнатина, затворена со брегови, исполнета со вода’.

Во релација со: ▲ *езерце*, *езерски*

■ Наследено од псл. *(j)*ezero*, покрај *(j)*ezerь*; сп. стсл. *єзєрѣ*, буг. *èzero*, (dial.) *èzerp*, срп. *jězero*, хрв. *jězero*, слн. *jězero*, слч. *jazero*, (dial.) *jezér*, чеш. *jezero*, глуж. *jězor*, длуж. *jazoro*, *jazor*, пол. *jeziro*, (dial.) *jeziór*, рус. *ózero*, (dial.) *ózerp*, укр. *ózero*, блр. *vóзера*. Овој збор е балтословенски хидрографски термин; сп. литв. *ẽžeras*, латв. *ezers*, стпрус. *assarán*, можеби во врска со псл. **ēžь* (в. **јаз**), стпрус. *asy*, литв. *ežė* ‘меѓа’, ерм. *ezr* ‘граница’. Псл. збор се изведува од пие. **h₁ēgʰ-*, а врска со грч. *Ἀχέρων* (име на повеќе реки) не е издржана поради тоа што за грч. *ā-* се реконструира пие. **h₂-*, за разлика од блтсл. и ерм. паралели со почетно **h₁-*. (ПЕРСЈ 1: 474–475; ЭССЯ 6: 33; Skok 1: 781; ERNJ 1: 407; Gluhak 300; Snoj 2016: 269; Derksen 148; SP 6: 73; ESJS 286–287; Vaillant 4:645–646).

ек *ек* m. и *еко̯и* m. (sg.); ‘звук што се слуша, што се шири; ехо’.

Во релација со: ▲ *екне*, *одекне*, *одекнува*, *екоти* ▼ *ечи*, *јачи*

■ Од псл. *(j)*ekь*, *(j)*ekotь*; в. **ечи**, **јачи**.

екви-, *екви-* pref.; префикс како прв дел во сложеники во значење ‘еднакво, подеднакво’.

Во релација со: ▲ *еквиваленција*, *еквидистанција*, *еквилибриум*, *еквиноциј*

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *aequi-*; сп. и лат. *aeque* ‘подеднакво’, *aequius* ‘еднаков’. Натомош-

ната етимологија на лат. збор не е јасна, иако de Vaan (27, s.v. *aequus*) ја споменува можноста за изведување од пие. **aik^wos*, но и самиот нагласува дека е без убедлива етимологија на располагање. (ERHJ 1: 224; de Vaan 27, s.v. *aequus*).

еквивалентен *еквивалентен*, *еквивалентниот* adj.; ‘што не се разликува од некој друг; рамноправен’.

Во релација со: ▲еквивалентност, еквиваленција

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *équivalent*, герм. *äquivalent*, англ. *equivalent*), што е изведено од срлат. *aequivalēns*, активен партицип на презентот од глаголот *aequivalēō* ‘има (поседува) еднаква моќ’, а тој пак, е образуван од *aequi-* < *aequus* ‘еднаков’ (в. **екви-**) и *valeō* (*valēre*) ‘е јак, силен’ од пие. *(*h*)*₂**ulh₁-* ‘има моќ, владее’. И именката *еквиваленција* ‘иста, еднаква вредност’ е позајмена преку европските јазици (фр. *équivalence*, герм. *Äquivalenz*, англ. *equivalence*), што пак е од срлат. *aequivalentia*, изведенка од *aequivalēns*. (БЕР 1: 484; ERHJ 1: 224; Snoj 2016: 166; Chambers 338; de Vaan 651; TLFi, s.v. *équivalent*).

еквидистанција *еквидистанција* f., *еквидистанцијата* (sg.) и *еквидистанца* f., *еквидистанцијата* (sg.); ‘исто растојание, иста оддалеченост’.

Во релација со: ▼екви-, дистанција (дистанца)

■ Позајмено преку европските јазици, од лат. *aequidistāns* ‘на еднаква оддалеченост’, што е образувано од *aequi-* < *aequus* ‘еднаков’ (в. **екви-**) и *distantia* < *distāns*, партицип на глаголот *distō* (*distāre*) ‘стои на страна’, а тоа е образувано од *dis-* ‘раз-’ (в.

*ди-*³) и *stō* (*stāre*) ‘стои’ од пие. **steh₂-*; в. **дистанција** (**дистанца**).

еким *еким* m., *екими* pl.; (dial., arch.) ‘лекар’.

Во релација со: ▲екимка

■ Позајмено од тур. *hekim* ‘лекар’; балкански турцизам, сп. буг. *хекимин*, *екимин*, срп. *хѐким*, *хѣ́ким*, *ѣ́ким*, алб. *heqim*. Тур. *hekim* е заемка од арап. *ḥakīm* ‘мудрец, учен човек’, со семантичка специјализација ‘лекар’ во осман.-тур. период. (Јашар-Настева 2001: 32, 54, 187; БЕР 1: 485; Tietze 3: 356).

екипа *екипа* f., *екипи* pl.; ‘група луѓе со исти работни или други задачи; група спортисти во постојан или променлив состав’.

Во релација со: ▲екипен, екипира, екипираност, екипаж

■ Позајмено од фр. *équipe* ‘тим, екипа’, изведенка од глаголот *équiper* ‘се опреми, се натовари (во брод)’ < стфр. *eschiper* ‘опреми, подготви (брод)’, што е позајмено од стнорд. *skipa* ‘опреми, подготви (брод)’. (Алексоска-Чкатроска 2005: 129; БЕР 1: 485; ERHJ 1: 220; Snoj 2016: 163; TLFi, s.v. *équipe*).

еклатантен *еклатантен*, *еклатантниот* adj.; ‘очигледен, видлив, изразит’.

Во релација со: ▲еклатантно, еклатантност

■ Позајмено од фр. *éclatant* ‘блескав; што силно се истакнува, очигледен’, придавка изведена од глаголот *éclater* ‘блесне, пукне, избувне’, од именката *éclat* ‘сјај, блесок; одек, пукот’, со нејасно потекло (веројатно експресивно). Семантичкиот развој е ‘блескав, сјаен’ > ‘очигледен, јасно вид-

лив'. (ERHJ 1: 220, TLFi, s.vv., *éclatant*, *éclater*, *éclat*).

еклер *еклер* m., *еклери* pl.; (culin.) 'вид колач од тесто во два дела со должнавеста форма, исполнет со крем и со чоколадна глазура одозгора'.

Во релација со: ▲ еклерче

■ Позајмено од фр. *éclair*; интернационален кулинарски термин, сп. англ. *éclair*; germ. *Eclair*, пол. *ekler*, рус. *эклер*. Фр. *éclair* првично значел 'молња, молскавица, веда' и не е со сема јасно како овој вид десерт го добил името, но една од претпоставките за таквото име е дека тестото сјае кога е премачкано со глазура, или според DAF (s.v. *éclair* II) е поради тоа што овој десерт е толку вкусен што се јаде во еден миг. Обично фр. збор се смета за девербал од фр. глагол *éclairer* < стфр. *esclairer* 'осветли, разведри', што според DAF (s.v. *éclairer*) е од влат. **exclariare* < лат. *exclārāre*, кое пак, е образувано од лат. *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *clārō* (*clārāre*) 'осветли, разјасни', но во TLFi (s.v. *éclairer*) се смета дека е обратно, т.е. дека глаголот *éclairer* е изведен од именката *éclair* во изворното значење 'молња, блесок'. (DAF s.v. *éclairer*; TLFi, s.vv. *éclair*, *éclairer*).

еклиптика *еклиптика* f., *еклиптика* (sg.); (astron.) 'привидниот пат на Сонцето на небесната сфера, а воедно и основата за еклиптичниот координатен систем'.

Во релација со: ▲ еклипса, еклиптичен

■ Позајмено преку европските јазици од срлат. *ecliptica*, што е изведено од лат. придавка *eclipticus*, а тоа е заемка од грч. *ἐκλειπτικός* 'што се однесува на затемнувањето, еклиптичен', што

е изведено од глаголот *ἐκλείπω* 'изостави, испушти, напушти; помрачи, прекине', образувано од *ἐκ* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *λείπω* 'остави'. Од истиот краен етимон е и зборот *еклипса* 'затемнување на Сонцето или Месечината', што е заемка од фр. *eclipse* (< лат. *eclipsis*) од грч. *ἐκλειψις*. (ERHJ 1: 220; Chambers 313; TLFi, s.v. *eclipse*).

еко- *еко-* pref.; како прв дел од сложеники со значење 'еколошки, што се однесува на животната средина'.

Во релација со: ▼ екологија

■ Позајмено преку европските јазици од грч. *οἶκος*, *οἶκος* 'дом, кука, живеалиште'. Значењето 'во врска со екологија' е апстрахирано од зборот екологија. (ERHJ 1: 220; OED s.v. *eco*).

екологија *екологија* f., *екологија* (sg.); 'наука за заемните односи на организмите меѓусебно и во однос на нивната околина, на животната средина'.

Во релација со: ▲ еколог, еколошки, екологист ▼ **еко-**

■ Интернационализам од germ. *Ökologie* што е образувано од *ōko-* (в. **еко-**) и *-logie* (в. **-лог**, **-логија**), можеби со вкрстување на зборовите економија и биологија. Герм. збор го создал зоологот Ернст Хајнрих Хекел (Ernst Heinrich Haeckel, 1834–1919) во 1886 г. (ERHJ 1: 220–221; Snoj 2016: 163; Kluge s.v. *Ökologie*).

економија *економија* f., *економии* pl.; '(само sg.) наука за изучување и мерење на општествените ресурси; стопанство, земјоделско-индустриски имот, претпријатие; штедливо, економично трошење'.

Во релација со: ▲ економ, економат, економизира, економика, економист, економисува, економичен, економист

■ Позајмено преку европските јазици и лат. *oecopotia* од грч. οἰκονομία ‘управување со домаќинството’, што е образувано од οἶκος ‘дом, кука, живеалиште’ (в. **еко-**) и -νομία (в. **-ном**, **-номија**). Наспроти стандардниот збор, во мак. дијалекти се регистрирани и називите *иконџм* ‘домаќин’, *икџномија*, *икџномија* ‘штедење’, *икџномиса*, *икџномиса*, ‘штеди, заштеди; набави’, кои се позајмени непосредно од грч. јазик, а за дел од нив можно е цсл. посредство. (Аргировски 1998: 120 ERHJ 1: 221; Gluhak 218; Snoj 2016: 163; Kluge s.v. *Okonomie*).

екран *екран* m., *екрани* pl.; ‘бело платно или друга бела површина врз која се врши проекција на филм или на слики, дијапозитиви и сл.; дел од телевизор, компјутер преку кој може да се гледа слика или текст’.

Во релација со: ▲екранизација, екранизира

■ Позајмено од фр. *écran*, од стфр. *escran*, што е позајмено од хол. *scherm* ‘параван’ или од срвгерм. *schranke* ‘решетка, заслон’. (ERHJ 1: 221; Snoj 2016: 163; Dauzat 254).

екс-, ек-, е- екс- (*е-, ек-*) pref.; префикс ‘од-, из-’, но и со значење ‘поранешен, бивш’.

■ Позајмено од лат. *e-, ex-* и грч. ἐξ-, ἐκ- ‘надвор од, од’. Во лат. овој префикс доаѓа во основниот облик *ex-*, но пред звучните согласки се јавува во обликот *e-*, додека пак, со почетно *f-* се асимилира во *eff-* (сп. на пр., *effectus* ‘ефект, учинок’). Во значењето ‘поранешен, бивш’ е позајмено од англ. *ex-*, каде што се развило ова значење (на пр. *ex-president* ‘бивш претседател’). (ERHJ 1: 221; Snoj 2016: 163; Chambers 350; OED, s.v. *ex-*).

екселенција *екселенција* f., *екселенции* pl.; ‘превозвишеност, пресветлост; титулирање, обраќање кон висок дипломатски, државен или црковен претставник’.

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *excellētia*, изведенка од изведенка од партиципската основа на глаголот *excellō* (*excellere*) ‘надминува, воздигнува’, што е образувано од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и (изгубениот) глагол *-cellō* < **keln-*, што е од пие. **k'elh-*. Од овој пие. корен се и лит. *kėlti* ‘подигне’, тох. Б *kāl-* ‘води’, псл. **čelo* ‘чело’. (ERHJ 1: 221; Chambers 351; de Vaan 105).

ексик *ексик* interj. и adj. (incl.); (dial., colloq.) како извик во значење ‘нека исчезне’, како придавка ‘нецелосен, фаличен; исчезнат’.

■ Позајмено од тур. *eksik* ‘нецелосен, фаличен, непотполн’; сп. буг. *ексик*, срп. *ѝксик*, *ѝксик*. Тур. збор е од стур. глаголска основа *egsū-* ‘исчезне, е исчезнат’. (Јашар-Настева 2001: 109, 118, 162, 176; Tietze 2: 573).

ексклузивен *ексклузивен*, *ексклузивниош* adj.; ‘исклучителен, специјален, што е наменет, достапен само на ограничен број луѓе’.

Во релација со: ▲ексклузивно, ексклузивност, ексклузивец, ексклузивитет

■ Позајмено преку англ. *exclusive* од срлат. *exclusivus*, што е изведено од лат. *exclūdō* (*exclūdere*) ‘исклучи’, што е образувано од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *claudō* (*claudere*), од пие. корен **klehzi-*, од истиот корен кој е во *клуч*. (ERHJ 1: 221; Snoj 2016: 164 Kluge s.v. *exklusiv*; OED s.v. *exclusive*).

екскурзија *екскурзија* f., *екскурзии* pl.; ‘патување со туристичка, културна,

стручна, научна или некаква друга цел; (fig.) оддалечување, отстапување од основната тема на разговорот, дискусијата или предавањето’.

Во релација со: ▲екскурсе, екскурзиски, екскурзијант ▼курс

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *excursion*, англ. *excursion*, герм. *Exkursion*) од лат. *excursiō* ‘истрчување, излет’, што е изведено од глаголот *excurrō* (*excurrere*) ‘истрча’, а тој е образуван од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *currō* (*currere*) ‘трча’. Од лат. потекло е и зборот *екскурс* (< лат. *excursus*) во значење ‘отстапување од главната тема со цел да се осветли некое споредно прашање при усно или писмено искажување’. (ERNJ 1: 221; Snoj 2016: 164; Chambers 353).

експанзија *ексџанзија* f., *ексџанзии* pl.; ‘проширување, пораст, освојување’.

Во релација со: ▲експанзивен, експанзивност, експанзионизам, експанзионистички

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *expānsiō* ‘проширување’, што е изведено од глаголот *expandō* (*expandere*) ‘прошири’, а тој е образуван од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *randō* (*randere*) ‘шири’ < пие. **pt-n* ‘шири’. (ERNJ 1: 221; Snoj 2016: 164).

експедиција *ексџедиција* f., *ексџедиции* pl.; ‘служба, оддел за испраќање пратки; процес на испраќање пратки; патување на група лица со специјална научно-истражувачка, воена или друга задача; лица учесници во такво патување’.

Во релација со: ▲експедира, експедитивен, експедитор, експедициски, експедиционен ▼шпедиција

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *expedition*, англ. *expedition*, герм. *Expedition*) од лат. *expeditiō*, што е апстрактна именка изведена од глаго-

лот *expediō* (*expedire*) ‘пушти, подготви, испрати’, изведенка од *pēs*, *pedis* ‘стапало’. Од исто потекло е и зборот *шпедиција*, но во мак. јазик е дојден по друг пат (< срп. *шпедиција* < герм. *Spedition* < итал. *spedizione*). (ERNJ 1: 222; Snoj 2016: 164; TLFi, s.v. *expedition*).

експеримент *ексџеримент* m., *ексџерименти* pl.; ‘научен, школски или друг вид опит, оглед или проба со цел да се провери нешто или да се добие некаков резултат’.

Во релација со: ▲експериментален, експериментатор, експериментира ▼експерт

■ Позајмено преку европските јазици (англ. *experiment*, герм. *Experiment*, рус. *эксперимент*) од лат. *experīmentum*, што е изведенка од глаголот *experior* ‘се обидува, искусува’. Лат. глагол е изведен од *pariō* ‘роди’ < пие. **perh₃-*. Зборот експеримент во современото значење прв го употребил англ. филозоф Френсис Бекон (Francis Bacon, 1561–1626) во 17 век. (ERNJ 1: 222; Snoj 2016: 164; Kluge s.v. *Experiment*).

експерт *ексџерп* m., *ексџерпи* pl.; ‘специјалист што дава заклучок, оценка или стручно мислење за определена проблематика или прашање од областа за која е компетентен’.

Во релација со: ▲експертски, експертиза ▼експеримент

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *expert*, англ. *expert*, герм. *Experte*) од лат. *expertus* ‘искусен’, што е изведенка од глаголот *experīō* ‘се обидува, искусува’; в. **експеримент**. (ERNJ 1: 222; Snoj 2016: 164; Kluge s.v. *Experte*).

експлицитен *ексџлициџен*, *ексџлициџни* adj.; ‘јасен, изразит, разбирлив, протолкуван’.

Во релација со: ▲експлицитно, експлицитност, експликација, експликативен ▼експлоатира, експлоатација

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *explicitus*, што е партицип од глаголот *explicō* (*explicāre*) ‘размота, расплете, развие’, што пак, е сродно со глаголот *plectō* (*plectere*) ‘плете’, од пие. **plek'-*, од кој е и псл. **plesti*; в. **плете**. (ERNJ 1: 222; Snoj 2016: 165).

експлоатира *експлоатираа*, *експлоатираа* pf./impf.; ‘искористува, присвојува плодови на туѓ труд; искористува природни богатства или некакви достигнувања во науката, културата итн.’.

Во релација со: ▲експлоатирање, експлоататор, експлоатација ▼експлицитен

■ Позајмено, според Алексоска-Чкатроска (2005: 130), преку срп.-хрв. *eksploatirati*, од фр. *exploiter* < влат. **explicitare*, што е изведено од лат. *explicitus*, што е партицип од глаголот *explicō* (*explicāre*) ‘размота, расплете, развие’ (в. **експлицитен**). Значењето ‘исцрпува’ се развило од постарото значење ‘се развива’. Од фр. *exploitation* (< *exploiter*) е и именката *експлоатација*. (Алексоска-Чкатроска 2005: 130; ERNJ 1: 222; TLFi, s.vv. *exploiter*, *exploitation*).

експлодира *експлодираа*, *експлодираа* pf./impf.; ‘избувне, избувнува со силен звук и со распрскување на парчиња; избувне, избувнува, од мирна состојба наеднаш премине, преминува во гласно изразување на силна вознемиреност, возбуда, гнев и сл.’.

Во релација со: ▲експлодирање, експлозија, експлозив, експлозивен ▼аплаудира

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *explōdō* (*explōdere*) ‘отера,

избрка со бучава’, што настанало од постарото *ex-plaudō*, што е образувано од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *plaudō* (*plaudere*) ‘удира, плеска’. Преку европските јазици е и *експлозија* ‘избувнување, распрскување со силен звук и тресок; (fig.) бурна реакција на бес, лутина или радост; (fig.) неочекувано множество од нешто што наеднаш се појавува’, од лат. *explōsiō* < *explōdō* (*explōdere*), како и *експлозив* ‘материјал што има својство избувливо да експлодира; средство што предизвикува експлозија’ што е изведено од придавката на лат. глагол *explōdō* (*explōdere*) ‘отера, избрка со бучава’; в. **аплаудира**. (ERNJ 1: 222; Snoj 2016: 165; Kluge s.v. *explodieren*).

експонира *експонираа*, *експонираа* pf./impf.; ‘изложи, изложува, прикаже, прикажува, истакне, истакнува некого или нешто; покажува, пројавува, манифестира нешто; изложува филм или фотографска плоча на дејство на светлината; (се ~) се пројави, се пројавува, се истакне, се истакнува’.

Во релација со: ▲експозе, експозитура, експозиција, експозножа, експонат, експонент, експоненцијален, експонираност ▼позиција

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *exrōnō* (*exrōnere*) ‘изложи, прикаже’, што е образувано од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *rōnō* (*rōnere*) ‘поста-ви’. Преку европските јазици (рус. *экспонат*, герм. *Exponat*) е позајмено и *експонати*, што е од нлат. *exponatus* ‘што е изложено’ < лат. *exrōnō* (*exrōnere*) ‘изложи, прикаже’. Преку европските јазици (англ. *exponent*, герм. *Exponent*) е и *експонент*, што е изведено од партиципот на лат. глагол *exrōnō*. Зборот *експозиција* е

заемка од фр. *exposition*, што е изведено од лат. *expositiō*, како што е и *експозе* позајмено од фр. *exposé*, минат партицип од глаголот *exposer*, што е во крајна линија од лат. *expōnō* (*expōnere*); в. **позиција**. (ERHJ 1: 222; Snoj 2016: 165; Kluge s.v. exponiert).

експорт *експорти* m., *експортии* (sg.); ‘извезување на стока и услуги во странство; количество и вредност на извезеното’.

Во релација со: ▲експортен, експортира ▼импорт

■ Позајмено преку англ. *export*, што е изведено од лат. *exportō* (*exportāre*) ‘изнесува, извезува’, а тоа е составено од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и глаголот *portō* (*portāre*) ‘носи’ < пие. **per-* ‘донесе преку, оди преку’; сп. **импорт**. (ERHJ 1: 222; Chambers 358; OED, s.v. export).

експресија *експресија* f., *експанзии* pl.; ‘проширување, пораст, освојување’.

Во релација со: ▲експресивен, експресионизам, експресионист, експресионистички, експресен

■ Позајмено преку европските јазици (можеби преку фр. *expression*) од лат. *expressiō* ‘истиснување’, што е апстрактна именка од глаголот *exprimō* (*exprimere*) ‘прикаже, јасно изрази’, а тој е образуван од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *premō* (*premere*) ‘притиска’. Од фр. *expression* е изведено и *expressionnisme*, а оттаму во другите европски јазици (англ. *expressionism*, germ. *Expressionismus*), од каде што е и мак. *експресионизам* ‘правец во уметноста од почетокот на 20 век кој го нагласува изразувањето на субјективните чувства и расположенија’. Називот *експресионизам* веројатно е создаден по примерот на називот *импресионизам*. Придавката *експресен* ‘што

има својство на многу брзо одвивање, извршување, движење, подготвување итн.’ е позајмена преку англ. *express* ‘намерен, брз’ од лат. *expressus*, партицип на глаголот *exprimō* (*exprimere*) ‘прикаже, јасно изрази’. Значењето се развило од ‘намерен’ во ‘брз’ во изразите од типот експресна пратка, експресен воз. (ERHJ 1: 222–222; Snoj 2016: 165; Kluge s.v. Express, Expression; OED, s.v. express).

екстаза *екстаза* f., *екстази* pl.; ‘највисок степен на одушевување’.

Во релација со: ▲екстазен, екстатичен, екстази

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *extase*, germ. *Ekstase*) од лат. *extasis*, што е позајмено од грч. ἔκστασις ‘изместување’, образувано од ἔξ- (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и στάσις ‘состојба’, од пие. корен **steh₂-*, кој е во псл. **stati* (в. **стои**). *Екстази* е понова заемка од англ. *Ecstasy* ‘синтетички произведена психоделична дрога’, што е од истиот етимон. (ERHJ 1: 222; Snoj 2016: 165; TLFi, s.v. extase, OED, s.v. Ecstasy).

екстензија *екстензија* f., *екстензии* pl.; ‘проширување, продолжување, истегнување’.

Во релација со: ▲екстензивен ▼интензивен, тенда

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *extension*, germ. *Extension*, англ. *extension*) од лат. *extensiō*, што е апстрактна именка изведена од глаголот *extendō* (*extendere*) ‘прошири, растегне, испружи’, а тој е образуван од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *tendō* (*tendere*) ‘натегне, растегне’; в. **тенда**. Придавката *екстензивен* (со суф. *-ен*) е позајмена преку европските јазици (фр. *extensif*, germ. *extensiv*), што се изведува од партиципската основа на лат.

глагол *extendō* (*extendere*) ‘прошири, растегне, испружи’; сп. **интензивен**. (ERNJ 1: 222; Snoj 2016: 165; Kluge s.v. *Extension*).

екстра *ексѣпра* adj. (indecl.) и adv.; ‘што е со најдобар квалитет, најквалитетен; најдобро’ и како префикс *ексѣпра-* suf., во значење ‘над, подалеку; надвор од, пошироко’.

Во релација со: ▼екстравагантен, екстравагација, екстраполира, екстровеерт, екстровеертен, екстровеертиран

■ Позајмено преку европските јазици (англ. *extra*, germ. *extra*, фр. *extra* < фр. *extraordinaire*), што е од лат. *extrā* ‘надвор; над’. (ERNJ 1: 223; Snoj 2016: 165; OED, s.v. *extra*).

екстравагантен *ексѣправаџаниѣн*, *ексѣправаџаниѣниоѣ* adj.; ‘необичен, чуден, настран, што се облекува невообичаено, надвор од општоприфатените норми’.

Во релација со: ▲екстравагантно, екстравагантноста, екстравагација ▼екстра

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *extravagant*, англ. *extravagant*, germ. *extravagant*) од срлат. *extravagans*, што е образувано од лат. *extrā* (в. **екстра**) и *vagans*, партицип на глаголот *vagor* (*vagāri*) ‘талка’. (ERNJ 1: 223; Snoj 2016: 166).

екстракт *ексѣпракѣи* m., *ексѣпракѣии* pl.; ‘материја што е извлечена од животински или од растителни ткива; извадок од текст’.

Во релација со: ▲екстрактивен, екстрахира

■ Позајмено преку европските јазици (герм. *Extrakt*, рус. *экстра́кт*, англ. *extract*), што е изведено од лат. *extractus*, минат партицип од глаголот *extrahō* (*extrahere*) ‘извлекува’, што е

образувано од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *trahō* (*trahere*) ‘влече’. (Snoj 2016: 165–166; Kluge, s.v. *Extrakt*).

екстрем *ексѣремен*, *ексѣремниоѣ* adj.; ‘претеран, прекумерен’.

Во релација со: ▲екстрем, екстремно, екстремност, екстремист, екстремистка, екстремизам ▼екстремитет

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *extremus* ‘што се наоѓа на крај, заден’; сп. и лат. *exter(us)*, *externus* ‘надворешен’, стирс. *echtar* ‘надвор’ < пис. **hjeg^h-tr-* ‘надвор, надворешен’. (ERNJ 1: 223; Snoj 2016: 166; Chambers 362).

екстровеертен *ексѣроверѣен*, *ексѣроверѣениоѣ* adj.; ‘што е насочен кон надворешниот свет, шта сака и бара друштво’.

Во релација со: ▲екстровеертноста, екстровеертиран ▼екстра, интравеертен

■ Научен термин што го создал швајцарскиот психолог и психијатар Карл Густав Јунг (Carl Gustav Jung, 1875–1961), germ. *extrovertiert*, *extravertiert*, што е сложенка од лат. *extrā* (в. **екстра**) *vertō* (*vertere*) ‘врти, сврти’ (в. **верзија**); сп. **интравеертен**. (ERNJ 1: 223).

ела¹ *ела* f., *ели* pl.; ‘зимзелено иглолисно дрво што расте по планини, често се сади по паркови, дворови итн., *Abies*’.

Во релација со: ▲елов, елак, елка, елкин

■ Наследено од псл. **(j)edla*; сп. буг. *ѐла*, срп. *jěla*, хрв. *jěla*, слн. *jěla*, слч. *jedla*, чеш. *jedle*, (dial., arch.) *jedla*, глуж. *jědla*, длуж. *jedla*, пол. *jodla*, рус. (dial., arch.) *ѐла*, *ѐгла*, блр. (dial.) *ѐдла*. Се реконструира и псл. *i*-основа **(j)edlь*, која е послабо засведочена, сп.: слн. *jěl*, стчеш. *jedl*, рус. *ель*, укр.

(dial.) *иль* ‘Picea’, *ель*, *іль* ‘Abies’, блр. (dial.) *ель*, *эля*. Се реконструира и псл. **(j)edl̥ka*; сп. мак. *елка*, срп. *jělka*, хрв. *jělka*, слн. *jělka*, пол. (dial.) *jelka*, рус. *ёлка*, укр. (dial.) *елка*, *ялка*, блр. *ёлка*, *ёлка*, (dial.) *ялка*. Псл. збор кој, покрај елка (Abies), означува и смрека (Picea) според ПЕРСЈ (1: 476) има сигурни паралели само во литв. *ėglė*, латв. *egle* и стпрус. *addle* < блтсл. **edl-*, без утврдена подлабока етимологија. Според Аникин (15: 330) првичното значење на блтсл. збор било ‘смрека’, а потоа и ‘ела’ поради сличноста на двете дрва. Можно е сродство со други не. јазици, но тоа е сосема далечно и не е без сомнеж, на пр. со лат. *ebulus* ‘бурјан, Sambicus ebulus’, ако се претпостави реконструкција **(h₁)ed^hl-*, но се чини дека семантички е неубедливо бидејќи станува збор за две сосема различни растенија. Според некои (SP 6: 30; Bezlaј 1: 227), изведувачето од пие. корен **ed^hl-* ‘иглест, зашилен’ е поради изгледот на листовите на ова растение. Псл. старост има и придавката **(j)edlovъ(jь)*, од кое е и мак. *елов*. (Киш 1996: 48–49; БЕР 4: 487; ПЕРСЈ 1: 476; ЭССЯ 6: 14, 15; Аникин 15: 330; Skok 1: 770; ERHJ 1: 404–405; Gluhak 296; Bezlaј 1: 227; SP 6: 30; Derksen 139; SP 6: 30).

ела² *ела*, *елайе* impv.; само во форма на заповеден начин, служи за повикување во значење ‘дојди, дојдете’.

Во релација со: ▲ елај, елајте

■ Позајмено од грч. *έλα* 2 sg. impv., *έλάτε* 2 pl. impv. (со додавање на партикулата -те); сп. буг. *елà*, срп. (dial.) *ела*, алб. *eja*, аром. *éla*. За етимологијата на грч. *έλα* се искажани повеќе мислења, меѓу другото и дека овој збор има тур., односно алб. потекло (поопширно в. Аргировски 1998:

109–110). Сепак, колебањата најчесто се дали грч. збор е императивна форма од глаголот *έρχομαι* ‘оди’ или од *ἐλαύνω* ‘тера, гони’. Според Аргировски (1998: 109–110), заради семантичката блискост на овие два глагола, веројатно се работи за контаминација на нивното значење и форма, односно формата *έλα*, која несомнено е императив од *ἐλαύνω*, е пренесена и врзана за глаголот *έρχομαι*. (Аргировски 1998: 109–110; БЕР 1: 488).

елаборира *елаборира*, *елаборираа̃* impf.; ‘изработи, изработува, обработи, обработува’.

Во релација со: ▲ елаборирање, елаборација, елаборат

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *ēlabōrō* (*ēlabōrāre*) ‘разработи’, што е образувано од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *elabōrō* (*labōrāre*) < *labor* ‘труд, мака’ од непознато потекло. Именката *елабораи̃* (преку европските јазици) е од лат. *ēlabōrātus* ‘составен, разработен’, што е партицип на глаголот *ēlabōrō* (*ēlabōrāre*) ‘разработи’. (ERHJ 1: 224; Kluge s.v. *elaboriert*).

елан *елан* m., *еланой̃* (sg.); ‘полет, занес’.

■ Позајмено од фр. *élan* ‘полет, занес’, што е изведено од глаголот *élan- cer* ‘се вивне, јуриша’, а тоа пак, е изведено од *lance* ‘копје’ < лат. *lancea*. Латинскиот збор е најверојатно заемка од некој келтски извор. (ERHJ 1: 224; Snoј 2016: 166; Kluge s.v. *Elan*).

еластичен *еласи̃ичен*, *еласи̃ичниой̃* adj.; ‘растеглив, што се враќа во првобитната форма по престанокот на дејството врз него; (fig.) снаодлив,

подвижен, приспособлив кон различни ситуации’.

Во релација со: ▲ еластичност ▼ ластик

■ Позајмено од фр. *élastique* ‘што се растегнува спонтано’, што е создадено врз основа на грч. ἐλαστήρ ‘тера, гонител’, од глаголот ἐλαύνω ‘тера, гони’. Мак. збор *ласѝик* ‘растеглива лента или ткаенина изработена од гумени и текстилни нишки’ е од истото крајно потекло, но преку тур. *lastik*; сп. **ластик**. (ERNJ 1: 224; Snoj 2016: 166; Kluge s.v. elastisch).

елбете *елбетѝе* mod.; (dial., arch.) ‘сигурно, се разбира’.

■ Позајмено од тур. *elbette* (и *elbet*) ‘сигурно, се разбира’; сп. буг. *ѝлбете*, *хелбѝе*, срп. *ѝлебѝе*, *елбѝе*, *хѝлбѝе*, *хелбѝе*, алб. *helbeté*. Тур. *elbette* (и *elbet*) е позајмено од арап. *äl-bätta*, *äl-bätt* ‘сигурно’. (Јашар-Настева 2001: 34, 176, 235; Tietze 2: 580).

елегантен *елеџанѝен*, *елеџанѝниоиѝ* adj.; ‘што се одликува со елганција, што е отмен, префинет во вкусот и однесувањето’.

Во релација со: ▲ елегантно, елегантност, елганција

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *élégant*, герм. *elegant*, англ. *elegant*), од лат. *ēlegans* ‘пребирлив, фин’, што е изведено од коренот на глаголот *ēligō* (*ēligere*) ‘избира’. Лат. глагол е образуван од *e-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *legō* (*legere*) ‘собира, чита, набљудува’; в. **лекција**. Од лат. *ēlegantia* преку европските јазици (фр. *élégance*, герм. *Eleganz*, англ. *elegance*) е позајмена и именката *елеџанција*. (ERNJ 1: 224; Snoj 2016: 166; Kluge s.v. elegant; TLFi, s.v. élégant; OED s.v. elegant).

елегија *елеџија* f., *елеџии* pl.; ‘лирска песна во која се изразуваат тажните чувства и расположенија на поетот; музичка творба со тажен лирски карактер’.

Во релација со: ▲ елегиски, елегичен

■ Книжевен термин што е позајмен преку европските јазици од лат. *elegīa*, што е од грч. ἐλεγείον во изворно значење ‘тажачка песна’ од непознато (можеби фригиско) потекло. (ERNJ 1: 225; Snoj 2016: 166; Beekes 2010: 404).

елек *елек* m., *елеци* pl.; ‘вид кратка горна облека без ракави, плетена или од штоф, со копчиња напред’.

Во релација со: ▲ елече

■ Позајмено од тур. *yelek*; балкански турцизам, сп. буг. *елѝк*, срп. *јѝлек*, алб. *jelék*. Тур. *yelek* првично значи ‘долг пердув, перо’, а од тоа значење е развиено и значењето ‘лесна покривка’, од каде што секундарно, метафорично се развива значењето ‘кратка облека без ракави’. (Јашар-Настева 2001: 193; БЕР 1: 490; Tietze 9: 306).

електрика *елекѝрика* f., *елекѝрикаѝа* (sg.); ‘електрицитет, електрична струја; осветлување со електрична енергија преку соодветни апарати’.

Во релација со: ▲ електричен, електризира, електрана, електричар, електричарски, електричарство, електрификација, електрифицира, електрицитет, електро-, електрон, електронски, електроника, електроничар, електроничарски

■ Научен термин што е изведен од нлат. *attractio electrica*, буквално ‘килибарно привлекување’, така во 1600 г. англискиот физичар Вилијам Гилберт (William Gilbert, 1544–1603) го опишал својството на килибарот да

привлекува ситни предмети кога се трие. Лат. *electricus* е изведено од *electrum* ‘килибар’, што е заемка од грч. ἤλεκτρον ‘килибар’ од нејасно потекло. (ERNJ 1: 225; Snoj 2016: 166–167; Kluge s.v. elektrisch).

електро-, електри- *елеκτiρo-*, *елеκτiρi-* грч.; прв дел од сложеници што се однесува на електрика, електричен или упатува на некаква поврзаност со електрицитет, со електрична енергија.

Во релација со: ▲електрификација, електрифицира, електроанализа, електродинамика, електродистрибуција, електроенергетика, електроиндустрија, електроинженер, електроинсталатер, електролиза, електромагнет, електромашински, електромонтер, електромотор, електромоторен, електропроводник, електростопанство, електротехника, електротехничар, електроцентрала, електрошок, електрика

■ Префикс изведен од електрика; в. **електрика**. (ERNJ 1: 225).

електрон *елеκτiρoν* m., *елеκτiρoνi* pl.; ‘една од основните честички на материјата, носител на негативниот електрицитет што кружи околу позитивно наелектризираното јадро во атомот’.

Во релација со: ▲електроника, електронски ▼електрика

■ Научен термин позајмен од англ. *electron*, што е изведен од основата којашто е во *electric* (в. **електрика**) и суф. *-on* (< *-ion*). Терминот прв го употребил во 1891 г. ирскиот научник Џорџ Стоуни (George Stoney, 1826–1911). (ERNJ 1: 225; Snoj 2016: 167; OED, s.v. electron).

елемент *ελεμεντι* m., *ελεμεντιи* pl.; ‘материја што не може по хемиски пат да се разложи на поедноставни делови; составен дел од некоја целина;

според некои филозофи, една од четирите праматерии (земја, вода, воздух, оган) што ја прават основата на светот; човек или група што се издвојува по сопствениот ентитет од определена средина; човек што се издвојува од средината по размислувањето, по постапките и по однесувањето’.

Во релација со: ▲елементен ▼елементарен, елементарност

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *élément*, рус. *элемент*, герм. *Element*, англ. *element*) од лат. *elementum* ‘начело; абеледа’. Натомошната етимологија е неизвесна. Едно од толкувањата е дека веројатно настанало спрема поредокот на буквите во абеледата L, M, N (el, em, en). Оваа идеја е критикувана поради отсуство на какви било докази за употреба на полураздел во самата латинска азбука и недостатокот на докази за употреба на „el“, „em“ и „en“ како имиња на букви во раниот латински. Алтернативна поврзана идеја е дека *elementum* е позајмен во латинскиот јазик од семитскиот термин (веројатно преку египетскиот) *halaḥama*, кој произлегува од старата јужносемитска почетна низа на знаци, *h-l-ḥ-m...*, иако ова исто така наидува на некои тешкотии. Алтернативно, може да биде неологизам за превод на еквивалентниот грчки термин στοιχεῖον ‘елемент, буква’ (воведен во смисла на „елемент“ од Платон), кој, како и латинскиот *elementum*, има двојно значење на ‘елемент’ и ‘буква’. Постои и мислење (Pfeifer 1993 s.v. *Element*) дека зборот можеби е изведен од неазасведочено **elephantum*, стар позајмен збор од стгрч. ἐλέφας ‘слон’, ἐλέφαντα A, но и ова не е издржано. Од лат. *elementārius*, преку европските јазици е и придавката елемен-

тарен ‘што е основен, појдовен, едноставен; што е предизвикан од природна сила, независен од човековото влијание’. (ERHJ 1: 226; Gluhak 218; Snoj 2016: 167; Kluge s.v. Element; Chambers 320).

елен *елен* m., *елени* pl.; (zool.) ‘четириножно, тревопасно диво животно од родот копитари (преживари) со разгранети рогови кај мажјакот, Cervus elaphus’.

Во релација со: ▲ еленче, еленски

■ Наследено од псл. **(j)elenъ*; сп. стсл. *єленъ*, *ѡленъ*, буг. *елѣн*, срп. *јѣлен*, хрв. *јѣлен*, слн. *јѣлен*, слч. *jeleń*, чеш. *jelen*, глуж. *jeleń*, длуж. *jeleń*, пол. *jeleń*, рус. *олѣнь*, укр. *олѣнь*, блр. *алѣнь*. Овој псл. зооним има паралели во литв. *ėlnis*, латв. *alnis*, ерм. *eln*, тох. А *yal*, тох. Б *yāl* ‘газела’, грч. *ἔλαφος* < пие. **h₁el-n-*. Овие облици претпоставуваат пие. *n*-основа, каква што се реконструира и за псл. **(j)elenъ* во акузатив, кој ја презел улогата на номинативот **(j)ely* (сп. *камен*). Паралелно со оваа основа, се јавуваат и *o-*, *jo-*основа, кои подоцна преовладале во словенските јазици. (ПЕРСЈ 1: 476–477; ЭССЯ 6: 20; ЕСУМ 4: 179–180; Skok 1: 771; ERHJ 1: 405; Gluhak 296; SP 6: 43; Snoj 2016: 266; SP 6: 43–44; Derksen 2008: 140; Derksen 2015: 152–153; ESJS 279–280).

елиминација *елиминација* f., *елиминација*а sg.; ‘отстранување, отфрлање, изделување; исклучување од понатамошно натпреварување (во спортот)’.

Во релација со: ▲ елиминаторен, елиминациски, елиминира

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *élimination*, germ. *Elimination*, англ. *elimination*) од лат. *ēliminātio*,

што е изведено од *ēliminō* ‘истерва преку праг’, а тоа е образувано од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *līmen* ‘праг’. Преку европските јазици (фр. *éliminer*, germ. *eliminieren*) од лат. *ēliminō* е и глаголот *елиминира* ‘отстрани, отстранува, исклучи, исклучува’. (ERHJ 1: 226; Snoj 2016: 167; Kluge s.v. *eliminieren*; TLFi, s.v. *élimination*).

елипса *елиџа* f., *елиџи* pl.; ‘(geom.) затворена кружна линија со најчест облик; (gram.) испуштање на еден или повеќе зборови од реченицата што се подразбира недвосмислено’.

Во релација со: ▲ елипсест, елиптичен, елипсоид, елипсоиден

■ Позајмено преку фр. *ellipse*, од лат. *ellipsis*, што е од грч. *ἔλλειψις* ‘недостаток’, од *ἔξ-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и глаголот *λείπω* ‘пушти, остави’. (ERHJ 1: 226; Snoj 2016: 167; Kluge s.v. *Ellipse*).

елиса *елиса* f., *елиси* pl.; ‘пропелер за движење на брод или на авион’.

■ Заемка од фр. *hélice*, што е преку лат. *helicē*, позајмено од грч. *ἑλική*, што е изведено од *ἑλίζ* ‘сè што е завиено, намотувано или што има спирален облик’; сп. **хеликоптер**. (ERHJ 1: 226; TLFi, s.v. *hélice*).

елита *елиџа* f., *елиџи* pl.; ‘избор од најдобрите луѓе, најугледниот дел од некое општество или од некоја заедница’.

Во релација со: ▲ елитен, елитизам, елитистички

■ Позајмено од фр. *élite* ‘елита, избор’, што е изведено од глаголот *élire* ‘избере’, од лат. *ēligō* (*ēligere*) ‘избере’; в. **елегантен**. (ERHJ 1: 226; Snoj 2016: 167; Kluge s.v. *Elite*; Chambers 321).

елоквенција елоквенција f., елоквенци-
јаџа (sg.); ‘речовитост’.

Во релација со: ▲елоквентен, ело-
квентност

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *éloquence*, англ. *eloquence*) од лат. *ēloquentia*, што е апстрактна именка од *ēloquor* (*ēloquī*) ‘изговори’, а тоа е образувано од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *loquor* (*loquī*) ‘говори’ < пис. **tlok^w-*, од каде што е и псл. **tǫlkъ* (мак. *ѿолкува*, рус. *толк* ‘значење’), сп. и стирс. *do-tluchedar* ‘побарува, прашува’, *ad-tluchedar* ‘заблагодарува’. (ERHJ 1: 226; Kluge s.v. *Eloquenz*; de Vaan 348).

ем ем conj., составен, копулативен сврзник во значење ‘и, притоа’; разделен, повторен сврзни ‘и...и’.

■ Позајмено од тур. *hem* ‘заедно’; балкански турцизам, сп. буг. *хем*, срп. *хѐм*, *ѐм*, хрв. *ѐт*, алб. *hem*. Тур. *hem* е од перс. *hem* ‘заедно’, но и како префикс за градење на сложенки кои означуваат некаква поврзаност, здруженост. Перс. збор е од пис. корен **sem-*, **sōm-*, од кој е и псл. **samъ* (> мак. *сам*). (Јашар-Настева 2001: 35, 187, 246; ПЕРСЈ 1: 342; Skok 1: 664; ERHJ 1: 226; Škaljić 326; Tietze 3: 449, 451).

емајл емајл m., емајлоџ (sg.); ‘смеса од разни метални оксиди, безбојни или обоени, со која се премачкуваат метални, глинени и стаклени предмети, за по печењето да се добие стаклест заштитен слој, што не пропушта вода’.

Во релација со: ▲емајлира, емај-
лиран

■ Позајмено од фр. *email*, што е изведено од стфран. глагол **smeltan* ‘топи’ (сп. герм. *schmelzen* ‘топи’), а тоа е сродно со псл. **moldъ* (мак. *младо*),

лат. *mollis* ‘мек, слаб’. (ERHJ 1: 226; Snoj 2016: 167; Kluge s.v. *Email*).

еманципира еманципира, еманципи-
рааџ pf./impf.; ‘стане, станува рамно-
правен и независен, ослободувајќи се
од некои ограничувања’.

Во релација со: ▲еманципирање,
еманципација, еманципиран, еманци-
пираност ▼мануелен

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *ēmancipō* (*ēmancipāre*) ‘пушти на слобода’ < **направи некого роб*, што е образувано од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и глаголот *mancipō* (*mancipāre*). Овој глагол произлегол од правниот израз *manum capere*, буквално ‘фати рака’, со кој се присвојувал роб; в. **мануелен**. (ERHJ 1: 226–227; Snoj 2016: 167; Kluge s.v. *Emanzipation*).

ембарго ембарџо n., ембарџа pl.; ‘забра-
на на извоз или на увоз на стоки или
на други вредности; забрана на обја-
вување вест, информација за некое
време или трајно’.

Во релација со: ▼барикада, бар¹,
барьера

■ Позајмено преку европските јазици од шп. *embargo*, што е изведено од глаголот *embargar* ‘заплени, уапси, спречи’, а тој пак е изведенка од влат. **barra* ‘попречна шипка’. Шп. збор *embargo* првобитно значел ‘задржување на странски бродови во домашните пристаништа’; в. **барикада**, **бар¹**. (ERHJ 1: 227; Snoj 2016: 167; Kluge s.v. *Embargo*).

емигрира емиџира, емиџирааџ pf./
impf.; ‘се исели, се иселува, од сво-
јата земја во друга’.

Во релација со: ▲емигрирање, еми-
грација, емиграциски, емигрант, еми-
грантка ▼мигрира, миграција

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *ēmigrō* (*ēmigrāre*) ‘се пресели’,

што е образувано од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и глаголот *migrō* (*migrāre*) ‘се сели, талка’. Преку европските јазици е и именката *емиграција* ‘доброволно или принудно иселување од една земја во друга од различни причини (политички, економски); група луѓе што се иселиле од една земја во друга’; в. **мигрира**. (ERNJ 1: 227; Snoj 2016: 168; Kluge s.v. emigrieren).

еминентен *еминентиен*, *еминентинои* adj.; ‘угледен, истакнат, примерен’.

Во релација со: ▲еминентно, еминентност, еминенција

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *éminent*, germ. *eminent*, англ. *eminent*), од лат. *ēminēns*, што е партицип на глаголот *ēmineō* (*ēminēre*) ‘се истакнува, штрчи’. Лат. глагол е изведен од пие. корен **men-* ‘се издига, се пробие; вирее’ (лат. *mons* ‘гора’, скрт. *manu-* ‘врат’. Од лат. *ēminentia* преку европските јазици (можеби преку фр. *éminence*) е позајмена и именката *еминенција* ‘угледност, истакнатост, возвишеност; титула за угледни, истакнати личности’. (ERNJ 1: 227; Snoj 2016: 168; Kluge s.v. eminent).

емитира *емиѿира*, *емиѿирааѿ* pf./impf.; ‘изврши, извршува, исполни, исполнува емисија; изведе, изведува, исполни, исполнува програма (на радио, на телевизија); пушти, пушта во промет пари или вредносни хартии’.

Во релација со: ▲емитирање, емитира, емисија, емисиски, емисионен, емитент ▼миса

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *ēmittō* (*ēmittere*), што е образувано од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и глаголот *mittō* (*mittere*) ‘прати, пушти’ < пие. **meyth₂-* ‘оди кон, против’. Од истата основа е и глаголот *емиѿува*, како варијанта на *емиѿира*, што е изведен

со домашниот суф. *-ува*. Именката *емисија* е позајмена (можеби преку фр. *émission*) од лат. *emissio* ‘испраќање’, што е изведено од *ēmittō*; в. **миса**. (ERNJ 1: 227; Kluge s.v. Emission).

емиш *емиш* m., *емишоѿ* (sg.); (dial., arch.) ‘овошје’.

Во релација со: ▲емишчија, емишлак

■ Позајмено од тур. *yemiş* ‘овошје, плодови’; балкански турцизам, сп. бут. *емѿш*, срп. *јѿмишчија* ‘продавач на овошје’. Тур. збор е партицип од глаголот *yemek* ‘јаде’. (Јашар-Настева 2001: 30, 42, 193; Tietze 9: 316).

емоција *емоција* f., *емоѿии* pl.; ‘душевна состојба на страв, среќа, тага, гнев, изненадување, гадење итн.’.

Во релација со: ▲емоционален, емоционално, емоционалност, емотивен, емотивно, емотивност, емотивец, емотикон ▼мобилен

■ Позајмено од фр. *émotion* (сп. germ. *Emotion*, англ. *emotion*), што е изведено од глаголот *émouvoir* ‘возбуди, придвижи’ < лат. *ēmoveō* (*ēmovēre*) ‘помести, потргне, придвижи, возбуди’, а тоа пак е образувано од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *moveō* (*movēre*) ‘поместува, придвижува, покренува’ (в. **мобилен**). Придавката *емоѿионален* (англ. *emotional*, germ. *emotional* < фр. *émotionnel*) е изведена од емоција. Од истата основа е и придавката *емоѿиивен* (изведена со суф. *-ен*), од европските јазици (англ. *emotive*, germ. *emotiv*). Понова заемка е именката *емоѿикон* ‘графички приказ на определена емоција; слика или графичка икона што се користи за да претстави определена емоција’, што е од американски англ. *emoticon*, образувано од *emotion* ‘емоција’ и *icon*

‘икона’ (в. **икона**). (ERHJ 1: 227; Snoj 2016: 168; Kluge s.v. Emotion).

емпирија *ем̃ирија* f., *ем̃ирија̃и̃а* (sg.); ‘душевна состојба на страв, среќа, тага, гнев, изненадување, гадење итн.’.

Во релација со: ▲емпириски, емпиричен, емпиричар

■ Книжевна заемка преку европските јазици од срлат. *empiria* < грч. ἐμπειρία ‘искуство’, што е образувано од ἐν-, ἐμ- (в. **ен-/ем-**) и од основата на глаголот πειράω ‘се обидува, пробува’ < пие. **per-* ‘помине’. (ERHJ 1: 227–228; Snoj 2016: 168; Kluge s.v. empirisch).

ен-/ем- *ен-/ем-* pref.; префикс како прв дел во сложеники во значење ‘во, кај; од’.

Во релација со: ▼емпирија, ендем, ензим, енцефалограф

■ Позајмено преку европските јазици од грч. ἐν-, ἐμ-, < ἔμ праер. ‘во’. Обликот ἐμ- во грч. доаѓа пред уснени согласки, како на пр. во ἐμ-πειρία ‘емпирија, искуство’. (ERHJ 1: 228; Snoj 2016: 168).

ендек *ендек* m., *ендеци* pl.; ‘окоп, прокоп, ров’.

Во релација со: ▲ендече

■ Позајмено од тур. *hendek* ‘окоп, ров’; сп. буг. *хендѐк*, срп. *хѐндек*, *jèндек*, *ѐндек*, алб. *hendék*, аром. *hendéc*, ром. *hindichi*, грч. *χαντάκι*. Тур. збор е позајмен од арап. *ḥandāq*, што е пак од перс. *kandak* ‘ров, канал’. (Јашар-Настева 2001: 35, 59, 187; Tietze 4: 454).

ендем *ендем* m., *ендеми* pl.; ‘редок вид растение или животно што живее, што е распространето само во определена област’.

Во релација со: ▲ендемски, ендемија, ендемичен ▼демо-

■ Позајмено преку европските јазици од грч. ἔνδημος ‘домашен’, што е образувано од ἐν- (в. **ен-/ем-**) и δῆμος ‘народ, покраина’. (ERHJ 1: 228; Snoj 2016: 169; Chambers 329)

ене *ене* part.; за посочување и за истакнување на предмети, појави и настани во непосредна близина.

■ Од псл. **eno*; сп. буг. (dial.) *енò*, срп. *ѐно*, (dial.) *ѐнѐ(де)*, хрв. *ѐно*, слч. (dial.) *heno*, *hen*, чеш. (dial.) *hen*, *hyn*, рус. (dial.) *эн*, *эна*, укр. *ген*, блр. (dial.) *гэна*, *гэнае*. Псл. збор е спој од деиктичка партикула **e* (в. **е¹**) и заменската основа којашто е во *он*, *оној*; сп. и **еве**, **ете**. (БЕР 1: 498; ПЕРСЈ 1: 342; Skok 1: 485 s.v. *e¹*; SP 6: 57–58; ESSJ 2: 189–190).

енергија *енерџија* f., *енерџија̃и̃а* (sg.); ‘својство на материјата да врши движење; работоспособност, животна активност на човекот’.

Во релација со: ▲енергичен, енергично, енергичност, енергетика, енергетичар, енергетски, енергенс

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *énergie*, герм. *Energie*, англ. *energy*) од лат. *energīa* < грч. ἐνεργεία, изведенка од грч. ἐνεργος ‘дејствителен, делотворен, стварен’, а тоа пак е образувано од ἐν- (в. **ен-/ем-**) и именката ἔργον ‘работа, труд, дело’. Од истиот краен етимон се и мак. *арџа̃и̃*, *арџа̃и̃ува*. (БЕР 1: 498; ЕРСЈ 1: 192–193 s.v. *аргат(ин)*; ПЕРСЈ 1: 342; ERHJ 1: 228; Kluge 245; Chambers 330).

енигма *ениџма* f., *ениџма* pl.; ‘нешто што е загадочно, таинствено, што останува неразјаснето; загатка’.

Во релација со: ▲енигматски, енигматика, енигматичар, енигматичен

■ Позајмено преку европските јазици и лат. *aenigma* од грч. αἴνιγμα ‘загатка’, што е изведено од αἴνος ‘бајка, загатка, пофалба’ од непознато потекло. (БЕР 1: 498; ERHJ 1: 228; Chambers 331).

енклава *енклава* f., *енклави* pl.; ‘дел од територија, регион, подрачје издвоено од сопствената и вклучено во друга држава; група луѓе одвоени од сопствената матица’.

■ Позајмено од фр. *enclave*, што е девербал од *enclaver* ‘затвори, заклучи’, а тоа е изведено од лат. *clāvis* ‘клуч’; в. **клуч**. (ERHJ 1: 228; Snoj 2016: 169; Kluge s.v. Enklave).

енклитика *енклитика* f., *енклитики* pl.; (ling.) ‘збор без свој акцент што се поврзува при изговорот во акцентска целост со претходниот акцентиран збор’.

Во релација со: ▲ ениклитички, ениклитичен

■ Лингвистички термин што е изведен од грч. ἐνклитικός ‘енклитички’, буквално ‘што го потпира својот нагласок на претходниот збор’, а тоа е образувано од ἐν- (в. **ен-/ем-**) и од партиципот на глаголот κλίνω ‘потпира’. (ERHJ 1: 228–229).

енормен *енормен*, *енормниот* adj.; ‘многу голем, прекумерен’.

Во релација со: ▲ еномно ▼ норма

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *ēnōrmis*, што е изведено од *ex-* (в. **екс-, ек-, е-**) и норма ‘образец, норма’; в. **норма**. (ERHJ 1: 229; Kluge s.v. enorm).

ентитет *ентитет* m., *ентитети* pl.; ‘општ назив за некој елемент, за нешто што е, што постои на светот; суштина, важност’.

Во релација со: ▲ ентитетски

■ Позајмено преку европските јазици од срлат. *entitas*, што е изведено од лат. *ēns* ‘битие, суштество’, партицип на глаголот *esse* ‘е, биде’. (ERHJ 1: 229; Chambers 333).

ентузијазам *ентузијазам* m., *ентузијазмот* (sg.); ‘восхит, полет, занес, одушевување, силна емоционална врзаност за нешто’.

Во релација со: ▲ ентузијаст, ентузијастка, ентузијастички

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *enthousiasme*, герм. *Enthusiasmus*, англ. *enthusiasm*) од грч. ἐνθουσιασμός, што е изведено од ἐνθεός ‘што е полн во Бога, опседнат’, а тоа е сложена од *h₁n- ‘во’ и θεός ‘бог’; в. **теологија**. (ERHJ 1: 229; Snoj 2016: 169; Kluge s.v. Enthusiasmus).

енциклопедија *енциклопедија* f., *енциклопедии* pl.; ‘книга, научно дело што дава прегледни податоци и информации средени по азбучен ред кои може да бидат општи или од некоја определена област’.

Во релација со: ▲ енциклопедиски, енциклопедист ▼ циклус, цикличен

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *encyclopédie*, англ. *encyclopedia*) од нлат. *encyclopaedia* ‘општа образование за науките и уметностите’, што е пак позајмено од грч. ἐγκύκλιος παιδεία ‘општо образование’ (ἐγκύκλιος ‘кружен, општ’ и παιδεία ‘образование’). (ERHJ 1: 228; Snoj 2016: 169; Kluge s.v. Enzyklopadie; TLFi, s.v. encyclopédie).

еп *еј* m., *ејови* pl.; ‘литературна творба во стихови во која се опишани нечии херојски дела или значајни историски настани’.

Во релација со: ▲ епос, епски, епопеја

■ Книжевен термин позајмен преку европските јазици од грч. ἔπος ‘збор, јуначка песна’, што е апстрактна именка изведена од εἶπον буквално ‘реков’ < пие. **wek*^w– ‘рече’. (ERNJ 1: 229; Snoj 2016: 170; Kluge s.v. Epos).

епархија *εἵαρχια* f., *εἵαρχιαι* pl.; (relig.) ‘црковна област со која управува епископ, епарх’.

Во релација со: ▲ епарх, епархиски

■ Според Аргировски (1998: 111) позајмено од грч. ἐπαρχία ‘административна, црковна област, преку цсл. епархία ‘црковна област’; сп. буг. *epàρχия*, срп. (j)*epàρχија*, рус. *epàрхия*, укр. *epàрхія*, блр. *epàрхія*. Грч. збор е изведен од ἐπι- (в. **епи-**, **еп-**) и αρχία < ἀρχία < ἀρχή ‘власт, началство’, што е изведено од глаголот ἄρχω ‘владее, има власт. Именката *εἵαρχ* е исто така заемка од грч. ἑπαρχος ‘владетел, управител’, од исто крајно потекло; сп. буг. *epàрх*, срп. *epàрх*, рус. *epàрх*, *инàрх* (< грч. ἑπαρχος), укр. *epàрх*, блр. *epàрх*. (Аргировски 1998: 111; БЕР 1: 501; Аникин 15: 356).

епи- (еп-) еѝи- (еѝ-) ptef.; префикс како прв дел во сложеники во значење ‘на, над, при, кај’.

Во релација со: ▲ епигон, епиграм, епиграф, епидемија, епидерм, епизода, епилепсија, епилог, епистола-рен, епитаф, епител, епифиза, епи-центар, епоха

■ Интернационален префикс, позајмен од грч. ἐπι- ‘на, над, при, кај’ < пие. **h₁epi*; сп. скрт. *ápi* ‘исто така; низ’, ерм. *ew* ‘и’. (ERNJ 1: 229).

епидемија *εἰσдеμῖα* f., *εἰσδεμῖαι* pl.; ‘широко распространета заразна болест од која заболеле поголем број луѓе, животни или растенија’.

Во релација со: ▲ епидемиски, епидемчен, епидемиолог, епидемиологија

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *épidémie*, герм. *Epidemie*) од срлат. *epidēmia*, што е позајмено од грч. ἐπιδημία ‘распространетост’, што е образувано ἐπι- (в. **епи-**, **еп-**) и δῆμος ‘народ’ (в. **демо-**). (ERNJ 1: 229; Snoj 2016: 170; Kluge s.v. Epidemie).

епископ *εἱσκόπ* m., *εἱσκόποι* pl.; (relig.) ‘лице од повисок ред во хирархијата на православната црква што раководи со свештениците во едно црковноадминистративно подрачје’.

Во релација со: ▲ епископија, епископски, епископат

■ Освен *εἱсκόп*, во народните говори и *εἱсκούѝ*, што според Аргировски (1998: 112) е позајмено преку цсл. епископъ, епискоупъ, од грч. ἐπίσκοπος; сп. буг. *epiскоп*, срп. (j)*epiскоп*, рус. *epiскоп*, укр. *epiскоп*, блр. *epiскап*. Од грч. ἐπίσκοπῇ, преку цсл. епискоупниѝ, е и мак. *εἱсκούѝија* ‘област со која управува епископ’; сп. буг. *epиcкoпijа*, срп. (j)*epиcкoпиjа*, струс. *epиcкoпijа*, *epиcкoпъѝ*, *epиcкoп-ниѝ*, *ниcкyпиjа*, стукр. *epиcкoпijа*, стблр. *epиcкoпijа*, *epиcкoпъѝ*, *epиcкyп-ниjа*, *epиcкyпъѝ*. Грч. ἐπίσκοπος според Аникин (15: 357–358) е изведено од ἐπι- (в. **епи-**, **еп-**) и σκοπός ‘набљудувач, стражар’, а според Аргировски (1988: 112) е изведено од глаголот ἐπίσκοπέω ‘внимателно прегледува нешто, надгледува’, што е образувано од ἐπι- (в. **епи-**, **еп-**) и глаголот σκοπέω ‘гледа’. (Аргировски 1998: 112; Аникин 15: 357–358; Фасмер 2: 21; ЕСУМ 1: 180; ESJSS 3: 166; ERN 1: 230).

епитаф *ейиѿаф* m., *ейиѿафи* pl.; ‘краток натпис во стих или во проза на надгробна плоча, надгробен натпис’.

Во релација со: ▲ епитафски

■ Книжевен термин позајмен преку европските јазици (фр. *épitaphe*, герм. *Epitaph*, англ. *epitaph*) од лат. *epitaphium* ‘надгробен говор’, што е изведено од грч. придавка *ἐπιτάφιος* (сп. грч. *ἐπιτάφιος λόγος* ‘надгробен говор’), што е образувано од *ἐπι-* (в. **епи-**, **еп-**) и *τάφος* ‘гроб, гробница’. Грч. именка *τάφος* е деврбал од глаголот *θάπτω* ‘закопа’ од нејасно потекло. (Фасмер 4: 519; Аникин 15: 360, s.v. епитафий; ERHJ 1: 230; OED s.v. *epitaph*);).

епитет *ейиѿейѿ* m., *ейиѿейѿи* pl.; (ling.) ‘стилско изразно средство, збор, обично придавка, што објаснува и определува друг збор, најчесто именката’.

Во релација со: ▲ епитафски

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *épithète*, англ. *epithet*) од грч. *ἐπίθετος*, што е среден род од придавката *ἐπίθετος* ‘додаден, придаден, вметнат’, а тоа е образувано од *ἐπι-* (в. **епи-**, **еп-**) и *τίθημι* ‘стави’. Значењето се развило од ‘тоа што е додадено (покрај именката)’. (ERHJ 1: 230; Snoj 2016: 170; OED, s.v. *epithet*, TLFi, s.v. *epithète*).

епоха *ейѿоха* f., *ейѿохи* pl.; ‘голем временски отсек во историјата на Земјата; определен долг период од историјата, науката или културата што се карактеризира со особено важни настани, појави’.

Во релација со: ▲ епохален

■ Позајмено преку европските јазици од грч. *ἐποχή* ‘застој’, што е изведено од *ἐπι-* (в. **епи-**, **еп-**) и *ἔχω* ‘држи; има’ < пис. **segʰ-*. Како термин грч.

ἐποχή означувало ‘цврста положба на свездите на небото’, а од тоа астролошко значење се развило и значењето ‘раздобје, период определен со некоја положба на свездите’. (ERHJ 1: 230; Snoj 2016: 170; Kluge s.v. *Epoche*).

ептен *ейѿѿен* adv.; ‘сосем, потполно’.

■ Позајмено од тур. *epten*, *hepten*; сп. буг. *enţen*, *hepten*. Тур. *epten* < *hepten/hepten* е изведено од сттур. *hep* ‘сè’. (Јашар-Настева 2001: 118; Tietze 1: 730; 2: 295; Nişanyan s.v. *hep*).

ера *еѿа* f., *еѿи* pl.; ‘долг период што се карактеризира со важни настани и кој се користи во историјата како основа за хронологија; време по раѓањето на Исус Христос од кое почнува броењето на годините кај христијаните; најдолг временски отсек во хронолошкото делење на историјата на Земјата (во геологијата)’.

■ Позајмено преку европските јазици од од лат. *aera*, што е изворно множина од *aes* (G *aeris*) ‘бакар, парче метал, пари, плата’ < пис. **h₂ey-s-* ‘метал’. Значењето ‘раздобје, период’ се развило преку значењето ‘место во сметката (при броење на парите)’ > ‘место при сметање на времето’. Можно е зборот да се проширил од војничкиот жаргон како ‘период меѓу две плати’. (ERHJ 1: 231; Snoj 2016: 170; Kluge s.v. *Ara*; de Vaan 27).

ербап *еѿбаѿ* adj. (indecl.); ‘способен, вешт, важен, напернат’.

Во релација со: ▲ ербаплак, ербаплија, ербаплиски, ербапштина

■ Позајмено од тур. *erbar* ‘способен, вешт’; сп. буг. *erbàn*, *erbànin*, срп. *erbān*, *erbāb*. Тур. *erbar* е позајмен од арап. *arbāb* pl. < *rābb* ‘господар,

старешина'. (Јашар-Настева 2001: 34, 176; Tietze 2: 626).

ерген *erġen* m., *erġeni* pl.; 'младо момче, неженето; маж што не е женет'.

Во релација со: ▲ергенски, ергенче, ергенлак, ергенство, ергенува

■ Позајмено од тур. *ergen* 'созреан; дојден во возраст за брак; неженет'; сп. буг. *erġen*, *erġenin*. грч. *ερῡνης*. Тур. *ergen* е изведено од глаголската основа *er-* 'созрее, достигне зрелост' со наставката *-gen*, која служи за образување придавки со значење трајно својство или состојба; првично значењето е 'созреан, возрасен', од каде што секундарно се развива значењето 'неженет маж'. (Јашар-Настева 2001: 30; Tietze 2: 628–629).

еребица *erebiца* f., *erebiци* pl.; 'полска птица од семејството на фазаните, слична на кокошка, која се лови поради многу вкусното месо, *Perdix perdix*'.

Во релација со: ▲ерембица, еребиче, еребичин, јаребица

■ Од псл. **(j)erębica*, изведенка со суф. **-ica* од псл. **(j)erębъ/ь*; буг. (dial.) *ѐрембица*, *ѐребица*, срп. (dial.) *jerębiца*, слн. *jerebica*. Освен псл. **(j)erębъ/ь* > слн. *jeręb* m., чеш. *jeřab*, глуж. *jerjab*, длуж. *jerjeb*, рус.-цсл. *ѣрабъ* f., се реконструира и псл. **orębъ/ь* > хрв. (dial.) *ōreb*, струс. *орабъ*, блр. (dial.) *óраб*, како и псл. **rębъ/ь* > слн. *ręb*, рус. (dial.) *рябъ*. Во ЭССЯ (1: 73) се реконструира псл. облик **arębica*, односно псл. **arębъ/*arębъ* (ЭССЯ (1: 73–75, 76), каде што се наведува и мак. *еребица*. Во ПЕРСЈ (1: 459–460) се реконструираат и следниве псл. облици **(j)arębъ* (> **(j)arębica*) или **(j)ęrębъ* (> **(j)ęrębica*); срп. (arch.) *jǎrębъ*, хрв.

(arch.) *jǎrębъ*, слч. (dial.) *jarab*, пол. (dial.) *jarzqbъ* 'дрво оскоруша', цсл. *ѣрабица*, буг. *ѣребица*, срп. *jerębiца*, хрв. *jerębica*, слч. *jarebica*. Сродни паралели има во балтиските јазици, исто така, со варирање на почетниот глас; сп. литв. *jer(u)bęž*, *irbę* 'леска', латв. *irbe*, понатаму се споредува и стисл. *iarpi* 'леска', ствгерм. *repahuon* > *Rebhuhn* 'еребица', кои се толкуваат како називи според бојата во врска со пгерм. **erpa-* > *iarpr* 'мрк', ствгерм. *erpf* 'темен'. Се претпоставува пие. корен **Her(m)b^(h)-*, при што алтернацијата **(je)-/*(j)a-* во словенските јазици не е сосема јасна. Можеби треба да се претпостави варијанта со **(j)ę-*, како што тоа се реконструира во ПЕРСЈ (1: 459–460), или пак, да се претпостави дека **(j)a-* е аналошко спрема **(j)astrębъ* 'јастреб'. (ПЕРСЈ 1: 459–460; ЭССЯ 1: 73–75, 76; Snoj 2016: 267; SP 6: 133–134, 135–136, 137–138; Derksen 2008: 142–143, 435–436; Vaillant 4: 487; 675).

ерекција *erekција* f., *ерекции* pl.; 'состојба на зголеменост на пенисот'.

Во релација со: ▲еректира

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *ērēctiō*, што е апстрактна именка изведена од глаголот *ērigō* (*ērigere*) 'исправи, подигне', а тоа пак е образувано од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *rigēō* (*rigēre*) 'се вкочани, штрчи' < пие. **Hreyg'-*; сп. стирс. *rigid* 'растегнува', ствгерм. *reihhōn* 'пружи, досегнува', литв. *reĩžti* 'растегнува'. (ERNJ 1: 231; Snoj 2016: 171; Kluge s.v. Erektion; de Vaan 523).

ерес *eres* f., *eresи* pl.; '(relig.) отстапување од учењето на официјалната црква; отстапување од општоприфатените норми на однесување, од про-

грамата на некое политичко движење, група, партија итн.’

Во релација со: ▲ еретик, еретички

■ Позајмено преку цсл. *ересь*, од грч. *αἵρεσις*, покрај другите значења и значењето ‘религиозна секта’, што е изведено од глаголот *αἰρέομαι* ‘избира; зема за себе; прифаќа нечие мислење, се придружува некому’. И именката *ерейшик* ‘тој што отстапува од учењето на официјалната црква; отпадник, бунтовник’, преку цсл. *еретигъ*, е од грч. *αἰρετικός* ‘способен да избира; секташ; фракционер’. (Аргировски 1998: 113, 114; БЕР 1: 504).

ерозија *ерозија* f., *ерозии* pl.; ‘разорување, трошење на Земјината кора под дејство на природни процеси; нагризнување, разјадување на слузокожата; уништување под определени околности’.

Во релација со: ▲ еродира, ерозивен

■ Позајмено преку европските јазици од лат. *ērōsiō*, што е изведено од глаголот *ērōdō* (*ērōdere*) ‘изгризе, изглода’, а тоа е образувано од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *rōdō* (*rōdere*) ‘гризе, глода’, што е веројатно во врска со лат. *radix* ‘корен’; в. **радикален**. (ERNJ 1: 232; Snoj 2016: 171; Kluge s.v. Erosion; de Vaan 526).

еротика *ероџка* m., *ероџикаџа* (sg.); ‘љубовна поезија и литература во која се воспеваат сетилните страсти; љубовна страст, љубовен занес’.

Во релација со: ▲ еротски, еротичен

■ Позајмено преку европските јазици (англ. *erotica* ‘еротика’, герм. *Erotik* ‘еротика’ < фр. *érotique* ‘еротика, еротичен’), што е од грч. *ἐρωτικός* ‘еротичен’, а тоа, пак, е изведено од грч. *ἔρως* ‘(телесна) љубов’. Грч. именка е изведена од глаголот *ἐραζομαι*

‘љуби, сака’ од непознато потекло. (ERNJ 1: 232; Snoj 2016: 171).

ерудиција *ерудиција* f., *ерудицијаџа* (sg.); ‘широко, големо знаење од повеќе подрачја’.

Во релација со: ▲ ерудит, ерудитен, ерудитивен

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *érudition*, англ. *erudition*) од *ērudītiō*, што е изведено од глаголот *ērudīō* (*ērudīre*) ‘поучува’, изведено од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *rudis* ‘необработен, невешт’ со неизвесна етимологија. (ERNJ 1: 232; Chambers 340).

ерупција *еруџија* f., *еруџии* pl.; ‘силно, нагло исфрлање разни материји (лава, вулкански камења, нафта) од внатрешноста на Земјата; (fig.) ненадеен излив на емоции или на некакви чувства’.

Во релација со: ▲ еруптивен, еруптира

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *éruption*, герм. *Eruption*, англ. *eruption*) од лат. *ērūptiō*, што е изведено од глаголот *erumpō* (*ērumpere*) ‘избие, пробие, избувне’, а тоа е образувано од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и *rumpō* (*rumpere*) ‘пробие, разбие’ < пие. корен **Hrewp-* (скрт. *rop-* ‘има болка во желудникот, силно боли’, стнорд. *rjufa* ‘пробие’). Облиците со *-m-* настанале од презентската пие. основа **Hru-n-p-*. (ERNJ 1: 232; Kluge s.v. Eruption).

есап *есаџ* m., *есаџи* pl.; (dial., arch.) ‘сметка’.

Во релација со: ▲ есапи, есапчија

■ Позајмено од тур. *hesap* (*hesab*, *hisab*) ‘сметка, пресметка’; балкански турцизам, сп. буг. (dial., arch.) *hecân*, *ecân*, срп. (dial., arch.) *hècāb*, *hècân*, *jècân*, *ècāb*, *ècân*, алб. *hesap*. Тур. збор

е позајмен од арап. *ḥisāb* ‘сметање’, што е изведено од арап. глагол *ḥasa-ba* ‘смета, брои’. Арап. глагол е сроден со арамеј. *ḥāṣab* ‘брои’, што е од истиот корен како и глаголот *ḥaṣab* ‘доби, реди камења’. Пресметката со камчиња била вообичаена во старите култури; сп. лат. *calculus* ‘камен’ > *calcolare* ‘пресметува’. (Јашар-Настева 2001: 32, 72, 107, 187, 206 Tietze 3: 492; Nişanyan s.v. hesap)

есеј *есеј* m., *есеи* pl.; ‘преоден литературен жанр, кратка расправа за некое прашање од литературата, културата, филозофијата во која на научната обработка ѝ се придружуваат белегистички стилски средства’.

Во релација со: ▲есеист, есеистика, есеистички

■ Позајмено од фр. *essai*, изворно ‘обид’, потоа ‘оглед’. Овој збор настанал во времето на францускиот филозоф и теоретичар на литературата Монтењ (Michel de Montaigne, 1533–1592), кој го создал есејот како посебен литературен жанр. Како извор послужил срлат. збор *exagium* ‘товар’, а тој е образуван од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и глаголот *agō* (*agere*) ‘води; тера’. (ERHJ 1: 232; Snoj 2016: 171; Chambers 343).

есен *есен* n., *есениа* (sg.); ‘едно од четирите годишни времиња, меѓу летото и зимата’.

Во релација со: ▲есенски, есенен, есенешен, есенва, есеноска

■ Наследено од псл. **esenъ*; сп. цел. *jesenъ*, бут. *ѝсен*, срп. *jěsēn*, хрв. *jěsēn*, слн. *jesēn*, слч. *jeseñ*, чеш. *jeseň*, пол. *jesień*, рус. *осень*, укр. *осінь*, блр. *восень*. Псл. **esenъ* има најблиски паралели во стпрус. *assanis* ‘есен’, гот. *asans* ‘лето, време на жетва’, ствгерм. *aran* ‘жетва’, герм. *Ernte* ‘жетва’, ствгерм. *aren* ‘жнеє’, англ.

earn (при што современото значење ‘заработува’ < ‘жнеє’. Можеби е сродно и со грч. *ὅλωρα* ‘крај на летото, жетва’, што би било префиксална сложенка со *ὀλ(ι)-*, од пие. **h₁os-r/n-*. Имајќи ги предвид исл. варијанти, се поставува прашањето дали почетниот вокал бил **o-* и во тој случај **e-* би се третираше како плод на асимилација спрема вокалот во следниот слог, или пак, исл. варијанти со иницијално **o-* се секундарни во однос на облиците со **e-*. Псл старост има и придавката *есенен* < **esenъnъ(jь)*, како и прилогот *есеноска*, што е образувано од именката **esenъ* и показната замена **sъ*. (ПЕРСЈ 1: 480–481; ЭССЯ 6: 28–29; ERHJ 1: 405; Skok 1: 775; Snoj 2016: 267–268; Derksen 144; SP 6: 60; ESJS 283; Vaillant 4: 622; Beekes 1095).

ескалира *ескалира*, *ескалираа* pf./imprf; ‘се зголеми, се зголемува, добие, добива во интензитет; изврши, врши воен напад’.

Во релација со: ▲ескалирање, ескалација, ескалатор ▼скала, скеле

■ Позајмено, можеби со посредство на срп. *ескалирати*, хрв. *eskalirati*, преку герм. *eskalieren* од фр. *escalader* ‘се качува’, што е изведено од фр. *escalade* ‘качување’, а тоа пак е позајмено од итал. *scalata*. Итал. збор е изведенка од *scalare* ‘се качува’, што е изведено од *scala* ‘скала’; в. **скала**, **скеле**. (ERHJ 1: 232; Kluge s.v. Eskalation; Chambers 341; DEI 3364).

еснаф *еснаф* m., *еснафи* pl.; ‘здружение на занаетчии од иста струка; занаетчија, сопственик на дуќан или на мала работилница; вреник, другар’.

Во релација со: ▲еснафин, еснафлија, еснафка, еснафски, еснафство, еснафштина

■ Позајмено од тур. *esnaf* ‘професионални здруженија на занаетчии во

градовите на Отоманското Царство до средината на 19 в.; занаетчија; балкански турцизам, сп. буг. *esnàf*, срп. *esnâf*, алб. *esnâf*, ром. *esnâf*, *isnâf*. Тур. збор е заемка од арап. *aşnâf* pl., од *şunuf* sg. ‘род, вид, класа, категорија’. Исто како и во тур. и во мак. јазик овој збор е сфатен како еднина. (Јашар-Настева 2001: 72, 176; Tietze 2: 646; Nişanyan s.v. esnaf).

естет *esīeī* m., *esīeīi* pl.; ‘специјалист по естетика; лице со развиено чувство за убавина’.

Во релација со: ▲естетка, естетски, естетичен, естетика, естетизам, естетичар, естетичарка, естетизира

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *esthète*, англ. *esthete*) од грч. αἰσθητής ‘тој што чувствува, забележува, запазува’, што е изведено од глаголот αἰσθάνομαι ‘забележува, запазува’, како и αἶσθησις ‘осет, чувство; знаење’ < пие. **h₂ew-i-dh-*, од коренот кој е во *јави*, ум. Именката *esīeīi* е позајмена преку европските јазици (фр. *esthétique*, герм. *Ästhetik*, англ. *aesthetics*) од нлат. *aesthetica*, термин што го создал герм. филозоф Александар Готлиб Баумгартен (Alexander Gottlieb Baumgarten, 1714–1762), од грч. αἰσθητικός ‘што се однесува на осет, чувство’. (ERNJ 1: 232–233; Snoj 2016: 171; Kluge s.v. Asthetik; Beekes 2010: 43).

естрада *esīpaḡa* f., *esīpaḡi* pl.; ‘издигнато место на отворено или во сала за изведба пред публика; (само sg.) дејност во организирање и изведување на забавни приредби (концерти на забавна музика и сл.)’.

Во релација со: ▲естраден

■ Во значењето ‘дејност во организирање и изведување на забавни приредби (концерти на забавна музика и

сл.)’ позајмено преку рус. *эстрада*, што е позајмено или преку герм. *Estrade*, или директно од фр. *estrade*, а тоа пак, е позајмено од шп. *estrado* ‘дел од собата покриена со тепих’. Шп. *estrado* е од лат. *stratum* ‘покривач, прекривка’ < пие. **sterh₃-* ‘простира’. (ERNJ 1: 233; Snoj 2016: 171; Kluge s.v. Estrade).

етаж *eīaḡ* m., *eīaḡi* pl.; ‘кат, ниво на зграда’.

Во релација со: ▲етажен

■ Позајмено преку рус. *этаж* ‘кат’, што е од фр. *étage* < стфр. *estage* ‘престој’, што е изведенка од коренот кој е во лат. *stō* (*stāre*) ‘стои’. (ERNJ 1: 233; Snoj 2016: 172; Kluge s.v. Etage).

етапа *eīaīa* f., *eīaīi* pl.; ‘одделен степен, фаза, период во развојот на некаков процес’.

Во релација со: ▲етапен, етапно, етапност

■ Позајмено од фр. *étape* ‘фаза, период, место за запирање’, што е од стфр. *estaple*, а тоа пак, е од срвгерм. *stapel* ‘складиште, магацин’ < фран. **stapul* ‘столб’ пие. < **stebh-* ‘стебло, столб’. (ERNJ 1: 233; Snoj 2016: 172; Kluge s.v. Etappe).

ете *eīe* part.; за посочување нешто што е блиску до соговорникот; за посочување или за покажување на нешто што е видно, забележано каде и да било; за потцртување на тоа за што се зборувало или што се констатира.

■ Од псл. **eto*; сп. буг. *etò*, срп. *ěto*, (dial.) *ěmē*, хрв. *ěto*, слн. (dial.) *eti*, *ete*, *etu*, слч. *het*, (dial.) *hed*, *hef*, чеш. *het*, пол. *het*, рус. *это*, укр. *гет*, блр. *э́та*, (dial.) *э́та*. Псл. збор е спој од деиктичка партикула **e* (в. **е**¹) и заменската основа **to-* (в. **тој**). Според

ESSJ (2: 194–195), со оглед на тоа што формите од овој тип отсуствуваат во стсл. јазик, а првата потврда е од 16 в., очигледно станува збор за релативно млади форми. (ПЕРСЈ 1: 342; ЭССЯ 6: 8; Skok 1: 485 s.v. e¹; ERHJ 1: 234; SP 6: 70–71; ESSJ 2: 194–195).

етер *еѿер* m., *еѿероѿ* (sg.); ‘безбојна, лесно испарлива течност со остар мирис што се употребува како рас творувач, а во медицината за дезинфекција и за наркоза; воздушно пространство, небесен простор’.

Во релација со: ▲етерски

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *ether*, germ. *Ether*, angl. *ether*) од лат. *aether*, што е од грч. αἰθήρ ‘највисоко небо, чист воздух’, што е изведено од глаголот αἶθω ‘запали’. Во старата грч. космологија етерот е сјајна, жешка небеска сфера. (ERHJ 1: 233–234; Snoj 2016: 172).

етика *еѿика* f., *еѿикаѿѿа* (sg.); ‘наука за моралот, за моралните принципи и норми и за нивната улога во општествениот и во личниот живот на човекот; однесување во согласност со нормите и правилата на моралот’.

Во релација со: ▲етички, етичен, етизира

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *éthique*, angl. *ethics*) од лат. *ethicus*, што е од грч. ἠθικός ‘етичен, морален’, што е изведено од ἦθος ‘обичај, нарав, карактер’ < пие. **swe-d^h(h₁)*–; в. **свој**. (ERHJ 1: 234; Snoj 2016: 172; Kluge s.v. Ethik).

етикета *еѿикета* f., *еѿикети* pl.; ‘картонче или ливче што се залепува или закачува врз предмет (обично трговска стока) за да се означат карактерот и намената на предметот, да се стави цената и сл.; (само sg.) етикеција’.

Во релација со: ▲етикеција, етикетира ▼штекер, стикер

■ Позајмено од фр. *étiquette*, што изворно означувало значка за прикачување. Имено, во времето на Луј XIV во Версај се користеле мали картички „етикети“, кои се забодувале на определени места за да ги потсетува дворјаните да се држат подалеку од тревата и слични правила. Фр. збор е изведен од стфр. *estichier* ‘прободете, залепи, закачи’ < срхол. *steeken* < пгерм. **stik*–, **staik*– пие. *(s)*tig*–, *(s)*teyg*– ‘што е остар; што бодете, што прободува’; в. **штекер**. (ERHJ 1: 234; Snoj 2016: 172; Kluge s.v. Etiquette).

етимологија *еѿимологија* f., *еѿимологијаѿѿа* (sg.); (ling.) ‘дел од лингвистиката што го проучува потеклото на зборовите’.

Во релација со: ▲етимолог, етимолошки, етимон

■ Позајмено преку европските јазици од грч. ἐτυμολογία, што е образувано од ἔτυμος ‘прав, вистинит’, и -λογία (в. **-логија**, **-лог**). Зборот *еѿимон* како лингвистички термин во значење ‘првобитен, изворен облик на зборот; носител на изворното значење’ преку европските јазици (фр. *étymon* > angl. *etymon*) е позајмен од грч. ἔτυμον n. adj. ‘право, вистинско значење на зборот’ < ἔτυμος ‘прав, вистинит’. (ERHJ 1: 234; Snoj 2016: 172).

етно- *еѿно-* pref.; прв дел од сложенки, означува дека тоа што е искажано во нивниот втор дел се однесува на народ, народност.

Во релација со: ▲етногенеза, етнограф, етнографија, етнолог, етнологија, етноцентризам ▼етнос, етник, етникум, етнички

■ Интернационален збор позајмен од грч. *ἔθνος* ‘група, збир (на луѓе, животни), народ’. Етимологијата на грч. збор не е јасна, можеби е изведена од *ἔθος* ‘обичај’, но семантичката врска е проблематична. Според Beekes (2010: 377–378) можеби се работи за збор од туѓо (негрчко) потекло. (ERHJ 1: 234; Snoj 2016: 172; Beekes 2010: 2010: 377–378).

еуфемизам *еуфемизам* m., *еуфемизми* pl.; (ling.) ‘употреба на поблаг збор или израз за нешто лошо, непријатно, грубо или непогодно за дадена ситуација’.

Во релација со: ▲еуфемистички

■ Позајмено преку европските јазици (фр. *euphémisme*, англ. *euphemism*, герм. *Euphemismus*) од грч. *εὐφημισμός*, што е образувано од *εὖ* ‘добар’ и од коренот кој е во глаголот *φημί* ‘каже, рече’. (ERHJ 1: 235; Snoj 2016: 172–173; Kluge s.v. *Euphemismus*).

еуфорија *еуфорија* f., *еуфоријаи* (sg.); ‘болна состојба со субјективно зголемена возбуда, ведро расположение и безгрижност кај болните; Состојба на радосна возбуда, претерано воодушевување’.

Во релација со: ▲еуфоричен

■ Позајмено, можеби преку англ. *euphoria*, од грч. *εὐφορία* ‘својство, особина да се поднесува нешто лесно, благосостојба, плодност’, што е образувано од *εὖ* ‘добар’ и од коренот кој е во глаголот *φέρω* ‘носи’. (ERHJ 1: 235; Snoj 2016: 173; Kluge s.v. *Euphorie*).

ефект *ефект* m., *ефекти* pl.; ‘резултат од работа, последица од извршување на некакво дејство или процес; впечаток предизвикан врз некого или нешто; појава што дејствува врз сетилата (звучи, шумови, светло и др.)’.

Во релација со: ▲ефектен, ефектита, ефективен, ефектуира

■ Позајмено преку европските јазици (англ. *effect*, герм. *Effekt*, фр. *effet* < стфр. *effect*) од лат. *effectus* ‘резултат, достигнување’, што е поименчен партицип од глаголот *efficiō* (*efficere*) ‘произведе, проведе’, а тој пак е образуван од *ex-* (в. **екс-**, **ек-**, **е-**) и глаголот *faciō* (*facere/fāre*) ‘прави, создава’ < пис. **d^heh₁-* ‘прави, чини, стави’. (ERHJ 1: 219; Snoj 2016: 163; Kluge s.v. *Effekt*; OED s.v. *effect*).

ефенди(ја) *ефенди(ја)* m., *ефенди* pl.; (dial., arch.) ‘господин, господар’.

Во релација со: ▲ефендица, ефендилак

■ Позајмено преку тур. *efendi*, што е позајмено од нгрч. *αφέντη*, вокативна форма од *αφέντης*, што е од стгрч. *αὐθέντης* ‘господар’; балкански турцизам, сп. буг. *ефенди*, *ефендија*, срп. *ефенди*, *ефенди*, алб. *efendî*, ром. *efëndi*. Во Отоманското Царство, но и во денешна Турција овој збор често се користи како титула за почит или учтивост, а во арапските и источно-медиетеранските земји значи и ‘образован или почитуван човек’. (Јашар-Настева 2001: 37; Tietze 2: 548–549).

ех *ex* interj.; извик за изразување различни расположенија: тага, копнеж, негодување.

■ Како најголем дел од сврзниците, овој извик е експресивна творба, можеби како варијанта на извикот *е!* при што финалното *-х* претставува фонологизација на воздигнувањето при изговорот; сп. буг. *ex!*, срп. *ěx!*, слн. *eh!*, слч. *ech!*, чеш. *ech!*, глуж. *ech!*, пол. *ech!*, рус. *эх!*, блр. *эх!*, укр. *ex!* (БЕР 1: 515; ПЕРСЈ 1: 342; Skok 1: 485; SP 6: 37–38; ESSJ 2: 182).

ехо *ехо* п., *ехо̄ио* (sg.); ‘одраз, повторување на глас, звук’.

■ Познајмено преку европските јазици и лат. *ēchō*, од грч. ἤχώ ‘ехо, отглас’, што е изведено од ἤχη ‘звук’, од пие. **uāgh-*, **suāgh-* ‘крика, вика; звучи’. (Аникин 16: 81, s.v. эха; Фасмер 4: 524; Beekes 2010: 528, s.v. ἤχη).

ечи *ечи*, *ечай̄* impf.; ‘силно се гласи, има силен одек’.

Во релација со: ▲ ечење, заечи, доечи, поечи ▼ ек, екне, одекне, одекнува, екоти, јачи

■ Од псл. **(j)ęčēti*/**(j)ęčati*; сп. мак. (покрај *ечи* и) *јачи* (каде што се одразило мешањето на носовките, односно во западното наречје се случила замената на **ję > *jɔ > ја*, како на пр., *език* : *јазик*, *еј̄рва* : *јај̄рва* итн.), буг. *ечá*, срп. *јéчати*, хрв. *јéчати*, слн. *јéčati*, слч. *jačať*, чеш. *ječeti*, пол. *jęсzeć*, рус.(dial.) *ячáть*. Станува збор

за псл. ономотопејски корен **(j)ęk-*, кој се споредува со алб. *ankóј* ‘воздивнува, јадикува’ *uncāre* ‘рика’, грч. ὀγκάεσθαι ‘рика (за магаре)’. (ПЕРСЈ 1: 484; Skok 1: 765–766; ЭСС 6: 61–62, 69–70; Snoj 2016: 265; SP 6: 84–85, 97, 99).

ешалон *ешалон* m., *ешалони* pl.; ‘дел од воена формација, воена единица поставена во колона, обично во движење; дел од група на истурена позиција, во органи на управа и сл.’.

■ Познајмено од фр. *échelon* ‘скало’, што е изведенка од *échelle* ‘скала’, од лат. *scāla* ‘скала’, што е изведено од *scandō* ‘се искачи’ < пие. **skend-* ‘скокне’.

ештерица *еш̄ӣтерица* f., *еш̄ӣтерици* pl.; ‘мал изросток, бронче на врвот од јазикот’.

Во релација со: ▼ гуштер

■ в. гуштер.

Ж

жаба *жаба* f., *жаби* pl.; ‘(zool.) водоземно животно со долги задни нозе приспособени за скокање на суво и за пливање во вода, Rana; (fig., pejor.) погрдно, иронично обраќање кон некое лице; густ пивтиест талог во сад во кој се чува киселина’.

Во релација со: ▲ жабок, жабец, жапче, жабиште, жабица, жабечки, жабешки, жабји, жабар, жабарник, жабјак, жабјар, жабјарник, жаборок, жабурнак, жабурина

■ Наследено од псл. **žaba*; сп. стсл. жаба, буг. *жаба*, срп. *жаба*, хрв. *žaba*, слн. *žaba*, слч. *žaba*, чеш. *žaba*, глуж. *žaba*, длуж. *žaba*, пол. *żaba*, рус. *жаба*, укр. *жаба*, блр. *жаба*. Псл. **žaba* е сродно со стпрус. *gabawo*, стангл. *swab* ‘жаба’, ствгерм. *quappa*, герм. *quarre* ‘риба Lota lota; полноглавец’, можеби и со лат. *būfō* ‘крастава жаба’, иако фонетски таа врска е проблематична. За блтсл. јазици се реконструира **gēbā*, кои заедно со германските континуанти упатуваат на пие. корен **g^uēb^(h)* – ‘слузест, лигав’, што според ERNJ (2: 613), веројатно е позајмено од некој супстратен јазик. Разликата во вокализмот се објаснува со апофонија: блтсл. **gēbā* < пие. **g^uēb^(h)*-, а стпрус. *gabawo* < пие. **g^uēb^(h)*-. (Аникин 16: 90–92). Од псл. придавка **žabyjъ* (jъ) се и мак. *жабји*, срп. *жабји*, *жабљи*, хрв. *žablji*, слн. *žabji*, слч. *žabi*, чеш. *žabí*, пол. *zabi*, струс. *жабънь*, *жабъньи*, рус. *жабий*, стукр. *жабий*, стблр. *жабий*. Од *жаба* се изведени и *жабок*, *жабор*, *жаборок* ‘мажјак на жаба’, како и изведенките *жабуњак*, *жабурина*, *жабурнак* во значење ‘место каде што живеат многу жаби; зелен слој од алги што се создава на површината

на неистечна вода’. Глаголот *жабурка* во значење ‘прави гаргара, ја плакне устата или грлото’ според БЕР (1: 521) е изведен од основата кој е во *жаба*. Апелативот *жабар* како погрден назив за луѓе што јадат жаби се пренел и на Италијанците поради нивниот обичај да јадат жаби. (ПЕРСЈ 1: 345; БЕР 1: 519–520; Аникин 16: 90–92; ПЈ 2: 125; ЭСБМ 3: 190, s.v. *жабина*; Skok 3: 669; ERNJ 2: 613; Gluhak 704; Bezljaj 4: 432; Snoj 2016: 885; ESJS 1144; Derksen 2008: 553; de Vaan 76–77).

жабра *жабра* f., *жабри* pl.; (обично pl.) ‘органи за дишење кај рибите и кај некои други видови водни животни’.

■ Овој збор е со нејасна етимологија; сп. буг. (dial.) *жабри* pl., слч. *ziabre* pl.; рус. (освен во значењето ‘органи за дишење кај рибите’ и во значењето ‘челуст, долна вилица’) *жабра* sg., *жабри* pl., (dial.) *жабры*, *жебры*, *жибры*, *зебры*, *зёбры*, *зёбры* pl., *зйбра* sg., *зйбры* pl., укр. *жабра* sg., *жабри* pl., *зйбра*, (dial.) *зйбра*, блр. *жабры*, *жэбры*, *зйбры*, *ичыбры* pl.; глуж. *žabra* < чеш. *žabra*, кое очигледно е од рус. *жабра* (Аникин 16: 99–100). Сродноста меѓу значењата ‘жабра’ и ‘челуст’ не е спорна и се потврдува со герм. примери; сп. срвгерм. *kivel*, *kiver* ‘челуст’, герм. *Kiefer* (**kefra*-), герм. (dial.) *kiefe* ‘жабра’, дгерм. *keve* ‘жабра’, ‘челуст’, англсакс. *ceafl* ‘челуст’. Најчесто се претполага псл. **zebra*, или (со назален инфикс) **zebra* ‘(долна) вилица’, ‘жабра’ со кентумска варијанта на **ž* (под рано влијание на **žaba* во значењето ‘уста, вилица’) < **gebra* и/или **gēbra*, како и зближување со пие. **g^uep(h)*-,

*g'eb(h)-; сп. авест. *zafar-* ‘уста, вилицы, фаринкс’. (БЕР 1: 521; Аникин 16: 99–100).

жагор *жаџор* m., *жаџорой* (sg.); ‘врева од гласови’.

Во релација со: ▲ жагори, жагорење, цагор, цагори, цагуре

■ Настанало од постарото *маџор* ‘врева од гласови’, при што не е исклучено да е изведено од тур. *çagır* ‘до-викување, бука’. Иницијалното *жс* може да се толкува како регуларна замена во говорите каде што отсуствува африкатот *џ* (сп. *жамџа* место *џамџа*), или пак да е по аналогича спрема *жубор*, со суфиксот *-ор* како и во *џовор*, *џрекор*. Не е исклучено и ономотопејско потекло; в. **цагор**. (Skok 1: 469; ERHJ 2: 613).

жад *жаџ* m., *жаџој* (sg.); ‘минерал со зеленикава боја од кој се изработуваат украсни предмети’.

■ Позајмено од фр. *jade* ‘полускапоцен камен, најчесто зелен или бел по боја’; сп. англ. *jade*, герм. *Jade*, итал. *giada*, ром. *jad*. Фр. збор е изведен од *l'éjade* ‘жад’ (со преосмислување во *le jade*), од шп. израз (*piedra de la ijada* буквално ‘(камен за) колкови, слабина’, што е изведено преку влат. **iliata* од лат. *īlia* pl. < *īle* ‘стомак; утроба; слабина; делот од човечкото тело што се протега од најниските ребра до колковите’. Шпанското име за каменот се појавило меѓу конквистадорите, кои ја прифатиле идејата од Индијанците дека жадот штити од бубрежни болки. (Аникин 16: 110–111; Snoj 2016: 885–886; TLFi, s.v. jade).

жакет *жакеј* m., *жакеји* pl.; ‘кусо машко или женско палто’.

Во релација со: ▲ жакетче ▼ џакет

■ Позајмено, можеби со посредство на ром. *jachétā* или буг. *жакѐт*, од

фр. *jaquette* ‘палто’; сп. герм. *Jacket*, англ. *jacket*, рус. *жакѐт*, грч. *џакѐта*, тур. *ceket*. Во мак. дијалекти се среќава и називот *џакѐи*, како и деминутивот *џакѐиче*, што е под влијание на тур. *ceket* во исто значење, а во поново време во колоквијалниот говор во значењето ‘горен дел од машки или женски костум, кусо палто’ често се употребува *сако*, а зборот *жакеј* е заменет со *јакна*, што е позајмено преку срп. *jàkna*, хрв. *jàkna* (< герм. *Jack*), во крајна линија од исто крајно потекло. Фр. *jaquette* е деминутив од *jaque* ‘краток, тесен горен дел од машката облека’, што се изведува од постарата форма *jaque* ‘горен дел од војничко одело’ и шп. *jaco*, веројатно е заемка од арап. *šakk* ‘заштитен елек’, но постои и мислење дека фр. збор е изведен од прекарот за селанец, од личното име *Jacques* ‘Јаков’ и дека првично означува дел од селската носија. (БЕР 1: 522; Аникин 16: 118–119; Фасмер 2: 34; ЕСУМ 2: 185; Snoj 2016: 886; Kluge 408; TLFi, s.vv. *jaquette*, *jaque*).

жал *жал* m./f., *жалој* m. и *жалѝа* f. (sg.); ‘тага, мака, душевна болка; сочувство, сожалување’.

Во релација со: ▲ жален, нажален, прежален, жалост, жалосен, жалевит, жаловит, жалослив, жалит, жала, жали, дожали, дожалува, нажали, нажалува, пожали, пожалува, прежали, прежалува, жалител, жалителка, жалник, жалница, жалба, жалбен, жалопојка

■ Од псл. **žalb*; сп. стсл. *жалъ* ‘гробница’, буг. *жал*, срп. *жа̀ло*, хрв. *žàlo*, слн. *žàl*, слч. *žial*, чеш. *žal*, глуж. *žal*, длуж. *žel*, пол. *żal*, рус. *жалъ*, укр. *жалъ*, блр. *жалъ*. Псл. **žalb* е коренска именка од пие. *g^welH-* ‘боде, предизвикува болка’ и се доведува во

врска со литв. *gėlà* ‘јака болка’ од *gėlti* ‘боде, повредува’, ствгерм. *quāla* ‘насилна смрт’, срвгерм. *quāl(e)*, *kāl(e)*, герм. *Qual* ‘мака’, латв. *gals* ‘крај (на животот)’. Псл. старост има и именката *жалосī* ‘душевна болка, тага, жал’ < псл. **žalostь*; сп. стсл. жалость ‘грижа, ревност’, буг. *жа̀лост*, срп. *жа̀лост*, хрв. *žālōst*, слн. *žálost*, чеш. *žalost*, пол. *żaloscь*, рус. жалость, стукр. жалость, жалусть, стблр. жалость. Од словенските јазици е и ром. *jále*, аром. *jale* ‘страдање, жал’. Од именката *жалосī* е изведен глаголот *жалосīи*. (ПЕРСЈ 1: 347; БЕР 1: 522–523; Аникин 16: 133–135; Skok 3: 761; ERHJ 2: 614; Gluhak 704; Bezljaj: 434–435; Snoj 2016: 886; ESJS 1145; Vaillant 4: 26, 374; Derksen 2008: 553; Beekes 2010: 210).

жали *жали*, *жалаи* impf.; ‘чувствува жал за нешто изгубено, поминато, неостварено; е во жалост по починат; сожалува некого, сочувствува со некого; штеди (обично негирано); (се ~) се плаче, се поплакува некому; (се ~) поднесува жалба до некој државен орган; (се ~) се сожалува себеси’.

Во релација со: ▲ жалење, дожали, дожалува, зажали, зажалува, изжали, изжалува, нажали, нажалува, оджали, оджалува, пожали, пожалува, прежали, прежалува, ужали, ужалува ▼ жал
 ■ Од псл. **žaliti*; сп. стсл. (по–, сз–) жалити (са), буг. *жа̀ля*, срп. *жа̀лити* (се), хрв. *žāliti* (se), слн. *žálit*, слч. *žialit*, пол. *żalić się*, рус. *жа́лить*, укр. *жа́литися*, блр. *жа́ліцца*. Псл. **žaliti* е деноминал од псл. **žalbь*; в. **жал**. (БЕР 1: 522–523; ПЕРСЈ 1: 346–347; Аникин 16: 123; Фасмер 2: 34–35; Skok 3: 671; ERHJ 2: 613–614; Bezljaj 4: 434–436; ESJS 1145; Derksen 2008: 553–554).

жалфија *жалфија* m., *жалфии* pl.; (bot.) ‘лековита билка со пријатен ароматичен мирис, *Salvia officinalis*’.

■ Позајмено, можеби преку срп.-хрв. *жа̀лфија*, *žālfija* од герм. *Salbei* < ствгерм. *salbeia*, *salveia*, (можеби преку итал. *salvia*) од лат. *salvia* буквално ‘билка на здравјето’ што е изведено од лат. *salvus* ‘здрав’. Герм. назив подоцна се раширил и во другите словенски јазици; сп. чеш. *šalvěj*, пол. *szalwia*, укр. *шалџивия*, *шавлия*, рус. *шалфе́й*, блр. *шалфей*. (ERHJ 2: 613; Kluge, s.v. *Salbei*).

жандар *жандар* m, *жандари* pl.; ‘припадник на жандармерија’.

Во релација со: ▲ жандарм, жандармерија, жандармериски

■ Позајмено, според Алексоска-Чкатроска (2005: 245), преку срп.-хрв. *жа̀ндар*, *žāndār* (< герм. *Gendarmerie*), од фр. *gendarme* < *gendarmes* < *gens d'armes* ‘припадник на армијата’, буквално ‘вооружен човек’; сп. и пол. (dial.) *žandar*, укр. (arch.) *жанда́р*, блр. *жандар*. Од исто крајно потекло се и *жандарм*, *жандармерија*. Овој поим првично се користел за да се опише оклопната кавалерија од благородничко потекло која воглавно ѝ служела на француската армија. Изразот добил полициски конотации по Француската револуција кога локалните сили за заштита познати како *maréchaussée* биле преименувани во жандармерија. Толкувањето кај Алексоска-Чкатроска (2005: 245) за *жандар* како варијанта на *жандар*, што според неа, е заемка од итал. *gíandarme*, дојдена преку срп.-хрв. *жа̀ндар*, *dāndar* е спорно. Се работи за две сосема различни лексеми, кои и покрај блискозначноста во значењето имаат различна етимологија, односно *жандар* е позајмено преку тур. *candar* што е од перс. *cān-dār* буквално ‘чу-

вар на душата/животот', сложенка од *cān* 'живот, душа' и *dār* 'има, чува'. И во БЕР (1: 355), за *џџандар(ин)*, се нагласува дека е преку тур. *candar*, што е заемка од перс. *cān-dār*; в. **цандар**. (Алексоска-Чкатроска 2005: 245; БЕР 1: 355, 524; ERHJ 2: 614; Snoj 2016: 887; TLFi, s.v. gendarmerie, Tietze 2: 42, s.v. candar).

жанр *жанр* m, *жанрови* pl.; 'определена форма на литературно или на друго уметничко дело што се издава со сижетните, стилските и др. особености; род; вид'.

Во релација со: ▲жанровски

■ Позајмено од фр. *genre* 'вид, жанр', што настанало од лат. *genus* 'род'; в. **гено-**, **генерација**. (БЕР 1: 524; ERHJ 2: 614; Snoj 2016: 887; TLFi, s.v. genre).

жар *жар* m./f., *жарои* m. и *жариња* f., *жарови* pl., *жарје* coll.; 'вжештени остатоци од согорување на дрво, јаглен и сл., без пламен и чад; (fig.) страст, занес'.

Во релација со: ▲жарче, жариште, жари, жарка, жаровит, жарок, жароса, жаросува пожар ▼гори, жеже, жежок, жега, жегавица, жерав

■ Од псл. **žarъ* (исто така и **žara*); сп. буг. *жар*, срп. *жър*, хрв. *žâr*, слн. *žâr*, слч. *žiar*, чеш. *žár*, глуж. *žar*, пол. *żar*, рус. *жар*, укр. *жар*, блр. *жар*. Псл. збор **žarъ* се толкува на два начина, или како поствербал од псл. глагол **žariti* (в. **жари**), или како прасроден со литв. *gāras* 'жештина; копнеж', латв. *gaīme* 'топлина' од пие. **g^{wh}ēr-*, од кој се и стпрус. *goro* 'огниште', *gorme* 'жар', грч. *θερμός* 'топол', *θερός* 'летна жега; жетва', лат. *formus* 'врел, жежок', стинд. *hāras-* 'жар, пламен'. (БЕР 1: 524; ПЕРСЈ 1: 347–348, s.v. жарити (се); Аникин 16: 141–143, ERHJ 2: 614; Snoj 2016: 887).

жари *жари*, *жарайи* impf.; 'гори, пече, доведува нешто во состојба на жар; ја надразнува кожата предизвикувајќи црвенило и јадеж; (fig.) опфатен е од силно чувство; (се ~) се претвора во жар, е во состојба на жар; (fig.) (се ~) се црвенеа, се руменеа'.

Во релација со: ▲жарење, вжари, вжарува, дожари, дожарува, зажари, зажарува, нажари, нажарува, пожари, пожарува, ужари, ужарува, жаросува, жар, пожар ▼гори, жеже, жежок, жега, жегавица, жерав

■ Од псл. **žariti*; сп. цсл. жарити, буг. *жаря*, срп. *жарити* (се), хрв. *žariti* (се), слн. *žariti*, слч. *žiarit*, чеш. *žárit*, пол. *żarzyć*, рус. *жарить*, укр. *жарити*, блр. *жарыць*. Псл. **žariti* се толкува како каузатив од псл. **gorēti* (в. **гори**), при што е можна и секундарна мотивација од псл. **žarъ*; в. **жар**. (БЕР 1: 524–525; ПЕРСЈ 1: 347–348; ЭСБМ 3: 215; Аникин 16: 141–143, 147–148; Skok 1: 592; ERHJ 2: 615; Bezlaž 4: 437–438; Derksen 2008: 554; Vaillant 3: 391, 423; 4: 69).

жбара *жбара*, *жбараи* impf.; 'бара, допира потамина'.

Во релација со: ▲жбарање ▼цбара

■ Според БЕР (1: 526) од *бара* 'сака, посакува нешто од некого; има потреба од нешто; настојува да најде некого или нешто', а за иницијалното *ж*-се дава споредба со буг. (dial.) *жсграбам* 'оди без пат, талка, скита' место *сграбам* 'зграби', но неуверливо, особено ако се има предвид мак. варијанта *џбара* и блискозначните облици *жбура*, *џбура* 'бара, пребарува бучка'. Според нас, почетното *ж*-/*џ*-е експресивна варијација, типична особеност на мак. дијалекти. (БЕР 1: 526).

жвака *жвака, жвакааӣ impf.*; ‘ситни, дробн со заби и размекнува храна и др.; (fig.) постојано, многу зборува; дрдори; (fig.) зборува бавно, нејасно, неразбирливо; (fig.) повторува едно исто’.

Во релација со: ▲ жвакање, жвакне, жвакнува ▼ цвака

■ Од псл. **žvakati*, **žvačq*/**žvakaq*; сп. буг. *жва́кам*, срп. *жва́кати*, хрв. *žvákati*, длуж. *žwakaś*, рус. (dial.) *жва́кать*, укр. *жва́кати*, *жвака́ти*, блр. (dial.) *жвака́ць*. Псл. **žvakati* е итератив на *-*ka* од псл. **žvati*, *žujq* (**žvq*); сп. срп. (arch.) *жва́ти*, хрв. (arch.) *žvǎti*, слч. (arch.) *žvatī*, стчеш. *žvǎti*, глуж. *žwać*, стпол. *žwać*, пол. *żuć*, рус. *ж(е)ва́ть*, укр. *жу́ти*, *жува́ти*, блр. *жавáць*, (dial.) *жваць*. Се споредува со латв. *žaunāt*, ствгерм. *kiuwan*, герм. *kauen*, англ. *chew*, тох. А *śwāš*, тох. Б *śuwam*, сите од пие. **gyewH-* (според ERNJ 2: 627), **ǵieuH-* (според ПЕРСЈ 1: 348). Во дијалектите и во стандардниот мак. јазик се јавува и обликот *мвака*. (БЕР 1: 526; ПЕРСЈ 1: 348; Skok 3: 689–690; Фасмер 2: 39–40; Аникин 16: 165–166, 179–181 s.vv. *жвакать*, *жевать*; ERNJ 2: 627; Snoj 2016: 899–900; ESJS 1163; Vaillant 3: 336).

жган *жџан m., жџаноӣ (sg.)*; ‘најнискиот слој од општеството; луѓе со најлоши особини’.

Во релација со: ▼ цган

■ Во БЕР (1: 527) се дава констатацијата дека е место *сџан*, а за почетното *ж-* место *з-* (< *сџ*) се дава објаснувањето за *жбџарам* (в. **жбара**), со можно влијание на *гџмжџ* ‘лази, ползи’. Во мак. дијалекти и во стандардниот јазик постои варијантата со иницијално *м-*, за којашто во БЕР (1: 358, s.v. *джган*), се дава објаснувањето дека е од *с-џан*, но преодот *с > м*

(во БЕР 1: 358, обележено како *дж*) останува нејасен. (БЕР 1: 358).

ждере *ждере, ждерӣ impf.; (colloq.)* ‘јаде како животно’.

Во релација со: ▲ ждерење ▼ ждрело

■ Колоквијализам што во мак. јазик е позајмен од срп. *ждѐрати/ждра́ти*, изведено од псл. **žrati*, **žerq*, што е секундарно образување од псл. глагол **žerti*, **žьrq*, од кој е изведено и ждрело (в. **ждрело**). (БЕР 1: 527; ПЕРСЈ 1: 348; Skok 3: 673; ERNJ 2: 61).

ждреб *ждреб m., ждрѐбови pl.*; ‘извлекување на еден предмет (обично парче хартија) од повеќе такви предмети заради донесување на некоја одлука’.

Во релација со: ▲ ждрепка, жреб, ждреба, ждребува

■ Од псл. **žerbъ*, со вметнато *-g-* во групата *-жр-* настаната со ликвидна метатеза како во *ждребе*, *ждрело*; сп. срп. *жрѐб*, *жрѝјѐб*, *ждрѐб*, *ждрѝјѐб*, хрв. *ždriјѐb*, (dial.) *ždrīb*, слч. *ždreb* ‘ждреб, лоз’, чеш. *hřeb* ‘клинец’, пол. (arch.) *żreb*, *źrzeb* ‘земјиштен посед од 15 до 20 хектари’, рус. (dial.) *жѐреб*, укр. (dial.) *жѐреб*. Од псл. **žerbъ* со суф. *-*ьjъ* е изведено и **žerbъjъ*; сп. стсл. *жрѣбини*, буг. *жрѐбие*, стчеш. *hřebi*, рус. *жѐребей*, блр. *жѐрабя*. Псл. **žerbъ* се изведува од пие. корен **gerb^h*- ‘врежува’; сп. стпрус. *gīrbin* (A sg.) ‘број’, ствгер. *kērfan*, герм. *kerben* ‘реже, врежува, резба’, стангл. *ceorfan* ‘реже, врежува’, грч. γράφο ‘гребе; пишува’. Значењето ‘ждреб’, според ERNJ (2: 616), најверојатно се развило од ‘стап за броење, копач’, бидејќи со помош на копачот на кој се врежувале црти со кои се броеле делови на земјиштето, се делел имотот. Втората можност за развојот на значењето е дека резбаните стапови

играле улога при пророкување на судбината со гатање. (БЕР 1: 554; ПЕРСЈ 1: 365–366; Аникин 16: 257–259 s.v. жре́б; Аникин 17: 63–64 s.v. жре́бий; ЕСУМ 2: 193; Фасмер 2: 47–48, 63; Skok 3: 672–673; ERNJ 2: 616; Bezljaj 4: 479; Snoj 2016: 897; ESJS 1 158–1159; Derksen 2008: 558–559).

ждребе *ждребе* n., *ждребиња* pl.; ‘младо од коњ’.

Во релација со: ▲ ждрепче, ждрец, ждребица, ждреби, ждревна, ждревност

■ Од псл. **žerbę*, *-*ęte* со вметнато -*g*- во групата -*жр*- што настанала како резултат на метатеза како во *ждреб*, *ждрело*; сп. стсл. *жрѣба*, буг. *ждрѣбе*, срп. *ждрѣбе*, *жрдијебе*, хрв. *ždrijēbe*, (dial.) *ždrīb*, слн. *žrebě*, слч. *žriebä*, чеш. *hřibě*, глуж. *žřebjo*, длуж. *žřebje*, пол. *żrebie*, рус. (dial.) *жерабѣя*, укр. *жереб'я*, блр. *жарабѣя*. Според Аникин (16: 260–262) изворна форма е слабо засведочената псл. **žerbъ* (> укр. (dial.) *жѣреб*), од која со суф. *-*ьсь* е изведено и **žerbъсь*; сп. стсл. *жрѣбыць*, мак. *ждребец*, буг. *жребѣц*, слн. *žřebec*, слч. *žrebec*, чеш. *hřebec*, глуж. *žřebc*, длуж. *žřebc*, рус. *жеребѣц*, укр. *жеребѣць*, блр. *жарабѣц*. Псл. збор нема сигурни паралели и обично се споредува со грч. βρέφος ‘фетус, новороденче, младенче’, можна е и споредба со стинд. *gárbha* ‘матка; фетус’, авест. *garəva-*, герм. *Kalb* ‘теле’, под услов псл. збор да е позајмен од некој јазик во кој пие. */ > **r* (можеби ирански), сите од пие. корен **g^werb^h*/**g^wreb^h*. Изворното значење било ‘младенче, младо (од животно)’, а подоцна во псл. се стеснило на ‘младо од коњ’, со суфиксно образување *-*ęt*- како кај другите називи за младенчиња (на пр. *шеле*, *јаџне*, *йиле* итн.). Псл. старост има

глаголот **žerbiti* (*se*) ‘paŋa младенче (за кобила, магарица)’, кој се смета дека е деноминал од псл. **žerbъ*; сп. мак. *ждреби се*, *ождреби (се)*, буг. *жрѣби се*, срп. *ждрѣбити*, слн. *ždrebíti (se)*, слч. *žrebit' sa*, чеш. (o)*hřebiti*, пол. *żrebić się*, рус. *жеребѣться*, укр. *жеребѣтисся*. (ПЕРСЈ 1: 350; БЕР 1: 554; Аникин 16: 260–262; ЕСУМ 2: 193; Фасмер 2: 48; Skok 3: 673; Gluhak 705; ERNJ 2: 616 Bezljaj 4: 479; Snoj 2016: 897; ESJS 1158).

ждрело *ждрело* n., *ждрела* pl.; ‘просторот меѓу гркланот и хранопроводот, зад носната и усната празнина; уста, грло кај крволочните животни, мечка, змија и сл.; отвор, шуплина во земјата, влез во јама, пештера и сл.’.

Во релација со: ▼ ждере

■ Од псл. **žerdlo*, со вметнато -*g*- во групата -*жр*- што настанала како резултат на метатеза како во *ждреб*, *ждребе*; сп. буг. *жрелó*, *ждрелó*, срп. *ждрѣло*, *жрдијѣло*, хрв. *ždrijélo*, (dial.) *ždrīlō*, слн. *žrélo*, слч. *žrielo*, чеш. *zřídlo*, длуж. *žródlo*, пол. *źródło*, рус. *жерелó*, укр. *джерелó*, стблр. *жерело*, блр. *жаралó*. Постоела и варијанта со редуцирана база во коренот псл. **žьrdlo*, покрај **gьrdlo* ‘грло’ (сп. срп. (dial.) *ждр́ло* ‘клизур, теснец’, глуж. *žorlo* ‘извор’, рус. *жерлó*, укр. *жерлó*). Изворното значење било ‘орган за јадење, пиење’, а подоцна како и многу други називи за делови од човечкото тело кои се пренесуваат на елементи од релјефот, во топонимизацијата во значење ‘клизур, теснец’. Псл. збор е изведенка со суф. *-*dlo* од псл. глагол **žerti*; в. **ждере**. (БЕР 1: 554; ПЕРСЈ 1: 350–351; Аникин 16: 264–266, 271–272 s.vv. *жереглó* I, *жерлó*; ЕСУМ 2: 50, 194; Фасмер 2: 48; Skok 3: 673–674; ERNJ 2: 616; Bezljaj 4: 480; Snoj 2016: 897; Derksen 2008: 559; Vaillant 4: 413).

ждрига *ждриџа, ждриџааѝ* impf.; ‘испушта воздух од желудникот’.

Во релација со: ▲ ждригање, ждриг-не, ждригнува, ждриг, ждригав, ждригавица, ждриговина ▼ рига

■ Варијанта на *риџа* ‘испушта воздух од желудникот’, којашто во БЕР (1: 528) се објаснува дека настанала од стсл. **szrigati* > **сригати* > **зригати*, за почетното *ж-* место *з-* (< *съ-*) се објаснува дека настанало како во *жџан* и сл.; в. **рига**. (БЕР 1: 528; Skok 3: 139, , s.v. *rĭgati*; ERNJ 2: 300, s.v. *rĭgati*; Derksen 2008: 441).

жеволи *жеволи, жеволаѝ* impf.; ‘прежива, ја прецвакува храната; преживува, живурка, живее тешко’.

Во релација со: ▲ жеволење, жеволка, жеволкање ▼ прежива

■ Изведено со суф. *-оли* (како во *дрмоли*, *мрмоли*, *крѝоли*, *шумоли*), од коренот кој е во *ѝрежива*; в. **прежива**, сп. **жвака**. (БЕР 1: 529; Аникин 16: 179–181, s.v. *жевѣтъ*).

жега¹ *жеџа* f., *жеџи* pl.; ‘голема жештина предизвикана од сонцето’.

Во релација со: ▲ жег, жега², жегање, жегне, жегнува, жегавица, жегалица, жегалец, жегарец, жегол, жегла, жеглив, жегне, жеже, жежне, жежнува, жежок, жештина ▼ жиг, жигосува

■ Од псл. **žega*, **žegъ*; сп. цсл. *жѣгъ*, мак. *жеџ* ‘знак што се удира на дрвја или на животни’, буг. *жеџа*, (dial.) *жег*, слн. *žéga*, чеш. *žeh*, рус. (dial.) *жег*, *жог*, *жеџа*, *жџа* сите во значење ‘жега, жештина’, блр. (dial.) *жэг* ‘момент; блесок’, (arch., dial.) *жыг* ‘миг; брз и нагол скок; неочекуван удар; брзо запалување’. Псл. именка се изведува од псл. глагол **žegti*’i, **žego*; в. **жеже**. (БЕР 1: 529; ПЕРСЈ 1: 351; Аникин 16: 184; ЭСБМ

3: 269; ERNJ 2: 617; Skok 3: 674; Bezlaž 4: 440).

жега² *жеџа, жеџааѝ* impf.; ‘прободува, силно пече (за болка)’.

Во релација со: ▲ жегање, жегне, жегнува, жег, жега¹, жегавица, жегалица, жегалец, жегарец, жегол, жегла, жеглив, жегне, жеже, жежне, жежнува, жежок, жештина ▼ жиг, жига, жигосува

■ Од псл. **žegati*, што е изведено со суф. **-ati* од **žegt*’i, **žego*; сп. буг. *жеџам* ‘нагорува нешто со остро жезо; боду со остар предмет’, чеш. *žehati* ‘загрева, гори’, рус. *жегать* ‘гори; боду; штипе; пече; жари’, блр. (dial.) *жэгаць* ‘блеска, свети’, *жџаць* ‘удира’. Псл. старост имаат и континуантите изведени од **žegnŋti*; сп. мак. *жеџне*, буг. *жеџна*, рус. *жегнутъ*, *жџгнутъ* итн. Во мак. дијалекти покрај *жеџа* се јавува и варијантата *жиџа* (со деривација слична како кај *жеџа* и во истите значења); в. **жеже**, **жига**. (БЕР 1: 529, 530; Аникин 16: 182–183; ЭСБМ 3: 234).

жед *жед* f., *жедѝа* (sg.) и (dial.) *жад* f., *жадѝа* (sg.); ‘потреба, желба за пиење течност; желба, копнеж за некого или за нешто’.

Во релација со: ▲ жеден, жеднее, жедник, жедник, жедност, жедува

■ Мак. именка *жед*, со дијалектната варијанта *жад*, е најверојатно изведена од псл. **žedъ* m., со промена на родот од m. во f., како во *џлад* (в. **глад**), каде што *i*-основата е стара, од истиот корен кој е во псл. **žedati*; сп. буг. (dial.) *жад*, *жед*, срп. (arch.) *жѣд*, рус. *жад* ‘човек што чезнее за нешто; длабока потреба да се добие нешто’ (Аникин 16: 110). Се реконструира и псл. **žed’a* или **žedъ*; сп. стсл. *жажда*, буг. *жаџа*, срп. (dial.)

жѣѣа, хрв. (dial.) *žēda*, слн. *žēja*, слч. (arch.) *žiadza*, стчеш. *žiezē*, пол. *żądza*, струс. *жажа*, укр. (arch.) *жада́*, стблр. *жажа*, рус. *жа́жда*, укр. (arch.) *жа́жда*, стблр. *жажда* (< цсл. *жажда*). Срп. книжевен облик *жѣѣ* настанал со вкрстување на *жѣѣа* и *жѣѣд*. Псл. именка е изведена од псл. глагол **žēdati*, **žēždō* ‘е жеден; сака (во смисла копнее, чезнее)’; сп. стсл. *жадати*, *жажда*, рус. (dial.) *жадать* ‘е жеден; силю посакува’, кој има блиска паралела во литв. *pa-si-gėsti* ‘жали за нешто, чезнее’. Од истиот псл. глагол е изведена и псл. придавка **žēdъnъ(jъ)*; сп. стсл. *жадънъ*, мак. *жеден*, буг. *жа́ден*, срп. *жéдан*, слн. *žėden*, *žėjen*, чеш. *žádny*, пол. *żądny*, рус. *жа́дный*, укр. *жа́дний*, блр. *жа́дзён*. (БЕР 1: 522; ПЕРСЈ 1: 351; Аникин 16: 110; ERHJ 2: 616; Skok 3: 675; Snoj 2016: 888).

жеже *жеже*, *жежай* impf.; ‘предизвикува силна топлина; предизвикува болка или некое друго непријатно чувство’.

Во релација со: ▲ *жежење*, *жежне*, *жеждува*, *жежок*, *жешка*, *жешко*, *жеже-пече* ▼ *жег*, *жега*¹, *жега*², *жегање*, *жегне*, *жегнува*, *жиг*, *жига*, *жигосува*

■ Од псл. **žegt’i*, **žego*; сп. стсл. *жѣшти*, *жѣгж*, буг. *жежа́*, срп. *жѣѣи*, *жѣжѣм*, хрв. *žéci*, *žēžēt*, стчеш. *žéci*, *žhi*, стпол. *žes*, *žge*, рус. *жечь*, *жгу*, укр. *жечи́/жегті́*, *жегу́*, стблр. *жечи*, *жечи́*, *жэчы*. Од истиот глагол со суф. **-ькъ* е изведена и придавката **žēžькъ* (мак. *жежжок*, буг. *жѣжѣкъ*). Псл. **žegt’i* нема директни паралели во другите ие. јазици, најчесто се споредува со литв. *dėgti*, *degù*, латв. *degt* ‘гори, пали’, кое според значењето стои најблиску, но се разликува во почетниот глас. Обично, се прет-

поставува дека во основата на псл. **žeg-* стои **geg-*, кое настанало со асимилација и/или под влијание на синонимниот псл. глагол **gorēti* (в. **гори**), од првобитното **deg-* (како во приведените балтиски паралели) и тогаш е споредливо со стинд. *dáhati*, авест. *dažaiti*, алб. *djeg* ‘пали, спалува’, лат. *fovēre* ‘грее’ < ие. *d^heg^{wh}*-. Според ПЕРСЈ (1: 355) покрај изворната основа **žeg-* се јавува и редуцираната **žьg-*, како во инфинитивот **žьgati* така и во презентот **žьgo*, оттаму, со друг превоеен степен е изведен псл. итератив **žigati*, од кој е изведен и перфективот **žignoti*; сп. стсл. *жигати*, *жигаѣ*, срп. (arch.) *жигати*, *жигнути*, хрв. (dial.) *žignut* ‘боцка; предизвикува болка од печење’, слч. *žihat’*, чеш. *žihati*, рус. *жигать*, *жигнуть* ‘бие, тепа, удира’, (dial.) ‘фрла; боцне, каснува (за инсекти, змии)’; *жари*, *пеже* (за коприва), укр. *жигати* ‘гори; боцка, каснува’, стблр. *жигати*, *жыгати* ‘гори, пали’, блр. (dial.) *жы́гаць*, *жы́гаць* ‘боде, боцка; гори’. Од псл. **žigati* е и поствербалот **žigъ* (в. **жиг**). (ПЕРСЈ 1: 355–356; БЕР 1: 529–530; ЭССЯ 9: 104; ЭССЯ 36: 16–18; Аникин 16: 291–293; ЭСБМ 3: 269; ЕСУМ 2: 191; Фасмер 2: 38; Skok 3: 674–675; Bezlaž 4: 451–452; ESJS 1150–1151; Vaillant 3: 168; LIV 133–134).

жезол *жезол* m., *жезли* pl.; ‘специјално изработен и украсен стап како симбол на владетелско или некое друго достоинство’.

Во релација со: ▲ *жезло*

■ Книжевен збор позајмен од цсл. *жъзлъ*, *жезлъ*; сп. и буг. *жѣзъл*, слч. *žezlo*, чеш. *žezlo*, рус. *жезл*, *жезлѡ*, укр. *жезл*, (dial.) *жезло*, стукр. *жезлѡ* ‘стап’, блр. *жазлѡ* ‘жезол како симбол на власт’, ‘палка на желез-

ничар за регулирање на сообраќајот во железницата, стблр. *жезлѣ* ‘палка, стап’, ‘жезол како симбол на власт’. Можно е преку чеш. *žezlo* или рус.-цсл. *жезло́* да се и срп. *жѣзло*, хрв. *žezlo*, а оттаму (со посредство на срп.-хрв.) и слн. *žezlo*, мак. *жезло*. Според Аникин (16: 187–189) можна е реконструкција на псл. **žezlъ* и **žbzlъ* (по редукцијата на *e*) ‘стап, прачка, палка’, исто така и псл. **žezlo* од кои се изведени наведените словенски зборови во значењето ‘стап, прачка, палка’ (дел од нив се совпаѓаат со црковнословенизмите), при што развојот на значењата ‘стап, прачка’ > ‘жезол’ е под влијание на грч. ῥάβδος ‘стап, трска, прачка’; (магично) стапче’. Етимологијата на псл. **žezl-/žbzl-* не е јасна. Најчесто се споредува со стисл. *geisli* ‘стап; греда’, ствгерм. *geisila*, срвгерм. *geisel*, герм. *Geißel* ‘бич’, изведенки од пргерм. **gaiza-* ‘копје’, од пие. *g^ohais-* ‘стап’ и во тој случај би било првично **žbzl-* < **žbsl-* по извршената прогресивна асимилација по звучност. (БЕР 1: 531; Аникин 16: 187–189; ЕСУМ 2: 192; ЭСБМ 3: 201; СДЭС 2: 196–198; Skok 3: 679; ERHJ 2: 619–620; Gluhak 709; Snoj 2016: 891; Machek 726; Králik 694; Derksen 2008: 559; Kluge, s.v. Kegel).

желад *желаг* m., *желaди* pl.; ‘плод од даб или бука’.

Во релација со: ▲желатче, желадов, желадар, желадарка

■ Од псл. **želqđь*; сп. буг. *жѣлѣд*, срп. (dial., arch.) *жѣлѣд*, хрв. (dial., arch.) *žělūd*, слн. *žélod*, слч. *žalud*, чеш. *žalud*, глуж. *žoldž*, длуж. *žolž*, пол. *żółdź*, рус. *жѣлудѣ*, укр. *жѣлудѣ*, блр. *жѣлудѣ*. Псл. *želqđь* се изведува од **gelondi-* (< **gelon-* + суф. *-d-*), основа со полн превоен степен од пие. корен *g^wel-* ‘даб’, при што првичното

значење било ‘даб’, а потоа ‘плод на даб’. Псл. *želqđь* е сродно со литв. *gìlė*, латв. *zīle, zīle*, прус. *gile*, како и со лат. *glāns, glandis f.*, грч. *βάλανος* ‘желад; даб’. Обидите за етимолошко поврзување со желудник не се општо-прифатени. (БЕР 1: 533; Аникин 16: 223–225; Фасмер 2: 44–45; Bezlaž 4: 445; Snoj 2016: 889; Derksen 2008: 556; Derksen 2015: 175; de Vaan 263; Beekes 2010: 195).

желатин *желaйи́н* m., *желaйи́нои* (sg.); ‘смеса што се добива со варење на одредени делови од животинско потекло (коски, кожа) и којашто служи за лепење; просирна материја, обично во тенки ливчиња што се употребува во кулинарството и сл.’.

Во релација со: ▲желатински, желатинест, желе ▼гел

■ Позајмено преку фр. *gélatine*, што е пак позајмено од итал. *gelatina*, од основата на партиципот *gelato* ‘смрзнат’ од глаголот *gelare* ‘смрзне’ < лат. *gelu* (G *gelūs*) ‘мраз’ < пие. **g^wel-* ‘ладен, леден’; сп. герм. *Gelatine*, англ. *gelatine, gelatin*, рус. *желaтѣи́н*, буг. *желaтѣи́н*. И именката *желѣ* ‘овошен сок сварен со шеќер којшто се претвора во пивтија; вид бонбони; каша од разварено месо, пивтија’, е заемка од фр. *gelée*, што е минат партицип во женски род од глаголот *geler* < лат. *gelāre*, од истиот пие. корен **g^wel-*; сп. **гел**. (БЕР 1: 532; Аникин 16: 190, 197–198; Фасмер 2: 40; ERHJ 2: 617; Snoj 2016: 888–889; TLFi, s.vv. *gélatine, gelée*, GDEHF 433; de Vaan 256).

желба *желба* f., *желби* pl.; ‘стремеж кон нешто, мечта, копнеж за некого или нешто; барање, посакување, наредба’.

Во релација со: ▲желбичка, желбиче, желбен, желботека ▼желен, пожели

■ Изведено со суф. *-ба* и од коренот кој е во *йожели*, сп. и буг. *жѐлба*; в. **пожели**.

железница *железница* f., *железници* pl.; ‘сообраќајно средство за превоз на стока и патници со единствен заеднички пат, пруга, шини и сите постројки на пругата; железнички возни средства и техничко-комерцијална организација што ги организира и регулира сите дејности во врска со тоа; воз; железничка линија’.

Во релација со: ▲ железнички, железничар, железничарка, железничарски ▼ железно

■ Позајмено преку срп. *жѐлезница* < чеш. *železnice*, неологизам скован спрема герм. *Eisenbahn*, фр. *chemin de fer*, итал. *strada ferrata*, ‘жлезен пат’; сп. и рус. *желе́зная доро́га*; в. **железо**. (БЕР 1: 533; ПЕРСЈ 1: 351; ERHJ 2: 61).

железо *железо* m., *железа* pl.; ‘(само sg.) хемиски елемент, метал со сребрено-белуздава боја, Ferrum (Fe); предмет или парче од тој метал; секое метално парче’.

Во релација со: ▲ желевец, железиште, железен, железар, железарка, железара, железарница, железарија, железарски, железарство

■ Од псл. **želēzo*; сп. стел. , буг. *желе́н*, срп. *жѐлезно*, *жѐљезно*, хрв. *željeto*, слн. *želēzo*, слч. *železo*, чеш. *železo*, глуж. *železo*, длуж. *zelezo*, пол. *żelazo*, рус. *желе́зо*, укр. *залі́зо*, (dial.) *желі́зо*, блр. *жалё́за*. Псл. **želēzo* е сродно со литв. *geležis*, латв. *dzēl(z)s*, стпрус. *gelso*. Разликата во коренскиот вокализам меѓу словенските и балтиските паралели е проблематична и бара две различни блтсл. реконструкции (со кратко **-e-* и со долго **-ē-*), па според тоа не може да се утврди заедничка праформа. Натамошната етимологија е неизвесна. Постои и мислење дека

овој збор е балтословенска иновација, сродна со блтсл. **gel(e)ža* ‘жлезда’, која изворно означувала грутка железна руда – лимонит, од коренот кој е во псл. **golva* ‘глава’ и **žely*, -ъве ‘желка’. Има и мислење дека овој блтсл. збор е изведен од пие. **g^helh₃-* ‘жолт, зелен, син’, што според Аникин (16: 203–207) е малку веројатно. Според него врските со другите ие. јазици надвор од блтсл. предели не се сигурни. Обично, се дава проблематичната споредба со грч. *χαλκός* ‘бакар, бакарен предмет’ со пие. реконструкција **ghel(ē)g^h-*, кое понатаму се поврзува со името на малоазиското племе *χάλυβες* во јужниот регион на Црното Море, познато меѓу древните народи по вештината за ковчење (сп. *χάλυψ* ‘челик’), како и со хет. назив за железо (*h*)*apalki*. Можна е врска со миграцискиот термин за железо во Југоисточна Азија **qhlek*, сп. кин. *thiet* < **θek*, итн. Овие споредби се чини дека ја конкретизираат хипотезата за позајмувањето на блтсл. збор за железо од некој ориентален јазик. Притоа, вниманието било насочено кон близината на грч. *χαλκός* со грч. *κάλχη*, *χάλκη*, *χάλχη* ‘морска школка од која се добива виолетова боја’, што дало основа да се претпостави врската помеѓу *χαλκός* и наведените називи за бои, но металургијата на железото е црна, а не обоена. (ПЕРСЈ 1: 351–352; БЕР 1: 534, 535; ЭСБМ 3: 286; ЕСУМ 2: 229; Аникин 16: 203–207; Фасмер 2: 42–43; Skok 3: 676; Gluhak 707; ERHJ 2: 618; Snoj 2016: 889; Bezlaž 4: 443–444; Derksen 2008: 555; Derksen 2015: 168–169; ESJS 1147–1148).

желе *желе*, *желниот* adj.; ‘што чувствува желба, што сака неког или нешто; страден’.

Во релација со: ▲ желна, желно, желни, пожелен, пожелно, пожелност,

непожелен, непожелно, непожелност, желание, желник, желница, желба, желбен, пожели, пожелува, пожелување

■ Според ERHJ (2: 617, s.v. *željān*) хрв. збор настанал од псл. **željenъ* < **žēlētī*. Овој псл. глагол во мак. јазик се среќава само со префикси (*зажели*, *пожели* итн.), па иако формално мак. *желен* се изведува од коренот кој е во псл. **žēlētī* (сп. и буг. *жѐлен*), а со оглед на тоа што во мак. дијалекти глагол *сака* речиси целосно ги презел значењата на псл. **žēlētī*, склони сме да го третираме овој збор како книжевен, при што се чувствува цсл. основа, каков што е и случајот со (arch.) *желание*, се разбира под влијание на рус. зборови од ова семантичко поле *желáние*, *желáнный*, *желáтельный*, *пожелáть*, *пожелáние*. За подлабоката етимологија в. **пожели**. (ПЕРСЈ 1: 352; БЕР 1: 532; Аникин 16: 190–191; Фасмер 2: 40–41; Skok 3: 676; Bezlaž 4: 443; ERHJ 2: 617, s.v. *željān*; ESJS 1146–1147; Vaillant 3: 372; LIV 246).

желка *желка* f., *желки* pl.; (zool.) ‘копнено и водно животно покриено со цврст оклоп што се движи бавно на четири нозе, кои заедно со главата може да ги вовлече во оклопот, Testudinata’.

Во релација со: ▲ желче, желкин, желурук

■ Од стсл. *желъка*, *желъка* (< *желъва*, *желъва*) f., *желъвъ*, *жълъвъ* f., од псл. **žely* (G **želъve*), со можен акцентолошки развој **želъve* > **žьlъve*; сп. буг. *жѐлва*, *желвѐ*, *жѐлка*, хрв. (dial.) *žělva*, *željva*, слн. *žélva*, слч. *želva*, чеш. *želva*, стпол. *želw* ‘желка; полжав’, пол. *żółw*, струс. *жълы* (G *жълъве*), *жельвъ*, *жельвъ*, *желва*, *жолва*, рус. *желвъ*, *желвец*, стукр.

жолвъ, *желвъ*, *жулвъ*, укр. (arch.) *желв*, стблр. *жолвъ*, *желвъ*, *жулвъ*. Псл. збор обично се споредува со грч. *χέλῶς* ‘желка; инструмент направен од черепот на желката’, *χελώνη* ‘желка’, коишто традиционално се изведуваат од пие. корен **ghelū-*, понаму од пие. **g^hel-* (и **g^hel-*) ‘зелен, жолт’, што според Аникин (16: 195–196), првично би можело да се однесува на *Chelonia mydas*, вид морска зелена желка со вкусно месо. Сепак, изведувањето од пие. **g^hel-* не е општоприфатено, а за грч. *χέλῶς* се претпоставува супстратно (предгрчко, неиндоевропско) потекло. Во дел од јсл. јазици се претпочита изведување од коренот кој е во *кора*, сп. срп. *кòрњача*, хрв. *kòrпjaча* (в. **кора**), или од коренот кој е во *коска*, сп. буг. *костенурка* (в. **коска**), а во исл. јазици стариот псл. збор се заменува со изведенка од коренот кој е во *черей*, сп. рус. *черепа́ха*, укр. *черепа́ха*, блр. *чарапа́ха* (в. **череп**). Значењето ‘израсток, тумор, бапка’ е преносно, а развиено пред сè, според изгледот кој наликува на желка. (БЕР 1: 533; Аникин 16: 195–196; ЕСУМ 2: 192; Фасмер 2: 41; Skok 1: 676; ERHJ 1: 617; Snoj 2016: 889; Derksen 2008: 557; Beekes 2010: 1624–1625; Machek 725; Borys 756–757).

желуд *желуд* m., *желуди* pl. и *желудец* m., *желудци* pl., покрај *желудок* m., *желудоци* pl. и *желудник* m., *желудници* pl.; (anat.) ‘орган за варење на храната, сместен во горниот дел на стомачната празнина кај човекот и кај животните цицачи’.

Во релација со: ▲ желудочен

■ Наследено од прасл. **želodъ*, од кој со различни суфиксни проширувања (-ъкъ, -ъсь итн.) се изведени *желудец*, *желудок*, *желудник*; цсл. *желѣдѣкъ*,

буг. (dial.) *желудѣк*, срп., *желудац*, хрв. *želudac*, слн. *želôdec*, слч. *žalú-dok*, чеш. *žaludek*, *žaloudek*, глуж. *žoldk*, длуж. *žoldk*, пол. *żółdek*, рус.-цсл. *желюудѣкѣ*, рус. *желудок*, стукр. *жолудокѣ*, укр. (arch.) *жолудок*, стблр. *желудокѣ*, *жолудокѣ*. Обидите за етимолошко поистоветување на псл. **želqđb* ‘желудник’ со псл. *želqđb* ‘желад’ се проблематични и непотврдени, особено поради акцентолошки причини, и во литературата се третираат како несигурни хипотези. Во литературата се изнесени различни објаснувања за подлабоката етимологија, но ниедно од нив не е општоприфатено. Во ПЕРСЈ (1: 352) мак. *желуд*, како и буг. *желуд*, срп. (dial.) *желуд* ‘птичји желудец’, струс. *жолудѣ*, можеби и длуж. *žold* се изведуваат од псл. **želqđb*, кој е хомонимен, а според некои етимолози и етимолошки истоветен со **želqđb* ‘желад’, па значењето ‘желудник’ би се толкувало како метафора, слична на лат. *glandula* ‘жлезда’ од *glans* ‘желад’, иако семантички е натегнато (во МЕР се следи реконструктивниот пристап на Аникин (16: 237–239), при што се разликуваат псл. *želqđb* ‘желад’ и *želqđb* ‘желудник’). Псл. збор се споредува со грч. *χολᾶς*, *χολᾶδες* pl. ‘утроба, црева’, но таквата споредба е можна само ако се претпостави пие. корен **g^hel-*, иако и натаму останува нејасно зборообразувањето на псл. збор. Постои и мислење дека се изведува од пие. **g^welh₂-* ‘даб’, како лат. *glans* со суф. **-dъ* ‘што му припаѓа на дабот’, или дека можеби е од пие. **gel-* и **g^(j)el-* ‘голта’, при што **-qđb* се толкува како суфикс со паралела во литв. *skilāndis* ‘чаден свински желудник наполнет со месо’. (ПЕРСЈ 1: 352–353; БЕР 1: 534; Аникин 16: 222–225; Фасмер 2: 44; Skok 3: 675–676; ERHJ 2: 617; Gluhak 707; Bezlaј 4: 445; Snoј 2016: 889; ESJS 1148–1149).

жена *жена* f., *жени* pl.; ‘лице според полот спротивно на мажот, женско лице во зрела возраст; брачен другар од женски пол; лице што за плата, награда работи во туѓа куќа, куќна помошничка’.

Во релација со: ▲ женица, женичка, женче, жениште, женетина, женка, женин, женачка, женидба, жени се, ожени се, женет, женкар, женкарство, женољубец, женомразец, женомразие, женска, женскар, женскаст, женски, женско, женсковина, женскост, женскотија, женствен, женштија, женштина, младоженец

■ Од псл. **žena*; сп. стсл. *жена*, буг. *женà*, срп. *жèна*, хрв. *žèna*, слн. *žéna*, слч. *žena*, чеш. *žena*, глуж. *žona*, длуж. *žona*, пол. *żona*, рус. *женá*, укр. (dial.) *жонá*, *жінка*, блр. (arch.) *жанá*, *жóнка*. Псл. збор има паралели во стпрус. *genna*, хет. *kuinna*, ерм. *kin*, стирс. *ben*, тох. А *çām*, тох. Б *çana*, од пие. **g^wen-eh₂-*, од постарото **g^wenh₂* ‘жена’. Сродно е и со герм. **kwen-ōn* > гот. *qino*, ствгерм. *quino*, англ. *queen* ‘красица’, како и со грч. *γυνή*, стинд. *gnā* ‘жена на бог’, *jāni* ‘жена’, авест. *gəpā* итн. Зборот жена во раниот ие. период била од среден род, а станал од женски род, откако се развил третиот (женскиот) род. Псл. старост има и глаголот *жени* (*ce*) < псл. **ženiti* (*se*), што е деноминал од псл. **žena*; сп. стсл. *женити*, буг. *ожèня* (*ce*), срп. *жèнити* (*ce*), слн. **ženiti se*, слч. *ženit’* (*sa*), чеш. *ženiti* (*se*), пол. *żenić* (*się*), рус. *женить(ся)*, укр. *женити(ся)*, блр. *жаніць*, *жаніцца*. (ПЕРСЈ 1: 353; БЕР 1: 535–536; Аникин 16: 237–239; Фасмер 2: 46; Skok 3: 677; ERHJ 2: 618; Bezlaј 4: 446–447; Snoј 2016: 890; Beekes 292; ESJS 1149).

жерав *жерав* m., *жерави* pl.; (ornit.) ‘птица преселница со светлосиви пердуви, населена покрај бари и мочуришта, *Grus grus*’.

Во релација со: ▲ жеравче ▼ *ѓеран*, кран

■ Од псл. **žerav*’b; сп. буг. *жѐрав*, (dial.) *жѐраб*, срп. *жѐрāv*, *жѐрāl*, хрв. *žērāv*, *ždrāl*, *ždrāl̑*, слн. *žerjāv*, слч. *žeriav*, чеш. *žeráv*, *jeřáb*, глуж. *žeraw*, *žoraw*, длуж. *žorawa*, пол. *żoraw*, струс. *жеравъ*, *жеравъль*, рус. *журавель*, укр. *журавель*, блр. *жѐраў*, *журавель*. Сродно е со литв. *gėrvė*, латв. *dzērve*, стпрус. *gerwe*, лат. *grūs* (G *gruis*) ‘жерав’, грч. γέρανος ‘жерав’, литв. *garnỹs* ‘штрк, чапја’, латв. *gaņnis* ‘штрк’, ствгерм. *kranuh*, герм. *Kranich*, што традиционално се изведуваат од пие. корен **ger-*, од кој би биле и стинд. *járatē* ‘пее, прославува’, ствгерм. *kerran* ‘крика’, литв. *girti* ‘слави, (по)фали’, па според ова, птицата жерав е наречена така поради криците (кои личат на звук од труба) што ги испушта. Но во последно време овој глаголски корен се реконструира како **g^werH-* (ПЕРСЈ 1: 348–349, s.v. *ждрāl*), што би ја исклучувало претпоставената етимолошка врска со пие. орнитоним; в. *ѓеран*. (ПЕРСЈ 1: 348–349, s.v. *жѐрāl*; БЕР 1: 536; Аникин 16: 248–250; БЕР 1: 536; Skok 3: 672; ERHJ 2: 615–616; Bezlaž 4: 449; Derksen 2008: 558; Derksen 2015: 172).

жерави се *жерави се*, *жерави̑ се* impf.; ‘се метка, се вртка, се наоѓа во немирна состојба, се движи во сите правци’.

Во релација со: ▲ жеравење, зажерави (се), прожерави (се) ▼ гори, жеже, жар, жари

■ Од псл. (dial.) **žeraviti* (*se*), деноминал од псл. придавка **žeravъ*/**že-*

r’avъ; сп. срп. (dial.) *жеравим се* ‘ме бие жештина’, слн. *žerjáviti se* ‘се вжарува’. Значењето што го има глагол *жерави се* ‘се метка, се вртка, се наоѓа во немирна состојба, се движи во сите правци’ е преносно како некој кога е ставен на жар, па од самата жештина се превртува. Псл. придавка **žeravъ*/**žer’avъ* се изведува од несочуваната глаголска основа **žer-* од пие. корен **g^wher-*, кој е во псл. **žariti*; в. *жар*, *гори*.

жесток *жесѣок*, *жесѣокио̑и̑* adj.; ‘што е суров, безмилосен, бездушен, нечовечен; што е многу силен, што се пројавува со некое силно изразено својство’.

Во релација со: ▲ жестока, жестоко, жестокост, жештина, жести (се), разжести (се)

■ Настанало од псл. **žestokъ*; сп. стсл. *жѣстокъ*, буг. *жѣстѣок*, срп. *жѣстѣок*, хрв. *žestok*, слн. *žestók*, струс. *жѣстокъ*, рус. *жѣстѣокий*. Псл. придавка **žestokъ* е изведена со суф. **okъ* од првобитниот облик **žestъ*, од кој е изведена и другата варијанта со суф. **-ъкъ*; сп. рус. *жѣсткий*, укр. (dial.) *жѣсткий*, блр. (arch.) *жѣсткі*, *жѣрсткі*. Постојат неколку етимолошки претпоставки: дека можеби станува збор за глаголска придевка на **-to-* од блтсл. **ged-* ‘силно посакува, копнее’, сп. литв. *gedėti* (в. *жед*), дека е од псл. **žed-* (в. *жеже*), имајќи го предвид рус. дијалектен компаратив *жегче* = *жестче*, но иако семантички е убедливо, од формален аспект е проблематично, а постои и мислење дека е од пие. **ges-*, сп. ствгерм. *ches* ‘гличер’, срвгерм. *kes* ‘тврда почва’, дан. *kase* ‘грамада, куп’. Од словенските јазици е и ром. *jestoc* ‘тврд, свиреп’. (ПЕРСЈ 1: 354; БЕР 1: 538; Аникин 16: 283–286 s.vv.

жѣсткий, жѣстóкий; ЕСУМ 2: 195; ЭСБМ 3: 236–237; Фасмер 2: 50–51; Skok 3: 677; Bezljaj 4: 449–450; ERHJ 2: 619; Gluhak 709; Vaillant 4: 462; ESJS 1149–1150).

жетва жейѡва f., жейѡви pl.; ‘жниѣње и собирање на житото; време на жетвените работи; принос од жито; (fig.) плодови, резултати од трудот’.

Во релација со: ▲ жетвен, жетвар, жетварка, жетварче, жетварски ▼ жнее, жние

■ Од псл. *žetva; сп. стсл. жатѡа, буг. жѣтѡа, жѣтѡѡа, срп. жѣтѡа, хрв. žēтѡа, слн. žēтѡа, слч. žatѡа, чеш. žatѡа, длуж. žetѡа, рус. жѣтѡа, укр. (arch.) жѣтѡа, стблр. жѣтѡа. Псл. *žetѡа е изведено со суф. *-tѡа од *žeti, žьтѡ; в. жнее. (Аникин 16: 156; БЕР 1: 538; Фасмер 2: 36; ERHJ 2: 619; Derksen 2008: 56)

жетон жейѡн m., жейѡни pl.; ‘метална или пластична тркалезна плочка што заменува пари (во некои хазардни игри или автомати)’.

■ Позајмено од фр. *jeton*, што е изведено од глаголот *jeter* ‘фрла’ (жетоните се фрлаат ка коцкарската маса место пари). Од фр. *jeton* во другите јазици; сп. англ. *jeton*, итал. *gettone*, шв. *jetong*, тур. *jeton*, унг. *zseton*, ром. *jeton*, рус. жѣтѡн, пол. *żeton*, хрв. žētōn, срп. жѣтѡн, буг. жетѡн. Фр. *jeter* е изведен од влат. *jectare < лат. *iectō* (*iactāre*), што е фреквентив од лат. *iaciō* (*iacere*) ‘фрли’; в. **инјекција**. (ERHJ 2: 619; Snoj 2016: 891; TLFi, s.v. *jeton*).

жив жив, живиѡи adj.; ‘што живее, што не е мртов; што спаѓа во животинскиот или во растителниот свет; (fig.) што е полн со животна сила, подвижен, пргав; (fig.) јасен, светол, изра-

зит, лесно восприемлив; вистински, дејствителен; што се доживува како да е жив; прометен, што има многу движење, врева, шум; свеж, суров, неварен, непечен; што е силно доживеано, силно изразено (во зборовни состави со именка); сосема, наполно (во зборовни состави со придавка)’.

Во релација со: ▲ жива, живо, живе, живост, живее, живеѣње, живне, живнува, доживее, доживува, заживее, заживува, изживее, изживува, надживее, надживува, поживее, преживее, преживува, ужива, живеалиште, живејачка, живеѡ, живина, живинка, живинарник, живинарски, живинарство, живот, животнo ▼ житие, жител, жителка, жителство

■ Настанало од псл. *živъ (jъ); сп. стсл. живѡ, буг. живѡ, срп. жиѡв, хрв. žīv, слн. žīv, слч. živý, чеш. živý, глуж. žīwу, длуж. žuwу, пол. żywу, рус. жи-вѡй, укр. живиѡй, блр. жывы. Сродно е со литв. *gývas*, латв. *dzīvs*, лат. *vīvus*, гот. *quis*, стперс. *jīva-*, стинд. *jīvas* < пие. *g^wih₃wo- < *g^weyh₃- од кој е псл. *žiti, žijō/živō; в. **живее**. (ПЕРСЈ 1: 356; БЕР 1: 539–540; Аникин 16: 301–303; Фасмер 2: 51–52; Skok 3681; ERHJ 2: 622; Gluhak 710; Bezljaj 4: 458; Snoj 2016: 893; ESJS 115).

жива жива f., живаѡа (sg.); (chem.) ‘хемиски елемент, метал во течна состојба, со сребреникава боја, Нугдрегурум (Hg)’.

Во релација со: ▲ живин

■ Според ПЕРСЈ (1: 356–357) позајмено од тур. *civa*; балкански турцизам, сп. буг. живѡк, срп. жиѡва, алб. *zhivë*, според ERHJ (2: 622), изведено од придавката *жив*, делумна полукалка спрема герм. *Quecksilber* и лат. *argentum vivum*, буквално ‘живо сребро’, а мотивацијата на називот е во тоа што на собна температура живата е течна со сребрена боја. На-

спроти ПЕРСЈ (1: 356–357) каде што се смета дека е турска заемка, во ERHJ (2: 622) се тврди спротивното, дека токму тур. *cıva* е заемка од јсл. јазици. Сепак, според Nişanyan (s.v. *cıva*¹), тур. збор е позајмен од перс. *jīve* или *cīve* ‘течен метал, жива’, кој се сведува на стперс. **zīwa-* или **zība-* ‘е жив, живее’. Слично и во ПЕРСЈ (1: 356–357), при што тур. *cıva* се изведува од нперс. *ǧīva* < стперс. *jīvaka-*, кое етимолошки се поклопува со стинд. *jivaka-* ‘жив’. Мотивацијата на називот, без оглед на јазикот посредник, се поврзува со течната состојба и „живото“ движење на металот на собна температура, како и со неговата сребреникава боја. (БЕР 1: 540; ПЕРСЈ 1: 356–357; ЭСИЯ 3: 109; Skok 3: 681; ERHJ 2: 622; Kluge s.v. Quecksilber; Nişanyan s.v. *cıva*¹).

живее *живее, живеаи* impf.; ‘постои, суштествува како жив организам, жив е; ги врши биолошките функции, е во живот во определени услови; го поминува животот некаде, на некое место; го поминува животот на некаков начин, под некакви услови; го поминува животот заедно, во заедница со некого; живее за некого, за нешто, за некоја цел; се издржува од нешто; се согласува, е во добри односи со некого’.

Во релација со: ▲ живеење, живне, живнува, доживее, доживува, заживее, заживува, изживее, изживува, надживее, надживува, поживее, преживее, преживува, ужива, жив, жива, живо, живе, живост, живеалиште, живејачка, живец, живина, живинка, живинарник, живинарски, живинарство, живот, животно ▼ житие, жител, жителка, жителство

■ Од псл. (јсл.) **živēti*, *živō*, покрај псл. **žiti*, *žijo/živō*; сп. стсл. *жити*,

живѣ, буг. *живеѐя*, срп. *живети*, *живѣјети*, хрв. *živjeti*, слн. *živēti*, покрај *žiti*, слч. *žit*, стчеш. *žiti*, чеш. *žit*, глуж. *žić*, длуж. *žyś*, пол. *żyć*, рус. *жить*, укр. *жѐти*, блр. *жыць*. Според ПЕРСЈ (1: 357–358) псл. глагол се изведува од пие. **g^wih₃-* ‘живее’ со проширување -w- во презентската основа, сп. латв. (arch.) *dzīvu*, стпрус. *giwa*, лат. *vīdō*, стинд. *jīvati* ‘живее’. Основата **živē-* потекнува од имперфектот (сп. стсл. *живѣахъ*). Според БЕР (1: 539–540) и ERHJ (2: 622) овој глагол е изведен од придавката **živъ(jb)*, при што целосно го заменил постариот глагол **žiti*. Според Аникин (16: 295–296) се работи за двојна мотивација, псл. **živēti* е од псл. **žiti*, но и од псл. **živъ*. (ПЕРСЈ 1: 357–358; БЕР 1: 539–540, 549; ЕСУМ 2: 199–200; Аникин 16: 377–379; Фасмер 2: 52; Skok 3: 681–682; ERHJ 2: 622; Snoj 2016: 893; Bezlaž 4: 457; Vaillant 3: 169–170; ESJS 1155–1156; LIV 215–216).

живец *живец* m., *живци* pl.; ‘(colloq.) нерв; (fig.) енергично, нескротливо лице; (anat.) кожичка околу коренот на ноктот; врвка врзана за двата краја на основата за да не падне при ткаење; (обычно pl.) спојници кои ги врзуваат наплатите на колите’.

Во релација со: ▲ живчан, живцира ▼ жив

■ Од јсл. **živъсь*, што е изведено од псл. **živъ(jb)* со суф. *-ъсь; сп. буг. *живеѐц*, срп. *живац*, хрв. *živac*, слн. *živēs*. Во мак. народни говори (како што е посочено и во БЕР 1: 539–540, s.v. *жив*, наведениот облик од Велес *живеѐц* е погрешно акцентиран, треба *живѐц*) називот *живец* најчесто се јавува во значењето ‘кожичка околу коренот на ноктот’, а во значењето ‘нерв’, како и изведенките *живчан*,

живцира кои се користат во разговорниот јазик, се сметаат за сrbизми. (ПЕРСЈ 1: 357; БЕР 1: 539; Аникин 16: 296; Skok 3: 681–682; ERHJ 2: 622; Bezljaj 4: 45; Snoj 2016: 893).

живина *живина* f., *живини* pl.; ‘(само sg.) домашни птици, пердувести животни; животно; вошки’.

Во релација со: ▲ живинче, живинка, живински, живинарник, живинарски, живинарство ▼ жив

■ Од псл. **živina*; сп. буг. (dial.) *живина* ‘стока’, срп. живина ‘домашни птици’, (arch.) ‘челад; мноштво луѓе; животни воопшто; домашни животни’, слн. *živina* ‘стока’, пол. (dial.) *żywna* ‘рогата стока’, рус. (dial.) *живина* ‘домашни животни и птици’, укр. *живина*, *живина* ‘животно’, блр. (arch.) *жывина* ‘свежо заклано животно; свежа риба за готвење’. Псл. **živina* е изведен со суф. *-ina од псл. **živъ(jb)*, при што овој псл. збор изворно се однесувал на живи суштества воопшто, потоа се стеснил на животни, за на крај да се специјализира за домашни пердувести животни. Придавката *живинарски*, како и именката *живинарство* се неологизми. (ПЕРСЈ 1: 358; БЕР 1: 539; Аникин 16: 297; Skok 3: 681–682; Bezljaj 4: 458).

живот *живоѝ* m., *живоѝи* pl.; ‘(само sg.) биолошки облик на постоење и движење на материјата, настанат на определена етапа од нејзиниот развој; (само sg.) физиолошка состојба на живите организми од раѓањето до смртта (често во затврдени изрази со глаголите: даде, положи, одземе, изгуби); (само sg.) израз на физичка и духовна сила, животност, живост; (само sg.) начин на живеење, постоење, врзан за определени услови, обичаи и сл.; живо суштество; (само

sg.) животен пат, тек, важни животни случки на некој човек; (само sg.) организација, начин на постоење и дејствување на некој систем; дејствување на човекот и на општествената заедница во некоја област; (само sg.) реалниот свет во којшто суштествува човекот’.

Во релација со: ▲ животец, животен, безживотен, доживотен, животински, животно, животност, животина, животари, животворен, животодавен, животодавец, животопис, животописание, животописен, животописец, животоспособен ▼ живее, жив, житие

■ Од псл. **životъ*; сп. стсл. *животъ* ‘живот; животно’, буг. *живот*, срп. *живот*, хрв. *život*, слн. *živòt* ‘тело, труп’ (arch.) ‘живот’, слч. *život*, чеш. *život*, глуж. *žiwot* ‘живот; тело; струк’, длуж. *żywot* ‘живот; тело; струк’, пол. *żywot* ‘живот’, струс. *животъ* ‘живот; имот; животно’, рус. *животъ* ‘стомак; имот’, укр. *живіт* ‘стомак’, блр. *жывіт* ‘стомак’. Псл. **životъ* има соодветни паралели во литв. *gyvatās* ‘живот’, покрај *gyvatà* f. ‘живот; начин на живеење; имот’, стпрус. *giwato* f. ‘живот’, лат. *vīta* (ако е од постарото *vīvita*) < **g^wih₃-wo-to-*, покрај **g^wih₃-wo* (в. **жив**), понатаму, без проширување, грч. βιότη ‘живот’ < **g^wih₃-oto-*. Ие. паралели покажуваат дека првичното значење било ‘живот’, а потоа во некои словенски јазици секундарно се развиле и значењата ‘живо суштество’ и ‘стомак’. Во псл. постоеле и други синонимни творби, како на пр. **žitъ* f., формално идентично со инфинитивот **žiti* (в. **живее**), **žitъje* (в. **житие**) и псл. **žiznъ* (сп. стсл. *жизнь*, рус. *жизнь*, пол. *żyć* ‘изобилие’). Сложенката *живоѝоѝис* е превод на грч. βιογραφία. (ПЕРСЈ 1: 359; БЕР 1: 541–542; Аникин 16: 305–309; ЭСБМ 3: 259; Фасмер 2: 52; Skok

3: 681–682; Snoj 2016: 893, 894; Bezljaj 4: 459; ERHJ 2: 622; Gluhak 710; de Vaan 686; Vaillant 4: 689, 698).

животно *живоѣно* n., *живоѣни* pl.; ‘живо суштество способно да се движи и да чувствува (наспроти растение), обично исклучувајќи го човекот; (рејог.) груб, некултурен човек’.
Во релација со: ▲ животински, животина, животинка, животинче ▼ живот, животен

■ Од стсл. *животъно* и *животъноу* ‘живо суштество; животно’; сп. буг. *животно*, струс. *животъноу* (= *животъно*) ‘животно’, рус. *животное* ‘животно’, стукр. *животноуе*, *животно*, стблр. *животное*, *животно*. Овој стсл. збор е всушност супстантивизирана форма во среден род од придавката *животънъ*, што е од псл. **životъnъ* (jъ) < **životъ*. Мак. придавка *живоѣен* ‘што се однесува на животот, што е во врска со животот, што е потребно за живот’ е од псл. **životъnъ* (jъ) < **životъ*; сп. буг. *животен*, срп. *животан*, *животни*, хрв. *životan*, *životni*, слн. *živóten*, слч. *životný*, чеш. *životní*, пол. *żywoṭny*, рус. *животный*, стукр. *животный*, стблр. *животный*, *жывоṭный*. Именката *живоѣина* ‘животно’ е изведена од псл. **životina*, што е изведенка со суф. **-ina* од псл. **životъ*; сп. буг. (arch.) *животина* ‘живо суштество; животинка’, срп. *животиња* ‘животно’, пол. *żywociṇa* ‘живо суштество; ситен дивеч’, рус. (dial.) *животина* ‘(домашно) животно; имот; покуќнина’, стукр. *животина* ‘стока; имот’, укр. *животина* ‘животно’, стблр. *животина*, *жывоṭина* ‘домашно животно’. (ПЕРСЈ 1: 359–360; БЕР 1: 542; Аникин 16: 308–309; ЕСУМ 199; Skok 3: Bezljaj 4: 459; 681–682; ERHJ 2: 623; Vaillant 4: 360, 372).

жиг *жигъ* m., *жигъови* pl.; ‘направа со врежан натпис или знак којашто служи за ставање отпечаток врз некого или врз нешто заради обележување, распознавање, заверка и сл.; отпечаток; обележје, одлика што трајно се остава врз нешто; (fig.) срам, лош белег врз името, врз личноста; вжештена железна шипка со која се буши дрво, кожа; зашилена железна шипка со која се шараат различни дрвени предмети’.

Во релација со: ▲ жигоса, жигосува, жигосување, жигосан, жига, жиговина ▼ жеже

■ Од псл. **žigъ*; сп. буг. *жиг*, срп. *жигъ*, хрв. *žig*, слн. *žig* ‘оган, пожар’, слч. *žih* ‘оган, горење’, рус. *жигъ!* за неочекувано нагло движење, скок, каснување (од змија или инсект), удар со бич и сл., блр. (arch.; dial.) *жыгъ* ‘миг; брз и нагол скок; неочекуван удар; брзо запалување’. Псл. **žigъ* е поствербал од псл. **žigati* (за натамошната етимологија в. **жеже**), а развојот на значењата е како кај *йечайъ* од *йече* (в. **пече**). Значењето ‘бодеж’ се заснова на имперсоналната употреба на *жигъ* (ме *жигъа/жегъа*) ‘имам бодежи’; в. **жига**, **жега**², **жеже**. (ПЕРСЈ 1: 360; БЕР 1: 542; Аникин 16: 313; ЭСБМ 3: 259–260; Skok 3: 674; ERHJ 2: 620–621; Snoj 2016: 892; Bezljaj 4: 453–454).

жига *жигъа*, *жигъааѣ* impf.; ‘прободува, силно пече (за болка)’.

Во релација со: ▲ жигање, жигне, жигнува, жиговина ▼ жега, жеже

■ Од псл. итератив **žigati*, изведен со друг превоеен степен од редуцираната **žbg-*, од кој е изведен и перфективот **žignoti*; сп. стсл. *жигати*, *жигаѣ*, срп. (arch.) *жигати*, *жигнути*, хрв. (dial.) *žignut* ‘боцка; предизвикува болка од печење’, слч. *žihat*, чеш. *žihati*, рус. *жигать*, *жигнуть* ‘бие, тепа, удира’,

(*dialect*.) ‘фрла; боцне, каснува (за инсекти, змии)’; жари, пеже (за коприва)’, укр. *жигати* ‘гори; боцка, каснува’, стблр. *жигати, жыгати* ‘гори, пали’, блр. (*dialect*.) *жыгаць, жыгаць* ‘боде, боцка; гори’. Од псл. **žigati* е и поствербалот **žigъ*; в. **жиг**, **жега**², **жеже**. (ПЕРСЈ 1: 360).

жиголо *жиголо* n., *жигола* pl.; ‘маж што живее од љубовните врски со богати жени, машка проститутка’.

■ Позајмено од фр. *gigolo* ‘млад маж што живее од љубовните врски со богати жени’, интернационализам; сп. англ. *gigolo*, шв. *gigolo*, пол. *gigolo*, рус. *жиголо*, срп. *жйголо* итн. Фр. *gigolo* најверојатно е изведено (со арг. суф. -o) од *gigolette* ‘улична девојка; девојка со лесен морал која настапува на народните празнувања панаѓури, фестивали’, што пак, е во врска со глаголот *gigoter, giguer* ‘се весели, скока, танцува’. (Snoj 2016: 892; TLFi, s.v. *gigolo*).

жизнен *жизнен, жизнениоѝ* adj.; ‘што дава и одржува живот; важен за животот; животен’.

Во релација со: ▲ **жизненост**, **жизнерадосен** ▼ **живот**

■ Книжевен збор кој, според Чундева (2017: 221), е позајмен од рус. *жизненный*, но не е исклучено и цсл. влијание (сп. стсл. *жиџньнџ*). Од рус. *жйзненный* е и буг. *жйзнен* (БЕР 1: 544). Рус. *жйзненный* е позајмено од цсл. *жиџньнџ*, што е изведено од *жиџнь*; в. **живот**. (Чундева 2017: 221; БЕР 1: 544; Аникин 16: 335–336).

жила *жила* f., *жили* pl.; ‘крвен сад; ткиво што ги поврзува мускулите за коските; оној дел од растението што избива од коренот во земјата и низ кој растението добива храна; тетива

од говедо од која се правеле камшици — говедска жила; детска играчка слична на ластик со врзана кожинка на средината на која се става каменот кој се исфрла со вртење или оптегнување’.

Во релација со: ▲ **жиличе**, **жиличка**, **жилка**, **жилче**, **жилав**, **жилаво**, **жила-вост**, **жилавина**, **жилавка**, **жилест**, **жили**

■ Од псл. **žila*; сп. стсл. *жила*, буг. *жила*, срп. *жйла*, хрв. *žila*, слн. *žila*, слч. *žila*, чеш. *žila*, глуж. *žila*, длуж. *žyla*, пол. *żyła*, рус. *жйла*, укр. *жйла*, блр. *жыла*. Псл. **žila* се споредува со литв. *gysla*, латв. *džīksla*, стпрус. *pette-gislo*, ерм. *jił*, сите ‘жила, тетива’ лат. *filum* ‘нишка, влакно’ < пие. **g^{wh}iH-(s)l-*, но се споредува и со стинд. *j(i)uā*, авест. *jiīā* ‘лак, тетива на лакот’, грч. βίος ‘лак, тетива на лакот’ < пие. **g^{wh}iH-*. Сепак, во ПЕРСЈ (1: 360–361) се истакнува дека според образувањето поверојатна е првата споредба, при што не е јасно дали е постара балтиската варијанта со -*sl-* или словенската со -*l-*, бидејќи ерм. и лат. збор можат да се сведат на двете предлошки. Можно е овој псл. збор да е од истиот корен како во жица (в. **жица**). Од *жила* е изведен деноминалот *жили*, како и придавките *жилав, жилестѝ*. (ПЕРСЈ 1: 360–361; БЕР 1: 545; Аникин 16: 339–342; Фасмер 2: 54–55; ЭСБМ 3: 264; Skok 3: 680; ERNJ 2: 621; Snoj 2016: 892; Bezlaž 4: 454–455; ESJS 1154–1155; Derksen 2008: 562; Vaillant 4: 551; de Vaan 220).

жилет *жилей* m., *жилейи* pl.; ‘ноже за бричење; машинка (направа) за бричење со ноже’.

■ Позајмено од англ. фабрички назив за бричеви *Gillette*. Безбедните ножиња за бричење ги создал американ-

скиот публицист Кинг Кемп Жилет (*King Camp Gillette* 1855–1932) кон крајот на 19 в., па според него е именувана и фабриката која ги произведува. (ERNJ 2: 621; Snoj 2016: 892).

жило *жило* n., *жила* pl.; ‘орган во вид на игличесто цевче поврзано со жлездата што лачи отров на задниот дел од телото на некои инсекти (пчела, оса, стршлен) од каде што истекува отров при убој’.

■ Мак. *жило* е наследено од псл. **židlo* > буг. *жѐло*, укр. (dial.) *жилó*, чеш. (dial.) *židlo*, а се јавува како варијанта од редуцираната база на истиот корен како дијалектното *жело*, што е наследено од псл. **žędlo*, според ПЕРСЈ (1: 346) и јсл. **ža(d)lo*; сп. стсл. *жало*, буг. (dial.) *жѐло*, *жало*, срп. *жѐлац*, (dial.) *жало*, слн. *želo*, слч. (dial.) *žialo*, чеш. (dial.) *žádlo*, *žédlo*, пол. *żądło*, рус. *жало*, (dial.) *жа́гло*, *жѐгло*, *жигло́*, укр. *жа́ло*, *жа́ло́*, блр. *жа́ла*, (dial.) *жа́ла*, *жэ́ло*, *жалó*, *жс́ала*, *джс́ала*. Псл. **žędlo* се изведува од постарото **gen-dlo* < **gel-dlo* (или **gēl-dlo*) од блтсл. **gel-* ‘причинува болка; боде, боцка; пече; боли’, од пие. **g^wel-* (**g^welH-*); сп. литв. *gėlti* ‘боли, боде, боцка; се држи (за мраз)’, латв. *dzelt* ‘боде, боцка, каснува’, ствгерм. *quelan* ‘трпи болка’, *quellen* ‘мачи’, стангл. *swelan* ‘страда, се мачи’. (БЕР 1: 523, 533, 546; ПЕРСЈ 1: 346; Аникин 16: 126–127; Фасмер 2: 34; Skok 3: 670; Bezljaj 4: 435, 444; ESJS 1152–1153).

жир *жир* m., *жирови* pl.; ‘желад; (dial.) маст, лој’.

■ Од псл. **žirъ*; сп. стсл. *жиръ* ‘пациште, паша’, буг. (dial.) *жир* ‘желад’, (dial., arch.) маст, лој’, срп. *жѝр*, хрв. *žir*, слн. *žir* ‘желад; храна’, слч.

žir ‘храна, крма’, чеш. *žir* ‘храна, крма’, пол. *żer*, (dial.) *żyr* ‘хранење на животни; земање храна (за животни)’, рус. *жир* ‘маснотија’, (dial.) ‘место каде што се храни или мрести рибата’, укр. *жир* ‘маснотија’, блр. *жы́р* ‘хранење на животните на слободна испаша’, (dial.) ‘лој, маснотија’. За етимологијата на псл. **žirъ* има неколку претпоставки. Обично се толкува како изведенка на **-ro-* од пие. корен **g^wiH-*, кој е во псл. **žiti* (в. *живее*; за образувањето сп. *ũur* од *ũue*), стинд. *jīrá*, авест. *jīra-* во изворно значење ‘паша’; сп. цсл. *жити* ‘пасе’, *пажитъ* ‘пасиште’, која би можело секундарно да се вкрсти со псл. **žerti* (в. *ждрело*). Постои и толкување дека псл. **žirъ* е од пие. **g^hej-ro-*, прасродно со ерм. *gēr* ‘мастен, дебел’. (ПЕРСЈ 1: 361; БЕР 1: 547; Аникин 16: 354–356, 223–225; ЭСБМ 3: 265; ЕСУМ 2: 198; Фасмер 2: 56; Skok 3: 680; ERNJ 2: 621; Bezljaj 4: 456; Snoj 2016: 893; ESJS 1155; Vaillant 4: 207, 637).

жирафа *жирафа* f., *жирафи* pl.; (zool.) ‘африканско животно, преживар со бледожолта боја на кожата прошарена со темни дамки и со многу долг врат, *Giraffa camelopardalis*’.

■ Позајмено преку итал. *giraffa* од арап. *zurāfa*, интернационализам; сп. фр. *girafe*, англ. *giraffe*, ром. *girafă*, пол. *żyrafa*, рус. *жира́ф*, (arch.) *жира́фа*, буг. *жирàф*, (arch.) *жирàфа*, срп. *жирàфа*. (БЕР 1: 547; Аникин 16: 359; Snoj 2016: 893; ERNJ 2: 621; Kluge s.v. Giraffe).

жири *жири* n., *жирија* pl.; ‘комисија од стручни или од избрани лица што врши избор за рангирање или наградување на разни конкурси, изложби или натпревари’.

■ Позајмено преку фр. *jury*, што е англ. *jury* ‘порота’. Англ. збор е позајмен од стфр. *juree*, што е од срлат. *iūrāta*, партицип од лат. *iūrō* ‘се колнам, се заколнувам’, *iūrāre* ‘се колне, се заколнува’; сп. итал. *giuria*, germ. *Jury*, ром. *jurii*, пол. *jury*, рус. *жюри́*, срп. *жюри́*. (ERNJ 2: 621; Snoj 2016: 893; Chambers 560).

жиро *жиро* n., (indecl., sg.); ‘писмен пренос на меница или на некое друго банкарско побарување од еден сопственик на друг’; како прв дел од полусложенки во значење ‘што се однесува на жиро, што е во врска со жиро’.

Во релација со: ▲ жиро-сметка, жиро-контото, жиро-налог ▼ **ги́ро**

■ Позајмено преку germ. *Giro, Girokonto* ‘жиро-сметка’ од итал. *giro* ‘пренос, промет’, изворно ‘свртување’, од лат. *gyrus* ‘круг’, што пак, е позајмено од грч. γῦρος ‘круг’ од непознато потекло; сп. **ги́ро**. (ERNJ 2: 621; Snoj 2016: 893; Beekes 2010: 293; Kluge s.v. Giro).

жител *житѝл* m., *житѝли* pl.; ‘лице што е постојано населено во некое населена место, во некоја земја, држава и сл.’.

Во релација со: ▲ жителка, жителство, пустиножител ▼ житие, живее

■ Од стсл. *жѝтель*, сп. буг. *жѝтел*, срп. *жѝтель*, стчеш. *žitel*, рус. *жѝтель*, стукр. *жѝтель*, (arch.) *жѝтель*, стблр. *жѝтель*. Овој стсл. збор е изведен со суф. **-tel’b* од коренот кој е во псл. **žiti* (в. **живее**). Ваквиот тип на образување со овој суфикс (сп. *ѝриѝаѝел*, *учѝиѝел*, *чиѝиѝаѝел*, *слуѝиѝаѝел*) кој во стсл. бил многу продуктивен, во народните говори е слабо застапен. (ПЕРСЈ 1: 361–362; Аникин 16: 369; Skok 3: 682; ESJSS 1155; Vaillant 4: 310).

житие *житѝиѝе* n., *житѝиѝја* pl.; (relig.) ‘животопис на светец’.

Во релација со: ▲ житејски ▼ жител, живее

■ Книжевен збор, позајмен од стсл. *житиѝе*, можеби под влијание на рус. *житиѝе*; сп. буг. *житиѝе*, срп. *житиѝје*, слн. *žitje* ‘животопис на светец (во православието)’, укр. *житиѝѝе* ‘животопис на светец’. Од исто цсл. потекло е и ром. *jitie* ‘животопис на светец’. Овој стсл. збор е од псл. **žitъje* ‘живот; живеалиште’, што е изведено од коренот кој е во псл. **žitъ*; в. **живот**. (БЕР 1: 548; Аникин 16: 370–371; Фасмер 2: 57; Snoj 2016: 893).

жито *житѝо* n., *житѝа* pl., *житѝја* coll.; ‘заеднички назив за едногодишните растенија чијшто зрнест плод служи за исхрана (пченица, јачмен, ’рж, овес, ориз, пченка); плод од житно растение, обично од пченица; друг назив за пченица, растение и плод; варена и засладена пченица што се раздава за душа, за покоен; *житѝја* (coll.) нива посеана со пченица или житни култури’.

Во релација со: ▲ житце, житница, житен, житар, житарски, житарство, житарец, житарница, житороден, житовино, виножито, ▼ жив, живее

■ Од псл. **žito*; сп. стсл. *жѝто*, буг. *жѝто*, срп. *жѝто*, хрв. *žito*, слн. *žito*, слч. *žito*, чеш. *žito*, глуж. *žito*, длуж. *žyto*, пол. *żyto*, рус. *жѝто*, укр. *жѝто*, блр. *жѝта*. Псл. **žito* е изведено од пие. **g^weyh₃-to-*, сродно е со стпрус. *geits* ‘леб’, стирс. *biad* ‘храна’, велш. *bwyd* ‘храна’, што се изведени од пие. корен **g^weyh₃-* кој е во **жив**, **живее** (в. **жив**, **живее**). Значенскиот развој бил од ‘тоа што е потребно за живот’ преку ‘намирница, храна’ до ‘основна храна, жито’. На разни подрачја значењето се стеснувало на главните

видови жито (просо, јачмен, 'рж), а во поново време се однесува на пченица. Во народниот календар називот *жшйар* се однесува на месецот *август*, време кога се собира житото, но и за 'трговец со жито', од кој е изведено и феминативот *жшйарка* 'жена на житар', но во поново време под влијание на срп. *житарица* 'зрнести плодови што служат како храна; растенијата од кои се добиваат зрнести плодови' (назив кој во срп. јазик е создаден како општ поим за сите видови житни растенија, со оглед на тоа што во денешна смисла називот *жито* го стеснил своето значење само на 'пченица'), покрај србизмот *жшйарица* како општ поим, со именката *жшйарка* да се означува општиот поим. (ПЕРСЈ 1: 362; БЕР 1: 548–549; ЭСБМ 3: 266; Аникин 16: 374–376; Фасмер 2: 57; Skok 3: 681; ERNJ 2: 621–622; Bezljaj 4: 457; Snoj 2016: 893; Derksen 2008: 563; Vaillant 4: 684; ESJS 1156–1157).

жица *жица* f., *жици* pl.; 'усукана нишка; метална нишка; струна на музички инструмент; наследна особина; слој на земја во кој се наоѓа некоја руда; (fig.) посебна дарба за нешто'.

Во релација со: ▲ жичка, жичен, жичница, жичарница

■ Од псл. **žica*; сп. цсл. жица 'нерв', буг. *жица* 'метална нишка; стебло на тиква, диња и сл.', срп. *жица*, хрв. *žica*, слн. *žica*, рус. (dial.) *жица* 'волнена преѓа (обично црвена)'. Псл. **žica* најверојатно е изведено со суф. **-kā* (покрај **-ki-*, сп. рус. *жичь* 'волна од домашно производство', *жича* 'волнена преѓа') од пие. корен **-g^wiH-*, кој е во литв. *gijà* 'нишка', латв. *dzija* 'конец, преѓа', понатаму се споредува и со стинд. *j(i)uā*, *jyāká* 'тетива на лакот', авест. *jīiā* 'тетива

на лакот; жила (во месо)', иако не е исклучено ни изведувачето од пие. **g^whiH-*, односно од истиот корен кој е во жила (в. **жила**). На словенскиот север засведочени се изведенките од псл. **žiča*; сп. чеш. (dial.) *žičica* 'ресичка од трева; ресеста (влакнеста) трева', пол. (dial.) *życica* 'коров', *żyszka* 'црвена волнена или кадифена лента', рус. *жи́чка* 'волнена преѓа', укр. *жи́чка* 'црвена волнена нишка', блр. *жы́чка* 'црвена волнена нишка'. (ПЕРСЈ 1: 362–363; БЕР 1: 549; Аникин 17: 20–21; ЭСБМ 3: 268; Фасмер 2: 57–58; Skok 3: 679–680; ERNJ 2: 620; Snoj 2016: 891–892; Bezljaj 4: 452–453; Gluhak 709; Vaillant 4: 537–538).

жлеб *жлеб* m., *жлебови* pl.; 'долга тесна вдлабнатина на некој предмет во којашто влегува испапчениот дел од друг предмет; голема бочва за превоз на грозје, сливи и сл.'

Во релација со: ▲ жлепче, жлебен, жлебина, жлеби, нажлеби, нажлебува

■ Од псл. **želbъ*; сп. цсл. жлѣвъ, буг. *жлеб*, *жляб*, срп. *жлѣб*, *жлѣѣб*, (dial.) *жљѣб*, *ждлѣб*, *ждлѣѣб*, хрв. *žlijeb*, (dial.) *žlib*, *žlěp*, слн. *žlěb*, слч. *žlab*, чеш. *žlab*, глуж. *žlob*, длуж. *žlob*, пол. *żłób*, рус. *жолоб*, (dial.) *жѣлоб* 'бразда, долга и тесна вдлабнатина, обично за одводнување на вода или друга течност', укр. *жолоб*, (dial.) *жолѣб*, *жолуб*, блр. *жóлаб*, (dial.) *жóлуп*. Псл. **želbъ* 'жлеб, корито' < **gelbo* обично се доведува во врска со пие. **gelb^ho-* од **gelb^h-/*golb^h-* < **geleb^h-* 'струже, ренда, реже, длаби', иако псл. збор нема сигурни паралели во другите ие. јазици, сепак, се споредува со стирс. *gulban* 'клун', можеби и со стнорд. *golf* 'дупка (на бочва), а се споредува и со грч. γλάφω 'рие, гребе (земја)', грч. γλάφω 'пеш-

тера; јама, шуплина’ и во тој случај можно е да е во етимолошка врска со псл. **glǫbokъ* (в. **длабок**). Сепак според Аникин (16: 213–214) грч. γλάφω е резултат на вкрстување меѓу γλάφω ‘пештера; јама, шуплина’ и γράφω ‘гребе, реже’. Глаголот *жлеби*, како и придавката *жлебен* се изведени од *жлеб*. (ПЕРСЈ 1: 363; БЕР 1: 549–550; Аникин 16: 210, 213–214; Фасмер 2: 61; Skok 3: 683; ERHJ 2: 623; Gluhak 711; Snoj 2016: 894; Bezljaj 4: 464; Beekes 275).

жлезда *жлезда* f., *жлезди* pl.; ‘орган во телото на човекот или на животните што создава и излучува секрет; назив за разни заболувања кои се покажуваат со зголемување, отекување на жлездите’.

Во релација со: ▲ жлезден, жлездест

■ Од псл. **želza*; сп. цсл. жлѣза, буг. *жлезà*, срп. *жлѣзда*, *жлијѣзда*, *жлѣзда*, хрв. *žlijězda*, *žlězdà*, слн. *žlěza* ‘жлезда’, (dial.) и ‘слуз’, (dial.) *žlězda*, слч. *žl'aza*, стшеч. *žlěza*, чеш. *žláza*, глуж. *žalza*, длуж. *zalza*, пол. *zółza*, рус. *железà*, укр. *зàлòза*, блр. *залòза*. Псл. **želza* се споредува со литв. (dial.) *gẽležaunes*, *gẽležuonys* ‘жлезда (кај коњот)’, латв. (dial.) *džalšs* ‘долна челюст’ < блтсл. **gel(e)ž-*, можеби и со ерм. *geljk^c* pl. ‘жлезди’ (ако е дисимилирано од *jeljk^c*) < пие. **g^hel(e)g^h*. Јсл. варијанта со *-d-*, најверојатно е по аналогија спрема придавката **želzъna*, каде што е вметнато *-d-* меѓу гласовите *-z-* и *-n-*, или можеби потпирајќи се на *свезда* (< псл. **gvězda*). (ПЕРСЈ 1: 363–364; БЕР 1: 550; Аникин 16: 198–200 ЕСУМ 2: 229; Фасмер 2: 42; Skok 3: 683–684; Snoj 2016: 895; Bezljaj 4: 466; ERHJ 2: 623–624; Gluhak 711; Derksen 2008: 557–558).

жнее *жнее*, *жнеаѿи* и *жние*, *жнијаѿи* impf.; ‘реже житни стебла, собира, сече жито со срд или со земјоделска машина; собира, добива плод, резултат од работа’.

Во релација со: ▲ жнеење, жнејач, жнејачка, жнеалка ▼ жние

■ Од псл. **žeti*, *žьn'q*; сп. стсл. жати, жьнж (жьнж), буг. *жѣна*, (dial.) *жѣня*, срп. *жѣти*, *жѣњѣм*, хрв. *žēti*, *žānjēm*, слн. *žēti*, *žānjem*, слч. *žat'*, *žnet*, чеш. *žít/žnout*, *žni*, глуж. *žnječ*, *žnjeji*, длуж. *žeš*, *žnji*, пол. *żąć*, *żnę*, рус. *жать*, *жну*, укр. *жати*, *жну*, блр. *жаць*, *жну*. Во мак. дијалекти освен глаголот *жнее*, постои и варијанта *жние*, и двата изведени од презентската основа. Псл. **žeti* нема сигурна етимологија и нема точни сродници во блт. јазици, но обично се доведува во врска со литв. *genėti* ‘кастри гранки’, латв. *dzenēt* ‘кастри гранки’, што се изведуваат од пие. *g^{wh}en-* ‘удира, тепа; убива’, а семантичкиот развој на псл. **žeti* би бил од ‘удира (класје жито)’ до ‘жнее, врши жетва’. Втората, помалку веројатна претпоставка е дека псл. **žeti* е од пие. **g^{wh}eyh₃-* ‘живее’ со назален инфикс како во стинд. *jinóti*, *jinvati* ‘поттикнува’, укажувајќи дека називот за тоа што се жнее — *жиѿо*, е од истиот корен. Сепак, семантичкиот развој е премногу хипотетичен, односно би требало да се претпостави ‘прави нешто да живее’ > ‘собира храна’ > ‘врши жетва’, што е проблематично. (БЕР 1: 565–566; ПЕРСЈ 1: 354–355; Аникин 16: 158–160; Фасмер 2: 36, 60; Лома 2013: 200–201; Skok 3: 678; ERHJ 2: 619; Gluhak 709; Bezljaj 4: 450; ESJS 1153; Vaillant 3: 301, 302, 3006).

жолна *жолна* f., *жолни* pl.; (ornit.) ‘птица сродна со клукајдрвецот, која

гради гнездо во шуплините на дрвото и се храни со инсекти, *Picus martius*’.

Во релација со: ▲ жолниче

■ Од псл. **žylna*; сп. буг. *жълна*, срп. *жу̀на*, хрв. *žl̩na*, слн. *žól̩na*, слч. *žl̩na*, чеш. *žluna*, глуж. *žol̩na*, длуж. *žol̩na*, пол. *żol̩na*, рус. *желна́*, укр. *жовна́*, блр. *жаўна́*. Овој орнитоним има паралели во литв. *gilnà*, латв. *dzilna*. Според ПЕРСЈ (1: 367 s.v. жуманце) псл. **žylna* е поименчена придавка во женски род од непотврдена придавка ***žylnъ*, во крајна линија од коренот кој е во жолт (в. **ЖОЛТ**), но според ERHJ (2: 626) поверојатно е овој псл. збор да е изведен од пие. корен **g^helH-* ‘боде’, а значенската мотивација е во тоа што жолната со клунот ја клука, ‘боде’ кората на стеблото. (БЕР 1: 563; ЕРСЈ 3: 78 s.v. беланце; ПЕРСЈ 1: 367 s.v. жуманце; Skok 3: 689 8; Skok 1: 38; ERHJ 2: 625–626; Snoj 2016: 896).

ЖОЛТ *жолѝ, жолѝиоѝ* adj.; ‘што има боја на лимон, на жолчка, на злато’.

Во релација со: ▲ жолта, жолто, жолтичок, жолтавица, жолтевина, жолтеникав, жолтеница, жолтеничав, жолтика, жолтица, жолтичав, жолткав, жолтникав, жолток, жолтозлатен, жолтокафеав, жолтокос, жолтолик, жолтомешка, жолтолик, жолтоок, жолточен, жолтулав, жолтунест, жолтуњав, жолтее, зажолтее, ожолтее, пожолтее, жолти, зажолти, зажолтува, нажолти, нажолтува, ожолти, жолтне, жолтоса ▼ жолч, жолчка, жолчлив

■ Настанало од псл. **žyltъ(jь)*; сп. стсл. *жълтъ*, буг. *жълт*, срп. *жѹт*, хрв. *žŭt*, слн. *žôlt*, слч. *žltý*, чеш. *žlutý*, глуж. *žolty*, длуж. *žolty*, пол. *żółty*, рус. *жёлтый*, укр. *жовтий*, блр. *жоўты*. Сродно е со литв. *geltas*, латв. *dzelts*,

стпрус. *gelatynan* ‘жолт’, а според ПЕРСЈ (1: 369), разликата е во коренскиот вокализам (-/̩- во словенскиот, -el- во балтскиот) < пие. **g^hel-* од кој се и зелен (в. **ЗЕЛЕН**), злато (в. **ЗЛАТО**). (ПЕРСЈ 1: 369; БЕР 1: 563–565; Аникин 16: 218–220; Фасмер 2: 43–44; ПЯ 2: 199; Skok 3: 689; Bezlaj 4: 477–478; ERHJ 2: 626–627; Gluhak 714; Snoj 2016: 896; ESJS 1157–1158 s.v. **žyltēnica*; Derksen 2008: 565–566; Derksen 2015: 169).

ЖОЛЧ *жолч* f., *жолчѝа* (sg.); ‘жолто-зеленикава горчлива течност што ја излачува црниот дроб; густа жолта материја во внатрешниот дел од јајцето, опкружена со белка’.

Во релација со: ▲ жолчен, жолчлив, безжолчен, жолчка

■ Изведено од псл. **žylčъ*, покрај **žylčъ*; сп. буг. *жълч*, *зълч*, срп. *жѹч*, хрв. *žŭč*, слн. *žôlč*, слч. *žlč*, чеш. *žluč*, глуж. *žolč*, длуж. *žolč*, пол. *żółc*, рус. *жёлчь*, укр. *жовч*, блр. *жоўць*. Псл. збор се изведува од пие. **g^hel(h₃)-* ‘што е со светла боја; жолт, зелен’ (сп. **ЖОЛТ**, **ЗЕЛЕН**, **ЗЛАТО**), од кој се изведуваат и називите за жолч во не. јазици; сп. латв. *žults*, *žultks*, литв. *tulžis* (< **žultis*), грч. *χόλος*, *χολή*, ствгерм. *galla*, можеби и лат. *fel*, *fellis*. Мак. *жолчка* е подоцнежна изведенка која ги презела значењата на постарото *жолч*, но и на *жолѝок* ‘густа жолта материја во внатрешниот дел од јајцето, опкружена со белка’, па според ова, можно е двојна интерпретација за образувањето: или од *жолч* со суфиксот -ка, под влијание на значењето на придавката *жолѝ*, или директно од *жолѝ* (можеби по аналогија со *белка* во значењето ‘просирна течна материја околу жолчката во јајцето’). (ПЕРСЈ 1: 369; БЕР 1: 551; Аникин 16: 226–

229, 209–210 s.vv. *жёлчь, жёлкнуть*; ЭСБМ 3: 238; Фасмер 2: 45; Skok 3: 686; ERHJ 2: 625; Bezljaj 4: 476, 477; Vaillant 4: 539; ESJS 1131 s.v. *žlčь*; Derksen 2008: 552 s.v. **žlčь*; de Vaan 209).

жонглер *жонглер* m., *жонглеры* pl.; ‘артист (обычно во циркус) што се занимава со жонглирање; (fig.) тој што вешто ги мести работите, ги извртува фактите и зборовите како што му одговара’.

Во релација со: ▲ жонглерка, жонглерски, жонглерство, жонглира

■ Позајмено од фр. *jongleur*, што настанало од лат. *ioculātor* ‘шегација, забавувач’, а таа лат. именка е изведена од лат. *iocus* ‘шега’ < пие. **yek-* (ствгерм. *jehan* ‘каже, изразува (се)’; велш. *iaith* ‘јазик’); сп. англ. *jongleur*, герм. *Jongleur*, чеш. *žonglér*, рус. *жонглёр*, срп. *жонглёр*. Од *жонглер* со суф. *-ира* е изведен глаголот *жонглира* ‘лесно и вешто изведува пред публика разни вештини (фрлање и фаќање неколку предмети едновременно); (fig.) си игра или ги измамува своите клиенти’. (Аникин 17: 50–51; ЕСУМ 2: Фасмер 2: 61; 206; ERHJ 2: 624; Snoj 2016: 896–897; Králik 2015: 699; de Vaan 308).

жртва *жртва* f., *жртви* pl.; ‘тоа што се принесува како дар на некое божество во знак на благодарност или за придобивање милост; тој што е убиен, протеран, настрадан во војна, од насилство; тој што трпи страдања и неволји што му ги нанесуваат други; доброволно откажување, несебично давање, саможртвување’.

Во релација со: ▲ жртвен, жртвеник, жртвува, жртвуван, пожртвува, пожртвуван, саможртва, саможртвува се, саможртвен

■ Од псл. (јсл.) **žьrtva*, така и во БЕР (1: 537) за буг. *жёртва, жьртва*, ERHJ (2: 624) за хрв. *žrtva*, но за хрв. збор можно е толкувањето на Аникин (16: 277–278, исто и во ПЕРСЈ 1: 366)

дека е од стсл. *жрътва*, цсл. *жрътва*, оттаму е и срп. *жртва*, слн. *žrtev*, (arch.) *žrtva*, рус. *жёртва* (домашниот лик би бил **жёртва*), стукр. *жертва*, стблр. *жертва, жрътва*, како и ром. *jertfă*. Чеш. *žrtva* (> глуж. *žrtwa*), слч. *žrtva*, пол. *żertwa*, се книжевни заемки или со посредство на цсл. *жрътва*, или на рус. *жёртва*. Псл. **žьrtva* е поствербал изведен со суф. **-tva*, од псл. **žьrti*, *žьrq* ‘принесува жртва, жртвува’ со паралели во литв. *girti, giriù* ‘слави, (по)фали’, латв. *dziņt*, стпрус *girtwei* < пие. **g^uerH-* ‘свечено зборува, слави’. Од истиот глаголки корен е изведена именката **žьrьсь*; сп. стсл. ‘жртвопринесувач, (пагански) свештеник’, срп. *жрѣц*, буг. *жрец*, струс., рус-цсл. *жьрьцъ, жьрьцъ*, рус. *жрец*, укр. *жрець*, блр. *жрэц*. Како заемки од рус. се сметаат срп. *жреџ*, хрв. *žrec*, слн. *žřec*, чеш. *žrec*. Од мак. *жрѣва* се изведени именката *жрѣвник*, придавката *жрѣвен*, како и глаголот *жрѣвува*, а од него е изведена гл. придавка *жрѣвуван*. (ПЕРСЈ 1: 366; БЕР 1: 537–538, 554; Аникин 16: 277–278, 17: 64–65, s.v. *жрец*¹; ЕСУМ 2: 194–195; Фасмер 2: 50, 63; Skok 3: 684; ERHJ 2: 624; Gluhak 712; Bezljaj 4: 481; Derksen 2008: 566–567; ESJS 1159–1160; Vaillant 3: 300–301, 4: 381).

жуберка *жуберка, жуберкааи* impf.; ‘жубори по малку, во помала мера; прецвакува, прежива, жеволи; (fig.) работи полека, бавно’.

Во релација со: ▲ жуберкав, жуберлив

■ Можеби потребно е да се оддели *жуберка*¹ во значење ‘жубори по малку, во помала мера’, како варијанта на *жуберка* (в. **жубор**) и *жуберка*² ‘прецвакува, прежива, жеволи; (fig.) работи полека, бавно’. За *жуберка*¹ се претпоставува ономотопејско потекло, а за *жуберка*² можна е споредба со буг. (dial.) *жу̀беркам* ‘едвај јаде; бавно цвака’, кое во БЕР (1: 555) се изведува од *жу̀бѝря*; споредливо е и со рус. *жу̀борить* ‘цвака, прецвакува’, што според Аникин (17: 65–66) можно е да се изведе од пие. **g(i)eu-*, **g'(i)eu-* (в. **жеволи**), но не ја исклучува можноста и за ономотопејско потекло, од коренот **ži-*, со вметнато *-b-* како раширување на коренот и суф. *-(o)r-* кој се среќава во ономотопејски и експресивни глаголи. (БЕР 1: 555; Аникин 17: 65–66; Фасмер 2: 63; ЕСУМ 2: 209; Snoj 2016: 898).

жубор *жубор* m., *жу̀боро̃и* (sg.); ‘шум што го создава водата; шум, цагор од човечки гласови; шум што се создава од птиците или некои инсекти’.

Во релација со: ▲ жубори, жуборка, жуборлив

■ Недоволно јасно. Зборот е образуван слично како *жа̀гор* (*жа̀гор*), но коренот не е сосема јасен. Обично се реконструира псл. **žuborъ* ‘шум, шушкање’; сп. срп. *жѹ̀бѝр*, хрв. *žubȑr*, слн. *žubȑr*. Од псл. **žuborъ* е изведен деноминалот **žuboriti*; сп. буг. *жу̀бѝря* ‘прави шум (за вода); плакне заби со течност (со шум)’, срп. *жу̀бѝрити*, *жѹ̀бѝрити* ‘мрмори; цагори (за човечки гласови); брмчи, зуге (за звуци од птици, инсекти)’, хрв. *žubȑriti*, *žubȑriti*, слн. *žuborȑti* ‘жубори’, слч. (dial.) *žuboriti* ‘жубори’, рус. *жу̀борить* ‘зборува тивко, со тивок глас; зборува нејасно; ше-

потти, мрмори’. Споредбата со литв. *žiaũberoti* ‘свекоти, свечи’ овозможува реконструкција **g^hewH-b^(h)-* (во тој случај, **ž-* во псл. јазик, настанало од **zj-*). Аникин (17: 65–66) за рус. јазик одделува *жу̀борить*¹ ‘цвака, прецвакува’ и *жу̀борить*² ‘зборува тивко, со тивок глас; зборува нејасно; шепоти, мрмори’; в. **жуберка**. (Аникин 17: 65–66; Skok 3: 686; ERNJ 2: 614, 625).

жу̀жалец *жу̀жалец* m., *жу̀жалци* pl.; ‘инсект што испушта остри звуци, *Gryllus campestris*’.

Во релација со: ▲ жу̀жален, жу̀жел

■ Ономотопеја.

жу̀ли *жу̀ли*, *жу̀ла̃и* impf.; ‘предизвикува телесна болка со притисок, триење, стегане и сл.’.

Во релација со: ▲ жу̀лење, жу̀лне, жу̀лнува

■ Од псл. **žuliti*, покрај псл. (dial.) **žul'ati*, **žul'o*; сп. буг. *жу̀ля*, срп. *жу̀љати* ‘жули’, (dial.) ‘сече трева; окопува; трие, гмечи (при перење)’, *жу̀љити*, *жу̀лити* ‘лушти; удира со прат’, слн. *žuliti*, рус. (dial.) *жу̀лится* ‘се собира, се збрчкува, се припие до нешто’. Псл. корен **žul-* се толкува како *e*-база од пие. **g^(h)eul-* спрема пие. **g^(h)oul-* кој е во *жу̀ли*; в. **гу̀ли**. (ПЕРСЈ 1: 367; БЕР 1: 558; Аникин 17: 85–86 s.v. *жу̀литъ*¹; Фасмер 2: 65; Skok 1: 632; ERNJ 2: 625; Snoj 2016: 898; Bezlaј 4: 483–484).

жу̀па *жу̀па* f., *жу̀пи* pl.; ‘административна единица кај јужнословенските народи; најмала административна единица на католичката црква; предел со блага клима, засолнет од ладни ветрови или посилено изложен на сонце, погоден за населување и за земјоделство’.

Во релација со: ▲ жупски, жупан, жупански, жупанија, жупаниски, жупанство, жупник, жупников,

■ Од псл. **žura*. Натамошната етимологија не е сигурна, па не е сосема јасно дали треба да се одделат континуантите што во себе го носат значењето ‘јама, ископ’ (стсл. жоупиште ‘гробница, могила’ (< ‘јама’), рус. *жу́па*, стукр. *жу́па*, стблр. *жу́па* ‘јама, ископ, рудник (за сол или руда)’, стпол. *žura* ‘рудник, ископ за сол’), од континуантите кои формално се идентични но во значење ‘област, предел, округ; административна единица’ (цсл. *жупа* ‘округ, област’, стсрп. *жу́па* ‘административна единица под власт на жупан’, хрв. *žúra* ‘црковна парохија (кај католиците)’, слн. *žúra* ‘парохиски собор’, стчеш. (лат.) *supra*, стпол. (лат.) *supra* ‘административна управа’, како и подоцнежните буг. *жу́па* ‘административна единица; род; заедница’, слн. *žúra* ‘округ, област, парохија’, слч. *žura*, чеш. *žura* ‘округ’, пол. *žura* ‘административна единица’. Можеби треба да се претпостави псл. **žura* во изворно значење ‘јама, ископ, рудник’ > ‘област, округ (каде што има таков подземен ископ)’ > ‘административна единица’ и во тој случај би било изведено од пие. **geupā* ‘јама’; сп. англ. *rove* ‘покрив’, стангл. *sofa* ‘пештера, соба’, стинд. *gupta-* ‘скриен; засолнет’, можеби и стгрч. (хапаксно кај Хесихиј) *γῦπῆ* ‘јама, дупка, шуплина; гнездо на јастреби’, иако според Beekes (2010: 292), можно е супстратно потекло. (Skok 3: 687; ERHJ 2: 626; Gluhak 713; Snoj 2016: 898–899; Beekes 2010: 292).

жури *жури*, *жураи̯* impf.; ‘надразнува, предизвикува црвенило на кожата (за коприва и сл.); (се ~) ‘се надразнува,

предизвикувајќи си црвенило на кожата’.

Во релација со: ▲ журка, журне, журнува

■ Од псл. **žuriti* ‘пали, гори’; сп. буг. *жу́ря* ‘пече, пржи’, срп. (dial.) *жу́рити*, *ожу́рити* ‘опрли, осмади, потпали, запали’, чеш. *žirati* ‘запали (се), воспали (се)’, *žíriti* ‘пламти’, блр. (dial.) *жу́раць* ‘загори, изгоре, се јагленоса’, *жу́рэць* ‘тлее’, понатаму со иста семантика можат да се сведат во преносна смисла психолошките значења на глаголите слч. *žúrit* ‘се лутти’, чеш. (dial.) *žuřit* ‘се лутти’, стпол. *žurzyć się* ‘се лутти’, пол. (dial.) *žurzyć się*, *szurzyć się* ‘се лутти, се препира, се кара’, рус. *жури́ть* ‘грди, прекорува, опоменува’, укр. *жури́ти(ся)* ‘жалости (се), тагува’, блр. *журы́цца* ‘тагува’. Не е јасно дали овде спаѓаат и срп. *жу́рити (се)*, хрв. *žúriti (se)* во значење ‘ита, брза’, иако во ERHJ (2: 626) се изведува од пие. **g^hewr-* и се споредува со скрт. *ghora-* ‘страшен’, гот. *gaurs* ‘тажен’, со објаснување дека промената во значењето на јсл. терен одела од ‘беснее’ до ‘се движи брзо’ и ‘ита, брза’. Многу повнимателен и, според нас, поприфатлив став е изнесен во ПЕРСЈ (1: 367–368), каде што срп. *жу́рити (се)*, хрв. *žúriti (se)* во значење ‘ита, брза’ би можело да се изведе од псл. **žuriti*, *žuriš* ‘пали’, под услов значењето ‘поттикнува, ита’ да се развило од *‘распалува (се), е запалив’. Натамошната етимологија на псл. корен **žur-* не е извесна, иако постојат неколку претпоставки, како на пр. дека е во прашање *e*-превој спрема **gur-*, дека можеби станува збор за декомпозиција од псл. **vъz-juriti (se)*, или пак, дека можеби станува збор за секундарен превој од нулевата база на пие. **g^whēr-* кој е во **гори, жарн**

(подетално кај Аникин 17: 107–108). Во БЕР (1: 561) за буг. *жу́ря* ‘пече, пржи’ се дава претпоставка дека е вкрстување од *жа́ря* ‘жари’ и *горя́* ‘гори’. (ПЕРСЈ 1: 367–368; БЕР1: 561; Аникин 17: 107–108; Фасмер 2: 68; ЕСУМ 2: 210–211; Derksen 2008: 564; Skok 1: 634; ERHJ 2: 626; Bezlaј 4: 486; LIV 166).

журнал *жу́рна́л* m., *жу́рна́ли* pl.; ‘дневен весник или периодично списание; краток информативен филм за современите светски случувања’.

Во релација со: ▲ журналист, журналистка, журналистички, журнализам

■ Според Чундева (2017: 117) преку рус. *жу́рна́л* од фр. (*papier*) *journal* буквално ‘дневен лист’. Фр. *journal* е изведено од *jour* ‘ден’ < стфр. *jorn*, што е изведено од лат. поименчена придавка *diurnus* ‘дневен’ (во изразот *tempus diurnum* ‘дневно време’), во крајна линија од коренот кој е во *diēs* < пие. **dey-/di-* (в. **ден**). (Чундева 2017: 117; Аникин 17: 109; ERHJ 2: 626–627; Snoј 2016: 899).

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Абаев 1986** – В. И. Абаев: Как можно улучшить этимологические словари. *Этимология* 1984, Москва, 7–27.
- Албијанић 1981–1982** – А. Албијанић: Распрострањеност именица на -ба/-оба/-идба у македонском, бугарском и у српскохрватском књижевном језику. *МЈ XXXII–XXXIII*, 21–29.
- Анастасова 1977** – М. Анастасова: Ритуали и обреди: етимологија – семантика – деривати. *МЈ XXVIII*, бр. 55, 195–206.
- Ангеловски 2000** – Д. Ангеловски: Прилог кон проучувањето на ароматизмите во македонските народни говори. *Први романистичко-балканистички средби*, во чест на Божидар Настев, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, 29–32.
- Андоновска 2007** – Х. Андоновска: Глаголи на страв – обид за интенцијално-синтаксичка анализа. *Македонскиот глагол – синхронија и дијахронија*, Скопје, 73–80.
- Андријевска 1997–1999** – Н. Андријевска: Преводот на ἀρχή во македонските црковнословенски текстови. *МЈ XLVIII–L*, 311–319.
- Андријевска 2003** – Н. Андријевска: Преводот на грчкото привативно алфа во старите македонски текстови. Скопје.
- Андријевска 2012** – Н. Андријевска: Образовањата со без- во македонските црковнословенски ракописи од аспект на антонимијата. *МЈ LXIII*, 177–186.
- Андријевска 2015** – Н. Андријевска: Глаголскиот префикс *raz-* во македонските црковнословенски текстови. *МЈ LXVI*, 109–120.
- Аникин 1991** – А. Е. Аникин: Македонское диалектное меџа. *МЈ XLII–XLIV*, 347–348.
- Аникин 2007–2024** – А. Е. Аникин: *Русский этимологический словарь*. Вып. 1–18. Москва – Новосибирск.
- Антропов 2011** – П. Н. Антропов: Белорусский этимологический словарь в контексте современной славянской этимологии. *Современная славистика и научное наследие С. Б. Бернштейна*. Тезисы докладов Международной научной конференции, РАН, Институт славяноведения, Филологический факультет МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, 198–199.
- Антушева 2005** – Е. Антушева: К этимологии христианской лексики. Тарту.
- Апресян/Толстой 2008** – Ю. Д. Апресян, Н. И. Толстой: Актуальные проблемы семантики и её представления в словарях. Этап I: Семантика. Екатеринбург.

- Аргировски 1972** – М. Аргировски: Теофорните имиња во Охридскиот апостол. *MJ XIX*, кн. 2, 21–22.
- Аргировски 1976** – М. Аргировски: За етимологијата на Корешта. *Onomastica Jugoslavica* 6, 111–113.
- Аргировски 1977** – М. Аргировски: Околу прашањето на личните имиња на -ија од туѓо потекло. *MJ XXVIII*, 135–138.
- Аргировски 1978** – М. Аргировски: Кон етимологијата на името на градот Костур. *Onomastica Jugoslavica* 7, 129–132.
- Аргировски 1982** – М. Аргировски: За некои супстратни балкански и палеобалкански лексеми во македонските говори. *Лексиколошки зборник XXIX*, кн. 1, Скопје, 33–40.
- Аргировски 1985–1986** – М. Аргировски: Калкирани зборови во Струшкиот речник. *MJ XXXVI–XXXVII*, 331–334.
- Аргировски 1990** – М. Аргировски: Предлози со временска функција во македонските библиски текстови од XII до XIV век. *Народна дијалектологија XVII*, 125–136.
- Аргировски 1991–1993** – М. Аргировски: Палеобалканска основа *bal-* во македонската микротопонимија. *MJ XLII–XLIV*, 317–323.
- Аргировски 1992** – М. Аргировски: Етимологијата на лексемите *мужде* и *сијарик* и нивниот балкански карактер. *Народна дијалектологија XIX*, 137–139.
- Аргировски 1993** – М. Аргировски: Кон изучувањето на словенската ојконимија во Грција. *Народна дијалектологија XX*, 7–17.
- Аргировски 1994–1996** – М. Аргировски: Микротопонимијата на леринското село Ошчима. *MJ XLV–XLVII*, 243–260.
- Аргировски 1995a** – М. Аргировски: Балканскиот карактер на некои грцизми во македонскиот јазик. *Народна дијалектологија XXII*, 443–454.
- Аргировски 1995b** – М. Аргировски: Кон етимологијата на личното име Емноста. *Народна дијалектологија XXII*, 239–242.
- Аргировски 1995в** – М. Аргировски: Кон изучувањето на словенската ојконимија во Грција. *Народна дијалектологија XXIII*, 465–475.
- Аргировски 1996** – М. Аргировски: Потеклото на суфиксите -мо и -ймо во прасловенскиот јазик. *Народна дијалектологија XXIII*, 7–12.
- Аргировски 1998** – М. Аргировски: *Грцизмите во македонскиот јазик*. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 29, Скопје.
- Аргировски 1999** – М. Аргировски: Болавицата и блениката во македонските говори. *Народна дијалектологија XXIV*, 147–153.
- Аргировски 2002** – М. Аргировски: Прасловенскиот суфикс -уnι (стсл. -ъми) во споредба со суфиксот -ήνη во грчкиот јазик. *Народна дијалектологија XXIX*, 421–426.

- Аргировски 2014a** – М. Аргировски: За некои словенизми во етимолошкиот речник на Н. П. Андриотис. *МЈ LXV*, 49–54.
- Аргировски 2014b** – М. Аргировски: Кон етимологијата на лексемите *ластагарка*, *гуде*, *копе*. *МЈ LXV*, 103–106.
- Аризанковска/Додевска 2020** – Л. Аризанковска, М. Додевска: Дел од лексиката со различен корен во македонскиот и во словенечкиот литературен јазик според сферата на употреба. *МЈ LXXI*, 13–24.
- Аризанковска/Додевска 2022** – Л. Аризанковска, М. Додевска: Преглед на лексиката на овчеполската машка и женска народна носија. *Зборник на трудови од VI меѓународна научна конференција: Македонскиот јазик – извор на научни истражувања*, Скопје, 11–20.
- Арсов 2010** – Б. Арсов: Споредба на морфолошки и лексички план на неколку примери од Кониовското и Кулакиското евангелие. *Зборник на трудови од Шесттиот научен собир на млади македонисти*, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, 105–122.
- Арсов 2016** – Б. Арсов: Бележењето на редукцијата на неакцентираниите вокали во Кулакиското и во Трлиското евангелие во споредба со Кониовското евангелие. *Зборник на трудови од Осмиот научен собир на млади македонисти*, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, 13–26.
- Атанасов 1996a** – П. Атанасов: Балканскиот латински во Македонија и неговите денешни хипостазии. *Јазичијте на почвајта на Македонија. Прилози за истражувањето на историјата и културата на почвајта на Македонија*, кн. 3, МАНУ, Скопје, 103–109.
- Атанасов 1996b** – П. Атанасов: Власии: минато и сегашност. *Јазичијте на почвајта на Македонија. Прилози за истражувањето на историјата и културата на почвајта на Македонија*, кн. 3, МАНУ, Скопје, 187–197.
- Атанасов 2022** – П. Атанасов: Прилог кон македонската етимологија. *МЈ LXXIII*, 119–124.
- Бајон 1988** – Л. С. Бајон: Структурно-функциональные и языковые особенности лувийских ритуальных текстов. *Этнолингвистика текста, семиотика малых форм фольклора I*, Москва, 68–69.
- Бандиловска-Ралповска 2007–2008** – Е. Бандиловска-Ралповска: Обид за семантичко претставување на лексичко-семантичката група со архисема „боја“ во македонскиот јазик. *МЈ LVIII–LIX*, 195–206.
- Басотова 1993** – Љ. Басотова: *Латинизмијте во македонскиот јазик* (докторска дисертација). Филозофски факултет, Скопје.
- Белић 1905** – А. Белић: *Дијалекти источне и јужне Србије*. Српски дијалектолошки зборник, кн. I, 1–715.
- Бенвенист 1955** – Э. Бенвенист: *Индоевропейское именное словообразование*. Москва.

- Бернштейн 1954** – Б. С. Бернштейн: Основные задачи, методы и принципы сравнительной грамматики славянских языков. Институт славяноведения АН СССР. *Вопросы славянского языкознания*, вып. 1, Москва.
- БЕР 1971–2010** – *Български етимологичен речник I–VII*. БАН, София.
- Бирнбаум 1986** – Х. Бирнбаум: Лексикология, этимология и лексическая семантика. Во: *Праславянский язык: достижения и проблемы в его реконструкции*. Москва, 304–316.
- Бицевска 1984** – К. Бицевска: Лексичките подновувања во Карпинскиот апостол. *МЈ XXXV*, 373–380.
- Бицевска 2000** – К. Бицевска: Употребата на носовките во рамките од северна Македонија. *Македонистика* 6. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 93–143.
- Бјелетић 2002** – М. Бјелетић: Духовна култура Словена у светлу етимологије: јсл. (х)ала. Во: *Dzieje Słowian w świetle leksyki*. Uniwersytet Jagielloński, Kraków, 75–82.
- Бјелетић/Поповић 2008** – М. Бјелетић, В. Ј. Поповић: Екстралингвистички фактори у етимолошким истраживањима (на примеру *Етимолошког речника српског језика*). *Зборник Матице српске за славистику* 73, Нови Сад, 57–70.
- Бојковска 2003** – С. Бојковска: *Радовишкиот јовор*. Посебни изданија, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 40. Скопје.
- Бојковска 2006** – С. Бојковска: *Меѓленскиот јовор*. Посебни изданија, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 47. Скопје.
- Бошковиќ 1974** – Р. Бошковиќ: О неким облицима некадашњих словенских колектива на -а. *МЈ XXIV*, 31–36.
- Варбот 1966** – Ж. Ж. Варбот: О семантике и этимологии звукоподражательных глаголов в праславянском языке. *Вопросы языкознания* X, Москва, 66–75.
- Варбот 1984** – Ж. Ж. Варбот: *Праславянская морфология, словообразование, этимология*. Москва.
- Варбот 1993** – Ж. Ж. Варбот: История славянского этимологического гнезда в праславянском словаре. XI Международный съезд славистов. *Славянское языкознание*, Братислава, 23–25.
- Варбот 2008** – Ж. Ж. Варбот: Этимологические гнезда и лексико-семантические поля в синхронии и диахронии. *Славянское языкознание*. XIV Международный съезд славистов, Охрид, 10–16 септември. РАН, Москва, 84–93.
- Варбот 2012** – Ж. Ж. Варбот: *Исследования по русской и славянской этимологии*. Москва.
- Велева 2006** – С. Велева: *Тенденции во зборообразувањето во македонскиот јазик*. Скопје.

- Велковска 2008a** – С. Велковска: За пирејот и за троскотот. *MJ LVIII–LIX* (2007–2008), Скопје, 39–44.
- Велковска 2008b** – С. Велковска: Етимолошка магија или полуфразеологизам. Во: *Културата и јазикот*. Зборник на трудови, Скопје, 233–242.
- Вендина 1989–1990** – Т. Вендина: Македонскиот јазик во неговите односи со другите јужнословенски јазици (словообразователен аспект). *MJ XL–XLI*, 79–86.
- Веновска-Антевска 2003** – С. Веновска-Антевска: *Сврзничкиот НО во македонскиот јазик (синхронија, дијакронија, историски аспекти)*. Посебни издања, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 39. Скопје.
- Видоески 1962** – Б. Видоески: *Кумановскиот говор*. Посебни издања, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 3. Скопје.
- Видоески 1971** – Б. Видоески: Македонската топонимија како извор за историската дијалектологија на македонскиот јазик. *Четириот заседание на Меѓународната комисија за словенска ономастика: говори и реферати*. МАНУ, Скопје, 53–67.
- Видоески 1972a** – Б. Видоески: Општословенскиот лингвистички атлас (ОЛА). *MJ XXIII*, 33–43.
- Видоески 1992b** – Б. Видоески: Говорот на селата Плевна и Горно Броди, Драмско. *Прилози XVII/2*. МАНУ, Скопје, 5–89.
- Видоески 2000** – Б. Видоески: *Прашалник за собирање материјал за Македонскиот дијалектен атлас*. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Видоески/Тополинска 1981** – Б. Видоески, З. Тополинска: Пс. /ѐ:/ и /ѣ:/ во денешните западнословенски и јужнословенски дијалекти. *Прилози VI/1*. МАНУ, Скопје, 5–10.
- Влоѓимјеж 2008** – П. Влоѓимјеж: За потеклото на македонските и словенските минати времиња (имперфектот и аористот). Меѓународен славистички собир, Охрид, 335–347.
- Вражиновски 1979** – Т. Вражиновски: *Македонските преданија за месџа*. Скопје.
- Галтон 1985–1986** – Х. Галтон: Словенски јазични контакти со алтајските народи. *MJ XXXVI–XXXVII*, 59–64.
- Георгиев 1958** – В. Георгиев: *Въпроси на българската етимология*. БАН, София.
- Георгиевски 1975** – Г. Георгиевски: За имињата Македон, Македонин, Македонјанин, Македонец. *ЛЗБ* 22/2, 31–34.
- Георгиевски 1987–1988** – Г. Георгиевски: Од историјата на лексемата сетых – сетџо. *MJ XXXVIII–XXXIX*, 259–262.

- Георгиевски/Макаријоска 2015** – Г. Георгиевски, Л. Макаријоска: Од лексиката на воденскиот говор (с. Кронцелево). *Македонистика* 14. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 103–183.
- Гецовска 2012** – А. Гецовска: Етимолошкиот развој на зборообразувачката деривација господ(ин) на македонско-руски план. V Македонско-руска научна конференција, Охрид, 111–123.
- Гецовска 2014** – А. Гецовска: Лексикографскиот концепт на словенските етимолошки речници (дијахрониски и синхрониски аспекти). VI Меѓународна научна руско–македонска конференција „Славјанские языки и культуры в многоязычном мире“, Перм, 167–181.
- Гецовска 2015** – А. Гецовска: *Увод во македонската етимологија (Прилог кон Етимолошкиот речник на македонскиот јазик)*. Битола.
- Гецовска 2016a** – А. Гецовска: Јазикот и дијалектот на малите етнички групи на Балканот. *Пайримониум* 9/14, 369–374.
- Гецовска 2016b** – А. Гецовска: Етимолошко-хронолошка анализа на словенскиот композит човек. Осми научен собир на млади македонисти, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, 45–56.
- Гецовска 2016в** – А. Гецовска: Македонската етимолошка лексикографија. Деветти научен собир на млади македонисти, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје.
- Гецовска 2017** – А. Гецовска: Македонската лексика во руските етимолошки речници. Седма македонско-руска научна конференција, Меѓународен славистички собир, Скопје, 109–120.
- Гецовска 2018** – А. Гецовска: Табу-зборови со фитоморфно и зооморфно потекло (македонско-чешки паралели). Десетти научен собир на млади македонисти, Скопје, 49–58.
- Гецовска 2023a** – А. Гецовска: Етимологија на фитонимот босилек. *Палимјесет* 8/15, Штип, 119–128.
- Гецовска 2023b** – А. Гецовска: Фитонимите – предизвик во македонската етимологија. Меѓународна научна конференција, Семинар за македонски јазик, литература и култура, Охрид, 105–127.
- Гецовска 2023в** – А. Гецовска: Етимологија на фитонимот камилица (*Matricaria chamomilla*). IV Меѓународна научна конференција „Рускиот јазик, литература и култура: минато, сегашност, иднина“, Руски центар, Скопје.
- Гецовска 2024a** – А. Гецовска: *Етимолошка анализа на називите на лековити расенија во македонскиот јазик*. Докторска дисертација, Скопје.
- Гецовска 2024b** – А. Гецовска: Етимологија на фитонимот ајдучка трева (*Achillea millefolium*). Зборник на трудови од Меѓународната научна конференција *Македонскиот јазик – извор на научни истражувања*, Скопје, 35–46.

- Гецовска 2024в** – А. Гецовска: Глуварче (*Taraxacum officinale*). Денови на Блажоја Корубин, Меѓународен научен собир, Делчево, 31 мај.
- Гецовска 2024г** – А. Гецовска: Потеклото на непокорниот пиреј. 51. Меѓународна научна конференција при УКИМ, Охрид, 30–31 август.
- Гецовска 2024д** – А. Гецовска: По трагите на бутиот. IX Меѓународна научна конференција „Македонскиот јазик – извор на научни истражувања“. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Гецовска 2024ѓ** – А. Гецовска: Називи на растенија чие потекло се поврзува со обред. XXII Меѓународен симпозиум за балкански фолклор „Фолклористиката и културното наследство“. ЈНУ Институт за фолклор, Скопје, 73–96.
- Гецовска 2024е** – А. Гецовска: Нов пристап кон етимологијата на балканскиот ендемски вид молика (*Pinus peuce*). *Etimologica Macedonica*. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 89–107.
- Гигова (без год.)** – М. Гигова: Црковнословенската лексика во македонските народни приказни. *Македонистика* 1, Скопје, 149–179.
- Голомб 1959** – З. Голомб: Генетски врски меѓу карпатската и балканската сточарска терминологија и улогата на словенскиот елемент во ова подрачје. *МЈ Х*, Скопје, 19–50.
- Голомб 1960–1961** – З. Голомб: Два македонски говора (на Сухо и Висока во Солунско). *МЈ XI–XII*, Скопје.
- Голомб 1969** – З. Голомб: Етногенезата на Словените во светлината на лингвистиката (дел 2). *МЈ XX*, 105–125.
- Голомб 1970** – З. Голомб: За „механизмот“ на словенско-романските односи на Балканскиот Полуостров. *МЈ XXI*, 5–18.
- Голомб 1981–1982** – З. Голомб: Македонско-влашки лексички изедначувања како пример на централнобалканската културна заедница. *МЈ XXXII–XXXIII*, 137–146.
- Голомб 1989–1990** – З. Голомб: Јазикот на првите Словени во Грција и историјата на македонскиот јазик. *МЈ XL–XLI*, 115–127.
- Грошева 2009** – А. В. Грошева: *Латинская земледельческая лексика на индоевропејском фоне*. Санкт-Петербург.
- Групче 1957** – Љ. Групче: Народни имиња на растенијата од Скопска Црна Гора. *МЈ VIII/2*, 221–229.
- Груевска-Маџоска 2002** – С. Груевска-Маџоска: Повеќезначноста на лексемата *џлава*. *Норма и речник*. Зборник на трудови, Скопје, 105–112.
- Груевска-Маџоска 2008** – С. Груевска-Маџоска: *Лексичка синонимија во македонскиот стандарден јазик*. Посебни изданија, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 56. Скопје.
- Груевска-Маџоска 2024** – С. Груевска-Маџоска: Турските зборови во приказните на Марко Цепенков. *Лексикаџа во македонската народна*

проза. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 55–62.

Давкова Ѓоргиева 2004 – С. Давкова Ѓоргиева: Лексиката на говорот на селото Чифлицик – Демирхисарско (со краток граматички опис). Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.

Давкова Ѓоргиева 2006 – С. Давкова Ѓоргиева: За дијалектните именувања на посатките во македонскиот јазик од јужнословенски и балканистички аспект. МЈ LVII, 191–209.

Давкова Ѓоргиева 2009 – С. Давкова Ѓоргиева: Дијалектните именувања на посатките во македонскиот јазик од јужнословенски и балканистички аспект. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.

Давкова Ѓоргиева 2010 – С. Давкова Ѓоргиева: За именувањата „толчник“ и „сад во кој се толчи лук“. МЈ LXI, 161–172.

Давкова-Ѓоргиева 2012 – С. Давкова-Ѓоргиева: Околу етимологијата на поимот сад/посатка. МЈ LXIII, 219–226.

Давкова Ѓоргиева 2013 – С. Давкова Ѓоргиева: Балканските турцизми во една лексичко-семантичка област на македонскиот дијалектен ареал. МЈ LXIV, 37–46.

Давкова Ѓоргиева 2017 – С. Давкова Ѓоргиева: За некои словенски лексеми на македонскиот јазичен ареал. МЈ LXVIII, 59–66.

Давкова Ѓоргиева 2019 – С. Давкова Ѓоргиева: За називите на игрите од нашето детство. Јазикот и културата – состојби и предизвици. Зборник на трудови од Меѓународната научна конференција „Јазикот и културата – состојби и предизвици“, 6–7 ноември 2018. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 49–56.

Давкова Ѓоргиева 2021 – С. Давкова Ѓоргиева: Лексемите со значење колбаси во македонските говори. Македонскиот јазик – извор на научни истражувања (дома и надвор). Меѓународна научна конференција (20 и 21 октомври 2020 година). Скопје, 67–74.

Давкова Ѓоргиева/Лаброска 2022 – С. Давкова Ѓоргиева, В. Лаброска: Географска дистрибуција и етимолошко-семантичка анализа на неколку именувања од семантичкото поле „риби“ во македонските дијалекти. Зборник на трудови од VI меѓународна научна конференција „Македонскиот јазик – извор на научни истражувања“. Скопје, 45–58.

Давкова Ѓоргиева 2024 – С. Давкова Ѓоргиева: Називите за облека во македонските говори (етимолошко-семантичка анализа и географска дистрибуција). „Македонскиот јазик – извор на научни истражувања“, Скопје, 47–52.

Давкова Ѓоргиева/Стоевска-Денчова 2024 – С. Давкова Ѓоргиева, Е. Стоевска-Денчова: За еден сегмент од духовната култура кај Македонците (пчели и пчеларење). *Лексикајта во македонската народна*

йроза. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 83–100.

Десподова 1974 – В. Десподова: Лексичката специфичност на македонската јазична редакција. МЈ XXV, 279–328.

Десподова 1977 – В. Десподова: Лексиката на Добромировото евангелие. Македонистика 1. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 5–96.

Десподова 1983 – В. Десподова: Лексичкото и семантичкото влијание на грчкиот јазик во македонските библиски ракописи. МЈ XXXIV, 157–165.

Десподова 1985 – В. Десподова: Лексика материјалној култури в македонских библијских рукописях. Прилози X/2. МАНУ, Скопје, 69–82.

Десподова/Рибарова 1985 – В. Десподова, З. Рибарова: Методите за обработка на лексичката граѓа. Македонистика 4. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 1–20.

Десподова 1997 – В. Десподова: Студии за македонската средновековна лексика. Институт за старословенска култура, Прилеп; Скопје–Прилеп.

Десподова и др. 1999 – В. Десподова, С. Новотни, Е. Јачева-Улчар, М. Чичева-Алексиќ: Старословенско-македонски речник со грчки паралели. Институт за старословенска култура – Прилеп; Матица македонска, Скопје; Прилеп–Скопје.

Десподова и др. 2000 – В. Десподова, Е. Улчар-Јачева, Јб. Митревски, С. Новотни: Трескавечки еухологиум. Прилеп.

Димитровски 1952 – Т. Димитровски: Белешка за зборот плоштад. МЈ III, бр. 8–9, 180–184.

Димитровски 1959 – Т. Димитровски: Повладување, племенит (објаснение за потеклото и употребата на овие зборови). ЛЗб VI/2, 92–93.

Димитровски 1960 – Т. Димитровски: Белешка за зборовите сведок и потег. ЛЗб VIII/1–2, 62–63.

Димитровски 1961 – Т. Димитровски: Прашања и одговори (објаснение за потеклото и употребата на некои зборови). ЛЗб VIII/4, 30–32.

Димитровски 1970 – Т. Димитровски: Лев (< *лъвъ). ЛЗб XVII/2, 13–15.

Димитровски 1972 – Т. Димитровски: Прилог кон терминологијата од областа на овоштарството – имиња на овошните видови. МакТерм 2/1, 3–17.

Динић 2008 – Ј. Динић: Тимочки дијалекатски речник, кн. 4. Институт за српски језик САНУ, Београд.

Додевска-Михајловска 2000 – О. Додевска-Михајловска: Улогата на термините во развојот на македонската лексика. Македонскиот глагол – синхронија и дијахронија. Јазикот наш денешен, кн. 4. Скопје, 112–121.

- Додевска-Михајловска 2006** – О. Додевска-Михајловска: За развојните тенденции во лексиката на македонскиот јазик во периодот 1945–1970. МЈ LVII, 183–190.
- Додевска-Михајловска 2008** – О. Додевска-Михајловска: Интернационалните лексички елементи во македонскиот и украинскиот јазик. Украинско-македонски паралели во историјата и во современоста. МАНУ, Скопје.
- Додевска 2022** – М. Додевска: Именувањата на посатките и нивната семантика во говорот на с. Црнилиште и на с. Ѓуѓанце. МЈ LXXIII, 175–182.
- Додевска 2024** – М. Додевска: Посатките во македонската народна проза. Лексиката во македонската народна проза. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 161–170.
- Дрвошанов 1981** – В. Дрвошанов: Лексичката изоглоса гледа // пули во македонските дијалекти. ЛЗб XXVIII, 5, 121–122.
- Дрвошанов 1981б** – В. Дрвошанов: Називите на црнката (pupilla) во македонските говори. ЛЗб XXVIII, 2, 55–58.
- Дрвошанов 1982а** – В. Дрвошанов: Клепка. ЛЗб XXIX, 6, 114–115.
- Дрвошанов 1982б** – В. Дрвошанов: Називите на адамовото јаболко (rotum Adami) во македонските говори. ЛЗб XXIX, 3, 79–84.
- Дрвошанов 1985а** – В. Дрвошанов: Именувањето на забите во македонските говори. ЛЗб XXXII, 5, 81–87.
- Дрвошанов 1985б** – В. Дрвошанов: Имињата на прстите во македонските говори. МФ XVII, 36, 103–107.
- Дрвошанов 1988а** – В. Дрвошанов: Кон семантиката на снага и мрша во македонските говори. Зборник во чест на Крум Тошев (4 и 5 декември 1986 г.). Скопје, 109–113.
- Дрвошанов 1988б** – В. Дрвошанов: Називите на бранот во македонските говори. Националнокултурната дејност во јужновардарскиот регион со посебен осврт на гевгелиско-дојранскиот крај во текот на XIX и почетокот на XX век. Материјали од симпозиумот одржан во Стар Дојран на 27 и 28.VI 1987 година. Гевгелија: Совет на Дојранските ракувања, 255–260.
- Дрвошанов 1988в** – В. Дрвошанов: Називите на крпата за бришење во македонските дијалекти во однос на македонскиот литературен јазик. Прилози XXVIII, 48–49, 137–143.
- Дрвошанов 1991** – В. Дрвошанов: Изразување на семемата 'кадрав' во македонските говори. ЛЗб XXXVIII, 3–4, 69–74.
- Дрвошанов 1992** – В. Дрвошанов: Лексичко-семантички разновидности во македонските говори од областа на анатомската лексика. XVIII научна дискусија, Семинар за македонски јазик, литература и култура

(Охрид, 12–14 август 1991 г.). Универзитет „Кирил и Методиј“, Скопје, 165–171.

Дрвошанов 1993 – В. Дрвошанов: Кајларскиот говор. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.

Дрвошанов 1994 – В. Дрвошанов: Македонските дијалектни разновидности за деловите на вратот кај човекот во споредба со состојбата во српскохрватскиот јазик. XX научна дискусија на XXVI Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Охрид, 30.VII–13.VIII 1993 година. Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, 51–68.

Дрвошанов 1996 – В. Дрвошанов: Семантичките иновации на лексемата брлог и нејзините паралели во македонските говори. Македонскиот јазик од Мисирков до денес. Реферати од Научниот собир одржан во Скопје на 16 и 17 декември 1993. Посебни изданија, кн. 24. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 177–181.

Дрвошанов 2002 – В. Дрвошанов: Дијалектните разновидности на лексемата *likъ. ЛЗб XLIX, 5–6, 3–5.

Дрвошанов 2003 – В. Дрвошанов: Дијалектните разновидности на лексемите нос и ноздра. МЈ LIV–LV, 73–80.

Дрвошанов 2004 – В. Дрвошанов: Изразување на семемата 'рбет' во македонските говори. ЛЗб LI, 1–3, 9–14.

Дрвошанов 2005a – В. Дрвошанов: Метафоричноста на растителниот свет при именувањето делови од човечкото тело. МЈ LVI, 69–76.

Дрвошанов 2005b – В. Дрвошанов: Изразување на семемите уста и усна во македонските говори. Ареална лингвистика – теории и методи. МАНУ, Скопје, 285–296.

Дрвошанов 2005г – В. Дрвошанов: Туѓото јазично влијание и именувањето на родителите во горанскиот говор. XXXII научна конференција на XXXVIII Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Охрид, 15–17.VIII. Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, 227–239.

Дрвошанов 2005д – В. Дрвошанов: Анатомската лексика за човекот во македонските говори. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.

Дрвошанов 2007 – В. Дрвошанов: Лексемите гледаник и гледаница во горанскиот говор. ЛЗб LIV, 4–6, 75–82.

Дрвошанов 2008a – В. Дрвошанов: Дијалектните разновидности за деловите на градите кај човекот. Македонскиот јазик – минато, сегашност, иднина. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 263–275.

- Дрвошанов 2008б** – В. Дрвошанов: Именувањето на младоженецот и на невестата во горанскиот говор. Меѓународен македонистички совет, Охрид, 89–100.
- Дрвошанов 2008в** – В. Дрвошанов: Мијачница. ЛЗб LV, 1–3, 139–140.
- Дрвошанов 2008г** – В. Дрвошанов: Составката авто-. Форум IV, 131, 53.
- Дрвошанов 2010а** – В. Дрвошанов: Турски лексеми од роднинската терминологија во горанскиот говор. МЈ LXI, 144–160.
- Дрвошанов 2012а** – В. Дрвошанов: Изразување на семемата 'стрмен' во македонските говори. МЈ LXIII, 204–218.
- Дрвошанов 2012б** – В. Дрвошанов: Кон семантиката на лексемата трап во македонските говори. ЛЗб LIX, 4–6, 25–31.
- Дрвошанов 2013а** – В. Дрвошанов: Изразување на семемата 'баботи' во македонските говори. ЛЗб LX, 1–3, 31–40.
- Дрвошанов 2013б** – В. Дрвошанов: Називите на глината во македонските говори. Јазикот наш денешен, кн. 22. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 89–100.
- Дрвошанов 2013в** – В. Дрвошанов: Називите на молњата во македонските говори. МЈ LXIV, 9–17.
- Дрвошанов 2014а** – В. Дрвошанов: Изразување на семемата 'врне' во македонските говори во компарација со состојбата во хрватскиот јазик. Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје, 561–576.
- Дрвошанов 2014б** – В. Дрвошанов: Кон семантиката на лексемата луња во македонските говори. МЈ LXV, 107–118.
- Дрвошанов 2015а** – В. Дрвошанов: Значењето на зборот ала во еден превод. ЛЗб LXII, 4–6, 39–42.
- Дрвошанов 2015б** – В. Дрвошанов: Изразување на семемата 'семне' во македонските говори. ЛЗб LXII, 1–3, 49–60.
- Дрвошанов 2015в** – В. Дрвошанов: Изразување на семемата 'молска' во македонските говори. Јазикот наш денешен, кн. 24. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 200–213.
- Дрвошанов 2015г** – В. Дрвошанов: Кон семантиката на лексемата фортуна во македонските говори. *Philologia Mediana* VII, 7, 79–90.
- Дрвошанов 2016а** – В. Дрвошанов: Изразување на семемата 'вада' во македонските говори. МЈ LXVII, 79–86.
- Дрвошанов 2016б** – В. Дрвошанов: Кон семантиката на лексемата дрча во македонските говори. Јазичната слика на светот. Јазикот наш денешен, кн. 26. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 199–209.
- Дрвошанов 2016в** – В. Дрвошанов: Лексеми мотивирани од младенчињата ждребе и јагне во македонските говори. ЛЗб LXIII, 1–3, 101–112.

- Дрвошанов 2016г** – В. Дрвошанов: Називите на кладенецот во македонските говори. Јазикот наш денешен, кн. 27. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 255–265.
- Дрвошанов 2016д** – В. Дрвошанов: Називите на меќавата во македонските говори. Јазикот наш денешен, кн. 25. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 119–130.
- Дрвошанов 2017а** – В. Дрвошанов: Изразувањето на семемата ’дрчен’ во македонските говори. МЈ LXVIII, 49–57.
- Дрвошанов 2017б** – В. Дрвошанов: Изразувањето на семемата ’зборлив’ во македонските говори. Просветно дело LXX, 2, 5–20.
- Дрвошанов 2017в** – В. Дрвошанов: Кон семантиката на лексемата ’бура’ во македонските говори. Современост 66, 2, 61–67.
- Дрвошанов 2018а** – В. Дрвошанов: Изразувањето на семемата ’гоен’ во македонските говори. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 93–99.
- Дрвошанов 2018б** – В. Дрвошанов: Изразувањето на семемата ’кодош’ во македонските говори. Скопје, 71–83.
- Дрвошанов 2018в** – В. Дрвошанов: Изразувањето на семемата ’молчелив’ во македонските говори. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 106–116.
- Дрвошанов 2018г** – В. Дрвошанов: Називите на малата и на големата пила во македонските говори. САНУ – МАНУ, Београд, 95–112.
- Дрвошанов 2019а** – В. Дрвошанов: Изразувањето на семемата ’голема кашлица’ во македонските говори. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 69–78.
- Дрвошанов 2019б** – В. Дрвошанов: Изразувањето на семемата ’testiculus’ во македонските говори. Филозофски факултет, Ниш, 75–85.
- Дрвошанов 2019в** – В. Дрвошанов: Именувањето на утоката во македонските говори. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 247–261.
- Дрвошанов 2019г** – В. Дрвошанов: Називите на плускавецот во македонските говори. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 131–146.
- Дрвошанов 2020а** – В. Дрвошанов: Значењата на лексемите оро, коло и танец во македонските говори. Просветно дело LXXIII, 3, 5–16.
- Дрвошанов 2020б** – В. Дрвошанов: Изразувањето на семемата ’брод, газалиште, преодиште’ во македонските говори. Современост LXXV (LXIX), 2, 89–95.
- Дрвошанов 2020в** – В. Дрвошанов: Изразувањето на семемата ’дамчест’ во македонските говори. Филозофски факултет, Ниш, 179–192.

- Дрвошанов 2020г** – В. Дрвошанов: Именувањата на бачилото во македонските говори. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 141–147.
- Дрвошанов 2020д** – В. Дрвошанов: Именувањата на лаѓата во македонските говори. Просветно дело LXXIII, 4, 5–16.
- Дрвошанов 2020ѓ** – В. Дрвошанов: Именувањата на наплатот во македонските говори. МЈ LXXI, 45–54.
- Дрвошанов 2020е** – В. Дрвошанов: Именувањата на плазот во македонските говори. ЛЗБ LXVII, 1–3, 25–36.
- Дрвошанов 2022** – В. Дрвошанов: Кон турцизмите од областа на хидрографијата во македонските говори. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 33–54.
- Дыбо 1981** – В. А. Дыбо: Славянская акцентология. Опыт реконструкции системы акцентных парадигм в праславянском. Москва: Наука.
- Дыбо/Замятина/Николаев 1990** – В. А. Дыбо, Г. И. Замятина, С. Л. Николаев: Основы славянской акцентологии (отв. ред. Р. В. Булатова). Москва: Наука.
- Ѓуркова 1997–1999** – А. Ѓуркова: Egda(že) во Крнинскиот дамаскин. МЈ XLVIII–L, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 287–310.
- Ѓуркова 2002** – А. Ѓуркова: Декларативните зависносложени реченици во Крнинскиот дамаскин. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Ѓуркова 2008** – А. Ѓуркова: Синтакса на сложената реченица во македонските црковнословенски ракописи. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Ѓуркова 2009а** – А. Ѓуркова: Поетиката на Григор Прличев: Стилскиот израз во *Арматџолос и Сердаројџи*. Македонска реч, Скопје.
- Ѓуркова 2009б** – А. Ѓуркова: Англицизмите во македонскиот јазик. Лексиколошки зборник, год. LVII, бр. 4–6, Скопје, 14–23.
- Егоров 1964** – В. Т. Егоров: *Этимологический словарь чувашского языка*. Чебоксары.
- Елезовић 1932** – Г. Елезовић: *Речник косовско-метохиског диалекта*, св. 1. Српски дијалектолошки зборник, кн. IV. САНУ, Београд.
- Елезовић 1935** – Г. Елезовић: *Речник косовско-метохиског диалекта*, св. 2. Српски дијалектолошки зборник, кн. V. САНУ, Београд.
- Ем 1953** – Х. Ем: Македонски народни имиња за шумарските дрвја и грмушки. *Шумарски преглед* I, бр. 1, Скопје, 7–12.
- ЕРСЈ 2003** – *Етимолошки речник српског језика*. Т. 1–. Београд.
- ЕСУМ 1982** – *Етимологічний словник української мови*. Т. 1–. Київ.
- ЭСБМ 1978** – *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*. Мінск.

- ЭСИЯ 2000–2020** – *Этимологический словарь иранских языков*. Т. 1–6. Москва.
- ЭССЯ 1974** – *Этимологический словарь славянских языков*. Вып. 1–. Москва.
- ЭСТЯ 1974** – *Этимологический словарь тюркских языков*. Вып. 1–. Москва.
- Журавлев 1980** – В. К. Журавлев: *Славянская компаративистика: итоги и перспективы*. АН СССР, Отделение литературы и языка, т. 39, вып. 3. Москва, 242–251.
- Зайковский 2007** – В. Зайковский: *Этимология, этнолингвистика и языковые контакты славянских с греческим, другими балканскими и тюркскими языками. Словенска етимологија данас*. Београд, 171–207.
- Златановић 2008** – М. Златановић: *Речник говора јужне Србије*. Врањске књиге, Врање.
- Златковић 2014** – Д. Златковић: *Речник пиротског говора*. Кн. I–II: А–Ш. Службени гласник, Београд.
- Иванов 1965** – В. В. Иванов: *Общеиндоевропейская, праславянская и анатолийская языковые системы*. Москва.
- Иванов 1969** – В. В. Иванов: *Использование для этимологических исследований сочетаний однокоренных слов в поэзии на древних индоевропейских языках. Этимология 1967*. Москва, 40–56.
- Иванов 1975** – В. В. Иванов: *Реконструкция индоевропейских слов и текстов, отражающих культ волка. Известия АН СССР. Серия литературы и языка XXXIV/5*, Москва, 399–408.
- Иванов 1983** – В. В. Иванов: *История славянских и балканских названий металлов*. АН СССР, Москва.
- Иванов 1986** – В. В. Иванов: *О соотношении этимологии и реконструкции текста. Этимология 1984*. Москва, 66–70.
- Иванов 2007** – В. В. Иванов: *Труды по этимологии индоевропейских и древнепереднеазиатских языков*. Т. 1: *Индоевропейские корни в хеттском языке. Языки славянских культур; Знак*, Москва.
- Иванов/Топоров 1963** – В. В. Иванов, В. Н. Топоров: *К реконструкции праславянского текста. Славянское языкознание. Доклады советской делегации, V Международный съезд славистов (София, сентябрь 1963)*. Москва, 88–158.
- Иванов/Топоров 1974** – В. В. Иванов, В. Н. Топоров: *Исследования в области славянских древностей*. Москва.
- Иванова 1967** – О. Иванова: *Преглед на македонските дијалектни називи за мразулецот*. МЈ XVIII, 142–148.
- Иванова 1968** – О. Иванова: *Народна фантазија во народните етимологии. Народен музеј 7, 7*.

- 598

- Илиевски 1978** – Х. П. Илиевски: Класичното наследство трансформирано во проповедите на Дамаскин Студит. *Реферати* 8, 15–21.
- Илиевски 1979** – Х. П. Илиевски: Неколку лексички балканизми од претсловенскиот балкански јазичен сојуз во македонскиот јазик. *Народна дијалектологија* 5, 47–52.
- Илиевски 1981** – Х. П. Илиевски: Учество на грчко-романската јазична средина во формирањето на македонскиот третосложен акцент. *Прилози* VI/2. МАНУ, Скопје, 35–58.
- Илиевски 1982a** – Х. П. Илиевски: За потеклото на -its- суфиксите во грчкиот. *Прилози* VII/1. МАНУ, Скопје, 55–70.
- Илиевски 1982b** – Х. П. Илиевски: Проклиза на рефлексивот *се* во македонскиот и во несловенските балкански јазици. *Прилози* VII/1. МАНУ, Скопје, 45–54.
- Илиевски/Пеев 1983** – Х. П. Илиевски, К. Пеев: Необична иновација во долновардарскиот говор. *МЈ XXXIV*, 105–113.
- Илиевски 1984** – Х. П. Илиевски: Хипердетерминираност во грчкиот и македонскиот јазик. *МЈ XXXV*, 111–116.
- Илиевски 1985** – Х. П. Илиевски: Хармонија: прилог кон зборообразувањето и семантичкиот развој на терминот *harmonia* кај античките Грци. *Прилози* IX/1. МАНУ, Скопје, 37–56.
- Илиевски 1986** – Х. П. Илиевски: Кон употребата на паралели меѓу микенската и словенската религија. *Прилози* XI/2. МАНУ, Скопје, 5–26.
- Илиевски 1987** – Х. П. Илиевски: Кон проблематиката за појавата на балканизмите и уделот на балканскиот јазичен супстрат. *Прилози* XII/1. МАНУ, Скопје, 57–88.
- Илиевски 1987–1988** – Х. П. Илиевски: Остатоци од претсловенската топонимија во Македонија. *МЈ XXXVIII–XXXIX*, 7–25.
- Илиевски 1989–1990** – Х. П. Илиевски: Теодора и други теофорни имиња во македонските текстови. *МЈ XL–XLI*, 225–233.
- Илиевски 1991** – Х. П. Илиевски: Местото на македонскиот меѓу балканските и европските јазици. *Прилози* XVI/2. МАНУ, Скопје, 37–46.
- Илиевски 1992** – Х. П. Илиевски: Потеклото на античкиот македонски и името на современиот македонски јазик. *Прилози* XVII/2. МАНУ, Скопје, 99–125.
- Илиевски 1994** – Х. П. Илиевски: Мотивот светлина во делата на св. Климент Охридски. *Прилози* XIX/1–2. МАНУ, Скопје, 105–131.
- Илиевски 1996** – Х. П. Илиевски: Јазиците на почвата на Македонија во античкиот и рановизантискиот период. *Јазичиште на почвата на Македонија*, кн. 3. МАНУ, Скопје, 19–31.
- Илиевски 2000–2001** – Х. П. Илиевски: Дамаскините и нивниот удел во развојот на современите балкански литературни јазици. *МЈ LI–LII*, 1–30.

- Илиевски 2001** – Х. П. Илиевски: Значењето на дијалектолошките студии на југоисточните македонски говори за палеославистиката. *Прилози XXVI/1–2*. МАНУ, Скопје, 25–40.
- Илиевски 2006a** – Х. П. Илиевски: *Појава и развој на ѝисмојџо*. МАНУ, Скопје.
- Илиевски 2006b** – Х. П. Илиевски: Два спротивни приода кон интерпретацијата на антички текстови со антропонимиска. *Прилози XXXI/1*. МАНУ, Скопје, 5–30.
- Илиевски 2008** – Х. П. Илиевски: Два спротивни приода кон интерпретацијата на антички текстови со антропонимиска, дополнето изд. 2. *Прилози XXXI/1*. МАНУ, Скопје, 5–30.
- Илиевски 2007** – Х. П. Илиевски: Семантички развој на слов. *зѣлоб, раме/о, слоџа*. *Прилози XXXII/2*. МАНУ, Скопје, 141–154.
- Иљинский 1931** – Г. Иљинский: Заметки о мак.-болг. наречии *ушче* (*ушце*). *Македонски преглед VI/4*, 45–50.
- Јанкулоски 2018б** – Д. Јанкулоски: Географската дистрибуција и етимолошка анализа на називите за ‘шума’ во словенските дијалекти. *ЛЗб LXV/1–6*, 33–38.
- Јанкулоски 2018в** – Д. Јанкулоски: Називите за ‘војна’ во словенскиот јазичен свет (географска дистрибуција и етимолошка анализа). *Прилози ОЛЈН XLIII/1–2*, 133–139.
- Јанкулоски 2019a** – Д. Јанкулоски: Називите за ‘клукајдрец’ во словенските дијалекти (според материјалите на ОЛА). *Rocznik Slawistyczny* 68, 39–47.
- Јанкулоски 2019б** – Д. Јанкулоски: Називите за ‘честак’ и ‘грмушка’ во македонските дијалекти (според материјалите на ОЛА). *MJ LXX*, 61–69.
- Јанкулоски 2019в** – Д. Јанкулоски: Називите за ‘стебло’ и ‘гранка’ во македонските дијалекти и нивните паралели во словенскиот јазичен свет (според материјалите на ОЛА). *ЛЗб LXVI/1–6*, 119–127.
- Јанкулоски 2019г** – Д. Јанкулоски: Топонимите во областа по сливот на Студенчица. *Прилози ОЛЈН XLIV/1*, 147–165.
- Јанкулоски 2020** – Д. Јанкулоски: Деривациските процеси на прасловенскиот корен **ter-* во македонскиот јазик. *Journal of Contemporary Philology* 3/2, 89–98.
- Јанкулоски 2021** – Д. Јанкулоски: Семантичка деривација на прасловенскиот корен **der-* во македонскиот јазик. XLVII меѓународна научна конференција на LI летна школа на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура, 159–169.
- Јанкулоски 2022a** – Д. Јанкулоски: Формална и семантичка деривација на прасловенскиот глаголки корен **gor-* во македонскиот јазик. *Rocznik Slawistyczny* 71, 101–109.

- Јанкулоски/Панчевска 2022б** – Д. Јанкулоски, А. Панчевска: Симболиката на плодноста во називите на некои животински видови на словенскиот југ. *Słowiańszczyzna dawniej i dziś*, 125–132.
- Јанкулоски/Марковиќ 2022в** – Д. Јанкулоски, М. Марковиќ: Дијалектолошки, балканистички и ономастички прилози во VIII том од критичкото издание на целокупните дела на Блаже Конески. Прилози ОЛЛН XLVII/2, 69–74.
- Јанкулоски 2023** – Д. Јанкулоски: Женскиот божествен принцип како мотив за именување некои животински видови на словенскиот југ. Јазикот како запис на културата во етнолошка и лингвистичка анализа, т. 2, 273–286.
- Јанкулоски 2024а** – Д. Јанкулоски: Семантичка деривација на прасловенскиот глаголки корен *vi- (*viti, *vijō) во македонскиот јазик. *Acta Universitatis Wratislaviensis, Slavica Wratislaviensia* CLXXIX, 71–78.
- Јанкулоски 2024б** – Д. Јанкулоски: Од микропонимијата на градот Кичево. Прилози ОЛЛН XLIX/1, 191–198.
- Јанкулоски 2024в** – Д. Јанкулоски: Митолошки елементи во топонимијата (во контекст на ономастичко-митолошките прилози на Конески). Филолошки читања: Јазикот и стилот на Блаже Конески, 183–187.
- Јанкулоски 2024г** – Д. Јанкулоски: Култот на Свети Ѓорѓи одразен во неколку микропоними во Западна Македонија. *Славистички студии* 24/1, 39–46.
- Јањатов 1976** – Д. Јањатов: По трагите на веќе заборавената лексика. *Совр* 26/6, 71–74.
- Јачева-Улчар 2001а** – Е. Јачева-Улчар: Придавката кржпъ во македонската топонимија. *Balcanoslavica* 28–29, 53–63.
- Јачева-Улчар 2001б** – Е. Јачева-Улчар: За некои ојконими од Тиквешкиот регион. *Balcanoslavica* 30–31, Прилеп, 197–211.
- Јачева-Улчар 2002а** – Е. Јачева-Улчар: Турски лексеми во топонимијата на Тиквешкиот регион. XXIX научна конференција на Семинарот за македонски јазик, литература и култура, 439–445.
- Јачева-Улчар 2002б** – Е. Јачева-Улчар: Кон етимологијата на географски термини во македонската и во хрватската топонимија. *Folia onomastica Croatica* 11, посебен отисок, Загреб, 103–112.
- Јачева-Улчар 2005** – Е. Јачева-Улчар: Лексички паралели во македонската и српската топонимија. Ономатолошки прилози XVIII, Белград, 31–36.
- Јачева-Улчар 2008а** – Е. Јачева-Улчар: Топонимите во Македонија во преодните периоди на историјата. Зборник од трудови „Транзициите во историјата и културата“, Скопје, 769–774.

- Јачева-Улчар/Чичева-Алексик 2008б** – Е. Јачева-Улчар, М. Чичева-Алексик: Лексиката во Кониовското евангелие. Зборник реферати на македонските слависти за XIV меѓународен славистички конгрес, Охрид, 10–16 септември.
- Јачева-Улчар 2009** – Е. Јачева-Улчар: Некои заеднички географски апеллативи во словенечката и македонската топонимија. Зборник реферати од Третата македонско-словенечка конференција, Скопје, 217–222.
- Јачева-Улчар 2010в** – Е. Јачева-Улчар: За етимологијата и структурата на некои *nomina agentis* во словенските јазици. Меѓународен научен собир „Praslovanska dialektizacija v luči etimoloških raziskav“, Љубљана, 16–18 септември.
- Јачева-Улчар 2012а** – Е. Јачева-Улчар: Антонимијата во македонската топонимија. XXXVII научна конференција на XLIV меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје, 199–206.
- Јачева-Улчар 2012б** – Е. Јачева-Улчар: Ојконимијата на Воденско, Егејска Македонија. Зборник реферати на македонските слависти на XV меѓународен славистички конгрес, Минск, Контекст, Скопје, 215–225.
- Јачева-Улчар 2015** – Е. Јачева-Улчар: Семантика корня *gal-* в апеллятивном и ономастическом фонде македонского языка. Etymological Research into Old Church Slavonic, Прага, 159–169.
- Јачева-Улчар/Гајдова 2015** – Е. Јачева-Улчар, У. Гајдова: Суфиксот *-ina* како зборообразувачки во текстовите на Б. Конески во корпусот „Гралис“. MJ LXVI, 193–204.
- Јачева-Улчар 2016** – Е. Јачева-Улчар: За полисемичноста на *ge* во македонскиот јазик. MJ LXVII, 147–158.
- Јачева-Улчар/Чичева-Алексик 2016** – Е. Јачева-Улчар, М. Чичева-Алексик: Кон синтагмата ловци на луѓе / рибари на луѓе во евангелските текстови од македонска редакција. Зборник во чест на проф. д-р Радмила Угринова-Скаловска, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, 107–112.
- Јачева-Улчар 2017а** – Е. Јачева-Улчар: Етимологијата на македонските дијалектни називи за млечни производи и нивните лексички паралели во рускиот јазик. Реферат на меѓународен славистички собир, Скопје.
- Јачева-Улчар 2017б** – Е. Јачева-Улчар: За некои македонски презимиња со турски јазичен елемент во нивниот состав. Реферат на меѓународен симпозиум „40 години Катедра за турски јазик и книжевност“, Скопје.
- Јашар Настева 1953** – О. Јашар Настева: Албански зборови во македонските тајни јазици. MJ IV/3, 60–64.
- Јашар Настева 1953** – О. Јашар Настева: Албански зборови во македонските тајни јазици. MJ IV/5–6, 132–139.

- Јашар-Настева 1957** – О. Јашар Настева: Влијанието на македонскиот јазик врз албанските и турските говори во Македонија. МЈ VIII/2, 147–164.
- Јашар-Настева 1962–1963** – О. Јашар Настева: Македонските калки од турскиот јазик. МЈ XIII–XIV/1–2, 109–172.
- Јашар Настева 1965а** – О. Јашар Настева: За етимолошките речници на словенските јазици. МЈ XVI, 208–217.
- Јашар-Настева 1965б** – О. Јашар Настева: *Revue des études slaves*, tome XL, *Mélanges André Vaillant*, Paris 1964. МЈ XVI, 205–208.
- Јашар Настева 1965в** – О. Јашар Настева: За тафтолошките хибридни образувања во македонскиот јазик. МЈ I, 17–22.
- Јашар Настева 1966** – О. Јашар Настева: Интернационалната лексика во современиот македонски јазик. МЈ XIII/3, 10–21.
- Јашар Настева 1972а** – О. Јашар Настева: Функционирањето на турцизмите во македонскиот книжевен јазик. МЈ XXIII, 91–98.
- Јашар Настева 1972б** – О. Јашар Настева: Морфолошката адаптација на лексичките заемки во македонскиот јазик. Семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје–Охрид, 47–57.
- Јашар Настева 1974** – О. Јашар Настева: Прилог кон проучувањето на лексичките балканизми во македонскиот јазик. МЈ XXV, 211–235.
- Јашар Настева 1978а** – О. Јашар Настева: За формалните и функционалните особености на редупликацијата во македонскиот јазик. МЈ XXIX, 35–60.
- Јашар Настева 1978б** – О. Јашар Настева: Турски елементи во југословенската топонимија. Реферати 8, 23–33.
- Јашар Настева 1978в** – О. Јашар Настева: Етимолошкиот состав на македонската лексика. Предавања на VI семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје, 51–64.
- Јашар Настева 1978г** – О. Јашар Настева: Лексиката на македонските тајни јазици од морфолошки и семантичко-стилистички аспект. Годишен зборник на Филолошкиот факултет, кн. III.
- Јашар Настева 1978д** – О. Јашар Настева: Турцизмите и нивната стилистичка функција во македонскиот литературен јазик. Предавања на IX меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, 35–41.
- Јашар Настева 1980** – О. Јашар Настева: Развој на дијалектната лексика во услови на јазично мешање. МЈ XXXI, 27–37.
- Јашар-Настева 1981** – О. Јашар Настева: Лексичко-семантичкиот потсистем на бои во современиот македонски јазик. Прилози VI/2, МАНУ, Скопје, 59–76.

- Јашар Настева 1981–1982** – О. Јашар Настева: Поважните карактеристики на лексичките турцизми во македонските писмени споменици од XV до XVIII век. МЈ XXXII–XXXIII, 269–285.
- Јашар Настева 1984a** – О. Јашар Настева: Аромански лексикографско-граматички трудови и ароманските речници на Кузман Шапкарев. МЈ XXXV, 53–71.
- Јашар-Настева 1985** – О. Јашар Настева: Развојот на македонската лексика во балкански контекст и нејзиното збогатување со синоними од грчко и турско потекло. Прилози X/2, МАНУ, Скопје, 47–60.
- Јашар Настева 1989–1990** – О. Јашар Настева: Семантичко-стилистичка интерпретација на „каракамен“ и „карасмрт“ во поетскиот јазик на К. Рацин. МЈ XL–XLI, 233–243.
- Јашар-Настева 1991a** – О. Јашар Настева: Местото и улогата на турцизмите во Кулиското евангелие. Прилози XVI/1, МАНУ, Скопје, 79–100.
- Јашар-Настева 1991б** – О. Јашар Настева: Лакардија *slovo/λόγος* и притча/παραβολή. Прилози XVI/2, МАНУ, Скопје, 47–56.
- Јашар-Настева 2000** – О. Јашар Настева: Местото на романските и балканските јазици во творештвото на полиглотот Григор Прличев. Први романистичко-балканистички средби, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, 73–103.
- Јашар-Настева 2001** – О. Јашар Настева: Турските лексички елементи во македонскиот јазик. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Јаќоски 1980** – В. Јаќоски: Македонизми и србохрватизми во јазикот на Албанците во Тетовско согледани низ албанската народна приказна од тој крај. ЛЗб 6, 57–68.
- Јованова Грујовска 1999** – Е. Јованова Грујовска: За колоквијалната лексика во Толковниот речник на македонскиот јазик. Зборник од XXV научна дискусија, 91–98.
- Јованова Грујовска 2002** – Е. Јованова Грујовска: Валоризација на колоквијализмите во македонската јазична средина. Скопје.
- Јованова Грујовска/Костовска 2024** – Е. Јованова Грујовска, В. Костовска: Опцената лексика во македонските еротски приказни. Лексиката во македонската народна проза, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 189–194.
- Јовановић 1981–1982** – Г. Јовановић: Речи са формантом *bogo-* у полском језику. МЈ XXXII–XXXIII, 307–310.
- Јосифовска 1993** – М. Јосифовска: Личното име Георги(-ј, -ја) и неговите деривати во македонскиот јазик. Зборник на трудови од Првиот научен собир на млади македонисти, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, 303–312.

- Јосифовска 1995** – М. Јосифовска: Прекарите во селото Бучин, Крушевско. Зборник на трудови од Вториот научен собир на млади македонисти, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, 297–303.
- Јосифовска 1996** – М. Јосифовска: Имиња од животинскиот свет засведочени во презимињата кај Македонците (врз материјал од I том од Речникот на презимињата кај Македонците). Во: Македонскиот јазик од Мисирков до денес, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 211–217.
- Јосифовска 1997** – М. Јосифовска: Именувањето на близнаци. Зборник на трудови од Вториот научен собир на млади македонисти, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, 307–315.
- Јосифовска 2001** – М. Јосифовска: Имиња од животинскиот свет засведочени во презимињата кај Македонците (врз материјал од II том од Речникот на презимињата кај Македонците). Во: Македонската лексикологија и лексикографија, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 224–230.
- Јосифовска 2010** – М. Јосифовска: За некои пофреквентни лични имиња и нивните деривати во македонскиот и во влашкиот антропонимски систем (врз материјал од Крушево). МЈ LXI, 139–143.
- Јосифовска 2014а** – М. Јосифовска: Сопствениите имиња во пограничните етнички и јазични региони во Македонија и во Хрватска. Зборник на трудови од Меѓународниот научен собир „Македонско-хрватски книжевни, културни и јазични врски“, кн. IV, Скопје, 323–330.
- Јосифовска 2016б** – М. Јосифовска: Македонскиот наспроти српскиот личноименски систем. *Афирмација, проглаголување и проширување на вековните културни врски меѓу Србија и Македонија*, Битола, 176–183.
- Јосифовска 2019а** – М. Јосифовска: Топонимијата на Крушевско. Скопје.
- Јосифовска 2019б** – М. Јосифовска: Топонимијата на селото Постол, Еницевардарско. Зборник „Мисирков – предизвик за нови проучувања во науката“, Скопје, 211–224.
- Јосифовска 2019в** – М. Јосифовска: Прекари настанати по пат на опсена мотивација во македонскиот јазик. „Опсена и друга колоквијална лексика у српском и македонском језику“, Ниш, 199–206.
- Каваев 1953а** – Ф. Каваев: Белешка за зборот плоштад. МЈ IV, бр. 1, 8–11.
- Каваев 1953б** – Ф. Каваев: За зборот осито и некои други зборови во Зборникот на браќата Миладиновци, како и за обичајот „Ој љуле“. МЈ IV, бр. 3, 65–70.

- Каваев 1971** – Ф. Каваев: За зборот вишпоранки во зборникот на браќата Миладиновци. Прилози ДНУ 16, 103–107.
- Кепески 1946** – К. Кепески: *Македонска граматика*. Скопје.
- Кепески 1951** – К. Кепески: За потеклото, значењето и употребата на некои предлози. Просветно дело VII, 68–73.
- Кериќ/Тополињска/Видоески 1977** – С. Кериќ, З. Тополињска, Б. Видоески: Интерпретација на фонетската карта со проблемот *e* во *gvězda* во Општословенскиот лингвистички атлас (ОЛА) (прилог кон дискусијата). МЈ XXVIII, 51–64.
- Киш 1969** – Л. Киш: О некоторых принципах этимологизирования заимствованных слов. *Этимология 1967*. Москва, 68–70.
- Киш 1976а** – М. Киш: Метафоричноста на називите за виножито (*Arcus pluvius*) во македонските говори. МЈ XXVII, 187–195.
- Киш 1976б** – М. Киш: Називите на сињак во македонските говори. ЛЗб XXIII/2, 73–75.
- Киш 1977** – М. Киш: Номинацијата на семемата „стројник“ (*Procus leno*) во македонските говори од аспект на јужнословенската лексика. МЈ, 167–173.
- Киш 1979** – М. Киш: Македонски називи од лексичко-семантичка група боливачи и хризантеми. МЈ XXX, 205–233.
- Киш 1980** – М. Киш: Божурика (*Papaver rhoeas*) во македонските говори. МЈ XXXI, 251–274.
- Киш 1984** – М. Киш: Ботаничката лексика во говорот на Сухо и Висока. МЈ XXXV, 325–333.
- Киш 1985–1986** – М. Киш: Називите на качунка во македонската дијалектна лексика. МЈ XXVI–XXVII, 251–263.
- Киш 1987–1988** – М. Киш: Називите на цимиринки (герм. *Grieben*) во македонските говори. МЈ XXXVIII–XXXIX, 287–300.
- Киш 1993** – М. Киш: Суфиксот -ика од аспект на лингвистичката географија во ботаничката лексика. НД XX, 69–74.
- Киш 1994** – М. Киш: Суфиксот -ица во ботаничката лексика на македонскиот и другите јужнословенски јазици. НД XXI, 113–125.
- Киш 1995** – М. Киш: Суфиксот -ина како ботанички во македонскиот јазик. НД XXII, 99–104.
- Киш 1996а** – М. Киш: Дијалектната лексика од областа на растителниот свет. Посебни изданија, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 22, Скопје.
- Киш 1996б** – М. Киш: Словенски и балкански слој во македонската ботаничка лексика. ЛЗб XLIII, бр. 1–2, 3–7.
- Киш 1999** – М. Киш: Ареалите во македонската ботаничка лексика. НД XXIV, 155–169.

- Киш 2005** – М. Киш: Морфолошката структура на придавките во македонскиот литературен и дијалектен јазик. Посебни изданија, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 45, Скопје.
- Кювлиева-Мишайкова 1999** – В. Кювлиева-Мишайкова: Ракописниот речник. Бугарски географски називи на разни местности во Македонија од Кузман Шапкарев. МакП 22/2, 93–98.
- Клепикова 1978** – Г. П. Клепикова: Лексико-семантичките паралели во македонските и карпатоукраинските дијалекти. МЈ XXIX, 117–124.
- Климов 1985** – А. Г. Климов: К семантичкој реконструкцији (по материјали од кавказската етимологија). *Теорија и практика етимолошките истражувања*. Академија на науките на СССР, Институт за јазикознание, Москва, 16–23.
- Ковалев 1973** – С. Н. Ковалев: Глаголите со суфиксот -ка во македонскиот јазик. МЈ XXIV, 173–184.
- Ковалев 2010** – В. Г. Ковалев: За прататковината на Словените и нивните имиња. НК XXXVII, 291–296.
- Конески 1951** – Б. Конески: Побужда – Побужда. МЈ II, бр. 9–10, 217–221.
- Конески 1954а** – Б. Конески: Сеѓере. МЈ V, кн. 1, 104–106.
- Конески 1954б** – Б. Конески: За неорганичното х во македонскиот јазик. МЈ V, кн. 2, 198–202.
- Конески 1967** – Б. Конески: *Грамаѓика на македонскиот литературен јазик*. Култура, Скопје.
- Конески 1971а** – Бл. Конески: За Храбровата апологија и за зборот *боукар* во неа. *Studia Philologica*, 175–178.
- Конески 1971б** – Бл. Конески: Името на градот Битола. Годишен зборник на Филолошкиот факултет, Скопје 23, 441–446.
- Конески 1981** – Бл. Конески: *Историја на македонскиот јазик*. Култура, Скопје.
- Конески 1984** – Бл. Конески: Балканските јазични паралели во речниците на Ѓорѓи Пулевски. Прилози IX/2, 55–63.
- Конески 1986** – Бл. Конески: *Историја на македонскиот јазик*. Скопје.
- Конески 1987а** – Бл. Конески: *Јордан Хаџи Конџианџинов – Џиној*. *Избрани ѕираници*. Скопје.
- Конески 1987б** – Бл. Конески: Агарјани. Прилози XII/1, 89–93.
- Конески 1989** – Бл. Конески: Берзити – Брџаци. Прилози XIV/1, 65–68.
- Конески 1991а** – Бл. Конески: Дрембица – Велика. Прилози XIV/1 (1989), 69–74.
- Конески 1991б** – Бл. Конески: Скриени значења. Прилози XVIII/1 (1993), 27–30.
- Конески 1991в** – Бл. Конески: *Македонски места и имиња*. Скопје.
- Коробар-Белчева 1955** – М. Коробар-Белчева: За глаголите со наставката -ира во нашиот јазик. ЛЗб 2, 96–97.

- Коробар-Белчева 1956** – М. Коробар-Белчева: Поглед врз речникот на К. П. Мисирков (по повод 30-годишнината од неговата смрт). ЛЗБ 3, 137–142.
- Коробар-Белчева 1977a** – М. Коробар-Белчева: Личните имиња на -слав и -мир во еден турски дефтер од XV век. МЈ XXVIII, 127–133.
- Коробар-Белчева 1977b** – М. Коробар-Белчева: Архаизми во основата на македонските презимиња. НД XXIV, 32–36.
- Коробар-Белчева 1993** – М. Коробар-Белчева: Лексемата *сѝриџа* во онимијата кај словенските јазици. НД XX, 75–80.
- Коробар-Белчева 1995** – М. Коробар-Белчева: За етимологијата на некои помалку познати презимиња во македонскиот јазик. НД XXII, 267–271.
- Коробар-Белчева и др. 2008** – М. Коробар-Белчева, В. Миовска, М. Момировска, М. Јосифовска: *Речник на личниѝе имиња во македонскоѝо народно ѝворешѝиво*. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Коритовска 2011** – А. Коритовска: Централнобалкански тип на санди. МЈ LXII, 75–86.
- Кривицки 1980** – А. Кривицки: Сучасная беларуская дзялектная лексікаграфія. МЈ XXI, 105–111.
- Кривицки 1989–1990** – А. Кривицки: Беларуская вясёлка і македонскі појас: родныя ці сваякі. МЈ XL–XLI, 291–300.
- Лаброска 2001** – В. Лаброска: Од лексиката на кичевскиот говор. *Македонската лексикологија и лексикографија*, Јазикот наш денешен, кн. 6, Скопје, 193–199.
- Лаброска 2003** – В. Лаброска: *Говорѝи на селоѝио Кула, Серско*. Посебни изданија, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 38, Скопје.
- Лаброска 2007** – В. Лаброска: Некои согледувања од теренското истражување во регионот на Корча, Република Албанија. МЈ LVII, 211–215.
- Лаброска 2008** – В. Лаброска: *Кичевскиоѝ ѝговор*. Посебни изданија, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 50, Скопје.
- Лаброска 2009** – В. Лаброска: Народните називи на месеците во македонските дијалекти и споредба со народните називи во словенечкиот јазик. Зборник на трудови од Третата македонско-словенечка научна конференција (Охрид, 2007), Скопје, 119–132.
- Лаброска 2010** – В. Лаброска: Архаизми в юго-восточных македонских диалектах: крайние южные границы славянского языкового пространства. *Славянский альманах*. Москва, 386–393.
- Лаброска и др. 2012** – *Врайничко-ѝолошкиѝе ѝговори – духовна ризница* (гл. ред. В. Лаброска). Посебни изданија, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 74, Скопје.

- Лаброска 2013** – В. Лаброска: Македонските заемки во албанскиот јазик – споредба со материјалите од Франц Миклошич. Во: *Miklošičeva monografija*. Ljutomer, 159–167.
- Лаброска 2016** – В. Лаброска: Согледувања за етимолошкиот речник на македонскиот јазик (врз примери од лексичкиот материјал од Македонскиот дијалектен атлас). Зборник од конференцијата „Денови на Благоја Корубин“ (2014), Скопје, 131–138.
- Лаброска/Станковиќ 2016а** – В. Лаброска, С. Станковиќ: За македонските дијалектни изолати во јужен Банат, историја и фонетски карактеристики. *Српско-македонски културни врски*, Битола, 23–34.
- Лаброска 2017а** – В. Лаброска: Лексемите *висина* и *лага* во македонските дијалекти. *Денови на Благоја Корубин*, Струга.
- Лаброска 2017б** – В. Лаброска: За неколку лексеми од областа на ткаењето во македонскиот и во полскиот јазик – лексичко-семантичка анализа. Меѓународен славистички собир, Скопје.
- Лаброска/Трајкова 2022а** – В. Лаброска, К. Трајкова: Називите за нажит за раце во македонскиот јазик низ историјата. *МЈ LXXIII*, 139–146.
- Лаброска/Трајкова 2022б** – В. Лаброска, К. Трајкова: Називите за обетки во македонскиот јазик низ историјата. Зборник на трудови од Меѓународната научна конференција „Македонскиот јазик – извор на научни истражувања“, Скопје, 97–108.
- Лаброска/Цветановски 2020** – В. Лаброска, Г. Цветановски: Дијалектите на македонскиот јазик. Во: *Македонскиот јазик – континуитет во простор и време*. МАНУ, Скопје, 177–218.
- Лашкова 1994** – Л. Лашкова: Балканскиот контекст на јужнословенските езици. *НД XXI*, 83–91.
- Леонтиќ 2013** – М. Леонтиќ: Турцизми во македонските презимиња што изразуваат дејност. Прилози XXXVIII/1–2, 25–42.
- Лизанец 1989–1990** – П. Н. Лизанец: Лексическите заимствованија и нивна семантика. *МЈ XL–XLI*, 301–306.
- Лома 2000** – А. Лома: Перинтеграција *ob-* > *b-* како етимолошки проблем. *Јужнословенски филолог* LVI/1–2, Белград, 601–623.
- Лома 2008а** – А. Лома: *Rěčъ, slovo, besěda* – етимологија и семантичка праисторија. *Јужнословенски филолог* 64, Белград, 199–216.
- Лома 2008б** – А. Лома: Загарачко *uška* „змија“ и срп.-хрв. *б(ј)елушка* (*Natrix natrix*). Зборник Института за српски јазик САНУ I, Белград, 269–275.
- Макаријоска 1999** – Л. Макаријоска: За називите за деловите од облеката, обувките и нажитот во македонските црковнословенски ракописи. *ЛЗб XLVI*, кн. 1–2, Скопје, 25–33.
- Макаријоска 2000** – Л. Макаријоска: За глаголите со префикс *въз-/въс-* во македонските црковнословенски ракописи. *Македонскиот глагол*:

- синхронија и дијахронија*. Јазикот наш денешен, кн. 4, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје, 214–221.
- Макаријоска 2002а** – Л. Макаријоска: Семантичката група оружје во македонските средновековни ракописи. XXVIII научна конференција на XXXIV МСМЈЛК, УКИМ, Скопје, 315–322.
- Макаријоска 2002б** – Л. Макаријоска: Роднинската терминологија од историски аспект. *ЛЗб* XLIX, кн. 1–2, Скопје, 29–37.
- Макаријоска 2002в** – Л. Макаријоска: Црковнословенската лексика од областа на храната. *ЛЗб* XLIX, кн. 3–4, Скопје, 53–67.
- Макаријоска 2003** – Л. Макаријоска: *Лексикаџа на материјалнаџа кулџура во македонскиџе црковнословенски ракописи*. ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Макаријоска 2005а** – Л. Макаријоска: Лексичките особености на Кратовското евангелие. XXXI научна конференција на XXXVII МСМЈЛК, УКИМ, Скопје, 145–157.
- Макаријоска/Џубалевска 2005б** – Л. Макаријоска, М. Џубалевска: Ретките зборови во Ваташкиот минеј. XXXI научна конференција на XXXVII МСМЈЛК, УКИМ, Скопје, 415–424.
- Макаријоска 2006б** – Л. Макаријоска: Од средновековната мерна терминологија. *Кирилометодиевсџика* 3, Скопје, 51–58.
- Макаријоска/Џрвенковска 2006в** – Л. Макаријоска, Е. Џрвенковска: Орбелски триод. *Годишен зборник на ФФ „Блаже Конески“*, кн. 32, Скопје, 357–385.
- Макаријоска 2007а** – Л. Макаријоска: *Сџудии од историскаџа лексиколоџија*. Посебни изданија, кн. 48, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Макаријоска 2007б** – Л. Макаријоска: Историјата на медицината во светлината на средновековната писменост. XXXIX МСМЈЛК, УКИМ, Скопје, 59–70.
- Макаријоска 2007г** – Л. Макаријоска: Термини за сродство во средновековната писменост. *Џрковне сџудии* IV, бр. 4, Ниш, 247–264.
- Макаријоска 2007д** – Л. Макаријоска: Кон именувањето на боите во средновековните текстови. *Сџекџар* 25/49, ИМЈ, Скопје, 39–50.
- Макаријоска 2007е** – Л. Макаријоска: Македонската народна медицина во балкански контекст. *МФ* XXXIII, бр. 64, Скопје, 161–166.
- Макаријоска 2008а** – Л. Макаријоска: *Македонски сџомениџи со ѓлаџолско и со кирилско џисмо*. ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Макаријоска 2008б** – Л. Макаријоска: Несловенските лексички елементи во средновековните текстови. *Јазикот наш денешен* 16, Скопје, 162–169.
- Макаријоска 2008в** – Л. Макаријоска: За средновековните монети во Македонија (јазичен аспект). Скопје, 69–78.
- Макаријоска 2008д** – Л. Макаријоска: Односот кон облеката низ вековите. Скопје, 393–403.

- Макаријоска/Павлеска-Георгиевска 2008г** – Л. Макаријоска, Б. Павлеска-Георгиевска: Географската терминологија во македонските средновековни текстови. *Кирилометодиевистика* 4, 21–43.
- Макаријоска 2009а** – Л. Макаријоска: Континуитетот на турското влијание врз македонскиот лексички систем. *Македонистика* 10, 189–238.
- Макаријоска 2009б** – Л. Макаријоска: Воената терминологија во македонските средновековни текстови. *Кирилометодиевистика* 5, 47–66.
- Макаријоска 2009в** – Л. Макаријоска: Анатомската лексика во македонскиот и словенечкиот јазик. Скопје, 59–68.
- Макаријоска/Павлеска-Георгиевска 2009г** – Л. Макаријоска, Б. Павлеска-Георгиевска: Именувањето на небеските тела и природните појави. *Кирилометодиевистика* 5/2, 105–130.
- Макаријоска/Павлеска-Георгиевска 2009д** – Л. Макаријоска, Б. Павлеска-Георгиевска: Турските заемки во јужнословенските јазици. Скопје, 73–83.
- Макаријоска/Нестор 2010** – Л. Макаријоска, В. Нестор: Турското влијание врз македонскиот и албанскиот лексички систем. *ЛЗб* LVII, кн. 4–6, 5–18.
- Макаријоска/Цубалевска 2010а** – Л. Макаријоска, М. Цубалевска: Атмосферски и природни појави во Погодиновиот псалтир. *ЛЗб* LVII, кн. 1–3, 17–27.
- Макаријоска/Цубалевска 2010б** – Л. Макаријоска, М. Цубалевска: Растителниот и животинскиот свет во Погодиновиот псалтир. *МЈ* LXI, 117–131.
- Макаријоска 2011а** – Л. Макаријоска: Обредната лексика и македонското јазично единство. XXXVII конференција на XLIII МСМЈЛК, 243–257.
- Макаријоска 2011в** – Л. Макаријоска: Кон развојот на хроматската терминологија. *Славистички сџурни* 14, 59–80.
- Макаријоска/Цубалевска 2011д** – Л. Макаријоска, М. Цубалевска: Шафариков триод – лексички и зборообразувачки особености. Скопје, 285–294.
- Макаријоска/Шимиќ 2011г** – Л. Макаријоска, М. Шимиќ: Медицинска лексика во македонските и хрватските ЦС текстови. *Slovo* 61, Загреб, 95–122.
- Макаријоска 2011ж** – Л. Макаријоска: Лексиката на традиционалните обреди и обичаи. *Сјектар* 57, 53–64.
- Макаријоска 2011з** – Л. Макаријоска: *Лексикаџа од областа на историјата на медицинаџа*. Посебни изданија, кн. 70, ИМЈ, Скопје.
- Макаријоска 2012а** – Л. Макаријоска, Е. Црвенковска: *Шафариков триод – лингвистичка анализа*. Скопје.
- Макаријоска 2012б** – Л. Макаријоска: Македонска и хрватска историска фитонимија. Риека, 41–50.

- Макаријоска 2012г** – Л. Макаријоска: Именувањето на билките и народните верувања. Битола, 391–399.
- Макаријоска 2012д** – Л. Макаријоска: Лексиката на Вранешничкиот апостол. Скопје, 81–103.
- Макаријоска/Цубалевска 2012** – Л. Макаријоска, М. Цубалевска: Лексичкиот фонд на Погодиновиот псалтир. *Македонистика* 11, 223–265.
- Макаријоска 2013в** – Л. Макаријоска: Називи за црковни звања и титули. *Кирилометодијевистика* 7, 87–111.
- Макаријоска 2013ѓ** – Л. Макаријоска: Посмртната обредна лексика. *ЛЗб* LX, кн. 4–6, 15–21.
- Макаријоска/Павлеска-Георгиевска 2013а** – Л. Макаријоска, Б. Павлеска-Георгиевска: *Македонската лексика низ вековиџе*. Скопје.
- Макаријоска/Стоевска-Денчова 2013б** – Л. Макаријоска, Е. Стоевска-Денчова: Обредната структура „раѓање“. *МЈ* LXIV, 19–28.
- Макаријоска 2014а** – Л. Макаријоска: *Лексиката на македонската традиционална култура*. Скопје.
- Макаријоска 2014в** – Л. Макаријоска: Македонска и српска обредна терминологија. Битола, 275–283.
- Макаријоска 2014ѓ** – Л. Макаријоска: Роднинската терминологија во средновековните требници. *Кирилометодијевистика* 8, 59–75.
- Макаријоска 2015д** – Л. Макаријоска: Обредната храна во македонскиот јазик. Охрид, 171–183.
- Макаријоска 2015ж** – Л. Макаријоска: Обредно-обичајната лексика (споредбено). *Studia Macedonica* II, Брно, 132–141.
- Макаријоска/Георгиевски 2015** – Л. Макаријоска, Г. Георгиевски: Лексиката на воденскиот говор. *Македонистика* 14, 103–183.
- Макаријоска 2016а** – Л. Макаријоска: *Речник на македонската традиционална култура*. ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Макаријоска 2016б** – Л. Макаријоска: Македонската свадбена терминологија. *Јазикот наш денешен* 25, 185–194.
- Макаријоска 2016в** – Л. Макаријоска: За Радомировиот псалтир. *Ејоха* Св. Климент Охридски 2, МАНУ, 1144–1152.
- Макаријоска 2016г** – Л. Макаријоска: Синајскиот псалтир и македонските псалтири од XIII век. Скопје, 58–63.
- Макаријоска 2016д** – Л. Макаријоска: Македонската и српската свадбена терминологија. Битола, 365–373.
- Макаријоска/Ѓорѓиоска 2016** – Л. Макаријоска, Ж. Ѓорѓиоска: Народни обичаи и здравјето на децата. Битола, 132–144.
- Макаријоска 2017г** – Л. Макаријоска: Растителниот свет во традиционалната култура. Битола, 109–121.
- Макаријоска 2017д** – Л. Макаријоска: Храната во обредно-обичајната практика. Струмица, 231–243.

- Макаријоска 2017г** – Л. Макаријоска: Народните верувања кај Македонците и Србите. Битола.
- Макаријоска 2017е** – Л. Макаријоска: Етнокултурната лексика во „Славјанские древности“. Скопје.
- Макаријоска 2017ж** – Л. Макаријоска: Ретките зборови во Речникот на ЦС јазик (македонска редакција). Скопје.
- Макаријоска 2017з** – Л. Макаријоска: Сложенките со благо- и добро-. Рјазань, 167–174.
- Макаријоска 2017с** – Л. Макаријоска: Лексиката на традиционалната култура во јужнословенски контекст. *Balkanoslavica* 46/1–2, 81–90.
- Макаријоска/Павлеска-Георгиевска 2017и** – Л. Макаријоска, Б. Павлеска-Георгиевска: Географската терминологија во средновековните молитвеници. *Славистички студии* 18, Скопје.
- Макаријоска/Шимиќ 2017** – Л. Макаријоска, М. Шимиќ: Зоонимите во македонските и хрватските ЦС ракописи. *Кирилометодијевистика* 11, 7–50.
- Макаријоска 2018б** – Л. Макаријоска: Вегетацијата во обредно-обичајната практика. Скопје.
- Макаријоска 2019** – Л. Макаријоска: Кон македонската народна астрономија. Скопје, 149–160.
- Макаријоска/Стоевска-Денчова 2019** – Л. Макаријоска, Е. Стоевска-Денчова: Куката во традиционалната култура. Скопје, 161–170.
- Макаријоска/Џубалевска 2022а** – Л. Макаријоска, М. Џубалевска: Егејските говори – етнолингвистички аспект. Скопје, 103–114.
- Маленко 2012** – Б. Маленко: *Штипскиот говор*. Посебни изданија, кн. 72, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Марков 1956** – Б. Марков: Именски наставки -ин и -јанин. *МЈ VII/1*, 8–24.
- Марковић 1986** – М. Марковић: *Речник народног говора у Црној Реци*. Српски дијалектолошки зборник XXXII, САНУ, Београд.
- Марковиќ 2007** – М. Марковиќ: *Ароманскиот и македонскиот говор од охридско-стирушкиот регион*. МАНУ, Скопје.
- Марковиќ 2015а** – М. Марковиќ: Деривација на *leg-* / *log-* во македонскиот јазик. Скопје, 101–114.
- Марковиќ 2015б** – М. Марковиќ: Деривација на *met-*. *Slavica Wratislaviensia* 9, 267–276.
- Марковиќ 2016** – М. Марковиќ: Деривација на *tyk-*. Скопје, 125–130.
- Марковиќ 2017а** – М. Марковиќ: Балкански карактеристики на македонскиот јазик. *Lingua Montenegrina* X/20, 131–141.
- Марковиќ 2017б** – М. Марковиќ: Деривација на *met-*. *Slavica Wratislaviensia* CLXV, 267–276.
- Марковиќ 2017в** – М. Марковиќ: Глаголските основи -*ved-*, -*vod-*. *Folia Philologica Macedono-Polonica* 9–10, 107–119.

- Марковиќ 2018** – М. Марковиќ: Називите за ‘грд’ во македонските дијалекти. Београд, 181–187.
- Марковиќ 2019** – М. Марковиќ: Деривација на *tæg-*. *Прилози XLIV/1*, 23–33.
- Марковиќ 2020б** – М. Марковиќ: Деривација на *slěd-*. Скопје, 38–45.
- Марковиќ 2020в** – М. Марковиќ: Деривација на *dvig-*. *Јужнословенски филолог LXXVI/2*, 15–25.
- Марковиќ 2021** – М. Марковиќ: Деривација на *vьrt-*. *Прилози XLVI/1*, 315–324.
- Марковиќ 2022а** – М. Марковиќ: Деривација на *zьr-*. Скопје, 189–197.
- Марковиќ 2022б** – М. Марковиќ: Занимања во македонските дијалекти (ОЛА). Скопје–Београд, 57–68.
- Марковиќ 2025** – М. Марковиќ: Анализа на *ed-ьNъ*. Охрид, 35–44.
- Марковиќ/Тополинска 2015** – М. Марковиќ, З. Тополинска: *Живоџоџи на зборовиџе*. Вроцлав.
- Марковиќ/Тополинска 2019** – М. Марковиќ, З. Тополинска: *Македонски-џолски: семантичка деривација*. МАНУ, Скопје.
- Мартинов 1963** – В. В. Мартинов: *Славяно-германские лексические взаимодействия древнейшей поры*. Минск.
- Мартинов 1981** – В. В. Мартинов: Балто-славяно-иранские языковые отношения. Москва: Наука.
- Матковски 1986** – А. Матковски: Егрек во сточарската терминологија. *Прилози XVII/2*, 69–75.
- Матковски 1988а** – А. Матковски: Сточарскиот данок адет и агнам. *Прилози XIX/1*, 35–49.
- Матковски 1988б** – А. Матковски: Сточарскиот данок адет и агнам. *Прилози XIX/2*, 59–73.
- Матковски 1989** – А. Матковски: Филурија – сточарски данок. *Прилози XX/2*, 21–28.
- Матковски 1990** – А. Матковски: Ресм и отлак пашарина. *Прилози XXI/1–2*, 85–93.
- Мейе 1938** – А. Мейе: *Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков*. Москва–Ленинград.
- МДА 2008** – *Македонски дијалектџен аџлас – џролеџомена*. ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.
- МДА 2024** – *Македонски дијалектџен аџлас (лексички маџеријали)*. ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Миленковска 2020** – С. Миленковска: Називите за ‘трат’ во македонските дијалекти. *Прилози XLIV/1*, 123–130.
- Миленковска 2021** – С. Миленковска: Називите за ‘печурка’ во македонските дијалекти. *Прилози XLVI/1*, 423–430.

- Милосављевић 2013** – Т. Милосављевић: Метеоролошка лексика у говору Заплања. *Годишњак за српски језик* XXVI/13, 367–382.
- Миовска 2004а** – В. Миовска: Лексемите *баба* и *дедо* во македонската топонимија. *МЈ* LIV–LV, 131–145.
- Миовска 2004б** – В. Миовска: Антропонимскиот систем во Кривопаланечко. *ЛЗб* LI/1–3, 39–47.
- Миовска 2011** – В. Миовска: Топонимите во Кривопаланечко. *ЛЗб* LVIII/1–6, 45–51.
- Миовски 1980** – М. Миовски: *Лексикаџа во шекспировите на Јоаким Крчовски*. Скопје.
- Митева 1982** – Д. Митева: *Топонимијаџа на Ситрумичко*. Посебни издања, кн. 15, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Митков 1995** – М. Митков: Внатрешната форма на зборот и македонската топономастика. *НД* XXII, 243–251.
- Младенов 1941** – С. Младенов: *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*. София.
- Мошин 2000** – В. Мошин: *Словенска палеографија*. Скопје.
- Мусаев 1985** – М. К. Мусаев: *Теория и практика этимологических исследований*. Москва.
- Настев 1988** – Б. Настев: *Аромански ситудии. Прилози кон балканистиџа*. Огледало, Скопје.
- Нерознак 1978** – В. П. Нерознак: *Палеобалканские языки*. Москва.
- Нестор/Мурто 2006** – В. Нестор, Л. Мурто: Словенски лексички заеми во албанскиот јазик. *МЈ* LVII, 67–84.
- Нестор 2007–2008** – В. Нестор: Диференцијални лексички елементи во Мала Преспа. *МЈ* LVIII–LIX, 103–108.
- Нестор 2015** – В. Нестор: Суфикси од словенско потекло во говорот на областа Девол (Албанија). *МЈ* LXVI, 165–172.
- Нидерле 1879** – Г. Нидерле: *Этимология греческого языка*. Москва.
- Николовска 2006** – В. Николовска: Лексиката во делата на Ѓорѓи Пулевски. *МЈ* LVII, 159–169.
- Новотни 2010** – С. Новотни: Лексичката наслојка од словенскиот ареал во Патерикот бр. 77. *МЈ* LXI, 132–138.
- Откупщиков 2001** – В. Ју. Откупщиков: *Очерки по этимологии*. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского университета.
- Павловић 1966** – М. Павловић: *Miscellanea toponimica macedonica*. *МЈ* XVII, 103–116.
- Павловић 1968** – М. Павловић: *Miscellanea toponimica macedonica*. *МЈ* XIX, 97–110.
- Панчевска 2020** – А. Панчевска: Називите за ‘овчар’ во македонските дијалекти и нивните паралели во поширок словенски контекст. Прилози XLIV, 1, 117–122.

- Панчевска 2021** – А. Панчевска: Називите за ‘патор, шатор’ во македонските дијалекти со осврт кон состојбата во другите словенски дијалекти. Прилози XLVI, 1, 415–422.
- Папазисовска 1966** – В. Папазисовска: Грчките заемки и нивната адаптација во македонскиот јазик. МЈ XVII, 159–168.
- Папазисовска 1972** – В. Папазисовска: За некои проблеми при фонолошката адаптација на грчките зборови во македонскиот јазик. ЛЗб XIX, кн. 1, 42–45.
- Пеев 1970** – К. Пеев: За македонската дијалектна лексика. МЈ XXI, 123–136.
- Пеев 1974** – К. Пеев: Називите на пченката во македонските народни говори. ЛЗб XXI, кн. 1, 12–15.
- Пеев 1976** – К. Пеев: Земјоделската терминологија во македонските дијалекти. МЈ XXVII, 121–143.
- Пеев 1977a** – К. Пеев: Од земјоделската терминологија во македонските народни говори (називи на деловите на воденицата). *Македонистика* 1. Посебни изданија, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 97–115.
- Пеев 1977b** – К. Пеев: Земјоделската терминологија во македонските дијалекти (продолжение). МЈ XXVIII, 65–93.
- Пеев 1977в** – К. Пеев: Од земјоделската терминологија во македонските народни говори: називи на површините што се обработуваат. *Savjetovanje o terminologijama narodne materijalne i duhovne kulture*. Sarajevo: ANUBiH, 17–24.
- Пеев 1977г** – К. Пеев: Прилог кон македонската дијалектна лексика. *Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića*. Sarajevo: ANUBiH, 327–334.
- Пеев 1978** – К. Пеев: Црковните и народните извори во формирањето на називите на месеците. *Биџорски научно-културни собири*, Трет научен собир посветен на Партенија Зографски, 91–103.
- Пеев 1979** – К. Пеев: *Дојранскиот говор*. *Македонистика* 2. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Пеев 1988** – К. Пеев: *Кукушкиот говор*, кн. 1. Студентски збор, Скопје.
- Пеев 1989** – К. Пеев: *Кукушкиот говор*, кн. 2. Студентски збор, Скопје.
- Пеев 1999–2012** – К. Пеев: *Речник на македонските говори во југо-источниот егејски дел*, т. 1–6. Скопје.
- Пеев 2015** – К. Пеев: За македонскиот лексикон од XVI век пронајден во архивата на Ватикан. МЈ LXVI, 121–126.
- Пеев 2020** – К. Пеев: За периферните македонски говори, врз речникот од збирките народни песни од Серско, Демирхисарско, Драмско и дијалектен текст од Солунско. *Македонистика* 19. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 7–381.

- ПЕРСЈ 2023** – *Приручни етимолошки речник српског језика*, т. 1: А–Ј (ур. Александар Лома). ИСЈ, САНУ, Етимолошки одсек, Београд.
- Петрова-Џамбазова 2007** – С. Петрова-Џамбазова (приредувач и собирач на материјалот): *Така се зборува во Велес*, кн. 3 од серијата *Така се зборува во Македонија* (гл. уредник Л. Минова-Гуркова).
- Петровић 1994** – С. Петровић: Сх. алџав ‘неуредан’. ЗбМСФЛ 37/1–2, 461–468.
- Петровић 2008** – С. Петровић: Битисати – ‘нестати’ или ‘постојати’? Историјски развој, лексикографски третман и савремена пракса. НССВД 37/1, 431–440.
- Петровић 2012** – С. Петровић: *Турцизми у српском призренском говору*. На материјалу из рукописне збирке речи Димитрија Чемериќиќа, Београд.
- Петровска 2015** – Д. Петровска: Од лексиката на тетовскиот говор од областа на казанџиството. МЈ LXVI, 143–156.
- Петрушевски 1950а** – М. Петрушевски: Ортолче-уртал (прилог кон Речникот на македонскиот јазик). МЈ I, бр. 2, 43–45.
- Петрушевски 1950б** – М. Д. Петрушевски: Рулек-руљка. МЈ I, бр. 6, 133–134.
- Петрушевски 1950в** – М. Д. Петрушевски: Рулек: руљка – љуљак: љуљка. МЈ I, бр. 8, 193–195.
- Петрушевски 1951** – М. Д. Петрушевски: Решпел. МЈ II, бр. 9–10, 221–224.
- Петрушевски 1954** – М. Д. Петрушевски: Кон Севра. МЈ V, кн. 2, 202–207.
- Петрушевски 1955** – М. Д. Петрушевски: Неколку експресивни зборови од охридскиот говор. МЈ VI, кн. 1, 44–51.
- Пизани 1956** – В. Пизани: *Этимология. История, проблемы, метод*. Москва.
- Пјанка 1995** – В. Пјанка: Типологија на словенското лично име на европски фон. НД XXII, 221–238.
- Пјанка 2002** – В. Пјанка: Потеклото и развојот на граматичката категорија род во словенските јазици. МЈ LIII, 27–53.
- Пјанка 2006** – В. Пјанка: Потеклото и развојот на граматичката категорија лице во словенските јазици. МЈ LVII, 25–44.
- Пјанка 2011** – В. Пјанка: Топонимот Босна во контекстот на словенската лексика од областа на семантичкото поле ‘гол’ : ‘покриен’. МЈ LXII, 45–64.
- Плотникова 1999** – А. Плотникова: Македонская этнокультурная лексика в ареальной перспективе (самовила и стија). НД XXVI, 71–86.
- Поленакоски 1950а** – Х. Поленакоски: Од охридската рибарска терминологија. МЈ I, бр. 3, 72.

- Поленаковиќ 1950б** – Х. Поленаковиќ: Значењето на една македонска народна пословица. МЈ I, бр. 6, 130–131.
- Поленаковиќ 1952** – Х. Поленаковиќ: Константин Миладинов и зборот „освѣжи“ во хрватскиот јазик. МЈ III, бр. 1–2, 29–30.
- Поленаковиќ 1978** – Х. Поленаковиќ: Збогатувањето на речничкиот израз кај писателите од литературите на малите народи при преведувањето од поразвиените литератури (еден пример од почетоците на новата македонска книжевност). ЛЗб XXV/2, 15–19.
- Пољоска 1996** – А. Пољоска: *Лексичка инџерференција на македонскиот и албанскиот дијалектен јазик*. Скопје.
- Пољоска 2005** – А. Пољоска: Лексемата *сџриџа/shtrigë* во македонскиот и во албанскиот дијалектен јазик. НК XXXII, 387–390.
- Помјановска 1966** – В. Помјановска: Од зборообразувачките поделби на јужнословенските дијалекти (форманти за образување имиња за мачор, гусак и паторок). МЈ XVII, 63–66.
- Поп-Атанасов 1976** – Ѓ. Поп-Атанасов: Тајниот говор на сидарите од село Елешница, Разлошко. МЈ XXVII, 215–223.
- Поп-Атанасов 1980** – Ѓ. Поп-Атанасов: Македонски речник на латински зборови од 1466 година. МЈ XXXI, 275–281.
- Поп-Атанасов 1982** – Ѓ. Поп-Атанасов: За некои промени во говорот на с. Елешница, Разлошко, по 1912 год. ЛЗб XXIX, кн. 1, 41–48.
- Поп-Атанасова 1995** – С. Поп-Атанасова: *Лингвистичка анализа на Биџолскиот џриод*. Посебни изданија, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 23, Скопје.
- Поп-Атанасова 2000–2001** – С. Поп-Атанасова: Лексиката во поетските дела на македонските средновековни книжевници. МЈ LI–LII, 153–162.
- Поп-Атанасова 2002** – С. Поп-Атанасова: *Лексикаџа на македонскаџа црковна џоезија*. Скопје.
- Поп-Атанасова 2003–2004** – С. Поп-Атанасова: Од лексиката во поетските дела на Климент Охридски. МЈ LIV–LV, 81–90.
- Попвасилева 2004** – А. Попвасилева: Одбрани зборови од костурскиот дијалект. *Македонистика* 9, 3–73.
- Попвасилева 2005** – А. Попвасилева: *Толковен речник на одбрани зборови од косџурскиот дијалект*. Скопје.
- Поповиќ 1950** – И. Поповиќ: Рулек – руљка. МЈ I, бр. 6, 157–158.
- Поповић 2005** – В. Ј. Поповић: Лексичка породица *батати/ботати/бутати* ‘ударати’ и сл.: деривација, семантика, етимологија. *Јужнословенски филолог* LXI, 57–93.
- Поповски 1959** – А. Поповски: Реканскиот говор. МЈ X, кн. 2, 107–154.
- Поповски 1969** – А. Поповски: Кон семантиката на челенка. ЛЗб XVI/3, 25–28.

- Поповски 1971** – А. Поповски: Поглед врз лексичко-семантичките особености и образувањето на месните називи во Горни Полог. *Биџорски научно-културни собири* I, 25–36.
- Поповски 1972a** – А. Поповски: Изменување на групата р + вокал меѓу согласки (редукција на вокалот зад р). МЈ XXIII, 237–248.
- Поповски 1972b** – А. Поповски: Називи за коската *furcula* во македонскиот јазик. ЛЗб XIX, кн. 2, 11–15.
- Поповски 1973** – А. Поповски: Метафориката претставена во називот *crista pennacea*. ЛЗб XX, кн. 2, 21–25.
- Поповски 1974** – А. Поповски: Лексичко-структурални набљудувања врз називите за *mustela*. ЛЗб XXI, кн. 2, 41–45.
- Поповски 1976a** – А. Поповски: Тајниот јазик на мајсторите градители од Река. *Биџорски научно-културни собири*, Дебар, 198–208.
- Поповски 1976b** – А. Поповски: Кон семантиката на леса. ЛЗб XXIII/1, 39–45.
- Поповски 1977a** – А. Поповски: Називите *добииок*, *сѝока* и *имање* во македонскиот јазик: лексичко-семантички набљудувања. *Savjetovanje o terminologijama narodne materijalne i duhovne kulture*, Sarajevo, 61–67.
- Поповски 1977b** – А. Поповски: Сточарската дијалектна лексика во македонскиот јазик. *Savjetovanje o terminologijama narodne materijalne i duhovne kulture*, Sarajevo, 139–145.
- Поповски 1978** – А. Поповски: Неколку јазични особености во *Нравоучителни соваѝи* од *Начално учение за дяцаѝа* на Партенија Зографски. *Биџорски научно-културни собири*, Кичево, 65–67.
- Поповски 2010** – Р. Поповски: *Мииѝологијаѝа на Македонѝиѝе*. Скопје.
- Поповски/Пеев 1976** – А. Поповски, К. Пеев: За некои аспекти на односот помеѓу македонската топонимија и сточарско-земјоделската терминологија. *Прва јужнословенска ономасѝичка конференција*, Тиват, Титоград: ЦАНУ, 123–131.
- Пуљевски 1875** – М. Ќ. Пуљевски: *Речник оѝ иѝри језика с македонски, арбански и иѝурски*, кн. II. Београд.
- Ралповска 2008** – Е. Ралповска: Лексичко-семантичката група зборови со значење „овошје“ во македонскиот јазик (семантичка и зборообразувачка анализа). Посебни изданија, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 52, Скопје.
- Рибарова 2007a** – З. Рибарова: Осврт врз *Речникоѝ на црковнословенскиоѝ јазик оѝ македонска редакција* (по повод завршувањето на првиот том). *Класика – Балканисѝика – Палеослависѝика*. Научен собир по повод 85-годишнината од раѓањето и 60 години научна работа на акад. Петар Хр. Илиевски. Скопје: МАНУ, 161–168.
- Рибарова 2007b** – З. Рибарова: Принципи на палеословенистичка лексикографија и *Речникоѝ на црковнословенскиоѝ јазик оѝ македонска редакција*. XXXIII научна конференција на XXXIX меѓународен

- семинар за македонски јазик, литература и култура. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, 189–194.
- Рибарова 2010** – З. Рибарова: Белешки за лексиката на псалтирните стихови во Григоровичевиот паримејник. Прилози XXXV/2, 105–114.
- Рибарова 2014** – З. Рибарова: Развојните тенденции во лексиката на македонските црковнословенски текстови. Прилози XXXIX/1–2, 79–92.
- Ристовски 2010** – Бл. Ристовски: Словенското име во Македонија и прашањето на старобугаризмот во руската славистика (една бугарско-руска научно-политичка секретна полемика). Прилози XXXV/2, 51–78.
- РМНП 1983–1987** – *Речник на македонскиот народен јазик*. М. Гигова, Т. Димитровски, Д. Митева, Г. Шокларова-Љороска. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, т. 1–2, Скопје.
- Романски 1932** – С. Романски: Българско-македонската дума „гулап“ (гължбъ). МакПр. VII, кн. 2–3, 189–191, 251–252.
- РСАНУ 1959** – *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Институт за српскохрватски језик, т. 1–, Београд.
- РСХЈ 1967–1976** – *Речник српскохрватског књижевног језика*, књ. I–VI (A–Ш). Матица српска, Нови Сад.
- Русек 1974** – Ј. Русек: Кон проучувањата на јазичните контакти меѓу Грците и Јужните Словени. МЈ XXV, 99–107.
- Русек 1992** – Ј. Русек: Од историјата на некои лексички балканизми од грчко потекло во македонскиот јазик. НД XIX, 39–48.
- Русек 1995** – Ј. Русек: Од проучувањата врз речникот на разлошкиот говор. НД XXI, 139–144.
- Садник 1971** – Л. Садник: К проблеме этимологическо-грамматических связей. *Этимология 1968*. Академия наук СССР, Институт русского языка, Москва, 5.
- Саржоска 1996** – А. Саржоска: *Заемките од италијанско потекло во македонскиот јазик*. Магистерски труд. Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје.
- Саржоска 2000** – А. Саржоска: За некои италијански заеми од доменот на облекувањето во македонскиот јазик. *Први романистичко-балканистички среоби во чест на Божидар Насиџев*. Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, 218–226.
- СДЭС 1995–2012** – *Славянские древности: Этнолингвистический словарь*, т. 1–5. Одг. ред. С. М. Толстая. Институт славяноведения РАН, Москва.
- Семеренџи 1967** – О. Семеренџи: Славянская этимология на индоевропейском фоне. *Вопросы языкознания* 4, 3–26.
- Севорџан 1974–1989** – Э. В. Севорџан: *Этимологический словарь тюркских языков*, т. 1–4. Москва: Наука.

- Симјановски 2019** – В. Симјановски: Називите на диви животни, лазачи и инсекти во македонските дијалекти. *Македонистика* 18/1, 5–122.
- Сјатковски 2000–2001** – Ј. Сјатковски: Хоризонтални значења на изразите со лексемата *дно* во јужнословенските јазици. *МЈ* LI–LII, 55–60.
- Славеска 1989–1990** – Л. Славеска: Од терминологијата на словенската паганска религија. *МЈ* XL–XLI, 511–520.
- Соболев 1989–1990** – А. Н. Соболев: За механизмот и шиповите на јазичната негација (семантиката на словенскиот префикс *не-*). *МЈ* XL–XLI, 521–528.
- Соболев 2003** – А. Н. Соболев: Из морфосинтаксиса именних частей речи в южноарумынском диалекте Пинда. Прилози XVIII/2, 81–97.
- Соболев 2010** – А. Н. Соболев: Древнейшие славянские, сербские и македонские лексические заимствования в албанских диалектах: проблемы диахронической и диатопической стратификации. *МЈ* LXI, 37–52.
- Соболев 2012** – А. Н. Соболев: О македонском говоре села Требиште, Голо Брдо, Албания. *МЈ* LXIII, 42–71.
- Соболев/Новик 2018** – А. Н. Соболев, А. Новик: *Голо Брдо*. Од материјалите на балканската експедиција на РАН и СПбДУ (2008–2010). Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје; „Наука“, Санкт Петербург.
- Соколоски 1974** – М. Соколоски: Нахијата Жупа (материјал извлечен од опширниот пописен дефтер бр. 25 од 1583 г. за Охридскиот санџак). *МЈ* XXV, 249–278.
- Солецка 1977** – М. К. Солецка: Вонјазичните релации и нивните лексички експоненти. *МЈ* XXVIII, 95–103.
- Софрониевски 2007** – В. Софрониевски: Божилак, виножито, суница. *Словенска етимологија данас*. Белград, 381–390.
- Спасов 1977** – Љ. Спасов: Речник на Константин М. Петкович од 1848 година. *Годишен зборник на Филолошкиот факултет* II, 143–160.
- Спасов 1979** – Љ. Спасов: Користењето на лексеми и синтагми од народната поезија во приказните од зборникот на народни приказни собрани од Стефан И. Верковиќ. *ЛЗБ* XXVI, кн. 2, 41–47.
- Спасовски 2024a** – З. Спасовски: *Турскиите морфолошко-лексички елементи во македонската топонимија*. Посебни изданија, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 93, Скопје.
- Спасовски 2024b** – З. Спасовски: За настанокот на ојконимот Велес. *ЕМ*, 79–88.
- Стаматоски 1968** – Т. Стаматоски: Кон формите Крушево и Крушово. *ЛЗБ* XV/3, 24–25.
- Стаматоски 1972a** – Т. Стаматоски: Богатењето на литературната лексика на македонскиот јазик (со осврт на ономастичката лексика).

Предавања на V семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје.

- Стаматоски 1972б** – Т. Стаматоски: Личното име Димитри(-ј, -ја) и неговите деривати во македонскиот јазик. МЈ XXIII, 249–263.
- Стаматоски 1973** – Т. Стаматоски: Фитонимската основа *бор-* во македонската топонимија. МЈ XXIV, 87–101.
- Стаматоски 1975** – Т. Стаматоски: Сосна во македонската топонимија. *OnJug* 5, 9–11.
- Стаматоски 1983** – Т. Стаматоски: Именскиот фонд во Лешочкиот поменик. МЈ XXXIV, 115–127.
- Стаматоски 1990** – Т. Стаматоски: *Македонска ономастика*. Посебни изданија, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 20, Скопје.
- Стаматоски 1994** – Т. Стаматоски: Најновите ономастички проучувања на Блаже Конески. НД XXI, 61–66.
- Стаматоски 1995** – Т. Стаматоски: Современата состојба на македонската ономастика. НД XXII, 211–219.
- Стаматоски 1999** – Т. Стаматоски: Од лексиката на беровскиот говор. НД XXVI, 129–146.
- Стефановска-Ристеска 2008** – Ф. Стефановска-Ристеска: Лексичко-семантичка анализа на тематското подрачје облека и облекување во македонскиот стандарден јазик. Посебни изданија, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 53, Скопје.
- Стефановска-Ристеска 2022** – Ф. Стефановска-Ристеска: Лексиката на терзискиот еснаф. МЈ LXXIII, 147–156.
- Стевановић 1981–1982** – М. Стевановић: Синтакса у лексици. МЈ XXXII–XXXIII, 667–675.
- Стојановић 2010** – Р. Стојановић: *Црнотравски речник. Српски дијалектолошки зборник*, кн. LII, 9–1060. САНУ, Београд.
- Стојановски 1979** – А. Стојановски: Потекло и воспоставување на војничката служба. Прилози X/2. Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, 55–70.
- Стојменовић 2005** – Ч. Стојменовић: О пореклу и употреби морфема *-ов-* и *-ев-* код именица мушког рода у српском и македонском језику. НК XXXII, 379–385.
- Стоевска-Денчова 1993** – Е. Стоевска-Денчова: Називите за велосипед во македонските говори. *Прв научен собир на млади македонисти*. Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, 341–349.
- Стоевска-Денчова 2004** – Е. Стоевска-Денчова: *Кривојаланечкиот јазик*. Посебни изданија, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 42, Скопје.

- Стоевска-Денчова 2005** – Е. Стоевска-Денчова: Од роднинската терминологија во македонскиот дијалектен јазик. *Ареална лингвистика – теорији и методи*. МАНУ, Скопје, 297–306.
- Стоевска-Денчова 2008** – Е. Стоевска-Денчова: Некои називи за некрвно сродство во македонските дијалекти. *Македонскиот јазик – минато, сегашност, иднина*. Посебни изданија, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 54, Скопје, 277–290.
- Стоевска-Денчова 2009а** – Е. Стоевска-Денчова: *Именување на роднинските односи во македонските дијалекти од словенски и балканистички аспекти*. Посебни изданија, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 65, Скопје.
- Стоевска-Денчова 2009б** – Е. Стоевска-Денчова: За именувањето на роднинските односи во македонските дијалекти од словенски и балканистички аспект. МЈ LX, 183–193.
- Стоевска-Денчова 2015** – Е. Стоевска-Денчова: Лексемата *род* во македонскиот јазик. МЈ LXVI, 127–132.
- Стоевска-Денчова/Давкова Ѓоргиева 2024** – Е. Стоевска-Денчова, М. Давкова Ѓоргиева: Од народната лексика поврзана со родилната обредност. *Лексиката во македонската народна проза*. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 101–108.
- Симоска 2020** – С. Симоска: Турско-англискиот суперстрат во современиот македонски јазик. Прилози LXIV/1, 49–60.
- Тантуровска 1998** – Л. (Ѓоргиевска) Тантуровска: Директниот и индиректниот објект во јазикот на македонските автори од деветнаесеттиот век. Посебни изданија на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 28, Скопје.
- Танчевски 1968** – К. Танчевски: Топонимијата на Битола и Битолско. Разв. 5/1, 98–108.
- Таховски 1950а** – А. Таховски: Аспра. МЈ I/6, Скопје, 135.
- Таховски 1950б** – А. Таховски: Кондир (крондир). МЈ I/6, Скопје, 158.
- Таховски 1951** – А. Таховски: Грчки зборови во македонскиот народен говор. Прилог кон етимолошкиот речник на македонскиот јазик. Филозофски факултет, кн. 2/1, Скопје.
- Таховски 1954** – А. Таховски: За некои туѓи зборови во нашиот литературен јазик. ЛЗб 3–4, Скопје, 180–184.
- Таховски 1956а** – А. Таховски: Грчко–македонски паралели (I). МЈ VII/1, 41–72.
- Таховски 1956б** – А. Таховски: Грчко–македонски паралели (II). МЈ VII/2, 174–193.
- Ташова 2024** – В. Ташова: Дијалектната лексика во прозата на Петре М. Андреевски. Лексиката во македонската народна проза. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 185–188.

- Теунисен 1985–1986** – М. Теунисен: Македонските двовидски глаголи од словенско потекло. МЈ XXXVI–XXXVII, 335–340.
- Тодоровиќ 2010** – М. Тодоровиќ: Индоевропски хидронимски основи во микенскиот грчки. Прилози XXXV/2, МАНУ, 129–136.
- Толстой 1974** – Н. И. Толстой: Из географии славянских слов: 8. „Радуга“. ОЛАМат, 22–76.
- Толстой 1984** – Н. И. Толстой: Фрагмент славянского язычества: архаический ритуал-диалог. Славянский и балканский фольклор, Москва, 5–72.
- Толстой 1995** – Н. И. Толстой: Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике. Москва.
- Толстой 2003** – Н. И. Толстой: Очерки славянского язычества. Москва.
- Толстой/Попова 1983** – Н. И. Толстой, Т. В. Попова: Славянское и балканское языкознание: проблемы языковых контактов. Москва.
- Толстой/Толстая 1988** – Н. И. Толстой, М. С. Толстая: Народная этимология и структура славянского ритуального текста. Славянское языкознание. X Международный съезд славистов, София, 250–264.
- Томић 1984** – М. Томић: Говор Свиничана. Српски дијалектолошки зборник, књ. XXX, САНУ, Београд, 7–265.
- Томић 2003** – М. Томић: Арумунски елементи у македонским презименима. НК XXX, 256–278.
- Томовски 1971** – Д. Томовски: Паралелизам меѓу ие. корени од типот *guer-, gher-, guher-* и *ghel-* и ие. корени од типот *bher-* и *bhel-*. МЈ XXII, 81–86.
- Томовски 1972** – Д. Томовски: За некои фонеме и алофони во македонскиот литературен јазик. МЈ XXIII, 279–284.
- Томовски 1974** – Д. Томовски: Етимолошки мисцели. МЈ XXV, 237–248.
- Томовски 1976a** – Д. Томовски: Псевдоморфеме во македонскиот јазик. МЈ XXVII, 51–59.
- Томовски 1976b** – Д. Томовски: Македонските зборови сека, сече и нивните семантички паралели. ГЗбФлф 2, 79–84.
- Томовски 1977** – Д. Томовски: За принципите на етимолошката анализа. ГЗбФлф 3, 161–170.
- Томовски 1978a** – Д. Томовски: За дејствувањето на аналогичјата. ГЗбФлф 4 (30), 583–590.
- Томовски 1978b** – Д. Томовски: Теориите на Бенвенист и Откупшчиков за ие. корен со примери од македонскиот јазик. Реферати 8, 89–95.
- Томовски 1978в** – Д. Томовски: Средновековни градови во Македонија меѓу реките Вардар, Брегалница и Лакавица. ГЗбФлф 4 (30), 267–288.
- Томовски 2014** – Д. Томовски: Лексичко-семантичките разновидности на називите за „човек што се држи на големо“ во македонските говори

- и нивното потекло. Лексиката во македонската народна проза. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 155–160.
- Томовска 2010** – В. Томовска: Платоновата поетика на имињата. Прилози XXXV/2, МАНУ, Скопје, 137–150.
- Томоски 1965** – Т. Томоски: Апелативи на нашите средновековни градови. Историја 1/2, 55–57.
- Топлиска Евроска 2019** – К. Топлиска Евроска: Лексиката од тематското подрачје „подготвување храна“ во македонскиот јазик (семантички аспект). MJ LXX, 131–138.
- Топољинска 1986** – З. Топољинска: Придавските суфикси –ин-, –ов-, –ск- во егејските говори. Прилози МАНУ/ОЛЛН 11/2, 91–96.
- Топољинска 1989** – З. Топољинска: Semantyczna i syntaktyczna analiza czasownika trwa. Zbornik rozpraw iz slovenskega jezikoslovja, Ljubljana, 325–332.
- Топољинска 1991** – З. Топољинска: За прагматичната и семантичната мотивација на морфосинтаксички балканизми. Прилози МАНУ/ОЛЛН 16/1, 119–128.
- Топољинска 1994** – З. Топољинска: За еден тип лексички балканизми со важна граматичка улога. Научна дискусија на 26. Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Охрид, 30.7.–13.8.1993, 145–148.
- Топољинска 2001** – З. Топољинска: Dobar ~ ubav (fragment „bałkańskiego obrazu świata“). Studies on the Syntax and Semantics of Slavonic Languages. Studia Slavica Oldenburgensia 9, Oldenburg, 391–399.
- Топољинска 2011** – З. Топољинска: Перифрастични конструкции со *esse* и *habere* во словенските и во балканските јазици. Морфосинтаксички студии 2, Скопје, 7–10.
- Топољинска/Марковиќ 2016** – З. Топољинска, М. Марковиќ: An insight into the history of Balkan Slavic (from Macedonian perspective). *Linguistica Copernicana* 13, 35–65.
- Топољинска/Марковиќ 2017** – З. Топољинска, М. Марковиќ: The language requires research. Прилози МАНУ/ОПМБН 38/1, 101–104.
- Топоров 1975–1990** – В. Н. Топоров: Прусский язык. 1–5. Наука, Москва.
- Топоров 1984** – В. Н. Топоров: О некоторых теоретических аспектах этимологии. Этимология, Москва, 205–211.
- Топоров 2004** – В. Н. Топоров: Исследования по этимологии и семантике, т. I. Москва.
- Топоров 2006** – В. Н. Топоров: Исследования по этимологии и семантике, т. II. Москва.
- Тофоска 1991** – С. Тофоска: Префиксални деривати од глаголскиот корен -говор-. MJ XLII–XLIV, 325–346.

- Тофоска 2021** – С. Тофоска: За семантиката и синтаксата на глаголот мисли во македонскиот јазик. Прилози XLVI/1, 325–340.
- Тошев 1950** – К. Тошев: За некои зборови во еден наш историски документ. МЈ I/6, Скопје, 132–133.
- Тошев 1954** – К. Тошев: Потка, запотка, запотнувам. МЈ V/1, 102–104.
- Тошев 1979** – К. Тошев: Струшкиот говор (според некои материјали од XIX век). Посебни изданија на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 12, Скопје.
- Трајаноска 2008** – Д. А. Трајаноска: За точноста на имињата: нату-
рализмот наспроти конвенционализмот во Платоновитот Кратил (II).
Систасис 12, 1–20.
- Трајкова 2002** – К. Трајкова: Лексиката на Станиславиот пролог.
Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 34, Скопје.
- Трајкова 2004** – К. Трајкова: Лексичките заемки во категоријата називи
на орудија (средства) за вршење дејства. НК XXXI, 159–166.
- Трајкова 2006а** – К. Трајкова: За категоријата називи на орудија
(средства) за вршење дејства во македонските црковнословенски
текстови. МЈ LVII, 171–181.
- Трајкова 2006б** – К. Трајкова: Деривација на именките од категоријата
назива на орудија (средства) за вршење дејства во македонските
црковнословенски ракописи. Кирилометодиевистика 3, Скопје, 127–
134.
- Трајкова 2008а** – К. Трајкова: Nomina instrumenti во македонските
црковнословенски ракописи. Институт за македонски јазик „Крсте
Мисирков“, кн. 57, Скопје.
- Трајкова 2008в** – К. Трајкова: Именувањата на исцелителите во маке-
донските црковнословенски ракописи. Зборник на трудови, Штип,
253–259.
- Трајкова 2009а** – К. Трајкова: Називи на пијалаци во црковнословен-
ските текстови од македонска редакција. Riječ 15/1, Rijeka, 136–143.
- Трајкова 2009б** – К. Трајкова: Глаголскиот префикс въ и неговите
паралели во македонските црковнословенски текстови. МЈ LX, 179–
182.
- Трајкова 2009в** – К. Трајкова: Синтагматски именувања на орудијата за
измачување во македонските црковнословенски текстови.
Кирилометодиевистика 5, Скопје, 81–86.
- Трајкова 2010** – К. Трајкова: Синтагматски именувања на титули, дол-
жности, професии и нивни вршители во црковнословенските
ракописи. Кирилометодиевистика 6, Скопје, 41–45.
- Трајкова/Андријевска 2010** – К. Трајкова, Н. Андријевска: Од пре-
фиксната глаголска синонимија во македонските црковнословенски
ракописи. XXXVI научна конференција, Скопје, 121–126.

- Трајкова 2012** – К. Трајкова: За глаголската антонимија во македонските црковнословенски ракописи. XXXVIII научна конференција, Скопје, 331–337.
- Трајкова 2014** – К. Трајкова: Византиски номинации на титули на должности и функции во македонските црковнословенски текстови. Скопје, 214–218.
- Трајкова 2015** – К. Трајкова: Називи на политички, општествени и воени функции во македонските црковнословенски ракописи. МЈ LXVI, 101–107.
- Трајкова 2024** – К. Трајкова: Имиња на празници во речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција. Скопје, 115–124.
- Трајкова/Лаброска 2024** – К. Трајкова, В. Лаброска: Називите за украси за глава во македонскиот јазик низ историјата. Скопје, 63–76.
- Трубачев 1959** – Н. О. Трубачев: История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя. Москва.
- Трубачев 1960** – Н. О. Трубачев: Происхождение названий домашних животных в славянских языках. Москва.
- Трубачев 1966** – Н. О. Трубачев: Работа над этимологическим словарем славянских языков и проблема своеобразия славянского словарного состава. Москва, 8–9.
- Трубачев 1980** – Н. О. Трубачев: Этимология славянских языков. АН СССР, Москва, 12, 80–85.
- Трубачев 1984** – Н. О. Трубачев: Историческая и этимологическая лексикография. Москва.
- Трубачев 1985** – Н. О. Трубачев: О семантической теории в этимологическом словаре. Москва, 6–16.
- Трубачев 1987** – Н. О. Трубачев: Праславянская ономастика в Этимологическом словаре славянских языков. Београд, 9–17.
- Трубачев 1994** – Н. О. Трубачев: Русская ономастика и ономастика России: словарь. Москва.
- Трубачев 2003** – Н. О. Трубачев: Этногенез и культура древнейших славян: лингвистические исследования. Москва.
- ТРМЈ 2003–2014** – Толковен речник на македонскиот јазик. т. 1–6. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Трифунувска–Јаниќ 2025** – С. Трифунувска–Јаниќ: Етимолошка анализа на називите што го означуваат „местото каде што извира вода“ со интервенција на човек. Скопје, 235–244.
- Усикова 1981–1982** – Р. Усикова: Способы передачи чужой речи в македонском литературном языке. МЈ XXXII–XXXIII, 737–747.
- Утешены 1977** – С. Утешены: Названия божьей коровки (*Coccinella septempunctata*) в Общеславянском лингвистическом атласе. Обще-

- славјанскиј лингвистическиј атлас. Материалы и исследования, вып. 9. Наука, Москва, 16–33.
- Фасмер 1986–1987** – М. Фасмер: Этимологический словарь русского языка. т. I–IV. Москва.
- Филипова-Байрова 1969** – М. Филипова-Байрова: Грџки заемки в съвременниј бџлгарски език. София.
- Фридман 1980** – В. Фридман: Адмиративност во балканските јазии: категорија против употреба. МЈ XXXI, 121–129.
- Хензел 1983** – В. Хензел: Од каде се дојдени Словените? Прилози XIV/1–2. МАНУ, Скопје, 5–45.
- Цветановски 2001** – Г. Цветановски: Глаголите со значење менување влакно кај добитокот во дијалектите на македонскиот јазик. Македонската лексикологија и лексикографија, Скопје.
- Цветановски 2004** – Г. Цветановски: Каршијачкиот говор – Скопско (со посебен осврт на синтаксата). Посебни изданија, кн. 41, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Цветановски 2005** – Г. Цветановски: Лексички атлас на руските народни говори, Санкт Петербург 2004. МЈ LVI, 239–243.
- Цветановски 2007** – Г. Цветановски: Албанскиот јазичен елемент во западнопреспанскиот говор. Јазииите во контакт, Скопје.
- Цветановски 2008** – Г. Цветановски: Лексичкиот том на македонскиот дијалектен атлас (МДА) – можност за авторска интерпретација и картографска обработка. Меѓународен славистички собир, Охрид, 393–403.
- Цветановски 2009а** – Г. Цветановски: Американското културно и јазично влијание на европска почва (врз примери од македонската јазична практика за именување на големи бројни вредности во Меѓународниот систем на единици). *Култураиша и јазикоиш*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 63–68.
- Цветановски 2009б** – Г. Цветановски: Од лексиката на западнопреспанскиот говор (во Р. Албанија). Зборник во чест на К. Конески, Скопје.
- Цветановски 2009в** – Г. Цветановски: Македонскиот фолклор како терапевтско средство. Филолошки студии, Пермски државен универзитет, Перм.
- Цветановски 2010а** – Г. Цветановски: Говорот на Македонците во Мала Преспа (западнопреспански говор). Посебни изданија, кн. 66, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Цветановски 2010б** – Г. Цветановски: Истражувањата за македонските дијалекти надвор од границите на Република Македонија. XXVII научна конференција, Охрид.
- Цветановски 2010в** – Г. Цветановски: Јазииите во контакт и нивното меѓусебно влијание на планот на лексиката (врз примери од западно-

преспанскиот говор). Филолошки студии, Скопје–Перм–Љубљана–Загреб.

Цветановски 2013 – Г. Цветановски: Околу работата на Речникот на северното македонско наречје (РСМН). Пuteви и домети дијалекатске лексикографије, Ниш.

Цветановски и др. 2014a – Г. Цветановски, У. Гајдова, С. Давкова-Георгиева, В. Лаброска, Е. Стоевска-Денчова, Ј. Денкова: Банскиот говор. Посебни изданија, кн. 78, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.

Цветановски 2014b – Г. Цветановски: За некои именувања на птиците во македонскиот и српскиот јазик и нивната симболика во народната традиција. Конзулска Битола и историските, современите и идните културни и уметнички врски меѓу Р. Македонија и Р. Србија, Битола.

Цветановски 2014в – Г. Цветановски: Кон етимологијата на неколку лексеми од занаетчиството во македонските и српските дијалекти. Дијалекти српског језика: истражувања, настава, књижевност, Лесковац.

Цветановски 2015a – Г. Цветановски: Етимологијата на неколку лексеми од занаетчиството во македонските дијалекти. МЈ LXVI, 133–142.

Цветановски 2015b – Г. Цветановски: За називите на птиците од редот Strigiformes (бук, ут, утка, кукумјавка), нивното значење и народната симболика во Македонија. Значењето низ времето и просторот, Скопје, 211–220.

Цветановски 2016 – Г. Цветановски: Фразеологизмите како специфични елементи во преведувањето (руско-македонски паралели). XLII меѓународна научна конференција, Охрид.

Цветановски 2017 – Г. Цветановски: Банскиот говор во рамките на проектот Македонските дијалекти надвор од границите на Република Македонија. Меѓународна научна конференција: Македонистиката меѓу традицијата и современите предизвици, Скопје.

Цветановски 2018a – Г. Цветановски: Ставовите на Миливој Павловиќ за етногенезата на торбешите. Врските меѓу Република Македонија и Република Србија низ вековите, Битола, 37–43.

Цветановски 2018b – Г. Цветановски: Изразување на минатоста во македонските дијалекти. Предавања на XLIX меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Охрид 2017, Скопје.

Цветановски 2019b – Г. Цветановски: Бубамарата во традицијата на словенските народи и дијалектните именувања во македонскиот јазик. Фолклор – традиција – јазик, Скопје, 163–168.

Цветановски 2019в – Г. Цветановски: Симболиката, народните верувања и обичаите за пеперугата и дијалектните именувања во

македонскиот јазик. Македонскиот јазик – извор на филолошки и културолошки истражувања, Скопје.

Цветановски 2022 – Г. Цветановски: За некои турцизми и албанизми во западнопреспанскиот говор – семантика и етимологија. Меѓународна научна конференција по повод 100 години од раѓањето на акад. Оливера Јашар-Настева, Скопје.

Цветановски 2023а – Г. Цветановски: Етимолошки речници на македонскиот јазик – од концепција до реализација. Меѓународен научен собир: Од збор до речник, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.

Цветановски 2023б – Г. Цветановски: Етимолошки речник на македонскиот јазик и Македонски етимолошки речник – концепција. *Etymologica Macedonica* 1, 101–106.

Цветановски 2023в – Г. Цветановски: Македонски етимолошки речник. *Etymologica Macedonica* 1, 107–174.

Цветановски 2023г – Г. Цветановски: Небиднината како мотив за семантичко-етимолошка анализа на поетскиот јазик на Ацо Шопов. Прилози XLVIII/1–2, МАНУ, 31–39.

Цветановски 2024а – Г. Цветановски: Македонски етимолошки речник – прилог на буквата Б. *Etymologica Macedonica* 2, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 109–242.

Цветановски 2024б – Г. Цветановски: Зборови од народната проза во Преспа. Лексиката во македонската народна проза, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 109–122.

Цветановски/Давкова-Ѓоргиева 2010 – Г. Цветановски, С. Давкова-Ѓоргиева: Именувањата ‘толчник’ и ‘садот во кој се толче лук’ во македонските дијалекти. Научен собир, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.

Цветановски/Додевска-Михајловска 2019 – Г. Цветановски, О. Додевска-Михајловска: Опсцената лексика во македонската фразеологија. Опсцена и друга колоквијална лексика у српском и македонском језику, Ниш.

Цветковиќ-Теофиловиќ 2019 – И. Цветковиќ-Теофиловиќ: Терминологија из области метеорологије код Срба у XIX веку. Научни састанак слависта у Вукове дане, св. 48/1, 145–155.

Цветковски 1981 – В. Цветковски: Грчки и аромански контакти со македонскиот јазик во Битола. Годишен зборник, кн. 7, Скопје, 175–185.

Цветковски 1993 – В. Цветковски: Семантички паралели на некои зооними со антрополошка референца во македонскиот и ароманскиот јазик. НД XX, 153–159.

- Цейтлин 1973** – М. Р. Цейтлин: Характеристика лексических и слово-образовательных средств стел. языка. Славянское языкознание, 414–434.
- Цейтлин 1977** – М. Р. Цейтлин: Лексика старославянского языка. Москва.
- Цивьян 1990** – Т. В. Цивьян: Лингвистические основы балканской модели. Москва.
- Цихун 2012** – Г. Цихун: Лексиката на раните ракописи на Крсте Мисирков. Прилози XXXVIII/1–2, 299–312.
- Цыхун 2021** – Г. А. Цыхун: Балканословенските иновации во македонскиот јазик. Прилози XLVI/1, 191–198.
- Црвенковска 2005** – Е. Црвенковска: Називи на митолошки суштества во македонскиот јазик. MJ LVI, 77–88.
- Црвенковска 2020** – Е. Црвенковска: Архаичниот слој во Дечанското евангелие (Гильф 4). Прилози XLV/1–2, МАНУ, 149–162.
- Цубалевска 2015** – М. Цубалевска: За лексиката на Охридскиот апостол. MJ LXVI, 91–100.
- Чашуле 1995** – И. Чашуле: Лексемата *убав* во македонскиот јазик. Научна дискусија XXI, Семинар за македонски јазик, литература и култура, Охрид 1994, Скопје, 45–48.
- Чашуле 1998** – И. Чашуле: За етимологијата на македонскиот глагол *врне*. Прилози XXIII/1–2, МАНУ, Скопје, 121–136.
- Чашуле 2001** – И. Чашуле: Основни бурушарски етимологии. Скопје.
- Чашуле 2012** – И. Чашуле: Македонски лексички соодветства со бурушаскиот јазик. MJ LXIII, 7–42.
- Черных 1994** – П. Я. Черных: Историко-этимологический словарь современного русского литературного языка, т. 1–2. Москва.
- Чичева-Алексоска 2005** – М. Чичева-Алексоска: Предавањето на грчките христијански термини за поимот *трпение* во црковнословенските текстови. НК XXXII, 343–348.
- Чкатроска-Алексоска 2005** – М. Чкатроска-Алексоска: Романизмите во македонскиот јазик (докторска дисертација). Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје.
- Чундева 2017** – Н. Чундева: Русизмите во македонскиот литературен јазик. Скопје.
- Шабан 1994** – Д. Шабан: Балканска лингвистика. Скопје.
- Шведова 2011** – Ју. Н. Шведова: Толковый словарь русского языка с включением сведений о происхождении. Современная славистика и научное наследие С. Б. Бернштейна, Москва, 198–199.
- Шишманов 1893** – И. Д. Шишманов: Принос към българската народна етимология. СБНУ, кн. IX, 443–646.

- Шоптрајанов 1956** – Ѓ. Шоптрајанов: *Amurca, murga, murk* во романските и балканските јазици. Од романската и балканската лингвистика, патронимика и топономастика. ГБалкИ 1, 105–179.
- Шошковски/Додевска 2023** – М. Шошковски, М. Додевска: Речник на интересни мијачки и бошкачки зборови. Македонистика 22, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 51–128.
- Шмигер 1991–1993** – Р. Шмигер: Јадрениот модел на балканскиот глаголки систем. МЈ XLII–XLIV, 139–158.
- Adams 2013** – D. Q. Adams: *A Dictionary of Tocharian B*. Revised and greatly enlarged. Leiden Studies in Indo-European 10. Rodopi, Amsterdam–New York.
- Atanasov 1980** – R. Atanasov: *La formation des mots dans les langues romanes: types de dérivés suffixaux productifs*. Годишен зборник, кн. 6. Скопје, 43–83.
- Atanasov 1990** – R. Atanasov: *Le mégléno-roumain de nos jours*. Band 7. Helmut Buske Verlag, Hamburg.
- Anić/Goldstein 2009** – V. Anić, I. Goldstein: *Rječnik stranih riječi*. Novi Liber, Zagreb.
- ARj 1881–1970** – *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I–XXIII. JAZU, Zagreb.
- Babić 1974** – S. Babić: O redu riječi u južnoslavenskim jezicima. МЈ XXV, 109–121.
- Babić 2002** – S. Babić: *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. HAZU – Nakladni zavod Globus, Zagreb.
- Baker/Hornberger 2005** – C. Baker, H. N. Hornberger: *Words and Worlds*. Philadelphia.
- Barney/Lewis 2006** – A. St. Barney, W. J. Lewis (eds.): *The Etymologies of Isidore of Seville*. Cambridge.
- Bednarczuk 2021** – L. Bednarczuk: Albańsko-rumuńska izofona n > r i inne bałkanizmy fonetyczne. *Прилози* XLVI/1, 65–72.
- Beekes 2010** – R. Beekes: *Etymological Dictionary of Greek*. Brill, Leiden–Boston.
- Benveniste 1935** – E. Benveniste: *Origines de la formation des noms en indo-européen*. Paris.
- Benveniste 1969** – E. Benveniste: *Le vocabulaire des institutions indo-européennes*. Les Éditions de Minuit, Paris.
- Benveniste 1973** – E. Benveniste: *Indo-European Language and Society*. London.
- Bernard 1968** – R. Bernard: Causes de la disparition du domaine balkanique d'un mot slave commun attesté en bulgare: *stronga* ‘canal, chenal, tranchée

- remplie d'eau, fossé'. *Actes du Premier Congrès International des Études Balkaniques et Sud-Est Européennes* 6 (Linguistique). Sofia, 731–734.
- Berneker 1924** – E. Berneker: *Slavisches etymologisches Wörterbuch*. 1: A–L. Heidelberg.
- Bezljaj 1976–2007** – F. Bezljaj: *Etimološki slovar slovenskega jezika*. I–V. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, ISJ, Ljubljana.
- Blažek 2003** – V. Blažek: Slavic *ezero* vs. *ozero*. *Studia etymologica Brunensia* 2. Brno, 243–257.
- Blažek 2009** – V. Blažek: *Kam ta slova zmizela? O chybějících kontinuantech indoevropských etymonů*. *Studia etymologica Brunensia* 6. Brno, 37–57.
- Boryś 1989–1990** – W. Boryś: Ze studiów nad archaicznymi słowiańskimi przymiotnikami dewerbalnymi: maced. dial. *prúnd* ‘nerwowy’ i jego południowosłowiańskie odpowiedniki. *MJ* XL–XLI, 51–54.
- Boryś 2005** – W. Boryś: *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Wydawnictwo Literackie, Kraków.
- Boryś 2007** – W. Boryś: *Etymologie słowiańskie i polskie*. Wybór studiów z okazji 45-lecia pracy naukowej. Instytut Slawistyki PAN, Warszawa.
- Boryś/Popowska-Taborska 1994–2010** – W. Boryś, H. Popowska-Taborska: *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*. T. I–VI. Instytut Slawistyki PAN, Warszawa.
- Boutkan/Siebinga 2005** – D. Boutkan, S. Siebinga: *Old Frisian Etymological Dictionary*. Brill, Leiden.
- Brozović 1981–1982** – D. Brozović: O nazivima majčine dušice u slavenskim dijalektima (i u slavenskom pjesništvu i folkloru). *MJ* XXXII–XXXIII, 51–62.
- Brozović Rončević 1999** – D. Brozović Rončević: Nazivi za blatišta i njihovi toponimijski odrazi u hrvatskome jeziku. *Folia onomastica Croatica* 8, 1–44.
- Brüger 2003** – M. M. Brüger: *Indo-European Linguistics*. Berlin.
- Brückner 1927** – A. Brückner: *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Krakowska Spółka Wydawnicza, Kraków.
- Budziszewska 1974** – W. Budziszewska: Archaizmy językowe z Macedonii Egejskiej. *SFPS* 13, 109–113.
- Çabej 1973** – E. Çabej: Les éléments latins de la langue albanaise. *Прилози IV/2*. MAHY, Скопје, 5–22.
- Çabej 1976–2014** – E. Çabej: *Studime etimologjike në fushë të shqipës*. 7 vols. Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tirana.
- Chambers/Barnhart et al. 1988** – R. K. Barnhart et al.: *Chambers Dictionary of Etymology*. New York–Edinburgh.
- Chantraine 1999** – P. Chantraine: *Dictionnaire étymologique de la langue grecque: histoire des mots* (avec un supplément). Klincksieck, Paris.

- Čašule 2010** – I. Čašule: The Indo-European etymology of Burushaski *zā* ‘sun’, *san* ‘shining; light’, *sanku.s* ‘sunlight’. *Прилози XXXV/2*. MAHY, Skopje, 115–128.
- Čašule 2017** – I. Čašule: *Burushaski Etymological Dictionary of the Inherited Indo-European Lexicon*.
- Čašule 2021** – I. Čašule: The etymology and correlation of the Ancient Macedonian gloss *lakedama* and Phrygian *lakedonkey*. *ŽAnt* 71, 19–26.
- Caffarelli/Marcato 2008** – E. Caffarelli, C. Marcato: *I cognomi d'Italia. Dizionario storico ed etimologico*. UTET, Torino.
- Cunliffe 1997** – B. Cunliffe: *The Ancient Celts*. Oxford.
- DAF** – *Dictionnaire de l'Académie française*. www.dictionnaire-academie.fr
- De Agostini 1990** – D. Agostini: *Grande dizionario della lingua italiana*. Novara.
- de Vaan 2000** – M. de Vaan: The Indo-Iranian animal suffix *-āca*. *Indo-Iranian Journal* 43/3, 279–293.
- de Vaan 2008** – M. de Vaan: *Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages*. Brill, Leiden.
- de Vries 2012** – J. de Vries: *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. Brill, Leiden.
- DEI 1950–1957** – *Dizionario etimologico italiano*. I–V. Casa editrice G. Barbera, Firenze.
- Delamarre 1984** – X. Delamarre: *Le vocabulaire indo-européen*. Adrien Maisonneuve, Paris.
- Delamarre 2003** – X. Delamarre: *Dictionary of the Gaulish Language*. 2nd ed. Éditions Errance, Paris.
- DELI 1999** – *Dizionario etimologico della lingua italiana*. Zanichelli, Bologna.
- Demiraj 1997** – Sh. Demiraj: *Gjuhësi ballkanike*. Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë.
- Derksen 2008** – R. Derksen: *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Brill, Leiden–Boston.
- Derksen 2015** – R. Derksen: *Etymological Dictionary of the Baltic Inherited Lexicon*. Brill, Leiden.
- Dunkel 2014** – G. E. Dunkel: *Lexikon der indogermanischen Partikeln und Pronominalstämme*. 1–2. Heidelberg.
- EIEC 1997** – *Encyclopedia of Indo-European Culture*. J. P. Mallory, D. Q. Adams (eds.). London–Chicago.
- Ernout/Meillet 2001** – A. Ernout, A. Meillet: *Dictionnaire étymologique de la langue latine*. Klincksieck, Paris.
- Eren 1999** – H. Eren: *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara.
- ERHJ 2016–2021** – *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*. 1–2. Ured. R. Matasović. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.

- ESJS 1989–2022** – *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*. 1–22. Praha.
- ESSJ 1973–1980** – F. Kopečný: *Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena*. 1–2. Praha.
- EWD 1989** – *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*. I–III. Akademie Verlag, Berlin.
- EWU 1993–1994** – *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen*. 1–2. Budapest.
- Falińska 1977** – B. Falińska: Leksyka tkacka w dialektach Macedonii i jej powiązania ogólnosłowiańskie. *MJ XXVIII*, 23–49.
- Falk/Torp 1960** – H. S. Falk, A. Torp: *Norwegisch-dänisches etymologisches Wörterbuch*. Universitetsforlaget, Oslo–Bergen.
- Fick 1909** – A. Fick: *Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen*. I–IV. Göttingen.
- Finka 1981–1982** – B. Finka: Makedonsko ime u starijoj hrvatskoj kajkavskoj pisanoj riječi. *MJ XXXII–XXXIII*, 765–767.
- Fischer 1999** – B. J. Fischer: *Albania at War, 1939–1945*. Hurst & Company, London.
- Fraenkel 1962–1965** – E. Fraenkel: *Litauisches etymologisches Wörterbuch*. 1–2. Göttingen.
- Friedman 2021** – V. A. Friedman: Differential bindings: The Balkan Slavic verb. *Прилози XLVI/1*, 47–64.
- Friedrich 1970** – P. Friedrich: *Proto-Indo-European Trees*. Chicago–London.
- Frisk 1973–1979** – H. Frisk: *Griechisches etymologisches Wörterbuch*. 1–3. Heidelberg.
- Furlan 2013** – M. Furlan: *Novi etimološki slovar slovenskega jezika*. Poskusni zvezek. Založba ZRC – ZRC SAZU, Ljubljana.
- Galton 1981–1982** – H. Galton: Die Balkanisierung des Südostslavischen. *MJ XXXII–XXXIII*, 115–130.
- Gamillscheg 1969** – E. Gamillscheg: *Etymologisches Wörterbuch der französischen Sprache*. Heidelberg.
- GDEHF 2005** – J. Dubois, H. Mitterand, A. Dauzat: *Grand dictionnaire étymologique et historique du français*. Larousse, Paris.
- Gluhak 1993** – A. Gluhak: *Hrvatski etimološki rječnik*. August Cesarec, Zagreb.
- Gogołewski 1976** – S. Gogołewski: Przegląd systemów deklinacyjnych w gwarach macedońskich na tle bałkańskim. *MJ XXVII*, 159–174.
- Gołąb 1957** – Z. Gołąb: Неколку белешки за палатализацијата на согласките во македонскиот јазик. *MJ VIII/2*, 165–171.
- Gołąb 1958** – Z. Gołąb: Неколку белешки во историјата на македонскиот јазик. *MJ IX/1–2*, 1–15.

- Gołąb 1959** – Z. Gołąb: Генетички врски меѓу карпатската и балканската сточарска терминологија и улогата на словенскиот елемент во ова подрачје. *MJ X/1–2*, 19–50.
- Gołąb 1989** – Z. Gołąb: The language of the first Slavs in Greece: VII–VIII centuries. *Прилози XIV/2*. МАНУ, Скопје, 5–46.
- Grochowski 1985–1986** – M. Grochowski: Presupozycje leksykalne a postulaty znaczeniowe i eksplikacje semantyczne. *MJ XXXVI–XXXVII*, 111–120.
- Habovštiak 1973** – A. Habovštiak: Názvy škorca (*Sturnus*) v slovanských jazykoch. *MJ XXIV*, 115–117.
- Habovštiak 1974** – A. Habovštiak: Názvy netopiera v slovanských jazykoch (Називите на лилјакот во словенските јазици). *Прилози V/1–2*. МАНУ, Скопје, 117–127.
- Habovštiak 1989–1990** – A. Habovštiak: Nazwy chvosta v slovenčine a v slovanských jazykoch. *MJ XL–XLI*, 690–694.
- Hadrovics 1985** – L. Hadrovics: *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Hamp 1972** – E. P. Hamp: Albanian *vrap*. *MJ XXIII*, 285.
- Hamp 1976** – E. P. Hamp: On the role of grammar in the explanation of variant lexemes. *MJ XXVII*, 79–80.
- Hamp 1981–1982** – E. P. Hamp: On the name Ohrid. *MJ XXXII–XXXIII*, 777–784.
- Hamp 2005** – E. P. Hamp: The etymology of Latin *cauda* and Greek *σόβη* ‘tail’. *Прилози XXXI/1–2*. Скопје, 109–111.
- Hatrick/Ackerman 2006** – B. E. Hatrick, D. S. Ackerman: *Etymology Curriculum*. England.
- Heřman 1997–1999** – S. Heřman: Jazykový výraz pro auto- a heterostereotypy u Makedonců. *MJ XLVIII–L*, 139–142.
- Holthausen 1934** – F. Holthausen: *Altenglisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg.
- Holub 1933** – J. Holub: *Stručný slovník etymologický jazyka československého*. I. Praha.
- Holzer 1989** – G. Holzer: *Entlehnungen aus einer bisher unbekannten indogermanischen Sprache im Urslavischen und Urbaltischen*. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
- Huld 1984** – M. Huld: *Basic Albanian Etymologies*. Slavica, Columbus (OH).
- Ilhan 2010** – A. İlhan: *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. Kubbealtı Neşriyatı, Istanbul.
- Ilievski 2007** – P. H. Ilievski: The Balkan linguistic league: past, present and future. *Прилози XXXII/1*. МАНУ, Скопје, 19–28.
- Iveković/Broz 1901** – F. Iveković, I. Broz: *Rječnik hrvatskoga jezika*. Štamparija Karla Albrechta, Zagreb.

- Jagić 1913** – V. Jagić: *Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache*. Berlin, 262–265.
- Jędrzejko 1985–1986** – E. Jędrzejko: Semantyczne i składniowe modele czasowników deontycznych w języku polskim i macedońskim (na wybranych przykładach). *MJ XXXVI–XXXVII*, 167–181.
- Jussi 2006** – J. Halla-aho: *Problems of Proto-Slavic Historical Nominal Morphology. On the Basis of Old Church Slavic*. Slavica Helsingiensia 26. Helsinki.
- Kapović 2006** – M. Kapović: *Uvod u indoeuropsku lingvistiku*. Zagreb.
- Kapović 2019** – M. Kapović: Etimologija riječi *soparnik*. *Filologija* 72, 17–30.
- Karaš 1974** – M. Karaš: Macedońskie nazwy osobowe i miejscowe XII wieku. *MJ XXV*, 81–86.
- Karulis 2001** – K. Karulis: *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. Avots, Riga.
- Kerkhof 2018** – P. A. Kerkhof: *Language, Law and Loanwords in Early Medieval Gaul: Language Contact and Studies in Gallo-Romance Phonology*. Leiden.
- Kiparsky 1934** – V. Kiparsky: *Die gemeinslavischen Lehnwörter aus dem Germanischen*. Suomalainen Tiedakatemia, Helsinki.
- Kisch 1999** – M. Kisch: Übereinstimmungen in der botanischen Lexik der südslawischen und nichtslawischen Balkansprachen. *Прилози XIV/1–2*. MAHY, 29–36.
- Klaić 2012** – B. Klaić: *Novi rječnik stranih riječi*. Školska knjiga, Zagreb.
- Kloekhorst 2008** – A. Kloekhorst: *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*. Brill, Leiden.
- Kluge 1967** – F. Kluge: *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Berlin.
- Kortlandt 2009** – F. Kortlandt: *Baltica & Balto-Slavica*. Leiden Studies in Indo-European 16. Brill, Leiden.
- Kortlandt 2011** – F. Kortlandt: *Selected Writings on Slavic and General Linguistics*. Studies in Slavic and General Linguistics. Brill, Leiden.
- Kostov 1970** – K. Kostov: Altbulg. *въдовица* (*въдова*) und seine Entsprechung in bulgarischen Mundarten. *ZSI* 15, 81–84.
- Králik 2019** – Ľ. Králik: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Veda – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Bratislava.
- Krawczyk 1980** – A. Krawczyk: *Zapędzić kogo w kozi róg*. *MJ XXXI*, 197–204.
- Kroonen 2010** – G. Kroonen: Proto-Germanic *krepja-* and Proto-Slavic *krepъ* ‘strong’. *The Journal of Indo-European Studies* 38/3–4, 402–408.
- Kroonen 2013** – G. Kroonen: *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Brill, Leiden.

- Langston 2007** – K. Langston: Common Slavic accentual paradigm (d): A reevaluation of evidence from Čakavian. In: *Tones and Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 121–150.
- Lane 1863–1893** – E. W. Lane: *An Arabic–English Lexicon*. 8 vols. London: Williams & Norgate.
- Lehiste 1980** – I. Lehiste: German loanwords in Macedonian. *MJ XXXI*, 113–119.
- Levy 2009** – S. Levy: Quelle est l'étymologie de *Fès*, capitale historique de tous les Marocains. Le brassage de la culture amazighe et de la culture arabe. *En hommage au professeur Ahmed Boukous*. IRCAM, Rabat, 155–160.
- Ligorio 2014** – O. Ligorio: S.-h. *hobotnica*. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 57/2, 7–12.
- LIV 1998, 2001** – *Lexikon der indogermanischen Verben*. Wiesbaden.
- Lloshi 2010** – Xh. Lloshi: *Fjalor i emrave të bimëve dhe të kafshëve shqip–latinisht dhe latinisht–shqip*. Logos-A, Skopje–Priština–Tirana.
- Loma 2005** – A. Loma: Zur Frage der frühesten griechisch-iranischen Sprachbeziehungen. In: *Sprachkontakt und Sprachwandel*. Akten der XI. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft (2000). Reichert, Wiesbaden.
- Loma 2007** – A. Loma: Serbisch-kroatisch *neman* 'Ungeheuer'. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 50, 455–457.
- Lötzsch 1981–1982** – R. Lötzsch: Blaže Koneskis Beitrag zur Erklärung der morphologischen Spezifik des Nomens in den balkanslawischen Sprachen. *MJ XXXII–XXXIII*, 399–403.
- Machek 1968** – V. Machek: *Etymologický slovník jazyka českého*. Československá akademie věd, Praha.
- MacKillop 1998** – J. MacKillop: *Dictionary of Celtic Mythology*. Oxford.
- Majer 2021** – M. Majer: Потеклото на глаголските прилози од типот -*ник*. *Прилози* XLVI/1, 251–278.
- Májtan 1973** – M. Májtán: Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov. *MJ XXIV*, 254–257.
- Mann 1948** – S. E. Mann: *An Historical Albanian–English Dictionary*. Longmans, Green & Co., London.
- Mańczak 1981–1982** – W. Mańczak: Sonorisations irrégulières dans les langues indo-européennes. *MJ XXXII–XXXIII*, 433–439.
- Mareš 1981** – F. V. Mareš: Foném /ě/ v slovanských jazycích. *Прилози* VI/1. МАНУ, Скопје, 53–74.
- Mareš 1984** – F. V. Mareš: Makedonská konjugace na pozadí ostatních slovanských jazyků. *MJ XXXV*, 17–27.

- Martirosyan 2010** – H. Martirosyan: *Etymological Dictionary of the Armenian Inherited Lexicon*. Brill, Leiden–Boston.
- Markovik 2007** – M. Markovik: About some Aromanian–Albanian parallelisms in the nominal and verbal system (areal linguistic approach). *Прилози XXXII/1*. МАНУ, Скопје, 29–50.
- Matasović 1998** – R. Matasović: The Proto-Indo-European heteroclita in Balto-Slavic. *Wiener slavistisches Jahrbuch* 44, 121–129.
- Matasović 2004** – R. Matasović: *Gender in Indo-European*. Carl Winter, Heidelberg.
- Matasović 2005** – R. Matasović: The centum elements in Balto-Slavic. In: *Sprachkontakt und Sprachwandel*. Reichert, Wiesbaden, 7–79.
- Matasović 2009** – R. Matasović: *Etymological Dictionary of Proto-Celtic*. Brill, Leiden.
- Matasović 2010a** – R. Matasović: Some Celto-Slavic etymologies. *Studia Celto-Slavica* III, Zagreb, 15–20.
- Matasović 2010b** – R. Matasović: The loss of *g* before *m* in Proto-Slavic. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/2, 299–306.
- Matasović 2011** – R. Matasović: Winter's law and the loss of stops before obstruents in Proto-Slavic. *Studia Academica*. Moskva, 154–164.
- Matasović 2012** – R. Matasović: Proto-Indo-European *sk-* in Slavic. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 37/2, 467–478.
- Matasović 2013** – R. Matasović: Substratum words in Balto-Slavic. *Filologija* 60, 75–101.
- Matasović 2014** – R. Matasović: *Slavic Nominal Word-Formation*. Carl Winter, Heidelberg.
- Mazon 1923** – A. Mazon: *Contes slaves de la Macédoine sud-occidentale. Étude linguistique*. Paris.
- Mazon 1925** – A. Mazon: D'une formation verbale slave d'origine gréco-turque. In: *Mélanges linguistiques offerts à J. Vendryes*. Paris, 265–273.
- Mazon 1934** – A. Mazon: Un parler de l'Albanie méridionale et le bulgaro-macédonien commun. *I Międzynarodowy Zjazd Slawistów*. Warszawa.
- Mayrhofer 1986–2001** – M. Mayrhofer: *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen*. I–III. Heidelberg.
- Mažiulis 1988** – V. Mažiulis: *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*. Mokslas, Vilnius.
- Menges 1953** – H. K. Menges: Zwei altmesopotamische Lehnwörter im Altaischen. *Ural-Altaische Jahrbücher* XXV, 299–304.
- Meyer 1891** – G. Meyer: *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*. Karl J. Trübner, Strassburg.
- Miklosich 1862–1865** – F. Miklosich: *Lexicon palaeoslovenico-graecolatinum*. Vindobonae.

- Miklosich 1886** – F. Miklosich: *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. Wien.
- Miotto 1991** – L. Miotto: *Vocabolario del dialetto veneto-dalmata*. Lint, Trieste.
- Moszyński 1968** – L. Moszyński: *Kultura ludowa Słowian*. T. II: duchowa. Warszawa.
- Moszyński 1984** – L. Moszyński: Scs. *vyspěr̃b*, stpol. *wysprz.* MJ XXXV, 141–145.
- Mršić 2000** – D. Mršić: *Eponimski leksikon*. Matica hrvatska, Zagreb.
- Nakhleh / Warnow et al. 2005** – L. Nakhleh, T. Warnow et al.: *A comparison of phylogenetic reconstruction methods on an Indo-European dataset*. University of Texas, 171–192.
- Nemec 1979** – I. Nemec: *O slovanskej expresívnej predpone la-*. Slavia 48, 121–122.
- Nişanyan 2012** – S. Nişanyan: *Türkçe Etimolojik Sözlük*.
- Nosić 2005** – M. Nosić: *Rječnik posuđenica iz turskog jezika*. Maveda, Rijeka.
- ODEE** – *The Oxford Dictionary of English Etymology*, C. T. Onions (ed.), Oxford 1966.
- OED** – *Oxford English Dictionary*. www.oed.com
- Oguibénine 2016** – B. Oguibénine: *L'héritage du lexique indo-européen dans le vocabulaire russe*. Institut d'études slaves, Paris.
- Olander 2001** – T. Olander: *Common Slavic Accentological Word List*. Copenhagen.
- Olsen 2019** – B. A. Olsen: *Insiders and outsiders: The etymology of Slavic внукъ 'grandson'*. Society of Indo-European Studies, Ljubljana.
- Ondruš 1981–1982** – Š. Ondruš: *Prvotná motivácia pomenovania jesene u Slovanov a Rimanov*. MJ XXXII–XXXIII, 551–554.
- Ondruš 1989–1990** – Š. Ondruš: *História, jazykový zemepis a etymológia*. MJ XL–XLI, 399–401.
- Orel 1998** – V. Orel: *Albanian Etymological Dictionary*. Brill, Leiden.
- Orel 2003** – V. Orel: *A Handbook of Germanic Etymology*. Brill, Leiden–Boston.
- Ostapova / Shyrovkov 2016** – V. Ostapova, I. Shyrovkov: *Indexing the etymological lexicographic systems*. Прилози XLI/1–2, МАНУ, Скопје, 13–30.
- Papahagi 1974** – T. Papahagi: *Dicționarul dialectului aromân general și etimologic*. București.
- Paraškevov 1974** – B. Paraškevov: *Über die Herkunft und Geschichte des Namens der Kastanie in den Balkansprachen*. Balke 17/2, 27–32.
- Pavlović 1972** – Z. Pavlović: *Osvrt na Skokov rad Skopska kotlina*. MJ XXIII, 203–204.

- Pearson 2004** – O. Pearson: *Albania in the Twentieth Century: A History*. Vol. 2: *Albania and King Zog, 1908–1939*. London–New York.
- Pfeifer 1993** – W. Pfeifer: *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*. 2. Aufl., Akademie-Verlag, Berlin.
- Pianka 1977** – W. Pianka: *Nazwiska macedońskie kotliny Azot (cz. 1)*. *Onomastica* 22, 149–178.
- Picoche 1992** – J. Picoche: *Dictionnaire étymologique du français*. Le Robert, Paris.
- Pirona / Carletti / Corgnali 2001** – G. A. Pirona, E. Carletti, G. B. Corgnali: *Il nuovo Pirona. Vocabolario friulano*. Società filologica friulana, Udine.
- Pižurica 1989–1990** – M. Pižurica: *Iz srpskohrvatske meteorološke terminologije (Nacrt za jedan projekat uz nekoliko etimoloških beležaka)*. MJ XL–XLI, 435–445.
- Pižurica 1995** – M. Pižurica: *Nacrt za jedan projekat uz nekoliko etimoloških beležaka*. MJ XL–XLI, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 435–445.
- Pleteršnik 1894–1895** – M. Pleteršnik: *Slovensko-nemški slovar*. Ljubljana.
- Poetto 1991** – M. Poetto: *Tocharian A kolye, B kolyi: Slavo golen-*. In: *Studia Etymologica Indoeuropaea. Memoriae A. J. van Windekens dicata*, ur. L. Isebaert, Leuven, Peeters, 211–220.
- Pokorny 1959** – J. Pokorny: *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern–München.
- Polomé 1990** – E. Polomé: *The Indo-Europeanization of Northern Europe: The linguistic evidence*. *Journal of Indo-European Studies* 18, 331–338.
- Poppe 1953** – N. P. Poppe: *Ein altes Kulturwort in den altaischen Sprachen*. Societas Orientalis Fennica, Helsinki.
- Popowska-Taborska 1981–1982** – H. Popowska-Taborska: *Archaizmy semantyczne na północno-zachodniosłowiańskiej peryferii językowej*. MJ XXXII–XXXIII, 611–615.
- Popowska-Taborska 1989–1990** – H. Popowska-Taborska: *Czyżby ślady niedostrzeżonego archaizmu fonetycznego na Kaszubach?* MJ XL–XLI, 447–449.
- Pronk 2010** – T. Pronk: *The etymology of the Proto-Slavic jarъmъ, jarъmo ‘yoke’*. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/2, 307–316.
- Pronk 2013a** – T. Pronk: *Notes on Balto-Slavic etymology: Russian norov, mjat’, ruž’ě, dialectal xajat’ ‘to care’, xovat’ ‘to keep’ and their Slavic and Baltic cognates*. *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 58, 303–312.
- Pronk 2014** – T. Pronk: *Proto-Indo-European mn-stems in Balto-Slavic*. In: *Das Nomen im Indogermanischen*, ur. N. Oettinger, T. Steer, Reichert, Wiesbaden, 318–326.
- Rédei 1991** – K. Rédei: *Uralisches etymologisches Wörterbuch*. Otto Harrassowitz, Wiesbaden.

- Rejzek 2015** – J. Rejzek: *Český etymologický slovník*. LEDA, Praha.
- REW 1968, 1972** – W. Meyer-Lübke: *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Carl Winter, Heidelberg.
- Ringe 2006** – D. Ringe: *A Linguistic History of English*. Oxford University Press, Oxford.
- Rix 2001** – H. Rix: *Lexikon der indogermanischen Verben*. 2. Aufl., Dr. Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden.
- Rolleston 1911** – T. W. Rolleston: *Celtic Myths and Legends*. Dover Publications, London.
- Rusek 1981–1982** – J. Rusek: *Ze studiów nad słownictwem najstarszych słowiańskich prologów*. MJ XXXII–XXXIII, 623–636.
- Rusek 1983** – J. Rusek: *Bul.–mac. prozorec 'okno, fenestra'*. MJ XXXIV, 151–156.
- Rusek 1989–1990** – J. Rusek: *Nazwy łydki w dialektach macedońskich (z mapą)*. MJ XL–XLI, 487–494.
- Rusek 1994–1996** – J. Rusek: *Macedońskie перуница na tle nazw 'poduszki' w językach słowiańskich*. MJ XLV–XLVII, 157–168.
- Sawicka 1984** – I. Sawicka: *Fonem /v/ w językach słowiańskich*. MJ XXXV, 205–213.
- Schelesniker 1987** – H. Schelesniker: *Slavisch nevesta 'Braut' und Zugehöriges*. In: *Studien zum indogermanischen Wortschatz*, ur. W. Meid, Innsbruck, 245–248.
- Schrijver 1999** – P. Schrijver: *On henbane and early European narcotics*. Zeitschrift für celtische Philologie 51, 17–45.
- Schuster Šewc 1973a** – H. Schuster Šewc: *Zur Frage der südslavischen Perunika-Namen*. JФ 30/1–2, 213–221.
- Schuster Šewc 2009** – H. Schuster Šewc: *Zu den slawischen Bezeichnungen des Hemdes (lat. camisa, indusium)*. Studia etymologica Brunensia 6, 295–302.
- Schutz 1968** – J. Schutz: *Das präfigierte Element ka-, ko-, k- in der Wortbildung des Slavischen*. Die Welt der Slawen 10, 23–31.
- Shelov 1964** – G. Y. Shelov: *A Prehistory of Slavic: The Historical Phonology of Common Slavic*. Heidelberg.
- Sikimić 1996** – B. Sikimić: *Etimologija i male folklorne forme*. Institut za srpski jezik SANU, knj. 11, Beograd.
- Skok 1971–1974** – P. Skok: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I–IV, JAZU, Zagreb.
- Sławski 1952–1956** – F. Sławski: *Słownik etymologiczny języka polskiego*. PAN, Kraków.
- Smole / Horvat 2013** – V. Smole, M. Horvat: *Leksika s pomenskega polja »jabolko, jablana« v slovenskih in makedonskih narečjih*. MJ LXIV, 47–62.

- Snoj 2016** – M. Snoj: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana.
- Sokołowski 1985–1986** – J. Sokołowski: *Słowiańskie rzeczowniki motywowane wyrażeniem syntaktycznym z przyimkiem bez*. MJ XXXVI–XXXVII, 137–151.
- Solecka 2021** – K. M. Solecka: *Верогосіюјно сведошїво на минаїюїю. Особен ѓар: движ : ruch / rusz*. Прилози XLVI/1, 279–292.
- SP 1974–2024** – *Słownik prasłowiański*. I–VIII, X–XI: A–Ky. PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk; Warszawa.
- Stachowski 1973** – S. Stachowski: *Fonetyka zapożyczeń osmańsko-tureckich w języku serbsko-chorwackim*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Stachowski 2005** – M. Stachowski: *Uwagi o zapożyczeniach altajskich w języku prasłowiańskim*. *Studia Turcologica Cracoviensia* 10, 437–454.
- Stang 1957** – C. Stang: *Slavonic Accentuation*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Stieber 1973** – Z. Stieber: *O nazwie Košišta w Ohridzie*. MJ XXIV, 85–86.
- Szemerényi 1962** – O. Szemerényi: *Principles of etymological research in the Indo-European languages*. Innsbruck, 175–212.
- Šaur 1977** – V. Šaur: *Kup(a) / kopa – kuč(k)a / kočka*. *Slavia* 46/1, 12–20.
- Šekli 2012** – M. Šekli: *Besedotvorni pomeni samostalniških izpeljank v praslovanščini*. *Philological Studies* 10/1, 115–132.
- Šimundić 1977** – M. Šimundić: *Iz problematike osobnih imena*. MJ XXVIII, 105–116.
- Šivic Dular 1976** – A. Šivic Dular: *Južnoslovansko siromah*. In: *Stanko Škerlj*, Olata 16, 165–169.
- Škaljić 1965–1979** – A. Škaljić: *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Svjetlost, Sarajevo.
- Škofic 2008** – J. Škofic: *Besede za krompir v slovenskih in sosednjih hrvaških narečjih*. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 14, 79–103.
- Šolta 1980** – G. R. Šolta: *Einführung in die Balkanlinguistik*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.
- Taborska Popowska 1984** – H. Taborska Popowska: *Z dawnych podziałów językowych Słowiańszczyzny*. MJ XXXV, 193–195.
- Talbot / Henry 1847** – F. Talbot, W. Henry: *English Etymology*. London.
- Tietze 2016–2019** – A. Tietze: *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati*. 1–9, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara.
- TLFi 2012** – *Trésor de la langue française informatisé*. ATILF.
- Tomanović 1972** – V. Tomanović: *O romanizmima u govorima Boke Kotorske*. Прилози III/1–2, МАНУ, Скопје, 5–54.
- Tomanović 1981–1982** – V. Tomanović: *O nekim romanizmima u etimološkom rečniku Petra Skoka*. MJ XXXII–XXXIII, 689–698.
- Tomić 1972** – M. Tomić: *Makedonski elementi u antroponimiji Sviničana*. MJ XXIII, 271–278.

- Tomovski 1978** – D. Tomovski: *Les théories de la racine indo-européenne*. Referati 8, 89–95.
- Topolińska 1983** – Z. Topolińska: *O implikacji semantycznej*. MJ XXXIV, 51–87.
- Topolińska 2020** – Z. Topolińska: *Pśl. ži / živ (~ zvěr)*. Rocznik Slawistyczny 69, 181–185.
- Topolińska 2021a** – Z. Topolińska: *Semantyczna (i formalna) derywacja od ps. rdzenia prav*. Rocznik Slawistyczny 70, 161–166.
- Topolińska 2021b** – Z. Topolińska: *Tok myśli ~ tok mowy*. Rocznik Slawistyczny 70, 167–171.
- Trubačev 1991** – N. O. Trubačev: *Slavische Etymologie gestern und heute*. Wien, 197–212.
- Trubetzkoy 1927** – N. Trubetzkoy: *Urslav. dъždь ‘Regen’*. Zeitschrift für slavische Philologie 4, 62–64.
- Trummer 1973** – M. Trummer: *Zum Problem der griechischen Lehnwortentlehnung*. Wiener Slavistisches Jahrbuch 18, 208–211.
- Utešený 1981–1982** – S. Utešený: *Slovo a rým*. MJ XXXII–XXXIII, 749–753.
- Vaillant 1958** – A. Vaillant: *Grammaire comparée des langues slaves*. Klincksieck, Paris.
- Vajs 2003** – N. Vajs: *Hrvatska povijesna fitonimija*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- Vasmer 1944** – M. Vasmer: *Die griechischen Lehnwörter im Serbokroatischen*. Akademie der Wissenschaften, Berlin.
- Vasmer 1953–1958** – M. Vasmer: *Russisches etymologisches Wörterbuch*. I–III, Carl Winter, Heidelberg.
- Vašek 1980** – A. Vašek: *On the functioning of the developmental factors of an isolated language*. MJ XXXI, 91–99.
- Večerka / Erhart / Havlová et al. 2006** – R. Večerka et al.: *K pramenům slov*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha.
- Vendryes et al. 1959** – J. Vendryes: *Lexique étymologique de l’irlandais ancien*. CNRS, Paris.
- Viredaz 2017** – R. Viredaz: *La dissimilation d’aperture vocalique en arménien*. Yerevan.
- Vinja 1986** – V. Vinja: *Jadranska fauna*. Logos, Split.
- Vinja 1998–2003** – V. Vinja: *Jadranske etimologije*. I–III, HAZU, Zagreb.
- Vlajić–Popović 2009** – J. Vlajić–Popović: *Proto-Slavic koty, -ъve*. Studia etymologica Brunensia 6, 377–388.
- Vykypel 2011** – B. Vykypel: *Studie k šlechtickým titulům*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha.
- Walde 1910** – A. Walde: *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*. Carl Winter, Heidelberg.
- Webb 2007** – C. A. Webb: *A Manual of Etymology*. Philadelphia.

- Wehr 1979** – H. Wehr: *A Dictionary of Modern Written Arabic*. Ed. J. M. Cowan. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Wikner 1996** – Ch. Wikner: *A Practical Sanskrit Introductory*. Oxford University Press, Oxford.
- Woodard 2007** – R. D. Woodard: *The Ancient Languages of Europe*. Cambridge University Press.
- Zaicz 2006** – G. Zaicz: *Etimológiai szótár*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Zsolt 2005** – S. Zsolt: *Die Etymologie von caballus*. Journal of Latin Linguistics 9/1, 405–416.
- Žigo 2020** – P. Žigo: *Pomenovanie ded a bab(k)a*. Прилози XLIV/1, 35–48.
- Ανδριώτης, 1983** – Ν. Ανδριώτης, Παντελής: *Ετυμολογικό λεξικό της κοινής νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη). ISBN 960 231 036 7. Έκδοση 3η, φωτοτυπική με διορθώσεις και προσθήκες του συγγραφέα. (1η έκδ:1951, 2η έκδ:1967).

За издавачот
проф. д-р Елена Јованова-Грујовска, директорка
Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје

Лектура и коректура
проф. д-р Гоце Цветановски

Компјутерска и техничка обработка
проф. д-р Гоце Цветановски

Идејно решение и дизајн на корица
проф. д-р Гоце Цветановски

Тираж
500 примероци

Печат
Винсент Графика – Скопје

Славянская этимологическая лексикография вскоре пополнится важным изданием: подготовлен к печати первый том долгожданного этимологического словаря (ЭС) македонского языка – «Македонски етимолошки речник» (МЕР). Безусловно, эту работу сразу же следует оценить как большое событие в славянской этимологии, так как к настоящему времени среди славянских только македонский язык не был предметом словарного этимологического освоения.

Вместе с тем начальный том МЕР – это серьёзный вклад в южно-славянскую этимологию с развитой лексикографической традицией, реализованной в изданиях предыдущих периодов её развития, а именно ЭС сербохорватского, сербского, хорватского, словенского и болгарского языков, а также – в самом широком аспекте – в балканское языкознание.

С выходом из печати 1-го тома МЕР авторства профессора Гоце Цветановского слависты, но прежде всего этимологи и историки языка, получают столь необходимый для исследований в своих областях замечательный лексикографический источник, заполняющий существующую (и весьма существенную) лакуну в славянском языкознании.

Рецензент

кандидат филологических наук, доцент
Николай П. Антропов

